

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

3 3433 08232057 7

(Valp.)
NTW

M. ACCII PLAUTI
COMŒDIÆ.

VOL. IV.

M. ACCII PLAUTI
COMŒDIÆ

EX EDITIONE J. F. GRONOVII

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

INDICE LOCUPLETISSIMO

ACCURATE RECENSITÆ.

VOLUMEN QUARTUM.

F

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1829.

14160-

ASTOR LIBRARY
NEW YORK

M. ACCII PLAUTI T R I N U M M U S.

DRAMATIS PERSONÆ.

LUXURIA, } *Prologus.*
INOPIA, }
MEGARONIDRS, } *Senes.*
CALLICLES, }
LYSITELES, *Adolescens.*
PHILTO, *Senex.*
LESBONICUS, *Adolescens.*
STASIMUS, *Servus.*
CHARMIDES, *Senex.*
SYCOPHANTA.

ARGUMENTUM, UT QUIBUSDAM VIDETUR, PRISCIANI.

*Thesaurum abstrusum abiens peregre Charmides,
Remque omnem amico Callieli mandat suo.
Istoc absente male rem perdit filius:
Nam et ædis vendit: has mercatur Callicles.
Virgo indotata soror istius poscitur:
Minus quo cum invidia ei det dotem Callicles,*

5

*Charmides, jamjam profecturus longe, commendat thesaurum abconditum et
fortunas omnes amico suo Callieli. Filius, eo absente, fortunas misere dilapidat.
Domum etiam vendit: Callicles illam emit. Virgo, soror Lesbionici, poscitur in
matrimonium sine dote: Callicles, ut citra invidiam fratris tribuat dotem virginis,*

1. *Thesaurum Pll. Thesaurum suum abstrusum Hermann.—6 Minus corum*

NOTE

3 *Filius*] Lesbionicus Charmidis fi-
lius.

5 *Virgo*] Soror Lesbionici anonyma.

6 *Cum invidia*] Videlicet non au-

Mandat qui dicat aurum ferre se a patre.

Ut venit ad ædis, hunc deludit Charmides

Senex, ut rediit; quoque nubunt liberi.

allegat Sycophantam, qui profiteatur se afferre pecuniam a patre virginis. Quando Sycophanta accedit ad ædes Calliclis, reversus Charmides hominem deludit; hujus conjuguntur liberi.

C.—7 Pl. *esse a patre.*—9 B. 1. *cujus nubuntur heri*; Mediol. 1500. *etiam nubuntur*; C. *quoque nubunt eri*; C. 2. *cujus nubuntur ire*; Barth. Adv. xvi. 29. *subheri*; al. ap. *Pareum nubunt heriles.*

NOTE

debat quicquam dare sorori in do- 9 *Nubunt liberi*] Lesbianicus et Les-
tem, quin filio invidiæ locum daret bonici soror.
Lesbonico.

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

Hæc Fabula et elegans est, et exemplum boni ac fidelis amici proponit: et abundat utilibus sententiis. Commendarat liberos suos et rem familiarem senex, ad mercatum abiens, amico. Interea aliis absumtis, ædes etiam paternas venditurus erat filius perditus. In illis ædibus thesaurus defossus erat: id quia senex is, cujus fidei omnia commissa fuerant, sciebat, præmercurat ædes. Hoc nomine cum male audiret vulgo, castigatur ab amico quodam suo verbis. Sæpius factæ defendit se, se explicata. Petebatur autem in matrimonium filia absentis senis ab adolescente nobili et divite: cui quærent duo senes, quomodo dotem dare possint, cum non vellent thesaurum indicare. Et devenitur ad fallaciam hanc, ut allegent quendam, qui quasi a patre virginis adveniat, et aureos Philippos mille afferat. Hunc forte rediens ante ædes convenit ille senex pater virginis, et ignarus omnium, quid rei sit, intratur. Tunc agnoscit amicum suum emisisse ædes; et fert inique. Sed mox omnibus exploratis, et fidem illius collaudat, et filiam adolescenti illi, cui erat desponsa, tradit; et filio ignoscit.

PROLOGUS.

LUXURIA et INOPIA.

LU. SEQUERE me, mea gnata, ut munus fungaris tuum.

LU. *Sequere me, mea filia, ut obeas tuum officium.* IN. *Sequor. Quosque*

1 *Sequere hac me gnata* Nonins p. 764. et Goeller. *me deest* in edd. quibus-

NOTE

1 *Sequere me, mea gnata*] Luxuria quam Inopiam. Non est opus multis alloquitur filiam suam, ac pedisse- verbis, ut ostendatur quam sapienter

IN. Sequor: sed finem fore quem dicam, nescio.

LU. Adest: hem! illæ sunt ædes: i intro nunc jam.

Nunc, ne quis erret vestrum, paucis in viam

Deducam, siquidem operam dare promittitis.

5

Nunc primum igitur, quæ ego sim, et quæ illa hæc siet,

Huc quæ abiit intro, dicam, si animum advortitis.

Primum mihi Plautus nomen Luxuriæ indidit:

Tum hanc mihi gnatam esse voluit Inopiam.

Sed ea huc quid introierit impulsu meo,

10

Accipite, et date vacivas auris, dum eloquor.

Adolescens quidam est, qui in hisce habitat ædibus:

Is rem paternam me adjutrice perdidit.

Quoniam ei, qui me aleret, nihil video esse reliqui,

Dedi meam gnatam, quicum ætatem exigit.

15

Sed de argumento ne expectetis Fabulæ.

Senes qui huc venient, hi rem vobis aperient.

Huic nomen Græce est Thesauro Fabulæ:

tandem te sequar? LU. Adest: hem! adest illa domus: ingredi! nunc deducam vos in itinere, paucis verbis, ne quis vestrum aberret, dum modo polliceamini præbere attentionem. Primum aperiam, quæ ego sim, et quæ sit illa, quæ est ingressa in ædes, si attente audiat. Primum Plautus me vocavit Luxuriam: deinde ei placuit meam filiam esse Inopiam. Sed audite, quare illa ingressa est illuc meo hortatu; et præbete aures vacuas, dum verba facio. Est quidam juvenis, qui manet in hisce tectis: is amisit opes paternas meo auxilio. Quia animadverto ei nihil superesse, quo me nutriet, dedi meam filiam, cum qua traducat vitam. Verrum ne expectetis argumentum hujus Comædiæ. Hi senes, qui prodibunt huc, vobis explicabunt rem. Nomen hujus Comædiæ est Thesaurus: Philemo eam scripsit

dam vett. *Sequere hac mea gnatâ Hermann.*—3 C. *Adem forem.*—3 Adest: en Goeller. et Hermann. Adest, vel Adesto Guilielm.—6 Nunc igitur primum C. quæ hæc etiam siet Goeller. et Herm. quæ illa hæc etiam siet Ald. sciet C. sciet C. 2.—7 C. 2. intro, ducam.—9 Tum mihi natam hanc is esse voluit Lamb.—10 Sed huc nunc ea quid Goeller. et Herm.—12 Adolescens Pl. habitat in hisce edd. vett.—15 Dedi ei meam Parei 3. Dedi e' meam C. ei deest in C. 2.—18 Verba, Huic nomen Græce.... Trinummum fecit, Osann. Anal. Crit.

NOTE

a poëta Inopia dicatur et filia et pedisequa Luxuriæ. Claud. in Rufinum: 'Et Laxus populator opum: cui semper adhærens Infelix humilli gressu comitatur Egestas.' S. Paulinus Epistola ad Amandum, 'pedis-

sequam pigrorum' dixit esse 'Inopiam.'

2 Sed finem fore quem dicam] Apposita Inopiæ responsio; videlicet assidua est, et perpetua Luxuriæ pedisequa.

Philemo scripsit, Plautus vortit barbare :
 Nomen Trinummo fecit : nunc hoc vos rogat ; 20
 Ut liceat possidere hanc nomen Fabulam.
 Tantum est : valete, adeste cum silentio.

Grace, Plautus eam vertit Latine : eam vocavit Trinumnum. Nunc vos Plautus orat, ut liceat huic Comœdiæ obtinere hoc nomen. Habeo tantum hoc dicendum. Valete : audite cum silentio.

pag. 176. pro interpolatis habet.—21 Edd. quædam vett. hoc nomen, contra codd.

NOTE

19 *Philemo*] Menander et Philemo apud Græcos ejusdem argumenti scripserunt Comœdiam, et 'Thesaurum' inscripserunt. Hanc Plautus vertit Latine, inscripsitque 'Trinumnum;' quia trium nummorum mercede sycophantia suscepta est.

Barbare] Id est, Latine. 'Barba-

ria' ponitur pro Italia : nam 'Barbari' dicebantur a Græcis antiquitus omnes gentes, exceptis Græcis. Idem frequentatum est deinceps a Romanis. Nos non Barbaros dicimus, nisi alienos a religione Christiana : ceteros non Barbaros, sed urbaniori nomine externos vocamus, *étrangers*.

 ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

MEGARONIDES.

Næ amicum castigare ob meritam noxiam,
 Immune est facinus ; verum in ætate utile
 Et conducibile : nam ego amicum hodie meum
 Concastigabo pro commerita noxia,
 Invitus, ni me id invitet ut faciam fides. 5

ME. Profecto est grave castigare amicum quando meretur ; attamen est salutare et fructuosum in vita. Ego arguam hodie meum amicum propter culpam quam admisit : facerem invitus, nisi fides me adduceret ut id facerem. Etenim hæc tabes

1 *Me amicum* B. 1. C. [Lacuna] *e amicum* C. 2. *Ne amicum* Ven. 1. *Mediol. ob meritam non mala noxiam* C. *ob merita non mala* [lacuna] *noxia* C. 2.—

NOTE

2 *Immune*] 'Immune' est factum minime amicum. 'Munes' olim, amici ; 'immunes,' inimici. Sane si iudicio ejus qui peccavit, et qui non

vult argui, rem metiamur, reprehensio est non amici, sed inimici.

In ætate] Id est, in vita.

Nam hic nimium morbus mores invasit bonos,
 Ita plerique omnis jam sunt intermortui.
 Sed dum illi ægrotant, interim mores mali,
 Quasi herba irrigua, succreverunt uberrime.
 Neque quicquam hic vile nunc est, nisi mores mali. 10
 Eorum licet jam messem metere maxumam,
 Nimioque hic pluris pauciorum gratiam
 Faciunt pars hominum, quam id, quod prosit pluribus.
 Ita vincunt illud conducibile gratiæ;
 Quæ in rebus multis obstant, odiosæque sunt, 15
 Remoramque faciunt rei privætæ et publicæ.

infecit mores nimium bonos; et sic universi hoc morbo sunt ferme extincti. Interea dum illi laborant, improbi mores copiose inoleverunt, veluti herba irrigata. Nichil negligitur hic, nisi pravi mores. Potest eorum colligi nunc uberrima messis, et magna pars hominum facit multo pluris amicitiam nonnullorum, quam id, quod pertinet ad plures: adeo gratiæ concedit utilitas publica. Gratia, inquam, quæ obest compluribus rebus, et est invisa, et impedimento rebus publicis et privatis.

2 *Immane Parei* 3. *Immene Pll.*—7 *Ita plerumque Pll.*—9 *Quasi erba C. succrevere Herm. et Goeller. succrerunt Acidal.*—11 *Quorum B. l. metere messem C.*—12 *B. l. paucique.*

NOTE

7 *Plerique sunt intermortui*] Superi- 8 *Ægrotant*] Id est, homines.
 10 *Messem metere*] Id est, sunt plu-
 11 *res.*

mors imminere jamjam videatur.

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

CALLICLES, MEGARONIDES.

CA. LAREM corona nostrum decorari volo.

Uxor! venerare: ut nobis hæc habitatio

Bona, fausta, felix, fortunataque eveniat,

CA. *Volo nostros penates ornari corona. Uxor! cole eos: ut hæc commoratio nobis sit bona, auspicata, beata, et opportuna, et ut te conspiciam mortuam quam*

1 C. *decorati.*—2 *Idem codex, habetatio.*—3 C. 2. *frausta.* Herm. et Goel-

NOTE

3 *Bona, fausta*] Præfatio ominis fortunatumque sit.
 causa, 'quod bonum, faustum, felix,

Teque ut quam primum possim, videam emortuam.

ME. Hic ille est, senecta ætate qui factus est puer, 5

Qui admisit in se culpam castigabilem.

Aggrediar hominem. CA. cuja vox prope me sonat?

ME. Tui benevolentis, si ita es, ut ego volo:

Sin aliter es, inimici atque irati tibi.

CA. O amice, salve, atque æqualis! ut vales, 10

Megaronides? ME. et tu edepol salve, Callicles.

Valen'? valuistin'? CA. valeo, et valui rectius.

ME. Quid agit tua uxor? ut valet? CA. plusquam ego volo.

ME. Bene hercle est, illam tibi bene valere et vivere.

CA. Credo hercle te gaudere, si quid mihi mali est. 15

ME. Omnibus amicis quod mihi est, cupio esse idem.

CA. Eho, tua uxor quid agit? ME. immortalis est.

Vivit, victuraque est. CA. bene hercle nuntias,

Deosque oro ut vitæ tuæ superstes suppetat.

ME. Dum quidem hercle tecum nupta sit, sane velim. 20

CA. Vin' commutemus? tuam ego ducam, et tu meam?

Faxo haud tantillum dederis verborum mihi.

ME. Namque enim tu, credo, mihi imprudenti obrepseris.

CA. Næ tu hercle faxo haud scies quam rem egeris.

primum. ME. Hic est ille, qui evasit puer ætate deversa, qui perpetravit scelus subjiendum pœnæ. Adoriar hominem. CA. Quæ vox sonat juxta me? ME. Tui amici, si es sicut ego exopto: si es aliter, vox est hostis, et tibi infensi. CA. O amice, atque æqualis, salve! Quomodo vales, Megaronides? ME. Et tu certe, Callicles, salve! Valesne? valuistine? CA. Valeo, et rectius valui. ME. Quid facit tua conjux? quomodo valet? CA. Melius quam ego opto. ME. Profecto es heatus, quod recte valeat et vivat. CA. Profecto credo te latari si mihi accidat aliquid adversi. ME. Exopto esse cunctis amicis idem quod mihi est. CA. Eho, quid facit tua uxor? ME. Est immortalis. Vivit, et viret. CA. Profecto nuntias jucunda, et precor Deos ut tibi sit superstes. ME. Dum modo esset conjugata tecum, optarim. CA. Visne ut commutemus? Ego ducam tuam, et tu meam? Efficiam ut non mihi verba dederis ullo modo. ME. Namque enim, credo, tu mihi imposueris imprudenti. CA. Profecto efficiam ut tu haud scias rem quam

ler. evenat.—10 C. 2. adque. Mox, æqualis mihi Parei 3.—14 C. ercle.—23 Nunquam tu Cam. et Lamb. Neque enim tu crede Acidal.—24 Gæller.

NOTÆ

5 *Senecta ætate*] 'Senectam corpus,' 'senecta membra,' 'senectam infirmitatem,' Plautus, Lucretius, Salustius, Apuleius dixerunt.

11 *Et tu edepol salve*] Donatus in Terent. 'Olim salutantes iusjurandum addiderunt, ut sedulo fecisse viderentur.'

MR. Habeas, ut nactus : nota mala res, optuma 'st. 25

Nam ego nunc si ignotam capiam, quid agam, nesciam.

CA. Edepol, proinde ut bene vivitur, diu vivitur.

MR. Sed hoc animum advorte, atque aufer ridicularia :

Nam ego dedita opera huc ad te advenio. CA. quid venis ?

MR. Malis te ut verbis multis multum objurgitem. 30

CA. Men' ? MR. num quis est hic alius præter me atque te ? [tem ?

CA. Nemo est. MR. quid igitur rogitas, tene objurgi-
Nisi tute mihi me censes dicturum male.

Nam si in te ægrotant artes antiquæ tuæ,

Sive immutare vis ingenium moribus, 35

Aut si demutant mores ingenium tuum,

Neque eos antiquos servas, ast captas novos ;

Omnibus amicis morbum tu incuties gravem,

Ut te videre audireque ægroti sient.

CA. Qui in mentem venit tibi istæc dicta dicere ? 40

perfeceris. MR. Retine eam ut accepisti : mala res cognita, est optima. Nam si ego ducam jam incognitam, ignorabo quid moliar. CA. Prefecto, quo melius vivitur, vivitur diutius. MR. Sed adhibe mentem ad hoc, et aufer jocularia : nam ego accedo huc ad te de industria. CA. Quare venis ? MR. Ut te increpem plurimum, pluribus verbis. CA. Mene ? MR. Estne hic aliquis præter te et me ? CA. Est nemo. MR. Quare igitur rogas, utrum te increpem ? Nisi tu existimas me mihi ipsi maledicturum. Nam si tuæ antiquæ technæ laborant in te, sive optas mutare mentem moribus, aut si mores mutant tuam mentem, neque tueris ceteros, sed assumis novos ; tu conflabis gravem ægritudinem omnibus amicis, ita ut evadant ægroti, si te aut videant, aut audiant. CA. Quomodo tibi incidit in animum proferre ista

fazo, tunc scias.—25 C. nactus.—27 Acidal. ut diu vivitur : bene vivitur ; aut, proinde bene, ut diu vivitur.—30 Pl. objurgem.—32 Nemo est. Quid igitur ? MR. rogitas edd. vett. objurgentem C.—35 Hunc et sequentem vs. transposuit Acidal. Sive immutare Pl. B. 1.—36 Ac si Acidal.—40 Qui-d in Parei 3.

NOTÆ

25 *Nota mala res, optuma 'st*] Apud Livium, 'Mulier tum demum est bona, cum aperte est mala.'

27 *Proinde ut bene vivitur*] Varro : 'Non eos optime vixisse dixit, qui diutissime vixerint, sed qui modestissime.' Seneca de Brevitate Vitæ cap. 8. 'Non est quod quemquam propter canos, aut rugas putes diu vixisse : non ille diu vixit, sed diu fuit.'

34 *Si in te ægrotant artes*] Lucretius lib. iv. 'Ægrotat fama vacillans.' Donatus, 'Antiqui artes, et virtutes, et vitia vocarunt.' Certe etiamnum artes, sine addito, ferme accipiuntur, et pro bonis, et pro malis artibus.

36 *Mores*] Id est, contagio morum sæculi hujus. Seneca, 'Desinit esse remedio locus, ubi quæ fuerant vitia mores sunt.' Tacitus de Moribus Germanorum : 'Nemo illic vitia ri-

ME. Quia omnes bonos bonasque accurare addecet,
Suspicionem et culpam ut ab se segregent. [rogas?

CA. Non potest utrumque fieri. **ME.** quapropter? **CA.**
Ne admittam culpam, ego meo sum promus pectori.
Suspicio est in pectore alieno sita. 45

Nam nunc ego si te surripuisse suspicer
Jovi coronam de capite, e Capitolio,
Quod in culmine astat summo; si id non feceris,
Atque id tamen mihi lubeat suspicari,
Qui tu id prohibere me potes, ne suspicer? 50
Sed istuc negotii scire cupio, quicquid est.

ME. Haben' tu amicum aut familiarem quempiam
Cui pectus sapiat? **CA.** edepol haud dicam dolo;
Sunt, quos scio esse amicos; sunt, quos suspicor;
Sunt, quorum ingenia atque animos non possum noscere,
Ad amici partem, an ad inimici perveniant. 56

verba? ME. Quia decet omnes bonos et bonas providere, ut arceant ab sese culpam et suspicionem. CA. Non potest fieri utrumque. ME. Quamobrem? CA. Postulas? Ego sum dominus animi, ne admittam peccatum: suspicio est posita in animo alieno. Nam si ego suspicer nunc te suffuratum esse coronam de capite Jovis, qui stat in summo culmine Capitolii: si non commiseris, attamen mihi placeat suspicari id, quomodo vales tu me impedire, ne suspicer id? Sed opto scire, qua sit hæc res. ME. Estne tibi aliquis amicus, aut familiaris, qui sapiat? CA. Profecto non dicam dolo: sunt, quos novi esse amicos: sunt, quos suspicor: sunt, quorum nequeo penetrare ingenia atque animos, utrum stent a partibus ami-

~~~~~

Quid in edd. vett.—42 C. ut apse segregent.—47 C. capite, Capitolio.—49 Douza, mi lubeat; C. 2. mihi jubeat; al. delent rō mihi.—51 Sed istud edd. vett.—55 Sunt deest in edd. quibusdam vett. Sunt quorum haud possum ingenia atque animos noscere Herm. adque animos C. 2. atque animos nequeo noscere

NOTÆ

det: nec corrumpere et corrumpi sæculum vocatur.'

41 *Accurare*] Id est, accurate operam dare. Ausonius: 'Nec vero crimine lædar, Nec maculer dubio: paulum differre videntur Suspectus verique rens.'

44 *Meo sum promus pectori*] Erasmus in Epistolis: 'Innocentiam præstare possum: quid homines de me loquantur, non possum.' Justus Lip-

sius in Epistolis: 'Mihi sententia de me, non nisi apud me fertur: nec quis sim, alium rogo. Interno isto iudice si probus audiam; quid addent aut dement mihi Marcell aut Laconis alicujus sermones? Quis sim, in me scitum est: qualis audiam, in vano isto vulgo.'

47 *Jovi coronam*] Petilius Jovi Capitolino surripuisse coronam dicitur; unde 'Capitolinus' dictus est.

Sed tu ex amicis certis mihi es certissimus.
 Si quid scis me fecisse inscite aut improbe,
 Si id me non accusas, tute ipse objurgandus es. ME. scio;
 Et, si alia huc causa ad te adveni, æquom postulas. 60
 CA. Expecto, si quid dicas. ME. primum dum omnium,
 Male dictitatur tibi volgo in sermonibus:
 Turpilucricupidum te vocant cives tui.
 Tum autem sunt alii, qui te volturium vocant:
 Hostesne an cives comedis, parvipendere. 65
 Hæc cum audio in te dicier, excrucior miser.
 CA. Est, atque non est, mihi in manu, Megaronides.
 Quin dicant, non est: merito ut ne dicant, id est.
 ME. Fuitne hic tibi amicus Charmides? CA. est, et fuit.
 Id ita esse ut credas, rem tibi auctorem dabo. 70
 Nam postquam hic ejus rem confregit filius,
 Videtque ipse ad paupertatem protractum esse se,
 Suamque filiam esse adultam virginem,
 Simul ejus matrem, suamque uxorem mortuam;

corum, an inimicorum. Sed tu mihi es certissimus omnium amicorum certorum. Si acis me fecisse aliquid inscite aut improbe, si me non insimulas hujus rei, tu ipse es reprehendendus. ME. Intelligo: et rogas æquum, si adveni huc ad te alio consilio. CA. Ausculto si dicas quiddam. ME. Ante omnia amantem: sunt alii qui te appellant vulturium: dicuntque te non curare vires hostem an civem. Quando audio dici hæc in te, angor infelix. CA. Hæc res est in mea potestate, et non est, Megaronides. Quominus dicant, non est in manu: ut non dicant merito, est in manu. ME. Hic Charmides fuitne tuus amicus? CA. Est, et fuit. Tibi proferam rem ipsam, quasi testem, ut credas hoc esse sic. Etenim ex quo hic ejus filius labefactavit rem familiarem, et animadvertit se esse delapsum in egestatem, et suam natam esse virginem atale proectam, et una ejus matrem esse defunctam, et suam uxorem; quia ipse est migraturus hinc

Goeller. Acidal. et Benth. ad Terent. Ad. III. 2. 10.—56 C. pervenat.—59 Si id non a. tu ipse edd. vett. ipse delet Goeller.—65 C. comedes.—66 Pl. in te

NOTE

63 *Turpilucricupidum*] Vox ex tribus conflata, ἀλρχποκερδής. Apuleius *Lucricupidinem* appellat, quod Græci φιλολυκρίδιον.

64 *Volturium*] ‘Vultur,’ seu ‘vulturius,’ avis est rapax. Conjectum in avaros rapaces et fures. Cic. in *Pisonem*: ‘Appellatus est hic vulturius illius provincie, si Diis placet,

Imperator.’ Ibidem, ‘Scaurus vulturius reipub.’

65 *Hostesne an cives*] Varroni, ‘hostes’ sunt peregrini.

70 *Rem tibi auctorem dabo*] Id est, re ipsa ostendero. Manilius lib. II. ‘Ipse res operi faciet pondusque fidemque.’

Quoniam hinc iturus est ipse in Seleuciam, 75
 Mihi commendavit virginem gnatam suam,
 Et rem suam omnem, et illum corruptum filium.
 Hæc, si mihi inimicus esset, credo, haud crederet.
 ME. Quid tu adolescentem, quem esse corruptum vides,
 Qui tuæ mandatus est fidei et fiduciæ, 80
 Quin eum restituis? quin ad frugem corrigis?
 Ei rei operam dare te fuerat aliquanto æquius,
 Si qui probiorem facere possis, non uti
 In eandem tute accederes infamiam,
 Malumque ut ejus cum tuo misceres malo. 85
 CA. Quid feci? ME. quod homo nequam. CA. non istuc
 meum est.

ME. Emistin' de adolescente has ædes? quid taces?
 Ubi nunc tute habitas. CA. emi, atque argentum dedi
 Minas quadraginta adolescenti ipsi in manum.
 ME. Dedisti argentum? CA. factum: neque facti piget.
 ME. Edepol fidei adolescentem mandatum malæ! 91
 Dedistine hoc pacto ei gladium, qui se occideret?
 Quid secus est, aut quid interest dare te in manus
 Argentum amanti homini adolescenti, animi impoti,
 Qui exædificaret suam inchoatam ignaviam? 95
 CA. Non ego illi argentum redderem? ME. non redderes:

in Seleuciam, mihi commendat suam filiam virginem, et sua bona, et illum natum vitiosum. Si esset inimicus, puto, haud committeret illa. ME. Quare tu non restituis adolescentem, qui est commissus tuæ fidei et fiducia, quem cernis esse flagitiosum? Quare non revocas ad meliorem frugem? Fuisset multo justius, te incumbere ei rei, si qua ratione eum posses efficere meliorem, non ut tu incurreres in eandem contumeliam, et ut misceres ejus vitia cum tuis vitiis. CA. Quid egi? ME. Id quod homo perversus. CA. Istud non ad me spectat. ME. Esne mercatus hanc domum ab juvene? Quare siles? Ubi manes nunc. CA. Emi et numeravi quadraginta minas ipsi juveni in manum. ME. Numerasti pecuniam? CA. Est factum: neque piget facti. ME. Sane juvenem commissum prava fidei! Eine contulisti eandem, quo se interimeret ea ratione? Quid est aliud, aut quo differas, qui suppeditasti juveni amanti et amanti pecuniam, ut afferret extremam manum suæ socordia pristina? CA. Ego non illi restituerem pecuniam? ME.

~~~~~

dicis; Goeller. in te dici, ego 'exc. et sic edd. vett.—77 C. corrutam.—78 Hic si B. 1. mihi deest in C. 2.—79 Quia tua a. q. e. corrutum C.—82 Ei rei Schneider.—83 Goeller. posses.—87 Parei 3. adolescente.—90 Dedistin B. 1.—91 Edepol fide Schneider. adolescentem Pl.—92 Pl. hoc facto.—93 Quid æquius est Ritters. ap. Sciopp. Quid secutus est Pl.—94 C. ampote; C. 2. jampoti.—

Neque de illo quicquam neque emerēs, neque venderēs;
 Nec, qui deterior esset, faceres copiam.
 Inconciliastin' eum qui mandatu'st tibi?
 Ille qui mandavit, eum exturbasti ex ædibus? 100
 Edepol mandatum pulchre, et curatum probe!
 Crede huic tute: suam jam melius rem gesserit.
 CA. Subigis maledictis me tuis, Megaronides,
 Novo modo adeo, ut quod meæ concreditum est
 Taciturnitati clam, fidei et fiduciæ, 105
 Ne enuntiarem cuiquam, neu facerem palam;
 Uti mihi necesse sit jam id tibi concedere.
 ME. Mihi quod credideris, sumes, ubi posiveris.
 CA. Circumspice dum te, ne quis assit arbiter
 Nobis: et quæso identidem circumspice. 110
 ME. Ausculto, si quid dicas. CA. si taceas, loquar.
 Quoniam hinc est profectus peregre Charmides,
 Thesaurum mihi demonstravit in hisce ædibus,
 Hic in conclavi quodam: sed circumspice!
 ME. Nemo est. CA. nummorum Philippeum ad tria
 millia. 115
 Id solus solum, per amicitiam et per fidem,

Non restitueres: neque venderes, emerēs neque quicquam ab illo, neque dares, quo esset peior. Abalienastine ab officio eum qui tibi demandatus est? Ejecisti ex ædibus eum qui tibi eum credidit? Profecto commissum est commodum, et bene eruditum. Committe tu huic: administravit nunc melius sua bona. CA. Me cogis tuis convitiis, Megaronides, nova ratione, ut mihi sit necesse nunc tibi committere id, quod est concreditum clam meo silentio fidei et fiduciæ, ne aperirem cuiquam, et ne patefacerem. ME. Invenies id, quod mihi commiseris, ubi deposueris. CA. Circumspice, ne quis sit testis, qui nobis adsit: et rogo circumspice identidem. ME. Ausculto, si dicas aliquid. CA. Loquar, si silas: quoniam Charmides est profectus hinc longe, mihi ostendit thesaurum, in hisce tectis, hic, in quodam conclavi. Sed circumspice. ME. Est nemo. CA. Ad tria millia nummorum Philippeorum. Me rogavit solum solus lacrymans, per amicitiam et per fidem, ne crede-

~~~~~

100 *Illum* B. 1.—101 C. *pulchere*.—102 *Crede huic tute jam tuam* B. 1. *Crede huic tute: hic jam tuam rem melius gesserit* Goeller. *Crede huic tutelam: suam melius rem gesserat* Guilielm.—104 C. *quo meæ concreditum sim; C. 2. ut cum aee concreditus sim*.—107 *Ut mihi* Pl.—108 C. 2. *posueris*.—109 *Circumspiciendum tene quis adsit* B. 1.—110 C. 2. *identidem*.—112 *Cum jam al. profectus est* Acidal.—113 *Parei 3. demonstravit mihi*.—115 *Phil. attria* C. *milis* C. 2.—

NOTÆ

99 *Inconciliastin' eum*] Id est, nonne per dolum decepisti? *Festus*.

Flens me obsecravit, suo ne gnato crederem,
Neve cuiquam, unde ad eum id posset permanscere.
Nunc si ille huc salvus revenit, reddam suum sibi:

Si quid eo fuerit, certo illius filiæ, 120

Quæ mihi mandata est, habeo dotem unde dem,
Ut eam in se dignam conditionem collochem.

ME. Pro Di immortales! verbis paucis quam cito
Alium fecisti me! alius ad te veneram.

Sed ut occepisti, perge porro proloqui. 125

CA. Quid tibi ego dicam? qui illius sapientiam
Et meam fidelitatem, et celata omnia

Pæne ille ignavos funditus pessum dedit. [dies,

ME. Qui dum? CA. quia rure dum sum ego unos sex

Me absente atque insciente, inconsulto meo, 130

Ædes venales hasce inscribit literis.

ME. Adesurivit magis, et inhiavit acrius

Lupus: observavit, dum dormitaret canes,

Gregem universum voluit totum avortere.

rem id suo nato, et nulli a quo id posset pervenire ad eum. Si ille reversus sit huc salvus, illi reddam, quod ejus est, salvum: si quid acciderit humanitus, habeo unde dem certo dotem ejus filiæ, quæ mihi est commissæ, ut eam tradam in matrimonium dignum se. ME. Pro Dii immortales! quam cito me reddidisti alium paucis verbis! Sed proseguere loqui, ut instituisti. CA. Quid tibi dicam ego? quomodo ille ignavus pessum dedit propemodum prorsus illius sapientiam, et meam fidem, et omnia arcana! ME. Quomodo? CA. Quia dum ego sum rure per sex dies tantum, inscribit literis, me absente atque insciente, me inconsulto, has ædes esse venales. ME. Lupus esurivit magis, et inhiavit cupidius; observavit atque eo dum canis dormitaret; voluit abducere gregem totum universum. CA. Pro-

*****

118 C. et C. 2. *permanescere.*—120 *Si quid eo fuerit factum* edd. quædam vett. —124 Pl. *alius a te.*—128 C. *funditus spessum.*—130 *Me absente* C.—131 *Ædis* Pl.—133 *Lupus adservavit* B. 1. *dormitarent* B. 1. C. et C. 2.—134 *Ac-*

NOTÆ

120 *Si quid eo fuerit*] Cicero, 'Si quid humanitus ei acciderit,' id est, si mortuus fuerit. Veteres abstinebant, quantum in se erat, a mortis mentione, tanquam a verbo mali ominis. Idcirco, aut circumlocutione utebantur, aut metonymia. Itaque abitionem, pro morte, dicebant: Græci *ὄψομαι*, *abire vita*. 'Vixit,

abiit, fuit.'

131 *Inscribit*] Veteri more venalia prædia proscribebantur, ut etiamnum apud nos tam venalia, quam locabilia. Cic. Offic. lib. III. 'Claudius ædes, quas in Cælio monte habebat, proscripsit; insulam vendidit.' Terentius Heaut. 'Inscripsi illico ædes mercede.' Cic. ad Atticum, 'Iste

- CA. Fecisset edepol, ni hæc præsensisset canes. 135
 Sed nunc rogare ego vicissim te volo,
 Quid fuit officium meum me facere, face sciam.
 Utrum indicare me ei thesaurum æquum fuit,
 Advorsum quam ejus me obsecravisset pater;
 An ego alium dominum paterer fieri hisce ædibus? 140
 Qui emisset, ejus essetne ea pecunia?
 Emi egomet potius ædis, argentum dedi
 Thesauri causa, ut salvom amico traderem.
 Neque adeo hæce emi mihi, nec usuræ meæ:
 Illi redemi rursum: a me argentum dedi. 145
 Hæc sunt, seu recte, seu pervorse facta sunt:
 Egomet fecisse confiteor, Megaronides.
 Hem mea malefacta! hem meam avaritiam tibi!
 Hascine me propter res maledicta differunt?
 ME. Pausa! vicisti castigatorem tuum: 150
 Occlusti linguam: nihil est, qui respondeam.
 CA. Nunc ego te quæso, ut me opera et consilio juves,
 Communicesque hanc mecum meam provinciam.

fecto fecisset, nisi canis persensisset hæc. Sed ego volo nunc a te sciscitari vicissim, ut facias ut intelligam, quid meum fuerit agere; utrum fuerit par me ei detegere thesaurum, contra obsecrationem ejus patris, an ego sinerem dari alium dominum hisce ædibus? Eane pecunia esset ejus, qui emisset has aedes? Sum potius mercatus egomet aedes; numeravi pecuniam propter thesaurum, ut servarem amico salvum. Neque sum mercatus has aedes pro me, nec in meum usum; redemi iterum illi; numeravi pecuniam e meo ære. Hæc feci, seu sunt facta probe seu improb: fateor me fecisse, Megaronides. Ecce meum crimen! ecce mea avaritia! Conviciis appetor idcirco? ME. Subsiste, superasti tuum reprehensorem. Obstruxisti os; est nihil quod reponam. CA. Ego te rogo jam, ut me adjuves opera et consilio, et communices mecum hanc meam provinciam. ME. Spondeo auxilium.

~~~~~

dal. voluit secum anertere; al. ap. Parenm, tecum.—136 Edd. vett. ego rogare; Pl. Both. orare.—137 Herm. et Goeller. fac sciam.—138 C. et C. 2. thesaurum æquom.—139 Advorsum quod Ven. 1. Mediol. al. vett. item Drendensis Lindemanni p. 220. opsecravisset C.—140 Voc. hisce deest in edd. quibusdam vett.—141 Acidal. ejusne esset.—145 C. russum; C. 2. rusum.—147 Ego me edd. quædam vett.—148 Em mea malefacta, em, &c. C. 2. Em mea malefacta, em, &c. C.—149 C. Nascine me proterres; C. 2. etiam proterres. B. 1. C. C. 2. Ven. 1. al. vett. maledictas famas ferunt; Goeller. Hascine propter res maledictas famas serunt; Douza, maledictis differunt.—

NOTÆ

locare incipit non proscripta neque 141 Ejus essetne ea pecunia] The-
 edicta die.' Id fiebat pendente ex saurus in re emta inventus cedit em-
 ædibus tabula, ut nunc fit. tori.

ME. Polliceor operam. CA. ergo ubi eris paulo post?
ME. domi.

CA. Numquid vis? ME. cures tuam fidem. CA. fit sedulo. 155

ME. Sed quid ais? CA. quid vis? ME. ubi nunc adolescens habet?

CA. Posticulum hoc recepit, cum ædis vendidit.

ME. Istuc volebam scire: i sane nunc jam.

Sed quid ais? CA. quid? ME. nunc virgo nempe apud te est. CA. ita, est:

Juxtaque eam curo cum mea. ME. recte facis. 160

CA. Num, priusquam abeo, me rogaturus? ME. vale.

Nihil est profecto stultius, neque stolidius,

Neque mendaciloquius, neque argutum magis,

Neque confidentiloquius, neque perjurius,

Quam urbani assidui cives, quos scurras vocant. 165

Atque egomet me adeo cum illis una ibidem traho,

Qui illorum verbis falsis acceptor fui:

Qui omnia se simulant scire, nec quicquam sciunt:

CA. Ubi eris igitur modo? ME. Domi. CA. Numquid vis aliud? ME. Cura quod est commissum tuae fidei. CA. Curo attente. ME. Quid dicis? CA. Quid vis? ME. Ubi manet nunc juvenis? CA. Retinuit hanc partem posteriorem, quando vendidit domum. ME. Optabam scire id. Proficiscere nunc. Sed quid ais? CA. Quid? ME. Nempe nunc virgo est apud te. CA. Ita est, et curo eam juxta atque meam. ME. Recte facis. CA. Num vis rogare aliquid, antequam excedo? ME. Vale. Certe est nihil amentius, neque hebetius, neque mendacius, neque argutius, neque confidentius, neque perjurius, quam cives urbani assidui, quos appellant scurras. Atque adeo me insinuo ibidem simul cum illis, qui extiti illorum falsis dictis: qui fingunt se nosse cuncta, nec norunt quicquam: no-

152 B. 1. ut mea opera.—153 Communitesque Gulielm.—156 Nonius, pag. 701. 11. adolescens habitat.—157 Idem ibid. cum ædes venderet.—159 Acidal. CA. quid nunc? ME. virgo, &c.—161 Numquid editiones quædam

NOTE

157 *Posticulum hoc recepit*] Id est, posteriorem domus partem exceptam fecit. Nonius: 'Cum ædes vendidit, particulam quandam, quæ post eas ædes erat, non vendidit, sed retinuit.' Cic. de Oratore lib. 11. 'Dicet, te, cum ædes venderes, ne in rutis quidem et cæsis solum tibi pater-

num recepisce.' 'Recipere' hic pro excipere.

168 *Qui omnia se simulant scire*] De curiosis dicitur; quo pertinet illud Theocriti: Πάρρα γυναικες ἱσῶντι, καὶ δὲ Ζεὺς ἡγυρῶν 'Hpp'. *Mulieres omnia sciunt, etiam quod Jupiter tractat cum Junone.*

Quod quisque in animo habet, aut habiturus est, sciunt.
 Sciunt id, quod in aurem rex reginæ dixerit : 170
 Sciunt, quod Juno fabulata est cum Jove :
 Quæ neque futura, neque facta sunt, tamen illi sciunt.
 Falsos' an vero laudent, culpent, quem velint,
 Non flocci faciunt : dum illud, quod lubeat, sciant.
 Omnes mortales hunc aiebant Calliclem 175
 Indignum civitate hac esse et vivere,
 Bonis qui hunc adolescentem evortisset suis.
 Ego de eorum verbis famigeratorum inscius
 Proslui amicum castigatum innoxium.
 Quod si exquiratur usque ab stirpe auctoritas, 180
 Unde quicquid auditum dicant, nisi id appareat,
 Famigeratori res sit cum damno et malo :
 Hoc ita si fiat, publico fiat bono.
 Pauci sint faxim, qui sciant quod nesciunt,
 Occlusioremque habeant stultiloquentiam. 185

runt quod quisque habet in mente, aut habiturus est. Norunt id quod rex dixerit ad aurem reginæ. Norunt quod Juno fabulata est cum Jove : tamen illi sciunt res, quæ neque futuræ, neque gestæ sunt. Non curant utrum falso an vero laudent, vituperent, quem voluerint ; dummodo noscant illud, quod lubeat. Cuncti mortales dicebant hunc Calliclem esse indignum hac civitate et vita, qui avocasset hunc adolescentem a suis bonis. Ego imprudens cucurri ad increpandum amicum innoxium, impulsus dictis istorum sparsorum rumoribus. Quod si investigentur auctores usque ab initio, unde dicant quicquid auditum, nisi id pateat, res cedat in detrimentum et cladem sparsoris rumoribus ; si hoc fiat, sic certat in bonum publicum : efficiam ut sint pauci qui sciant quod ignorant, et habeant amenitiam obstructiorem.

vett.—162 C. *stulticius*.—166 Edd. quædam vett. una *totidem traho*.—170 Acidal. et Parei 3. *Quod in aurem rex reginæ dixit, id sciunt*.—171 *Quod Juno f. est cum Jove, id sciunt* Acidal. *ti sciunt* Parei 2.—172 Lipsius delet *voc. facta* ; et sic ed. Bipont. alii legunt, *neque sunt facta, illi sciunt* ; alii, *neque sunt facta, tamen sciunt* ; Pareus, *tamen ii sciunt*.—173 *Falsos' an vere* edd. vett.—176 *Indignum civitate ac sese vivere* Gulielm. *civitate hac et se vivere* Acidal. et Herm. *esset vivere* Pl. et deest in B. 1.—178 *Ego de verbis illorum* B. 1. *famigeratorem* C. 2.—180 C. *apstirpe*.—181 *Unde quidque* Acidal. Herm. Goeller.—182 *Famigator ne sit* B. 1. *Famigator ire sit* Pl. *Famigator jure siet* al. sp. Pareum.—184 *Paucis ini faxim* Pl.

NOTÆ

182 *Famigeratori*] Id est, ramusculorum auctori et sparsori. Auctores rumorum incertorum, curiosi, et novarum rerum architecti, olim
 185 *Stultiloquentiam*] *Μερολογίαν*. suppliciiis coercerantur.

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

LYSITELES.

MULTAS res simitu in meo corde vorso, multum in cogitando [defatigo.
 Dolorem indipiscor: egomet me concoquo, et macero, et Magister mihi exercitor animus hinc est: sed hoc non liquet, [petessam,
 Nec satis cogitatum est, utram potius harum mihi artem ex-
 Utram ætati agundæ arbitrer firmiorem: amorin' me, an rei 5
 Obsequi potius par siet: utra in parte plus voluptatis sit vitæ, [nisi hoc
 Ad ætatem agundam: de hac re mihi satis haud liquet:
 Sic faciam opinor: utramque rem simul exputem: judex sim, [primum
 Reusque ad eam rem: ita faciam! ita placet! omnium
 Amoris artes eloquar, quemadmodum expediant: nunquam 10
 Amor quenquam nisi cupidum hominem postulat se in plagas [ab re
 Conjicere: eos cupit, eos consecratur, subdole blanditur:

LY. Vorso in mea mente multas res una: magnam aegritudinem in meditando colligo: memet exercito, et vexo, et incito. Animus est meus pædagogus a quo exerceor. Id non constat, nec satis est meditatam, utram harum artium magis expectam, utram solidiorem ad agendam ætatem putem; an sit potius æquum me obtemperare amori, an rei familiari; in qua parte vitæ sit plus voluptatis, ad degendam ætatem. Non satis mihi constat de hac re; nisi putem mihi ita agendum: expendam una utrumque: sum judex et reus in hac re. Sic agam! Sic tibi! Inprimis exponam in quo artes amoris utiles sint. Nunquam amor gaudet ullum incurere in retia, nisi volentem. Eos ambit; eos prosequitur, callide adulat: ca-

2 Pll. conquoquo. C. defecigo; C. 2. defetigo.—3 B. 1. Lipa. animus hic est.—4 Neque satis Pll. Pro artem, Acidal. conj. partem.—5 C. agunde arbitres. Amor in me an rei opequi; C. 2. amor ire me.—6 Pll. voluptati sit.—8 Si faciam C. et C. 2.—10 Palmer. expetant, pro expediant.—12 Herm. et Goeller.

NOTE

3 Exercitor animus] Græce παιδο- præceptor. Græcis etiam 'progymnastês, magister, exercitor dicitur, seu nastæ,' erant pædagogi.

Consulit blandiloquentulus, harpago, mendax, cupes, avarus,

Elegans, despoliator, latebricolarum hominum corruptor,
Blandus, inops, celati indagator: nam qui ab eo, quod
amat, 15

Quam extemplo saviis sagittatis percussus est, illico res
foras [audes.

Labitur, liquitur. Da mihi hoc, mel meum, si me amas, si
Ibi illi cuculus: Ocelle mi, fiat! et istuc, et si amplius
vis dari, [sat

Dabitur: ibi illa pendentem ferit: jam amplius orat: non
Id est mali, ni amplius etiam, quod ebibit, quod comest, 20
Quod facit sumti: nox datur? ducitur familia tota;

Vestispicæ, unctor, auri custos, flabelliferæ, sandaligerulæ,

pit consilium e re nata dulciloquus, rapax, mendax, cupidus, avarus, acutus, prædo, viliator hominum qui colunt latebras, insidiosus, egenus, curiosus secretorum alienorum. Nam dona ejus, qui est vulneratus, ab eo quod amat osculis, tanquam sagittis, dissolvuntur, statim labuntur. Cedo mihi id, mea suavitatis, si me diligis, si potes. Tum cuculus respondet illi: esto, mi ocelle! et hoc accipies et amplius, si optas dari. Tum illa mulctat munere pendentem animi: rogat amplius. Id non est satis detrimenti, nisi detur etiam, quod potest, quod comedat, quod insumat. Nox amatori conceditur ab amica? ducitur tota familia; custodes vestium, unguentarius, custos auri, quæ flabellum, quæ sandalia ferunt, psaltria, cistellatrices,

~~~~~

subblanditur. C. ob re.—14 Elegans idem codex.—15 B. 1. indagator nec ququam adclamat; Herm. et Goeller. celatum indagator, &c. C. nam quam ad quod damat; C. 2. nam qui ad quod damat; Saracen. et Both. nam cum quis clam amat quam; Herm. nam cum quisquam amat quam.—17 B. 1. si audis; Parei 2. ocelle; Herm. si me amas, audias.—18 Ibi ille c. ecce ocelle mi Herm. tibi etiam vis dari idem.—19 Idem, illa ibi.—20 Pl. quod ebebit; Herm. quod bibit.—21 Herm. sumptis: n. d. d. f. ei tota; al. ap. Pareum, datur nox.—22 Vesti-

NOTÆ

14 *Elegans*] Hic in vitio ponitur. A. Gellius: 'Elegans homo non dicebatur cum laude: sed id fere verbum ad metatem Marci Catonis, vitii, non landis fuit.'

16 *Saviis sagittatis*] Id est, oscula instar sagittarum animum percipientia. Alibi, 'armata oscula' dicuntur, et e contrario, 'inermia oscula.'

17 *Labitur*] Lucretius lib. iv. 'Labitur interea res, et vadimonia sunt.' Tibellus, 'Labuntur opes.' Sallustius, 'Dilabitur,' pro diffuit ac dissipatur. Dionysius Cato in Distichis

de Moribus, ad filium: 'Utere quæsitis parce, cum sumtus abundat. Labitur exiguo, quod partum est tempore longo.'

18 *Cuculus*] Avis dicta a duabus prioribus vocis hujus syllabis, quæ cantum ejus expriment. Veteres enim et ferme omnes gentes præter Gallicam nostram, cuculum quidem scribunt, sed quasi *conculum* pronuntiant. De alieni tori insidiatore dicitur, quoniam avis hæc in alieno nido ova ponit. Alibi dictum.

22 *Vestispicæ*] Nonius: 'Vestispici,

Cantrices, cistellatrices, nuntii, renuntii, raptores panis et
peni. [ago

Fit ipse, dum illis comis est, inops amator: hæc ego cum
Cum meo animo, et recolo, ubi qui eget, quam pretii sit
parvi; apage te, 25

Amor! non places: nihil te utor: quanquam illud est
dulce, esse et bibere. [fugat tuos

Amor amara dat tibi satis, quod ægre sit: fugit forum,
Cognatos, fugat ipse se a suo contuitu.

Neque enim eum sibi amicum volunt dici: mille modis
amor ignorandu'st:

Procul adhibendus est, atque abstinendus: nam qui in
amorem 30

Præcipitavit, pejus perit, quam si saxo saliat: apage sis,
amor! [sunt tamen,

Tuas res tibi habe! amor, mihi amicus ne suas unquam:
Quos miseros maleque habeas, quos tibi obnoxios fecisti.

Certum 'st ad frugem applicare animum: quanquam ibi
animo

nuntii, renuntii, prædones panis et peni. Ipse amator evadit egenus, quando est liberalis illis. Quando ego agito hæc mecum, et reputo quam sit exigui pretii qui inops est; abi, amor! non places, non utor tua consuetudine: quomodo est illud jucundum edere et potare. Amor tibi ministrat satis acerba, quæ sunt molesta: fugit forum, excludit tuos cognatos, ipse fugat suum conspectum. Neque enim patiamur eum appellari suam amicum. Est ejiciendus animo amor mille de causis: summoendus est procul, atque deprecandus a se. Nam qui corrumpitur in amorem perit crudeliter, quam si desiliat de rupe. Abi, si vis, amor! Habe tuas res tibi, O amor! ne mihi sis unquam amicus. Sunt tamen quos reddas infelices, et male accipiens, quos tibi devinxisti. Propositum est mentem convertere ad meliorem frugem.

phice Pll. Vestispici Herm.—25 C. et rectilo.—26 C. non pagales; C. 2. non pagales.—27 Pll. fugat vos cognatos.—29 Neque cum sibi . . . ignorandum est C.—30 Herm. et Goeller. adhibendum. C. aptinendus; C. 2. abstinendus.—31 Spate Pll.—33 Edd. quædam vett. fecisti obnoxios.—34 B. 1. quanquam tibi anima.—

NOTE

id est, vestium custodes servi: quod frequenti diligentia vestes inspiciant.' Dicebantur etiam 'a veste,' et 'ad vestem.' Olim 'cælispe' etiam dicebatur, pro astronomo.

Sandaligerulæ] Sandalia erant matronis lantioribus, ut nunc sunt, carissima, etiam aures. Persius Sat. v. notat purpurea interdum fuisse,

'solea puer objurgabere rubra.'

24 *Comis*] Comitatus, quem alias laudatur, hic vitio vertitur, in prodiga.

31 *Saxo saliat*] Sobanditer 'Tarpeio.' Cogebantur interdum fontes de Tarpeia rupe sese dare precipites.

32 *Tuas res tibi habe*] Verba in divitiis faciendis solennia.

Labos grandis capitur: boni sibi hæc expetunt, rem, fidem,
honorem, 35

Gloriam et gratiam: hoc probis pretium 'st: eo mihi magis
lubet

Cum probis potius, quam cum improbis vivere vanidicis.

gem: quanquam ad id improbus labor adhibendus sit. Boni sibi optant hæc; rem, fidem, honorem, gloriam et gratiam. Probi hoc sibi præmium proponunt. Idcirco libentius vitam agam cum probis, quam cum improbis, qui vana garrunt.

35 *Phil. bonis sibi; Goeller. sibi boni; Palmer. et Acidal. bonis ibi hæc e. res, fides, honor.*—36 *Gloria et gratia Palmer. et Acidal. est preti Herm. et Goeller.*—37 *Al. ap. Pareum, vanidicis vivere.*

NOTE

35 *Labos grandis capitur]* Nihil est enim tam arduum, quam vitia vitiorumque matrem cupiditatem domare. Persius Sat. v. 'Et premitur ratione animus vincique laborat.'

37 *Vanidicis]* Comica compositio. Alibi, 'blandidicus,' 'magnidicus,' 'falsidicus.' Terentius, 'ævidica dicta.' Cicero, 'veridicus.'

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

PHILTO, LYSITILES.

PH. Quo illic homo foras se penetravit ex ædibus? LY.
pater, assum. [me abs tuo

Impera quod vis: neque tibi ero in mora, neque latebrose
Conspectu occultabo. PH. feceris par tuis ceteris factis,
patrem [te viris,

Tuum si percoles. Per pietatem! nolo ego cum improbis
Gnate mi, neque in via, neque in foro ullum sermonem ex-
equi. 5

PH. Quo ille prorupit ex ædibus? LY. Adsum, pater. Manda quod libeat. Non te morabor, neque fugiam in latebras a tuis oculis. PH. Facies rem dignam tuis ceteris gestis, si honores tuum patrem. Per pietatem! ego tibi osto, mi fili, instituire ullum colloquium cum matris viris, neque in itinere, neque in foro. Ego

1 Quo i. h. fortasse penetravit Nonius p. 697. foras deest in B. 1.—2 C. ap

NOTE

4 *Per pietatem]* Obtestatio est atque obsecratio; ut hæc, 'per Deos.'

Novi ego hoc sæculum, moribus quibus sit: malus bonum
malum [rapax,

Esse volt, ut sit sui similis: turbant, miscent mores mali,
Avarus, invidus: sacrum profanum, publicum privatum
habent: [ciant.

Hiulca gens: hæc ego doleo: hæc sunt quæ me excru-
Hæc dies noctesque tibi canto, ut caveas: quod manu
non queunt 10

Tangere, tantum fas habent, quo manus abstineant:

Cetera, rape, trahe, fuge, late: lacrimas hæc mihi, cum
video, [prius

Eliciunt, quia ego ad hoc genus hominum duravi: quin
Me ad plures penetravi? nam hi mores majorum laudant;
Eosdem lutulant, quos collaudant: hisce ego te artibus
gratiam 15

Facio, neu colas, neu imbuas ingenium: meo modo, et
morbis vivo

Antiquis: quæ ego tibi præcipio, ea facito: nihil ego istos
Moror fatuos mores, et turbidos, quibus boni dedecorant se.
Hæc tibi, si mea imperia capesses, multa bona in pectore
consident.

intelligo quibus institutis sit hoc sæculum. Improbis optat probum fieri improbum, ut sit sui similis: mali mores concitant turbas, seditiones; rapax, avarus, invidus habent sacra perinde ac profana, publica veluti privata: gens avida. Ego agre fero hæc. Hæc sunt quæ me torquent. Tibi occanto hæc diu noctuque, ut caveas ab his. Existimant esse tantum æquum non injicere manus iis quæ non possunt rapere. Aufer cetera, trahe, fuge, delitescere. Quando video hæc, excutiant lacrymas, quia ego vixi usque ad hoc genus hominum. Quin descendi ad mortuos ante hoc tempus? Nam hi celebrant mores majorum: inficiunt eosdem, quos prædicant. Ego tibi concedo ut non excolas te his artibus, neve imbuas ingenium. Vive meo modo et institutis vetustis: fac ea quæ ego tibi mando. Aspernor istos insanos mores, et turbulentos, quibus boni sese inquinant. Omnia hæc bona manebunt

~~~~~

tuo.—4 Tuum si patrem percolas, pie pietatem Palmer.—11 C. aptineant.—12 C. quon video.—13 Palmer. quoniam ego, &c.—14 Me ad patres Camer.—15 Verba, quos collaudant, desunt in B. 1. et edd. vett. quos laudant, latant Herm. et Goeller. latitant Pll. his ergo tu artibus gratiam Thomson. hisce ergo tu, &c. al. ap. Pareum. de artibus Goeller.—17 Antiquis delet Herm. præcipio Pll.—18 Pll. facios mores; Camer. facetos mores.—19 Acidal. si capesses mea imperia, multa bona in tempore consident; Herm. et Goeller. bona multa in

NOTÆ

- 15 *Gratiam Facio*] Id est, condono. ferme scriptores suorum temporum
16 *Morbis vivo*] Omnes mores culparunt; antiqua tempora,

LY. Semper ego usque ad hanc ætatem ab ineunte adolescentia, 20

Tuis servivi servitutem imperiis et præceptis, pater.

Pro ingenio, ego me liberum esse ratus sum; pro imperio, tuum.

Meum animum tibi servitutem servire, æquom censui.

PH. Qui homo cum animo inde ab ineunte ætate depugnat suo,

Utrum is itane esse mavelit, ut eum animus æquom censeat, 25

An ita potius, ut parentes eum esse et cognati velint:

Si animus hominem perpulit, actum est; animo servibit, non sibi:

Sin ipse animum perpulit; dum vivit, victor victorum cluet.

Tu si animum vicisti, potius quam animus te, est quod gaudeas.

Nimio satius est, ut opu'st, te ita esse, quam ut animo lubet. 30

in tuo pectore, si capessas mea mandata. LY. Pater, semper obtemperavi tuis mandatis et documentis, ab ineunte infantia ad hanc ætatem. Ego ratus sum me esse liberum, pro viribus animi: pro imperio tuo, existimavi esse æquum meum animum tibi servitutem pendere. PH. Homo qui ab ineunte ætate pugnat cum suo animo, utrum malit esse, sicut animus existimat esse par eum esse; an potius, sicut parentes et cognati velint eum esse. Si libido incitat hominem, est actum de eo; obtemperabit libidini, non sibi: sin ipse regit libidinem, quamdiu vivet, tamdiu habebitur victor victorum: si tu superavisti libidinem, potiusquam libido te superavit; est quod tibi gratuleris. Est longe præstantius te esse, sicut deest, quam

~~~~~

tuo pectore considerant consilia.—21 Tui servivi C.—22 Pro in ego B. 1. pro imperio tuo C. C. 2. B. 1.—24 C. ineunti.—25 Utrum is ita se esse Aicidal. Utrum id itane Pll.—27 Si a. hominum C. perculit Lamb. animo servivit Pll. animo servit Herin. et Goeller.—28 Si ipse Pll. pepulit C. et C. 2. perpulit B. 1.

NOTE

antiquosque mores impense laudant. Hoc etiam ferne homines in deversa ætate solent facere. Unde Horatius senes vocat, 'laudatores temporis acti.'

25 *Animus*] Id est, libido. Alibi Plautus, 'Meo animo morem gero.' Græci, φῆψ ψυχῆ χαρίσθαι, genio indulgere.

28 *Dum vivit, victor victorum cluet*]

Plato 1. de Legibus: τὸ νικᾶν ταῦτον, παρὸν νικᾶν πρότη τε καὶ ἀποτρή· τὸ δὲ ἡττᾶσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ, πένον αὐχιστόν τε καὶ ἀκιστόν. Vincere se est optima omnium victoriarum: vinci autem a se turpissimum omnium malorum. Valer. Max. lib. III. 'Multo seipsam, quam hostem superasse operosius est.'

Qui animum vincunt, quam quos animus, semper probiores cluent.

LY. Istæc ego mihi semper habui ætati tegumentum meæ, Ne penetrarem me usquam, ubi esset damni conciliabulum, Ne noctu irem obambulatum, neu suum adimerem alteri.

Neu tibi ægritudinem, pater, parerem, parsi sedulo. 35

Sarta tecta tua præcepta usque habui mea modestia.

PH. Quid exprobras? bene quod fecisti, tibi fecisti, non mihi.

Mihi quidem ætas acta est ferme: tua istuc refert maxime. Is probus est, quem non pœnitet, quam probus sit et frugi bonæ.

Qui ipse sibi satis placet, nec probus est, nec frugi bonæ. Benefacta benefactis aliis pertegito, ne perpluant. 41

Qui ipse se contemnit, in eo est indoles industriæ.

LY. Ob eam rem hæc, pater, autumavi: quia res quædam 'st, quam volo [gestio.

Ego me abs te exorare. PH. quid id est? veniam jam dare

sicut placet menti. Qui expugnant libidinem, semper habebuntur meliores, quam si quos libido debellat. LY. Ego semper habui hoc præsidium meæ vitæ, ne me conicerem in ullum locum, in quo esset concilium pestiferum: ne noctu divagarer, cavi diligenter, et ne detraherem aliis quod est suum, et ne tibi procurarem molestiam, o pater. Servavi tua instituta, salva et integra, præ mea modestia. PH. Quid exprobras? Tibi fecisti, non mihi, id quod benefecisti. Mea vita quidem est propemodum exacta: istud tua interest imprimis. Is est bonus quem non pœnitet quod sit bonus et laudatus frugi. Qui sibi placet satis ipse, nec est bonus, nec rectus frugi. Contege rectefacta aliis rectefactis, ne impluat. Qui se despiciat ipse, est in eo indoles industria. LY. Dixi hæc, pater, idcirco, quoniam est quædam res, quam ego opto impetrare a te. PH. Quid est id? Libet jam tibi

Ven. 1. et add. vett.—30 Prius ut deest in B. 1.—31 Pll. cluentis.—32 *Istæc* ego C.—33 C. et C. 2. conciliabulum.—36 *Sancta tua* B. 1.—39 Herm. et Goeller. quem pœnitet. Bipont. quam sit probus.—40 Hic vs. deest in C. 2. Qui ipse C.—43 Pll. et Parel 3. contemnit.—48 Pll. quia res quæ dant quam volo.

NOTÆ

35 *Mihi quidem ætas acta est ferme*] Cicero ad Brutum: 'Sed de hoc tu videris. De me possum idem quod Plautius pater in Trinummio: 'mihi quidem ætas acta ferme est.'

40 *Qui ipse sibi satis placet*] Cyprianus Serm. 3. de Bono Patientiæ: 'Qui nec humiles sunt, nec mites, sed sibi multum placent, hoc ipso

quod sibi placeant, Deo displicent.'

44 *Veniam jam dare gestio*] Ad Heren. lib. 1v. 'Veniam ad vos, si mihi senatus det veniam,' id est, si permittat. Nam, 'veniam dare,' non est tantum parcere et ignoscere alienius culpæ et errato; sed interdum permittere, concedere, sinere.

LY. Adolescenti huic genere summo, amico atque aequali
meo, 45

Minus qui caute et cogitate suam rem tractavit, pater,
Bene volo ego illi facere, si tu non nevis. PH. nempe
de tuo.

LY. De meo: nam quod tuum 'st, meum 'st: omne meum
est autem tuum.

PH. Quid is, egetne? LY. eget. PH. habuitne rem? LY.
habuit. PH. qui eam perdidit?

Publiciane affinis fuit, an maritumis negotiis? 50

Mercaturamne, an venales habuit, ubi rem perdidit?

LY. Nihil istorum. PH. quid igitur? LY. per comitatem
edepol, pater.

Præterea aliquantum animi causa in deliciis disperdidit.

PH. Edepol hominem prædicatum ferme familiariter.

Qui quidem nusquam per virtutem rem confregit, atque
eget, 55

Nihil moror eum tibi esse amicum cum ejusmodi virtuti-
bus. [volo.

LY. Quia sine omni malitia est, tolerare egestatem ejus

*concedere veniam. LY. Ego exopto, pater, si tu vis, beneficio officere hunc juve-
nem natum summo genere, meum amicum aequalem, qui administravit sua bona ni-
mis prudenter et considerate. PH. Nimirum de tua pecunia. LY. De mea: nam
quod est tuum, est meum: omne autem meum est tuum. PH. Quid est, estne
inops? LY. Eget. PH. Habuitne opes? LY. Habuit. PH. Quomodo eas
amisit? Sene implicuit rebus publicis, an maritumis? Exercuitne mercaturam, an
sumsit res venales, in quibus amisit opes? LY. Nihil horum. PH. Quid est ergo?
LY. Profecto per urbanitatem, pater. Præterea amisit aliquam partem in volup-
tatibus, animi gratia. PH. Profecto ecce hominem celebratum amice propemodum.
Qui quidem nusquam profudit bona sua in præclare factis, et indiget; nihil im-
pedio quominus sis tuus amicus cum ejusmodi virtutibus. LY. Quoniam est absque
ulla nequitia, desidero levare ejus inopiam. PH. Ille exitio est mendico, qui ei*

—44 Acidal. enim jam dare gestio; al. ap. Parenm, dic enim jam, &c.—47 Al.
ap. Pareum, si tu non abbasia.—51 Mercatura ne B. 1. Mercaturam cum venalis
Nenias p. 604. urbi rem B. 1.—52 Nihil istorum C.—55 Qui quidem nunquam

NOTÆ

51 *Mercaturamne, an venales habuit*
Id est, fuitne mercator, an mango?
'Mercator' dicitur de quavis merca-
tura; 'mango,' de mancipiis venali-
bus.

54 *Prædicatum familiariter* Hoc
loco familiariter significat 'comiter.'
Quasi dicat: Excusas amicum alio-
quin reum verecunda circumlocuti-
one.

PH. ~De mendico male meretur, qui ei dat quod edit, aut
quod bibat : [miseriam.

Nam et illud quod dat, perdit, et illi producit vitam ad
Non eo hoc dico, quin, quæ tu vis, ego velim, et faciam
lubens : 60

Sed ego hoc verbum cum illi cuidam dico, præmonstro
tibi,

Ut ita te aliorum miserescat, ne tui alios misereat.

LY. Deserere illum, et dejuvare in rebus advorsis pudet.

PH. Pol pudere quam pigere præstat, totidem literis.

LY. Edepol, Deum virtute dicam, pater, et majorum, et
tua, 65

Multa bona bene parta habemus : bene si amico feceris,
Ne pigeat fecisse : ut potius pudeat, si non feceris.

suppeditat id quod comedit, aut id quod potet. Nimirum et ille amittit quod dat, et producit ejus vitam ad perferendam calamitatem. Ego minime loquor id, quia ego notum juvare et facere lubenter quod optas. Sed quando ego dico hoc verbum de illo, quicumque tandem sit, commonefacio te, ut te misereat ejus, ita ut efficias ut alius miserescat tui. LY. Pudet illum deserere, et minime adjuvare in rebus afflictis. PH. Profecto præstat pudere quam pigere, totidem literis. LY. Dicam quod auxilio Deorum, et majorum, et tuo habemus multa bona parta. Si affeceris beneficio amicum, ne pœniteat fecisse : sed pudeat potius, si non feceris. PH. Si

~~~~~

edd. vett. *adque egit* C. 2.—58 Edd. vett. *edat*. Mox, *aut bibat* Reizius, Herm. et Goeller.—59 Servius ad Virg. *Æn.* iv. 231. *et illi prodit* ; et sic Herm. et Goeller.—61 C. *præ nostro*.—62 C. 2. *miseres* [lacuna] *cave tui aliis* ; C. *miseres cane tui aliis*.—63 Festus, *et desinare* ; Acidal. *et nejuvare* ; al. ap.

NOTÆ

58 *De mendico*] Sententia Laconici apophthegmatis, quod extat apud Plutarchum : 'Mendicus a Lacone stipem petebat : hic vero : Si darem, inquit, tibi, eo magis mendicares ; nam huic tuæ deformitati causam præbuit is, qui primus tibi dedit, eo-que te ignavum reddidit.' Sed est hæc crudelis, et barbara senis avaritia.

63 *Dejuvare*] Id est, non juvare. Alii *desicare*, et *desinare*, pro *deserere* et *desinere* juvare, ex Festo. Olim veteres dicebant 'desinere' et 'desinare' ; 'fodere' et 'fodare.' Seneca Epist. 117. 'Imbecillæ men-

tis ista verba sunt, et hac designatione misericordiam captantis.' Ubi 'designatio' significat, desinere auxilium ferre.

64 *Pol pudere quam pigere præstat*] Nonius, 'Pudet, verecundum est : piget, pœnitentiæ.'

65 *Deum virtute*] Formula loquendi a veteribus usurpari solita, qua res prosperas Diis acceptas referebant, et suam operam in iis quam minimi facere significabant.

66 *Multa bona bene parta habemus*] Terentius, 'Omnes te in lauta, et beneaucta parte putant.'

PH. De magnis divitiis si quid demas, plus fit, an minus?

LY. Minus, pater: sed civi immunifico scis quid cantari solet?

Quod habes, ne habeas: et illud quod nunc non habes, habeas malum: 70

Quandoquidem nec tibi bene esse potes pati, nec alteri.

PH. Scio equidem istuc ita solere fieri: verum, gnate mi,

Is est immunis, cui nihil est, qui munus fungatur suum.

LY. Deum virtute habemus, et qui nosmet utamur, pater, Et aliis qui comitati simus benevolentibus. 75

PH. Non edepol tibi pernegare possum quicquam quod velis.

Cujus egestatem tolerare vis? loquere audacter patri.

LY. Lesbónico huic adolescenti, Charmidæ filio,

Qui illic habitat. PH. qui comedit quod fuit, quod non fuit?

LY. Ne opprobra, pater: multa eveniunt homini, quæ volt, quæ nevolt. 80

PH. Agedum, eloquere: quid dare illi nunc vis? LY. nihil quicquam, pater.

Sapientiæ ætas condimentum 'st: sapiens ætati cibus est.

tollas aliquid de magnis opibus, superestne plus, an minus? LY. Minus, pater. Sed nosti id quod solet occantari civi illiberali? Ne habeas id, quod habes; et habeas malum, quod non habes; quoniam nec potes pati tibi esse bene, nec alteri. PH. Ego sane novi istuc solere sic circumferri. Sed, mi filii, ille est immunis a munere largiendo, cui est nihil, quo fungatur suo munere. LY. Pater, habemus benignitate Deorum, et id quo utamur nosmet, et id quo sinus munisci erga amicos. PH. Prefecto nihil possum negare, quod velis. Cujus cupis levare inopiam? Dic audacter patri. LY. Hujus juvenis Lesbónici, qui est filius Charmidæ, qui manet illic. PH. Qui ligurit quod fuit, quod non fuit? LY. Ne exprobra, pater. Multa accidunt homini, quæ optat, quæ non vult. PH. Agedum dic. Quid optas illi dare nunc? LY. Nihil omnino, pater. Ætas est condimentum sapien-

Pareum, et desinare.—67 Pll. ut potius; Parel 3. at potius.—69 C. civi immuni immunifico scis; C. 2. civi immuni immunifico scis; Herm. et Goeller. civi immuni scis.—78 Charmidæ hujus filio Benti. ad Terent. Adelph. v. 8. 23. Aical. et Herm. Charmidæ filio Goeller.—79 C. non fui.—80 Pll. multe veniunt h. qui v. qui nevolt; C. 2. quæ ne volt.—81 Agedum C.—82 Sapientia C. 2. Sapi-

NOTÆ

73 *Is est immunis*] Isidorus, 'Amœna loca Verrius Flaccus dicta ait, quod sine munere sint, nec quicquam in iis officii; quasi amunia; id est,

sine fractu, unde nullus fructus exsolvitur.' Inde etiam nihil præstantes, 'immunēs,' vocantur.

82 *Sapientiæ ætas condimentum*] Id

PH. Mentire, edepol, gnate ! atque id nunc facis haud consuetudine :

Nam sapiens quidem pol ipse fingit fortunam sibi ;

Eone multa quæ nevolt eveniunt, nisi fictor malus siet. 85

Multa est opera opus ficturæ, qui se fictorem probum

Vitæ agendæ esse expetit. LY. sed hic admodum adolescentulus.

PH. Non ætate, verum ingenio adipiscitur sapientia.

LY. Tu modo ne me prohibeas accipere, si quid det mihi.

PH. An eo egestatem ejus tolerabis, si quid ab illo acceperis ? 90

LY. Eo, pater. PH. pol ego istam volo me rationem edoceas. LY. licet.

Scin' tu illum quo genere gnatus sit ? PH. scio, apprime probo.

LY. Soror illi est adulta virgo grandis : eam cupio, pater,

tia : sapiens est esca ætati. PH. Profecto, filii, mentiris ! et facis nunc id præter morem. Etenim sane sapiens sibi fabricatur ipse fortunam. Et idcirco nulla contingunt sapienti contra sententiam, nisi quia est imperitus faber fortuna. Ei est opus magna industria in fingendo, qui exoptat se esse laudatum artificem regendæ vitæ. LY. Sed hic admodum juvenis. PH. Acquiritur sapientia non ætate, sed mente. LY. Dummodo tu non vetes ne accipiam, si mihi det aliquid. PH. Nonne levabis ejus inopiam, si quid acceperis ab illo ? LY. Levabo, pater. PH. Profecto ego exopto ut me doceas istam rationem levandæ alienæ inopias. LY. Edocebo. Scisne tu quo genere ille est ortus ? PH. Scio, probo imprimis. LY. Illi est soror quæ est grandis adulta virgo : opto eam ducere uxorem, pater. PH. Sine dote ?

enti C. et Parei 3. *cibum* 'at C. 2. Alii vs. 81. 82. collocant post vs. 83.—85 Parei 3. *malu'*st.—87 Pll. *expetis* ; C. *adulescentulus*.—88 *Non ætatem* Pll.

NOTE

est, ætas perficit sapientiam ; accedente enim ætate accedit sapientia.

Sapiens ætati cibum est] Id est, sapientia alit ætatem ; ætatem enim citra sapientiam languere oportet, atque emori.

84 *Sapiens fingit fortunam sibi*] Cicero in Paradoxis : 'Nec est ulla res, quam plus apud sapientem polleat, quam ipsius voluntas atque judicium : cui quidem etiam, quæ vim habere

maximam dicitur, fortuna ipsa cedit, sicut sapiens poëta dixit, 'Suis ea cuique fingitur moribus.' Appian in Sallustio : 'Sed res docuit id verum esse, quod in carminibus Appian ait : 'Fabrum esse suum quemque fortunæ.' Cornelius Nepos, in Vita Attici, 'Sui quique mores fortunam fingant.'

88 *Non ætate*] Ambrosius, 'Non annorum canities est laudanda, sed morum.'

Ducere uxorem. PH. sine dote? LY. sine dote. PH.
uxorem? LY. ita :

Tua re salva : hoc pacto ab illo inibis summam gra-
tiam, 95

Neque commodius ullo pacto ei poteris auxiliarier.

PH. Egone indotatam te uxorem ut patiar? LY. patiun-
dum est, pater :

Et eo pacto addideris nostræ lepidam famam familiæ.

PH. Multa ego possum docta dicta, et quamvis facunde
loqui :

Historiam veterem atque antiquam hæc mea senectus sus-
tinet : 100

Verum ego quando te et amicitiam et gratiam in nostram
domum

Video allicere, etsi adversatus tibi fui, istac judico.

Tibi permitto, posce, duce. LY. Di te servassint mihi.

Sed adde ad istam gratiam unum. PH. quid id est autem
unum? LY. eloquar.

Tute ad eum adeas, tute concilies, tute poscas. PH. ec-
cere. 105

LY. Sine dote. PH. Uxorem? LY. Ita ; salva tua re : hoc modo illum officio
magno beneficio : neque poteris illum adjuvare commodius ulla ratione. PH. Pa-
tiarne ego te ducere uxorem sine dote? LY. Forendum est pater, et hæc modo
impertieris nostræ familia jucundam famam. PH. Ego possum loqui multa
dicta docta, et magnopere diserta : hæc mea senectus tenet historiam veterem atque
antiquam. Verum quando ego te video inducere in ædes nostras, et amicitiam et
gratiam, tametsi fui contrarius, tibi illum adjudico ; tibi concedo ; postula ; duc.
LY. Dii te serrent mihi. Sed adice unum ad istam gratiam. PH. Quid autem
est id unum? LY. Edicam. Adi tu ad illum, tu consilia, tu posce. PH. Pre-

—90 C. et tolerabis ; C. 2. et tolerabilis.—94 Relzius, Herm. et Goeller. PH.
uxoremne ?—95–98 Hæc verba, ab illo i. s. g. N. c. u. p. ei p. a. PH. E. i. te
u. ut p. LY. p. est, p. Et eo pacto, desunt in B. 1.—98 Pll. nostra.—102 Video
allicere et si adversatus t. f. istec B. 1. etsi adversatus tibi fui istuc sedulo conj.
Acidal. adversatus si tibi fui Pll.—104 Sed ad istam adde Herm. et Goeller.

NOTÆ

105 Concilies] ‘Concilio’ et ‘con-
ciliator,’ et ‘conciliatrix,’ in utram-
que partem capiuntur ; nonnunquam
in bonam, nonnunquam in malam :
nonnunquam pro proxeneta et pro-
xenetria ; nonnunquam pro lenone et

lena.

Eccere] Charistius, idem quod ‘ec-
ce.’ Festus, formula jurandi per
Cererem ; quasi esset ‘e Cere,’
‘per ædem Cereris.’

LY. Nimio citius transiges : firmum omne erit, quod tū egeris. [tum mea.

Gravius erit tuum unum verbum ad eam rem, quam cent-
PH. Ecce autem in benignitate hoc repperi negotium.

Dabitur opera. LY. lepidus vivis : hæc sunt ædes : hic habet.

Lesbonico est nomen : age, rem cura : ego te opperiar domi. 110

fecto. LY. Transiges multo celerius : quicquid tu feceris erit firmum. Unum tuorum verborum erit gravius in ea re, quam centum meorum. PH. Ecce vero suscepisti hanc rem propter meam beneficentiam. Curabitur id. LY. Es jucundus. Adsunt ejus ædes : hic manet. Nominatur Lesbonicus : age, cura negotium : ego te expectabo domi.

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

PHILTO.

NON optima hæc sunt, neque ut ego æquom censeo :

Verum meliora sunt, quam quæ deterruma.

Sed hoc unum consolatur me atque animum meum,

Quia, qui nihil aliud, nisi quod sibi soli placet,

Consult advorsum filium, nugas agit : 5

Miser ex animo fit : factius nihilo facit.

Suæ senectuti is acriorem hyemem parat,

PH. Hæc non sunt bona, neque esse puto, ut est æquum ; sed sunt meliora, quam ea quæ sunt pessima. Verum id unum me reficit atque meam mentem ; quia ille agit nugas, qui nihil aliud suadet adversus filium, quam id quod sibi soli placet : est vere infelix : nihilo melius agit. Ille accersit hyemem molestiorem suæ senectuti, quan-

1 B. 1. neque ego ut ; et sic edd. vett. Mox, *ecum censeo* C.—3 C. *consulatur me* ; C. 2. *consolaturum me*.—6 Pro *factius*, quod habent C. et C. 2. *sectius* conj. Gulielm. *sanctius* B. 1.

NOTÆ

6 *Factius nihilo facit*] *Factius* a 'faciendo' ; id est, facilius. Alii legunt *sectius*, sive *secius*, a 'seco' ; quasi 'sequo' ; quod vices gereret activi 'sequor.' Sic sexto *Æneidos*, 'Ille viam secat ad naves,' id est, sequitur ad naves. Et decimo, 'Quam quisque secat spem,' id est, sequitur

spem. Inde 'seculum,' 'seculum,' 'secta' ; uno verbo, *sectius*, et *secius*, a 'seco,' idem sunt, ac *sequius* a 'sequor.'

7 *Senectuti hyemem*] Eratosthenes senectutem 'hyemem vitæ' appellat.

Cum illanc importunam tempestatem conciet.

Sed aperiuntur ædes, quo ibam: commode

Ipse exit Lesbonicus cum servo foras.

10

de constat illam procellam importunam. At domus quo pergebam panditur. Lesbonicus ipse cum servo prodit foras commode.

ACTUS SECUNDI SCENA QUARTA.

LESBONICUS, STASIMUS, PHILTO.

LE. MINUS quindecim dies sunt, cum pro hisce ædibus
Minas quadraginta accepisti a Callicle.

Estne hoc quod dico, Stasime? ST. cum considero,

Meminisse videor fieri. LE. quid factum est eo?

ST. Comesum, expotum, exutum, elotum in balineis. 5

Piscator, pistior abstulit, lanii, coqui,

Olitores, myropolæ, aucupes: confit cito,

Quam si tu objicias formicis papaverem.

LE. Minus hercle in hisce rebus sumtum est sex minis.

LE. Nondum sunt quindecim dies, ex quo numerata sunt tibi a Callicle quadraginta minæ pro hisce ædibus. Verane dico, Stasime? ST. Quando cogito, videor meminisse me accepisse. LE. Quid est actum de eo? ST. Ligurium, exhaustum, consumtum in vestibus, dilutum in balneis. Piscator, pistior abstulit, lanii, coqui, olitores, myropole, aucupes. Consumitur citius, quam si tu apponas papaver formicis. LE. Prefecto est minus insumtum sex minis in hisce rebus. ST.

~~~~~

1 B. 1. his ædibus; C. pro iace bibus; C. 2. qm pro his ædibus.—4 Meminisse Pll. fieri deest in B. 1. actum'st Parei 3. factumst Pll.—5 Pro exutum, quod servant Pll. et B. 1. exunctum conj. Gulielm. et sic edidere Herm. et Goeller.—6 C. abstulit.—7 Holitores, myropole Pll.—8 Quasi tu Acidal. Herm. et Goeller. et sic Charis. p. 64. Putsch.—9 B. 1. C. et C. 2. in istis rebus. Mox,

NOTÆ

5 *Exutum*] Id est, pecunia in vestibus emendis posita. Alii, *exunctum*, id est, in unguentis parandis.

Elotum] Id est, in balneis est pecunia perdita. 'Heluo,' ab 'elundo.' Magis crediderim *exutum*, et *elotum* dici a poëta, quia ante quam se eluant in balneis, sese exuunt. Itaque ad notandam bonorum dilapidationem, quemadmodum sæpius in

hoc poëta, 'elotus bonis' dicitur, sic, et 'exutus bonis' metaphorice, pro 'spoliatus bonis.'

7 *Confit cito, Quam si*] Cito, pro citius.

8 *Papaverem*] Charisius, 'Papaver neutri generis est: sed masculino Plantus dixit.' Varro, 'Infria seni papaverem.'

ST. Quid, quod dedisti scortis? LE. ibidem una traho. 10

ST. Quid, quod ego defraudavi? LE. hem! ista ratio maxuma est.

ST. Non tibi illud apparere, si sumas, potest:

Nisi tu immortale rere esse argentum tibi.

Sero, atque stulte, prius quod cautum oportuit,

Postquam comedit rem, post rationem putat. 15

LE. Nequaquam argenti ratio comparet tamen.

ST. Ratio quidem hercle apparet: argentum οἷxεrai.

Minas quadraginta accepisti a Callicle,

Et ille ædis abs te accepit mancupio. LR. admodum.

PH. Pol, opinor, affinis noster ædes vendidit. 20

Pater cum peregre veniet, in porta est locus,

Nisi forte in ventrem filio correperit.

ST. Trapezitæ mille drachumarum Olympicum,

Quid dicam id, quod impendisti meretricibus? LE. In eodem articulo accenseo.

ST. Quid dicam de eo, quod suffuratus sum? LE. Hem! ista est maxima ratio.

ST. Id nequit a te animadverti, si expendas: nisi arbitreris tibi esse argentum in-exhaustum. Expendis tarde et insipienter id, quod oportebat cecere antea. Postquam ligurivit sua bona, postea rationes subducit. LE. Tamen rationes pecunia expensæ nullo modo habentur. ST. Profecto, ratio tenetur, argentum evasit. Accepisti a Callicle quadraginta minas, et ille domum accepit a te mancupio. LE. Maxime. PH. Per Pollucem existimo nostrum affinem vendidisse domum. Quando pater venie in peregrinatione, erit manendum sub dio, nisi fortasse irroperis in ventrem filii. ST. Reddita sunt mille drachmæ Olympicæ trapezitæ, quas debuisti

~~~~~

sumptus est eximiis.—11 C. defraudavi.—12 Pont. si summos.—17 C. C. 2. ercle a. a. æchetæ; B. 1. æchete.—19 C. aps. te.—20 Pol, opino conj. Acidal. et sic Herm. et Goeller.—21 Patri conj. Douza. Al. ap. Pareum, in porte est.—22 B. 1. invenirem filium cum reperit.—23 Trapezitem ille diagraphum B. 1.

NOTÆ

10 *Ibidem una traho*] Id est, sex alteras minas duco.

12 *Si sumas, potest*] Pro insumas.

17 *Argentum οἷxεrai*] Id est, periit, abiit.

21 *In porta est locus*] Id est, foris et sub dio habitabit, vel mendicabit in porta trigemina, in qua considerare solebant mendicantes. Alii legunt in ponte, in quo iidem stipem rogabant. Seneca de Vita Beata: 'In sublicium pontem me transfer, et inter egentes abige: non ideo tamen me despiciam,

quod in illorum numero consideo, qui manum ad stipem porrigunt.'

22 *Nisi in ventrem correperit*] Nimirum Lesbonicus filius Charmidis ædes paternas et vendiderat et voraverat. Itaque comice dicitur, 'habere domum in ventre.' Cicero, 'Est gurgis, vorago, barathrum, eversor patrimonii.'

23 *Mille drachumarum*] Sicut mille hominum, mille passuum. Id est, mille drachmæ, mille homines, mille passus.

Quas de ratione debuisti, redditæ.

LE. Nempe quas sponendi. ST. immo, quas dependi,
inquit : 25

Quas sponsione pronuper tu exactus es

Pro illo adolescente, quem tu aiebas esse divitem.

LE. Factum. ST. ut quidem illud perierit. LE. factum
id quoque est.

Nam nunc eum vidi miserum, et me ejus miseritum 'st.

ST. Miseret te aliorum, tui te nec miseret, nec pudet. 30

PH. Tempus adeundi est. LE. estne hic Philto, qui ad-
venit?

Is, hercle, est ipse. ST. edepol, næ ego istum velim
Meum fieri servom cum suo peculio.

PH. Herum atque servum plurimum Philto jubet
Salvere, Lesbonicum et Stasimum. LE. Di duint 35
Tibi, Philto, quæcumque optes : quid agit filius?

PH. Bene volt tibi. LE. edepol mutuom mecum facit.

ST. Nequam illud verbum 'st, Bene volt, nisi qui bene facit.

ex ratione. LE. Nimirum quas sponendi. ST. Immo dic, quas impendi. Quas tu es coactus sponsione exsolvere nuper pro illo juvene, quem tu dicebas esse locupletem. LE. Sic est actum. ST. Scis quemadmodum hæc pecunia perierit. LE. Id est actum quoque. Nam eum conspicutus sum nunc infelicem, et me est miseritum ejus. ST. Te miseret aliorum, nec te miseret tui, nec pudet. PH. Est tempus conveniendi. LE. Estne hic Philto, qui accedit? Est ille ipse per Herculem. ST. Per ædem Pollucis, ego vellem illum fieri meum servum cum suo peculio. PH. Philto jubet plurimum salvere dominum atque servum, Lesbonicum atque Stasimum. LE. Dii tibi tribuant, Philto, quæcumque cupis. Quid facit filius? PH. Tibi vult bene. LE. Per ædem Pollucis benevolentia est mutua. ST. Illud verbum est malum, optat bene, nisi qui agit bene. Ego exopto etiam esse liber; opto

~~~~~

drachmarum edd. vett.—24 C. debuisti.—25 B. 1. C. 2. dependit inquit; C. 2. dependit in quid.—26 Qua B. 1. Pll. Quas sponsiones Scal. et Casaub. Quam sponsionem al. sp. Pareum.—29 C. et C. 2. miserum me ejus miserum unat.—31 Tempu'st adeundi al.—32 Pll. edepol, ni.—35 Pro Di duint, Pll. habent didunt.—36 C. 2. quas quoniamque.—37 C. meum facit.—38 Neque illud edd. quæ-

NOTÆ

Olympicum] Pro Olympicarum. Notum est, et pervulgatum, alia, atque alia moneta usos fuisse Græcos, in quibus aliud erat talentum Atticum, aliud Olympicum. Sic de drachma, sic de mina.

26 *Quas sponsione]* 'Sponsio' ver-
Delph. et Var. Clas.

bum juridicum, quod nos vernaculo nostro, *promesse, obligation.*

32 *Næ ego]* Pro, ni ego.

37 *Mutuom mecum facit]* Id est, a me mutuom amatur.

38 *Nisi qui bene facit]* Id est, nisi qui in aliqua re se beneficium ostendit.

Plant.

5 K

Ego quoque volo esse liber; nequicquam volo:

Hic postulet frugi esse; nugas postulet.

40

PH. Meus gnatus me ad te misit, inter se atque vos

Affinitatem ut conciliarem et gratiam.

Tuam volt sororem ducere uxorem: et mihi

Sententia eadem 'st, et volo. LE. hau! nosco tuum:

Bonis tuis rebus meas res irrides malas.

45

PH. Homo ego sum, homo tu es: ita me amabit Juppiter!

Neque te derisum veni, neque dignum puto.

Verum hoc, ut dixi, meus me oravit filius,

Ut tuam sororem poscerem uxorem sibi.

LE. Mearum rerum me novisse æquom 'st ordinem.

50

Cum vobis nostra non est æqua factio;

Affinitatem vobis aliam quærite.

ST. Satin' tu sanus mentis aut animi tui,

Qui conditionem hanc repudies? nam illam tibi

Ferentarium esse amicum inventum intellego.

55

LE. Abin' hinc diirecte? ST. Si hercle ire occipiam, vetes.

Incassum: is postulet esse probus; postulet nugas. PH. Meus filius me misit ad te, ut contraherem affinitatem et gratiam inter se atque vos. Optat habere uxorem tuam sororem; et mihi est eadem mens, et opto. LE. Hau! novi tuam mentem. Illudis jacturæ mearum fortunarum tua secunda fortuna. PH. Ego sum homo, tu es homo: ita me amabit Jupiter! neque accessi ad te deridendum, neque existimo esse æquum. Sed, ut dixi, meus filius me rogavit, ut rogarem tuam sororem sibi uxorem. LE. Fas est recordari rationem mearum rerum. Nostræ opes non sunt æquales vestris. Quærite aliam affinitatem. ST. Tunc satis sanus mentis et tui animi, qui rejicis hanc conditionem? Nam animadverto te invenisse illum amicum expeditum ad ferendum auxilium. LE. Abisne hinc, furcifer? ST. Si per Herculem

dam vett.—41 B. 1. inter se atque nos.—44 B. 1. haud nescio tu; Lamb. et Goeller. haud nosco tuum.—49 C. poscere.—55 Ferentarium Pll. Ferentarium edd. vett.—56 Pro vetes, codd. Pll. et B. 1. habent vetes; edd. vett. veteris.—

NOTÆ

44 *Hau*] Interjectio turbatæ mentis index, indignabundæ, et sensu mali perculsæ.

51 *Non est æqua factio*] Vestri ordinis hominibus, qui estis factiosi, id est, divites ac potentes, nos inopes tenuisque, pares esse non possumus.

55 *Ferentarium esse amicum*] Id est,

celebrem et expeditum. Nimirum ferentarii milites, qui facile opitulantur. Plautus jocosæ et comice, amicum ferentarium vocat, qui laboranti amico ultro succurrit. Varro explicat ferentarium, inanem, id est, levissimum armaturæ equitem.

56 *Diirecte*] Nonius, 'Diirectus

LE. Nisi quid me aliud vis, Philto, respondi tibi.

PH. Benigniorem, Lesbonice, te mihi,

Quam nunc experior esse, confido fore :

Nam et stulte facere, et stulte fabularier, 60

Utrumque, Lesbonice, in ætate haud bonum 'st. [tibi,

ST. Verum, hercle, hic dicit. LE. oculum ego effodiam

Si verbum addideris. ST. hercle quin dicam tamen.

Nam si sic non licebit, luscus dixerō.

PH. Ita tu nunc dicis non esse æquiparabiles 65

Vostras cum nostris factiones atque opes ?

LE. Dico. PH. quid ? nunc si in ædem ad cœnam veneris,

Atque ibi opulentus tibi par forte ut venerit,

Apposita sit cœna, popularem quam vocant,

Si illi congestæ sint epulæ a clientibus, 70

Si quid tibi placeat, quod illi congestum siet,

Edisne, an incœnatus cum opulento accubes ?

LE. Edim, nisi ille vetet. ST. at pol ego, etiamsi vetet,

incipiam abire, prohibeas. LE. Nisi vis me aliquid aliud, Philto, tibi reposui.

PH. Lesbonice, spero te mihi futurum esse humaniorem, quam sentio esse nunc : nam et facere amenter et loqui insipienter, neutrum est laudabile in ætate. ST.

Hic per Herculem dicit verum. LE. Ego tibi etiam oculum, si addideris verbum.

ST. Per Herculem loquar tamen. Nam si non sic licet, loquar luscus. PH. Ita tu dicis nunc vestras divitias atque fortunas non esse conferendas eum nostris ?

LE. Dico. PH. Quid ? Nunc si veneris in templum ad cœnam, et ibi forte instructa sit cœna, quam popularem appellant, quando opulentus tibi æqualis venerit,

si cibi sint collati illuc a clientibus, edesne, si aliquid tibi placeat quod sit illic appositum, an accubes cum opulento impransus ? LE. Edam, nisi ille prohibeat.

ST. At certe ego ederem, etiamsi vetaret, et manducarem plenis genis ambabus : et

62 B. 1. et Pll. oculum tibi effodiam.—63 Pll. quid dicam.—64 Nam sic si Goeller.—66 Nonius p. 657. nostri factiones.—67 Edd. vett. quid tunc ; Acidal.

conj. quid tu.—68 B. 1. opulentius tibi forte ut veneris ; Pist. forte obvenierit.—70 C. congeste. C. 2. epulæ.—71 Si quid illi placeat Pll.—72 Ædisne Pll.

NOTE

est ad crucem actus: quasi ad diem erectus.

61 *In ætate*] Id est, interdum, aut in vita.

64 *Luscus dixerō*] Id est, vel dispendio unius oculi dixerō.

66 *Opes*] Veteres 'oves' appellabant opes. Hinc 'opicerda,' 'opilio.'

Et quia ex ovibus proveniunt opes multe, ab 'opibus,' id est, ovibus, dictæ sunt opes, seu divitiæ.

69 *Popularem*] Est epulum, quod populo dabatur in publica aliqua lætitia ; verbi gratia, quando quis triumphabat.

Edim, atque ambabus malis expletus vorem :
 Et quod illi placeat, præripiam potissimum : 75
 Neque illi concedam quicquam de vita mea.
 Verecundari neminem apud mensam decet,
 Nam ibi de divinis atque humanis cernitur.
 PH. Rem fabulare. ST. non tibi dicam dolo :
 Decedam ego illi de via, de semita, 80
 De honore populi : verum quod ad ventrem attinet,
 Non hercle hoc longe, nisi me pugnis vicerit.
 Cœna hac annona est sine sacris hæreditas.
 PH. Semper tu hoc facito, Lesbonice, cogites,
 Id optimum esse, tute uti sis optimus : 85
 Si id nequeas, saltem ut optimis sis proximus. [peto,
 Nunc conditionem hanc, quam ego fero, et quam abs te
 Dare atque accipere, Lesbonice, te volo.
 Dei divites sunt, Deos decent opulentia
 Et factiones : verum nos homunculi 90

occupabo inprimis id, quod illi placeat : neque patiar ab illo adimi quicquam de mea vita. Neminem oportet esse verecundum in mensa, nam ibi certamen est de divinis et humanis. PH. Dic quod res est. ST. Non tibi dicam subdole : ego illi concedam in via, in incessu, in honoribus popularibus : sed quod spectat ad mensam, per Herculem, ne latum unguem cesserim, nisi me superaverit pugnis. Cœna hæc annua est hæreditas sine sacris. PH. Tu age semper hoc, Lesbonice : cogita id esse optimum, ut tu sis optimus ; si id non possis, ut proxime accedas ad optimos. Lesbonice, volo te dare et accipere nunc hanc conditionem, quam ego fero, et quam a te postulo. Divites sunt Dii, opulentia et potentia decent Deos. Sed nos homunculi

Edasne edd. vett.—74 Edim atque C. 2.—75 Pll. præripiam.—82 Roverianus liber J. Lipsii, hoc onus ; unde Lips. Ant. Lectt. 1. 5. effinxit hoc ungue.—83 Cœna hæc annona Palmer.—85 Pll. ut sis.—86 Si id neque via at saltem ut optimo B. 1. Si id neque ad salutem Pll.—87 Pll. ap te peto ; unde Parens, apte.—89 B. 1. C. 2. Ven. 1. al. ante Camer. decet opulentia ; C. decet opulentia.—

NOTÆ

77 *Verecundari apud mensam*] Sententia parasitica de deponendo omni pudore, cum de ventre saburrando agitur.

78 *Cernitur*] Id est, dimicatur.

83 *Cœna hac [hæc] annona est*] Id est, cœna ista popularis annuus quidam nobis velut frugum proventus est, sine ullo impendio : ut hæredi-

tas, quæ obvenit, nullis sacris obnoxia, sacrorumque sumtibus. *Cœna annona*, quasi 'cœna annonaria ;' est enim 'annonus, a, um.' *Hæreditas sine sacris*, est quando hæres non asciscitur in sacra et gentem. Cum ea hæreditate servus cœnam comparat gratuitam.

90 *Nos homunculi Salillum animæ*]

Salillum animæ: qui cum extemplo amisimus,
Æquo mendicus atque ille opulentissimus
Censetur censu ad Acherontem mortuus.

ST. Mirum, ni tu illuc tecum divitias feras,
Ubi mortuus sis, ita sis, ut nomen cluet. 95

PH. Nunc ut scias hic factiones atque opes
Non esse, neque nos tuam negligere gratiam,
Sine dote posco tuam sororem filio.

Quæ res bene vortat! habeon' pactam? quid taces?
ST. Pro Di immortales, conditionem quojusmodi! 100

PH. Quin fabulare: Di bene vortant! spondeo.

ST. Eheu! ubi usus nihil erat dicto 'Spondeo,'
Dicebat: nunc hic, quom opus est, non quit dicere.

LE. Cum affinitate vostra me arbitramini
Dignum, habeo vobis, Philto, magnam gratiam. 105
Sed etsi hercle graviter cecidit stultitia mea,
Philto; est ager sub urbe hic nobis, eum dabo

salillum animæ sumus, qui cum primum mortui sumus, mendicus et ille ditissimus censetur æquali censu, apud inferos, quando est mortuus. ST. Mirum, nisi tu feras tecum opes illuc, quando eris mortuus, ut sis quod nomen sonat. PH. Ut intelligas nunc non esse hic opes et potentiam, neque nos aspernari tuam amicitiam, postulo tuam sororem pro filio sine dote. Quod vortat bene! habeo promissam? Quid siles? ST. Pro Di immortales, quæ conditio! PH. Quin pronuntias hæc verba: Dii bene vortant! spondeo. ST. Heu! quando non erat opus dicere, dicebat, 'Spondeo:' nunc hic, quando est necesse, non potest dicere. LE. Quando me putatis dignum vestra affinitate, vobis habeo, Philto, magnam gratiam. Verum per Herculem, Philto, tametsi mea amentia corrui graviter, nobis est hic ager in suburbio, quem

*****

91 *Tantillum animæ*. B. 1. *quam quom exemplo emisimus* Acidal. et Turneb. *emisimus* etiam B. 1.—92 *Æque* codd. et edd. vet. *Æquo* Acidal.—93 C. *acharūte*; C. 2. *acheronte*.—94 *An mirum* Pll. *Ax! mirum* Parei 3. *ni tu illum* Pll.—97 C. *negligere*.—99 *Querens* C.—101 *Di bene vortat* Pll.—104 C. et C.

NOTE

Id est, anima nostra est nostro corpori pro sales. Id a Chrysippo sumtum, qui dixisse dicitur, 'Porco pro sale animam datam ne computresceret.' Hoc videtur nimis detractum dignitati naturæ humanæ, melliori parte sui immortalis.

92 *Æquo Censetur censu*] Id est, post mortem mendicus est opulentissimo similis. Inde Horatius, 'Æqua tellus pauperi recluditur, regumque

pueris.'

95 *Ut nomen cluet*] Quasi dicat: Credo profecto te ad Acherontem divitias tuas perlaturum ubi demum post mortem sis, ut nomen cluet, id est, sonat. 'Philto,' hoc est, hominum amans. Nam, ut nunc es, tu es admodum parcus, et 'Aphilto,' id est, non amans benignitatem et humanitatem.

Dotem sorori: nam is de stultitia mea

Solus superfit præter vitam reliquus.

PH. Profecto dotem nihil moror. LE. certam 'st dare. 110

ST. Nostramne vis nutricem, here, quæ nos educat,

Abalienare a nobis? cave sis feceris.

Quid edemus nosmet postea? LE. etiam tu taces?

Tibi ego rationem reddam? ST. plane periimus,

Nisi quid ego comminiscor. Philto, te volo. 115

PH. Si quid vis, Stasime? ST. huc concede aliquantum.

PH. licet.

ST. Arcano tibi ego hoc dico, ne ille ex te sciat,

Neve alius quisquam. PH. crede audacter, quid lubet.

ST. Per Deos atque homines dico, ne tu illunc agrum

Tuum siris unquam fieri, neque gnati tui. 120

Ei rei argumentum dicam. PH. audire edepol lubet.

ST. Primum omnium, olim terra cum proscinditur,

In quinto quoque sulco moriuntur boves.

PH. Apage! ST. Acherontis ostium in nostro 'st agro.

dabo dotem sorori. Nam ille solus superest de mea stultitia, præter vitam. PH. Profecto nihil curo dotem. LE. Est propositum dare. ST. Here, visne agrum, nostram nutricem, quæ nos educat, amandare a nobis? Cave ne feceris. Quid nosmet comedemus deinceps? LE. Etiam tu taces? Ego tibi reddam rationem? ST. Nisi ego excogito aliquid, plane interimus. Te volo, Philto. PH. Si vis aliquid, Stasime? ST. Concede huc aliquantulum. PH. Concedo. ST. Ego tibi dico hoc secreto, ne ille accipiat ex te, neve alius quisquam. PH. Dic constanter quid vis. ST. Dico, per Deos et homines, tu ne patiaris unquam illum agrum fieri tuum, aut tui filii. Dicam rationem hujus rei. PH. Per ædem Pollucis velim scire. ST. Primum quando aratur terra, boves moriuntur quinto quoque sulco. PH. Apage. ST. Janua est inferorum in nostro agro. Antequam etiam vinum

2. mea arbitramini.—106 Sed etsi hæc res cecidit Sarac. res graviter B. 1. hercules Pll.—109 Hic versus in utroque cod. Pl. collocatur post vs. 105.—111 Nostramne velis edd. vett. Nostramne elevis Pll.—114 Pll. plane periimus.—120 Tuum siras B. 1. Tuum sciris C. Tuum sitis C. 2.—128 B. 1. C. et C.

NOTE

111 *Nostramne vis nutricem*] Id est, agrum, cujus proventu, tanquam nutrice, alebantur. Valer. Max. 'Siciliamque et Sardiniam, benignissimas urbis nostræ nutrices.'

123 *Quinto quoque sulco*] 'Quinto

sulco, sexto, nono,' dicunt, pro, se-re-re quinquies, sexies, novies exaratum agrum. Hoc loco significat, boves vix quintum designasse sulcum, cum statim pereunt.

124 *Acherontis ostium*] Id est, infe-

Tum vinum, priusquam coactum 'st, pendet putidum. 125

LE. Consuadet homini, credo; etsi scelestus est,

At mihi infidelis non est. ST. audi cetera.

Post id, frumenti quom alibi messis maxuma 'st,

Tribus tantis illi minus redit, quam obseveris.

PH. Hem! istic oportet obseri mores malos, 130

Si in obserendo possint interfieri.

ST. Neque unquam quisquam est, quojus ille ager fuit,

Quin pessume ei res vorterit, quojum fuit.

Alii exulatum abierunt, alii emortui,

Ali se suspendere: hem! nunc hic, cujus est, 135

Ut ad incitas redactus! PH. apage a me istum agrum!

ST. Magis apage dicas, si omnia a me audiveris.

Nam fulguritæ sunt hic alternæ arbores:

est coactum, pendet putidum. LE. Credo, suadet homini; tametsi est scelestus, at non mihi est infidus. ST. Attende cetera. Præterea, quando alibi messis frumenti est copiosissima, ille reddit minus tertio tanto, quam mandaris. PH. Hem! oportet serere in illo malos mores, si possint interfici in obserendo. ST. Neque est ullus unquam, ad quem hic ager pertinuerit, quin negotia ei verterint pessime. Alii sunt ejeti in exilium, alii sunt mortui, alii sese suspenderunt. Ecce vero hic, ad quem pertinet nunc, quo pacto est redactus ad egestatem! PH. Apage a me istunc agrum! ST. Dicas magis, apage! si a me acceperis cetera. Nam arbores percutiuntur fulmine alternæ in illo agro: sues intereunt celeriter

~~~~~

2. quo alibi. C. mesis.—130 Em istic C.—131 Si in operendo Pl. interficiet edd. vert.—133 Pro quojus, C. habet quotum; C. 2. civium; Goeller. quorum; al. cujus.—136 Ut ad incitas redactus est Nonius p. 553.—137 C. omnia me audi-

NOTE

rorum. Veteres existimabant Orci patere ostium in his locis, in quibus esset pestilentia. Festus, 'Manalem lapidem, seu potius manal, sive manale ostium manium vocat.' Cicero, 'Sunt partes agrorum aliæ pestilentes, aliæ salubres.' Idem, 'Ager cælo ac loco calamitosus.'

125 *Vinum pendet putidum*] Id est, uvæ, vindemia.

129 *Tribus tantis*] Vernaculo nostro, *trois fois autant*. In Bacchidi-bus, 'Sexcenta tanto reddam.'

131 *Possint interfieri*] Id est, confici, absumi. Lucretius lib. III. 'Aut

flammis interfiat, malisve ferarum.'

136 *Ad incitas redactus*] Antiqui fines seu terminos, quos amplius promovere non possent, 'incitos' vocabant. Et qui eo rerum redacti erant, ut nullum certum in rebus suis consilium capessere possent, 'ad incitas' redacti dicebantur: ubi subaudi 'lineas.' Est metaphora a ludo duodecim scriptorum. Nam cum ad ultimam lineam promoti erant calculi, tum is, cujus intererat, 'ad incitas lineas' dicebatur redactus; calculi vero ipsi 'inciti.'

138 *Fulguritæ*] Id est, fulgure af-

Sues moriuntur angina acerrume :

Oves scabræ sunt, tam glabræ, hem ! quam hæc est
manus. 140

Tum autem Syrorum, genus quod patientissimum est
Hominum, nemo extat, qui ibi sex menses vixerit :

Ita cuncti solstitiali morbo decidunt.

PH. Credo ego istuc, Stasime, ita esse : sed Campas genus
Multo Syrorum jam antidit patientia. 145

Sed iste est ager profecto, ut te audiui loqui,

Malos in quem omnes publice mitti decet.

Sicut fortunatorum memorant insulas,

Quo cuncti, qui ætatem egerunt caste suam,

Conveniant : contra istoc detrudi maleficos 150

Æquom videtur, qui quidem istius sit modi.

ST. Hospitium est calamitatis : quid verbis opu'st ?

Quamvis malam rem quærens, illic reperias.

angina: oves sunt scabræ, tam glabræ, aspice, quam est hæc manus. Tum vero est nullus Syrorum, quod est genus hominum patientissimum, qui in eo vitam produxerit ad sex menses: sic omnes intereunt morbo solstitiali. PH. Ego puto, Stasime, id esse sic: sed genus Campanum antecellit multum patientia genus Syrorum. At sane iste ager est ejusmodi, ut te audiui loqui, in quem oportet mittere cunctos improbos. Sicut dicunt insulas fortunatas, in quas omnes qui duxerunt caste suam vitam, conveniant; contra videtur quidem justum conjici in agrum, accleratos, qui sit hujusmodi. ST. Est domicilium malorum. Quid est opus verbis?

veris; C. 2. omnia mea audiveris; B. 1. omnia a me audieris.—138 Nam fulgurit assunt alternæ B. 1. fulgurita C. 2. fulgure ita afflata cod. Menrs. hic deest in Pll.—139 Edd. vett. acerruma.—141 Verbum est exulat in C.—144 Campas Nonius p. 758.—145 Idem ibid. jam anteit. Pll. patientia.—149 Voc. quam deest in B. 1.—150 Edd. vett. istuc. C. destrudi; C. 2. detrumdi.—151 B. 1. si istius modi sit; Pll. et Parei 3. sint modi.—153 C. quæras.—

NOTE

flætæ arbores.

Alternæ] Id est, e duabus altera, ut una incolumis remaneat.

139 *Angina*] Sues angina infestantur. Plinius lib. viii. 'Obnoxium genus sues morbis anginæ maxime et strumis.'

140 *Oves scabræ sunt*] Id est, scabie asperæ.

143 *Solstitiali morbo*] Solstitialis morbus, est quilibet pravus et lethali-

lis. Quasi dicat servus, neminem intra sextum mensem iis in ædibus non interire. Hippocrates de aëre, locis, et aquis, docet solstitium periculosum, atque exitiale esse.

144 *Campas genus*] Id est, Campanus genus, seu Campanum, pro molibus et libidinis hominibus.

145 *Antidit*] Pro anteit; 'antideo,' pro anteco.

PH. At tu hercle et illi et alibi. ST. cave sis dixeris,
Me tibi dixisse hoc. PH. dixisti arcano satis. 155

ST. Quin hic quidem cupit illum ab sese abalienarier ;
Si quidem reperiri posset, cujus os sublinat.

PH. Meus quidem hercle nunquam fiet. ST. si sapiens
quidem.

Lepide hercle de agro ego hunc senem detegui :

Nam qui vivamus, nihil est, si illum amiserit. 160

PH. Redeo ad te, Lesbonice. LE. dic sodes mihi,
Quid hic locutus tecum ? PH. quid censes ? homo 'st ;
Vult fieri liber : verum, quod det, non habet.

LE. Et ego esse locuples, verum nequicquam volo.

ST. Licitum, si velles : nunc, quoniam nihil est, non
licet. 165

LE. Quid tecum, Stasime ? ST. de istoc quod dixisti
modo,

Si antea voluisses, esses ; nunc sero cupis.

PH. De dote mecum convenire nihil potes :

Quid tibi lubet, tute agito cum nato meo.

Nunc tuam sororem filio posco meo. 170

Quæ res bene vortat ! quid nunc ? etiam consulis.

Invenias in eo agro quamlibet rem malam, si quæras. PH. At tu profecto quare et illic et alibi. ST. Cave, si vis, ne dixeris, me tibi dixisse id. PH. Dixisti satis arcano. ST. Quin hic quidem optat illum abalienare ab sese, si quem possit reperire, quem decipiat. PH. Profecto nunquam erit meus. ST. Ita sane, si sapiens. Ego profecto festivo deterrui hunc senem de agro: nam est nihil, quo vivamus, si illum amiserit. PH. Lesbonice, redeo ad te. LE. Dic mihi sodes, quid hic fabulabatur tecum ? PH. Quid putas ? Est homo : optat fieri liber : sed non habet, quod det. LE. Et ego cupio esse locuples, verum incassum cupio. ST. Concessum, si optares : nunc quoniam est nihil, non licet. LE. Quid dicis tecum, Stasime ? ST. Esses, si voluisses antea isto modo, quo dixisti : jam optas sero. PH. Nihil potes statuere mecum de dote : quid tibi lubet, agito tuto cum meo nato. Nunc posco tuam sororem pro meo filio. Quæ res vortat bene ! Quid nunc ? du-

154 At tu hercle illi et alibi B. 1. At tu h. illi et alibi Pll. ibi et alibi edd. vett. —156 C. *aps sese* ; edd. vett. *ab se*.—157 Si quem Acidal. et Goeller. possit Herm. et Goeller. *cujus sublinat* Pll. *cui os sublinat* Parei 3.—162 Pll. *quid census*.—163 C. ex errore hic scribit, *verum nequicquam volo*, ex sequenti ver-
su.—166 Edd. quendam vett. *quod dixi*.—167 Si voluisses antea Herm. et Goel-
ler.—168 De dotem C. Mox, *conventiri non potest* Acidal.—171 *Querens* C.

NOTÆ

157 Os sublinat] Id est, illudat.

LE. Quid istic? quando ita vis, Di bene vortant! spondeo.
 PH. Nunquam edepol cuiquam expectatus filius
 Natus, quam est illud 'Spondeo' natum mihi.
 ST. Di fortunabunt vostra consilia! PH. ita volo. 175
 LE. Sed, Stasime, abi huc ad meam sororem: ad Calliclem,
 Dic hoc negotii quomodo actum est. ST. ibitur.
 LE. Et gratulator meæ sorori. ST. scilicet!
 PH. I hac, Lesbouice, mecum, ut coram nuptiis
 Dies constituatur: eadē hæc confirmabimus. 180
 LE. Tu istuc cura, quod jussi: ego jam hic ero.
 Dic Callicli, me ut conveniat. ST. quin tu i modo!
 LE. De dote ut videat, quid opus sit facto. ST. i modo!
 LE. Nam certum 'st me sine dote haud dare. ST. quin
 tu i modo!
 LE. Neque enim illi damno unquam esse patiar. ST. abi
 modo! 185
 LE. Meam negligentiam. ST. i modo! LE. o pater!
 Æquum videtur, quin quod peccarim. ST. i modo!
 LE. Potissimum mihi id obsit? ST. i modo! LE. o pater!

bitas etiam. LE. Quid istic? Quandoquidem sic vis, Dii bene vertant! spondeo.
PH. Sane nunquam nativitas filii fuit tam expectata cuiquam, quam mihi est expectatum illud verbum, 'Spondeo.' ST. Dii fortunabunt vestra consilia! PH. Sic volo. LE. Sed, Stasime, abi huc ad meam sororem: dic ad Calliclem, quomodo hæc res facta est. ST. Ibitus. LE. Et gratulator mea sorori. ST. Scilicet! PH. Veni mecum, Lesbouice, ut te presente, indicetur dies nuptiarum: confirmabimus hæc eadem. LE. Tu cura id quod mandavi: ego ero jam hic. Dic Callicli, ut me adeat. ST. Quin tu i modo! LE. Ut videat de dote, quid fieri oporteat. ST. I modo! LE. Nam constitutum est me non daturum esse sine dote. ST. Quin tu i modo! LE. Nam non feram illi esse detrimento. ST. I modo! LE. Meum socordiam! ST. I modo! LE. O pater! videturne æquum, ut quod peccarim. ST. I modo! LE. Id mihi non obsit potissimum? ST. I modo! LE. O pater! Nunquamne aspiciam te? ST. I modo! i modo!

consuis Pll.—172 Quid istuc Parei 3.—173 Edd. vett. tam expectatus.—175 Nonius p. 545. nostra consilia.—179 C. ut c. nuptiis.—181 Edd. quendam vett. jam ego.—182 Et Callicli dic Herm. et Goeller.—183 C. et C. 2. quid possit facto.—184 C. haud dare. Mox, Acidal. primus addidit quin tu; Goeller. i modo, i modo.—185 C. 2. dampno. Mox, pro unquam, quod exhibent B. 1. et Pll. al. habent inquam.—187 C. et C. 2. peccarem.—188 Pll. id obsit.—189 En

NOTÆ.

182 *I modo*] Quasi dicas per contemptum et fastidium, *abi, abi.*

En unquam aspiciam te? ST. i modo, i modo, i modo!
Tandem impetravi abiret. Di, vostram fidem! 190
Edepol re gesta pessume gestam probe,
Siquidem ager nobis salvos est! etsi admodum
In ambiguo est etiam, nunc quid de hac re fuat.
Sed si alienatur, actum 'st de collo meo.
Gestandus peregre clypeus, galea, sarcina: 195
Effugiet ex urbe, ubi erunt factæ nuptiæ:
Ibit istac aliquo in maxumam malam crucem
Latrocinatum, aut in Asiam, aut in Ciliciam.
Ibo huc, quo mihi imperatum 'st, etsi odi hanc domum,
Postquam exturbavit hic nos ex nostris ædibus. 200

i modo! Tandem consecutus sum ut abiret. Dii vostram fidem! sane rem gestam feliciter re gesta pessume, siquidem ager nobis est salvus! tametsi est etiam admodum in æncipiti, nunc quid fiet de hac re. Sed si alienatur, est factum de meo collo. Gestandus longe clypeus, cassis, sarcina: effugiet ex urbe, quando nuptiæ fuerunt celebratæ: perget istac aliquo in maximam malam crucem prædatum, aut in Asiam, aut in Ciliciam. Ibo huc, quo mihi est imperatum, etsi odi hanc domum, postquam hic nos exturbavit ex nostris ædibus.

unquam al. ap. Pareum, contra codd.—191 Pll. gestam, et sic Parei 3.—195 C. de ea re fuat.—194 Sed id si B. 1. C. C. 2.—195 C. clypeus.—197 Ibit isthinc Doux. Herm. et Goeller.—200 Pronomen nos deest in B. 1.

NOTE

189 *En unquam*] Antiquitas pro 'unquamne?' Virgil. Ecl. 1. 'En unquam patries longo post tempore fines,' &c. Et alibi, 'En erit unquam illa dies?'

191 *Gestam probe*] Quasi dicat tamen rem hactenus male gessimus,

tamen et hoc bene gessimus, quod inde filia heri collocata sit in tam luculentam familiam, et salvus nobis maneat ager noster.

198 *Latrocinatum*] Id est, militatum, bellatum.

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

CALLICLES, STASIMUS.

CA. Quo modo tu istuc, Stasime, dixisti? nostrum herilem filium

CA. Quo pacto, Stasime, tu dixisti id? Filium nostri domini Lesbianicum

Lesbonicum suam sororem despondidisse? ST. hoc modo.
 CA. Quoi homini despondit? ST. Lysiteli Philtonis filio,
 Sine dote. CA. sine dote ille illam in tantas divitias dabit?
 Non credibile dicis. ST. at tu edepol nullus creduas. 5
 Si hoc non credis, ego credidero. CA. quid? ST. me nihili
 pendere. [ante ostium :
 CA. Quamdudum istuc, aut ubi actum 'st? ST. illico hic
 Tam modo, inquit Prænestinus. CA. tanton' in re perditā,
 Quam in re salva, Lesbonicus factus est frugalior?
 ST. Atque equidem ipse ultro venit Philto oratum filio. 10
 CA. Flagitium quidem hercle fiet, nisi dos dabitur virgini.
 Postremo edepol ego istam rem ad me attinere intellego.
 Ibo ad meum castigatorem, atque ab eo consilium petam.
 ST. Propemodum quid illic festinet, sentio, et subolet mihi :
 Ut agro evortat Lesbonicum, quando evortit ædibus. 15
 O here Charmide, quam absente te hic tua res distrahitur
 tibi!

Utinam te redisse salvom videam, ut inimicos tuos
 Ulciscare, ut mihi, ut erga te fui et sum, referas gratiam!
 Nimum difficile 'st reperiri amicum, ita ut nomen cluet,

despondidisse suam sororem? ST. Hoc modo. CA. Cui homini despondit? ST. Lysiteli filio Philtonis, sine dote. CA. Ille illam inducet in tantas opes sine dote? Non dicis verisimile. ST. At tu per eandem Pollucis credideris: si non credis hoc, ego credidero. CA. Quid? ST. Me pendere nihil. CA. A quo tempore, aut ubi hoc factum est? ST. Statim hic ante januam. Quam mox, ait Prænestinus. CA. Lesbonicus facturus est moderatior, in re eversa, quam in re incolumi? ST. Atque profecto ipse Philto venit ultro rogatum pro filio. CA. Per Herculem fiet scelus, nisi detur dos virgini. Postremo ego scio id ad me pertinere. Ibo ad meum censorem, atque ab eo rogabo consilium. ST. Video ferme et odore quare ille agitetur, ne avocet Lesbonicum ab agro, postquam eiecit ex ædibus. O here Charmide, quantum dilapidatur hic tua res, te absente! Utinam te aspiciam reversum incolumem, ut sumas ultionem de tuis inimicis, ut mihi agas gratias quod sum et

~~~~~

1 Edd. vett. *vostrum h. filium*.—2 B. 1. C. et C. 2. *despondidisse*; cod. Camer. ap. Gronov. *despondissem*.—3 Edd. vett. *despondidit*.—5 Pll. *dicis*. Mox, B. 1. C. et C. 2. *credas*.—6 Pll. *me nihil pendere*.—7 B. 1. *illico hinc ante*, &c.—16 C. *quom apente*; C. 2. B. 1. *quoniam absente*.—17 C. *te redisse salum*; C. 2. *te redisse salcam*.—19 C. C. 2. et Exc. Pll. *inimicum ita*.—20 Pll. *cum rem credas*.

NOTÆ

8 *Tam modo*] Id est, modo. Fea- et irridet peregrinitatem sermonis.
 tus notat Prænestinorum barbariem, 19 *Ita ut nomen cluet*] Id est, re non

Cui tuam cum rem credideris, sine omni cura dormias. 20
 Sed generum nostrum ire eccillum video cum affini suo.
 Nescio quid non satis inter eos convenit: celeri gradu
 Eunt uterque. Ille reprehendit hunc priorem pallio.
 Haud illi euscheme astiterunt: huc aliquantum abscessero.
 Est lubido orationem audire duorum affinium. 25

fui ejusmodi erga te! Est valde arduum, invenire amicum; sicut nomen sonat, cui, quando commiseris tuam rem, dormias citra ullam sollicitudinem. Sed ecce video nostrum generum accedere cum suo affini. Est aliquid in quo non consentiunt satis inter sese. Uterque ambulat veloci gradu. Ille retrahit hunc priorem pallio. Illi astiterunt haud decore. Concessero huc aliquantum. Libet audire orationem duorum affinium.

—21 Pll. et Parei s. *ecillum*.—23 *Sunt uterque* Pll. Herm. et Goeller. *celeri graduscunt* al.—24 *Haud juxta me astiterunt* B. 1. *Haud in cusce me astiterunt* Pll. *Haud illi juxta me astiterunt* al. ap. Pareum. *apcessero* C.

NOTE

nomine tantum. Amicum vocavit antea ferentarium, id est, qui semper est in procinctu ad juvandum.

Cmet] Vox et ipsi Ciceroni usurpata in Bruto.

20 *Sine omni cura dormias*] Tibullus, 'Somnus sollicitas deficit ante fores.' Statius, 'Quis alta tuenti

somnus?' Horatius, 'Somnus agrestum Lenis virosum non humiles domos Fastidit.'

22 *Celeri gradu Eunt*] Alibi, 'tu es gradibus grandibus,' pro, tu is celeri curriculo.

24 *Euscheme*] Εὐσχημῶς, id est, honeste, decore.

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

LYSITELES, LESBONICUS, STASIMUS.

LY. STA illico: noli avorsari, neque te occultassis mihi.

LE. Potin' ut me ire, quo profectus sum, sinas? LY. si in rem tuam,

Lesbonice, esse videatur, gloriæ aut famæ, sinam.

LY. Mane illic. Noli aversari, neque te abscondas a me. LE. Paterisne me pergere, quo sum profectus? LY. Lesbonice, patiar, si putes esse conducibile tua

2 Pll. *quod profectus* . . . si rem tuam; al. in rem tuam.—3 Al. *gloriam aut fa-*

LE. Quod est facillimum, facis. LY. quid id est? LE. amico injuriam.

LY. Neque meum 'st, neque facere didici. LE. indoctus quam docte facis! 5

Quid faceres, si quis docuisset te, ut sic odio esses mihi?

Qui bene cum simulas facere mihi te, male facis, male consulis. [ego nolo, id cum facis.

LY. Egone? LE. tu nā. LY. quid male facio? LE. quod

LY. Tuæ rei bene consulere cupio. LE. tu mihi es melior, quam egomet mihi?

Sat sapio, satis in rem quæ sint meam ego conspicio mihi. 10

LY. An id est sapere, ut qui beneficium benevolente repudies? [placet.

LE. Nullum beneficium esse duco id, quod, cui facias, non Scio ego, et sentio ipse, quid agam, neque a me officium migrat:

Nec tuis depellor dictis, quin rumori serviam.

LY. Quid ais? (nam retineri nequeo, quin dicam ea quæ promeres) 15

gloria aut fama. LE. Agis quod est facillimum. LY. Quid est id? LE. Injuriam amico. LY. Neque est meum, neque didici facere. LE. Quam facis docte indoctus? Quid ageres, si quis tibi commonstrasset, ut mihi esses sic odiosus? Qui facis male, quando fingis te mihi facere bene, consulis male. LY. Egone? LE. Tu profecto. LY. Quid committo improbe? LE. Quando agis id quod ego nolo. LY. Opto consulere recte tuis commodis. LE. Tu mihi es commodior, quam ego mihi? Satis prudens sum, ego video satis ea quæ mihi sunt commoda. LY. Estne id sapientia viri, rejicere munus oblatum ab amico? LE. Existimo illud munus esse nihili, quod non acceptum est ei, cui præstes. Ego scio ipse et sentio quid faciam, neque munus abscondit a me: neque avocor tuis verbis, quominus obtemperem fama. LY. Quid dicis?

*****

mem.—5 Neque meum se Pll. quandocte C. 2.—7 Qui delet Herm.—8 Acidal. Herm. et Goeller. qui male facio.—10 Al. in rem meam.—11 Lamb. et Bipont. beneficium a benevolente.—12 Edd. vett. duco esse.—13 Reizius et Goeller. neque se a me; Scioppius et Pareus, neque meum se.—15 Quid ais nam? Aci-

NOTE

13 *Neque a me officium migrat*] Ali-
ter, 'neque meum se officium migrat';
in quo 'migrare' active dicitur, pro
montare. Lucretius, 'Nec manet
ulla sui similis res; omnia migrat,

Omnia commutat Natura, et vertere
cogit.' Cicero, 'Credo, ne commu-
nia jura migrare videatur.' A. Gel-
lius, 'Cassita nidum migravit.'

Itane tandem majores famam tradiderunt tibi tui,
 Ut virtute eorum anteparta per flagitium perderes,
 Atque honori posterorum tuorum ut vindex fieres?
 Tibi paterque avosque facilem fecit et planam viam
 Ad quærendum honorem: tu fecisti, ut difficilis foret 20
 Culpa maxume et desidia, tuisque stultis moribus.
 Præoptavisti, amorem tuum uti virtuti præponeres.
 Nunc te hoc pacto credis posse obtegere errata? ah! non
 ita est.

Cape sis virtutem animo, et corde expelle desidiam tuo:
 In foro operam amicis da, haud in lecto amicæ, ut soli-
 tus es. 25

Atque ego istum agrum tibi relinqui ob eam rem enixe
 expeto;

Ut tibi sit, qui te corrigere possis; ne omnino inopiam
 Cives objectare possint tibi, quos tu inimicos habes.

LE. Omnia ego, istic quæ dixisti, scio, vel exsignavero:
 Ut rem patriam et majorum gloriam foedarim meum. 30

Non possum non dicere ea quæ mereris: siccine demum tui majores tibi pepererunt gloriam, ut amitteres ea quæ comparaverunt antea sua virtute per flagitium, et ut evaderes labes honoris tuorum posterorum? Pater et avus straverunt iter primum et expeditum ad comparandam gloriam: tu reddidisti culpa et socordia, et tuis insanis moribus maxime arduum, ut anteferres tuum amorem virtuti. Nunc existimas te posse oboelare hoc modo peccata? Ah! non est sic. Indue, si vis, constantiam mente, et deponere segnitiam de tua mente: ser opem amicis in foro, non in cubili amicæ, ut moris est. Idcirco exopto etiam atque etiam ut istum agrum retineas: ut habeas, quo te valeas emendare: ne cives, quos tu habes infensos, queant tibi exprobrare egestatem. LE. Ego teneo cuncta quæ loculus es hic, vel

dal.—16 C. ut undex.—19 Pll. facilem facit.—20 C. 2. difficilior.—25 C. hada aut intellectu amice; C. 2. hada aut intellectu amice.—26 C. ræmenize; C. 2. rem enixe; unde Parens conj. anxie.—27 B. 1. ne animo.—29 C. ista quæ; edd. vett. istæ quæ. Mox, al. ap. Pareum, scio vindex ignavia; B. 1. quæ te dixisti

NOTÆ

18 *Ut vindex*] Ut vindex fieres honori posterorum; id est, ut posterorum honorem contaminares. 'Vindicare' enim interdum significat, injecta manu aliquid occupare per vim, quod non est suum. Aliter, 'vindicare,' est, dimittere: ut dicitur vindicari servus in libertatem. Reve-

ra Græce vindicta dicitur, ἀπαγωγὴ, et ἀπαγωγὴ, dimissio. Alii pro *vindex*, scribunt *vibex*; quasi dicas esse instam gloriæ posterorum labem et maculam.

29 *Vel exsignavero*] Id est, subscripsero: adeo scitum illud, et certum puto.

Sciebam ut esse me deceret; facere non quibam miser,
Ita vi Veneris victus, otio captus in fraudem incidi:
Et tibi nunc, proinde ac merere, summas habeo gratias.

LY. At operam perire meam sic, et te hæc dicta corde
spernere,

Perpeti nequeo: simul me piget parum pudere te. 35

Et postremo, nisi me auscultas, atque hoc, ut dico, facis,

Tute pone te latebis facile, ne inveniatur te honor:

In occulto jacebis, cum te maxime clarum voles.

Pernovi equidem, Lesbonice, imperitum tuum ingenium
admodum:

Scio te sponte non tuapte errasse, sed amorem tibi 40

Pectus obscurasse: atque ipse amoris teneo omnes vias.

Ita est amor, balista ut jacitur: nihil sic celere est, neque
volat,

Atque is mores hominum moros et morosos efficit.

Minus placet, magis quod suadetur: quod dissuadetur,
placet.

subsignavero, ut contaminaverim fortunas patrias, et nomen majorum meorum. Intelligebam qualem oporteret me esse; non poteram esse, infelix: ita constrictus vi Veneris, delinitus quiete in perniciem incurri: et tibi ago jam magnas gratias, sicut mereris. LY. Sed nequeo ferre meum laborem tibi sic, et te contemnere hæc verba: una me piget te minime pudere. Et demum nisi me audis, et agis hoc, ut edico, tu te occultabis facile pone te, ne honor te reperiat: jacebis in obscuro, quando optabis te esse maxime illustrem. Profecto, Lesbonice, intelligo tuam mentem magnopere hebetem. Scio te peccasse, non tua sponte, sed amorem tibi obtulisse mentem; et ipse novi omnes vias amoris. Amor est ejusmodi, sicut contorquetur telum: est nihil tam velox, neque tam celeriter volat, atque reddit mores hominum difficiles ac stultos. Id quod ei suadetur magis, ei placet minus: id quod ei dissua-

~~~~~

scio vel ex signis vera.—31 Sciebam Herm. et Goeller.—32 Ita vi V. inunctus; C. 2. victus al. ap. Pareum.—33 Et tibi non B. 1. sumas C.—34 Voc. corde deest in edd. quibusdam vett.—35 C. 2. me piet.—36 C. auscultas.—38 In occulto C. 2.—39 Pll. imperium; al. ap. Pareum, impeditum; al. ibid. peritum.—41 C. obscurasse. Mox, amores Pll.—42 B. 1. balista jacit.—43 Atque his Pll.

NOTÆ

32 Otio captus] D. Chrysostomus: πῶς καὶ κακίαν ἐδίδαξεν ἡ ἀπύλῃ quod expressit e Scriptura: Omnem malitiam docuit otiositas.

37 Tute pone te] Id est, tu ipse tibi obstabis, et efficies ne te honor inveniatur.

39 Imperitum tuum ingenium] 'Imperitus' veteribus 'imeditus.' Sic dicebant, 'arfinēs' pro 'adfinēs,' quod nos 'affines'; 'arferre,' 'arvenire,' pro 'adferre,' 'advenire.'

43 Moros] Μόρος, id est, stultus.

Cum inopia 'st, cupias; quando ejus copia 'st, tum non velis. 45

Ille qui aspellit, is compellit: ille qui consuadet, vetat.

Insanum est malum in hospitium devorti ad Cupidinem.

Sed te moneo, hoc etiam atque etiam ut reputes, quid facere expetas.

Si istuc, ut facis indicium, conare, tuum incendes genus.

Tum igitur tibi aquæ erit cupido, genus qui restringas tuum. 50

Atque erit, si nactus, proinde ut corde amantes sunt cati;

Ne scintillam quidem relinques, genus qui congliscat tuum.

LE. Facile est inventu: datur ignis, tamenetsi ab inimicis petas.

Sed tu objurgans me a peccatis, rapis deteriore in viam.

Meam vis sororem tibi dem: suades sine dote: hoc non convenit; 55

Me, qui abusus sum tantam rem patriam, porro in divitiis

Esse, agrumque habere: egere illam autem; ut me merito oderit.

detur, ei placet. Quando abest aliquid, id desideras; quando adest, tunc nolis. Ille qui avocat, idem incitat: illo qui hortatur, prohibet. Est insignis amentia querere hospitium apud Cupidinem. Sed te hortor, quantum in me est, ut cogites quid velis agere. Si evitare agere id quod indicas te velle agere, inflammabis tuam domum: tum optabis aquam, ut arceas ignem a tua familia. Et si invenieris ut amantes sunt callida mentis, ne relinques quidem scintillam, qua tuum genus augeatur. LE. Est facile reperire ignem: datur etiam, si roges ab inimicis. Sed quando me castigas ob peccata, trahis in viam pejorem. Exoptas ut tibi collocem meam sororem: hortaris ut dem sine dote: sed non decet me versari diutius in bonis, qui dilapidavi tantas fortunas patrias, et me possidere agrum: illam vero esse

verbo et m. efficit B. 1.—44 C. quia non suadetur; C. 2. qui non suadetur.—47 Insanum et malum C. Insanum 'st et male C. 2. devoti in hospitium Herm. et Goeller.—48 C. 2. adque etiam ut res putes.—49 Si istuc conare ut Herm. et Goeller. Si istuc, ut conare, facis indicium, conare Gronov. facis incendium edd. quædam vett.—50 Gronov. tibi aqua. Douz. Brant. Taubm. Delph. Bipont. al. tibi aqua; C. tibi aquerit; C. 2. tibi querit. Mox, restringas al. ap. Pareum.—51 Atque erit C. 2.—52 C. condiscat; C. 2. conclusit.—53 Facit' est Parei 3. tametsi Bipont. ab inimices C.—54 Pl. rapidis deteriore.—56 C. tantem rem.

NOTÆ

47 *Insanum est malum*] Festus, 'Insanum magnum, pro valde magnum.' Nonius, 'Insanum te uterque amat, pro, valde.' Ansonius, 'Dives insanum in modum.' Varro, 'Plautus cum vehementer vellet

Delph. et Var. Clas.

dicere, dicit *insans*; quod insani omnia faciunt vehementer.' Cicero, 'Insanas moles substructionum.'

49 *Tuum incendes genus*] Ut nos vernaculo dicimus, *Vous mettez le feu aux quatre coins de votre famille.*

Plaut.

5 L

Nunquam erit alienis gravis, qui suis se concinnat levem.
Sicut dixi, faciam : nolo te jactari diutius.

LY. Tanto meliu'st te sororis causa egestatem exequi, 60
Atque eum agrum me habere quam te, tua qui toleres
moenia? [tem leves,

LE. Nolo ego mihi te tam prospicere, qui meam egesta-
Sed ut inops infamis ne sim : ne mihi hanc famam differant,
Me germanam meam sororem in concubinatum tibi
Sic sine dote dedisse, magis quam in matrimonium. 65

Quis me improbior perhibeatur esse? hæc famigeratio
Te honestet, me autem collutulet, si sine dote duxeris :
Tibi sit emolumentum honoris ; mihi, quod objectent, siet.

LY. Quid, te dictatorem censes fore, si abs te agrum ac-
ceperim?

LE. Neque volo, neque postulo, neque censeo : verum
tamen 70

Is est honos homini pudico, meminisse officium suum.

inopem, adeo ut me aversetur jure. Qui studet esse facilis suis, nunquam erit difficilis aliis. Agam sicut dixi : nolo te agitari diutius. LY. Est æquius te sororis gratia premi inopia, et me possidere eum agrum, quam te, quo obeas tua munia? LE. Nolo te tam providere mihi, quomodo succurras mea inopiæ, verum ut non sim una et infamis et egenus : ne spargant hunc rumorem, me tibi collocasse meam sororem germanam, sine dote, quasi in concubinam, potius quam in conjugium. Quis dicatur esse me scelestior? Si duxeris sine dote, hic rumor te efferat, me vero deprimat. Tibi erit accessio gloriæ : mihi vero sit conviciium. LY. Quid? Existimas te fore dictatorem, si acceperim a te agrum? LE. Neque opto, neque rogo, neque existimo. Attamen est hominis honesti recordari sui officii. LY.

—59 Sicut dixit C. 2.—60 Tandem conj. Aridal. absque te.—61 Pro mœnia, C. habet munia.—63 Ed. vett. mehe hac fama.—65 Si sine Pl. —66 Douz. famiferatio.—67 Pl. collutulent et si sine.—69 Cui te dictatorem C. 2. fores si

NOTE

61 *Tua qui toleres munia*] Unde tua munia et sumtus quotidianos tolerare ac sustinere possia.

63 *Famam differant*] 'Differre famam' est malis sermonibus differre. Aliqui legunt *mehe*, pro *me*.

67 *Collutulet*] Nonius, 'Dedecoret, et quasi luto inquinet.'

68 *Emolumentum*] 'Emolumentum' non tantum significat quæstum, et quicquid conducit ; sed etiam id quod

est operosum ac difficile, attentionemque requirit.

69 *Quid, te dictatorem*] Hoc eo pertinet, quod Lesbianicus dixerat, Lysitelem apud homines honorem consecuturum esse, si agrum non accipiat ; se vero dedecus. Quid, inquit Lysiteles, si agrum mihi dederis? tene dictaturam consecuturum putas?

LY. Scio equidem te, animatus ut sis: video, subolet, sentio.

Id agis, ut ubi affinitatem inter nos nostram astrinxeris, Atque enim agrum dederis, nec quicquam hic tibi sit, qui vitam colas,

Effugias ex urbe inanis, profugus patriam deserās, 75 Cognatos, affinitatem, amicos, factis nuptiis:

Mea opera hinc proterritum te, meaue avaritia autument. Id me commissurum, ut patiar fieri, ne animum induxeris.

ST. Non enim possum quin exclamem, Euge! euge! Lysiteles, πάλλω

Facile palmam habes! hic victus. Vicit tua comoedia. 80

Hic agit magis ex argumento, et versus meliores facit.

Etiā ob stultitiam tuam te tueris? mulctam abomina.

LE. Quid tibi interpellatio aut in concilium huc accessio est? [mecum domum,

ST. Eodem pacto, quo huc accessi, abscessero. LE. i hac Lysiteles: ibi de istis rebus plura fabulabimur. 85

LY. Nihil ego in occulto agere soleo: meus ut animus est, eloquar:

Si mihi tua soror, ut ego æquum censeo, ita nuptum datur

Profecto ego scio quæ sit tua mens; video, odoro, animadverto. Contendis id, ut quando junxeris nostram affinitatem inter nos, atque dederis eum agrum, tibi nihil sit hic quo toleres vitam; celebratis nuptiis, effugias ex urbe egenus, relinquas patriam fugitivus, cognatos, affinitatem, amicos: existiment te ejectum hinc mea culpa, meaue avaritia. Ne existimes me id facturum, ut patiar fieri. ST. Nam non possum quin exclamem, Euge! euge! Lysiteles: obtines facile victoriam! hic est superatus. Tua comoedia est anteposenda. Illic eam exhibet magis ex ratione argumenti, et condit versus meliores. Te ipse defendis tua amentia? Abominare mulctam. LE. Quare nos interpellas, aut accedis huc in consilium? ST. Migrabo eodem modo, quo accessi huc. LE. I hac: mecum domum, Lysiteles; dicemus plura de istis rebus. LY. Ego nihil soleo agere in occulto. Eloquar, ut est meus animus: si tua soror mihi datur nuptum, sine dote, ut ego existimo esse

~~~~~

opo te C.—73 Tu agis C.—75 C. et C. 2. profugiens p. deserēs.—77 Gulielm. hinc perterritum.—79 Enim non Palmer. πάλλω deest in B. 1.—82 B. 1. tuam te multa turis abomina; Lips. tete veris multabo minis; C. te curis; C. 2. te turis. Pll. multa.—84 C. apcessero.—86 C. 2. occulto.—88 Sine dotem C. habitu-

NOTE

79 Πάλλω] *Rursus.*

82 *Mulctam abomina*] Id est, abominare; quasi dicat: Audes contendere cum Lysitele, in tuam rem lo-

quente, et repugnare? Sile, et propter peccata abominare, id est, verere mulctam.

Sine dote, neque tu hinc abiturus; quod meum erit, id erit tuum:

Sin aliter animatus es; bene quod agas, eveniat tibi: 89

Ego amicus nunquam tibi ero alio pacto: sic sententia est.

St. Abiit hercle ille quidem: æquid audis, Lysiteles? ego te volo. [nunc agam,

Hic quoque hinc abiit. Stasime, restas solus: quid ego Nisi uti sarcinam constringam, et clypeum ad dorsum accommodem;

Fulmentas jubeam suppingi soccis? non sisti potest.

Video caculam militarem me futurum haud longius: 95

Aut aliquem ad regem in saginam herus se conjecit meus.

justum, neque tu abiturus hinc; id quod erit meum, erit tuum: sin es affectus aliter, tibi id quod agas, vertat bene. Ego nunquam ero alio modo tuus amicus, meus est sic. St. Profecto ille excessit. Quid auscullas, Lysiteles? Ego te cupio. Hic abiit hinc quoque. Stasime, superes solus. Quid agam ego jam, nisi ut constringam sarcinam, et accommodem clypeum ad dorsum; jubeam suffigi soleas soccis? non potest retineri. Video me futurum brevi culonem: aut meus herus concesserit apud aliquem divitem, apud quem saginatur. Puto fore neminem in

//////////

rus Pl. — 89 C. et C. 2. *eveniet*. — 91 C. *hercle* . . . *Lysitelia*. — 92 C. *hinc habiit*. — 94 *Fulcimenta* j. s. *soccas* B. 1. *Fulmenta* j. s. *soccas* Salmas. *socios* C. *sotios* C. 2. — 95 *V. callamilitarem herus et se* B. 1. — 96 *Saginam me rus conjecit* Pl.

NOTÆ

94 *Fulmentas jubeam suppingi soccis*] Id est, jubeam fulcimenta, seu fulmenta, subani soccis, ut sint solidiores et firmiores. Festus: 'Calceamenta clavis fixa' sunt clavata; qui ea conficiunt, clavarii. 'Fulmentæ' autem sunt 'soleæ,' seu 'solum;' 'Suppectum,' subauditur 'solum,' 'suppingere,' subauditur 'calceas.' In Bacchidibus, 'qui soccis habeat aurum suppectum solum,' id est, qui soleas soccorum habet suppectas, et suffixas clavis aurea. Apud veteres suffigi solebant soleæ calceorum argenteis aureisque clavis. Dicitur de Antiochi exercitu, quod magna ex parte aureos clavos crepidis subjectos habuerit. Plinius refert de purpurato quodam Alexandri Magni;

quod 'aureis clavis crepidas suffigere solebat.'

95 *Caculam*] Idem quod 'calo;' 'calones' autem dicti sunt, ἀπὸ τοῦ κἄλον, a ligno, quod eorum esset millibus ligna suppeditare; vel quod ligneis clavis utebantur ad tutelam dominorum. 'Lixæ' etiam appellabantur a 'lixa,' veteri voce quæ aquam significat.

Haud longius] Id est, prope diem.

96 *Saginam*] Alii *sagenam*. Est autem 'sagena,' retis genus, in quod cum incurrerunt pisces nullo pacto sese extricare possunt. 'Sagina' vero est hoc loco sese alicui mancipare non ad laborem, sed ad otium et saginam. Unde Propertius: 'Qui dabit immundæ venalia farta saginæ,

Credo ad summos bellatores acrem fugitorem fore :
 Et capturum spolia ibi illum qui meo hero advorsus venerit. [et sagittas sumsero,
 Egomet autem quom extemplo arcum mihi, et pharetram,
 Cassidem in caput, dormibo placide in tabernaculo. 100
 Ad forum ibo : nudius sextus quoi talentum mutuum
 Dedi, reposcam, ut habeam mecum quod feram viaticum.

fuga magis strenuum inter bellatores : et illum capturum ibi prædam, qui occurrerit meo hero. Ego vero quando accepero arcum, et pharetram, et sagittas, cassidem in caput, dormiam quiete in tentorio. Ibo ad forum : repetam talentum ab eo cui dedi mutuum nudius sextus, ut habeam viaticum quod deferam mecum.

~~~~~

conjexit Par.—98 Acidal. sibi illum.—100 Herm. et Goeller. placide in contubernio.

NOTÆ

Vincet ubi crassas barba pudenda genas.' In otiosum dicitur, et pinguedine distentum.

97 *Acrem fugitorem*] Quasi dicat : Ego novi, quam acris et fortis sis, non bellator, sed fugitor, ad summos

autem bellatores, id est, si conferraris cum summis bellatoribus ; ut supra in Captivis, 'Nam ad sapientiam hujus ille nimis nugator fuit ;' id est, si Thaletem compares cum hujus sapientia, &c.

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

MERGARONIDES, CALLICLES.

MR. Ut mihi rem narras, Callicles, nullo modo
 Potest fieri prorsus, quin dos detur virgini.

CA. Namque hercle honeste fieri ferme non potest,
 Ut eam perpetiar ire in matrimonium

Sine dote, cum ejus rem penes me habeam domi. 5

MR. Parata dos domi 'st, nisi expectare vis,

MR. *Ut mihi exponis rem, Callicles, nullo pacto potest fieri, quin detur dos virgini. CA. Etenim per Herculem nequit fieri ut sinam eam jungi matrimonio sine dote, interea dum habeo ejus bona domi in mea potestate. MR. Dos est parata*

~~~~~

2 C. prorsus.—5 Idem codex, quin ejus.—6 B. 1. dos ni is domist.—11 C. po-

Ut eam sine dote frater nuptum collocaet :
 Post adeas tute Philtonem, et dotem dare
 Te ei dicas : facere id ejus ob amicitiam patris.
 Verum hoc ego vereor, ne istæc pollicitatio 10
 Te in crimen populo ponat atque infamiam.
 Non temere dicant te benignum virgini,
 Datam tibi dotem, ei quam dares, ejus a patre :
 Ex ea largitari te illi ; neque ita, ut sit data, in-
 Columem te sistere illi, et detraxe autument. 15
 Nunc si opperiri vis adventum Charmidis,
 Perlongum 'st : huic ducenti interea abscesserit.
 CA. Nam hercle omnia istæc veniunt in mentem mihi.
 MX. Vide, si hoc utibile magis atque in rem deputas,
 Ut adeam Lesbonicum, edoceam ut res se habet. 20
 CA. Ut ego nunc adolescenti thesaurum indicem
 Indomito, pleno amoris ac lasciviæ ?
 Minume minume hercle vero ! nam certo scio
 Locum quoque illum omnem, ubi situ 'st, comederit :
 Quem fodere metuo, sonitum ne ille exaudiat, 25

domi, nisi cupias expectare ut frater eam det nuptum sine dote : postea tu convenias Philtonem, et dicas te ei daturum dotem : te agere id amicitia gratia ejus patris. Sed metuo ne hæc promissa te exponant conviciis populi atque contumeliis : ne prædicent te non esse sine ratione liberalem in virginem : tibi datum esse dotem, quam ei dares, ab ejus patre ; te in eam esse liberalem ex ea ; et ne existiment te non illi reddere incolumentum, ut est data ; sed te detraxisse. Nunc si libet expectare adventum Charmidis, est diuturnum : interim fraudabitur Lysiteles, qui puellam ducit. CA. Etenim per Herculem cuncta hæc mihi veniunt in animum. MX. Vide si arbitraris id utilius atque conducibilis, ut conveniam Lesbonicum, aperiam quemadmodum res sese habeat. CA. Ut ego detegam nunc thesaurum juveni feroci, ardenti amore et petulantia ? Nequaquam per Herculem ! nam pro certo habeo absumserit etiam omnem illum locum ubi est positus : timeo eum effodere, ne ille audiat

~~~~~

pulo populo ponat, rē populo his posito.—14 Pll. B. 1. largitate illi. Mox, in deest in B. 1. C. et C. 2.—15 Pll. detraxi.—16 C. vis adicentum.—17 Pll. huic ducendi ; al. ap. Parenm, hinc ducenda i. a. illa interea in domum mariti abiit ; al. ibid. ducendi materia abscesserit. Post hunc vs. Herm. et Goeller. inserunt, Lubido, atque ea conditio huic vel primariant, e cod. Ambros. Mediol. quem Maius excussit.—18 Eadem omnia istæc idem cod. Mediol.—19 C. utibilem agis.—20 Ut adeas L. edoceas Acidal.—21 Pll. thesaurum.—23 Alterum minume deest in B. 1. certe scio C. 2.—

NOTE

17 *Ducendi abscesserit*] Id est, ducendi voluntas, vel, ducendi puellam juveni dos. Quasi dicat : si opperiri

volēs tantisper forte ducendæ virginis voluntatem, abjiciet Lysiteles.

Neu ipsam rem indaget, dotem dare si dixerim.

ME. Quo pacto ergo igitur? CA. clam dos depromi potest,
Dum occasio ei rei reperiatur: interim

Ab amico alicunde argentum roges.

ME. Potin' est ab amico alicunde exorari? CA. potest. 30

ME. Gerræ! næ tu illud verbum actutum inveneris:

Mihi quidem hercle non est quod dem mutuom.

CA. Malim hercle ut verum dicas, quam ut des mutuom.

ME. Sed vide consilium, si placet. CA. quid consili'st?

ME. Scitum, ut ego opinor, consilium inveni. CA. quid
est? 35

ME. Homo conducatur aliquis jam, quantum potest,

Quasi sit peregrinus. CA. quid is scit facere postea?

ME. Is homo exornetur graphice in peregrinum modum,

Ignota facies, quæ non visitata sit,

Falsidicum, confidentem. CA. quid tum postea? 40

ME. Quasi ad adolescentem a patre ex Seleucia

Veniat, salutem ei nuntiet verbis patris,

Illum bene gerere rem, et valere et vivere,

Et eum rediturum actutum: ferat epistolas

sonitum, ne investiget rem ipsam, si dixerim me daturum dotem. ME. Quomodo ergo? CA. Potest depromi dos occulte, interea dum sese offerat occasio illius rei: interim petas alicunde pecuniam a quopiam amico. ME. Potestne exorari alicunde ab amico? CA. Potest. ME. Nugæ! Profecto tu reperies illico in ore omnium hoc verbum: Per Herculem mihi non habeo quod tribuam commo- dato. CA. Per Herculem malim ut dicas verum, quam ut des mutuom. ME. At vide consilium, si placet. CA. Quodnam consilium est? ME. Reperi, ut ego existimo, rectum consilium. CA. Quid est? ME. Conducatur aliquis homo nunc, quamprimum fieri poterit, quasi sit peregrinus. CA. Quid faciat deinceps? ME. Ille homo vestiatur scilicet, sicut peregrinus, vultus ignotus, inusitatus, falsidicus, audax. CA. Quid deinceps? ME. Quasi veniat ex Seleucia ad adolescentem a patre, eum jubeat salvere verbis patris, illum gerere recte rem, et valere et vivere, et eum rever-

26 Ne ipsam Herm. et Goeller. indacet Pll.—27 Al. ap. Pareum, ergo agetur.—28 Voc. rei deest in C. et C. 2.—29 Herm. et Goeller. alicunde mi argentum in dotem rogem; Acidalius etiam rogem.—30 Al. ap. Pareum, exorare.—31 Gerra B. 1.—32 Pol mihi Herm. et Goeller.—33 Lamb. quam ut det; Pll. quam vides mutuom; B. 1. quam fides mutetur.—34 Pll. consili est.—37 Herm. quid istoc facere postea.—39 Pll. visita sit; al. ap. Pareum visa sit; vel, visitata sit.—40 Falsidicus confidensque al. ibid. cum fidentem Pll.—41 Pll. ex leutia.—43 C. et C. 2. bene gererem et valere.—44 Idem codd. actutum.—

NOTE

36 Quantum potest] Id est, cum primum fieri poterit.

Duas : eas nos consignemus, quasi sint a patre : 45
 Det alteram illi, dicat alteram tibi
 Dare sese velle. CA. perge porro dicere.
 ME. Seque aurum ferre virgini dotem a patre
 Dicat, patremque id jussisse aurum tibi dare. 49
 Tenes jam? CA. propemodo! atque ausculto perlubens.
 ME. Tum tu igitur demum id adolescenti aurum dabis,
 Ubi erit locata virgo in matrimonium.
 CA. Scite hercle sane. ME. hoc, ubi thesaurum effoderis,
 Suspicionem ab adolescente amoveris.
 Censebit aurum esse a patre allatum tibi. 55
 Tu de thesauro sumes. CA. satis scite et probe :
 Quanquam hoc me ætatis sycophantari pudet.
 Sed epistolas quando obsignatas afferet,
 Siquidem obsignatas attulerit epistolas,
 Nonne arbitraris eum adolescentem annuli 60
 Paterni signum novisse? ME. etiam tu taces?
 Sexcentæ ad eam rem causæ possunt colligi :
 Illum, quem habuit, perdidit, alium post fecit novom.
 Jam si obsignatas non feret, dici hoc potest,
 Apud portitorem eas resignatas sibi 65
 Inspectasque esse : in hujusmodi negotio
 Diem sermone terere, segnities mera 'st.

surum brevi. Gerat duas epistolas : nos obsignemus eas, quasi sint a patre : illi det alteram, dicat sese velle tibi dare alteram. CA. Prosequere porro. ME. Et dicat se ferre aurum virgini dotem a patre, patremque imperasse tibi dare id aurum. Scis jam? CA. Ferme! et audio lubenter. ME. Tum demum ergo tu dabis id aurum juveni, quando virgo erit collocata in matrimonium. CA. Festive profecto. ME. Quando effoderis thesaurum, averteris suspicionem, hoc modo, ab adolescente. Existimabit aurum tibi fuisse allatum a patre. Tu accipies de thesauro. CA. Satis eleganter et probe : quamvis me pudet sycophantam agere hac ætate. Verum quando afferet epistolas sigillo munitas, dummodo attulerit literas sigillo communitas, nonne existimas illum juvenem cognoscere signum annuli patris? ME. Tu etiam siles? Possunt conferri in unum sexcentæ rationes hujus rei : amisit illum quem habebat, postea fecit aliud novum. Nam si ferat minime obsignatas, potest dici hoc, eas fuisse apertas apud tabellarium, et visas. Est mera negligentia consumere diem

~~~~~

46 Pll. alterum dicat ; et sic Parei 3.—47 *Dari se velle* Lamb.—50 Edd. quædam vett. *propemodum*.—53 Pll. *thesaurum*.—55 C. *allatum sibi* ; C. 2. *alienatum sibi*.—57 Pll. *sycophantari*.—59 C. *obsignatas a. epistulas*.—60 Pll. *annuli*.—62 *Secentæ* C. *Secente* C. 2.—63 *Eum quem* Parei 3. et al. vett. *Illum quem* B. 1. C. et C. 2.—66 C. *in hujus modo*.—67 *Diem sermonem terrere* Pll.—

Quamvis sermones possunt longi texier.
 Abi ad thesaurum jam confestim clanculum;
 Servos, ancillas amove: atque audin'? CA. quid est? 70
 ME. Uxorem quoque ipsam hanc rem ut celes, face.
 Nam pol tacere nunquam quicquam 'st quod queat.
 Quid nunc stas? quin te hinc amoves, et te moves?
 Aperi, deprome inde auri ad hanc rem quod sat est.
 Continuo operito denuo: sed clanculum, 75
 Sicut præcepi: cunctos exturba ædibus.
 CA. Ita faciam. ME. at enim nimis longo sermone utimur.
 Diem conficimus, quod jam properato 'st opus.
 Nihil est, de signo quod vereare; me vide.
 Lepida est illa causa, ut commemoravi, dicere, 80
 Apud portitores esse inspectas: denique
 Diei tempus non vides? quid illum putas
 Natura illa atque ingenio? jamdudum ebriu'st.
 Quidvis probari poterit: tum, quod maxumum est,
 Afferre, non petere hic se dicet. CA. jam sat est. 85
 ME. Ego sycophantam jam conduco de foro,
 Epistolasque jam consignabo duas,
 Eumque huc ad adolescentem meditatum probe
 Mittam. CA. eo ego igitur intro ad officium meum.

sermone in hacce re. Tametsi possunt institui longæ orationes. Vade jam ad thesaurum velociter clam, amove servos, ancillas: audisne? CA. Quid est? ME. Fac etiam ut celes uxorem hanc rem. Nam per Pollucem est nihil quod possit celare unquam. Quid stas jam? Quin fugis hinc et te mores loco? Resera, deprome inde quod est satis auri ad hanc rem. Statim tege rursus: at occulle, sicut mandavi. Exturba omnes ex ædibus. CA. Faciam sic. ME. Sed versamur in longa oratione. Confecimus diem, quo opus est accelerato. Vide, est nihil quod formides de signo! Illa causa est festiva, ut institui dicere, esse visas apud tabellarios. Demum non vides tempus diei? Quid existimas hunc illa indole atque animo? Est ebrius jampridem, poterit suaderi quidvis. Tum hic dicet, se afferre, quod est maximum, non rogare. CA. Nunc sat est. ME. Ego nunc conduco sycophantam de foro, jamque consignabo duas epistulas, eumque mittam huc ad juvenem egregie doctum. CA. Igitur ego introeo ad meum officium. Fac id. ME. Perficiam.

69 Pll. thesaurum.—71 Voxorem C.—72 Nam pol tacere C.—73 C. tu hinc;
 C. 2. tu hanc.—74 Pll. at hanc rem.—76 Sicuti precepi Pll.—79 C. et C. 2.
 quo vereare.—80 C. est ille.—84 C. et C. 2. maxumi 'st; et sic Parei 3.—
 85 At ferre C. non petere isce dicet. tam sat est B. 1.—87 Epistulas C. et Parei

NOTÆ

83 Jamdudum ebriu'st] Aneupantur dum Lesbonicum, quo videlicet jam
 senes tempus ad prudenter decipien- sit temulentus.

Tu istuc age. *ME. actum reddam.*

90

2.—88 *Al. ap. Pareum, adolescenti.*—90 *Ms. Cam. actum reddam; nugaces sunt nisi; al. ap. Pareum, jam nugae hic sunt; al. ibid. nugae hae sunt; Pll. nugace sunt nisi.*

NOTÆ

90 *Actum reddam*] Quasi dicat: Dicebant veteres 'nugas adassint,' pro 'adaxint.' Quasi dicat 'nugax sim,' nisi 'actum reddidere.'

Alia cura: hujus perficiendi provin-

ciam in me recipio.

[*Nugace sunt nisi*] Pro 'nugax.'

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

CHARMIDES.

SALSIPOTENTI et multipotenti Jovis fratri, et Nerei Nep-
tuni, [fluctibus salsis,

Lætus, lubens, laudes ago, et grates gratiasque habeo, et
Quos penes mei potestas, bonis meis quid foret, et meæ
vitæ: [faciunt.

Quom suis me ex locis in patriam urbisque mœnia reducem
Atque ego, Neptune, tibi ante alios Deos gratias ago at-
que habeo summas. 5

Nam te omnes sævomque severumque atque avidis mori-
bus commemorant,
Spurcificum, immanem, intolerandum, vesanum: contra
opera expertus:

CH. Laudo et gratias ago hilariter, lubenter Nereo Neptune fratri Jovis, domino maris omnipotenti, et fluctibus salsis, penes quos fuerunt quicquid bonorum fuit, ego et mea vita: quoniam me reducunt ex suis locis in patriam et in mœnia urbis. Atque ego, Neptune, tibi ago gratias maximas et habeo præter alios Deos. Nam cuncti prædicant te ferocem et moribus cupidis, immundum, crudelem, intolerandum, insanum. Experientia didici te non esse ejusmodi: etenim sum expertus te in

*****

1 *Salsipotenti Brant. Neptune et Nereo Herm. et Bipont. Jovis fratri ætherii Neptune Both. et Goeller. et Nereo Neptune al. ap. Pareum.*—2 *Ald. Junt. Parei 1. 2. 3. gratas gratias; Herm. et gratis gratus habeo; Goeller. et grates gratiasque habeo et, &c. Mox Pll. e fluctibus.*—3 *Cum penes B. 1. Quo penes C. Qm penes C. 2. me post bonis meis quid f. et mea vitæ C. me potestas bonis meis quid, &c. C. 2. boni navisque foret al. ap. Pareum.*—4 *B. 1. in patriam ut redeam facis; Pll. in patriam urbis summa reducem; C. 2. redeunt, faciunt.*—5 *Atque neptuno tibi B. 1. Adque C. 2.*—7 *C. intolerandum ve sanum.*—

NOTÆ

1 *Salsipotenti*] Horatius, 'Potenti maris Deo.'

7 *Spurcificum*] Nonius, 'Sævum, sanguinarium.'

Nam pol placido te et clementi meo usque modo, ut volui,
usus sum in alto.

Atque hanc tuam gloriam jam ante auribus acceperam, et
nobiles apud homines,

Pauperibus te parcere solitum, divites damnare atque do-
mare. 10

Abi, laudo : scis ordine, ut æquom 'st,

Tractare homines : hoc Dis dignum 'st, semper mendicis
modesti sint. [scio, in alto

Fidus fuisti : infidum esse iterant : nam absque foret te, sat
Distraxissent, disque tulissent satellites tui me miserum
fœde,

Bonaque omnia item una mecum passim cœruleos per
campos. 15

Ita jam quasi canes, haud secus, circumstabant navem
turbines venti :

Imbres fluctusque atque procellæ infensæ frangere malum,
Ruerè antennas, scindere vela, ni tua pax propitia foret
præsto.

maris quietem, atque levem meo arbitrio, ut volui. Et quidem audiveram auribus jam antea apud homines nobiles tuam benignitatem, te consuetum ignoscere egenis, vexare opulentos et domare. Abi : laudo : nosti agere cum hominibus ordine, ut est par, id est, dignum Diis, ut sunt semper propitii indigia. Fuisti fidus ; quamquam dicent te esse infidum. Nam nisi tu prohibuisses, tui satellites, satis scio, dilacerassent misere in mari, et dissipassent fœde me infelicem et universas fortunas simul mecum passim per agros cœruleos. Adeo turbines venti circumstabant jam navem, non aliter ac canes : imbres undæque atque procellæ conjurata rumpere malum, dejicere antennas, lacerare vela, nisi fuisses propitius. Abduc

*****

8 C. 2. *sum in alio* ; al. ap. Parenm, *sum haud alto*.—9 *Atque hanc gloriam tuam ante auribus nobilem jam acceperam ad homines* Bothe ; *Atque ego hanc tuam gloriam auribus quidem jam acceperam ante Goeller. nobilem conj.* Brant. *apud homines C.*—10 C. 2. *damnare*.—11 *Domare abi C. ordinem eque C.*—13 C. *apud foret et stat.* C. 2. *in alto*.—15 *Pro item, Acidalius conj. ibidem* ; al. ap. Parenm, *ita una*.—16 B. 1. C. et C. 2. *turbines venti*.—17 *Imber B. 1. in-*

NOTÆ

13 *In alto Distraxissent, disque fu-*
tissent] Virgilius, 'Haud procul in-
de citæ Motum in diversa quadrigæ
Diatulerant.'

15 *Cœruleos campos*] Id est, mare.
Lucretius lib. v. 'Maxima qua nunc

se ponti plaga cœrula tendit.' Vir-
gilius, 'Anxii torquent apum et
cœrula verrunt.' Alii, 'natantes
campos,' 'liquentes campos,' 'salis
campos,' 'arva Neptunia' appellat.

Apage me sis! deinde hinc certum 'st otio me dare: satis partum habeo.

Quibus ærumnis deluctavi, filio dum divitias quæro! 20

Sed quis hic est, qui in plateam ingreditur cum novo ornatu specieque

Simul? pol! quanquam domum cupio, opperiar hic, quam gerat rem.

me, si placet! constitui me dedere deinceps hinc otio. Habeo satis comparatum divitiarum. Cum quot molestiis colluctatus sum, dum pare opes filio! Sed quis est hic, qui ingreditur in plateam, cum novo habitu, et nova specie simul? Per Pollucem! tametsi opto ire domum, expectabo, ut videam, quid agat.

*****

fense C.—18 Re vere antemnas C. 2.—19 Apage a me Goeller. Apage te Aci- dal. Apage messis C. 2.—20 Cum his ærumnis eluctavit Nonius p. 748.—21 C. planteam .... specieque; al. ap. Pareum, sp. simula personata.—22 C. sol, quanquam. Pro domum, Donat. al. ap. Pareum domi. B. l. quam hic rem gerat.

NOTÆ

21 *Specieque Simul*] Alii *simula*, id 22 *Domum cupio*] Alii *domi*. Ut
est, 'simulata:' veteres enim 'si- est in Terentio, 'quasi domi cupi-
mule,' 'simulate,' et 'fictæ.' dus.'

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

SYCOPHANTA, CHARMIDES.

Sy. Huic ego diei nomen Trinummo faciam: nam ego operam meam

Tribus nummis hodie locavi ad artes nugatorias.

Advenio ex Seleucia, Macedonia, Asia, atque Arabia,

Quas ego neque oculis, neque pedibus unquam usurpavi meis.

Sy. Appellabo hunc diem Trinummun: nam collocaui hodie meam industriam tribus nummis ad artes ludicras. Venio ex Seleucia, Macedonia, Asia, et Arabia, quas nunquam, aut vidi oculis, aut pedibus peragravi. Cernisne quid inopia accer-

NOTÆ

4 *Oculis usurpavi*] 'Usurpare ocu- dere, sentire.
lis,' 'usurpare sensibus,' id est, vi-

Viden' egestas quid negotii dat homini misero mali! 5

Qui ego nunc subigor trium nummorum causa, ut has
epistolas

Dicam ab eo homine me accepisse, quem ego, qui sit
homo, nescio,

Neque novi: neque natus, necne is fuerit, id solide scio.

CH. Pol hic quidem fungino genere est, capite se totum
tegit:

Illurica facies videtur hominis; eo ornatu advenit. 10

SY. Ille qui me conduxit, ubi conduxit, abduxit domum.

Quæ voluit, mihi dixit: docuit, et præmonstravit prius,

Quomodo quicque agerem: nunc adeo, si quid ego addi-
dero amplius,

Eo conductor melius de me nugas conciliaverit.

Ut ille me exornavit, ita sum ornatus: argentum hoc facit.

Ipse ornamenta a chorago hæc sumsit suo periculo. 16

Nunc ego si potero ornamentis hominem circumducere,

Dabo operam; ut me esse ipsum plane sycophantam
sentiat.

*sit molestiarum homini calamitoso! Ego cogar jam dicere, propter tres num-
mos, me accepisse ab eo homine has epistolas, quem ego ignoro, qui homo sit,
neque novi: neque scio certo, utrum is fuerit natus, necne. CH. Per Pollucem,
hic est de prosapia fungorum; se operit totum capite: vultus hominis videtur ex
Illyria; accedit hoc ornatu. SY. Ille qui me locavit, ubi locavit, abduxit do-
mum, mihi dixit quæ libuit: docuit et præmonuit antea, qua ratione quidre fa-
cerem. Nunc adeo, si ego addidero aliquid amplius, qui me conduxit proferet
eo melius nugas mea opera. Sum vestitus, ita ut ille me vestiit. Pecunia præ-
stat hoc. Ipse sumsit hæc ornamenta suis damnis a chorago. Jam si ego po-
tero decipere hominem vestibus, efficiam; ut intelligat me esse plane sycophantam.*

~~~~~

1 C. 2. nam ergo.—4 Quas ego non Pll.—6 C. subicor. Pll. epistulas.—9 Sol
hic C. capit e t. C. capite tot t. C. 2.—10 Illurica Pll.—14 C. de me nugas.
—15 Pll. exornavi. C. sum ornatus. Pll. hac facit.—18 Gullielm. ut me esse

NOTE

9 *Fungino genere est*] 'Fungi' ni-
hil aliud sunt ferme, quam caput. De
petaso seu pileo sycophantæ.

14 *Eo conductor melius*] Si ea, quæ
doctus sum, expolivero, tanto melius
conductor, mea opera, rem nugatori-

am fecerit.

16 *A chorago*] Choragus est sce-
nici apparatus præfectus. Hinc Cho-
ragium, locus unde omnia ad ludos
necessaria promuntur.

CH. Quam magis specto, minus placet mihi hominis facies : mira sunt,

Ni illic homo 'st aut dormitator, aut sector zonarius. 20

Loca contemplat, circumspectat sese, atque ædis noscitatur.

Credo edepol, quo mox furatum veniat, speculatur loca :

Magis libido 'st observare, quid agat : ei rei operam dabo.

SY. Has regiones demonstravit mihi ille conductor meus :

Apud illas ædis sistendæ mihi sunt sycophantiæ, 25

Fores pultabo. CH. ad nostras ædes hic quidem habet rectam viam. [vigilias.

Hercle, opinor, mihi advenienti hac noctu agitandum est

SY. Aperite hoc, aperite : heus ! ecquis his foribus tutelam gerit ? [tas ? SY. heu senex !

CH. Quid, adolescens, quæris ? quid vis ? quid istas pul-

Census cum juratori recte rationem dedi. 30

Lesbonicum hic adolescentem quæro, in his regionibus

CH. Quo magis specto faciem hominis, mihi placet minus ; fallor, nisi ille homo est natus fur, aut sector zonarius. Lustrat loca, sese circumspicit, atque cognoscit ædes. Existimo profecto, contemplatur loca, ut veniat mox furatum. Libet observare magis quid faciat, dabo operam ei rei. SY. Qui me locavit mihi demonstravit has regiones : sycophantiæ mihi sunt depromendæ apud illas ædes : feriam fores. CH. Hic profecto lenet viam rectam ad nostram domum. Existimo sane esse agitandas vigilias, hac nocte, mihi advenienti. SY. Pandite hoc, pandite. Heus ! Ecquis tuetur has fores ? CH. Quid quæris, adolescens ? Quid vis ? Quid feris istas fores ? SY. Heu senex ! Sum relatus in census, si tradidi recte rationem quæsto-

ipsus.—19 B. 1. C. 2. mihi hæc hominis.—20 Ni illinc h. a. dormitator C.—22 Pro mox, Pll. habent nox ; et sic emend. Palmer. speculator B. 1.—23 C. opera.—24 Idem codex, de monstravit.—26 Pll. at nostras . . . habeat ; C. ediacic quidem.—27 Edd. vett. ante Gruter. agitantæ sunt vigilias.—28 C. hecquis.—29 Parei 3. heus senex.—30 Census sum, cum, &c. Reizius ; Census

NOTÆ.

20 *Dormitator*] Id est, fur. Hesiodus, ἡμερόκοιτον, *furem* appellat, quod interdum dormiat, noctu furetur : ἡμεροκλέπτει, nocturni grassatores, passim dicuntur.

Sector zonarius] Βαλατιόδρομος, *crumeniseca*, *crumenisex*, *saccularius*. Antiquitas crumenam de zonis pendentem gerebant, vel in ipsis zonis insinabant pecuniam.

27 *Agitandum est vigilias*] Virgilius, 'pacem Trojano a rege peten-

dum est.' Cicero, 'Quam viam nobis quoque ingrediendum sit.' Helenismus est, ἀποσπέρων ἀπὸ τοῦ, istos audiendum.

30 *Census cum juratori dedi*] 'Conjurator' erat apud quem peregrini profiteri cgebantur, et nomina ; et patriam, et negotia. Græce, συνωμότης, *conjurator*, seu *ensor*. 'Conjurator' forte significat juratoris socium et collegam.

Ubi habitet, et item alterum ad istanc capitis albitudinem :
Calliclem aiebat vocari, qui has mihi dedit epistolas.

CH. Menm gnatum hic quidem Lesbonicum quærit et amicum meum,

Cui ego liberosque bonaque commendavi, Calliclem. 35

SY. Fac me, si scis, certiozem, hice homines ubi habitent, pater. [advenis ?

CH. Quid eos quæris ? aut quis es ? aut unde es ? aut unde

SY. Multa simul rogitas ! nescio quid expediam potissimum.

Sin unumquicquid singillatim et placide percunctabere,
Et menm nomen, et mea facta, et itinera ego-faxo scias. 40

CH. Faciam ita ut vis : agedum nomen tuum primum memora mihi. [quia, pater,

SY. Magnum facinus incipissis petere. CH. quid ita ? SY.

Si ante lucem ire occipias a meo primo nomine, [ria.

Concubium sit noctis, priusquam ad postremum pervene-

CH. Opus face est et viatico ad tuum nomen, ut tu prædicas. 45

SY. Est minusculum alterum, quasi vasculum vinarium.

CH. Hic homo solide sycophanta est : quid ais tu, adolescens ? SY. quid est ?

ri ; quæro ubi maneat Lesbonicus adolescens in his regionibus, et item alium perinde canum atque hoc caput est : dicebat se appellari Calliclem, qui mihi dedit has literas. CH. Hic profecto quærit Lesbonicum meum fîum, et meum amicum Calliclem, cui ego commisi liberos et fortunas. SY. Doce me, pater, si scis, ubi maneant hi homines. CH. Quare eos quæris ? Aut quis es ? Aut unde es ? Aut unde venis ? SY. Rogas uno tempore multa ! Ignoro quid respondebo primum : si forte interroges sigillatim et leviter unumquodque, ego efficiam ut cognoscas et meum nomen, et mea gesta, et mea itinera. CH. Faciam sicut vis. Agedum, dic mihi primum tuum nomen. SY. Incipis rogare rem arduam. CH. Quid ita ? SY. Quia, pater, si incipias ante lucem ire a meo primo nomine, erit concubium noctis, antequam perveneris ad postremum. CH. Adhibenda est fax et viaticum ad tuum nomen, ut tu dicis. SY. Est alterum minusculum, velut vas vinarium. CH. Hic homo est plane sycophanta. Quid dicis tu, adolescens ? SY.

quam cum Acidal. et Goeller. Census conjuratori Lamb.—33 C. epistolas.—36 Pll. si sis. B. 1. iisec ; Parei 3. hince. Pll. ut habitem.—39 Si unum B. 1. quidque eodd. vett.—42 C. 2. et eodd. vett. ante Gulielm. incipis sic petere. B. 1. quia petere ; C. q. patrem ; C. 2. quia patrem.—43 Si ante lucem me occipias B. 1.—45 Opus facto est Pll. et eodd. vett. Opus facto est Lamb. Opus saccæ, vel face est Palmer. Face opus est Reiz. Herni. Goeller.—46 Pll. quasi rix

NOTÆ

45 Opus face est et viatico] Quasi dicat Charmides : Si tuum nomen est

CH. Eloquere, isti tibi quid homines debent, quos tu quæritas ?

SY. Pater istius adolescentis dedit has duas mihi epistolas Lesbonici : mihi est amicus. CH. teneo hunc manifestarium. 50

Me sibi epistolas dedisse dicit : Iudam hominem probo.

SY. Ita ut occepi, si animum advortas, dicam. CH. dabo operam tibi.

SY. Hanc me iussit Lesbonico suo gnato dare epistolam : Et item hanc alteram suo amico Callicli iussit dare.

CH. Mihi quoque edepol, quom hic nugatur, contra nugari lubet. 55

Ubi ipse erat ? SY. bene rem gerebat. CH. ergo ubi ? SY. in Seleucia. [ipse in manus.

CH. Ab ipson' istas accepisti ? SY. e manibus dedit mihi

CH. Qua facie est homo ? SY. sesquipede quidem est quam tu longior. [sens, longior.

CH. Hæret hæc res : siquidem ego absens sum, quam præ-Novistin' hominem ? SY. ridicule rogitas, quo cum una cibum 60

Capere soleo. CH. quid est ei nomen ? SY. quod edepol homini probo.

Quid est ? CH. Dic, quid tibi negotii est cum istis hominibus, quos tu quæritas ? SY. Pater istius adolescentis Lesbonici, et meus amicus, mihi dedit has epistolas. CH. Deprehendo hunc manifeste: ait me sibi tradidisse epistolas. Ludificabo egregie hominem. SY. Loquar sicut incepti, si advertas mentem. CH. Te audiam. SY. Mihi imperavit reddere hanc literam Lesbonico suo filio, et mandavit etiam dare hanc Callicli suo amico. CH. Per ædem Pollucis, quandoquidem hic nugatur, mihi lubet nugari etiam ex adverso. Ubi erat ipse ? SY. Gerebat rem bene. CH. Ubi inquam ? SY. In Seleucia. CH. Accepistine illas literas ab illo ? SY. Mihi tradidit ipse e manibus in manus. CH. Quo vultu est homo ? SY. Est quidem altior te pede et dimidio. CH. Hæc res cohæret ; videlicet, ego sum absens procerior, quam præsens. Novistine hominem ? SY. Interrogas ridicule utrum noscam eum, cum quo consuevi sumere cibum una. CH. Quomodo vocatur ?

illum vinarium.—47 C. et C. 2. quid es.—49 C. 2. duas epistulas, omisso pronomine mihi.—50 Lesbonici C. is mihi amicus Par. is mi est amicus Goeller.—55 B. 1. C. C. 2. quoniam hic. Mox, Pll. nugatur ; C. nugaratur.—58 Pll. quiddamst.—59 Hic vs. deest in C. 2. Ven. 1. et edd. vett.—61 Edd. vett.

NOTÆ

tam longum, ut ne intra unum quidam diem pronuntiari possit, est opus

tibi face et viatico, ne lux te victus-

que deficiat.

59 Hæret hæc res] Non bene capio, quid id sibi velit.

CH. Lubet audire. SY. ille edepol! illi illi! vae misero mihi! [modo.]

CH. Quid est negotii? SY. devoravi nomen imprudens

CH. Non placet, qui amicos intra dentes conclusos habet.

SY. Atque etiam modo vorsabatur mihi in labris primoribus. 65

CH. Temperi huic hodie anteveni. SY. teneor manifesto miser!

CH. Jamne commentatus es nomen? SY. Deum hercle me atque hominum pudet.

CH. Vide, homo, ut hominem noveris. SY. tanquam me: fieri istuc solet,

Quod in manu teneas atque oculis videas, id desideres.

Literis recomminiscar. C est principium nomini. 70

CH. Callicias? SY. non est. CH. Callippus? SY. non est. CH. Callidemides?

SY. Non est. CH. Callinicus? SY. non est. CH. Callimarchus? SY. nil agis. [mei.]

Neque adeo edepol floccifacio, quando egomet memini

CH. At enim multi Lesbonici sunt hic: nisi nomen patris

SY. *Profecto est nomen quod homini bono.* CH. *Libet audire.* SY. *Ille profecto! ille ille! vae mihi misero!* CH. *Quid est rei?* SY. *Imprudens devoravi nomen.* CH. *Non placet, qui tenet amicos inclusos intra dentes.* SY. *Atque etiam modo mihi erat in ore.* CH. *Hunc anteverti hodie tempestive.* SY. *Teneor manifesto, miser!* CH. *Esne jam recordatus nominis?* SY. *Profecto me pudet Deum atque hominum.* CH. *Animadvertite, homo, ut noveris hominem.* SY. *Veluti me. Id solet, quæras id, quod habeas in manu, et videas oculis. Literis refricabo memoriam. C est principium nominis.* CH. *Callicias?* SY. *Non est.* CH. *Callippus?* SY. *Non est.* CH. *Callidemides?* SY. *Non est.* CH. *Callinicus?* SY. *Non est.* CH. *Callimarchus?* SY. *Nihil agis: neque per ædem Pollucis, cujusquam facio, quando egomet recorder mei.* CH. *Nam sunt hic complures Lesbonici; nisi*

quod est.—62 B. 1. ille ædepol illeve misero mihi; Palmer. Spicil. p. 758. legit, il, il, edepol, il, il.—64 Non places... habes Acidal. quia amicos C. conclusos habet C. et C. 2.—65 Adque etiam C. 2.—67 Jam re C. Jam rem C. 2. commentus Parei 3.—68 Edd. vett. istuc fieri.—69 Quod manu Goeller.—72 Pl. et Parei 3. nihil agis; margo ed. Gronov. ex Mas. mihi agis.—73 C.

NOTE

62 Ille edepol! illi illi] Est conatus vocis reddendæ, qualis est ille hominum non bene recordantium eorum, quæ sunt aggressi dicere.

66 Temperi] Id est, tempestive.

Delph. et Var. Clas.

67 Jamne commentatus [commentatus es] In aliis, jamne recomminatus es. Jam recommendatus es. Jam reincommentatus es.

Plaut.

5 M

Dices, non monstrare possum istos homines, quos tu quæritas. 75

Quod ad exemplum est? conjectura si reperire possumus.

Sy. Ad hoc exemplum est, Char. CH. an Chares? an Charidemus? num Charmides? [jamdudum tibi;

Sy. Hem istic erit: qui istum Di perdant! CH. dixi ego Te potius bene dicere æquom'at homini amico, quam male.

Sy. Satin' intra labra atque dentes latuit vir minumi pretii?

CH. Ne male loquare absenti amico. Sy. quid ergo ille ignavissimus 81

Mihi latitabat? CH. si appellasses, respondisset, nomine.

Sed ipse ubi est? Sy. pol illum reliqui ad Rhadamantem in Cecropia insula. [sim, quæritem?

CH. Qui homo est me insipientior, qui ipse egomet, ubi

Sed nihil disconducit huic rei: quid ais? Sy. quid? CH. hoc te rogo. 85

Quos locos adisti? Sy. nimiam miris modis mirabiles.

CH. Lubet audire, nisi molestum'st. Sy. quin discupio dicere.

appelles nomen patris, non possum ostendere illos homines quos tu quæris. Ad quod exemplum est? Si possumus invenire conjectura. Sy. Est ad hoc exemplum, Char. CH. An Chares? An Charidemus? Num Charmides? Sy. Hem! erit iste. Qui Di perdant istum! CH. Ego tibi dixi jampridem; est potius æquum te bene dicere homini amico quam male. Sy. Satine vir minimi pretii occultavit se intra labra et dentes? CH. Ne male dicas amico absenti. Sy. Quid ergo ille homo ignavissimus me latebat? CH. Si vocasses nomine, respondisset: sed ubi est ille? Sy. Pol illum reliqui ad Rhadamantem in insula Cecropia. CH. Qui homo est stolidior me, qui quæritem, ubi egomet sim? Sed nihil obest huic negotio: quid dicis? Sy. Quid? CH. Te quæso hoc. Qua loca adiisti? Sy. Admirabilia modis nimis admirabilibus. CH. Velim audire, nisi est incommodum. Sy. Quin

~~~~~

et C. 2. memini mihi.—75 C. non monstrare.—76 C. possumus id.—77 Edd. vett. Ad h. e. est? an Chares? an Charmides? num Charmides? Palmer. Quod ad e. est? conjectura si reperire possumus; Acidal. et Herm. an Charmides? an Charidemus? Syllaba Char deest in B. 1.—78 Hem i. erat Acidal.—81 B. 1. loquere ei præsentem; Lamb. loquere ei, præsentem amico. Mox, quid ille ergo Relius.—83 C. adi hada mante in Cecropio; Both. Pol cum reliqui ad Rhadaman Cecropia in insula; B. 1. in ceropia; Meurs. in Cercopia.—84 Qui homo est desunt in B. 1. ubi, pro me, legitur ne.—85 Cam. Both. Herm. Goeller. hoc quod te rogo.—86 Quos l. adistis Acidal.—87 Lubet audires C.—

NOTÆ

83 In Cecropia insula] Indens appellat Orcum, regnum Rhadamantis, qui sceleratos ibi pœnis, et cruciati-
bus maximis exercet: homines vero

sceleratos Cecropiæ insulæ inquilinos. Nam κτεκτες et τίβοροι sunt simiæ, malignæ inprimis bestię.

Omnium primum in Pontum advecti ad Arabiam terram sumus. [illæc, ubi thus gignitur,

CH. Eho! an etiam Arabia 'st in Ponto? SY. est: non Sed ubi absinthium fit, atque cunila gallinacea. 90

CH. Nimium graphicum hunc nugatorem! sed ego sum insipientior, atque hic nesciat:

Qui egomet, unde redeam, hunc rogitem, quæ ego sciam, Nisi quia lubet experiri, quo evasuru'st denique. [mibi:

Quid est tibi nomen, adolescens? SY. Pax, id est nomen Hoc cotidianum 'st. CH. edepol nomen nugatorium: 95

Quasi dicas, si quid crediderim tibi, pax! periisse illico.

Sed quid ais, quo inde iisti porro? SY. si animum advortas, eloquar.

Ad caput amnis, quod de cælo exoritur sub solio Jovis.

CH. Sub solio Jovis? SY. ita dico. CH. e cælo? SY. atque e medio quidem.

CH. Eho! an etiam in cælum ascendisti? SY. immo horiola advecti sumus, 100

opto dicere. Primum omnium sumus devecti in Pontum juxta Arabiam. CH. Eho! Arabia estne quoque in Ponto? SY. Est: non illa in qua thus nascitur, sed ubi fit absinthium, atque cunila gallinacea. CH. Nugatorem hunc nimium graphicum! sed ego sum stolidior, qui interrogem hunc, unde egomet revertar; quæ ego sciam, atque hic nesciat: nisi quia libet experiri, quo evasurus est denique. Quod tibi est nomen, adolescens? SY. Pax, id est meum nomen: hoc est cotidianum. CH. Per ædem Pollucis nomen ridiculum: quasi dicas, pax! si tibi crediderim aliquid, periisse illico. Sed quid dicis, quo perrexisti inde porro? SY. Dicam, si advortas animum. Ad fontes fluvii, qui nascuntur in cælo sub solio Jovis. CH. Sub solio Jovis? SY. Dico ita. CH. E cælo? SY. Atque e medio quidem. CH. Eho! an etiam ascendisti in cælum? SY. Immo advecti sumus navicula, semper adversa aqua per flumen. CH. Eho, an vidisti quoque Jovem? SY.

~~~~~

88 B. 1. in ponto advecti arabiam; C. advectia arabiam; C. 2. in potentum advectia arabiam.—89 Pll. illac ubi thus gignitur.—90 C. apsentium; C. 2. absentiu; Parei 3. absynthium.—96 Pro pax, Menrs. legit tax.—97 Parei 3. istis porro; Pll. isti porro.—99 Edd. ante Acidal. atque medio.—100 Eo C. ascendisti Pll. ascendisti B. 1. immod C. C. 2. Parei 3. immo doriola B. 1. immo do-

NOTE

88 Arabiam terram] Quasi 'Arabiam terram:' sic 'Italia terra,' 'Thessalia regio,' 'Gallie mulieres;' pro Italica, Thessalica, Gallicæ.

90 Cunila gallinacea] Aliter 'sattyreia,' de la serriette, odorata herba, et condendis leguminibus, ac præsertim fabis, utilis.

96 Pax] Aliis, tax, dicitur a 'tan-

go.' 'Tagax' qui bene non utatur manu sinistra. 'Tangere' est furari. Tax, furtim, tacitum. Porro pax est vox, qua silentium imperamus ei quocum loquimur.

100 Horiola] Est navis levis et velox gravioribus navigiis, ad speculandum utilis.

Usque aqua advorsa per amnem. CH. eho, an etiam vidisti Jovem? [bum.

SY. Alii Di isse ad villam aiebant servis depromptum ci-
Deinde porro. CH. deinde porro nolo quicquam prædices.

SY. Ego hercle, si es molestus. CH. nam pudicum neminem

Esse oportet, qui abs terra ad cœlum pervenerit. 105

SY. Dimittam, ut te velle video: sed monstra hosce homines mihi.

Hos ego quæro, quibus me oportet has deferre epistolas.

CH. Quid ais tu nunc? si forte eum ipsum Charmidem conspexeris,

Illum, quem tibi istas dedisse commemoras epistolas,

Noverisne hominem? SY. næ tu me edepol arbitrare belluam, 110

Qui quidem non novisse possim, quicum ætatem exegerim.

An ille tam esset stultus, qui mihi mille nummum crederet

Philippeum, quod me aurum deferre jussit ad gnatum suum,

Atque ad amicum Calliclem, quoi rem aiebat mandasse hic suam? 114

Mihi concrederet, nisi me ille et ego illum nossem approbe?

CH. Enimvero ego nunc sycophantæ huic sycophantari volo;

Ceteri Dii dicebant ivisse ad villam, latum cibos servis. Deinde porro. CH. Deinde porro, nolo prædices quicquam. SY. Nolo profecto si sim importunus. CH. Nam oportet nullum esse castum, qui translatus fuerit a terra ad cælum. SY. Si nam abire ut animadverto te optare. Sed ostende mihi hosce homines. Ego quæro homines, quibus oportet me deferre has literas. CH. Quid dices tu jam? Si forte videris eum ipsum Charmidem; illum, quem dicis tibi tradidisse istas epistolas; noverisne hominem? SY. Certe tu existimas me esse feram, qui quidem non possum cognoscere quocum duxerim vitam. Essetne ille adeo amens, ut mihi confideret mille nummos Philippeos; quod aurum me mandavit ferre ad suum filium, et ad Calliclem amicum, cui dicebat mandasse suam rem hic? Mihi concrederet, nisi ille me nosset, et ego illum nossem optime? CH. Nam ego volo sycophantari nunc huic

realia codd. Cam.—101 Pl. eo ante etiam; B. 1. eo ante etiam.—102 Callidus ad villam . . . servi B. 1. Callicli isse ad villam aiebant servis Acidal. Callicli ac ad C. 2. Callicli ad C.—103 Mande porro Pl. Deinde, et mox alterum deinde desunt in B. 1.—104 Eho hercle si est B. 1. Eho hercle vero si eris Parei 3. Ego vero hercle Goeller. Ego quidem hercle Herm. Hercle vero Acidal. O hercle sis molestus Pl. et Both. non pudicum B. 1.—105 Pre oportet C. [Lacuna] ere oportet C. 2. Manere oportet Schopp.—106 Di mittam Parei 3. Mit aut Pl. Mittam ut al. ap. Pareum. mostra C.—107 Quos ego Acidal. Herm. Goeller.—112 C. 2. nummos.—113 C. ad gnatum.—115

Si hunc possum illo mille nummum Philippo circumducere,
Quod sibi me dedisse dixit: quem ego, qui sit homo, ne-
scio, [crederem?

Neque oculis ante hunc diem unquam vidi: eine aurum
Cui, si capitis res siet, nummum nunquam credam plum-
beum. 120

Aggrediundu'st hic homo mihi astu: heus, Pax, te tribus
verbis volo. [pisti a Charmide?

SY. Vel trecentis. CH. haben' tu id aurum, quod acce-

SY. Atque etiam Philippeum, numeratum illius in mensa
manu,

Mille nummum. CH. nempe ab ipso id accepisti Charmide?

SY. Mirum quin ab avo ejus, aut proavo acciperem, qui
sunt mortui. 125

CH. Adolescens, cedo dum istuc aurum mihi. SY. quod
ego aurum dem tibi?

CH. Quod a me te accepisse fassus. SY. abs te accepisse?
CH. ita loquor. [ego sum Charmides.

SY. Quis tu homo es? CH. qui mille nummum tibi dedi,

SY. Neque edepol tu is es, neque hodie is unquam eris,
auro huic quidem.

Abi sis, nugator! nugari nugatori postulas. 130

CH. Charmides ego sum. SY. nequicquam hercle es: nam
nihil auri fero.

scycophanta; si possum huic emungere mille nummos illo Philippeo auro, quod affirmavit sibi a me datum: quem ego ignoro, qui homo sit; neque conspicatus sum unquam oculis ante hunc diem; eine crederem aurum? Cui non crederem nummum plumbeum, si agatur de capite. Est mihi adoriendus hic homo astutia. Heus, Pax, te volo tribus verbis. SY. Vel trecentis. CH. Habesne id aurum, quod accepisti a Charmide? SY. Atque etiam aurum mille nummorum Philippeorum numeratum illius manu in mensa. CH. Scilicet id suscepisti a Charmide ipso? SY. Mirum si non ab ejus avo acciperem, aut proavo, qui sunt mortui. CH. Da mihi igitur, adolescens, illud aurum. SY. Quod aurum tibi dabo ego? CH. Quod fassus es te accepisse a me. SY. A te accepisse? CH. Sic loquor. SY. Quis es tu? CH. Ego sum Charmides, qui tibi dedi mille nummos. SY. Neque profecto tu es is: neque eris hodie unquam, quidem auro huic. Abi si vis nugator! vis nugari apud nugatorem. CH. Ego sum Charmides. SY. Nequicquam es per Her-

~~~~~

Pll. ni me . . . . nossem aprote.—117 Edd. ante Sciopp. illis mille numis
Philippeis. Pll. civem ducere.—118 Quos sibi editiones veteres.—119 Pll.
me mirum crederim; unde Pareus, nimirum.—121 B. 1. C. 2. homo mas-
ticheus; C. homo mi astu heus.—123 B. 1. illius immensa.—124 Mille num-
mos Pll. B. 1. et edd. ante Sciopp. Mille nummum C.—125 Mirum quid Pll.
—126 Goeller. Herm. Reiz. ego dem aurum tibi.—129 B. 1. neque hodie un-

Nimis argute obrepisti in eapse occasiuncula : [des.

Postquam ego me aurum ferre dixi, post tu factus Charmi-
Prius tu non eras, quam auri feci mentionem : nihil agis.

Proin' tu te itidem, ut Charmidatus es, rursum recharmida.

CH. Quis ego sum igitur, siquidem is non sum, qui sum ?

SY. quid id ad me attinet ? 136

Dum ille ne sis, quem ego esse nolo, sis mea causa, qui
lubet. [eras.

Prius non is eras, qui eras : nunc is factus, qui tum non

CH. Age si quid agis. SY. quid ego agam ? CH. aurum
redde. SY. dormitas, senex.

CH. Fassus Charmidem dedisse aurum tibi. SY. scrip-
tum quidem

CH. Properas, an non properas abire actutum ab his regi-
onibus, 141

Dormitator, priusquam ego hic te jubeo mulcari male ?

SY. Quamobrem ? CH. quia illum quem e mentitus es,
ego sum ipse Charmides, [is es ?

Quem tibi epistolas dedisse aiebas. SY. eho ! quæso ; an tu

CH. Is enimvero sum. SY. ain' tu tandem, is ipsusne es ?

CH. aio. SY. ipse es ? 145

CH. Ipsi, inquam, Charmides sum. SY. ergo ipse ne es ?

CH. ipsissimus.

Abi hinc ab oculis. SY. enimvero sero quoniam advenis,

culem : nam nihil fero auri. Obrepisti nimis astute in hac occasiuncula. Postquam ego dixi me ferre aurum, postea tu evasisti Charmides. Tu non eras, antequam facerem mentionem auri. Nihil assequeris. Itaque quemadmodum tu Charmidatus es, te itidem rursus recharmida. CH. Quis sum ergo, si is non sum, qui sum ? SY. Quid id ad me spectat ? Dum modo non sis ille, quem ego nolo esse ; sis quilibet ; per me licet. Non eras prius is qui eras : nunc is factus, qui non eras tum. CH. Age si quid agis. SY. Quid faciam ? CH. Redde aurum. SY. Dormitas, senex. CH. Es confessus Charmidem dedisse aurum. SY. Scriptum quidem. CH. Acceleras, an non acceleras discedere statim ab iis regionibus, prædo, antequam ego mandavero te mulcari male hic ? SY. Quare ? CH. Quia ego sum ipse ille Charmides, quem es e mentitus, et quem dicebas tibi dedisse literas. SY. Eho ! amabo, an es tu is ? CH. Sum is enimvero. SY. Dicis tandem, esse tu ipse ? CH. Aio. SY. Ipse es ? CH. Ipse sum Charmides. SY. Ergo ipse ne es ? CH. Ipsissimus. Fuge hinc a conspectu. SY. Enimvero, quia venis tarde, dabis per-

*****

quam. Donz. aurum hoc cui dem.—130 A si sis C. At si sis C. 2.—132 Pil obrepisti in eapse ; al. ap. Pareum meapae.—136 Quid ego C.—137 B. 1. quodlubet ; C. 2. quilibet ; edd. ante Acidal. quidlubet.—141 C. abere. C. 2. actum.—142 Edd. vett. militari, sive mulctari.—144 C. aiebat. Mox. C. eho que se an ; C. 2. ehoque [lacuna] es [lacuna] is enim.—147 Ab hinc ab Pil. serio

Vapulabis meo arbitrato et novorum ædilium.

CH. At etiam maledicis? SY. immo, salvos quandoquidem advenis,

Di te perdant; etsi floccifacio, an periisses prius. 150

Ego ob hanc operam argentum accepi: te macto infortunio.

Ceterum qui sis, qui non sis, floccum non interdum.

Ibo ad illum, renuntiabo, qui mihi tris nummos dedit,

Ut sciat, se perdidisse: ego abeo; male vive et vale.

Quod Di te omnes advenientem peregre perdant, Charmides.

CH. Postquam ille hinc abiit, post loquendi libere 156

Videtur tempus venisse, atque occasio.

Jamdudum meum ille pectus pungit aculeus,

Quid illi negotii fuerit ante ædis meas.

Nam epistola illa mihi concenturiat metum 160

In corde, et illud mille nummum quam rem agat.

Nunquam edepol temere tinnit tintinnabulum:

nas meo arbitrio et novorum ædilium. CH. At dicis male adhuc? SY. Immo, quoniam advenis salvus, Dii te perdant; etsi facio nihili, an periisses antea. Ego accepi pecuniam ob hanc rem: te macto infortunio; sed floccifacio qui sis, qui non sis. Ibo ad illum, qui mihi dedit tres nummos; renuntiabo, ut sciat se amisisse. Ego profectuscor, vive male et vale! Omnes Dii te perdant advenientem peregre, Charmides. CH. Postquam ille profectus est hinc, verba faciendi tempus, et locus oblatu videtur. Jamdudum ille aculeus pungit meum pectus, quid rei illi sit, ante meas ædes. Nam illa litera mihi injicit metum in corde, et quam rem gerant illi mille nummi. Profecto tintinnabulum nunquam tinnit temere. Est

*****

quoniam Pll. et edd. vett.—148 Parel 3. arbitrio meo.—149 An etiam edd. ante Sciopp.—160 Di me perdant Goeller. et edd. vett. si te fl. an periisses Pll.—161 Pll. accep̃ macto infortunio; B. 1. emacto importunio.—162 Sed erum Pll. et Dread. Sed herum B. 1. Sed enim emend. Sciopp. Mox, Pll. et B. 1. non interdum.—163 Ibi ad illum Pll.—164 Ut stat C.—165 Quo Di Herm. Charmides deest in B. 1.—166 C. concenturiat metum.—167 Num quem Pll. temere

NOTÆ

147 Enimvero sero] Moris erat apud antiquos, ut, qui noctu vagarentur, triumvirorum arbitrio pœnas darent. Id in Amphitryone, et alibi.

150 Etsi] In aliis, si te flocci facio, pro etsi, traiectione literarum.

160 Concenturiat] 'Concenturiare' est colligere, ductum a centuriis, quæ ad suffragia conveniebant, et in certas classes distribuebantur. 'Succenturiatus' melioris notæ auctori-

bus, est, in re militari, sufficere in locum deficientis militis alium militem. Hinc metaphora fit ad significandum quemlibet qui alienas vices implet.

162 Nunquam temere tinnit tintinnabulum] Quasi dicat: Hoc quod dicitur a sycophanta, non temere dicitur; neque enim pulsatur tintinnabulum, nisi ad aliquod, seu signum, seu indicium.

Nisi qui illud tractat, aut movet, mutum est, tacet.
 Sed quis hic est, qui huc in plateam cursuram incipit?
 Lubet observare, quid agat: huc concessero. 165

mutum, tacet, nisi aliquis illud impellit, aut movet. Sed quis est hic qui accurrit in plateam? Observabo quid faciat! huc recedam.

~~~~~

tinnitinnabulum C. temere tintinnabulum C. 2.—163 Nisi quis al. ap. Pareum. Mutu' st Parei 3. mutus tacet Pll.

NOTÆ

163 *Mutum est, tacet*] Id est, tintinnabulum; quasi dicat: Hic non ita loqueretur, nisi impulsu alieno; ut tintinnabulum non suoapte natu, sed alieno tinnit.

=====

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

STASIMUS, CHARMIDES.

ST. STASIME, fac te propere celerem, recipe te ad domum domum;

Ne subito metus exoriatu'r scapulis stultitia tua.

Adde gradum! appropera! jamdudum factum 'st, cum abisti domo.

Cave sis tibi, ne bubuli in te cottabi crebri crepent,
 Si abieris ab heri quæstione: ne destiteris currere! 5
 Ecce hominem te, Stasime, nihili! satin' in thermopolio

St. Stasime, fac te repente velocem, concede tu domum ad herum; ne timor eveniat repente humeris, tua amentia. Accelera gradum! accelera! jampridem excessisti ex ædibus. Vide, si vis, ne crebri cottabi bubuli resonent, si excesseris quando herus te quæret. Ne cesses accelerare! Ecce hominem nihili, Stasime!

~~~~~

1 Al. ap. Pareum, *face te p. celeres recipere*. Voc. *dominum* deest in B. 1. Edd. ante Gulielm. *facite propere*.—2 B. 1. C. et C. 2. *stultitiam*, omisso *tua*.—3 *Abde gradum* B. 1.—6 C. *nihil a* in *termipolio*.—7 Goeller. *thermopotus*.—

NOTÆ

4 *Ne bubuli in te cottabi*] Græci, 'cottabos' Plantus appellat, per metaphoram, editum flagris sonitum, quando subjiçuntur mastigis. 6 *Thermopolis*] 'Thermopolia' vocabantur olim cauponæ, in quibus

Condalium es oblitus, postquam thermopotasti gutturem?
 Recipe te, et recurre petere re recenti. CH. huic, quisquis
 est,

Curculio 'st exercitor : is hunc hominem cursuram docet.

ST. Quid, homo nihili, non pudet te? tribusne te poteriis 10
 Memoria esse oblitum? an vero, quia cum frugi hominibus
 Ibi bibisti, qui ab alieno facile cohiberent manus?

Theruchus fuit, Cerconicus, Crinnus, Cercobulus, Collabus,
 Oculicrepidæ, Cruricrepidæ, Ferriteri, Mastigiæ.

Inter eosne homines condalium te redipisci postulas, 15

Quorum eorum unus surripuit currenti cursori solum?

esne oblitus condalium in thermopolio, postquam proluiisti guttur calidis laticibus? Recipe te, et redi ad petendum, dum res est recens. CH. Hic, quisquis est, magistrum habuit curculionem : is docuit hunc hominem currere. ST. Quid, homo nihili, te non pudet? Oportetne te esse lapsum memoria tribus scyphis siccatis? An vero, quoniam ibi potasti cum hominibus frugi, qui coërcerent facile manus ab alienis? Fuit Theruchus, Cerconicus, Crinnus, Cercobulus, Collabus, Oculicrepidæ, Cruricrepidæ, Ferriteri, Mastigiæ. Sperasne te recuperaturum condalium inter eos homines ; quorum eorum unus surripuit soleam calcei cursori currenti? CH.

~~~~~

8 Pll. *peters recenti* ; al. ap. Parenm, *pede recenti*.—9 *Curculios* Herm. Goeller. *Gurgulios* C. *Gurgulios* C. 2.—10 Pll. *poteris*.—11 *Memoriæ* Gulielm. *Memorie* Dresd. Mox, *an vero quoniam frugi* Reiz. ap. Herm. et Goeller.—13 *Truthus* C. *Truchus* C. 2. *Terrucus* B. 1. Pro *Collabus*, quod exhibent B. 1. C. et C. 2. *Cottabus* legit Palmer. et sic Parei 1. 2. 3.—14 *Oculi crepida* B. 1. Pll. *Occulleripida* Palmer. *Crucicrepidæ* B. 1. et editiones

NOTÆ

calida et esculenta, et potulenta apponebantur. Apud Plautum, 'thermopotare' verbum partim Græcum, partim Latinum. Ammianus Marcellinus de ævi sui moribus : 'Ita autem pauci sunt inter eos severi vindices delictorum, ut si aquam calidam tardius attulerit servus, trecentis affligi verberibus jubeatur.'

7 *Condalium*] 'Condulus,' 'condalus,' et 'condalium.' Festo est annuli genus.

Thermopotasti gutturem] Quasi dicit : Postquam calida potione guttur proluiisti. Comica licentia dixit *thermopotasti*, verbo, tum ex Græco, tum ex Latino constante. Hoc enim in nullo ferme laudatæ notæ auctore reperitur, ut verbum ullum partim ex

Græco, partim ex Latino constet.

8 *Huic, quisquis est, Curculio 'st exercitor*] Athletarum gymnastæ et magistri 'exercitores' appellabantur. In hoc joco poëta rationem habet primæ syllabæ hujus vocis *Curculio*, quia cursitat servulus. Et facile crediderim inde etiam appellatum 'Curculionem' illum, qui nomen dedit fabulæ Plautinæ, propter ejus velocitatem cursus in Chariam. 'Exercitio' dicebatur, pro 'exercitatio.'

13 *Theruchus*] Nomina servorum a Plauto conficta, quæ per sese nihil ferme significant ; aut adeo palam significant, ut Soli fœneroris lucem, si velis interpretari.

16 *Surripuit currenti solum*] Hyperbole est audacissima. Quis enim cre-

CH. Ita me Di ament, graphicum furem! ST. quid ego,
quod periit, petam? [per?

Nisi etiam laborem ad damnum apponam epithecā insu-
Quin tu quod periit, periisse ducis? cape vorsoriam.

Recipe te ad herum. CH. non fugitivos est hic homo,
commeminit domi. 20

ST. Utinam veteres mores, veteres parsimoniae
Potius majori honori hic essent, quam mores mali.

CH. Di immortales! basilica hic quidem facinora incep-
tat loqui.

Vetera quærit, vetera amare hunc, morem majorum, scias.

ST. Nam nunc mores nihil faciunt, quod licet, nisi quod
lubet. 25

Ambitio jam more sancta 'st, libera 'st a legibus:

Scuta jacere, fugereque hostes, more habent licentiam:

Petere honorem pro flagitio, more fit. CH. morem impro-
bum!

Ita me Dii ament, consummatum furem! ST. Quid rogabo, quod amisi? Nisi etiam adjiciam laborem ad jacturam, quasi epithecā? Quin tu putas amissum esse, quod est amissum? Accipe vorsoriam. Revertere ad herum. CH. Hic non est homo fugitivus, recordatur ædium. ST. Utinam essent antiqua instituta, antiqua parsimonia; essent hic majori honori, quam mala instituta. CH. Dii immortales! hic orditur pronuntiare regia facta. Quærit antiqua; ne ignores hunc diligere antiqua, morem majorum. ST. Nam faciunt nunc nihili mores, nisi licet facere quod lubet. Ambitio est nunc consecrata consuetudine; est immunis a legibus: qui abijciunt acuta, qui fugiunt in certamine, in consuetudine habent auctoritatem. Fit consuetudine, si petas honores pro scelere. CH. Malam consuetudi-

veteres.—16 Quorum unus Herm. et Goeller.—17 Di amant Pll.—18 B. 1. laborem addam. Mox, Pll. et editiones veteres, apothecam; B. 1. nam apponam apotecam; Lamb. hypotheam.—21 Atque utinam editiones veteres: Utinam veteres homines Pll. Utinam veteres homines, utinam veteres Grut. Utinam veteres mores omnes, veteres Both.—24 Douz. Herm. Goeller. more majorum. B. 1. sciat.—26 Gulielm. liberata legibus.—27 Parei 3. habet; B. 1. fugere quæ hostes mores.—29 Strenuiores Reiz. ap. Herm. Strenuos jam

NOTÆ

dat quenquam adeo esse et faracem,
et in furando promptum, ut currenti
homini solum, id est, soleam seu cal-
ceum detrahat?

17 *Graphicum furem*] Id est, homi-
nem vere furem.

18 *Epithecā*] 'Epithecā' est ad-
ditio, adjectio.

19 *Cape vorsoriam*] Id est, da vela
retroarum. Nimirum 'vorsoria' est
funis, quo velam vertitur.

24 *Vetera amare*] Id est, veteres
mores, veterem parsimoniam.

26 *Sancta 'st*] Id est, tuta et invio-
lata facta est.

ST. Strenuos præterire, more fit. CH. nequam quidem.

ST. Mores leges perduxerunt jam in potestatem suam, 30

Magis quis sunt obnoxiosi, quam parentes liberis.

Eæ miseræ etiam ad parietem sunt fixæ clavis ferreis,

Ubi malos mores affigi nimio fuerat æquius.

CH. Lubet adire atque appellare hunc : verum ausculto perlubens.

Et metuo, si compellabo, ne aliam rem occipiat loqui. 35

ST. Neque istis quicquam lege sanctum 'st: leges mori serviunt.

Mores autem rapere properant, qua sacrum, qua publicum.

CH. Hercle istis malam rem magnam moribus dignum 'st dari ! [minum omnibus

ST. Nonne hoc publice animum advorti ? nam id genus ho-

Universis est advorsum, atque omni populo male facit : 40

Male fidem servando, illis quoque abrogant etiam fidem,

Qui nihil meriti : quippe ex eorum ingenio ingenium horum probant. [sum.

Hoc qui in mentem venerit mihi, reipsa modo commonitus

rem. ST. Est consuetudo aspernari fortes. CH. Nequam profecto consuetudo. ST. Mores jam vindicarunt in suam ditionem leges, quibus sunt magis obnoxii, quam parentes liberis. Eæ infelices sunt etiam defixæ ad parietem clavis ferreis, ad quem erat magis par desigi malos mores. CH. Libet convenire hunc atque appellare: verum audio pertubenter; et pertimesco, si interrogem, ne incipiat dicere de alia re. ST. Neque est quicquam inviolabile lege. Leges sufficiuntur consuetudini: mores autem invadere accelerant, et sacrum, et publicum. CH. Per Herculeum, mali mores merentur affici mala re ! ST. Nonne animadverti hos publice ? Nam id genus hominum omnibus est contrarium, et omni plebi malefacti: fidem male tuendo detrahunt etiam fidem illis, qui nihil meriti sunt: nimis moriantur horum mentem ex illorum mente. Quæ ratione id mihi venerit in animum,

præterire Goeller.—31 Magis qui Pll. obnoxiosæ Brant. quam p. liberi Pll.—36 Neque isti Pll. sanctu'st C.—39 C. pullice. Goeller. genus hominum homi-

NOTÆ

30 *Strenuos præterire, more fit*] Id est, consuetudine nunc fit, ut viri fortes ab impromissis quoque in honoribus petendis victi discedant, locoque moveantur.

31 *Obnoxiosi*] Id est, leges illis parent, non illi legibus.

32 *Eæ miseræ*] Ingeniose poëta re-

præsentat leges clavis confixas, quemadmodum servos reos et fugitivos.

39 *Nonne hoc publice animum advorti*] Quasi dicat, nonne in hoc publice animadvertendum est ?

42 *Ex eorum ingenio ingenium horum probant*] Persa, 'Tuo ex ingenio mo-

Si quis mutuom quid dederit, fit pro proprio perditum.

Cum repetas, inimicum amicum beneficio invenis tuo. 45

Si mage exigere cupias, duarum rerum exoritur optio :

Vel illud, quod credideris, perdas ; vel illum amicum amiseris. [talentum mutuom

CH. Meus est hic quidem Stasimus servos. ST. nam ego

Quod dederam, talento inimicum mihi emi, amicum vendidi.

Sed ego sum insipientior, qui rebus curem publicis 50

Potius, quam id quod proximum 'st, meo tergo tutelam geram.

Eo domum. CH. heus tu, asta illico : audi, heus tu ! ST. non sto. CH. at ego te stare volo.

ST. Quid si egomet te velle nolo ? CH. ha nimium, Stasime, sæviter ! [argentum dedi.

ST. Emere meliù'st, cui imperes. CH. pol ego emi, atque Sed si non dicto audiens est, quid ago ? ST. damnum malum. 55

CH. Bene mones : ita facere certum est. ST. nisi quidem es obnoxius. [jubes.

CH. Si bonus est, obnoxius sum : sin secus est, faciam uti

sum admonitus mox re ipsa. Si quis dederit aliquid mutuom, deperditur pro proprio. Quando repetis, invenis inimicum tuo beneficio pro amico. Si velis repetere acrius, optio duarum rerum nascitur : vel amiseris id quod dederis, vel perdidideris illum amicum. CH. Hic est profecto meus servus Stasimus. ST. Nam emi eo talento quod ego dederam mutuom, inimicum, vendidi amicum. Sed ego sum amentior, qui curam geram rerum publicarum, potius quam id quod est proximum, curabo meum tergum. Eo domum. CH. Heus tu ! asta illico. Audi, heus tu ! ST. Non sto. CH. At ego opto te consistere. ST. Quid si egomet nolo te velle ? CH. Ah, Stasime, agis nimium crudeliter ! ST. Est satius emere, cui imperes. CH. Profecto ego emi, et dedi pecuniam. Sed si non est morigerus, quid ago ? ST. Da infortunium grande. CH. Recte mones ! institui sic agere. ST. Nisi quidem es obnoxius. CH. Si est bonus, sum obnoxius : si est secus, agam ut impe-

.....

nibus, ut emend. Sciopp.—45 Pll. invenias ; C. invenicas.—47 Pll. amicum miseris.—49 C. vendidi.—50 C. qui r. c. pulicis.—52 Verba, at ego te stare volo, desunt in Pll.—55 B. 1. C. C. 2. audiens es. Mox, da magnum malum Gulielm. et Bipont. dano malum Palmer.—56 Pll. certunst. B. 1. quidem

NOTÆ

res alienos probas.' Terentius, 'Hei me miserum, qui tuum animum ex animo spectavi meo !'

46 Optio] Id est, electio.

54 Emerem eliu'st] Persa, 'Emerere oportet quem tibi obedire velis.'

ST. Quid id ad me attinet, bonisne servis tu utare an malis? [alteram]

CH. Quia boni malique in ea re pars tibi est. ST. partem Tibi permitto, illam alteram ad me, quod boni est, apponito.

CH. Si eris meritus, fiet: sed respice ad me huc! ego sum Charmides. 61

ST. Hem! quis est, qui mentionem facit homo hominis optumi? [vostram fidem!]

CH. Ipse homo optumus. ST. mare, terra, coelum, Di, Satin' ego oculis plane video? estne ipse, an non est? is est.

Certe is est! is est profecto! o mi here exoptatissime, 65 Salve! CH. salve, Stasime. ST. salvum te. CH. scio et credo tibi.

Sed omitto alia; hoc mihi responde: liberi quid agunt mei, Quos reliqui hic, filium atque filiam? ST. vivunt, valent. CH. Nempe uterque? ST. uterque. CH. Di me salvom et servatum volunt.

Cetera intus otiose percunctabor quæ volo. 70

Eamus intro: sequere. ST. quo tu te agis? CH. quonam, nisi domum? [censeam?]

ST. Hicne nos habitare censes? CH. ubinam ego alibi

ST. Jam. CH. quid jam? ST. non sunt nostræ ædes istæ. CH. quid ego ex te audio? [tariis]

ST. Vendidit tuus natus ædis. CH. perii! ST. præsentes

ras. ST. Quid id ad me spectat, an utaris bonis servis, an malis? CH. Quia obtines partem in ea re boni malique. ST. Tibi concedo alteram partem, adde mihi illam alteram, quæ est bona. CH. Addetur si bene meritus es; sed respice huc ad me! ego sum Charmides. ST. Hem quis est, qui facit mentionem optimi viri? CH. Ipse est vir optimus. ST. Mare, terra, cælum, Dii vestram fidem! Conspicorne ego oculis satis plane? Estne ipse, an non est? Is est profecto! is est, is est sane! O mi here exoptatissime, sis salvus! CH. Salve, Stasime! ST. Salvum te. CH. Scio et tibi credo. Sed prætermitto alia! responde mihi hoc: quid faciunt mei liberi, quos hic reliqui, filium et filiam? ST. Vivunt, valent. CH. Nempe uterque? ST. Uterque. CH. Dii volunt me salvum et servatum. A te petam reliqua quæ volo scire in ædibus otiose. Ingrediamur! sequere. ST. Quo te agis? CH. Quonam, nisi domum? ST. Putasne hic nos manere? CH. Ubinam ego pntem alibi? ST. Jam. CH. Quid jam? ST. Hæ ædes non sunt jam nostræ. CH. Quid ego ex te audio? ST. Tuus filius vendidit ædes. CH. Interii. ST. Præsentibus et nume-

~~~~~

est.—57 Si bonus es Pl. et edd. vett. secus es Pl. ut jubet Herm.—59 Qui boni C.—67 Sed omitte alia Ald. Junt. Acidal. Herm. Goeller.—72 Hicine

Argenti minis numeratis. CH. quot? ST. quadraginta.

CH. occidi!

75

Qui eas emit? ST. Callicles, cui tuam rem commenda-
veras,

Is habitatum huc commigravit, nosque exturbavit foras.

CH. Ubi nunc filius meus habitat? ST. hic, in hoc pos-
ticulo.

[fore.

CH. Male disperii! ST. credidi ægre tibi id, ubi audisses,

CH. Ego miser meis periculis sum per maria maxuma 80

Vectus capitali periculo, per prædones plurimos

Me servavi, salvos redii: nunc hic disperii miser,

Propter eosdem, quorum causa fui hac ætate exercitus.

Adimit animam mihi ægritudo. Stasime! tene me. ST.

visne aquam

Tibi petam? CH. res quom animum agebat, tum esse of-
fusam oportuit.

85

ratis minis argenteis. CH. Quot? ST. Quadraginta. CH. Perii. Quis eas emit?

ST. Callicles, cui commiseras tuas fortunas; is commigravit huc habitatum, nos-

que eiecit foras. CH. Ubi manet nunc meus filius? ST. Hic in hoc posticulo.

CH. Interii male. ST. Existimavi te ægre laturum esse hoc, quando accepisses.

CH. Ego infelix sum jactatus meis jacturis per maria maxima periculo capitis, a

piratis me defendi, revertor incolumis: nunc hic naufragium feci, infelix propter

eosdem, quorum causa fui jactatus hac ætate. Dolor adimit mentem: tene me,

Stasime! ST. Visne ut postulem aquam pro te? CH. Quando fortuna interir-

bant, tum oportebat effundere.

~~~~~

C. ubinam ego Pll. Herm.—73 Voc. *ista* deest in B. 1.—75 Pll. *quod*.—80 Ego

miserum Pll. *meis periculis* Herm.—81 Herm. *periculo*.—83 Nonius *hoc ætate*;

nnde Gulielm. conj. *hoc ætatis*.—85 Voc. *res* deest in B. 1. Mox, in eodem

cod. cum *animam aiebam* tum esse *effusa*; C. 2. *res quoniam*. Pll. *offusa*.

NOTE

83 *Hac ætate*] Id est, hoc ætatis, 'Hac nocte,' id est, hoc noctis.
sen ætate tam præcipiti, seu effusa.

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

CALLICLES, CHARMIDES, STASIMUS.

CA. QUID hoc hic clamoris audio ante ædis meas?

CH. O Callicles! o Callicles! o Callicles!

CA. *Quam vociferationem audio ante meas aedes?* CH. O Callicles! O Calli-

Qualine amico mea commendavi bona!

CA. Probo et fideli, et fido, et cum magna fide;

Et salve, et salvom te advenisse gaudeo.

5

CH. Credo omnia istæc, si ita 'st, ut prædicas.

Sed quis iste est tuus ornatus? CA. ego dicam tibi.

Thesaurum effodiebam intus, dotem, filiæ

Tuæ quæ daretur: sed intus narrabo tibi

Et hoc et alia: sequere. CH. Stasime! ST. hem! CH.

strenue

10

Curre in Piræum, atque unum curriculum face.

Videbis jam illic navem, qua advecti sumus.

Jubeto Sangarionem, quæ imperaverim,

Curare, ut efferantur: et tu ito simul.

Solutum 'st portitori jam portorium.

15

ST. Nihil est moræ. CH. i, i, ambula! actutum redi.

ST. Illic sum atque hic sum. CA. sequere tu hac me intro. CH. sequor.

ST. Hic meo hero amicus solus firmus restitit,

Neque demutavit animum de firma fide.

Quanquam labores multos ***

20

Sed hic unus, ut ego suspicor, servat fidem.

cles! O Callicles! Quali amico credidi meus fortunas! CA. Bono, et fido, et cum magna fide; et salve, et lator te advenisse salvum. CH. Credo omnia isthæc, si est ita ut dicis. Sed quis est ille tuus ornatus? CA. Ego tibi dicam. Effodiebam intus thesaurum, qui donetur dos tuæ filiæ. Sed tibi narrabo intus, et hoc et cetera. Sequere. CH. Stasime! ST. Hem! CH. Curre celeriter in Piræum, et ne desiste. Videbis jam illic navem, qua sumus allati. Manda Sangarioni, ut curet, ut efferantur, quæ imperaverim. Et tu perge simul. Portorium est jam solutum portitori. ST. Est nihil quod moretur. CH. I, i, ambula! statim redi. ST. Sum illic, et sum hic. CA. Sequere me tu hac intro. CH. Sequor. ST. Hic amicus solus firmus restitit meo hero, neque dimovit animum de firma fide. Quanquam ipse pertulit multos labores; sed hic unus tuetur fidem, ut ego su-

~~~~~

3 Qualin' Parei 3.—5 Et salvet et C.—6 Omnia . . . prædicas credo edd. vett.—8 Thesaurum Pll.—9 Tuæque Pll.—12 Videbis nam B. 1.—13 Videto B. 1. et Pll.—15 Solutust Pll.—16 Nihil est moracii ambula Pll. unde Ritters. Nihil est mora? CH. i, nihil, ambula; Lamb. Nihil est mora? CH. nihil, ambula.—17 Acidal. et Goeller. tu me intro hac.—18 Pll. amico solus.—19. 22 B. 1. fide: hic unus ut ego suspicor Servat fidem quanquam labores multos cepisse cen- seo; Ald. et Meurs. fide. Hic unus, ut ego suspicor, servat fidem. Quanquam

NOTE

11 Piræum] 'Pirmæns' est portus star curriculi accelera. Uno spiritu Athenarum. viam confice.

Unum curriculum face] Id est, in-

Ob rem laborem eum ego cepisse censeo.

spicor : ego existimo cum laborasse non sine causa.

~~~~~

labores multos ob rem eum ego cepisse censeo ; Lamb. labores multos ipse pertuli. Pro ob rem, Acidal. conj. ab re.

=====

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

LYSITELES.

Hic homo est omnium hominum præcipuus, voluptatibus gaudiisque antepotens :

Ita commoda, quæ cupio, eveniunt : quod ago, assequitur, subest,

Subsequitur : ita gaudiis gaudium suppeditat.

Modo me Stasimus Lesbonici servos convenit : is

Mihi dixit, suum herum peregre huc advenisse Charmidem. 5
Nunc mihi is propere conveniendus est ; ut, quæ cum ejus filio

Egi, ei rei fundus pater sit potior : eo : sed fores

Hæ sonitu suo mihi moram obijciunt incommode.

Ly. Hic est omnium facile primus, præ ceteris potens voluptatibus et gaudiis : ita bona contingunt, quæ exopto : quod ago, assequitur, subest, subsequitur : ita jucunditas cumulatur jucunditate. Stasimus, servus Lesbonici, me adiit modo : is mihi dixit Charmidem, suum herum, advenisse huc a longinquis. Is mihi adveniens est velociter, ut pater sit præcipuus auctor ejus rei quam feci cum ejus filio. Sed hæc fores me remorantur incommode suo strepitu.

~~~~~

1 Voc. *hominum* deest in B. 1. *præcipuis* edd. vett. *anteponens* C. 2. *anteponendus* B. 1. et al. ap. Pareum.—2 *Ita commoda* edd. vett. Pro *subest*, Acidal. Both. et Goeller. *subit*.—3 Both. *gaudia suppeditant*.—4 Hoc verum nova scena incipit in B. 1. *convenientis* *Mihi*, &c. idem codex.—8 Pl. *obijciunt*.

NOTE

1 *Hic homo*] Lysiteles manu ad pectus admota seipsum nominat in tertia persona: quasi dicat, Ego sum homo præcipuus.

Antepotens] Id est, potens præ ce-

teris mortalibus, cumulat voluptatibus et gaudiis.

2 *Commoda*] Id est, commode.

7 *Fundus*] Id est, auctor.

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

CHARMIDES, CALLICLES, LYSITELES, LESBONICUS.

CH. NEQUE fuit, neque erit, neque esse quenquam hominum in terra dum arbitror,

Cui fides fidelitasque amicum erga æquiparet suum :

Nam exædificavisset me ex his ædibus, absque te foret.

CA. Si quid amicum erga bene feci, aut consului fideliter, Non videor meruisse laudem : culpa caruisse arbitror. 5 Nam beneficium, homini proprium quod datur, proprium sumserit : [velis.

Quod datum utendum est, id repetundi copia 'st, quando

CH. Est ita, ut tu dicis : sed ego hoc nequeo mirari satis,

Eum sororem despondisse suam in tam fortem familiam,

Lysiteli quidem Philtonis filio. LY. enim me nominat. 10

CH. Familiam optumam occupavit. LY. quid ego cesso hos colloqui ? [tur loqui.

Sed maneam etiam opinor : namque hoc commodum ordi-

CH. *Necdum exiit, neque existet, neque esse ullum hominem in mundo puto, cujus fides et constantia sit comparanda erga suum amicum : nam citra tuam operam me eiecisset ex his ædibus.* CA. *Si affeci aliquo beneficio amicum, aut si consului fideliter, non puto me laudandum ; sed existimo vacasse culpa. Nam munus quo afficitur homo ut suo, sit semper penes eum : quod vero datur, ut utatur, ejus repetendi potestas est, quando velis.* CH. *Est ita, ut tu loqueris. Sed non possum satis hoc admirari, cum despondisse suam sororem in familiam tam potentem, Lysiteli filio Philtonis.* LY. *Profecto me nuncupat.* CH. *Invasit in optimam familiam.* LY. *Quid ego cunctor hos affari ? Sed existimo mihi manendum esse*

~~~~~

1 C. C. 2. B. 1. *hominum interdum arbitror.*—2 'Sensus postulat, æquiparet tuæ.' Goeller.—3 B. 1. *ex his rebus.*—6 Pll. alii codd. et ed. Both. *datur prosumserit* ; edd. vett. *datur proprium erit* ; 7d *sumserit* deest in B. 1. pro quo Acidal. conj. *sumseris.*—7 Pll. *utendum 'st* ; al. *est utendum.*—8 Pro *nequeo*, Pll. habent *metuo.*—9 Nonius p. 658. *despondisse se suam.*

NOTE

3 *Exædificavisset*] *Ejecisset* me filius ædibus, absque te, et nisi ruenti rei familiari succurrisses.

6 *Proprium*] Id est, perpetuum. Lucretius 'amorem proprium' appellat, stabilem, et perpetuum. Macrobius, 'Proprium habere dicere-

Delph. et Var. Clas.

tur, si semper tenere liceret.'

Proprium sumserit [*prosumserit*] Hoc est, proprium erit, proprium sumserit.

9 *Fortem*] Nonius, divitem, copiosam.

11- *Occupavit*] Invenit, possedit.

Plaut.

5 N

CH. Vah! CA. quid est? CH. oblitus intus dudum tibi sum dicere :

Modo mihi advenienti nugator quidam accessit obviam,
Nimis pergraphicus sycophanta : is mille nummum se aureum 15

Meo datu tibi ferre, et gnato Lesbonico aiebat meo :

Quem ego nec qui esset noram, neque eum ante usquam
conspexi prius. [mihi

Sed quid rides? CA. meo allegatu venit, quasi qui aurum
Ferret abs te, quod darem, tuæ gnatæ dotem : ut filius

Tuus, quando illi a me darem, esse allatum id abs te crederet : 20

Neu qui rem ipsam posset intelligere, et thesaurum tuum
Me esse penes, atque eum a me lege populi patrum posceret. [et tuus

CH. Scite edepol. CA. Megaronides communis hoc meus
Benevolens commentu'st. CH. quin collando consilium,
et probo.

LY. Quid ego ineptus, dum sermonem vereor interrumpere,
Solutus sto; nec, quod conatus sum agere, ago? homines
colloquar. 26

CH. Quis hic est, qui huc ad nos incedit? LY. Charmidem socerum suum

adhuc : namque incipit loqui opportune. CH. Vah! CA. Quid est? CH. Oblitus sum jampridem tibi dicere : quidam nugator mihi occurrit mox advenienti, sycophanta nimis graphicus : is dicebat se ad te afferre mille nummos aureos, quos dedissem, et meo filio Lesbonico : ego nec noram qui esset, neque vidi usquam prius antea. Sed quid rides? CA. Venit meo imperio, quasi qui ad me deferret aurum a te, quod darem dotem tuæ filiæ : ut tuus filius existimaret id esse allatum abs te, quando illi darem a me, ne posset rescire ullo modo rem ipsam, et tuum thesaurum esse penes me, et eum a me repeteret lege populi, tanquam paternum. CH. Scite per adem Pollucis! CA. Megaronides, meus communis amicus et tuus, commentus est hoc. CH. Quin collando consilium, et probo. LY. Quare ego stolidus sto solus, cum vereor obturbare orationem; neque facio quod mihi proposui facere? Alloquar homines. CH. Quis est hic, qui huc accedit ad nos? LY. Lysiteles solum

~~~~~

—12 Edd. quædam vett. namque hic.—13 Uha Pl. uid est C.—14 Edd. vett. accessit.—15 B. 1. C. et C. 2. se aurum.—16 Meo datum B. 1. aiebat meo Pl.—17 B. 1. ne qui eum. C. ante usque.—18 Sed quid prius rides B. 1. a m. pr.—19 C. ap. te q. d. tue.—21 Neu quis Pl. et B. 1. thesaurum Pl.—24 C.

NOTÆ

16 Meo datu] Dictum, meo rogatu, 21 Neu qui] Id est, quodam modo. meo concessu.

Lysiteles salutatur. CH. Di dent tibi, Lysiteles, quæ velis.

CA. Non ego sum salutis dignus? LY. immo salve, Callicles.

Hunc priorem æquom 'st me habere: tunica propior pallio est. 30

CH. Deos volo consilia vostra recte vortere.

Filiam meam tibi desponsatam esse audio. LY. nisi tu nevis. [uxorem mihi?

CH. Immo haud nolo. LY. sponden' ergo tuam gnatam

CH. Spondeo, et mille auri Philippum dotis. LY. dotem nihil moror.

CH. Si illa tibi placet, placenda dos quoque est, quam dat tibi. 35

Postremo, quod vis, non duces, nisi illud quod non vis, feres. [tro.

CA. Jus hic orat. LY. impetrabit te advocato atque arbi- Istac lege filiam tuam sponden' mihi uxorem dari?

CH. Spondeo. CA. et ego spondeo idem hoc. LY. oh, salvete, affines mei!

CH. Atque edepol sunt res, quas propter tibi tamen succensui. 40

tem dicit Charmidi suo socero. CH. Dii tibi impertiant, quæ optes, Lysiteles. CA. Non sum dignus salute? LY. Immo saluus sis, Callicles. Par est me antepone hunc. Tunica propior est pallio. CH. Rogo Deos ut secudent vestra consilia. Audio meam filiam tibi esse desponsatam. LY. Nisi tu recusas. CH. Immo non nolo. LY. Mihi spondes ergo tuam filiam uxorem? CH. Spondeo, et mille Philippos auri in dotem. LY. Nihil curo dotem. CH. Si illa tibi placet, oportet dotem tibi placere quoque, quam tibi spondet. Demum non duces quod cupis, nisi accipies quod non cupis. CA. Hic rogat quod æquum est. LY. Obtinebit te arbitro atque patrono. Promittisne mihi tradi tuam filiam uxorem ista conditione? CH. Promitto. CA. Et ego promitto hoc idem. LY. Oh! salvete, mei affines. CH. Attamen per ædem Pollucis sunt res, propter quas tibi iratus

comentus.—25 Al. ap. Parenim in eptus.—29 B. 1. C. C. 2. Ven. 1. et edd. vett. salute dignus.—31 C. vortere [lacuna].—32 Voc. tu nevis desunt in Pll. ubi vacuum est.—34 C. moror.—36 B. 1. non vis feras.—37 C. at vocato.—

NOTE

29 *Salutis dignus*] Virg. 'Indignus avorum.' Sueton. in Othone, 'prædicaret solum imperii dignum.'

30 *Tunica propior pallio*] Proverbi-
 alis formula, qua significatur amicis, nos aliis, atque aliis magis esse devinctos, et nobis ipsis devinctiores. 35 *Placenda*] Locutio inusitata, placenda dos, id est, dos quæ placere debet. Quasi dicas, 'standus,' se-

CA. Quid ego feci? CH. meum corrumpi quia perpessus filium. [seas.

CA. Si id mea voluntate factum est, est quod mihi succen- Sed sine me hoc abs te impetrare, quod volo. CH. quid id est? CA. scies.

Si quid stulte fecit, ut ea missa facias omnia.

Quid quassas caput? CH. cruciatur cor mihi, et metuo.

CA. quidnam id est? 45

CH. Quom ille ita 'st ut esse nolo, id crucior; metuo, si tibi

Denegem, quod me oras, ne te leviozem erga me putes.

Non gravabor: faciam ita, ut vis. CA. probus es: eo, ut illum evocem. [non licet.

CH. Miserum 'st, male promerita, ut merita, si mihi ulcisci

CA. Aperite hoc, aperite propere, et Lesbonicum, si do- mi 'st, foras 50

Evocate: ita subito 'st, propere quod eum conventum volo.

LE. Quis homo tam tumultuoso sonitu me excivit subito foras? [mihi.

CA. Benevolens tuus atque amicu 'st. LE. satin' salve? dic

fui. CA. Quid ego feci? CH. Quia passus es meum filium fieri corruptum. CA. Si id accidit me volente, est quod mihi irascaris. Sed patere me consequi hoc a te, quod opto. CH. Quid est id? CA. Scies. Si quid fecit amenter, ut facias missa ea universa. Quid concutis caput? CH. Cor mihi dolet, et timeo. CA. Quid est id? CH. Quoniam ille est ejusmodi qualem esse nolo, idcirco doleo; timeo ne, si tibi negem quod me rogas, existimes te minus posse apud me. Non ægre feram. Agam ita ut optas. CA. Es probus. Eo, ut illum evocem. CH. Est miserum, si non mihi licet ultionem sumere de male factis, ut merentur. CA. Pandite, pandite cito, et evocate ex ædibus Lesbonicum, si domi est: adeo subita est causa, propter quam volo eum convenire cito. LE. Quis me evocavit foras tam repentino et tumultuoso strepitu? CA. Est tuus amicus et benevolens. LE. Suntne res satis incolumes? dic mihi. CA. Recte: gratulor tuum patrem

*****

38 B. 1. sponde mihi.—40 Pll. suscensui.—42 Alterum est non legitur in Pll.—44 Gronov. missa faciat.—48 C. probus seseo.—49 Pll. si nis ulcisci.—50 Voc. foras delent Reiz. Herm. et Goeller.—51 Evocate ita subito: est propter quod al. ap. Gronov.—52 Voc. subito delevit Reiz. ap. Herm.—53 Pll. satinat.—

NOTÆ

dendus, 'surgendus.'

51 *Ita subito 'st*] Id est, adeo res est subitanea, et repentina.

53 *Satin' salve*] 'Hoc loco salve est adverbium, a 'salvus,' id est, recte, commode, integre.' Donatus. Apu-

leius, 'Puer ubi sit, et quam salve agat, interrogat.' Usitata erat interrogatio redeuntium peregre, 'Rectene omnia?' et discedentium, 'Numquid vis?'

CA. Recte: tuum patrem rediisse salvom peregre, gaudeo.

LE. Quis id ait? CA. ego. LE. tun' vidisti? CA. et tute idem videas liceat. 55

LE. O pater, pater mi, salve! CH. salve multum, gnate mi.

LE. Si quid tibi, pater, laboris? CH. nihil evenit, ne time:

Bene re gesta salvos redeo: si tu modo frugi esse vis,

Hæc tibi pacta 'st Callicli filia. LE. ego ducam, pater:

Etiam et si quam aliam jubebis. CH. quanquam tibi succensui. 60

CA. Miseria una uni quidem homini 'st affatim. CH. immo huic parum 'st.

Nam si pro peccatis centum ducat uxores, parum 'st.

LE. At jam posthac temperabo. CA. dicis; si facias modo.

LE. Numquid causæ est, quin uxorem cras domum ducam?

CH. optimum 'st, licet.

Tu in perendinum paratus sis ut ducas. Plaudite. 65

esse reversum incolumem a longe. LE. Quis ait id? CA. Ego. LE. Tunc vidisti? CA. Et potes ipse conspiciari. LE. O pater, mi pater, salvus sis. CH. Salvus sis multum, mi fili. LE. Tibine accidit aliquid laboris, pater? CH. Nihil accidit, ne metus. Revertor salvus, re feliciter gesta: si tu vis esse frugi, hæc filia Callicli tibi est promissa. LE. Ego ducam, pater: et etiam aliquam aliam, si imperabis. CH. Tametsi tibi iratus fui. CA. Una calamitas sufficit uni homini. CH. Immo non sufficit huic. Nam est parum, si ducat centum uxores pro delictis. LE. Sed jam deinceps ero temperantior. CA. Polliceris; si præstes modo. LE. Quid impediat, quominus cras ducam uxorem domum? CH. Est optimum, licet. Tu sis paratus, ut ducas in diem tertium ab hodierno. Plaudite.

60 *Etiam si Pll. succensui Pll.*—61 *Miseret tamen una quidem homini sat est B. 1. una non est in Pll. affatim Pll.*—64 *Quid causa est Pll. domum ducat B. 1. optima est Both. licet deest in ed. Goeller.*

NOTÆ

61 *Miseria una uni quidem homini 'st affatim]* Vox est Callicliis injuriosa mulieribus: hac enim significat Lesbonicum satis poenarum daturum esse anteactæ vitæ, et anteactarum libidinum, si cogatur nubere. Philemo, auctor hujus Fabulæ, primus apud Græcos dixisse dicitur, Ἀδελφὸν ἐστὶ κἀνδρ ἀναγκάσιον γυνή. *Mulier est*

immortale et necessarium malum. Propertius: 'Cum satis una tuis insomnia portet ocellis, Una sit et cuivis scæmina multa mala.'

Parum 'st] Id est, parum miseria est: quasi dicat, non est satis magna miseria.

65 *Plaudite]* Hoc uno verbo constat Epilogus Fabulæ.

M. ACCII PLAUTI

TRUCULENTUS.

DRAMATIS PERSONÆ.

DINARCHUS, *Adolescens.*

PHRONESIUM, *Meretrix.*

GETA, *Servus.*

CALLICLES, *Senex.*

ASTAPHIUM, *Ancilla.*

STRATILAX, *Servus.*

STRATOPHANES, *Miles.*

STRABAX, *Adolescens rusticus.*

ANCILLA *altera.*

ARGUMENTUM, UT QUIBUSDAM VIDETUR, PRISCIANI.

Tres unam pereunt adolescentes mulierem,

Rure unus, alter urbe, peregre tertius.

Utique ista ingenti militem tangat bolo,

Clam supposuit sibi clandestino editum.

Vi magna servus est ac trucibus moribus,

5

Tres juvenes amant perditæ unam meretricem: unus est agrestis, alter urbanus, tertius peregrinus: et ut circumveniat militem majori præda, sibi supponit puerum clam occulte natum. Servus est magnæ violentiæ, ac morum ferorum, ne mere-

~~~~~

3 *Utique* edd. vett. Goeller.—4 B. 1. C. C. 2. et edd. vett. *sibi supposuit* ;

NOTÆ

1 *Tres*] Strabax rusticus, Dinarchus urbanus, Stratophanes miles.

Lupæ ne rapiant domini parsimoniam.
 Et is tamen molitur. Miles advenit,
 Natiq̃ue causa dat propeusa munera.
 Tandem compressæ pater cognoscit omnia.
 Utque illam ducat, qui vitiat, convenit:
 Saumque is repetit a meretrice subditum.

10

trices auferant quæ dominus comparavit sua parsimonia. Attamen ille mitior fit. Miles revertitur, et dat munera. Maxime tandem pater vitiatâ puella delagit cuncta. Et ut ille, qui illam corrumpit, illam ducat uxorem, adit patrem; et ille reposcit a meretrice suum filium, qui illi suppositus fuerat.

Goeller. supposivit sibi.—6 *Ut inopem rapiant* B. 1.—7 *Idem codex, mellitus miles; Ald. Goeller. mollitur. Miles.*—9 *Tamen compressa* codd. et ed. Goeller.—10 *Utque vitam ducat* Pl. *Utque vitam ducat* alii codd. *Utque natam ducat* B. 1. et edd. vett. *Vitiatam ut ducat* Goeller.

NOTE

6 *Lupæ*] Meretrices dictæ *lupæ*: *Parsimoniam*] *Fortunas parsimonia unde 'lupanar.'* partas; metonymice.

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

Hæc Comœdia est altera, quam Ciceroni inprimis placuisse, de Catone intelligi potest, ut retulimus in Psendolo. Et quamvis mendosissima et lacera ad nos pervenerit; tamen quasi de ungue leonem, aut de culmo fruges æstimant, ita de his reliquiis præstantia hujus Fabulæ plane judicatur. Argumentum tale est: Meretrix quædam callida et astuta, et famulatio atque rebus omnibus ad fallacias et fraudes instructa, pellicit in amorem sui tres adolescentes: unum urbanum, quem celeriter conficit; alterum rusticum, qui profusus est in dando; tertium militem, cujus stoliditate abuti, et quem compilare cupiens, simulat se ex ipso esse gravidam: et hoc persuadet credulo. Ut enim hoc genus fastuosum, ita et stolidum est. Erat rustico servus immitis et cui doleret corrumpi filium herilem: sed et ille tamen mutatur, et desinit esse servus seu *truculentus*, nam hinc nomen Fabulæ inditum est. Ut autem minus simplex argumentum esset, inseritur et virginis stuprum, compressæ per vim ab urbano, quæ cum filiolum peperisset, hunc meretrix sibi supponit allatum a tonstrice. Ac re palam facta, virgo urbano nubit, et ille a meretrice puerum repetit, ac amores hos relinquit. Ita retinet meretrix par amatorum, rusticum ac militem: et ludificando ac despollando milite delicias facit. Fabula habet formam eorum poematum, quæ *μῦθος* appellant. Est autem ita depravata et corrupta a librariis, ut aliquoties fuerit mihi in animo me editurum non esse illam. Scite vero, et, ut Plautus loquitur, nimis graphice expressa est levitas, et malitia et fraudulentia meretricia; et quantopere desipiant in amore voluptatum illecebris simplices; et quod isto genere hominum, quod se primum esse vult, et virtutis ac dignitatis possessionem propriam esse ducit, nihil reipso plerumque sit vanius, neque futillius.

PROLOGUS.

PERPARVAM partem postulat Plautus loci
 De vestris magnis atque amœnis mœnibus,
 Athenas quo sine architectis conferat.
 Quid nunc? daturin' estis, an non? annuunt.
 Meditor equidem vobis me ablaturum sine 5
 Mora: quid si de vostro quippiam orem? abnuunt.
 En mehercle in vobis resident mores pristini,
 Ad denegandum ut celeri lingua utamini.
 Sed hoc agamus, qua huc ventum est gratia:
 Athenæ istæ sunt, ita ut hoc est proscenium, 10
 Tantisper dum transigimus hanc Comœdiam.
 Hic habitat mulier, nomine quæ est Phronesium.
 Hæc hujus sæcli mores in se possidet:
 Nunquam ab amatore suo postulat id quod datum est;
 Sed reliquam dat operam ne sit reliquum, 15

Plautus rogat exiguum locum in vestra amplissima gratissimaque urbe, in quem devehat Athenas sine architectis. Quid respondetis? concedetisne, an non? Concedent. Equidem sum arbitratus vos mihi duros statim. Quid si rogem aliquid de vestris bonis? Nutu negant. En per Herculem antiqui mores manent apud vos, quando adhibetis linguam velocem ad abnuendum. Sed exequamur id, cujus causa huc accessimus. Sint hic Athenæ, sicut est proscenium, intereodum exhibemus breviter hanc Comœdiam. Mulier hic manet, quæ vocatur Phronesium. Hæc continet in se mores hujus temporis: nunquam repetit a suo amatore id quod est concessum; sed curat nihil ut ei relinquat, re-

1 *P. artem p. Plaudi locu.* Pro loci, B. 1. habet loqui. Ap. Apul. Florid. tom. II. p. 141. ed. Bipont. h. l. ita legitur: *Quam parvam partem, &c.*—2 *Deu eris C. Deum eris C. 2.*—3 B. 1. *sine arcu peltis*; Pll. et duo Vatt. *sine arcuspeltis*; tertius Vat. *sine arcupeltis*; Both. *sine arcis peltis*; Ald. *sine arcus peltis*.—4 B. 1. *an non? at nunc*; Pll. *an non? adnunt.*—5 *Melior me quidem Pll. oblaturum B. 1. abiatum Pll.*—6 C. *orem abdunt*; C. 2. *ore abdunt*; B. 1. *orem abducunt.*—7 *En mehercle in odiis B. 1. Eum hercle Pll. in vodiis C. modis C. 2. Enim hercle Both. more pristini C.*—8 C. *utanimi.*—9 *Parei B. huc qua.*—10 *Athenis tracto, ita B. 1. Pll. et edd. vett. Athenæ in Acta fito al. ap. Pareum. ubi hoc al. proscinium C. pro schenium C. 2.*—15 Pll. et edd. vett. *relicuum . . . relicuum*; Gronov. *reliquum dat operam*; al. *reliquam da operam, &c.*

NOTÆ

5 *Meditor vobis me ablaturum*] Id bus sacris attentionis.
 est, puto me a vobis ablaturum, ob- 10 *Athenæ istæ sunt* [*Athenis tracto*]
 tentarum. Id est, hoc proscenium Athenis tra-
 9 *Hoc agamus*] 'Hoc agite,' erat ho, et huc transfero. Tracto a 'tra-
 solennis formula imperandæ in re ho;' ut 'dicto' a 'dico.'

Poscendo atque auferendo, ut mos est mulierum.

Nam omnes id faciunt, cum se amari intellegunt.

Ea se peperisse puerum simulat militi,

Quo citius rem ab eo auferat cum pulvisculo.

Quid multa? ætas huic si superet mulieri,

20

Is cum anima ad eam habentiam everrerit.

gando atque detrahendo, ut solent mulieres. Nam omnes agunt id, quando animadvertunt se diligi. Ea fingit se peperisse puerum a milite, ut ei adimat omnia bona cum ramentis. Quid plura? Si vivat hæc mulier, ea expremerit omnia bona cum anima, ab homine.

19 Both. *auferit*.—20 *Quid multa superest mulierem*, omissis intermediis, B. 1. Pll. *Quid multa superem mulierem* edd. vett. *Quid multa . . . stuc superet muliere* cod. Taubm. *Quid multa? vita sid huic superet mulieri* Both.—21 *His cum a. ad eum habenti* B. 1. Palm. *habentiam* *et* everrerit al. ap. Palmer. *coerterit* B. 1. et Ald. *ersteritur* Palm. *habentiam omnem eoerteris* Scal. *erec teritur* C. et Camer. *erte teritur* C. 2. *Hisce anima etiam ad suam habentiam exterebrabitur* Both.

NOTE

19 *Cum pulvisculo*] 'Anferre cum pulvisculo,' est nihil quicquam reliqui facere; sed omnia convertere, ac minimam etiam scobem ac ramentum pulveremque rapere. 'Pulvisculus' accipitur et pro peniculo quo excutitur pulvis, et pro pulvere qui excutitur.

20 *Quid multa*] Contrahendi in panciora sermonis formula.

Superet] Id est, superest.

21 *Is cum anima habentiam everrerit*] Id est, is corraserit quicquid habet, idque ad amicam una cum vita detulerit.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

DINARCHUS.

NON omnis ætas ad perdiscendum sat est

Amanti, dum id perdiscat, quot pereat modis.

Neque eam rationem eapse unquam edocet Venus,

Quam penes amantum summa summarum redit,

D1. *Omnis vita non sufficit amanti ad discendum quot rationibus intereat, dummodo discat. Neque Venus ipsa tradit unquam, in quo tota ratio rerum amatoriarum*

2 *Nam antedum is* B. 1.—3 *Neque ea ratione me ab se* B. 1.—4 *Quam penes*

NOTE

4 *Summa summarum redit*] Id est, penes quam summa rerum, eorum, qui amant, potestas est. *Summa sum-*

marum est cum in rationibus accepti et expensi multa nomina et capita in unam summam rediguntur.

Quot amans exemplis Iudificetur, quot modis 5
 Pereat, quotque exoretur exorabilis.
 Quot illic blanditiæ, quot illic iracundiæ
 Sunt! quot sui pericla amanda! Di, vostram fidem! hui!
 Quid perjerandum est etiam, præter munera!
 Primum dum miros annua: is primus bolu'st. 10
 Ob eam tris noctes utor: interea loci
 Aut æra, aut vinum, aut oleum, aut triticum
 Tentat, benignusne an bonæ frugi sies.
 Quasi in piscinam rete qui jaculum parat;
 Quando abiit rete pessum, tum adducit sinum: 15
 Sin jecit rete, pisces ne effugiant, cavet;
 Dum huc dum illuc reti eos impedit
 Pisces, usque adeo donicum eduxit foras.
 Itidem est amator: sed id, quod oratur, dedit,
 Atque est benignus potius quam frugi bonæ. 20

consistit, quot rationibus illudatur amanti, quot modis amans pereat, quot exoretur, quot sint illecebræ in amore! quot iræ, quot pericula subeunda! Dei, vestram fidem! hui! quot sunt faciendi perjuria, præter prandia! Primum merces annua: is est primus jactus retis. Idcirco conceduntur tres noctes. Interea explorat utrum liberalis et bonus sis, rogatis aut pecunia, aut vino, aut oleo, aut tritico. Quasi qui conficit rete jaculum in piscinam; quando rete incidit in aquam, tum contrahit rete: sin conficit rete; cavet ne pisces elabuntur; donec rete huc et illic irretiat, et extrahat ex aqua. Amator est ejusmodi: sed tribuit id quod est roga-

amantem Pll. et Pist.—6 Barth. conj. exoretur.—8 B. 1. quot sunt perclamanda; Goeller. quot sunt pericla! Amando; Pll. sui perclamanda; edd. vett. sunt? quotque pericla vianda; Meurs. quot pericla manda; Both. Quid ibi perclamandum.—9 Q. perferendum B. 1.—10 P. dum miret animus premii si obolus est B. 1. miror annuus primus ebolus C. 2. Primum dum daret animus edd. vett.—11 Obvenit tres n. ducunt B. 1. notes dator, sive tutor, Pll. tutor etiam edd. vett. dantur Both.—12 Aut ara Pll. aut olivum Both.—13 Tentant benignus an ne bone B. 1.—14 Pro parat, Palmer. conj. datat.—15 B. 1. pessum adducit infra; C. tum adducit sinum; C. 2. tum adducit infra. Voc. tum deest in edd. vett.—16 Si non ierit piscis ne effugiat B. 1. Si irretit rete Goeller. Si inegit rete pisces Palm. Sin icit rete pisces Pontan.—17 Tum hic tum illic irretitos impedit Scal. Dum-hinc . . . irretitos impedit Goeller. reteor impedit C. rete or impedit C. 2. rete impedit B. 1.—18 B. 1. dolum foras eduxit; Pll. dolum; ne-

NOTÆ

6 *Exorabilis*] Dictum ab 'exorando;' ut a 'conciliando,' 'conciliabulum;' a 'latendo,' 'latibulum.'

10 *Miros annua*] Id est, pensio annua.

Primus bolu'st] Prima jactura est.

11 *Ob eam tris noctes utor*] Id est, tribus noctibus fruor amoribus.

15 *Sinum*] Laxitatem retis contrahit.

18 *Donicum*] Donec.

20 *Benignus*] Prodigus.

Adduntur noctes: interim ille hamum vorat.
 Si semel amoris poculum accepit mere,
 Eaque intra pectus se penetravit potio,
 Extemplo et ipsus periiit, et res, et fides. 25
 Si iratum est scortum forte amatori suo,
 Bis periiit amator, ab re atque animo simul.
 Sin alter alteri potior est, idem perit:
 Si raras noctes ducit, ab animo perit:
 Si increbravit, ipsus gaudet, res perit.
 Ita disciplina in ædibus est lenoniis, 30
 Priusquam unum dederis, centum quæ poscat, parat.
 Aut aurum periiit, aut conscissa pallula est,
 Aut emta ancilla, aut aliquod vasum argenteum,
 Aut vasum ænū aliquod, aut lectus dapsilis,
 Aut armariola Græca, aut aliquid semper est 35
 Quod pereat, debeatque amans scorto suo.

tum, et est liberalis potius quam probus. Adji- ciuntur noctes: interea ille deglutit hamum. Si libavit semel poculum merum amoris, et ea potio descenderit altius in pectus, statim occidit et ipse, et fortuna, et fides. Si forte meretrix est infensa suo amatori, amator duplicem jacturam patitur, et fortunarum et animi simul. Si alter amator antefertur alteri, idem perditus est. Si obtinet paucas noctes, cadit animo: si crebras, lætatur quidem ipse, sed ejus fortuna labuntur. Disciplina lenonia est ejusmodi, ut antequam largitus fueris unum munus, leno excogitet centum alia, quæ flagitet. Aut pecunia disperit, aut palla est lacerata, aut ancilla emta, aut ali- quod vas argenteum aut æneum, aut lectus latus, aut armarium Græcum, aut est semper aliquid quod adimatur, et quod amans debeat suæ meretrici. Atque nos

~~~~~

que aliter edd. vett.—19 C. et edd. vett. *set id.*—25 Si i. *scortum forttest* B. 1.—26 *Bis perit* Herm. et Goeller.—27 Sin *q̄lter* alteri C. 2. Sin alteri alter Goeller. *potius* Pll. Sin *potius alterum altero est* Both. Sin alter *autem potius est* Acidal.—29 Sin *crebravit* C. Sin *increpravit* C. 2. Si *increbuit* Ald. Sin *increbravit* Goeller.—30 Ita et in *ædibus lenoniis* B. 1. Ven. 1. et edd. vett. *Iteca* in *ædibus lenosis* C. Ita et in *ædibus lenosis* C. 2. Quasi *incitega es* in *ædi- bus lenoniis* conj. Both.—32 Aut *petit animum quod concessa* B. 1.—34 Vatt. aut l. *laptilis*; Vat. 3. aut l. *leptilis*; C. *electus laptilis*; C. 2. *lectus laptiles*.—35 Verbum *est* non legitur in B. 1.—36 Quod *petat* Pll. Quod *petat ea, debeat-*

NOTE

22 *Amoris poculum*] Est φάρμακον, sive Amatorium. Seneca: 'Ego tibi monstrabo amatorium sine medica- mento, sine herba, sine allius vene- ficæ carmine. Si vis amari, ama.'

26 *Ab re*] Familiari.

27 Sin alter alteri potior] Sin alter

altero potior: ut 'die crastini,' pro die crastino; 'die septimi,' pro die septimo; 'quotidie,' pro quoto die.

29 Si *increbravit*] Si id crebro fiat.

34 *Lectus dapsilis*] Lectus splendi- dus.

Atque hæc celamus nos damna, una industria
 Cum rem fidemque nosque nosmet perdimus,
 Ne quid parentes, neu cognati sentiant.
 Quos cum celamus, si faximus conscios, 40
 Qui nostræ ætati tempestivo temperint,
 Unde anteparta demus postpartoribus,
 Faxim lenonum et scortorum ut plus est, minus
 Et minus damnosorum hominum, quam nunc sunt, siet.
 Nam nunc lenonum et scortorum plus est fere, 45
 Quam olim muscarum est, cum caletur maxume.
 Nam nusquam alibi si sunt, circum argentarias
 Scorti lenones quasi sedent quotidie.
 Ea nimia est ratio; quippe qui certo scio,
 Æri plus scortorum esse jam quam ponderum: 50
 Quos quidem quam ad rem dicam in argentariis
 Referre habere, nisi pro tabulis, nescio,
 Ubi æra perscribantur usuraria:

disstimulamus hæc detrimenta una opera, quando perdimus rem, fidem, nos; et cavemus, ne parentes neve affines resuscant. Aliquid quibus si aperiremus, et non disstimularemus iis qui tempestive nostræ ætati consulant, ut nos daremus ea quæ sunt parva a nostris parentibus, iis quos nos genuerimus; dabo operam ut, quemadmodum sunt plures lenones et meretrices, sic esset minus hominum perditorum quam nunc sunt. Nam est nunc ferme plus lenonum et meretricum, quam muscarum, quando est æstus caloris maximus. Nam si sunt nusquam alibi, sedent quotidie circum argentarias officinas, quasi scorti lenones. Ea ratio patet; nam certo scio, esse nunc plures meretrices ad aucupandum æs, quam pondera; nescio quare illi habitent apud argentarios, nisi quia argentarii habeant tabulas in quas referantur æra, quæ fanore dantur: illico Phronesium acci-

*****

que Both.—37 C. nos clam mina; C. 2. nos dammina.—38 Cum jam rem fidemque B. 1. Hunc et sequentem vs. transponit Pontanus.—39 Neque parentes neque B. 1.—40 Quos ut celamus Goeller. sis facimus conscias B. 1. si facimus Pil.—41 B. 1. tempestive temperant.—42 Ut ne ante parva demus Pint. ap. Barth. ante parata B. 1. et Pil. cum edd. antiq.—43 Verba, ut, est, et minus, desunt in B. 1. scortorum multo minus Acidal. plus est et minus C. 2. et edd. vett. Faxim scortorum pauca sit et minus Both.—45 Both. plus fere, omisso rē est.—46. 47 Hi verus transpositi sunt in B. 1. Quam usquam alibi sunt B. 1.—48 Scortis lenones Goeller. quasi scatent Osann. Anall. p. 188.—49 Ea nimiam ratio Goeller.—50 Hæri plus B. 1. Eriplus Vatt. Lips. Pil. Triplum plus Goeller. Triplum Barth. esse eam Pil.—52 Both. haberi.—53 Ubi hæ B. 1.—

NOTÆ

42 *Postpartoribus*] Id est, nostris accipiuntur, vel pro iis quibus multum datur, vel pro iis qui multum dant.
 48 *Scorti lenones*] Id est, scorta et lenones.

44 *Damnorum*] 'Damnosi' hic

Accipiat illico expensa, neque censeat.
 Postremo in magno populo, in multis hominibus, 55
 Re placida atque otiosa, victis hostibus,
 Amare oportet omnes, qui, quod dent, habent.
 Nam mihi hæc meretrix, quæ hic habet, Phronesium,
 Suum nomen omne ex pectore exmovit meo,
 Phronesium: nam Phronesis est sapientia. 60
 Nam me fuisse huic fateor summum atque intimum,
 Quod amantis multo pessimum est pecuniæ.
 Eadem, postquam alium repperit, qui plus daret,
 Damnosiores, me exinde amovit loco,
 Quem infestum ac odiosum sibi esse memorabat mala, 65
 Babyioniensem militem: is nunc dicitur
 Venturus peregre: eo nunc commenta est dolum,
 Peperisse simulat sese, ut me extrudat foras,
 Atque ut cum solo pergræcetur milite:
 Eum esse simulat militem puero patrem. 70
 Quid isti suppositum puerum opus pessumæ?
 Mihi verba retur dare sese? an me censuit
 Celare se potesse, gravis si foret?

piat quæ sunt tradita, neque in rationem referat. Postremo in numeroo populo, rebus compositis atque otiosis, superatis hostibus, oportet cunctos amoris operam dare, qui habent quod dent. Nam meretrix Phronesium, quæ habitat hic, mihi expulsi ex meo pectore omne suum nomen Phronesium: nam Phronesis est sapientia. Fateor enim me fuisse huic summum atque intimum, quod est funestissimum crimen amantis. Eadem, postquam invenit alium, qui daret plus, et plus perderet, me summovit a se; is erat miles Babyioniensis, quem mala dictitabat sibi esse infestum atque odiosum: dicitur is venturus peregre. Idcirco nunc est architectata fraudem: fingit sese peperisse, ut me excludat foras, et ut perpotet cum solo milite: mentitur eum militem esse patrem pueri. Quid opus est isti nequam supposito puero? Arbitratur sese mihi dare verba? An pulavit se posse me celare, si foret gravis?

54 Accipiat dico B. 1. Accepta dico Acidal. et Goeller. ne qui censeat Acidal. —55 Postremo id magno in populo B. 1. Ven. 1. et edd. antiq. mulier omnibus B. 1. Postremo magno in populo Both.—58 Nam mihi isthæc Both. et Goeller. —59 Suum nomen desunt in B. 1. omnis C. omnes C. 2. omnem edd. vett.—60 Hunc vs. spurium iudicavit Canter. eum tamen omnes et scripti et edd. servant.—62 Quod amantis multa pessum iit pecunia Palm.—64 Danosiores Brant.—65 Quem senium ac odium sibi Acidal. Qui manifesta ac odiosum sibi esse m. mihi codd. ap. Both.—67 B. 1. ea nunc.—68 Reperisse idem codex.—70 Eum esse simulat edd. vett.—71 Eum isti Ald. et Goeller. optant pessumæ codd. et ed. R. Steph. puerum optant pessumæ Acidal.

NOTE

59 Suum nomen] Phronesium, id est, prudentiam.

Nam ego Lemno advenio Athenas nudius tertius,
 Legatus hinc quo cum publico imperio fui. 75
 Sed hæc quis mulier est? Astaphium est ancillula.
 Cum ea quoque etiam mihi fuit commercium.

Nam ego advenio Lemno Athenas nudius tertius, quo fui legatus hinc cum imperio publico. Sed quæ est hæc mulier? Est ancillula Astaphium. Mihi quoque res fuit cum ea.

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

ASTAPHIUM, DINARCHUS.

As. Ad fores auscultato, adque serva has ædis,
 Ne quis adventor gravior abeat quam adveniat:
 Neu qui manus attulerit steriles intro ad nos,
 Gravidas foras exportet: novi ego hominum mores;
 Ita nunc adolescentes morati sunt: quin ei 5
 Ut simitu adveniunt ad scorta congerones,
 Consulta sunt consilia, quando intro advenerunt;
 Unus eorum aliquis osculum amicæ usque oggerit.
 Dum illi agunt quot agunt, sunt ceteri cleptæ.*

As. Mamete ad ostium atque custodite domum, ne quis veniat, et abeat onustior quam venerit; neve qui venerit huc cum manibus vacuis, efferat foris plenas: ego novi indolem hominum; juvenes sunt nunc sic facti; ut statim atque adveniunt ad meretrices prædones, eorum consilia sunt composita; quando ingressi sunt, unus eorum offert saviu amicæ. Dum illi sunt intenti suo operi, reliqui sunt

1 Pl. auscultate. B. 1. assercabis ædes; C. 2. asservas ædes; edd. vett. asser-
 va has ædes; C. atque servas ædes; Priscian. p. 1326. Putsch. atque assercate
 ædes.—2 Idem ibid. abeat atque adveniat; C. gravior abeat qua adveniat; edd.
 vett. habeat quam.—5 Pro qui ei, Goeller. dedit quin eo; Both. quippe.—6 Ut
 roape neque veniunt Ald. Aut senex adveniunt al. ap. Both. ad scorta delet
 Goeller.—7 Consultassunt concilio B. 1. Consultassunt consilio Ald.—8 Codd.
 et edd. vett. aliquis oculum. Mox, aggerit B. 1. et edd. antiq.—9 Dum agunt
 sunt ceteri cleptæ Goeller. Dum illi agant: quom vident Ald. quot agunt desunt

NOTÆ

6 Ut simitu] Simulatque. Unde alibi Plantus, 'Foras-gerones.'
 Congerones] Nonius a 'congeren- Nonius, 'Congerrones dicti a gerris,
 do.' Fulgentius: 'Congerones, qui id est, nugis et ineptiis.'
 aliena ad se congregant; unde apud 9 Sunt ceteri cleptæ] Fures. Græ-
 Romanos Gerones Briciani dicti.' cum.

Sin videant quempiam se asservare, obludunt, qui custodem 10

Objectent per joculum et ludum: de nostro sæpe edunt, quod

Fartores faciunt; fit pol hoc, et pars spectatorum scitis

Pol, hæc vos me haud mentiri. [pere.]

Ibi est ibus pugnæ et virtuti, de prædonibus prædam ca-

At nos rursum lepide referimus gratiam furibus nostris: 15

Nam ipsi vident, cum eorum aggerimus bona: quin etiam ultro ipsi aggerunt ad nos.

DI. Me illis quidem hæc verberat verbis; nam ego huic dona accongressi. [cum adducam.]

AS. Commemini: jam pol ego eum ipsum, si domi erit, me-

DI. Heus, manedum, Astaphium, priusquam abis. AS. qui revocat? DI. scies:

Respice huc. AS. quis est? DI. vobis qui multa bona esse volt. AS. dato, si esse vis. 20

DI. Faxo, erunt: respice huc modo. AS. io! enicas me miseram, quisquis es.

fures. Si animadvertant a quopiam sese observari, ludunt coram eo, ut deludant observatorem joci et præstigiis; epulantur sæpe sæpius de nostra re, sicut fartores agunt. Per Pollucem, hoc solet fieri, et eos non ignoratis magna ex parte, spectatores, me minime mentiri. Tunc arbitrantur esse fortitudinis et constantiæ detrudere spolia prædonibus. Sed nos remelitur vicissim festivo gratiam nostris prædonibus: nam cernunt ipsi, quando colligimus eorum fortunas: quin etiam ipsi comportant ad nos libenter. DI. Hæc sane mihi obtundit aures his verbis; nam ego hanc cumulavi muneribus. AS. Commemini! jam per Pollucem, ego adducam Strabacem mecum, ut mandavit hera, si erit in adibus. DI. Heus, manedum, Astaphium, antequam proficiscaris. AS. Qui revocat? DI. Respice huc, videbis. AS. Quis est? DI. Est ille qui vobis optat multa bona. AS. Da ea nobis, si vis nos habere. DI. Dabo operam ut sint: respice huc modo. AS. Io! me occi-

~~~~~

in B. 1. PIL et edd. vett. *cleptæ* lucrantur, vel *harpagant*, Donz.—10 Camer. *dum custodem*.—11 *Oblectent* B. 1.—12 *Fectores* C. *Fectorem* cod. Camer.—14 *Ubi unus pugnæ* Ald. *Ubi unus pugnæ* Goeller.—16 PIL et edd. vett. *bona loqui etiam*; unde Both. *quo bona eorum adgerimus* Loc; etiam, *hæc*. Ald. *bona: alloqui* Etiam, *hæc*.—17 B. 1. *huc dona congressi*; C. *dona adcessi*; C. 2. *dona concessi*. Goeller. et edd. vett. *huc dona*, *hæc*.—18 Goeller. *cumpæc* ego. Ald. *jam pol ego visam: si domi erit*.—21 *Di faxo erunt* codd. et edd. vett.—22 *Pessi-*

NOTE

12 *Fartores*] Nam de iis quæ ad cuntur.
eos delata sunt, ut sarcimina conficiant 14 *Ibi est ibus*] *Ibus*, pro 'iis.'
ant, nonnihil detrahant, eoque ves-

DI. Pessuma, mane.

AS. I, optume, odiosus es.

Dinarchusne illic est? atque is est: it ad nos. DI. et tu
fer contra manum, et pariter

Gradere. AS. tibi servio, atque audiens sum imperii. DI.
tute quid agis? 25

AS. Valeo, et validum teneo: peregre cum advenis, coena
detur. [jussit. DI. eas.

DI. Benigne dicis. AS. at enim, amabo, sine me ire quo
Sed quid ais? AS. quid vis? DI. istic, quo iter inceptas,
qui est? quem arcessis? AS. Archivam

Obstetricem. DI. mala foemina es. AS. solens sum: ea
est disciplina.

DI. Manifestam mendacii, mala, te teneo. AS. quid jam,
amabo? 30

DI. Quia te adducturam huc dixeras eum ipsum, non
eampse. [ator!

Nunc mulier facta est ex viro; mala es! AS. praestigi-

DI. Sed tandem loquere: quis is homo est, Astaphium?
novus amator? [nam arbitrare?

AS. Nimis otiosum arbitror hominem esse te. DI. quia-

dis infelicem, quisquis es. DI. Mane, pessima! AS. I, optime! es molestus. Estne ille Dinarchus? Et quidem est is. Venit ad nos. DI. Et tu confer te obviam, et occurre occurrenti. AS. Sum tua, et quidem dicto audiens. DI. Quid agis tu? AS. Valeo, et teneo fortem. Quando advenis peregre, dabitur cena. DI. Dicis urbane. AS. Sed, obscuro, palere me pergere quo me hera mandavit ire. DI. Perge. Sed quid dicis? AS. Quid vis? DI. Quis est ille ad quem contendis? Quem arcessis? AS. Archivam obstetricem. DI. Es nequam mulier. AS. Sum consueta esse: fuit mea institutio. DI. Te deprehendo in manifesto mendacio, nequam. AS. Quare, obscuro? DI. Quia pollicita fueras te adducturam eum ipsum, non eam ipsam. Jam vir mutatus est in mulierem: es improba! AS. Praestigator! DI. Sed tandem dic. Quis est ille, Astaphium? Novus amator? AS.

~~~~~

man anel optume Pli.—24 En Dinarchus Goeller. atque isertas aduas lissi itul fert C. atque is estis aduas lissi itul fert C. 2. atque is est, adi nos si iturus, fer contra manum, &c. Ald.—26 Valens validum B. 1. peregre quoniam advenis centur C. 2.—27 Benigne dicis astate ambo C. 2. et edd. vett. Benigne dicis astat cum amabo Pli.—28 Archinam Pli. et Goeller.—29 B. 1. soleo una est; edd. vett. soleo, una ex disciplina; codd. ap. Both. soles unies disciplinam.—31 Vatt. et Goeller. adducituram.—33 C. Astaphi unus amator; edd. vett. unusme ama-

NOTE

24 Fer contra manum] Manus porrigitur in salutationibus.

Delph. et Var. Clas.

Plaut.

5 O

As. Quia tuo vestimento et cibo alienis rebus curas. 35

Di. Vos me reddidistis otiosum. As. quid jam, amabo?

Di. ego expedibo :

Rem perdidit apud vos : cum re meum negotium abstulistis.
Si rem servassem, fuit, ubi negotiosus essem.

As. An tute bene rem publicam aut amoris alia lege

Habere posse se postulas, quin tu otiosus fias? 40

Di. Illa, haud ego, habuit publicum : pervorse interpretaris.

Nam advorsum legem a me, ob meam scripturam, pecudem
accepit [rentes :

Æraque. As. idem, quod tu facis, faciunt rei male ge-
Ubi non est, scripturam unde dent, incusant publicanos.

Di. Male vortit res pecuaria mihi apud vos : nunc vi-
cissim 45

Volo habere aratiunculam pro copia hic apud vos.

*Existimo te abundare otio. Di. Quare? As. Quia curas res alienas tua veste et
esca. Di. Vos me reddidistis otiosum, tu et tua hera. As. Quare, obsecro?
Di. Ego dicam : dilapidavi bona apud vos : abstulistis meum laborem cum fortunis.
Si custodissem meas fortunas, habuissem in quo essem occupatus. As. An tu arbi-
traris te posse gerere bene res publicas, nisi sis otiosus? Di. Illa tractavit rem
publicam, non ego : explicas maligne. Nam accepit pecudem adversus legem, præ-
ter me, et pecuniam ab eo, ob meam scripturam. As. Qui gerunt male rem, agunt
id quod tu agis : quando non habent, quod dent publicanis ut tenentur ex scripto,
accusant publicanos. Di. Commercium pecudum mihi cessit male apud vos : nunc
volo habere modulum agri, apud vos, quem arem pro viribus. As. Hic ager non*

~~~~~

*tor ; Palmer. novum amator.—34 B. 1. te esse. Mox, Pl. qui nam.—35 Goel-
ler. vestimento et cibo tuo.—36 Vos me dedistis B. 1. Vos mihi dedistis alii codd.
edd. vett. et Goeller. ego expedio C. ego deest in C. 2.—37 Verba, apud
vos : cum re, desunt in B. 1. et edd. vett. Res perdidit Goeller. qui post hunc
vs. addidit ex Prisciano, Bona perdidit : mala reperi : factus extimui sum a vobis.
—39 At tute B. 1. rem publicum C. 2. et edd. vett. rem publicani Camer.—
40 Habere te postulas Acidal. Habere posses postulas C. 2. Habere posset pos-
tulas Pl. alter. se deest in B. 1.—41 Goeller. habui publicum.—42 Bipont.
pecudem cepit.—43 Pro Æraque, codd. Camer. et edd. vett. habent Fierique.
Mox, al. res male.—44 B. 1. scriptura u. d. incussant.—45 Verba, nunc vicissim,
et sequens versus desunt in B. 1.—46 Voc. hic deest in edd. antiq. apud hos*

NOTÆ

41 *Habuit publicum*] A se conduc-
tum.

43 *Æraque*] ‘Æra’ erant mulctæ
pecuniariæ, quas portitores aut scrip-
tuarii imponebant.

44 *Scripturam*] Est illud quod ideo
datur, ut ager publicus alicui ascri-
batur.

46 *Aratiunculam*] Agellum conduc-
tum quem arem.

As. Non arvus hic, sed pascuus est ager: si arationes
Habituris, qui arari solent, ad pueros ire melius.

Hunc nos habemus publicum: illi alii sunt publicani.

Di. Utrosque percognovi utrobidem. **As.** istoc pol tu
otiosus, 50

Cum et illic et hic pervorsus es: sed utris cum rem esse
mavis?

Di. Procaciores estis vos, sed illi perjuriosi.

Illis perit, quicquid datur, neque ipsis apparet quicquam.

Vos saltem, si quid quæritis, et bibitis et comestis.

Postremo illi sunt improbi, vos nequam et gloriosæ 55

Malæque. **As.** quæ in nos illosque, ea omnia tibi dicis,
Dinarche, [nem dicam:

Et nostram et illorum vicem. **Di.** qui istuc? **As.** ratio-
Quia qui alterum incusat probri, eum ipsum se intueri
oportet. [bemus.

Tu a nobis, sapiens, nihil habes: nos nequam abs te ha-

Di. O Astaphium, haud istoc modo solita es me ante ap-
pellare, 60

est arandus, sed pascendus. Si vis habere arationem, quæ soleat arari, præstat ire ad pueros. Nunc habemus nos res publicas: illi alii sunt publicani. Di. Novi penitus utrosque ab utraque parte. As. Per Pollucem, tu es otiosus, idcirco quia est tempus ut sis perversus, et illic et hic. Sed cum utris mavis esse negotium? Di. Vos estis procaciores, sed illi perjuriosi. Quicquid illis datur, perit; et nihil ex iis apparet. Vos si quæritis aliquid, saltem et potatis, et comeditis. Postremo illi sunt improbi; vos nequam et arrogantes et improbæ. As. Illa universa dicis adversus temetipsum, Dinarche, quæ dicis adversus nos et illos, in nostram vicem et illorum. Di. Quare? As. Dicam rationem: quia qui accusat alterum flagitii, debet ipsum contemplari. Tu nihil accepisti a nobis sapientiæ: nos accepimus a te nequitiam. Di. O Astaphium, non es consuecta me vocare adeo ferociter antea, sed

~~~~~

Douz.—47 Verba, *sed pascuus es ager: si arationes Habituris*, desunt in B. 1.
—48 *Ambituri* Lips. *Habiturus* edd. vett. *ad eos vero ire al. melius est Both.*
et Bipont.—49 *Hic . . . illi alibi* Acidal.—50 Cod. Camer. *cognovit trobeidem;*
edd. vett. *cognovi probe. Voc. utrobidem* debetur Acidalio.—54 Goeller. *et*
ebibitis.—56 *Malæque in nos illis ea omnia, &c.* edd. vett. *illi Sarraceni editio.*
—58 B. 1. *probri se ipsum intueri; Vatt. probri sumsit intueri; Pll. probri sumsit*

NOTÆ

47 *Non arvus*] Varro, ‘Ager arvus
est, consitus, pascuus, florens.’

48 *Habituris*] Id est, habere desi-
deras, ab ‘habiturio.’

52 *Procaciores*] Festus, ‘Procari,
pascere est: unde et proci, et procas
meretrices, et verbum procas, id
est, poscis.’

Sed blande: cum illuc, quod apud vos nunc est, apud me haberem.

As. Dum vivit, hominem noveris: ubi mortuus est, quiescas.

Te, dum vivebas, noveram. Di. an me mortuum arbitrare?

As. Qui potis est, amabo, planius? qui antehac amator summus

Habitu'st, istunc ad amicam meras querimonias referre. 65

Di. Vostra hercle factum injuria, quæ properavistis olim Rapere: otiose oportuit, diu ut essem incolumis vobis.

As. Amator simili'st oppidi hostilis. Di. quo argumento est? As. quam-

Primum expugnari poti'st amator, optimum est amicæ. 69

Di. Ego fateor: sed longe aliter est amicus atque amator. Certe hercle quam veterrimus homini optimus est amicus. Non hercle occiderunt mihi etiam fundi et ædis.

As. Cur, obsecro, ergo ante ostium pro ignoto alienoque astas? [hodie

I intro: haud alienus tu quidem es: nam ecastor neminem Mage amat corde atque animo suo, siquidem habes fundum atque ædis. 75

Di. In melle sunt linguæ sitæ vostræ atque orationes Lactæque: corda felle sunt lita, atque acerbo aceto.

leniter, quando haberem apud me, quæ sunt nunc apud vos. As. Agnoscendus est homo, dum vivit: quando est mortuus, est quiescendum. Te noveram, quando vivebas. Di. An arbitraris me esse mortuum? As. Quis potest esse magis mortuus, obsecro, quam qui est habitus antea strenuus amator, et qui nunc confert ad amicam meras querimonias? Di. Per Herculem, hoc est factum vestra culpa, quæ acceleravistis olim auferre. Debebatis auferre minus cito, ut essem vobis diu incolumis. As. Amator est similis oppido hostium. Di. Quo pacto? As. Quam velocissime potest capi amator, est satius amicæ. Di. Equidem fateor. At amator est longe dissimilis amico. Per Herculem, amicus est optimus qui est vetustissimus. Per Herculem fundi et ædes non sunt mortuæ adhuc. As. Quare igitur astas, ante ostium, sicut ignotus et peregrinus? Ingredere! non alienus tu es. Nam, per ædem Castoris, mea hera nullum amat impensius te ex animo et corde, si habes fundum et ædes. Di. Vestræ linguæ atque orationes manant melle et

~~~~~

leniter oportet. Lipsius emend. cumpsed, vel cum sed, intueri.—61 B. 1. cum illud.—64 Qui potis amabo Goeller.—66 B. 1. properavit is olim.—70 Ego deest in B. 1. Longe alter Acidal. et Goeller.—72 Pl. et Goeller. fundique et ædes.—73 Pl. pro ignato.—76 In medio sunt B. 1. et unus Vat. In mede sunt alter Vat. In medie sunt Vat. tertius.—77 C. fac atque corda belle; C. 2. va-

E linguis dicta dulcia datis, corda amare facitis
 Amantes, si qui non danunt. As. non didici fabulare.
 DI. Non istæc mea benignitas docuit te fabulari, 80
 Sed isti, qui cum Geniis suis belligerant, parcipromi.
 Mala es, atque eadem, quæ soles, illecebra. As. ut ex-
 pectatus [hera videre.
 Peregre advenisti! DI. nam obsecro? As. cupiebat te
 DI. Quid tandem? As. te unum ex omnibus amat. DI.
 euge, funde et ædes,
 Per tempus subvenistis mihi! sed quid ais, Astaphium?
 As. quid vis? 85
 DI. Estne intus nunc Phronesium? As. tibi quidem intus.
 DI. Valetne? As. immo edepol melius credo fore, ubi te
 videbit. [perimus.
 DI. Hoc nobis vitium maxumum est: cum amamus, tum
 Si illud, quod volumus, dicitur, palam cum mentiuntur,
 Verum esse insciti credimus: næ, ut in æstu, mutuamur
 ira. 90
 As. Eia! haud ita 'st res. DI. ain' tu, me amare? As.
 immo unice unum.

lacte: sed cor scatet felle, et aceto acerbo. Profertis dicta suavia e linguis, facitis corda amara in amore, si qui non infundunt munera. As. Non didici fabulari. DI. Mea liberalitas non te docuit dicere hæc, sed isti avari qui bellum gerunt cum genio. Es nequam et eadem, quæ soles, auceps crumena. As. Quam advenisti peregre exoptatus! DI. Nam amabo? As. Hera cupiebat te videre. DI. Quare tandem? As. Te amat præter ceteros. DI. Euge, funde et ædes, fuistis auxilio tempestive! sed quid dicis, Astaphium? As. Quid vis? DI. Phronesium estne nunc in ædibus? As. Est intus pro te. DI. Valetne? As. Immo per ædem Pollucis credo fore, ut magis recreetur a morbo, quando te conspiciet. DI. Nobis vertitur maximo probro: quando amamus, tum perimus. Si dicitur id quod volumus, quando mentiuntur palam, arbitramur stulti id esse verum. Certe jactamur vicibus iræ et amoris, ut mare. As. Eia! res non est ejusmodi. DI. Dicisne tu tuam heram me amare? As. Immo amat te unum præ omnibus. DI. Audiui eam

~~~~~

catque corda belle.—78 E deest in codd. et edd. vett. amare factis edd. vett.—79 B. 1. et Pll. si quid; al. si quit; Douz. si qui dent, non habent.—81 B. 1. parce promi.—83. 84 Acidal. advenisti! nam cupiebat te hera videre. DIN. obsecro? AST. Quæ tandem te unum, &c. Both. advenisti! DIN. ain' obsecro? AST. cupiebat te hera videre. DIN. Qui tandem, &c.—85 Pronomen mihi deest in Pll. et ed. Goeller.—87 Codd. edd. vett. et Goeller. jam fore.—90 Palmer. credimus, velut in æstu mutilamus ira; Pll. et Camer. næ ut in æstu mutuamur ira; Both. credimus, ne ut astutemur ira.—91 Pll. haut ita est res. Mox C. 2.

NOTE

80 *Benignitas*] Id est, beneficentia, et liberalitas.

81 *Qui cum Geniis*] Qui ventri suo bellum indixerunt.

DI. Peperisse eam audiui. AS. ah! obsecro, tace, Dinarche.

DI. quid jam?

AS. Horresco misera, mentio quoties fit partionis:

Ita pæne tibi fuit Phronesium: i intro jam, amabo,

Vise illam, atque opperire ibi: jam exhibit; nam lavabat. 95

DI. Quid ais tu? quæ nunquam fuit prægnans, qui parere potuit? [sensi.

Nam equidem uterum illi, quod sciam, nunquam extumere

AS. Celabat, metuebatque te illa, ut ne sibi persuaderes

Ut abortioni operam daret, puerumque ut enecaret.

DI. Tum pol isti puero quis est pater? AS. Babyioniensis miles, 100

Cujus nunc ista adventum expetit: immo adeo, ut nuntiatum 'st,

Jam hic affuturum aiunt eum: nondum advenisse miror.

DI. Ibo igitur intro? AS. quippini? tam audacter, quam domum ad te. [Quam mox

Nam tu edepol noster es etiam jam nunc, Dinarche. DI.

Te recipis tu? AS. jam hic ero: prope est, profecta quosum. 105

DI. Redi vero actutum: ego interim te apud vos opperibor.

peperisse. AS. Ha! quasso, sile, Dinarche. DI. Quare? AS. Horresco infelix, quoties fit mentio parius: nam Phronesium tua amica ferme peritit. Ingredere jam, amabo! vise illam, et expecta ibi. Jam egredietur; nam lavit. DI. Quid dicis tu? quomodo potuit parere, quæ nunquam fuit grvida? Nam ego nunquam animadverti, quod sciam, uterum illi intumescere. AS. Illa sciebat se esse gravidam, et metuebat, ne tu sibi persuaderes ne abortum procuraret, et ut enecaret puerum. DI. Tum per Polluam qui est pater illius pueri? AS. Miles Babyonicus, cujus illa expectat nunc adventum. Immo abeo! ut est relatum, dicunt eum jam affuturum hic. Miror nondum advenisse. DI. Introibo igitur? AS. Quidni? Ingredere tam audacter quam in tuas aedes. Nam per adrem Pollucis, tu es etiam noster, o Dinarche! DI. Quam mox tu recipies te? AS. Jam ero hic: est prope, quosum profecta. DI. Redi vero actutum. Ego te expectabo interim apud vos.

~~~~~

anin tu; B. 1. ain tu te amare; Bipont. ain' tu me amare; Lamb. ain' tu me amari.—92 Goeller. obsecro ah. Mox, codd. Gruteri, quid eam.—93 Priscian. p. 710. Putach. mentionem quoties fit; Nonius p. 606. mentio quo fit.—94 Goeller. pæne tibi Phronesium fuit. Mox, jam deest in B. 1.—95 Pll. lavabit.—97 Pll. nunquam quod scias.—98 Both. sibi ne aut persuaderes.—99 B. 1. puerumque abnecaret.—100 Idem codex, puero quidem est pater.—101 Edd. vett. expetit. Mox, Bentl. ad Terent. Eun. iv. 6. 5. et Goeller. immo ab eo ut nuntiatum est.—104 B. 1. C. C. 2. et edd. vett. noster sed jam nunc; Goeller. sed i jam nunc. B. 1. Dimarche; Lamb. Dinarche, hæres tu.—105 Tete receperisti? jam hic eras Acidal.—106 Rede codd. Gruteri; Redde C. 2.

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

ASTAPHIUM.

HA, ha, ha! hercle quievi, quia introivit odium: tandem
sola sum. [quæ lubebit.

Nunc quidem meo arbitratu loquar libere quæ volam et
Huic homini amanti mea hera apud nos dixit nœniam de
bonis: [verum

Nam fundi et ædis obligatæ sunt ob amoris prandium:
Apud hunc mea hera consilia summa eloquitur libere: ma-
gisque 5

Adeo ei consiliarius hic amicus est, quam auxiliarius.

Dum fuit, dedit: nunc nihil habet: quod habebat, nos ha-
bemus: [factum est.

Iste nunc id habet, quod nos habuimus: humanum facinus
Actutum fortunæ solent mutarier: varia vita est.

Nos divitem eum meminimus, atque iste pauperes nos. 10
Vorterunt sese memoriæ: stultus sit, qui id admiretur.

As. Ha, ha, ha! per Herculem sum contenta, quia est ingressus homo invidus. Demum sum sola. Nunc verba faciam libere meo arbitrio, quæ optabo et quæ exoptabo. Mea hera occantavit huic homini amanti nugas de fortunis. Nam prædia et ædes sunt obstrictæ ad alendum amorem. Sed mea hera disserit libere cum hoc de suis consiliis, et Dinarchus est potius ejus amicus ad consilium, quam ad opem. Dedit tamdiu quamdiu habuit: nunc nihil est ei: nos habemus, quod ei erat: ille habet nunc id, quod nos habuimus. Id est urbanum. Fortunæ solent mutari de repente. Vita est varia. Nos recordamur eum fuisse locupletem, et ille recordatur nos fuisse pauperes. Recordatio hæc versa est. Sit stultus, qui demiretur id. Si

~~~~~

1 Ha, ha, ha, requievi edd. vett. et Goeller. introavit C. intro ivit C. 2. introit Goeller.—3 Huic nomini a. m. h. dixit domi, et apud nos de bonis nœniam esto Verrius Flaccus p. 125. me hera B. 1. dixit veniam edd. vett. ap. Both.—8 Edd. vett. factum; al. factumst; al. factu.—10 Edd. vett. ap. Both. istum meminimus; et sic Goeller.—11 Vertit sese rota vicissim sic quid ita miretur B. 1. Vertit sese rota vicissim: stultus qui id admiretur Gnelhm. Vorterunt sese memoria est vitus sit quid ita miretur Pl. prior. Vortere sese memoriast vices sic quid ita miretur editiones veteres. Vitiis sit, quid ita miretur Pl. ap. Both. qui ita miretur C. 2. Vorterunt se

NOTE

1 Quievi] Id est, tranquillo animo sum.

3 Dixit nœniam] Festus, 'Nœniam dixit, idem est, quod, supremum dix-

it: valedixit, abire jussit.'

11 Vorterunt sese memoriæ] Scilicet, memoria nostra atque ipsius.

Si eget, necesse est nos patiat^{ur} ali; ita æquom factu est.
 Piaculum est, misereri nos hominum rei male gerentum.
 Bonis esse oportet dentibus lenam probam: arridere,
 Quisquis veniat, blandeque alloqui: male corde consul-
 tare, 15
 Bene loqui lingua: meretricem esse similem sentis con-
 decet, [num dari.
 Quenquam hominem attigerit, profecto aut malum aut dam-
 Nunquam amatoris meretricem oportet causam noscere,
 Quin, ubi nihil det, pro infrequente eum mittas militia
 domum.
 Nec unquam quisquam probus erit amator, nisi qui rei
 inimicu'st suæ. 20
 Nugæ sunt, nisi quod modo cum dederit, dare jam lubeat
 denuo.
 Is amatur hic apud nos, qui, quod dedit, id oblitu'st datum.
 Dum habeat, tum amet: ubi nihil habeat, alium quæstum
 cœpiat. [cum.
 Æquo animo, ipse si nihil habeat, aliis qui habent, det lo-
 Probus est amator, qui relictis rebus rem perdit suam. 25
 At nos male agere prædicant viri solere secum,

*inops est, est necesse ut nos sinat nutriri. Sic est justum factu. Est scelus, nos mi-
 sereri hominum, qui male regunt sua bona. Oportet probam lenam esse firmis
 dentibus: oportet eam arridere cuius advenienti, et alloqui urbane: meditari ma-
 lum in corde, loqui recte lingua. Decet meretricem esse similem sentibus, quem-
 cumque implicaverit, oportet eam afferre dolorem aut detrimentum. Nunquam
 meretrix debet audire causas, quas offert amator; et statim atque nihil dat, oportet
 eum exauctoret pro absentia ab exercitu. Neque quisquam erit unquam bonus ama-
 tor, nisi qui inimicus est suorum bonorum. Nugatur, nisi velit dare denuo id, quod
 dederit modo. Ille amatur apud nos, qui oblitus est ejus, quod dedit: qui tum amet,
 quando habeat: quando nihil habet, ille faciat aliud lucrum: ipse det locum æquo ani-
 mo altis, qui habent, si nihil habeat. Est strenuus amator, qui omissis rebus dilapidat
 suas fortunas. Sed homines dicunt nos consuevisse male agere secum, et nos esse ava-*

*memoria Goeller.—13 B. 1. pati in vitia æquom; Pl. prior, patiam avita æquom
 me factum est; edd. vett. nos patier a vita æquum factum est; Pl. 2. ap. Both.
 nos patiar avita æquum me factum est; Goeller. factust.—13 Codd. Camer. et
 edd. vett. rem male.—17 Quemquem codd. Camer. edd. vett. et Goeller.—
 19 Pll. cum mittas; Goeller. cum mittat.—21 Acidal. nisi quoi modo; Douz.
 nisi qui modo; Goeller. nisi modo quod dederit. Mox, Pll. jubeat.—22 B. 1.
 quod dedit lobatus datum.—23 Dum abeam quodam, et ubi nihil capiam Nonius*

NOTE

14 Bonis dentibus] Id est, quibus

19 Mittas militia domum] Casser un
 comedat amatores. soldat.

Nosque esse avaras: quæso, num qui male nos agimus
tandem? [amator:

Nam ecastor nunquam satis dedit suæ quisquam amicæ
Neque pol satis accepimus, neque ulla satis poposcit.

Nam quando sterilis est amator a datis, improbus est: 30

Si negat se habere quod det, soli pernoctandum est:

Nec satis accipimus, satis cum quod det, non habet.

Semper datores novos oportet quærere,

Qui de thesauris integris demunt, danunt.

Velut hic agrestis est adolescens, qui hic habet, 35

Nimis pol mortalis lepidus, nimisque probus dator.

Sed is, clam patre, etiam hanc noctem illac

Per hortum transilivit ad nos: eum volo convenire.

Sed est huic unus servos violentissimus,

Qui, ubi quamque nostrarum videt prope ædis, hac si ag-
gredias, 40

Item ut de frumento anseres, clamore absterret, abigit.

Is item est agrestis: sed fores, quicquid est futurum, fe-
riam.

Ecquis huic tutelam januæ gerit? ecquis intus exit?

ras. Demum, an aliquid mali facimus, obsecro? Nam per ædem Castoris nunquam amator dedit satis suæ amicæ: neque per Pollucem accepimus satis, neque ulla petiit satis. Nam amator est nequam, quando est tardus in dandis muneribus. Si dicat sibi nihil esse quod tribuat, cubandum est ei soli. Nec accipimus satis, quando non habet satis quod det. Oportet semper ambire novos datores, qui dant quod depromunt de thesauris plenis. Velut hic juvenis rusticus, qui manet hic, per Pollucem, mortalis nimis festivus, et munerator nimis bonus. Sed is, incio patre, etiam transiit ad nos hac nocte per hortum. Volo eum adire. Sed habet unum servum importunissimum, qui statim atque aspicit quandam nostrum juxta ædes, si præter eas illuc, te insectatur vociferatione, et abigit ut anseres e frumento. Is rusticus est ejusmodi. Sed pulsabo ostium, quicquid sit. Ecquis tuetur hanc januam? Ecquis prodit ab ædibus?

~~~~~

p. 634.—27 C. qui si nunquam alienos agimus tandem; C. 2. qui sim umquam alienos agimus tandem.—30 Pl. ap. Both. amator datis, omissis improbus est; quæ voc. desunt etiam in B. 1.—31 Si deest in B. 1. Verba soli pernoctandum est desunt in B. 1. Pll. et edd. vett.—32 Sin nec satis B. 1.—34 Pint. et Grut. demum danunt; edd. vett. dona danunt; al. demum danunt.—37 Pll. clam pater; Douz. clam patrem. B. 1. hac nocte; Lamb. et Goeller. etiam hac nocte illam maeriam; Pll. hac noctem illac per.—40 Edd. vett. prope ædes hæce egrediens; C. aggredias; C. 2. hac si agredias.—42 Ita is est agrestis Both. et Goeller.

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

STRATILAX, ASTAPHIUM.

ST. QUIS illic est, qui tam proterve nostras ædis arietat?

AS. Ego sum, respice ad me. ST. quid, ego? nonne ego video? vae tibi! [est?

Quid tibi ad hasce accessio est ædis prope, aut pultatio

AS. Salve. ST. satis mihi est tuæ salutis: nihil moror: non salveo:

Ægrotare malim, quam esse tua salute sanior. 5

Id volo scire, quid debetur hic tibi nostræ domi? AS. comprime. [primas.

ST. Spero meam quidem hercle: tu, quæ solita es, com-Imprudens per ridiculum ut rustico suadet stuprum!

AS. Iram dixi. ST. ut esse cœpisti, si dem, si est una altera.

AS. Nimis hic quidem truculentus. ST. pergin' male loqui, mulier, mihi? 10

AS. Quid tibi ego autem dico? ST. quia enim me truculentum nominas.

ST. Quis est ille, qui impellit nostrum ostium tam petulanter? AS. Ego sum. Intuere me. ST. Quid! ego? nonne ego conspicio? Vae tibi! Quare venis ad has ædes, aut pulsas? AS. Salvus sis. ST. Mihi est satis tuæ salutis: non eam curo: non sum salvus: optarim potius morbo teneri quam esse salvus tua salute. Volo scire id; quid tibi debetur hic apud nos? AS. * * * ST. Loco cederem, si esset altera mulier tam molesta, quam esse cœpisti. AS. Hic sane est nimium truculentus. ST. Tunc pergis, mulier, mihi maledicere? AS. Quid vero ego tibi dico? ST. Quia me appellas truculentum. Nunc, nisi abistas e vestigio, ac

~~~~~

1 Goeller. in nostras ædis.—2 Acidal. ST. quid ego? AS. non nego. ST. video: vae tibi! Pll. et edd. vett. nonne ego videor te tibi; Donz. non te ego video? B. 1. non ego videor tibi.—6 At volo B. 1.—7 Lips. te qui solitus est, comprimat; Grut. tu quem solita es; Pll. tuque solitas; B. 1. tu solita es comprimere.—8 Hic versus spurius est. Goeller. Imprudens per deridiculum Donz. Imprudens al.—9 Pro si dem, al. habent fidem; C. 2. et edd. vett. fidem si est una altera; Pll. ut esse cepi si dem sis un alteram; Ald. ut esse cœpisti quidem, si est una altera.—10 Pll. pergin male loqui mulier mihi es.—11 Ecquid ti-

NOTÆ

1 Arietas] Id est, cum impetu concurrat. Seneca, 'Antequam acies inter se arietarent.'

4 Salveo] Inusitatum verbum eti-

am temporibus Plauti; sed rustico condonandum Stratilaci.

9 Ut esse cœpisti, si dem] Alii cedam, id est, Ut molesta et odiosa esse cœ-

Nunc adeo, nisi abis actutum, ac dicis, quid quæras, cito,
Jam, hercle, ego hic te, mulier, quasi sus catulos, pedibus
proteram.

As. Rus merum hoc quidem est. St. pudendumne? tu
vero clurinum pecus,

Advenisti huc sistentatum cum exornatis ossibus : 15

Quia tibi insuaso infecisti, propudiosa, pallulam.

An eo bella es, quia accepisti? ar me advenias. As. nunc
places. [rogo?

St. Quam me illi velim! As. mentiris. St. dicis, quod te
Mancupium qui accipias, gesta tecum penos annuos.

*dicas celeriter quid petas, per Herculem ego te proteram hic pedibus, quasi sus ca-
tulos. As. Hæc est mera rusticitas. St. Idne vertendum vitio? tu vero pecus
clusinum, accessisti temet ostentatum ossibus vestitis scile: quia fixisti fusco colo-
re togam, impudica. Esne bella, quia accepisti? Audes ad me venire. As. Nunc
places. St. Quam optarem me illi placere! As. Mentiris. St. Dicit quod a
te expecto? ut habeas mancupium, gesta tecum hos annulos æneos qui sunt seruo-*

-----

*hi ego antea dico Acidal.—12 Non adeo edd. vett. aut dicis Goeller. at dicis
edd. vett.—14 B. 1. hic quidem est. Pll. B. 1. et edd. vett. pudendum et vero.
Mox, Schnrer. cluninum pecus; Acidal. urbicum pecus.—15 Adveni huc sub-
tentatum exornatis B. 1. Adveni istuc, sis, tentatum Goeller. et Palmer. Ad-
venisti huc te ostentatum Acidal. et Bipont. Adveni nos huc tentatum al. Ad-
venisti huc sistentatum Vatt. ap. Lips. et Pll. Advenisti huc sustentatum edd.
vett.—16 Quid tibi rei suaso B. 1. Quia tibi re suasu Pll. Quia tibi' suaso
Mears. Acidal. et Goeller.—17 Acidal. quin accedis ar me? (i. e. ad me) adve-
nias; C. 2. edd. vett. quia cepisti arma? advenias; Goeller. quam clepisti.—
18 Cum me illi vel in mentiri dicis quid quod C. Cum me illi velim mentiri dicis
quid quod C. 2. Quam me tibi velim Goeller. Quam me illi velim. Ast. men-
tiris. St. quid quod te rogo? Lips. dices edd. vett. quidquid Pll.—19 Mancu-
pi cin quia Lamb. Quos mancupio accipias Both. annuos penos Goeller. hæc nos
an vos Ald. æneos annuos Pll. Lamb. æneos annulos Both. hæc an nos C. 2.—*

NOTÆ

pisti cedam tibi, si una altera fœmina
ad te accedat, æque odiosa.

14 *Clurinum pecus*] *Clusinum pecus*,
permutatione r in s, quod antiquum
et familiare fuit Romanis, tractum ab
urbe Clusio, ubi non egregia erant
fortasse pecora.

15 *Sistentatum*] 'Sistentare,' pro
ostentare, antiquum: quasi dicas,
sistere se et ostentare.

Exornatis ossibus] Tibullus, 'Qui
succe splendente genas onerasse.' De
facis loquitur.

16 *Insuaso*] *Festus*: 'Snasum, colos
appellatur, qui fit ex stillicidio famo-
so in vestimento albo. Plantus, 'Quia
tibi suaso infecisti.' Quidam autem
legunt, *insuaso*. Nec desunt, qui di-
cant, omnem colorem, qui fiat infi-
ciendo *suasum* vocari: quod quasi
persuadetur in alium ex albo trans-
ire.'

19 *Mancupium qui accipias, gesta te-
cum penos annuos*] Stratilax hoc in-
nuit Astaphio, se esse servum et illam
esse servam. *Penos*. Alii *æneos*, pre

As. Dignis dant. St. Laviniae hic sunt, quas habes victorias. 20

As. Ne attigas me. St. tangam? ita me amabit sarculum,

Ut ego me ruri hamaxari mavelim patalem bovem,
Cumque eo ita noctem in stramentis pernoctare perpetem,
Quam tuas centum coenatas noctes mihi dono dari.

Rus tu mihi opprobras? ut nacta es hominem, quem pudeat probri! 25

Sed quid apud nostras negotii, mulier, est ædis tibi?

Quid tu hoc occursas, in urbem quotiescumque advenimus? [eres

As. Mulieres volo convenire vostras. St. quas tu muli-
Mihi narras? ubi musca nulla foemina est in ædibus.

As. Nullane istic mulier habitat? St. rus, inquam, abierunt: abi. 30

rum. As. Dantur annuli aenei iis qui merentur. St. Victoriae quas refert sunt Laviniae potius, quam tuæ. As. Ne me attingas. St. Tene attingam? Ita me meum sarculum amabit, ut ego malim subijci aratro, cum bove patentibus cornibus ruri, et pernoctare totam noctem dormiens cum eo in stramentis, quam cubare tecum centum noctibus, postquam bene cornaverim. Tu mihi exprobras rus? Quam bene nacta es hominem, quem pudeat hujus convicti! Sed quid est tibi rei, mulier, apud nostras aedes? Quare tu accurras huc, quotiescumque venimus ad urbem? As. Opto adire vestras mulieres. St. Quas mulieres mihi commemoras tu? Quandoquidem nulla est musca foemina in ædibus. As. Nullane foemina manet in istis ædibus? St. Profectæ sunt rus, inquam. Abi. As. Quid vociferaris, stulte?

.....

20 *Dignos dant* edd. vett. et Ald. *Dignus* Pll. *Lavinie hic sunt* C. 2. *lavinie hic sunt* ed. Paris. ap. Grut. *Lacinia* Goeller. *Mox, quas aves victorias eadem editio.*—21 *Goeller. tangamne ego te? ita me amabis*; Pll. *etiam amabis.*—22 B. 1. *ruri jam examaverim sarculum movere*; Pll. *patulum coveri.*—23 *Cumque eri* Both. *Tu quod ita noctem in stramentis pernoctare* B. 1.—30 *Pro abi,*

NOTÆ

‘aēnos;’ annuos, ab ‘annus;’ ‘annus,’ ab ‘annus;’ ‘annulus,’ ab utroque. Sunt igitur ‘annuli aēnei,’ sen aenei, intelligendi, quos gestare servorum erat.

20 *Lavinia*] Jocus est ex ambiguo, quia voluptatibus dediti magna ex parte profundeabant fortunas in deliciis balnearum. Unde frequentissime Plautus, pro ‘profudi bona,’ dicit ‘elavi bonis.’ Hoc igitur loco *Stratillax* exprobrat *Astaphio* in ædi-

bus *Phronesii*, amatores sua bona elavare, quo ut alludat, *Lavinia*, seu *Lavinii* oppidi in Italia, nomen usurpat.

22 *Hamaxari*] Id est, plaustrum trahere, aut plastro jungere. *Ἀμαξα, currus.*

Patalem bovem] Festus: ‘Patalem bovem Plautus appellat, cujus cornua diversa sunt, ac late patent.’

29 *Musca nulla foemina est in ædibus*] Id est, mares omnes sumus in

As. Quid clamas, insane? St. abire hinc ni properas grandi gradu,

Jam ego istos fictos, compositos, crispas cincinnos tuos Unguentatos usque ex cerebro expellam. As. quam gratia? [cedere,

St. Quia adeo fores nostras unguentis uncta es ausa ac Quiaque istas buccas tam belle purpurissatas habes. 35

As. Erubui mecastor misera propter clamorem tuum.

St. Itane? erubuisti? quasi vero corpori reliqueris Tuo potestatem coloris ulli capiendi, mala.

Buccas rubricæ; cera omne corpus intinxit tibi. 39

Pessumæ estis. As. quid est, quod vobis pessumæ hæc***

St. Scio ego plus, quam me arbitrare scire. As. quid id est, obsecro,

Quod scias? St. herilis noster filius apud vos Strabax Ut pereat, ut eum illiciatis in malam fraudem et præmium.

St. Ni acceleras excedere hinc grandi passu, ego decutiam usque a cerebro istos tuos cincinnos fictos, compositos, crispatos, unguentis delibutos. As. Quare? St. Quia es ausa venire perfusa unguentis ad nostras fores, et quia habes illas malas tam accurate purpurisso infectas. As. Erubui, per Castorem, infelix propter tuas vociferationes. St. Erubuisti? Quasi vero reliqueris, mala, ullum locum tuo corpori ad recipiendum colorem. Rubricæ tinxerunt os, cera universum corpus. Estis pessima. As. Quare a vobis habemur pessima? St. Ego scio plus quam arbitraris me scire. As. Quid est id, obsecro, quod scias? St. Quemadmodum Strabax filius heri se perdat apud vos, quemadmodum pellicialis in fraudes et mu-

*****

Pll. habent pabi; Both. papæ.—32 B. 1. cinnos tuos.—33 Scal. ex cerebro expellam.—34 Codd. Camer. foras nostras unguant juncta esse audes accedere. Verbum fores delet Goeller.—38 Tuo deest ap. Priscian. p. 694.—39 Buccas rubrica; creta omne Goeller. Buccas rubrica, cera omne c. intinxisti tibi Scal. rubriceta omne c. intinxisti tibi B. 1.—40 B. 1. quod vobis pessumæ est; C. pessumæ hæc ma; al. pessumæ hæc via; Acidal. quod v. p. sumus? St. hæc avi; Goeller. conj. quod v. p. quæsumus?—42 B. 1. herus noster filius apud vos tram perit ut perastute cum injiciatis.—43 Pll. etiam injiciatis; edd. vett. et

NOTE

ædibus, ut ne musca quidem fœmina sit.

32 Cincinnos] Id est, brevioribus capillis, qui aliis subolescent, id est, crescent. Varro: 'Ante aures nodi ex subolibus parvuli intorti dimittebantur cincinni; sed et oculi suppetuli, nigellis pupillis quandam hilaritatem significantes animi, rictus parvissi-

mus; ore frænato, risu roseo.' Descriptio est exquisitæ pulchritudinis.

35 Buccas purpurissatas] Apuleius: 'Quis non disciplinam matris agnovit? cum in puella videret immedicatum os, et purpurissatas genas, et illicies oculos.'

39 Rubricæ] Idem ferme, quod 'purpurissum.'

As. Sanus si videare, dicam: dicis contumeliam,
Nemo hominum hic perire solet apud nos: res perdunt
suas. 45

Ubi perdidere res, abire hinc si volunt, nudis licet.

Ego non novi adolescentem vestrum. St. veron'? As.
serio. [singulas

St. Quin maceria illa ait, in horto quæ est, quæ in noctes
Latere fit minor, qua iste ad vos damni permensu'st viam?

As. Non mirum; vetus est maceria; lateres si veteres
ruunt. 50

St. Ain' tu, mala, lateres veteres ruere? nunquam edepol
mihi

Quisquam homo mortalis posthac duarum rerum creduit,
Ni ista ego vostra hero majori facta denarravero.

As. Estne ille violentus? St. suam non enim ille me-
retriculo

Muniendis rem coëgit, verum parsimoniæ 55

Duritiaeque: quæ nunc ad vos jam exportatur, pessumæ.

*nera. As. Dicam tibi, quod res est, si sapis: sed dicis convicium. Nemo so-
let perdi hic apud nos. Perdunt bona sua. Ubi perdidere res, si volunt, abire
hinc licet nudis. Ego non novi vestrum adolescentem. St. Verumne? As. Se-
rio. St. Tamen ille murus, qui est in horto, dicit id: hic in singulas noctes fit
minor uno latere, qua iste sibi stravit viam ad vos, in suam perniciem? As. Est
vetus murus; non mirum est, si veteres lateres decidunt. St. Dicisne tu, impro-
ba, veteres lateres decidere? Per ædem Pollucis nunquam quisquam homo mihi
posthac credat dicini et humani, nisi ego narravero ista vestra facta majori hero.
As. Estne ille ferox? St. Non enim ille comparavit suas opes, quæ nunc confe-
runtur ad vos, in dandis muneribus meretriculæ, verum in parsimonia et severitate*

~~~~~

*Goeller. iniciatis.—44 Sanus si videar, edicam. As. dicis edd. vett. dicam dicis
contumeliæ Vatt.—46 Pl. ut vis licet; edd. vett. uti jus licet.—48 Quid maceria
edd. vett. et quædam edd. Prisc. p. 673. et sic Acidal.—49 Lateri Pl. Mox,
Prisc. l. c. et edd. vett. qua is ad vos; Pl. qua istivos. Prisc. permensus est.—51
Ain' tu veteres lateres ruere Prisc. l. c.—54 B. l. violentus? St. non enim ille;
Palmer. et Lips. St. sum: non ille.—55 Monendis Vatt. Muniendis alii Vatt.
et Pl. Molendis Lips. rem cogi B. l. parsimonia Palmer.—56 Duritiaque*

NOTÆ

44 *Sanus si videare*] Si putarem te
sanum esse, monerem te mihi contu-
meliam dicere. Erat formula loquen-
di, qua mollius dicebatur, 'tu es a-
mens, tu es insanus.'

50 *Vetus est maceria*] Murus sine
calce et cæmento.

52 *Duarum rerum creduit*] Id est,
divini et humani.

54 *Meretriculis Muniendis*] 'Munire'
est muneribus afficere, quasi dicat,
munerandis.

56 *Duritiaeque*] Id est, severitati
morum.

Hem tu, o sexungula! male vivitis: egone hæc mussitem? Jam enim eccere ibo in forum, atque hæc facta narrabo seni: Neque istuc in se gestit, ergo coget exanimem mali.

As. Si ecastor hic homo sinapi victitet, non censeam 60
Tam esse tristem posse: at pol hero benevolens ut is est suo! [potest

Verum ego illum, quanquam violentus est, spero mutari Blandimentis, ornamentis ceteris meretriciis.

Vidi equidem ex jumentis domita fieri, atque alias beluas. Nunc ad heram revidebo: sed, eccum, odium progreditur meum. 65

Tristis exit: haud convenit etiam hic dum Phronesium.

morum. Hem tu, o senis ungulis armata! vivitis male. Dissimulabone ego hæc? Jam enim, per Cererem, pergam in forum, et referam hæc seni. Neque expectabo usque eo dum faciat examen istorum factorum filii in meo tergo verberando. As. Si, per Castorem, iste homo victitet sinapi, non puto futurum esse adeo morosum. Sed, per Pollucem, ut is est bene affectus in herum! Sed ego credo illum posse molliri blanditiis et ornamentis meretriciis, tametsi est violentus. Equidem vidi jumenta manescere, et ceteras belluas. Nunc repetam ad heram. Sed ecce homo mihi odiosissimus egreditur. Prodit mastus. Nondum convenit Phronesium, ut puto.

idem et Goeller. Ruri æque quæ nunc duo sciam exportatur pessimum B. 1.—57 Hem tuos ex ungula idem codex; exungula edd. vett. Hem, o sexungula Goeller.—58 Pll. exercere ibi forum; edd. vett. et Ald. eccere ibo ad forum.—59 Lips. istuc ipse g. e. c. examen; Acidal. Neque iste huic, ut se g. tergo c. examen; vel, Neque iste huic in se gesti tergo c. examen; vel, Neque ego istuc meo gestio tergo cogere examen. Pll. habent Neque istuc. Goeller. etiam examen.—61 Ald. benevolens uti est is vos; Acidal. conj. benevolens vivit hero; rō ut deletum malit Goeller.—62 Idem Goeller. deleret hoc loco aut ego, aut illum.—63 Pro ornamentis, Meurs. conj. oramentis.—64 Vidi equidem ex inem intus domitu fieri Pll. intum pro intu, C. 2. id tamen negat Pareus. Vidi equidem exindomito B. 1. Vidi equidem jumentum ex indomito domitum fieri edd. vett. Vidi equidem juvenum ex indomito domitum fieri Ald. Vidi equidem ex indomitis domitas Goeller.—65 Nunc ad h. ire jubebo eccum B. 1.—66 Tristis exit adconvenire B. 1. Tristis exit avet convenire Colv. ad convenire Ven. 1. at convenire alim vett.

NOTÆ

57 Sexungula] Senis manibus.

59 Neque istuc in se gestit] Id est, senex id non putat.

Ergo coget exanimem mali] Id est, itaque coget me aliquando id confiteri adhibitis tormentis.

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

DINARCHUS, ASTAPHIUM.

DI. PISCES ego credo, qui usque dum vivunt, lavant,
Minus diu lavere, quam hæc lavat Phronesium.

Si proinde amentur mulieres, diu quam lavant,
Omnes amantes balneatores sient.

AS. Non quis parumper durare, opperirier? 5

DI. Quin hercle lassus jam sum durando miser.

AS. Mihi quoque præ lassitudine opus est ut lavem.

DI. Sed obsecro, hercle, Astaphium, i intro, ac nuntia
Me adesse: tu i propere, et suade jam ut satis laverit.

AS. Licet. DI. audin' etiam? AS. quid vis? DI. DI
me perduint, 10

Qui te revocavi: non tibi dicebam: i modo.

AS. Quid jam me revocabas, improbe nihilique homo?

Quæ tibi mille passuum peperit moræ mora.

DI. Sed quid hæc hic autem tamdiu ante ædis stetit?

Nescio quem præstolata est: credo, militem. 15

DI. *Ego arbitror pisces, qui innatant aqua tamdiu quamdiu vivunt, minus se lavare quam hæc Phronesium se lavat. Si mulieres perinde amentur atque diu lavantur, omnes amantes sint balneatores. AS. Non potes expectare tantisper? DI. Per Herculem sum jam defessus expectando infelix. AS. Est mihi opus etiam ut eam in balneum præ defatigatione. DI. Sed, quæso per Herculem, Astaphium, ingredi, ac dic me adesse. Tu perge velociter, et suade ei quod jam satis laverit. AS. Eo. DI. Audis adhuc? AS. Quid cupis? DI. Dii me perdant, qui te revocari! non tibi dicebam: i modo! AS. Quare me revocas, jam scelestus vir et vilissime? Hæc mora tibi attulit retardationem mille passuum. DI. Sed quare hæc mansit hic tamdiu ante ostium? Nescio quem expectat. Credo eam*

1 Varro de L. L. p. 91. *adlavant*.—2 *Diu minus lavari idem ibid.*—4 *Omnes amatores* B. 1. C. C. 2. et edd. vett.—7 *Pl. opus est lavare*; Ven. 1. et alim vett. *opus est lavare*; B. 1. *opus est lavare*.—9 *Me adesse tu propere* Pl. *Me adesse cui properet suavius, ut satis* edd. vett. ap. Meurs. *Me adesse: tu i præ, et, &c.* Acidal.—12 *Pronomen me deest in B. 1. improbus idem codex.*—13 *Quæ tibi mille passum* Pl. *Quæ mille passum peperit tibi* Acidal. et Goeller. Acidalius conj. etiam, *Quæ t. m. passum p. moras mora*; edd. vett. et Ald.

NOTE

2 *Lavere*] Antiquitus pro 'lavare.' 15 *Quem præstolata est*] 'Præstolor' est præsto sum; in procinctu sum.

Illud est: vide ut jam, quasi volturii triduo
 Prius prædivinant, quo die esuri sient:
 Illum inhiant omnes: illi est animus omnibus.
 Me nemo magis respiciet, ubi iste huc venerit,
 Quam si hinc ducentos annos fuerim mortuus. 20
 Ut rei servire suave est! vae misero mihi!
 Post factum plector, quia ante-partum perdidī.
 Verum nunc si qua mihi obtigerit hæreditas
 Magna atque luculenta, nunc, postquam scio,
 Dulce atque amarum quid sit ex pecunia, 25
 Ita ego illam edepol servem, itaque parce victitem,
 Ut nulla faxim cis dies paucos siet.
 Ego istos, qui nunc me culpant, confutaverim.
 Sed est vocis sat: sentio aperiri fores,
 Quæ obsorbent quicquid venit intra pessulos. 30

expectare militem. Est id! Vide quemadmodum divinant jam triduo, quasi vultures, quo die sint esuri: omnes inhiant: habet animos omnium conversos in se. Nemo me respiciet magis, quando iste venerit huc, quam si fuerim mortuus a ducentis annis. Ut est suave esse divitem! Vae mihi misero! do pœnas perditarum opum, quia dilapidavi ea quæ habebam antea. Sed si aliqua hæreditas mihi evenierit; ampla atque egregia, nunc postquam intelligo quid sit dulce et amarum in pecunia, ita per eadem Pollucis, ego illam servabo, itaque vivam parce, ut sit nulla pecunia intra paucos dies. Ego refellam istos, qui me culpant nunc. Sed est satis vocis: video januam hiare, quæ deglutit quicquid venit intra limina.

Quod tibi m. passus peperit moræ. Voc. mora deest in B. 1. et Pll.—16 Illum student jam quasi volturii Pll. est delent Acidal. et Camer. Illuc sis vide, ut jam Goeller.—18 Illum imant B. 1. illic est edd. quædam vett.—19 Me nimo C. Me nimit C. 2. Me nihilo B. 1. ubi is idem codex.—21 Utrum servire B. 1. C. 2. Verum servire Ven. 1. et edd. vett. salve est C. 2. vae vae Pll.—22 Pll. edd. vett. et Delph. flector; Scal. conj. flictor.—28 B. 1. confutavero. 29 Sed est vos assentio Pll. Sed assentio edd. vett. Sed æstuosas sentio Goeller.—30 Codd. et edd. vett. infra pessulos.

NOTE

16 Quasi volturii] Vultures. Plinius, 'Umbricus haruspicum nostro ævo peritissimus tradit, triduo ante aut biduo vultures volare, ubi cada-vera futura sint.'

22 Plector [flector] A 'flictor; unde 'afflictor;' id est, do pœnas. Ante-partum] Id est, ante-acquisitum, ante-possessum.

ACTUS SECUNDI SCENA QUARTA.

PHRONESIUM, DINARCHUS.

PH. NUM tibi nam, amabo, janua est mordax mea,
Quo introire metuas, mea voluptas? DI. ver vide:
Ut tota floret! ut olet! ut nitide nitet!

PH. Qui tam inficetus Lemno adveniens, qui tuæ
Non des amicæ, Dinarche, suavium? 5

DI. Vah! vapulo hercle ego nunc, atque adeo male.

PH. Quo te avortisti? DI. salva sis, Phronesium.

PH. Salve: hic ne hodie cœnas, salvos cum advenis?

DI. Promisi. PH. ubi cœnabis tu? DI. ubi tu jusseris.

Hic. PH. me lubente facies. DI. edepol me magis. 10

Nempe tu eris hodie mecum, mea Phronesium.

PH. Velim, si fieri possit. DI. cedo soleas mihi:

Properate: auferte mensam. PH. amabo, sanun' es?

DI. Non edepol bibere possum jam, ita animo male est.

PH. Num obsecro, mea voluptas, meum ostium mordeat, quia vereris ingredi?
DI. Aspice ver. Ut tota florida est! ut olet! ut fulget! ut nitida est! PH.
Quomodo es tam illepidus, Dinarche, ut advenias ex Lemno, et non offeras oculum
amicæ? DI. Vah! ego do panas nunc, per Herculem, atque adeo immerito. PH.
Quo te avertisti? DI. Salve, Phronesium! PH. Sis salvus, cœnasne hodie hic,
quoniam revereris incolumis? DI. Pollicitus sum. PH. Ubi cœnabis tu? DI.
Ubi tu volueris. Hic. PH. Mihi feceris pergratum. DI. Per ædem Pollucis
feceris mihi gratius. Nam tu eris hodie mecum, mea Phronesium. PH. Optem,
si posset fieri. DI. Da mihi soleas: properate: auferte mensam. PH. Obsecro,
sapisme? DI. Per ædem Pollucis non possum bibere, adeo est ægre animo. PH.

2 B. 1. DI. *fervide*.—3 B. 1. *ut oleum nitide*.—4 Edd. vett. et Both. *infacetus*.—
5 Codd. Cam. *Dinarchis avivium*; C. 2. *Dinarchis avium*; Goeller. *mi Dinarche*
—9 *Promisi jube enabist ubi tu luseris* codd. Cam.—13 *Properate auferre mensam*

NOTÆ

2 *Ver vide*] Id est, Phronesium florentem ornamentis. Horatius, 'Instar veris enim vultus ubi tuus Affulsit; populo gratior it dies.'

4 *Inficetus*] Id est, infacetus, ingratus. Catullus, 'Idem inficeto est inficetior rure.'

11 *Tu eris hodie mecum*] Verecundum in ipsa inverecundia verbum. Varro: 'Violavit virginem, pro, vitavit: dicebant æque eadem modestia potius, cum muliere fuisse, quam concubuisse.'

PH. Mane: aliquid fiet, ne abi. DI. ah! aspersisti aquam,
Jam rediit animus: deme soleas: cedo: bibam. 16

PH. Idem es ecastor qui soles: sed dic mihi,
Benene ambulavisti? DI. huc quidem hercle ad te bene,
Quoniam tui videndi est copia. PH. complectere.
DI. Libens: ah! hoc est mel melle dulci dulcius! 20

Hoc tuis fortunis, Juppiter, præstant meæ.
PH. Dane suaviū? DI. immo vel decem. PH. haud
istoc pauper es.

Plus pollicere, quam ego a te postulo.

DI. Utinam a principio rei item parsissem meæ,
Ut nunc reparcis suaviis! PH. si quid tibi 25
Compendii facere possim, factum edepol velim.

DI. Jam lavisti? PH. jam pol mihi quidem atque oculis
meis.

Num tibi sordere videor? DI. non pol mihi quidem.

Verum tempestas memini cum quondam fuit,
Cum inter nos sorderemus unus alteri. 30

Sed quid ego facinus audivi adveniēns tuum?

Quod tu hic, me absente, novi negotii gesseris?

Mane! faciemus aliquid, ne abi. DI. Ah! aspersisti aquam. Animus recreatur jam; deme soleas: cedo! bibam. PH. Per ædem Castoris, es idem qui antea. Dic mihi, habuistine iter felix? DI. Felix quidem, per Herculem, quando est facultas tui conspiciendi. PH. Complectere. DI. Libens. Ah! hoc mel est suavius melle dulci. Meæ fortunæ, Juppiter, hoc complexu superant tuas! PH. Da osculum. DI. Immo vel decem. PH. Non es pauper oculis. Promittas plus, quam ego a te posco. DI. Utinam pepercissem ab initio meis fortunis, ut nunc reparcis oculis! PH. Si tibi possim prodesse, per ædem Pollucis, prosim. DI. Lavistine jam? PH. Per Pollucem mihi videor lauta, et meis oculis. Tibine videor illausta? DI. Per Pollucem non mihi videris. Verum recorder, cum quondam alter alteri essemus illausti. Sed quid audivi de te quando sum reversus? Quod novum negotium gessisti hic me absente? Et gaudeo quod evasisti salva, et

Doux.—14 Gron. libere possum.—16 Lips. deme, deme soleas. Mox, cedo vivam C. cedo vinum C. 2. et edd. vett. cedo vinum B. 1. et Pins.—17 B. 1. sed dicas.—18 Bene num B. 1. ambulasti Pl. ap. Both. nunc quidem hercle attibene B. 1.—19 Quam tui Pl. Quom tui Goeller.—20 Edd. vett. at hoc. Pl. hoc est me illi dulci; Goeller. hoc est melle dulci.—22 Da nunc suaviū edd. vett. Dan' suaviū Pl. Dan' suaviū Bipont. Mox, iidem Pl. ut em istoc p. esse; edd. vett. utinam istoc.—23 Plus pollicere tu Bipont.—27 Jam jam atiesse B. 1.—29 Particula cum deest in B. 1. C. C. 2. et edd. vett.—30 Cum uter nostrum sorderemus alteri ed. Paris. Cum uterque nostrum sorderemus alteri Diss. alter alteri Both. et Goeller. unus deest in B. 1. C. C. 2. et edd. vett.—31 Sed quod Acidal.—32 Acidal. negotii gesti. Post hunc versum Both. ex cod. Ambros.

Cumque bene provenisti salva, gaudeo.

PH. Tibi mea consilia summa semper credidi.

Equidem nec peperī puerum, nec prāgnas fui, 35

Verum assimulavi me esse prāgnatem, haud eram.

DI. Quapropter, o mea vita? PH. propter militem

Babyloniensem, qui quasi uxorem sibi

Me habebat anno, dum hic fuit. DI. ego senseram.

Sed quid istuc? quōi rei id te assimilare retulit? 40

PH. Ut esset aliquis laqueus et redimiculum,

Revorsionem ut ad me faceret denuo.

Nunc huc remisit nuper ad me epistolam,

Sese experturum, quanti sese penderem:

Si, quod peperissem, id educarem ac tollerem, 45

Bona sua me habiturum omnia. DI. ausculto lubens.

Quid denique agitis? PH. mater ancillas jubet,

Quoniam jam decimus mensis adventat prope,

Aliam aliorsum ire, prāmandare et quāerere

Puerum aut puellam, qui supponantur mihi. 50

incolumis ex his doloribus. PH. Tibi commisi semper mea consilia penitissima. Equidem nec peperī puerum, nec fui grāvida; verum simulavi esse prāgnantem, non eram. DI. Quocirca, o mea vita? PH. Propter militem Babyloniensem, qui agebat hic mecum, quasi cum uxore, per annum. DI. Ego existimaveram. Sed quare id? Quo consilio tu simulasti id? PH. Ut esset aliquis laqueus et nodus, ut reverteretur denuo ad me. Nunc ad me scripsit nuper hanc epistolam, sese risurum, quanti sese facerem: si educarem ac tollerem id quod peperissem, me habiturum cuncta sua bona. DI. Audio ultro. Quid agitis denique? PH. Mater mandat ancillas ire, aliam alio quāsitum puerum aut puellam, quā mihi supponeretur, quoniam jam mensis decimus propemodum adventat. Quid faciam multa rer-

Maii primus insernit, Nam quid id est? DIN. primum quom tu es aucta liberis; codex vero habet, primum cum tuis es aucta liberis; Goeller. legit, Quid id est? DIN. primum dum cum tu es aucta liberis.—33 Post hunc verum Both. et Goeller. dederunt ex eodem cod. Ambrosian. PHR. Concedite hinc vos intro atque operite ostium: Tu nunc superstes solus sermoni meo es.—36 Pro haud eram, codd. habent haud ego; Grut. et Goeller. haud nego.—37 Quapropter mea vita B. 1.—39 Me h. annum edd. vett. et Both. Me h. anno uno dum Vatt. Me h. annum dum Pll.—40 Codd. et edd. ante Douz. cui rei item assimilare.—41 B. 1. aliquis utque usque est et redimiculum.—45 Verba, id educarem ac, desunt in B. 1.—46 Pll. omnia esse.—48 Quoniam non cod. Camer. unde Bothius, Quoniam nunc.—49 Pro prāmandare, Gulielm. legit pervenari; Acidal.

NOTÆ

33 Bene provenisti] Id est, profecisti, utpote aucta liberis.

Quid multa verba faciam? tonstricem Suram
Novisti nostram, quæ modo erga ædes habet.

DI. Novi. PH. hæc una opera circumit per familias,
Puerum vestigat clanculum, ad me detulit.

Datum sibi esse dixit. DI. o merces malæ! 55

Eum nunc non illa peperit, quæ peperit, prior,
Sed tu posterior. PH. ordine omnem rem tenes.

Nunc, ut præmisit nuntium miles mihi,
Non multo post hic aderit. DI. nunc tu te interim
Quasi pro puerpera hic procuras? PH. quippini? 60

Ubi sine labore res geri pulchre potest,
Ad suum quemque æquom est quæstum esse callidum.

DI. Quid me futurum est, quando miles venerit?
Relictusne abs te vivam? PH. ubi illud, quod volo,
Habebo ab illo, facile inveniam, quomodo 65

Divortium et discordiam inter nos parem:
Postidea ego tota tecum, mea voluptas, usque ero
Assiduo. DI. immo hercle vero accubuo mavelim.

PH. Quin Dis sacrificare hodie pro puero volo,
Quinto die, quod fieri oportet. DI. censeo. 70

ba? Novisti Suram nostram tonstricem, quæ habitat nunc ante has ædes. DI. Novi. PH. It per omnes familias, una opera quærit puerum clam, ad me apportavit. Dixit sibi esse datum. DI. O improba merces! Illa prior non peperit, quæcum peperit prior, sed tu peperisti. PH. Capis sigillatim omnem rem. Nunc miles veniet huc statim, quia ad me misit nuntium. DI. Nunc tu te procuras hic interea, quasi puerperam? PH. Quidni? Quando res potest fieri sine labore, est par quemque esse industrium in suum commodum. DI. Quid fiet de me quando bellator venerit? Vivamne desertus a te? PH. Quando obtinero ab illo id quod exopto, excogitabo facile, quomodo moveam inter nos discordiam et divortium. Postea ego ero assiduo tecum tota, mea voluptas. DI. Immo per Herculem malim esse accubuo. PH. Quin volo hodie sacrificare Diis pro puero quinto die, quod

percontari.—50 Acidal. et Goeller. supponatur.—51 Edd. quædam vett. verba facimus.—52 Pl. quem erga ædem sese habet; voc. modo deest etiam in B. 1.—57 Voc. ordine, quod habent Pl. Vatt. et edd. antiq. deest in edd. quibusdam ante Gulielm.—65 C. facile invenio; Cam. in margine ed. Gronov. facile invenero.—67 Post id ego totum tecum Ald. et al. vett. Post id ego tecum

NOTÆ

70 *Quinto die*] Hic dies vocabatur *ἀμφιδόμιος*, a ritu, quo cursim circa locum gestabatur puer. Apud Græcos infans die quinto lustrabatur; sed apud Latinos octavo quidem puellæ; nono pueri: qui 'dies lustricus' dicebatur; Symmacho 'lustralis solennitas;' item 'nominalis,'

PH. Non audes aliquod dare mihi munusculum?
 DI. Lucrum hercle videor facere mihi, voluptas mea,
 Ubi quippiam me poscis. PH. at ego, ubi abstuli.
 DI. Jam faxo hic aderit: servolum huc mittam meum.
 PH. Sic facito. DI. quicquid autem erit, boni consulas.
 PH. Ecastor munus te curaturum sciô, 76
 Ut cujus me non poeniteat, mittas mihi.
 DI. Num quippiam me vis aliud? PH. ut, quando otium
 Tibi sit, ad me revisas. DI. valeas. PH. vale.
 DI. Pro Di immortales, non amantis mulieris, 80
 Sed sociæ unanimantis, fidentis fuit
 Officium facere, quod modo hæc fecit mihi.
 Suppositionem pueri quæ mihi credidit,
 Germanæ quod sorori non credit soror.
 Ostendit sese jam mihi medullitus, 85
 Se mihi infidelem nunquam, se viva, fore.
 Egone illam ut non amem? egone illi ut non bene velim?
 Me potius non amabo, quam huic desit amor.
 Ego isti non munus mittam? jam modo ex hoc loco
 Jubebo ad istam quinque perferri minas: 90

sportet fieri. DI. Censeo. PH. Non audes mihi præbere ullum munus? DI. Per Herculem lucro appono, mea voluptas, quod a me rogas. PH. Sed ego, quando abstuli. DI. Faciam aderit jam hic! mittam huc meum servolum. PH. Fac sic. DI. Quicquid autem acciderit, æqui bonique consule. PH. Per ædem Castoris, scio te curaturum, ut ad me mittas munus, cujus me non poeniteat. DI. Mihi ne vis quidpiam aliud? PH. Ut quando tibi licebit per otium, ad me repetas. DI. Valeas! PH. Vale. DI. Pro Dii immortales! non fuit mulieris amantis, sed sociæ, sed unanimis, sed fidei officium, quando hæc mihi mox fecit. Nimirum mihi detexit suppositionem pueri, quam non detexit soror germanæ sorori. Indicacis clare jam jam mihi medullitus, fore nunquam infidelem dum vivet. Egone ut non eam amem? Egone ut illi non velim bene? Non me amabo potius, quam amor ejus me destituat. Ego ad illam non mittam munera? Mandabo jam ad illam

Goeller.—69 B. 1. *hodie sacrificare*.—71 Pro munusculum, C. habet *munus civi-
 lim*; C. 2. et edd. vett. *munus civillum*.—77 *Ut ejus me* B. 1.—79 *Tibi sit me*,
 omisso *ad*, B. 1. *revisas valeas* Pl. ap. Both. *ad me intervias* Douz.—81 *Sed
 unanimantis sociæ* Goeller. qui conj. etiam, *Sed sociæ (vel sociennæ) unaniman-
 tis*.—85. 86 *Ostendisse sciam mihi medullitus Infidelem nunquam dum vivam fore*
 Nonius p. 562. *jam sese*, omisso *mihi*, B. 1. *dum vivo* B. 1. Ven. 1. et al. vett.

NOTE

quia nomen tum infanti indebatur. Gregorius Nazianz. *ὑπομάρτυρα*. Fata
 Tertullianus 'nominalia' appellat; etiam scribenda advocabantur.

**Præterea opsonari duntaxat ad minam.
Multo illi potius bene erit, bene quæ volt mihi,
Quam mihimet, omnia qui mihi facio mala.**

comportari quinque minas ex hoc loco: præterea parari edulia ad minam. Præstat illi esse bene quæ mihi vult bene, quam mihi, qui mihi omnia mala facio.

ne vicat Pll.—89 Goeller. jam domo eloco; Gulielm. e loco.—92 B. 1. quæ bene vult.—93 Pll. et edd. vett. mihi facto.

ACTUS SECUNDI SCENA QUINTA.

PHRONESIUM.

PUERO isti date mammam: ut miseræ matres sollicitæ-
que

Ex animo sunt, crucianturque! edepol commentum male!
Cumque eam rem in corde agito, nimio minus perhibemur
Malæ, quam sumus ingenio: ego prima domi modo docta
dictito.

Quanta est cura in animo, quantum corde capio dolorem, 5
Dolus ne occidat morte pueri! mater dicta quod sum, eo
magis

Studeo vitæ, quæ ausa sum tantum clam dolum aggredi-
ri.
Lucri causa avara probrum sum executâ: alienos dolores
Mihi suppositi: nullam rem oportet dolose aggredi, nisi

PHR. Præbete papillam illi puero: quam matres sunt miseræ et inquieta! quantum anguntur! per ædem Pollucis excogitatum male! et quando recogito in mente, dicimur multo minus mala, quam sumus. Ego fateor nunc id quod didici domi. Quanta est sollicitudo animi, quantam agritudinem concipio pectore, ne fraus intereat interitu pueri! quoniam sum appellata ejus mater, idcirco impensius exopto tueri ejus vitam, utpote quæ sum ausa machinari tantam fallaciam. Commisi hoc facinus quæstus gratia: mihi supposui partum alius matris. Nulla est suscipienda

1 C. data amam mam.—2 Exanimos cruciant B. 1. Ex animo suo sunt, cruciantque Bipont. et Goeller.—4 Malo B. 1. prima de me modo dicta B. 1. Pll. et edd. vett. ego primum de me domo docta Goeller. ego prima de me modo ista dicta al. vett. ego prima domi docta Palmer.—6 B. 1. ego magis.—7 Pll. et edd. vett. quæ hunc ausa sum tantundem dolum aggrediar; Goeller. quæ hoc ausa sum tantum dolum. Voc. clam deest in B. 1. adgredi, vel adgrediari, al. ap.

NOTE

4 Domi docta] Id est, domestico experimento instructa.

Astute accurateque exequare: vosmet jam videtis, 10
 Ut ornata incedo: puerperio ego nunc me esse ægram as-
 simulo.

Male quod mulier facere incepit, nisi id efficere perpetrat,
 Id illi morbo, id illi senio est, ea illi miseræ miseria est:
 Si bene facere incepit, ejus eam cito odium percipit.
 Nimis quam paucæ sunt defessæ, male quæ facere occe-
 perunt: 15

Nimis quam paucæ efficiunt, si quid occeperint benefacere.
 Mulieri nimio malefacere melius est onus, quam bene.
 Ego, quod mala sum, matris opera mala sum, et meapte
 malitia:

Quæ me gravidam esse assimilavi militi Babylonio:
 Eam nunc malitiam accuratam miles inveniatur volo. 20
 Iste hic haud multo post credo aderit: nunc prius præca-
 veo sciens:

Eumque gero ornatum, ut gravida, quasi puerperio cubem.
 Date mihi huc stactam atque ignem in aram, ut venerem
 Lucinam meam,
 Hic apponite, atque abite ab oculis: eho Pithecium,

res callide, nisi prosequaris fraudulentem et diligenter. Cernite nunc vos ipsi, ut sum instructa. Ego fingo me esse nunc ægram propter partum. Nisi mulier perficit id quod orsa est, id illi est molestum, est acerbum, est miserum illi miseræ. Si incepit facere aliquid boni, eam ejus pœnitent repente. Sunt perpauca, quas piget eorum perficiendorum quæ inceperunt facere male: sunt perpauca quæ perficiant id, quod inceperunt facere recte. Est munus mulieri multo jucundius male agere, quam recte. Mea malitia est quod sum mala, et quia sum mater, et quia sum per memet mala: quia simulavi me esse gravidam ex milite Babylonio, volo nunc ut miles reperiat illam fraudem excogitatam. Ille veniet huc modo, ut arbitror: nunc provideo diligenter ejus adventum, ornata hoc ornamento; ut cubem, quasi agra ob partum. Afferte mihi huc stactam et ignem in aram, ut venerem meam Lucinam. Hic apponite: atque discedite a conspectu. Eho Pithecium!

Pareum.—10 *Pll. exsequere.*—14 *Si deest in B. 1.*—15 *Nimisque pauca C. 2. et edd. vett. Hic versus deest in C.*—17 *Mulierio nimioque m. levius est B. 1. levius est etiam Lamb.*—18 *Gronov. et me apte.*—22 *Cumque ornatu gravida B. 1. Cumque ornatu ut gravida Ven. 1. et al. vett. Eumque ornata ornatum Grut. et ed. Taubm. Eumque ornatum ** ut gravida Goeller. accubem B. 1.*—23 *Date m. huc ejectam B. 1. ut venerem Pll. ut venerem edd. vett. vicinam*

NOTÆ

15 *Nimis quam pauca*] *Pancissime.* 23 *Ut venerem Lucinam*] *Id est, ut*
 16 *Efficiunt*] *Id est, perficiunt.* *venerer.*

Face ut accumbam : accede : adjuvare sic decet puerperam.
Soleas mihi duce, pallium injice in me huc, Archilis. Ubi
es, 26

Astaphium ? fer huc verbenam mihi, thus et bellaria.
Date aquam manibus : nunc ecaster ut veniret miles velim.

cura ut decumbam. Accede ; oportet adjuvare sic puerperam. Detrahe calceos ; injice huc in me pallium, Archilis. Ubi es, Astaphium ? Affer mihi huc verbenam, thus, et bellaria. Infundite aquam in manibus. Vellem nunc, per Castorem, ut miles veniret.

meum B. 1.—25 Goeller. adjuta : sic, &c. Hunc et sequentem vs. transponit Aicidal.—26 Soleas mihi dato Aicidal. Soleas deme Goeller.—28 Pll. ecasterum veniret ; Goeller. ecaster veniat militem velim.

NOTE

27 Thus et bellaria] Domi sacra fie- ob puerperium.
bant vulgo infinitis de causis, etiam

ACTUS SECUNDI SCENA SEXTA.

STRATOPHANES, PHRONESIUM, ASTAPHIUM.

ST. Nē expectetis, spectatores, meas pugnas dum prædicem :

Manibus duelli prædicare soleo ; haud in sermonibus.

Scio ego multos memoravisse milites mendacium.

Et Homeronidæ poëtillæ mille memorari potest,

Qui et convicti et condemnati falsis de pugnis sient. 5

Non laudandus est, quoi plus credit qui audit, quam qui videt.

ST. Ne opperiamini, spectatores, dum commemorem mea certamina. Consuevi celebrare factis bellicis, non dictis. Non ignoro complures bellatores retulisse mendacia, et possunt recenseri poëtastri imitatores Homeri, qui fuerunt convicti et condemnati de falsis certaminibus. Non mihi probatur qui fidem majorem habet ei

2 Pll. C. C. 2. B. 1. et edd. vett. duellis.—4 Et Homeronidam et postillam illi memorari potest Pll. Et Homeronidam et postilla mille memorari potest ed. Camer. Et Homeri Atridam et post illum mille memorari potest Goeller. Cf. Heins. ad Ovid. ex Pont. III. 4. 84.—5 B. 1. falsi de pugna.—6 Pll. cui plus

NOTE

2 Duelli] Id est, belli. ' Duellatores,' bellatores. non magni nominis poëtæ. Homeronidæ, quasi de Homeri gente.

4 Homeronidæ poëtillæ] Poëtillæ, Mille memorari potest] Possunt.

Non placet, cum illi plus laudant qui audiunt, quam qui vident.

Pluris est oculatus testis unus, quam auriti decem ;

Qui audiunt, audita dicunt ; qui vident, plane sciunt.

Non placet, quem scurræ laudant, manipulares mussitant :

Neque illi, quorum lingua gladiatorum aciem præstringit domi. 11

Strenui nimio plus prosunt populo, quam arguti et cati.

Facile sibi facunditatem virtus argutam invenit.

Sine virtute argutum civem mihi habeam pro præfica,

Quæ alios collaudat, eapse se vero non potest. 15

Nunc ad amicam, decumo mense post Athenas Atticas

Viso, quam gravidam reliqui meo compressu, quid ea agat.

PH. Vide quis loquitur. AS. jam propinque miles, mea Phronesium.

Tibi adest Stratophanes : nunc tibi opu'st, ægram ut tu te assimules. PH. taçe.

qui audit, quam qui vidit. Non mihi probantur, qui tantum audierunt, et qui magis prædicant quam qui viderunt. Unus testis est plures qui oculis accepit, quam decem qui auribus acceperunt: qui audiunt, dicunt audita; qui vident, norunt omnino. Non mihi probatur ille, quem sycophantæ prædicant, commiktones tacent; neque illi quorum lingua obtundit in otio aciem gladiatorum militarium. Sane strenui sunt multo utiliores reipublicæ, quam disertus et solertes. Viri virtute præditi reperiunt facile eloquentiam qua prædicantur. Sine virtute civis disertus est similis præfica, quæ celebrat alios, et non potest celebrare seipsam. Nunc pergo ad amicam, et videro quid agat post decem menses, ex quibus eam reliqui Athenis prægnantem meo concubitu. PH. Vide quis verba facit. AS. Mea Phronesium, miles Stratophanes adest jam prope. Nunc oportet, ut similes te esse ægotam.

*credit; editiones veteres qui plus credit; Goeller. qui credit.—7 Editio-
ne veteres quæ audiunt, quam quæ vident; Acidal. quem illi plus laudant,
qui, &c.—8 B. 1. testis unusquam; rō unus deest in Pll.—12 B. 1. quam
argute et rati.—13 Edd. ante Acidal. arguta.—15 Pll. Quæ alios collaudat apsa
severo, vel collaudate abse se vero; edd. vett. collaudat eapse se, vel eabse se,
vel ea se, teste Grntero; collaudare apsa seu vero non potest Pll. teste Sciop-
pio; at Parens ait in codd. esse collaudat, non collaudate.—16 Nam ad Noni-
us p. 741.—18 Vide quis loquitur tam propinque. AST. Miles Acidal. et quis
loquitur Pll.—19 Edd. vett. ut ut te assimules; Pll. Bipont. et Goeller. ut te*

NOTE

10 *Scurræ*] Sequaces hominum po-
tentiorum, et ad eorum libidinem lo-
quentes.

14 *Pro præfica*] Festus: 'Præfica
dicuntur mulieres ad lamentandum
mortuum conductæ, quæ dant ceteris
modum plangendi, quasi in hoc ipsum

præfectæ.' Statius, 'Ut Pharios alim
ficta pietate dolores, Mygdoniosque
colunt, et non sua funera plorant.'
'Nænia' Phrygium vocabulum, et
'lessus' Latinum, est præficaram
cantus.

Quid adhuc egeo tui, malum, admonitricis? an me maleficio vincere est? 20

ST. Peperit mulier, ut ego opinor. AS. vin' adeam hominem? PH. volo.

ST. Euge Astaphium eccam, it mihi advorsum. AS. salve ecastor, Stratophanes. [sium?

Venire salvom. ST. scio: sed peperitne, obsecro, Phrone-
AS. Peperit puerum nimium lepidum. ST. ecquid mihi simili'st? AS. rogas?

Quin ubi natu'st, machæram et clypeum poscebat sibi. 25
ST. Meus est, scio jam de argumentis: nimium quidem simili'st: papæ!

Jam magnu'st? jamne electat legionem, quam spoliare velit?
AS. Here nudiusquintus natus quidem ille est. ST. quid postea?

Inter tot dies quidem hercle jam actum aliquid oportuit.

Quid illi ex utero exitio est, priusquam poterat ire in prælium? 30

AS. Consequere, atque illam saluta, et gratulare illi. ST. sequor. [tit?

PH. Ubi illa, obsecro, est, quæ me hic reliquit atque absti-

PH. Sile! quid egeo adhuc tuis admonitionibus, malum? An potest aliquis me superare scelere? ST. Mulier peperit, sicut ego existimo. AS. Visne ut conveniam hominem? PH. Volo. ST. Euge, ecce Astaphium! mihi venit obviam. AS. Salvus sis, per ædem Castoris, Stratophanes! Gaudeo te reversum esse salvum. ST. Novi, sed, obsecro, Phronesium peperitne? AS. Peperit puerum nimis pulchrum. ST. Ecquid nihine est similis? AS. Petis? Quin quando est natus, petiit machæram et clypeum. ST. Est meus, scio jam ex illis indicibus. Sane est simillimus. Papa! estne jam magnus? Eligitne jam legionem, quam velit spoliare? AS. Natus est heri a quinque diebus. ST. Quid fecit postea? Per Herculem oportuit fecisse aliquid intra tot dies. Quare prodiit ex utero antequam posset proficisci ad bellum? AS. Sequere, et illam saluta, et illi congratulare. ST. Sequor. PH. Ubi est illa, obsecro, quæ me deseruit hic atque evanuit? AS. Ad-

~~~~~

assimules.—20 Cui adhuc ego tu mala in eam emonet ruri a me mafficio B. 1. Qui adhuc ego tu mala me amemonet ruria me mafficio vincere est C. Cui adhuc ego tumala meam emonet ruri a me mafficio vinceres C. 2. Cui adhuc ego tu malam eam emonet ruri a me mafficio vincere est Vatt. Cui adhuc ego tu malam emonet ruri a me vinceres Ven. 1. Quoi adhuc ego tu malam emonet ruri a me mafficio vinceres Ald. Hic vs. deest in ed. Camer.—21 Repperit B. 1. et edd. vett. vina dea aut Pll. edd. vett. et Both.—23 Venire salvom gaudeo Ald.—25 Quin' Goeller. jam machæram edd. vett.—26 Voc. quidem delet Goeller.—27 Magnu'st? jam electat Goeller. Jam majus est? jamne lectat ed. Paris. Jam manet Mediol. et Parm. Jam immanist Venet. et Arg. lectat omnes edd. ante

As. Assum: adduco tibi exoptatum Stratophanem. PH. ubi is est, obsecro?

St. Mars peregre adveniens salutat Nerienem uxorem suam. Cum tu recte provenisti, cumque es aucta liberis, 35 Gratulor, cum mihi tibiue magnum dedisti decus.

PH. Salve, qui me interfecisti pæne et vita et lumine, Quique vim magni doloris per voluptatem tuam Condidisti in corpus, quo nunc etiam morbo misera sum.

St. Eia, haud ab re, mea voluptas, tibi obvenit istic labos: Filium peperisti, qui ædis spoliis opplebit tuas. 41

PH. Multo ecastor magis oppletis opu'st tritici granariis; Ne, ille priusquam spolia capiat, hic nos extinxit fames.

St. Habe bonum animum. PH. savium sis pete hinc a me: nequeo caput

Tollere, ita dolui, itaque ego nunc doleo: neque etiam queo 45

Pedibus mea sponte ambulare. St. si plane ex medio mari Savium petere tuum jubeas, petere haud pigeat me, mel meum.

Id ita esse experta es, nuncque experiere, mea Phronesium, Me te amare: adduxi ancillas tibi eccas ex Suria duas:

sum: tibi adduco Stratophanem desideratum. PH. Ubi est is, quæso? St. Mars reversus peregre salutem dicit Nerieni suæ uxori. Tibi gratulor, quia tibi res feliciter cesserunt, quia peperisti puerum, et quia mihi attulisti magnum decus et tibi. PH. Salve, qui me ferme privasti et vita et lumine, quique attulisti tantum dolorem ad explendam tuam voluptatem. Egrotō nunc etiam eo morbo. St. Eia! non sine præmio, mea voluptas, iste labor tibi obtigit: peperisti filium qui reddet ædes tuas refertas præda. PH. Per ædem Castoris est multo magis opus granariis plenis frumento, ne fames nos jugulet, antequam ille detrahat spolia. St. Esto æquo animo! PH. Accipe a me osculum hinc, si vis: non possum levare caput; adeo egrotavi, adeo egrotō nunc, et nequeo etiamnum stare pedibus per memet. St. Si imperes accipere tuum osculum e medio mari, non me pigeat accipere, meum mel. Tu es experta olim, et experieris nunc, mea Phronesium, te a me amari.

~~~~~

Grat. legionem q̄s poliarēt Pll.—28 Delph. et Bipont. quid tum postea?—32 B. 1. Plj. et edd. vet. reliquit ab se abiisti; C. cabse; Acidal. atque a me abstulisti; Goeller. et abs me destitit.—36 Pll. deristi decus; Goeller. peperisti decus.—38 B. 1. magnos dolores. Acidal. addit mihi.—42 Both. et Goeller. tritici opust granariis.—44 Pll. ap. Both. suavium sispete hinc abnequeo caput.—48 B.

NOTE

34 Nerienem] Martis uxorem.

Iis te dono : adduce hoc tu istas : sed istæ reginæ domi 50
 Suæ fuere ambæ : verum patriam ego excidi manu.

Iis te dono. PH. pœnitetne te ? quot ancillæ sunt jam ?
 Quine etiam super adducas, quæ mihi comedint cibum ?

ST. Hoc quidem [perulam.

Hercle si ingratum est donum, cedo tu mihi istam, puere,
 Hem ! mea voluptas, attuli eccam pallulam ex parva Græ-
 cia tibi. 55

Tene tibi. PH. hoccine mihi ob labores tantos tantillum
 dari ?

ST. Perii hercle miser : jam mihi auro contra constat filius.
 Etiamnum me vilipendit : ad id, purpuram ex Sara tibi
 Attuli, et induvias Ponto amœnas : tene tibi, voluptas mea.
 Accipe hoc : abduce hasce hinc e conspectu Suras. 60
 Ecquid amas me ? PH. nihil ecastor : neque meres. ST.
 nihilne huic sat est ?

Ne mihi verbum quidem unum dixit ! viginti minis

Ecce duas ancillas tibi adduxi ex Syria: tibi eas do: tu adduc istas: istæ fuere reginæ ambæ apud suos; sed ego everti manu patriam. Tibi eas do. PH. Pœnitetne te? Quot sunt ancillæ jam? Nonne superaddis adhuc duas, quæ liguriant meum cibum? ST. Per Herculem, nisi hoc præmium est gratum, o puer, cedo mihi illam peram. Hem! mea voluptas, tibi attuli ex parva Græcia illam pallulam; accipe hanc! PH. Oportetne mihi dare tam parvam mercedem ob tantos labores? ST. Interii per Herculem miser! filius mihi auro præponderatus est: et me spernit adhuc! Præterea tibi attuli purpuram ex Tyro, et indumenta amœna ex Ponto. Accipe, mea voluptas, accipe hoc: amove hasce Syras hinc e conspectu. Mene amas? PH. Per ædem Castoris nullo modo, neque mereris. ST. Quid huic satis est? Ne mihi quidem dixit unum verbum! credo munera quæ ei donavi posse

1. *experia nunc experire.*—49 Voc. duas deest in B. 1.—50 *Istas dono* B. 1. *sed reginæ istæ domi* Both. et Goeller.—51 *Suæ fuerunt ambæ* Both. et Goeller.—52 C. *ancilla siam*; C. 2. *ancillast jam.* Gulielm. conj. *quod ancillas olas alam, Ni insuper, &c.* vel, *te, quot a. s. jam?* Quine etiam nunc insuper, &c. unde Goeller. *Quin' etiam insuper.* Pll. ap. Both. *Quin etiammen super.* Pll. ap. Pareum, *Quine etiam men super.* Edd. vett. *super ducas.*—54 Pll. *puere perviam*; edd. vett. *puere pallulam.*—57 Pronomen mihi deest in B. 1. et Pll.—58 Pll. *malī pendit*; edd. vett. et Goeller. *nihilī pendit.*—59 Pll. ap. Both. *attulitūas ponto amœnas*; Goeller. et *duas Ponto.*—60 Pll. *ince conspectu suras,*—61 *Equidem has ecastor nihil moror Ald. Equidem has nihil ecastor: neque meres* Pareus ex codd. *Equidem Amazonas has ecastor nil moror* conj. Goeller.

NOTÆ

53 *Quine*] Quasi dicat: Paucæ tibi videntur tot ancillæ, quot mihi nunc sunt, nisi tu plures adducas ultro estrices in ædes meas?

58 *Ex Sara*] Id est, ex Tyro. Virgilias, 'Ut gemma bibat, et Sarrano dormiat ostro.'

Venire illæc posse credo dona, quæ ei dono dedi.

Vehementer nunc mihi est irata : sentio atque intellego.

Verum adibo : quid ais nunc tu ? numne vis me, voluptas
mea, 65

Quo vocatus sum, ire ad coenam ? mox ad te huc cubitum
ivero.

Quid taces ? planissime edepol perii ! sed quid illuc boni
est ? [quo ferant,

Quis homo est, qui inducit pompam tantam ? certum 'st,
Observare : huic credo fertur : verum jam scibo magis.

vendi viginti minis : mihi est irata jam magnopere. Animadverto atque video. Verum conveniam. Quid dicis tu nunc ? Visne me ire ad cenam, mea voluptas, quo sum vocatus ? Revertar mox cubitum ad te. Quid siles ? Per ædem Pollucis interii funditus ; sed quid est hoc ? Quis est ille qui inducit tantam pompam ? Est constitutum videre quo inferant. Arbitror hanc deferri ad Phronesium. Verum jam norim magis.

—63 *Ne unum verbum quidem num dixit Pll. ap. Both.*—64 B. 1. *mihi nunc.*
—66 B. 1. *mox huc cubitum iero ; Palmer. et Goeller. nox ad te ; desunt in B. 1. C. et C. 2.*

NOTÆ

66 *Mox*] Alii *nox*, id est, noctu.

ACTUS SECUNDI SCENA SEPTIMA.

GETA, PHRONESIUM, STRATOPHANES.

GE. ITR, ite hac simul, muli æris, damnigeruli, foras
gerones, [nibili

Bonorum hamaxagogæ : satine qui amat, nequit quin

GE. *Pergite, pergite hac una, muli onusti ære, qui fertis foras, qui bajulatis damna, qui exportatis bona plenis plaustris. Nonne satis est, is qui amat, non potest, quin*

1 B. 1. et Pll. *simul muliere ;* edd. vett. *simul mulieri.* Pll. *idamnigeruli.* Sciopp. conj. *hac simul heri damnigeruli.* Voc. *foras gerones* delet Goeller.—
2 *Bonorum exagogæ* Lips. edd. vett. et Goeller. B. *exagocæ* B. 1. *macagocæ*, sive *axagocæ*, Pll. *satis est qui amat* B. 1. *satin' se quis amat* Pll. et edd. vett.

NOTÆ

1 *Muli æris*] Est allusio quædam ad mulieres.

Damnigeruli] Compositio comica, ut 'forasgerones.'

2 *Bonorum hamaxagogæ*] Id est, vehiculis bona amatorum exportatis.

Sit, atque improbis sese artibus expoliat? nam hoc qui
sciam, ne quis [amator;

Id quærat ex me: domi est, qui facit improba facta,
Qui bona suâ pro stercore habet, foras jubet ferri: me-
tuit 5

Publicos: mundissimum sit: puras sibi esse volt ædes.

Domi quicquid habet, verritur ξξω quandoquidem ipse
perditum se it,

Secreto hercle equidem illum adjutabo: neque mea quidem
Opera unquam nihilominus propere, quam potest, peribit.

Nam jam de hoc opsonio, de mina una deminui 10

Modo quinque nummos: mihi detraxi partem Herculeaneam.

Nam hoc assimile est, quasi de fluvio qui aquam derivat
sibi;

Nisi derivetur, tamen omnis ea aqua abeat in mare.

Nam hoc in mare abit, misereque perit sine omni bona
gratia: hæc

Cum video fieri, suffuror, suppiilo, de præda prædam 15

Capio: meretricem ego item esse reor, mare ut est: quod
des devorat, nec unquam

Abundat: at hoc saltem servat mare; quod illi subest,
apparet: huic des

sit nihili faciendus, atque sese enudet pravis artibus? Nam ne aliquis a me roget, quomodo sciam illud: hoc accipe. Est domi amator, qui perpetrat facta nequam, qui intuetur suas fortunas ut stercus, mandat efici foras, metuit ædiles: verritur domus: vult suas ædes esse mundas: everritur res. Quoniam ille ruit in exitium voluntarium, equidem per Herculem illi opitulabor occulte in se perdendo: neque peribit minus celeriter, tametsi non adjuvero in se perdendo, quam perit. Nam demi mox quinque nummos de hoc opsonio, de una mina demi partem Herculeaneam. Ii qui faciunt sic sunt similes iis, qui derivant aquam de flumine; nisi derivetur, tamen omnis illa aqua effluit in mare. Nam id effluit in mare, et perit misere citra ullam significationem animi grati. Quando video fieri hæc, suffuror, suppiilo, detraho prædam de præda. Ego existimo esse meretricem similem mari: absorbet id quod datur, neque redundat. Sed mare conservat hoc quod inferitur; apparet id quod inest in eo.

nihil B. 1.—3 Sint ... expolient Goeller. expoliet edd. vett. Hoc verbum deest in C.—6 B. 1. mundissimis est; Palmer. et Lips. mundissimust.—7 B. 1. perditur ex eo q. ipse perditus est; Pll. perditum sit; Pl. ap. Both. perditum sit.—9 Opera unquam hilo minus Goeller. Opera unquam nihili omnibus Pll. Both.—10 B. 1. demina diminui.—11 Herculanam Camer.—15 Pll. si fieri; Pareus sic fieri.—16 Verbum esse deest in Pll. nec deest in B. 1.—17 Abun-

NOTÆ

11 *Herculeaneam*] Alii *Herculanam*. enim Herculi pendebantur.
Est nummus unus ex decem; decimæ

Quantumvis; nusquam apparet, neque datori, neque ac-
ceptrici. [tulit in

Velut meretrix meum herum miserum sua blanditia in-
Pauperiem, privavit bonis, luce, honore, atque amicis. 20
Attat eccam, adest propinque: credo audiisse hæc me
loqui.

Pallida est, ut peperit puerum: alloquar, quasi nesciam.
Jubeo vos salvere. PH. noster Geta, quid agis? ut vales?
GE. Valeo, et venio ad minus valentem; et melius qui
valeat, fero.

Herus meus, ocellus tuus, ad te ferre me hæc jussit
tibi 25

Dona, quæ illos ferre vides, et has quinque argenti minas.

PH. Pol haud perit, quod illum tantum amo. GE. jussit
orare, ut hæc grata haberes tibi.

PH. Grata æquaque ecaster habeo: jubeo auferri intro: i,
Cyame:

Ecquid auditis hæc, quæ imperata sunt? GE. vasa nolo
auferant:

Da meretrici quantum volueris, id apparet nunquam; neque ei qui dat, neque ei qui accepit. Sic meretrix impulit in paupertatem meum miserum herum suis illecebris, pellexit in inopiam; spoliavit bonis, luce, honore, atque amicis. Attat ecce adest juxta: arbitror me ab ea auditum esse loquentem hæc. Est pallida, quia peperit puerum. Affabor, quasi ignorem. Opto vos esse saluos. PH. Quid facis, noster Geta? Quomodo vales? GE. Valeo, et venio ad eam quæ non valet tam bene; et fero id quo valeat melius. Meus herus, tuus ocellus, mihi imperavit, ut tibi offerrem hæc munera ad te, quæ illos cernis conferre, et has quinque minas argenti. PH. Per Pollucem, non est ingratus erga me, quod illum amo tantum. GE. Mihi mandavit, ut etiam atque etiam rogarem, ut haberes hæc accepta. PH. Per ædem Castoris, habeo grata et jucunda. Præcipe ea inferri. I, Cyame! auditisne hæc quæ sunt mandata? GE. Nolo auferri vasa: oportet ea desiccare. PH. Per

dat hoc saltem servat mecum illi subest apparet des B. 1. et Vat. At hoc saltem servatum tibi æstuat: eccum apparet cod. Scaligeri; At hoc saltem servat mare: quod illi subest, apparet: huic des Palmer. at hoc saltem servatu bi est va mecum apparet citat Acidal. Ille vero legit, At hoc saltem interest: nam illi æstuant ejectum apparet; Pll. servat mecum illi subeste apparet des quantum.—18 Pll. vett. et Goeller. acceptrica.—19 Pro intulit, quod exhibent codd. et edd. vett. Lips. conj. impulit.—23 Jubeo vos valere edd. vett. salvere Pll. et Vatt. noster Greta Gronov.—27 B. 1. Pll. et edd. vett. jussit operare ut hæc; Palm. et Bipont. jussit opere orare; Delph. jussit opera orare; Par. obsecrare.—28 Grataque æcator B. 1. C. 2. et edd. vett. Grata acaque C. Grata acceptaque Camer. et Lamb. Grata ecaster h. j. a. intro hæc ad me Ald.—29 Pll. Ecquid (C. 2. Hæc quid) auditis heque tam imperat suasa nolo. Goeller.

Desiccari lubet. PH. impudens, mecator, quanti est negotii! GE. tun' bona fide, 30

Tunc ais impudentem me esse, ipsa quæ sis stabulum flagitii? [dic ob hæc dona, quæ

PH. Dic, amabo te, ubi est Dinarchus? GE. domi. PH. Ad me miserit, me illum amare plurimum omnium hominum:

Ergo meumque honorem illum habere omnium maximum: Atque, ut huc veniat, obsecrare. GE. illicet: sed quis nam illic homo est, 35

Qui ipse se comest, tristis, oculis malis? animo hercle homo suo est miser, [non novisti, obsecro?

Quisquis est. PH. dignus est mecator. GE. quid est? PH. Qui illic apud me erat, hujus pater pueri illic est: usque ad jentaculum

Jussit ali: mansi, auscultavi, observavi. GE. quem pernam, Novi hominem nihili: illic quæso est? PH. illic est. GE. me intuetur gemens. 40

ædem Castoris quam impudens est molestus! GE. Tunc serio, tunc ais me esse impudentem, ipsa quæ sis sentina vitiorum? PH. Dic, te obsecro, ubi est Dinarchus? GE. Domi. PH. Nuntia illi illum a me amari præter ceteros homines, propter munera quæ detulit ad me, et mihi ducere maximo honori, quod amor ab illo, et rogare etiam atque etiam ut veniat huc. GE. Faciam labens: sed quisnam est ille, qui seipsum disceperit mastus oculis torvis? Per Herculem, quisquis est ille, homo miser vere. PH. Meretur, per ædem Castoris, esse miser. GE. Quid est igitur? PH. Nonne novisti, quæso, illum qui erat apud me? Ille est pater hujus pueri. Mandavit nutrirî puerum, usque ad jentaculum: expectavi, audiri, observavi. GE. Estne, obsecro, illo homo vilissimus quem pernovi? PH. Est ille.

*lanta nolo.—30 Desiccari jubet Pll. et edd. vett. jube ed. Paris. Defricari jube Acidal. impudens es, mecator: quantum est negotii edd. vett. impudens es, mecator. GET. quid est negotii? tun' bona fide, Tun' ais, &c. Acidal.—33 Admiserit B. 1.—34 Erga eumque honorem habere me Palmer. et Goeller. Erga eumque honorem, eumque habere Ald. et al. vett. * Unique honorem illi me habere Camer.—35 Utque huc veniat obsecrare. GET. licet, &c. Acidal. et Goeller. obsecrat Pll. obsecra ed. Camer. illicet codd. et edd. vett.—36 Tristis, qui ipse se comest? hercle, animo homo, &c. Goeller. Qui ipse secum est tristis, animo hercle homost suo miser Ald.—37 Pl. ap. Both. ne quid est; Grnt. ecquid est; Goeller. quid id est.—38 B. 1. et Pl. ap. Both. pater usque ad jentaculum; C. usque ad ectaculum. Voc. pueri illic est desunt in C. 2. abjectaculum Brant.—39 'Palm. delet, jussit ali: mansi, auscultavi, observavi.' Gronov.—*

NOTÆ

38 Jentaculum] Primus erat cibus ἀπαρτίσμα, quem sequebatur prandium, apud Romanos, ut apud Græcos deinde vesperta; postremo cena: Delph. et Var. Clas. Plaut. 5 Q

Traxit ex intimo ventre suspirium : hoc vide, dentibus
Frendit : icit femur : num obsecro nam hariolus, qui ipsus
se verberat ? [pectore

St. Nunc ego meos animos violentos, meamque iram ex
Jam promam : loquere, unde es ? quojus es ? cur ausus
inclementer

Mihi dicere ? GE. lubido est. St. istuccine mihi re-
spondes ? 45

GE. Hoc : non ego te floccifacio. St. quid tu ? cur ausa
es alium te

Dicere amare hominem ? PH. lubitum est. St. ain' tan-
dem ? istuc primum experiar. [carum,

Tun' tantilli doni causa, olerum, atque escaram, et pos-
Mœchum malacum, cincinnatum, umbraticolam, tympa-
notribam

Amas, hominem non nauci ? GE. quæ hæc res ? meone
hero tu, improbe, 50

Maledicere audes, fons vitii et perjurii ? St. verbum unum

GE. *Me aspectat ejulans. Duxit gemitum ab imo pectore. Aspice id : fremit dentibus : ferit femur. Estne, quæso, hariolus qui se pulsant ipse ? St. Nunc ego ostentabo meos animos indomitos, et meam iracundiam ex pectore. Dic, unde es ? cujus es ? quare es ausus me alloqui inurbane ? GE. Sic placet. St. Siccine reponis ? GE. Repōno hoc : ego nihili facio te. St. Quid tu ? Quare es ausa dicere a te amari alium hominem ? PH. Sic placet. St. Dicisne id tandem ? Experiar primum illud, utrum amas adulterum, effæminatum, calamistratum, luci-fugam, mollem, hominem non flocci, propter minimum munus olerum, escarum, et poscarum. GE. Quid est hoc ? Aude me tu, scelestè, maledicere meo hero, fons sceleris et perjurii ? St. Adde unum verbum huic rei : per Herculem ego te con-*

~~~~~

41 Pll. *Fris. et edd. vett. suspirium ; Ald. et Goeller. suspirium ; al. sus-pensum.*—45 Pll. *istuc nec mihi responsis.*—48 Codd. *Camerarii, pentilli, vel pertilli doni ; unde Both. putilli doni.*—50 *Hominem amas . . . res est Goeller.*

NOTÆ

apud Græcos, ἀπίστων deinde ἐντέπρω-
μα postremo δεινόν. Queritur Phro-
nesium, militem alnisæ puerum us-
que ad jentaculum duntaxat.

42 *Hariolus*] Hic accipitur pro fu-
rioso. Nam inter hariolandum, ut-
plurimum, evadebant furiosi ; qua-
lis describitur Camæa Sibylla Vir-
gilio.

49 *Umbraticolam*] ‘Umbraticola’
dicitur mollis et a fortitudine militari
alienus, utpote qui in umbrosis locis
degat, nec solem pulveremque, ut
homines militares, ferre solet.

Tympanotribam] ‘Tympanotriba,’
hic enervatus et effæminatus, quales
erant Cybelæ sacerdotes manibus
tympana pulsantes.

Adde istoc ; jam hercle ego te hic hac offatim conficiam.

GR. tange

[cabo : si tu

Modo ! jam ego te hic agnum faciam, et medium distrun-

Ad legionem bellator clues, at ego in culina Ares.

PH. Si æquom facias, adventores meos non incuses : quorum mihi

55

Dona accepta et grata habeo ; tuaque ingrata, quæ abs te accepi.

ST. Tunc pol ego et donis privatus sum, et perii ! GR. plane istuc est.

Quid nunc ergo hic odiose es, confessus omnibus reus ?

ST. Perii hercle hodie, nisi hunc a te abigo ! GR. accede huc modo !

Adi huc modo ! ST. etiam, scelus viri, minitare ? quem ego

60

Offatim jam, jam, jam concipilabo : qui tibi huc ventio est ?

Quid tibi hanc aditio est ? quid tibi hanc notio est, inquam, Amicam meam ? emoriere ocyus, si manu niceris.

cidam hac machæra frustatim. GR. Attinge modo ! ego te reddam nunc hic agnum ; te pecabo medium. Si tu celebreris strenuus in armis, at ego sum Mars in culina. PH. Si facias æquum, non sis molestus tuis qui veniunt ad me, quorum habeo munera grata et jucunda ; et ea quæ accepi a te ingrata. ST. Per Pollucem, ego sum spoliatus nunc muneribus, et interii. GR. Id est apertum : quare igitur es molestus huic, qui confiteris te esse reum ? ST. Per Herculem interii hodie, nisi arceo hunc a te. GR. Accede huc jam ; accede huc. ST. Minitaris adhuc, scelestæ vir ? quem ego jam, jam, jam compilabo. Quare venis huc ? Quare adis huc ? Quare tu novisti hanc meam amicam ? Peribis statim, si moveris manum.

~~~~~

—52 B. 1. *te hic affatim efficiam* ; Pll. *affatim offutiam* ; al. et edd. vett. *officiam*. Voc. *conficiam* debetur Lipsio.—54 Edd. vett. *cluo* ; Pll. et al. *civis*, at ego in culina *aves* ; Vat. *ave at ego*. Pro *ares*, al. habent *cive*.—55 Pro *adventores*, al. legunt *advectores* ; Pll. *adventores meos incuses*. Palmer. et Goeller. *ineurses*.—58 Pll. *huic odio es*. B. 1. *omnibus te iis* ; Pll. ap. Grut. *omnibus teus* ; ed. Paris. *omnibus te diis*. Meurains citat, *huic odio es* * * *bus-teus*.—61 *Affatim* B. 1. C. 2. et edd. vett. *compilabo q. t. huc* B. 1.—63 B. 1. C. C. 2. et edd. vett. *plermqne, si m. viceris* ; Scal. *si viam imbiteris*.—

NOTÆ

54 *Ares*] Mars, Græce.

dictum a Nævio, pro, corripuiati et involasti : proprie *compilasti*.

55 *Adventores*] In cauponis et divensoris hospites.

63 *Manu niceris*] ‘Niceræ,’ a quo deductum est ‘nictare,’ significat, oculo innuere.

61 *Offatim*] Id est, minutatim.

Concipilabo] Festus : ‘*Concipilasti*,

GR. Quid, manu nicherim? ST. fac quod jussi: mane! jam ego te hic

Offatim conficiam. GR. occidi! optimum est: captio est: istam 65

Machaeram longiorem habes, quam hæc est: sed verum

Sine dum petere, siquidem belligerandum est tecum.

Ibo domum: ego tecum, bellator, arbitrum æquom ceperim.

Sed ego cesso me hinc amoliri, ventre dum salvo licet?

GR. Quid? moverim manum? ST. Age id quod imperavi. Mane; ego te conficiam modo hic in frusta. GR. Interii! est optimum: sum captus: habes illam machaeram longiorem, quam hæc est; sed eam quæsitum verum, si dimicem tecum. Ibo domum: ego eligam arbitrum inter me et te justum, bellator. Sed ego cunctos memet propriare hinc, dum licet ventre incolumi?

64 Quid viam imbiturim Scal. vicerim B. 1.—65 Affatim B. 1. optimum et occidit Goeller. occidit optimum et Pl.—66 Palmer. sed verum; Goeller. verum sed.—67 Me sine dum Goeller.—69 B. 1. hinc amovers ventrem.

ACTUS SECUNDI SCENA OCTAVA.

PHRONESIUM, STRATOPHANES.

PH. DATIN' soleas? atque me intro actutum ducite:

Nam mihi de vento miseræ condoluit caput.

ST. Quid mihi futurum est, cui duæ ancillæ dolent,

Quibus te donavi? jamne abiisti? hem, sic datur!

Quo pacto excludis? quæso potin' planius, 5

Quam exclusus nunc sum? pulchre ludificor: sine!

Quantillo mihi opere nunc persuaderi potest,

Ut ego suffringam hisce talos totis ædibus!

Num quidpiam avarum mutat mores mulierum?

PH. Affertis calceos, et me inducite quamprimum in aedes: nam caput mihi dolet magnopere a vento. ST. Quid faciam ego, qui doleo, quod tibi dederim duas ancillas? Jamne abiisti? Hem, sic tibi datur! Quomodo excludis? obsecro, potestne quisquam excludi planius quam cum nunc exclusus? Mihi illud egregie. Patere! quam facile mihi potest persuaderi nunc, ut ego illam talos his totis ædibus! Estne aliquid quod accedat ad avaritiam mulierum?

1 Di te jam soleas B. 1. Date jam soleas edd. antiq. Date soleas alim vett.—2 B. 1. de veto.—4 Pl. ap. Both. et Goeller. abiisti.—5 Pl. excludis quam ego potius planius; edd. Mediol. Parm. et Sarrac. excludis quæso exoptius; edd. Paris. et Argent. excludis quæso ex hospitio planius.—7 Quantillo opere, omisso mihi, B. 1.—9 Num quicquam aliarum mutat Goeller. avarum ut ad mo-

Postquam filiolum peperit, animos sustulit: 10
 Nunc, quasi mihi dicat, Nec te jubeo, nec veto
 Introire in ædis: at ego nolo, non eo.
 Ego faxo dicat me in diebus pauculis,
 Crudum virum esse: sequere me hac: verbum sat est.

Postquam edidit puerum in lucem, evasit ferox: nunc agit sic mecum, quasi mihi dicat, Nec tibi impero ingredi in ædes, nec prohibeo: at ego nolo, non eo. Ego dabo operam ut dicat intra paucos dies me esse virum crudelem. Sequere me hac / est satis verborum.

res Vatt. Pll. B. 1. Bipont. et edd. vett. ut at mores C.—11 Pro nec veto, B. 1. Pll. et edd. vett. exhibent neque volo; Goeller. conj. neque veto.

NOTÆ

14 *Crudum virum*] Impotentem, iracundum, inhumanum.

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

STRABAX, ASTAPHIUM.

St. Rus mane dudum hinc ire me jussit pater,
 Ut bubus glandem prandio depromerem.
 Post, illoc veni, quam advenit (si Dis placet)
 Ad villam argentum meo qui debebat patri,
 Qui ovis Tarentinas erat mercatus de patre. 5
 Quærit patrem: dico esse in urbe: interrogo,
 Quid eum velit: homo cruminam sibi de collo detrahit;
 Minas viginti mihi dat: accipio lubens.

St. Pater mihi mandavit ut proficiaceres rus, primo mane, ut apponerem glandem bubus ad prandium. Veni illuc, postquam advenit (si Dis placet) ille qui debebat pecuniam meo patri, qui emerat a meo patre oves Tarentinas. Petit patrem. Dico eum esse in urbe. Peto quid cupiat eum. Homo tollit crumenam de suo collo; mihi numerat viginti minas. Accipio ultro. Repono in crumenam.

2 *Ut bubus* edd. quædam vett.—3 *Verba, quam advenit*, desunt in B. 1. sic *Dis placet* Goeller.—4 *Ad villam* B. 1.—5 *Qui frumentum ferat mercatus* B. 1.

NOTÆ

5 *Ovis Tarentinas*] Oves et lanas nam de collo pendentes gerebant, Tarentinas laudavit antiquitas. 'Decollare spem,' id est, eripere

7 *De collo detrahit*] Olim crumenspem.

Condo in crumenam: ille abiit: ego perperas, minas
 Oves in crumena hac in urbem detuli. 10
 Fuit edepol Mars meo periratus patri:
 Nam oves illius haud longe absunt a lupis.
 Nunc ego istos mundulos urbanos amasios
 Hoc ictu exponam, atque omnes ejiciam foras.
 Eradicare est certum cumprimis patrem, 15
 Post id locorum matrem: nunc hodie efferam
 Ad hanc argentum, quam mage amo quam matrem meam.
 Tat! ecquis est? nulla est? ecquis aperit hoc ostium?
 As. Quid istuc alienum est, amabo, mi Strabax,
 Qui non extemplo intres? anne oportuit 20
 Ita, te quidem qui es familiaris? St. ibitur;
 Ne me morari censeas. As. lepide facis.

Ille proficiat: ego fero oves errantes in urbem in hac crumena. Per adem Pollucis, Mars fuit iratissimus meo patri: nam illius oves non distant longe a lupis. Nunc ego sternam hoc ictu illos nitidulos urbanos amasios, et extrudam omnes foras. Inprimis est deliberatum perdere patrem, postea matrem. Efferam hodie pecuniam ad illam, quam amo magis quam meam matrem. Tat! ecquis est intus? Estne nulla? Ecquis reserat hanc januam? As. Quid est id, obsecro? esse alienus, mi Strabax, qui non ingrederis statim? Nonne oportuit te intrare, qui es familiaris? St. Ibimus; ne pules me tardare. As. Agis festive.

—6 Idem codex, urbe: intelligo.—9 C. 2. ego per peraminas; Ven. 1. Mediol. Sarracen. ego perpere; B. 1. Ald. Junt. al. vett. ego propere. Mox, verba, minas Oves in c. hac, desunt in B. 1.—13 C. 1. urbanos amasios; C. 2. urbanos amas [lacuna].—14 Ocius exponam B. 1.—15 Idem codex, certum inprimis.—16 Acidal. hodie feram.—19 Quid istuc? es alienusne Palmer. et Goeller.—20 Pro intres, Pl. Camer. habent ires; Pl. ap. Both. ite si.

NOTÆ

9 *Perperas*] Id est, inutiles.

ictu, loco movere, de gradu dejicere, sternere.

Minas] Ventre glabro.

14 *Hoc ictu exponam*] 'Exponero

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

STRATILAX, ASTAPHIUM.

ST. MIRUM videtur, ruri herilem filium
 Strabacem non rediisse, nisi si clanculum
 Collapsus est hic in corruptelam suam.

St. Miror si Strabax filius heri non est reversus ruri, nisi incidat clanculum in

As. Jam pol illic me inclamabit, si aspexerit.

St. Nimio minus sævus jam sum, Astaphium, quam fui : 5

Jam non sum truculentus : noli metuere.

Quid vis ? As. quid ? tuam expecto truculentiam.

St. Dic ; impera mihi, quid vis, et quovis modo.

Novos omnes mores habeo, veteres perdidici.

Vel amare possum, vel jam scortum ducere. 10

As. Lepide mecastor nuntias : sed dic mihi,

Habent ? St. parasitum te fortasse dicere.

As. Intellexisti lepide, quid ego dicerem.

St. Heus tu ! jam, postquam in urbem crebro commoveo,

Dicax sum factus : jam sum cavillator probus. 15

As. Quid id est, amabo ? istæcce ridicularia

Cavillationes vis fortasse dicere ?

St. Ita, ut pauxillum differat a cavillulis. [hoc tibi :

As. Sequere intro me, amabo, mea voluptas. St. tene

Rabonem habeto, mecum ut hanc noctem sies. 20

eam quæ eum corrumpit. As. Per Pollucem, si ille me videat, me vocabit. St. Sum jam multo minus crudelis quam fui, o Astaphium : non sum nunc truculentus : ne time. Quid vis ? As. Quid ? Expecto tuam truculentiam. St. Dic, manda mihi id quod optaris, et quavis ratione : sum moribus omniho novis ; deposui antiquos. Possum nunc amare vel ductare meretricem. As. Per ædem Castoris, mores commode. Sed dic mihi, habent ? St. Forsitan tu intelligis parasitum. As. Capis scite quid dicam. St. Heus tu ! ex quo versor frequentius in urbe, sum factus scurra. Sum strenuus cavillator. As. Quid est id, obsecro ? Vis, ut puto, appellare hæc dicta per jocum cavillationes ? St. Etiam ; ut dicta festiva differant parum a cavillis. As. Sequere me intro, obsecro, mea voluptas. St. Accipe id : habeto rabonem, ut sis mecum hæc nocte. As. Perii : rabonem ? Quæ est ista

~~~~~

2 Pl. ap. Both. et Goeller. redisse. Mox, nisi clanculum B. 1.—6 Acidal. Tam non . . . metuere ; qui hunc et sequentem vs. transponit.—7 Pl. tuam expector osculantiam ; edd. vett. truculentum.—8 Pl. incipera. Mox, quid tibi et B. 1.—12 Haben' Lips. et Goeller. Ain' parasitum t. f. ducere conj. Menrs. An et parasitum t. f. ducere edd. vett.—14 Pro commoveo, C. 2. habet commoveo ; B. 1. et edd. vett. convenio ; Camer. et Goeller. commeo.—15 Verba, Dicax sum, et jam, desunt in B. 1. Hic axsum factum C. et edd. vett. Hic axsum factum C. 2. sum villator conj. Muret.—17 Cavillatores Sciopp. vis, opinor dicere Pl. et Goeller.—18 B. 1. et C. differt ; Goeller. differant a cavillibus ; Pl. et edd. vett. Menrs. differt a cavillibus.—20 B. 1. ut mecum hæc nocte ;

NOTE

6 Truculentus] A 'trux,' sævus, qui, cavendo ab aliis scrupulosius, asper, rusticus.

15 Cavillator] Id est, vitiligator,

As. Perii! rabonem? quam esse dicam hanc belluam?

Quin tu arrhabonem dicis? St. ar facio lucri:

Ut Prænestinis conia est ciconia.

As. Sequere, obsecro. St. Strabacem hic opperiar modo,

Si ruri veniat. As. is quidem apud nos est hic Strabax: 25

Modo rure venit. St. priusne, quam ad matrem suam?

Heu edepol hominem nihili! As. anne autem, ut soles?

St. Immo nihil dico. As. i intro, amabo: cedo manum.

St. Tene: in tabernam ducor devorsoriam,

Ubi male accipiar mea mihi pecunia.

30

*bellua qua vocatur rabo? Quare non dicis tu arrhabonem? St. Lucror ar: quem-
admodum ciconia appellatur conia apud Prænestinos. As. Sequere me, amabo.
St. Expectabo jam Strabacem, si revertatur ruri. As. Hic Strabax est hic apud
nos: reversus est mox rure. St. Ivitne prius ad vos, quam ad suam matrem?
Heu per ædem Pollucis virum nihili faciendum! As. Redians ad solitam trucen-
lentiam? St. Immo nihil dico. As. Ingredere, amabo: porrige manum. St.
Accipe; deducor in tabernam devorsoriam, ubi invitabor male pro mea pecunia.*

~~~~~

C. a nocte; C. 2. ac nocte; edd. vett. necum ut hac nocte.—22 Pl. facto lucri.
—27 Eu epepol... jamne autem Acidal. et Goeller.—28 Jamne nihil B. 1. Pl.
Ven. 1. et edd. vett.—30 B. 1. mea nunc pecunia.

=====

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

DINARCHUS.

NEQUE gnatu'st, neque progignetur, neque potest repe-
ririer,

Cui ego nunc dictum aut factum melius quam Veneri velim.

Dii magni! ut ego lætus sum, et lætitia differor! ita

Ad me magna nuntiavit Cyamus hodie gaudia:

Mea dona deamata acceptaque habita esse apud Phro-
nesium. 5

Cum hoc jam volupe'st, tum hoc nimio magnæ melliniæ
mihi:

*Di. Neque est natus, neque nascetur, neque potest inveniri, cui optarim esse me-
lius, nunc, quam Veneri. Dii magni! quam ego gaudeo! quam sum refertus gaudio!
adeo Cyamus mihi nuntiavit hodie magnam lætitiā, mea munera fuisse grata et
jucunda Phronasio. Cumque hoc est jucundum, tum nullo jucundissimum, quod*

~~~~~

4 Voc. nuntiavit deest in B. 1. Pro Cyamus, Meurs. et Goeller. legunt

Militis odiosa ingrataque habita : totus gaudeo.

Mea pila est : si repudiatur miles, mulier mecum perit.

Salvus sum, quia pereo : si non peream, plane inteream. 9

Nunc speculabor quid ibi agatur ; quis eat intro, qui foras

Veniat : procul hinc observabo, meis quid fortunis fuat :

Quia nihil habeo, unum animos movit mihi ; omnia agam precario.

munera militis non fuerunt accepta, et odiosa. Efferor letitia. Pila est mea : si miles excluditur, mulier perit mecum. Sum incolumis, quia pereo : si non peream, funditus inteream. Nunc observabo quid agatur ibi ; quis introiat, qui veniat foras. Observabo hinc a longe, quid mihi eveniat. Una res mihi percussit mentem, quia nihil habeo : faciam omnia precario.

*****

Geta meus ; edd. vett. Chyamus.—8 Mea illa est codd. et edd. vett. Lectio nostra debetur Palmerio. Moz, B. 1. et Taubm. mecum erit ; Pll. mecum prit.—9 Edd. vett. si non peream pane vicem qui foras ; al. vett. plane esuriam ; codd. Camer. si non peream, pane uriam ; vel, pane urient ; Goeller. conj. plane perbitam.—10 B. 1. qui eat.—11 B. 1. Pll. et edd. vett. miles quid facturum. rō miles debetur Acidalio. At fortunis eat in cod. Camer. Pro fuat, B. 1. habet siet.—12 B. 1. unus animus movit : omnia, &c. C. animos mori mihi comnia ; C. 2. animos movi mihi omnia ; Pl. ap. Both. animos mori mihi omnia ; codd. Lamb. et Goeller. unum animus movit me ; edd. vett. unum animus movit mihi.

NOTÆ

6 *Mellinia*] A 'mel,' 'mellinia,' id mens est ordo, meæ vices.
est, dulcedo qualis est mellis. 12 *Precario*] Precibus.

8 *Mea pila est*] Meum est ludere,

=====

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

ASTAPHIUM, DINARCHUS.

AS. LEPIDE efficiam meum, hera, officium : vide intus
modo ut tu tuum [inani.

Item efficias : ama, id quod decet, rem tuam : istum ex-
Nunc dum isti lubet, dum habet, tempus ei rei secundes :

As. Sustinebo festive meas partes. Cura jam ut tu sustineas quoque tuas in ædibus. Stude tuis utilitatibus sicut concenit : spolia illum. Intereadum isti placet, dum est ei pecunia, impende tuum tempus huic negotio : explica tuam pulchritudi-

*****

1 Pll. B. 1. et edd. vett. mea hera ; alii codd. mea ero.—2 Pll. estum exinani ; edd. vett. estum ex inani ; Argent. astum exinani ; ed. Paris. dum est tibi in manu.—3 B. 1. et edd. vett. ei obsecundes ; Pll. ei rei secundas ; Acidal. tempus ei

NOTÆ

3 *Ei rei secundes*] Id est, tempus ei rei impendas.

Prome venustatem amanti tuam, ut gaudia compares.

Ego interim hic restitrix his præsideo, iste dum sic faciat

Domum ad te exagogam : nec quenquam interim istoc ad vos,

Qui sit odio, intromittam : tu perge, ut lubet : ludin' istos ?

DI. Qui est iste ? eia, Astaphium, indica : qui perit ? AS. amabo, hiccine tu

Eras ? DI. molestusne sum ? AS. nunc magis quam fuisti : Nobis usu est, nobis molestus : sed, obsecro, da mi operam, ut

Narrem quæ volo. DI. nam quid est ? num mea refert ? AS. non mu : sed

Intus, bolos quos dat ! DI. quid ? amator novus quispiam ? AS. Integrum et plenum adorta est thesaurum. DI. quis est ? AS. eloquar.

Sed tu taceto : novisti tun' hunc Strabacem ? DI. quid ni ? AS. Solus summam habet hic apud nos : nunc is est fundus nobis.

nem amanti, ut crees voluptatem. Ego interea hic ero in præsiidiis, donec comporet ad te dona quæ sunt in ædibus paternis : neque interea inducam ullum ad vos, qui vobis sit molestus. Tu prosequere ut voles : illudine istos ? DI. Quis est ille ? Eia ! O Astaphium ! qui occidit ? AS. Erasne tu hic, obsecro ? DI. Sumne incommodus ? AS. Es magis nunc molestus quam fuisti. Nam nisi aliquid nobis est utile, est molestum : sed obsecro, ausculta mihi, ut exponam ea quæ expeto. DI. Quidnam est ? Num mea interest ? AS. Ne mu quidem ; sed ille, qui est in ædibus, quas jacturas facit nummorum ? DI. Quid ? Estne aliquis novus amator ? AS. Est nacla thesaurum integrum et refertum. DI. Quis est ? AS. Aperiam. Sed sile tu. Novistine tu hunc Strabacem. DI. Quidni ? AS. Hic solus tenet primas

rei secundat ; Gulielm. et Bipont. ei rei obsecunda.—4 Goeller. anansi tuam. Mox, comperis Pll.—5 Ego interim hic rei triticeæ præsidebo Scal. restitricis C. restitricis B. 1. C. 2. Brix. et ed. Merulæ ; Pl. ap. Both. Ego interim hic restitricis præsidebo ; Goeller. Ego hic interim restitrix præsidebo.—7 Acidal. tu perge, ut lubet, ludi istoc ; Douza et Goeller. ludere istos.—9 Pll. nam si quid ; edd. vett. nam nisi quin ; al. nam nisi quid.—10 Nobis usus est Pl. Nobis unus Goeller.—11 Pl. ap. Both. quæ volom. Mox, codd. et edd. vett. non musset ; vel, non mus sed ; vel, novus sed ; B. 1. non mea r. non musset.—13 Lamb. et p. adepta est.—14 Sed diu taceto Pll. et edd. vett. novistin tu

NOTE

5 *Restitrix*] Id est, hic manebo, re-exportatilem domum.

15 *Solus summam habet*] Id est, summam rerum, summam auctoritatis.

6 *Exagogam*] Dum rem paternam domo ad te apportabit. Quasi dicas,

Animo bono male rem gerit. Dī. perii hercle ego idem.

As. Stultus es, qui facta infecta facere verbis postules.

Thetis quoque etiam in lamentando lessum fecit filio.

Dī. Non ego nunc intro ad vos mittar? As. qui dum quam miles magis?

Dī. Quia enim plus dedi. As. plus enim es intromissus, cum dabas. 20

Sine vicissim, qui dant operam, ob id, quod dant, operis utier.

Literas didicisti: quando scis, sine alios discere.

Dī. Discant, dum mihi argumentari liceat, ni oblitus siem, Quod dedi. As. interea magister dum tu commentabere, Volt interim illa itidem commentari. Dī. quid? As. rem accipere identidem. 25

Dī. Dedi equidem hodie ei quinque argenti deferri minas, Præterea unam in opsonatum. As. idem istoc delatum scio. [mei

De eo nunc bene sumus tua virtute. Dī. illine ut inimici Bona istic edant? mortuum hercle me, quam ut id patiar, mavelim.

As. Mavelim mihi inimicos invidere, quam me inimicis meis. 30

apud nos. Is fundus est nunc noster. Perdit male bona æquo animo. Dī. Per Herculem ego ipse perii. As. Es amens, qui optes verbis reddere ex factis non facta. Thetis fecit quoque lessum in lugendo filio. Dī. Non recipiar jam apud vos? As. Quare recipereris potius quam miles? Dī. Quia plus dedi. As. Fuisti sapius admissus, quando sapius dabas. Patere vicissim eos, qui largiuntur, uti nostra opera ob id quod dant. Didicisti literas: quia scis, patere alios discere. Dī. Discant, dummodo mihi liceat argumentari, nisi sim oblitus eorum quæ dedi. As. Interea dum tu commentaberis magister, interim illa vult quoque commentari. Dī. Quid vult commentari? As. Vult commentari, quomodo accipiat pecuniam identidem. Dī. Equidem dedi hodie quinque minas argenti, quæ ad eam deferrentur, præterea unam minam ad opsonandum. As. Scio esse delatum hoc idem: sumus nunc felices ex eo quod dedisti tua liberalitate. Dī. Oportetne ut mei inimici liguriant bona hic? Malim mortem oppetere, quam id ferre. As. Malim inimi-

~~~~~

Pl. ap. Both.—15 *Solus summa C.*—16 *Voc. rem deest in Pl. ap. Both. et edd. vett. Mox, ego quidem Gulielm. et Goeller.*—18 *Pro lessum, Vatt. B. 1. Pl. et edd. vett. habent lausus; Mercer. et Goeller. pausam.*—19 *B. 1. quid numquid miles.*—21 *Mediol. al. vett. Both. et Goeller. operam utier.*—23 *B. 1. mihi argentarii illic eam ne oblitus; C. argentariilliceam ni, &c. C. 2. argentarii illic eam ni, &c. Both. argutari; edd. vett. commentari; Acidal. commentari l. ni, &c.*—24 *Qui dedit i. magis dum B. Quod didici Acidal. et Goeller.*—28 *Pl. ap. Both. virtutem ime ut inime cime; C. virtutem inime; B. 1. inime et inimici.*

Nam invidere alii bene esse, tibi male esse, miseria est.
 Qui invident, egent: illi, quibus invidetur, rem habent.
 Stultus es. *Di.* quid est? *As.* opperire. *Di.* quid jam?
As. quia pol mavelim.
Di. Non licet de opsonii mna me participem fieri?
As. Si volebas participari, auferres dimidium domum: 35
 Nam itidem hic ut Acheronti ratio accepti scribitur:
 Intro accipimus: quando acceptum est, non potest ferri
 foras: [intro. *As.* ad te quidem.
 Bene vale. *Di.* resiste. *As.* amitte, sine. *Di.* amitto
Di. Immo istoc ad vos. *As.* iri non potest. *Di.* nimium
 potest.
 Experiri sine. *As.* immo opperire: vis est experirier. 40
 Dicam adesse, ni occupata est. *Di.* resiste, hem! *As.*
 frustra es. *Di.* redin',
 An non? *As.* redeam: sed vocat me, quæ in me plus
 potest, quam potes.

cos mihi invidere, quam me meis inimicis. Nam est miseria alteri si sit bene, et tibi sit male. Qui sunt invidi, inopes sunt: illi habent opes, quibus invidetur. Es amens. Di. Quid est? As. Expecta. Di. Quare? As. Quia per Pollucem malim. Di. Non licet me fieri participem de mina quam dedi ad opsonandum? As. Si volebas esse particeps, auferres domum dimidium. Nam scribitur ratio accepti apud meretricem sic, ut apud Acherontem: accipimus intro: quando est acceptum, non potest efferri foras. Bene vale. Di. Mane, quæso. As. Dimitte, linque. Di. Amitto intro. As. Ad te quidem. Di. Immo id ad vos. As. Immo non potest iri. Di. Nimis potest: patere me experiri. As. Expecta! vim afferres, si experireris. Nuntiam te adesse, nisi est impedita. Di. Mane, hem! As. Fit incassum. Di. Revertorisme, an non? As. Revertar; sed quæ habet plus imperii in me, me vocat. Di. Elo-

Pro mei, Donza legit mea.—31 B. 1. miserum est.—34 C. do opsoni me participem; Pl. ap. Both. et B. 1. de opsonii me participem; edd. vet. da obsonii me participem; ed. Camerarii, do obsoni me participem; Goeller. da obsoni parte me participem.—36 Nam idem ut Acheronti C. Nam idem ut acheronti hic C. 2. Nam item Ritters.—38 *Di.* siste. *As.* omitte me. *Di.* omitto intro B. 1. mittin' intro Donz. mitte intro Goeller.—39 Immo istoc ad vos. *As.* Ad nos iri Goeller. irem Pl. ap. Both. potest. *Di.* immo potest B. 1. nimium pati Pl.—40 Experiar sine Palmer. Mox, B. 1. vis est experiri; Pl. vis est experite; al. jus est.—41 B. 1. nisi occupatast . . . siste hem frustra fit; C. ubi occupatast resistat ex frustra sit: redin; C. 2. ubi occupatast resistat et frustra sit: redin; Grut. resta. *As.* ei, ei frustra, &c.—42 An non redin si vocat Pl. plus, quam tu, pe-

NOTÆ

36 *Ut Acheronti*] Id est, ut Orcus elipit, rescribit, id est, renumerat, nunquam quicquam eorum, quæ ac- seu reddit; sic neque meretrix.

DI. Uno verbo eloquar : Mittin' me intro ? AS. mendax es, abi.

Unum aiebas, sed tria dixisti verba, atque mendacia.

DI. Abiit : intro hinc ivit : ego ut hæc mihi patiar fieri ? 45 Jam hercle ego tibi, illecebra, ludos faciam clamore in via : Quæ advorsum legem accepisti a plurimis pecuniam.

Jam hercle apud omnes magistratus faxo erit nomen tuum : Post id ego te manum injiciam quadrupli, venefica, Suppostrix puerum : ego edepol jam tua probra aperibo omnia. 50

Nihili me ! perdidisti omne quod fuit : fio impudens, Nec mihi adest tantillum pensi jam, quos capiam calceos. Sed quid ego hic clamo ? quid si me jubeat intromittier ? Conceptis, me non facturum, verbis jurem, si velit. Nugæ sunt ! Si stimulos pugnīs cædis, manibus plus dolet. 55

De nihilo illi est irasci, quæ te non flocci facit. Sed quid hoc est ? pro Di immortales ! Calliclem video senem,

quar uno verbo : mens mittis intro ? AS. Abi, es mendax : dicebas unum verbum, dixisti jam tria verba, et mendacia. DI. Abiit : hinc ingressa est. Ut ego feram mihi fieri hæc ? Per Herculem, ego te exponam ludibrio omnium in via, clamore, o illecebra ; quæ accepisti pecuniam a multis contra legem. Per Herculem efficiam ut tuum nomen sit nunc apud omnes judices. Postea ego injiciam in te manum quadrupli ream, venefica ! suppostrix puerorum ! Per ædem Pollucis, ego jam delegam universa tua flagitia. O me hominem nihili faciendum ! amisi omnes fortunas. Perdidisti pudorem, neque jam curo quos calceos accipiam. Sed quid ego hic vociferor ? Quid si imperet me admitti ? Jurabo verbis conceptis, me non ingressurum : sunt nugæ : si incutis pugnōs stimulis, dolent plus manus : frustra irasceris illi, quæ te non facit flocci. Sed quid est hoc ? Pro Di immortales ! conspicio senem Calliclem, qui fuit meus affinis, ducere duas ancil-

tast Goeller.—43 Uno verbo eloquere PII. Eloquar uno verbo Goeller.—44 Unum aiebat sterilita dixisti verba B. 1. Unum aiebas steridia dixisti cod. Meurs. sterilitia jam dixisti verba Sambuc. Unum aiebat, steridia dixisti PII. stria jam dixi C. 2. a m. pr. Unum aiebas : tria jam dixisti verba, atque ea Goeller.—45 C. intro includit ; C. 2. intro induit ; Pareus et Goeller. intro hinc irruii.—47 Goeller. legem advorsum.—49 Postidea Acidal. In te ego edd. vett. quadrupus codd. et edd. vett. quadrupes al. vett.—50 Gronov. tua proba.—51 Nihil me edd. vett. Nil mihi jam Both.—52 PII. adest ad illum pensi ; Goeller. Neque adeoat, &c.—

NOTÆ

46 *Ludos faciam clamore*] Id est, pipalo te differam ante mdes. nitas hominis, et rusticitas in calceisprehenditur.

52 *Quos capiam calceos*] Inconcin-

Meus qui affinis fuit, ancillas duas constrictas ducere,
Alteram tonstricem hujus, alteram ancillam suam.

Pertimui, postquam una cura cor meum movit modo. 60
Timeo, ne malefacta antiqua mea sint inventa omnia.

las vinctas, alteram hujus tonstricem, alteram suam ancillam. Pertimui, quia una sollicitudo occupavit meum cor. Timeo ne omnia mea antiqua peccata me jam circumstant.

56 *Ne nihilo nihil est* codd. edd. vett. et Goehler.—58 *Voc. fuit* deest in codd. extat tamen in Ven. 1. et reliquis vett.—59. 60 *Hi vs. transpositi sunt* in B. 1. *plus quam una* Palmer. et Goeller.—61 *Pll. ne m. a. mea sine invenia omnia*; C. 2. et edd. vett. *ne me malefacta a. m. sine inveniam omnia*; Paris. et Argent. *nec mea malefacta a. nunc senex inveniat omnia*; B. 1. *sine inveniam omnia*.

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

CALLICLES, ANCILLÆ, DINARCHUS.

CA. EGONE tibi male dicam, aut tibi adeo male velim? ut
animus meu'st, [Iusque homo.

Propemodum expertæ estis, quam ego sim mitis tranquil-
Rogitavi ego vos verberantes et pendentes simul:

Commemini, quo quicque pacto sitis confessæ: scio.

Hic nunc volo scire eodem pacto, sine malo fateamini. 5

Quamquam vos colubrino ingenio ambæ estis; edico prius,
Ne duplices habeatis linguas; ne ego bilingues vos necem:
Nisi si ad tintinnaculos vos vultis educi viros.

CA. *Egone te convitiis appetam, aut tibi adeo exoptem male? ut quidem existimo, periculum fecisti, quam ego sim lenis et mansuetus. Ego vos interrogavi pendentes una sub verberibus: recorder qua ratione sitis confessæ omnia: scio. Nunc exopto scire eadem ratione utrum confiteamini sine supplicio. Quamquam estis ambæ mente serpentina; moneo prius, ne sit vobis duplex lingua; ne ego vos jugulem bilingues: nisi vultis deduci jam ad lorarios. AN. Vir cœgit conf-*

1 B. 1. *aut tibi malevelim ut animo meost*; pronomen tibi delet Goeller.—
2 B. 1. *sim tranquillus usque modo*.—3 B. 1. *Pll. et edd. vett. verberantes has* (C. *bas*) *pendentes*; Goeller. *verberones, ambas pendentes*.—8 *Nisi ad B. 1. Mox,*

NOTÆ

3 *Vos verberantes*] Id est, vapulantes; activum pro passivo.

6 *Colubrino ingenio*] Id est, serpentino et doloso.

8 *Tintinnaculos*] Sant tortores, seu lorarii, qui loris bubulis sontes cadunt, ficto vocabulo a sonitu quem verbera efficiunt.

AN. Vis subegit verum fateri, ita lora lædunt brachia.

CA. At, si verum mihi eritis fassæ, vinclis exsolvemini. 10

DI. Etiam nunc, quid sit negotii, falsus incertusque sum;

Nisi quia timeo tamen. AN. ego nec, quid peccavi, scio.

CA. Omnium primum diversæ state: hem sic! istuc volo.

Neve inter vos significetis, ego ero paries: loquere tu.

AN. Quid loquar? CA. quid puero factum est, mea quem peperit filia, 15

Meo nepoti? capita rerum mihi expedite. AN. istæ dedi.

CA. Jam tace: accepistin' puerum tu ab hac? AN. accepi.

CA. tace:

Nihil moror præterea: satis est fassa. AN. inficias non eo.

CA. Jam livorem tute scapulis istoc concinnas tuis.

Conveniunt adhuc utriusque verba. DI. væ misero mihi! 20

Mea nunc facinora aperiuntur, clam quæ speravi fore.

CA. Loquere tu: qui dare te huic puerum jussit? AN. hera major mea. [me minor,

CA. Quid tu? cur eum accepisti? AN. hera mea rogavit Puer ut afferretur, eaque ut celarentur omnia.

CA. Loquere tu: quid eo fecisti puero? AN. ad meam heram detuli. 25

CA. Quid eo puero tua hera fecit? AN. heræ meæ ex-templo dedit.

teri verum, adeo lora premunt lacertos. CA. Sed, si consteamini verum, liberabimini vinculis. DI. Sum etiamnum incius, quid sit rei nunc: nisi quia metuo. AN. Ego nescio quid sceleris admisi. CA. Primum omnium state sejunctæ: hem ita! volo ita vos dividi: et ne vobis signis aliquid innuat, ego stabo sicut murus inter vos. Dic tu. AN. Quid dicam? CA. Quid actum est de puero quem mea filia peperit, meo nepoti? Dicite mihi rem paucis verbis. AN. Dedi isti. CA. Sile jam. Accepistine tu puerum ab hac? AN. Accepi. CA. Sile! Nihil inquiri præter id: est satis fassa. AN. Non nego. CA. Tu arcessis nunc, hoc responso, vibices tuis humeris. Verba utriusque consentiunt hucusque. DI. Væ mihi infelici! Mea flagitia deteguntur nunc, quæ speravi fore occulta. CA. Loquere tu: qui mandavit dare huic puerum? AN. Mea major hera. CA. Quid tu? Quare eum accepisti? AN. Minor hera me rogavit ut afferretur, et ut ea omnia occultarentur. CA. Loquere tu: quid fecisti de eo puero? AN. Detuli ad meam heram. CA. Quid tua hera fecit de eo puero? AN. Dedit statim mea hera.

Idem codex, voltis vos.—10 Pll. ap. Grut. vincis exsolve mihi; B. 1. juncis exsolve mihi; Ven. 1. et edd. vett. vincis exsolve. CA. mihi; Argent. et Sarrae. vincias.—16 Pro factum est, codd. Camer. habent datumst; C. ap. Pareum, datum sit; C. 2. datum est; codd. ap. Grut. dactum est; edd. vett. actumst.—16 Pronomen mihi deest in B. 1.—17 Idem codex, pro accepti, habet accepit.—19 Jam luorem C.—23 Pl. ap. Both. eram ero vit minor.—25 B. 1. ad mea.—

CA. Cui, malum, heræ? AN. duxæ sunt istæ. CA. cave tu, nisi quod te rogo, nisi

Ea quæ exquiro. AN. mater filiæ dono dedit, inquam.

CA. Plus quam dudum, inquam, loquere. AN. plus tu rogitas. CA. responde ocysus.

Quid illa, cui donatus est? AN. supposivit. CA. cui? AN. sibi

Pro filiolo. CA. pro filiolo? Di, obsecro vostram fidem! Ut facilius alia, quam illa unde est, puerum alienum parit! Hæc labore alieno puerum peperit sine doloribus.

Puer quidem beatus! matres duas habet, et avias duas:

Jam metuo, patres quot fuerint: vide sis facinus muliebri!

AN. Magis pol hæc malitia pertinet ad viros, quam ad mulieres. [istuc scio.

Vir illam, non mulier prægnantem fecit. CA. et idem ego

Tu bona ei custos fuisti. AN. plus potest, qui plus valet.

Vir erat, plus valebat, vicit: quod petebat, abstulit.

CA. Et tibi quidem hercle idem attulit magnum malum. 40

AN. De istoc ipsa, etsi tu taceas, reapse experta intellego.

CA. Nunquam te facere hodie quivi, ut, is quis esset, diceres. [indicem.

AN. Tacui: at nunc non taceo; quando adest, necesse est

CA. Cui heræ? malum! AN. Sunt duæ istæ. CA. Vide tu ne respondes, nisi de iis quæ te rogo, nisi de iis quæ a te exquiro. AN. Mater dedit dono suæ filiæ. CA. Loqueris plus quam es locuta hactenus. AN. Tu rogas plura. CA. Responde velociter: quid illa, cui est traditus? AN. Supposuit. CA. Cui? AN. Sibi pro filio. CA. Pro filio? Di, obsecro vestram fidem! Quam alia mulier parit facilius puerum alienum quam illa cuius est puer! Hæc peperit puerum sine doloribus alieno labore: puer sane beatus! habet duas matres, et duas avias: jam metuo ne fuerint plures patres. Vide si vis scelus mulieris! AN. Per Pollucem, hæc malitia pertinet magis ad viros, quam ad mulieres. Vir fecit illam prægnantem, non mulier. CA. Ego scio idem istuc. Tu eam bene custodisti. AN. Qui est robustior, plus potest. Erat vir, plus valebat viribus, vicit; abstulit quod volebat. CA. Et tibi, per Herculem, attulit ingens malum. AN. Et si tu sileas, intelligerem satis experientia. CA. Non potui hodie te adducere ut diceres quis esset. AN. Tacui: sed non sileo nunc; est necesse ut indicem, quandoquidem adest. DI. Sum la-

26 Quid de puero B. 1. Cui te puero Pl. ap. Both.—27 Pl. Bothii, catu nisi quod te rogo nisi Ea te exquiro.—28 Goeller. mater inquam filia dono dedit.—29 Idem delet voc. inquam. Pl. ap. Both. habet inqua.—31 Pro filiolo tibi pro filiolo Pl.—32 C. puerum ut num parit; edd. vett. et Both. puerum natum parit.—33 C. quod petebat adituni; C. 2. et Ven. 1. quod petebat adest uni. Camer. primus edidit abstulit.—42 Pl. ap. Pareum, ut quis is, quis esset.—43 Verbum

DI. Lapidus sum, commovere me miser non audeo.

Res palam omnis est: meo illic nunc fiunt capiti commitia: 45

Meum illuc facinus, mea stultitia est: timeo, quam mox nominer.

CA. Loquere, filiam meam quis integram stupraverit?

AN. Video ego te, propter mala facta qui es patronus parieti. [faciam, scio.

DI. Neque vivus neque mortuus sum: neque, quid nunc Neque ut hinc abeam, neque ut hunc adeam, scio: timore torpeo. 50

CA. Dicin', an non? AN. Dinarchus: cui illam prius despoponderas. [per tua obsecro

CA. Ubi is homo est, quem dicis? DI. assum, Callicles: Genua, ut tu istuc insipienter factum sapienter feras, Mihique ignoscas, quod animi impos vini vitio fecerim.

CA. Non places: in mutum culpam confers, quod nequit loqui. 55

Nam vinum, si fabulari posset, se defenderet.

Non vinum hominibus moderari, sed vino homines solent, Qui quidem probi sunt: verum, qui improbus est, sive subbibit,

pideus, non audeo miser me movere loco. Omnis res est detecta: nunc habetur consilium de mea vita. Perpetravi hoc facinus, est mea amentia: vereor ne nominer statim. CA. Dic, quis vitium attulit meae filiae virgini? AN. Ego te video, qui es fulcrum parietis propter mala facta. DI. Neque sum vivus, neque mortuus: neque scio quid agam nunc. Neque quemadmodum abeam hinc, neque scio quemadmodum adeam: obstupee praeter metu. CA. Loqueris, an taces? AN. Dinarchus, cui illam despoponderas antea. CA. Ubi est is homo, quem nominas? DI. Adsum, Callicles! obsecro per tua genua, ut tu feras moderate illud facinus, quod perpetravi insipienter; et mihi condones id quod perpetravi vitio vini, inops animi. CA. Non places. Derivas culpam in mutum, quod nequit loqui; nam vinum se defenderet, si posset loqui. Vinum non consuevit regere homines; sed homines, qui sunt probi, consueverunt moderari vino: sed qui est improbus, sive bibat, sive abstineat vino,

~~~~~

est non legitur in Pll.—46 C. et edd. vett. stulta est t. q. mox non miner; C. 2. stulta est t. q. mox non minetur.—48 Acidal. propter malefacta quibus patior onus parietis. Palmer. propter. CA. mala qui est? AN. patronus parietis.—49 B. 1. nec quid nunc.—50 Pll. abeam ut neque ad hunc.—51 B. 1. potius dixi sponderas.—55 Non placet B. 1. Mox, idem codex, confert . . . loqui non potest.—56 Pl. ap. Both. fabularem; Goeller. fabulare.—57 Pll. B. 1. Ven. 1. et edd. vett. Non vinum moderari, sed vim solent; aliam edd. sed vino solent. Pareus dicit, se ex codd. eruisse, Nam vinum moderari, sed vim non solent.—58 Pl. ap. Both. verum qui jam probus est si quam sibi; Camer. verum qui improbus est aquam si

Delph. et Var. Clas.

Plaut.

5 R

Sive adeo caret temeto, tamen ab ingenio est improbus.

DI. Scio equidem; quæ nolo, multa mihi audienda obnoxia. 60

Ego tibi me obnoxium esse fateor, culpæ compotem.

AN. Callicles, vide, quæso, homini ne facias injuriam.

Reus solutus causam dicit: testes viactos attines.

CA. Solvite istas: agite, abite, tu domum, et tu autem domum:

Eloquere hæc heræ tuæ: puerum reddat, si quis eum petat. 65

Eamus, tu, in jus. DI. quid vis in jus me ire? tu es prætor mihi. [licles.

Verum te obsecro, ut tuam gnatam des mihi uxorem, Cal-

CA. Eundem pol te judicasse quidem istam rem intellego:

Nam haud mansisti; dum ego darem illam: tute summsisti tibi.

Nunc habeas, ut nactus: verum hoc ego te mulctabo bolo: Sex talenta magna a dote demam pro ista inscitia. 71

DI. Bene agis mecum. CA. filium istinc tuum te meli'at repetere.

Ceterum, uxorem, quam primum potest, abdace ex ædibus.

est tamen improbus animo. DI. Scio equidem mihi audienda esse multa convicia, quibus me reddidi dignum. Ego fatear me tibi esse devinctum, et affinem culpæ. AN. Callicles, vide, obsecro, ne facias injuriam homini. Reus defendit causam solutus, tenes testes constrictos. CA. Solvite istas; agite, abite, tu domum, et tu quoque domum: eloquere hæc tuæ heræ: reddat puerum, si quis eum roget. Pergamus tu in jus. DI. Quare vis me ire in jus? Tu es meus iudex. Sed te quæso, ut mihi des tuam filiam uxorem. CA. Per Pollucem, animadverto quidem te judicasse eandem rem: nam non expectavisti donec illam darem: sed tu summsisti tuo arbitrio: nunc habe illam, ut cepisti? Sed ego te mulctabo hac jactura: adimam sex magna talenta a dote, pro illa audacia. DI. Agis præclare mecum. CA. Oportet te repetere istinc tuum filium. Ceterum adduc uxorem ex

bibit; Pareus et Goeller. verum, qui improbus, is quamvis bibit.—59 Sive adeo caret te me tu tamen ab ingenio timidus est improbus Pl. ap. Both. sciet temeto Aicidal.—60 Palmer. Bipont. et Goeller. ob noxiam.—61 B. 1. culte compote me.—62 Verba, testes viactos attines, desunt in edd. vett. Lipsius primus supplevit e libris Vatt. qui sic ferebant, dicit, tameatis victo satines; vel, tam estis victo sati ines; Pl. ta estis victo sati ines.—65 Pl. ap. Both. heræ tu.—71 Sex L malana detes dem an Pl. ap. Both. magna dotis Goeller.—72 B. 1. istinc tute melius est.—73 C. abdu ex ædibus; C. 2. et edd. vett. plæræque, abduci ex æ-

NOTE

59 Caret temeto] Id est, vino.

Ego adeo jam illi remittam nuntium affini meo :

Dicam, ut aliam conditionem filio inveniat suo. 75

DI. At ego ab hac puerum reposcam, ne mox inficias eat.

Nihil est: nam ipsa hæc ultro, ut factum est, fecit omnem rem palam.

Sed nimium pol opportune ecce ab sese egreditur foras.

Nec ista stimulum longum habet, quæ usque illinc cor pungit meum!

ædibus, quam primum potueris. Ego adeo jam remittam modo nuntium ad meum illum affinem: dicam, ut inveniat suo filio aliam conditionem. DI. Sed ego repetam puerum, ne neget modo. Fiet sine opera; nam hæc ipsa patefecit sponte omnem rem, ut est acta. Sed ecce prodit foras ab ædibus suis, per Pollucem, admodum opportune! Ista habet longum stimulum quo pungit meum cor, usque ab illo loco.

*****

dibus.—78 Edd. vett. opportuna ecce ab se egreditur; Bothe edidit, opportune capere eam egreditur.

=====

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

PHRONESIUM, DINARCHUS, ASTAPHIUM.

PH. BLITEA et lutea est meretrix, nisi quæ sapit in vino ad rem suam.

Si alia membra vino madeant, cor sit saltem sobrium.

Nam mihi dividia est, tonstricem meam sic mulcatam male:

Ea dixit, eum Dinarchi puerum inventum filium.

DI. Ubi id audivit, quam penes est mea omnis res et liberi? 5

PH. Video eccum, qui manstutorem me adoptavit bonis.

PH. Meretrix est vilior fungo et cano, nisi quæ curat suas utilitates, etiam quando potat. Si alia membra madeant vino, saltem ingenium debet esse siccum. Nam doleo meam tonstricem fuisse sic exceptam. Ea dixit eum puerum esse inventum filium Dinarchi. DI. Quando audivit id, penes quam opes et filius sunt? PH. Conspicor eum, qui me adoptavit tutricem suorum bonorum.

*****

1 *Blitea est meretrix*, omisiss et *lutea*, B. 1.—6 *Pro manstutorem*, quod ser-

NOTE

1 *Blitea*] Plinius: 'Blitum iners ulla: unde convicium fœminis apud videtur, ac sine sapore aut acrimonia Menandrum faciunt mariti.'

DI. Mulier, adsum: profectu'st. PH. quid agitur, voluptas mea? [ago.

DI. Non voluptas: aufer nugas: nihil ego nunc de istac re

PH. Scio mecastor quid velis, et quid postules, et quid petas.

Me videre vis, et me te amare postulas: puerum petis. 10

DI. Di immortales, ut planiloqua est! paucis ut rem ipsam attigit!

PH. Scio equidem sponsam tibi esse, et filium ex sponsa tua: [tuum:

Et tibi uxorem ducendam jam esse: alibi jam animum

Ut me quasi pro derelicta sis habiturus: sed tamen

Cogitato, mus pusillus quam sit sapiens bestia, 15

Ætatem qui uni cubili nunquam committit suam:

Quia, si unum ostium obsideatur, aliud perfugium gerit.

DI. Otium ubi erit, de istis rebus tum amplius tecum loquar. [quos sinas

Nunc puerum redde. PH. immo, amabo, ut hos dies alieum esse apud me. DI. minime. PH. jam, amabo. DI.

quid opus't? PH. e re mea est. 20

Triduum hoc saltem, dum aliquo miles circumducitur.

DI. Adsum, mulier: profeci. PH. Quid sit, mea voluptas? DI. Non voluptas: omitte nugas. Ego nihil ago nunc de istis rebus amatoriis. PH. Per Castorem intelligo quid velis, quid postules, et quid roges. Libet me videre, et cupis ut te amem: rogas puerum. DI. Dii immortales! ut loquitur res palam! ut comprehendit paucis rem ipsam! PH. Equidem intelligo tibi esse sponsam, et filium e tua sponsa: et tibi ducendam jam esse uxorem: et tuum animum esse jam alibi: me a te deserendam. Attamen reputa, quam pusillus mus sit sapiens bestia, qui nunquam credit suam vitam uni cavo: quia si obstruatur unum ostium, aliud aperit perfugium. DI. Quando erit otium, tum fabulabor amplius tecum de istis negotiis. Restitue nunc puerum. PH. Immo obsecro ut patiaris eum esse apud me per dies aliquot. DI. Minime. PH. Jam obsecro. DI. Quid est opus? PH. Est e mea re. Saltem per hos dies tres, dum miles circumvenitur. Aliqua præda si mihi erit hoc dolo, partiar tecum. Si

vant C. C. 2. B. 1. suis tutorem exhibent edd. vett. meis tutorem Acidal. et al. ap. Taubm. adoptavis B. 1.—7 Mulier, ad te sum profectus edd. vett. et Goeller. Mulier assum. PH. profecto is est. Quid agitur? Lips. Mulier ad sum profectus est Pll.—8 Goeller. nihil nunc ego.—9 Both. quid vis, et q. postulas, et q. petis. Pll. habent vis; et edd. vett. postulas.—10 Verbum vis delet Goeller. et puerum Acidal.—13 Codd. et edd. vett. alibi jam animum tuum sine esse; Goeller. alibi jam esse animum tuum.—16 B. 1. quin oculi culum quam committit.—17 Quia vinum obsideatur profugium gerit idem codex; perfugium quarit Pius; Quasi unum obsideatur, aliunde perfugium C.—2. Quia si u. odium C.—20 Pll. opus jure mea; edd. vett. DI. minime: nam eo quid opus? PH. in re

In eam rem, si quid habebo, tibi quoque etiam proderit.
Si auferes puerum, a milite omnis tum mihi spes animam
efflaverit.

DI. Factum cupio: nam re facere, si velim, non est locus.
Nunc puero utere, et procura; quia, unde procures, habes.

PH. Multum amabo te ob istam rem mecator: ubi domi
metues malum, 26

Fugito huc ad me: saltem amicus mihi esto manubiaris.

DI. Bene vale, Phronesium! PH. jam me tuum oculum
non vocas?

DI. Id quoque interim futatim nomen commemorabitur.

PH. Numquid vi? DI. fac valeas: operæ ubi mihi erit,
ad te venero. 30

PH. Ille quidem hinc abiit, abscessit: dicere hic quidvis
licet. [opus.

Verum est verbum, quod memoratur: ubi amici, ibidem
Propter hunc spes etiam se hodie * ri militem:

Quem ego, ecastor, mage amo quam me, dum id, quod
cupio, inde aufero.

auferas puerum, tum omnis spes concidet. DI. Volo fieri; nam non possum facere si velim. Nunc utere puero, et eum cura, quia est tibi quo cures. PH. Per Castorem te amabo impensissime idcirco. Quando timebis malum domi, veni huc ad me. Esto mihi saltem amicus, in tuam rem. DI. Bene vale, Phronesium! PH. Non me appellas jam tuum oculum? DI. Interim disputabitur quoque de isto nomine. PH. Visne aliquid? DI. Fac valeas! Revertar ad te, quando mihi erit opus. PH. Ille hinc profectus est, fugit: licet dicere hic quidquid voluero. Id quod dicitur est verum: quando sunt amici, tum est molestia. Propter hunc miles se vidit sæpe exclusum: quem ego etiam hodie amo, per eadem Castoris, magis quam me, dum aufero ab eo id quod exopto. Meretrices in eo ponunt suam

mea triduum; Goeller. in rem meam est.—22 In eam rem? PH. in eam: si, &c. Goeller.—25 Pll. quando procures habes; Arg. et Sarrac. quando quod procures.—27 Codd. et edd. vett. manubinaris.—29 Pro futatim, quod exhibent Pll. futatim legitur in codd. Lipsii et edd. vett. fututim Palmer. Mox, commemoravi ter edd. vett.—30 Pro fac valeas, Pll. et edd. vett. habent facillas.—31 Particula hinc deest in B. 1.—32 C. 2. et edd. vett. ubi amici ibidem; Pl. ap. Both. et ed. Paris. opes.—33 B. 1. hodie tantum militem; Pll. propter hunc spes etiam se hodie tantum rim militem; edd. vett. sp. Meurs. spes etiam se hodie tam interit in militem; ed. Pii et Mediol. tantum rim mili-

NOTE

27 *Manubiaris*] Esto mihi saltem collator.
amicus; si non ex animo, at fructuosus; 29 *Futatim*] Profusum.

Quæ cum multum abstulimus, haud multum apparet, quod datum est; 35

Ita sunt gloriæ meretricum. As. aha, tace! PH. quid est, obsecro? [is est modo.

As. Adest pueri. PH. sine eum ipsum adire hac! sine, si Sine eum ipsum adire, ut cupit, ad me hac recta: si venerit,

Næ istum, ecastor, hodie astutis confectum fallacis.

gloriam, quod cum abstulerunt plurimum, quod datum est putatur nihil. As. Aha, sile! PH. Quid est, amabo? As. Adest pater pueri. PH. Permite hunc accedere huc, permitte, inquam, si est is: sine eum ipsum adire, ut exoptat, ad me hac recta. Si venerit, per Castorem iste est confectus dolis fallacibus.

tem; Argent. tantum vim; Petitus et Goeller. tactum re iri militem.—38 C. 2. Sine eum ipse adire ut cupis, ad me ad recta si tenent; C. et B. 1. etiam, ad recta si tenent; edd. Pii et Mediol. ad me hac recta silenent; Ald. ut cupio, ad me hac recta si venerit.—39 Neistum Pll. hodie hastis B. 1. C. et C. 2. confexim fallaciis Acidal. et Bipont.

ACTUS QUINTUS.

STRATOPHANES, ASTAPHIUM, PHRONESIUM,
STRABAX.

St. Eo mihi amare! fero supplicium damnis ad amicam meam. [insuper.

Ut illud acceptum sit, prius quod perdidi, hoc addam Sed quid? video heram atque ancillam ante ædis: adeunda est hæc mihi. [sævis. PH. sic sine.

Quid hic vos agitis? PH. ne me appella. St. nimium

St. Pergo ad amicam! deferò munus ad eam placandam, iactura. Quoquo modo id iucundum fuerit quod amisi antea, adjiciam id præterea. Sed quid? Video heram et ancillam ante ostium; oportet ut hanc conveniam. Quid facitis vos hic? PH. Ne me appella. St. Es sævior. PH. Sine me sic sævire, ne mihi sis molestus.

1 Lips. e cod. Roveriano legit, Eu mihi, amare! fero supplicium jam bis ad amicam meam: Meurs. Eo mihi amore fero, &c. Goeller. e conjectura, Meo mihi amore . . . jam bis ad, &c. B. 1. damus ad.—2 Ut illud codd. et edd. vett.

NOTÆ

1 *Supplicium*] '*Supplicium*' dicitur munus, ut tibi propitium factus att-
a supplex; quasi dicas id quod offers quem.

Potin' es ut mihi molestus ne sies? ST. quid, Astaphilitium, est? 5

As. Merito ecaster tibi succenset. PH. egon'? atque isti etiam parum

Male volo. ST. ego, mea voluptas, si quid peccavi prius, Supplicium ad te hanc minam fero auri: si mihi rides, espice. [credere.

PH. Manus vetat, priusquam penes sese habeat, quicquam Puero opu'st cibum, opus est matri autem, quæ puerum lavit, 10

Opus nutrici autem, utrem ut habeat veteris vini, largiter, Ut dies noctesque potet: opu'st igne, opus est carbonibus: Fasciis opus est, pulvinis, cunis, incunabulis:

Oleum opus est, farina puero opus est; opu'st totum diem. Nunquam hoc uno die efficiatur opus, quia opus semper siet. 15

Non enim possunt militares pueri setanio educier.

ST. Respice ergo! accipe hoc, qui istuc efficias opus. PH. cedo! [postea. PH. parum est.

Quanquam parum est. ST. addam minam adhuc istic

ST. Quid est, mea Astaphilitium? As. Per eadem Castoris, Phronesium est irata merito tibi. PH. Egon? Ego illi non sum tam irata, quam debeo. ST. Ego, mea voluptas, si peccavi antea in aliquo, accedo supplex, cum hac mina auri. Si mihi es propitius, aspice me. PH. Manus prohibet credere quicquam, antequam id teneat penes sese. Puero opus est cibo; matri, quæ lavit puerum, est opus; nutrici est opus, ut habeat utrem veteris vini, ut bibat largiter dies noctesque: opus est igne, opus est carbonibus: opus est fasciis, pulvinis, cunis, incunabulis: opus est oleo, opus est farina pro puero: opus est toto die, et nunquam efficietur, hoc uno die, quia est semper opus. Pueri militum non possunt nutriri vilibus cibis. ST. Respice igitur! accipe hoc, ut efficias totum opus. PH. Da! tametsi est parum. ST. Adjiciam adhuc minam deinceps. PH. Est parum. ST. Numerabitur id, quod man-

—4 Voc. sic sine desunt in B. 1.—5 Potin' est Acidal. et Goeller.—6 Pll. et edd. vett. legon' atque ne isti; ed. Paris. legonat qui alam omni iati; S. et ed. Pll. alazon? atque ne isti; Pll. ap. Both. succenset legon atque ne isti.—8 Supplicium est hanc B. 1. si mihi ridespice Pll. et edd. vett. espice deest in B. 1. S. Ven. 1. rides pice Pl. ap. Both. nisi mihi credis, spice Acidal.—12 Pll. opus igne; Schobting. et edd. vett. opus lignis; al. ap. Pium, opus iscium; C. ap. Pareum, opus istic non.—15 B. 1. efficietur.—16 Enim non Goeller. possim Pll. pueri et avio B. 1. pueri claviv edd. vett. a via educier Vatt. pueri et avio exdu-
cier al. pratanio exducier Lips.—17 Pll. exefficias opus.—18 Cedo bis possit

NOTE

8 Espice] Quasi aspice: respice, 16 Setanio] Est vilis et nullius ferme pretii, obviaque esca.

ST. Tuo arbitrato, quod jubebis, id dabitur: da nunc savium.

PH. Mitte me, inquam, odiosus. ST. nihil fit: non amor: teritur dies. 20

Plus decem pondo amoris pauxilisper perdididi.

PH. Accipe hoc, atque auferto intro. STR. ubi mea amica est gentium? [situ;

Neque ruri, neque hic operis quicquam facto: corrumpor Ita miser cubando in lecto hic expectando obdurui.

Sed eccam video: heus amica, quid agis? ST. quis illic homo? 25

PH. Quem ego mecastor magis amo, quam te. ST. quam me? quomodo?

PH. Hoc modo, ut molestus ne sies. ST. jam abis, postquam aurum habes? [alloquor.

PH. Condidi intro, quod dedisti. STR. ades, amica! te

PH. At ego ad te ibam. STR. ad me, delicia? PH. hercle vero serio.

STR. Quanquam ego tibi videor stultus, gaudere aliqui me volo: 30

Nam quanquam es bella, malo tuo es, nisi tuo ego aliqui gaudeo.

dabis, tuo arbitrato. Da nunc osculum. PH. Dimitte me, inquam; es molestus. ST. Nihil fit: non amor. Conteritur dies. Amisi plus decem pondo amoris fere. PH. Accipe hoc, atque infer intro. STR. Ubi est gentium mea amica? Nihil facio operis, neque hic, neque ruri. Pereo desidia; adeo obdurui infelix expectando hic cubando in lecto. Sed illam conspicio. Heus mea amica! quid facis? ST. Quis hic homo? PH. Est homo quem ego, per Castorem, magis amo quam te. ST. Quam me? Quo pacto? PH. Hoc pacto, ut ne sis molestus. ST. Jam abis postquam accepisti aurum? PH. Condidi intro id, quod dedisti. STR. Adesdam amica! te alloquor. PH. At ego pergebam ad te. STR. Ad me, mea voluptas? PH. Per Herculem ibam. STR. Quanquam tibi ego videor amens, volo recreare animum aliquatenus: nam quanquam es venusta, es tuo malo, nisi ego tua ope

Goeller. in exitu et initio utriusque versus. Cedo, quamquam p. est ad omne manu istuc poste parust Pl. ap. Both. Cedo q. p. est. Ml. ad omne majus istuc positum parust Ald.—19 B. 1. addabitur.—21 Pl. moris paussilli per; edd. vett. amoris paussilli per.—25 Grut. amica mi; Pl. amicam; C. et C. 2. quid agis mille quis illic, &c.—26 Pl. ap. Both. ego ecastor agis amo.—29 Lips. et Goeller. delicia? Veron'? PH. hercle, serio; Acidal. STR. ad me? PH. mea delicia, hercle vero serio.—31 Pl. B. 1. Ven. 1. Paris. et aliz vett. est bella. Mox,

NOTÆ

21 *Pauxilisper*] Id est, per particulas.

PH. Vine te amplectar, et savium dem? STR. quid vis face, gaudeam.

ST. Meosne ante oculos ego illam patiar alios amplexarier? Mortuum hercle me duco satius: abstine hoc, mulier, manum!

Nisi si te mea manubia machæra et hunc vis emori. 35

PH. Nihil *φλυαγεῖν* satius est, miles; si te amari postulas, Auro, haud ferro deterrere potes, ne amet, Stratophanes.

ST. Qui, malum, bella aut faceta es, quæ ames hominem istimodi? [histrio?

PH. Venitne in mentem tibi, quod verbum in cavea dixit Omnes homines ad suum quæstum callent et fastidiunt. 40

ST. Hunc cine hominem te amplexari, tam horridum atque squalidum?

PH. Quanquam hic horridu'st, quanquam hic squalidu'st; scitus bellum init.

ST. Dedin' ego aurum? PH. mihi? dedisti filio cibaria.

gaudeo aliquatenus. PH. Visne te complectar et deosculer? STR. Fac id quod volueris, non erit ingratum. ST. Feramne illam amplexari alios, ante meos oculos? Per Herculem, existimo esse satius me esse mortuum. Abstine manum ab hoc, mulier, nisi vis obtruncari, et te et illum, mea machæra inclita manubiis a me partis. PH. Nihil prodest nugari, o miles; si cupis amari, potes terrere Strabacem ab amore auro, non ferro, Stratophanes. ST. Quomodo potes esse venusta et scila, quæ amas hominem ejusmodi? PH. Tibine venit in animum verbum, quod histrio attulit in cavea? omnes homines sunt ardentes et remissi, pro lucro quod eis ostenditur. ST. Te complecti hominem tam horridum, atque sordidum? PH. Quanquam hic est horridus, quanquam hic est sordidus, lepidum bellum infert. ST. Nonne ego dedi aurum? PH. Mihi? dedisti filio cibaria. STR. Nunc, si speras hanc esse

~~~~~

B. 1. tuo nisi tuo; Pll. Ven. 1. Sarrac. et Basil. tuo nisi tu; Paris. tuo nisi tecum; Pll. ap. Pareum non habent malo, sed mala. Palmer. emend. Nequicquam es bellu, bello tuo ni simitu et ego aliqui gaudeo.—32 B. 1. vin' te amplectarier suavium dem; edd. vett. amplecter. Mox, quid vis facere Goeller. ex emend. Gronovii.—34 Mortuum hercle medio satius Pll. hercle me aio satius Goeller.—35 Nisi mea manu vis in machæra te et hunc emori Turneb. et Goeller. manu in machæra . . . mori B. 1.—36 Nihili phiari B. 1.—37 Auro aufero B. 1. potest Pl. ap. Both. potes me, ne amem Acidal. ne me amet conj. Goeller. Stratophanes deest in B. 1.—38 C. eacieta es; alii codd. et edd. vett. eacieta es; Pius emend. aut faceta es. Mox, codd. homini istimodi.—40 Pro callent, codd. et ed. Pii habent calent.—42 Pll. hic quali est, quam hic horridus citum bellum hi; C. 2. qualis; Vatt. hic qualis est, quam hic horridus, citus bellum mihi; edd.

NOTÆ

35 *Mea manubia machæra*] Quasi manubiis comparandis sueta.

STR. Nunc, si hanc tecum esse speras, alia opu'st auri mina.

ST. Malam rem his et magnam! STR. magno opere serva tibi viaticum. 45

Quid ista debet, nisi tria? ST. quæ tria nam? STR. unguenta, noctem, saviu[m]. [mihi

PH. Par pari respondet: verum nunc saltem si amas, Da te de tuis deliciis summis quid pauxillulum.

ST. Quid id, ai, amabo! est, quod dem? dic dum! si superet, feres.

PH. Campas dicis: abi, abi! consultavi istuc. ST. mihi, homo, 50

Cave faxis vulnus, tibi jam cui sunt dentes ferrei.

Vulgo ad se omnes intromittit: abstine istae tu manum.

STR. Jam, hercle, jam magno tu vapula vir strenuus.

ST. Dedi ego huic aurum. STR. at ego argentum. ST. at ego pallam et purpuram.

STR. At ego oves, et lanam: et alia multa, quæ poscet, dabo. 55

tecum, opus est alia auri mina. ST. Apprecor illis malam rem et magnam. STR. Sereas diligenter tuam pecuniam in viaticum ituro in malam crucem. Quid debet hæc, nisi tria? ST. Quanam tria? STR. Unguenta, noctem, osculum. PH. Respondet par pari: sed si amas saltem nunc, da mihi nunc pauxillulum de tuis deliciis. ST. Quid dicis id, obsecro? Est quod dem? Dic dum! accipies, si supererit. PH. Nugaris: abi, abi! consultavi istuc. ST. O homo, cui sunt dentes ferrei, cave ne mihi infligas vulnus. Introducit vulgo ad se omnes: tu abstine ab istas manum. STR. Per Hercule[m], o vir strenue, da parvas magna mercede. ST. Ego huic dedi aurum. STR. At ego argentum. ST. Sed ego pallam et purpuram. STR. Sed ego oves et lanam; et dabo alia complura quæ petet. Præstat te decertare

~~~~~

vett. citus bellum tuit.—45 Malam rem is et B. 1. Pl. Ven. 1. et edd. vett. In malam rem is Acidal. et Goeller. magnopere servatibaticum B. 1.—46 Quid isti B. 1.—47 Par pari respondet, verum, &c. conj. Goeller. Pl. si amas Dan tu mihi de tuis delictis sum quicquid pusillulum.—48 Both. ex codd. edidit, Dan' tu mihi de tuis deliciis summis, &c. Acidal. tuis divitiis.—49 Quid ita alebo est quod idem dictum super fieri C. 1. Quid ita ab aro est quod idem dictum superfert C. 2. Quid id est, ai, amabo, quod dem Goeller.—50 Campas dicit abavi consultam istuc mihi B. 1.—51 Cave faxit vulnus tibi tam Acidal. et Goeller.—53 Pl.

NOTE

45 Viaticum] Scilicet, in malam tur, jactantias.
rem ituro.

53 Magno vapula] Id est, magno-

50 Campas] Lambinus interpreta- pere.

Melius te minis certare mecum, quam minaciis. [cro.

PH. Lepidus ecaster mortalis! Strabax mi, perge, obse-
Stultus atque insanus damnis certant: nos salvæ sumus.

ST. Age prior, tiro, da aliquid. STR. immo tu prior perde,
et peri.

ST. Hem tibi talentum argenti! Philippicum est: tene tibi.

PH. Tanto melior! noster esto; sed de vestro vivite. 62

ST. Ubi est, quod tu das? solve zonas. PH. provocatur.

ST. quid times? [bulo.

STR. Tu peregrinus: hic habito: timeo meos: non ego am-
Pecua ad hanc collo in crumina ego obligata defero.

ST. Quid dedi? ut distinxī hominem! STR. immo ego
vero, qui dedi. 65

PH. I nunc intro, amabo, et tu ergo hac mecum. ST. tu
eris mecum quidem. [dedi.

STR. Quid tu, quid ais? cum hoccine? ST. ego posterior

PH. Tu dedisti, hic jam daturus est: istuc habeo, hoc ex-
poto.

mecum pecunia, quam minitationibus. PH. Per ædem Castoris festione mortalis! mi Strabax, perge quæso. Stultus et insanus decertant, uter plus jactura faciat: nos sumus salvæ. ST. Age, tiro, da prior aliquid muneris. STR. Immo tu prior perde, et peri. ST. Hem tibi talentum argenti! est Philippicum: accipe. PH. Est tanto melior! esto noster; sed vive de tuo. ST. Ubi est, quod tu das? Solve zonas. PH. Provocatur. ST. Quid metuis? STR. Tu es advena: hic maneo: timeo meos. Ego non ambulo. Ego afferro ad hanc pecudes inclusas in marsupio. ST. Quid dedi? ut impediui hominem! STR. Immo ego vero, qui dedi. PH. Intro i nunc, amabo, et tu, hac mecum. ST. Tu quidem eris mecum. STR. Quid tu, quid ais, Phronesium? Eris cum hoc? ST. Ego dedi posterior. PH. Tu dedisti, hic est da-

unus, magno tux vapula.—56 *Melius te munere edd.* vett.—59 Verbum da non legitur in Ald.—60 B. 1. *philippi est.*—62 Acidal. et Goeller. *solve zonas, provocator; quid times?*—63 Acidal. et Goeller. *ego hic habito: timeo meos: non nego: elanculo Pecua, &c. C. habito nunc meos nego ambulo; C. 2. nunc meos non ego ambulo.*—64 Priscian. p. 719. Putsch. *collo nervina ego; ubi Gruteri codex exhibet, colone rumina ego.* Codd. et edd. vett. Plauti, *ego in crumina.*—65 *Quod dedi, ut distinxī hominem. STR. ego immo vero quod dedi* Goeller. e conjectura. Pl. *distinxī, sive destinxī.*—66 *I nunc desunt in B. 1. In intro amabo et tu ergo a me cum tu eris mecum quidem* Pl. ap. Both. a me cum tu B. 1. et tu hac. ST. ergo mecum tu eris? PH. tecum quidem Acidal. *quidem deest in B. 1.*—67 B. 1. *quid ais tu hoc ne; Ald. quid ais? Mi. tun' hoc? an ego Posterior dedi? Acidal. ego enim posterior. dedi; Goeller. cum hoccine tunc eris? ST. ego*

NOTÆ

64 Pecua] Id est, pecudes, oves
Tarentinas, seu potius pretium ovium
Tarentinarum.

65 Distinxī hominem] Id est, de-
vinxi, Phronesium; ita ut mihi de-
beat, et satisfacere necesse habeat.

Verum utrique mos geratur amborum ex sententia.

ST. Fiat! ut rem gnatam video, hoc accipiendum est, quod datur. 70

STR. Meum quidem te lectum certe occupare non sinam.

PH. Lepide mecastor aucupavi, atque ex mea sententia: Meamque ut rem bene gestam, vestram rursus bene geram. Verum, amabo, si quid animatus facere, fac jam ut sciam. Veneris causa applaudite: ejus hæc in tutela est Fabula, 75 Spectatores: bene valete, plaudite, atque exsurgite.

turus nunc. Habeo istud, expeto id. Verum obsequamur utrique ex sententia. ST. Fiat! ut res ipsa loquitur, accipiendum est id, quod datur. STR. Profecto non patiar te occupare meum lectum. PH. Per Castorem aucupata sum lepide, et ex meo arbitrio: et ut voluistis meam rem gestam bene, geram bene vestram. Sed obsecro, si est animus facere aliquid, fac ut sciam. Applaudite Veneris causa: hæc fabula est ei dicata, spectatores: bene valete, plaudite, atque exsurgite.

p. dedi.—68 Tu dedisti jam B. 1.—70 Edd. ante Turneb. ut rem gratam.—71 Goeller. lectulum. Mox, Pll. sinem.—72 B. 1. aucupabatque ex mea.—73 Æque ut . . . rursus B. 1. Æque ut etiam C. 2. et edd. vett. rem debere negestam Pll. Æquum, mea uti re bene gesta Aridal. et Goeller.—74 Verum deest in B. 1. C. C. 2. Romabo si, &c. Pll. Geram amabo edd. vett. Re, amabo, si . . . uti sciam Both. animatus C. et C. 2. animatum est ed. Pii. Mox, faciam ut sciam B. 1.—75 Goeller. in tutela fabulast. In vet. cod. Camerarii ad finem ascriptum erat, Plauti Truculentus explicit: incipit Vidularia.

NOTÆ

Rusticum deduxi ad id, ut moliri ulterius nihil possit. Ferii et quasi transadegi ictu muneris amatorem rusticum.

72 *Aucupavi*] Id est, aucupata sum, prædata sum.

76 *Plaudite*] Horatius, 'quibus oblitus actor, Cum stetit in scena, con-

currit dextera læva.' Ovidius, 'In medio plausu (plausus tunc arte carebat) Rex populo.' Quintilianus: 'Tunc est commovendum theatrum, cum ventum est ad ipsam illud, quo veteres tragiæ comædiæque clauduntur, 'plaudite.''

M. ACCII PLAUTI

FABULARUM

F R A G M E N T A.

Hæc Fragmenta, et Comici (ut si dicam) Colossi *σπαράγματα*, Jac. Helias, Græcarum Literarum Doctor Regius, a Georgio Fabricio Germano olim collecta, et postea (ut ait) a Petro Daniele Gallo alicubi correcta et aucta, Commentariis Lambinianis, quos ille ab auctoris morte Parisiis edidit, adjecit. At enim vero, cuiusmodi ea sint; necdum satis probe aut congesta, aut digesta, aut castigata animadvertet, qui de singulis paulo accuratius cogitaverit. Minati sunt quidem viri docti, et publice etiam ab annis aliquamultis professi, omnia se exactiora daturus. Sed, ut res docuit, Lucinam clamarunt, quod ille ait, fœtu nondum concepto. Eos autem dum ego expecto, nec mihi interim aliam copiam paro; fit, ut hæc etiam editio ab operis expedita, iterum aut sine his Fragmentis, aut facie ista priore ac deformi prodiret. Quod tamen utrumque et a Comico nostro et a me editore procul habendum censi. Aliis itaque cunctantibus, aut prorsus forte nolentibus, ego hanc operam sumere coactus fui: quod in priori editione a me fieri debuisset, per epistolam Scaliger exposulaverat. Cumque ad finem spectaret typographus, (nam Trinummus jam procedebat) relictis omnibus rebus, dieculas aliquot huic curæ impendi, et opera tumultuaria quod exhibeo, concinnavi. Nec ita me amo, aut ita in his mihi placeo, ut meliora non fieri potuisse aut posse, existimem: sed majus et otium et temporis spatium requiri aio. Hoc Catone igitur, quod Augustus dicebat, pro tempore contenti simus. *Taubm.*

PARS PRIMA.

LOCI EX AMISSIS PLAUTI COMŒDIIS

MAXIMAM PARTEM A GRAMMATICIS CITATI.

ACARI STUDIUM.*

Quam ego tanta pauperavi per dolum pecunia.

ABROICUS.†

Quasi lupus ab armis valeo: clunes infractos gero.

ADDICTUS.

Opus facere nimio quam dormire mavolo: veternum metuo.

ACARI STUDIUM. *Quam ego fraude adeo spoliavi argento.* ABROICUS, sive AGROICUS. *Sum firmis lateribus tanquam lupus, habeo tergum indomitum.* ADDICTUS. *Magis libet indulgere labori, quam somno. Pertimesco somnolentiam.*

* *Ἀχαρί* studium edd. vett. *Acharistio* al. ap. Pareum.—1 Hoc Fragmentum legitur ap. Nonium Marcellum in 'Pauperavit,' p. 537.—† *Ἀγροίκος* Voss. *Ambroicus* al. ap. Pareum.—2 Nonius p. 595. *clunes desertas.* Extat etiam

NOTÆ

1 *Pauperavi*] Nonius hoc verbum laudat, quasi sit Plauti in Fabula quæ appelletur 'Acari Studium.' Quid ait autem Acarus, tam notum est, quam divinatu difficile, quod argumentum fuerit hujus Fabulæ ex hoc titulo. Sunt qui *Ἀχαρί* studium reposuerint; quasi voce ex duabus una; quod est *ingratum studium*. Alii, *Acharistio*, id est, ingratus. *Pauperavi*, id est, pauperiorem feci. Utitur hoc verbo et in Truculento Plautus, 'Quæ improba merx est, pro mercis vitio dominum pretio pauperat.'

2 *Ab armis*] Hanc Fabulam Nonius laudat et vocat, seu *Abroicum*, seu

Agroicum. Quid significat *Abroicus*, neque ex Græco, neque ex Latino coniecere est. *Agroicus* autem est Græco *ἄγροικος*, id est, agrestis: et similis fuisse argumenti suspicio est cum Truculento, in qua rusticorum ingenium adumbratur. 'Armi, armorum' ea pars in quibus est præcipua sedes roboris. *Ab armis valeo*, id est, sum validis armis, validi sunt mei armi.

3 *Opus facere*] Addictus ferme significat dicto audientem alieno: et versus hic, qui unus ex illa Fabula superest, hominem notat sedulum in opere suo, et desidiu metuentem.

ARTAMON.

Nunc mihi licet quidvis loqui : nemo adest superstes.

ASTRABA, Latine CLITELLARIA.

Sequere, sequere, Polybadisce : meam spem te cupio
consequi. 5

POLYB. Sequor hercule quidem : nam lubenter mea
sperata consequor.

Axitiosæ annonam caram e vili concinnant viris.

Quasi tollenonem aut pilum reciproces plana via.

Terebra tu quidem pertundis.

ARTAMON. Jam nihil vetat quominus quilibet dicam : nullus hic superest
ASTRABA, Latine CLITELLARIA. Sequere, sequere, Polybadisce : exopto te,
ut tu, qui es mea spes, me assequaris. POLYB. Sequor per Herculem. Ete-
nim alacriter assequor, id quod spero. ... Contumaces reddunt annonam pretio-
sam ex vili. ... Quasi tolleres ac deprimeres tollenonem, aut pilum Græcum in

~~~~~

ap. Festum in 'Clunes.'—3 Citat interpretas Virgilii *Ἀνδρῶνες*.—4 Hic vs. em-
tat ap. Festum p. 282. in 'Superstites.' Huic subijciunt Pareus, Delph. et
Bipont. *Unguentum quod naribus mulionum nauteam facisset*, ex eodem Festo
p. 216. in 'Nautea.'—5. 6 Hi duo vs. leguntur ap. Varr. de L. L. v. p. 69.
—7 Ex eodem Varr. de L. L. vi. p. 76. in 'Auxitiosus.'—8 Hic vs. deest in
ed. Parei. Citatur a Festo in 'Tolleno.'—9 *Terebratum quid pertundis?* Pa-

NOTE

4 *Superstes*] *Artamon*, vel est ab
ἀρτάμων quod præcipuum est navis
velum ; vel ab *ἀρτάμος*, quod est lani-
us, cocus. *Superstes*, hoc loco signifi-
cat eum qui superest in scena alibi,
viventem.

[*Naribus mulionum*] Exaggeratio
in unguentum foetidum inprimis :
oportet enim foetorem esse graviissi-
mum, qui mulionum inter teterrimos
odores in stabulis et sterquilinis per-
petuo degentium nares percellat.
Nonius, 'Nautea aqua ex navis sen-
tina veniens.'

5 *Polybadisce*] In omnibus frag-
mentis Plantinis, hæc sola persona
nominatur : adeo nihil retinent, unde
Fabularum argumentum licet de-
prehendere. Hæc autem Fabula
Græce est *Ἀρτάμων*, quod *Hesychio*
est *επιπνίον*, et Latine *clitellaria* a

'clitellis,' quod idem significat atque
Astraba. Probus Grammaticus in
vita Virgilii dicit *Astrabam* vehicu-
lum fuisse dictum *παρὰ τὸ μὴ σπε-
φένθαι* ; quo titulo Plantum dicit
scripasse Comœdiam in qua mulieres
sunt, quæ ejusmodi vehiculo indu-
cuntur. A. Gellius et Nonius di-
cunt incertum esse utrum Comœdia
hæc sit Planti.

7 *Axitiosæ*] Id est, factionem. Fes-
tus : 'Axitiosi, factioni dicebantur :
cum plures una quid agerent face-
rentque. Axit autem pro egerint ;
unde axites mulieres, sive Dii, dice-
bantur una agentes.'

8 *Tollenonem*] Festus, 'Tolleno est
genus machinæ quo hauritur aqua in
alteram partem prægravante pon-
dere.'

Pilum] Pilus hic Græcus diceba-

Dare pedibus protinam sese ab his regionibus. 10
Terebratus multum sit: et subscudes addite.

[*Hæc hactenus titulo ASTRABÆ laudata sunt ab Actoribus: nunc deinceps quæ sequuntur, CLITELLARIÆ nomine citantur:*]

Non quasi ut hæc, sunt heic limaces lividæ,
Diobolares, scenicolæ, miraculæ,
Cum extritis talis, cum crotilis crusculis,
Capillo scisso, atque excissatis auribus. 15
— quasi tolleno, vel

Pilum Græcum reciproces plana via.
Quæ nisi sic biteris, nimium is vegrandi gradu.
Pol ad cubituram, mater, mage sum exercita;
Reliquum, ad cursuram sum tardiuscula. 20

plano loco. . . . Profecto tu perforas terebra . . . Fugere protinus sese ab his regionibus Sit perforatus penitus, et fibulis compactus. . . . Non sicut illa sum erga tuas quales sunt cochleæ squalidæ, diobolares, scenicolæ, miraculæ, cum extritis talis, cum crotilis crusculis, capillo scisso, et excissatis auribus . . . quasi tolleno, vel pilum Græcum erigas ac deprimas in plano loco; quæ nisi ita gradia ris, pergis grandiori passu. Per Pollucem, mater, sum exercitior ad cubendum: ceterum sum paulo segnior ad cursum. . . . Quare metuis tuam amicam, ne te peri-

rens, e Nonio in 'Exterebrare,' p. 528.—10 Ex eodem Nonio in 'Protinam,' p. 697.—11 E Festo in 'Subscudes,' p. 276. Parens addit ex A. Gellio XI. 7. et Nonio c. 2. p. 522. *Apluda. Fur frumenti.*—12 Hic et sequens versus citantur a Varrone L. L. VI. p. 76. *ut hæc sum tuis limaces* Parens.—13 Parens, *schanicolæ.*—14 E Festo in 'Crocotilum.'—15 E Nonio in 'Excissatum,' p. 544.—16. 18 E Festo in 'Reciprocare.'—19. 20 E Nonio in 'Cursus.' Meursius legit, *magis sum exercita A te quam ad cursuram, eo sum tar-*

NOTÆ

tur, ut videre est paucis post versibus; et sumi potest pro illo pondere, quo elato demittitur vas ad hauriendam aquam, depressoque levatur.

9 *Pertundis*] Id est, perforas.

10 *Dare pedibus sese*] Id est, fugere.

Protinam] Vetus, protinus.

11 *Subscudes*] Est fibula lignea, seu clavus committendis lignis duobus vi adactus.

18 *Biteris*] *Biteris* est ab antiquo

'beto,' id est, vado: in Curculione et in Pseudolo utitur hoc verbo Plautus.

Vegrandi gradu] Id est, parvo gradu. Sane ex contextu conqueritur aliquis de alio, qui jaceat lubentius, quam pedem promoveat, quod est fessi hominis et vix, ac ne vix quidem sese moventis. Vecors est cui vix est cor. Vejovem appellabant veteres, qui lubentius læderet quam juvaret. Quasi minime juvantem.

Quid tuam amicam times, ne te manulea cajet.

Prohibet divitiis maxumis, dote altili atque opima.

Expurgabo hercle omnia ad raucam ravim.

Quæ quasi carnificis angiporta purgitans.

Intro ad bonam meretricem : astat ea in via 25

Sola : prostibula sane est —

Meminere officium suum.

Potin' es tu, homo, facere strenuum ?

N. Aliorum est affatim qui faciant : sane ego

Me volo fortem perhiberier virum — 30

Tun', tune igitur, mea matercula ?

Germana mea sororcula.

Si quidem imperes pro copia, pro recula.

Datores bellissimi negotioli senecis soletis esse.

Adhinnire equulam possim ego hanc, si detur sola soli. 35

mat manica. Arcet opibus amplissimis, dote alma, atque ampla. Excusebo universa usque ad raucedinem. ... Quæ sicut illa quæ mandat angiportum carnificis. ... Ingredior in aedes probi scorti : ea stat in via sola : est sine dubio prostibulum. ... Recordantur suarum partium. ... Valene, o homo, perpetrare aliquid præclari ? N. Sunt satis multi qui perpetrent : profecto libet me strenuum virum præstare. ... Tune, tune ergo, o mea matercula ? ... Mea sororcula germana. ... Si a me exigas, id quod possum præstare pro viribus, pro opibus tenuibus. ... Vobis mos est facessere lepidissime negotium seni. ... Ego possem adhinnire ad hanc equam,

~~~~~

diuscula.—21 Citat Fulgentius de Continentia Virgiliana.—22 E Nonio in 'Altile,' p. 524.—23 Ex eodem in 'Ravis,' p. 577.—24 Ex eodem Nonio in 'Angiportus,' p. 591.—25. 26 Citantur a Nonio in 'Prostibula.' Hic Pareus, Delph. et Bipont. subjiciunt ex eodem Nonio in 'Opus,' p. 766. *Malum aufer : bonum mihi opus est.*—27 E Nonio, p. 765.—28—30 Landat A. Gellius VII. 7. e Cistellaria.—31 Pareus, tunc igitur. Hic vs. et duo seqq. citantur a Prisciano, III. pp. 611. 612. 613.—34 Apud Priscian. III. p. 616. e Cistellaria.—35 Citat Priscian. III. p. 617. Post hoc versum Pareus dedit e Nonio in 'Mustulentum,' p. 519. Nam ita mustulentus actus nares attingit.—

NOTÆ

21 *Manulea cajet*] Manica feriat a est origo vocis hujus, prostibulum. veteri, 'caio,' 'caias,' ferio. 35 *Adhinnire equulam*] Id est, ad-

24 *Angiporta*] Angiportum, i. hinnire ad equam : est allegoria du-

26 *Prostibula*] Prostibula, æ, pro ta ab equo ad hominem non absimi- prostibulum. In his duobus versibus lem equo, quando insauit amore.

Delph. et Var. Clas.

Plaut.

5 S

BACCHARIA.

Quis est mortalis tanta fortuna affectus unquam,
 Quam ego nunc sum? cujus hæc ventri portatur pompa.
 Vel nunc qui mihi in mari acipenser latuit antehac,
 Cujus ego latus in latebras reddam meis dentibus et manibus.

BIS COMPRESSA.

BÆOTIA.* Ut illum Di perdant, primus qui horas repperit,
 Quique adeo primus hic statuit solarium. 41
 Qui mihi comminuit misero articulatim diem.
 Nam me puero uterus hic erat solarium
 Multo omnium istorum optimum et verissimum;
 Ubi iste monebat esse, nisi cum nihil erat. 45
 Nunc etiam quod est, non est, nisi soli lubet.
 Itaque adeo jam oppletum est oppidum solariis.

si essem solus cum sola. . . BACCHARIA. Quis est homo qui tanta felicitate unquam cumulatus est, quanta ego nunc sum? Ad cujus abdomen hæc pompa confertur. Ego effodiam nunc in cavernam dentibus et manibus, latus acipenseris, qui delituit hactenus in mari. . . BIS COMPRESSA. BÆOTIA. Dii perdant primum horarum auctorem, et qui primus collocato hic solario discerpsit frustatim diem mihi infelici. Nam quando eram puer uterus erat hic solarium, quod istis omnibus longe antecellebat, et bonitate et veritate; quando hic indicabat edendum, nisi quando nihil habebam. Nunc non habeo etiam, quod habeo, nisi sol velit. Tota urbs est plena solariis.

36 Hic quatuor versus citantur a Macrobo. Saturn. II. 12.—37 Bipont. portantur pompa.—40 Citantur hi versus ab A. Gellio, III. 3. ex persona Parasi-

NOTE

Tum enim maxime comparandus est jumentis insipientibus, ut scriptura innuit.

36 *Quis est mortalis*] Hi versus quatuor afferuntur a Macrobio, tanquam e Baccharia Plauti. Rationem autem nominis hujus, et argumentum Fabulæ, nemo ex his versibus coniciat. Porro hi versus videntur esse parasi exultantis, quod ab eo sit modo depectendus digitis acipenser.

38 *Acipenser*] Piscis olim in pre-

tio habitus. Hujus squamæ esse dicuntur aliter atque in aliis piscibus sitæ.

* BÆOTIA] *Ut illum Dii.* Hi versus novem dicuntur ab Aulo Gellio Plautinissimi; quamquam apud eundem Varro asserat minime Plauti esse, sed Aquilii cujusdam Comædiarum scriptoria. Porro cujuscunque tandem sint poetæ, sunt personæ parasiticæ. De inventoribus horologiorum lege Plin. II. 72. VII. 60.

Major pars populi aridi reptant fame.

CÆCUS, sive PRÆDONES.

Nihil quicquam factum nisi fabre, nec-
quicquam positum sine luco, auro, ebore, ar- 50
gento, purpura, picturis, spoliis, tum statuis.

Neque eam a me invito unquam abduces.

Spectari ludos magnifice atque opulenter.

Peregre est.

Plure altero tanto, quanto ejus fundus est, velim. 55

Ita sunt prædones, prorsum parcant nemini.

Velim te arbitrari factum. R. sedulam est: submoventur
hostes, removentur lapides.

Si non strenue fatetur, ubi sit aurum, membra ejus exsece-
mus serra.

Nihil feci secus, quam me decet.

Quis tu es, qui ducis me? mu! perii hercle, Afer est. 60

CALCEOLUS.

Molluscam nucem super ejus dixit impendere tegulas.

Major pars plebis jacet arida ob inediam.... CÆCUS, sive PRÆDONES. Nihil erat nisi elegantiori artificio perpolitum, nihil collocatum sine luco, auro, ebore, argento, purpura, picturis, spoliis et statujs. ... Et nunquam illam avocabis a me nisi volente. ... Cerni ludos splendidos atque divites. ... Abiit extra patriam. ... Optem esse carius duabus partibus, quam ejus est pradium. ... Ejusmodi sunt latrones, nulli omnino ignoscunt. ... Optarem te judicem ejus rei. R. Est res diligens. Argentur hostes, tolluntur lapides. ... Concedamus ejus artus serra, si non indicet, in quo loco sit pecunia. ... Nihil commisi, quod me dedecet. ... Quis es tu, qui ducis me? interii, per Herculem, Afer est. ... CALCEOLUS. Dixit nucem Molluscam

ti esurientis.—43 Salm. puero venter.—46 Salm. non estur nisi.—49 Hi versus citantur a Charis. lib. II. pp. 179. 187. 189. 194. 195. 213.—53 Spectavi Pa-

NOTÆ

49 *Nihil quicquam*] Charisius in adverbio hos versus quatuordecim affert.

55 *Plure*] Pro 'pluris.' Laudat Ciceronem idem Charisius in eadem voce, 'plure venit.'

60 *Mu*] Particula qua terror incu-

titur. Lucillio, 'Mu facere,' est mutire.

61 *Molluscam nucem*] Versus hic affertur a Macrobio, et interpretatur molluscam nucem de persica, quam nos vocamus, une pêche.

CARBONARIA.

Secundum ipsam aram aurum abscondidi.

Esto pernam, sumen sueris, spectile, callum, glandia.

Patibulus ferar per urbem, deinde affigar cruci.

COLAX.

Batiolam auream octo pondo habebat, accipere noluit. 65

COMMORIENTES.

— Saliam in puteum præcipes.

CONDALIUM.

Tam crepusculo fere, ut amens, lampadas accendit.

CORNICULARIA.

Facite olant ædes Arabice.

suo tecto imminere. ... CARBONARIA. Juxta altare ipsum occultavi aurum. ... Comede pernam, sumen suis, spectile, 'callum, glandia. ... Me trahenti per civitatem patibularium, deinde affigar cruci. ... COLAX. Egerat batiola aurea octo librarum, accipere recusavit. ... COMMORIENTES. Me dabo præcipientem in puteum. ... CONDALIUM. Adeo mane, ut stultus lucernas accendit. ... CORNICULARIA. Dale operam, ut domus odore Arabico repleatur. ... Qui militavit annis decem sub

~~~~~

reus.—61 E Macrob. Saturn. II. 14.—62 E Prisciano, lib. x. p. 800.—63 E Festo Pompeio in 'Spectile,' p. 264.—64 Citat Nonius in 'Patibulum,' p. 608.—Hic Delph. et al. inserunt, *Colacem esse Nævii et Plauti veterem Fabulam.*—65 Laudat Nonius in 'Batiola,' p. 792.—66 E Prisciano, lib. vi. p. 725.—67 Citatur a Varr. de L. L. vi. p. 77.—68 Laudat Diomedes, lib. i. p.

NOTÆ

63 *Sueris*] Id est, suis.

64 *Patibulus*] Adjective.

[*Colacem*] Colax Græcum est, et adulatorem significat. Argumentum hujus Fabulæ videtur fuisse parasiticum; nam tria erant genera parasitorum; alii vocabantur ridiculi, qui risum conviviis movebant; alii plagipatidæ et lacones, in quos licebat quodvis audere, dummodo a mensa non removerentur; alii adultores, quod genus serium erat et grave.

65 *Batiolam*] 'Batiola,' vas vinarium in quod visum educitur primum e cado.

66 *Præcipes*] Id est, præceps.

67 *Tam crepusculo*] Hæc Fabula *Condaliu*m vocatur. *Condaliu*m autem est annuli genus. Festus, 'Condaliu, annulu; Condaliu similiter, annuli genus.' Varro negat *Condaliu*m esse Plauti, ut scribit Aulus Gellius: affirmat Terentius *Condaliu*m, et *Commorientes* esse *Plantina*.

68 *Olant*] 'Olo, olis,' pro 'oleo, oles,' antique. 'Olere Arabice,' id est, suaviter. Suavissimi enim afferebantur ex Arabia odores.

Qui regi latrocinatus decem annos Demetrio

Mercede.

70

Pulchrum et luculentum hodie evenit prælium.

Te obsecro, Lyde, pileum meum, mi sodalis, mea salubritas.

Quid cessamus ludos facere? Circus noster ecce adest.

Qui amant ancillam meam Hedylium oculitus.

Mihi Laverna in furtis celebrassis manus.

75

DYSCOLUS.

Virgo sum : nondum didici verba nupta dicere.

rege Demetrio. ... Egregium atque præclarum certamen commissum est hodierna die. ... Te rogo, Lyde, pileum meum, mi amice, mea salus. ... Quid moramur committere ludos? Adest noster circus. ... Qui in oculis habent Hedylium meam ancillam. ... Laverna, redde meas manus celebres furto. ... DYSCOLUS. Sum virgo: nescio quidem nomina rerum obscænarum. ... FÆNERATRIX. Heus tu!

376. *olunt ædes Arabicas* edd. ante Putsch.—69 Est apud Varr. de L. L. lib. vi. p. 74. Citatur a Nonio in 'Latrocinari,' p. 560. ita, *Latrocinatus decem annos mercedem*.—71 E Nonio in 'Luculentum,' p. 518. Pro *prælium*, al. legunt *præmium*, i. e. præda.—72 Apud Nonium in 'Pileus,' p. 608.—73 Citatur a Varr. de L. L. lib. iv. p. 37.—74 Sic Nonius in 'Oenlitis,' p. 567. Al. legunt *Hedulium*, e Psend. i. 2. 54.—75 Apud Nonium in 'Laverna,' p. 560. Pareus legit, *Lita Vam Lavernam, ni furis scelerascit manus*; Taubm.

NOTÆ

69 *Latrocinatus*] Latro dicebatur stipator, non a latere principis, ad quod stabat; sed a mercede quam stipationis ergo recipiebat, quæ vocabatur *λάτρον*.

73 *Circus*] Putat Varro circum dici, quod milites defixo in terram palo circumluderent. Et ille ludus vocabatur, olim, 'palaria,' a palo.

75 *Laverna*] Fures olim venerabantur Lavernam, tanquam patronam suam. Horatius quas preces ad eam funderent etiam refert: 'pulcra Laverna, Da mihi fallere: da justum sanctumque videri.' Hæc Dea Græcis erat Πραξιμένη. Plagiarium versuum appellat Ausonius 'Lavernam carminum.' Pareus legit, *Litæam Lavernam, ni furis scelerascit manus. Litæam, pro litabam. 'Lito'*

autem est precor.

Furtis manus] Id est, fures, seu, furaces manus. Alius legit, *Mitigaveram Lavernam* ni, (id est, mitiorem reddideram, placaveram) *fures celerrasseit manus*, id est, celeres manus in furando redderet.

76 *Verba nupta*] Festus, 'Nupta verba dicebantur ab antiquis, quæ virginem dicere non licebat.' Idem, 'Nubentibus depositis prætextis, a multitudine puerorum obscæna clamantur.' Varro, 'Pueri obscænis verbis novæ nuptæ aures returant.' Videlicet antea erant obturatæ. Pueris autem non ante licebat obscæna jactare ad novas nuptas, quam prætextam detulissent ad Fortunam virginealem.

FŒNERATRIX.

Heus tu! in Barbaria quod dixisse dicitur
 Liberta suæ patronæ, id ego dico tibi:
 Liberta, salve: vapula, Papyria.

FRETUM.

Hoc illud est

80

Quod arietini responsum magnis ludis dicitur:
 Peribo, si non fecero: si faxo, vapulavero.

FRIVOLARIA.*

Commodo dictitemus.

Is mihi erat bilis, aqua intercus, tussis, febris querquera.

— sequimini hac

85

Sultis legiones omnes Lavernæ: ubi rorarii
 Estis? en sunt: ubi sunt accensi? ecce —

*tibi dico id quod liberta refertur dixisse suæ patronæ apud Romanos: salve liberta: vapula, Papyria. . . FRETUM. Id est quod dicitur in magnis ludis responsum Arietini: Occidam, nisi egero: si egero, pœnas dabo. . . FRIVOLARIA. Dicamus commode. . . Is mihi erat instar bilis, aqua intercutis, tussis, febris robusta. . . Sequimini hac, si vultis, legiones omnes Lavernæ! Ubi estis primæ aciei milites? Ubi accensi? ecce * agito, subsistite universi, sicut qui tertio*

celerassis manus.—76 E Festo Pomp. in 'Nupta verba,' p. 129.—77 Hi tres versiculi leguntur apud eundem Festum, p. 302.—80 Hoc Fragm. citatur ab A. Gellio, III. 3. ubi pro *vapulavero*, al. legunt *vapulato*.—* *Fribularia* Priscian.—83 Extat ap. Charis. lib. II. p. 174. et 177.—84 Citat Priscian. lib. VI. p. 719. sed absque *querquera*, quod est apud Festum, p. 196.—85—88 Extant

NOTÆ

77 *Barbaria*] Si argumenti est Græci Fabula barbaria significat Romanos; si Romani, significat Græcos.

79 *Vapula, Papyria*] Festus: 'Vapula Papyria, in proverbio antiquis fuit. De quo Sinius Capito refert: tum dici solitum esse, cum vellent minantibus significare, se eos negligere et non curare fretos jure libertatis.' Alii accipiunt pro 'dole: ' Varro pro 'peri.' Scaligero est α. μω. Præter hos versus, Diomedes hunc affert, *Quæ ego populabo probe: alii, propere.*

81 *Arietini responsum*] 'Arietinum responsum' est anceps, et quocumque te veritas incommodum: hoc patet ex sequenti versu: *Peribo, si non fecero: si faxo, vapulavero*, id est, sive fecero, sive non fecero, incommodum erit.

86 *Rorarii*] Festus: 'Rorarios milites vocabant, qui levi armatura primi prælium committebant; quod, ut ante imbrem fere rorare solet; sic illi ante gravem armaturam quod prodibant, rorarii dicti.'

87 *Accensi*] Varro, 'Accensi dicti sunt, quod decurionibus et centurio-

Agito, subsidite omnes, quasi solent triarii.

Nave agere oportet, quod agas, non ductarie.

Superaboque omnes argutando præficas.

90

— tunc papillæ primitus

Fraterculabant: illud volui dicere,

Sororiabant: quid opus est verbis?

O amice, ex multis mihi une Cephælio.

Strebula agguina tene.

95

ordine decertant. . . . Decet perficere id, quod instituiti, ultro, non agere. . . . Et vincam universas præficas arguta voce. . . . Tunc mamma primum eminebant ut fratres: volui dicere, ut sorores. Quid opus est verbis? . . . O amice Cephalio, unus inter multos. . . . Accipe aguinam Diis oblatam. . . . GASTRION, vel GAS-

ap. Festum in 'Sultia,' p. 280. et in 'Subsidium,' p. 276. et ap. Varr. de L. L. iv. p. 24. *Agite nunc, subsidite* Parens.—89 Citatur a Festo in 'Navus,' p. 117.—90 E Nonio in 'Præfica,' p. 520.—91–93 Citat Festus in 'Sororiare,' p. 242.—95 Ex eodem Festo in 'Strebula,' p. 270. Hic Parens addit e Prisciano, lib. v. p. 673. *O amice, ex multis mihi une; Cephalio!* et e Varro de L. L. lib. vi. p. 76. *Age, age, specta: vide vibices! quantas!* POL.

NOTÆ

nibus accensebantur, id est, attribuebantur.' Iidem 'ascriptivi,' et 'optiones' dicti sunt.

88 *Subsidite*] Festus: 'Subsidium dicebatur, quando milites subsidebant in extrema acie, labentique aciei succurrebant. Quod genus militum constabat ex iis, qui emeruerant stipendia, et tamen retinebant locum in exercitu; quæ erat tertia acies, quæ dicebatur triariorum.'

Triarii] 'Triarii' dicti, quod in tertio ordine aciei starent.

89 *Nave*] Id est, naviter. Festus: 'Navus, celer, ac strenuus, a navium velocitate dictus.'

Ductarie] *Ductarie*, quando adverso amne funibus trahitur navis.

90 *Præficas*] 'Præficas' erant mulieres conductitiæ, quæ præirent feneri, ad lamentandum et lacrymandum; et quia arguta, acutaque mulierum esse vox solet, ideo pollice-

tur hæc quæcumque sit tandem persona, fore ut vincat arguta voce et acuta præficas.

92 *Fraterculabant*] De geminis papillis, quasi de geminis pueris, et uno partu editis, qui solent esse simillimi. 'Fraterculare,' seu 'sororculare,' seu 'sororiare.' 'Frater' et 'soror' obscæna erant olim: iis enim nominibus abutebantur conjunctionis naturalis, ad exprimendam suam lasciviam.

94 *Une*] Pro 'nnus,' in vocandi casu; et alibi 'sole,' pro 'solus.' Priscianus quidem, pro 'frivolario,' ponit 'fribularia'; sed in manuscriptis veteribus b littera pro x consonante non raro ponitur; et pro x ponebatur ou, quod deinde vel in x vel in o mutatum fuit. Unde 'fribularia,' pro 'fribolaria'; 'frivolaria.'

95 *Strebula agguina*] Id est, caro agguina, cujus pars fuit adhibita ad

GASTRION, *vel* GASTRON.*

Caro strebula, vitellina est: coenabis.

HORTULUS.

Præco ibi adsit cum corona: quique liceat, veneat.

KAKISTUS.

— malo hunc alligari ad oriam;
Ut semper piscetur, etsi sit tempestas maxuma.

LENONES GEMINI.

Dolet hic puellus, sese venum ducier.

100

MEDICUS.

In conspicillo asservabam: pallium observabam.

Parasito cum virgis caseum radi potest.

Domi reliqui exoletam virginem.

NERVOLARIA.

Scobinam ego lima actutum adrasi.

TRON. *Habeo carnem coxendicis vitulina: canabis.* ... HORTULUS. *Præco veniat, et habeat coronam: et vendatur tanti quanti licitum fuerit.* ... KAKISTUS. *Hunc malo ad oriam constringi; ut semper pisces capiat, licet sit tempestas maxuma.* ... LENONES GEMINI. *Ægre fert hic puer, quia ducitur ut vendatur.* ... MEDICUS. *Intuebar in speculo: obtuebar pallam.* ... *Caseus potest radi cum virgis parasito.* ... *Deservi in odibus virginem adultam.* NERVOLARIA. *Ego adrasi*

jam inispexi: quid est.—* Al. ap. Parenm, *Gestrio*, *vel Gestio*, *vel Quæstio*, *vel Restio*.—96 Hoc citat Varro de L. L. lib. vi. p. 76.—97 E Festo in 'Sub corona vendere,' p. 273. Al. legunt *quanti liceat*.—100 Ita legitur ap. Priscian. lib. vi. p. 697. Festus vero ita citat, *Olim huic puello sese, &c.*—101 E Nonio in 'Conspicillum,' p. 532. In *conspicillo* Parens.—102 Ex eodem Nonio in 'Caseus,' p. 597. Post hunc vs. Parens inseruit e Nonio in 'Lopades,' p. 795. *Addite lopades, echinos, ostreas.*—103 Citat Priscian. lib. x. p.

NOTÆ

sacrificium. Nonnulli putant esse carnem coxæ, quia *ορεσλδς* est *curcus*; qualis est coxa.

96 *Caro strebula*] Uno verbo dicitur, *carostrebula*. Dividit tamen Arnobius adversus Gentes: 'Nonne placet carnem strebulam nominare, quæ taurorum e coxendicibus demitur?'

97 *Cum corona*] Captivi coronati

vendebantur, Festo teste.

Quique liceat] Tanti vendatur, quanti liceat.

98 *Oriam*] 'Oria,' et ut aliis 'horia,' est navis piscatoriæ genus.

101 *In conspicillo*] 'Conspicillo,' vel ut alii, 'conspicillo observare,' est adhibito vitro oculorum juvare aciem.

Scranciæ, scrupedæ, strictivellæ, tantulæ.

105

Prohibent, quom mœnia aliunde ego fungor mea.

Ocyssume nos liberi possumus fieri.

Pollucte prodigum esse amatorem addecet.

Vinum sublestissimum.

Insanum valde uterque deamat.

110

PARASITUS PIGER, sive LIPARGUS.

Inde bene appotus primulo crepusculo

Domum ire cœpi tramite recta via.

Ambo magna laude lauti : postremo ambo sumus non nanci.

statim scobinam lima. . . Fatidæ, tardæ, rugosæ, breves. . . Impediunt, quando ego obo meum officium. . . Valeamus manumitti celerrime. . . Oportet amatorem esse abunde profusum. . . Vinum insuavissimum. . . Uterque magnopere insanit amore. . . PARASITUS PIGER, sive LIPARGUS. Inde probe madidus vino reversus sum recta in ædes prima luce. . . Ambo lautissimi: demum uterque non sumus

~~~~~

372.—104 Apud Varr. L. L. lib. v. p. 76.—105 Ap. eundem Varr. ibid. ubi nonnulli legunt, *strictipellæ sordidæ*.—106 E Festo in 'Mœnia,' p. 273.—107 Ex eodem in 'Ocyssime,' p. 136.—108 Ex eodem Festo in 'Prodegeris,' p. 181.—109 Ex eodem in 'Subigere,' p. 274.—110 Apud Nonium in 'Insanum,' p. 556. *rd valde* pro glossemate habet Pareus. Delph. et Bipont. addunt e PATINA, sive PATINARIA, *Nam quid ille nunc tam diu intus remoratur rem eligines?*—111. 112 Extant ap Varr. L. L. lib. vi. p. 75. capit Pareus.—

NOTÆ

105 *Scranciæ*] Id est, identidem screantes fœtorem stomachi sputis egerentes. Hæ et 'screatiæ' dictæ.

Scrupedæ] Tardæ et male stantes, quasi per scrapos et lapillos perpetuo incedant: veteres etiam 'petreias' appellabant. Scaliger translatum e Græco putat, et *scrupedas* dici, quasi *crupedas*: *croupedas* autem derivat a *κρούειν*, id est, *daris homines pedibus*.

Strictivellæ] Aliis *strictipellæ*; sed proprie *strictipellæ*, quæ sunt *strictivellæ*: significantur enim mulieres, quæ cum sint rugosæ, distendunt pel-

lem, ut asperitatem rugarum tollant, et expollant cutem. Ab aliis dicebantur 'tentipelles,' vel 'tentipellæ': eæ vero, quæ ad id adhibebant ignem, dicebantur 'incoctæ mulieres.'

Tantulæ] Breves vocantur ac parvæ. 106 *Mania fungor*] Id est, muniis, seu muneribus, et partibus fungor.

109 *Vinum sublestissimum*] Infirmum, tenue; et quasi dilutius aqua.

110 *Insanum valde*] Id est, magnopere. Insanum sæpe in auctoribus, non quod non sanum est, sed quod est magnum.

Addite lepades, echinos, ostreas.

Nihil moror mihi fucum in alveo, apibus qui peredit cibum.

115

PHAGON.

Honos syncerasto perit.

PLOCIONA.

Nam coloratam frontem habet, petilis labris.

SATURIO.

Catulinam, carnem esitavisse, [*hoc est, comedisse Romanos, Plautus in Saturione refert.*]

Retrahi nequitur, quoquo progressa est semel.

Male tibi evenisse video, qui glaber erat tanquam rien. 120

Succenturia; centum require, qui te delectent domi.

SCYTHA LITURGUS.

Mulier es, uxor: Quoja, vir? ego novi, scio: axiosa es.

— Sin ea mihi insignitos pueros pariat postea,

spernendi. ... Addite lepades, echinos, ostreas. ... Non curo si fucus est in alveo, qui vorat cibum apum. ... PHAGON. Honor syncerasti interit. ... PLOCIONA. Est illi frons colorata, et exilia labra. ... SATURIO. Comedisse carnem catulorum. ... Non potest retrahi, in quemcumque locum progressa est semel. ... Animadverto id tibi male cessasse, qui imberbis erat veluti ren. ... Succenturia; quare vel centum qui te oblectent in audibus. ... SCYTHA LITURGUS. Es mulier, o uxor. Cui, vir? Ego novi, scio: factiosa es. ... Si deinceps non edat mihi pueros

113 E Festo in 'Naucum,' p. 115.—114 Vide ad vs. 102.—115 Citat Priscian. lib. x. p. 893.—116 Ap. Varr. de L. L. lib. vi. 75.—117 Citatur a Nonio in 'Petilum,' p. 568.—119 E Festo in 'Nequitum,' p. 121.—120 Ex eodem Festo in 'Rienes,' p. 219.—121 Ex eodem in 'Succenturiare,' p. 277.—122 Citat Varro de L. L. vi. p. 76. *actiosa es* Parens.—123. 124 Extant apud

NOTE

117 *Nam coloratam*] Hæc Fabula vocatur *Plociona*, a *πλοκίωνης*, *stuppærum emter*.

Petilis labris] Festus: 'Petilam suram, siccā, et substrictam vulgo interpretantur.' Nonius, 'Petilum, tenne et exile.'

119 *Nequitur*] *Nequitur* antique

dictum. Festus, 'Nequitum, et nequitur, pro non posse dicebant.'

120 *Rien*] Nihil est riene magis glabrum.

121 *Succenturia*] Festus: 'Succenturiare, est explendæ centuriæ gratia supplere, subjicere.'

Aut varum, aut vālgum, aut compernem, aut pætum, aut
brocchum filium.

TRIGEMINI.

Ni fugissem, medium credo præmorsisset. 125

VIDULARIA.

Ubi quamque pedem videbat, suffurabatur omnis.

Nescio qui servos e myrteta prosiluit.

Paupera hæc res est.

Opposita est claxendix : at ego dicam, signi quid sit.

Animum advortite ambo, si voltis, vidulum hic apponite. 130

Ego servabo, quasi sequestro detis : neutri reddibo, donicum
Res judicata erit hæc.

Haud fugio sequestrum.

Inopiam, luctum, mœrorem, paupertatem, algum, famem.

nævo quodam notatos, qui sint aut vari, aut valgi, aut compernes, aut pæti, aut brocchi. ... TRIGEMINI. Nisi in fugam me conjecissem, me medium dentibus invasisset. ... VIDULARIA. Statim atque pediculum cernebat, eum surripiebat. ... Nescio quis servus erupit ex myrteto. ... Hæc res est misera. ... Opposita est concha; ego vero aperiam, quod sit signum. ... Animadvertite ambo, si libet, deponite hic vidulum. Ego custodiam, quasi depocueritis apud sequestrum: reddam neutri, donec hæc lis sit dijudicata. ... Non deprecor sequestrum. ... Egestatem, fletum,

Festum in 'Valgos,' p. 802. Parens legit, *Tum ne uxor mihi insignitos, &c.* Mox, margo ed. Gronov. *brocnum* e Non.—125 Legitur apud Gellium, vii. 9.—126 E Nonio in 'Pedis,' p. 608.—127 Citat Priscianus lib. iv. p. 625.—128 Ex eodem Prisc. l. v. p. 647.—129 E Priscian. lib. v. p. 665.—130 Hic et tres seqq. versus citantur a Priscian. lib. vi. 692. 959. et a Nonio in

NOTÆ

124 *Varum*] 'Varnus' distortis est cruribus valgo contrarius, atque adeo incedit genibus juxta positis, pedibus longissime disjunctis.

Valgum] *Valgum* appellant, qui incedit talis juxta se positis, sed disjunctis genibus.

Compernem] Longis est 'compernis' pedibus.

Pætum] Tremulis est, et clausissimis oculis.

Brocchum] Nonius, 'Broncus, qui dentes habet prominulos, et os productum.'

129 *Claxendix*] Priscianus, 'Claxendix' significat concham, qua signum tegitur.

Ejusdem Bacchæ fecerunt nostram navim Pentheum. 135

Nunc, ut apud sequestrum vidulum posivimus.

Nunc servos argentum a patre expalpabitur.

Immo id quod hæc nostra est patria, et quod hic meus
Est pater, illic autem Soterinis est pater.

Malim moriri meos, quam mendicarier. Boni ministran-
tur : illum nunc irrident mali. 140

Signum recte comparebat : hujus contendendi annulum.

Quid multa verba? plurimum luctavimus.

— Jube hunc insui culleo,

Atque in altum deportari, si vis annonam bonam.

Ibi ut piscabar, fuscina ici vidulum. 145

Nam audiivi foeminam ego leonem semel parire.

*tristitiam, inopiam, frigus, famem. . . . Ejusdem bacchationes dilaceraverunt nos-
tram navim, sicut Pentheum. . . . Nunc, quia deposuimus vidulum apud seques-
trum. . . . Nunc servus circumveniet patrem pecunia. . . . Immo quia adest patris
nostra, et quia hic est meus pater, ille vero est pater eorum, qui saluti fuerunt. . . .
Malim meos mortem oppetere, quam mendicare. Quia boni serviunt mortuo :
mali illudunt mendico. . . . Signum optime apparebat : contuli cum annulo. . . . Quid
plura? Multum luctati sumus. . . . Impera hunc includi culeo, atque deferri in
altum, si cupis habere annonam uberem. . . . Cum piscarer in illo loco, fuscina ferii
vidulum. . . . Audiivi mulierem olim peperisse leonem.*

~~~~~

'Reddibo,' p. 770.—134 Citat Priscian. lib. vi. 699.—135 Ex eodem Pris-
cian. lib. vii. p. 738. Cf. Trin. iv. 1. 14.—136 E Priscian. lib. x. p. 898.—
137 Recitat Nonius in 'Expalpare,' p. 542. et 752.—138. 139 Citat Priscian.
lib. vii. p. 749. *meus est Pater*, &c. Pareus.—140 F. Nonio in 'Mendicarier,'
p. 562.—141 Citat Nonius in 'Contendere,' p. 631.—142 E Nonio in 'Eluc-
tavi,' p. 748.—143. 144 Citat Fulgentius Placidas in 'Cullens,' p. 806.—
145 Ex Antularia citat Nonius in 'Icit,' p. 553.—146 Citat Junius Philar-
gyrus in Virg. Ecl. 11.

NOTÆ

135 *Fecerunt navim Pentheum*] No-
ta est Fabula de Pentheo, qui cum
curiosius contemplaretur orgia Bac-
chi, a Bacchidibus discerptus est.

139 *Soterinis est pater*] Hæc Sote-
ris, hujus Soterinis; id est, pater sal-
vatricis. Nam 'Soteris,' est a Græ-
co.

140 *Boni ministrantur*] Alii, *Bonæ*
inmiscrantur, id est, bonos ejus mi-
seret.

141 *Contendi*] Id est, comparare
aliquid cum alio, ut deprehendas in
quo differant. Contendere fila, utrum
sint æqualis longitudinis.

PARS SECUNDA.

LOCI EX AMISSIS CITATI,

AMISSE ETIAM COMŒDIÆ NOMINE.

Epeum fumificum, qui legioni nostræ habet coctum cibum.

Oggannuit odiosus omni totæ familiæ.

Licet vos abire curriculo.

Jam tibi tuis meritis crassus corius redditus est.

Di bene vortant! tene cruminam; in ea erunt triginta
minæ. 5

Nullam ego rem citiorem apud homines esse, quam famam reor.

Stultus est advorsum ætatem et capitis canitudinem.

Numnam mihi oculi cæculant? estne hic noster Hermio?

Epeus fumosus, qui coquit cibos nostris coctis. . . Oblatrat inuisus universæ nostræ familiæ. . . Licet vos fugere celeriter. . . Tua cutis evasit crassior tuis virtutibus. . . Di bene vortant! Accipe cruminam, sunt in ea triginta minæ. Arbitror nihil esse velocius apud homines fama. . . Desipit præter ætatem et canitiem. . . Nonne oculi falluntur? Estne hic noster Hermio? . . . Deservit arma

1 Citat Varro de L. L. vi. p. 72.—2 Ex eodem Varr. lib. vi. p. 81. *toti familiæ* Parens.—3 Citat Festus in 'Currienlo,' p. 45.—4 Ex eodem Festo in 'Corius,' p. 42.—5 Apud Festum in 'Crumina,' p. 43.—6 Apud eundem in 'Citior,' p. 35.—7 Citatur a Festo in 'Canitudo,' p. 30.—8 Citatur ab eo

NOTÆ

1 *Epeum fumificum*] Epeus coctus dicitur 'fumificus;' quia coci ut plurimum versantur in fumo, atque adeo melius 'fumosum' dicas, quam 'fumificum.'

2 *Oggannuit*] 'Oggannire' est latratus ille tenuis et amicus canum gestientium, et ut ita dicam gratulantium, propter reditum heri.

3 *Curriculo*] Id est, cursim.

4 *Corius*] Vetus pro 'corium.' Tuus corius redditus est crassus tuis meritis, id est, indurnit flagris tibi propter nequitiam inflictiis.

7 *Canitudinem*] Id est, canitiem, vetus.

8 *Cæculant*] Festus, 'Cæculant; cæcis proximi sunt oculorum acie obtusæ.'

Ejuravit militiam.

Sic me subes cotidie, quasi fiber salicem.

10

Herbam do.

Iniit te unquam febris?

Neque muneralem legem, neque lenoniam,

Rogata fuerit necne, floccid' æstimo.

Perfidiose captus, edepol nervo cervices probas.

15

Muriatica autem video in vasis stagnéis :

Bonam naritam, et camarum, et tagenia :

Echinos fartos, conchas piscinarias.

... *Sic subis meas ædes singulis diebus, quasi Castor subit salices. ... Herbam porrigo ... Numquamne te febris occupavit ? ... Nauci facio, rogatae fuerit necne lex munerum dandorum, aut lenonia. ... Per ædem Pollucis perfide occupatus explorus utrum collum ferre possit nervum. ... Animadverto res muria meroas in vasis stanneis : videlicet naritam, et camarum, et tagenia : echinos fartos, conchas*

~~~~~

dem Festo in 'Cæcultant,' p. 28.—9 Ex eodem in 'Ejuratio,' p. 53.—10 Legitur ap. Festum in 'Fiber,' p. 62. *Sic me subas cottidie* Parens.—11 Festus in 'Herbam,' p. 71.—12 Festus in 'Iniit,' p. 78.—13. 14 Hi versus leguntur ap. Festum in 'Muneralis lex,' p. 107.—15 Festus in 'Nervum,' p. 121.—

NOTE

9 *Ejuravit militiam*] 'Ejuratio significat id, quod desideretur, non posse præstari.'

10 *Fiber*] Dicitur etiam 'Castor,' et 'Canis Ponticus.' Varro de Ling. Lat. 'Fiber, ab extrema ora fluminis dextra et sinistra maxime quod solet videri; et antiqui fibrum dicebant extremum. Unde et in sagis extrema fimbriæ, et in jecore extremum fimbriæ.'

11 *Herbam do*] Festus: 'Herbam do, cum ait Plautus, significat, victum me fateor; quod est antiquæ et pastoralis vitæ indicium: nam qui in prato, cursum, aut viribus contendebant, cum superati erant, ex eo solo, in quo certamen erat, decerptam herbam adversario tradebant.'

12 *Iniit*] Introiit.

13 *Muneralem legem*] Lex muneralis erat lex Cincia, qua tantum erat ne quis munus acciperet ob causam orandam, et patrocinium præstandum.

15 *Nervo cervices probas*] Festus: 'Nervum appellamus etiam ferreum vinculum, quo pedes impediuntur: quanquam Plautus eo etiam cervices vinciri ait.'

16 *Muriatica*] Edulia muria condita.

Vasis stagnéis] Id est, stanneis; nisi forte allusione facta ad stagnum exprimat vasa lata in quibus iunantur in muria pisces, et cetera edulia.

17 *Naritam*] Ostrei genus, 'narita.'

Camarum] Aliud edulii genus.

Tagenia] Piscis genus.

Non ego te novi, navalis scribe, columbar impudens?

Nihil deconciliares illi: nisi quid Persibus sapis. 20

Sacrum an profanum habeas, parvipenditur.

Ulcerosam, compeditam, subverbustam, sordidam.

Glirium examina.

— sed leno egreditur foras.

Hinc ex occulto sermonem ejus sublegam. 25

Nec, machæra, audes dentes frendere.

Floccipendo quid rerum geras.

Argentum hinc facite,

Clandestina ut celetur consuetudo.

Properant prandium. 30

Quam folles taurini habent, cum liquescunt petræ, ferrum
ubi fit.

Non hic ut possit, edit; sed posse cupit, ut edat.

depromtas e piscinis. ... Non te novi, navalis scriba, columbar impudentia? ... Nihil adimeres illi, nisi videaris Persibus sapere. ... Sacrum an profanum existimes perinde est. ... Ulceribus plenam, compedibus vinctam, verubus adustam, sordidam. ... Glirium examina. ... Sed leno exit foras. Aucupabor ejus orationem hinc ex occulto. ... Nec audes dentibus, frendere, o machæra. ... Nihili facio, quid agas. ... Hinc habete pecuniam, ut esset incognita familiaritas. ... Accelerant prandium. ... Quemadmodum folles fabriles, quando funditur ferrum, et liquescunt lapides. ... Hic non edit ut valeat, sed optat valere ut edat. ... Forsitan

16 Hic et versus dno seqq. citantur a Festo in 'Narica,' p. 113.—19 Citat Festus in 'Navalis scriba,' p. 511.—20 Festus in 'Persicus,' p. 160.—21 Apud Festum, p. 182.—22 Apud eundem in 'Subverbustam,' p. 277.—23 E Nonio in 'Gils,' p. 551.—24. 25 Citantur a Nonio in 'Legere,' p. 673.—26 Nonius in 'Frendere,' p. 736.—27 Fulgentius in 'Flocci,' p. 805.—28 Citat Interpres Terentii ad Phorm.—29 Citat Interpres Terentii ad Adelph.—30 Philargyrus ad Virg. Georg. iv.—31 Idem citat ibid. ubi sit Pareus.—

NOTÆ

19 *Navalis scriba*] Navalis scriba geminum est convicium. Nam navalis homo dicebatur in contemptum de homine villi et nequam. 'Scribæ' etiam inter viles accensebantur.

Columbar impudens] Columbaria sunt

foramina quo proferuntur extra navim remi, ad remigandum.

22 *Subverbustam*] Id est, verubus ustam. Videlicet ferro calente torquent et crispant capillos.

Fortasse se amare suspicavere.

Instare factum.

Egone illi venear ?

35

Inimicus esto, donicum ego revereño.

Pedibus.

Corpus tuum virgis ulmeis inscribam.

Nunquam ad civitatem venio, nisi cum infertur peplum.

Scelerare manus.

40

Ipsa sibi avis mortem creat.

Pro larvato te circumferam.

Paupera hæc est mulier.

— Si quæ forte concio est,

Ubi eum hietare nondum in mentem venit.

45

Cilix, Lycisce, Sosia, Stiche, Parmeno,

Exite, et ferte fusteis privos in manu.

Anus hæc in pellis periculum protenditur.

Cedite mihi.

Mecum habet patagus, morbus, æs.

50

suspiciat sunt se amare. . . Urgere rem. . . Egone illi vender ? . . . Esto inimicus, donec ego revertar. . . Pedibus. . . Inscribam tuum corpus virgis ulmeis. . . Nunquam venio ad urbem, nisi quando infertur peplum. . . inquinare manus. . . Avis sibi affert exitium ipsa. . . Te prædicabo larvatum esse. . . Hæc mulier est inops . . . Si quis est forte cæcus in quo nondum venit in mentem adesse hiscendo. . . Cilix, Lycisce, Sosia, Stiche, Parmeno, adeste, et afferte singuli suum fustem in manu. . . Hæc anus extenditur in cutis periculum. . . Date mihi. . . Patagus,

*****

32 Cf. Macrob. ii. 8.—33 Citat Donatus in Hecyram Terentii. *suspiciare* Pareus.—34 Donatus ad Terent. Andr. i. 1.—35 Citat Diomedes lib. i. pag. 365.—36 E Charisio lib. ii. p. 178.—38 E Servio ad Virg. *Æn.* i. p. 203.—39 Ex eodem ad Virg. *Æn.* i. p. 26.—40 Ex eodem Servio ad Virg. *Æn.* iii. p. 295.—41 E Servio ad Virg. *Æn.* vi. p. 410. *mortem cacat* Erasmus. et al.—42 E Servio ad *Æn.* vi. p. 412.—43 Ex eodem Servio ad *Æn.* xii. p. 690.—44. 45 Hi vs. citantur a Diomede lib. i. p. 336.—46. 47 Citat Interpres Horatii ad Sat. ii. 5. 10.—48 Porphy. ad Horat. de Anu Dormituriēte. *in pellis tegiculum* Salm.—49 Cf. Phocas Gramm. p. 1718.—50 Macrob. v. 19. p.

NOTÆ

37 *Pedibus*] Adverbialiter.

quo laborabant Corybantes in sacris Cybeles.

50 *Patagus*] Id est, capitis quasi satio.

Æs] De ære quo Corybantes celebrabant Cybeles sacra intellige.

Morbus] Id est, patagus morbus,

brabant Cybeles sacra intellige.

Quid est hoc ? *rugat pallium, amictus non sum commode.*

— exi tu, Dave,

Age, sparge : mundum esse hoc vestibulum volo.

Venus ventura est nostra : non hoc pulveret.

Regiescit.

55

Pullaria.

Vesperna.

Neque ego ad mensam publicas res clamo, neque leges crepo.

morbis, et æs alienum mecum habitant. ... Quid est hoc? pallium est rugosum; non sum indutus commode. ... Egredere tu Dave, age, sparge. Opto hoc vestibulum esse mundum. Nostra Venus est huc ventura. Ne pulvis supersit. ... Crescit ... Manus dextra. ... Vespertina cæna. ... Neque ego vociferor ad mensam de rebus publicis, neque leges prædico.

418.—51 A. Gellius v. 19. p. 418.—52. 53. 54 Hoc Fragm. extat ap. Gellium
ibid.—55. 56. 57 E Festo pp. 188. 208. 305.

NOTÆ

55 *Regiescit*] Festus, 'Regiescit interprete Festo.
apud Plautum significat crescit.' 57 *Vesperna*] Vespertina cæna.
56 *Pullaria*] Id est, manus dextra

PARS TERTIA.

LOCI EX COMÆDIIS, QUÆ EXTANT, CITATI :

QUI TAMEN

IN NOSTRIS HODIE CODICIBUS NUSQUAM COMPARENT.

AMPHITRUO.

Optumo jure infringatur aula cineris in caput.

Ne tu postules matellam unam tibi aquæ infundi in caput.

Herns Amphitruo occupatus.

AMPHITRUO. Merito frangatur olla plena cinere in ejus caput. ... Ne una matella aqua injiciatur in tuum caput. ... Amphitruo herns est impeditus. ... Quare

1E Nonio in 'Aula,' p.791.—2 Ex eodem in 'Matella,' p. 791.—3 Ex eodem
Delph. et Var. Clas. Plaut. 5 T

Quæ se adveniente morbo nunc medicum tibi.

Enim tu certe aut larvatus aut cerritus es.

5

Edepol hominem te miserum ! medicum quærita.

Quoque, me absente, corpus volgavit suum.

Exjuravisti te mihi dixisse per jocum.

Qui nequeas nostrorum uter sit Amphitruo decernere.

Nisi hoc ita factum est, proinde ut factum esse autumo, 10

Non causam dico : verum qui insimulet probri ?

Manifestum hunc obtorto collo teneo furem.

Ibi scrobes effodito duplos sexagenos in dies.

At ego certe cruce et cruciatu mactabo : exi o foras,
mastigia.

ASINARIA.

Qui etiam me miserum famosum flagitiis facit suis.

15

Heic aderit credo, congerro meus.

AULULARIA.

Nec noctu nec diu quietus unquam eam : nunc dormiam.

jam medicum ad te curandum morbo accedente. Profecto, aut larvis, aut Cerere instinctus es. Per ædem Pollucis hominem infelicem ! quære medicum. . . Cuius, quando abfui, vulgavit suum corpus. . . Juravisti te mihi dixisse joco. . . Qui non potes statuere uter nostrum sit Amphitruo. . . Nisi id ita gestum est, ut gestum esse dico, non me defendam. Sed tu me insimulas flagitii ? . . . Teneo hunc furem manifestum obtorto collo. . . Effodies bis sexagenos scrobes in dies singulos. . . Sed ego te adigam in crucem, et cruciatum : egredere foras, o mastigia. . .
ASINARIA. Qui me reddit quoque celebrem probriis suis. . . Meus congerro huc veniet, ut puto. . . AULULARIA. Non sim quietus, nec diu, nec noctu. Nunc

~~~~~

Nonio in 'Occupatus,' p. 685.—4 Hic et dno seqq. versus citantur a Nonio in 'Cerriti,' p. 508. et 'Advenire,' p. 624.—7 E Nonio in 'Vulgare,' p. 587.—9 Qui nequeo Pareus. Citatur a Nonio in 'Decernere,' p. 646.—10. 11 Hi versus leguntur ap. Nonium in 'Autumare,' p. 618.—12 E Nonio in 'Furtum,' p. 739.—13 Citat Nonius in 'Scrobes,' p. 611. item Priscian. lib. v. p. 657. vii. p. 751. et Servius ad Virg. Georg. ii. p. 108.—15 E Nonio in 'Famosus,' p. 618.—16 Citatur a Nonio in 'Gerræ,' p. 550. qui glossam addit, 'et colusor mens, qui easdem exercet nugas.'—17 E Nonio in 'Diu,' p. 539.—

NOTÆ

3 *Occupatus*] Id est, impeditus. sere.'

4 *Quæ se* [*Quæse*] A veteri, 'quæ- 16 *Congerro*] Confabulator, nugaso, sis, sit: quæsi, quæsitum, quæ- rum socius.

— sed leno egreditur foras.

Hinc ex occulto sermone satus sublegam.

Homo ebriolatus somno sanari solet. 20

Qui mihi olera cruda ponunt, halec danunt.

Ego effodiebam in die denos scrobes.

Hic quidem pervicus custodem addidit.

Pro illis crocotis, strophiiis, sumtu uxoris.

Ut admomordi hominem. 25

myrtam, myrtum.

CAPTIVEI.

Fac fidele: cave fluxam fidem feras.

Pileum, quem habuit, deripuit, eumque ad cœlum tollit.

somno indulgebo. . . . Sed leno exit foras. Auscultabo ex occulto sermonem ejus. . . . Homo temulentus consuevit levare somno. . . . Qui mihi apponunt olera cruda, halec dant. . . . Ego effodiebam decem scrobes in singulos dies. . . . Hic contumax adjecit custodem. . . . Pro illis vestibus croco tinctis, strophiiis, sumtu uxoris. . . . Ut momordi hominem. . . . Myrtam: myrtum. . . . CAPTIVI. Esto fidus: vide ne fluxa sit fides tua. . . . Eripuit pileum, quem habebat in capite, et eum sustulit in cœ-

19 Merc. *sermonem ejus*.—20 *Homo ebriatus* al. ap. Pareum; *Homo ebriacus* al. ibid. Citatur e Nonio in 'Ebriacus,' p. 544.—21 Citat Nonius in 'Halec,' p. 561.—22 Citat idem Nonius in 'Scrobes,' p. 611.—23 E Nonio in 'Pervico,' p. 758. Al. *pervicax*.—24 E Nonio in 'Strophium,' p. 788. *sumtu uxorio* Pareus.—25 Ex A. Gellio, VII. 9. *admemordi* edd. vett.—26 Citat Porphyrius ad Horat. Od. II. 38. *myrta et myrtum* Pareus.—28 Nonius citat in 'Pileum,'

NOTÆ

19 *Sermone satus sublegam*] *Sermone-satus*, una voce e duobus facta: *satus*, autem quartæ declinationis significat sationem. *Sermonesatus* igitur idem est, ac ea, quæ in sermonem inciderint: alii legunt, *sermonem ejus sublegam*.

23 *Pervicus*] Id est, *pervicax*.

24 *Crocotis*] '*Crocota*' est vestis crocei coloris. In Epidico est '*crocotula*.'

Strophiiis] *Strophium* fascia pectoralis, quæ ad oram summam vestis muliebris posita scapulis sinique, insidet.

25 *Ut admomordi* [*admemordi*] *Pro admomordi*.

26 *Myrtam, myrtum*] A '*myrta*,' '*myrtus*.'

27 *Fac fidele*] *Fac* quod est hominis fidi; quod est fidei.

Auctionem facio parasiticam.

CASINA.

Perii! illic habebit flocco jam homo lumbos meos. 30

Intro ad uxorem, sufferamque meum tergum ob injuriam.

BACCHIDES.

Illa mei cognominis fuit.

— nam et ex mari timida ecce ego

Pavitare —

Quibus ingenium animi utibile, est modicum et sine 35
Vernilitate —

Ecquis evocat cum nasiterna et cum aqua illum impuris-
sumum?

Quæ sodalem atque me exercitos habet.

Nam tu quidem quoivis excantare cor facile potes.

Vincla, virgæ, mole sævitudo mala fit pejor. 40

Cor meum, spes mea, mel meum, suavitus, cibus, gau-
dium. Limaces viri.

lum. . . . Facio auctionem parasiticam. . . . CASINA. Occidi! ille homo modo nauci
faciet meum tergum. . . . Ingredior ad uxorem, et conferam meum tergum, ut affi-
ciatur injuria. . . . BACCHIDES. Illi fuit idem cognomen ac mihi. . . . Nam ecce ego
trepidare capi recens a mari. . . . Qui habent animum commodum, modestum et mi-
nime rusticum. . . . Quis vocat illum impurum cum nasiterna aqua plena? . . . Quæ
me disruciatur atque sodalem. . . . Nam tu quidem potes facile animum incantare cu-
jusvis. . . . Vincula, verbera, crudelitas, evadit gravior quavis mole. . . . Cor meum,
spes mea, mel meum, suavitus, cibus, gaudium. Viri limaces. . . . Ne acciperes

p. 608.—29 Citat Fulgentius in 'Auctio,' p. 804.—30 E Nonio in 'Defloc-
care,' p. 487. homo deest in edd. vett.—31 Ex eodem Nonio in 'Sufferre,'
p. 708. ad injuriam Acidal.—32 Illa mea Pareus. Citatur a Servio ad Æn.
vi. p. 420.—33 Citat Donatus ad Terent.—35 E Nonio in 'Modicum,' et
Charis. lib. ii. p. 185.—37 E Festo in 'Nasiterna,' p. 328.—38 Citat
Nonius in 'Exercitum,' p. 486. Charis. ii. p. 204.—39 Citant Nonius in
'Excantare,' p. 586. et Servius ad Ecl. viii. p. 45.—40 E Nonio in 'Sævi-
tudo,' p. 582.—41 E Nonio in 'Snavitudo,' p. 581. et in 'Limaces,' p. 673.—

NOTÆ

31 Ob injuriam] Id est, ad injuri-
am; obviam injuriæ.

33 Ex mari timida] Id est, titubans,
et male stans; eos enim qui navigant
torpor occupat.

36 Vernilitate] Indoles quæ ser-
vum et vernam redoleat, et liberum
hominem dedecet.

37 Nasiterna] Juvenalis vocat, 'Ca-
licem nasorum quatuor.'

Ne a quoquam alio acciperes mercedem annuam
Nisi ab sese : nec cum quiquam limares caput.

Cupido te conficit, anne amor?

Prænestinum opinor esse: ita erat gloriosus. 45

Sin lenocinium forte collubitum est tibi,
Videas mercedis quid tibi est æquum dari,
Ne ista ætate me sectere gratiis.

Ulyssem audiui fuisse ærumnosissimum,
Qui annis viginti errans a patria abfuit : 50
Verum hic adolescens multo Ulyssem anteit,
Qui illico errat intra muros civicos.

MOSTELLARIA.

Sine juxta aram sedeam, et dabo meliora consilia.

MILES.

Ita nos nostramque familiam habes exercitam.

Modice sapis. 55

a quoquam alio mercedem annuam, nisi ab sese: neque limares caput cum quoquam. ... Cupidone, an amor te conficit? ... Opinor illum esse Prænestinum: adeo erat gloriosus. ... Sin libet lenocinium exercere, vide quid par est tibi dari præmii, ne me sequaris ista ætate. ... Audiui Ulyssem in ærumnis versatum esse plurimis, qui viginti annis abfuit a patria ragus: sed hic juvenis longe antecellit Ulyssem, qui errat illic intra muros civitatis. ... MOSTELLARIA. Patere ut sedeam juxta aram, et dabo meliora consilia. ... MILES. Ita nos dixerat, et nostram familiam. ... Sapis

42. 43 Hi versus e Nonio in 'Limare,' p. 673. ita leguntur ap. Pareum, *Nec cum quoquam . . . nec cum quoquam, &c.*—44 E Servio ad Virg. *Æn.* iv. p. 326. et Nonio in 'Cupido,' p. 721.—45 E Nonio in 'Opino,' p. 751. *opino esse Pareus et edd. vett.*—46 Hic et duo seqq. versus citantur e Charisio lib. ii. p. 180.—49 Hoc *Fragm.* legitur ap. Charis. *ibid.*—53 E Servio ad *Æn.* i. p. 553.—54 Extat ap. Fulgent. p. 805.—55 E Nonio in 'Modicum,' p. 678.—

NOTÆ

41 *Limaces viri*] Id est, assueti limare caput: id in obscenis.

45 *Opinor [opino]* Antiquè, pro *opinor*.

53 *Consilia*] Servius ad illud *Æneidos* ix. 'Luco tum forte parentis Pilius Turnus sacrata valle sedebat.' 'Secundum Plautum 'sedere,'

est consilium capere. Qui inducit in *Mostellaria*, servum dicentem, 'Sine juxta aram sedeam, et dabo meliora consilia.' Nam et ipsa consilia a sedendo, quasi 'considia' dicta sunt. Sedentium enim animi tranquilliores fiunt.'

PSEUDOLUS.

Nisi carcerem aliquando effregeritis vostram domum.

PÆNULUS.

Importuna avis venit vesperi.

RUDENS.

Quid murmurillas tecum, et te discrucias?

Aulas abstulas.

STICHUS.

Nonne hoc publicitus? 60

TRUCULENTUS.

Bona perdididi, mala repperi : factus sum extimus a vobis.

moderate.... PSEUDOLUS. Nisi effregeritis aliquando carcerem, vestram domum.... PÆNULUS. Avis importuna venit ad vesperam.... RUDENS. Quid murmurillas tecum, et te discrucias?... Ollas aufers.... STICHUS. Nonne hoc publice?... TRUCULENTUS. Amisi fortunas, infortuniam nactus sum : evasi alienus a vobis.

56 Citat Servius in Virg. *Æn.* i. p. 178.—57 Citat Charis. lib. ii. p. 197.—58 Legitur apud Nonium in 'Murmurillum,' p. 567.—59 Apud Diomed. lib. i. p. 376.—60 Extat apud Charis. lib. ii. p. 190.—61 Apud Priscian. lib. iii. p. 609.

NOTÆ

56 Carcerem . . . vostram domum] carcer videretur.
Jactum illud videtur in servum quen- 59 Aulas abstulas] Id est, ollas au-
dam, qui sæpius in carcerem propter fers. 'Abstulo' antiquum, pro aufe-
scelera conjiceretur, ut domus ejus ro; unde 'abstuli.'

NOTÆ VARIORUM

IN

M. ACCII PLAUTI COMŒDIAS.

EX ED. GRONOVII ET ERNESTI,
Lips. 1760. 8vo.

NOTÆ VARIORUM

IN

M. ACCII PLAUTI COMŒDIAS.

AMPHITRUO.

ARGUMENTUM.—3 *Usurariam*] ‘Uxor usuraria,’ mulier ea est, qua quis utitur; quamque accipit ad tempus velat mutuatitiam: ut ‘pecunia usuraria,’ quæ ad usum accipitur mutuo. *Taubm.*

ARGUM. PRISCIANI.—1 *Amore captus*] Adjecta sunt plerisque omnibus Comædiis Argumenta, carmine iambico senario, eaque subinde duplicia; ex quibus alterum, aut *rexyndu*, aut *μυλωνδου*, ab artificio et imitatione dicitur; nam in literis initantibus prima ejusque versus dictionis, inscriptio, seu nomen, Comædiæ representatur. *Longol. Alcumæus*] Genitivus antiquus more Græcorum. Virg. *Æn.* xi. ‘Nihil ipsa nec auras Nec sonitus memor.’ *Taubm.*

3 *Cernit cum hostibus*] Ennius: ‘Ferro, non auro, vitam cernamus utrique.’ Lucret. lib. iv. Virgil. *Æn.* xii. ‘cernere ferro,’ pro decernere. *Taubm.*

7 *Blephare captus arbiter*] Videtur hoc Argumentum præfixum Comædiæ post insitas illas scenas: alioquin falsum quod ait, Blepharonem captum arbitrum. Nam ex legitimis, non Blephare, sed Naucrates arbiter

captus inter uxorem et virum. Ex illegitimis vero, casu occurrens Amphitruoni Blephare, judex constituitur, uter sit verus Amphitruo. *Dissald.* Fallitur Dissaldæus, etsi Barthium traxerit Adv. xxx. 6. Nam et Jovem atque Amphitruonem raptasse invicem pro mœchis, quamvis haud esset representatum in scena, et cum domi non fuisset inventus Naucrates, Blepharonem falsi Amphitruonis vocatu intervenientem desperasse arbitrium, satis intelligitur ex principio iv. 3. ‘Vos inter vos partite,’ &c. quæ sine dubio Plauti est. *Gronov.*

PROLOGUS.—1 *Voltis*] Margini adscripsit Ms. Palat. tert. ‘Lingua Umbræram vertit U in O; Hetrusca contra A in U.’

2 *Lætum*] ‘Læti Dii,’ sunt propitii: ut, ‘omina’ et ‘exta læta,’ quæ secunda: contra ‘tristes Dii,’ irati, apud Propert. Unde patet, ‘lætum Mercurium’ significare propitium, hoc est, bono publico lubentem, ac lætificantem suos. *J. Gukel.*

4 *Et ut res, rationesque*] Per *res*, negotia domestica et rem familiarem

intelligit: per *rationes*, homina, et quæ in codicem accepti et expensi referuntur. Jam, 'expeditæ rationes,' liquidæ sunt et minime conturbatæ: contra, 'impeditæ,' ubi plus aliis debemus, quam alii nobis. *Lamb.*

12 *Nuntiis præsim*] Duo præcipua Mercurii munera sunt, nuntium Deorum agere, et lucrum mortalibus, imprimis mercatoribus, afferre. A quorum illo *ἄγγελος τῶν Θεῶν*, *Deorum nuntius*, hoc, *κερδὸς*, *lucri dator*, Græcis dicitur. *Lamb.*

13 *Vultis approbare*] Et mutant male, nec bene, qui retinent, explicant. Habet autem verbum duas haud tralaticias significationes, quæ utræque huc congruunt. 'Approbant' opus perfectum snacceptores vel redemptores 'probantibus' censoribus, vel privatis, qui id locaverant. Huc respicit et Phædrus de Simonide, 'Opus adprobavit.' Appuleius lib. vi. 'ante istam vesperam opus expeditum approbato mihi.' l. xxrv. D. locat. 'Si in lege locationis comprehensum sit, ut arbitratu domini opus adprobetur.' Sic foret igitur, *hæc adprobare*, hæc rebus et opere vobis probare ac re-præsentare, qualia optatis. Altera *approbare* proprie Dii dicuntur, quibus natum numenque benignum præstant; quæ prosperant ac fortunant. Cic. in Verr. lib. v. 'At enim idcirco navem Mamertinis non imperasti, quod sunt fœderati, Dii approbent.' Idem Famil. ii. 15. 'Quod actum est, Dii approbent.' Ad Atticum vi. 6. 'Factus sum ejus socer: id quidem, inquis, Dii approbent.' Livius lib. x. 'Dii approbent, quod agitis acturique estis, Quirites.' Metellus Numidicus apud Gell. i. 6. 'Dii immortales virtutem approbare, non adhibere debent.' Noster Pœnuli. v. 4. 'Eas Diis est æquum gratias nos agere sempiternas, cum nostram pietatem approbant decorantque.' Pertinet eodem Catulli: 'Dextram sternuit adprobationem.' Optimus Gruterus suspica-

batur legendum, *adprosperare*: nec intelligebat, ante oculos esse, quod velut amotum conjectura quærebat. *Gronov.*

14 *Lucrum ut perenne*] Quasi dicat: Hæc ut vultis me approbare, hoc est, vobis dare atque anniti, ut vobis eveniant, nempe ut perpetuum lucrum suppetat; ita huic facietis fabulæ silentium. *Taubm.*

16 *Arbitri*] Spectatores, judices.

21 *Tametsi pro imperio, vobis*] Mutanda distinctio: 'Tametsi, pro imperio vobis quod dictum foret, Scibat facturos.' Est enim *dictum pro imperio*, non rogatum, sed imperatum, in-junctum jure imperantis. *Gronov.*

23 *Vereri vos se et metuere*] *Vereri* ut patrem et beneficum; *metuere*, ut maximum et potentissimum. Donatus, 'Veretur liber, metuit servus.' *Taubm.*

26 *Etenim ille*] Hactenus Mercurius de se et Jove locutus est, tanquam veris Diis, quos vereri homines et metuere æquum est; nunc vero tanquam de Diis, ut erant sceniciis et personatis, et servilis conditionis hominibus, qui soli olim rem scenicam tractabant, et male tractantes, servilibus pœnis afficiebantur. *Boxhorn.*

29 *Prætimet*] Quidam hic intrudunt *pertimet*; quod nullo modo admittendum: 'pertimere' enim est valde timere: 'prætimere' autem est ante timere, quod hic facit Jupiter iste scenicius. *Grut.*

31 *Malum*] *Malum* hic utrobique serviles pœnas interpretatur Doussa. *Taubm.*

32 *Propterea pace advenio*] Recte Acidalius interpretatur 'per pacem,' ut scena sequenti v. 232. Sic Ovidius: 'Tutius est aptumque magis discedere pace.' Et Lucanus: 'si jure venitis, Si cives, huc usque licet.' *Gronov.* *Pace advenio*] Locutio perperam improbata viris doctis, et conjecturis obnoxia, et suspecta Germanismi, quum sit elegans et bene La-

tina, pro pacate advenio. Justinus ix. 2. 'pacatum accessum petere' dixit. Sic contra 'venire vi' in formula interdicti apud Cicer. Fam. vii. 13. 'Quod tu prior vi hominibus armatis non veneris.' Virgil. *Æn.* iii. 'Venit modo vi pondus.' Tale est 'redire armis' Cic. Philipp. xiii. 12. 'Quo scelere damnatus in eam urbem rediit armis, e quo excesserat legibus:' ubi *excedere legibus urbe* est iudicio damnatum in exilium ire. Gronov. Pace] Bona vestra venia. Formula antiqua et elegans; 'Pace vestra, tua, venio, ago, dico,' &c. Lamb.

34 Orator] 'Orare' hic rogare est. *Taubm.*

44 Quis benefactis] Quorum benefactorum tamen omnium meus pater, ut verus Juppiter, et rex Deorum, auctor atque opifex est. Sic Stoici 'architecti verborum' Ciceroni. Lamb.

48 Gratum arbitratur] Non ceperunt cum suis datum, gratum, ratum. Nec qui interpretantur, prodesse etiam sibi, et beneficium ad se redire. Non homines modo grati dicuntur, sed et beneficium gratum, quod gratis datur. Contra Terentius Heaut. v. 1. 'Ignosces tamen post, et id ingratum.' Scena sequenti: 'quoniam bene quæ in me fecerunt, ingrata et habui atque irrita.' Asinar. i. 2. 'Ingrata atque irrita esse omnia intelligo, Quæ dedi et quod bene feci.' Igitur arbitratur esse id sibi gratum, id est, bene positum vel collocatum. Seneca de Beneficiis ii. 1. 'Gratissima sunt beneficia parata, facillime occurrentia, in quibus mora nulla fuit, nisi in quibus verecundia.' A vobis, id est a vestra parte, quantum a vobis gratum recipere vult ac debet. Gronov.

52 Contra xistis frontem] Vide Epidic. v. 1. 3.

59 Tragicocomædia] Vide Jul. Scalig. Poët. i. 7.

65 Conquisitores] Sensus est: Ut

speculatores et quasi *δρακονταί* et *auricularii* (ut Glossar. vertit) speculatoribus appositi in singula subællia per totam caveam eant: si cui histrioni fautores assignatos animadverterint, ut ab his togæ auferantur in pignus. Et notum est, histriones invicem de victoria certasse, victoremque muneratum esse. Quæ victoria quia interdum non virtute sed favore parabatur, laborat Mercurius, ne fiat id in hac Comædia. Gruter.

66 Caveam] In amphitheatro ultimus locus, in quo populus sedebat, 'cavea' dicebatur, a forma, quia erat excavatus.

70 Artifici] Sc. scenico. *Taubm.*

72 Qui duxit] Id est, dederint. Jurabant autem ædiles qui ludis præerant, se illi, qui optime egisse visus esset, palmam daturus. Lamb.

73 Sirempse] Id est, similem re ipsa legem jussit esse Juppiter. Sensus est: Quæ pœna afficiuntur, qui magistratum largitione et consimili pacto adipiscuntur: eadem pœna affici voluit Juppiter et eum histrionem, qui sibi palmam ambiverit, et eum spectatorem, qui histrioni palmam ambitione conciliarit. Lamb. Sirempse legem] Non mutandum *Sirempse lege*, aut *Sirempse in lege*, ut quidam eruditi voluerunt. Phrasis Plauti autem concepta est, ut apud Cic. de Offic. iii. 'Nec eum esse deceptum, qui id quod emeret, quo jure esset, teneret,' i. e. sciret quibus legibus adstrictum esset. Liv. xxxviii. 38. 'Quo jure ante bellum fuerunt, eo Rhodiorum sociorumque sunt.' Cic. pro Balbo, 'Quo jure civitas Gaditana esset, nesciebat.' Vox autem formulaque 'Sirempse lex esto' in antiquis legibus frequens est. Eam adhibuit eleganter Seneca Epist. 91. 'Conditor ille juris humani non natalibus, nec nominum claritate nos distinxit, nisi dum hic sumus. Ubi ad finem mortalium ventum est, discede,

inquit, ambitio; omnium, qui terram premunt, Siremps lex esto; i.e. omnibus terrenis, quæque hominum sunt, eadem lex dicta sit: æque discedant, abeant, evanescant. Gronov.

79 *Sat habet fautorum*] Pro fautorum. Hic versus conjunctim legendus cum sequenti, in hanc sententiam: Satis habet fautorum, qui recte facit; si fidi sint, et integri alienæ virtutis æstimatores ii, quorum est præmia et honores dare. Lambin.

82 *Conquistiores*] Superiores conquistores addendi sunt spectatoriibus, ne quid gratiæ causa tribuant histrionibus: hi vero histrionibus, ne qui histriones mandent certis spectatoribus, ad eam rem data opera hic et illic dispositis, ut sibi plaudant quasi palma dignis: aut malitiosis consiliis perficiant, quo minus alter histrio placeat. Et vult, ut conquistores in horum uno deprehensum vestitu spolient, et 'corium,' id est, tergum, loris discendant. Ravard.

91 *Anno cum in prescenio*] Nannio Philadelphus et Meursius, Nanno Petrus: frustra. Nec anno est olim, sed *πρότερον*, anno præterito, vel ante annum, ut recte acceperunt dudum interpretes. Menæchm. i. 3. 'Quatuor minis ego emi istam anno uxori meæ.' Trucul. i. 4. 'Qui quasi uxorem sibi Me habebat anno, dum hic fuit.' Intelligitur *το ἀπὸ τότε*. Gronov.

92 *Jovem invocant*] *Θεὸς ἄρδ μηχανῆς*. Scaliger. Poëtæ in inextricabilibus actionibus, finem miraculosum imponunt, et solutionem a Deo petunt: cum nihil non dissolvi sic possit. Unde usus machinæ apparet. Helasius.

93 *Certo prodit in tragædia*] Sine controversia et sine cujusquam reprehensione. At hæc Fabula tragicocomædia est. Lamb.

98 *Ex Argo patre*] Id est, patre et ipso Argis oriundo. Male plerique omnes *Argo* interpretantur Argivo. Est enim *Argo* ab 'Argos,' ut 'chao'

a 'chaos,' 'pelago' a 'pelagus:' et similia. Vide Observ. iv. 17. Gronov.

105 *Quam liber harum rerum multarum sis*] Id est, quam libere mactetur. *Harum rerum deum aduiteria* et stupra significat. *Multarum*, id est, quæ vulgo fieri solent. Lambin. *Quam liber harum rerum multarum*] Quam multa ejusmodi licenter agat. Male *liberarum rerum*; male *liber ac mulierum multarum*; male *rerum multarum*. Quasi non infra scen. 3. 'Næ illa si istis rebus te sciat operam dare.' Milite act. v. 'Si sic aliis inæchiis fiat, minus hic mæchorum alet; Magis metuant; minus has res studeant.' Arnobius lib. iv. 'Si quidem vobis Deus Hercules natus est, qui in rebus hujusmodi patris sui transiret exasperaretque virtutes.' Apud Appollonium Rhodium lib. iv. Juno de Jove: *Κεῖν γὰρ αἱ τὰς ἐργα μέμλε, Πῆ σὺν ἀδελταῖς, ἡ ἐνθηταῖσιν λάρβειν*. Gronov.

108 *Usuramque*] Id est, ea usus est: usum ejus corporis cepit. Hinc 'mulier usuraria,' quam quis ad usum habet tantum, idque ad tempus. Muller quasi fundus est; in ea proprietatem alius habet, interdum alius usum: proprietas mariti est, veluti legitimi domini, usus adulteri: quod ad fractum adtinet, semper marito imputatur. Salmas.

117 *Schema*] Est penulæ servilis genus. Scalig. Nomina neutra tertie declinationis, antiquissimi secundam primam declinationem sæpe protulerunt, declinaverantque ut feminina. Priscian.

118 *Antiquam rem novam*] Antiquam tempore, olim gestam; novam, comica hac representatione.

120 *Eccum*] Notetur, *eccum* etiam accommodari absentibus. Grat.

123 *Versipellem*] Constat Jovem nulli unquam paellarum vim intulisse, sed astu semper iis potitum. Guelius.

131 *Morem gerit*] Sum libidini servit: *τῇ ψυχῇ φίλῳ χαρίσεται*. Cistell. *iv. 1. Taubm.*

133 *Illi*] Pro 'illic,' frequentiss. Plauto, Terentio, aliis. *Idem.*

143 *Petase*] *Petase* a *περὶ πύλου* pilonis est viatoribus solem defendens. Apuleius 'pilei umbraculum' vocat. *Taubm.* *Pinnula*] Ornamenta quædam erant ex nobilibus pennis, quæ anseis acubus petasels affigebantur. *Longol.*

144 *Tortulus*] *Meura*. corrigit, *tortulus*; quod a 'torquendo.' Et 'torti' sunt lora contorta, qui multiplicati et coagmentati 'funes' dicuntur. Vult dicere, eum Atheniensium more, capillum habere congestum in eorum, et *τὸν τορροπόποινον*, atque inde dignosci ab Amphitruone germano debere: qui, cum Thebanus esset, alio capitis ornatu incedebat.

151 *Adest*] *Palm. Adest*: erit operæ, &c. *Meursius* retinet *ferit*; quasi sit *ἀπαλόνως*, pro *fuertit*. Castalio tamen nihil mutandum censet: præsertim cum ad Sosiam adventantis celebritatem et cupiditatem, sese in ædes domini recipiendi, exprimendum, mirifice pertineant duo illa verba, *adest, ferit*. Licet enim nondum propius accesserit, neque fores pulsaverit, tamen Merenrio trepidanti ne quid tale accideret, adesse jam Sosia, et pulsare videbatur.

ACTUS I.

SCENA I. 1 *Hoc noctis*] *Δακτυλός* est dictum, nocte tam sera atque in tempesta. Vide *Trinum. iv. 3.*

3 *Tresviri*] Agitur hic de *Trinuviris*, qui nocturni dicuntur, et noctu excubias agebant, adversus grassatores, et pacis publicæ turbatores. *Paulus libro secundo de offic. Praef. Vigil. D. Me in carcerem*] Tanquam grassatorem nocturnum; sicarium putat, aut qui vecticulariam vitam colat. Ad legem aliquam *Pap. R.* jocus hic aspicit, quæ cautum fuit, ne cui noc-

tis conticinio per urbem iter facere liceret: præsertim *Plautinis* et belli *Punici* secundi temporibus. *Taubm.*

4 *Cras e promptuaria cella*] *Jocæ* servilis, quo carcerem comparat penori. Nam *cella promptuaria* est, in quam penna aut utensilia conduntur, et unde ad usum familiarem promuntur. Ejusmodi cellæ qui præstant, 'promi-condi' dicuntur. *Taubm.*

5 *Nec causam liceat dic.*] Nec mihi liceat recusare aut verbis purgare, quo minus credar. *Lamb.*

7 *Homines octo*] Octo enim lictores habebant *Triumviri* isti capitales, qui eorum jussu in damnatam animadvertebant. *Hedem.*

8 *Ita peregre adveniens hospitio publico accipiar*] Alitit ad eos, qui peregre venientes, honoris causa, publice accipiuntur hospitio: aut fortasse ad id, quod civibus in patriam redeuntibus cæna dabatur. *Lamb.*

9 *Hæc heri immod.*] Hæc omnia quæ dixi, heri procuravit immodestia, qui me, &c. *Exstitit a portu*, hoc est, portu exegit, nec ibi quietem ducere passus est. *Taubm.*

11 *Hoc luci*] *Hoc* adverbium est scriptura prisca, pro 'huc.' *Gruter. Pro luci*, scribendum *luci*, ut 'noctn.' Terent. *Adelph. 'cum primo luci.'* *Meura.* 'Quæcumque nomina E littera, ablativo singulari, terminantur, I littera finita, adverbia fiunt, ut inani.' *Charia. Hoc*] *Hoc*, notat hic, et verbum sequente, ob hoc, sive, ideo. *Grut.*

12 *Opulento homini servitus*] *Servitus opulento homini*, est servitus quam quis servit opulento. *Hoc*, id est, ob hoc, ideo. *Taubm.*

15 *Quo facto*] Id est, ubi facto. *Glossæ Mæ. Plant. Cod. Bæthorn.*

16 *Dives operis*] Explicant servis, sive operariis. Imo *dives operis* est qui multum operis habet faciendi atque imperandi. Ut, 'Nasamoniaci Dorylas ditissimus agri, Dives agri Dorylas,' apud Ovidium *Metam. v. Gerson.*

17 *Accidit*] Cum libere alias fortuitum quid denotet, accedente verbo *accidit*, libidinem hominis extra omnem rationem causamque ostendit. Ut sit sensus: Quicquid accidit, ut homini allubescat, id retur se posse: nec reputat, quid laboris aliis afferat. *Pistor.*

20 *Expetunt*] Id est, accidunt. *Nonius.*

22 *Hodie*] Hodie demum id munus delegavit mihi Junpiter, ut servus essem, aut esse me, assimilarem.

23 *Eum nunc potivit pater servitutis*] Me, qui fuerim liber, pater pro suo jure competem servitutis fecit. *Taubm.* *Potivit* in actione hic usurpavit. *Turneb.*

24 *Qui verna natus est*] Villiores nati servi, quam facti. *Lips.* *Verna*] Jocus est in verberonem vernam: quasi non tantum servus sit, sed etiam vapulet. *Turneb.* *Palat.* 6. et vulgat. legunt *verbo*; quasi dicat, non re, sed titulo tantum; sum enim Mercurius. *Taubm.*

25 *Numero*] Hoc est, cito. *Mihi in mentem fuit*] Ita Bacch. 1. 2. 'ecquid in mentem est tibi?' Non est solœcismus inquit Agell. 1. 7. locum hunc laudans, sed ratione dictum certa et proba, qua et Græci utuntur. *Taubm.*

28 *Occillet*] Os pugnis frangat et contundat, ab 'occare.' Quid si *osillet*, vocabulum ab 'osse' potius quam ab 'oro' formatum, rescribamus? id est, sic quasi ossatim seu frustulatim totum caput comminuat, sen concipilet mihi. *Douz.* Agitet *Gloss. Mss. Codic. Plant. Boxhornii.* Forte, *os suggillet probe.* *Scrivenerius.*

32 *Potiremur domum*] Ms. noster *domi.* *Glossa,* 'Genitivus pro ablativo.' *Nonius. Boxhorn.*

34 *Duello*] Duellum, bellum videlicet, quod, duabus partibus de victoria contententibus, dimicatur. *Nonius.* *Internecia*] Penitus interfectis hostibus. Sic 'bellum interneci-

num.' *Taubm.*

38 *Adoreque affecti*] 'Adorea afficere' est idem, quod infra v. 2. 10. 'Immortali afficere gloria.' Romani milites usque ad annum U. C. CCCCLV. Veis obsessis, nihil accipiebant e publico, nisi forte aliquantulum framentum; postea certe et frumentum supra stipendium, eoque tunc antea tum post sæpe virtutis causa donabantur. *Liv. lib. vii.* 'Milites, qui in præsidio fuerant, duplici frumento in perpetuum donati.' *Cæsar Bel. Civ. iii.* 'Cohortemque postea duplici stipendio, frumento, veste, diariis, militaribus donis amplissime donavit.' Hinc *Ciceroni ad Attic.* 'Cæsar diariis incitare dicitur militum celeritatem.' Hinc 'adorem' vocabulum per *ἀρρογία* pro ipsa gloria ambulare cœpit. *Horat. Od. iv. 4.* 'Et pulcher fugatis ille dies Latio tenebris, Qui primus alma risit adorea.' Vide *Not. Scriv. ad Veget. pag. 621. Gronov.*

46 *Fabularier*] Id est, *fari, μυθολογῶν.* *Taubm.*

49 *Primorum principes*] Legatos ex proceribus delectos.

51 *Si sine vi et sine bello*] Romani, antequam bella susciperentur, feciales ad res repetendas mittebant: quoniam quia clara voce fiebat repetitio, dicta est 'clarigatio.' Formulam autem exponit *Livius lib. 1. Brissan. Formul. lib. iv. Agell. xvi. 4.*

53 *Agro Argivos*] *Argivos* dixit pro 'Thebanis,' quia sequebantur Argivum ducem, Amphitruonem. *Dissald.*

55 *Expugnassere*] Id est, expugnatum esse. Infinitivus antiquus a futuro 'expugnasso,' pro 'expugnassero.' *Turn. iv. 15.*

66 *Modo*] Id est, arbitrato nostro. *Taubm.*

68 *Utrique imperatores*] *Pal. 2.* et *Pauli Stephani scriptus, uterque. Lan-giavi et Servius Fuldensis utrimque.* *Pareus et Gruterus.* *In medium*] Id est, inter utrumque exercitum; est

etiam in apertum. *Taubm.*

71 *Uti dederent*] Deditio qua verborum conceptione fieret, Livius lib. 1. docet: 'Rex,' ait, 'interrogavit, Estisne vos legati oratoresque missi a populo Collatino, ut vos populumque Collatinum dederetis? Sumus. Estne pop. Collatinus in sua potestate? Est. Deditisne vos, populumque Collatinum; urbem, agros, aquam, terminos, delubra, utensilia, divina humanaque omnia in meam populi-que Rom. deditionem? Dedimus. Et ego recipio,' &c. Hanc formam Plautus hic, cum iis quæ versu 102. legantur, expressit.

73 *Consonat terra*] *Lege, Consonant ferra*; nam is ritus erat bellicus, ut cum clamore ac tubarum clangore arma concuterent, antequam pugnam pugnarent. *Scrivenerius.*

75 *Vota suscipere*] Vota antique plurimum in ipso pugnae discrimine fieri, bene monet Gutherius de Jure Pontif. iv. 13. Brisson. de Formulæ lib. 1. *Taubm.*

83 *Sed fugam*] *Convertitur, pro convertit*, Nonius. Ut in Bacchid. 'præagitur,' pro 'præagit.' Scalig. Constructio ergo est, *sed in fugam se tamen nemo convertit*. Lamb.

91 *Fœdant*] Id est, dilacerant et cruentant. 'Fœdum' enim tam apud Virgil. quam Sallust. non 'turpe' significat, sed 'crudele.' *Taubm.* *Jure injustas*] *Jure* haud referri debet ad *injustas*, sed *proterunt*. *Jure proterunt hostium copias et fœdant*. Boxhorn.

95 *Vortentibus*] Pro 'versis' dictum puto; ut Lucr. 'Omnia commutat natura et vertere cogit,' pro verti et mutari. *Taubm.*

101 *Velatis*] 'Velati' dicebantur, qui caput cinctum licio laneo habebant. Sic *supplicia et velamenta* dicebant *τῆς ἱερῆς*, quod nimirum filo laneo velatum erat caduceum. *Scaliger.* Non velata tantum olim precantium capita, sed et vittæ manus. 'Præferimus manibus vittas et verba

precantum,' Virgil. *Æn.* 11. Hoc Virgilius desumptum est ex Homer. *Iliad.* A. ubi inducitur Chryses *ἄνθρωπος ἔχων ἐν χερσὶν ἱερὸν ἄπ' Ἀλλαντος. Γρονov.*

103 *Dedunt se in arbitratum*] Ex formula et ritu quasi solemniter dixit, *in arbitratum*. Polybius *ἐκπεποίηται*.

105 *Qui Pterela potitare*] Aut *ἀποκοπήν* volunt pro *Pterelaus*, aut legi *Pterelas*. Imo *Pterela* proprie ac maxime Latina est terminatio ex regula Prisciani: 'Apud Græcos in As desinentia vel Es, apud nos in A terminantur.' Vide Observ. iv. 15. *Gronov.*

110 *Statum*] 'Statura' corpori adscribitur; 'status' ad habitum refertur. *Donatus.*

113 *Malitia*] 'Malitia est versuta et fallax nocendi ratio.' *Cicero.*

116 *Nocturnum*] Id est, vespertinum; quem pro 'Lucifero' sumpsit. Neque turbet aliquem, quod statim 'Vesperuginis' mentio fiat a Sosia; hæc enim decore confunduntur in persona servi. *Donz.*

118 *Quoquam mutat atque*] *Passeratus mutat statque*. Sed verbum prius non corrigendum, satis demonstravimus Observ. iii. 1. Salva sit etiam particula: nam *mutat atque* est dictum, ut 'aliter atque.' Quam dicimus, 'non se mutat quoquam atque,' significamus, 'non se alio loco habet atque.' *Gronov.*

120 *Statim*] Id est, fixe: supra vs. 84. Tum *die*, pro 'diei.' Virgil. Georg. i. 208. Vide et Agell. ix. 14.

124 *Perpetem*] Id est, perpetuam, jugem. *Festus.*

127 *Invitavit*] Id est, nisi meracius et plus æquo bibit. *Taubm.* Honesta est locutio et per *λετότητα*, quam vocant rhetores, rem extenuans. *Gronov.*

130 *Sis veni*] 'Quia imperativa verba sunt contumeliosa, addebant veteres, 'sis,' quod significat, 'si

vis.' *Donatus. Invenies*] Comparabilis, accerses. *Taubm.*

133 *Conducto male*] Id est, care, dispendiose, magno. *Pseud. i. 2. Taubm.*

134 *Qui complexus*] Fallitur Lambinus, cum 'eam' subintelligit; nam *complexus* conjungi debet cum duabus sequentibus vocibus. *Vossius.*

137 *Æque*] Adverbio *æque* tribuit ablativum, ut si esset comparativum. *Lamb.*

Quem? supple 'video hoc noctia ante ædels?' nam referendum ad priora verba, quæ, cum Mercurius interrupisset, eo modo resumit. *Meurs.*

138 *Vult pallium detexere*] Proinde, quasi hoc pallium meum textoris opera adhuc indigeat: ille autem, ut textor, id sit perfecturus; eo me despoliare ac nudum statuere cogitat. Mercurius enim se ad pugnam componens, brachia huc et illuc jactabat, in morem textoris. *Douza.*

139 *Dentes pruriunt*] Vide *Millit. II. 4.*

140 *Hospitio*] Jocus *κατὰ προσδοκίαν*. Quasi dicat: Accipiet me, non adventicia cœna, sed pugnis: vel poëta alludit mori veterum, imo vero et nostro; quo insigniuntur domus, et præcipue hospitia publica, picturis quibusdam: dicatque Sosia, se exceptum iri hospitio, cui prædicta 'pugna,' sive adeo 'pugnaus.' *Gruterus.*

143 *Oppido*] Id est, valde. *Nonius.* Vide et *Festum.*

145 *Igitur magis modum*] Idem est, quod 'multo magis,' 'magis magisque.' Itaque nihil mutandum. *Igitur* hic ut alibi *Plauto* significat 'proinde.' *Boxhorn.*

146 *Quod ventri victum non datis*] Significat se esse grassatorem nocturnum, et ex spoliis hominum pugnis a se contusorum vitam tolerare, igitur minas spoliatoris imitatur. *Turneb.*

148 *In soporem collocaſtis*] Plagis sopitos propeque exanimatos stravitis.

149 *Quintus ſtam e Sosia*] Jocus in ambiguo. Nam et *Quintus* prænomen est Romanum: et *quintus* est, qui sequitur quartum. *Taubm.*

152 *Cingitur*] Pro 'accingitur,' apertatque se pugnam, id est, gradum ad præliandum componit. *Taubm.*

154 *Hoc noctis eſſe*] Nocte tam se ra edere. *Taubm.*

157 *Quid ſi ego illum tractum tangam*] Non a nutricula, non a medicis acceptum loquendi genus, ut voluerunt: sed loquitur, ut *Mercurina*, cæjus est, virga tractim tangendo oculos, sive demulcendo, quibus vult, somnos conciliare. Intelligit autem ductas alapas. Vide *Observ. II. 1. Gronov.*

158 *Pessimum*] *Lego, Pessimum est faciens, nequiter ferire malum maledicia, manus. Alia, &c.* Quasi dicat: Cum prorsus iniquum sit, maledicis hominibus leviter et leniter prædicere os; oportet, o manus, ut quemcumque tu composita in pugnum percusseris formam totam immutet. *Gruterus.*

160 *Quem tu pugno legeris*] Tralatio est a leguli suarum et fructuum: ut enim illi manu uvæ, oleas, fructus legunt; ita vindemia et fructus graminatoris est, homines pugnis male mulcatis, tanquam fructus legere et spoliare. *Turneb.* *Gruterus* simpliciter capit *legere* pro 'eligere;' ut alludatur illi, 'legitque virum vir,' apud *Maronem*. Imo *legeris* est transieris, persecutus fueris, mulseris, perstrinxeris. Sic vicissim 'transire' *Gellio* est *ἀνερυιάνειν* et *Petronio* 'persequi totum parietem,' pro, oculis arbitrari. Fit enim lectio duceudo visum continuata super verba. Sic 'legitur ora vel litus navibus,' quæ prætereunt; 'leguntur vestigia,' quæ sequimur nostris. *Legeris* igitur etiam duxeris, tractum tetigeris; ut 'du-

cere alicui alapam.' *Gronov.*

162 *Exossatum os*] Exos et edentatum ac contritum. *Taubm.*

163 *Muranam*] *Muranæ* spinis usque adeo subtilibus sunt refertæ, ut esui non sint, ni eximantur. 'Exossare' igitur ut *muranam*, est, fuste bene dolare, vel ossa usque eo comminuerè, ut nullum eorum sit reliquum vestigium. *Contarenius.*

164 *Ultrò istunc*] Id est, procul a me absit. Ita Casina, 'Ultrò te, amator: apage te a me.' *Capt.* 'Ultrò istum a me.' *Douza.*

165 *Olet homo*] Hominis cujusdam odor ad nares meas pervenit, magna cum ipsius pœna. Vide *Asin.* 1. 2. *Hei! numnam*] *Leg.* *Hei mihi, quia nam ego obolui?* Id est, cur, aut quo pacto? *Camerar.*

167 *Superstitiosus est*] Hic homo est ariolus, qui sciat, me longe hinc abfuisse. Nam *superstitiosus* etiam ariolum significat. *Lamb.*

168 *Domes*] *Mollias.* *Taubm.*

170 *Qui non alas intervelli*] Hoc eo mittit *Sosia*; quia *Mercurius* dixerat, 'vocem sibi ad aures advolasse'; ut persistat in metaphora, proinde ac si de bestia aliqua volatica loqueretur. *Douza.*

171 *Jumento*] Ductum ab oneribus, quæ jumentis imponimus. Vel potius, sua opera impensa que sibi quærit. *Pistor. Grut.*

176 *Nescio quem*] Suspicio erat olim, *Plautum*, qui undiquaque jocum captare solet, illud *Nescio quem*, ut nomen personæ haberi voluisse: certe sequentia tale quid clamare videbantur. Forte alludit ad *obris* *Homericum.* *Taubm.*

185 *Vulcanum in cornu*] Fiebant olim laternæ et ex cornu, et ex vesica. *Taubm.*

188 *Verbero*] *Verberonem* servili convivio *Sosiam* *Mercurius* increpat: id ille alio torquens, 'Mentiris,' ait: neque enim verberas; vel potius, neque enim sum verbero, qui non ver-

beror. Ad hoc *Mercurius*: *Faciám*, inquit, mox dicas, me verum dicere, et te esse verberonem, cum contudero pugnis probe. *J. Guliel.*

192 *Comprimam linguam*] Horum verborum, ut a servo *Sosia* accipiuntur, sententia obscœna est; sed tamen explicanda: *Mercurius* *Sosiam* minatur, se loquacitatem et argutiam ejus compressurum. At *Sosia* sic accipit, quasi *Mercurius* minetur se *Sosiam* irrumaturum. Itaque respondet *Sosia*, non potes me irrumare; linguam enim habeo pudicam, non fellatricem atque impudicam. *Lamb.*

200 *At scin' quomodo*] Scil. horum servus sis? *scin' quomodo*, formula minantis est, crebra *Plauto.* *Gruter.*

201 *Superbum*] 'Superbi' videntur qui plagis ita sunt contusi, ut pedibus ambulare nequeant, auferantur sublimes necesse est: atque hac ratione 'superbi' dici possunt. 'Superbum' hic 'mortuum' interpretatur *Nonius*. Neque repugnat *Gutherius*: vult enim eo nomine vocatos 'superbos,' quod tunc potissimum splendidiore efferantur habitu, etiam pauperes. *Taubm.*

209 *Davo*] Monet hic *Meursius*, *Davi* personam nihil aliud esse, quam quod *Vulpes* in *Æsopi* Fabulis: testemque producit *Philostratum*.

212 *Consutis*] 'Suere,' proverbiali metaphora significat idem, quod Græcis *ῥάπτειν*, id est, aliquid, quod alteri damnosum sit, struere: quod in structoris perniciem verti cum optarunt, dixerunt, 'Suo capiti.' *Murel.*

213 *Certo pedibus, non tunicis venis*] Alius jocus, ex interpunctione natus: quasi dixerit conjunctim, 'tunicis venio:' sicut prior ex nomine quæsitus est. Interim notandum, 'tunicam' *Plauti* ævo communem Romæ servorum vestem fuisse, rusticorum item in coloniis et municipiis. At temporibus Imperatorum, non tunicæ amplius fuere, sed penulæ, in usu

servorum, perinde ut militum. *Gronov.*

219 *Un fecisti tuum*] Noster Jureconsultorum 'usucapioni' allusit. Horat. 'Si proprium est quod quis libra mercatur et ære; Quendam, si credis consultis, mancipat usus.' *Gronov.*

220 *Pro fidi Thebani*] Palmer. et Meurs. leg. *Proh fidem, Thebani ciues!* qualia sunt, 'Pro Deum atque hominum fidem!' *Taubm.*

228 *Socium*] Cum Camer. lego *Sociennum*. Tanquam in ea voce consistat potissimum jocus, aut ejus verius explicatio. Erras, inquit Sosia: neque enim unquam dixi, certe dictum nolui, nomen mihi esse Sosim: dixi me Amphitruonis socium: hoc est, de iterum vicinitate soni decipiaris, *sociennum*. Grut. V. C. *socium med esse*. Sic lege. *Scriptorius*.

230 *Utinam istuc pugni fecissent tui*] Utinam me pugni ita fugissent tui, sicuti me rationem fugisse dicis. *Muret.*

243 *Tu me alienabis nunquam*] Nunquam me, qui sum familiaris, alienum facies. *Lamb.*

247 *Quid, malum / non*] 'Malum per parenthesis suavior infertur, et interjectio est.' Donat. ad Terent. Eun. IV. 7.

248 *Nonne has noctu*] Vide Macrobian. I. 4. *Portu Persico*] Mari Enboico, quod in eo steterit classis Persarum, non procul a Thebis. *Fest.*

252 *Hercle*] Plautus hic defecisse visus, qui per Herculem jurantem inducit, nondum nato Hercule, cujus paulo post in Aleumenæ partu natiuitas ponitur; distractus scilicet temporis sui consuetudine, qua per Herculem juraretur. *Angel. Decemb.*

263 *Aurea*] Sabintell. 'donavit Amphitruonem.' Hæc verba prævenit aut intercipit festinans Sosia.

265 *Signi*] Primum nudas duntaxat litterarum notas pro signis habebant, sculptura tamen multiplex postea in

usu fuit. Quin et bruta animalia insculpi solita: talis erat Augusti Sphinx. Aut historia aliqua, vel fabula: talis ista Amphitruonis. *Meursius*.

266 *Cum quadrigis*] De hujusmodi annulorum sculptura vide Meurs. Exerc. Critic. Part. II. c. 9. *Quid me captas*] Quid per captiosas interrogationes a me veritatem exquiris? vide Epid. II. 2. *Taubm.*

273 *Hirneam*] 'Hirnea,' vel potius 'Irnia,' genus vasis est vinarii: antiquitus 'Erneum' vocabatur, *ῥαπὴ ῥὸ ὕπνιον*, quod avis figuram haberet; sic, quod scarabæo similis, *καρδαπὸς*. *Scalig. Ingressus*] Bene et ex vero cæpit.

274 *Eam ego ita ut matre fuerat natum vini eduxi meri*] Eam hirneam vini meri, ita ut matre fuerat natum, id est, ita ut ex vite, seu uva fuerat expressum, eduxi, id est, ebibi, exhansi, exsiccavi: vide et Victorium Var. Lect. XXIII. 5. *Lamb.*

282 *Saltem*] Est quod Barbari dicunt, 'ad minus.' *Lamb.*

283 *Ubi ego Sosia nolim esse*] Ita omni. Mas. et edd. veteres intrusere posteriores *jam*; sed de suo. *Taubm.*

292 *Sane sapio*] *Sane* hic 'saniter' est, ut sani homines solent: nam qui sapit animo, et sentit sensibus, is sanus est. *J. Gul.*

294 *Quadrigas si nunc inscendas Jovis*] Credibile est Jovis quadrigas omnium esse celerrimas, ut quæ alantur sicut, auctore Platone in Phædro, et Luciano in Piscatore: etiam Horat. Od. I. 24. 'volucrum currum Jovis' dixit. *Donza.*

301 *An egomet*] Corripo, *An egomet me illic reliquitne forte*, &c. tali sensu: An fieri forte potuit, ut egomet Sosia non Iverim una cum hero Amph. ad exercitum, sed illic domi restiterim; idque tamen nunc omnino dememinerim? *Gruter.*

303 *Vico sit*] Mihi vel me vivo, imago mea præfertur, quod nunquam quisquam faciet, me mortuo. Vel ab

ipso auctore germana loci hujus explicatio arcessenda est: Mostell. II. 1. 'Ludos ego hodie vivo praesenti hic seni Faciam, quod credo mortuo nunquam fore.' Scimus enim, ludos funebres Romae, hoc est, gladiatorios, in illustriam virorum funeribus, sic quasi in luctu publico, ad rognm fieri consuevisse antiquitus. Ad quos respectans Sosia, per joculum et ludum inquit, argute saepe et vernilem in modum: *Nunc mihi sunt ludi*, hoc est, nunc ego ludificor probe, cui nullus postea ludos facere volet in morte. *Doniza*.

SCENA II. 15 *Probrj*] Vide notam ad III. 2. 1.

16 *Eam seditionem*] Raro sic invenias 'seditionis' vocabulum de turba privatorum. Apud Terentium tamen est, non minus eleganter Andr. v. 1. 11. 'Perpulistis me, ut homini adolescentulo, In alio occupato amore, abhorrenti a re uxoria, Filiam darem in seditionem, atque incertas nuptias.' Sic 'seditious' et 'bellum' Cicero ad Att. II. 1. *Gronov*.

17 *Dudum quod dixi minus*] Id est, quod vobis de Alcumenae nondum etiam edisseravi. *Donza*.

19 *Alter decumo, &c.*] Confirmat Plautus hic eorum sententiam, qui affirmant, et vere, mulierem superfœtari posse. Plinius inter alia refert, mulierem quandam septem mensium edito puerperio, insecntis mensibus, geminos enixam: *Taubm*.

20 *Seminatus*] *Ἐσπαμένος* in utero matris conceptus est. *Taubm*.

22 *Minori puero major*] Id est, Herculi, qui minor, ratione sationis. *Taubm*.

23 *Majori*] Sc. Iphiclo, filio Amphitr.

25 *Uno ut fœtu*] Uno onere, unaque (ut ita dicam) gravidatione. *Lips*.

26 *Labore*] Vel gravidationis, vel partus. *Idem*.

28 *Suspicio*] Hæc vox *suspicio*, non

immerito multis mendæ suspicionem movit. Si quid mutandum, malim leg. *Et clandestina ut celetur hoc itio*; id est, ut adventus hac noster clandestinus celetur. Donatus, interpretans illa comici sui verba, Adolph. IV. 5 'Qui cum illa consuevit prius:' quo loco 'consuescere' *ἐνοχούμενος* ponitur, pro rem habere: addit pro exemplo; ut Plautus: *et clandestina ut celetur consuetudo*. Atqui veritas non patitur vocem *consuetudo*, cum sit iambicus senarius: itaque pro *consuetudo* repono *consuetio*, ne fraus fiat legi pedarim. Recte id porro a me fieri, Festus, vel potius Verrius Flaccus, præstiterit, cujus hæc verba sunt: 'Consuetionem Plautus pro consuetudine dixit.' Quod ad Donatum attinet, etiam ille sine dubio *consuetio* scripserat: sed quod vox insolens videretur, ab aliis postea fuit interpolata. *Scioppius*.

33 *Expetere*] Recidere, evomere, exundare, *Nonius*. Transire, desidero. *Gl. Mss. Pl. Bozborn*.

SCENA III. 2 *Imperce*] Jubet partui vicinam parcere sibi, et labore abstinere. *Camer*. In nonnumquam anget significationem, ut 'impetor,' et hic 'imparco,' et alibi. *Bozborn*.

3 *Quod erit natum*] Ita loquebatur neutro genere de partu et futuro et recens nato. *Gronov*. *Tollito*] Infantes olim, simul ac nati forent, humi deponerentur: ab humo vero pater tollebat, et in sinum recipiebat. Qui autem non tollebatur, pro abdicato et projectio erat. *Lamb*.

6 *Ubi summus*] Hoc vult, imperatorem esse debere imperii diligentem. *Bozborn*.

9 *Quam blande mulieri palpabitur*] 'Palpari,' et 'palpo percutere,' proprie est molli et blando manus plausu tangere et contrectare, ac veluti poppismo demulcere: Græcia *ψαλάφειν*. Hinc pro blandiri, assentari et adulari frequentatur. *Turneb*.

12 *Edepol, næ*] Hic sensus: Si te

tamen Alcmena norit, ita profecto te accipiat, ut simulationis hujus pœniteat, ac malis Juppiter mansisse, quam falsus Amphitruo veniasse. *Acid.* Mss. quidam diserte furtis. Fortasse verum est, transpositis literis, *Frutis rebus*, id est, veneris. De Fruti Venere Arnobius et Augustinus de Civitate Dei. *Scrivenerius*.

21 *Hanc curatio est rem*] Verbalia in ita regunt casum verbi sui, passim apud Plautum. *Lamb.*

23 *Nequiter*] Douza *expedivit* interpretatur, expedita est, id est, peracta est: ut et Meursius, qui, *nequiter expedivit*, interpretatur, parum utilis fuit prima parasitatio: qualia illa sunt, 'male sanus,' 'male suadus.'

24 *Non te mihi irasci decet*] Voss. secundus, *non te mecum irasci decet*. Et sunt Plauti, 'orare cum aliquo,' 'cavere cum aliquo,' 'captare cum aliquo,' 'servare cum aliquo fidem,' 'queri cum aliquo,' 'osculari cum aliquo,' 'facere mentionem cum aliquo,' 'complexus cum aliquo.' *Gronov.*

30 *Prævorsisse*] Præposuisse. *Gloss.* Mss. Pl. *Bozhorn.*

45 *ME. Eamus, Amphitruo*] Dominum hoc loco nomine *Amphitruonis* servus compellat, satis pol familiariter: ut item Sosia multo etiam licentius Alcumenam, non 'heram,' sed 'mulierem' vocitat, II. 2. Sed et Servius notat contumeliam esse, superiorem nomine vocare. Nam salutare proprio nomine æquialium erat, vel superiorum, ad conciliandam vel firmandam gratiam. *Douz.*

51 *Ut æque*] Lego, ut *æque disparēs Et dies et nox accidat*; hoc sensu: Quia hæc nox longitudine sua proxime præcedenti non respondet, faciam ut nec dies præcedenti diei respondeat; sed tanto superiori die brevior sit, quanto hæc nox præcedente nocte fuit longior: atque ita fiet, ut æque disparēs hæc nox et instans dies, a præcedentibus nocte et

die evadant. *Pistor.*

ACTUS II.

SCENA I. 1 *Secundum*] Id est, post me; sequere me. *Lamb.* *Sequor*] Bene: aliud enim est 'sequi,' aliud 'subsequi:' sequitur quis eminens, subsequitur cominus. *Grut.*

4 *Eccere*] Eccere, iusjurandum est, ac si dicatur, per Cererem, ut 'æcastor.' *Festus*. Id cum significat, *æcere* scribendum est; at *eccere* idem est, quod *ecce*. *Lamb.* *Tuatim*] Sosipater Charisius l. II. 'Tuatim. Plaut. in Amphit. *jam tuatim facis*: ubi Sisenna, 'ut nostratim.' Significat autem tuo more.' Similia Nonius Marcellus. Ex quo probaverunt Lambinus et Guelmelius. Neque aliter Mss. Langiani.

13 *Atque ego hodie dabo*] Id est, statim. *Colvius*.

20 *Tua ex re*] *E re tua*, id est, ex tuo commodo. Nam utile tibi est, te servum habere, qui duobus in locis uno tempore esse possit. *Bosius*.

22 *Si id ita factum est*] Nempe, ut te indificaverim. *Taubm.* *Acidalius* legit, *Nisi id ita factum est*, scil. ut tibi narravi.

26 *Hominis*] Per genitivum injuriose dicitur; per nominativum honorifice. *Don.*

35 *Te ego faciam*] Genus loquendi Græcum, frequens comicis, pro, te faciam minus valere. *Lamb.*

44 *Si id vi verum*] Si omnino nolit verum esse, quod tamen verum est, et verum dicenti sit infestus. *Bozhorn.*

45 *Nam mecum argumentis*] Videtur distinguendum: Quo id, malum, pacto potest nam (*mecum argumentis puta*) Fieri? Atque ita prorsus Voss. 2. Tò nam per tmesin, quam vocant, sejunctum a *rē* quo, cujus par est, ut solet Plautus. *Anulul. III. 2.* 'Sed in ædibus quid tibi meis nam erat negotii?' *Merc. v. 4.* 'quid negotii est nam quæso istuc?' *Gronov.*

52 *Sedimus*] Id est, desedimus, *consedimus* cum exercitu. *Donau.*

55 *Nam ut*] Pendet sententia, interturbata ab irato. *Taubm.*

57 *Sic cum, ut vides*] Sermo est hominis nec laudantis se, nec vituperantis: et existimaverim fuisse formulam, qua utebantur vulgo, cum oculis suis quemque credere jubarent, ita ut sui nihil præterea præstarent. *Gruter.*

58 *Mala objectum manu*] Nescio quis veneficus ejus mentem excantavit. Nam in veneficiis non tantum est carmini locus, sed etiam 'manui,' id est, iis, quæ sunt manus opera: ut cum adhibentur herbæ, medicamenta mala, venena, vincula. *Turneb.*

59 *Sum obtusus pugnæ pessum*] Jocatur in 'mala manu,' quam Amphitr. pro venefica sumit; Sosia pro, pugnæ sibi molesta et onerosa. *Taubm.*

63 *Uno te plus*] Id est, mihi quidem plus etiam servorum est, quam volo, cum te unum Sosiam habeo. Significat, Sosiam esse servum inultum et nequam, et se facile eo carere posse; atque adeo optabile esse, ut eo careat: quo fit, ut multo minus velit duos habere Sosias. *Lamb.*

67 *Forma, ætate item*] Viris doctis novum fuit ab uno aspectu Sosiam definire ætatem alterius ani: itaque conjecerant alii, *forma eadem item*; alii eo sunt progressi, ut duo vocabula *ætate item* delerent. Non ego illos, sed Terentius meliorat in Eunucho II. 3. ubi Chærea de virgine, quam, nisi semel, oculis usnrpaverat nunquam, interroganti Parmenoni *anni?* respondet, *anni sedecim*. Quod et multo confidentius in adolescente præsertim, et ipso non admodum proveciore. Rursus IV. 4. Pythias loquens de Chærea pro Eunucho adducto, quicam sermones nulli ancillis fuerant, nisi quos ipse recenset III. 8. De hoc illa, 'At ille alter venit annos natus sedecim.' Idem in Heaut.

I. 1. 'Annos sexaginta natus es, ant plus eo, ut conjicio.' Neque in hominibus tantum, sed etiam in signis ætas ex forma. Cic. Verr. IV. 'Erat admodum amplum et excelsum signum cum stella: verumtamen inerat in illa magnitudine ætas, atque habitus virginalis.' Plinius Epist. III. 6. loquens de signo: 'Pendent lacerti, papillæ jacent, recessit venter. A tergo quoque eadem ætas, ut a tergo,' &c. Nec præter rem est, quod in eadem Eunucho ista duo, perinde ut Plauto junguntur: 'Præterea forma et ætas ipsa est, facile ut pro Eunucho probes.' *Gronov.*

SCENA II. 1 *Satin' parva*] Hoc dicit: In vita hominum paucæ et raræ voluptates sunt, si cum molestiis comparentur. Jam, *res voluptatum*, pro ipsis voluptatibus dictum est, more Græcorum, qui dicerent, τὸ χρεῖμα τῶν ἡδονῶν. *Muret.*

5 *Voluptatem ut maror*] Fide Gruteri et Rittershus. edd. vet. *voluptati*, ut sit Græcismus, ἡρεσθαι τῇ ἡδονῇ. ut alias, *decere alicui*, ἀρεσθαι τινί. Cicero similis Græcismo, 'comitari huic vitæ.' Similis sententia Curcul. I. 3. Merc. I. 2. *Taubm.*

7 *Demo*] *Οἰκοδορ* ut, *οἰκοδορ δ' ὑπερ-υς*, de eo, qui se ipse indicat: et, *οἰκοδορ*, quod cujusque proprium ac suum est. *Muret.*

16 *Victor vir bellæ cluæ*] Victor nominetur, et omnium sermone celebratur; ἀνὸ τοῦ κλέειν. *Bellæ*, autem, pro in bello, adverbialiter. *Camer.*

20 *Prognati*] Id est, progeniti, posterī, ἐκγονοί. *Lamb.*

25 *Auspicio meo atque ductu*] Supremus ducum ipse imperator est: ille est, qui non ductum solum, sed auspicia etiam habet. Distincta enim ista: ductu, cum ipse interfuit, auspiciis, cum illo mandante alius, et fortunam ac Deos suos commodante. *Lipsius.* *Primo cætu*] Prima congressione, coitione. *Gl. Mus. Pl. Boxh.* 'Primam coitionem' dixere Terenti-

us Phorm. II. 2. 88. et Quinctil. I. 3. *Gronov.*

33 *Prandium*] Recte, *prandium*; nam domum veniant mane. Solebat autem dari cœna peregre venientibus. *Taubm.*

37 *Ad aquam præbendam commodum adveni domum*] Nam a partu lavationibus multum utebantur. Ter. Andr. 'Fac istæc ut lavet.' 'istæc' autem, inquit Donatus, 'vel quæ ex puerperio sordent; vel ipsa puerpera.' *Taubm.*

38 *Decimo post mense*] Scil. lanari; qui menses nostris breviores. Ter. tull. 'Legitima nativitas ferme decimi mensis ingressus est.' *Turn.*

40 *Divini*] Jurandi et detestandi solennes formulæ. *Lamb.*

41 *Ni ego illi puteo*] Vult dicere: Nisi omnem aquam de puteo extraxero, et illum desiccaro: quæ esset quasi exanimatio putei. Aqua enim puteo, quod anima est animantibus. *Camerar.*

43 *Magis*] Deliberat cum animo suo Alcumena, obviamne enodo, an manendo magis officium suum factura sit. Et respondet ipsa sibi, magis convenire ut maneat, cum vir suus non nunc primum adveniat peregre, sed modo digressus, domum tentandisui, an qua alia de causa revertatur. Ita ne salutatur quidem, aut osculum offert, quæ leviora: tantum abest, ut obviam processerit. *J. Gul.*

44 *Speratam suam*] Eæ puella proprie 'speratæ,' quæ in matrimonium destinatæ erant: ut postea interposito sponsu et pacto, 'pactæ' atque 'sponsæ.' *J. Gul.*

47 *Haud vidi magis*] Cum Amphitruo salutasset uxorem, neque illa quicquam responderet; quod virum a se paullo ante abiisse, neque ab illo illud arbitraretur; jocans, qui eis adstabat, servus Sosia inquit, 'haud vidi magis Expectatum!' quod venustissime dictum est; et ex con-

trario intelligendum. *Mur.*

58 *An te auspiciu*] An tibi omen, aliquod, vel (ut alibi dicit) religio obiecta est? *Taubm.*

64 *Deliramenta*] 'Lira' arationis genus est, cum agricolæ facta semente dirigunt sulcos: inde 'delirus,' qui a recto ordine et quasi a sulco et lira rationis evagatur. *Idem.*

65 *Dum edormiscat unum somnum*] Voss. 2. *obdormiscat*. Quale in Mos-tell. 'Ubi somnum sepelivi omnem atque obdormivi crapulam.' *Gronov.* *Quæ ne*] Quasi dicat, Quid opus est Alcumenæ somno, quæ vigilans jam somniat? *Taubm.*

70 *Assentari*] Est 'assentari' duplex: unum a 'sensu' dictum, quod Græcis est *κατακτάω*: alteram a 'semita,' quasi 'asemitari,' vel 'asementari' dixeris, quod Græcis est *συνωρδύρομαι*. Nec aliud proprie sibi Plautus voluit, cum 'assentari' et 'adversari' opponeret hoc loco. *Fr. Jun.*

73 *Una resolveas*] Hoc vult: Si Bacchæ bacchanti et obvios quoque, ex more, thyrso perentienti velis resistere, tanto plures ab ea plagas accipies, quanto diutius adverseris: si cedis et obsequeris, semel tantam feriet, non sæpius: una plaga ipsi satisfiet. *Pistor.* *Resolveas*] Liberabis te. *Gloss. Mss. Pl. Boeth.*

91 *Malum et malum*] *Malum et malum*, duplici intellectu et effortat a Sosia et arripitur a populo: ut vide-licet opus habeat vel Punicis malis, quæ contra gravidarum malaciam in usu, Plinio et Dioscoride testibus; vel etiam ut eidem bina omnino conveniant mala, (ita enim accipit *malum et malum*) sed quolibus amicæ sum nimis quam acceptus cultor quiaque. *Gruter.*

97 *Impliciscier*] Implicari, involvi istam atram bilem. *Lamb.*

103 *Quid id est?*] Mensius hic ver-sum, qui est in mediis edd. restituit: *Nihil te pudet, scelerata, populi in com-*

spectum ingredi?

105 *Primo*] Mens hæc est: Quia dixerat Alcumena, abiisse Amphitruonem ad legiones primo diluculo; hinc colligit Sosia, eam narrare somnium: dicit quippe se primo diluculo experrectam esse. Itaque non vult Sosia eam ab Amphitruone interpellari. Recte, inquit, dicit; ne interturba: somnium, prout in memoriam revocat suam, narrat tibi. Solebant autem, qui fabulam narrassent, dicere 'se postea experrectos esse.' *Patius*.

106 *Mola salsa*] Græci hordeo non molito in sacris, in priscae memoriam vitæ, utebantur, in qua homines nondum molere fruges, sed solidis vesci solebant. Est igitur *mola salsa*, tanquam molitura salsa; ut molm, qua frumenta franguntur, nomen molito farri tribuatur. *Taubm.* *Comprecant oportuit*] 'Comprecari' quid sit, copiose Douza in Cent. III. 9. Porro superstitionem veterum in expiandis somniis, festive notat Martial. Epig. VII. 53. 'Semper mane mihi,' &c. *Taubm.* Verbi 'comprecari' syntaxis hic est, qualis τοῦ 'precari' *Asin.* II. 4. 71. 'Pergin' precari pessimo? Virgil. *Æn.* VII. 127. 'Optima Grajagenum, cui me fortuna precari Et vitta comtos voluit prætereendere ramos.' De 'mola salsa' vid. Serv. ad Virgil. *Ecl.* VIII. 82. *Gronov.*

110 *Sine malo*] Id est impone. *Lamb.*

115 *Tute istie*] Meurs. legend. censet, *Tute istue*, scil. dixisti. *Taubm.*

118 *Me hæc aspice*] Formula est parandæ attentioni. *Taubm.*

123 *Quin nunc*] Affirmantis est, pro atque etiam. *Taubm.* *Ego vero*] Sc. audio: et hoc etiam audio, ipsum mentiri. *Camer.*

127 *Quid hæc*] Hæc secum Amphitruo, quasi dicat, uxorem habeo valde mirabilem. *Taubm.* Imo sic distingue et lege: *Quid? Hoc sit hominis?*

quasi dicat: Hæc illa nomen non potest, nisi per artes, quæ superant humanas. *Boeth.*

138 *Intus pateram proferto*] Ex Helenismi forma interpretandum, qua dicant, τοῦ εἰδὸς ποτήριον fiat, proferto pateram eam, quæ intus est. *Douza.*

144 *Circumferri*] 'Circumferre' verbum pontificale est, pro 'lustrare,' et lustratione curare: ut notat Servius ad illud Virgil. *Æn.* VI. 'Idem ter socios pura circumtulit unda:' 'circumtulit,' id est, purgavit; nam lustratio a circumlatione dicta est vel tædæ vel sulphuris. *Scalig.* Non solum tædæ et sulphure lustrabatur sed etiam scilla aliisque rebus pluribus ad eam rem aptis: simulque arcanum quoddam carmen submurabant lustrantes. *Lucian. Nect. ἐκδοῦναι τὸ με, καὶ ἀπὸμαζε καὶ περιήγησε δαδὴ, σκίλλης, καὶ ἄλλοις πλεόσιν, ἅμα καὶ τὴν ἐπαρὴν ἐκείνην ὑπεροσφάδας. Gronov.* *Quin facto*] Id est, circumlatione, sive lustratione est opus. *Boethorn.*

145 *Larvarum plena*] A laribus larvæ: a larvis furiosi insanique vocantur. *Turneb.*

152 *Obsignata est recte*] Grut. ita distinguit: *Obsignata est: recte! res g.* Nam recte obsignatam hero jam satis constabat, qui eam modo inspexerat: tantum miratur servus, cur eam resolvere jubeat, nisi velit signum rumpi, quod lini nodis super impressum. *Taubm.* *Res gesta est bene*] Quasi dicat: Bene habet, quod e simplis gemini sumus facti. *Lamb.*

157 *Postulat*] Ἀξιοῦ, æquum putat. *Lamb.*

158 *Nisi abs te, quæ mihi*] Emendant, quoniam mihi, quod sit, a quo. Sed distinguendum: *nisi, abs te quæ mihi dono data, est?* Unde est, nisi est, quæ abs te mihi dono data? *Gronov.*

161 *At cum cruciatus*] Id est, Væ tibi! *Gl. Mss. Pl. Boethorn.*

169 *Pergam exequi*] Muret. Var.

Lect. x. 13. ait legendum, *perge exsequi*. Est autem *exsequi*, narrare, *διηγείσθαι*. Taubm.

173 Lecto] Convivali, more veterum discumbentium.

175 Dormitare] Desiderativum potius, quam frequentativum. Turneb.

177 Perdidisti] Scil. me.

181 Falso] Malim, *Ne me appella falsa falso nomine*. *Falsa*, hoc est, aut mendaciloqua, aut imagine veri decepta atque a recta ratione evagans. Douza.

182 Siquidem hæc jam mulier facta est ex viro] Sic restituere se ait δ πᾶν ad historiam Augustam. Nec tamen aut Camerarius, aut Tanhmannus, aut Gruterus aliter ediderunt. Sed mirificam interpretationem comminiscitur, *factam ex viro* dici Alcmenam, quæ virum amiserit. Id vero Latinum esse nunquam illi concedetur. Nam quæ affert nihil habent simile. 'Sergiolus ex gladiatore' apud Scholiasten Juvenalis est, qui gladiator fuerat: 'pecudes ex maribus' apud Arnobium, qui fuerant mares. Sic igitur *mulier ex viro facta*, quæ fuerat vir antea; non quæ perdidit maritum. Vernilis est jocus. Amphitruo negat se Alcmenæ virum esse: ergo fingit se inspicari servus, factum mulierem, neque enim hermaphroditum, nam hic et vir et mulier: *Hæret hæc res, si quidem hæc jam mulier facta est ex viro*: virum enim se esse negat: oportet igitur, qui meus est stupor, credam in foeminam versum. *Hæc facta* autem ait partim respiciens, quod nunc eum esse fingit se putare; partim, ut Cicero, 'Epicurus (hoc enim vestrum lumen est,)' &c. Vide in Senec. ad Marciam c. 19. Sic ludit Ovidius in illis, quibus sexus fertur mutatus, Tiresia, Iphi, Cœnide. Gronov.

185 Tecum fui] 'Cum viro esse' honeste et more Græcorum dictum, pro τῇ ἀνδρὶ συνεῖναι, cum viro rem habere. Scalig.

187 Si pudoris egenus, sumas mutum] Id est, etsi omnem jam pudorem fortasse deposueris, debebas saltem coram marito dissimulare, et mihi ademitio pudore imponere; eorum more, qui alienis opibus suam tegunt inopiam. H. Junius.

188 Nostro generi non decet] Imitatione Græcorum: sic infra III. 4. 'ornatum capiam, qui potis decet.' Terent. 'vobis decere.' ubi notat Donatus, 'Græce dixit, ὅμῳ πέτρῳ.' Antiqui si addebant statim verbum, 'Nos decet facere,' 'Nos decet dicere,' dicebant. Si non addebant, 'Nobis decet.' Meurs.

189 Captas] Ponitur desiderative, pro vellis capere. Bozkorn.

193 Qui? testes] Scaliger ad illud in Phallicis, 'Magnis testibus ista res agetur,' notat: *Testis*, δ μάρτυς, ex antiqua lingua Græca θύραρ et μάρτυρες θύραρ τοῖς διδόμενους vero (quos eleganter 'pares' vocat Plinius) ita nominarunt, quod et ipsi μάρτυρες τῆς ἀπηνόητος, idcirco ambigue lusi Plautus. Nam, ut mos erat veterum, verbum formavit ex re, quam non intelligebat: ex 'teste,' 'testiculari.' At dedita opera 'testiculari' dixit, pro eo, quod Græci, ἀρχιπρόησας sicut et κλειτοράδων dicebant, a pudendo muliebris; quod Laberius, ut ego puto, 'puellitari' interpretatus est.

194 Nobis præsente] 'Præsente' et 'absente nobis' dixerunt veteres, ut docet Nonius.

200 Frustror] 'Frustror,' verbum commune utrumque significat, fallo et fallor. 'Frustra sum,' est fallor et decipior. In quibus facete lusi Ennius in Sat. 'Nam qui lepide postulat alterum frustrari, Quem frustratur, frustra eum dicit frustra esse,' &c. Aus. Popp.

203 Mortalis] Recte addit *mortalis*, quia putavit eum, qui erat Juppiter, esse vere mortalem et suum Amphitruonem. Bozkorn.

205 *Non vis credere*] 'Mulieri ne credas, ne mortuæ quidem,' Diogen.

214 *Delenitus sum*] *Delenitus* exponitur hic 'mente alienatus,' a Nonio. Scip. Gentilis docet, etiam apud jurisconsultos 'delenimenta' et 'delenifica dicta,' sumi pro incantationibus et venenis, quibus mens de suo statu dejicitur. *Lamb.*

215 *Usum perdis*] Quia si nescires, (ait vetus interpres) quis esses, posset alius in tui locum succedere, et sic te privare teipso: quia cum per usum fuisset in possessione tui, ille te acquisivisset, et tu te perdidisses, ut in fundis contingit. Dictum autem 'usuperdere,' ut 'usucapere,' et supra, 'usufacere suum.' *Lamb.*

222 *Multem*] Adulteræ nam domo solum exactæ et dote privatæ fuerunt, sed etiam necatæ: ipsique adeo magistratus, præsertim ædiles, adulteras interdum accusarunt. *Lipsius.*

227 *Adeo, si jubes*] Jocus ex ambiguo: nam et qui manumittuntur, adire a dominis jubentur. *Lamb.*

229 *Sic me*] Subintelligendum fortassis est, 'fecisse,' aut 'admisisse.' Licet etiam 'insimulare me,' explicare, insimulare in me, quod est, mihi objicere, et in me confingere falsum facinus. *Lamb.*

ACTUS III.

SCENA I. 3 *Cænaculo*] Perlepide jocatur histrio, qui personam Jovis susceperat pro Amphitruone subditi: se enim pauperculum dicit cænacularium, qui habitat in superiore domus cænacula ad tegulas; non in prima contiguatione, sed in suprema. *Turneb.*

8 *Inchoatam*] Ne inter initia prodens me esse Jovem, statim finem huic Comædiæ imponam. Vult idem ex lege pluribus actibus et scenis perfici Comædiam, priusquam se prodatur. In eo enim, se prodente, est finis. *Bozz.* Inchoatam, imperfectum. *Gl. Mss. Plant. Bozz.*

19 *Et me*] Subintell. ex. *Taubm. Sine doloribus*] Frustra hic a Contarino aliisque reprehenditur Plantus, qui sub finem adscribit dolores partus Alcumenæ. At hic agitur de doloribus et ægritudine animi. Hanc dicit se tollere velle Juppiter. Et sustulit exortam inter maritum et uxorem. *Bozzhorn.*

SCENA II. 1 *Probrî*] 'Probrum' et 'opprobrium' proprie significat adulterium. *Scip. Gentil.*

2 *Argutam*] Scil. patiar, vel, par est. *Taubm.*

3 *Infecta refert, ac clami*] Hæc Camerarii conjectura est. Scripti, vel, *infecta re est at clamitat*; unde Gulielmus, *infecta restat ac clamitat*; vel, *infecta re acclamat, vel, infecta re acclamat*. Langiauns unus, *infecta esse acclamat*. Unde scribendum, *infecta esse occlamat*: ut 'oggannire,' 'occen-tare,' 'objurgare.' Et habet ipse in *Curc.* II. 3. 'dormio ne occlamites;' τῶ restare hic locus nullus. *Gronov.*

5 *Id me susque deque esse habiturum putas*] Agellinus XVI. 9. 'Susque deque ferre,' et 'Susque deque habere,' significat, æquo animo esse, et quod accidit, non magno pendere, atque interdum negligere et contemnere: et propemodum id valet, quod dicitur Græce ἀδιαφορεῖν.

8 *Satisfaciat*] Olim jurabant, se agnoscere, quod indigno eam injuriam intulissent: eaque res vindicabat læ-sam ab infamia. *Satisfacimus* vel verbis: 'nollem esse factam.' *Terent. Adelph.* II. 1. 11. 'Novi ego vestra hæc: Nollem factum; jusjurandum dabitur, te esse indignum injuria hac:' vel reapse, ut puta supplicio, multa, damno. *Gronov.*

11 *Ad sese studeam*] Id est, si studeam illam recipere ad sese me amantem, hoc est, me qui ejus amore distineor. *Donaa.*

14 *Nunc autem insonti mihi*] Haud scio, quæ sit ea Camerarii editio, in qua legatur *sonti*. Quam ego ante

oculos habeo, *insonti*, ut et scripti omnes. Nec vero cum Scaligero legendum in *hanc*, aut cum Salmasio, *ne in hanc expectant*. Nondum enim id agit Jupiter, ut innocentiam Alcmenæ marito probat: id reservavit poëta in extremum actum: sed ut ne ob mariti probra ipse, quasi maritus, ab ea excludatur. Ergo *insonti exhibuit*; non Amphitruoni interpreter, sed Alcmenæ, quæ ob Jovis amorem tam male accepta fuerat a marito. Deinde, *insonti mihi Jovi illius Amphitruonis ira in hanc et maledicta expectent*, est in me, qui non feci convicium Alcmenæ, atque hujus culpæ insons sum, recident meque plectent, ut ab ea repellar, ira Amphitruonis in uxorem et maledicta. Habenda mihi expurgatio est, nisi velim fastum pati, et ab Alcmena excludi: quandoquidem, quod ego feci, id Amphitruonem decepit, ut illam insontem et nullius culpæ sibi coneciam raptaret probis: nunc autem futurum est, nisi satisfaciam, tanquam ipse auctor conviciorum, ut ego insons nec istius criminationis reus ob Amphitruonis iram in uxorem et maledicta pœnas luam, et ab ea segreger. 'Expetere alicui,' pro 'expetere in aliquem,' ut 'congerere alicui' et 'in aliquem' et similia. *III*, quod olim conjecit Dissaldaeus, facile admitto. Gronov.

19 *Inimicos*] Scipio Gentilis monet, jurisconsultos virum post divortium appellasse inimicum. *Osa sum*] Id est, odi contra intueri. *Nonius*.

22 *Verecunda*] Quamvis alii legant *iracunda es*; retineo tamen *rd verecunda*, sensu plano.

40 *Serio prævortier*] Taubmanno *serio* est adverbium, ut sit *serio prævortier*, serio accipere. Male, opinor. Ait Japp. non esse æquum, si quæ ipse per jocum dixerit, Alcmena præhabeat seriis verbis, quibus nunc eam alloquitur. Et est ea verbi acceptio supra, 1. 3. 'Ne me uxorem

prævortisse dicant præ republica.' *Dissaldaeus*.

44 *Ego istac feci verba virtute irrita*] Ego maledicta tua pudicitia mea feci cassa et inania. Cic. pro Q. Rosc. 'Nonne ut ignis in aquam coniectus continuo restinguitur, et refrigeratur: sic falsum crimen in purissimam et castissimam vitam collatum, statim concidit et restinguitur?' Gellius docet 'irritum' esse verbum augurale, cum ait, 'Aves irritas habuit Remus:' nam et 'ratum facere,' augurii est Tullio. *Lamb*.

47 *Valens*] Verba, quibus utebantur, cum solvebatur matrimonium, extant Lege XII. Tabb. 'Si vir ab uxore divertit, uxori res suas sibi habere jubeto, eique claves adimito.'

48 *Jubes' mi ire comites*] Moris fuit, ut sine comite mater familias aut matrona non prodiret in publicum: et idcirco non levem injuriam eisdem fieri ab iis, qui comites earum abducunt, testatur Ulpianus. *Ravardus*. *Si non jubes*] Lege, *Sin*; *ibo ego, Mecum comit. &c.* Illa verba, *si non jubes*, glossema sunt particulae *sin*. Scioppius.

52 *Tum te, summe Jupiter*] Ridiculum. Jurat per Jovem, qui ipseus est. *Taubm*.

57 *In hominum*] Hunc locum Plutarchus simili valde eleganti declaravit: 'Quemadmodum enim,' inquit, 'cum e nubibus exiit sol, ac post caliginem denique ferventior est; ita amor, cum intercessit ira aut suspicio, pace facta, reconciliatiusque animis, jucundior est, atque acrior.'

62 *Bis tanto*] *Lamb*. subaudit, 'magis:' frustra, opinor: *bis tanto magis amici sunt*, non apte sonat: *tanto quam*, non male. *Dissald*.

63 *Primum cavisse oportuit*] Mens Alcumeus est: Etsi decuisset te prius cavisse ne diceres: quia tamen tu idem eadem quæ dixisti purgas, ea patiar necesse est. *Gruter*.

65 *Vasa pura*] *Vasa pura* sunt, quæ

in alio usu non fuerant. Sic 'vestis pura,' in sacris appellatur, inquit Servius, quæ neque funesta sit, neque maculam habeat ex homine mortuo. Alias *vasa pura*, et 'argentum purum' opponi emblematis cælato, notum est. *Scalig.*

72 *Collo obstricto*] 'Obstringere' est vinculo arcte circumvincire. *Lamb.*

SCENA III. 2 *Optime advenis*] Opportune.

4 *Sese instituere*] Par videtur, servum frugi ita se componere. *Taubm.*

5 *Vultum & vultu*] Vultum suum e vultu heri fingit et conformet. *Lambinus.*

11 *Vota quæ sunt*] Mutat numerum, more solito: pro, *rem, quæ vota est*; id est, faciam intus rem divinam, et quæ Diis, si salvus redirem, a me vota sunt, ea persolvam. *Lamb.* Veteres dupli- de causa sacrificabant; vel quia votum, vel quia ab oraculo mandatum. Hæc sacrificia àb *τῆς μαντείας* dicebantur, illa ἐκ *καρτερίας*, et *χαριερίας*. *Meurs.* Inde totius in antiquis inscriptionibus, 'Ex voto fecit, solvit.' *Bozhoru.*

12 *Verbis meis*] Meo nomine.

13 *Ut re divina facta, mecum prandeas*] De extis reliquisque aliis sacrificiorum, domum secum asportatis, cenabant olim. *P. Colvius.*

17 *Sit mors*] Hic versum a Nonio citatum, de sententia Bosii, interposuit Lambinus, quem etiam reperi in Ald. et Brix. solis: nam in ceteris prioribus tempore non apparet; ut nec in *Mss. Cam. aut Pall. sex.* Est autem talis, *Quando isthæc omnia exjurasti te mihi dixisse per jocum.* *Gruterus.*

20 *Errant probe*] Plane falluntur.

24 *Fac commentus*] Id est, fac calide excogitaveris. *Lamb.*

26 *Morigero*] Id est, morem geto, Genio meo obsequor. *Donza.*

SCENA IV. 3 *Herole*] Hercules est hic et superius juratur nondum natus, nomen Deus. Sunt, qui prolep-

sin faciant. Sunt qui ad Ægyptium illum, qui hoc nostro antiquior, referant. Ego puto comicum simpliciter cum vulgari usu sic locutum, aut more suo risum captasse. *Taubm.*

5 *Irati*] *Lego ingrati.* Ingratus enim plerumque adventus senum, illi non semper irati. *Acid.*

13 *Fiat bene*] Id est, dum ne quid fiat contra leges. *Gruter.*

17 *CiPELLAM*] *CiPELLAM*, pro repellam: quod qui repellitur, citra regredi cogitur, non ultra progredi permittitur. *Turneb.*

18 *Ut sit madidus*] Loci hujus sententia petenda videtur e verum, quem ex Amph. Plauti citat Nonius in 'Matella:' quamvis is hodie in hac Comœdia non reperiatur: 'Ne tu postules matellam unam tibi aquæ infundi in caput.' Hoc igitur inquit se facturum Mercurius, ut Amphitruonem ab ædibus abigat. Et locus est in ambiguitate vocis *madidus*; quod ad exteriora et interiora refertur. *Pistor.*

ACTUS IV.

SCENA I. 1 *Naustratem*] More Græcorum, accusativas pro nominative. *Taubm.*

3 *Myropolia*] Latine vocat Suetonius 'tabernas unguentarias.'

4 *Emporium*] Locus, in quo frequentes sunt mercatores. *Gl. Mss. Pl. Bozhoru.*

8 *Quem propter*] Ter. Eun. 11. 3. declarat, 'Cibum nonnunquam capiet cum ea, interdum propter dormiet.' *Sciopp. Propter, prope. Glos. Mss. Pl. Bozhoru.*

9 *Questionem inquisitam hodie amittere*] 'Inquirere' non modo diligenter et anxie querere, sed etiam non querere, significat, sicut hoc loco. Porro cave pro *amittere*, hic cum quibusdam legas *omittere*. Questionem amittit, qui eam incepit, sed ad finem non perducit. *Bozh.*

10 *Eugepæ*] Interjectio est gau-

dentis et probantis. Sed hic ironia est. *Lambin.*

SCENA II. 7 *Publicitus*] Id est, ex aerario publico suppeditari. *Taubm.*

9 *Ulmorum*] Cujus tergum ulmeas virgas vorat, quemadmodum animas Acheruus. *Taubm.*

11 *Mendicas*] 'Mendicare malum,' carbunculus est orationis, quem ante oculos forsitan habuit Prudent. cum scriberet Περὶ Στεφάνου: 'Istum libido foetida Per scorta tractum publica Lupo et cloacis inquinat, Dum spurcæ mendicat stupra.' *Gruterus.* *Senecta ætate*, pro senili, more Plauti, qui sæpius substantivum, ad instar adjectivi, cum alio substantivo conjungit.

14 *Mecto infortunio*] Sacrificio tibi, non quidem victimas, sed infortunium. *Taubm.* 'Mactare quem infortunio,' apud Plaut. solemne est. Arbitrabantur, inquit Palm. Deos delectari, si sibi res divina multa fieret, et ea re felicitatem eorum augere. *J. Gruter.* Post isthæc, *te mecto infortunio*, statim sequuntur et in vet. codd. et in Palat. sex, *Vos inter vos p., &c.* nonnulla tamen deesse, res clamat: nisi forte illa ipsa intus acta dicamus, non coram populo; quod verius putaverim, estque personis convenientius. *Taubm.* Quamquam dictator ille sæculi eruditi Jos. Scaliger peculiari epistola me monuit, ut hæc atque ejusmodi alia ævi non quidem recentioris, sed tamen sequioris, in locum privatum conjicerem; tamen quia in illo criticæ curiæ senatu plurimi etiam restant, qui calculum damnatorium suspendunt, et nostro Sarsinati omnia ex æquo nondum abjudicant; sed pluscula horum aut germana esse censent, aut talia quæ non facile internoscas; possessionem eorum temere sollicitare aut turbare nec ipse volui. Diversi tamen characteris notam præsentibus imprimere visum est, ut cuius appareret, ipsos aliquando in

reos a criticis relatos, licet nondum peractos.

SUPPOSITA.

SUPPOS. I. 2 *Bubulis cortis*] Id est, scuticis, ex boum corio consutis, cædaris. *Saturni hostia*] Carthaginienses bello durissime afflictis, dicebant, Saturnum sibi iratum esse, quod prius excellentiores e filiis sacrificarint; postea vero clam emptis infantibus et educatis, liberorum loco immolabant. Atque inde apparet, Plautum ad emptos illos et supposititios respicientem, Sosiam 'Saturni hostiam' appellasse; veluti ad eum usum comparatus foret, ut mox liberorum loco Saturno mactaretur. *Taubm.*

4 *Larva umbratilis*] Non homo, sed larvæ quædam umbra. Etiam homines nihili, 'larvæ.' *Taubm.*

10 *Accipe*] Cum hoc verbo accipe, Mercurium ex loco superiori, in caput Amphitruonis impluisse existimo. *Pistorius.*

12 *Bacchanal te exercuisse oportuit*] Cum delirare aliquem dicere vellent, 'Bacchanal exercere' eum inquietabant. Nam Luna, Bacchus, Ceres furoris præsidēs credebantur. Unde 'Lunatici,' 'Bacchi,' 'Cerriti,' ita mox, 'tu Bacchus es:' *μαυρόμενος. Meurs.*

24 *Blandius*] Lego, *blandiris? cum Alcumena*; hoc sensu: Nihil eram tibi ultra responsurus; sed quoniam adeo blande me compellas, iterum repetam quæ dixi, 'Cubat cum Alcumena.' Mi autem blandientis esse, vel pueri norunt. *Gruter.*

29 *Qui ne*] Positum pro *qui*. Nam *ne παρέλκει*, et ornatus causa additum est. *Lamb.*

36 *De foribus tu interea sis vide*] De foribus tu. interea, si vis, discedas, vide. *Lamb.*

SUPPOS. II. 3 *Mutatos*] De hac re Plin. VIII. 22.

14 *Martigenam ille*] Cadmus, qui Thebanus fuit, serpentem illum inter-

fecit: ex cujus dentibus disseminatis nati sunt homines armati. *Taubm.* *Europa quæstor*] Pro quæstor, id est, qui ad Europam ab Agenore missus est. *Douza.*

16 *Et nostra auctorem gentis*] Et Cadmum Thebarum conditorem, cum Hermiona uxore sua angueis ex hominibus factos reppsisse. Ovidius: 'Serpentem spectas, et tu spectabere serpens.'

23 *Saluator*] Tanquam ii, qui salutatum ibant potentiores: qui si non statim admittebantur, foris prodeambulabant. *Douz.*

24 *Ne præverteretur*] Jocus; nam fores clausit, ne fames egressa eum anteverteret. *Douza.*

35 *Hominem ne congrediamur*] Videntur Lambino superiora, usque ad hunc locum, vendi posse pro Plantinis; quæ vero sequuntur, non item: cum multa ex eis aliudne sumpta, et pæne mendicata sint, nonnulla inconcinna et Plauto indigna.

40 *Fames et mora bilem in nasum concient*] Veteram opinio fuit, ut frontem pudoris, risus lienem, sic et iræ sedem esse nares. Hinc Persius: 'Disce, sed ira cadat naso rugosaque sanna.' Id inde, quod in omni graviore commotione, maxime autem iræ, spiritus concitatus ac velut æstuans vehementius ebullit, naresque erumpendo dilatat. Cernas id maxime in brutorum generosissimis, equo, tauro, leone. *Casaub.*

41 *E loco*] Alii interpretantur, 'opportune.' Mihi videtur nihil aliud significare quam, 'statim.' Ad eum modum eadem significatione dicitur, 'e vestigio.' *Berhorn.*

50 *Si me Dadaleis*] Id est, si volassem. *Victor.*

51 *Non potuimus grand.*] De illo dicitur, qui compennis junctis genibus incedit. *Salmas.*

52 *Grallatorius*] Varro apud Nonium, 'Grallatores qui incedunt grallis, quæ sunt perticæ lignæ.'

62 *Tu purg.*] Leg. ut purgari juss. Quasi dicat: Precor ut nec panem, nec potum ori hodie meo admoveam, nisi tu jusseras, &c. 'Salutare,' ridicule, pro ori admovere, quia 'salutare' et 'adorare Deum,' rem unam notat. Quærit Amphitruo ex servo Sosia. quando gentium ipsum miserit accersitum Blepharonem: respondet servus, id jam, modo, pridem factum fuisse: et ut planius etiam loquatur, circumstantias addit; *Ubi*, inquit, *redisti cum uxore tua in gratiam.* Volebat alia addere: interpellat herus, cui cum, ut fere fit, concise admodum respondisset, ad inchoatum sermonem revortitur; ut, vel, *ubi*, inquit, *purgari jusseras vasa*, ut rem divinam faceres, tunc me mittis hunc accersitum. Ergo verba ista, *Nec Bacchum*, &c. clam a Sosia proferuntur: q. d. Si Bacchus me irritare debet, noli ego vel Bacchum, vel Cererem salutare. Uterque autem furorem hominibus immittere credebatur. *Scioppius.*

SUPPOS. III. 3 *Telebois sacrificabo manibus*] Teleboarum interfectorum umbris mactabo. *Lamb.* Porro Dissaltheus hic finiri vult Jovis sermonem, et sequentia tribuit Amphitruoni, hoc modo: *sacrificabo manibus.* *Am.* Nihil est, ut dici solet, quod hodie bene succedat mihi.

13 *Stupri*] Post vocem *stupri*, hunc versum insero, *Cuique med absente corpus (uxor) vulgavit eum.* *J. Gulliel.*

21 *Omneisque trullas*] 'Trulla,' vas potorium; 'trua,' vas aquarium, quo e culina aquam calefactam in lavatrinam, hoc est, domesticum balneum fundebant. *Omnes trullas hauriam*, sic interpretamur, ut *trullas omnes* accipiamus *ἀντὶ τοῦ πάσης ἀφ' αὐτῶν*, sive trullarum omne genus: neque ad *ἀντὶ τοῦ* tantum referimus, sed etiam ad reliquas trullas: puta *ἐνυπόμεναις, ζυμώμεναις*, et alias, si quæ erant alim. *Casaub.*

37 *Parata navi*] Mandavi tibi, ut se-

dulo gubernaculo affixus esses. *Lamb.* *Clavo hareres*] Sic distingue meo periculo: *Clavo hareres sedulo, Ut si nostri fugum facerent, illuc me tuto reciperem.* *Bl.* Item aliud. *Am.* ut bene numeratum servaretur marsupium. Cæcutiunt qui non vident, hæc ita fuisse disponenda. *Disuald.*

41 *Talenta quinquaginta Attica*] Id est, vicena quina millia aureorum Hungaricorum, quadringentos quinquaginta quatuor, et dimidiato paulo plus. Tot etiam talentis mulctatus fuit Demosthenes convictus silentii Harpalo venundati. *Taubm.*

53 *Latrones*] Id est, milites conductos, quibus utebantur hostes. *Douza.*

64 *Sublurida*] 'Luridus color' a similitudine coloris 'luræ,' id est, utris coriacei, atque adeo a similitudine corii appellatus. *Turneb.* *Judicium silet*] 'Silentium' in causis judiciisque intelligitur, cum nulla prorsum promittit se conjectura veritatis dispiciendæ, unde ferri possit sententia. Respicit autem ad 'ampliacionis' morem, cum in tempus aliud judicium diffinditur. *Cæl. Rhodig.*

SCENA III. 1 *Partite*] Vos inter vos istam controversiam decidite ac dirimite. *Lamb.*

4 *Nescio*] Post hunc versum insero alium, quem Nonius in 'Decernere,' ex *Amph.* citat: *Qui nequeo, vestrum uter sit Amphitruo, decernere.* *J. Gulliel.*

5 *Am. Perii miser! quid ego*] Personis aliter collocatis, sic scribo: *Ju.* *Intro ego hinc eo. Alcumena parturit: perii miser! Am. Quid ego? quem advocati jam omnes atque amici deserunt.* Juppiter cum Amphitruonem egregie confutasset, redire se intro ait: tum inter eundem, tumultum et clamorem Alcumene parturientis exaudiens; Alcumena, inquit, parturit: et addidit, *Perii miser!* amicæ salutis prætimens. Neque mihi hoc quisquam objiciat, Jovi parum convenire hanc for-

midinem; nam hæc ipsa simulatio scenam adjuvat et Amphitruonem ex subditivo prope germanum facit. Huic subjiciens Amphitruo: *Quid ego?* inquit; an non magis perii etiam, quem amici et noti omnes deserunt? *J. Gulliel.*

9 *Thessalum*] Thessali veneficiis et magicis artibus infames. *Taubm.*

13 *Ignorant*] 'Ignorare' est aspernari et cognoscere nolle. *J. Gulliel.*

14 *Interrumpam in audibus*] 'Apyxalops' est: apparet enim veteres præpositioni 'in,' sive motum in loco, sive ad locum significaret, indifferenter accusativum et ablativum adjunxisse. *Mours.*

ACTUS V.

SCENA I. 1 *Sepultas*] Id est, extinctæ: omnis spei atque auxilii inopiam significat.

3 *Consequi*] *Consequi* hic puto idem esse, quod, circumgyrari, in orbem rapi, aut agi: nam in orbem rapta se invicem consequuntur. Maxime autem consternatis cælum, terra, et mare circumrotari ferre, et lapsam minari videntur. *Bozhorn.*

6 *Aquam velim*] Qua suffusa, semi-animis recreer, atque reficiar. *Lamb.*

9 *Deos sibi invocat*] Forte puerperis illud solum dixit, 'Juno Lucina, fer opem.' *Taubm.*

17 *Herilis pravortit metus*] Plus valet apud me Alcumene metus, quam meus. *Lamb.*

21 *Percussit Juppiter*] Gravisissimi est et lethalis vulneris verbum percussit: unde 'percussores' dicti: dicitur etiam de fulmine. *Passerat.*

24 *Interii*] Interire plus est, quam perire. *Gloss. Mss. Pl. Bozhorn.*

25 *Increpuit*] Id est, crepitu fulminis perterrituit. *Passerat.*

29 *Expedit*] Dic actutum. *Gl. Mss. Bozhorn.*

34 *Piam*] Amantem tui. Pietas omnia debita officia complectitur. *Gloss. Mss. Bozhorn.*

42 *Manibus paris*] 'Paras manus' tam a sordibus et illuvie, quam a cæda et sanguine, in sacris exigebant antiqui. Mimus, 'Paras Deus, non plenas adspicit manus.' Fiebantque eæ lavationes fere in vivo flumine. *Brisson.* *Capite aperto*] In salutandis et adorandis Diis stantes capite aperto, corpus dextroversum in orbem circumagebant, procumbebant etiam, dextramque eri admoventes, osculum labris premebant, tum deinde sedebant. *Brisson.*

52 *Incuabulis*] 'Incuabula' sunt fasciæ et panni, quibus pueri in cunis involvantur, involueraque eorum, uno verbo, linea et lintea. Nam in cunis pueri involuti incuabulis colligantur. *Turnebus.*

56 *Angues jubati*] Jubæ angulibus et draconibus tribui solent, quæ quidem criatæ sunt in eorum capitibus eminentes. *Turneb.* *Impluvium*] 'Si relictus erat locus in medio, ut lucem caperet deorsum, qua impluebat, impluvium dictum,' Varro.

60 *Recessim*] Gloss. nostræ Mss. interpretantur, 'retro:' recte: et nihil hic mutandum. Nunc *recessim*, id est, retro; rursum, id est, nunc vrsus, eas traxi. Belgæ dicerent, *Nu voerwaerts, dan achterwaerts.* Boxh.

64 *Alterum altera*] Id est, unum dextra, alterum læva. Ovid. de Art. 1. 'Parvus erat, manibusque suis Tyrrinthius angueis Pressit: et in cunis jam Jove dignus erat.' *Taubm.*

73 *Cum Jove*] Aliter Propertius, 'Rivalem possum non ego ferre Jovem.'

75 *Pacem expetam*] 'Pacem petere' propria phrasis veterum in re sacra, pro Deos placare, veniam delictorum petere, numen exorare et propitium reddere. *Gronov.*

76 *Tiresiam*] Tiresias vates nobilis Thebanus; 'Conjector,' divinator. *Brisson.* *Consulam*] Recte dicit, *consulam*: auspices enim 'exta consulere' proprie dicuntur, cum inspiciunt. *Brisson.*

SCENA II. 9 *Qui est susceptus*] Mss. *Long. qui est conceptus semine*: fortasse melius. Aliud enim conceptio est, aliud susceptio. 'Conceptio' proprie seminis, primus uteri actus in generatione. 'Susceptio,' in lucem editi pueri, opus parentum, qui natos manibus suscipiunt, atque e terra tollunt, ut ostendant, velle se eos aliæque educari. *Dissald.*

SCENA III. 3 *Clare plaudite*] Mss. *Camer. clara plaudite*: forte, *applaudite.* *Grut.*

ASINARIA.

ARÆUM. 6 *Rivinus*] Idem qui 'rivalis,' a 'rivus,' ut a 'vicus,' 'vicinus.' *Gronov.*

PROLOGUS. 3 *Conductoribus*] Laminibus accipit de iis, qui condaxerunt ornamenta, ædilibus. Imo vero de iis capiendum qui ludos exhibent, quique histrionum operam condaxerunt. *Gruter.*

4 *Auritum*] *Auritum* populum accipio, qui usu aurium non destituitur.

J. Guliel. Auritum, attentum. *Gloss. Mss. Bozhorn. Gratii*] *Epid. 111. 4. 88.*

10 *Græce est Onages*] *Langianus, Onagrost.* Duo *Palatt. Onagro est.* *Barthian. Onago.* Scribendum, *Græce est Onago*; vel, *Onego*: nam τὸ est transponi vetat metrum. Vide ad Livii lib. 1. *Gronov.* *Onages*] Cum *δονγυδς* sonet *asinarius*, cur *Asinaria* vocatur Comædia? Respondeo, sub-

auditur 'fabula:' ut. periode sit, ac si diceretur 'Fabula de asinario mercatore.' *Stephan.*

ACTUS PRIMUS.

SCENA I. 6 *Ætatem*] Pro, dintissime, sive æternum, adverbialiter positum. *Nonius.*

7 *Pestem*] 'Pestis' etiam pro morte ponitur; sicut 'febris' pro quocunque morbo. *Meurs.* Inde 'pestem oppetere,' quemadmodum 'mortem oppetere.' Vetus poëta apud Cic. Tuscul. lib. 11. 'Vestras manus peto, priusquam oppeto malam pestem,' Capt. III. 3. 11. *Gronov.*

8 *Deum Fidium*] 'Fidius' est Jovis filius, id est, Hercules. *Διὸς υἱὸς Ἡρακλῆς*, cujus sacramentum sanctissimum erat. *Festus.*

16 *Lapis lapidem*] Dux rationes molendi indicantur a poëta: una, cum suspensa mola fruges frangimus, ut in faba fresa, et in polenta crassiuscula; altera, cum molæ non suspenduntur, sed lapis lapidem terit, id est, mola molam; cum tenuior farina et minutior elicitur. Atque hinc, comica quadam lascivia et lusu servum circumloqui 'pistrinum,' ex genere molituræ. *Turneb.*

18 *Polentam*] Id est, hordeum, vel, hordeaceam farinam. *Taubm.*

Qui polentam pransitant] Sic omnes omnino scripti. Camerarianus inter versus *pinsitant*: et idem unus secundo post hunc versu, *pinsitant*. Quod in speciem commodius: hoc enim illorum opus est, non 'pransitare': a quo adeo erant remoti, ut et *πρωκτάριον* machinam haberent alligatam, quæ et veci polenta et manus ori admovere prohiberet. Unde igitur hic codicum in hoc verbum consensus? Fortasse utrobique scripsit, *Ubi sient nequam homines, si polentam pransitent*. Significat unum illis esse duræ sortis solatium, si quid de polenta furtim aliquando subducere et pransitare possint. Ubi homines ne-

quam perpetuam sentiunt miseriam, nisi si quando contingat, ut fortim aliquid polentæ ori inserant. *Gronovius.*

21 *Fustitudinas*] 'Insulas' vocat molas, quod in mediis pistrini locis collocatæ, veluti insulæ speciem præbeant. 'Fustitudinas' vero, quod illic fustibus adigerentur servuli si alicubi cessarent. 'Ferrirepidas' etiam, quod compedibus vincirentur, ne fugiendi daretur facultas. *Long.*

22 *Mortui*] Id est, ubi servi loribus et pellibus bubulis factis cæduntur. *Lambin.*

26 *Despuis*] Despuiebant veteres, quæ abominabantur ne evenirent. *Lamb.* Sputum apud veteres extraxum naturalem erat vel religiosum in avertendis malis omnibus, quæ 'despuimus,' ut hic; vel contumeliosum ad contemnendos alios, quos 'conspuimus,' ut Cure. IV. 2. 17. Ad illud referendum etiam, quo utebantur medicinz causa in morbis, quos incantando curari putabant, aut comitalibus, quos item 'despuimus,' Plinius XXVIII. 4. Petron. Noster Capt. III. 4. 18. *Gronov.*

28 *Penitis*] Vocabant 'penitum' veteres, quod intimum esset; unde et 'Penum' et 'Penates' dixerant. *Muretus.*

31 *Expers sis metu*] *Expers* cum sexto casu, more veterum. Catullus, 'omnibus expers.' *Muret.*

32 *Redde operam*] Scil. 'auscultando.' *Lambin.*

36 *Quid istuf novi est*] Vix mihi dubium sit, quin post hæc ponendus sit versus 69. *Demiror quid,* &c. at versus ordine 70. delendus.

37 *Equidem scio jam, alius quod amet*] Nunquam magis se traduxit Scloppius, quam cum congestis aut corruptis aut male intellectis auctorum locis vincere voluit, *scio quod*, ut vulgus usurpat, Latine dici. De singulis videbimus alibi. Nunc moneamus tirones, ab hac barbarie sibi ca-

venat. Hic autem scribendum aut cum Fr. Sanctio, *quom*, vel *quum*: aut *Equidem scio jam, filius quam amet meus, Isthunc*. Quasi esset, *Isthunc scilicet*. Bis eodem modo peccatum est apud Livium, III. 52. et IV. 31. Pseud. I. 5. 'Ecquam scis filium tibi cinam menm amare?' Gronov.

40 *Invasit gravis*] Post hæc verba, vetus codex hunc versum inserit: *DE. Etiamne? LI. age quaso, hercle, usque ex penitis faucibus*.

41 *Non suppetunt*] Non habet, unde promissum solvat. *Lamb.*

46 *Nos tamen praeuocimus*] Camerarii et Langii codices, *nos tamen in pretio sumus*: recte: Tu in primo pretio sentis, qualis sit uxor tua: nos tamen ipsi aliquo in pretio sive loco et tempore, id sentimus. Nam quum dicitur 'primo,' 'secundo,' 'tertio,' potest intelligi 'pretio,' perinde ut 'loco' et 'numero.' Pænulo I. 2. 'Primum prima salva sis, et secunda tu secundo salve in pretio, Tertia salve extra pretium.' Sedigitus Volcatius: 'Dein Nævius qui servet, tertio in pretio est.' *Sciopp.*

63 *Arcte contenteque habet*] Ride hic gravitatem mimici philosophi. Virtutem ait metam habere, intra quam et in qua consistit, quæ vocetur mediocritas: in ea qui manent, 'continenter' aut ipsos agere aut alios habere dici Plauto. Atqui continenter vivere potest et qui in splendore vivit, *contente* non nisi qui parce aut *χωρηῶς*. Non intellexit, quid esset *contente*. Cicero pro Plancio: 'Cn. Manlius, non solum ignobilem, verum sine virtute, sine ingenio, vita etiam contenta ac sordida.' Latinus Pacatus: 'Cum videret Imperatorem, rerum potentem, terrarum hominumque dominum, parce contenteque viventem.' Paullinus Natali sexto Felicis: 'Quos solos habuit contentæ rustiens illos Paupertatis opus.' Cicero pro Sex. Roscio, 'Hæc attenta vita et rusticana.' *Atten-*

Delph. et Var. Clas.

tus' dicitur, qui parce ac duriter vivit, etiam Horatio Ep. I. 7. 91. 'Darius, ait, Vultet, nimis attentasque videris Esse mihi.' Gronov.

66 *Habere honorem*] Morem ipsi gerere. *Lamb.*

72 *Dotalium*] 'Dotalis servus,' idem prorsus qui Agellio 'receptitius.' Quem vide XVII. 6. Qui quidem servus in mariti potestate non erat, ut reliqui; sed matronæ pecuniarius; quippe 'exceptus' cum reliqua pecunia, nec datus doti: quam pecuniam illa pro libitu tractabat, vel invito marito. *Douza.*

76 *Viginti*] Miror, qui senex scire potuerit filio opus esse viginti minis, cum multo post (scena 3.) lena super illis cum adolescente paciscatur. *Muret.*

84 *Circumdace*] Decipe, circumveni. *Gloss. Mss. Boxb.*

86 *Piscari in aëre*] 'Piscari in aëre,' et 'venari in mari,' habent formam proverbii. Vide Erasmus.

87 *Rete jaculo*] Est 'rete jaculum,' retis genus dictum a jaciendo, quod et 'funda' appellatur, a 'fundendo,' vel a 'fundo': βόλος Græcis, ut docet Serv. Georg. I. 141. dicitur 'rete jaculum,' ad differentiam 'verriculi,' quod non jacitur, sed verritur, id est, trahitur. *Turneb.*

88 *Optionem*] 'Optiones ab optando appellati: quod antecedentibus ægritudine præpeditis, hi, tanquam adoptati eorum atque vicarii, solent universa curare.' *Vegetius*. Est et optio fabricæ leg. 6. D. de Jure Immunitatis, quo maxime respexisse videtur Plautus. Gronov.

94 *Aliud cura*] Id est, tu de hac re sis securus, ego video. *Taubm.*

95 *I; etiamne ambulat*] Suspiscor fuisse initio, *Ei, ei; ne ambula*: hoc est, *I, i; ne ambula*: sic respexerit ad dictum senis 'Eo;' inbeatusque porro ire, neque ambulare: minus enim est, imo vero et aliud 'ambulare,' quam 'ire.' Lepor autem in

Plaut.

5 X

eo, quod senex scipioni inniteretur, ideoque itioni minus aptus. *Gruter.*

104 *Si quid opus*] Hoc de sollemnibus Romanæ antiquitatis formulis depromptam, teste Cic. ad Attic. 'Erat enim, si meministi, in consilatus petitione per te mihi pollicitus, si quid opus esset.' *Douza.*

111 *Contui*] Id est, contueri, cernere. *Lamb.*

SCENA II. 4 *At malo cum tuo*] Vteres cum minarentur, aut significarent, quod quis diceret aut faceret, impune non habiturum, *malo* id ejus futurum aiebant, et fere hac formula, *malo tuo*. J. Guil. *Ex hoc loco*] Id est, e vestigio. *Lamb.*

5 *Tresviros*] Tresviri, vel triumviri, capitales ex magistratibus erant minoribus, qui carceri præerant et suppliciis, cognoscebant de criminibus servorum, meretricum et viliorum caput, eosque puniebant. Unde apud Horat. 'Sectus flagellis triumviralibus.' *Gronov.* *Tresviros*] Vide notas Amph. i. 1. 3. *Nemina*] Solebant enim rei nomen apud magistratum ante accusationem datis tabellis deferre. *Douza.*

7 *Perlecebræ*] 'Pellecebræ' delinimenta sunt meretricia, blanditiis dictis et suaviludiis imperitos juvenum animos irretientia: unde ipsæ meretrices 'pellices.' *Joh. Gulielm.*

9 *In mari*] Id est, in mercatura facienda. *Douza.* *Elavi*] 'Eluere,' est decoquere, substantiam lancinare: ut Rud. II. 7. Sic 'proluere' quoque: itaque 'prolavium,' pro immoderata et effusa largitate. Tacitus, 'Proluere opes,' &c. *Palmer.*

16 *Sordido vitam oblectabas pane*] 'Sordidum panem' Lambinus interpretator panem cibarium, qui servis dabatur. Sed putat Colerus viliorē fuisse: nimirum illum, quem junculo superfuso canibus præberi solitum scribit vetus Scholiastes Juvenalis. *Taubm.* *In pannis, inopia*] Præterquam quod Lipsius, *inpannis*, una vo-

ce, consenserunt omnes lacunam hic esse, et quidem plurium vel certe unius versus. At locus est integerimus: ad vocem *inopia* repetenda est proximæ voci apposita præpositio: quasi esset, *in pannis, in inopia*; more Latinis usitatissimo, quod non attenderunt etiam in S. Cypriani Epistola ad Donatum: 'In iudiciis, concione, pro rostris opulenta facundia volabili ambitione jactetur.' Sic *Mss.* saniores, et invenit *Palmerius* in suis, etsi improbet. Deinde subauditur participium verbi substantivi, 'vivens,' 'degens,' 'agitans,' 'ætatē agens.' An aliquid deest huic orationi: *in vestitu mendico et egestate vitam sordido pane oblectabas*. Atqui hæc est ipsa oratio Plauti. Sed tamen dicent, *Atque ea si erant*, quod sequitur non potest referri ad *inopiam*. Potest imo: nam *inopia* non hic significat indigentiam ipsam, sed angustias et tennitatem inopum: ut cum dicimus, 'in egestate esse,' 'in inopia vivere,' intelligimus res parvas et tenues, quibus tamen anima quantumvis egeni sustinetur. *Atque ea si erant*, nempe panis sordidus, panni et habitus mendicorum, alia suppellex et frivola mendicitatis. *Terentius Eunuchus* v. 5. *Gronov.*

18 *Ignoræ*] Vid. Amph. IV. 3.

19 *Manusetem*] Ita Nonius *manusetem*, a nomine 'manus,' id est, *χρηστής* quasi *aduseta* ad manum accedere, et ut ait Maro, 'Ille manum patiens,' *Æneid.* VII. 490. *Taubm.* *Æschylus Agam.* *Λυδὸς ξυνουκὸς μαλθακὸν σφ' ἐρόφεται.* *Scriber.*

20 *Nam isti*] Scil. Philenio.

26 *Modo*] 'More:' ubi iis presentibus loquimur quos metuimus, aliis in dicendo potius morem gerimus, quam nobis. *Bozborn.* An *modo*, arbitrato.

SCENA III. 1 *Philippeis*] Sciendum nimis Philippeos fuisse quondam aureos, insignes imagine Philippi, regis Macedonum. *Camer.*

3 *Nec recte*] Id est, male. *Taubman.* *Aurum merum est*] Unde meretrices lutea veste introductæ; quia color auro, cujus illæ cupientes maxime sunt, similis. *Scalig.*

4 *Clave Cupid.*] Plane adamantino. *Taubm.*

5 *Remigio veloque*] Notatur summa et celeritas et conatus. *Idem.*

6 *In altum*] Id est, mare.

7 *Portorio*] Quæstum significat metreticium. 'Portorium,' *φέρπορ, ράλλον, vectura, sive pretium vecturæ.* *Taubm.*

12 *Ductem*] 'Ducere' et 'perducere,' inter Venerea habentur. *Grut.*

14 *Dum superes datis*] Scil. alios: vel *superes*, id est, abundes datis, ut vult Bosius. Sed simplicius est prius. *Taubm.*

16 *Quod accepisti*] Quod Plauto interdum est accessio sermonis, præter vehementiam, sermoni nihil afferens. *J. Gul.*

20 *Hostimentum*] Festus, 'Hostimentum est beneficii pensatio.' Sic *Serv.* 'Hostia,' victima est; et dicta, quod Dii per illam hostientur, id est, æqui et propitii reddantur: inde *hostimentum*, æquatio. *Opera*] Gen. fœmina. est opus vel labor, pro sumpta mercede, ut hoc loco. 'Opus' est, id, quod opera perficitur. *Nonius.*

25 *Non tu scis*] Quæ amantem parce et timide poscet, ea sibi erit damnosa. *Lamb.*

28 *Patinarium*] *Piscis pat.* est, qui non assatur, nec elizatur, sed in patina cum jure apponitur. *Turneb.* *Verses*] Amatorem scil. ut piscem, dum assatur. *Taubm.*

29 *De pleno*] Cum amator nondum exhaustus est. *Lamb.*

37 *Te eam ductare*] *Postulas te ductare*, ex elegantiss Plantinis est. Ait, amantem frustra, ac nequicquam velle amicam verbis ductare, non donis. *Diss.*

41 *Numerata in manum*] Vide *Turneb.* iv. 11. ubi explicat illud *Cic.*

Philipp. ii. 'in manum latio.' *Taubmann.*

44 *Abusa*] Utendo, vel in usum consumpta. *Turneb.* xxii. 5. Propriissime hoc verbo Plautus utitur: sc. in vino, unguentis, pigmentis, &c. nam id significat 'abuti.' *Donat.*

47 *Græca*] *Græca mercari fide*, hic est, optima et repræsentata pecunia mercari, ut in palliata atque adeo Attica Comœdia: quasi Græci nunquam fallerent. Græci Græcis favent, et bene de gente sua et existimant et prædicant. *Turneb.* Quia multi inventi Athenis, qui debitum abjurarent, factum est, ut fidem non haberent nisi præsentarium aurum ferenti. Nupiam autem certior fides, quam ubi statim res pro re redditur. Quæ in re quia videntur Græci diligentes fuisse, inde fides illorum optima in proverbium abiit. *Vellei.* ii. 23. 'Adeo enim certa Atheniensium in Romanos fides fuit, ut semper in omni re, quicquid sincera fide ageretur, id Romani Attica fieri prædicarent.' Sed 'Punica fides' in contrarium pro mala valuit. *Auson.* *Epist.* 10. *Gronov.*

51 *Nihil cocio est*] Vidit hic aliquid *Muretus*. Quicquid enim repugnet, *cocio* est ipsum vocabulum 'cantio,' ut 'plodo,' 'plaudo,' 'copo,' 'caupo.' Sed cum scriptura mutat significationem et genus: non enim syngrapham significat, sed personam: perinde ut vocabulum 'optio' et electionem significat et adiutorem. Præ hoc tam facili etymologiam speciem habent, quæ comminiscuntur docti a cunctando, a coquendo, a conciendo, a cogendo? omnia *μὴ μύκωρος*. *Cocio* est arrilator vel proxeneta, qui arra data contrahentes conciliat: inservitque empturis ac vendituris aut utrisque, et apud alterum, ut aliquid remittat, alterum ut addat pretio, interveniendo, rem conficit. Iidem et pro emptore interdum spondebant;

interdum et ipsi quædam emptitabant; ut nunc quoque faciunt: inde 'cociones' et pro sponsoribus et pro κατήλοις. Hinc explicandum dictum Laberii: 'Duas uxores? hoc hercle plus negotii est, inquit cocio: sed ædiles viderent.' Cocio sic loquebatur, nrgens contrahentes, ut finem negotio imponerent, sibi enim et alia negotia curanda esse: ut τὸ hoc sit ablativi casus. Sed abutitur eo Laberius, quasi nominativi esset, et significaret: hoc gravius est quam putaram. Hinc et Plautinum: 'Non desidero,' inquit, 'et pro nihilo habeo cocionem, qui intercedat et promittat, ad diem solum iri: præsens volo.' Cum autem addit, *cis ejus?* indicat verbum hoc frequenter auditum in scena ex notissima aliqua comœdia. Illud absurde Salmasius, *ejus*, hic esse positum, ut 'eujum pecus.' Ita enim dicendum fuisset: *cis ejum*. Nec 'euja res' est qualis res, sed ejus domini res. Accipio autem ab eodem 'cociones' apud Petronium: et intelligo arriatores, qui in mutatione mercium intervenire solent, et verborum, quæ inter se contrahentes commutarent, arbitri ac medii essent. Accipio et 'cocionari' apud Quintilianum, ut sit facere, quod et κατήλοι et proxenetæ solent: laudare mercem, pretium intendere, dein aliquid remittere, tum jurare non minoris dari, rursus concedere, donec contractus perficiatur. Sic cocionatus est Cato in Cypro πάρα ἐξακριβοῦν καὶ κατατείνων εἰς ἄκραν τιμήν, καὶ πᾶσαν αὐτὸς παρὼν, καὶ προσάγων τὸν ἱσχυατὸν ἐπιλογισμὸν, ut habet Plutarchus. Sic Caligula 'exquirens per se pretia et extendens' apud Sueton. cap. 38. Hinc Glossæ: *Arriator, cocio, ὁ μεταβολεύς. Cocio, μετὰβολος. Cocionatura, μεταβλητική. Μετὰβολος, dardanarius, cocionator, arriator. Μεταπράτης, cocio. Μετὰπρασις, cocionatura.* Gronovius.

57 Quasi columbæ] Nota est colum-

berum in oeniando improbitas. Catull. Carm. LXV. 'Nec tantum niveo gavisia est nila columbo Compar, quæ multo dicitur improbius Oscula mordenti semper decerpere rostro.' *Lambin.*

58 *Meo de studio*] Id solum agere studebatis, quod mihi placebat.

64 *Concinnavit*] Paravit locum æquabilem et planum. *Nonius.*

68 *Illix*] Ab 'illiciendo' sit 'illix.' *Nonius.*

69 *Bene salutando*] Id est, dum salutantur. *Taubm.*

70 *Vinnula*] Ita Isidorus Origin. l. II. 'Vinnulata vox, est lenis et mollis atque flexibilis: et vinnulata dicta, a vinno,' id est, 'cincinno mollior flexo.' Unde nunc primam discimus, 'vocem vinnulam,' sive 'vinnulatam,' ad fractas et concavas illas effœminatissimis modis in concentu musico flexiones proprie pertinere, hoc est, dicta infracta et quasi modulata voce labiis tenuis modo, non autem e pectore penitissimè enuntiata; nota meretricularum arte. *Douza.*

71 *Hand est*] Significat, non est rei familiari aucupis damnosum; non imminuit rem familiarem. *J. Guelm.*

72 *Sine retibus*] Habere eum licet spontaneum, non coactum. *Pylad.*

75 *Si*] Si, pro 'cum,' 'postquam,' 'simul atque,' poni amat. *J. Gul.* Si conjunctio enim verbo indicativo juncta, rem magis indubitata facit. *Priacianus.*

93 *Exobæcrabo*] Exquisite obsecrabo. *Lamb.*

94 *Dignos, indignos*] Id est, omnibus.

95 *Si mutuas non potero*] Recte mutuas ab amico, *fanore* ab danista. Sed quum mutuo scribit Salmasius, contra morem antiquorum loqui facit poetam. Vide de Pecunia Vet. III. 1. *Gronov.* *Mutuas*] Mutuum sine usuris; fœnus cum usuris sumitur,

et est accepti fœtus : unde et fœnus dictum est : ut Græci *récos*, quasi partus matris sumpti.' *Non.*

ACTUS II.

SCENA 1. 10 *Celocem*] 'Celox' navigium breve et celere, quod majoribus et tardioribus subservit. Significat se dubitare quibus rationibus et qua celeritate navem in portum ducat, hoc est, rem ad optatum exitum perducatur. *Lamb.*

11 *Impetritum*] In sacrificiis quod 'litare' est, id in auspiciis 'impetrire.' Nihil autem aliud est, quam 'impetrare.' *Scalig.* *Quovis admittunt aves*] In quamvis partem admittunt sen addicunt aves, et consilium suo garritis aut volatu ratum faciunt. *Taubm.* Verba 'admittere,' 'addicere,' propria sunt augurum, quibus et 'admissivæ aves' dicebantur, quæ consulentem de incepto bene sperare juberebant. *Gronov.*

12 *Et cornix*] V. N. Asinular. iv. 2. *Porre*] *Mss.* *Camer. parra.* Jam Plinio II. 37. *Parræ* avi in capite corniculatus est apex, ut phasianis; inauspicatusque : quæ Sirio oriente ipso die non apparet, donec occidat. *xviii. 29.*

14 *Ulmum*] Unde virgæ fiebant. *Taubm.*

16 *In mundo*] Id est, paratæ sunt : in expedito sunt. *Charisius.* Vide *Epid.* v. 1. *Gronov.* Uti quæ munda habemus, veluti chartam, vestimentum, ferramentum, quibus statim, ubi necessitas inciderit, uti possimus, nec exspectandum est, dum mudentur. *Gronov.* *Atriensi*] 'Atrienses' servi observabant atrium, ubi cenabant veteres : et snppellectilem ædium aut villæ exponebant, et ut omnia munda et integra præstarentur, curabant. 'Servus ad limina,' dictus pro atriensi *Virgil. Æn.* ix. 'fidusque ad limina custos.'

18 *Observavit*] Id est, 'malam scævam sive omen obtulit.' *Nonius.*

SCENA II. 7 *Observavit*] Custodes, servitii pars erant : eorum munus 'observatio' : et ipsi illi, cum ædium custodiæ diligenter et ex officio suo præsumunt, 'observare' dicuntur, aut 'servare.' *J. Gulielm.*

8 *Ætatem*] Pro 'diutissime,' sive 'æternam,' adverbialiter positum. *Casaub.* in *Athen.* vii. 1. 'Ætatem,' interpretatur, per omnem ætatem, ut Græci dicunt *διὰ βίον*, pro *δι' ὅλον βίον*, et ut *Hesychius*, *διὰ πάντες, ὅλοι.* *Taubm.*

10 *Prægnantis*] Id est, eminentes ac protuberantes, ut prægnantium uteri solent. *Varro*, 'Excitatum verberibus corpus.' Et est jocus, quasi magnum quid largiturus sit. *Taubm.*

13 *Quadrigris*] 'Quadrigæ albæ' sunt Jovis quadrigæ, quæ celerrimo per cælum ferri curriculo censeantur. *Turneb.* *Indipiscet*] Adsequitur, adipiscetur. *Festus.*

14 *In obsidione*] In discrimine, a re militari sumpta comparatione.

15 *Opprimere*] Occupare, et ita subito arripere, ut elabi non possit. *Taubm.*

16 *Opimitates*] Vide *Capt.* iv. 1.

18 *Sint obnoxii*] 'Obnoxium esse alicui' pro obligatum, deditum, subiectum et devinctum alicui esse, sive per beneficia accepta, sive per potestatem, et jus, puta magistratus, vel domini, vel patris, sive denique per patientiam non satis honestam. *Gronov.*

20 *In commune*] Mihi et illi. *Ne quam fraudem fransus siet*] Id est, fraudem commiserit. *Festus.* Formulam hanc antiquam emolliovit *Livius xxiii. 14.* 'Qui capitalem fraudem ausi, quique pecuniæ judicati in vinculis essent.' Ubi tamen *Scalig.* mavult 'fransi.' *Gronov.*

23 *Pro monstro*] Portenti loco est, *ἀπὸ τῶν τεράτων.* *Taubm.* *Sudat*] Alluditur ad 'sudicalem,' flagelli genus dictum *Festo*, quod vapulantes su-

dautes facit. *Passer*. Sudor frigidus et trementis et æstuantis animi indicium est. Vide Cæl. Rhodig. vi. 4.

24 *Properans concessio pedibus, lingua largior*] Bosius, cum *cesso*: male; nam *concesso*, nihil aliud est, quam *cesso*. Pænulo i. 2. 'ambæ nunquam concessavimus.' Ut 'condoleo,' 'concastigo,' 'computo,' idem quod simplicia significant. Pro *properans*, legi posset *perperam*. Sed non est necesse. Id enim refertur ad animum, et negotium. Quid ego *cesso*, cum negotium sit, quod festino et cupio celeriter exsequi? Gronov.

26 *Patronam*] Sic Menander γλωσσοδωκιδας servos vocat; quod lingua se, tanquam scuto, defendant. Taubm.

31 *Gymnasium*] Vide Antul. iii. 1.

32 *Catenarum colone*] Vide Pseud. iv. 6. *Virgarum lascivia*] In cujus tergo lascivire et exsultare solent virgæ. Lamb.

34 *Expendi*] Libravi, heri jussu. Servi autem pendentes vapulabant. Taubm.

35 *Centum pondo es*] Usitata hominis statura erat pedum fere sex; pondus Romanarum librarum centum plus minus. Casaub.

37 *Æquum centupondium*] Æquum centupondium est justum et æquum centum librarum pondus. Alligabatur autem ad pedes servorum pendendum pondus aliquod, ne inter vapulandum calcitrarent, neve pedibus aut calcibus eos a quibus verberabantur, peterent. Bosius.

39 *Dependis*] Quo tandem modo pendeas, plane et ex omni parte improbus es. 'Dependere' est non satis pendere, nec pondus æquare. 'Propendere' plus pendere. Turneb. 40 *Hoc testamento*] Servitus tibi *est*, id est, miseriam, tanquam legatum quoddam, testamento reliquit. Lamb.

41 *Verbis*] Sensus est, *Verbis-velitationem*, id est, hanc ipsam velitationem et contentionem nostram,

quæ sit verbis, volo compendi fieri, id est, volo non usurpari: volo nos desinere verbis velitari. *Verbis* autem cohæret cum *velitationem*; ut intelligamus, *verbis-velitationem* dictum, pro verborum velitationem, quam Λογομαχίας Græci appellant. Lamb.

43 *Sis*] Licet, si vis.

45 *Omnes de nobis*] Quivis loquatur de exquisitis cruciatibus, qui in nos conflant.

53 *Familiarem tergum*] Id est, domi habeo tergum, ne mihi querendum sit foris: quod valet, paratus sum ad verbera, si quod facinus audax fecero. 'Tergus' autem, mascul. genere veteres dixisse, hinc probat Nonius.

55 *Quin si tergo res solvenda est*] Omnes et Pall. et nostri Voss. ac Jun. *resolvenda* vel *re solvenda*. Plant. scripsit, *Quin si tergom re solvenda est*. Nam *re solvenda esse* et *solvendo esse* idem. Et sane Acid. *Quin si tergom resolvenda est*. Gronov. *Publicum*] Id est, pecuniam publicam. Lamb.

58 *Idem post patitur bonum*] Lambinus potitur, quasi pati semper de malo dicatur. Imo non semper. Vide Observ. i. 14. Gronov.

61 *Anhelitum etiam ducere*] Mss. Lang. *anhelitum etiam trahere*? Significantius; nam plus est *trahere* quam *ducere*. Ait, se ex cursura προστίγναι καὶ ἀσθμαίνειν. Dissald.

63 *Major*] 'Majores' et 'minores' inter cognomina. Ita filii cum essent sui heredes, haberentque dominium in spe, 'minores heri' appellabantur; patres autem 'majores.' Scalig.

64 *Tum igitur tu dives*] Jocus ex eo, quod dixerat Leonida, sibi jam satis esse, &c. Nam alter satis 'verborum' intelligit, alter satis 'bonorum' fortunæ; quæ quibus contingunt, ii divites sunt. Lamb.

67 *Asinos Arcadicos*] Plinius Arcadicos asinos præcipue a veteribus quæsitos ostendit. Longol. *Pellæ*]

Pellais. Pella urbs est Macedoniæ, in qua natus Alexand. Magus. In ea mercatores famosissimos fuisse, facile est videre apud Lucianum. *Scalig.*

71 *Deorandum*] Latet obscenior sensus: tanquam si alter conditionem ejus ambiat, et desideret una esse. *Pareus.*

73 *Femina*] Hyperbole. Neque enim jumentis usque ad femina, aut femora ungulæ sunt, vel atteruntur. *Lamb.*

75 *Memor es probe*] F. *memoras probe.* Scriverius.

81 *Viginti minas*] Mens. leg. vig. minas, numeris obsecutus. Veteres dicebant, 'mna,' 'mina,' ut 'lamna,' 'lamina.' Ita Curc. II. 3. 'Triginta minis.'

92 *Et adventorem*] Scripti *advectorem*, id est, qui argentum advexit. Vide de Pec. Vet. II. 3. et ad Senec. de Tranq. An. c. 5. Gronov. *Adventorem*] Id est, hospitem.

93 *Est exasciatum*] Significat, hoc negotium jam inceptum esse: et quamvis rude adhuc sit, tamen inibi esse, ut mox perfici et perpoliri possit. 'Exasciare' est ascia, sive securi, parare, et rudiore quasi opera præparare. *Lamb.*

95 *Ulmicos*] Ulmeis excipiendos virgis.

99 *Dixit sese*] Dixit, se nobis adiutorem fore, ut promissit. *Operam sese promissam*] Filio scil. et hoc a se factum supra indicavit Demænetus. *Taibm.*

103 *Oblectabo*] ὀψάξω, blandis verbis lactabo et retinebo.

104 *Quid ais*] Recent. *Sed quid ais?* *Sed quid*, transitum significat ad aliam rem ab ea quæ agebatur. *Donat.*

107 *Nomen commutaveris*] Ex Leonida factus sit Taurea. Alluditur ad vocem *Taurea*, quæ loreum etiam flagellum significet, quod Psend. 'tergionum' appellet, ἀποβόρνον. Tertullianus: 'Alii inter venatorum taureas scapulis patientissimis inambulerunt.' *Celer.*

110 *Hostire*] Redhostire, par pari referre, supra I. 3.

112 *Tene*] Oblecta. *Gloss. Mss. Boxh.*

SCENA III. 4 *Oke*] Vox significantis, satis ease.

6 *Conservas*] Lepide fores domus herilis *conservas* suas appellat. Sic Ovid. 'Duraque *conservam* ligna valere fores.' *Douza.*

7 *Amicus nostris adibus*] Farcellis expello illud *adibus*, quod huc infererunt ii, qui non animadverterent, *nostros* dixisse veteres de iis, qui in eadem secum familia, hoc est familiares essent; ut ceteros, 'alienos.' Lepide igitur servus de janua ut de familiarium aliquo loquitur. J. *Gulielm.*

15 *Quum venisset*] *Venisset*, pro *ivisset.* *Gloss. Mss. Plant. Boxhorn.*

17 *Qui pro*] Pro 'quo,' 'quare.' *Gloss. Mss. Boxh.*

21 *Commoda statura*] 'Statura' sive 'proceritas commoda,' classicis auctoribus dicitur etiam 'media,' item 'militaris.' Et hanc quæ superaret, dicta 'statura procera,' item 'prolixa' Spartiano; 'eminens' Suetonio; 'eximia' Livio. Qui minores, 'exiles,' 'breves,' et 'brevi statura' dicti. *Stevetch.*

25 *Æacidinis*] Id est, etiamsi 'Pellidæ stomacho' (uti apud Horat. est) 'cedere nescio,' fastique et iracundia Achillea plenus ac sufflatus ambulet. *Douza.* *Minis animisque expletus incedit*] Suspicio scripsisse, *expletus cedit*, id est, venit. Ut in Aulul. 'Jam hos absolutos censeas: credunt, petunt trecenti.' Et statim, 'Ibi ad postremum cedit miles, ac petit.' Gronov.

26 *Iratus vapulabit*] Intelligi potest, inquit, vel verberandus, vel verberaturus est, et in eo esse Plauti jocum. Atqui nec 'vapulare' est verberare, nec 'vapulatam' est verberatum. *Iratus vapulabit*, est, iratus habebit malum. Gronov.

SCENA IV. 2 *Nullus venit*] Sic

Cic. Ep. II. 24. ad Attic. 'Philotimus nullus venit.' Sic noster Bacchid. 'nullus affueris.' Terent. 'nullus mones,' &c. ubique pro 'non,' eleganter et antique. *Taubm.*

4 *Salvere jussi*] Scilicet ironia, qua significat servum se gerere pro liberto.

6 *Occessisti*] Hinc apparet, ubicunque fere 'obviam accessit' habes in Plauto, 'occessit' reponendum. Et 'occedamus,' pro, contra cedamus, Plautum dixisse, notat Festus. Tametsi non nesciam, 'ad' pro 'ob,' et contra 'ob' pro 'ad,' operas inter se mutuas tradere. *Douza.*

13 *Occalluere*] Id est, sensum mali assuetudine amisere. *Long.*

17 *Suppeditare*] *Ἐραπειν*, par esse. *Lambin.*

20 *Bullas*] 'Bulla,' Cicero Ver. VI. pro capite clavi umbellato, in bullæ modum fastigato, quo superbarnum ædium fores configi solent, interdum deaurato. *H. Junius.*

21 *Cum fusti*] Fastis est et claudicantium, et eorum qui imperiosi sunt in negligentes. In dubia vel verbi, vel rei significatione Plantinæ Comœdiæ jocus versatur. *Boxhorn.*

24 *In hara*] 'Hara' est in qua pecora includuntur. *Donat.*

25 *Hem*] *Hem* verberantis est. *Taubm.*

30 *Vinario*] Servi servo. *Lamb.*

33 *Sic dedere*] Inre queritur Camerarius, injuria hoc nutari: non cepit tamen, cum explicat, ita potius donare velle, quam vendere, cum tam male solvatur: quem sequitur Lambinus. Sensus enim: Hac quidem conditione semper paratus sum dare rem, nempe si ipse ultro debitor et tam celeriter satisfaciat, ut etiam accepit Acidalius. Post quem tamen corrigunt pessime: *sic debeo prius quam credidi.* Pœnulo v. 5. 'Sic dedero: ære militari tetigero lenunculum.' Huc pertinet alibi frequentatum, 'Sic datur.' *Exegi* est redegi

et recepi. Cic. ad Attic. v. 21. 'si præfectus esse vellet syngraphæ causa, me curaturum ut exigeres.' *Grenov.*

34 *Adducit*] Gloriatum Leonida, se Exærambum eo prioribus suis flagitationibus perduxisse, et adeo sollicitum effecisse in maturanda solutione, ut quamvis id quod antea ei crederat, toto demum anno post exigere ab eo potuerit, nunc tamen Exærambus ille de maturanda solutione magis sollicitus sit, (hoc enim est illud, *Nunc antagit*) adeo ut non necesse fuerit ipsum sequi ad trapezitam in forum, sed ipsemet ultro trapezitam in forum, sed ipsemet ultro trapezitam domum adduxerit, et per eum nummos *rescripserit*, id est, effecerit ut trapezita nomine Exærambi se soluturum constituerit, idque in tabulas suas retulerit. *Pist.*

37 *Retineri*] Dicit, Dromonem excusasse se, quod reliquum non reddat: eo, quod is, cui operæ Dromonis a Sanvea locatæ essent, totam mercedem non prius solvere velit, quam opus locatum sit perfectum. *Retineri* scilicet mercedem vel reliquum. *Pist.*

39 *Si velis, da, commoda*] Puto Plautum scripsisse, 'si velis dare, commoda homini amico.' Quasi dicat: Idem est dare et commodare amicis; quod scilicet raro reddant commodatum. *Dissold.*

40 *Suo odio*] Id est, sua odiosa loquendi importunitate. *Lambin.* Videntur hæc, Mercatore non audiente, sibi mutuo insinurare. *Douz.*

48 *Repromittam*] Id est, stipulatione a te concepta, me obstringam. Vel *repromittam* tibi neminem amplius isto nomine petiturum, teque omni obligatione liberum præstabo. *Longol.* *Istoc nomine*] 'Nomen' pro syngrapha creditarum aut solutarum pecuniarum sumitur. *Idem.*

53 *Omnium rerum*] Id est, quod ad res omnes attinet. Sic 'ceterarum, aliarum rerum,' Ciceroni et aliis.

Intelligitur hic 'servus actor,' *δοῦλος πᾶσης οἰκίας* quibus rerum omnium summa commissa; quique villis rebus et rationibus domesticis præpositi. Suetonius 'actores summarum' vocat. Ab 'actore' tamen differt 'servus procurator,' et 'dispensator.' *Hotoman.*

64 *Nimis iracunde*] Sensus hic est: Cum Leonida magnifice a se rejectisset chlamydatum, et ille diceret, non decere superbiam servum: conversus ille ad Libanum, Malum tibi, inquit, nisi in istum (chlamydatum innuens) mala multa verba congesseris. Cui alter paret sane diligenter: et tamen instat, ut pergat hic: et qui speraret convitiis aliquid profectum, numerari sibi argentum jubet modestius: ita finem maledicentiam fore: sed strenue chlamydatos sustinet hæc omnia: quod non fert contumax scurra Leonida, et quasi parum fecisset Libanus, impudicitiam præterea peregrino exprobari jubet, quod conviciam homini libero gravissimum: et adjicit, nisi ita faciat, vapulaturum; et simul ad verberandum gestu se parat: quem metuens scilicet Libanus, auxilium se petere ab hospite simulat, adpersis interim flagitiorum istis nominibus. *J. Gukelm.*

68 *Diffringentur*] *Crurifrangium*, sive *crurifrangium*, *σκελοκονία*, ut 'crux' ipsa, servorum peculiare quasi supplicium fuit. Ratio autem et modus frangendi crura talis erat; ut incus cum malleo vel vecte ferreo inferretur, ac tibias incudi apponerent, validis ictibus sic frangendas. *Lipsius.*

69 *Percies*] Id est, clara voce proclamans. *Acidal.*

70 *Mihi seclesto*] Mihi infelici, cui Dii sunt irati, ut seclesto. *Lamb.*

74 *Memento*] Alludere videtur ad formulam attestandi. *Doux.*

80 *Nunc demum*] Scil. ad herum te venire velle? *Doux.*

82 *Contumeliam facias*] Antonius dixerat, 'facere contumeliam,' pro

affici contumelia; ut, 'facere damnum,' 'jacturam:' quam phrasin Cicero Philip. III. reprehendit; non, tanquam nemo unquam sic locutus fuerit, sed quod tunc ita nemo loqueretur. *Taubm.* Vide de hoc loquendi genere, quas scripsimus *Observ. III. 8. Gronov.*

84 *Præfascini*] Vetus erat opinio, periculum esse aliquod a fascino, ubi quis impensius aut laudaret ipse se, aut præsens ab alio laudaretur. Et ex ea opinione receptum erat, ut in laudando plerumque adderent vocem 'præfascine' aut 'præfascini;' qua invidiam et fascinum a se amolirentur ac deprecarentur. Vid. *Turneb. XIV. 31. Agell. x. 24. Muretus.*

88 *Lupus est homo homini*] Ita Seneca. *Epist. 103.* 'Ab homine homini quotidianum periculum.' Contrarium illi Cæcilliano apud Symmachum: 'Homo homini Deus est, si suum officium sciat.' Vide *Rittershus. Opiplan. Hal. lib. II.*

89 *Secunda*] *Lego, Secundas mihi facis.* Quid sit, 'secundas facere,' aut 'secundas agere,' docet Seneca de Ira III. 'Optimum judicavit, quicquid dixisset, sequi, et secundas agere. Non tulit Cælius assentientem,' &c. *Lipsius.* Significat autem servus, mercatorem non contentum prioribus injuriis, novas sibi alias dicendo facere. *Lambin. Hæc capitulo*] Quasi de semilibero: servi enim in jure caput non habent, ideo nec capite minui possunt. *Propert. II. 8.* 'an usque In nostrum jacies verba superba caput?' *Pass.*

90 *Sum sordidatus*] Vult dicere: Non est quod me æstimes ex villitate vestis; tantum enim fideli frugalitate consecutus sum peculii, ut eo nemini cedam. *Taubm.* 'Peculium,' quod servo herus permisit, velut proprium. *Gruter.*

91 *Nec potest peculium enumerari*] Volunt dicere tantum illud esse, non quod revera sit, sed quod servo, ut

cuivis egeno, modicum videatur maximum. Rectius Lambinus. Audit hoc mercator, tanquam insanum magnum sit, Leonidas autem ambigua verbis fatetur nullum esse: nam et quod nihil est, enumerari non potest. Gronov.

ACTUS III.

SCENA I. 2 *Ut qui expers*] Pro 'ut quæ.' Lamb.

3 *Piem*] Colam. Nonius.

7 *Quæ delinquunt*] Id est, in quibus; ut ad parentes referatur. Douza.

13 *De die*] Vult dicere: Si tu continenter ita loqueris, mihi de die semel duntaxat loqui licebit. Pareus.

15 *Ad loquendum*] Idem dicit aliis verbis. Tu ipsa jura habeas et orationis imperandæ, et silentii indicendi. Taubm. *Tute habeas portiaculum*] 'Porticulus' non est hortator ipse, ut plerique putarunt, sed instrumentum hortatoris, malleus, quo ille pulsans, verbi causa, æneum orbem, motum et quietem dictabat remis. Vide Observ. iv. 26. Gronov.

16 *Casteria*] Pro 'scasteria.' Salmas.

17 *Causa consistit*] Singularis illa vocis *causa* significatio hinc erui potest, cujus in jure non obscurus usus est, cum dicimus, 'rem alicui restituendam esse cum sua causa,' id est, cum omni emolumento, quod ex re habere potuisset. Ita ergo, *omnis causa familie tibi consistit*, esset, omne emolumentum, quod ex familia capis, cessat et impeditur. *Pistoria*. Vel *consistit tibi*, id est, in te sita est. Douza. *Omnis familie causa*] Id est, omnis quæstus vel redditus, unde familiam tueris, cessat. Vide Observ. iv. 26. Gronov.

22 *Docta*] Scita, ex Venerum et Cupidinum arte deprompta. Facit huc illud Juvenalis, 'concupiunt Græcæ.' Bozborn.

26 *Mater sua*] Ut 'suus pater,' in

duodecim tabulis, et apud Cic. identidem. Terent. Hec. iv. 4. 'Mater quod suavit sua,' &c. Taubm.

30 *Largus*] Nihil largiturus præter lacrimas. Lamb.

31 *Hic dies*] Sensus est: Qui negat se nobis quicquam dare posse propter inopiam, is mihi quodammodo mortem denunciat. Taubm. *Hic dies summa est apud me*] Nostri omnes *summæ*, vel *summe*: neque aliter Palatini, præter unum, in quo *summus* pro *summæ*. Neque aliud volunt isti quæ *summa* est. Sermo elegantissimus, *Hic dies summa est apud me inopia excusatio*. Hic dies est, quo postremum hæc excusatio accipitur: ultra quem nulla talis excusatio valet. Tempus pro re, quæ in tempore. Tale in Persa i. 1. 'Hæc dies summa hodie est, mea amica sitne libera, An sempiternam servitutem serviat.' Gronov.

34 *Occupatus*] Scilicet amore Argyrrippi. Taubm.

35 *Caput*] Quod jam canum est. Taubm. In flore ætatis rebus tuis consule, ne inops, ut ego, pervenias ad miseram senectutem. Bozborn. *Contemples*] Pro, 'contempleris.' Vid. Agell. xviii. 12.

37 *Peculiarem*] 'Peculatorias oves' hoc genus indiget Varro, quæ nimis servis aut filiis familias sunt in peculio.

40 *Produxisti*] 'Producere,' educere, instituere. Gl. Mss. Plant. Bozborn.

SCENA II. 2 *Quum nostris ocyphantis*] Duo sunt, quæ adhuc locum hunc obscurum et impervestigabilem fecerunt: alterum, quod rō Qui in quarto versu (quod delent aut mutant, quum sit in omnibus scriptis) revocandum est sensu ad secundum: alterum defectus verbi substantivi, quod intelligitur in rōis freti et potiti. Sic enim evolvenda oratio: *Quum, qui adversum stimulos, laminas cruceque compedesque, nervos, calenas, carce-*

*res, numellas, pedicas, boias, inductoresque acerrimos gnarosque nostri tergi (qui saepe in nostras scapulas cicatrices indiderunt) nostris sycophantiis, dolis astutiisque scapularum confidentia, virtute humerorum freti sumus, eas nunc legiones, &c. potiti sumus: ut in Rudente II. 4. 32. 'quam ratæ' est, quam ratæ sumus. Imitatur hand dubie priscum sermonem, quo ordiri apud exercitum solebant imperatores, quum hostem acie viciissent, et militi pro concione ob operam egregie reipubl. navatam grates agerent. Ut et in Persa v. 1. 'Hostibus victis, civibus salvis, re placida, pacibus perfectis, Bello extincto,' &c. Placet autem Lamb. *humerorum*, quicquid repugnent. Placet *inductores*, non ut illi voluerunt a re militari, sed ab illis, qui tectorio parietem inducunt, aut qui auro vel argento 'inducere' aliquid dicuntur. Sic enim livore cæsis inducebatur tergum. Sic in Rudente: 'Fiet tibi puniceum corium, post atrum denuo.' Restat nodus in postremis. Omnes enim omnino Mss. *Ha* vel *He* nunc legiones *copia*, non *eas* et *copias*. Hoc mihi suspicionem facit auctorem dedisse, *Ha* nunc legiones, *copia* exercitusque eorum, *Vi*, pugnando, perjuris, nostri, euge, potiti. Ut intelligatur *sunt*. Potiti respicit postremum exercitus: et potiti sunt nostri, ut potitus hostium, qui in eorum potestatem devenit. Milit. II. 2. 'Vi pugnandoque hominem capere certa res est.' Menæchm. v. 8. 'Quum ego accurro, teque eripio, vi, pugnando, ingratiss.' Forum, quod est in Mss. videtur factum ex eorum, ut et IV. 1. 24. Tertii tamen Vossiani margo: 'pro furum, O pro V more antiquo:' et Junianus plane: *Ha* nunc legiones, *copia*, exercitusque furum. Gudianus: *Ha* nunc legiones, *copia* exercitus furumque. Et si lubet accipere ut Terentianam, 'ubi centurio est Sanga et manipulus furum,' per me licet. Gronov.*

5 Boias] Vide Capt. IV. 2.

16 Verbis conceptis] Vide Pseudol. I. 2.

19 Astutes] Lego artitos, id est, robustos: 'ars' enim prima sua origine robur corporis ac fortitudinem designavit.

21 Iterari] Memorari, antique. Taubm.

22 Fidelis] Qui tibi fidebat. Idem.

29 Ulmeis affectos] Ita Ms. Cam. et vet. codd. instructos flexilibus virgis. Taubm.

31 Ingenio nostro decuit] Lego ingenium nostrum decuit; nisi sit metalepsis, decuit, pro, dignum fuit, ut meque teque sint ablativi casus. Douza.

34 Edepol] Edepol cum infinito: sicut 'scilicet,' 'fortassis,' 'nimirum.' Palm.

36 Inclamavit] 'Conviciis et maledictis insectatus est,' Festus.

38 Memoriter] Id est, memoriter facere, ut nec compacto et composito, nec tanquam præmeditatus, sed ex tempore dicere facereque videaris. Memoriter, id est, prompte. Bozborn.

41 Lacinia] Limbo vestis, vel ora. Gl. Mss. Pl. Bozborn. Vide Turneb. XXI. 14.

44 Asinos] Urbane, viginti minas pro asinis acceptas, vocat asinos. Taubm.

SCENA III. 4 Mater supremum mihi tua dixit] Vere Turnebus supremam, quicquid ogganniant. Varro de L.L. lib. v. 'Suprema summum dici: id a superrimo: hoc tempus XII. tabulæ dicunt esse occasum solis: sed postea lex Plætoria id quoque tempus jubet esse supremum, quo prætor in comitio Supremam pronuntiavit populo.' Intellige 'per præconem:' aut certe legendum, 'quo præco.' Plinius VII. 60. 'XII. tabb. ortus tantum et occasus nominantur: post aliquot annos adjectus et merides, accenso consulum id pronuntiante, cum a Curia inter Rostra et Græcostasin prospex-

isset solem: a columna Mænia ad carcerem inclinato sidere supremam pronuntiabat.' Videtur scripsisse Plinius, 'ut a columna.' Censorinus de die natali: 'Inde de meridie: hinc suprema; quanquam plurimi supremam post occasum solis esse existimant, quia est in duodecim tabulis scriptum, 'Sol: occasus: suprema.' Donatus in Phorm. I. 4. 'Illicet per *συνορισμῶς*. Sic iudices de consilio dimittebantur suprema dicta, quum præco pronunciasset, Illicet.' Glossarium Latinesaxonicum Ælfrici editum doctissimo Somniero: 'Suprema, *Ofsernon odde gelotendag*.' Quin idem vocabulum restituendum Justino censeo, XXXI. 2. 'Quum tota die in oculis principum legatque Romani in foro Carthaginiensium obversatus in supremam fuisset.' Utenique omnes libri 'in supremum.' Et suprema dicta foro excedebant, domum ibant. At, inquit, sequitur, *Acerbum fumus filia faciet*. At, *ἄ τέρως*, nter domum ire jubetur, qui mæsta supremum voce cietur, an quibus suprema dicta est? Illic quidem cni 'supremum' dicitur, (ut vos interpretamini, ego Latino usu id receptum non puto) forte portatur in urna et quidem in agrum, ubi sepulcro effatus locus: nequaquam vero it domum: dein *acerbum fumus filia faciet*, est, filiam immaturam efferet. De se hoc dicit Phronesium, non de Argyrippio. *Gronov.*

7 *Nax*] Id est, noctu. Nam adolescentem aliquid de nocte dixisse, patet statim ex sequenti versu. *Lips.*

9 *Negotiosus*] Interdiu est occupatus in conscribendis legibus: noctu tantum vacat. Ionia est. *Lamb.* *Videlicet Solon est*] Indignor, quandoque hic tardus celerem Pareus occupavit Graterum. Plerique Mss. ut fatetur ipse, *Solonem*. Et sic loquebantur. Vide Observat. III. 9. *Gronov.*

10 *Gerræ*] Hic *gerræ* non sunt nage et affaniz, sed 'gerrones.' Glos-

sarium, *Gerræ, οὐδαμῶς*: et ita veteres accepisse, præter hunc locum, probat ab hac composita vox, 'con-gerræ.' Lucilius, 'Tapallam rident legem congerræ Opimi.' Qui versus verbis Plauti illustrandis aptissimus est: nam iisdem de legibus conviviorum agit hic Plautus: quæ ita ab Argyrippio ait remisse et prolixè scriptum ire, ut *gerræ* sive compositores, qui iis paritari sint, noctes et dies ebrii sint futuri. *J. Gæl.*

19 *Deficere*] Hoc genere loquendi in magni amoris significatione veteres usi sunt. Seneca: 'Dicere solent eis, quos validissime diligunt, paratos se partem annorum suorum dare.' *Muret.*

24 *Dulci dulcior*] Carpent hic quidam poetam, quasi per pleonasmum adjecerit *dulci*, verum sciant ex auctoribus, mella quoque amara pluribus in regionibus esse. *Longol.*

29 *Sed nam*] Usitatum est Plauto, post salutationem statim per particulam *sed*, aliud aliquid subungere. *Pistor.* *Fumus*] Quia *fumus* lacrimas commovet. *Pareus.*

36 *Verberare*] Sc. labet, velim. *Lamb.*

42 *Delegit*] 'Deligere' et 'diligere' significant distractionem et divisionem. *Nonius.*

50 *Complexus*] Scil. vos. Hoc eo dixit, quod collatis capitibus colloquebantur. *Lamb.*

53 *Hujus*] Scil. Leonidæ. *Hæc aspernatur*] Servilliter penitus et irrise, culpam et causam separationis suæ in Philenium retorquet. Et non video, quo modo non argute dicat servus: hunc Leonidam non libet amplexari, illam tuam Philenium non licet. *Camer.*

59 *Auscultate, &c. devoratis*] Parnulo, 'Orationem aures devorant,' &c. Menrsius emendat, *auscultato atque op. dato et m. d. devorato*. Quia ad unum Argyrippum ei sermo sit. *Taubm.*

63 *Crumina*] 'Bulga. Est sollicitas omnia, quam et cruminam veteres appellarunt: et est sacculus e brachio pendens.' *Nonius*.

65 *Custos herilia*] Id est, heri. Ita Varro Attacinus: 'Humano major Cato,' id est, homine. *Ritterhus*.

66 *Salus interioris*] Subesse aliud puto quam vulgus commentatorum tractat. Videtur enim mihi poeta significasse vim amoris, qui 'interiora corporis' usque ad ossa depasce-re dicitur. *Longol.* Boethornius legendum putat, *Salus imperatoris, domini amorisque imperator*. Salve tu, cui salutem suam imperator tuus, id est, dominus, debet: tu salve, qui in dominum ac domini amores omne imperium jam potes exercere. Hærens alibi 'rex,' hic 'imperator,' a Plauto appellatur.

70 *Ego bajulabo*] 'Bajulare' dicuntur, qui corpore proprio ferunt. Caius lib. III. ad leg. XII. Tab. 'Ferri dicimus, quæ quis suo corpore bajulat: Portari ea quæ quis jumento secum ducit: Agi ea, quæ animalia sunt.' *Stewech*.

71 *Cruminam pressatam herum*] Hærent hic interpretes. Et mihi quoque hærenti legendum videtur, vel, *pressuram herum*; vel, i *præ*, ante *herum*; id est; personam mentem, tu ante me ito inanis, ut dominus, ego sequar te, ut servus, cum crumena. I *præ*, disertim habet noster Ms. *Boethorn*. Sed Meursius leg. *are pressatam*, id est, effortam nummis et distentam. *Gronov*.

72 *Hanc*] Scil. Philenium. *Hanc*] Scil. crumenam. *Mecum*] Pro me. *Douz*.

73 *Proclive*] Vult dicere: Quin tu potius Philenium mecum agere jubes, cui daturus sum, quæ a me impetrabit. Nam eo jamdudum propendet ac fertur, quod tu in te tanquam in locum planum collocari volebas. *Pistor*.

78 *Prehende auriculis*] Solebant sic

veteres osculari, ut prehensis ejus, quam carissimam habebant, auribus, oscula libarent. *Scalig*.

80 *Ni genua*] Id est, nisi mihi genua attriectas supplicaveris. *Douz*.

81 *Quidvis egestas imp.*] Excusat se dominus, et dicit: Fricabo igitur servi mei genua, cum egestas fas juxta atque nefas imperare soleat. *Taubm*.

89 *In partem*] Pro tua parte, κατὰ μέρος. *Bosius*.

92 *Supplicabunt*] Argyrippus et Philenium.

93 *Sis herum*] Frustra versat se Lambinus: cum omnia sint plana, si sis pro 'si vis' accipiamus, hoc sensu: Si vis comitati tuæ salutem acceptum feram, trade huc mihi quas habes 20. minas. *Taubm*.

95 *Conticinio*] 'Conticinium,' prima pars noctis, secunda vigilia, πρώτη ἀρχή. *Taubm*.

101 *Ocellus aureus*] Conjunxit duas res omnium carissimas, 'oculum' et 'aurum.' *Taubm*.

103 *Anaticulam*] Ideo hæc aves hic commemorantur, tanquam delicatæ; quia istæ et aliæ id genus pueris patriciis in delitiis erant. *Lamb*.

104 *Putillum*] 'Potus,' seu 'putus,' *ὑποκρίσμα* nutricum est. Lascivia inest, ut et in usu vocis, ita et in etymo. Ergo lascivia in Græcis nutricibus, κατὰ τὴν πόσθην pueros πόσθους vocare: eadem et in Romanis a puta 'putos' seu 'potos': unde et hodie pars in muliere, quæ honeste nominari non potest, vulgo in Italia eo nomine nota est. *Scalig*.

105 *Fac proserpentem*] Compone linguam tuam cum mea inter osculandum, ut similis fiam serpenti: cui Plinius bisulcam linguam tribuit. *Parvus*.

111 *Perii*] E Mss. Bnsbequii, hac colloco talem versum: *Perii: illic habebit flocco jam homo lumbos meos*. J. Gul. *Si cerum quidem*] Nihil mutandum. Sensus est: Si verum est, decorum esse, ut herus servum vehat.

Bosborn. Non vidit *verum* hoc loco significare 'æquum,' seu 'justum,' quod ter quater apud Terentium: et cui ignotum illud Horatii est? 'Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est.' *Verum* ibi pro 'æquum' seu 'justum' positum fuit. Neque pauca apud Græcos sunt exempla hujus significationis in voce *ἔρμος*, quæ et 'verum' et 'æquum' notat. *Tan. Faber.*

113 *Consectus*] Palmerius genus libidinis notat, quod 'equus' nominabatur. Colero tamen hic nihil obsceni. Vult, ut quadrupes fiat: quo modo pueri tenelli solent grassari. *Bozk.*

114 *Hem sic, abi*] Exclamatio laudantis est, *abi*, non discedere jubentis inclamatio. Vide *Truc. II. 1. Taubm.*

116 *Tolutim*] Quasi 'volatim' et 'glomeratim.' Verbo *badizas* bis idem dicit: nam *βαδίζω*, proprium gradatili ac toluntarii equi. Glossæ *βαδιστής, tolutarius*. Nonius. *Mercerus.*

118 *Quadrupedem*] Id est, contra ascensum, in quo laborat equus. *Salmas.*

124 *Etiam*] Pro *quin*. Douz. *Aggredire*] Pro *aggroderis*.

126 *Fortunam, atque Obsequentem*] Servus vocari se *Fortunam* vult, et quidem, quia obsequebatur amori et voluntati heri sui, cognomento *Obsequentem*. Colebatur autem *Fortuna* Obsequens *Romæ*, eoque allusum est. *Lips.*

128 *Tamen, ut ne Salutem culpem*] Ita mihi laudare *Fortunam* licet, ut tamen *Salutem* non vituperem. *Lamb.*

131 *Operas*] Id est, *Philenii* noctes. *Lamb.*

135 *Commodas minas*] *Justi* ponderis, non adulterinas. Douz. Vide *Mercat. II. 3.*

136 *Face*] *Pignus* in omnes fortunas meas dare paratus sum, *Plautum* scripsisse *Faciem exopt.* Veteres 'faciem,' 'dicem,' pro 'faciam,' 'dicam,' scripsisse, auctor est et *Quintil.* *Lips.*

138 *Caput*] 'Caput, origo et summa unius cujusque rei est,' *Donat.* *Dux, signifer.*

139 *Pes*] *Jocus.* 'Pes, quodvis fundamentum.' *Scalig.*

146 *Noctem hujus*] Hic verum est, quod ait *Lucillus* lib. XXVIII. 'In medium *Chremes*, in summum ire *Demænetus*;' q. d. *Chremes* ille in filio indulgendo medium tenuit: *Demænetus* *Planti* medium excessit. *Lips.*

148 *Dispulso compulsi*] *Bella* antithesis. *Cic.* ad *Attic.* 'Quid ergo, inquis, acturus es? idem quod pecudes, quæ dispulsæ sui generis sequuntur greges.' *Taubm.*

149 *Hæc facile*] Scil. *crimina deurikâr* nam manu eam identidem tractabat ac vibrabat. *Douz.*

155 *Heia! benedicite*] Cum *Libanus* aliquid mali ominis esset additurus, interpellans *Argyrippus*, *Eia*, inquit, *edφνεύετε*. Sic enim solebant veteres mala omnia vitare et aversari. *Lamb.*

ACTUS IV.

SCENA I. 1 *Syngraphum*] 'Chirographum' est privata scriptura, manu cujusque subscripta; 'syngraphum' quod simul plures subscripserunt: in illo, tantum quæ gesta sunt, continentur; in hoc etiam pactiones veniunt, ut in hoc nostri. *Aus. Popma.*

3 *Unicus*] 'Unicum' veteribus video idem sonare ac valere, quod egregium, præclarum, ac singulare. *Gifan.*

6 *Mi hercle*] Grætero non satisfacit illud *hercle*: mutatum ibat in *hasce*, aut *clare*, aut aliud quid. *Taubm.*

12 *Quod illa*] De antiqua hac locutione, vide not. *Milit. II. 2.*

15 *Occupatum esse se*] Veteres codices hunc versum interserant: *Patrem hanc amplexari tuum. Di. hæc facile faciet ut patiar. PA.*

18 *Nec cerata*] Iconicum haud dubie ex cera picturæ genus intelligit, imaginesque, ac nescio quæ *Deorum* simulacra, aut eorum etiam, quos ca-

ros habebant sibi, vultus repræsentantia. *Douza.*

19 *Inutilis pictura*] Ea est, quæ esset mali exempli; quæ ἀλυστικός τι contineret ad libidines excitandas, vel ut peccaret accusatus. Qualis illa Terent. Eunuch. *Pareus.*

22 *Ne illi cera*] Ne illa pictura inutilis materiam scortillo suppeditet, upde tantum ceræ abradat subdola, in qua litteras clanculum ad amorem perscribat. *Douza.*

24 *Ad eorum*] In omnibus Mss. exat *forum*: idque puto deinde degenerasse in *sorum*, cum potius debuisset in *eorum*; veteri enim scriptura E parum distat ab F. *Gruter.*

26 *Tecum una posceat*] Malim, *Tecum una poscat*: æque pocula potitet, &c. Multa sunt, in quibus delitias sibi faciunt amantes in potu. Simul poscere: simul bibere: invicem sibi porrigere: propinare, et hæc talia. *Pistor.*

37 *Si magis religiosa*] Si plus nimio religiosa fuerit, ut putet non tantum Deas fœminas; sed et Deos mares sibi invocandos et propitiandos, ne ipsa faciat, sed te vicarium supponat. *Lamb.*

39 *Nutet, nictet, annuat*] ‘Nutare’ capitis; ‘nictare’ oculorum; ‘annuere’ narium, labiorum, superciliorum significantiam esse, decreverunt veteres. Per signa autem locatos olim amantes, notum est. Ovid. de Arte lib. 1. ‘Nil opus est digitis, per quos arcana loquaris: Nec tibi per notas accipienda nota est.’ *Taubm.*

44 *Nolo habere illam causam*] Nolo habere illam hunc prætextum, cur non moveatur συνουσιασμός: ut dicat, se *rotitam*, id est, religione aliqua prohibitam. *Nonius.*

50 *Tusiendo proferat*] Ne lingua prolata videatur aliquem ad basandum invitare. *Lamb.*

53 *Savium*] ‘Savium’ hic longe diversum a communi usu significare autumo et ‘salivam’ expono, quam

suspiciosus amator aliorum oculis prodi aut palam fieri non vult. *Douza.*

54 *Ad vinum*] Id est, ad mensam; ad pocula. *Lamb.*

59 *Veneri aut*] Ut militares exauctorati arma sua ad Martis, gladiatores rude donati ad Herculis ponebāt: ita arbitror et comessatores, et puellas etiam illos quæ Veneri militarent, languides corollas demptas suo capiti, Deo cuiquam in munus dedisse. Hoc quoque servasse meretriculas puto, ut quoties pensum absolvisset, aut ut Propert. loquitur, quot itinera nocte una conficissent, tot corollas Indicro cuiquam et minorum gentium Deo donarent, puta Trephallo, Marsyæ, Hermæ, talibus. *Lipsius.*

60 *Servet*] Id est observet. *Viro*] Alicui amatori. *Lamb.*

61 *Si forte pure*] In casto aut pervigilio Iuldis votivas decem noctes matronis et meretricibus secubandum erat; neque aliter rem divinam facere sine piaculo poterant: id Latini *pure habere*, Græci ἀγνέειν, ἀγνῆς ἔχειν, dicebant. *Douza.*

62 *Tot noctes reddat spurcas*] Tot noctes tecum cubet, quot abs te seorsum cubuerit. *Taubm.*

63 *Non nugæ*] ‘Nugæ,’ et ‘mortalia,’ vocantur carmina præficarum. *Scaliger.*

SCENA II. 1 *Sequere*] Non convenit ut statim atque leges legerunt, exieruntque e scena, nullo spatio interjecto, prodeant rursus in scenam cognita pactione Argyrippi. Ergo hinc fit exordium actus quinti: quippe dum canunt tibicines, satis temporis fuit adolescenti ac parasito, ut resciscerent eam pactionem, de qua questi in scena, excedunt; et tum aperitur siparium, ut decumbentes aspici possint a populo. *Mercerus.*

3 *Ain’ tu*] Scil. talia debere dissimulari? *Stephan.*

5 *Amanti*] Argyrippi, vel potius mihi. *Lamb.*

7 *Tacita*] De hoc genere loquendi, 'tacitum ferre ab aliquo,' vide ad Livium l. 50. *Gronov.*

9 *Effigies*] Sensus est: Tu quidem uxorem tuam nimis parcam, certo scio, occides tandem, ut sumtus ad luxuriam habere possis; nisi illa te prævenit, ut tibi inferat, quod a te exspectat. *J. Gul.*

14 *At pot*] Scil. ergo ipse rem facere palam volo. Sequitur tamen correctio, 'Imo vero dixisti rectius.' *Lamb.*

16 *De die*] Id est, de medio die. Sic 'de nocte,' pro de media nocte dicebant. Tunc enim maxime nox aut dies esse intelligitur, quom media sunt. *Salmasius.* Quod Latini dicunt 'convivia de die ducere,' id Græci efferre solent ἀφ' ἡμέρας a quibus mutuati esse videntur Latini. Sic Polyb. lib. VIII. Γαλ. τῇ Ἀββίῳ γενομένην μετὰ τῶν συνήθων ἀφ' ἡμέρας et paulo post bis eadem locutione utitur. Hæc Latini tempestiva convivia appellant, quæ scil. ante horam nonam inchoabantur, ut recte Lipsius ad lib. XIV. Taciti adnotavit: quare errat is qui aliter contra Lipsii sententiam interpretatur *de die*, ut idem sit quod meridie. Igitur si quis ab hora septima convivium inierit, is de die potare non dicitur? quo quid est absurdius? *Valesius.*

ACTUS V.

SCENA I. 4 *Oculis dolorem*] Veteres ei dicebant 'oculos dolere,' qui quod nollet, videret. Sic Terent. Phorm. 'Vin' facere quod tuo viro oculi dolent?' Contra Græci auctores 'oculos dolere' illis significarunt, qui rem pulchram et jucundam cernerent, qua tamen frui non possent. *P. Vict.*

11 *Putem ego*] Quasi dicat: Nihil hic opus est putare; cum res ipsa loquatur, te tristem esse. *Lamb.* *Quasi dies*] Id est, quasi certa dies accusationis reo constituta sit. *Longol.*

SCENA II. 1 *Neque divinus*] Vid. Amph. II. 2.

6 *Præter alios*] Ita J. Guil. e Lang. et Douza, *præter alios, μάλιστα τῶν ἄλλων. Taubm.*

13 *Ductet*] Vide Epid. III. 2. *Decrepitus* opponitur crudo seni. Vide Epid. v. 2. *Taubm.*

17 *Liberis lustris*] Quæ sunt 'libera lustra?' Scribo, *Is apud scortum corruptela est liberis; lustris studet.* Nam cum filio apud meretricem desidebat. *Heinsius.* Hunc locum perperam sollicitant viri docti: nam hic accipienda 'libera lustra' sunt, ubi omni libidinoandi licentia genio suo libere indulgent. *Salmasius.*

23 *Opere foris faciendo*] Nihil frequentius nostris, quam agriculturæ vocabula transferre ad rem voluptatum. Eandem et 'horto' et 'agello' designari, notatum est multis. In Carm. libero: 'Quod meus hortus habet, sumas impune licebit, Si dederis nobis quod tuus hortus habet.' Et Martial. VII. 101. *Lipsius.*

25 *Filius*] Post hunc versum existimat J. Gul. istum e Nonio locum habere: *Quin etiam me miseram famosam facit flagitiis suis.*

36 *Vita uxoris annua*] Sensus est: Si quis mihi ita dicat: Demænete; si pallam uxori tuæ, quam in delitiis illa habet, non surripies, neque ad Philenium deferres, hanc tibi ejus rei mercedem promitto, quod tua uxor non plus anno victura est; conditionem non accipiam: etsi morte ipsius nihil mihi carina. *Lamb.* Adde, si tanti est, nostra in ecclesiasticis scriptoribus observata c. VII. p. 77. *Gron.*

41 *Ab summa*] Nempè ab Arryripo filio, qui summam lecti convivalis partem premebat. Singularis lectisternii mentionem hic fieri videmus, in quo senex ipse medius (ut æquum erat patrem) loco puta honoratiore, Philenium interior porro, hoc est, in gremio capularis amasii sui ima incubat, more amantibus solemn. Un-

de, suavius ab infimo dari sibi, postulat Demænetus, ab ea scilicet parte, atque ex eo loco, ubi basiatu decumbebat. *Douza.*

43 *Capuli*] 'Capulus a capiendo: nam sepulcrum veteres capulum dici voluerunt, quod corpora capiat.' *Nonius.* Vult igitur huic seni convenire magis capulum, id est, sepulcrum, aut pheretrum, quam lustra seu ganeum. *Lamb.*

48 *Sine*] 'Sine' minantis est. *Taubm.*

52 *Fenerate*] Hic locus explicatur a versu superiore, 'Edepol natus,' &c. *Taubm.* Verba hæc, quæ in me fundit, magno illi constabunt. *Lamb.*

54 *Jace talos*] Vid. Pers. v. 1.

55 *Mortem*] Scil. 'opto,' 'voco.' Solebant amatores puellas, quas amabant, inter talorum jactus, invocare. *Lambin.* *Hoc Venerium*] Jactum Veneris significat. Dicebatur talis, cum quatuor tali jacti dissimiliter cecidissent. Is felix habebatur. *Lambin.*

57 *Si non didicisti fullonicam*] Dnas hic interpretationes habet Lambinus, ex quibus meliore præterita pejorem referunt et venditant. Sed regnat hic Guillemus, etsi nec de 'consilio' nec de 'durandi' verbo quicquam sani. Quid est 'durare vestem?' Creta scilicet? Quis ita loentus? Id tamen supinis manibus exceperant Th. Marcilius ad Persium et Ramiresins, et inde tentant lib. xxxi. D. locati et p. i. Instit. eodem et l. xii. D. de furtis, ubi recte 'vestimenta curanda.' Curabant fullones vestem, hoc est, eluebant et interpolabant, ut 'curare arma et tergere' apud Livium lib. xxvi. 'curare vineam falce' Cato de Re Rust. cap. 137. et Plinius xvii. 22. idem 'curare fruges,' xviii. 34. Festus in Polimento: 'a politione segetum aut vestimentorum, quæ similiter atque illa curentur.' Sed inter curandum 'durare' teterrimum tolerando

Delph. et Var. Clas.

odorem ex aqua fullonica urinis permixta, in qua stabant et argutabantur pedibus, plane quasi moventes Camarinam. Athenæus lib. ii. τὰ ἀφ' ἡμῶν δεηθόμενον οὐδὲν ἐστὶ δρυμὶ τὰ γούν ἡμέτια τοῦτο χρημαῖνοι ῥύματι πλύνουσιν οἱ γυναικίς. Igitur quum mulier dixisset, *Non queo durare*, respondet parasitus, *Si non didicisti fullonicam, Non est mirandum*, scilicet te non posse durare: nam illi, si quisquam mortalium, durant, quum sustinent gravem odorem agitant cum subactis vestibus lotii. *Gronov.*

60 *Pollinctorem*] Qui eam sepiat. *Lamb.* Vide Pœn. Prolog.

66 *Ei*] Lenæ. *Amanti*] Diabolo. *Lamb.*

69 *Regem*] Id est, qui me alit, vel dominum. *Taubm.* 'Reges' et 'dominos,' vocabulis, quæ Romæ erant incivilia, appellabant divites, convivatores lautos, qui amicos præcipue humiliores, et re familiari paulo angustiore, frequenter excipiebant convivio. *Gronov.*

71 *Enicavit*] Illud 'enicavit' respicit non Artemonam, sed vero Demænetum: ut velit Philenium; imo recte factum, quod capularem istum excitas, qui mihi supra omne odium odiosus. *Gruter.*

73 *Cubat*] In cubitum se componit. *Douza.* *Cuculus*] 'Cuculi' etiam dicebantur olim in re parum honesta deprehensi. *Erasm.*

80 *Promisit*] Minatus est seu palam dixit. De simili captione vide Menæchm. iv. 2.

87 *Judicatum me uxore*] Addunt hic notam ex Ms. 'damnatum indicta causa.' Quæ explicatio anceps et falsa est. Hic quidem illud fit, quia senex suo judicio ex conscientia damnatus erat, nec hiscere audebat pro causa. Ceterum 'judicati' sunt non damnati indicta causa, sed sive dicta, sive non dicta, addicti creditoribus. Vide Observ. ii. 11. *Gronov.*

GREX] Gregem histicrum, hoc est

Plaut.

5 Y

chorum et catervam histriioniam facientium elegantibus versiculis designat Petronius Arbiter: 'Grex agit in scena mimum: pater ille vocatur,

Filius hic: nomen divitis ille tenet. Mox ubi ridendas inclusit pagina parteis, Vera redit facies, adsimulata perit.'

AULULARIA.

PROLOGUS. 2 *Lar sum*] Adhibetur hic Deus: quia, quæ a Lare dicuntur, non nisi a Deo sciri poterant. Horat. in Arte Poët. 'Nec Deus intersit, nisi dignus vindice nodus Inciderit.' Lares autem non solum ædibus, sed et vicis integris et itineribus præsidere existimabantur. *Hervald.* Adv. 1. 7.

4 *Colo*] 'Colere' et vivere, et habitare significat. Vid. Mil. III. 1.

5 *Patrique, avoque*] Sic emendo, cum possides, et color *Patrique, &c.* Quomodo alias hos versus connectes? Ait Lar, annos jam multos se domum eam possidere, et a patre avoque hodierni domini pro Lare cultum. *Acidal.*

9 *Avido*] Pro *avido*, notat Scaliger, veteres codices habere *avto*, id est, stolido. Sententia est: Ita ut stolidus aut avarus ille senex fuit, ut defossum thesaurum sibi etiam mortuo crediderit usui futurum. *Bozhoen.*

17 *Honorem*] 'Honus' hic sacrificium et litatio est. *Nonius.* Et pro cultura et observantia sumitur.

18 *Minusque impendio*] Id est, minus multo curabat. *Nonius.*

25 *Coronas*] Vel meo capiti imponit: vel, ut Cato autumat, in focum indit. Coronas autem, quæ Laribus suspensæ, inusitata magnitudine fuisse, docet. *Meurs.*

26 *Cereri vigiliis*] Τοῖς θεσμοφορίαις. Sacra enim hæc a mulieribus jejunantibus nocturna celebrabantur; quod Ceres filiam suam nocte quæ-

sierit, in Ætna oberrans. Et Deæ appellabantur θεσμοφόροι, Ceres et Proserpina. *Camer.*

39 *Ne surreptum*] 'ΕΛΛ. pro 'anne.' *Scalig.* Vel est anastrophe, pro *surreptumne siet*; vel potius subintellige 'verens.'

ACTUS I.

SCENA I. 2 *Oculis emissitii*] 'Oculi emissitii' sunt, qui huc atque illic excurrunt, omnia curiose observitantes. Alii tales interpretantur, quales lamina circumferunt. *Longol.*

4 *Malam ætatem*] 'Mala ætas,' pro senectute crebro et argute ponitur. Contra, 'ætas bona,' pro juvenia. *J. Gul.*

6 *Stimulorum seges*] Id est, digna in cuius corpore stimuli perpetuo sati et defixi stent, ut in segete spicæ. *Lamb.*

7 *Illuc regredere*] J. Gul. ita interpungit, *Illuc regredere ab ostio, illuc: sis vide, ut Incedit*; nam quo eam retro abire velit, iteratione adverbii magis significat: et ea sententia gestu adjuvanda est, ut plurimæ comicorum.

10 *Grandibus*] Efficiam ut majora in gradiendo spacia facias. *Taubm.*

11 *Adaxint*] Pro 'adigant.' *Nonius.* Turn. XXIII. 18. pro 'adegerint.' 'Axit autem antiquos dixisse, pro egerit, manifestum est,' Festus.

18 *Digitum transversum*] *Digitum* dicebant proverbio de re valde brevi. Alcæus, πίνωμεν τι τὸν λόχον ἀμυ-

popus; βάριλλας ἀρίπυ· Bibamus: cur lucernam expectamus? dies digitus, id est, dies non longior est digito, seu valde brevis. Si adhuc contrahere et minus facere spatium vellent, dicebant 'digitum transversum.' Eadem ratio est de 'ungue.' Cic. Famil. VII. 25. 'Urgue igitur, nec transversum unguem, quod aiunt, a stilo. Is enim dicendi opifex.' Cic. ad Attie. XIII. 20. Gronov.

20 *Discipulam cruci*] In crucem agam te, tamquam sub disciplinam et magisterium quoddam, ubi discas oculos istos emissitios non continere, sed claudere. *Siberus.*

23 *Duit*] Pro dederit.

27 *Miserum modis*] Post hunc verbum inserit e Nonio talem J. Gul. *Næ noctu, nec diu quietus unquam eam.*

32 *Intemperia*] Ab 'intemperantia,' id est a tota mente et ratione defectio. *Turneb.*

38 *Litteram longum*] Litteram I sonum triplicem deprehendo: primum ejus longæ, et vere longæ: quia non, ut ceteræ, geminatur, sed productior fit, et longitudine velut dupla: ideo αὐτὸ ἐξῆς, inter omnes litteras hæc proprie dicta longa. Et quæ sola inter grandes et Romanas illas litteras super ceteras eminebat, et forma ipsa pensilem prætulit ac porrectam. Hac eadem mente Ausonius Epigr. cxx. in liguritorem Eunum scripsit: 'Quid imperite P. putas ibi scriptum, Ubi locari iota convenit longum?' Nam suspensio censet eum dignum. *Lipsius.*

SCENA II. 1 *Defecato*] Id est, liquido, minimeque turbido, id est, hilari. Vide Epid. v. 1.

3 *Serva*] 'Servare sollicite et suspiciose observare.' *Nonius.* 'Servare domum,' pro, domesticæ rei curam sedulam habere, dicebant veteres. Inde in lapide antiquo, 'Lanam feci, domum servavi.' *Bozhor.*

6 *Inania*] 'Inania, æ,' id est,

inanitas. *Nonius.* Jam vero quæ vacua sunt, etiam 'araneorum plena' esse dicimus. *Muret.*

15 *Si ignis viort*] Id est, si ignis a te non exstinguatur, tu vita exstinguieris. Ita 'interfici torrem flammam,' Attius; 'mori conscium ignem,' Statius dixerunt. *Bozhor.*

24 *Quamquam prope est*] Unus sic Camerarianus. At Pall. sex aberat verbum: primus etiam *quaquam*. Scribendum censeo, *Eam ad aedis nostras nunquam adiit quaquam prope.* Hoc est, ulla ex parte. Nec dubito quin illa particula veteribus in usu fuerit. Nam et Sospater Charisius lib. II. hoc inter adverbia ponit, addito exemplo Pomponii, 'quaquam negas nuptam,' et composita ostendunt 'handquaquam' et 'nequaquam.' Denique et Langiani codices, *nunquam.* Gronovius.

26 *Ambobus*] Supero et infero: totidem enim pessuli, quot limina. Apud comicos, cum dicitur 'foribus' vel 'ostie obdi pessulus,' non satis scio, utrum βάλαρος intelligatur, an μόχλος parvus, et obex: cui proprie verbum 'obdere' videtur convenire. Latini autem βάλαρος, *pessulum*, quasi parvum πῆσος dixerunt; non a 'pede.' *Cassubon.*

28 *Invitus abeo*] Ait invitissimum se domo egredi, ob nimiam curam scilicet pro aula illa sua: ceterum scire se quid agat, neque temerarium ante de nihilo esse, quod in publicum subinde prodians, conspiciatur a legitimo tribus suæ divisore, una cum reliquis curialibus nummulum petiturns: quo ab se omnes videlicet suspiciones de thesauro reperto quam longissime segreget. *Douza.*

20 *Magister curiæ*] 'Magister curiæ,' cum sit comœdia palliata, videtur esse, quem Græci περὶ τὸν δῶρον appellant: ut enim curis pars est tribus Romanis, sic et Græcis περὶ τὸν. Græca ad consuetudinem Romanam tracta sunt: et ut pagorum erant ma-

gistri, sic et curiarum. *Turneb.*

30 *In viros*] Viritum, κατ' ἄνδρα. *Taubm.*

38 *Consistunt*] In viâ euntem sistunt et compellant. *Bozachorn.* *Copulantur*] Τὰς δεξιὰς ἐμολ ἐμβάλλουσι. *Copulantur*, pro *copulant*. *Lamb.*

40 *Quo profectus*] Quo ire et proficisci intenderam.

ACTUS II.

SCENA I. 16 *Quis*] Antiquè, pro *quæ*. *Quis* enim est generis communis, ut *Græcis τὸς. Prisc.*

26 *Quod tibi sempiternum*] Sic solebant initio rei gerendæ profari, bene ominandi causâ. Vide *Formul.* *Quod bonum, faustum, felixque sit.* *Taubm.*

27 *Ita Di faxint*] Inde non sequitur, illa verba, *ita Di faxint*, absurde Megadoro tribui, quoniam abhorret ab uxore frater: nam potuit vel joci causa hoc interfari; tanquam scilicet etiam liberos procreare liceret ex alia re quam fœminis: respexeritque ad illa Euripidis in Hippol. Ὁ Ζεῦ, τί δή κίβδηλον ἀνθρώποις κακόν, κ. τ. λ. *Gruter.* *Ita Di faxint, inquit*] Postremum verbum *Heraldus* ex conjectura interposuit, et hæc verba dedit *Ennomiæ*, quum vulgo haberet *Megadorus*, quippe cni a nuptiis abhorrenti male convenirent. Intellexit nodum: quam jocosus sunt, qui sic tollunt, joco interfari *Megadorum*, quasi cogitaret posse liberos procreari aliunde quam ex fœminis. *Lambianus* vidit τὰ *liberis procreandis* non bene conjungi cum precatione, sed potius pertinere ad illa *uxorem ducere*. Ut apud *Ennium*: *liberum quæsendorum gratia familiæ matrem ducere*: et *ducit me uxorem sibi liberum quæsendum gratia.* Et passim. Sed immodicus est, quum scribit: *salutare sit. Mæ. ita Di faxint.* *Eu. liberis procreandis uxorem.* Utrumque incommodum solum nos interpunctione tollimus, scribendo, *Quod tibi sempiternum salutare sit,*

procreandis liberis (ita Di faxint) Volo te uxorem domum ducere. *Gronov.*

28 *Domum ducere*] Mos erat Romanis, in domum mariti novas nuptas, et quidem velatas, traducere; quod fiebat vespere tædis ac facibus præeuntibus; noctu enim unbabant. *Angustinus* de Civit. Dei vi. 9. *‘Sed domum ducenda est, quæ nubit: adhibetur Deus Domiducus:’* sic enim eum Deum, qui ei solemni deductioni præerat, appellabant. *Brisson.*

30 *Lapides loqueri*] Durus et asper tuus sermo est, qui me quasi lapidibus impetit. Contra *Aristophanes*, ῥόδα μ' ἐίρηνας, *Roccus* mihi locutus es. *Longol.*

34 *Foras feratur*] *‘Foras ferre,’* est efferre, ἐκφέρειν. *Torentius*, *‘Effertur: imus:’* ubi *Donatus*: *‘Effertur proprie dicuntur cadavera mortuorum: et ire, proprie ad exsequias.’* *Herald.*

36 *Quam maxima possum*] Nec *Gruteri* cum admittendum, nec audiendus qui refingit, *Quam? maxima.* Accipiunt illi duas esse, quarum optionem fratri facit *Ennomia*. Sed errant: nam una eademque est illa gravior natu et cujus media ætas est. *Gronov.*

40 *Qui mediam ducit uxorem*] Nimis acris ille codex, qui delet τὸ *mediam*. Habent multo plures et meliores. Si defendere libet, præsto est *Seneca* Epist. 20. *‘Quemcumque vis, occupa, adolescentem, senem, medium.’* Ego tamen *Plantum* scripsisse censeo, *Post mediam ætatem qui media ducit uxorem*: ut intelligas uxorem media ætate. Et sic *Langiani* codices. *Gronov.*

41 *Anum prægnantem fortuitu*] Non possunt ferre *anum* dici, quæ sit *media ætatis*. Ecce codicem, in quo *anum*. Ergo conjiciunt *uno*, et *uno fortuitu*, esse, si semel forte prægnantem fecerit. Gaudeant suo *uno fortuitu*, quod sine exemplo commenti sunt. *Plautus* dicit *anum*; pro, quasi

uus, vel propemodum annu. *Gronov.*

42 *Postumus*] Scribendum *Postumus* sine *h*, est enim a *post*, quia post patrem mortuum nascitur postumus. *Postumus* tamen censetur etiam, qui post factum testamentum natus est, etiam vivo patrefamilias: sed et qui post alios liberos, ultimusque gignitur. *Turneb.*

45 *Factiones*] Id est, opulentiam et nobilitatem. *Nonius.* *Clicutelas.* *Boeth.* *Dapsiles*] Vide *Mostell.* iv. 2. et *Pseudol.* i. 4.

62 *Scio quid dictura es*] Hoc quoque servit Scioppio ad liberandum solœcismi crimine, *scio quod*: quia sic in *Langianis*. Sed illud servant *Cam.* et *sex Pall.* *Bacch.* i. 1. 'Scio quid ago. P. et pol ego scio quid metuo.' Et tamen in altero quoque *τὸ quod* pronomen foret, non conjunctio; quippe quod plenum sit: 'Scio id, quod dictura es.' *Gronov.*

63. *Quid me nunc*] Sermo discedentis. *Lambin.*

SCENA II. 2 *Curialium*] 'Curiales' a curiis dicuntur, in quas olim divites populi Romanus, ut 'tribules' a tribubus. *Lamb.*

§ *Magister*] Romæ singulas tribus suos divisores habuisse docet *Ascon.* *Actione* ii. in *Verrem*, qui pecuniam populo viritum dividebant, singuli in sua tribu: et alio nomine 'magistri curiarum' appellantur, *Ciceroni* 'curiones.' *Ravard.*

10 *Satis habes*] Ex hoc verbo ampleatur *Euclio*, istum de auro aliquid rescivisse. *Taubm.*

14 *Cassum*] Id est, carentem. *Cassum* enim, ut 'caritum,' a 'careo.' *Prisc.* lib. ix. *Ἀσπουκον*, *indotatam.* *Turneb.* *Illocabilem*] Virgo illocabilis est ἀνυπόδομος, quæ omnino nupti collocari nequit; non autem ἀνυπόδοτος; ea enim est, quæ nondum elocata est, οὐκ ἔκδοτος. *Siberus.*

17 *Inhiat*] Vide *Trinum.* i. 2. et *Menæchm.* iii. 1.

20 *Manum injicit*] Manum cum ma-

nu. copulat. *Lamb.* *Onerat aliquam zamiam*] Hic locus exercitios habuit hactenus eruditissimos criticos. *Onerare zamiam* sic dictum est, ut *Virgil.* 'vina onerare,' pro, in navem imponere, dixit: et *Cato* apud *Nonium*, 'onerare commeatum in navi.' Neque hic hypallage, ut vulgo. sibi persuadent: neque legendum, *onerat zamia*. 'Onerare zamiam,' est imponere et inferre zamiam, hoc est, jacturam; nam *onerare* est ἐπιφορτίζειν καὶ ἐμβάλλειν, et *onus*, ἐμβολή. *Salmastius.*

21 *Polypus*] 'Polypus,' piciis, quicquid suis fibris et branchiis amplexus est, firmissime tenet. Per hos significat rapaces et tenaces. *Lamb.* *Qui sibi quicquid tetigerint*] Ita *Gruterus* de conjectura. *Camerarianus*, qui vibi quidquid. *Pall.* quin ibi quicquid, vel, quin ubi quidquid: lege, ubi quicquid tetigerint, tenent. Sic *Bacchid.* ii. 3. 'Istius hominis ubi sit quaque mentio.' *Pœnnii* *Prologo*, 'Ubi quamque in urbem est ingressus.' *Virgilius* *Æn.* vii. 'Io matres audite ubi quæque Latium.' *Livius* lib. xxiv. 'Quantum copiarum et ubi quæque essent.' Nec dubito quin et *Statius* scripserit in *Soteriis* *Rutilii*, 'Urbesque ubi quæque togatæ:' non 'ubicumque,' ut vulgo. *Gronov.*

24 *Eam rem*] Id est, ob eam rem. *Douza.*

27 *Mentionem*] De sponsalibus futuris loquitur; ideo aptis illi rei verbis utitur, ubi mentionem fecero. Nam qui poscit, 'mentionem facere' dicitur; qui respondet, 'repromittere,' sive tantum 'promittere,' ut hic paulo inferius, 'promitto hoc fore.' *J. Gulielm.*

29 *Ex paupertate*] Id est, ex ordine seu numero pauperum. *Cam.*

30 *Salvum est*] Lectio vulgata palam inepta est. Scribe, *Salva res est; salvum est ei, quod non periiit.* *τὸ periiit*, non *perit*, habent *Mss.* quos vidi. Et id rectum est. *Euclio*, semper male timens auro suo, quod in præsens

salvum invenit, metuit in futurum. Salva, inquit, res est, si salva dicenda sit, quæ sicut nondum periit, ita potest aliquando perire. *Bozhorn.*

38 *Mala omni malitia*] 'Mālitiam veteres, ut Dolum, mediam ponendam esse duxerunt: quasi sit et bona.' *Nonius.*

41 *Quæ res*] Præfatio veterum bene ominandi gratia. *Taubm.*

44 *Atque innoxium*] Qui nec tibi nec tuis nocuit; vel, qui innocens, quod ad te, atque ad tuos attinet. *Irrideas*] Juvénalis: 'Nil habet paupertas durius in se, Quam quod ridiculos homines facit.' *Bozhorn.*

50 *Factiosum*] Multis innixum et florentem clientelis. *Bozhorn.*

54 *Gnatus*] Pro *natus*. Plus est autem, 'nunquam natum esse,' quam, 'mortuum esse.' *Lamb.*

57 *Mordicibus*] Dictum videtur non quidem pro 'morsibus,' sed pro ipsis 'dentibus,' quemadmodum Catullus 'nutrices' dixit pro 'mammas;' et Plauto 'mordices' nihil aliud sunt, quam 'dentes;' et 'dentes' idem quod obloecutiones atque cavillationes: sicut 'cornu' sunt injuriæ, et oppressiones. *Siber.*

58 *Me ab asinis ad boves*] Id est, implicari inconvenienti necessitudine. *Camerar.*

60 *Ausculda mihi, Atque*] Primus et antiquissimus Vossianus: *ausc. mihi proderis atque*. Numquid: tu conditionem hanc accipe, ausculda mihi, (proderit,) Atque eam desponde mihi. Sic habes Capt. II. 2. 'Bene merenti bene profuerit, male merenti par erit.' Curcul. v. 2. 'Hercle istam rem judicasti perfidiose, Phædrome, Et tibi oberit.' Milit. III. 3. 'Nam id proderit mihi, militi male quod facietis ambæ.' Trucul. IV. 4. 'In eam rem si quid habebo, tibi quoque etiam proderit.' Et sic recte Gruterus in Castellaria IV. 2. 75. 'Commoda loquelam tuam, tibi nunc proderit, confitemur Nos cistellam habere.' Nostri

quoque omnes *prodetis*: non *prodimus* et, ut vulgo. *Gronov.*

63 *Thezauros*] Homo suspiciosus celare non potest, quod tantopere cupit celatum. *Gruter.*

66 *Hic*] Id est, domi meæ. Hæc a cæpto sermone aliena a Megadoro dicantur, ut omni suspitione Eucelio liberetur, qui nihilominus se proripit. Unde statim querit Megadorns, *Sed ubi hic est homo?* nempe, Eucelio.

67 *Fastidit mei*] Vide Stich. II. 3. Lucillius: 'Tristes, difficiles sumus', fastidimus bonorum.' *Taubm.*

72 *Elinguandam*] Unde *elinguatio*, γλωσσοτομία, quod Scaliger notat ad Festum.

73 *Castrand. loces*] Mercede pacta tradas castrand. *Taubm.*

76 *Copia est*] Id est, possum. Interim alludit ad ludos, negatque tam divitem se, ut pecuniam profunderet possit in ludicia illa publica. *Taubm.*

81 *Perplexarier*] Perplexè ageret et captiose. *Donza.*

87 *Aurum quid valet*] Asin. III. 3.

89 *Obstinavi*] Id est, obfirmato et perseveranti animo expetivit. *Festus.*

SCENA III. 1 *Deblateranti*] De hic anget. Vide Epid. III. 1.

3 *Pure propera*] Forte, *properamque*: vel *pura properam atque elue*. Scriverius. 'Pure lautum, est aqua pura lavatum,' Festus. Alloditur ad consuetudinem veterum, quibus ante nuptias sacrificare moris fuit; et quidem Junoni, Veneri, et Gratiis. *Meurs.* *Propera, atque elue*] Id est, *propera eluere*. *Casaub.*

5 *Subitum est nimis*] Id est, ita festinatum, ut ad id parati esse nequeamus. Sic Cic. Famil. XIII. 2. 'Propter opera instituta multa multorum ambitum est ei remigrare Kal. Quinctilibus,' id est, non potest esse paratus ad remigrandum Kal. Quinctil. *Gronov.*

12 *Malum mærorem metuo, ne*] Mistificæ laborant. *Mistim, amystim, ma-*

lum meracum, immixtum, immixtum, ludibria conjecturarum. Scribe, *Malum movere metuo ne midum bibam*: Malum cui additus sit mœrer, ut vinum bibitur mistum aqua. *Gronov.*

SCENA IV. 1 *Conduxit coquos*] Privatæ personæ, quæ coquos sive 'coctores,' ut Petron. appellat, non habebant familiares, in foro conducebant. *Taubm.*

4 *Divides*] Vox 'dividere' capi etiam potest sensu turpi, quique aures palam offendat; cum interim ianuere videatur, sese palam eidem refragari in illa re. *Gruterus.*

5 *Si quo tu lotum*] Recte; nam obsequii pars erat dividenda simul; et ei præponendus, item divisim uterque coquus. *Gruter.*

6 *Prostibulum*] De prostibulo vide Stich. v. 6.

12 *Dimidium jussit*] Cur non *dimidium obsonium* dixerit, vide Agell. III. 14. *Taubm.*

14 *Dimidium domi*] Ergo *domi* etiam ad locum significat. *Donatus.*

18 *Pumex*] Spongia dicitur Vitruvio, quod fistulosus sit spongiæ modo. Unde in Persa, 'Nam tu aquam e pumice postulas, Qui ipse sitiit.' *Scalig.*

21 *Eradiceret*] Radiculus extirpari, hoc est fortunæ omnibus penitus everti. *Siber.*

23 *Tigillo*] 'Tignum' et 'tigillum' omne notat quod est e ligno. Dicunt enim de Euclione, cupere illum fumum nullum exire ædiculas. *Gruter.*

23 *Follem sibi obstringit ob gulam*] Nihil hic miri, nisi quod hoc faciebat enbitum litura. Nam et quam in publicum irent, cum pecunia crumenam de collo suspendebant. Id ille faciebat etiam in lecto furem nocturnum timens. Quam rogasset coens, cur? illudens stupori ejus, *εὐπὰ πρὸς Ἀκταῖον* falsam causam invenit: tanquam id faceret, ne inter respirandum aliquid animæ amitteret. Et adveniant auditores nihil tale ex-

spectantes in risum, magis etiam quam continuat rocus jocum. Vide Diatriben ad Stat. c. 27. *Gronov.*

25 *Inferiorem*] Notandum hic per 'inferiorem gutturem,' anam sive podicem designari, eadem metaphora, quæ apud Caton. 'superiorem album dejicere,' id est, stomachum, sive adeo ventriculum, nausea gravem vomitu exonerare, scriptum reperimus. *Douza.*

27 *Hæc mihi te, ut*] Jocus latet civilior. Innuit enim, neutri ab altero credendum. *Acid.*

28 *At acin' etiam quomodo*] Jubent post *quomodo* interrogandi notam tolli. Negat id Plautus, qui hoc genere loquendi toties utitur. *Amphitr. I. 1. 199.* hæc *Aulular. v. 1. 22.* *Rud. III. 5. 18.* et alibi. Eodem sensu quo diceret, 'vis etiam dicam?' vel 'at etiam vis audire amplius?' *Gronov.*

29 *Aquam*] Ob eam causam quam lavit Patrocles Aristophanicus. *Longel.* Post, *quomodo*, tollenda hic est interrogandi nota, et sic distinguendum: *At acin' etiam quomodo aquam hercle plorat, quum lavat, profundere?* Scisne tu etiam, quomodo deplorat aquam se profundere, ejusque jacturam facere, cum se lavat? *Beachorn.*

33 *Tonsor*] Personæ Euclionis accommodatus legi potest, *tonsori ungues demperat.* Nam ut ille triparcus senex, qui famem nemini utendam daret, aliquid erogaverit tonsori, ob ungues decurtandos, non sit vero simile; utque id ei officium gratis præstiterit quis, nugæ: quin imo ipse Euclio ultro potius adiit tonsoris proximam officinam, eique ungues resecuit: vel ideo forsitan, ut præsemina (nihil enim avaritiæ parvum) domum referret. *Gruter.*

39 *Postulare*] Nam prætor actionem et judicem dabat. Qui actionem habebat, ex qua cum alio experiretur, hostem in jus vocaturus, primum a prætore petebat, ut liceret eum,

quem libello descripserat, vadasi. Prætor libello subscribebat. 'Vadari' autem, vel 'convadari,' est in jus citare, die dicta. *Lamb.*

40 *Miluum vadariæ*] A miluo vades postulare, qui illum certæ pecuniæ sponcione vadimonium obiturum præstarent. *Siber.*

42 *Celerior*] Furum manns 'celeres' vulgo dicuntur: quo Plautus alludit. *J. Gulielm.*

45 *Cocus nudinalis*] 'Congrionem' istum bustuarii ordinis coquum esse, intelligi vult: quem nos 'semirasum ustorem' cum Catullo indigitare possumus, qui mortuis et jam ad rogam elatis cœnam coqueret illam feralem, quod 'silicernium' vocarunt. Quod quoniam nono die fiebat, (unde et 'novendiales pulveres' apud Horat.) causam joci comico præbuit, ut 'cocus nudinalis' diceret Congrionem, quem insubidum prorsus atque imperitum, et ad viscerales illas novendiales et inconditas ustrinæ sive culinæ mortualis struces escarias, quam ad ingeniosam gulæ genium sapientiorum esse indicaverit. *Gruter.*

47 *Me vituperas? fur*] Illud fur, quod sequitur post *vituperas*, videtur esse irreptitium, et glossemata ejus quod dixerat, 'trium literarum homo.' *Dissald.*

SCENA V. 1 *Tace*] In quibusdam libris hæc scena priori conjungitur. *Taubm.*

2 *Licet. St. tu, Congrio*] Poni volunt interrogationis notam post *Licet*. Imo nec hic ponenda, et superiori versa tollenda est. Neque enim rogat Strobilus: sed quia rō uter interrogandi sæpe initium est, interpellat eum coquus, nondum oratione absoluta, quasi rogaret, dicturus, 'Licet id quidem videre vel cæco.' Sed vicissim prius quam hoc expediat, quod instituerat dicere, interfatur, nulla ejus ratione habita, et continuat, quæ ipse exorsus erat Strobilus.

Non igitur, *Liquet*: non *Hic est*. *Gronov.*

6 *Pinguior tibicina*] Tibicines enim, quia sacrificiis frequenter adhibiti; pingues fiebant. *Taubm.*

8 *Ad nos*] *Edes Megadori.* *Lamb.*

11 *Sine gratia*] Ingratus est.

12 *Tibi recte facere*] Scil. aliquis ausit? aut simile quid. *Camer.*

15 *Poscere*] Id est, in poscendo. *Lamb.*

21 *In puteum*] Id est, hypogæum, seu barathrum, locum pœnæ coquorum destinatum; quod genus *λάκωνος* vocabant. *Turneb.* vi. 24.

23 *Ubi quid surripias*] Ita Lambinus: nam Camerarius ex unico codice *surripiat*: veteres autem editiones et Pall. sex ea voce deficiunt. Nos in tribus invenimus. Voss. 2. et Junianus *surripiat*: Voss. 1. *subripiat*: neque id mutandum, sed explicandum; sensus enim, *Quippe, ubi, qui quid subripiat*, hoc est, qui far sit, qui solens aliquid summanare velit, ei nihil est promti atque parati. Nam et versus vocem requirit. Etsi intelligo, quam eleganter id verbum subiceatur, quamque facile ex disciplina sua id suppleendum sciat Congrio. Ut suspicari possis scripsisse Plautum, *Ubi quid, nihil est. Sequere hac me.* *CON. Consequor*: nam illud *Con* depasci potuit præcedens nomen coqui. Certe et apud me rō *surripiat* Acad. Voss. 2. et Gudianus ignorant. *Gronov.*

SCENA VI. 3 *Obceniumque*] Quamvis *ὄψιον* significet *opœonium*, hoc est, omne id, quod una cum pane comedimus, imo quidquid in macello venit, quod *προσφάγιον*, sive *προσφάγιον* dicitur; nihilominus tamen obtinuit tanquam victor solus *piacia*, quod eximius sit cibus, ut ita solus vocaretur. *Nann.*

6 *Temeti*] Rara decori observatio, quam nusquam (invidia gemente hoc dicam) temere Plautus neglexit; nedum in persona anili: quod genus

ille multibibum fere ac metabibum inducere amat. *Douza.*

10 *Quamquam Vulcano*] Significat, tantam ejus impuritatem esse, ut ne ignis quidem, cujus vi solidissimorum quoque corporum metalla defæciora redduntur, illis purgandis unquam sufficiat, tametsi enim (ignem) in præfectura sua focariæ provincie semper colat ac tractet. *Douza.*

11 *Aut tuæ mercedis gratia*] Manu-pretii, hoc est, nummi illius binos circiter aureos nostrates pendentes, qua coci antea a Megadoro conducti fuerant. *Douza.*

SCENA VII. 5 *Deorsum*] 'Deorsum' heic non motum, sed quietem significat. Varro: 'Qui colunt deorsum, magisestate laborent; qui sursum, magis hieme.' *Douza.*

8 *Rapacidarum*] 'Rapacidas' extulit pro rapacibus, patronymici more ludens: ut pro 'Scipionibus' dicuntur 'Scipiadae: et jocando fecit, ut feracissimum genus coquorum putemus, quasi familia sit 'Rapacidarum,' ut 'Eacidarum,' aut 'Pelopidarum.' *Turneb.*

SCENA VIII. 8 *Adii manum*] Vide *Pænul. II. 11.*

13 *Accessit animus ad meam*] Assensus sum huic meæ sententiæ. *Lamb.*

15 *Nunc tusculum*] Ad hunc ritum quod attinet, constat, Pulumnum (ut rem paulo altius repetam) cum Romano Quirino, Picumnum vero cum Marte Silvano domestico, eundem esse: eosque Deos conjugales habitos, lectos iis stratos, et vota facta: Picumnum 'Præstitem Larum,' et *Larem car' dæmonis* appellatum: (ut Plutonem Manum, Jovem Deorum, Janum Geniorum) parentesque eo nomine liberos in matrimonium elocuturos, ut bene nuptiæ cederent, sacra ei fecisse, ut hic Eucليونem: Pulumnum vero eundem cum Genio maritorum esse, et custodem puerperarum. *Mews.*

16 *Nostro Lari*] Penatum et Larium sedes in privatis ædibus non una. Colebantur maxime in foco: item in cubiculo: sæpe in parte aliqua atrii; puta in compluvio, vel in porticu compluvio adjuncta. *Cassub.*

20 *Aulam*] 'Aulas antiqui dicebant, quas nos dicimus ollas: quia nullam litteram geminabant,' Festus.

23 *Propere propere currere*] Planctus senariis iambicis admiscuit septenarium trochaicum, ut properationem senis, carmine ipso concitatore, exprimeret. *J. Guilhelm. Pall.* (non tamen Camerarianus) hunc versum sic legunt, *Nimirum occider, nisi ego intro propere*; quod videtur sane germanius Grutero.

24 *Apollō*] Apollinem invocat, ut ἀλεξίκακον, et malorum depulsorem. Et constat, Apollinem dictum antiquitus 'Apollinem, quasi mala apellentem.' *Mews.*

25 *Confuge sagittis*] Est enim jaculator Apollo: Græcis ἐκβάλλος, ἐκατηβέλτης, et ἱκαρος, ἑκέργος. *Turneb.*

SCENA IX. 1 *Machæria*] 'Machærionem,' coqui nomen esse, omnes putant: ego aliter censeo, machærio juberi exdorsuari murænam, et id cultelli coquinarii genus esse. Cultellos quidem μαχαίρια et μαχαίριδια Græci vocant, et Plaut. Rud. sículas 'machæria' dixit. *J. Gul.*

2 *Exdorsua*] Id est, 'dorsum confringe,' Festus. 'Dorso nuda.' *Nonius.* alii, 'exime.' *Quantum potes*] Non hic modo, sed ubicunque apud Plaut. *quantum potes* legitur, in *quantum pote'st* commutandum est: id est, quam primum, et quidem celerime, fieri potest: locutione prisca oppido familiari. *Douza.*

3 *Atque omnia*] Hic versus sua parte debetur Nonio, nam non habetur in *Ms.* præterquam *exossata fac sient*: verum aut omnia me fallunt, aut *exossata fac sient*, est a glossa scribarum, ad illud *exdorsua*. Grut.

4 *Artoptam*] 'Artopta' utensile,

sive testa, assandis torrendisque panibus. Triplex enim panis erat, ex coquendi ratione: 'furnaceus,' 'testuaceus,' et 'artepticus.' *Turneb.*

5 *A Congrione*] Qui coquebat apud Euclionem. Male ergo Lambinus de Megadori domo interpretatur. *Doux.*

6 *Volens ludius*] 'Ludii' adolescentes erant tuni culas induti insignes, galeati et ensiferi, peltatique; qui omnibus Circensibus et theatralibus pompis in versum incedebant, ipsis velut pompæ duces Saliis similes. 'Ludii' ex eo vocati, quod a Lydis hoc genus ludieri inventum videretur. Si qui eorum igitur essent grandiusculi et jam vesticipes, volebantur, glabrique reddebantur. *Turneb.* *Volens*] Id est, avulsis pilis imis et glaber factus. *Taubm.*

ACTUS III.

SCENA I. 2 *Date viam*] Hac voce movebant lictores populum magistratibus via decedere, 'Date viam consuli.'

3 *Bacchanal coquinatum*] Veni in locum, in quo ad coquendum destinato, non jam sunt nisi furentes et bacchantes. *Boxhorn.*

5 *Gymnasium*] Ita ego isti seni pro gymnasium fui, in quo se exercebat. *Douza.*

6 *Neque ligna ego*] Jocus ex ambiguo. Antea ligna ad ravum usque pœcebam: sed adventit tandem senex, qui 'pulchre,' id est, largiter præbuit ligna, non quidem ad ebacnium coquendum; sed fustes, quibus capita mihi meique contunderet. *Lamb.*

SCENA II. 3 *Quia cultrum habes*] Nota cultrum gestari vetitum: et insigne atque notam coqui habitam. *Meurs.* *Comminatus*] Non id accuso quod cum cultro es, sed quod eo minatus mihi. *Douza.*

8 *Cinædus*] Inermem fractumque et velut exossem tripudiatorem, eo nomine intelligi crediderim: ἀπὸ τοῦ

ἀπὸ τοῦ τὰ κῆλα, vel τὴν αἰτῶ, sive αἰδοῦν. *Turneb.*

9 *Tactio est*] Vid. *Epid.* II. 2.

11 *Caput sentis*] Si quid ego sapio: quæ verba Euclio in aliam sententiam detorquet. *Lamb.*

16 *Edim*] Pro 'adam.' *Horatius* *Epod.* III.

20 *Me haud parvitas*] Id est, me, aut meis bonis contentus vivo. *Taubm.*

24 *Perviam facitis*] Sic dictum, ut, 'obviam facitis.' *Turneb.*

31 *Laverna*] Hanc Deam Romani fures precabantur, ut instituta sua et consilia furandi ac mentiendi fortanaret. *Horat. Epist.* I. 16. 'Pulcra Laverna, Da mihi fallere, da justum sanctumque videri.' Sic Græci eodem modo orabant τῇ Προδίκῃ, ut consilia furandi ad effectum duceret. Erat autem ea Dea tantum caput sine reliquo corpore. *Scaliger.*

32 *Pipulo*] Id est, convicio. 'Pipare' *Osci* dicebant, pro eo quod est ejulabunde conqueri. Ab eo coens late, 'pipulo differre' dixit: pro quo erat in XII. Tabb. 'obvagulari.' Olim cui testimonium deerat, hoc est, qui suam intentionem nullo poterat testimonio confirmare, is die tertio 'ad ædes adversarii obvagularum ibat,' id est, adversario justum, testibus adhibitis, convicium faciebat. *Racord.*

34 *Nummo*] Non sestertio, sed auro, qui valebat paulo plus duobus aureis nostris: ut ego et Cl. Tononius, qui mihi aliquot ostendit, ex pendere existimavimus. *Lamb.* *Nummo sum conductus*] Id est, didrachmo, vel drachmis duabus. *Psendole* III. 2. 20. Vide de modo usurarum c. 2. *Salmas.*

SCENA III. 4 *Venalius*] Servorum, qui plerique feres. *Lamb.*

5 *Facite*] V. C. habet *facessite*, verum hic nihil. Ego gestio legere, *facite*, quod verbum est coquinarium, et huic loco aptissime quadrat. *Gloss.* *vetus, facit, videri. Dissalides.*

6 *Implevisti fustibus iotorum*] Sic

dedit Camerarius, quum in scripto inveniret *fastissorum*, Mellerus. Palmerius, *implevisti fastibus istorum in caput*. Parens conjicit, *fastium ipso- rum*. Expectant alii fore, ut isti 'fastissiores' nonnulli forsitan haud displiceant. Frustra illi quidem; sed egregia est vetus lectio, modo separantur voces, *postquam implevisti fasti fasorum caput*. Ut alibi 'fores implere elogiis carbonibus.' 'Fissa' sunt vulnera. Sic praecedente scena, 'Non facile haberes caput.' Bacchid. II. 3. 'Menm cor et cerebrum finditur.' Ut Virgilinus lib. IX. 'Media adversi liquefacto tempora plumbo diffidit.' Appuleius lib. IX. 'Jamque inversa vite de vastiore nodulo cerebrum suum diffundere.' Hoc Juvenal. est Sat. IX. 'Fuste aperire caput.' Ovidio Met. III. 'Jovenilli guttura pugno Rampere.' Petronio 'solvere frontem.' Plante in Bacchidibus 'dirumpere caput.' Sic 'fissum' in extis. *Implevisti fasorum*, est plenum reddidisti fasorum vel vulnere. Gronov.

10 *Legis agito*] Dicebatur ei, cuius intentio contemptibilis adversario videbatur. Donatus. Vide Mil. II. 5.

SCENA IV. 2 *Negotium*] Dabitatum olim fuit inter prudentes, utrum 'rem' an 'litem' dici oporteret, &c. 'Negotium,' aut 'res' apud Plaut. legitur. Cujacius.

7 *Peculiaris*] In peculio ancillae Staphylae. Aciu. III. 1. *Panissime*] Id est, paene nihil absuit, quin me perderet, a 'paene' formatum. Lips. Epist. Quæst. III. 12.

8 *Sculpturire*] Id est, scalpere; nam frequentativa verba interdum ponebantur pro primigentia. Vossius.

9 *Ita mihi pectus*] Scribendum esse, *ira mihi pectus peracuit*, ostendimus Observat. III. 21. Gronovius. *Peracuit*] Peracre seu peracidum factum est, id est, ira acerrima incensum. Lamb.

12 *Exem*] Furibus occasionem in-

veniendi thesaurum præripui. Taubman.

SCENA V. 2 *Conditione*] 'Conditionem' pro conjunctione sponsaliorum et nuptiarum dici, multi notarent. Festus: 'Conventa conditio dicebatur, cum primus sermo de nuptiis et earum conditione habebatur.' Id etiam simpliciter 'conditio' dicebatur. Unde formula repndii: 'Conditione tua non ator.' Et quod dicebatur, 'Parentes liberis suis conditiones querere.' Brisson.

5 *Opulentiores*] Hanc sententiam Plat. de Repub. lib. VI. expressam, notat P. Victor.

9 *Malam rem*] Quasvis malas artes, ad quas se mulieres applicant, intelligo. Et pronomen 'illæ' non ad pauperes tantum, sed generaliter ad omnes mulieres refero; quæ si indotatæ nuberent, semper magis obsequentes essent viris, minusque arrogantes, et minori etiam sumptui. Pistor.

12 *In pauciores*] Sententia est: Non est dubium, quin si fiat, quod dico, major pars populi probatura sit. Restant nunc pauci inceptiles et avari, quibuscum controversia mihi futura est, qui hoc non probabunt. Lamb.

14 *Capere*] Id est, concipere, seu constituere. Douza. Palmer. leg. *capere*, quod et Menrsio placet.

15 *Namque hoc qui dicat, Quo*] Male Menrsius, *Quoi*. Nam quo est in quam domum. Nec vero rē Qui accipientem pro *Quis*, ut voluit Gruterus. Nam quæ sequuntur, *Quo lubet*, *nubant*, dicuntur per intellectum rē ei respondere: etsi in istis quoque leve vitium esse censeo. Habeo legatum Parei, curiosissima ejus e Pall. codd. excerpta, sic ut ne ullum quidem librarum mendum omisisse videatur. In iis video alios quidem aliter, suam vero habuisse, *Quoque lubent*. Itaque lego, *Quoque lubet*, *nubant*. Ut supra, 'Hoc quidem hercle, quoque ibo

nunc, mecum erit.' Mox, 'quoquo venias.' Gronov.

20 *Muli*] Mulla mulabusque plurimum usi sunt veteres, ad carrucas trahendas, quibus plerumque insidebant honestiores matrones; ut et hodie moris est. Vide Martial. III. 62. 'Aurea quod fundi pretio carruca paratur: Quod pluris mula est, quam domus empti tibi.' Taubm.

28 *Salutigerulus*] Glossar. *Salutigerulus*, ἐπισκέπτης.

30 *Moribus præfectum*] Sequitur Plantus Græcam consuetudinem: ab iis enim creari soliti sunt magistratus, qui mulierum ornatui præessent. Vide P. Victorium XXI. 6. Taubm.

33 *Præ quam*] Id est, præ eo, quod sit, cum creditores aut artifices pecuniam sibi petunt. Lamb.

35 *Caupones, patagiarii*] 'Caupones' non sunt, qui vinum vendunt; sed nomen habent generale a copiis; ut sint mercatores et insitiores patagiorum, indusiorum, flammeorum, violacei panni, et cerini. Turneb. *Patagiarii*. Vide Epid. II. 2.

36 *Flammearii*] 'Flammearium' hic interpretor, qui flammeo sive rubro colore vestes tingit. H. Junius.

37 *Manulearii*] Qui 'manuleas,' id est, tunicarum manicas vendunt: hinc 'manuleata tunica.' Pseud. *Macrobracharii*] Sic legunt omnes libri; pro quibus, *malobatracharii* magis placuere doctis viris: mihi *macrobracharii* magis adrident, pro *myrobrectarii*, qui *μυροβρέκτας* Græcia. Ita *bracture* verbum, ἀπὸ τοῦ βρεκτοῦ, fluxerunt, quod humectare et madefacere significat, et idem plane, quod *βρέχω*. Hi calceamentamuliebria unguentis, odoribus, et suffimentis imbebant. Salmas.

38 *Propolæ*] 'Propola' ex Græco *πρωλήν* sed præpositio Latina est, producitur enim: quod non esset, si Græca. Dictus enim, quod primus vendat merces, quas in portu primus

anticipat: et ut Persius ait, 'Primus tollit piper e sitiente camelo.' Ut prior vendat. Scaliger. *Linteones*] 'Linteones,' qui linteas texerent; 'linterarii,' qui venderent. Popma.

39 *Diabathrarii*] Festus, 'Diabathra genus solearum Græcanicarum:' hinc 'diabathrarii,' qui eas faciunt et divendunt. Turneb.

40 *Molochinarii*] Qui colorem tingunt ad purpuram inclinantem; qualis in malve flore spectatur. Et malva quidem, *μαλάχη*, et *μαλόχη*, dicitur. Camer.

42 *Stropharii*] Nonius: 'Strophium fascia brevis, quæ virginealem papillarum tumorem cohibet.' Hinc 'stropharii,' earum fasciarum opifices. Taubm. *Semizonarii*] Qui zonulas minus dimidio latas, quam iusta zona est, faciunt; quæ *semizōnētia* dicuntur, quod partem hominis anteriorem a cingulo et lumbis, ad pedes usque præciogant. Turn.

43 *Absolutos*] Hoc est, demissos, eleganter. Brant.

44 *Treceni cum stant*] Videtur fuisse, *Treceni ceu stant*. Expectant, inquit, in atrils treceni, ceu phylacistæ. Nam nugantur, qui Treceni ad petunt volunt referri, non ad *phylacista*. Gronov. *Phylacista*] 'Phylacistæ' sunt, qui servos in custodia et ergastulo servabant; ut Capt. III. 5. Hic, per translationem, artifices intelligantur, qui manupretium, vel mercis mercedem flagitant: qui quod in atrils diutius expectant, custodes et phylacistæ apppositi videntur. Turneb.

45 *Limborarii*] Nonius leg. *Textores limborarii*; ut a 'limbo' et 'ora' deductum sit; et sane, nihil aliud sunt limborarii, quam qui limbo oras vestium pingunt, sive prætexunt. J. Gul.

47 *Inspectores crocotarii*] 'Crocota, genus vestis crocei coloris.' Nonius. Epid. II. 2.

51 *Nugigerulis*] Mihi magis pro-

batnr altera lectio, *augivendis*, quam et Nonius agnoscit; 'nam omnia, quibus matronæ utuntur, *nugus* voluit appellari.' *Lambin.*

52 *Cedit miles*] Pro. Incedit, accedit, venit. *Turn.* *Miles*] Vide Varr. de L. Lat. lib. iv. sub finem.

53 *Putatur ratio*] 'Putare,' inquit Varr. lib. v. valet 'purum facere': ideo antiqui 'purum' appellarunt 'putum.' Sic 'ratio putari' dicitur, in qua, summa fit pura. *Sca- liger.*

56 *Debet argentario*] Post hunc versum e Nonio talem insero: *Pro illis crocotis, strophitis, sumptu uxorio.* Qua accessione sententia perspicue juvatur. Ait enim, post absolutos *nugivendos* istos, et mundi muliebris instructores, tandem ut sua quoque nomina militi expediat, adire trapezitam: at ratione ducta, etiam nitro *res alienum* apud eum suum reperire, quod conficiat nomina exsoluta pro crocotillis, strophitis, ceteris uxoris sue ornamentis: ideo necessario militi diem differri, cum illis representata sit. *J. Gul.*

61 *Mactant*] Id est, magis augmentis viros malo et damno: *malo*, quia viros in servitutem redigunt; *damno*, quia sunt sumptuosæ. Jam, 'augere damno,' Latine dicitur. *Ter. Heaut.* 'herus damno auctus est.' *Lamb.* 'Mactus' verbum est antiquum servatum in formula, 'macte virtute esto,' qua virtutem alienius, re bene gesta, laudabant. Inde 'mactare' in utramque partem. Proprium autem sacrorum est: Deos enim augeri putabant sacrificiis, quibus eos 'mactare' se dicebant, et inde etiam ipsa sacrificia 'mactari' dicebantur. *Gronov.*

SCENA VI. 1 *Edi sermonem*] Dicitur more vetustissimi sæculi, quod indicibus minime quidem raris agnoscit matrem et suam et omnium linguarum Hebræam. *Jerem.* xv. 16. 'Inventi sunt sermones tui, et come-

di eos,' &c. *Goldast.*

5 *Et gloriam pro copia*] *Lambinus* hic ponit *τελεις σπρυην*, et intelligit, 'quærere,' vel 'esse oportet:' deinde *Qui habent*, explicat, qui divites et copiosi sunt, subscribente *Grntero*. At *Sciopplus*, *Præ re nitorem et gloriam præ copia.* *Qui habent.* Placet vetus. Sic *Cato* de Re Rust. cap. 144. 'Per eodemque dies lari familiari pro copia supplicet.' *Noster* in *Sticho*, 'hoc convivium est pro opibus nostris.' Et ibidem, 'tamen efficiamus pro opibus mœnia.' *Truculento*, 'Volo habere aratunculum pro copia apud vos.' *Mercatore*, 'facere certum est pro copia et sapientia, quæ te velle arbitror.' *Horatius* Sat. i. 2. 'Pro quæstu sumptum facit.' *Livius* lib. xxvi. 'primitias frugum eo donaque alia pro copia portantes.' Idem lib. xxviii. 'Ludi funebres additi pro copia.' Dein ex *Langianis* scribes, *meminerunt*: quibus accedunt tres *Vossiani*, et *Junianus*, *Gudianusque*. Decet unumquemque meminisse quibus natus sit, et quem ordinem pro genere ac patrimonio acceperit. Id magis faciunt, qui habent nitorem pro re ac gloriam pro copia: qui tantum nitent seque efferunt quantum res et copia patitur. *Gronov.*

10 *Plus plusque*] Veteres geminabant voces intendendæ rei causa. Vide *Pomam*, de usu A. L.

13 *E senatu sevocas*] De cætu se-ducis. *Taubm.*

15 *Geryonaceo*] *Geryon*, rex Hispaniarum, fingitur a poetis tricorpor, habens terna capita, sex manus, totidemque pedes. *Taubm.*

19 *Oculus*] Non vocatur forsitan 'oculus,' quod totus, quantus erat, ex oculis constaret; sed quia plures el oculi. *Gruter.*

20 *Ioni*] Vide *Ovid.* Met. i. Fab. 15.

21 *Tibicinam*] *Tibicinam* et apud Romanos, et apud alios in nuptiis ad-

hiberi solitam, docet Tiraquell. ad Alex. *Taubm.*

22 *Interbibere*] Id est, totum ebibere; ut 'intercipere,' totum capere *Donat.*

23 *Pirenem*] Pirene fons est Musis consecratus: quem Probus, in Heli-cone collocat: Strabo autem sub Acrocorintho cum omnibus geographis. *Taubm.*

24 *Tum obsonium autem*] Subaudiunt 'misiisti:' sed certe subintelligendum est, 'potest absumere sola tibiцина;' ut, 'fontem interbibere.' Propterea respondet Megadorus, non posse, etiamsi sit maxima esitatrix; quia quod misit etiam *leoni*, aut, si mavis, *legioni* satis esse possit. *Dis-sald. Legio* Ironia; quasi dicat: Quid tu obsonium exaggeras? atqui vilem duntaxat agnum misi. *Taubm.*

26 *Curiosam*] 'Curiosi,' vulgi dicerium erat in graciles et macilentos: quasi ii curis semet conficerent et macerarent. *J. Gulielm.*

28 *Macet*] Macie confectus est. *Taubm.*

30 *Punica*] Laternæ enim Africanæ supra ceteras erant pellucidæ. De cornea laterna intelligit. *Scaliger.*

31 *Cædendum ego illum conduxi*] Cum Nonio interpretantur emi; ne cum Lambino necesse sit scribere *locavi*. Sed proprie loquitur Plautus. 'Locator' enim, qui dat utendum, fruendum, faciendum; 'conductor' qui accipit. Adi Cujacium *Observ.* II. 28. Dabant autem agnos cædundos lanii, unde et 'locare' dicuntur, Captivis IV. 2. Accipiebant obsonatores; ergo 'conducebant.' Vide et *Observ.* I. 20. *Gronov.*

32 *Loces offerendum*] Apud veteres cadaver, post efflatam animam, cubiculo efferebant, et ablutum, unctum, coronatum, in vestibulo ædium ad janæam ipsam collocabant; ita ut pedes in viam spectarent; hoc situ abitionem illam postremam significantes: idque proprio verbo dice-

batur *collocatio, eldos vapov. Lipsius.*

35 *A me*] Ponitur pro e domo mea. *Stich.* v. 1. 7. Sic Cic. pro Milon. 'Atque illo die Avicia rediens divertit Clodius ad se in Albanum:' id est, in villam suam in Albano. Idem ad Terentiam: 'Quid causæ inde fuerit, postridie intellexi, quam a nobis discessi:' id est, domo nostra. Et sic noster sæpius. *Gronov.*

38 *Te cui decretum*] Scribe, Tibi cui decretum est bibere aquam; ut edidit Gruterus et adsentiantur sex nostri. Est idem sermo Epidico III. 1. 8. præcisus qui foret integer, Tibi dico, cui decretum est bibere aquam. Ut altero loco: 'qui, tibi' dico, 'quod divitiæ domi maximæ sunt, is nummum nullum habes.' Truculento act. v. 'Mihî homo cave faxis volens, tibi jam cui sunt dentes ferrei.' *Gronov.*

39 *Me deponat vino*] Me vino cupit eo deducere, ut nihil differam a deposito, et vix animam docente. *Gruter.* Etenim mortui 'positi,' 'compositi,' et 'depositi' dicebantur, qui in agone erant, vel animam agebant. Lucill. 'Jam depositus bubulcus' exhalans animam. Virgil. *Æn.* XII. 395. 'Ille ut depositi proferret fata parentis.' Ovid. *Trist.* III. 3. *Gronov.*

40 *Colonium*] Locum. Tralatio a coloniarum deducendarum consuetudine. *Lamb.*

43 *Lavatam*] Servius *Æneid.* III. 'Apud veteres neque uxor duci, neque ager arari sine sacrificiis peractis poterat.' Vide notas *Amphit.* v. 1.

44 *Inimicos habes*] Diogenes interrogatus, cur aurum palleret, respondit, quia multos habet insidiatores.

46 *Factum est optimum*] Ex formula solenni edictorum. *Donza.*

47 *Aulam in Fidei*] Loquitur de Fidei templo Athenis extracto. Olim moris fuit, ut in ædibus sacris pecuniæ deponerentur. Unde ærarium Romanum erat in æde Saturni, argentarii in foro. *Long.*

40 *Ne tu in] Ne fias in me infidelis; ut tibi pro 'Fidei' nomine, 'Perfidie' aut 'Infidelitatis' nomen sit imponendum. Taubm.*

ACTUS IV.

SCENA I. 4 *Cepessere] Id est, perficere.*

5 *Sin dormitis] Si quando sit negligentior, ita sit, ut meminerit, ea sarcienda esse majori diligentia, quam neglecta sunt. Lamb.*

8 *Quo incumbat] Non adjuvare ejus amentiam. Lamb.*

9 *Scirpa ratis] 'Scirpum' grammatice interpretantur 'id quod in palustribus locis nascitur leve ac procerum, unde tegetes fiunt.' Hoc est φλόυς Græcorum. Inde *scirpa ratis* hoc loco ἡ φλόη. Nihil rectius et eodius hoc junco; unde proverbium, 'vodium in scirpo querere.' Ex scirpi cortice, tegetes quoque et alia vitilia texebantur. Detracto cortice, medulla interior candelis faciendis serviebat, cera circumdata. Salmas.*

12 *Ut toleret, ne pessum abeat, tanquam] Libri hæc scribunt sine lacuna ulla aut hiatus suspicione. Minima mutatione legendum putarim, *Tamque herile imperium ediscat, ut quod frons velit, oculi sciant.* Id est, adeo ediscat, tam ediscat (nam ita loquuntur veteres) imperium herile, ut, quid vultus velit heri, eum videndo norit. Salmas.*

15 *Censione bubula] 'Censionem bubulam' festive vocavit verbera lori bubuli, cujus censura in servos animadvertitur. Itaque 'censio,' quæ proprie est æstimatio, τιμωρία, heic est 'animadversio,' τιμωρία. Turneb.*

16 *In eplendorem] Nunquam vincietur. Ex consequente intelligendum antecedens. Lamb.*

20 *In ara] Erant aræ non publicæ tantum in templis, sed et in plateis, viisque. Mostel. v. 1. 'aram in via*

Tranio occupat.' Taubm.

21 *Arbitrarier] Prospicere ac speculari. Nam 'arbiter' etiam speculatorem; 'arbitrium,' prospectum; et 'arbitrari,' prospicere significat. Lamb.*

SCENA II. 8 *In tuo loco] Proverb. olet, id est, in tua potestate, manu, tutela est. Sic, 'Intra suas præsepes,' Casina. Cic. 'In mea castris præsidiisque versaris.' Taubm.*

15 *Congialem plenam faciam tibi fideliam] Congius capit sextarios sex. 'Fidelia' autem, Sannum vas est ad usus plurimos.' Nonius. *Faciam] Id est, sacrificabo. Taubm.**

SCENA III. 1 *Ab læva] Vanitas augurum auspicia corvorum fausta a dextra, a læva infasta jactabat. Turneb. vi. 26.*

2 *Croceibat] 'Crocitum' vocem corvorum esse, docet Nonius.*

3 *Artem facere ludicram] Cœpit palpitare et micare. Vide Turn. xiv. 5, et xix. 22. item Brodæum Misc. iii. 27.*

4 *Emicare] Id est, erigi.*

SCENA IV. 1 *Lumbrice] 'Έρρεπον γῆς. 'Lumbrici' etiam dicebantur, qui ex imis sordibus ad summas dignitates erant eVecti: gemina ratione 'terræ filii.' Casaub.*

5 *Affictas] Affigere est προσονδίζω, ad terram dare. Casaub. *Raptas] 'Raptare' est convitiari. Vid. Mil. ii. 6.**

6 *Verberabilissime] Μαοθηγὼν ἀξιοτάτε. Verberabilis est μαοθηγός, verberibus dignus. Taubm.*

8 *Quid tibi] Homo suspiciosissimus putat, servulum tricari in voce tibi, quasi dicat, At illud redde, quod usus tui gratia abstuleras. Lamb.*

9 *Item quid agis] Recte hæc verba continuat sub persona Euclionis Acidalius: sed præterea legendum, *Ecquid; nam Camer. et Voss. 1. Hæc quid; alii omnes nostri clare, Ecquid. Sic igitur fiat: Eu. At illud, quod tibi abstuleras, cedo. Ecquid agis? Sz.**

Quid agam? EU. *Auferre non potes.* Gronov.

10 EU. *Pone.* ST. *equid.*] Cum cavillatio aliqua præcesserit, vel ipso sene teste, fieri non potest, quin iste versus omnino requiratur, quem e Mss. Cam. et Pall. reposui; nam absque eo nihil tale dici possit. Sensus autem obscenior; latetque ambiguitas in *pône*: quod, ut verbum, usurpat Euclio: at adverbialiter accipit servus nequam, proque eo quod a tergo est. *Gruter.*

Datære] Vocabulum amatorium et venerum est. *Rittershus.*

11 *Cavillam*] Festus: 'Cavillatio, est jocosa calumniatio.' 'Cavillare,' est a 'cavendo,' *δροκοπιστικῶς* propriumque est leguleiorum; ut jurisconsultorum, 'cavere.'

14 *Tertiam*] Ridiculum. Ostendit autem Plautus, quam miser sit avarus, qui auri et servandi cura, et amittendi metu perturbatus, ne oculis quidem suis credit. *Lamb.*

19 EU. *Nive adeo abstulisse*] Enclio addit de suo, quod a servo adhuc dici volebat. Et alioquin, etsi servilia ingenia irreligiosa fere sunt; baud putarim, id ipsum ultro ausum dicere Strobilum. *Gronov.*

20 *Ne inter tunicas*] Debent hæc connecti cum illis, *agedum exc. pallium*; et notare, Euclionem *tunicas* dicere, non *tunicam*. Jam *pallium*, vestis Græcorum exterior; *tunica*, interior: illud *ἡδύτιον*, hæc *χρῆδον* dicta. *Lamb.*

28 *Quis illic*] Quis ille, &c. Nemo erat omnino, præter Strobilum; sed homo avarissimus tuta etiam timet. *Lamb.*

32 *Socienno*] Vide notas Amphitr. 1. 1. et Mil. 1v. 2.

SCENA V. 9 *Conocessero*] Scioppinus e Nonio adtexit hunc versum, *Hinc ex occulto sermones satos sublegam.*

SCENA VI. 2 *Sublevit*] Prorsus mihi sucum fecit, me delusit, et pro ridiculo habuit. Tractum a genere ludi, quo

dormientibus ora pinguntur, ut habet Glossa Mss. Pall. quart. Cujus rei vestigium est apud Petron. et Virgil. Eclog. vi. 22. *Gronov. Panissumæ*] Supra 111. 4.

6 *Dicam*] Nota, senem non dicere, 'donem,' aut 'largiar;' sed, *dicam* aliquid boni: hoc enim fit absque sumptu. *Lamb.*

8 *Silvani lucus*] Quidam 'lucos' dictos, Servio teste, asserunt, quod ibi lamina accenderentur causa religionis. De hoc 'lucos Silvani' auctor de limitibus: 'tertina Silvanus dicitur orientalis, cui est in confinio lucus positus.' Græci *ἄλος*. Glossæ, *lucus*. Hesychius, *ἄλῃ τεμένη*. Sic vocant loca arboribus conata, et consecrata. Ita Latini 'lucos,' silvas religione sacras; nec poëta tantum, sed omnes qui proprie locuti sunt. Plinius arbores dixit religiosas, quia non omnes tales: at 'lucos' absque epitheto, quia omnes sacri, et qui 'lucus' dicitur proprie, sacra silva est. *Salmas. Extra murum*] In suburbio. *Taubm.*

SCENA VII. 3 *Fac mentionem cum*] Id est, age cum eo verbis. Cistell. 1. 2. 15. Observanda syntaxis. *Gronov.*

4 *Resecroque*] Religione jurajurandi solvo. Obtestatus erat matrem Lyconides, ne eorum, quæ ipsi de Euclionis filia aliquando dixerat, apud avunculum mentionem faceret: nunc obsecrationis religione eam absolvit, rogatque, ut cum avunculo de amica colloquatur. *P. Pithæus.*

6 *Impetrassere*] Est idem quod 'impetraturum esse.' Nam sententia est: Colloquar cum avunculo Megadoro de te, et amica tua, Euclionis filia; ac quandoquidem ea a te vitata est, spero me impetraturum ab eo, ut tu eam ducas uxorem. *Vossius.*

10 *Uterum dolet*] Neutro et masc. genere usurpabant, auctore Nonio. *Taubm.*

11 *Juno Lucina*] Mirantur eruditi, quod in comædia palliata invocetur a

puerpera Juno Lucina. Sed injuria mirantur; et multo iniquius Terentium reprehendunt: utitur enim sermone Latino, sed qui Græcam Deam Ilithyiam exprimit. Itaque ab Horatio Carm. Sæcul. scribitur, 'Lenis Ilithyia, tuere matres.' Ex consuetudine Romana. Juno autem Lucina Diana est: 'Lucina' vero dicta, quod ejus opera partus in lucem prodeant, et lumen solis intueri incipiant. *Turneb.*

12 *Rem potiozem*] Quasi dicat: Non esse, ut argumentis multis matrem doceat, stuprasse se filiam, cum ipsa inibi sit, ut revera ostendat se vitiatam. *Gruterus.*

14 *Ut istuc*] Edit. vett. et Mss. Camer. et Pall. 3. 4. 5. 6. plane legunt, *Ut istuc, quod me oras, efficiam tibi, impetratum ab eo auferam*; nisi quod iidem omnes uno versu cuncta includant. At Pall. 1. et 2. non habent illa, *impetratum ab eo auferam*, cum glossema sint præcedentium, *efficiam tibi*. Camerarianus tamen adhuc omnia illa servat quæ comparent in vulg. quæ certe supervacua sunt. *Idem.*

20 *Sunt comitia*] Ubi de fama et salute mea agitur. Tractum a P. R. comitiis. *Taubm.* Vide *Pseud.* IV. 7.

SCENA VIII. 1 *Pici divitiis*] Nonius: 'Picos, veteres esse voluerunt, quos Græc. γήρας appellant.' Et hi ex montibus Hyperboreis aurum effodere creduntur. Herodotus etiam γήρας χρυσοφύλακας memorat apud Arimaspos gentem Scythicam. *Scalig.* Vide *Turneb.* XXIII. 26. XXIV. 23.

8 *Duco*] Id est, descendo, demitto me sensim. *Bozhorn.* Vide *Bacchid.* IV. 2.

SCENA IX. 1 *Perii, interii*] Vide notas *Capteiv.* III. 5. 45.

2 *Tene, tene*] Furem insequentes clamabant etiam, 'prehende furem.' *Briss.*

6 *Et creta*] Elegante nitidoque et *Delph.* et *Var. Clas.*

mundo vestitu cretatoque. Scribitur in homines tenniores; quibus cum copia mutandæ togæ non esset, tamen ut nitidi et melioris fortunæ apparent, sub dies ludoram togulam suam incretabant. *Lipsius.* *Plin.* XXXV. 15. et 17. Proprie dicuntur 'vestitu et creta se occultare,' qui toga candida simulant se probos et magistratu dignos. Inde Plautus transfert ad eos, qui honestate vestis mores improbos vel animum dissimulant. *Gronov.*

7 *Quid ais*] Ex abrupto ad alium, forte sibi oblatum, sermonem Euclio convertit, priori sententia nondum expleta. *Bozhorn.*

8 *Novi omnes*] Nihil hic video quod morari lectorem possit. Dicit, se scire fures esse in cavea complures; non mirandum si prius dixerit se novisse omnes. Oportet omnes novisse, qui sciret, qui fures ex illis, et qui non. Sed homo hic turbatus et quod amiserat quærens, cum et omnibus qui in cavea essent, eam sibi demonstrari peteret, cum nemo responderet, et omnes riderent, omnes se novisse ait, et fures esse complures. Non alia sententia existeret ex eorum correctione, *homines novi.* *Salmasius.*

11 *Tantum gemitu*] Pro *gemitu*; ut *senati, &c.* *Taubm.*

16 *Pati nequeo*] Id est, vivere, durare. Vide ad *Senecæ Thyestem* v. 470. *Gronov.*

17 *Ejulans*] *Cic. Tusc. lib. II.* 'Ingemiscere nonnunquam viro concessum est, idque raro: ejulare ne mulieri quidem,' &c. *Horat. Epod. x.* 'Et illa non virilis ejulatio.' *Lamb.*

SCENA X. 6 *Perditum ires*] Vid. *Persa* I. 2.

7 *Deus impulsor*] Significat Cupidinem; a quo impulsus fuit ad filiam amorem, et ad illam corrumpendam. *Lamb.*

13 *In nervo*] Id est, ut apud te mihi laqueo, seu potius ferro vinculo, interstringam gulam. *Lamb.*

Plaut.

5 Z

14 *Tactio est*] Est ambiguitas in 'tangere,' quod et furari, (unde 'tagaces' pro furibus) et cum muliere rem habere significat. Horat. Sat. 1. 2. 'matronam nullam ego tango.' *Passerat.* Epid. 11. 2. *Meam*] Scil. 'ollam,' ut quidem Euclio sentit; 'filiam,' ut Lyconides. *Lamb.*

18 *Luce claro*] Argumentum ab absurdo, et improbabili consequenti. Sic enim legendum; non *clara*: quod et Nonius tutatur. Cic. Offic. 111. 'luce claro in foro saltet.' *Lamb.*

20 *Nimis vile*] Id est, non potest satis magno emi vinum atque amor, siquidem vinum ebrio, amor amanti dant omnium facinorum licentiam et impunitatem. *Lamb.*

22 *Stultitiam*] Dicit *stultitiam*; quoniam stolidam omnia, quia abest malignitas, miseranda. *Boxhorn.*

25 *Haud caussificor*] Non recuso, οὐ προφασίζομαι. *Lamb.*

28 *Quin tu*] Qui civem Romanam vitiat, aut eam indotatam ducere, aut si hoc recusaret, capitis argui consuevit. Nec intererat, filiusne familias esset, an paterfamilias; ut testatur expresse Terent. Adelph. *Ravard.*

29 *Nisi refers*] 'Ἀποσιώκησις. scil. pœnas de te meritas sumam. *Lamb.*

30 *Rapiam*] Dixit, ut perturbatus; nam ad prætorem 'ducere,' et in jus 'vocare' licebat; 'rapere' non licebat, nisi ei, qui antestatus esset. *Lamb.* *Scribam dicam*] Ἰράσσομαι δίκην, id est, *accusabo*; nam ἡράσσω apud Græcos etiam *accuso* significat, id est, *diſco*, *κατηγγυῶ*. Δίκαι autem sunt κλήσεις et ἐγκλήματα. *Long.*

40 *De alia re rescivisse censen, quod*] De hoc genere loquendi scripsimus *Observat.* 111. 2. *Gronov.*

42 *Dic bona fide*] Jurabant et, 'per fidem,' simpliciter. Petron. 'Et, per fidem, inquam, pater, cujus hæc navis est, aut quos vehat, dicere potes?' 'Et per fidem;' id est, dic per fidem. Sanctissimum erat iurjurandum 'per

fidem.' *Herald.*

45 *Neque furem excipies*] Quod Nonius explicat, 'excusabis vel celabis,' dubitant an satis proprie: ipsi malint respici ad Festi 'Excipuum.' Alius, imo ait proprie: non uteris προσωποληψία; quicumque tandem sit, quem tu furem esse cognoveris, indicabis. Recte Nonius, 'celabis:' nam qui 'recipit' vel 'receptator' est, dat locum delitescendi. Hoc autem est hic 'excipere.' Sic Cicero pro L. Manilla de Mithridate: 'Hunc in illa fuga Tigranes rex excepit, diffidentemque rebus suis confirmavit.' *Gronov.*

51 *Eccillam*] Vide Milit. 111. 1.

53 *Renunciare repudium*] Remisit tibi per me repudium. *Lamb.*

57 *Quæ res tibi*] Formula precandi solemniss, qua utebantur initio rei cuiuslibet gerendæ, negotique contrahendi. *Lamb.*

62 *Si quid ego erga te*] Camerarianus, *Ut si quid ego.* Mss. Pall. *Ut quia ego*, ut et Junianus. Edd. veteres, *Ut quod ego*; et sic tres Vossiani cum Academico et Gudiano. Nec mutandum est: est enim elegans repetitio particulæ *ut*, de qua in Bacchides et ad Livium diximus. *Gronov.*

63 *Leges jubent*] Jubent enim leges eum, qui virginem vitiauit, eam aut dotare, aut uxorem ducere. *Lamb.*

67 *Quem hodie ego avom*] Genus loquendi permixtum. Vid. Epid. 11. 2. *Taubm.*

68 *Numerum cape*] Id est, accipe. Nonius. Tempus supputa, sc. a θεομοφορίοις. *Taubm.*

73 *In vado*] In salute explorata et certa. Sic Terent. Andr. v. 2. 'Omnis res est jam in vado.' *Lamb.*

77 *Anx*] *Staphyla.*

ACTUS V.

6 *Contollam*] Id est, congregiar; nam 'contollere' valet, conferre; ut 'protollere,' proferre. *Lamb.*

8 *Quia ego illi*] Moribus receptum, ut servus interdum cum domino quasi pacisceretur in certum pretium, quod si exsolisset, liber esset. Id pretium e peculio servi, vel adventitio lucro. Sen. Epist. 80. Qui cum fragi essent, raro serviebant ultra quinquennium; teste ipso Tullio Philippica VIII. *Gruter.*

9 *Manu me mittat*] 'Manumitti servus dicebatur, cum dominus aut caput ejus servi, aut aliud membrum tenens, dicebat, Hunc hominem liberum esse volo; et emittebat eum manu,' Festus.

11 *In faba*] Ne existimes rem nihili, puta vermiculum, quem 'midam' vocant, me reperisse; sed quiddam pretiosum. *Lamb.*

21 *At scin' quomodo*] Vide notas Amph. I. 1. 200.

Joannes Meursius scenam, quae nunc est ultima, fide codicis sui ita supplet. Quae quidem et in editione, quam Simon quidam Carpentinus Parisiis ante saeculum procuravit,

verbatim ita leguntur: ut et in Gryphii Lugdunensi, et Hervagii Basiliensi.

'Quid hic quondam parvulus addit? Non feram' unquam,' &c. [Vid. textum nostrum.] Verum nihilominus sic etiam mutila est. Quia vero haec comœdia, si ulla alia, frequentissime non legi solum, sed doceri agique solet; nec facile ap-
plausum mereri poterit, si ipsa solemni illo suo 'Plaudite' careat; patiamini, quæso, Persii nostri, pannum illum Bononiensem purpuræ huic Romanæ interea sic ad sui, dum forte melius quid ab aliquo vestrum impetretur. Erant quidem ad manum aliorum etiam Supplementa, nec displicebant, imprimis, Joach. Camerarii, et Georgii Reinmanni, Profess. Regiom. elegantissimi certe ingenii et doctrinæ: sed quia ille Codrus a multis jam annis in Quattuordecim sedit, loco eum pellere et excitare novus ego Oceanus aut apparitor forte non debui. *Taubm.*

CAPTEIVEI.

ARGUMENTUM. 2 *Alium quadr.*] Id est, alterum Hegionis filium, Pægnium, qui postea dictus est Tyndarus. 'Alius,' pro alter. *Taubm.* *Servus*] Stalagnus vendidit Theodoromedi.

4 *Natum*] Philopolemum; nam de altero nulla spes erat. *Taubm.*

6 *Is*] Tyndarus, qui servit Philocrati. *Taubm.*

7 *Amittatur*] Id est, dimittatur. *Douza.*

8 *Et is red.*] Philocrates Pseudotyndarus reduxit et Philopolemum et Stalagnum, qui olim Philocratis patri vendiderat Pægnium. *Lamb.*

9 *Alium*] Tyndarum, eundemque

Pægnium, quem putabat esse servum. *Taubm.*

PROLOGUS. 1 *Hos quas*] Constructio est, qualis illa Terent. 'Eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit!'. Item Amphitr. IV. 1. 'Naucratem quem convenire volui, in navi non erat.' Ridiculum hoc est Mureto: at non aliter quoque Cicero. *Grut.*

2 *Illi*] Pro illic.

4 *Est hujus*] Tyndari.

9 *Alide*] Pro Elide. Elis Achais oppidum. Sic autem restituit Turnebus: quod porrigendum est ad omnes locos, in quibus legitur, 'Au-

lide,' 'Allis,' 'Aulidis.' *Lambin.*

11 *Negat hercle*] 'Ανοστροφῇ, ad quandam obstreperantem Prologo, de ultima cavea. *Camer.*

13 *Mendicariet*] Histrionis, cui obstreperitur, vocem plerumque obtundit clamando: ravi autem contracta, exhibilatur: atque ita arte histrionica deserta cogitur mendicare. Nonius, 'Mendicariet,' pro 'mendicare.' *Lamb.*

14 *Tua causa*] Ego ea de causa, ut tu, qui in extrema scena stas, fabulæ argumentum intelligas, me rupturus non sum. *Pistor.*

15 *Ope vestra*] Id est, opibus vestris. Intelligit Quirites, quibus quinto quoque anno in lustrum ac censum civium R. nomina sua referre jus erat. *Taubm.*

16 *Accipite reliquum*] *Lambinum* et *Donzam* hic aiunt frustra esse: diel enim se nolle diutius immorari dicendis ab argumento et instituto alienis. Imo ipsi frustra fuere, non *Donza*. Ludit omnino *Plantus* in ambigua significatione τοῦ reliquum: quod si jungas cum τῇ accipite, est id quod de argumento dicendum restat, sed quod sequitur; ita continuatur, ac si significaret res alienum vel debitum. Sic *Cicero* ad *Atticum*: 'Maximè angit ratio reliquorum meorum.' *Plinius* *Epist.* III. 19. 'dam reliqua colonorum minuit.' *Leg.* 81. D. de condit. et dem. 'vel pariatore vel reliqua habente.' Unde 'reliquari,' 'reliquatio,' 'reliquator,' in libris juris. Par lasus *Cistellarie* prologo vs. 40. quem locum opportune apposuit *Donza*. *Gron.*

18 *Domium*] Domini sui *Hegionis* filium, et ita domium sive herum minorem, *Pagnium*. *Lamb.*

19 *Hic*] *Theodromedes* *Philocratis* pater. *Lamb.*

20 *Peculiarem*] 'Peculiare servos,' nuncupatos esse 'servos vicarios,' docet *Tit. Popma*.

21 *Hic nunc*] *Tyndarus*.

22 *Di nos quasi pilas*] Versant nos, et ut ipsis commodum est, male habent. 'Pilas et effigies viriles et muliebres ex lana compitalibus suspendebantur in compitis, quod hunc diem festum esse Deorum inferorum, quos vocant Lares, putarent; quibus tot pilas quot capita servorum, tot effigies quot essent liberi, ponebantur; ut vivis parcerent, et essent his pilis et simulacris contenti,' &c. *Festus*. Atque hoc illud esse arbitrator, quod etiamnum in superstitionibus Romanæ antiquitatis monumentis Lares Penatesque cum pilis depicti spectantur; quas in manibus gestantes versant quo pacto lubet: eoque haud dubie a callentissimo poeta allusum. *Donza*.

23 *Cum quo mutet*] Id est, pro quo recipiat. Ut *Ovidius* in septimo: 'Quemque ego cum robis, quas totus possidet orbis, Æsoniden mutasse velim:' id est, quem recipere, parare, meum facere velim, vel rebus omnibus aliis tanquam mercede data pro eo. Nam in permutatione non datur tantum, sed etiam accipitur: est igitur 'mutare rem cum re,' tam accipere quam dare rem pro re. Et geritur negotium inter personas, utrimque aliquid dantes et aliquid accipientes: ideo et 'mutare quid cum aliquo homine' bene dicitur. Sic *Sallustius* 'mancia et pecus mutare cum mercatoribus vino advectitio' est dare. *Iustinus* 'sexum cum matre mutasse' et dedisse et accepisse. Male igitur hic tentavere *Plantum*: male hæc genera loquendi aut carperunt, aut confuderunt. *Gronov.*

30 *Inde*] Ex *Elide*.

32 *Filio dum parceret*] Dummodo filio suo consuleret, eumque in libertatem vindicaret. *Lamb.*

33 *Reconciliare*] Recaperare.

34 *De quæstoribus*] *Urbanis* scilicet, qui ærarium curabant. Ii et manubias hostium prædasque vendebant. *Lamb.*

40 *Expedit*] Explicabit, ad exitum perducet. *Lamb.*

46 *Sua sibi*] Sua ipsorum. *Lamb.*

48 *De sua sententia*] Nullis aliis in consilium adhibita. Sic loquuntur boni scriptores, 'de consilii sententia,' 'de amicorum sententia.' *Lamb.*

51 *Cum recogito*] Sane quidam scripti, *rem cogito*: sed non omnium princeps Camerarianus. *Recogito*, sic, ut Columella lib. 1. 'Quæ cum animadverterem, sæpe mecum retractans recogitansque.' Utilitur et Cicero. *Gronov.*

53 *Hæc res ugetur*] Non *fabula* ponitur hic sexto casu, nec *vobis nobis* est vobis nobisque. Mos comicorum, ut loquantur, quasi ea comœdia non esset, sed vera et non simulata res ageretur. Vide Observationum notarum in Ecclesiasticos Scriptores caput secundum. Nos, inquit, hoc representabimus ornatu, voce, vultu gestuque quasi rem veram; quasi essemus illi quibus hoc evenit: vobis id erit spectaculum et ludus. *Gronov.*

53 *Sed etiam est*] *Etiam*, insuper, præterea. *Bozhor.*

55 *Non pertractate*] Non *scrutilliter*, aut lascive. 'Pertractare,' nostro vocabulum Venerem est. Asia. 'Oculando, oratione vinula venustula. Si papillam pertractavit.' *Soalig.* Agellius lib. ix.

56 *Versus immemorabiles*] Memoratu indigni, infandi. Cistell. ii. 1.

61 *Comico choragio*] Id est, 'comico instrumento et apparatu scenarum,' Featus. Tragœdiæ enim aguntur choragio tragico; comœdiæ, comico. *Lamb.*

63 *Proin, si quis*] Totius hujus loci hæc sententia est: Proinde, si quis pugnam spectandæ cupidus est, lites et valentiorum in se adversarium excitet. Sic fiet, ut pugnam inspectet tristem vieto sibi et funestam, adeo ut omnia pugnarum spectacula deinceps odio sit habiturus. *Bozhor.*

68 *Bellique*] Vult domi eos esse justissimos judices, et militiæ optimos bellatores. Domi autem *bellique*, id idem quod Terentio, 'domi militiæque,' Demostheni *ἐν οἰκίᾳ καὶ ἐν πόλει*.

ACTUS I.

SCENA I. 1 *Nomen indidit scorto mihi*] Turnebus hoc ex loco colligit parasitos appellatos fuisse 'scorta.' Imprudenter profecto: et periade ac si ex verbis his in Menæchmis, 'Inventus nomen indidit Peniculo mihi,' aliquis certet parasitos omnes vocatos fuisse 'Peniculos.' Uterque narrat, quid singulis ipsis acciderit; non quid universo generi: uterque refert nomen *προσηγοριᾶν* in se nunc factum esse *κῆρυον*. Illud planum ludi in ambiguo sensu *τοῦ invocatus*. Scortum vocabatur talos jacentibus in vino; ut Asinaria v. 2. 55. et Cureullione ii. 3. 77. At ego sicubi cœnæ nidor nares percussit, adsum invocatus. Hinc mihi facetus aliquis invocari solito nomen imposuit scorto. Locus ex Truculento, quem eodem torquet Turnebus, obscurus est et corruptus. *Gronov.*

3 *Derisores*] Id est, parasitos et palpones: nam 'ridere' et 'irridere' veteribus pro 'adulari' positum: triplexque genus parasitorum fuit, 'derisores,' 'plagipatidæ' sive 'Lacomæ,' et 'adulatores.' *Nonius.*

5 *Talos*] Vide Persa v. 1. Mil. ii. 2. Asin. v. 2.

7 *Planius*] Scilicet sumus invocati, id est, non vocati: quia neque ad cœnam vocamur, neque in talorum jactu invocamur, &c. Ludit in ambiguo: nam, *invocatus*, est etiam *ἐκκλητος*, non *vocatus*, et qui *ἀντρίματος καὶ ἀντρίκλῃτος* comparet. Ter. Eun. v. 9. 'Ut tua mihi domus Te præsentem, absente pateat; invocato ut sit locus semper.' *Taubm.*

10 *Res prolata*] Et pro Muræna, 'rebus prolatiis,' et ad Attic. lib.

VII. 'rerum prolatio,' apud Cic. significatur negotiorum suspensio, et jurisdictionis silentium, vel justitio indicto belli temporibus, vel feriis et vacationibus. Lucan. in Pison. 'si quando iudice fesso Turbida prolatis tacuerunt jurgia rebus.' *Camerar.*

12 *Caletur*] Dictum, ut 'statur,' 'sudatur.' Cochlea autem alia est a testudine, 'limax' etiam dicta nonnullis. *Grut.*

16 *Rurari*] 'Rurare' interpretantur rusticari: ego, opus ruri facere, rus colere; ut 'arare,' arum colere: hinc, 'rurationis Dii,' apud Apuleium, qui operi rustico faciundo præsent. *J. Gul.*

17 *Venatici*] Graciles, macri, ad cibum quærendum expediti. *Taubm.*

18 *Quando res redierant*] Quemadmodum feriis res prolata; ita iis exactis, rediisse, dicebantur. *Sicama.* *Molossici*] Sic, 'odiosici' et 'incommodistici,' non sunt Latina nomina, sed a Plauto sub persona Parasiti, risus movendi causa, a 'molosso,' 'odio,' et 'incommodo,' ita producta. *Lamb.*

20 *Nisi qui colaphos*] Parasiti, etsi non servi, maxime tamen serviles erant, qui libertatem offa venalem habebant, ejusque gratia præter irrisum, dieteria, colaphos, etiam ollas sibi in caput confringi permittebant. Hæ ollæ cinera erant repletæ; ut nimirum eo per totum corpus effuso, majorem risum præbitoribus suis exhiberent. *Meurs.*

22 *Portam trigeminam*] Ita dicta a tergeminis Horatiis et Curiatis: quæ eadem et 'Ostiensis,' quod per eam iretur Ostiam. *Lamb.* *Ad sacculum*] Sacculum locum fuisse puto extra trigeminam portam, in quo pauperes stipem mendicantes sedebant: nam extra hanc portam mendicabula pauperum fuisse, multis ex Cicerone probare possem. *Longol.*

24 *Rex*] Vide *Asinar.* *Potitus*] Ab hostibus captus est. Nos istam

asperitatem in meliorem receptam legem emollivimus, et interpretamur verbum *potitus* est, passive: subintelligimus, 'vi' aut 'opera': sicut *χάρις* subintelligunt Græci, et Sallustius. *Scaliger.*

SCENA II. 2 *Quæstoribus*] Vide notas supra Prol. vs. 34.

3 *Catenas singulares*] Quæ sunt singularum librarum. Sic 'ballistæ centenariæ,' quæ saxa centum pondo jaciebant: 'talentariæ,' quæ talenti pondo. *Turneb.* *Lambinus singularis* interpretatur singulares, id est, simplices, minoresque: atque has oppositas majoribus, patere ait ex sequenti, 'Istas majores,' &c. Alii interpretantur singulas; quasi dicat, non binas, sed singulis singulas.

5 *Si foris, ei*] Id est sive. *Sciop.* Vide *Merc.* II. 2.

7 *Avis fera*] Avis enim fera e cavea libenter evolat, neque postea reddit: istam lectionem requirit responsio vs. 14. *Turneb.*

9 *Satis est*] *Tò satis*, conclamatum est. *Sculig.*

11 *Non videre tu quidam*] Penitimo Dissaldaeus, *Non vid. re re ista tu quidam.* Nihil notandum est; et recte *Lambinus*: Non videria liber esse malle quam servire; nam istuc si velles, frugi fores, et operam dares, ut vel ventre castigato et genio defraudato comparares peculium, quo te redimères. *Gronov.*

12 *Si non est quod dem*] Dom. *Bandins*, qui *dem.* *Scriv.*

13 *Si dederis*] Scilicet te in pedes. *Taubm.* *Dem tibi*] Scilicet magnam malum. Est autem mirus lepos in verbo *dare*, toties iterato. *Lamb.*

14 *Avis me fera*] Id est, aufugiam, avolabo. *Lamb.*

15 *Ita ut dicis*] Luditur in verbis, *avis fera consimilem facere*: quod significat, et aufugere, ut *Iorarius*, et in caveam includere, ut *Hegio* accipit. Fiet, inquit, hic, ut dicis. Nam si aufugere volueris, profecto avis se-

re consimilem te a me factum videbis, in *caueum*, id est, arctiori custodia datum. *Boehm.* In *caueum*] Manet in metaphora: intelligit compedes, custodiam. *Lamb.*

17 *Quod ego*] Referendum ad illa superiora, ubi dixit, Hegionem homines captivos commercari, si forte queat aliquem invenire, quo filium suam permutet, *Quod ego quidem*, inquit, &c. *Lamb.*

20 *Antiquis moribus*] Antiqua, et quæ ab auro illo sæculo, habita sunt omnia meliora nostris: quia scilicet recentia a Deis propius etiam ad ipsos accedebant. Ita noster Trin. II. 2. 'antiquis vivito moribus.' *Taubm.*

21 *Cujus, &c.*] Id est, nunquam exhilaravi illum absque præmio aut mercede. *Gratius*] Id est, gratis. *Camer.*

26 *Quæstum carc.*] Quæstum ex captivis in carcerem coniectis. *Lamb.*

28 *Huc conciliari*] 'Conciliare aliquo,' est facere ut aliquo venias. Sic 'reconciliare' est reducere facere, supra Prolog. vs. 83. et infra I. 2. 65. et III. 4. 44. *Gronov.*

29 *Carnificinam facere*] Homines excarnificare, et quæstum ex carnificina illa querere. *Lamb.*

33 *Me juvat*] Mihi prodest: *μὲ βρῆσιν.* Hinc cibus *βρῆσις* appellatur a Græcis, eo quod juvet. *Lamb.*

36 *Egone non defleam*] Sambuci coddex habet, *ego me non defleam?* Recte, opinor, ludit parasitus in affinitate vocum *me* et *ne*. Nam re vera, magis ille dolebat suam, quam regis sui vicem, quamvis contra vellet ab Hegione intelligi. Propterea ait Hegio vs. 49. 'huic illuc dolet, Quia nunc remissus est edendi exercitus.' Dignus parasito jocus. *Dissald.*

44 *Unicus*] Id est, unice dilectus. Græci *ἀγαπητὸν* dicunt. Ita unicum Hectoris filium 'Ἐκτορῶντος ἀγαπητὸν dixit Homerus. Sic 'unicum amicum' Romani dicunt, quem plus amant ceteris. *Taubm.*

50 *Quia nunc remissus*] Verba sum-

nam ad rempublicam pertinentia ad parasiticas conas lepide ac ridicule detorquet. 'Remissus exercitus' dicebatur, quum cessaret maximus comitatus sive comitia centuriata: quemadmodum 'imperatus exercitus,' quum agerentur centuriata comitia. Sic 'remissus exercitus' edendi est parasito, quum non coitit ad convivium: 'imperatus,' cum sagitta ceditur, vino et victu, piscatu probo, electili, sodales inter vita colitur. Neque abhorret illud, 'qui posset tibi.' Nam et consul imperabat exercitum præconi, jubebatque eum vocare inlicium Quirites. Sic exercitus edendi parasito imperabatur quum mittebatur obsonatum, III. 1. aut fiebat cellarius, IV. 2. quum jubebatur contrahere Quirites pistorienses, placentinos, turdetanos, &c. hoc est, ex pistorum, dulciariorum, aucupum, piscatorum, scitamentiis et malleis epulum parare. Vide Observat. I. 1. *Posses*, est, aunderet aut vellet. Legendum autem vel *quem duxi*, vel *quem dixi*. *Gronov.*

57 *Pistoriensibus*] 'Pistorium,' oppidum est Italiæ. Hæc autem nomina populorum ad esculenta per jocum transfert. Sane *Pistorienses* ut habet Ms. *Camer.* hic etiam 'coquos' complecti videmus; nam 'coquum' et 'pistorem' apud aliquos eundem fuisse monet Festus. *Taubm.*

59 *Paniceis*] Populi a Pana urbe Samnitium denominati: videatur Strabo I. v. *Placentinis*] Alludit ad eos, qui placentas conficiunt. Glossæ: *πλακωντάρδιος*, *placentarius*, *dulciarius*. *Taubm.*

60 *Turdetanis*] Significat eos, qui turdos vendunt. Vide mihi Strabon. I. III. et Comment. Is. Casanboni, qui de Turdetania, sive Bætica, quæ Hispaniæ regio, accurate scribit. *Taubm.* *Ficedulensibus*] Ficedulæ, vicus Romanus. Alludit ad ficedularum venditores. *Lamb.*

61 *Maritumi*] Piscatores, qui sunt

multorum generum. *Lamb.*

65 *Reconciliassere*] Reducem futurum. Est autem infinit. modi antiqui, futuri temporis. Sic Amph. 'expugnassere,' Aul. 'impetrassere,' *Lamb.*

66 *Eccum*] Vide notas Amphit. Prolog. vs. 120.

73 *Si pauxillum potes Contentus*] 'Contentus aliquo' dicimus, non 'aliquid.' Est quidem fragmentum Ciceronis apud Nonium: 'me aut amabis, vel, quod contentus sum, diliges.' Sed ille haud dubie scripsit 'quo/ Quid si ergo rō *Contentus* accipiamus eo sensu, quem observavimus in Asinaria I. 1. 63. et 'esse' pro edere? ut sit, si pauxillo potes parvus contentusque vesci. *Gronov.*

76 *Age sis roga*] Quæ præcedunt et sequuntur, male intellecta interpretibus, quædam et male lecta, personæ etiam turbatæ. Hegio, quoniam suus est natalis, parasitum ad cœnam vocare velle se ait. 'Hæg. Quia mihi natalis est dies.' Respondet parasitus, 'facete dictum.' Quasi diceret, Dubiumne id est, quin vocatus veniam, cum invitatus solem sæpe venire? Non ergo multum operæ sumendum esse in se vocando. Supra dixit ideo se scortum esse vocatum, quia 'invocatus soleret esse in convivio.' Sed addit senex qua conditione enim vocatum velit, 'sed si pauxillo potes contentus esse.' Ad hæc reponit parasitus, 'ne perpauxillum modo, Nam istoc me assiduo victu delecto domi.' Hic enim versus parasito debet tribui, qui perperam Hegioni adscribitur in vulgatis. Respondet ergo parasitus se posse contentum esse pauxillo, modo ne illud pauxillum fiat perpauxillum: possum accipere conditionem cœnæ tuæ, ut pauxillo sim contentus. Perpauxillum mihi ordinarium est et quotidianum, cum domicenjo laboro. Quæ sequuntur, verba Hegionis sunt, non parasiti. Hæg. *Age sis, rogo.*

Age sis ergo, inquit Hegio, cum peasis pauxillo contentus esse, ego te rogo ut venias. Perperam vulgo editur, *roga*. Quæ subjiciuntur, parasito dari debent, non Hegioni. Cum enim dixisset Hegio, 'Age sis, rogo,' respondet parasitus, 'Emptum, nisi qui meliorem adferet, Quæ mihi atque amicis placeat conditio magis. Quasi fundum vendens, meis me addicam legibus.' Hæc omnia parasiti sunt, quæ perperam Hegioni tribuuntur. Roganti ad cœnam Hegioni his verbis, 'age sis rogo,' respondet parasitus, 'emptum: hoc est, res empti tibi est; ego tibi sum addictus, nisi quis meliorem conditionem adferat, quæ mihi atque amicis placeat magis. Hæc erat formula fundorum in diem addictorum. 'Ille fundus centum esto tibi emptus, nisi quis intra Kalendas Januarias meliorem conditionem attulerit, vel facerit,' ut habetur leg. I. D. de in diem additione. Parasitus ergo qui se tanquam fundus suis legibus addicebat, non aliter se vendit quam sub hac conditione, ut si lautioris cœnæ spes ei non appareat, mancipatus sit Hegioni. *Salmas.* *Age sis, rogo*] Subscribo libens *Salmasio*. Hegio ait, *Age sis, rogo*. Quod accipiendum, quasi esset, *Age sis, veni, rogo*. Plerumque enim ista formula, 'age sis,' cum alius verbi imperativo ponitur: quod hic intelligitur. Parasitus captat argutiam in verbo 'rogo,' quasi rogasset, ut solebant in auctionibus. Epidico III. 4. 'Estne mihi empti hæc?' Et quia penes senem tristem ac priusquam invitaret, ut parvi cibi esset, excipientem minus laute se futurum esse prospiciebat, quam apud bilaros et escæ maximæ juvenes, ob nescio quam spem aliam ambigue promittit. 'Emptum, nisi qui meliorem adferet, Quæ mihi atque amicis placeat conditio magis, Quasi fundum vendam, meis me addicam legibus.' Hoc solum addo, me

ita distingui malle, et continuari, 'emptum me addicam.' Sic in l. 41. D. de R. V. 'Si quis hac lege emerit, ut si alius meliorem conditionem attulerit, recedat ab auctione.' Martialis II. 63. 'Cœnabis belle, Juli Cerealis, apud me; Conditio est melior si tibi nulla, veni.' 'Atque amicis,' ait, quia solebant et de re familiari amicos in consilium adhibere. 'Meis legibus,' ut Asinaria I. 3. 'Habeo, unde istuc tibi quod poscis dem, sed in leges meas Dabo.' Persa I. 2, 'atque etiam mea lege adscribitur.' Gronov.

78 *Meis me addicam legibus*] Meo modo et conditione utar.

80 *Sed si venturus*] Si venturus cœnatum es ad me, veni tempestive et mature. Turneb. *Hem! vel jam, &c.*] Fuit qui ex antiquæ scripturæ vestigiis, 'æmulis,' *Æm multis otium est*, legerat, hoc sensu: meis jam jumentis otium est, nec ullo occupatus sum opere. Qui, medius fidius, sensus non indignus est Plantino sale; ut parasitus de se quasi mulione loquatur. Itaque ne discedebat quidem: ac enim prope, ut discedat, cogit senex, dicens, *Imo venare leporem, &c.* Turneb.

81 *I modo*] Hunc versiculum tali modo rescribendum vel adhuc puer olim vidi, *Modo venare leporem, nunc erem tenes.* Dicit parasito senex victum suum asperum esse, proinde si velit molliorem melioremque, aliam mensam quærat. 'Eri,' hoc est, erinaceo, asperum victum suum comparat spinulento animali: mollem autem et delicatum 'lepori,' cujus pilo nihil mollius: asper victus quo apud me cœnabis, tibi paratus est: *nunc erem tenes*; si tibi displicet hic eras, leporem venare, id est, molliorem apud alium quære. Male Scalliger legebat nunc *Cirim tenes*; quod editiones nuperræ male receperunt. *Salmas.* *Venare leporem, nunc erem tenes*] Instar proverbii ad eos, qui

conditionem parum commodam nacti, meliorem quærere jubentur: aut etiam, qui optimum se invenisse rati in multo vilius inciderunt; eoque ulterius vestigandum momentur. Ceterum non est sua laus intervertenda Jane Mellero Palmerio, qui primus sic legendum esse vidit. Propert. II. 10. 'mihi sit lepores audacia molles Excipere.' Gronov.

82 *Nam meus scruposam*] Alludit ad proverb. 'Terere saxosam viam,' pro eo quod est, in difficultatibus versari. Scal.

84 *Calceatis dentibus*] Hoc vult parasitus: Quamvis dicis victum tuum asperum et scruposum esse, non detarrebis tamen, quin veniam, et quidem cum dentibus calceatis, id est, ita munitis, ut viam illam scruposam facile conficere possint. Metaphora ducta a viatoribus, qui per saxa et scrupos ituri calceis se diligentius muniant; cum in locis planis, nudis sæpe pedibus incendant. Pistor.

86 *Terrestria cœna*] Interpretatur, quod obscurius dixerat Hegio. Est autem *terrestria cœna*, quæ nihil nisi terra natum habet: quam Horatius egregie 'cœnam sine sanguine' dixit, imitatione Græcæ. Diphilus: *βέλτον, ἀλλ' οὐδ' αἷμα ἔχειν.* Pet. Victor.

87 *Curato*] Si istam cœnam parare cogitas, eam ægrotis apponito, qui tenui victu alendi sunt. Lamb.

89 *Subducam ratiunculam*] 'Subducere rationem,' est digitis seorsum et secreto putare rationem, ut appareat, quid nobis debeat, quid nos aliiq. *Taubm.*

ACTUS II.

SCENA I. 4 *Erenit*] Proprie: nam servitus, libertas, divitiæ, &c. a Luceat. lib. I. appellantur 'eventa.' *Mos bonus est*] Καλὸν ἐστὶν ἦθος, hoc est, πρὸς ἀνδρὸς ἐστὶν ἡθὴ καλὰ ἔχοντος: bene moratos decet. Non minus differunt Latinis 'mos' et 'mores,' quam Græcis ἦθος et ἥθος, quæ et necessa-

rio a sapientibus distinguantur. *Caenob.*

5 *Eamque herili*] Legendum et emendandum censeet Lambinus, *Eamque et herile imperium ingenii vestris lenē reddere*. Hac sententia : Et mos bonus est, lenem reddere eam servitutem, et herile imperium lenē reddere, *ingeniis vestris* : quod valet, diligenter et fideliter serviendo, libenterque parendo. *Ingeniis vestris*, non sunt dandi casus, sed auferendi. *Lenē* vero conjungi debet cum *herili imperio*, non *ingeniis vestris*. Boxhorn. *Eamque herili*] Simplicissimum videtur, *Eique herile imperium ingenii vestris lenē reddere*. Gronov.

7 *Oculis multam miseriam additis*] Hæc est conjectura Camerarii. Prius edebatur, *multa oculis multa misera editis*. Optimus codex et Langianus, *multa oculis multa miraculis*. Ex hac scriptura conjiciendum. Nam quod alli scripti, *mira dicis, mira cedis, mira cuditis*, fecerunt pro capto quisque suo librarii. Vide an fuerit, *Ejulatione haud opus est : multam oculis modo irrogatis*. Habes 'irrogare multam' apud Ciceronem, Livium, nostrum in hac ipsa fabula. 'Multo' autem pro 'modo,' et vicissim in vett. codd. sæpe animadvertimus. Gronov.

13 *Officium quod est*] *Est*, pro 'sit,' more Plantino. *Officium* autem hic fuga est. *Taubm.* Imo 'officii' nomine captivi intelligi hi volunt omne obsequium, quod domino debebant. Dicunt autem, id præstare se posse, etiam vinculis solutos. Cur ergo vinculis non solverentur? Interim meditantur fugam. *Boxhorn.*

14 *Fingitis*] Non vulgariter dictum, 'fugam fingere,' pro moliri et struere fugam : sed honeste inprimis, et antiqua ratione loquendi. Lucill. 'Sed fuga fingitur, timido vadit pede percitus.' *J. Gul.*

17 *Sine his arbitris*] Scil. captivis illis. *Lamb.*

19 *Incipisse*] *Mass. incipisse*. Veteres dicebant 'incipio,' 'incipesso,' sicut 'lacio,' 'lacezzo,' 'facio,' 'faccio,' 'capio,' 'capesso.' *Mewrs.* Verba in 'isso' vel ἀρχίζω sunt, vel primigeniorum loco usurpantur : nec imitationem significant, nisi quæ a nominibus veniunt. *Vossius.*

21 *Cum, quæ*] Nihil hic difficultatis. Legitur ferme in omnibus, *cum, quæ volumus, copia est*, id est, cum eorū quæ volumus copia est, facultas est, et ejus copię facilius nos compotes. *Salmas.* Imo omnes scripti, *ea facilius nos* ; sine τῇ et, sine τῇ ejus. Scribendum igitur, *cum, quam volumus nos Copiam, ea facilius nos compotes*. Juxta Latine 'compos aliquo' ac 'compos alicujus' dicitur. *Attias* : 'magnis compotem et multis malis.' *Gronov.*

24 *Arbitrari*] Id est, spectare, auribus excipere, oculis cernere. *Lamb.*

26 *Nisi astu colas*] Nisi callide tractentur.

29 *Sobrie*] *Νηφάλως*, considerate. *Douza.*

34 *Vilitati*] Vitam ac salutem meam vilem et quasi venalem habere, minimique æstimare. *Carum caput*] Græcorum more, *φίλη κεφαλῇ*, vel τιμὰ κεφαλῇ. *Douza.*

37 *Dum id impetrant*] Impetrare conantur. *Lamb.*

45 *Animum ostenderunt suum*] Suam voluntatem aperuerunt, ac declararunt. *Lamb.*

47 *Oro per precem*] *Orare per precem*, est orare precando vel prece, ut Horat. dixit, 'Oratus multa prece.' *Lamb.*

53 *Memoriter meminisse*] Sic *Afran.* 'memoriter meminī.' Sed vim horum non sensit Lambinus. Vide tu mihi notas *Asin.* III. 2. *Taubm.*

SCENA II. 3 *Ne questioni essemus*] Hoc est, ne opus esset nos querere. *Dissal.*

12 *Ignavi fuimus*] Fortium virorum videtur, in proeliis aut vincere, aut mori : qui enim capiuntur, vix inter-

dum effugiunt ignaviæ aut certe *φολοφυχίας*, notam. Atque hoc significavit Philocrates Plautinus, &c. *Muretus*.

15 *Id nescium*] Id ignoratum et incognitum dicam tibi. 'Nescius' significat, et eum qui nescit, et quod nescitur. *Lamb.* Plane ut 'dubium' dicimus et eum qui dubitat, et id de quo dubitatur. *Bozhoorn*.

16 *Attinet*] Admotus tenet: scilicet Philocrates. *Taubm.*

17 *Involucrum*] *Leg. involucrum*, quod interpretor linteum illud, quo tonsores solent humeros tondendorum involvere, ne vestis capilli tonsi lapsu inquinetur: *ὀμόλιον* vocat Plutarchus. Significat, Philocratem sine ulla accurata cura, et sine ullo pudore aut metu Hegionem decepturum. *Turneb.*

18 *Strictim*] 'Strictim tondere,' est tondere ad entem, *ἐν χροῖ καλεῖν*. *Per pectinem*, est paullo longius a cute interposito pectine tondere. Sic Græcis duo tondendi genera sunt, *σκληρὸν* et *κῆπος* illud strictim, hoc secus. *Turneb.* Manet autem in allegoria, ducta a tonsore. Significat vero, senem velut in tonstrina esse, ut a Philocrate omnibus modis decipiatur, strictim, et per pectinem tondendo, et ad mutilando, id est, non leniter, sed prorsus et penitus decipiendo. *Lamb.*

21 *Proximum quod sit bono*] Et hic tacent. At mihi quinque scripti codices offerunt *bonum*. Quo inducor, ut suspicer, *Proxime quod sit bonum, quodque a malo longissime*. Genus loquendi in Observationibus et ad Livium illustravimus. *Gronov.*

24 *Eugepa*] Gestientis lætitia interjectio est. *J. Guliel.* *Thalem talento*] Thalem, qui unus e septem sapientibus, præ hoc contemnam, et eum talento mihi addictum emere nolim: quia Philocrates scilicet multo est sapientior. *Lamb.*

25 *Ad sapientiam*] 'Ad' comparationem etiam notat: ut hic, et apud

Cic. de Oratore lib. II. 'Nihil ad Persium.' Terent. 'At nihil ad nostram hanc.' *Lamb.*

27 *Illic Philocrates*] Sic eum appellat errans, cum sit Tyndarus. *Lamb.*

30 *Cum in Aleis*] Cum, ait, tam gratus ille sit in civitate sua, ecquid in re bene nuncta est? Dixerat autem falsus ille Tyndarus, Philocratis familiam atque ipsum adeo et polere illic plurimum, et celi maxime ab Aliis. Verum, quid causæ arbitramur, cur hic noster 'Aleos' semper et 'Alidem' nominet, cum omnes ceteri Latini scriptores 'Eleos' et 'Elidem'? An, quod ea nomina ita elata minus nova essent Romanis hominibus, rudibus adhuc et imperitis rerum Græcarum? equidem censeo; nam neque 'Alia' fluvio Latinum, neque 'Alieni' die' fasti clarius quicquam habent. *J. Gul.*

31 *Unde excoquat*] *J. Douza leg. unde excoquat sebum*. *Hæ. senex* Quid pater? vivitne? Sed nihil fuit immutandum. Ait, tam opimas esse opes, ut senex ex illis posset sebum excoquere. Ex mentione *senis* facta admonitus Hegio, rogat an adhuc vivat ejus pater. Sic itaque dispunge, *unde excoquat sebum senex* (hoc est, pater). *Hæ. quid? pater vivitne?* Dissald. Cum autem sebum, ut Nonius ait, 'fiat ex adipe ruminantium,' opinantur quidam, Philocratis patris divitias fuisse in re pecuaria. *Lamb.*

33 *Orcum scire*] Nam quicquid mortuum est, apud Orcum est. *Lamb.*

35 *Thesaurorchrysonicochrysidæ*] Lussit, more veteris comædiæ, in mirifica nominis compositione. Est autem hujus significatio, 'thesauri,' et 'auri,' et 'victoriæ.' Si autem scribatur *Thesaurorchrysonychochrysidæ*, 'unguis' erit significatio in nomine. *Camerar.* *Lege Thesaurorchrysonicochrysidæ*. Quæ dicuntur a Philocr. meam confirmant sententiam, 'Imo edepol propter avaritiam,' &c. Nam avari est *ἀφρ-*

τεν τοὺς θησαυροὺς audacis et factiosi, *μικρὴ δύνασθαι τῷ χρυσῷ*. Erit ergo senex ille aut *θησαυροχρυσουρυχοχρυσόδης*, aut potius *θησαυροκρυφονυχοχρυσόδης*, quasi qui unguis, iisque tantum non omnibus, auri sui thesaurum abscondat: nam, 'omnibus unguis,' idem est quod omnibus nervis ac viribus. Cic. *Tuscul. II. Herald.*

36 *Inditum id nomen quasi est*] Suspicio ipsi Plauto scriptum esse, ut alioqui solet loqui; et verum esse *ὄρεψερτον*. Vide *Observ. III. 9. Gronov.*

37 *Audaciam*] 'Audacia' hic est aviditas, audacter invadens alienum. *Turneb.*

39 *Pertinax*] Id est, valde tenax. 'Pertendere' est τὸ *ὀρεπιδιαιρεῖσθαι*, ad verbum. *Propert.* 'Pertendens animo.' Plautus more suo allusit ad etymologiam veram; non enim a 'pertendendo,' sed a 'pertinendo.' *Scalig.*

40 *Quando*] Non est ea vox in *Mss. Lang.* et sane quid aliud est quam interpretamentum τοῦ *ubi*? *Dissald.*

41 *Samiiis vasis*] Id est, testaceis fetilibus. Celebrata terra Samia ad figulina, omnium auctorum testimonio: nihil autem ad aurum et argentum, quibus in sacrificiis utebantur ditiores. *Longol. Samiis*] Vide *Menæchm. I. 2. 65.* et inprimis *Alex.* ab *Alexand.* atque inibi *Tiraquell. Taubm.*

42 *Surripit*] *Scil.* 'vana' si non Samiis, sed aliis pretiosioribus utatur: quo ipso apparet, nullam fuisse familiam paulo locupletiores, in qua non essent sacrorum vasa, quibus uterentur ad rem divinam, sumptuosiora. *Guther.*

54 *Fortuna humana*] Id est, res humanas. 'Fortunam,' ait *Sallust.* 'plerasque res ex libidine sua agitare.' Et secundum *Plin.* 'Fortuna utramque paginam facit.'

63 *Est profecto*] Formula olim recepta est, qua, 'Deos esse,' exclamabant.

Livius lib. III. 'Dum pro se quisque, Deos esse, et non neglegere humana, fremunt.' *Brisson.*

71 *Ne patri decere*] 'Decere' junxit cum dandi casu, ut in *Anaph.* 'Capiam ornatum qui potis decet.' Sententia hæc est: Te obtestor, *Hegio*, ne meæ divitiæ te faciant pecuniæ avidiorem, atque ad quæstum attentiores; ut ne, si ita feceris, patrem meum decere videatur, tametsi unicus ei sim filius, relinquere me apud te in servitute, tuo sumptu copiose viventem, potius, quam me impenso pretio abs te redimere, ut illic, ubi minime honestum est, nempe in patria et apud notos, mendicus et egens vivam. *Lamb.*

76 *Scio ego*] Duo hic opponit *Hegio*: Scio quidem multos avaritia sua ditatos: sed et hoc scio, eos qui in eorum in loco neglexere, rem fecisse. *Gruterus.*

77 *Est etiam, ubi*] Est etiam tempus vel locus, &c. Sic *Ter. Adelph. II. 2.* 'Pecuniam in loco negligere, maximum interdum est lucrum.' Bene sententiam castigat, 'in loco, interdum.' *Taubm.*

82 *Amittam*] Snum hoc sibi quodammodo *Plautus* habet, ut 'anittere,' pro a se dimittere usurpet: ita *Terent.* *Heant. III. 1.* 'prius Pecuniam omnem, quam abs te amittas filium.' Et *Virgil. Æn. II.* 'Quisquis es, amissos hinc jam obliviscere Graios.' *Taubm.*

84 *Privatam servitutem*] Servitus quædam privata, quædam publica. Isti servi, late sumto vocabulo, publici nominantur, qui, licet servitute liberati manuque missi fuerint, ministerium tamen publicum aut magistratibus aut sacerdotibus exhibent: qui ex libertinorum corpore plerumque sumebantur. *Faber.*

86 *Tam hoc quidem tibi in proclivi*] Hyperbole: quid enim proclivius esse potest imbri decedente? Sic *Sallust.* *Orat. II. ad C. Cæsar.* 'alia omnia in

proelivi erant.' *Lamb.*

88 *Dum ab re ne quid ores*] Contra honestum et usum. Ita Trinum. 'ab re consilii,' id est, frustra. *Taubm.*

89 *Donicum*] Donec ille huc redierit. *Donicum* antiquum, pro donec: quo et Lucretius usus est non semel. *Lamb.*

90 *Ut aestimatum hunc mihi des*] Sic Mercatore 1. 1. 'Lucrum ingens facto, præterquam mihi mens pater dedit aestimatas merces.' Paullus lib. 11. Recept. sent. tit. 4. 'Si rem aestimatam tibi dedero, ut ea distracta pretium ad me deferas.' Gronov. *Æstimatum*] Ut, si non redierit, solvam ipse tibi quanti fuerit aestimatus. *Lamb.*

95 *Transactum reddet*] Confectum reddet. *Lamb.*

97 *Servus ex sententia*] Servus ei grator atque acceptior. *Lamb.*

100 *Quod me esse*] Lego, quod *med esse scio erga benevolam*. Nam causam mittendi habere debeat alterius in se benevolentiam, non suam in alterum. *J. Gullielm.*

104 *Optima imo*] Sic libri optimi. Sed nec credendum *Lambino*, aliquid aliud dicturum fuisse Tyndarum sive Pseudophilocratem, nisi Hegio interpellasset: neque admittenda distinctio Camerarii, *Optima: imo*. *Gullielmus* vero quod adfert, *imo optime*, in eo duplex peccatum est. Prius, quod nescit juxta eleganter atque exquisitis particulis aliud verbum vel vocabulum a fronte præponi. *Aulular.* iv. 10. 'pernego imo.' *Plin. in Panegy.* 'quæso imo et obteator.' Vide ad *Livium* xxxviii. 43. Deinde quod adverbium facit pro nomine, secutus *Lambinium*, subaudientem etiam 'dicis.' Ad interrogationem illam, *Num quæ causa est, quin fiat*, simpliciter quidem respondebant, 'Nulla,' ut *Amphit.* 11. 2. 223. at doctius, *Optima*. Id ortum ab religiosis veterum et ubique *εὐφημῶν* gestientibus. Nam 'nihil' aut 'nulla' *δυσφημα* 'nulli'

enim illis mortui. Et idem efficiebat alterum: nam si optima erat causa, ut fieret, vel cur fieret, utique et erat nulla, quin vel cur non fieret. Sic *Aulular.* 11. 2. 84. 'Sed nuptias hodie quin faciamus, num quæ causa est? *Eu.* Imo edepol optima.' *Trinummo* v. 2. 64. 'Num quid causæ est, quin uxorem cras ducam domum? *C.* Optimum est: licet.' Ubi sane vix est, ut non etiam scripserit *Plautus*, 'Optuma est.' *Terentius Andria* v. 4. 'De uxore, ita ut possedi, nihil mutat *Chremes*. *Ch.* Causa optima est.' Refugit enim et hic dicere 'Nihil.' Nec nimis abit illud *Aulular.* iv. 10. 42: 'Dic bona fide, tu id aurum non surripuisti? *Ly.* Bona. *Eu.* Neque scia, quis abstulerit? *Ly.* Istuc quoque bona.' Ejusdem *εὐφημῶν* est, quod in discessu interroganti, 'Numquid vis?' malebant respondere 'Recte,' quam 'Nihil.' *Terentius Eunuchus* 11. 2. 50. 'Rogo, numquid velit?' 'Recte,' inquit, 'abeo.' Cui simile in *Hecyra* 111. 2. 'Quid tu igitur lacrimas, aut quid es tam tristis? *Pa.* Recte, mater.' Et *Plauti in Mercat.* 11. 3. 'Unde incedia, quid festinas, quæ te mi? *Ch.* Recte, pater.' Et tamen hoc 'Recte' senen eodem est quo 'Nihil:' nimirum in primo, *Nihil* volo, nisi vos recte rem gerere, recte se omnia habere. Aut adeo in omnibus: Recte omnia se habent. *Donatus* in *Hecyram*: 'Sic dicimus, quum sine injuria interrogantis aliquid reticemus. Alii 'Recte' sic accipiunt, ut intelligant, Nihil est mali.' Sic in formula *SC.* per discessionem: 'Qui hoc censetis, illac transite: qui alia omnia, in eam partem, qua censetis.' 'His verbis,' inquit *Festus*, 'præit ominis videlicet causa, ne dicat, 'Qui non censetis.' Hinc intelligitur, quod est in *Casina*. 11. 6. 58. 'Cor omen mihi vituperat?' De quo ad illum locum. *Gronov.*

107 *Collaria*] 'Collaria,' sive 'collare,' vinculi genus, quo collum ad-

stringitur. Lucillus lib. xxix. 'Cum manicis, catalo collereque, ut fugitivum, Deportem.' Tum 'collas' et 'collum' dixisse veteres, docet Nonius.

108 *Gratia ea gravis est bonis*] Scribitur in libris, *gratia ac gravis est bonis*, non *gratia ea gravis est bonis*. Nos ex vestigiis antiquæ lectionis scribendum putamus, *Quod bonis bene fit, beneficium gratia ac gravis est bonis*. Id est, id gratum ac grave est bonis. Id alio loco, totidem ferme verbis et iidem expressit. In Persa iv. 5. 11. 'Si quid bonis bene fit, esse idem et grave et gratum solet.' Istic dixit, gratia est et gravis est bonis, cum ipsis bene fit, id est, gratum et grave habent. Ubi grave ponitur pro pretioso, nam quæ ad pondus dantur, quo graviora eo majoris pretii, Unde apud Symmachum, 'in gravi donò habeo.' Quibus autem gratum et grave beneficium quod acceperant, solent et iidem operam ponere, ut se gratos ac memores testentur, parem referendo gratiam. *Salmas. Gratia ea gravis*] Ignoro libros, in quibus sit, *gratia ac gravis*, præter editionem primam Parei, in qua cum id reprehendisset Gruterus, respondit alter operam esse mendum. Nec possum capere, *beneficium est gravis*. Nihil melius vulgato, quicquid consentiunt scripti, et id ita explicandum: *Quod beneficium bonis bene fit*, id est, recte atque opportune confertur, *ea gratia*, id est, ob id gratia, *est bonis gravis*, impensa, plena. Gronov.

SCENA III. 8 *Utroque, &c.*] Vide notas Epid. iii. 2. 35.

11 *Ea*] Sc. 'ratione,' seu, ob eam causam. *Lamb. Tuapte*] Dandi casus est. Douza. Sed uterque Lamb. et Douza falluntur. Ne dubita, quin scripserit Plautus, *Tu tibi a tuapte ingenio prodes plurimum*. Vera phrasis Plantina est. Trucul. iv. 3. 'ab ingenio improbus est.' Boethorn.

10 *Qui me*] Hellenismus; nam La-

tino more dixisset: *Qui, quid ego rerum hic agitem, et quid fieri velim, omnem rem patri meo illuc ordine perferat.* *Lamb. Qui me quid rerum*] Recte Lambinus, et nugatur, qui *quod me conjungit cum re perferat.* Enallage accusativi est frequentissima Plauto et aliis scriptoribus. Vide ad Senec. de Benef. iv. 32. Gronov.

20 *Si non rebilas hac*] *Si non redeas hac.* 'Betere' antiquum, hoc est, ire: tunc 'rebitere,' 'perbitere,' 'præterbitere,' hoc est, redire, perire, præterire. Pacuvius in Medo: 'Si resto pergit iter: tum si ire conor prohibet betere.' Nonius.

25 *Ut adhuc locorum feci*] *Ut usque ad hoc tempus feci.* *Lamb.*

30 *Benevolentem*] *Benevolam.* Usitata vox Plauto, ut et Terentio. *Lamb.*

33 *Facile memoria memini tamen*] *Intelligitur, 'etiãsi nihil dicas.'* Male, *memini a me*: male Tyndaro datur *quod tamen*, tanquam intelligatur, 'dicendum fuit.' Quasi non post paulo, 'geassisse morem in tantis æternis tamen.' Et sic Plautus centies. Gronov.

36 *Quæ memini*] *Memorem mones*: qui autem memorem monet, moratur eum quem monet, et tempus frustra conterit. *Lamb.*

38 *Quam primum poteris*] *Lege poteris, scil. 'pater.'* Quamprimum poterit, remittat. Boethorn.

40 *Meus mihi*] 'Præterea nemo dicendo consequi possit, quantum referat ad voluptatem, existimare aliquid esse proprie suum.' Aristoteles Polit. ii.

56 *Med erga*] *Pro erga me.*

61 *Istic pol*] *Notandum loquendi genus.* Hoc autem vult: Centum partibus magis a me laudari meritis est, quam ego ab eo laudor, seu laudatus sum. *Lamb.*

65 *Magis*] *Ordo est, Non magis possum factum velle, id est, non magis possum cupere id effectum redere, quod dico, quam re conitar, ut*

fiat. *Lamb.*

66 *Testem laudo*] Id est, nomino. Nonius, qui hunc locum profert. Agell. ii. 6.

74 *Ignores*] Id est, asperneris, et quasi ignotum negligas. Sic Amphitr. iv. 4. 'Quem omnes mortales ignorant et ludificant.' *Donza.* Vide notas ibid.

76 *Tuque te pro libero*] Ne tu te pro libero geras, qui liber non es, et me, qui pro te pignori oppositus sum, deseras. Vide Sticho, iv. 1. *Lamb.*

79 *Fac fidelis*] Nonius tantum habet, *Fac fidele: cave fluxam fidem feras.* Obiter nota, posterioris ævi scriptores 'fideles' substantive servos suos vocasse: uti homo in Pandectis est servus. Laupridius, 'per fideles suos quesivit.' *Fluxam*] Instabilem. *Casaub.*

81 *Inveni*] Et illud, *inventum inveni*, intelligit de filio Hegionis, qui eatenus quidem inventus erat, quod sciebat pater, ubi serviret, sed nondum receperat. Quasi dicat: Inveni eum, qui jam ex parte inventus est. *Pistor.*

82 *Per dexteram*] Pacta quæ veteres rata esse volebant, per dexterarum complicationem stabiliebant, in signum fidei. *Lamb.*

84 *Hoc age*] Quasi dicat: Erecto et intento animo in eam curam unice incumbere; nec perfunctorie aut oscitanter age, quod agis. *Taubm.*

87 *Et tua et*] Et tua Hegionis, et tua Philocratis. *Lamb.*

89 *A trapezita*] Id est ex trapezitis area, sive penes eum fuerit pecunia deposita, sive ab eo mutuum sumserit. Sic Cic. pro Flacco: 'Pecuniam opinor numeratam tibi esse non abs te.' Idem ad Attic. v. ep. ult. 'Homines non modo non recnsare, sed etiam hoc dicere, se a me solvere: quod enim prætori dare consueverant, quoniam ego non acceperam, se a me quodammodo dare.' Noster Curc. v.

2. 20. *Gronov.*

90 *Syngraphum*] 'Diploma,' per quod liceat Pseudotyndaro, belli tempore, ire in Elidem. *Lamb.*

94 *Si Diis placet*] Si Dii approbant, Diis volentibus. Interdum *ἀπαρκαὶ* usurpatur. *Lamb.*

95 *Dubitavi*] Proinde ac si dicat: Stultus fui, qui dubitavi; nullo enim pacto dubitare debui, hos captivos emerem an non emerem. *Lamb.*

97 *Apparebo*] Comparebo domi: hinc 'apparitores,' qui semper apparent: sive 'apparituram faciunt,' ut loquitur Sueton. 'magistratibus.' Unde *apparitores* in vet. Glossis exponuntur ἀποδεκταί: ἐλθὶ δὲ ἀπαρκαὶ τοῖς ἀρχαῖς προσεδοκίμας ἐκβαλλοταί. Faber. Præsto ero. *Gloss. Mss. Pl. Bozborn.*

100 *Amittam*] Absolvam, expediam; sumpta a trapezita pecunia, quem tibi dem in vaticum. *Lamb.* Dimittam. *Bozborn.*

ACTUS III.

SCENA I. 4 *Oculos effodiam*] Lucem eripiam: tralatio est. *Lamb.*

5 *Malignitate oneravi*] Ita omnes homines reddidit in me illiberales et malignos. *Lamb.*

6 *Jejuniosorem*] Magis jejunosum, seu majore jejunitate tenuem atque inopem: vocabulum risus gratia usurpatum. Ut autem Aulular. i. 2. cum totas ædes inanes significare vult, ait 'plenas esse inanitate,' ita hic hominem a cibo inanem denotans ridicule 'fame effertum' dicit. *Taubm.*

8 *Resident esuriales*] 'Residere' et 'sedere,' interdum est quiescere, et a rebus agendis supersedere: quod feriis et festis diebus licebat: hinc 'resides,' &c. *Resident* igitur *esuriales ferias*, dixit Plautus, pro eo quod est, agitant ferias, quæ Esuritioni sunt dicatæ: quod nihil aliud est, quam quiescunt et cessant ab edendo et bibendo. *Turneb.*

9 *Illicet parasiticæ*] Imperfecta ora-

tio. In crucem ire jam licet arti nostræ. *Camerar.*

10 *Ridiculos*] *Ridiculus*, γελοιοποιός, qui risum capiat. *Nannius.*

11 *Laconas*] Jocatur de solemnī verberatione puerorum Laconicorum. *Camerar.* *Imi subsellii*] Viri imi subsellii sunt, qui sedent in ima parte subsellii, non prima. Apud Cicer. *Epist.* III. 9. 'res longi subsellii' dicitur, quæ multis indiget, qui delibarent: possunt enim in longo subsellio multi sedere. *Turnebus.*

12 *Plagipatidas*] Legendum est *Blagipatidas*, βλαγπατίδες. Plautus ita appellat Lacones, quod βλαγίdes, id est, οὐλὰς, ἔλκη, ὀνείδη, κηλίδες, hoc est, cicatrices, convitia, verbera, ulcera flagellaque paterentur: hæc enim omnia significat βλαγίς. *Longol.* *Quibus sunt verba, &c.*] Proverb. olet. Est autem 'penas' omne id, quo vescuntur homines, et quod intus reconditur: unde 'penitus,' 'penetrare,' 'penates,' id est, Dii interiores, et qui in adito penitissimè coluntur: unde et 'penetrales' dicti. *Taubm.*

13 *Requirunt*] Esuū vocant. *Lambin.* *Qui libenter*] Qui, cum jucunde comederint, revocent eos, a quibus bene accepti sunt. Cicer. de *Finib.* II. 'Negat eum bene cœnare, qui omnia ponat in voluptate,' &c. *Lamb.*

15 *Aperto capite*] Id est, sine pudore; confidenter. Contra, *operto capite*, ἐγκαλυφάμενος. Et bene dixit, *aperto capite*; talia enim loca probrosa: operiebaturque caput. Quare non recte noster Douza hic substituit *laniones*; neque tam probrosum sane adire macellum. Sed ringitur parasitus, quod jam omnia per se agant adolescentes, neglecta ipsorum opera. *Gruter.*

17 *Teruncii faciunt*] Id est, flocci faciunt. 'Teruncius' a tribus unciiis dictus, inquit Varro.

20 *Quis ait? hoc*] Id est, huc. Dixerat parasitus, Quo imus una ad prandium? ideo tacentibus illis, quos

rogarat, adjicit, Ecquis audet dicere; 'Huc,' id est, ad me eamus? Usitata in illa re adverbia, 'huc,' aut 'hic.' Menæch. 'numero huc advenis ad prandium.' Mostell. 'Hic apud nos hodie cœnes.' *Guilelm.* *Quis proficitur*] 'Profiteri prandium' esse promittere notat Guilelmus. Sane 'profiteri artem' et 'promittere artem' eadem res est. Sed nescio quomodo displicet illud 'profiteri prandium.' Magis etiam, quum id confirmat loco Ciceronis *Philipp.* II. 'Ut igitur intelligeretis, qualem ipse consul profiteretur, objecit mihi consulatum meum.' Hæc verba exstant cap. 5. sed editum invenio, 'qualem ipse se consulem profiteretur.' Nec verbo meminit ille se corrigere aut in scripto invenisse, ut videatur memorie vitium. Censeo, abstinemus hoc genere loquendi: in Plauto autem quis proficitur? intelligamus 'se' aut 'nomen.' *Gronov.*

21 *Neque me vident*] Προσγελῶσιν ἐμολ. Eodem modo Virgil. 'qui non risere parentes.' 'Ridere parentes,' est videre ad parentes; ut infantes, quibus blandiuntur nutrices. *Scaliger.* *Atque illi abnuunt*] Continuo nutu capitis significant, se nusquam cœpatum ire. *Lamb.*

22 *Dictum*] 'Dicta' sunt joci. Lucan. in *Paneg.* 'patientur dicta jocorum.' Varro 'dicteria' vocavit. *Taubm.*

23 *Menstruales epulas*] Loquitur de cœnis quas sufficiebant promiscue Romani, singulis calendis. *Longol.* Quæ mihi in mensem satis essent. *Lamb.*

24 *De compacto*] *Compacto*, (vel *compacto*, scribendi ratione tunc tralattia, a 'compeciscor') ἐκ συνθήματος merum Latium. Usus Livius v. II. et Cicero ipse ad *Att.* x. 13. *Lipsius.* *De compacto geri*] 'De compacto rem gerere,' et 'compacto rem agere,' infra vs. 29. dicitur de duobus pluribusve eodem prorsus modo loquen-

tib. s aut agentibus, ita ut aut convenisse inter eos antea, quid agerent, appareat, aut certe convenisse videtur. Livius dicit etiam eodem significato, 'ex composito,' lib. III. Virgilius vero simpliciter 'composito.' Gronov.

25 *Irritatam*] 'Irritare' non ab ira, ut quidam putant, simplici scribentes litera, sed venit ab 'irrire;' quod canum est, cum ringi incipiunt. *Passerat.*

26 *Dentes ut restringerent*] Est leviter riderent: risuri habitum figurerent, sic ut labellis disclusis dentes ostenderent. Quintil. Decl. XII. 'Inter horrorem ac famem restrictis labris morsus abruptimus.' Appuleius in Apologia: 'Ne qua visatur tetra labes sordium, restrictis forte si labellis riseris.' Gronov. *Restringere*] 'Restringere' est aperire, et quod constrictum erat, laxare; ut hic 'restringere dentes:' quod irritati canes, dum ringuntur, faciunt. *Turneb.* Ita et Casaub. notat, τὸ *re* in multis esse modo ἐπιτατικὸν μόριον, modo στερεητικόν. *Taubm.*

29 *Velabro olearii*] Sicut ii, qui oleum vendunt, communi pacto et pretio id vendunt. 'Velabrum' locus Romæ juxta Aventinum montem, vel a 'velando,' quod viam ad hippodromum ferentem e foro, velis in ipsis ludis obtendere solebant, vel dictus a 'vehendo;' nam olim paludibus Aventinus mons a reliquis erat disclusus. Hoc loco prostabant omnia, quæ ad victus rationem, et delicias pertinebant. *Lamb.*

32 *Barbarica*] Id est, Romana. Invenit autem eam, quæ a Q. Vario lata est in eos, qui in remp. conspirassent, consilio inito, quo populum Rom. vita et victu prohiberent. *Caesar.*

34 *Irrogabo multam*] Si honestior esset persona, quam ut eam rapi in jus conveniret, diem ei dicebat, eamque, promissa pœna, quam 'multam'

Delph. et Var. Clas.

Plantus appellat; dativo, ut prædia possideret, vadibus, vel pignore, dimittebat. *Ravardus.*

37 *Si ea decollabit*] Scribendum esse *decolabit*, quod est, deliquerit, defluerit, effluerit, elapsa est, ut infra loquitur, multis ostendimus ad Liv. XXVII. 17. Gronov. *Decolabit*] 'Decolare' natura sua est activum, idemque quod per colum transmittere, sed intelligitur hic pronomen 'se:' sic igitur 'spes decolat,' nempe se ipsam, quæ defluit, interit, sublabitur. Varro de R. R. I. 2. 'Duo videntur spectasse Itali homines colendo; possentne fructus pro impensa ac labore redire, et utrum saluber locus esset an non. Quorum si alterutrum decolat, et nihilo minus quis vult colere, mente captus est.' 'Decolat,' id est, deficit. Sic noster Casin. II. 4. 28. 'Si sors antem decolassit.' Quod interpretatur ipse II. 6. 47. 'Ista in sortiundo sors deliquerit,' id est, liquefacta fuerit. 'Decollare' Cæcil. apud Nonium, pro, de collo deponere: 'Habes, vide, tibi tradidi, in tuo collo est, decolles cave.' Et 'decollare' pro capite truncare, seu cervicem præcidere, apud Senecam et Suetonium huc nihil pertinent. Gronov.

SCENA II. 1 *Bene rem gerere*] Salutationis genere expressit Græcum modum χαίρειν καὶ εὖ πράττειν. *Taubm.* *Bono publico*] Hoc eo dicit, quia audierat, Philocratem summo loco natum: et idcirco non solum sua, sed etiam reipub. interesse, cum suis reddi. *Lamb.*

3 *Restitudo*] Dum ipsi crebro consistunt.

5 *Eminebam*] Vix videri poteram; ita me pæne obrutum et sepultum quasi detinebant. *Taubm.*

8 *Inde illico revertor domum*] Videtur distinguendum: *Inde illico revertor: domum, postquam id actum est, eo.* Neque enim etsi brevius hæc dici potuissent, ideo plebeia μακρολογία sic

Plaut.

6 A

quoque dici non posse necesse est. Tale, quod in Livio notarunt veteres: 'Legati non impetrata pace retro, unde venerant, domum reversi sunt.' Gronov. *Eo: Protinus*] Aut Plantus aui hic oblitus, leges œconomiz mi-gravit: aut illa duo sunt additamen-ta audacissima: *Inde illico revortor domum*, et *inde abii*: cum in nullis etiam editt. appareant. Legoitque: *rogo syngraphum. Datur mihi: illico dedi Tyndaro: ille abii domum. Postquam id actum est, eo Protinus ad fratrem, mei ubi sunt alii captivi. Acidal.*

SCENA III. 1 *Cum me fuisset*] Quem auctores *ἐνθημούντες* volebant dicere 'mortuum,' dicebant, 'vixit.' Ut Cicero de Conjuratis: 'vixerunt.' Virg. *Æn.* II. 'fuimus Troës, fuit Ilium.' *Passerat.*

2 *Segregant spernuntque*] *Segregant* est velut interpretamentum verbi subsequenter. Nam 'spernere,' dis-jungere et segregare est. Ennius: 'Melius est virtute jus: nam sæpe virtutem mali Nanciscuntur: jus atque æquum se a malis spernit procul.' *Douza.*

4 *Neque exilium exitio est*] Quasi dicat: Neque ullus locus est, quo profugiens possim exitium declinare. Paulo post 'fugam' dixit, quod hic 'exilium.' *Lambin.* Ego legebam, *auxilium exitio est.* Quasi dicat: Nul-lum præsto est auxilium, quo minus in exitium ruam. *Dissaldarus.* Dicit Tyndarus: Præsentissimum certissi-mumque exitium se ubique locorum manere; cupere se illud quasi in exilium mittere, in ultimas terras de-portare, et procul a se amandare; sed non posse, adeoque haud dubie sibi esse pereundum. *Bozhorn.*

6 *Mantellum*] Genus pallii aut vo-lamenti. Varro vocat 'mantellum,' quasi 'manuterium' *χειρόμακτρον*. Etiam apud Athenæum *χειρόμακτρον* est genus veimenti. Sic Latine 'man-tellium' et 'mantile' ad tergendas manus. *Scolig. Mantellum*] 'Man-

trum' dixere Latini veteres, quod Græci *μαρδοκή, amictum*. Est enim ἡ μαρδοκή περίβλημα ὁμοίον τῇ καλου-μένῃ φαγνώτῃ, ut ait Pollux, *amictui similis ei, qui vocatur pænula*, unde 'chlamys mantuelis' apud Trebell. Poll. Claudio. Est ergo 'mantellum,' diminutivum, proprieidem quod pal-liolum, velamentum, amiculum. Vo-cabulum 'mantum,' cum diminu-tivum magis placeret, sprexit cito vetus Latinitas. Sed recentior re-sumpsit, unde apud Isidor. 'Mantum, quod manus tegat tantum: est enim breve amictum.' Postea 'mantel-lum' confuderunt cum 'mantili,' id est, mappa, qua vel manus ad men-sam tergentur, vel ipsæ mensæ ster-nuntur, eaque est recepta significa-tio. Varro de L. L. lib. v. 'Mantel-lum, quasi manuterium, ubi manus tergentur.' Hoc *ἔτυμον* magis ab usū illius ævi, quam a proprietate vocis depromptum. Sed nihil impedit, quo minus et hic de stragula 'mensaria accipiatur. Gronov.

SCENA IV. 5 *Quam periisti o patria tua*] Utinam prius vitam perdidisses quam patriam, et in hostium non ma-nus, sed gladios potius ipsos incidis-ses. *Siberus.* Etiam jurisconsulti di-cunt eos periisse patriæ, qui capti sunt, vel exules. *Taubm.*

6 *Qui ex parata re*] Omnia compo-sita conturbas. 'Imparati,' 'parati,' passim etiam Tacito dicuntur, qui jam impares aut pares sunt defen-sioni. *Bozhorn.*

7 *Occisa est*] Id est, interit, et de-sperata est hæc res. *Lamb. Atroce[m]* Festus: 'Atroces appellantur ex Græco: quia illi *ἀτρεκέα* appellant, quæ cruda sunt: sive 'atrox' dicitur ab eo, quod nihil timeat.' *Scolig.*

18 *Qui sputatur*] Plin. x. 28. et XXVIII. 3. disertissimis verbis mon-strat, 'epilepsiam' enim fuisse mor-bum, qui inspetabatur. Ego cum ejus sententiæ, id fecisse prisca hæc in re, quod faciant hodie in plerisque regi-

onibus, ut ubi epilepticus vel occurrat, vel morbus nominatur, sputum emittatur, tanquam hujuscemodi conspuitio ad avertendam a sese morbi perniciem conferat. Neque vero simile videtur, vel in ægrotantis faciem, vel allo pacto aduersus ipsum conspuitioem faciendi consuetudinem extitisse. *Mercurialis*.

19 *Utro*] V. N. Amph. r. 1.

21 *Ut qui me*] *Mss.* Lang. non habent ut: et hic sane male feriat. Qui, hoc est, onus causa. *Dissald.*

23 *Quibus inputari*] Argutatione sua usque adeo Hegionia peruenaserat Tyndarus, Aristophontem comitali morbo laborare, ut ille jam bono animo Aristophontem esse iuberet; posse cum sola insputatione sanari: ad quæ verba servus: Bene loqueris, inquit, et verum est, quod hic sputo currentur homines caduci: nam et æque apud nos in Alide idem est eidem morbo remedium. *Gruter.*

25 *Concedi*] Tutissimum est ei cedi. *Lamb.*

29 *Haud vidi*] V. N. Amph. 11. 2.

30 *Alcæo*] Tres insanos nobilissimos commemorat: quos eodem modo sibi dicit sodales esse, atque istum. At illi nullo modo fuerunt: neque igitur iste. *Lamb.*

37 *Vera*] Id est, qui ea quæ vera sunt, convineas vanitate ac mendaciis tuis. *Douz.*

42 *Quem patrem*] Idem sonat, atque si scriptum esset, 'Patrem non habet:' additur ratio: quia servus est. *Mercer.* Hoc autem eo pertinet, quod jure civili nulla sit servilis cognatio. *Lamb.*

46 *Non equidem me Liberum*] Huic loco optima interpretatio accedet ex vs. 59. ubi ait Tyndarus, 'Pergin' servum me exprobrare esse, id quod vi hostili obligit?' Non ait Tyndarus se esse liberum, quia sit in servitutem reductus, sed fuisse. Certo liber natus fuerat, et postea reperitur Hegionia filius. Sed indit etiam

altero ambiguo, potest enim intelligi, 'non dico me esse liberum, sed me esse Philocratem:' et 'non dico me, sed Philocratem esse liberum.' *Dissald.*

51 *Bonis*] Id est, divitiibus et beatis. *Douza.* Ita 'bona' dicuntur opes. Nata autem est ea loquendi ratio ex opinione vulgi, in amplissimis opibus ac possessionibus summum bonum constituentis. *Beckhorn.* Vide *Trinum.* 11. 4.

53 *Aliquid pugna edidit*] Aliquid jam machinatus est. *Lamb.*

59 *Exprobrare*] 'Oreidiser.' Etsi pari jure habebantur servi bello capti, atque ii qui veræ essent: hoc illis tamen quasi miseræ suæ solatium ac levamen erat, quod exprobrare servitutem non liceret: cum id ipsum minime honestum existimarent. *Mercer.*

62 *Ardent oculi*] Nam, ut iratis, ita et insanis ardere oculi solent: nec mirum; cum 'ira sit furor brevis.' *Lamb.*

64 *Atra bitis*] Vide *Menæchm.* v. 2.

65 *Atra pix*] Qua cruciabantur sonites et malefici. *Lucret.* 'Verbera, carnifices, robur, pix, lamina, tædæ.' Vid. *Mercat.* 111. 4: *Lamb.*

66 *Deliramenta*] Vide *Amphit.* 11. 2.

72 *Ad bites*] Vide notas supra 11. 3. 20. Et *Epid.* 1. 2.

78 *Ut verus hodie repariare Tyndarus*] Ut vapules, quemadmodum servi vapulare solent. *Lamb.*

80 *Nugas ludificabitur*] Id est, Nugator ludos faciet. Scio; 'nugas' capi posse 'nugax:' malim tamen 'nugas' seorsim poni, ut subintelligatur, 'egeria.' *Acidulius.*

81 *Neque pes unquam*] Vide *Asin.* 111. 3.

82 *Ornamenta absumt; Ajacem*] Hunc cum vides, inquit; Ajacem ipsum vides. Ornamenta tantum absumunt Ajacis. Hoc uno excepto quod

non ornatus est nec indutus, ut Ajax, cetera Ajaci similis est. Quid sint ornamenta histrionum vel personarum comicarum tragicarumque, neminem latet. *Salmas.*

84 *Inter sacrum saxumque sto*] Id est: In præsentissimo atque inevitabili periculo sum, quod dicunt alias 'inter malleum et incudem.' Ubi scilicet quod est, fieri non potest, quin feriat. 'Sacrum' est hic idem, quod sacrificium, victima; 'saxum,' quo victima feritur ex antiquissimo veterum more. Liv. i. 24. 'Id ubi dixit, porcum saxo silice percussit.' Nam porcus hic pro sacro est, seu victima. *Gronov.*

92 *Nullam causam dico*] Non recus. *Lamb.*

93 *Deliquio siet*] 'Deliquio, deliquionis,' idem quod 'deliquium,' ut 'obsidio, obsidionis' et 'obsidium,' 'æstimio, æstimionis,' et 'æstimium' pro æstimatione. Et sic alia sexcenta. *Salmas.* Robertus Stephanus in tertio casu accepit: et putat Sibirius dictum ut illa: 'Est mihi bono, frandi, exitio.' *Taubm.*

95 *Fui*] Verum dicit imprudens; est enim Hegionis filius. *Lamb.*

99 *Si recte facias*] Sic Cic. pro Rosc. Amer. dixit, 'si recte fiat,' pro, si officio fungatur. *Lamb.*

103 *Quin quiescis dierectum*] Quid sit 'dierectum' quæritur. Frustra quæritur in Latino solo hujus vocis origo et significatio, quæ Latina non est, sed plane Græca, ut multas usurpatas a Plauto constat, ut 'prothymiam,' 'tympanotribam,' 'mastigiam,' et alia infinita. Nam 'dierectum' dixere pro 'diarectum.' Sic 'patenam' ex *πατάνη* fecere. Sic 'remulcum' pro Græco *ρυμουλκός*, una littera mutata; et 'pincerna,' qui Græce est *ἐπικύρνας*, 'thensaurum' scribebant pro 'thesauro,' ex Græco *θησαυρός*. Ita ergo 'dierectum' scripsisse pro 'diarectum,' hoc est, *διάρρηκτος*. 'Abi dierectus,' idem

quod *ἀπὸ διάρρηκτος*. Quod uno verbo apud comicos, *διάρραγεις*, ut sæpe apud Aristophanem occurrat. Hinc 'dierectum' pro corde disrupto, 'lien dierectus' disruptus. Quod *ἐλάκησε μέσος* in N. Test. id ipsum Græcis *διάρραγῆναι, διάρρηκτον εἶναι*. Quo referendum est, et illud 'rumpantur ut ilia Codro,' et disrupti, 'disrumpor miser,' *διάρρηγῆμαι*. Inde etiam dicti 'dierectarii' portarum effractores, fures et *θυρεπανόκτες*, ut vocantur in Glossis, quod fores *διάρρηκτους* facerent. Vel quia Græcis *διάρρηκτες*, id est, *effractores*, qui Latinis inde dicti sunt 'dierectarii' pro 'diarrectarii.' Sic qui Græcis *σύμμαχοι*, Hygino appellantur 'symmacharii.' Qui Græcis *παράβολοι*, Latinis 'parabolarii.' Qui *ὀρχηστῆς*, et aliis *ὀρχηστῆς*, 'orcistoplacii,' et alia ejus generis. Dierectarii igitur sunt *διάρρηκται*, sive *effractores*. *Dierectus, διάρρηκτος*. Ita et *diatretum* Latini ex Græco sumpserunt *διτρητον*. 'O quantum diatreta valent,' Martiali. Pro 'dierectarii' perperam in Glossis scribuntur 'dectarii' et 'directarii.' A 'dierecto' venire illam vocem, vel Glossæ testantur, quæ etiam *καταράτους* interpretantur: *Dectarius, θηρεπανόκτης, ἐπεισηδατής, κατάρατος*. Nam sæpe pro *κατάρατος*, usurpatur hæc vox, 'abi dierecte,' *ἐκ κατάρας*, vel *κατάρατος*, utpote disrupti dignus. *Salmasius.*

108 *Deruncinatus*] A 'runcina,' quæ serræ genus est, ut censent critici; *ρυγχάνη* Græcis: verbo non insecuta translatione sed vere comica usurpato. *Turneb. Deartuatus*] Id est, per artus concisus. *Nonius*. Bosius, *διεμελιχθῆν*.

110 *Vide sis*] Sitne hoc certum et exquisitum. *Lamb.*

117 *Morientur*] Hoc satis explicat, cur 'ulmorum Acheruntem' dixerit *Amphitr.* iv. 2. quasi virgarum ortum et necem. *Turneb.*

119 *Ut vos custodiam*] A contrario

sensu; ut 'custos carceris.' *Asin. Taubm.*

122 *Putamina*] 'Putamina non solum arborum sunt, verum omnium rerum purgamenta; nam quicquid ex quaque re projicitur, putamen appellatur.' *Nonius.*

125 *Lignatum*] Senex castigando Tyndaro lora clamat: (nam servis puniendis lora poscebantur illi antem joco, quasi ambigentes, ad ligationem referunt; nam et lignatum ituri forebant securim et lora. *Lips.*

SCENA V. 3 *Sartorque*] 'Sartores' non modo a 'sarciendo,' sed et a 'sarriendo' dicti sunt. *Nonius.*

5 *Occant*] 'Occatio' satis demum frugibus locum habebat. Hinc occationem, 'occæcationem' veteres ex nominis veriloquio interpretabantur, quod ea occæcarentur frumenta, hoc est, sub terra operirentur et occultarentur. Hanc statim sequebatur 'sarritio,' jam enatis frugibus. *Salmasius.*

7 *Decet innocentem*] Similia sunt *Amphitr.* II. 2. ubi notas vide; et *Pseud.* I. 5.

14 *Deartuaviatique*] In articulos dissecuisti: *διετέλεσας. Bosius.*

15 *Confeciati*] Ita, 'conficere argentum,' Terent. dixit; et 'patrimonium conficere,' Cicero: id est, perdere, decoquere, lacerare, consumere. *Passerat.*

30 *Ponere*] Pro exponere. *Douza.*

31 *Acherunti*] Adverbium; ut *Karthagini.* Lamb. Sententia est: Facito ergo tu, ut apud Acherontem celebreris laudibus. *Taubm.*

32 *Peritat, non interit*] Id est, non separatur prorsus a vivis, sed remanet in fama hominum.

33 *Exemplis*] 'Graves pœnæ, quæ possunt ceteris documento esse, 'exempla' dicuntur.' *Donatus.*

34 *Sutelas*] Glossar. *Sutela, κακοπαπία.* V. N. *Amph.* I. 1.

35 *Vel te interisse*] 'Interire,' est

ex quacunque causa occidere et emori: 'Perire,' casu vel infortunio; ut igni, fame, naufragio. Itaque 'interire' generalius est, et majorem vim habet, quam 'perire,' quod aliquando significat evanescere et extenuari, spe decidere. 'Perire' hic exponitur 'mori,' sed morte violenta. *Aus. Popma.*

36 *Interduo*] 'Nihil interdare,' usque deque facere est, καὶ ἀδιαφορεῖν. Rud. II. 7. Trinum. IV. 2. *J. Gulielm.* Sed tamen et 'interdico' interpretor ὁδὴν διάφορον ποιῶμαι, ἀδιαφορῶ. *Scalig.*

42 *Æque melius*] Comparativum pro absoluto. Terent. Heautont. 'Cui æque audivisti commodius quicquam evenisse?' Act. IV. 2. 47. *Taubm.*

59 *Custodem*] Id est, pædagogum. Hor. I. Sat. 4. 'Dum custodis eges,' 'Herns major' hic est, Theodoromedes, Philocratis pater.

60 *Novitium*] Servus novitius, est servus rudis, et ministeriorum omnium servilium imperitus, qui opponitur veteratori. Cic. in Pis. 'Syrorum nescio quem de grege novitiorum.' *Lamb.*

61 *Perdocere*] Id est, persuadere. *Douza.*

63 *Gratiam istam*] Gratia, ἡ χάρις, beneficium cujus gratia comes. Terent. Hecyr. III. 3. 'Hanc gratiam sibi uti des rogat.' *Passerat.*

64 *Crassas*] Id est, duplices, non singulares. *Douza.*

65 *Latomias*] Id est, lapicidinas: quæ alioqui sine adjectione, carcerem significant: a latomiis Syracusanis. *Turneb.*

66 *Effodint*] Pro effoderint. Camer. At hoc nulla analogia potest defendi: scribo, *effodent.* Veteres 'fodare' pro 'fodere' extulisse testatur Festus. *Meurs.*

67 *Cotidianus*] Lego, *cottidiano.* Solens priscis sine additione dicere 'hesterno,' 'cottidiano,' 'anno,' 'horno,' 'postero:' et vere adverbiorum

in morem. Tacitus, 'Postero, cum ad eodem cruciatus retraheretur.' Lips. *Sesquipedius confoceriis*] Id est, octonos et quaternos lapides effoderis. Est enim hic numerus *ἑμύδιος*, id est, *sesqui ad octo*. Cam.

70 *Perdus*] Sententia aperta. At Hegio alioversum hoc verbum accipiens, obtestationem Aristophontis eludit responso ex ambiguitate, quæ verbo 'perdideris,' subest, jocum aucupatus. Douza.

71 *Nervus*] 'Nervus' hic pro vinculo aut compede ponitur. Lamb.

80 *Ne qui deterius*] Ne qua ratione deterius cum illo agatur, quam cum his qui pessime habentur. Eodem ergo plane modo cum eo agi vult, quo cum pessimis. Alii dicerent, *Ne qui melius huic sit, quam cui pessime est*. At Hegio, quia, *ne melius*, mollius aliquid mitiusque significat, maluit dicere, *ne deterius*. Bozhoru.

82 *Stat tuo periculo*] Servus enim cum damno et periculo domini moritur. Lamb.

85 *Minitas*] Pro minitaria.

86 *Vale atque salve*] Hæc conjungebant veteres, discedentes ab iis, quos nonquam visuri essent. Quin ita 'salvere' et 'valere' mortuos jubebant. Virg. *Æneid.* xi. 'Salve æternum mihi, maxime Palla, Æternumque vale.' Lamb.

92 *Vis hæc*] Veteres cum vehementius et violentius vel arctius tenebantur, pellebantur, trudebantur, exclamare solebant, *Hæc vis est*. Sic C. Jul. Cæsar poti se videns pugionibus, 'Ista quidem vis est,' clamat. Turneb.

93 *Phylacæ*] φυλακή, *carcer*. Vide *Anlilar.* iii. 5.

94 *Documentum daba, ne quis*] Vnde hac de antiqua elegantia, quæ scripsimus *Observ.* iv. 11. Gronov.

96 *Quod absque hoc esset*] Id est, quod nisi hic esset, videlicet Aristophontes, qui mihi patefecit Tyndari et Philocratis fallacias. Sic sæpe

noster loqui solet, item alii comici. Terent. Phorm. 'Nam absque eo esset, Recte ego mihi viduasem, et senis essem ultus iracundiam.' Lamb. Vide *Menæchm.* v. 7.

97 *Offrenatum*] 'Offrenati dolis' sunt, qui veluti capistro ori injecto dolis devincti quolibet ductantur. Sic Apul. lib. vi. 'Hanc (de Cerbero loquens) offrenatum unius offulse præda, facile præteribis.' J. Guil.

105 *Quasi in orbitatem*] Sic mihi omnes liberi parent, quasi eos produxerim, non ut liberis essem auctor, sed ut orbis viverem. Lamb.

108 *Exauspicari*] Jocus ab auspicis tractus. Auspleinum itineris hæc faciendi mihi e vinculis ductum est: et ita malo auspicio hæc veni: quare ad vincula merito redeundum est. Lamb. Dic potius, allusum ad disciplinam R. ubi domi repetebantur a ducibus auspicio, si quid male cessisset publice. Et hæc 'redauspicari' dicebant, Græci *μεταauspicαντες*. Taubm.

ACTUS IV.

SCENA I. 6 *Nam vel prodasse*] Potentis hominis est favore utrumque. Notum est illud, 'Servare potui; perdere an possim, rogas?' Lamb.

7 *Oneravit*] 'Onerare,' copiam non modo mali, sed et boni significat. Bozhoru.

8 *Sine sacris*] Id est, sine sumtu. Sacra enim familiaria, quæ pecuniæ, id est, hæredem coquebantur, aliquo cum sumtu fieri necesse erat. Lamb.

Solicites Rom. habebant sacra hereditaria ex lege XII. Tabb. SACRA. PRIVATA. PERPETUA. MANENT. quæ cavebatur, ut pater ætiusque hæres eadem sacra colerent. Unde cum de potestate filius omibat, non amplius paternis sacris astringebatur. Popma. Aptus] Id est, adaptus. ab 'apiscor.' Douza. Vide *Epid.* v. 2.

12 *Conficiam in ædibus*] Veteres

Græci et Romani subligaculis, uti nos hodie, extra stadium aut scenam non utebantur; itaque illi pallium, hi togam ad calceos demittebant. Quod si quid illis, qui navi et actiosi haberi volebant, diligentius faciendum esset, vel pallium ponebant, vel in humeros rejiciebant. Atque hic est fere servorum habitus in Comædiis. Pallium sane Græci hanc ipsam ob causam, ut expeditiores essent, belli tempore deponebant; ut Romani togam. *Casaub.*

13 *Æternum cibum*] ‘Æterna’ dicuntur, aut quæ revera talia, ut Dii; aut quæ voto talia facimus, ut Principes; aut quæ effertissima, uberrima ac prope inexhausta sunt, ut cibus, hoc loco. *Boxhorn.*

SCENA II. 7 *Senex ductus*] ‘Ducitur’ enim qui decipitur: qui alterius ad libidinem huc illuc circumducitur. *Gruter.*

9 *Collecto*] ‘Pallium collectum’ opponitur ‘fluido.’ Hoc otiose deambulantium est; illud eorum, qui suaviter et celeriter aliquid acturi sunt. ‘Colligere’ dicuntur res suas, qui cupiunt esse expediti. *Boxhorn.*

11 *Eminor*] Palam, vel pro meo jure minor: sic dictum ‘eminor,’ ut edico, quod est vs. 23. *Lamb.*

13 *Ore sistet*] Ad enim modum, quo in Curcul. dixit, ‘capite sistet.’ *Boxhorn.* *Pugilatum incipit*] Brachia jactat, quasi pugilatu certaturus. *Taubm.*

16 *Ballista*] Duplex instrumentum prisci, quo in hostes emitterent, et jacularentur: altero, tela vel grandiores sagittas, altero lapides et saxa. Id prius ‘catapultam’ dixeret veteres, hoc posterius ‘ballistam.’ Plautus hoc ipsum discrimen palam hic ingerit. ‘Pugnum’ enim suum, qui rotundus, cum lapide ballistario comparat; ‘cubitus,’ qui longior, cum telo catapultæ; ita dico, ‘telo:’ nec aliter in his versibus utraque vox capienda, quam pro eo quod catapulta emittitur, aut ballista. *Lips.*

17 *Tum genu*] Sententia est: Non tantum mihi pugnus et cubitus, et humerus sunt, quibus valeo, sed præterea etiam genu; quod ad quomcumque jecero, id est, quo quemcumque impetiero, ad terram dabo. ‘Jaci’ dicuntur, quibus alios aggredimur, ut ‘oscula,’ ‘manus,’ ‘genna.’ *Boxhorn.*

18 *Dentilegas*] Dentes ex ore excutiam; ita ut eos in terram deussos, e terra tollere et colligere necesse habeant. *Lamb.*

25 *In ventrem sumpsit*] Vino et apulis calens ac repletus, potius ex ventre, quam animo et fiducia virtutis, adeo confidens ac minax est. *Boxhorn.*

26 *Impensior*] ‘Impensus’ heic valet, factus: quomodo ‘impensa,’ factura. *Meurs.* Quod olim majorem pecuniarum numerum in cella Dei reponerent. Festus ait ‘impensam,’ vocatam fuisse eam pecuniam; quod nondum esset pensa, sed tantum stipata. Unde factum, ut quævis stipatio et factura diceretur ‘impensa.’ *Scaliger.* Ms. Camerarii legit *imperiore*, id est, *φορητός* quod retinendum censet Salmasius.

27 *Scrophipasci*] Scrophas pascetes: ‘scrophæ’ sus fæmina. *Lambin.* *Furfure*] Pro, crassiori farinæ recremento. *Vossius.* *Furfuri*] Pro *furfure*. Cic. in versu: ‘parti miscetur in uva:’ mutato *e* in *i* longum. *Camerar.* Vide Menæchm. II. 3.

30 *Ex ipsis dominis*] Lepide minatur se id facturum dominis, quod juxta nexum orationis facturum quis putaret snibus. *Grut.*

31 *Basilicas*] Quicquid splendidum, magnificum, et imperiosum erat, Græci *βασίλειον* dicebant. *Longol.*

34 *Quadrupedanti*] Turnebus xxvi. 29. ‘Quadrupedare,’ inquit, de quadrupedibus dicitur. Vide Virgil. *Taubm.* *Crucianti canterio*] ‘Crucians canterius’ Ausonio dicitur ‘caballus tripes,’ et ‘claudicans,’ et ‘æram-

nosus,' et 'ruptus terga verberere:' quales sunt plerumque, qui ad machinas molarias damnantur. *Scalig.*

35 *Subbasilicanos*] Homo ἀγόραιος est, qui totos dies forum conterit, quemque oratores et comici appellant ἀγορᾶς περιτρίμμα. Latini veteres 'hominem ordinarium,' teste Festo; vel 'subrostranum,' ut Cic. Glossarii auctor paulo aliter, *Basiliciarius*, μαλακός, ἀγόραιος. Notum est in basilicis judicia Romæ, præsertim centumvitalia, celebrata fuisse. *Casaub.*

36 *Surpiculius*] 'Surpicula' vel 'surpiculum,' canistri genus, a sirpando, id est, ligando dictum. 'Sirpare' a sirpo, σχοινίον, ex quo omne πλέγμα fiebat: unde quæstiones obscuræ 'sirpi' olim Latinis, Græcis vero γρίφοι dicebantur: quod ut γρίφοι erant πλέγματα ἀλειυντικά ex sirpo; ita etiam ex sirpis nasæ piscatorię, dicebantur 'sirpirlæ.' *Scalig.*

39 *Duplam agninam danunt*] Queritur hic parasitus carnem agninam frequentiore esse vervecina, apud laniones, et duplo plures agnos cædi quam verveces, Parasiti qui ventri tantum implendo operam dabant, præferebant vervecinam agninæ. Agnina, ut tenerior, haud adeo saburrando abdomini idonea est ventripotantium parasitorum. Præterea agnina etiam carior. Et male hic adnotant docti a veteribus despiciatui habitam agninam et villissimam fuisse. Ut commendarent agninam lanii, verveci sectario indebant nomen Petronis, quia nimirum dura esset ac responderet dentibus vervecina. Petrones duri hominis est, asperi, ut et rupices. Lanii verveci sectario indebant nomen petroni ob duriciam carnis, et cædundos agnos crebrins locabant quam verveces, adeo ut duplam agninam venderent præ simpla vervecina, hoc est, duplo plus agninæ venderent, quam vervecinæ. Quod huic parasito displicet. *Duplam agninam danunt*, id est, venalem habent, præ-

bent. Sic paulo ante, 'qui præbent populo pisces fætidos,' id est, venales exhibent, vendunt. *Salmas.*

40 *Petroni*] 'Petrones,' rustici a petrarum asperitate: qui et 'Rupices:' item 'Varrones,' a 'varris,' qui stipites sunt non dolati, prædari ac enodes. Ita Festus et Scalig. 'Sectarii' epitheton aptandum non 'verveci,' sed 'petroni.' Nec 'sectarius' uspiam reperitur pro eo cui ablati testes; est potius admixsarius qui gregem init, qui femellas passim sectatur: veluti miles Plauti dicitur 'consectari qua mares qua feminas,' *Gruter.*

43 *Edictiones adilitias*] Vide Hist. Fori Rom. Fr. Polleti III. 2. *Taubm.*

44 *Agoranomum*] Vid. Rad. II. 3.

46 *In portu cibis*] Non est legendum, in portu cibis est. Sed sic distinguendum: *Tantus, ventri commeatus meo, adest in portu cibis.* 'Cibum' enim vocat per ἐνέθηγον, quam vulgo appositionem vocant, commeatum ventri suo. Neque intelligit alium quam Philopolemum, a quo per omnem vitam (hoc enim est 'æternum' IV. 1. 13.) cibum sperabat. Priscianus 'cibus' quarta declinatione secundo casu accipit. *Gronov.*

52 *Vel assulatim*] Id est, minutatim. *Nonius.* Assulatim foribus exitium afferre Plauto in Mercat. dicitur, facere foribus assulas. *Scalig.*

54 *Fortuna quod*] Ludit in verbo ambigno, 'respicere.' Jubes, inquit parasitus, me ad te respicere, quod Fortuna tibi non facit; nam tibi, qui me properantem moraris, certe irata est: quia pugnis, cubito, humeris, caput tibi comminuas, dentesque excutiam. Alludit autem ad ædem 'Fortunæ respicientis,' quæ Romæ juxta templum Jovis Victoris erat: quam Cic. de Legg. II. commemorat, et Plutarchus. *Lamb.*

61 *Exigam omnes*] Loquitur tanquam de veste: ut corpus humanum vestis est animi, eumque ægram ma-

culis, id est, pallore, illuvie, rogis prodit. 'Exiguntur maculæ' e vestibus, quum a fullonibus subiguntur vestes. *Gronov.*

63 *Ingentem*] Terentius Ennuch. III. 1. 'Magnas vero agere gratias Thais mihi? *Gr.* Ingentes.'

67 *Foculis*] Velim hic non foculos significari, sed 'focula,' quæ sunt (ut Non. docet) nutrimenta. Plaut. Persa, 'intus fumant focula.' Omnium tamen maxime velim legi, *coculis*: et vascula ænea ad coquendum apta intelligi. Omnia enim vasa coquendi causa parata, 'cocula' dicuntur, teste Isidoro et Festo. Plautus, 'Æneis coculis mihi excocta est omnis misericordia.' *Lamb.*

70 *Scis bene esse*] Scis laute te accipere, si habeas unde annulum facias. Vide Most. III. 2. et Menæchm. III. 2. *Ophthalmia*] Piscis ab oculorum magnitudine sic dictus. Plinius 'oculata' vocat; alii 'melanurum.' At Turneb. carnem oculis vicinam oculosque interpretatur, quo modo carnem capitis Lucillius dixerit 'cephaleam.' *Lamb.*

71 *Horæum*] Salsamenti genus ex pelamide pisce. Vide Apicinm x. 5. Dicuntur ab 'horæa,' non a tempestivitate, sed a Veris tempore: quod tum salsamentum istud fieret. Turneb. 'Scomber' piscis est, ex quo garum optimum fiebat, *τρύγαν* piscis, qui Latinis *pastinaca marina* dicitur. *Cetum*] Majores pisces 'cete' sive 'cetos' appellant et Græci et Latini. *Lamb.* *Mollem caseum*] Recentem, vel pinguem.

75 *Victi*] Affer ad me ventrem non fastidiosum, sed victu quotidiano contentum. *Lamb.* *Victi*, pro victus.

79 *Nihil sentio*] Vide Epid. IV. 1.

80 *Non es in senticeto*] Non est mirum, te nihil sentire: non enim es in loco sentibus obuito. Jocus. *Lamb.*

81 *Vasa tibi*] V. N. Anular. II. 3.

82 *Proprium*] Id est, tuum, nam aliena Diis immolare nefas; vel sa-

cris accommodam; ut habeat scilicet omnia insignia hostiæ necessaria. *Pius.*

87 *HE. Two arbitratus*] Ita Ms. Camer. et ludit parasitus ambiguitate verbi 'patior': 'mulieres' enim 'pati natas' Seneca ait. *Grut.*

90 *Nunc tu mihi places*] Non *places* est placeris: nec legendum, *Non tu mihi places*: nec sunt hæc verba Hegionis. Parasitus dixerat se emptum Hegioni, nisi quis meliorem afferret. Eandem quæsierat III. 1. et quæsitum iturum amplius se dixerat in portu: quæ si spes decolaret, tum deum se recepturum ad Hegionis cœnam asperam. At quam aliam quæreret invento in portu Hegionis filio Philopolemo? *Nunc ait, tu mihi places*, hoc est, nunc aliam conditionem nullam circumspectam: nunc nihil vereor, cœnam hic fore asperam aut victum tnum scrupulosam commeariam; nam et ille non nolet, et tu ei indulgebis ut possit me lautius alere. *Gronov.*

94 *Celoe*] Fulgent. 'Celox, genus naviculæ modicum, quod bampulum dicimus.' Vide notas insuper Asinar. II. 1.

95 *Alium*] Id est, 'Eleum. *Lamb.*

97 *Saturitas*] 'Saturitas' parasito edaci omnium Deorum est instar. *Idem.*

98 *Condec. nomine*] Et ita me semper faciat saturum. Imo faciat, ut dici possim Satorio. *Idem.*

99 *Et genium meum*] Parasiti, divites sub quorum clientela essent, 'Genios suos' nominabant. *Meurs.*

100 *Alidensem*] Polycratem. *Mà τὸν 'A.*] *Per Apollinem.* Quod Græci iurantes, *Mà, ῥή*, præponunt, id Romanis erat *ME* et *E*, Mecastor, Medius fidius, Mehercule, Ejuno, Equirine, Ecere, Epol, Ecastor. *Scaliger.*

101 *Νή τὰν Σόραν*] Necessario scribendum cum Camerariano, Langianis, Palatinis, et quinque nostris *Νή τὰν*

Kόραν nam aliqui nullus est transitus ab Apolline ad urbes. Sed τὰν *Kόραν* dat occasionem commodam: id enim sequitur prius iurandum, ut ἡ *Kόρη* est Proserpina, Dea Deum. At hanc sequitur πῇ τὰν *Πραυρότην*, quasi prius intellexisset Coram urbem. *Gronov.*

103 *Πραυρότην*] Hæc Præneste, et reliqua quæ sequuntur nomina civitatum Campaniæ sunt.

104 *Barbaricus*] Pro Italicas; nam 'Barbari' dicebantur antiquitus omnes gentes, exceptis Græcis, Festus.

106 *Sedulo*] Id est, sine dolo: bona fide. *Nonius.*

108 *Boius est*] 'Boia' accipiendum pro collari: cum tamen, qui hoc dicit, vellet accipi, tanquam si dixisset, ipsum Gallum cum Galla cubare. Notum enim Boios esse Gallos. *Glossar.* *Boi, βοῖς*: *Boi, ἑσπεῖος οἱ γάλλοι.* Est etiam in verbo *terit*, ἀσχοχολῶτα. *Propert.* III. 11. de Cleopatra, 'Et famulos inter fœmina trita suos.' *Scalig.*

110 *Bonan' fide*] Erat etiam affirmatio et iurandum, 'Bona fide.' Nos tamen hodie, nisi appellato numine, sacramentum non putamus: nam sequitur mox, 'sancte cum iuram tibi?' *Turneb.*

111 *Iterum gnatus*] Antiqui vocarunt 'natales' omnes dies, propter aliquam lætitiæ insignem, sibi solemnem. *Casaub.*

116 *Mantiacinatus*] Alii codices scripti, *mantiasinatus*, aut *mantioinatus*. Unica littera mutata scribendum, nisi *panticinatus probe ers*. Id est, nisi panticem probe implevero. A pantic 'panticinari.' P, B, et M, in veteribus sæpe invicem permittuntur, ut genus vasis modo 'bas-canda,' modo 'masconda' in libris scriptum reperitur. Præterea quibus ignotum erat verbum 'panticinari,' potius voluerunt facere, legendo 'mantiacinari,' quasi a mantica. 'Panticēs' sunt intestina. *Virgilius*

in *Catalectis*, 'nocturne solvit panticæ.' Apud *Martialem*, 'panticæ' sunt intestina, 'Quod cum panticibus laxis et cum pede grandis.' Inde ergo verbum 'panticinari,' pro 'panticēs' implere et saginam cedere. *Salmas.* *Fusti*, pro fuste.

SCENA III. 2 *Colles*] Collus in masc. gen. dicebant veteres. *Taubm.* *Tergoribus*] *Turneb.* leg. *tegoribus*: et ita est in *Paris*. nam apparet veteres non tantum 'tergus,' sed et 'tegu' dixisse. Quia vero neque sic loci difficultas tollitur, *Lamb.* suspicatur legi posse, *pecoribus*.

4 *Absumo*] Vocem finxit ab 'absumo,' non multum a 'sumine' discrepantem, in paronomasia leporem querens. *Lamb.* 'Sumen' autem contendunt dici quasi 'sugimen': ac proprie in suibus, quo suilla ubera continentur. Jam delicias et ganeam a suibus peti solitas. *Taubm.* *Callo*] 'Apri' a veteribus in convivio æstimabantur; cuius 'lumbus' omnibus aliis partibus ejus præponebatur: hunc *Plautus* et *Cato* 'aprugnum' vocavere, cuius tenera durities commendata ipsi etiam 'calli' nomen dedit. Propter quod etiam *Horatius* 'longa ova' extollens, 'callosa' nuncupavit, tanquam compacta illa tenebritudo in omnibus ciborum generibus et dentibus et palato valde grata sit. *Mercer.* Var. Lect. II. 22.

5 *Porcinartiis*] Iis, qui porcinae carni præfecti sunt. *Lamb.*

7 *Ad præfecturam*] Solebant enim præfecti in suis præfecturis jus dicere. *Poët.*

8 *Pendent indemnata*] Non ceperunt interpretes ignorantia formulæ juris 'lite pendente.' Accessit et qui 'indemnatas,' innocentes, suspensas, et tamen nulla iudicis sententia ad laqueum aut suspendium damnatas interpretaretur. Proprie 'pendent indemnati,' quorum lites sunt pendentes: qui non quidem innocentes, sed accusati et nondum per-

acti sunt rei. Suet. Domit. 9. 'Reos qui ante quinquennium proximum ærarium apud pependissent, universos discrimine liberavit.' Quintilianus Inst. VII. 6. 'Cum ex præscriptione lis pendet, de ipsa re quæri non est necesse.' Cum igitur dicit, *quæ pendent*, simpliciter accipit, ut solent suspensione in ærario esse penuræ: cum addidit *indemnata*, loquitur de illis, ut reis, continuata ἀλλήγοι· incooperat enim, 'et ius dicam larido.' Plin. Epist. IV. 9. 'Accusatus est sub Vespasiano a privatis duobus: ad senatum remissus, diu pendit.' L. XXI. D. de accus. 'Capitis reus suspensio crimine causam dicere non prohibetur.' Ubi male Gothofredus: non habita ratione criminis. Cicero pro Cluentio, 'Hærebant in tabulis publicis reus et accusator.' Ceterum scripti fere ibo ut *præfecturam*: Angl. ibo in *præfecturam*. Loge, Nunc ibo in *præfecturam*, ut ius dicam larido. Nam ire in *præfecturam*, quemadmodum ire in *provinciam*. Tò ut autem hic necessario poscit sequens ut *feram*. Gronov.

SCENA IV. 4 Quasi *lupus eorum*.] Admonet me hic locus versuum e sexto Satyram Ennii, quos ob elegantiam adscribam ex emendatione Mureti Variar. XIX. 7. 'Quippe sine cura, latus, lautus cum advenis, Exsertis malis, lapino exspectans impetu, Quam mox alterius obligurrias bona. Quid censes domino esse animi? pro Divum fidem! Dum ille cibum tristis servat, tu ridens voras.'

7 *Glandia*] Plin. II. 37. 'Tonsillæ in homine, in suis glandulæ:' quæ et 'glandia' dicuntur, sive 'glandula.' Glandulæ sunt in cervicibus, ideoque per glandia, seu glandulas, cervices hic significari puto. Lamb.

8 *Modiales*] Modii unius capaces. Pius.

9 *Possentis seria*] Ac si quis 'orcas' nostratas, id est, 'cados salea-

mentarios' (*Βεισχτύναι*) ad focum admoventi postulet; quasi integram bovem pariter, Herculis *Βουφάγην* in morem, primo velut pedatu absumturns. Douza.

10 *Armarium*] Turneb. *Armarium* hic interpretatur promptinarium, e quo promittit cibis: at Lambinus locum, in quo nummi recondantur. Vid. Epid. II. 8.

12 *Dicam ut sibi*] Hoc est, siquidem volet aliquando genio suo indulgere, censeo illi aliud penum quærendum parandumque. Nam parasitus totum carnarium deturbaverat, et aulas, et calices confregerat, et cellas omnes refregerat, et omnia denique, quæ ad genium lepide curandum valent, conturbaverat. Hæc vulgo male accipiunt interpretes, cum sarcinosis illis commentariis. *Salmas.* Si *sese uti volet*] *Sese uti* non est se ipso uti, vel sibi esse utilia, non genio indulgere, sed quasi esset si *sese eo volet uti*. Tò *sese παύλας*, ut plurimis locis apud Plantum: perinde foret si *uti volet*, si quod in posterum penum habere. Non voluptates, sed usus tantummodo necessarios significat. Neque id ignoravit Lambinus, qui diserte: 'Penu subintelligendum, ut intelligamus antiquæ dictum: si volet se uti penn, pro, si volet uti penn.' Sed blandiente ingenio alteram explicationem falsam addidit. Gronovius.

ACTUS V.

SCENA I. 4 *Quæ*] *Quæ*, referendum ad totam orationem. Lamb. Sed Acidal. hunc versum, ut indignum Plauto, aut delendum censet, aut ita emendandum, *Quas, dum te cærendum hic fuit, sustentabam*.

5 *Hunc*] Stalagmum.

8 *Hoc! Satis*] Sic Mas. et editi, nisi quod Camerarius tò *Hoc* delevit. Gruterus putat sic belle distinguas. Placeret magis, *Hoc (satis jam audivi Tuas arumnas, ad portum mihi quas me-*

morasti.) Hoc agamus. Quasi sit, Hoc, hoc, inquam, agamus. Nisi corrupta ea vox ex interjectione, *Oh! satis jam audiui.* Qua in hac ipsa fabula jam bis usus. *Gronov.*

10 *Tecum*] Id est, tibi. *Douza.*

20 *Pretium*] Id est, mercedem. Sic Terent. Andr. 'Ego pretium ob stultitiam fero.' *Lambin.*

24 *In lapidinas*] Ita Ms. Camer. etsi tamen prius videbatur habuisse *lapidinas*: quomodo adhuc servant Pall. 4. priores, ut notat Gruterus. Ita Heraldus contendit perpetuo legend. *lapidinas*. Gloss. *Lapidicina*, *λαπίδα. Lapidarius*, *λαρόμος. Taubm. Compeditum condidi*] Compeditibus vinetum conjeci. *Lamb.*

27 *Libellam*] Libellam argenti, id est, assem. Cic. Accus. II. 'si unam libellam argenti dedisset.' Id. pro Rosc. dixit, 'ad libellam debere: 'quod Horatius, 'ad assem.' Quando minimam pecuniam significare volebant, 'assem' et 'libellam' dicebant. V. N. Pseud. I. 1. 96.

31 *Interibi ego*] Interea ex hoc verberone Stalagnio volo 'erogitare,' id est, rogando extorquere. *Taubm.*

SCENA II. 3 *Neque frugi bonæ*] Rittershus. e Ms. Eystadiensi, quem cum Fr. Modio contulit, versum hic inserit talem: *Atque ubi ego fui in lapidinis bonus vir, neque bonæ frugi: Neque ero, &c.*

8 *Quod ego fatear*] Credisne fore, ut me ejus pudeat, quod fatear, sc. me recte nunquam quicquam fecisse: cum tu id dicas? *Lamb.*

9 *In ruborem*] Jocus. Quos pudet, rubore suffunduntur; et qui loris cæduntur, etiam rubent sanguine. *Lamb.*

10 *Imperito*] Ironia, quasi dicat; Experiendo jam pridem didici, quam sis plagiarius.

11 *Tandem ista aufer*] Id est, enim sermonem omitte. *Bozhorn.*

Quid fers] Quid in animo habeas. *Douza.*

13 *Bene morigerus*] Id est, fuit im-

pudicus, et aliorum libidine obsecutus est; sed nunc exoletum et grandem natu non decet. Hegio ergo illa, ut vis fiat, ad spurcitiem adolescentis Stalagmi traxit. *Lamb.* Vid. Cistell. IV. 1.

18 *Pauca effugiam*] *Ἀποσπάσων* servilis joci in periculo.

SCENA III. 5 *Peculiarem*] V. N. Asin. III. 1. 36. et Scenam hanc sequent. vs. 16.

14 *Argumenta loquitur*] 'Argumenta loqui,' vel 'eloqui,' pro signis, indiciis, ex quibus deprehendi conjectura veritas potest. Amph. V. 1. 35. Sic 'res exquirere argumentis,' Rnd. IV. 4. 136. id est, indagare, investigare. *Gronov.*

18 *Plus minusque feci*] Plus mali, minus boni. *Lamb.* Hæc fuerunt in mente Pæno illi, cum scriberet Phorm. 'Ne quid plus minusve faxit, quod nos pigeat postea.' *Plus minus, πλεῖον ἢ ὀλιγότερον* in quibus rebus omne vitium intelligitur. *J. Gulielm.*

20 *Ornatus haud ex suis*] Ita Marretus, Lips. et Acidalius: ex mente Hegionis, qui filium suum non proinde, ut meritis esset, acceptum indicat. Placet et Grutero: quamvis legat Ms. Cam. *audax suis virtutibus*: et olim cusi, et Pallat. *audax suis viribus.*

SCENA IV. 1 *Acheruntii*] Veteres, ut melius in officio continerentur homines, et a sceleribus absterrentur, cruciatus infernales, quos imminere illis credebant, in tabulis depingebant, ut quasi præsentibus intuerentur. *Meurs. Acheruntii*] Id est, apud Acheruntem, in inferno, vel Latiois, apud inferos. Dictum autem est, ut 'ruri,' 'Carthagini.' *Gronov.*

7 *Upupa*] Hoc loco *upupa* non est malleus, ut stulte sunt interpretati; sed *ὑπὺξ*, ut optime Glossarii auctor exponit; non ea quidem plane forma, nec idem instrumentum cum 'ama;' nam hæc ad terram fodiendam, et latior, unde *σκαφίον* *πλατὺ* exponitur

a grammaticis: illa ad eruendos lapides, et acuta, et non male referens upupæ caput cum rostro. Nobis est *un pic*: nomen tamen etiam 'upupæ,' vel 'opopæ,' vulgo retinemus: nam *hoïe* vocamus instrumentum illud *ὀπυρικήον* ut 'cucubam,' quæ est noctua, *choïe* appellamus: sic 'upupam' vel 'opopam' lapidicinis reddidimus. *Salmas.*

11 *Quia mihi*] Ad lapidinas refero, quæ sub terra erant tenebrosæ: unde sit productus et quasi denuo in lucem opera Hegionis editus. Sub terra autem fuisse, docet ille versus supra: 'Interdins sub terra lapides eximet.' Quo pertinet illud Cassiodori, ubi de miserabili illorum vita qui in metallum damnantur, loquitur: 'Intrant homines caligines profundas: vivunt sine superis: exulant a sole,' &c. *Pistor.*

16 *Peculiarem*] Ut adolescentulis servuli custodes dabantur, ita puellis servulæ, quæ in lanificio una essent, eas sectarentur et curarent: ii æque, ut jurisconsulti loquuntur, 'peculiares' illis plerunque erant, hoc est, in peculio. Et vero quæ curabant puellam, aut in lanificio una erant servulæ, Latine 'circa illam esse,' dicuntur. *J. Gutelm.*

22 *At ego hunc grandis*] Longe elegantius erit, si scribas, *At ego nunc grandis*. *Boxhorn.*

26 *Audisse me quasi*] Namque et per nebulam, si ea crassior sit, obtusius audimus; uti in strepitu. Alii tralationem esse dicunt a sensu videnti, ad sensum audiendi: propter similitudinem, quam inter se habent. Cic. ad Attic. 'In strepitu exaudisse videor:' item, 'per caliginem videre,' Philipp. xii. 2. item 'per caliginem cernere,' Cic. de Finib. v. 15. *Victor.*

29 *Certum est*] Stat sententia primum omnium id facere. *Lamb.*

31 *Quoi peculii*] Distingue, *Cui peculii nihil est. Recte feceris*. Stalagmus jocatur, et *τὸ δὲ* ita accipit, ac si alia omnia potius, quam compedes subintelligerentur. Recte ergo dicit facturum Hegionem, si det aliquid illi, cui peculii nihil est. *Boxhorn.*

CATERVA. 2 *Subagitationes*] 'Subagitare mulierem' est lascivius eam attrectare.

3 *Pueri suppositio*] Puerum supponere dicuntur mulieres, quæ fœtum alienum pro suo alunt, ac fovent. Hinc 'pueri suppositi,' id est, subditi. *Lamb.*

5 *Reperiunt*] Excogitant, fingunt; quod proprium poetarum est.

7 *Signum hoc*] Mihi videtur hoc gestu expressum fuisse signum, quod spectatores suo exemplo Grex imitari postulet. *Donza.*

CURCULIO.

ACTUS I.

SCENA I. 1 *Quo*] Hæc Comœdia, uti multæ aliæ, prologo caret, quia ab ipso auctore prologus non fiebat, nisi si quando in eo argumentum fabulæ narrarent. Alias cum fabulæ post mortem auctoris in scenam re-

ferrentur a celebribus histrionibus, solebant illi de suo præstare aliquid, et in prologo rationem dicere, cur hanc aut illam fabulam de novo reposuissent. *Salmas.*

2 *Ornatu*] Cum cereo funali in mœnium, et cetero instrumento armatorum proprio. *Lamb. Pompa*] Cum

allis servis, qui vinum et jentaculum Veneris gerunt. *Lamb.*

4 *Si media*] Sponsionum et stipulationum formulas certis verbis concipiebant, et fere ordiebantur a 'si,' 'sive,' 'ni,' 'nive.' Vide Mercat. II. 2. et Pseud. IV. 6. *J. Gul.*

5 *Condictus*] 'Condicere' inquit jurisconsulti denunciare est prisca lingua. *Lamb.* Vide de hac formula Gronov. Not. ad Senec. de Tranq. Anim. lib. II. et plura de τῆ 'condicere' Observ. I. 1. *Gronov.*

7 *Tandem tandem*] Scil. intelligo te amare. Vel, desine insanire, respice et ad sanitatem revertere. *Lamb.*

9 *Tute tibi puer es*] Ex tot doctorum opinionibus nihil placet magis, quam illud Scaligeri, sensus ut sit, Tute lotus ex balneo tibi facem gestas. Puerorum sive servulorum erat officium dominis a cœna vel balneo redentibus facem præferre. At hic Phædromus ipse nitidus, laetus, et e balneo veniens, facem portabat. Inde Palinurus, *Tute tibi puer es*; id est, ipse tibi ministras, te ipse ut puero uteris. Ut Mercat. V. 2. 'Ego met mihi comes, calator, equus, agaso, armiger.' Martialis XIV. 64. 'Defuerit si forte puer, soleaque libebit Snmere, pro puero pes erit ipse tibi.' Deinde *laetus lucis cereum*: id est, e balneo modo egressus præfers tibi facem. Casin. I. 1. 30. *Gronov.* *Puer es laetus*] Pueri lauti, id est, uncti terse et splendide vestiti prælucebant novæ nuptæ faces. Quod hic amator præter decorum sibi ipsi præluceret, dicit puerum eum sibi lautum esse et lucere cereum, id est facem ceream prælucere. Non aliud quærendum. *Salmas.*

11 *Melliculo*] Planesio, amoribus meis. *Donza.*

16 *Salve: valuitin' usque ostium*] Erat hæc consuetudo interrogandi eos, quos ex intervallo videbant, non, ut ita simpliciter dicerent, *Valuitine?* sed hoc modo, *Valuitin'*

usque? aut Perpetuone valuiti? *Muret.* Mirum vero, hanc loquendi rationem Palinuro esse insanie argumentum. Nam de ædibus, villis, similibusque aliis, haud aliter, quam de hominibus, quærere veteres solebant. Plin. Epist. lib. 1. 'Quid agit Comum, quid arbor, quid porticus,' &c. *Boxhorn.*

17 *Caruitne*] Quoniam homines ex febre aut ex longo jejunio delirare interdum, et mentis errore adfici solent, idcirco interrogat herum servus, carueritne febre proximum biduum, et num vespere cœnaverit? Videbatur enim ei delirare, qui talibus verbis ostio blandiretur. *Muret.*

20 *Taciturnissimum*] Votum amatorum, qui difficiles sectantur Veneres, ut januæ sine stridore pateant. *Lamb.*

28 *Tuum amare*] Id est, tuas amationes. Sic Græci, τὸ ἐρῶν, pro τὸ ἐρῶν, κ. τ. λ. *Taubm.*

30 *Intestabilis*] Ne sis infamiae nota innatus, neque amittas testimonii dicendi potestatem. *Lamb.*

36 *Fundum septum*] Agricoltationis vocabula ad rem voluptatum crebro translata, dictum Asin. V. 2. *Taubm.*

41 *Obloquere*] Ambiguum. Phædromus accipit ut indicativum, pro 'obloqueris:' servus ut imperativum, quasi obloqui jubeatur. *Lamb.*

45 *Minus formidabo ne excidat*] Libri habent *excedat* pro *excidat*. Sic apud Salustium 'accedere ad genua,' pro accidere. Quod sequitur, *odiosus es*, non mutandum ptem in *otiosus est*. Loquentio hæc familiaris comici, cum quis præter rem responderet, aut in re seria jocaretur, dicebant, 'Odiosus es,' 'Odio enecas,' 'Dignus es cum hac tua superstitione odio.' *Salmas.*

47 *Facere nolo mutuum*] Quod mirandum videretur, cum certum esset mutuo amore sese invicem deperire; sed captavit jocum comici familiarem, et dixit, cum ab illa insane amaretur, se tamen nolle facere cum

ea mutuum. Alter mirabundus quærit: quid ita? quia, inquit, proprium facio, amo pariter simul. Allusit ad differentiam, quæ est inter mutuum et proprium. Quæ propria habemus ea servamus, ne a nobis auferantur: quæ vero mutua accepimus, a nobis aliquando recedunt, cum repetit a nobis is qui dedit. Ut ostenderet igitur amoris sui magnitudinem, qui sibi extorqueri et eripi nunquam posset, proprium in amore cum ea quæ illum amabat se facere respondet non mutuum, cum sese ambo ita efficitur amarent, ut amor ille utriusque esset proprius, id est, nunquam auferendus, ut ea quæ mutuo dantur et accipiuntur. *Salmas.*

50 *Fert jugum*] Est, quod inferius dicit, 'cubatne cum viris?' Ita 'jugum Veneris' dicit matrimonium Oppian. Servius et Isidor. memorant, jugum dicis causa imponi consuevisse sponsis, ut societatis individua admonerentur hoc symbolo. Et 'Jnnoni jugæ' nomen inde esse, monet Rittershusius.

51 *Pudica est*] 'Pudica matrona,' quæ marito contenta est; at hic pudica, quæ omnino virum ignorat. Et 'signatam virginem' in eum sensum dixit Lucillius illæsam, inviolatam. Terentius 'integram a viro.' *J. Scalig.*

53 *Flamma fumo*] Significat, osculis concubitus esse proximum. *Lambin.*

56 *Pandit saltum saviis*] Vulgo, pangit saltem suavius. Sed illud probavit ex Langianis Palmerius: nec aliter optimus Camerarii codex. Cassina v. 2. 'Ubi illum saltum video obseptum.' *Gruterus.*

59 *Imo ut illam censes*] Nugas maximas agit ille cum suo, *Tu illam censes, ut quæque, &c. ad me?* Idque eo infelicis, quia quæ hic dicenda fuerunt, jam occuparunt interpretes illustrato genere loquendi admodum comico, quod ille non intellexit.

Bacchid. II. 2. 'Imo ut eam credis? misera amans desiderat.' Trinummio III. 3. 'Diei tempus non vides? quid illum putas Natra illa atque ingenio? jamdudum ebrius est.' Terentius Andria v. 2. 'Quid illum censes? cum illa litigat.' Adelphi. IV. 5. 'Quid aiunt? Mi. Quid illas censes? Nihil.' Formula qua interrompebant narrationem rei præsertim inopinatæ: qualis apud Ciceronem, 'Quid quæris?' *Gronov.*

60 *Suavius oppedit*] Ori meo contra affixit. *Lamb.*

63 *Æsculapii fano*] Qui a Diis aliquid petere cogitabant, cubabant in eorum, quorum ope indigebant, fanis, tanquam responsa ab iis vel vigilantes vel in somnis accepturi: at notat Servius ad illud Virgil. *Æo.* VII. 'cæsaram ovium sub nocte silenti Pellibus incubuit stratis, somnosque petivit.' Sic igitur ægroti in templo Æsculapii incubabant, ad remedia per somnium accipienda. *Lambin.*

66 *Id ab*] Vel id, æquum et bonum. *Lamb.*

70 *Dextroversum*] Nam in salutandis et precandis Diis, dextroversum se vertere solebant. Hinc festive in verbo 'vertere' ex ambiguo hic ludit Palinurus. Turn. I. 17. et XXII. 23.

71 *Horunc*] Lenonis, lenæ, et puelle. *Lamb.*

72 *Veneri vovi jam jentaculum*] Notum est e Latinis auctoribus, pueros fere solos jentaculo usos: perinde ut hodie ubique fere gentium hoc usurpatum est, ut pueri summo mane semper aliquid cibi capiant. Ea propter Plautus facit Phædromum adolescentulum Veneri jentaculum vovere. *Mercurial.*

73 *An te pones Veneri*] Palinurus excitatus novitate dicti. Quid, inquit, an temet Veneri dabis in jentaculum? et applicat joculariter statim: *Ph. Me, te atque omnes.* *Taubm.*

75 *Sinum*] Vasis genus sinuosum. *Nonius*.

78 *Quasi tu lagenam*] Alludit ad id, quod Latini scriptores solebant corpus humanum appellare 'utrem' et 'follem.' *Arnob.* l. ii. *Lucill.* 'corticem.' *Varro.* 'Amphora' *Vopisc.* *Bonosio*: 'Laqueo vitam finivit: tum quidem jocus extitit, amphoram pendere, non hominem.' *Gruter.*

79 *Chium*] Jocatur ex eo, quod cum vino Græco fere aqua maris admixta esset, Chio tamen non addebatur, sed meracum erat. *Horat. Sat.* ii. 8. 'Alcon Chium maris expert.' *Turneb.*

83 *Istunc qui fert*] Injuriam facit *Lambino*, qui scribit eum *τὸ istunc* retulisse ad *sinum*: sed et sibi illudit, quum legit *istunc*. Recte *Lambinus*: 'Istunc, nempe puerum, qui fert sinum vini plenum, addictum ad terram velim, ut ejus casu omne vinum effunderetur, ac periret potius quam ad anum perferretur.' *Gron.* *Afflictum*] Ad terram datum. *V. N. Aulular.* iv. 3.

86 *Istic fluvius*] Cum mari anum, cum fluvio vinum comparat. Vide *Lucan.* v. 355. *Lamb.*

69 *Volentes propitia*] Hoc dictum ex religione prisca, et communi sacrificantium formula petatum. Exemplo fuerint concepta illa et solennia precationum verba apud *Catonem*: 'Mars pater, te precor quæsoque, uti sies volens propitius mihi, domo, familiæque nostræ.' *Douza.*

90 *Voltisne olivas*] Urbane herum ridet. Quod 'olivas' et 'capparim' dicit, vult significare hæc condimenta in crapulis et ebrietatibus convenientissima. De 'cappari' plenius *Dioscor.* ii. 204. *Long.*

SCENA II. 1 *Flos veteris vini*] *Avdoxiplos olvos*, ut et apud *Lucret.* 'Bacchi flos,' odor est et fragrantia vini. 'Flos vini' alias etiam dicitur, cum vinum in summo tenuem quandam habet spumam. *Camer.*

2 *Amos*] Antiquæ; ut 'colos,' 'vapos,' 'nidos,' &c. Hac una de causa censeo, *Plautum* dixisse 'amos,' 'odos,' 'lepos,' ut exprimeret sermonem anns blæsulæ. *Acidal.*

4 *Liberi lepos*] *Bacchi anavitas.* *Taubm.* *Veteris vetusti*] Quæ ejusdem significationis conjunguntur, licet significatione non augeant, augent conjunctione. Ita hic significatur vinum veterrimum. Sed et ea, quæ desinunt in *ustus*, ut, 'onustus,' 'robustus,' et alia, vim habent augendi. *Bozhoorn.*

5 *Nautæ*] *Vid. not. Asin.* v. 2. 46.

7 *Crocinum*] *Croci unguentum*; ita dictum, ut ab 'amaraco,' 'amaracinum.' *J. Gul.* *Bdellium*] *Βδέλλιον* diminutivæ formæ est: nam principale est *βδέλλα*. Ita vocat auctor *Peripli* aliquot locis. *Marcello Empirico*, *bedella*: 'Crocon atque bedellam.' Apud *Plantum* in antiquis libris *bedellium* scribitur pro *bdellium*, quod aliud non potest significare præter aromaticum gummi. *Salmas.*

8 *Pervelim sepultam*] Veteres iia, quæ viventes gratissima habuerant, spargi aut perfundi sepulchra sua optabant. Haud aliud votum est aut mandatum *Sergii Polensis* parasiiti, in veteri inscriptione, quæ legitur *Polæ* in *Istria*: 'Si urbani perhiberi vultis, arenti meo cineri cantharo piaculum vinarium festinate.' *Bozhoorn.*

11 *Nihil ago tecum*] *Sc.* O odor, nihil te moror; nisi et vinum bibam. *Lamb.* *Ipsus*] *Flos Liberi.* *Idem.*

12 *Invergere*] Id est, infundere. *Virgil. Æn.* vi. 244. 'Frontique invergit vina sacerdos,' id est, deorsum fundit: de quo *Servius*. *Diomedes* 'sensim illabi et induere,' exponit. *Taubm.*

13 *Ductim*] E sino. Adverb. hoc *Prisc.* interpretatus est *ἀπνεύρι*, quod significat in bibendo aviditatem et copiam. *Camer.*

15 *Quadrantæ*] Vas pedis quadrati,

octo et quadraginta capit sextarios : amphora Græcis, Festus.

18 *Sagax nasum*] 'Nasum' genere mentro observat etiam Nonius. Ita Menæchm. i. 2. 'Sporcatur nasum odore.' *Taubm.*

20 *Imperator quis est*] Sic Camera-rianus codex et Pal. 4. Reliqui, *quis ea*, ut et olim impressi: bene, nisi obstatet infra vs. 24. *Grut.*

21 *Vini pollens*] Vini copia instructus, scil. Bacchus ipse. *Taubm.*

22 *Sicca*] Vide Mil. III. 1.

28 *Oculissimum*] Muretus ad versum Catulli, 'Ambobus mihi quæ carior est oculis,' notat: Oculorum sensus nobis omnium est carissimus, ut præclare disputat Aristoteles de Sapientia lib. i. Ideo oculorum in exprimenda vi amoris crebra fit mentio. Plautus quidem 'oculitus amare,' pro eo, quod est, singulariter amare: et 'oculissimum hominem,' pro carissimo dixit.

29 *Cloacam*] Ventrem. *Taubm.*

31 *Venus, de*] Exprimit anus ritum libandi. De poculo enim pleno, quod erat potatura, panlum Veneri libat, id est, in honorem Veneris leviter defundit. Sic enim libare solebant, quod vel in aram faciebant, vel in mensam, quæ aræ loco erat; vel in focum, qui sacer habebatur; vel in mare, in honorem Deorum marinarum; vel in quemcunque locum pro re nata. Virg. Æn. v. 'extaque salsos Porriciam in fluctus, et vina liquentia fundam.' *Turneb.*

32 *Amantes, propinantes*] Insulsa mihi semper visa est lectio vulgata. Lego ergo, *amantes propinant et Vinum potantes dant omnes*. Boxhorn.

41 *Bibit arcus*] Credidit vetnatas, Iridem demissis in terram cornibus aquam e fontibus haurire: hinc illud Virgilii Georg. i. 380. 'et bibit ingens Arcus.' Propert. lib. III. 'Purpureus pluvias cur bibit arcus aquas.' *Turneb.*

49 *Tibi næ ego*] Formula ex anti-
Delph. et Var. Clas.

quo dedicationum ritu desumpta: ita infra III. 1. 69. 'Ibi nunc statuam vult dare,' necnon Rud. iv. 2. *Douza.*

51 *Monimentum*] Formula ex antiquo dedicationum ritu desumpta. Sensus est: Vineam tibi pro statua statuam, quam ingurgites. *Meurs.*

57 *Occentem*] Vide notas Mercat. II. 3. 73.

60 *Pessuli, heus pessuli*] Is. Casaubon. ad illud Persii Sat. v. 'dum Chrysidis udas Ebrinus ante fores extincta cum face canto:' Græci hoc vocant (Plutarchus Ἐρωτικῶ) φῆν τὸ παρακλαυσίθυρον. Qui ibant comessatum, funalia ac faces gestabant; sed quas exinguebant, cum ad fores erat ventum. Exemplum canticorum ejusmodi, quæ ante fores cantabant, habes hic venustissimum.

63 *Lydi barbari*] 'Ludius' et 'Ludio' dixerunt alii, ut 'Surus' et 'Suria.' 'Ludius' saltator proprie Latinis, non a 'ludendo,' ut placet doctis viris, sed a 'Lydis,' qui inter nationes saltationi bacchationique deditas. *Salmas.* Vid. Pænulo, v. 3. *Turneb.* XIX. 10.

66 *Dormiunt*] Vid. Mostell. III. 2.

SCENA III. 3 *Medicinam facit*] Scil. cardinibus. Supra i. 1. 'Vino has conspersi fores:' item 'bibite, festivæ fores:' in quibus morem Græcorum tangit, apud quos amatores illa perfusione uti solent. Hæc vero suffusio longe alia est. Et fallendis maritis ad januæ cardines aquam mulierculæ affundebant, ut streperent. *Lips.* Hujus rei hanc ego causam esse arbitror, quod medici ægrotos vino prohibent, aqua decocta uti jubentes, recte quidem: sed ægroti intemperantes haud sane libenter id ferunt. Itaque vulgo audias: 'Ipsi sibi vinum sumunt, nobis quasi canibus aquam relinquunt.' Quin et multi olim ex medicis vino paulo largiore utebantur, quod ex Athenæo, et Philemonis reliquiis discas.

6 B

Plaut.

Eo igitur respexit poëta. *Tan. Faber.*

5 Convadatus] Qui quasi vadibus a me acceptis me in jus vocas. Active etiam 'vadato' dixit Hor. Sat. 1. 9. Noster, 'vadatum amore,' passive, Bacchid. 11. 2. *Lamb.*

6 Libello] Quia etiam edicto publice adfixo latitantes citabantur. *Revard.*

7 Sisto me] Verbum juris in obsequio vadimonio. *Taubm.*

11 Sum Deus] Propert. 11. 12. 'Si dabit hæc multas, fiam immortalis in illis. Nocte una quivis vel Deus esse potest.'

13 Male valere] Lambinus ex tribus, *Male valere te quidem mihi agre est.* Miror quos libros citet: cum omnes Mss. editique habeant, *quod.* Grnt. Quæsi verat Phædromus, *Quod vidisti?* Respondet Palinurus, *Male valere te;* nempe animo. Subintelligitur 'vidi.' *Boxh. Lege, Male valere te quam mihi agre est.* *Tan. Faber.*

16 Cupiam vivere] Gratissima sibi ita exprimebant veteres, ut dicerent, se propter illa diutius vivere velle, sicut ingrattissima, propter quæ mori. Inde, *Vita,* amantibus dicuntur amata. *Boxhorn.*

17 Pl. Prohibet] Omnibus suis interpretationibus hic supersedere potuisset Lambinus, si retinisset interrogationem, quæ est in vet. libris: *Pl. Prohibet? nec prohibere quit. Nec prohibebit.* Quia enim Phædromus dixerat, lenonem prohibere conventus istos, negat Planesium eum prohibere. Est autem ambiguitas in verbo 'prohibere:' quod cum effectu accipit Planesium. *Pistoris.*

20 Amare sane] Ita ut homines sani solent.

25 Pervigilare] Allusum ad pervigilia Cereris, Veneris, et sacra nocturna. Martial. ix. 70. 'Nam vigilare leve est, pervigilare grave est.' *Douza.*

26 Nam hoc quidem edepol] Recte

Lambinus, *decurtus oculum:* et inepta est interpretatio: Hoc tuum pervigilare Veneri orto die omnibus patebit. Amphit. 1. 3. 'Eamus, Amphitrno: luciscit hoc jam.' Terentius Heaut. 111. 1. 'Luciscit hoc jam.' Vetus poëta: 'Aspice hoc sublime eandens, quem invocant omnes Jovem.' *Gronov.*

27 Dormio] Scil. tibi, non meae Planesio. *Douza.*

29 Inscitia est] Id est, stultitia, Festus. Vid. Mostell. 1. 3.

30 Illicet] Actum est. Vid. Epid. v. 2.

32 Ut misere molimur] De hac amantium rabie Lucret. lib. iv. 'etenim potiundi tempore in ipso fluctuat incertis erroribus ardor amantum, Nec constat, quid primum oculis manibusque fruatur,' &c.

34 Propudium] Non dubium, quæ Græcis *καθδύρα*, ea Latinis *propudia* dicta. Inde homines sceleratos, ut Græci *καθδύρα*, Romani eodem *propudia* vocarunt. *Scalig.*

35 Cum nocturnis] Glaucos oculos Romani non perinde amabant: nigros autem magni faciebant. Itaque ad ludibrium, ejus erant oculi glauci, ea 'nocturnos oculos' habere hic dicitur; de avis inauspicatæ, cujus tales oculi sunt, nomine petita illusione. Eos oculos 'virides' vulgo dicimus. Ac æque amaro joco per comicam lasciviam 'herbeos' poëta vocavit scena seq. eodem et 'felinos' appellabant. *Turneb.*

36 Persolla: nugæ] 'Persollæ nugæ,' rectum est, pro *persolla*. Persollæ autem nugæ sunt nudæ nugæ. Ut alio loco, 'hanc amas meras nugas.' *Persollæ* autem pro admodum solus, *δ μονότατος*. Sic 'peradolescens,' 'pervirgo,' apud auctores. *Salm.*

37 Quod quidem] Puto hæc dici a Phædromo hoc sensu: Ergone feram, ut servus plagipatida hic mihi argutias serat? Hæcque ita sunt eman-

cianda, ut statim manum allevet, et pugnos impingat. *Gruter.*

38 *Polluctus*] 'Polluctum virginis' dicit accumulatum verberibus: ut ara Herculis, cum referta esset iis, quæ imponi de ritu religionis prisca solebant, tum 'polluctum' illud dicebatur, quasi 'projectum,' ut Varro interpretatur. *Camerar.*

40 *Noctuwigila*] 'Noctilucam' Horatius Od. iv. 6. eandem cum luna facit. Lævinus vero, vetustissimus auctor, videtur eam Venerem nominare: 'Venerem igitur aliam adorans, sive fœmina, sive mas est, ita ut alma noctiluca est.' Quare ab eadem ratione dicitur *noctuwigila* a Plauto, hoc est, *νυκτιλαμής*. J. Guilielm.

42 *Probrumque*] Vide not. Mercat. 1. 1.

45 *Auro contra*] Id est, date mihi pari et æquo auri pondere repensum, ego tantundem auri dederim. *Turneb.*

46 *Cede mihi contra aurichalco*] Non ex hoc loco colligi potest, aurichalcum antiquis auro carius fuisse. Si enim prius de auro præcedit, non sequitur, ut quod reponit servus de aurichalco, carius esse debeat. Sed comico joco lusit. De auro dixerat herus ejus, reposuit ille de aurichalco, in quo etiam aurum est saltem de nomine. Fuit certe eo tempore æris genus præstantissimi. Horatius, 'Tibia non ut nunc orichalco vineta.' Nam aurichalcum idem cum orichalco. Sic enim scribebant, ut 'plostrum' et 'plaustrum,' 'Plotus' et 'Plantus,' et similia. Multi crediderunt aurichalcum esse æs et aurum mixtum, propter illam auri in aurichalco denominationem: sed falsi sunt. Inde optimæ Glossæ, *aurichalca* interpretantur *κρυπάρια*, id est, ex auro et ære temperata. Verum nomen est hujus vocis, *orichalcum* ex Græco *ὀρείχαλκον*, quasi æs montanum, sive ex lapide æroso excoctum, quod fuit genus æris præstantissi-

mum. At pro *orichalcum* veteres Romani scripsere *aurichalcum*, cum tamen nihil auri admixtum haberet. *Salmas.*

48 *Æditum aperire sanum*] Imperfectam locutionem censet Camerarius, ut in illo, 'Item alios Deos factorum scilicet.' Sed hic nihil imperfectum: vis enim est in particula *τῆ* 'scilicet.' Nec tamen *æditumque* placet, sed, *nam sonitu et crepitu claustrorum inaudio Æditum aperire sanum*. Gronov.

53 *Te liberalem*] Id est, quæ in me tam liberalis es. Vel, quæ tam liberali facie et ingenio es. *Lamb.*

54 *Tene etiam, priusquam*] Frustra laborat Lambinus: nec *tene* est absens hujus osculi memoriam conserva, sed simpliciter, *capo, habe, ut centum aliis in rebus*. Gronov. Adde Tan. Fabrum Epist. Crit. II. 28.

56 *Istoc verbo vindictam*] Non magis, ut prætor, quam quilibet assertor et vindex. Sed nec audiendus Pistorius, qui *istoc verbo* interpretatur, cum dicto, et statim. *Istoc verbo*, est propter id quod dixisti, ut quando velis, videre me possis, redde me liberam. Ut id, quod dicis, non sit subjectum alterius ditioni. Verbum pro re, quæ verbo significatur: fere enim eodem sensu, ob eam rem. Mostel. III. 1. 'Molestus si sum, reddite argentum, abiero. Responsiones omnes hoc verbo eripite.' Id est, re, quæ hoc verbo significatur. Hac Fabula II. 2. 'Semper tu huic verbo vitato abs tuo viro, i foras mulier.' Ambrosius Ep. III. 'Rara itaque confessio de peccatis, rara penitentia, rara in hominibus ejus verbi adsertio.' Gronov. *Vindictam*] Tanquam prætor, id est, viam reperi, qua me liberes. 'Vindicta,' virga prætoris, qua servi contacti, manumittebantur. *Lamb.*

57 *Pervincas*] Quemvis alium emptorem pretio ut pervincas facito: ne opus sit rogare, quando me visurus es. *Lamb.*

ACTUS II.

SCENA I. 6 *Geminos in, &c.*] Quia utrimque et a dextra et a læva cingit me lien venterque, eo tumidiore et majore facto mihi distenditur, proinde ac si geminos in utero filios geram. *Lamb.*

12 *Tormento ferreo*] Id est, catena ferrea. 'Tormentum' idem quod funis tortus, nam cum sit funis, 'torqueri' dicitur. Propert. 'Dignior obliquo funo qui torqueat Ocno.' Priap. 'Tormento citharaque tensionem;' id est, quam funis aut fides citharæ. Unde machinis, quæ tentis et contortis funibus moventur, emissæ aut excussæ, 'tormentis missæ,' aut 'excussæ' dicuntur Liv. l. XLIV. *Gronov.*

16 *Collativo ventre*] Id est, magno et turgido: quia in eum omnia edulia conferantur, Festus. Ego puto lenonis ventrem 'collativum' eo esse dictum, quod propter vitium corporis et viscerum, omne alimentum, quod deberet in omne corpus distribui, in eum conferatur: et hoc pacto visceribus omnibus vitiatis, venter intumescat. *Lamb. Oculis herbeis*] Vide supra l. 3. et Capteiv. III. 4.

20 *Vivo*] Quasi dicat: vivo tantum, non item valeo. *Lamb.*

23 *Hiræ*] Festus: 'Hira, quæ diminutive dicitur hilla, quam Græci dicunt *νήστιν*, intestinum est, quod jejunum vocant.' Glossæ: *Hira, ἐν κόλλιον νήστιν*. Arnobius lib. VII. 'Non similiter fendicas, quæ et ipsæ sunt hiræ.' Pro aliis tamen etiam intestinis sumi, docet Nonius: unde *hilla* apud Horat. Sat. II. 4. Glossar. *Illam*, (sine aspirat.) *νάρθηκος τὸ ἐντόν* et hoc hic probat Scal. ad Festum.

26 *Dum intestina expulescant*] Vult perdurandum lenoni, donec ei intestina tabescant: utique cum sit ea anni tempestas, quæ salsura solito carius veniat: eo facto, futurum, ut intestina sola æque care distrahan-

tur, si non carius, quam ipsemet homo totus, hoc est, vix tantum feres pretii a te toto, quantum ex solis intestinis. *Tzschb.*

27 *Nunc dum salsura*] Haud quam accipio cum Grutero, cum ea sit anni tempestas, quæ salsura solito carius veniat: nec cum Lambino, ex tuis intestinis sale conditis et maceratis sat bona salsamenta confici possunt: aut cum Turnebo censeo ad garum ex intestinis piscium putridis pretiosum liquorem respici. Nunc dum, inquit, salsura vel muries intestinorum tuorum, quæ conservat intestina tua, sat bona est, integra est, facit officium, et nondum omnia tua intestina computruerint. Et de vita, deque eo, quod sani restat in intestinis, loquitur, ut de muria: de ipsis, ut de moriaticis loquebantur. Quemadmodum suis animam pro sale datam dicebat Chrysippus. *Gronov.*

28 *Intestinis vilis*] Ne hoc quidem accipio cum Grutero, eo pacto futurum ut intestina sola æque caro distraherentur, si non carius, quam totus homo. Nam *intestinis vilis* est omnino, ob intestina putrida et delinita vilis. Sic in illo, 'Isto vilis.' Sosipater Charisius lib. II. 'Rex qui vocaret ad cœnam, si sibi ea res exhibenda indiceretur, quam exhibere non posset, respondit, ut Tranquillus refert: Hoc vilis hodie mihi erit cœna.' Id est, ob hanc rem non præbitam vel appositam vilis, frugalius, *ἐντελέστερον* apparata erit hodie cœna. Sic Terentius Adelphi. v. 9. 'Tu tuum officium facies, atque huic aliquid paululum præ manu Dederis, unde utatur: reddet tibi cito. Mr. Istoc vilis.' Hoc est, ob id, quod dicis, non commissum illi vilis mihi constabit. Satis magno hic mihi constat: id quod vis si adderem, pluris constaret; nam haud dabit, quæ darem, perderem. Quod ad hoc igitur attinet, vilis et minus erit, quod in illum impendi, quoque

per illum careo. Jam Parrhasius et Palmerius hæc duo loca comparant; sed alter explicat neutrum, alter explicat utrumque male: nec profuit Guideto vidisse illos. Hanc formulam licet addas illis, quibus ad Captivos, ne palam negarent ἐβή-
μας veteres solitos notavimus. Est igitur *intestinis vitius*, quod ad illam partem, quæ detrahetur; quanto intestina constarent, vilins: eoque facilius emtorem inveneris. *Gronov.*

29 *Directus*] Vide notas Capteiv. III. 4. 103. Trinem. II. 4. *Ambula*] Celsus IV. 9. scribit, vitium lienis quiete angeri, exercitatione et labore minni. *Taubm.*

33 *Hic homo*] Δεικνύων se ipsum significat. *Sciat divinitus*] 'Divinus,' substantive, ut grammatici loquuntur, μάρτυς est, sive vates. Horat. Od. III. 27. 'Imbrium divina avis imminensum.' Martialis III. 71. 'Non sum divinus: sed scio quid facias.' *Taubm.* *Divinitus*, repete ἀνδ κοινῶν, conjecturam facere. *Lamb.* Vel subintelligitur 'fari,' estque conceptum, ut apud Juvenal. 'Nescire Latine,' ubi subintellige 'loqui.' *Gronov.*

SCENA II. 6 *Suppono*] Id est, vicarium do. *Douza.*

7 *Operam ut det*] Reticetur nihil aliud quam 'vereor.' Nam 'vereor ut det,' est, vereor, ne non det, ut recte interpretantur. Illud alterum, 'dummodo mihi operam det,' sensu quidem convenit, sed non possunt inde suppleri verba defecta. *Gronov.*

8 *Facit hic quod pauci*] Jocus est ex eo, quod ex inepta re salubre monitum et gravis querela de corruptis juventutis moribus colligitur. Falsus erat Palinurus se quicquid sciret τῆς βρεποκρητῆς debere coquo: sic agnoverat eum magistrum: eoque jubente abierat depromptum quæ opus essent: ita fuerat ei dicto obediens. Hinc Cappadox, quum jam intra aulam esset Palinurus: *Facit*

hic, nempe Palinurus. Pessime igitur hæc verba dant Palinuro, quasi is eo quod coquus morigerus esset in omnibus magistro, probet daturum hand dubie operam Cappadoci. Quid? an et Cappadox ejus magister? *Gronov.*

9 *Non novi*] Videtur hoc respondere cocus: Etai te non novi, tamen dabo operam, et auscultabo tibi. Et sic accipit Cappadox. Verum ille ambiguitatem sermonis de industria captans significat, somniorum monita suam intelligentiam fugere, neque se conjectorem esse. J. *Gueliclm.* At malim *tametsi non vovi, dubo*; nam 'vovere,' idem quod 'promittere,' seu 'addicere,' significat. *Douza.*

16 *Incubare*] Vide notas supra I. 1. 62. *Jovi*] In Jovis templo. *Taubman.*

17 *Tibi qui auxilium tulit*] Quia optimus Cam. codex, *Qui tibi auxilium in jurejurando fuit*, sperno omnes alios, in quibus est *auxilio*, quod perinde fecerunt librarii, ut auctores vulgatæ tulit, quod genus loquendi non caperent. At quoties 'auxilia' dicuntur pro auxiliariis? quoties 'praesidium' appellatur, qui est praesidio? dicit ergo qui tibi auxilium sive auxiliarius fuit ad augendam rem et alios frandandos in jurejurando indulgendo tibi: quum vel jurasti tuum esse, quod non erat tuum, aut te facturum daturumque, quod non fecisti vel creditum abjurasti. *Gronov.*

19 *In Capitolio*] Claud. Verderius miratur, quod Plautus parasitum hæc ita loqui faciat, qui tamen sit Epidauri: tanquam si nuspiam esset Capitolium nisi Romæ: imo sic vocabant qualiacunque templa grandia primoribus dicata Deis, etiam extra Italiam, ut pluribus ostendit Græterus.

20 *Pacem*] Id est, veniam. Amph. v. 2.

SCENA III. 6 *Strategus*] Id est, imperator exercitus. *Agoranomus*] Vid. Capiteiv. iv. 2. *Lamb.*

7 *Demarchus*] Tribunus plebis. Vid. Turn. xiv. 11.

8 *Capite sistat*] Id est, quin in caput præceps a me detur, atque ita sistatur humi prostratus in via, quam ita arctam rottebat, ut 'semitam faceret': nam locum ruina aperiā, et laxabo, et de semita viam faciam. *Turneb.* Dicit igitur parasitus, eos qui ipsi obstiterint, in viam e semita se projecturum, id est, se deturbaturum eos ex loco, quem ipse elegerat, ad cursuram apto in viam, ubi minus commodum sit ire. *Pistor.*

9 *Capite aperto*] Mos Romanis in capite aperiendo et operiendo hic fuit. Laciniam nempe togæ in caput sæpe rejecere contra æstum, aut ventum: eamque detraxere, quando opus: interdum et palliolum; sed ab ægris id factum aut delicatis. *Lipsius.* Vide Epid. i. 1. et ii. 2.

10 *Suffarcinati cum libris*] Id est, qui libros sub axilla ferentes et sub pallio, quo onere et sarcina ob tumentem molem quasi sufferti videbantur, aut quod idem est suffarcinati. Nam antiquum est 'farcinare' pro farcire. Sic apud Terentium in Andria, iv. 5. 'Verum vidi Cantharam suffarcinatum.' Ob puerum scilicet quem sub veste attulerat, qui supponeretur Glycerio. Ita enim videri voluit Servius. Non autem, ut explicat Donatus. *Salmas.*

11 *Constant*] Id est, simul stant. *Drapeta*] Querunt cur Græcos 'fugitivos' appellet? an quia tanquam servi, ab iis, quibus mercenarias operas dabant, aufugerint? an sectæ desertores? an denique quia ultro citroque discurrerent? At respondet toto Dialogo Lucianus quosdam appellari sic potuisse vere et bona fide, quia drapetæ vel fugitivi sub pallio philosophico interdum latebant, et dominorum inquisitionem

frustrabant. *Grenov.*

13 *Thermopolis*] J. Lipsius argumentis vincit, non in usu solum antiquitus 'calidam,' sed, quod miremur, in delitiis fuisse. Inde et apud Plautum fieri mentionem thermopolii, cum hilarior invitatio describatur, aut solatio laxus: ut hic de ebriosis. Vide Trinum. iv. 3.

14 *Calidum bibant*] 'Calida' olim bibebantur et solitaria, et infusa vino: atque hæc genonibus expetita maxime, et laudata: quam mixtionem, præter ceteros, probat clarissime Plautus, qui vinum ita mixtum intelligens, 'calidi' nomine uti, non 'calidæ' hic voluit. *Lipsius.* Vid. Asinar. ii. 4. 89. Trin. iv. 3.

16 *Crepitum*] Meurs. Exerc. Crit. ii. 5. 2. inter cetera docet, crepitum ventris interdum etiam metu emitti, quemadmodum hic Curculio minetur philosophis, ita se eos pugnis excepturum, ut præ anxietate et metu emissuri sint polentarium. *Polentarium*] Ex polenta comesta natum; vel qui polentam oleat. Polentam Græci δλωρα vocant. Vide Plin. xviii. 7. *Lamb.*

17 *Datatim*] 'Datatim ludere,' erat pila ludere: propterea quod dabatur: unde quidam 'datores' dicebantur in lusu pilæ, qui pilam dabant; alii autem 'factores,' qui faciebant, id est, qui feriebant et ludebant, quique in factiones erant divisi, id est, ut dicimus, 'in partes.' Genera autem ludendi fuisse videntur 'datatim,' 'raptim,' 'expulsum.' Novius apud Nonium: 'In molis ludunt raptim pila, datatim morso.' Varro apud Non. 'Videbis Romæ in foro ante lanienas pueros pila expulsum ludere.' *Turneb.*

18 *Et datores et factores*] Non Turnebum solum video serio ponere, 'factores' dictos, qui faciebant, quod fit, qui feriebant et ludebant, quique in factiones erant divisi: non Hadr. Junium, 'factorem,' qui alteri parti

sive factioni dat operam obstruendo, pellendo, et excursus metam signando: sed etiam Scaligerum ad Manilium, 'factiones' proprie in lusu pilæ dictos et 'factores.' Auctor illi hic Plautus et Pollux, ex quo adducit: ἐφ' ἣν καταβάλλεις τὴν σφαῖραν, ἐρέας δὲ οὐ γράμματα κατόπιν ἐκτέρας τῆς πρῆξεως καταγράφωντες. At locus est IX. 7. ubi invenies τῆς τῶξεως. Nunquam vero concoquere potui 'facere pilam' pro ferire: a factionibus autem ludentium, si quæ diætae sunt, collatores dictos 'factores,' et 'factores' esse alicujus factionis homines tum erodam, quam videbo a factionibus in circo, quæ sine controversia fuerunt, aurigas vocatos esse 'factores.' Quin sermo parasiti mere nugax est: nam quia 'datores' appellavit, solent autem jurisconsulti conjungere hæc duo, 'dare facere,' tum in re venerea utrumque connectitur; quasi de alterutro horum loqueretur, quum appellandos haberet 'datores' hos datatim ludentes, quasi planius dicit 'et datores et factores:' non quod hæc vox ea in re proprie quid significet, sed risu gratia. Nec contemnendas adeo Lambinus, qui alludi ad turpem verborum significationem suspicatus est. Neque enim ut hoc valeat, oportet libidini locum in via publica fuisse. Captatur vocabulum, perinde quasi dixissent, 'et qui dant et qui faciunt.' Si datores refert ad priora, videtur loqui de usu pilæ: si ad posterius, de re turpi, vel quos oportet dare facere. Quo joci genere constat omnis Plautus. Gronov. Et factores] 'Factores' proprie in ludo pilæ dicebantur et 'factiones' Græcis ἀλφειοί. Vide Scalig. ad Manil. I. et V. Et Nomencl. Junii. Solam] Pro solea calcamentorum. Vide Trinum. IV. 3. Lamb.

19 Vitent infortunio] Sic Trucul. II. 2. 'vitare malo' eleganter. Tandem. Sic 'vitare verbo,' pro operam dare, ne hoc verbum aedias, Casin. II. 2.

35. 'Vitent ancipiti infortunio,' Pæn. prol. 25. Dictum perinde, ut 'malo cavere' sæpe apud nostrum. Gron.

20 Si imperare posses] Id est, imperando assequi possit, ut quod monstrat, fiat. Lambini Glossa explosa, lego, Recte hic monstrat, se imperare posse, hoc est, satis verbis ostendit, qualis factis et quam impotens demum futurus sit, siquidem imperator evadat scilicet. Donza.

22 Genium] V. N. Bacchid. et Capteiv. IV. 2.

29 Mœa] Diversa sperant Phædromus et Curculio: ille pecuniam ex Caria; hic parasitus mensam instructam. Illius pecuniariæ; hujus cibariæ spes sunt. Bozborn.

33 Et aequalem cum aqua] Ut quasi exanimato aquam offundat. Vid. Mil. lit. IV. 8. Frustulenta] Id est, frustis carniū effera. Taubm.

35 Ventum ut] Ambigue dictum est; vel, facite ventum sive 'ventulum;' vel facite ut gandeam ventum, id est, me venisse: itaque mox subjicit, 'ut ventum gaudeam.' Turneb. Dicit paullo post Curculio se nolle sibi 'fieri. ventulum.' 'Ventulum' dixit potius quam 'ventum,' ut sic, sublata ambiguitate, intelligeretur planius quid vellet. Bozborn.

39 Os amarum habeo] Medicæ artia placita, velut aliud agens, lepidiasimus poëta inseruit. Cæli. Rhodig. XIII. 24. Dentes plenos] 'Pleni dentes' non sunt mutandi in blennos. Nam βλεννος Græcum non convenit. 'Plenos dentes' vocavit Plautus, obtusos, hebetes, situ jam, præ fame et edendi longa inertia, crassiores factos. Ut illa quæ non exercentur, rubigine et situ obducuntur, et sic pleniora evadunt; acutiora autem, et subtiliora, quæ sunt in continuo exercitio, ut ferri acies. Parasitus igitur, qui diu dentes non exercuerat, sibi illos plenos esse et crassos, obtusosque, situque occupatos queritur. Sic 'plenum filum' pro crasso dix-

erant, et subtili opposuerunt, 'pleno velamina filo.' *Salmas. Lippiant*] Jocososa et audaci translatione, famelici 'fances' dixit 'lippire:' ex eo, credo, quod, cum in fame os amarescat, salivæque concretior reddatur, et hærescat faucibus, dentibus, palato; et arenosa etiam quædam ore patente fila lentore suo deducat; lippitudinem oculorum imitari videtur. *Turneb.*

40 *Laxis lactibus*] Perperam scribitur 'lassis lactibus:' vel potius accipitur perperam, non scribitur: nam 'lactibus lassis' declarant, defatigatis; at debebant, inanibus, nam 'lassis' et 'laxis' promissa veterum scriptura est: ut iisdem 'adasint' et 'adaxint.' Ut autem distendantur saturitate, ita vacuitate laxantur intestina, non lassantur. *J. Gulielm.*

41 *Nolo, hercle, aliquid*] Per *aliquid* ergo incertum quid, vagum, quod abest, et digito in præsens monstrari non potest, et quod quid, aut quale, aut ubi sit nescias, significatur. Phædromus dixerat, *Jam edes aliquid*; idem est, ac si dixisset, 'edes nescio quod.' Certum ergo quid mavult Curculio. *Boxhorn.*

43 *Illis conventis*] Conventionem, quam sermoni tribuere solemus, ad dentes suos dentientes per ridiculum accommodat, satis pol parasitice. Et alludit ad id, quod supra dixerat, 'Ph. Qui te conventum cupit.' *Douza.*

44 *Suis glandium*] Vide Men. i. 2.

49 *Invenire possim*] Quod Lambin. de argento dictum videri cupit, ego de ipso Phædromo interpretor. At Parasitus in diversum sensum objectionem illam retorquens, quasi Phædromus dixisset, Amisisti me; (ambiguitas enim in verbo *perdidisti*) possim, inquit, invenire te, si mihi operam addere volueris non alioversum, quam ad perditarum rerum, quibus recipiendis satagere solemus,

fortuitam recuperationem respiciens. Quo etiam referenda, quæ sequuntur: 'Ph. Perdis me tuis dictis. Cu. Imo servo et servatum volo.' *Douza.*

52 *Scires velle gratiam tuam*] Frustra hic sudant interpretes. 'Velle gratiam alicujus' est cupere aliquem demereri, vel certe non offensum velle. Contra 'negligere gratiam alicujus,' est nolle in honorem alicujus facere. Cicero pro Plancio, 'Neque enim ad negligendam gratiam meam debet valere, quod dixit idem.' Nec vero valent hæc verba: ea usus est præfatione, ex qua intelligeres eum amicum. Sed est lusus comici. Apparebat, inquit, enim te amicum velle. Hoc quom audit Phædromus et spectatores, expectant, ut subsequatur, argentum numerasse. Contrarium autem evenit, et hoc apponitur gratiæ, quia genus est simplicis amoris non lactare: non agere, ut illi de quibus queritur Charinus in *Audria* iv. 1. 'In denegando modo queis pudor paululum adest: nam ubi tempus promissa jam perfici, tum coacti necessario se aperiant.' Ex ipso facto, non aliqua præfatione hoc colligit. *Gronov.*

60 *Prehendit dextram*] Comitatus et benevolentiæ indicium maxime apud Græcos. *Lambin. Cariam*] Pre in Cariam.

66 *Apud trapezitam situm est*] Solebant veteres nummos suos non eos solum, quos aliis debebant, sed et quos nulli debebant apud trapezitas collocare. *Lamb.*

71 *Religio fuit*] Verba sunt, parasi signifiantis se (ut vulgi verbis utar) *conscientiam fecisse*, si homo ipse parasitus ad cenam vocatus non iret. *Budaus.* Vide Merc. v. 2. Stichos, ii. 1.

73 *Me morari*] Dicit Parasitus, facile se consentire, ut illico cœna committeretur, etiamsi adhuc nimis

tempori esset. Non enim parasiticam disciplinæ professorem decere, ut diem moretur, seu, ut patiat. sibi moram afferri a die, quo minus luce cœnet. Ne decere etiam, ut nimis tarde cœnando nocti noceatur, atque ita somno decedat. *Lamb. Nocti nocet*] 'Nocti nocet,' qui non recipit se domum ante noctem, ut cœnet. *Id.*

76 *In aleam*] Douza docet 'alem' nomine, universa istiusmodi ludorum genera indifferenter comprehensa antiquitas. *Pono pallium*] Ut ego, a milite provocatus, ludere possim (fortasse quia nummos non habebat) *pono*, id est, depono pallium, tanquam pignus. Cui miles 'opposuit anulum.' *Lamb.* Vide Bacchid. iv. 4. Capteiv. i. 1. Asin. iv. 1.

79 *Nutricem Herculem*] Legendus est locus ad hunc modum, et interpungendus: *Tace parumper: jactit voltorius quatuor. Tales arripio, invoco Aleam meam nutricem. Hercule Jactabis Chium.* Dicit parasitus se invocasse Aleam nutricem suam: quibus verbis faceto ludit et jocatur, quasi nutricem, quæ sibi sit, non designet, sed epitheto, quod perpetuum est, 'halmæ' ornet: cum tamen intelligat Aleam, id est, leporem, jocose, atque sales, venustatemque suam: iis quippe artibus victum sibi quærebant parasi, merebanturque sales isti 'nutricis' nomen. Addit, *Hercule*; quod est affirmantis de successu aleæ, cum tam prosperum habuisse vix quinquam crederet; affirmantis, inquam, cum iurijurandi religione de eo. Quatuor autem jactus sive boli fuerunt: hinc ista intelligenda, *jactit voltorius quatuor.* Miles misit, singulis illis talorum jactibus et bolis quatuor, 'volorium' sive 'canem:' at vero parasitus inquit de se, *jacto bolis Chium.* Singulis scilicet bolis talorum, quos jactavit, Chium, id est, sessionem misit, et vicit. *Petitius.* Lege, *aleam meam nutricem Ferculum.* Ut alibi, 'Sanctam Saturitatem,' 'Lu-

bentiam,' 'Commoditatem,' 'Suavem Suavitionem' Deas facit. *Tam. Faber.* Vera omnino est Lipsii sententia de decimis Herculanæis locum hunc interpretantis. Præterea ipse Hercules inter πολυφύγους nominatissimus. Cum libri scripti non varient, ad alias conjecturas decurri non potest. Nec vero aliter licet exponere quod vulgatum est. *Salmas.*

81 *Caput deponis*] Vide Aulular. iii. 6.

88 *Panem*] Haud dubie legendum est panem. Nec ordo verborum nominativum exigere videbitur, si ista, *Hæc sunt ventri stabilimenta*, parentheses notæ includantur; aut hæc sunt, accipias pro 'quæ sunt.' *Boxhorn.*

ACTUS III.

1 *Beatus*] Id est, dives. Vide Pænul. 1. 2. *Subdixi rat.*] Capteiv. 1. 2.

5 *Cum belle recogito*] In Langianis fuit, *cum velle recogito*, quod J. Guilielm. vitiosa illa scribendi ratione habet pro *belle*. Bellum esse videtur avaro trapezitæ, non reddere, quod debeat, nisi in jure coactum. *Taubman.*

6 *Ad prætorem sufferam*] Barbarum est, 'sufferre ad prætorem,' pro, deferre: apage igitur *sufferant*. Recte Lambinus duci, rapi, trahi, ut scilicet ibi Jupiter auxilium mihi sit, dum vel abjuro, vel bonam copiam ejuro. Ut et infra v. 3. 'Pessime metui, ne hodie mihi apud prætorem solveret.' *Gronov.*

10 *Qui homo mature*] Hunc locum Charisius lib. ii. ita explicat: Qui homo tarde, id est, vix et ægre quæsiit pecuniam, nisi ei cito pepercerit, cito esurit. *Lambin.*

12 *Usurarius*] 'Puer usurarius' est catamitus. Vide Amphitr. Argum. Turneb. iii. 12.

14 *Nil tu me saturum*] Verba sunt Curculionis ad Phædromum, et qui-

dem ab eo discedentis, ac moniti, ut bene rem gereret. Dicit autem, saturnum officii non esse monendum; parasiti enim, per acceptum saturitatis beneficium, quod æstimant maximam, iis, a quibus laute excepti sunt, omnino et inprimis, nec monitos, ad res bene gerendas obstrictos se putant. *Boxhorn.*

19 *Operto capite*] V. N. Amphitr. v. 1. 42.

24 *Catapulta hoc*] *Hoc deurucās* dicitur: nempe, malum, aut vulnus, quo unoculus factus sum, catapulta ictum, inflictum mihi est. *Boxhorn.* Capt. iv. 2.

25 *Sicyonem*] 'Sicyon,' urbs vetustissima in Peloponneso, non procul a Corintho.

27 *Superstitiosus*] Id est, divinus, seu vates, et ariolos: *ἑρθεὺς καὶ θεόφρωνες.* *Scaliger.* V. N. Amphit. i. 1. 67.

28 *Catapulta*] Ergo 'catapulta' non solum tormentum, sed etiam telum est, ut infra v. 3. *Turneb.* xv. 1.

29 *Hoc intus mihi*] *Graterus incusum.* *Acidalius ictus.* *Pareus ulcus.* *Salmasius innotum.* Qui nescit, cur interpretes hæserint, et *intus mihi* nil aliud esse pronunciat, quam in me, in ore meo, vellem hujus generis loquendi aliquod exemplum afferre dignatus esset. Liceat igitur et nobis conjicere, *Adolescens, ob rempublicam hoc virtutis mihi Quod insigne habeo.* *Gronov.*

32 *Non inforabis*] Jocus ex ambiguo, alludens ad 'forum' et 'comitium.' Etiam *Scaliger* in *Priap.* monnit, *perforare, repulvare*, flagitiosum verbum esse.

35 *Inibia a me*] Gratiam ab aliquo inire, est dato beneficio alicujus gratiam et amicitiam mereri. *Donat.* ad *Eunuch.* iii. 5.

37 *Cujatis*] Vide *Menæch.* ii. 2.

40 *Dum scribo*] Dum ei per syngrapham, ob acceptam pecuniam ca-

veo. *Tambm.* *Totas ceras*] De 'ceratis tabellis' vid. N. Asia. iv. 1. et alibi. Item *Joh. Mercerum* Opin. i. 12. ubi etiam docet, quid 'prima,' quid 'ultima' cera sit.

46 *Summano*] 'Summanus' Deus est manium summus, (unde et dictus) id est, Pluto, qui omnes avarissime rapit in suum thesaurum: inde 'summanare,' pro avide rapere et furari, *Summani* more, finxit lepidus poëta. *Turneb.* ii. 7. Putat *Meursius*, 'summanare' dixisse *Plantum* propter euphoniā, pro 'submanare,' id est, *τροχελος νοεῖν*, et ludere voluisse in alliteratione.

53 *Signum nosce*] V. N. Amph. i. 1. 265. *Bacchid.* iv. 6.

54 *Machara dissicit*] *Lego, Clypeatus elephantum ubi machara dirigit.* 'Dirigere' proprie est *διχοτομεῖν*, in duas partes rectas et æquales scindere. *Titimius* apud *Nonium*, 'pernam totam dirigit.' Male apud *Nonium* 'diligo' pro 'dirigo.' Festi Abbreviator, 'dirigere apud *Plantum* invenitur pro discindere.' Sic ibi scribendum. Nam vetus liber qui penes me est, habet *discidere*: editur, *discedere*. *Salmasius*. 'Dissicere,' pro dissecare, probum et antiquum verbum est, sed quod passim in libris corruptum mutatum in 'dissicere,' quod est dissipare, cum illud sit secundo dividere. *Virgil. Æn.* xii. 206. 'Ille securi Adversi frontem mediam mentumque reducta Dissicit.' *Lactant.* ii. 8. 'Cape igitur hanc cotem, eamque novacula dissice.' *Gronov.*

61 *Hannu vorat*] Tabellis, quas legit, capietur, ut hamo pisces. *Lamb.*

62 *Tecum oro*] Amat *Plantus* sic loqui, pro vulgari, 'oro te.' *Asin.* iii. 2. 72. *Rud.* iii. 4. 68. *Pers.* i. 3. 37. *Casin.* ii. 5. 16. et iii. 4. 5. *Gronov.*

74 *Perediam*] 'Perediam et Bidesiam' *Plantus* cum dixerit, intelligi voluit cupiditatem edendi et bibendi,

Festus. Venuste, ut nihil supra, *Perediam et Peribesium*, ut provinciarum nomina commentus est: ita ut prius 'Perediæ' nomen referat, et esca tamen comitem continuo potionem, quæ 'Peribesiæ' nomine exprimitur, attrahat. 'Classis' vero 'Unimammia' figura comica et fictione exercitum Amazonum significat, cum et 'classis' exercitum declararet: et constet, ferramento candente alternatim sibi adussisse mammam Amazones, ut una tantum eis reliqua esset. Sed tantum exercitum pro terra Amazonum audiri vult, et regionum terminatione formavit. Quin et 'Centauromachia' joculariter hic Thessaliam significat, ejus olim partem tenuisse Centauros e poetis notissimum est. Et, 'Libyamque oram omnem Conterebromiam,' cum dicit, jocator novato verbo, significans omnem illam terram, quam Liber Pater exercitu lastravit, quamque obeundo contritus et fatigatus est. *Turneb.* Arbitror designari hic Libyam illam, quæ vini est ferax, eamque vocari ideo 'Conterebromiam,' quod Bromium, hoc est, uvæ sive vinum conterat. Vindemiam celebrantibus satis dixi. *Grut.*

82 *Crede, hercle, te esse ab illo*] Nugas blattis, qui negat hic Lambinum aut alios interpretes quicquam vidisse: 'esse' enim hic significare edere, et 'esse ab illo,' parasitum illius esse. Tam hercle, quam quod *Poenul.* II. 2. 'Ene tu, an non es ab illo milite Macedonico?' et *Milite* II. 2. 'Quemque a milite hoc videris.' *Gronov.* *Blattis*] An blattis leg. vide *Epid.* III. 1.

88 *Juratus sum*] Scilicet me virginem Phædromio tradituram. *Lamb.*

90 *Mihi mora*] In hac Comædia, et hoc præsertim actu tertio, existimat Gulielm. Canterus Nov. Lect. IV. 10. aliquot scenas desiderari.

ACTUS IV.

SCENA I. *Choragus*] 'Choragos' vocant hodie eos, qui pecunia suorum chororum conducunt et instruunt; ac primitus χορογός dicebatur is, qui erat vere ἡγούμενος τοῦ χοροῦ; ejus erat officium, videre ne imperitia chori aut lascivia vetus musica corrumpere, sed pura atque sincera servaretur. *Casaub.* 'Chorus' est pars inter actum et actum; vel potius post actum, introducta cum concentu, &c. Fuit autem per initia chorus monoproscopus in fabulis. Unus enim quispian prodibat, civium vitia recensens; idque sine cantu. Talis est apud Plantum 'Choragus' in *Curculione*; deinde alter additus, ut interrogationibus et responsionibus explerent animos varietate. Summa enim laus in poetica, novitas. *Scalig.*

2 *Halophantam*] Recte se habet *Halophanta*. Non reperitur tamen hoc nomen apud Græcos, sed fictum est a comico, ut olim bene Scaliger censuit ab habitu marino. Ἀλοφάντης, et συκοφάντης. Nam et φαριζαῖοι Græci pro decipi et συκοφαντεῖσθαι dixere. Hesychius, φαριζαῖοι, συκοφαντοῦμαι. Et ita apud Aristophanem legitur. Sed et φαίειν absolute pro συκοφαντεῖν posuerunt. Ut idem Aristophanes: Τῇ μάθην φαίεις ἄνευ θρυαλλίδος. Item τίς δ φαίειν ἔστις. Sic ἀλοφάντης, maritimus est sycophanta cum habitu thalassico. Alioquin et ἀλοφάντης etiam diceretur omnia mentiens et fallens, non ut inepte eam explicat brevior Festi. *Salmas.*

6 *Quo in*] Pro in quo; dignumque animadversione similium morum homines aliis in locis urbis reperiri solitos, non Romæ modo, sed et Athenis. *Casaub.*

7 *Sumat operam*] Scilicet quis vestire. *Boethorn.*

9 *Comitium*] Id est, ad puteal Libonis: quod ara fuisse videtur in co-

mitio, in gradibus ipsis ad lævam curiæ sita, in quam jurari solebat. Non sine causa perjuros dicit in comitiis esse; nam in comitio, ubi jus dicebatur, erant litigiosi. Et 'comitiales homines,' qui religionem iurijurandi parum colere noverant. *Turneb.*

10 *Apud Cloacinæ sacrum*] Aurelius Victor in foro Romano ponit ædem Veneris Cloacinæ. Circa eam versatus (non enim habitasse) indicat Plautus. *Gronov.*

11 *Sub Basilica*] V. N. Capt. iv. 2.

12 *Quique stipulari solent*] Et hoc fuisse genus male suadentium credibile est. Suetonius Vitellio: 'Tum fœneratorum et stipulatorum publicanorumque, qui unquam se aut Romæ debitum, aut in via portorium flagitassent, vix ulli pepercit.' Rud. v. 3. 'Cedo quicum habeam judicem, ni dolo malo instipulatus sis.' Sic autem Ms. non 'adstipulari,' ut Passeratius voluit. *Gronov.*

15 *Canalem*] 'Caniculæ forenses, homines pauperes dicti: quod circa canalem fori consisterent.' *Festus*. Ad quod Scaliger, 'Canalicolas forenses' vocat, ut etiam Græci ἀγῶνους, id est, χυδαλους.

16 *Supra lacum*] 'Lucrinum' de quo suspicati nonnulli, facile hinc dimittimus, qui tam longe ab urbe Roma aberat. Sane Aurelius Victor 'vicum Jugarium,' ad cuius caput erat Servilius, itemque 'lacum Iuturnæ' ponit in regione octava, quæ forum Romanum vocabatur. Sed in eadem ponit etiam multo nobiliorem 'lacum Curtium.' Neque intelligo, quid sibi velint viri docti, qui Plauti tempore lacum Curtium nullum fuisse aiant: etsi jamdudum hoc alius ex alio describat. Qui primus dixit, videtur significasse stagnum vel aquam ibi nullam ætate Plauti fuisse. Quare autem necesse est, quum dicitur *supra lacum*, intelligi lacum stagnan-

tem? Locus nempe ipse, ubi lacus fuerat, sive tempore Romuli sive paullo post consules de plebe, et diu ante Plauti ætatem et postea Livii Tacitique ætate 'Lacus Curtius' dicebatur. Et eum intelligere malo. *Gronov.*

17 *De nihilo*] Vide Mostell. iii. 2.

19. *Sub Veteribus*] De privatis fœneratoribus hoc est intelligendum. Hæc 'Veteres' in foro tabernæ consistebant. Sequitur de publicis, 'Pone ædem Castoris,' &c. Quod de argentariis, sive trapezitæ, accipi debet, quos ubique eo nomine vellicat Plautus, quasi male iis credatur, utpote qui sæpe foro cederent. Hi in ea parte fori, ubi templum fuit Castoris, tabernas suas habuerunt, ut privati in foro quoque eodem consistere solebant, sed in eo loco qui dicebatur, *sub Veteribus*. Salmas.

21 *Venditans*] In Tusco vico homines liberi consistere soliti, qui se venales postularent: illudque Horat. Sat. ii. 3. 'Tusci turba impia vici,' contra interpretes huc traho: cum fœneratores non in Tusco vico, sed *sub Veteribus* assidui fuerint. *Ravard.*

22 *Velabro*] V. N. Capt. iii. 1.

29. *Vel pistorem vel lanium*] Quare omnes hoc et sequenti versu, utique sequenti, comprehensos accipiam pro iis, qui sese ad rem divinam privatam conductos cuperent, intereaque ibidem starent otiosi, et pistorem pro nescio quo fictore, qui pararit fictas hostias humilioribus, quod ex Gntherio huc allevere, nihil rationis video. Et est hoc, qualia illius multa. Tu vero *pistorem* et *lanium* accipio simpliciter, qui vulgo his verbis significantur. *Gronov.*

23 *Vel qui aliis ut versentur*] Hæc Lipsii conjectura est. Mss. *vel qui alii subver.*; hoc est, vel qui ipsi verant ac mutant merces munuscularii negotiatores, vel præbeant institutoribus merces, quibus exerceant negotiationem sub aliis, quas mutant domi-

norum vice. Finxit enim 'subversari,' at 'suppromum,' 'subballionem,' ille apud Quinctilianum 'subcœnant,' Ovidius 'subnuba lecti.' Vide de Pec. Vetere iv. 14. *Gronov.*

24 *Dittis damnosos maritos*] 'Scribendum, *dites*, *damnosos maritos*. Ita legendum hic et supra. Et potest fieri ut in his duobus locis, 'dites' et 'damnosi mariti' versari soliti fuerint, ideo eundem versum de illis repetiit. 'Damnosos maritos' appellat non profusos, qui scrotantur et potant, sed quos uxores sumptuosæ et prodigæ damno feriebant, qui propter uxores multum impendebant: nam *damnosus* est *δαρυνός*. Aliud est homo damnosus, aliud maritus damnosus. Simpliciter 'damnosus' est qui pro se sumptum facit. At damnosus maritus, is dicitur, qui propterea quod est maritus prodigæ, in uxorem nempe quæ sumptibus virum exhaurit. *Salmas. Leucadiam Oppiam*] *Leucadiam Oppiam* cum dicit, opinor, domum intelligit Libertæ Oppiorum, quæ 'Leucadia' vocabatur, in foreque habitabat: ad quam damnosi et nequam mariti plerumque divertebant. Certe in illa urbis regione erat Oppiorum domus: cum ænigmatice 'Oppios de Velia' nominet Cic. ad Attic. vii. 13. Sed in antiquis voluminibus, *operiam* (ut sit, expectabo) scribitur: ut non dubitem pronunciare, *Leucadiam* fuisse Leucadiorum in foro stationem; ut 'Græcostasin,' quæ a Græcis nomen habebat. *Turneb.*

SCENA II. 4 *Memento prom.*] Non assentior iis, qui admonitionem istam de evictione promissa, non Lyconi, sed Curculioni tribuunt, ea ratione, quasi nihil ad Lyconem pertineret. Sed hoc potius est. Stipulatio illa a milite facta fuerat præsentem Lycone, ut apparet infra v. 3. Et quia Lyco pecuniam nomine militis numerare debebat, ideo stipulatus fuerat miles, si virgo manu adsereretur, le-

nonem aut sibi aut Lyconi tanquam militis negotiorum gesteri, pecuniam reddere debere. Fuit itaque Lyco tanquam 'adjectus' solutioni, ut jurisconsulti loquuntur. Ideo recte et ante loquitur Lyco. Non dicit 'sibi' promissum, sed in genere 'promissum' (scil. militi stipulanti,) pecuniam 'mihi' (tanquam adjecto) 'redditum iri.' Et ideo ait, 'sibi redditum iri,' quia numeraverat: quod de Curcul. dici non potest. Hic planius. sensus est: et ita recte sequitur id, quod Curculio subiungit, 'Et meminisse hæc ego volam te.' Quibus verbis Curculio id, quod quidem antea ignoravit, callide tamen arripit, quasi pro milite sollicitus, cum eum ipse potius negotium gerat. *Pistor.*

5 *Liberali causa manu assereret*] 'Liberali causa aliquem manu asserere,' significat, in iudicio hominem liberum, qui in servitute est, defendere, vindicare ex servitute in libertatem, seu manu alicui, qui in servitute est, injecta apud prætorem hæc verba pronuntiare: 'Hunc ego ex jure Quiritum liberum esse aio.' Nam his fere verbis utebantur, qui liberali iudicio natalibus aliquem restituebant. Anceps autem est 'adserere,' ideoque adjicitur, 'liberali causa.' Infra v. 2. 68. et v. 3. 31. Terent. Adelph. ii. 1. Ad quem locum vide Donatum. Pœn. iv. 2. 84. et v. 2. 4. et 142. *Gronov.*

8 *Mancupio tibi dabo*] Qui alteri quicquam mancupio tradit, ita dat quasi suum: ut accipientis illico faciat, dominiumque transferat pure atque in perpetuum, hoc est, sine diei atque conditionis adjectione: cum sit 'mancupatio' actus legitimus: atque adeo cum auctor sit, de evictione teneatur auctoritatis nomine, qui rem accipientis non fecerit. *Faber, Semestr. ii. 23. Mancupio dabo, accipiam*] 'Mancupio dare et accipere rem emtam,' est ita tradere et auferre adhibita libra et ære, et quinque

testibus civibus Romanis presentibus ut evictionis periculum præstetur a venditore. *Gronov.*

10 *Abjurant*] 'Abjurare,' est rem alienam perjurio negare, ait Servius ad illud *Æneid.* viii. 'abjuratque rapinæ.' Quamquam hujus explicatio huic potius loco convenit, quam Virgiliano.

12 *Auctor*] 'Auctor' is est, qui rem suo periculo vendit: unde 'auctoritas' pro evictione apud Veneruleum et Paulum jurisconsultos. *Boo.*

20 *Vas*] Trapezitas, Trinum. ii. 4. *Libus*, pro *ils*, Millt. l. 1. *Pono et paret*] Utraque phrasis est Virgiliana *Æn.* ii. pro eodem loco et ordine habeo et comseo. Sen. Ep. 106. 'Una ponere morbos et senectutem' dixit. Idem Ep. 124. 'Te cum Deo pone.' Val. Max. iii. ult. ext. 5. 'Amicos inimicosque juxta ponere.' *Gronov.*

24 *Regatus*] Id est confirmatas rogationibus.

25 *Quasi aquam*] Ut enim aquam ferventem, quamdiu fervet, nemo tangere audent; ubi refriguit, nemo tangere dubitat: ita leges, primum late, valent et metuuntur; cum tempore obsolescunt, et negliguntur. *Lamb.*

26 *An / male medit.*] Ausim ego adseverare, non *meditate* sed *meditato*, dandi casu legendum, ut subaudiatur 'mihi:' utque hoc significet Cappadox: Curculionem *male*, id est, non recte dicacem et contumeliosum esse in se, qui parum paratus instructusque (hoc enim *male meditato* est) ad decertandum cum eo maledictis venerit. Omnis proinde argutia in ambigua significatione rei *male* posita fuerit. 'Meditatum' porro hand aliter sane a Plaut. usurpari, notum est. *Donza.*

29 *Mancipem*] Id est, prædem seu fidejussorem.

32 *Eduxi*] 'Educare' ad corpus; 'educere,' ad ingenium pertinet. *Lamb.*

39 *Decem minas*] Minas triginta dederat Lyco lenoni pro virgine, restabant decem pro auro et veste. *Lambinus.*

SCENA III. 4 *Deposui*] Pro 'deposui:' utitur et Catullus.

7 *Facias ferocem*] Vide Mostell. iv. 1. *Ferocem*, superbum, magni animi. Vide Mostell. iv. 2. *Supplicare*, me tibi. Vid. Epid. v. 2.

13 *Tabulas*] Si vera est scriptura, de quo dubito, pronuntiandum *κατὰ συγγραφήν, tablas*. De qua scriptura, etsi alias etiam facio conjecturas, hæc tamen est præcipua: *tabellas* aliquem adscripsisse explentem sensum; plantum autem fecisse *κατὰ ἑλκεῖν, quas tu mihi?* nimirum *tabellas*. *Camer.*

14 *Quos tu mihi*] Lyco usus erat numero singulari: milites autem eadem nomina ponit in plurali. Notat hoc Donatus ad id Terent. Adelph. 'urbas, lampadas, tibicinas,' his verbis: 'Bene totum pluraliter; ut qui reprehendit.' Sic Plautus multa, *Quas tu mihi, &c.* *Lambin.* *Sonnies*] Id est, negaris et blateras. *Turneb.* Vid. Menæchm. ii. 3.

16 *Latronum*] Id est, militum. Vid. Milit. i. 1. *Donza.*

24 *Umbraticus*] Homo in umbra educatus, et ignavus; non sub dio, et strenuus. Truculent. dicitur 'umbraticola.' Vid. ibid. ii. 7.

SCENA IV. 1 *Quoi homini*] Poterit versus hic usurpari, cum suspicamus ne princeps bona fide se nobis amicum præstat, vultu inquam et voce; sed corde aliud volutat. *Gruter.*

4 *Jusseram*] Malim *jusserim*; tum, quia non jusserat sane; tum, quia pulchre id exprimat fastidiosum aut iratum salutatorem. *Acidali.*

6 *Delinges salem*] Nedum ut 'cena adventitia' tibi detur. Jam 'salem lingere' dicuntur, qui perquam tenuiter victitant. Nam apud veteres in tenuiorum cœnis, salem loco

cibi falsae notum est. Sali, acetum noster addit in Rud. iv. 2. *Lambin.* Moris fuit veteribus salem in mensa hospitibus apponere, eo concordiam inter se mutuo optantes; ut ex aqua et terra ille constat. *Mear.*

7 *Vocata res est*] Sic Stich, III. 3. 'vocata est opera.' Est formula excusandi se apud invitantem, quod jam alii promiseris. *Gronov.*

9 *Ne facias testes*] Qui simpliciter monet accipiendum, ne in testibus contra me adducendis aut subornandis multum ac incassum labores: lussit operam. Si quis in re dubia aut unde lis oriri posset, audiebat adversarium imprudenter dicentem, quo convinceretur aut teneretur, praesentes aut subito praetereuntes appellabat, meminissent hoc ab isto dictam, inque eam rem, ubi opus foret, testimonium perhiberent. Repentinum hoc erat, et nullus locus subornandis. Terent. Adelph. II. 1. 'Ubi me dixerō dare tanti, testes faciet illico vendidisse me.' Noli sperare verbis abs te circumventum iri, ut si quid ambiguum dixerō, tu arreptum id appellatis testibus mandes. *Gronov.*

17 *Pugnae praeliaries*] 'Praeliaries pugnae' dixit ad distinctionem velitationum, quae verbis fiunt. Nam et pugnare verbis dicebant, ut et Graeci μάχεσθαι, unde et λογομαχίαι. *Salmas.* *Obtritus*] Vide Stich. III. 1.

20 *Frustulatum*] Vide Bacch. IV. 8. *Lamb.* autem, ut hinc formica. *Scriv.*

21 *Volsella*] 'Volsella,' sive 'volsella' instrumentum, quo pilos radicitas e corpore extirpant, τριχολόβον.

22 *Excia*] Forfex, quo secantur capilli: quasi 'exicia,' ab 'exicando:' nam 'exicare,' pro 'exsecare' dicebant. *Turneb.* Vaneta et Colon. leg. *excicia.* *Lamb.* legit *excutia*, et interpretatur parvas scopas quibus excutitur pulvis e vestibus. *Linteum*

que extersum] Captivis II. 2. nominatur 'involucrum.' *Lambin.* mavult interpretari mantile, χυρμακτῆρον. *J. Palm. leg.* *lintheumque extersui*, id est, linteum ad extergendum comparatum: quam emendationem *Donza* ait verissimam. Ita *Salmas.* 'Et alia, aquae portandae, conquiri jabet.'

29 *Centuriatus est*] Centuriatus miles dicitur, in centuria adscriptus. At facete et suo sale comicus dicit eum centuriatum esse in expuncto manipulo, id est, adscriptum esse manipulo exauctorato, et a militia dimisso. *Salmas.* *Expuncto in manipulo*] Quomodo 'lecti milites' in tabulis et codicibus (vocant 'pittacia,' 'breves,' 'laterculum,' 'matriculam') referebantur et scribebantur ita debebantur 'non milites' et 're-jecti:' quo respexit Plautus. Et explicavit Scholiastes vetus in hoc Persii, 'Proximus expungam:' 'Tractum a militibus, qui expuncti dicuntur, dum foras a militia emittuntur.' Solebant et mortuos ibi notare, et 'Theata' snum affigere. *Lipsius.*

30 *In tritico*] Alludit ad 'eurelionem,' quae vermis est, frumenta exinaniens, ut Varro ait, Graecis *κῆλα*. *Virg. Georg. I.* 'populatusque ingentem farris acervum Carcalio.' *Lambin.*

31 *Reperias*] Alii *reperies.* Vid. Aulul. III. 5.

ACTUS V.

SCENA I. 1 *Antiquom poctam*] Totius hujus loci haec sententia est: *Omnia mulier mala est*, Πᾶσα γυνή χαλὰς ἐστὶ, ut est in veteri Epigrammate. Duas igitur mulieres peiores una esse, rectissime olim dictum est. Malum quippe malo addito augetur. At ego in una Phaedromi amica, quidquid malorum singulae mulieres divisum tenent, conjunctum inveni. *Boethorn.*

8 *Caniculam*] Planesium, quae mor-

det ad instar caniculæ. *Lambin.*

SCENA II. 2 *Nulla est*] Jocus ex ambiguo, in voce *res*, quam illa negotium magui momenti interpretatur, hic fortunas et rem familiarem. *Lambin.*

6 *Vivo facilius*] Nihil verius. 'Nugarum' enim tractatio propria paravorum provincia. Merito ergo propter eas ipsas *facilius*, id est, lautius atque ex sententia se victitatur gloriatur Curculio. Vid. Epid. II. 2. *Douza.*

11 *Elusi*] 'Eludere,' inquit Donatus, gladiatorum est, cum vicerunt, et ludo finem imposuere. Horat. I. Sat. alt. 'Davoque Chremeta Eludente senem.' Propert. II. 2. 'Sic a Dulichio juvene est elusa Calypso.' *Passerat.*

13 *Tribus botis*] Id est, talorum jactibus. Vide Rudent. II. 3. *Vd*] Vide Mil. I. 1. *In chlamydem*] Scil. paratus sum ludere. *Taubm.*

14 *Cum boletis*] Jocus stomachantis militis ex annominatione. Est autem, 'boletus,' species fungi, solus innocuus, *βουλός*. 'Bulbus,' radix rotunda tunicata. *Lamb.*

15 *Tricas*] Notandum, ἀνὰ τοῦ 'tricia,' hand 'triconibus argentariis' modo, verum etiam 'tricosis,' nomen inditum, idem significantibus. Lucilius: 'Hic tricosu', bovinatorque ore improbu' dno', &c. *Douza.*

21 *Quadruplicem*] Actione furti manifesti, quæ persequimur quadrupli penam. *Lamb.*

23 *Licet te antestari*] Licetne mihi aliquem eorum, qui hic adsunt monere, ut mihi testificetur, me militem in jus vocasse? Vide Persa IV. 9. *Lambin.* *Non licet*] Quia nemo liber adsit, qui testis esse possit. *Lamb.*

24 *Intestatus*] V. N. Sc. sequentis vs. 17. et Milit. act. v.

26 *At ego, quem*] Non licet veterum more, in jus vocatum invitum quoquo modo in jus ducere. Nec eam vis inferendæ rixæque concitandæ,

quoties in jus vocatio a 'privatis fieret, occasionem veteres aut probasse aut admisisse. *J. Robertus.*

28 *Accede huc tu*] Scil. tu miles, et auriculam mihi prehende, si audes. *Lamb.*

31 *Quem elusi*] Quem tibi dormienti et eluso ademit. *Taubm.*

34 *Fastidis*] Vid. Sticho v. 4. et extrema Truc. *Mitte istunc*] Scil. Curculionem, quem retinebat Phædromus, ne a milite vapularet. *Lambin.*

36 *Surge*] Incumbebat enim in genua militis Planesium. *Lamb.*

41 *Servavi*] Id est, observavi, colui. *Lamb.*

47 *Ventus turbo*] Apuleius: 'Turbo dicitur, qui repentinis flatibus prosilit, et omnia turbat:' a Lucret. 'ventus versabundus' dicitur. *Spectacula*] Anlæ et cetera instrumenta scenica. Theod. Marcellus censet 'spectaculum' hic dici cum Servio Æn. v. 'theatrum,' sive 'visorium,' ut Cassiodorus vocat. Ludi autem scenici in theatro edebantur; in amphitheatro gladiatorii ac venatorii: illudque Veneri sacrum, hoc Marti.

49 *Nec vivam*] Id est, semianimem. Vide Muret. Var. XVII. 18.

51 *Meminiat*] Mirum ni meminerit turbam fieri, quæ etiam multis verbis eam, ut facta est, explicarit: itaque oraculum putato, non conjecturam, *Memini istanc turbam fieri*, nam de sua memoria loqui militem, non Planesii, manifestum est. *J. Gulielm.*

53 *Una anulum*] Anim ab eo, quem parasitus militi surripuerat. *Douza.* Atque ita hic locus tenendus est, qui alioquin a J. Cæs. Scal. in Hypercritico c. 3. vapulat.

58 *Deos*] *Vertere* hoc loco est *εργαζομαι* sic Terent. Adelph. 'Mæ. Puer natus est. Mæ. Di bene vortant.' Ubi notat Donatus, in omnibus quæ enpite venerint, 'Dii bene vortant,' dici solere; quia sæpe ho-

mines ea optaverunt, quæ aliis aliter atque expectaverunt, contigissent, quam potestatem rerum vertentium semet in utramque partem, Vertumno Deo superasse, veteres existimaverunt.

60 *Cenam des sororiam*] 'Cena sororia,' est quæ datur sorori nuper agnitæ: ut 'adventoria' quæ datur amico advenienti, notoque. *Salmas. Epid. 1. 1.*

63 *Tu istanc*] Recte hic rogatur miles, ut sororem suam viro despondeat; nam patre mortuo, frater sororis pupillæ legitimus tutor est. *Douza.*

65 *Verum hercle*] Hunc versum Curc. parasito do; qui per ridiculum asseverat, se serio plane dotem illam constituere; et velle, ut miles ea conditione sororem despondeat. Neque enim hic consentire potest Phædr. qui infra demum deliberet, et e sorore exquirat, utrum velit, &c. *Pistor.*

68 *Hanc liberali*] Scil. 'caussa.' Vide N. supra 1. 3. et Pœn. iv. 2.

75 *Et ego hoc idem*] Lego, PH. *Et ego huic cibum una spondeo*; ut respexerit ad superiorem cibi perpetui flagitationem Curculionis. *Acidal.*

76 *Thesaurum meum*] Lambinus *thesaurum meum* interpretatur, vel apud quem deposui xxx. minas; vel, nude tanquam ex thesauro depromam nummorum quantum volam. Porro, ver, si quis hic palam corruptus est. Suspicio levi mutatione legendum, *Sed cecum lenonem; incidi in thesaurum meum.* Boxh.

SCENA III. 3 *Non male creditur*. Creduntur proprie nummi qui redduntur; quemadmodum contra proprie debentur, quæ deinde solvuntur. Inde argutia Martialis II. 3. 'Sexte, nihil debes; nil debes, Sexte, fatemur. Debet enim, si quis solvere, Sexte, potest.' *Tornorup.* Hoc significat leno: Credere pecuniam argentariis, non est male credere, ut nonnulli dicunt. Nam qui male cre-

dit alicui pecuniam, spem tamen habet aliquam recuperandi, nec prorsus perdit; at qui argentariis credit, prorsus perdit: ergo nugantur, qui aiunt argentariis male credi. *Lamb.*

4 *Omnia mensas*] Scil. aliorum argentariorum, ex quibus has decem minas corrogavit. *Lamb.*

5 *Postquam nihil fit*] Sic Cicero Fam. VII. 18. 'An hoc significas, nihil fieri, frigere te?' *Gronov.*

6 *Apud prætorem*] Per cessionem bonorum. *Lambin.* 'Ad prætorem solvere' significat ita solvere, ut nihilo ditior sit creditor, sive id fiat per cessionem bonorum, et bonam copiam ejerando, sive per perjurium, diffidendo aut inficiando debitum, quod dicebant 'abjurare debitum.' *Gronov.*

7 *Amici compulerunt*] Leg. *contulerunt*. Mos fuit pulcherrimus et verus apud Græcos, sublevandi amicos pauperes. Erant enim sodalitates, quæ habebant communem arcam, in quam quot mensibus certum quid a singulis penderetur, ut esset unde juvari possent, qui ex illa sodalitate fortunam adversam aliquo modo essent experti. Tales itaque accipiebant ab istis amicis et sodalibus pecuniæ aliquam summam, ea lege, ut si Deus aliquando meliora daret, quantum esset erogatum, tantundem ipsi restituerent. Et hanc stipem collatitiam vocabant *ἐπαιτήριον*, et factum ipsum *ἐπαιτήριον*. Nec raro accidebat, ut importuni exactores debitorem adorirentur, cum ille ab amicis 'erant,' id est, pecuniam erant nomine collectam, auferret. *Cassanb.* Non male, nisi obstarent sequentia, *reddidit argentum domo*. Nam *domo reddit*, qui promittit de arca propria, quod ante ibi repositum habebat: ut ita collatitia pecunia amici eum non juverint. *Gruterus.* Imo id ipsum, quod contulerunt amici, *reddidit domo*; non enim a mensa, neque apud prætorem: quibus hic opponitur τὸ *domo*;

Delph. et Var. Clas.

Plaut.

6 C

non collationi aut ἐπὶ δὲ. Fallitur Græterns, et Casanboni conjectura nihil verius. Cicero de Off. lib. II. 'Liberales autem, qui suis facultatibus aut captos a prædonibus redimunt aut res alienum suscipiunt amicorum.' Cornelius Nepos Epaminonda, ubi inter alia: 'eamque summam cum faceret, priusquam acciperet pecuniam, adducebat enim, qui quærebat, ad eos, qui conferebant, eique ut ipsi numerarent, faciebat.' Gronov.

10 Vomere] Tralatio est a ventriculo, qui cibi impatiens eum revomit. Dignus homine militari sermo. Taubm.

11 Aut tecum? aut] Additurns erat 'mihi:' sed miles interruptit. Douza. Acidal. ita distinguit: aut tecum? Mi. aut? quia ex te hodie fac. auctoritate, ut ait, vet. edit. Hodie comice additur, et abndat in ornatum; ut statim, 'delicatum te hodie faciam.' Pilum catapultarium] Id est, jaculum, quod e catapulta mittitur. Taubm.

12 Neruo] Sic Vitruv. x. 16. 'Per quæ tenduntur nervi torti, qui brachia continere catapultarum debent.'

13 Delicatum] Quis non videt multo ita elegantius hæc Phædromum dicere, quasi succinentem militi? Hic quidem e re militari de catapulta exemplum ducens; Phædromus autem, ut delicatus et amatorius adolescens, de delitiis. Certe lenonem ab utroque irritatum, ostendit responsum ejus: 'At ego vos ambo,' &c. Pistor. Catello] Ambiguum. Festus: 'Catulus genus quoddam vinculi, qui interdum canis appellatur.'

14 Ferreo] Jocus παρὰ προσδοκίαν. Homines delicati habent catulos, quales sunt Melitæi, quos secum cuculare faciunt: non autem ferreos. Torrent. In robusto carcere] Id est, in robore. Nam in arcas e robore factas servi includebantur pænæ causa. Vide Pœnol. v. 3. 34.

17 Atque intestatum] Etsi doctissimis intestatum probari video; ego tamen magis laudaverim, quod est in Sarracenicis, inintestatum; præsertim cum hoc unice faciant illa Sc. præcedenti, 'intestatus vivo.' Si 'in-antestatus' hic retinemus, sciendum triplici venire significatu: et pro eo cujus auri testimonii ergo apprehenditur: item eo qui in jus vocat, et qui vocatur. Pro primo facit illud Horat. Sat. I. 9. 'casu venit obviis illi Adversarius: et, Licet antestari? ego vero Oppono anriculum: rapit in jus,' &c. Pro secundo Prisc. lib. VIII. qui ex Livio disertim affirmat, 'impuberem libripendem esse non posse, neque antestari:' ubi 'antestari' passive accipitur, et signat, ut idem ait, προδιαμαρτυρηθῆναι. Tertio modo usurpat hic Plautus, et Pœn. v. 4. 'Antestare me, atque duce,' &c. Istic siquidem Anterastilis jubet aurem sibi velli, et deinde duci in jus. Nannius.

25 Tibi permittimus] Te judicem sumimus. Taubm.

31 Liberali] Scil. 'caussa:' ne ad manu referas. Vide notas scenæ præcedentis. Idem.

40 In neruo] Hæc eo referenda sunt, quod qui pecuniam alteri debebatur, et se debere confessi erant, aut iudicati fuerant, nisi intra triginta dies solvissent, neque quicquam pro iis, a creditore duci et vinciri poterant: quod ex A. Gellio XX. I. intelligere licet, et Liv. lib. VI.

44 Ad prætorem] Quoties bonis cedendum fuisset lenoni, si omnibus, quibus debebat, ita satis fecisset? Potius est, ut ad perjurium hæc referantur: ut dicat leno, se omnes creditores suos ad prætorem vocare solere, atque ibi iurejurando affirmare, se nihil ipsis debere. Quo pertinet, quod supra ei objicit coqus: 'Namque incubare te satius fuerat Jovi, Qui tibi auxilio in iurejurando fuit.' Et infames fuisse per-

jurlis lenones notissimum est. Eodem referendum videtur, quod supra hac Sc. legitur: 'Pessime metui, ne mihi hodie apud prætorem solveret:' quamvis et hoc ad bonorum cessionem pertinere videatur Lambino. *Botius.*

46 *Ne tu me nescias*] Doctissimus Batavus hic quædam mutabat. Verum non putem debere quicquam

heic mutari; nisi amemus reddere lenonis sermonem beta languidiorem: præsertim cum ei etiam mox alludat miles: 'Novi ego hos pugnos meos,' scilicet, non te, o Cappadox. *Gruter.*

49 *Licet*] Illud *licet*, verbum est accipientis pecuniam præsentem, quum paullo ante a Lycone extortam secum portabat leno. *Acidal.*

CASINA.

ARGUM. 1 *Conservam*] Casinam. *Conservi duo*] Chalinus et Olympio.

2 *Senex*] Stalino. *Filius*] Euthynicus, *κωφὸν πρόσωπον.*

5 *Mulcat*] Vide notas Trinum. iv. 2. Ms. Cam. et quinque Pail. et Lang. *mulgat*: bene; nam *mulgat* est *mulcat*. 'Mulcare' est verberibus efficere; 'multare' autem pecuniarum poenam exigere. *Gronov.*

6 *Adolescens*] Euthynicus.

PROLOGUS. 1 *Salvete*] 'Prologus Casinæ, non Plauti, sed Plauto digna. Quem Apulum aliquem Comædum Plautinæ Fabulæ præfixisse,' existimat Alciatus.

2 *Facitis maximi*] Sic Gruterus ex Mss. cum Camerarius transposuisset versus gratia, *maximi facitis*: conjicit vero, *utque vos Fides. Lege, Fidem qui facitis maximi, ut et vos fides.* *Gronov.*

14 *In senioribus*] Notum est Servium Tulliam populum Rom. discrete in varias classes, centurias juniorum et seniorum, ratione habita ætatis. In *senioribus* ergo hic nihil est aliud, qnam in centuriis seniorum. *Bozhorn.*

18 *Flos*] Vide notas Cureul. i. 2. 1.

19 *Communem locum*] Orcum, vel terram. *Lucretius*, 'Omnipotens,

eadem rerum commune sepulchrum.' Comicus hic *εὐφημεῖ* nam et 'abire,' et 'communis locus,' *κατ' εὐφημισμὸν.* 'Communis locus' est ille, 'unde negant redire quenquam.' Sic *εὐφημοῦντες sepulchretum* dicebant *πολυάνδριον*: et *πλεόλους*, mortuos: quin et *μακαρίται* dicebantur: sic et 'felices' *Latinia. Herald.* *Artemidorus Oneir.* i. 80. *Κόινος ὁ τόπος οὗτος καλεῖται, ὁ τοὺς νεκροὺς δεχόμενος. Gronov.*

20 *Sed absentes*] Id est, defuncti. Bosius hunc locum ita explicat: *Sed absentes tamen sunt pro præsentibus*, id est, proinde ac si præsentibus essent; ut sit *ἀναστροφή.*

22 *Gregem*] Comicum. *Lamb.*

23 *Ejicite ex animo*] Omnes Mss. aiunt habere *ducite*: quod vere Plautinum esse et idem significare quod abducite: *τὸ εἰκίτε* ex superscripta interpretatione natum. Videant sodes Gruteri notas: ibi invenient unum omnium optimum codicem Camerarianum, a quo sine gravi canna non est fas recedere, exhibere *ejicite*: ut fere semper in scriptis 'abicio,' 'adicio,' 'subicio.' Maneat igitur *ejicite*. Cicero pro Sex. Roscio: 'Ut naturam ipsam vinceret: ut amorem illum penitus insitum ejiceret ex animo.' *Gronov.*

24 *Flagitatore[m]* Creditorem importunum. Vide notas Mostell. iii. 2.

25 *Ludus datus est*] 'Dare ludum,' est metaphora a ludimagistris, qui Flotalibus et aliis ejusmodi diebus, pueros ferari solent. Tunc dicuntur 'dare ludum pueris,' hoc est, ludi vel ludendi potestatem illis facere. Unde metaphora in alias res deducta; ut, 'dare ludum alicui,' sit indulgere illi, neque ab eo quotidianum pensum aut laborem exigere: quod hoc loco indulgetur argentariis. *Scalig.*

26 *Alcedonia*] Hæ aves nidos faciunt in mari, media hyeme; quibus diebus tanta est tranquillitas, ut penitus nihil in mari possit moveri: inde etiam 'dies Halcyonii' vocantur. *Servius*. Plin. ii. 47. 'Ante brumam septem diebus totidemque postea sternitur mare alcyonum fœturæ: et unde nomen ii dies traxere. Reliquum tempus hiemat.' De numero dissentiunt auctores: nam Suidas Aristotelem et alios undecim posuisse ait. *Gronov.*

27 *Ratione utuntur*] Non irritum omnino fuit hic ingenium Bosii meo iudicio: sed quod alii simplicius volunt, id non est ei adversum. Nam eo jocatur Plautus, quod utrovis modo verba possent accipi. *Ratione utuntur* et significat agunt ex tabulis atque obijciunt grandi cum codice nomen: et agunt commodescienterque: ut cum Columella vi. 2. 'Non sævitia, sed ratione emendantur.' Sic *ludis poscunt* est et, quia ludi sunt, neminem flagitant debitum, et, neminem flagitant ludendo, sed serio. Denique *secundum ludos* est et, ludis peractis, et, postquam aliquem ludificati sunt accipiendo, quod non crant reddere. *Gron.* *Ludis poscunt*] Spectaculorum enim tempore neque libellos dare, neque in jus vocare hominem fas erat. *Douza.*

29 *Vaciræ*] Retineo cum Lambin.

vaciræ: Et jocus comicus est in 'vacivis auribus;' nam locutio est familiaris, 'si vacat, audi.' At comicus dixit, *si vaciræ sunt aures*, joco capto a vacuis ædibus. *Scalig.*

30 *Dare vobis*] Id est, dicere. Virgilius Ecl. i. 'Sed tamen iste Deus qui sit, da Tityre nobis.' *Beckhorn.*

31 *Clerumena*] *Κληρούμενοι*, id est, sortientes.

34 *Cum latranti nomine*] 'Latrans nomen,' est Casina ipsa, nomen nempe mulieris. Proprium quippe mulierum semper gannire et latrare. Et nullum frequentius fuit convitium, quo apud Græcos verberarentur mulieres, quam canis. Apud Aristophanem sæpe occurrit, *ὁ κίων*, de muliere oblatrante, et *μεθύσα κίων*, de ebria. *Vespis*: *Θρασεία καὶ μεθύσα τις δάλακει κίων*. *ἔπειτα* *ἐκεῖνος εἶπεν* *ὁ κίων*, *κίων*. Scholiastes: *τὴν ἀρσινόηδα κίονα εἶπεν, δαλακτοῦσης σου φησὶν οὐ φροντίζω, ὅτι κίων*. Græcus auctor, unde hanc comœdiam accepit Plautus, nomen ei fecerat, *κληρούμενοι*, id est, sortientes. Plauto placuit titulum ex nomine ancillæ ei facere, de qua servi contendebant. Ea est 'Casina' latranti nomine, quod, ut dixi, mulierum est proprium. Casina autem est *κασίτη* Græcum nomen a primitivo *κάσις* factum. At 'canissa' Petiti falsum et ineptum. *Salmas.*

41 *Exponi*] Extra ædes poni, ad incertum mortis, et vitæ casum: quod faciebant, qui pueros natos alere, seu tollere volebant. Terent. Hecyr. 'Continno exponetur:' ad quod Donatus: 'ad mortem scilicet.' *Lamb.*

48 *At eam puellam hic senex*] Hæc scriptorum et editionum priscarum lectio est servata etiam Camerario, a qua licenter recessit Aldus faciendo *amare puellam eam hic senex Efficitim occipit, ut item hujus contra filius*. Cui tamen hæserunt Douza et Gruterus, quod parum commodè proce-

deret oratio. At huic remedium aliunde querendum. *Postquam*, quod vulgo habetur, est a Camerario adjuvante versum: nam et optimus ejus codex et alii scripti editique, *Postquam*. Hoc dividendum et scribendum: *Post quæ adolevit ad eam ætatem, ut viris Placere posset. At eam*. Sic nihil est in oratione confragosi. Gronov.

50 *Legiones parat*] Allegoria a re militari. Ita 'pugna' idem est, quod dissensio, 'pugnare,' idem quod, dissentire. *Legiones*, hic copiæ sunt rationum et argumentorum, blanditiarum insidiarumque. *Bozhorn*.

52 *Allegavit*] Privatim misit. *Lambinus*.

54 *Excubias foris*] Significat pervigilia Veneris et amantium, apud villicum, clam uxorem, patri parata futura. *Bozhorn*. Vide not. Curcul. 1. 3.

57 *Intra præsepis suas*] Id est, in sua potestate. *Lougol*.

63 *Sciens ejus*] Id est, ejus rei conscia ac gnara.

66 *Interrupit*] Interclausit ei reditum. Allegoria a re militari. Cæsar, 'pontem rescindere,' dixit; Livius, 'intercidere.' *Lamb*. Ego existimem, hic nihil esse allegoricum; sed risus tantum causa dici. *Pistor*.

68 *Serviles nuptiæ*] Neque enim justæ serviles sunt nuptiæ ex jure civili: neque servorum mulieres dicuntur 'uxores,' sed 'conjunctæ,' Varro.

75 *Id ni sit mecum*] Id utrum fiat necne si quis sponsione mecum certare vult, deponat apud judicem vel arbitrum pignus, ut ego quoque deponam, ea conditione, ut uter victus fuerit, non recipiat pignus, nisi nrna mihi data. Genus loquendi, quod non intelligitur, nisi positis exemplis. Bacch. iv. 9. 'Edepol qui me esse dicat cruciati malo dignum, næ ego cum illo pignus haud ausim dare.' Epid. v. 2. 'Aio, vel da pignus, ni ea

sit filia. *Pr*. Quam negat novisse mater? *Ep*. ni ergo matris filia est, In meum nummum, in tuum talentum pignus da: id est, depone pignus et certa mecum sponsione, qua ego pauper victus nummum perdiderim, tu locuples talentum. *Pæn*. v. 4. 'Da pignus ni nunc perjures, in suavius, uter utri det.' Gell. vii. 11. 'Ni hoc ita est, qui spondet millenum?' Plauti verbis sit, 'qui dat mecum pignus in mille nummum?' Aristophan. in Nubibus: *Περὶ δὲ οὖν ἔμολ, εἰ μὴ τερψάμετόν ἐστι τὸ ἡμετέρεον*. Ubi Schol. *Περὶ δὲ οὖν ἔμολ, ἀπὸ τοῦ συνθήκας τοῖσιν*. Gronov.

76 *Pænis*] Ideo aut Pænum, aut Græcum, aut Apulum judicem desiderat, quod supra dixerat, Carthagini, in Græcia, et Apulia serviles nuptias tam splendide celebrari. Vultigitur judicem adhiberi locorum peritos. Quanquam hoc de nuptiis servilibus in hisce locis curatis, comica quadam licentia potius confictum, quam ut pro historiarum testimonio possit allegari. *Pistor*.

78 *Nihil agit*] Pignore dato mecum non certatis. *Lamb*.

81 *Ea invenietur*] Prostibula per ludos publicos in Scenam introduci solebant, et exponi omnium non libidini solum, sed licentiæ. Scilicet ut quæ perdit homines in mimis et cetera obscenitate fabularum, paulo ante natantibus oculis viderant, ea post ludos in reliquo corpore peccarent. Is mos Romæ vetus. Statius, 'Hinc intrant faciles emi pnellæ.' Et apparet vel ex Tertulliano, hanc productionem scortorum non sine solemnium pompa fuisse, et cum prædicatione publica præconis. Ad hunc ritum accommodandi hi versus Prologi.

86 *Nem malebit auspices*] Cicero de Divinat. lib. 1. 'Nihil fere quondam majoris rei, nisi auspicato, ne privatim quidem gerebatur: quod et nunc nuptiarum auspices declarant, qui re omissa, nomen tamen tenent.' Sed cum auspices adeundi mos desisset,

'proxenetæ' vel 'conciliatores' eorum vice fuerunt; qui et 'pronubi' dicti, felici omine omnia inchoantes. Glossarium: *Auspices, pronubi, τραπεζοῖται*. Et hi, quod conventum erat, ut rite fieret, tabulisque mandaretur, curabant. *Hotoman.*

ACTUS I.

7 *Sutelis*] Vide notas Amphitruon. i. 1. 211. Capt. iii. 5.

10 *Quid in urbe reptas*] Lego, et ex parte cum Lambino emendo, *Quid in urbe reptas villicæ haud magni pretii*. Primum fastidium est in eo quod sit villicus, ac eum propterea non deceat in urbe restare, hoc est, remanere et cunctari: postremum quod non sit magni pretii. *Dissal.*

12 *Legatum*] Mandatum est.

15 *Directus*] Vide notas *Capteiv.* iii. 4. 198. et *Trin.* ii. 4.

18 *Ego, huc quod veni*] Quod hic tentant, hoc subjiciendo, sine vitio est. Nam *huc quod veni in urbem* est ob quod huc in urbem veni. At quod sequitur, intentatum relinquunt, quum tamen *Camer.* codex et omnes scripti *Pall. nisi impetravero*. Scribendum autem, ut et *Pareus* voluit in scriptis notis, *si impetravero*. Ea enim particula utuntur interdum ea vi, qua alloquin 'ubi' vel 'simulatque.' *Catullus*, 'Nam si luxerit, ad librarium Carram scribam.' *Gronov.*

24 *Potior fias*] Id est, præferaris mihi, potiore apud eam habearis loco, quam ego. Nihil ergo hic mutandum. *Bozhorn.*

30 *Lucebis novæ nuptæ facem*] *Δαδουχθρεῖς*. *Curcul.* i. 1. 'lucæ cerenm.' Quinque facibus utebantur in nuptiis: quod is numerus quasi symbolum quoddam sit nuptiarum, ut qui ex primo impari, et primo pari, tanquam ex mare et femina constet. Plura vide apud *Plutarch.* in *Problematibus*. Eas qui præferebant, *δαδουχοί*, a Græcis, a Latinis fortasse olim 'pueri lauti' dicebantur: de

quibus vide notas ad *Plauti Curcul.* i. 1. 9. Quin et suspicor id olim ominosum habitum fuisse, creditumque, qui novæ nuptæ luxissent facem, eos postea nihili fore. *Muret.*

32 *Id locorum*] Id temporis. *Lambin.*

33 *Una semita*] *Mearsius* scribit, *et una femina, ἀρχαῖος*, pro hemina, salvo metro. Vide ipsum et notas *Curcul.* ii. 8. 8. *Taubm.*

36 *Curro aqua faciam*] *Ma.* noster disertim habet *circum*. Quod elegantissimum et *Plauti* mihi esse videtur. 'Circus' Latinis dicitur, quidquid rotundum est. Unde diminutivum 'circulus.' Nihil autem circo incurvatus est. *Bozhorn.*

37 *Postilena*] Lorum crassum, sive lignum incurvum, sub jumentorum cauda, ad sustinendum *βδωταγμα*, cui onus imponitur. *Lamb.*

38 *Nisi tu*] Non possum probare *Turnebi* lectionem et explicationem, *nisi ut mures de acervo edere*. 'Acervum edere,' pro de acervo edere, vix probum. Legendam patem, *nisi tu acus boum ederis*: nisi ederis acus, ut boves soleant, aut nisi terram, ut lumbrici. Fortasse an et *acer boum* scripserat. Ut *acer* pro 'acus' dixerint veteres; unde in secundo casu 'aceris.' *Acus* est palea. *Palea* autem pro pabulo bubus, ut est apud *Varronem* de R. R. xi. 5. *Salmas.*

39 *Quod te postules*] *Istud quidquam* non est mutandum in *quidvis*. Et posteriores sunt libri qui sic habent. Sine distinctione scribendum: *Quod te postules, gustare quicquam, nunquam edepol jejuniū* *Jejunum est æque, &c.* Ratio loquendi postulabat, ut diceret, *Quod te postules gustare quidquam, non est*, pro eo dixit, quod te postules gustare quidquam, non jejuniū æque est jejuniū, ut ego te reddam. *Salmas.* Sic *Mil.* ii. 2. 'Quod ille gallinam.' Sententia est: Non est, quod ille dicat: ne accipiat hanc excusationem. *Cicero Verr.* lib. ii.

'Quod civis cum cive agat.' *Turneb.*

43 *Condigne te cubas*] Apago, cum tignis recubas. Nondum expressit, quo modo velit eam cubare. Et vocabulum est Plauto frequens. Aulular. III. 4. 'Condigne etiam meus me intus gallus.' Et saepe alibi. *Gronov.*

44 *In fenestram*] Non de cubiculari aliqua fenestra accipiendum, inquam iste compingendus; sed de ergastulari. *Lips.*

47 *Mellilla*] Est *δρονόπιον* verbi 'mellina,' quod alibi nititur. *Meurs.*

49 *Festus dies*] Vide not. Epid. III. 4.

50 *Pullus*] 'Puerum quem quis amabat, pullum ejus vocabant.' Festus. Vide not. Capt. v. 3. *Mi lepus*] Salacissima ac venustissima animalia commemorat, columbam, passerem, leporem. *Palmer.*

52 *In medio*] In illa fenestra. *Lambinus.*

ACTUS II.

SCENA I. 1 *Obsignate cellas*] Signatorium anulum intullegit, sive, ut alii appellant, sigillaricium, qui habeat *χαρκτήρα*. De quo Vopiscus in Aureliano: 'Uxori et filiae anulum sigillaricium quasi privatus instituit.' Moris autem Romanis, ut domi suppellex penusque omnis eo signaretur; ne quid negligentia aut furto periret. *Lipsius.*

12 *Acheruntis pabulum*] Quo Acherons pascitur: senem, qui Acherunti debetur. 'Orci victimam,' ut loquitur Horatius, Od. II. 8. *Lamb.* Tò *Acheruntis pabulum* et quæ sequuntur, refert Acidalius cum Lambino ad ulciscar, et angum, verba supra posita. Sed nihil opus est quod domi habeas, id aliunde emendicari. Latinum et Plautinum est, Faciam Acheruntis pabulum et flagitii persequentem, uti vitam colat. *Dissald.*

13 *Flagitii persequentem*] Persequentem non concoquo, et divino leg-flagitii *Præsepe*; cum enim pabulum et

stabulum nominarit, quidni etiam *præsepe*, quod istis affine? Et, *præsepe flagitii*, eadem ratione dixeris, quia 'stabulum flagitii' in *Trucl. Acid.*

14 *Ad vicinas*] Lego, ad vicinam; ut supra vs. 2. hujus scenæ, et versu huic proximo, 'ea ipsa eccam egreditur foras.' 'Ea ipsa,' nempe vicina, non vicina. *Dissald.*

16 *Per tempus*] Opportune. Ita Latine dicitur, 'per tempus licere aliquid, aut non licere.' Per aliquem fieri credimus, quo favente aliquid fit. Ergo per tempus non fit, quod fit tempore ac occasione non favente. *Bozthorn.*

SCENA II. 1 *Sequimini comites*] Comitatus posteriori ævo frequens e apadonibus. Virgines enim et matronæ, sive alloqui materfamilias aliqua ordinis honestioris, nunquam sine asseclarum pedissequio in publicum prodibant: Cistell. 'astat ea in via sola: Prostibulum sane est.' V. N. Amphit. III. 2. 48.

4 *Calvitur*] Frustratur, decipit. Auctor Vocab. Latin. Græci. *Calvitur*, id est, *κλῆσαρῆ*. Significat autem Cleostrata, se, cum sola est domi, somno urgeri atque opprimi, sibi que somnolentæ opera muliebria e manibus excidere. *Lamb.*

11 *Dividua*] Hanc scripturam omnium Mss. Pall. et Camer. mutavit *Lamb.* in *dividia*: nec male, si cum Nonio tristitiam et mœrorem interpretaris, quod veteres dixisse ex hoc Propertii vult, 'Dividias mentis conficit omnis amor.' Male, si cum Festo discordiam interpretandum censeas. Glossæ, *dividia*, *ἐνδύχεια*, *δύχνοια*. *Grut.*

13 *Nec quacum plura*] Scripti omnes quum, unde Colvius et Gruterus quæ in. Alii, *Nec quam*, nempe aliam, non vicinam: deinde *Complura sunt mihi, quæ ego velim*, sc. apud te disserere. In quo non est mica salia. Nam quod id confirmari putant sequentibus, *istuc expeto scire*, fallun-

tur: eo enim continuantur superiora, *sed quid est, quod tuo animo agere est?* Non potest Plautus aliter scripsisse, quam voluit Camerarius, et jam exposuit Acidalius. Ita enim loquebantur: 'Multa mihi cum illo sunt:' 'Omnia mihi cum illo sunt:' intelligentes 'vincula et jura amicitum ac benevolentiam.' Cicero Fam. XIII. 1. 'Cum Patrone Epicureo mihi omnia sunt, nisi quod in philosophia vehementer ab eo dissentio.' XIV. 10. 'Si mihi tecum minus esset, quam est cum tuis omnibus, allegarem ad te illos, a quibus intelligis me precipue diligi.' Cornelius Nepos in Alcibiade: 'Quæ regi cum Lacedæmoniiis essent, irrita futura, nisi Alcibiadem vivum aut mortuum tradidisset.' Plinius VII. 11. 'Sunt mihi et cum marito ejus vetera jura: fuerant et cum filio maxima.' Sic contra, 'Nihil esse alicui cum aliquo.' Cicero ad Att. XIV. 17. 'Bruto certe meo nullo loco deero, idque etiamsi mihi cum illo nihil fuisset, fecerim, propter ejus singularem incredibilemque virtutem.' Nec habeo, inquit, quicquam plura sint mihi, quæ ego velim mihi esse cum quoquam necessitudinis jura. Gronov.

16 *Jus meum obtinendi optio est*] 'Optio' proprie est arbitrium et potestas optandi vel eligendi aliquid e duobus vel pluribus. Inde conjungit Cicero in Vatinius: 'An erit hæc optio et potestas tua, ut cum velis,' &c. Hinc transfertur ad omnem aliam copiam vel facultatem. 'Jus' autem 'suum' vocat Cleostrata, non quod per legitimum matrimonium sibi quæsierat, quasi quo ad individuum vitæ societatem, ac ad se solam amandam maritum haberet obligatum, ut interpretantur: sed quod quæserit in receptitia quasi et ipsius sumtu educata ancilla, quam non permittebat ei maritus, cujus vellet, in contubernium dare; ut ipsa exponit versu 22. Gronov.

21 *Jus suum ad mulieres*] Juxta perperam hic docent jus maritorum, quam modo jus matronæ. Volunt mulieres tam ingenio esse nequam, ut per vagos earum et illicitos amores jus suum non obtineant mariti, quo per matrimonium solis sibi eas habent obstrictas. Qui sermo matronarum persona indignissimus est. Jus suum nihil aliud est quam imperium domesticum, quod contumacia fœminarum turbat atque impedit. Evenit autem sæpe, ut castissimæ quæque sint contumacissimæ et morosissimæ, ut Plautus alibi loquitur, oblatratrices. Gronov.

25 *Nos sumus*] "Ἐλλοις vel ἀποσώπτοις, pro, 'nos sumus solæ;' quam vocem additura erat Murrina, nisi fuisset interpellata. Atque hoc vice proverbii ntimor, cum ea dicimus, quorum consacium esse volumus neminem. Taubm.

27 *Et quæ habet partum, ei*] Illustrandæ sententiæ facit hoc Pomp. jurisconsultus lib. v. ad Q. Mucium: 'Q. Mutius ait, cum in controversiam venit, unde ad mulierem quid pervenerit: et verius et honestius est, quod non demonstratur, nade habeas, existimari a viro, aut qui in potestate ejus esset, ad eam pervenisse. Evitandi autem turpis quæstus gratia circa uxorem videtur hoc Q. Mutius probasse.' Sc. Gentil. In libris est, *et quæ habet, partum ei haud commodi est*. In vetustis codicibus perperam scriptum fuit *commodi*, pro *commode*. Ut alio loco 'primi cata,' pro 'prime cata.' Scribendum igitur, *et quæ habet, partum ei haud commode est*. Figura est πρὸς τὸ σημαίνειν. Sic enim locutus est quasi præcessisset, 'et quod habet:' et quæ habet, haud commode id ei partum est. Salmas.

33 *Deliquum est*] 'Deliquum' nihil est aliud, quam quod nos 'deest' dicimus: a 'delinquendo' sic appellatum, quod 'delinquat,' id est, deficiat, ut veteres loquebantur. Tu-

bero, 'Num delinquit, aut superest aliquid tibi?' Ut enim 'reliquum' a 'relinquo,' sive adeo 'relinquor,' sic 'delinquum' a 'delinquo' formatum esse veri simile fit mihi. Ita 'deliquum' et 'reliquum' opposita inveniuntur; ut, 'Nihil reliquum est mihi,' id est, nihil ultra residuum factum est mihi: contra, 'Nihil deliquum est mihi,' id est nullius rei indiguum sum. *Donna.*

36 *I foras mulier*] Inbet Murrhina, ita se gerat Cleostrata, ne habeat necesse audire divortii formulam, quæ erat, 'I foras mulier.' *Gruter.*

37 *Vir eecum id*] Non dubium est, quin hæc ab notatis personis laborarent. Nam re vera Murrhina diecedit e scena, remanet Cleostrata. Sic rescribendum: 'CL. vir eecum it, Intro abi, appropera, age amabo. Mu. impetras, Abeo. CL. mox magis, cum otium mihi et tibi erit, Igitur tecum loquar, nunc vale. Mu. valeas.' *Dissold.*

40 *Igitur*] Vide not. Mostell. I. 2.

SCENA III. 8 *Domi facio*] Vide notas Cistell. II. 1.

9 *Qui postquam amo*] Scribo, *Qui quom amo Casinam, magis initio munditiis mundis antideo.* Scripti enim *quum*, non *postquam*. *Quum* autem est quod vel quia. Sic infra, 'Sanus quam ted amo,' iidem scripti *pro quom.* *Magis initio*, id est, magis quam primum, quam olim, quam solitus. Sic Cicero, 'initio proditor, deinde perfuga.' Dicimus autem, 'anteo mundis' et 'anteo mundos.' Itaque *munditiis antideo mundis* est munditiis supero quantumvis mundos. Sic et verum primo huius scenæ 'nitoribus nitidis antevenire,' non accipio quasi nitores diceret nitidos: sed quasi esset, 'nitoribus nitidos.' *Gronov.* *Magis initio*] Probo conjecturam Guelielmii: *Qui postquam amo Casinam, magis niteo, munditiis munditiis antideo.* Scriptum fuit *nitio*, pro *niteo*; unde indocti librarii

fecerunt *initio*. 'Nitor' cum 'munditiis' optime convenit. Et 'nitor' sic accipitur apud Terentium: 'qui vestitus, qui nitor.' *Salmas.*

10 *Myropolas*] Vide Notas Epid. II. 2.

11 *Ut videor*] Scil. mihi: *Es palvum.* *Lamb.*

13 *Quid agis*] Hæc dum loquitur, uxorem leni manu demulcet, et ut Amphitr. loquitur, 'palpo percutit.' *Lamb.*

16 *Sanus quando*] Quoniam. Restituo adjuvantibus *Ms. Lang. et V. cod. Sanus, quom te amo. Quando* interpretamentum erat *reô-quom*.

17 *Vera dicas velim*] Ut scilicet te enecem: cupit enim videre uxorem mortuam, quæ illi amores turbatum it. *Dissold.*

22 *Cana eulex*] Hæc quin de amasio sene dicantur; sic mihi persædeo, *Cuticem* hic figurate amatorem esse, quod, cum sua promiscue eutem formosarum pertendant, et tanquam siphone sanguinem eliciant, amore quodam earum capti esse videantur. *Turneb.*

26 *Ubi in lustra jacuisti*] Præpositioni 'in,' sive motum denotet, sive etiam sine ulla motus significatione, veteres casum accusandi vel auferendi indifferenter tribuunt. *Popma.*

29 *Unde is*] Id est, venis. *Lamb.*

30 *Id est mecastor*] Rogarat eum, ubi perpotasset; tum acrius in habitum intuens, *Id est mecastor*, ait; ut scilicet perpotarit: nam vel hoc palliolum vide, ut rugas contraxit a desidiabulo illo sedentario. *Id est*, vel, *Hoc est*, eorum quæ dicta sunt, adseverationem habet. Inferius hæc Fab. 'Hoc erat Ecaster, quod m.' &c. *J. Gul.*

32 *Jam satis uxor est*] *Gruterus, jam satis uxor es!* hoc sensu: Jam satis equidem implevisti morem et munus uxorum. *Nimium tinnis*] Nimis acute clamas: tralatio ab ære. Vide Prologum in Pœnulo.

44 *Scutigerula*] Per contemptum; pro caecula militari: qualis Stasimus, Trin. *Donza*.

48 *Subolet*] *Snbolet* uxori hoc quod ago, id est, amatio mea.

52 *Impetrassere*] Impetraturum esse.

56 *Nunc*] Sc. non audiente illa. *Lamb.*

SCENA IV. 1 *Qui illum*] *Qui*, pro 'nt,' vel 'utinam:' vide *Donat.* Phorm. Terent. 'Qui illum Dii omnes perdunt!' Sic *Plaut.* Trin. 'Qui istum Dii perdant!'

3 *Porrectiore fronte*] Vide notas *Epid.* v. 1. Terent. 'Da te hodie mihi: exporge frontem.' Horat. *Epist.* i. 18. 'Deme supercilio nubem.' *Taubm.*

14 *Nunc vivo tuo*] Mortuo enim servo, damnum ad herum recidit. *Lamb.*

17 *Sitellam*] Cicero 'hydriam' Græca voce appellat. Huic vasi, in quod coniiciendæ erant sortes, infundebatur aqua, donec impleteret; nam in vas inane non conjiciebantur sortes, quæ erant lignæ, non terree, ne liquescerent in aqua. Deinde in sortibus inscripta erant sortientium nomina, vel aliquid quod esset loco nominis; ut hic erant inscriptæ numerorum notæ; ea autem sors, quæ unum scriptum habebat, erat Olympionis, quæ duo, Chalini. Postremo, cujus sors primo exhibat vel educabatur, is vincebat. *Lamb.*

18 *Tragulam decidero*] Allegoria a re militari significat, se machinas uxoris aliqua ratione dejecturum. *Festus*: 'Tragula, genus teli, dicta quod acuto infixa trahatur.' *Epid.* v. 2. *Jam*, 'decidere telum,' dicebant Latini, ut *Hom.* *ἀκτέμνεν βέλος*, quod est, vulnere latius inciso telum evellere. *Lips.* *Tragulam*] 'Tragulam decidere,' est periculum imminens avertere. *Tragulam* volunt eruditi genus esse teli hamatum, quod immisum corpori non tam extrahi posset e vul-

nere, quam excindendum esset e vulnere latius aperto, ut cum minore noxa reciperetur. Quod qui mittebant dicebantur 'tragularii' *Veget.* de Re Milit. ii. 15. Varro deducit vocabulum a trajiciendo, lib. iv. de L. L. 'Jaculum, quod ut jaciatur fit; tragula a trajiciendo.' Apud *Nostrium Epid.* v. 2. 25. 'Tragulam in te iajicere adornat,' pro, fraudem molitur adversus te. Sunt etiam 'piscantium tragulæ' apud *Plin.* xvi. 8. *Isid.* in *Glossis*, 'Tragula, everriculum.' Est autem 'everriculum' genus retis, a verrendo, vel quod trahatur, vel si quid piscium fuerit nactus, everrat, ut ait *Nonius.* *Gronov.*

27 *In sortitu'st mihi*] *Ms.* *Cam.* habet, etiam specula in sortitu sunt mihi; et ita omnes *Mss.* *Lang.* et *Palat.* vett. nisi quod *specula* legant. Hinc *Gruterus* fecit, etiam specula in sortitu'st mihi: nam et sæpe degeneravit in sunt; plane, ut ex conjectura etiam *Acidalius.* *Sortitus*, ipse sortienti actus. *Specula* dicitur a 'spes,' ut 'recula,' a 'res.' *Cic.* pro *Domo*: 'Quid si etiam pluribus de rebus une sortitu retulisti?' *Gronov.*

28 *Si sors autem decollasset*] In membris *Pall.* et *Cam.* *rd L* non geminatur. Et recte. *Decollasset* enim est quod intra deliquerit, effluerit, ad nihilum redigetur. Vid. ad *Capteiv.* ii. 1. 27. *Gronov.*

SCENA V. 2 *Pro pane rubido*] *Festus*, 'Rubidus panis vocatur param coctus, cum rubro colore.' Directe contra *Isidori* sententiam, qui de eodem libro xx. 'Rubidus panis, recoctus et rubefactus.' Itaque verissimiliter *Gruterus* emendabat apud *Festum*: *Rub. pan. vocatur iterum coctus.* *Goldastus* 'rubidum panem' ait vocari ab ævi medi scriptoribus, 'purpureum:' quod ab igne rubeat, ntpote bis coctus. Sed egregie fallitur, cum abique pro corrupta ea voce 'purpureum,' haud dubie, 'furfureum' sit reponendum. *Bozachorn.*

Vid. notas Sticho II. 1.

7 *Amborum ingratiis*] Hinc apparet, inquit Lamb. et Sciopp. Verisim. 1. 20. *ingratiis* nomen esse, non adverbium: sic Merc. II. 4. 'tuis ingratiis,' quod tamen Latine dici negat Giphon. Ind. Lucret. Vid. notas Epid. III. 4. *Taubm.*

8 *Una libella*] V. N. Aulul. v. 1. 27.

12 *Cum cane*] 'Canem' dicit uxorem, quæ adidue latrat ut canis. *Lamb.* Vide Menæchm. III. 1. Millit. III. 1. et Rudent. III. 1.

16 *Mecum*] Id est, me.

17 *Ita turgit mihi*] *Ἐρεθίζηται* præcedentium. Et bene explicavit P. Victorius: omnia siquidem in ira turgida magis. Ab hac similitudine Arbiter dixit 'odia detumescunt.' *Grut.*

19 *Siquidem mihi frugi bonæ es*] Si tu virilis maritus es, illa media dirupta est: alludens ad eugium sive hymenem naturæ muliebris. *Budæus.*

23 *Unus tibi*] Alludit ad Deas majorum et minorum gentium. Vide notas Epid. v. 2.

29 *Quis mihi subveniet*] Hellenismus est in hoc versu, *ἄλον καὶ μέρος*. Homer. Iliad. A. 'Ἄλλ' οὐκ Ἀτρεΐδῃ Ἀγαμέμνονι ἤδωνε θυμῷ. *Heraldus.*

35 *Ita rem natam esse int.*] Eam naturam rei esse video. *Lamb.*

36 *Vorsis gladiis*] Diremta prælusione, abjectisque lusoriis armis, transibant ad vera. Atque hoc est, quod 'dimicare ad certum,' Tertullianus alibi vocat. Appellabant id etiam, 'pugnare versis armis.' Caper literator: 'Inversis armis pugnasse gladiatores non est dicendum, sed versis,' id est, transmutatis. Sic, non inversis pannis agitasse aurigas, (cum pannos sumebant alterius coloris; puta pro russato Venetum) sed versis. Planti versum e Casina illustrabit hæc nota: 'Ita rem nat.' &c.] Nec enim aliud in ea armorum versione esse, facile persuadeor Ovidii versu de Arte lib. 1. 'Ponite jam gladios

herbetes, pugnetur acutis.' Alias inspicari possumus, si quis a genere ad genus alterum transeat, puta a secutore ad retliarium, dici eum 'pugnare versis armis.' At placet prius, etsi in Plauti versu salivam etiamnum mihi movet mea olim divinatio, 'versis gladiis.' *Lips.*

38 *Deos sperabimus*] 'Deos sperare,' est Diis confidere.

39 *Titivillitio*] Festus: 'Titivillitio nullius significationis est, ut apud Græcos *βλῆτις* et *σκινδαφός*.' Fulgentius: 'Titivillitium dici voluerunt filia putrida, quæ de telis cadunt. Plantus Casina, 'Non ego istuc verbum emsitem Titivillitio:' re admodum vilissima. Nam et M. Cornutus in Satyra ait, 'Titivilles Flacce do tibi.' De hac voce varix sunt erditorum conjecturæ. Alii *textivillitium*, quasi a textus villitate: alii *totivillitium* volunt, quasi totum velle. 'Villus' est floccus lanæ vel pilorum in animantibus. A villo 'villitium,' ut a lana, 'lanitium;' capillos, 'capillitium.' Haud dubie intelligendum est 'villitium Titi,' et putandum fuisse quendam sive agricolam sive pastorem (ut quondam maxima pars Romanorum) Titum nomine, cujus, quod de scabris et male curatis ovibus, vel capris, pessimæ notæ villum colligeret, villitium primo in vicinia, post sermone vulgi pro villissimo in eo genere, denique pro quavis re vili et nullius pretii proverbio jactatum sit. Neque vox una est, sed dux, nempe 'Titi villitium,' aut si magis unam esse, non aliunde duplicata est, quam a nomine 'Titi' et 'villitio' ejusdem. In loco Coranti scribendum: 'Titi villos, Flacce, do tibi,' hoc est, rem vel opusculum minimi pretii. Quin et quod ex Planti Nervolaria adducunt Varro, Festus, Gellius, Nonius, vereor ne in corruptos inciderint libros, et scripserit ille, 'scapree, scrupree, titiville, sordidæ.' Sic etiam 'floccus' (nihil autem aliud 'floccus' quam 'villus')

pro re nihili: unde 'flocci facere,' 'flocci non facere,' 'flocci aestimare,' 'flocci pendere.' Gronov.

SCENA VI. 2 *Ardentem*] Jam mortuam in rogo. Optare mortem uxorum, occurrit centies in comœdiis. *Gruterus. Portam Metiam*] Ubi pauperiorum cadauera comburebantur. 'Metia porta' ea est, quæ nomen a Metio Asthemio habet, qui pro peste sedata, Diis, omnia quæ novo vere nascebantur, et homines, et pecora etiam obtulit. Sunt qui a Metio illo fœdisfrago dictam portam velint, et quoniam ibi torquerentur homines, Romano populo invisam fuisse contendunt. *Longol. Vid. Pseudol. 1. 3. et Mil. 11. 4. 6.*

3 *Haud crede*] Donatus: 'Credere, dubitantis est: certum esse, fidentis.' Plus est, 'scire,' quam 'credere:' nam certior 'scientia' est, quam 'fides,' ut docet Aristot. *Lamb. 'Credimus'* aliis, (unde et 'creditores' jurisconsultis dicuntur) 'scimus' autem ipsi: quod exploratæ magis veritatis est. *Bozhorn.*

4 *Hariorum*] Vide notas Mil. III. 1.

8 *Stimulus ego*] Mea præsentia te urit.

9 *Assudascit*] Non improbarem legi *assultassit*. Nihil frequentius Græcis, quam *αἰσθόρα κradia*, nunquam vero *ἰσθόρα* legitur. *Salmas. Forte, En ut corculum assultascit;* nam liber optimus, *adsudascis*. Gronov.

12 *Censui abs te posse hoc me impetrare*] Silent de suis septem codicibus strenue. Nostri tamen omnes, *mecum impetrare*. Vide an scripserit, *Atque ego censui me posse hoc tecum impetrare*. Cui explicando videtur aliquis apposuisse *abs te*. Nam id dixit *tecum impetrare*, ut 'tecum oro.' *Gudianus, abs te hoc posse negotium impetrare*. Gronov.

16 *Pol tu quidem*] Non solum perperam fabularis, sed etiam perperam facis. *Gruter.*

18 *Per pol*] Servius *Æn. 1. Pol,*

per se, plenum est jurantis adverbium, cui præpositio separatim nunquam cohæret. Ter. Hec. 1. 1. 'Perpol quam paucos reperias,' id est, perquam paucos. Sic et hic persumpsit.

20 *Mula*] Vide notas *Pœn. 1. 2.*

22 *Jam mittam*] Hoc verbum *mittam* abest libris. Et vero abesse debet. Non enim de mittendis sortibus hic agitur. Nec etiam mittebantur in sitellam, priusquam æquatæ essent. Sortes allatæ fuerunt cum situla, ut ex initio scenæ liquet. Dandæ erant utrique sortientiam. Nam singuli enam in sitellam conjiciebant, ut ex sequentibus constat: 'Euge, cave. Conjicite sortis nunc jam ambo huc.' Sensus igitur hujus loci postulat, ut *Stalinus* sortes utrique daret. Scribendum itaque puto, *Tum igitur ego de sortis utrique jam*. Vel etiam subintelligi potest illud *do*, et legi, *Tum igitur ego sortis utrique jam*. Acceptas sortes cum pararent conjicere, uxori datæ sunt ut eas æquaret, id est, ut pares magnitudine faceret, 'Ecce uxor æqua.' Non enim de situla id accipiendum est, sed de sortibus. Quod sequentia declarant, 'credo hercle hodie devotabit sortes, si attigerit.' Hereditates primæ olim et quæcunque inter plures dividenda erant, sortitione distribui solebant, et ea sortiendi quidem ratione cujus hic mentio. Unde *κληρον* Græci vocabant hereditatem, quia sortito eam heredes partiebantur, id est, *κλῆρος*. Cum de primatu in re aliqua consequendo contenderetur inter plures sortito deferabatur. Præmia, et alia quæcunque sorti committebantur. In vas aliquod conjiciebantur sortes, cum aqua aut sine aqua. Si sine aqua esset, sortes ex terra molli et pingui ut plurimum fiebant; si cum aqua, ex materia aliqua duriore, et quæ non facile liquesceret, ut calculus, aut lapillus, aut annulus, aut aliud tale quid. Grammatici *κληρον*, id est, *sortem*, interpretantur, *σημείον*

ὁ τις ἐμβάλλει τῇ ἀγγεῖ τῷ λαχμοῦ, ᾧ τις τυχόν, ἢ δακτύλιος, ἢ βάλος ἀρούρι κατὰ Σαφοκλῆν. Si vas in quo sortes conijciebantur aquam haberet, ex aliqua materia ponderosiore sors esse debebat, quæ fundum peteret nec supernataret. Si in vas sine aqua mitterentur interdum festucis exæquatis sortitio peragebatur. Unde κάρφια βαλεῖν Græci dixerunt de huiusmodi sortitione. Et Plautus hic meminit populineæ et abiegne sortis. Sed his sortibus locus non erat cum per sitellam aqua plenam sortiebantur. Nam ideo aqua vasa quibus sortiebantur implebant, ne in fundo conspicuum sortes apparerent. Apud Homerum sortitio fit militaria, in galeam coniectis sortibus, sine aqua ut videtur. Κλήρους ἐν κυνέῃ χαλκήρει πάλαν δάκρυες. Movebant sortes in vase, ut turbarentur, ne frans fieret in extrahendis. Inde πάλος pro sorte. Hodie chartulis complicatis et nomine ejus notatis cujus sors est, utimur in pileum coniectis, et per puerum in singulos sortientes distributis. Hoc genere sortitionis quo sortes in vas conijciuntur, milites partiti sunt vestimenta Christi, quod dicitur apud Johannem βαλεῖν κλήρον. Quod nec de mutatione intelligendum, ut fecit Nonnius, nec de πλοσσοβολίῳ, quæ jactu fit tesserarum. 'Sortem mittere' Latini dicunt de sortitione, quod Græce est κλήρον βαλεῖν. Ita milites agros sibi assignatos sortiebantur. Sortientium nomina in pittaciis scribebantur, quæ in vas aliquod conijciebantur, et inde tollebantur, et singulis sortientium distribuebantur, ut ex Hygino constat de limitibus constituendis. Buxæ erant illæ sortes, sive pittacia pro sortibus in sitellam coniectis, quia buxum non supernatat, sed fundum petit. 'Sortientis buxæ' fit mentio in veteri tabula aenea, et sitellæ jam aqua in quam erat demittenda, aperta et brachio aperto. Et certum est sortes,

de quibus hic agitur, apud Plautum buxæ fuisse. Quod ex his ejus verbis apparet: 'Sed manendum, nam ista aut populina sors, aut abiegna est tua. CH. Quid tu id curas? OL. Quia enim meino, in aqua ne summa natet.' Ergo buxæ debuerunt esse ne supernatarent. Et tales omnino fuerunt, quibus illi servi Casinam sortiti sunt. *Selas.*

26 *Unum*] Nota, quæ *μωρδα* significat. *Camer. Mihi est*] Scil. data sors. *Lamb.*

27 *Hanc sis*] Scilicet alteram, si vis.

28 *Sortis*] Pro 'sors.' *Priacian. lib. vii.*

32 *Populina*] Id est, ex populo arbore.

33 *Summa*] Fiebant enim sortes ex ligno darissimo, puta quercu, aut robore; ut in aqua subiderent. *Lambin.*

35 *Uxor, æqua*] *Lambinus* hic omnis devius. Sed quid venit in mentem *Grutero*, ut faceret, ecce, *re, Uxor, æqua*, cui etiam explicationem alleverunt, Ecce, uxor, ut æqua lege et jure tecum agam. Quasi hoc ab 'æquus' sit, non a verbo 'æquare.' Cum præsertim haberent in promptu locum ex *Orat. Ciceronis pro Cornelio*: 'Dum sitella defertur, dum æquantur sortes, dum sortitio fit.' Idem de *Divin. lib. i.* 'Cujus generis oracula etiam habenda sunt, non ea, quæ æquatis sortibus ducuntur.' *Gronov.*

36 *Devotabit*] *Devotabit*, est sortes diris precationibus obligabit, seu devotas et execratas reddet. Usus hoc verbo et *Cic. Paradox. 1.* et *Accius Decio*: 'Patrio exemplo me dicabo, atque animam devotabo hostibus.' Auctor libri *De Herbis*, cui *Apuleius* vulgo habitus, cap. 7. 'Siquis devotatus defixusque fuerit in suis nuptiis, sic eum resolvas.' Hic quid 'devotata' sit, aliqua intelligis ex adjuncto 'defixum.' *Scaliger* ad illud

in Ceiri, 'Regis Iolciaci animum defigere votis,' notat: Dictum, ut 'defigere diris.' In vet. Glossario: *Defictiones, νεκρομαρτυρία, κατάδεσμος* ut intelligere possis *κατάδεσμος* esse poetæ, 'Veneris, dic, vincula necto.' Gruter.

37 *Canem*] 'Canem ferre,' hic est vinctum esse: sic 'catulum' vel 'catellum ferreum' alibi dixit per diminutionem, eodem modo Græci *σκύλακα* vocant. Turneb. 'Canis' idem hic omnino quod vinculum: nam qui furcam ferebant, hoc est, qui collo insertam furcam gestabant, vinculis etiam manus revinctas post tergum habebant. 'Canis' igitur hoc loco est vinculum. Festus: 'Catulus, genus quoddam vinculi, qui interdum canis appellatur.' Salmas.

42 *Suspices*] Vetustiss. edd. *suspiciere*, et ita etiam in Ms. Cam. sed a manu secunda. Vulgo *suspiceo*. Vide notas Menæchm. v. 9. 22. Taub.

43 *Tute sorti*] Pro 'sortire.' Vide infra et va. 61. *Lucrum facit*] Quia nihili es, neque sumptum, quem herus facit in te alendo, exsarcis. Lambin.

46 *Herculeis*] Situlam aqua plenam habebant. Græci *ὄψιαν* appellant. Latini urnam etiam istis sortitionibus adhibebant cum aqua. Sortes erant tesserae, vel orbiculi ex terra pingui, quos notabant litteris singulis nomen ejus indicantibus cujus sors erat. In urnam sive situlam mittebantur; cujus sors prima exisset ab aliquo extracta, is vincebat et id obtinebat, quod sorti fuerat commissum. Sortes eas Græci vocant *κλήρους*, *τέλους*, et *ψήφους*. Quibuscumque rebus ad eam rem utebantur, calculis, aut lapillis, aut tessera ex luto formatis. Historia Cresphontis, qui sortito Messeniam sic abstulit, narratur a Pausania in Messeniacis, sed aliter eam tradit Apollodorus Biblioth. lib. 11. Cum hic vellet omnimodo habere

Messenem, fraudem in sortiando et artem adhibuit, qua ipsi contingeret. Prima sors quæ e situla exiret, dabat Argos, secunda Lacedæmonem, tertia Messenen. Tres erant qui sortiebantur, et qui sortes in situlam conjicere debebant, ut scirent quis ex tribus quam ex illis tribus urbibus sortiretur: Temenus, duo Aristodemi liberi, Procles et Eurysthenes pro uno, et Cresphontes. Tertius qui Messenem cupiebat obtinere. Prioribus duobus, hoc est, Temeno et Aristodemi natis pro sortibus in situlam lapillos conjicientibus, Cresphontes ex terræ mollis gleba factam sortem ingessit. Ea dissoluta est et liquefacta aqua. Sic dem sortis primæ exierunt, quæ Argos et Lacedæmonem Temeno et Aristodemi filiis dederunt. Non opus fuit educi tertiam, quia cum duæ priores exiissent, tertia sorte in fundo subsidente, Messene omnino, quæ tertiæ sortis fuerat destinata, Cresphonti cessit. At subdole is caverat ne prima posset extrahi, aut secunda, quia curavit, ut ne quidem posset comparere, cum in aqua deliquisset. Hic tamen dolus primo latuit. Nam duabus prioribus sortibus extractis, quibus Argos et Lacedæmon priores sortes habentibus contingerent, necessario aequabatur, ut tertia, quamvis non esset educta, Messenen ei daret, cujus sors ultimo loco e situla exiisset. Sortibus autem coniectis in urnam, vel situlam, eam movebant, ut sortes turbarentur, et causus in educendis sortibus dominaretur. Unde illud poetæ, 'Omne movet nrna nomen.' Eam sortitionem Cresphontis et Aristodemi filiorum aliter narrat Pausanias. Dicit loco jam citato, cujus prima sors exiisset, eum Messenam obtenturum, conveniasse. Scribit Temenum, qui factum vellet Cresphonti, pro sorte filiorum Aristodemi, orbiculum vel tesseram, *κλήρον* appellat, ex luto sole indurato in urnam

conjecisse. At Cresphontis sors erat ex terra igne cocta. Dissoluta in aqua sorte Aristodemi filiorum, prima sors exiit Cresphontis, quod necesse fuit, cum sola esset, altera utpote liquefacta ac deperdita. Cum prima autem Cresphontis educta esset, quæ Messenam illi assignabat, non opus fuit alteram extrahere, quæ nihil dabat. Ideo sic fraus tunc latuit. Eadem est sortiendi ratio, quæ hic apud Plautum duo servi ancillam Casinam sortiuntur. 'Æquabantur sortes,' id est, pares magnitudine fiebant, quia quæ major fuisset, ea primo loco facilius exire potuisset. Inde mentio æquandarum sortium in hac scena. *Salmus. Sicut Herculeis prædicant*] *Mss. Cam. Herculei.* Sed scribendum est, *Herculeo prædicant Quondam prognatis*; ut apud Cicero- nem: 'Thyestes Tantalo prognatus, Pelope natus,' et 'Eurudica prognata,' et 'Venere prognatus.' Est autem 'Herculeo' ab 'Herculeus,' *Ἡρακλεὺς. Gronov.*

47 *Deliquerit*] Id est, liquefacta fuerit.

49 *Literatus*] Literis in vultu notatum interpretor; etsi contra nitente Lambino: veræ literæ fronti inscribi solitæ, imo vultui sæpe toti. Literæ, dico, aut plura verba, quæ crimen continerent causamque notæ; pnta, 'Cave a fure,' 'a fugitivo.' Sæpe etiam plurium verborum fuit illa inscriptio, imo versuum. Ratio autem inscribendi ita habuit, ut primitus literæ inurerentur candenti ferro: deinde atramentum infunderetur, quo eminent magis literæ, et præberent se lectui. *Lips. Elect. II. 15. Pseud. I. 15. Cælius Antiq. Lect. VII. 31.*

51 *CH. Non. OL. imo hercle. CH. imo, &c.*] Ut certamen sit nervosius, ita variat. *Acid.* Atque ab hac mutua observatione pendere ait intellectum ejus dicti, quod inferius male interpretantur de pulsatione: 'OL.

Cur omen mihi vitup.'

52 *Præside*] *Turn. leg. pericide*, id est, bathe, tunde. *Objexis*] Usurpavit *objicere* pro *adjuvare*; nam 'ob' pro 'ad' veteres dixisse ex Festo notum. Ergo, *ne objexis manum*, est ne attigeris. Sic postea eadem Cleostrata, cum ille nihilominus verberibus impeteret, objurgans interrogat, 'Quid tibi hunc tactio est?' *Meursius.*

57 *Imperium exhibet*] Exercet, palam agitat. *Lamb. Vid. notas Bacch. III. 3.*

58 *Omen mihi vituperat*] Mihi religiose omen captanti vitium facit, inauspicatum aliquid objicit. Sic magistratus 'vitio creatos,' aliquid 'vitio factum' passim: apud Livium, apud Cicero- nem, Claudium et Junium 'vitio navigasse' legimus. Sed quomodo hic fit vitium? Non pulsando conservum, ut voluit Turnebus: sed unica voce 'Non' versa 51. quod intellexit Acidalius. Vide quæ supra diximus ad *Captiv. II. 2. 104. Gronov.*

61 *Præbe tu*] Scil. animum, esto præsentī animo, Olympio. *Lamb. Vel præbe tu, scil. sitellam.*

62 *Cor lienosum*] Sciunt medici lienosis familiarem esse *παλιν τῆς καρδίας*, ob vapores melancholicos a liene in cor delatos, quos cum conatur excutere, palpitationem facit. Ergo lienis morbo etiam cor tentatur, sed *κατὰ συνπρῶθειαν*, per multiplices et insignes arterias, quas a corde lien accipit. Nec ullius rei est, quod Turnebus citat ex *Merc. I. 2.* ubi ait leno, 'lienem seditionem facere, et præcordia occupavisse.' Nam qui lien seditionem non faciat, qui cor etiam, nobilissimum viscus, in consensum trahit, et facit sui vitii particeps? Certe lien ubi intumescit, 'præcordia' dicitur 'occupare,' hoc est, hypochondria. Extenditur enim ab hypochondrio sinistro in dextrum, cinguli modo. Propterea ait leno

Curc. II. 1. 'Nam jam quasi zona, liene cinctus ambulo.' Ait ergo Olympio, sibi cor ita salire, præ timore et anxietate, quasi si lienosus sit, et laboret *καλὴ τῆς καρδίας*. *Dis-sald.*

68 *De labore*] Id est, præ dolore. *Lamb.*

SCENA VII. 4 *Quid opus est*] Nescio cur hic hæserint interpretes et correctores. In Camerarii editione recte hæc distincta sunt et aperta: *Quid opus est? qui sic mortuus equidem tamen Sorti victus sum.* Quid opus est, ut me suspendam, et malum malo addam? *Suspendio enim id quod jam factum est, infectum fieri nequit.* *Sorti*, (id est, *sorte*; sic enim veteres) *jam victus sum.* Laqueo id malum non licet dispellere. *Bozborn.*

10 *Ut sussultabat*] Ita et Capteiv. III. 4. 104. a subsiliendo. *Carcul.* 1. 2.

12 *Atque a me prodeunt*] *Lego, fores. Mihi benevolentes atque amici prodeant. εὐπορικῶς.* Nam quid illud a me prodeant? an, a domo mea? quam servus nullam usquam habuit. Jam si herilem intelligeret, Latine dixisset, a nobis. Porro, 'Ab antiquis ameci et amecæ per E litteram efferebantur,' ait Festus. *Guilielm.* Nula hic opus mutatione est. *A me et ad me*, opponuntur. 'Ad me prodire' dicitur, qui frontem; 'a me,' qui terga dat. A Chalino prodibant ex mediis, Olympio villicus, et Stalino senex. Ideo fores benevolentes sibi vocat, quia ita prodeuntibus a tergo, quasi ex insidiis, instare poterat, et facile audire, quid rerum aut scelum molirentur. Ista vera hujus loci est sententia. *Bozborn.*

SCENA VIII. 2 *Cum furca*] Furca aptati gestabantur carbones: et fusciferi servi sub furca plectebantur; et in exemplum traducebantur. Festus: 'Ærumnulas Plantus refert furcillas, quibus religatas sarcinas viatores gerebant.' *Turneb.*

7 *Recessim*] Vide notas *Amphitr.* v. 1. 60. et *Ps.* iv. 1. *Nepam*, id est, cancerum.

10 *At candidatus*] Sponsi enim candidati. Infra, 'Villicus hic autem cum corona, candide vestitus.' Ad morem libertorum in mutanda veste refert. Loquitur enim de Olympione, quædam libertas. At liberti novi in toga apparebant, id est, communi civium veste; quæ erat alba. *Lipsius.* *Cedit*] Pro incedit.

11 *Stimulorum loculi*] Ita stimulis fodi solitus, ut totum corpus ejus stimulorum loculi esse videantur. *Lambin.*

24 *Hic conturbabunt*] Vide si voles *Lambinum*, et *P. Manutium* ad *Cic.* Att. II. 1. *Taubm.* Ineptissime *Dis-saldæus*, *is constuprabit pedes.*

27 *Idem me pridem*] Hic aliquid scabrum agnoscunt viri docti, vel dum laborant in explicando. Sed omnia erunt planiora, si legas, *Item*, id est, similiter, eadem lego atque pacto, nempe si ei morigeratus essem sub janua, me voluit atriensem facere. *Gronov.*

28 *Facere atriensem*] Id est, voluit me atriensem facere, si sibi morigeratus essem. Ut Olympionem servam fecerat villicum, quod ipsi se morigerum præbuisset, stuprum inferenti. Merces autem stupro maxima, quæ servo rustico dari posset a domino, si villicum eum faceret; urbano autem, si atriensem. Non aliter ille locus potest intelligi. *Salmasius.*

32 *Attate*] Interjectio est, vel se ipsam, ut hic; vel alterum, ut infra non longe, increpantis. *Lamb.*

34 *Habeo viros. St.*] Videtur proverbii habuisse speciem, dicique solitum in manifesto deprehensos. Indicio est *Menippæa* Varronis hoc titulo, *ἔχω σὲ, κ. τ. λ.* *Adelph.* II. 2. 'labascit: virum hoc habeo.' *Palmer.*

35 *Gestio*] 'Gestit qui subita felici-

citare exhilaratus, nimio corporis motu præter consuetudinem exsultat,' Festus.

36 *Deduci*] Idem quod nubere. Sic enim dicebatur κατ' ἐξοχῆς puella, aut mulier, quæ nubebat, et ad maritum, pueris patrimis et matrimis, id est, qui patrem et matrem haberent superstitibus, quinque faces præferentibus, dicebatur. Mil. III. 1. 91. Terent. Hecyr. I. 2. 'Ut ad panca redeam, uxorem deducit domum.' Propert. IV. 3. 'Quæ mihi deductæ fax omen prætulit.' Tibull. III. 4. 'Ut juveni primum virgo deducta marito.' Tacit. Annal. XIV. 63. 'Hinc primus nuptiarum dies loco funeris fuit, deductæ in domum, in qua nihil nisi lactuosum haberet.' Gronov.

40 *Uno in saltu*] 'Saltum' vocat, quod Horat. Od. III. 12. 'fruticetum.' Græc. σκαβύδον, cubile et lustrum ferarum. Scaliger.

50 *Cum Casina faciam nuptias*] 'Facere nuptias,' hic non conventionem tantum in conjugium, sed in ipsum cætum significat. Arnob.

57 *Sepiolas*] Perite senex cibos nominat, conducentes eis qui Veneris sacra bene obire cupiunt: nam ut Oribasius, Ægineta, aliique medicorum docent, mollis carnis pisces ac testacea omnia, inter ἀρροδιασύντα maxime vices habent. Antiquis enim persuasum, marina omnia salaciora esse, ob Venerem mari ortam; unde etiam astrologi libidini fore deditos præsignant, quibus in horoscopo pisces. Nannius. V. N. Rudent. III. 2. *Lepidas*] Λεπὶς concha marina petris ita firmiter adhærens, ut inde vix divelli possit. Hinc ἐλεόρα Aristoph. summat Pluto, ubi anum adolescenti tanquam λεπὶς petrae adhærere ait. Rittersh. *Lolligianculus*] Senex rusticus qui pulchrius nihil fragilibus censeret, *lolligianculus* *hordeias*, pro pulchris, inepte dixit et putide; quo in vocabulo mox a servulo reprehenditur: Imo, inquit, *Delph. et Var. Clas.* *Plaut.*

triticias. Accedit, quod ipsa verborum forma idiotismum rusticum sapit: *triticæ* enim formandum erat, non *triticias*; et *hordearias* non *hordeias*. Turneb. Ut *lolligianculus*, ita et *hordeias* piscis nomen esse puto. Lamb.

59 *Sculponeas*] 'Sculponeæ,' radia et rustica calceorum servilium genera: quorum Cato meminit: At 'sculponeas,' inquit Fulgentius, 'dici volunt cæstus plumbo ligatos.' Atque utrumque recte. Est enim ἀμφιβολογία in voce *sculponeas*, duas pariter res denotante, et calceamenta et cæstus. Porro 'calceo cædi,' non solum turpe, sed et molestum erat, quod li et spurci, et clavis ferreis confixi essent. Douz. 'Sculponeis os batnere alicui,' idem quod apud Terent. 'Sandalio caput committigare.' Erat autem id genus castigationis frequens mulieribus, præcipue quæ non modo puero-rum solebant, quod ait Juvenalis, 'solea pulsare nates,' sed etiam eorumque abutebantur stulta patientia amatorum juvenum, ut ob levissimas offensas nihilo mitius eos tractarent. Gronov.

60 *Batuatur*] Lexic. Latinogr. *Batuit*, id est, κατακόρρει, *concidit*, *contundit*. Vid. Victorium Var. II. 8.

61 *Lingulacæ*] Iterum jocus ex ambiguo. Festus: 'Lingulacæ, genus piscis: vel mulier argutatrix.' Nonius: 'Lingulacæ, locuteleie; a procacitate linguæ.' 'Lingulacæ' apud Plin. pisces, quos lingua Belgica *tongas* appellant, a 'linguæ' scilicet forma: vel potius, a 'lingola' gladioli genere.

64 *Quid emam*] Sic Ms. codex Camerarii interjicit, sed manu secunda inter versus, *potero q. e.* Pal. 6. *Cons. quid emam oportet*. Forte, *consulere, quid emam, æquum est*. St. *Æquum oras*. Gruterus.

68 *Tribus non cond.*] Vide notas Asin. v. 2.

73 *Nostra omnis his*] Id est, vici-

mus. *Longel.*

74 *Nostro omine*] Id est, auspicato feliciterque. Omen est nostrum et auspiciū, non adversariorum. *Turneb. vii. 12.*

75 *Ut id, quod*] Allegoria, ubi quis rem omnem novat et perturbat. *Eramus.*

77 *Qui quid paratum est*] Sic editos omnes usque ad consulatum Parei, qui e *Ms.* oggesserit, *Quo id quod paratum est*: at sic nihil hic facere sequens ut, notat *Gruterus*. Et ille pavefactus redit ad vulgatum. Quid est igitur quod non modo isti, sed et omnes nostri, *Quo id quod*. Dicam. Scripsit *Plautus*, *Quoi quod paratum est, ut paratum ne siet. Sitque ei paratum, quoi paratum non erat*. Ego, inquit, hoc aliter condiam, ut quod paratum est, ne sit paratum, cui erat paratum, nempe seni et *Olympioni*; et sit ei paratum, cui non erat paratum, nempe mihi et herili filio. *Gronov.*

ACTUS III.

SCENA I. 2 *Nunc specimen spectitur*] *Δείγμα δεικνύται*, nunc spectaberis, quāli sis in me animo. *Turneb. xvi. 3.*

3 *Cur amem! exime*] Ita *Scaliger* adpinxerat *Plauto* suo. *Ms. Com.* *Curam exime*. Legendum putabat *Gul.* *Curam eximere, castigare, id ponito*. Quod curam hanc et amorem verbis eximere mihi; quod me castigare fortassis cogitas; supersede opera tua: etiam illa quæ dici solent senibus lascivis: 'cano capite!' 'ætate aliena!' 'cui uxor sit!' omitte; nam frustra omnia dicentur.

9 *Sed facito dum meminieris*] Sed facito, interim meminieris versus, quos *Colax Nævianus* cantat. Cantabat autem hoc *Colax* ille *Nævii*, (scripsit enim *Nævius* fabulam hoc nomine) 'Uti quique cum suo cibo,' &c. *Lamb.*

10 *Quasi cent Sutrium*] 'Sutrium

quasi eant, ntique in proverbium abiit hac de causa: Gallico tumultu a *Camillo* quondam edictum est, legiones *Sutrii* ut præsto essent cum cibo suo. Quod usurpari cæptum est in iis, qui suis rebus opibusque officii id præstarent quibus deberent, Festus. Solebant autem sæpe imperatores *Romani*, quum in promptam expeditionem, aut in loca, quæ non abundarent commeatu, ducerent exercitum, indicere ut unusquisque cum tot, verbi causa, decem vel plurium dierum cibariis coctis adessent. Inde hoc proverbium, quod apud *Varro* nem, 'pransus paratus,' id est, omnibus modis expeditus ad iter faciendum, aut rem. Poscit autem senex, ut ad nuptias veniant, cum suo cibo, ex more tenuiorum *Athenis*, qui solebant uti in nuptiis opera hominum suo sumtu vescentium, de quo *Theophrastus* in *Character* *Illiberalitatis*: et ad ministrandum in nuptiis *olkoitrous* mercede conducere. Et has nuptias vocant *γῆμους olkoitrous*. Vide ibi *Cassanb. Gronov.*

11 *Nunc enim te demum*] Jocus in allusione nominis 'scitum'; ex altero ejusdem loco interpretandus, *Pseud.* II. 4. ubi scite 'plebiscitum' appellat, quod hic 'scitum.' *Douza.*

13 *Vocent*] Cum veniam, pateant; ne habeam necesse pulsare. *Lamb.*

14 *Delicias facis*] *V. N. Möstel. iv. 2. 32.*

16 *Inquisitioni sis*] Vide *Pseud.* II. 2. *Cistell.* II. 3.

SCENA II. 5 *Vetulis vervecibus*] Sic *Mercat.* in senem exoletum: 'Itane vero vervex intro eas?' Et *Persa* II. 2.

6 *Senati columen*] Vide notas *Eplid.* III. 2.

8 *Non ecastor*] Parva mutatione rescribendum censeo, *Non ecastor vilis, emptus est modio qui venit salis*. Eum versu superiore per ironiam 'columen senati' et 'præsidium populi'

vocaverat; in hoc vero, non magni pretii aperte esse testetur, cum modio salis emptum, non vili emptum fore dicat. Comiens alludit ad mancipia ἀλάνηρα, id est, *sale emptā*, quæ pro vilibus traduntur. Nam ἀλάνηρος δοῦλος est ἐβρος, ἀλάνου ἄξιος, ut Græci interpretantur. Dicit ergo, si modio salis emptus esset hic Alcesimus, nimis magno pretio emptum fore. Vilis igitur et minimi pretii hominem esse, vult significare. *Salmas.* Non *ecastor viliis emptus* est] Ex titulo vel descriptione hominis fecere sententiam. Fuerat enim, *Non ecastor vili emptus, modo qui venit satis.* Non *ecastor vili emptus* perinde habet ironiam atque illa superiora, 'senati columen, præsidium populi.' Sed hic ironiam patefacit ratione addita, quæ contrarium evincit. Quasi diceret: Homo quantitatis pretii: quippe nō? qui sit ἀλάνηρος et totus quantum modio salis veneat. *Gronov.*

18 *Atque istam jube*] Scil. valere meis verbis.

21 *Polliceor foras*] Vide notas Sticho iv. 1.

22 *Quasi catilla: tum flagittum*] Vulg. editt. *Quasi catillatum*, id est, quasi ad catillandum, seu ligurriendi gratia operam suam potissimum elocantis, &c. Fulgentius: '*Catillare*, est per alienas domos ligurire: tractum a catulis, quod per omnes domos circumveant.' *Donza.* Nihil mutandum est, et satis bene explicant interpretes. '*Catillare*' est abligurire, ut gulosi solent. Unde et '*catillatores*' dicebantur, qui provincias amicas expoliabant lautis et magnificis epulis quibus a provincialibus accipiebantur. Hinc '*catillamenta*' Lucanica apud Arnobium l. ii. pro quo vulgo *castellamenta* legitur. Item apud eundem lib. vii. '*Arvina* in exiguas miculas catillaminum insecta de more;' pro quo vulgo legitur, *at illa minutim insecta de more.* *Salmasius.* In etymo τοῦ 'catilla-

re' fallitur Fulgentius: potius est a '*catillus*,' diminutivo τοῦ 'catinus:' et proprie significat catillos aut patinas extergere, quod est gulonum in cibis delicatis. '*Catillones*' dicimus lingua vernacula *pannelecker.* *Gronov.*

27 *Pulvinarium*] Recte se habet *navis*, nec reponendum videtur *avis*. Sed versus hic in quibusdam editionibus perperam Cleostratæ tribuitur, cum Alcesimo sit adscribendus. Venerat ad Stalini uxorem, ut uxoris suæ operam ei promitteret in adornandis nuptiis, diceretque paratam esse ei rei adjutricem, si arcesseretur a Cleostrata. Hæc vero cui subolaverat senum conspiratio, ut liberum locum habere possent apud Alcesimum exturbata inde uxore, negavit se opera uti velle uxoris Alcesimi. Quo audito Alcesimus domum reddit, ut uxori nunciet operam ejus a vicina sua Stalini uxore non desiderari. Et quia parata erat ad exeundum, ideo dicit Alcesimus: *Ibo intro, ut subducam navim rursus in pulvinarium;* ut navem, quæ jam vela erat data, et porta parabat solve, rursus in *pulvinarium subducam*, id est, in locum suum. '*Pulvinaria*,' ut in Glossis Isidori exponitur, '*sunt aræ hortorum:*' sed hic apud Plautum loca sunt in portu in quibus naves requiescant, quæ *τογάρια*, ni fallor, Græci vocant. Sed *τογάριον* magis esse videtur basis in qua navis statuitur, dum ædificatur. *Pulvinaria* autem sunt *νέστωρα, νεύελα*, vel *νέστωκοι*, ut Græci vocant, in quo subducitur navis. Et '*subducere navim in pulvinarium*,' idem est omnino quod Græcis dicitur, *ναὺν στήσασθαι ἐπὶ τοῦ νεωστῶδμου, ἐν τοῖς νεύελοις, ἐν τοῖς νεωστοῖκοις.* '*Quassatas ventis liceat subducere naves*,' apud poetam. *Salmas.* In *pulvinarium*] Isidorus xix. 2. '*Pulvini* sunt machinæ, quibus naves deducuntur et subducuntur in portum.' Hæc sic accipimus ab Isidoro,

ut aliquid in eo agnosceremus sinceram antiquitatis, aliquid infuscatum. Fastes erant teretes, qui subjicerentur navibus, quum attrahebantur ad pelagus, vel subducebantur in litus: erant robora, in quibus substratis subductæ naves, a terrena labe suspensæ, quiescebant. Illæ 'phalangæ,' hi 'pulvini' dicebantur. Sed Isidorus hæc duo confudit, et de 'pulvinis' pronunciat quod verum est de 'phalangis': in pulvinis enim non volvitur, sed quiescimus et jaceamus. Et videtur idem sensisse popularis meus Wouwerius ad Minutium Felicem. Vides, quam bene navalia dicantur 'pulvinaria,' quum ibi naves quiescerent in pulvinis. Videtur eodem pertinere, quod legitur apud Panthum Epist. 81. 'Hujus navem in quodam ejus insula loco, quem ad pulvinos vocant, ne similiter illideretur, anchoris fundare cōmati sunt.' Gronov.

SCENA III. 2 *Ullum ad forum*] Vid. Carcol. iv. 2. 16.

3 *Cui quod amet*] E Lang. lib. *qui quod amet*: auferendi casu *qui*. Stultus amator est, qui eo die, quo ad manum illi amica est, in forum procedit. *J. Gul. In mundo*] Vide notas Epid. v. 1.

7 *Ne me nequicquam*] Non est sententia horum verborum, quam faciunt: gaudere Stalinonem lite amici perditæ, ne videatur nihil effecisse: atque id effecisse dum adest ob amorem absentis animo; quod oporteat animo præsentis esse advocatum, alias ut exanimatum domum amittendum esse. Scilicet et oportet animo præsentis esse criticum hominem et Plauti interpretem. *Ne nequicquam*, id est, ne impune, ne sine suo magno pretio atque malo. Tenuit me cognatus meus, inquit, et valde molestus odiosusque mihi fuit. Quod si videret, moriebar inultus, ut convivam Nasidieni, nisi damnose bibissent. Nunc gaudeo litem cum perdidisse,

ut pro pœna atque malo, quo me affecit invitum morando, et ipse malum habeat. *Gronov.*

10 *Exanimatum*] Utpote, qui corpore quidem adsit, animo vero absit. *Lamb.*

19 *Suffragis*] Supra II. 5. 'Nunc in fermento tota est: ita turget mihi.' Hec autem fingit callida mulier; ut lites contrahat inter vervecos vetulos, et cœmptionales ac comicos senes. *Taubm.*

27 *Amasium*] Non dicit 'amatorum,' sed *amasium*; quasi formosum puerum. *Lambin.*

SCENA IV. 2 *Ludificatus est larva*] Appositione constructa sunt; ut, 'ille scelus larva,' pro larvato et insano. *Camer.*

10 *Arcessiturum*] Dicunt, 'Arcessere' est vocare; 'arcessere,' accasare: nugæ. 'Arcessere,' duplicem habet significationem: sitque ab 'arceo,' quod veteres pro 'accio' vel 'adceo' dixerant: quibus 'Ar' pro 'Ad' in usu. Sallustius Catil. 'Præterea Gabinius arcessit,' id est, vocat. Idem in Jugurth. 'Quos pecuniam captæ arcessabant,' id est, accusabant. *Gruter.*

15 *Quin bene est*] Graphice exprimitur iratorum serratque inter se invicem ducentium affectus. Quæ sic explicanda: *Quin bene est*, id est, gratulor et volupe est mihi; subaudi, te mea opera (ut prædicas) disperire.

16 *Quin etiam diu morabor*] Id est, in dicti hujus quasi concepti formula perseverabo: nempe ut malum exoptem tibi. *Quid cupis tibi*, ad sequentia pertinere censeo: ut dicat Alcesimus: *Quin capio tibi ægre facere*, orationis suæ seriem interposito *quin* identidem repetito, confragosam faciens de industria: puto rem omnem ad campse particulam illam *Quin*, toties ingestam, referri debere: ut significet senex: Nunquam erit tibi hodie major hujus verbi (*Quin*)

dicendi largitas, quam mihi: id est, nunquam me istas particulas iterationibus vinces: ne frustra sis. Douza.

23 *Aliud cura*] Jam mitior, his verbis jubet eum securum esse: se negotium hoc curaturum. Lamb.

26 *Avi dicam*] Mss. et vet. edd. aut *dicam*. Unde Rittershusius *antumen*. Sed deerat cui applicaretur *et* Quæ. Rectius ergo quod editum est. Quæ avi, pro, quo omine, qua sorte, quo auspicio: quomodo Horat. 'mala duceis avi domum.' Schoppius.

SCENA V. 1 *Nulla sum*] Tres primi versus sunt cretici, quibus in re trepida, aut aliqui celeritatem aliquam exprimente, utimur. Lamb.

4 *Tanta factis modo mira*] *Leg. factu*: loquendi modo protrito, 'mira factu': vel certe, 'facta': ut Amphit. v. 1. Ita 'tanta mira in ædibus sunt facta.' 'Tanta' autem 'mira facta,' utrobique dixit, vel pro tam mira, vel pro tot mira facta; sicut Bacchid. 'Sexcenta tanta reddam.' Schopp. Vestigia Mss. secutus legendum putem, *Tanta factis modo mira, verbis modo, intus vidi*. Boxhorn.

5 *Integram*] Novam et a nullo alio susceptam Lamblinus interpretatur; et fortasse rectius. Boxhornius modo, quæ etiamnum flagrat, quæ nondum ulla parte fracta est nec de impetu suo quicquam remisit; modo eam ad cuius magnitudinem nihil deest.

8 *Timida*] Timens. Servius ad illud Virgil. Ecl. vi. 'timidique supervenit Egles,' notat: 'timidis, pro timentibus; nam alioquin timidus est qui semper timet; timens vero, qui ad tempus formidat, ex causa.'

15 *Meraculo*] Valet, 'meraculo,' id est, aliquantulum meraco. 'Flos' autem 'Libycus' vinum est Marcoticum, litterarum monumentis non incelebre. Turneb. Vide N. Rnd. III. 5.

16 *Flore Libycæ*] Vide notas Curcul. 1. 2. *Obtine aures*] Aures mihi

ex adversa parte tene: cadam scil. Lamb.

19 *Excetra*] Non dubito, quia Plautus scripserit, *excetra tu*, id est, tu vipera; maledicto mehercle convenienti in malas illas merces, mulieres. Ita Livius lib. XXXVIII. 'Illius excetræ delinimentis et venenis imbutum, nec parentis, nec vitrici, nec Deorum verecundiam habere.' Ita filii amasiam mater vocat. Ita D. Hierosymus 'Hiberam excetram' obtretratorem virulentum vocavit: Lips.

21 *Numero*] Illud numero dicis non censeo mutandum: siebat ancilla herum sævire, quia minabatur: ille ait, 'numero' eam hoc 'dicere,' hoc est, nimium cito queri de ejus sævitia, quam expertura sit majorem, nisi eloqui incipiat: sed statim redit ad blanditias, et id quidquid est, ut explanet, rogat. Mercer.

27 *Ex intus*] *Troriturus* perculsorum et perterrefactorum elegantissima, in sermone interrupto. Taubm.

37 *Dejuravit*] Id est, sancte juravit. Lamb. *Occisurum eum*] Agellius l. 7. docet occisurum non esse hic participium, sed verbum infinitum, Græcis ἀναπέμπαρον, neque numeris, neque generibus præserviens, sed undique liberum et impromiscuum. Sic Cic. Verr. v. 'hanc sibi rem sperant præsidio futuram;' non 'futuram.'

39 *Sciens de via in semitam*] Id est, prudens de via lata et recta degredens in viam angustam et impositam, hoc est, sciens, sciens et prudens te impedit. Latior igitur 'via;' angustior 'semita.' Lamb.

43 *Vitam sine in crustinum*] Lipsius *sine*; sed optimus Camerarianus *vitam sin crustinum*. Hinc pepererunt librarii vulgares, *sine in*. Sed in ipso codice nota erat *et* S supervacuum esse. Scribe igitur, *Neque viri vitam in crustinum protelli*. Per ἀποδείκνυσθαι luerifacit *et* passuram. Quod mihi satis commodum videtur. Gronov.

47 *Hæc ex proximo*] Notetur sermo comicus, *Hæc ex proximo*, id est, Murhina vicina: ita fine Fab. 'Casina filia hujus e proximo.' *Lamb.*

52 *Occisissimus sum*] Superlativum hunc finxit Plautus ad exprimendam senis formidinem. *Lamb.*

58 *Illud quidem volebam*] Debuerat dicere, *nolebam*; sed præ immoderata libidine fortasse sciens peccat, et dicit, *volebam*: mox tamen se ipse reprehendens, *Non*, inquit, *mihi volebam dicere, sed villico*. Tale fere est illud Cicer. pro M. Cælio: 'Nisi intercederent mihi inimicitie cum istius mulieris viro; fratre velui dicere: semper hic erro.' *Lamb.*

63 *Soleas tibi dabo, et anulum*] Non temere hoc ancillæ pollicetur: nam ingenuorum duntaxat erant soleæ et anuli isti: servi ancillæque sculponeas accipiebant, et pro aureis ferreos. De 'sculponeis' claram ex Catone de Re Rust. cap. 59. ubi, quæ et quæties familiæ vestimenta procuranda sint, tradit: 'Sculponeas bonas alternis annis dare oportet.' De anulis notissimum est: et habere quidem aureos in peculio suo illa licebat, non vero gestare. Inde ait, se in digito daturum. *Merriss.*

66 *Pompam*] *Pompa*, de coquis et instrumento culinario; item de obsonatu, Bacchid. *Lamb.*

SCENA VI. 1 *Senteis sub signis*] Metaphora militaris; quasi dicat: Vide tu; ut ministros tuos, quianntquasi sentes, quia quicquid tangunt, secum auferunt aut sciunt, sub signis ducas: ne huc atque illuc distracti vagentur. Milites enim sub signis non poterant evagari, furari, latrocinari. *Græter.*

3 *Duplici damno*] Rapiendo et lacerando.

4 *Patriceque*] Idem quod 'patricie,' id est, patriciorum et nobilium in morem. *Turneb.* Conjicio legendum *patr. amiciri, atque*; ut significet fortunas suas supra votum fluentes. superbiam decere, eoque sibi conve-

nientius videri, ut gloriose ac basillice amietu composito, hero suo adversus incedat. *Doux.*

6 *Excursatus*] Non ad cutis curationem, uti Lambinus vult, qua prorsus expertus erat Olympio, ut patet ex præcedentibus; verum ad obsonium, cum quo ipsum nimis lepide excursatum incedere, gratulatur sibi nequam senex. *Douza.*

7 *Aha hodie*] *Lego, Vah, odio es!* et pertinere censeo ad impudicas illas attrectationes et immundissimas osculationes. Quo etiam referendus 'factor' ille, quo senilem sermonem olere, mox palam hero in os a villico exprobratum: item, *πρόμαρδ' μοι παρέχεις* item *ἂν Ζεῦ, ποτὶν' α' με ἀβέας, nisi me vis vomere hodie?* *Doux.* Sed causam nullam video cur mutari debeat omnium codicum scriptura, *vah hodie*: subintellige autem, lepide scilicet excursatus sum, dum mihi tecum, sene fastido, res ac sermo est. *Bozhorn.*

9 *Πρόμαρδ' μοι*] Hoc passim in ore hominibus superbis, et reliquos fastidientibus fuit. *Is. Casaub.*

10 *Restatis*] Restas, manes. Capteiv. III. 2.

18 *Ebria sit*] *Opipara*, copiosa: tralatione ab ebriis ducta, ut quidem Lambinus explicat, nec recte, nec satis Plantine, sententia quidem Douzæ, qui, *ebria sit*, interpretatur, madaet et percocta sit probe.

19 *Barbarico ritu*] Transscribant ex Lambino, vel Persico vel Romano; quasi dicat, Satis est mihi eleganter potius ac munde quam sumtuose cenare. Imo vult et munde et sumtuose cenare. Quare rejicit et fastidit *esse barbarico ritu*, hoc est, ut frugi patres familias in Italia solent: nolo me nunc multiplagum esse barbarum, ut alibi loquitur. *Gronov.*

20 *I sis: ego hic*] Mirum quod senex Olympioni monstret, ubi habitet. Ausim quovis pignore contendere

scriptum fuisse, *i, sis: ego haud bito*: aut si versus requirit, *ego huc haud bito* nunc quidem: *gladium, &c.* Huc autem (siquidem retinendum) ea forma ponitur, quā Bacchid. iv. 8. 'sine me ire Huc intro:' et Menæch. 'neque hodie huc intro tetuli pedem;' et Mil. iii. 2. Mercat. iii. 2. Inbet senex, ut Olympio introeat: se enim nunc non ire, ob metum gladii. Atque ita convenit, quod mox subjicit Olympio: 'Quin tu i modo domum mecum.' Dixerat igitur senex, jam se non iturum. *Pistor.*

ACTUS IV.

SCENA I. 10 *Laute*] Ad lotionem pertinet. *Douza.*

14 *Fore hujus quod*] *Hujus* regitur a *quod*, hoc modo: *quod hujus*, id est, hoc quod hujus. *Lamb.*

16 *Aulas pervortunt*] Ollas dejiciunt, percellunt. *Lamb.*

20 *Estrices*] Talia sunt, tonstrix, adsestrix, possestrix. *Nonius.* *Corvitant ubi*] *Lego corbitam tibi*, id est, onerariam cibo refertam; ut *Cicero* navem auri et paleæ dixit. *Turmo.* Omnino scribendam, *corvitant cibi Comesse possunt.* Nihili est illud *corvitant.* 'Corvita,' vel 'corbita,' ut jam alii viderunt, navis erat oneraria, sive frumentaria, quam Græci *σπηγδον* appellant. Tantas estrices eas esse *καθ' υπερβολήν* dicit, ut corbitam cibis oneratam possent comedere. *Salm.*

SCENA II. 7 *Luci*] Sic dictum ut 'tempori,' id est, antequam 'polo nox incubet atra.'

8 *Habuero*] Quæri potest, quid sit, *habuero convivium*? An præbuerio aliis convivium? An, mihi paratum habuero? Illud malim. *Lamb.*

11 *Ipsa misit*] *Abros* et *ἐκείνος* sunt voces servorum, quas honoris causa propriorum nominum loco usurpabant. Sic apud Latinos, 'ipse.' *Pl. Cas.* 'eo, quo me ipsa misit.' 'Ipsa,'

id est, hera mea. *Ter. Hec.* 'sed *Pamphilum ipsum video stare ante ædes:*' ubi *Donatus*, 'ipsum,' a quo missus sum; vel dominum; ut Græci *αβρόν*. Erat et discipulorum vox, cum de præceptore loquerentur, unde illud, *Abros ἑφα. Casaub.*

16 *Nullum esurit*] *Douza* legit *nullus*. Sed *nullum* constanter habent veteres libri; quæ vox corrupta est per scripturæ compendium ex *ne hili*. Sic enim rescribendum puto. Sententia est: Qui amat, quamlibet esuriat, non tamen esurit. Amans enim videre quod amat, amplecti, oculari, alloqui, pro cibo habet. *Boxhorn.*

18 *Socerus*] *Apaga* illud *socerus*; nam *Olympio* seni, illi servus profecto, non *socer*. Nisi animi fallor, scriptum fuit *meus socienus*, *ἀρχαϊκῶς*. *Socienus* valet socius. *Amphitr.* i. 1. *Aul.* iv. 4. Juvat vehementer conjecturam meam *Roverii* liber, qui *socius* refert, *glossema* quasi illius. *Lips.*

SCENA III. 2 *Hymenæo*] Nuptiarum Deo.

4 *Atque adeo haud sitio*] *Ego* ex vestigiis receptæ lectionis scribendum putem, *Eurio*, *hercule*, *atque adeo avide sitio*. *Boxhorn.* Nihil puto mutandum. Qui valde esuriunt, non sitiunt. Dicit ergo *Olympio* se adeo esurire, ut non sitiat. Sæpe contra evenit, ut saturi sitiant, ut illi qui nimium comederunt, et non biberunt. Hoc certe hic vult *Olympio*, se tantum esurire, ut ipsi non vacet sitire. Alioquin contrarium rerum naturalium periti, nempe jejunos citius sitire quam esurire. De quo est quæstio in *Symposiacis* *Plutarchi* vi. 1. *Τῆς ἡ ἀβρία, δὲ ἢν οἱ ὑποεβορρες δαψῶσι μᾶλλον, ἢ πεινῶσι. Salmæus.* *Atque adeo haud sitio*] Unde est, ut qui esuriunt non sitiant? contrarium enim testatur *Plutarchus*. Lege, *atque adeo an sitio*. Perinde est, ac si dicat: atque adeo, quod liceat dicere, *sitio*. Nam *an* particula interponitur, quum

aliquid dicitur, quod dici nolimus. Terentius Phormione v. 1. 27. 'Quid? duasne uxores habet? So. au, obsecro, unam ille quidem hanc solum.' Ludit autem Olympio sic, tanquam dicturus rem parum convenientem tempori; nam qui amat, quod amat, habet pro cibo. Gronov.

5 *Nihili facio tibi amor*] Id est: At ego hercle, o amor, vim tuam non experior. Ratio est, quia jejunus sum; et sine Cerere et Baccho frigent Venus et Cupido. Lamb.

8 *Occentem hymenaeum*] Omnes scripti, et quidam olim editi, *offendam*; quod frustra conantur explicare: legendum enim cum Salmasio ad Pallium Tertulliani *offendam*. Hoc enim verbo de cantu plurimi utuntur. Ovidius Ep. Medea, 'Tibiaque offundit sociata carmina vobis.' Cic. Tusc. 1. 44. 'Non intelligo, quid metuat, qui tam bonos septenarios fundat ad tibiam:' lib. 11. 'Latera, fauces, lignam, e quibus elici vocem et fundi videmus.' Lucretius lib. 1v. 'dulcesque querelas Tibia quas fundit, digitis pulsata canentis.' Seneca Agamemnon. 'Sacrifica dulces tibia effundat modos.' Vetus Epigramm. de Tibicine: 'Tibicen diffundit carmina dulcia.' Gronov.

11 *Quo dirumpi cupio*] Martialis, 'Me juvat admissa rumpere luce latius.' Gronov.

13 *Tenax es*] Lambino, *tendax es*, videtur legendum; ut eum intelligamus equum, qui nimia, et nimis crebra tentigine concitatus frenum mordet, et calcari non parat: a 'tendendo' sic appellatum, ut et 'tentigo.' Cui apte senem hincubandum comparat villiens. Donna contra *tenax* retinendum censet, eodem significato. 'Tenere' enim et 'tendere' eodem sensu prisca illis accepta.

SCENA IV. 1 *Sensim*] Nova nupta olim non solum non contingebat pedibus limen domus, in quam deducebatur, sed nec ejus qua exibat.

Atque illud a multis observatur, hoc non item. Catullus, 'Transfer omne cum bono Limen aureolos pedes.' Ominosum autem putabatur vel ingrediendo vel egrediendo limen tangere. Praecipue autem id in novis nuptis religioni habebant. Ovid. 'limen transire memento Cautius, atque alte sobria ferre pedem.' Turneb.

5 *Ut viro subdola*] Venustas omnis latet in pronuntiatione, qua dubium esse poterat, an dicerent ancillam, ut vero *subdola* *sies*; an vero, ut viro *sedula* *sies*. Vix enim inter pronuntiandum *subdola* et *sedula* discernuntur. Et ita jocos captasse Plautum alibi quoque observare est.

7 *Qua res*] Quamobrem non taceas. Lamb.

12 *Imperetto*] Pareto Venerei conflictus imperite. Nam hoc primum et ultimum est, quod virginem accipientibus dici solet etiam hodie; clementer ut habeatur integra et imperita. Gruter.

13 *St. Jamne abcessit?* OL. *uxor*] *Abcessit?* scil. illa ancilla, quam postremam ingredi domum viderat. Injicit autem Olympio facete mentionem uxoris, sed ita, ut moneat, non esse quod eam amplius vereatur. Taubm.

14 *Sum liber*] Postquam scil. uxor abcessit. *Molliculum*] J. Galielm. facit *molliculum*, quia Mss. Lang. habent *molliculum*. At ego puto scriptum fuisse *moiliculum*, pro molliensulum, *διαλύσει* veteribus frequenti, ut *oloë*, pro 'illi.' Sunt autem *molles* et *molliculus* verba lasciviae plena. Dis-said.

15 *Verculum*] Diminutivum a 'vere.'

16 *Fructus*] Ususfructus. *Illum*] Casinam.

20 *Institit plantam*] Podem mihi pede pressit. Lamb. *Jocabo*] *Projocabor*: jocantis speciem praebebo, cum rem seriam agam tamen. Lamb.

21 *Atque hujus est*] Hanc oratione gestu expletur. Intellige autem 'ma-

milla,' aut quid tale, quod manu tractat petulans senex. *Boethorn.* *Atque huius est*] Suppleverunt interposito *et cutis*. Sed intelligendum, hoc quod teneo. *Gronov.*

23 *Mihi agi*] 'Agere' non solum 'tangere' simpliciter, verum etiam 'trudere' seu 'tundere' potius, et quasi vi quadam propellere, significat. *Douza.*

24 *Tracias tam*] Rustica vel nequiter. Vide notas Mil. iv. 2. de voce *tam*.

27 *Exposuit*] 'Cubito exponere,' pro cubito deicere et prosternere, eleganter dicitur, quod sumptum est ab his, quæ e navi exponuntur, vel mercibus quæ expositæ sunt. *Turneb.*

28 *Bella bellatula*] *Lego, bella bella tu mea.* Postquam enim Olympio dixisset, *Quin imus ergo?* subiicit senex, Casinæ, ut putabat, auriculam vellens blandeque commonefaciens, *belle*, hoc est, placide, pedetantim, et (quod supra dixerat) 'sensim intro progredere porro:' ne videlicet incurras nspium, neve ad inferum limen offenso pede impingas. Illud vero, *bella tu mea*, in re parissima usurpatum est Rud. ii. 5. 'Hæc tibi aquam, mea tu bella.' *Douza.*

ACTUS V.

SCENA I. 4 *Reliquum*] Scil. vitæ.

5 *Novum nuptum*] Ita citat etiam *Prisc.* non *nuptum*: et interpretatur maritum. Chalines enim sub specie fœminæ ductus erat.

8 *Obtusæ ore*] Pugiles sunt obtusæ ore, propter pugnas quæ in ore recipiunt. Unde illud, 'os nullum, vel potius pugillis.' Proverb. est 'Obtusæ ore,' vel 'obtusæ,' cum quis spe vel inestitate dejectus, pudore suffunditur; ab iis qui nihil præterquam in os 'messi pugnorum,' ut loquitur Plautus, reportarunt. *Scalig.*

12 *Præsidem*] Eleganter autem dixit, *locum præbet illi præsidem*, pro eo, quod est, 'nemo illi nequitia concedit.' *Mærs.*

SCENA II. 2 *Superavimus*] *Miror* interpretæ dicere, *superavimus*, nempe, 'omnes mortales:' nullo lepore, qui tamen hic maximus est. *Maro* *Æn.* ii. 'satis una superque Vidimus excidia, et captæ superavimus urbi.' Quocirca nec restabo, si quis malit, *tanto herus atque ego, &c.* *Pontanus.* Frustra miratur: nam sic solet Plautus, ut intelligat vel omnes mortales, vel quosvis alios. *Asinaria* i. 2. 'Semper tibi promissam habeto hac lege, si superes datia.' Porro scripti quidem alii *superfuimus*: sed *Camerarianus superavimus.* *Gronov.*

3 *Irridiculum*] Negat *Lambinus* dici pro valde ridiculo, cum *Cæsar* 'irridicale' pro non ridiculo. Nil pote melius quam quod est in *Lan-gianis*, *atque ita in ridiculum sumus ambo.* In *irridiculum sumus* ita dictum, ut in exemplum proponere, *Dissald.*

4 *Pudet quod prius non pud.*] Quasi dicat: Nova sunt quæ facio; nunquam enim antea turpium factorum me puduit: nunc demum pudet. *Lamb.*

5 *Est opera*] Pro 'est operæ pretium.' Vel dje, *est operæ*, sic dictum esse, 'est temporis,' 'est officii,' quasi dicat, dignum est operæ, audire. *Lamb.* Sic noster Mil. ii. 2. 97. et iii. 2. 6. *Mercat.* v. 2. 77. *Trucul.* iv. 4. 30. *Ennius*, 'Lassi portum est operæ cognoscere cives.' *Gronov.*

7 *Ubi intus hæc*] *Lego, Ubi intro hæc novum deduxi, via recta clavem Obduxi.* 'Clavis' hic pro sera. *Salmas.* Vide notas *Mostell.* ii. 1.

11 *Turdus*] *Palmerius* legend. censet *taurus*: notum enim ubi plures in grege tauri sint, de usu javencarum inter se dimicare: qui impar sit, non nisi ex insidiis conari, et identidem

respectare, cum operam aliquam valentiori snrripit. Adjavat quod in ea palæstra, *taurus* pro valido frequentatur. Horat. Od. II. 5. *Tardus esse*] Malim, *Argus esse illico capri*. Videntur id velle sequentia, 'Respecto identidem.' Sed videntur tantum. Quis igitur vel sententiam, vel lectionem veram eruet ex tot lacunis? Abstinendæ potius sunt manus. *Bozborn*.

28 *Id querere*] 'Gladium' nentro genere positum antiquis, notat Nonius.

36 *Ubi appello Casinam, Casina, inquam*] In nullis scriptis reperitur *rd Casina*. Ergo in reliquo delenda est litera, et mutanda distinctio, ut sit, *Ubi appello, Casina, inquam*. Gronov.

40 *Sepit veste id*] Id est, obducit veste naturam muliebrem.

41 *Saltum*] Id est, naturam muliebrem. Vid. notas Amph. II. 2. et Curcul. I. 1.

48 *Quasi sentis*] Venuste; sed magis probo librorum vet. scripturam, *Itaque setis labra mihi compungit barba*: tametsi non repugno, si quis ex editis avorum memoria malit, *Ita quasi setis labra mihi compungit barba*. 'Setas' quidem densum capillorum horrorem vocat, admodum scite et eleganter: atque a causa eadem, nescio qui poeta vetus, 'barbam setosam.' J. Gul.

51 *Præfiscini*] Vide notas Asin. II. 4. 84.

52 *Quo ego bibi*] Vide notas Rud. III. 6.

54 *Adita est vobis manus*] Vide notas Pœnul. II.

SCENA III. 1 *Ardeo flagitio*] Quem admodum 'flagrare invidia,' dicitur is, in quem magna invidia concitata est; ita 'ardere' se 'flagitio' dicit Stalino, propterea quod summum dedecus, et flagitium admisit. *Lamb*.

10 *Uxorem meam*] Scil. impulit ad has fallacias.

SCENA IV. 1 CH. *Ubi tu es*] Recte

quidem hos versus Chalino tribuit Lambinus: sed quod idem hæc ad spectatores dici autumat, verisimile non est. Crederem potius, Chalinum habitu muliebri ex ædibus Alcesimi prodeuntem, his verbis senem alloqui, eumque per ridiculum ad concubitum vocare. *Pistor. Mores Massilienses*] Auctores non discrepant, qui Massiliensium mores et 'molles' vocant et 'severos,' sed diversis sæculis. Ergo vult, ubi tu es, qui severitatem, gravitatem et castimoniam singularem vultu præfers; cum interea sis nequam? *Brodæus*, Miscell. III. 27.

2 *Si vis subigitare*] Lego e Vatic. *sine os sublectare me: proba est occasio*. *Peristi hercle*. Quippe, 'sublectare os,' est ludos aliquem et jocum facere, germanissima Plauti phrasi. *Lipsius*.

4 *Caninam scævam*] Canis occursum minus inauspicatum mihi fore spero, quam uxoris. 'Canina scæva' est, cum canis latrat, aut ringitur. Ait enim minus gravem fore canis latratum, quam probra et contumelias et jurgia, quibus ab uxore rixosa onerabitur. *Turnebus* VIII. 11. et XVI. 3. Male: fingendum enim, dum deliberat qua se vortat Stalino, in hanc partem nescio quod aliud animal ei auspicium vim dare, in aliam partem præcurrere canem. Id auspicium melius putat. Et in eo eventum habituro fallitur. Incidit enim in uxorem convitiis admorsuram. *Gron*.

6 *Fecisti scipione*] Ita enim re amissa interrogari solet. Paulo post, 'Tuo quid factum est pallio?' Vide notas Mil. IV. 1.

13 *Nam palam est*] Aiunt hic deesse versus novem, idque patere ex Ms. Camerarii. At vet. codex Paris. addit, *Nam paro eloqui quæcumque cetera vidi*. Hinc si sic legamus, aut parum, aut nihil deesse videbitur ad sensum: OL. *haud mentire, hercle, nam palam est Jam, et paro eloqui quæcumque vidi cetera*. ST. *Non taces? OL. non hercle vero taceo*. *Dissald*.

16 *Illius*] Casinæ.

17 *Isthuc dictu*] Douza *F. dicta* hic accipit, ut Homerus *Éros*, hoc est, *res*; quomodo illud in Ciri Virgiliana: 'Quæritur ex omni verborum injuria dicto.' Sic Hebræi dicunt 'verbum' pro facto; sic Latini 'res': nam a *ῥῆσις* et veteres dicebant *reses*; quod decurtatum in *res*; ut alia. *Scalig.*

23 *Nedum ut eam amasso*] Particula dum sane vacat; quia in nulla nec Gruteri nec nostrarum membranarum reperitur; sed quæ totum versum spurium facere voluit, inepti fuit hominis manus, cui non debuit aurem præbere Gruterus. Non ille tam primus, qui capere non quivit

'ne' interdum pro 'nedum' eleganter dici. Vide nostra ad Livii III. 52. *Gronov.*

26 *Prospero*] Ex animi tui sententia largior. *Lamb.*

31 *Insignite*] Cum indicio notæ.

GREX. 2 *Hujus*] Alcesimi.

4 *Meritis*] Scil. histrionibus: quibus ita meritis manuum plausus debetur. Inepte Lambinus manus meritis conjungit. *Taubm.*

7 *Supponetur*] 'Proprie supponetur: nam ut subduci dicuntur quæ nolumus amittere, ita supponi quæ non desideramus.' *Donatus.* *Nautea*] Vide notas Asin. v. 2.

CISTELLARIA.

ARGUMENTUM. 1 *Lemnius Sicyon*] Demipho Phanostratam.

2 *Patriam*] Lemnum.

3 *Puellam*] Silenium. *Servolus*] Lampadio.

4 *Tollit*] Vide notas *Amphitr.* II. 1. 3.

5 *Atii*] Melsenidi.

6 *Ducit*] Uxore priori mortua.

7 *Adolescentulo*] Alcesimarcho.

11 *Ut erat nactus*] Quia solus cum ea consueverat.

ACTUS I.

SCENA I. 1 *Crevi*] Priscianus interpretatur, 'vidi.' Sed est potius, 'judicavi'; vel, ut Varro explicat, 'constitui': sic etiam interpretatur, 'cernere hereditatem': cum heres constituat se adire illam velle, dicit eum 'cernere': et cum id fecerit, 'crevisse.' *Camer.*

4 *Ire habitum*] Pro, habere. Vide notas *Pers. act.* I. 2.

6 *Relictis rebus*] Vide notas *Epid.* IV. 2. et *Stich.* III. 2.

9 *Pol istoc quidem*] Prandio tam nitido: nobis facile est, frequentem tibi et assiduam operam dare, ut ad usum tuum paratos habeas. *Douza.*

10 *Frequentare*] Id est, frequentem operam dare. *Lamb. Douz. Frequentare tibi*] Ex Lambino et Douza interpretantur frequentem operam dare. Sed sic *te non tibi* fuerat scribendum. Imo *frequentare* hic est frequentes et sæpe præsentis redere. Facile est, inquit, tibi istoc pretio frequentare nos. Cicero pro Domo c. 33. 'quem tu tamen populum, nisi tabernis clausis, frequentare non poteris.' Sulpicia: 'Musa quibus numeris heroas et arma frequentas,' id est, ad partes vocas, frequentes memoriæ temporum ac celebres redditis. Vide nostra in Senecæ *Consol. ad Marciam* c. 3. *Gronov.*

14 *Ea ut expetam*] Sic Camerarius, quum codex ejus et Pall. scripti cum editis *expetes*: nisi quod Pal. 4. *expetam*, sed supra scriptum *expetees*. Itaque Gruterus rogat, an fuerit ex-

potestes, pro 'expetessetis;' Pius *expetem*; Pareus *expediam*, quia in Lang. *expetim*. Alii vetant quicquam mutari, quum sententia sit, quæ vulgati, idem velle et nolle eam demum amicitiam esse. Sed cur tantum abeunt scripti? Nimirum scripsit Plautus, *es ut expetessam*. Qua inclinatione verbi utitur et in Asin. III. 1. et Epidico II. 2. Notabile quod in scriptis notis habet Pareus: Si licet dicere quod sentio, V. C. noster videtur et post *expetes* desiderare aliquas adhuc voces, &c. Videtur, inquam, locus vacuus scribendis aliquot verbis, si conjectura capienda est ex ordinatione versuum. Sic ille. Sed pro vocibus et verbis literas dicere debebat. Gronovius.

18 *Nisi disciplina*] *Disciplina* hic est, agendi modus in familia præscriptus et observandus. Ut militiæ, ita est disciplina familiæ. Plautus Mercat. 'Hæc hic disciplina pessima est.' Boethorn.

21 *Infuscabat*] *Atque id merum infuscabat*, quam *infuscabat*, maluit apud Plantum: cum ego *infuscare* verius putem: quod, cum generosi vini nigrior sit color, dilutior mixta aqua, fusciorque reddatur. Turneb. *Hicci-ne istud docet*] Hoc locone decet de vino et disciplina domestica queri? Lamb.

24 *Ordinem*] Meretricinum.

32 *Nostra copia*] Mirifice interpretantur, *nostra copia nos uti nolunt*; hoc est, ut corpore quæstum faciamus: adolescentes enim, quum horum libidini a meretricibus esset satisfactum, summates illas matronas minus coluisse. Nihil hic de quæstu corporis: nihil de adolescentum cultu desiderato a matronis. Ordinum hæ sunt invidiæ, non morum. Libertina mulier loquitur: ex quo genere pleræque erant Romæ quæstum corpore facientes. Itaque patronos et patronas habebant. Harum erga clientulas superbiam narrat. *Suarum*

opum, &c. non est, suis opibus nos illæ non juvant; sed, volant nos ex ipsis pendere, ipsas respicere, sine illarum gratia vivere non posse. *Nostra copia*, &c. id est, per nos et nostris viribus stare, rem et statum obtinere posse volunt; sed deprimant nos, quantum in ipsis est, humiles et obnoxias habent, et prohibent crescere eo, ut absque illarum patrocinio et tutela salvi simus. Sic hic mulieres: sed plerumque hæc et viro- rum et societatum atque adeo etiam civitatum, qui quæve auctores habent, et in clientela sunt, justa eos- rela est. Quod nosse decebat eos, qui soli audiunt politici. Gronov.

33 *Suique omnium rerum*] Volunt accipi, quasi sit, *sui et omnium*: et *sui* enim et *omnium* regi a verbo indigere. Quæ si explicatio displiceat, illis haud dubie satisfacturum quod in scripto invenerint, *Simulque omnium*. De quo quis dubitet, inquit, et quid apertius? Homines boni non intellexerunt antiquum genus loquendi. *Omnium rerum* est in omnibus rebus. Ut apud Ciceronem pro Quinctio 3. 'Sane ceterarum rerum paterfamilias et prudens et attentus, una in re paulo minus consideratus.' Terent. Adelph. IV. 5. 'Nolim ceterarum rerum te secordem eodem modo.' Symmachus Epist. I. 15. 'Nostrates viri, qui aliarum rerum sæpe dissentiant.' Vide Scioppium Veris. I. 19. Gronov.

37 *Aquam frigidam*] Nihil hic est aliud, quam amantibus, eas accusando, quæ amantur, injicere frigus et suffiamen. Boethorn. 'Frigidam alicui clam suffundere,' est gratiam alicujus aut famam clandestinis petitionibus, aut calumniis deprimere ac refrigerare. Quod genus hominum Græci eleganter *λαβροθήκτας*, ἢ *κρυφοθήκτας*, vocant. Translatio ducta est ab eo, quod, ut Titinius ait Sentina, 'coquus magnum abenem quando fervit paulo confutat trus, quodque

aquæ in aheno igni adposito bullientia atque effervescentis matas frigida adfusa considit et suppressitur.' Ut autem vicens amor aut gratia calori, sic eadem languida remissaque tepori aut frigori adsimulatur. Horat. Sat. II. 1. 60. 'O puer, ut sis Vitalis, metuo, et majorum ne quis amicus Frigore te feriat.' Suet. Aug. cap. 66. 'Cum ille levi frigoris suspicione, et quod Marcellus sibi anteferretur,' &c. Sic in jure civili 'frigusculum' inter virum et uxorem est remissus amor et dissensio. Sic etiam Græci *φρύγμα* uxorant. Gronov.

38 *Viris cum*] Veteres in iis, in quibus volebant reticere verbum, contenti fuere solo verbo 'solere.' Catull. Carm. 107. 'Conante Pompeio primum duo, Cinna, solebant Mæchi.' Subaudiendum *μοιχεύειν* ita hoic in Plauto non est obscurum, quid subaudiatur. Scalig.

39 *Pellices*] Vide notas Asin. I. 2. *Eunt depressum*, deprimunt, vituperant.

40 *Libertinis*] In libertinis non vindicabantur furtiva Veneria, atque ex eo ordine multæ meretrices erant. Turneb.

42 *Ex patribus conventiciis*] Monstra conjecturarum: *ex patribus contignis*; *ex patribus conventis*; *ex paribus conventis*; *ex partibus conventus*; *ex patribus contiguis*; *ex patribus confidatis*; *ex pactibus conventis*. Codex optimus, *ex patribus conventus*. Cui nihil literis propius, ut sensu nihil aptius, video, quam *ex patribus commentis*; hoc est, ex patribus, quibus hos partus supposuimus: quibus vos esse filias finimus. Quid enim hoc magis convenit istis sc. sequente? 'illico eandem puellam peperit, quam a me acceperat, Sine obstetricis opera et doloribus.' Quid quod in Truculento Phronesio est et Stratophani? Deprendit hunc sensum quoque Camerarius, cujus omnibus istis sanior est conjectura, *commenticiis*. Sed illud

sufficit. Ovidius tertia Metamorphosis: 'Assumptumque patrem commentaque sacra fateri:' lib. I. Artis: 'cadere ante aras commentaque sacra.' Illud *ex patribus*, ut Justino lib. XIII. 'Roxane matura jam ex Alexandro erat.' Intellige igitur, illa te et ego hanc mihi educaui (quasi quas peperissemus) ex patribus commentis, quibus libuit hoc munusculum deferre. Gronov. *Superbia*] Contumeliam causa. Lamb.

46 *Nubet max noctu*] Lege, *Nubet nox*: nunquam ego; nam noctu glossa est. Scriver.

49 *Haud me parites*] Scil. non paritet me meæ fortunæ. Lamb.

50 *Nunquam Hecata*] Lego *Hecale*, q. d. Nunquam per malam matem, id est, senectutem pauper atque inops, non mendica evasura es, si rei querendam, dum hæc ætatula est, dabis operam. Ita, *nunquam Hecale fies*, inquit Cælius, scitus adagio, est, quo significamus, nonnunquam a paupertate ejusmodi oppressam iri quempiam, qua olim circumventa est Hecale. Ovidii ille versiculus huc facit: 'Car nemo est Hecalen, nulla est quæ ceperit Irum? Nempe quod alter egens, altera pauper erat.' Douza. Omnino scribendam *Hecala*. Nota *Hecale* in comœdia palliata paupertate insignis anus. *Hecalam* vocavit Plautus, ut 'Circa,' 'Nioba,' apud Latinos auctores pro 'Circe,' 'Niobe.' Salmas.

51 *Ætatulam obtinebis*] Vult bene ipsi semper fore opiparis obsoniis, exquisito vino, vestibus pretiosis, &c. quod arguit versus sequens, qui vult ætatulam talem non obtineri sine amantem perniciem. 'Ætatula' hic igitur pro vita: et quia, cui forme exquisita, illa mollius agit, quam quæ turpis, 'ætatula' aliquando forma est, et quæ circa eam. Suetonius Claudius, cap. 16. 'Monuit ut aut parcius ætatulæ indulgeret, aut certe cautius.' Gruter. Pseud. I. 2.

54 *Sed quid tu inter*] Mihi trajecta pluscula verba, et integra versuum confusorum membra videntur; quæ dimensionis observata lege, et sententiæ concinnitate sic animum restituere: *Sed quid tu inter isthæc verba, Meus oculus, mea Silenium? quid cedo, te obsecro, tam abhorret Hilaritudo? nunquam ego vidi te esse tristiores: Neque munda adæquæ es, ut soles.* Acid.

60 *Exercitum imperare*] Quid sit imperare exercitum diximus ad Captivos: ubi tamen sic adhibet, ut sit aliqua similitudo inter rem, cui proprium erat hoc genus loquendi, et ad quam noster per jocum transtulit. Hic prorsus abutitur ob ambiguitatem vocabuli 'exercitus,' quod accipit pro dolore, qui animum habet exercitum. Noli tuis lacrimis iungere cruciatum mihi; nam si pergis, tuæ provocabunt meas. Et viderunt interpretes. Gronov.

63 *Nisi stultitia mea*] Ex opinione Stoicorum, qui omnem animi morbum ex stultitia nasci existimant. Taubm.

64 *Indidem, unde*] Operam dato, ut indidem, id est, eodem loco, unde stultitia, id est, amor tuus oritur, nempe ex animo, eundem sepelire et occultare possis. Quasi dicat: Facito, ut animum salutaribus monitis ita informatum habeas, ut stultitiam tuam occultare possis. Lamb.

68 *Quod neque ego*] Scil. cor, id est, sapientiam. Anne tibi ullus dolor cordis est? quod neque ego, neque ulla mulier habet, ut aiunt viri, qui mulieres sine corde, id est, sapientia, esse volunt. Idem.

69 *Si quid est*] Sive aliquid sit quod doleat, sive nihil sit, utrovis modo dolet mihi. Idem.

74 *Ergo*] Id est, certe. *In me peculatum*] Sentit, sed tanquam pecuniam publicam amori commissam, jam ab eo diripi. Quasi dicat: Amor in me perfidiosos magistratus imitatur, qui pecuniam sibi commissam

depeculantur. Lambin. Rectum est, in me *peculatum facit*, id est, me depeculatur, me despoliat. Hinc 'depeculassere' apud Lucillum: 'Depeculassere aliqua sperans me ac deargentassere.' Sed perperam in Nonio legitur 'depeculassere.' Ipse Nonius a 'speculo' videtur deducere. Quod est ineptum. 'Depeculasso' pro depeculor, vel peculatum facio. Salmas. Eleganti joco usurpatur 'peculatum facere' de eo, qui meretricem seu prostibulum publicum uxorem ducit, et publicarum libidinum victimam, ut ait Terull. quasi publicam rem suam facit. Sic meretrix conqueritur hic 'amorem in se peculatum facere,' id est, attribnere se uni amanti, cum publica esse, et omnibus patere quæstus causa, ex instituto et disciplina meretricia, deberet. Gronov.

77 *Spissum*] Longum, tardum. Poen. III. 5. 47. et eadem III. 1. 3. 'Spissigradissimi,' qui admodum lente incedunt. Varro, 'nascimur spissius, quam emorimur.' Turpilii: 'Haud facile est venire illi, ubi ipsa sapientia. Spissum est iter.' Idem.

85 *Nolo me meretricem*] Puellæ bene pudiceque doceantur atque educantur, quæ in quæstu non sedent, neque in eam spem producantur. Sed tales habentur etiam, si quæ uni soli se dant: ut est in Heautont. Antiphila; in Andria Glycerinæ; hic Silenium; quæ se meretrices dici nolunt, quamvis muliebris patientiæ legem acceperint, dum ne corpus vulgarint. Palmer.

88 *Ex unquam*] Ita vet. edd. pro *unquamne*. Glossæ H. Stephani, *Ea unquam et more, kal moré*. Gruterus landat insuper illud Trinum. II. 4. 'O pater, en unquam aspiciam te?' Taubm.

98 *Conspicillo*] Scio Nonium 'conspicillum,' aut, si ita legendum est, 'conspicillam,' exponere, 'locum

unde conspiciere possis:’ quod videtur diminutivum a ‘conspicione,’ et illud verbum augurum est, quod interpretatur Varro, ‘qua oculorum conspectum finiant.’ Sed haud scio an sit huius loci vera lectio *conspicillo*, sive *conspicilio*; nam Mas. Lang. habent, *dum redeo domum, Conspicit: illo consecutus est, &c.* Fortasse recte, ut illo, contra usum vulgarem, adverbium sit de loco, pro illinc, ex eo loco, ubi pompam spectatum iveram. *Dissid.*

96 *Ut ego illum versarem*] Quo pacto illum tractarem. Vide notas Asin. I. 3.

97 *Capi amare contra ego illum et ille me*] Sic libri. Forte tamen, ut *ille me*. Gronov.

98 *Assimulare amare*] Hic alleviant se in suo quondam scripto disertim invenisse *Assimulare*: si cui tamen placeat plurimum codicum consensus sequi, qui habeant *Dissimulare*, non repugnarem. Sed fallunt utroque; omnes enim alii libri *Assimulare*, non *Dissimulare*; neque aliter ille, quo sunt usi, quem cum maxime sub oculis habeo, nisi forte et ibidem *amate*, et *contra, &c.* nam idem in his omnibus character, et satis distinguitur ab altera littera sequenti versu in istis, *rei lux*. Maluisse hæc tacere: sed jam vidi quos asseveratio ista fefellit. Sed et memineris distinguere, *niam si ames, extempulo Melius illi*; ne incidas in eorundem ridiculum errorem, qui *amare extempulo* explicuerunt amorem statim aperire et ei contrarium posuerunt *Assimulare amare*. At auctor, *Amare*, inquit, *assimulandum* est; non vere amandum: nam si vere ames, statim melius consulueris illi, quem amas, quam tibi ipse. Quanquam et mutata distinctione bene se habet, si morem Plauti noveris. Solet enim ille particulam *extemplo* sic ponere, ut Græci τὸ μάλιστα, nimirum ut exprimat in protasi, senon pertineat ad apodosin. Sic Mostell.

1. 1. ‘Ædes quom extemplo sunt paratæ, expolitæ, factæ probe, examusim, laudant fabrum.’ Pseudolo III. 2. ‘Quia enim cum extemplo veniunt conductum coquum, Nemo illum quærit, qui optimus.’ Gronov.

100 *Conceptis iuravit verbis*] Est alio præennte, et iusjurandum verbis certa formula comprehensis vel recitante, vel prælegente jurare. Dicitur ad differentialiam ejus iurijurandi, quod sermoni nostro crebro interponimus, ut ‘mehercule,’ ‘edepol,’ ‘mecastor,’ aut quod ultro fidei causa adfirmationi nostræ addimus. Interdum tamen et nullo præennte; sed tamen verbis magis expressis et explanatis. Itaque multo sanctius et religiosius habetur concipere iusjurandum, ubi et verba essent stricta, et alius præiret. Gronov.

101 *Nunc alia ducenda*] Ex lege, quæ jubet orbas eis nubere, qui sint genere proximi: et illos ducere, eadem lex jubet. Terent. Phorm. et Adelph. ‘hæc virgo orba est patre: Hic meus amicus illi genere est proximus. Huic leges cogunt nubere hanc.’ Lambin.

105 *Nihil amori injurium*] Ludus est amantibus, fallere et inescare. Quod profecto lena dignum effatum est. Pontanus. ‘Amori injuriam, id est, perjurium,’ Festus. Pro nihilo est. Acidal.

107 *Servare*] Custodis partes agere. Vide notas Mostell. II. 2.

111 *Inclamare*] Increpare, conviciis onerare. Vide notas Asin. III. 2. *Cordi est*] Ter. Andr. ‘Ant tibi ai nuptiæ hæc sunt cordi:’ ubi Donatus, ‘Cordi esse idem est, quod placere, vel gratum esse.’

115 *Immunda*] Illota, et impexo capillo, ἄκοσμος supra. Lamb.

117 *Sine trahi*] *Trahi*, σύρεισθαι. Item ‘defluere’ dicebatur vestis, cum negligentius haberetur. Horat. ‘Rusticius tonso toga defluit:’ contrarium est, εὐσχημονεῖν. Casaub. Vide

nostra ad Senecam de Ira III. 35. *Gronov.* *Trakor*] Dicuntur 'trahi' amantes, qui amore coacti atque impulsī, id quod amant inviti sequuntur. *Lambin.*

118 *Quando ita*] Ia Lang. ut et in excusis legitur tibi *juvat*: ubi notandus est ἀρχαῖσμός, pro 'te juvat.' Antiqui enim non solum 'juvare aliquem,' sed 'alicui juvare' dicebant. *Salmas.* Sic quidem Gulielmus quoque et Meursius. Dubito tamen cum Grutero, quia liber optimus et tres Pall. *juvat*; quibus accedit Junianus. Et notum est nihil frequentius in scriptis libris reperiri, quam literas *I* et *V* pro *L* et *B* expressas. *Gronov.*

SCENA II. 2 *Saburratæ*] Græcum, γάμος, quod significat ἀλόγισμα τῆς ρέδης, ἔρμα, 'saburram' Latini vocant. Itaque qui nimis se ingurgitarent cibo, ita dicti ab eo: quare et hoc loco saturæ mulieres dicuntur 'saburratæ.' *Scalig.*

8 *Flore Liberi*] Vide notas Casina III. 5.

17 *Recens natum, capes*] Distinguendum, ut reperirem sibi, *Recens natum capes quod.* Intellige, utrumcumque foret, quod recens natum ea sibi supponeret. Et alludit ad formulam, 'quod natum est.' Vide *Observ.* III. 2. *Gronov.*

21 *Peperit*] Peperisse simulavit. *Lamb.*

23 *Quæ malum quarunt sibi*] Dura videtur mihi et parenthesis et explicatio Gruteri. Valde autem vellem in Mss. reperiri quorundam olim editorum scripturam, *quæ malo.* Neque enim id corrigerem, ut Schegkii; sed planissimum putarem, hoc sensu: *Quæ malo modo quarunt sibi rem*; dum prætextu partus compellunt amatores largius dare. *Gronov.*

SCENA III. 1 *Et multiloqua*] Πολυλόγος καὶ πολυπρόβητος. *Lamb.*

6 *Auxilio*] Persona adhibita extra argumentum προσηγορίᾳ, ad indicatio-

nem quorundam, quorum fabulæ actio cognitionem requireret. *Cam.*

7 *Perputem*] Amputatis et emissis supervacaneis plane exponam. *Lamb.* Translatio ducta non a vineis, ut volunt interpretes, quæ putantur quidam, sed illa putatio nihil huc pertinet; verum a lanificio, in quo, quod alias dicunt 'carere lanam,' vel 'carminare,' hoc est per pectinem purgandæ ejus causa trahere, idem vocant 'putare lanam.' Titinnius Falton. 'Date pensam lanam; qui non reddet tempori putatam recte, facite ut multetur malo.' *Gronov.*

11 *Vinulentus*] Sic Ms. Camerarius addidit, *in tenebris.* Gruterus, *vinulentus.* Videtur legendum, *Vi vinulentus nulla nocte in via.* *Parous.*

12 *Malam rem*] Pœnam ex lege. *Lamb.*

13 *Pedibus perfrugium*] Pedum viam invenit. 'Perfrugium' idem est, quod, effugium; 'parere,' quod facere. Nihil ergo hic mutandum. Ita 'moram parere' Plautus *Trucak* 'dissidium, salutem, pacem parere;' alii dixere. *Bozhor.*

16 *Reum*] Auctorem.

27 *Facta morigera*] Scil. ideo, quod mortua est, quoniam hoc vir optabat: id enim commune maritorum votum in comædiis. V. N. *Asin.* v. 2. *Lamb.*

32 *Injuria*] Ex violenta compressione. Est enim injuria virginis ab eo, qui ei stuprum infert. Græcis ὀφθαλμία, quæ injuria gravior est. *Lamb.*

41 *Ut expungatur*] 'Expungere,' rationum verbum est. Expungitur enim et deletur nomen debitoris, cum omnis pecunia persoluta est.

48 *Jussit arcessi eam domum*] Silentium et hic Palatinorum. Sex nostri ad eam. Scribendum, *hoc ubi mater rescit, jussit arcessi ad se eam domum*; vel, *mater rescivit, arcessit ad se eam domum.* Sic Cicero ad Att. IV. 14. 'Velim domum ad te scribas.' Et XII. 1. 'Postumium Sulpicii domum ad se venisse.' Cæsar de Bello Civ.

1. 53. 'Quibus literis nunciisque Romanam perlatis magni domum concursus ad Afranium, magnæ gratulationes fiebant.' Ubi male Faërnus, 'demum;' male Hotomannus, 'magni ad domum Afranii.' Gronov.

53 *Vestris iustis legibus*] Verissima illa lectio. Quod enim vir doctus negat se exputare quomodo legibus auxilia angerentur, fugit eum ratio. Non ad auxilia tantum ea referantur, quæ de iustis legibus dicuntur; sed etiam ad socios: *Servate vestros socios, veteres ac novos, Augete auxilia vestris iustis legibus*. Iuste imperando dicit Romanos non solum socios suos sibi conservaturos, sed etiam auxilia aucturos, id est, gentes exteræ et alienigenas, plures incitaturos ad auxilia sibi submittenda. 'Augere auxilia,' id est, numerum auxiliorum, vel auxilium populorum. Res planissima. *Salmas*.

ACTUS II.

SCENA 1. '2 *Demi facio*] Id est, meo exemplo comperior. Sic Cas. II. 3. et vide notas Milit. II. 2. et Merc. II. 3.

5 *Differor*] 'Disturbor et in diversum feror.' *Donat. Mentem animi*] 'Mens' enim in animo est, ut 'oculus' in corpore. Lucret. 4. 'Mens animi vigilat.' *Lambin.* 'Mens animi' malebant interdum eleganti periphrasi dicere veteres, quam mentem et animum simpliciter. Epid. IV. 1. Bacch. III. 4. Lucretius sæpius. Sic etiam Catull. 'Nec potis est dulces Musarum exponere fœtus Mens animi.' Eodem modo 'ingenium animi' Cornific. ad Herenn. 26. Gronov.

7 *Omnia ingenia sunt*] Voluerat dicere *nulla*; sed augendi causa dixit *omnia*. Alibi, 'Quot illic homo animos habet?' *Douza*.

8 *Agit*] *ἔλατνει*, insectatur, impellit. *Lamb.* *Appetit*] Affectat, invadit; ut gladiator adversarium. Nam 'petere' gladiatorium verbum est. *Taub.*

11 *Maritimis moribus*] Vel incertis *Delph. et Var. Clas.*

vel dolosis, vel feris, mecum agit moribus. Lucretius lib. v. 'Nec poterat quemquam placidi pellacia ponti Subdola pellicere in fraudem ridentibus undis.' Propertius II. 12. 'Scilicet alterna quoniam jactamur in unda.' *Passerat*.

16 *Eo factu's*] Cur autem *Lemnia*? quia gens illa pessime id temporis audiebat, rusticitatis et infacetum vitio. Sic Truc. II. 4. 'Qui tu infacetus Lemno,' &c. *Douza*.

19 *Ne iurjurandum nostrum*] Neque enim perjuræ reperimur, ut tu erga filiam meam. *Douza*.

21 *Quodcumque optes*] Interrumpit lena orationem Alcesimarchi. *Boxhorn*.

27 *Hic apud nos*] Salivam mihi movet quod est in vet. cod. *Alcesimarche fidei confregisti tesseram*. Nam certe de violato hospitii jure hic non agitur, quod volunt, sed de fide non servata. Et quemadmodum proverbialiter, tesseram hospitalem fregisse dicebatur, qui hospitii jus violarat; sic et fidei tesseram, qui promissam alicui fidelitatem non servarat. *Dissold*.

29 *Inter novam*] 'Vetus verbum,' Latinis est idem; quod, tritum proverbium. Et verosimile est in ore vulgi receptam olim et tunc temporis dicendi formulam fuisse: 'Quod dedi, datum non vellem: quod reliquum est, non dabo.' Cum nempe amicitiam renunciarent, et pœniteret beneficii hactenus collati. Nisi a creditoribus, plura credere nolentibus, sit desumptum. *Boxhorn*.

31 *Responsa*] Festivior erit lectio, *pro me responsas tibi*. Quid opus est me dicere non remissuram, cum tu ipse dixeris? Sic versu sequenti. Geminum plane illi, quod in sacris literis, 'Tu dicis.' *Scioppius*. *Pro me responsa*] Quicquid repugnet, recte *Scioppius, responsas*. Sic infra IV. 2. 'Hicne tu ergo habitas?' *Ph.* ariolare. *Asinar.* III. 2. 'Argenti

viginti minas babesne? *LE. Ariolare.* Talia sunt, Casina v. 4. 'Times ecator. *ST. egone?* *OL. hand mentire hercle.* *Pseud. II. 2.* 'Quasi tu dicas me te velle argento circumducere? *HA. Imo vero quasi tu dicas, quasque ego autem id suspicer.* Et *IV. 7.* 'te ad me misit Polymachæropilagides? *HA. Vera memoras.* *Rudente II. 3.* 'Non venit? *AM. Vera prædicas.* Et ibidem: 'Non rem divinam facitis hic vos, neque herus. *AM. ariolare.* *Gronov.*

33 *Commentor*] Aliud ago, aliud anime voluto; neque quæ dicis ausculto. *Taubm.*

36 *Medioxumi*] Sunt ii quos Græci *δαμνωτας* appellant: de quibus Plato in *Symposio*, et *Apul. de Deo Socratis*. *Nonius*, 'Medioximum, id est, medio actum modo.' *Festus*, 'Medioximum, id est, mediocre.' *Dii* autem quos jurat *Alces*. a Græcis appellantur *Dii ἀπαρτοι, χόβριοι, et ἀποχόβριοι.*

37 *Filia*] Hic perspicue errans inducitur adolescens. Juno enim soror et conjux Jovis est, non filia. Sic Saturnus est pater Jovis et Junonis, non patruus. Ita Ops (quæ et Rhea et Terra) Saturni uxor est. *Lamb.*

41 *Me delenis*] Mentem adimis. Alludit ad Melænidis nomen. Quasi dicat: tu Melæni me delenis. 'Deleñire,' et 'delinire' idem verbum est. *Cambr.*

46 *Patellarii*] *Dii*, quibus in patellis epulæ apponebantur, et qui patellis colebantur; non pateris, ut *Lares* et *Penates*. *Varro*: 'Quocirca oportet bonum civem legibus parere et Deos colere, in patellam dare *μικρὸν κρέας.*' Vel ita dicti a piscibus minutis, qui in patellis apponebantur, non in pateris: quemadmodum cibi tenuiores et viliores, ut oluscula e terra nata, et similia. *Lamb.*

47 *Ne ego dem*] Alius dixisset: *Dii* me faxint, ut male peream; vel tale quid; nisi ego te, &c. Verum aman-

ti æque diram et horribile est, non osculari amicam, atque alii sano interire. Et vox *vixus* detestationem facit magis diram. In summa, oratio amatoris insani perturbata est. *Lamb.*

50 *Pedatu tertio*] Id est, repetitu, accessu, vice: quasi per pedem. *Nonius*. *Cato*: 'Igitur tertio pedatu nobis bellum fecere,' &c. Explicari tamen etiam potest, impetu, ingressu, incursum. A veteri Critico explicatur *τρίτην πελοδοσ*. *Turnebus. Effitiero*] Vide not. *Amph. I. 3. Asinar. IV. 2.*

56 *Æqua lege*] *Anul. II. 2.*

57 *Perdam operam*] Ad *Alcesimarchnm* remittam potius filiam (quo facto, operam perdam: nam continuo eam extrudet foras) quam committam, ut filiam meam interimat, et ita caream filia. *Lamb.*

SCENA II. 2 *Miserriam habui*] Molestissimus fui lenæ clamore meo. *Lamb.*

3 *Immemorabilis*] *Lexicon Græco-Latinum vetus*: *μνημονεύδς, memorosus, memorabilis*. Ergo *immemorabilis*, quæ simulabat nihil meminisse, neque adeo scire ejus rei, de qua sciscitabatur: plane ex disciplina mulierum, 'de se si creditur ipsis.' *Milit. III. 3. Gruter.*

5 *Admœniri*] Id est, ad mœnia admovi. Ut tanquam de molimento oppugnandæ urbis loquatur, cui fabricæ admœniantur. Sic *Pseud. II. 1.* 'Oppidum admœnire,' dixit, pro obsidere. *Gruter.* Eadem translatio apud *Cic. Agrar. II. 19.* 'Cum intelligam, hanc totam fere legem ad illius opes evertendas tanquam machinam comparari.' *Gronov.*

SCENA III. 14 *Pergo illam*] Duo isti versus in veteri *Cam. cod.* sunt destituti non capite aut cauda, sed corde. Varie suppleverunt varii. Nobis placet exemplum priscorum, qui *Apelleam* *Venerem* imperfectam maluerunt, quam integrari manu ex-

tranea. *Gruter.* *Pergo illam*] Vel sic legi posset, *Pergo puellam his alloqui dictis, illac anus Furtive matrem se, ne deseras, vocat.* Sensu manifesto. Anus illa furtive se matrem tuam vocat: ea tantum de causa, ne se deseras: sed furtum facit, cum id facit. *Pistor.*

19 *Talenta magna*] 'Talentum magnam' ipsam est talentum Atticum sexaginta minarum. Quod sic appellarunt Romani, quia erat aliud talentum Neapolitanum, Rheginum, Siculum parvæ summæ. Vid. de Pec. Vet. III. 3. *Gronov.* *Talenta dotis*] V. N. Persa III. 1.

20 *Non enim hic*] Scil. habitabit. *Ex Tuco modo*] Lydorum enim, qui pars Hetruriæ, filias ex meretricio quæstu dotem sibi comparare solitas, tradit Herodotus. *Palmer.*

28 *Amica mea*] Melænidî.

37 *Obsipat aquulam*] Id est, recreat me: ut sit iis, qui animo defuncti aqua adpersa recreantur. Illo enim mendacio se elabi posse sperat. *Festus* interpretatur, 'sipat,' 'jacet:' et inde esse ait 'dissipat,' 'disjicit:' 'obsipat,' 'objicit:' 'insipat,' 'inijcit.' Ita hic, *obsipat* est adspersit. *Lamb.*

39 *Ne hercle hoc longe: destitit*] Sic edidit Gruterus ex scriptis, nisi quod ipse, ut visum est, interrupxit. Sed scrupulus est in eo, *destitit Instare.* Non enim destitit, sed perseveravit in urgendo, donec extorsit anni, quod volebat. Postea est inventus, qui retineret in contextu vulgatum, *ni hercle hoc edisseris*; explicaret tamen operose veterem scripturam, ita ut nullum pataret relinqui hæsitacioni interpretum locum. Videbimus. Tandem, inquit, vertit sermonem ad Phanostratam, dicens, se tum denuo desilisse instare, cum adjurare se eam, quæ quærebatur, monstraturum. At, o bone, quis tibi concedet, *destitit instare donec*, Latine dici pro hoc, 'tum denuo destitit, cum?' *Ne hoc longe*

accipio *deurucûs*, ut intelligat, abieris vel excesseris vestigio. *Mostellar.* II. 1. 'Abeamus hinc nos. *Tr.* Non hoc longe, Delphium.' *Trinummo* II. 4. 'quod ad ventrem attinet, Non hoc longe.' Quod sequitur, leviter mutandum, *perstiti Instare usque adeo.* *Gronov.*

41 *Monstrare*] Pro, monstraturam esse: ut mox 'convenire,' pro conventuram. *Camer.*

46 *Ad meas miseras*] Nihil puto corruptum in hoc versu. Scribendum tantum sine interpunctione, *fac me consciam quid nunc vis facere me.* 'Conscius' est, qui cum aliquo etiam aliquid scit. Petit igitur a Lampadisco Phanostrata, ut se consciam faciat, quid se facere velit. Sciebat nempe Lampadiscus quid facere deberet Phanostrata, sed ipsa nesciebat. Petit ergo ut pariter conscia fiat ejus quod facere deberet. Nihil aliud latere puto. *Salmas.*

52 *Eodem ego*] Sermo est Lampadisci a Phanostrata jam abeuntis, interruptus a Melænidæ, præter expectationem interpellante; ut subintelligatur 'reductam,' 'reducem.' Eodem Deos spero rogoque, ut domum reductam filiam aliquando habeas. *Bozhorn.*

60 *Uxoris filiam*] *Ænigma*, quod sic declaratur. Demipho duas duxit uxores, unam Lemniam, eamque priorem, quæ hic non nominatur; alteram Sicyoniam, Phanostratam, posteriorem; ex qua tamen ante compressa filiam Silenium susceperat, quæ projecta, nunc quæritur. *Lambin.*

67 *Medioxnam*] 'Medioxma,' id est, media appellatur Lemnia illa mulier, quam priore loco uxorem duxit. Et Phanostrata quodammodo bis nupsisse intelligenda est: semel, cum a Demiphone compressa est; iterum, cum justis nuptiis cum eo copulata est. *Lamb.*

70 *Confragosum*] Asperum et im-

peditum.

72 *Quam uxorem*] Scil. Lemniam illam.

74 *Projici*] Exponi, unde est illa 'projecticia.' Cam.

76 *Hanc*] Phanostratam.

77 *Eam nunc puellam*] 'Puellæ' appellantur etiam æ, quæ matrimonio junctæ, vel uterum ferunt, vel etiam pepererunt. Horat. Od. III. 22. 'laborantes utero puellæ.' Penelope apud Ovid. se puellam vocat, cum Ulyssi jam olim Telemachum peperisset. Fast. II. 'jubet viduas cessare puellas,' id est, a maritorum complexibus abstinere. Sic et Scævola jurisconsultus 'puellam' vocat, quæ erat vidua, et post alteri nupta. Agellius XII. 1. 'puellam' bis vocat puerperam. Rittersh.

82 *Ingratilis*] Ἰσχυρ, id est, velim nolim: seu contra sententiam animi mei. V. N. Epid. III. 4. Cam.

ACTUS III.

2 *Cujam*] Vide notas Rudent. II. 3.

3 *Crepundia*] 'Crepitacula' vocat Lucret. Solebant autem veteres liberos amissos cum ex aliis notis, tum etiam ex crepundiis agnoscere: quod comici et tragici poëtæ, veritatis imitatores in fabulis adumbrare solent. Ex quo illud Cic. in Bruto: 'Nunc quoniam totum me non nævo aliquo, aut crepundiis, sed corpore omni videris velle cognoscere,' &c. Lamb.

9 *Recipe me*] Sic liber optimus et antiquissimus; a quo legem mihi dixi non recedere, quoties sequi possum. Alii *Accipe*; in quo verbo qui ludunt, tanquam hospitibus et invitationibus aptiore, satis confutatur ab ipso Plauto Psend. III. 2. 'Orcus hunc recipere ad se noluit.' Gronov.

12 *Remorare*] Ita se increpat cessantem adolescens. Sic Europa apud Horat. Od. III. 27. 'Impudens orcum moror.' Taubm.

15 *Hæc / voluisti istuc severum*] Pro, te interimere, κατ' ἐβόησεν. Nonius docet, *severum* significare aliquando sævum, implacitum, vitabile, adducens Virgilio locum Georg. III. 'Invidia infelix furias, amnemque severum Cocyti metuet.' Nihil maturari placet. Et pessimæ notæ codex ille Frisingensis fuit. *Severum istud facere*, τὸ πυκρὸν τοῦτα, ἀβερρὸν, ἐκβερρὸν, de morte quam sibi cogitaverat inferre. 'Amnis severus Cocyti' Virgilio, pro tristi et sævo: accipitur hoc nomen veteribus. Salmas.

17 *Agglutinandam*] Nam deliberatum est mihi eam dare totam ad me agglutinandam, hoc est, eam totam ad me agglutinare. Lamb.

ACTUS IV.

SCENA I. 1 *Excruciabilem*] Cruciatu digulorem, πωδύρατος.

2 *Quæns inficias eam*] Neque est quovis cruciata dignissima, quæ inficietur, quod mihi fassa est? Taubm.

5 *Conquinisecam*] Hoc solenne est Plauto, ut allusiones ad turpia et obscæna ubique ancupetur et omni occasione eas usurpet. Servus enim in via offendisset cistulam jacentem cum crepundiis, et inclinare se vellet ad eam tollendam, obscæna significatione eam rem expressit. Dicit ergo se 'puerile officium facturum,' inclinando nimirum se, et conquiniscendo ad cistulam, ut eam ex humo tolleret. 'Puerile' autem 'officium' in re turpi dicitur, quia pueri qui morigeri amantibus suis erant, et posticas illis partes præbebant, sit venia dicto, in faciem se inclinabant, quod et 'cevere' dicebant, hoc est, κέρνεν. Unde illud 'an Romule ceves?' Interpret Javenalis, 'crissare mulierum; cevere virorum:' dum in fœminam sexum mutant, et præbent viris. Glossæ, 'ceve panda.' Nam pandi incurvi ut pandus asellus, et in terram pronus. Hinc 'ceveres' molles et effœminati, id est, viri

præbentes viris. Apud eundem Plautum in Pseudolo: 'si conquiniscet istic, cevero simul.' Id est, simul conquiniscito. Et recte Nonius interpretatur 'conquiniscere' inclinare, idem ergo et 'cevere.' At 'officium' in re turpi sæpe vocatur tam patientis, si ex officio patitur, quam agentis. Unde 'officium' apud Propertium et Ovidium, de eo qui se probat virum amicæ suæ. Puerile autem officium conquiniscere, et cevero, quia in eo tempore solebant pueri præbere. Pudet plura verba perdere in re adeo impudica. *Salmas.*

9 *Omnia inficias ire*] Vera lectio; nam aut referendus hic infinitivus ad id, quod Phan. interrogat, 'Quid nuncias super auu?' ut dicat servus, et illam scelestissimam esse, et omnia ire inficias, quæ dudum confessa fuerit; aut est hæc in indignatione locutio imperfecta; ut, 'Adeone hominem esse invenustum!' ut sit sensus: Indignum esse facinus, omnia jam illam negare, quæ prius fuerit confessa. Tale est et illud, quod sequitur: 'Nam hercle,' &c. *Camor.*

16 *Cassa memoro*] 'Cassa memorare,' est frustra et nequicquam verbis sibi spem facere; cum in re nihil sit: a nuce cassa, quæ putamen habet, nucleo deficitur. Ita 'cassam speculam' Apul. dixit: 'Quis igitur masculum animum sumis, et cassæ speculæ renuncias fortiter?' Et Afranius, 'cassam tericulum,' pro minis inanibus. *J. Gul.*

17 *Aut quis Deus*] Inexpectata, *deceperis* existimabantur: vide Herald. ad Arnob. lib. III.

18 *Spes*] 'Spem' a Colatino Romæ fuisse consecratam, testatur Cicer. de Legib. lib. II.

SCENA II. 3 *Animi miseram*] Grammatica ellipsi *τὸν ἔρκα*, id est, *causa*, vel *gratia*, ut amant dicere Latini. Sic Terent. Eunuch. II. 2. 'Ut falsus animi est.' 'Lassus animi,' Cistel. II. 1. 'Æger animi,' Livius: et

sexcenta alia. *Gronov.*

4 *Quæ in tergum meum*] Valde metuo ne mea petulantia causa sit, cur virgæ in tergo meo sint petulantes. *Taub.*

8 *Mi homines*] Sic Petron. 'O mi hospites,' &c. *Mi* singulari pro plurali posito antiquæ: quomodo sæpienle Plautus. *Taub.*

12 *Non sum*] Lambinus accipit *ἐπαυκῆς* aut rescribit *inascitior*; ut scitior sumatur pro scita; inascitior, pro incita. Ego simplicissimo sensu accipio 'scitior' pro certior, a 'scio,' sed tollo interrogationem; quasi dicat Hælisca: Nunquam ego ab his certior fiam, quis cistulam abstulerit, quia semper sexus virilis lætatur muliebri incommodo. *Dissald.*

20 *Intus paveo*] Intus in pectore pavore consumer: foris verbera metuo. *Taubm.*

21 *Illo sunt homines misere*] Elegantem gnomen restituo minutissima mutatione, *illo sunt homines misere Miseri*. Ancillulæ amissione cistellæ periclitanti in mentem venit, quantilli homines simus, et quam nihilam ob rem sæpe summe miseri. 'Hilium,' res nihili. *J. Gul.* Non sic legendum est, nec ancilla hoc vult. 'Illo,' hic idem est, quod illic. Ita sæpe Plautus. Hic ergo haud dubie legend. *Illo sunt homines misere Miseri; illo nunc, &c.* Hoc vult; ea est humanarum rerum conditio, uti ibi sit, qui ex alterius incommodo gaudium capit; hic qui ob acceptum incommodum dolet. Hic ego mœrore conficior ob cistellam amissam; alibi lætus agit, qui eam invenit. Hæc planissima. *Bozthorn.*

24 *Ago secius*] Varro apud Nonium: 'Non modo absens quicquam sequius de te cogitabit, sed etiam ruminabitur humanitatem.' 'Sequior' pro deterior dici non est perinde infrequens; quod a 'sequendo' reor deduci: deteriora enim sequi, meliora præcedere solent. *Turneb.*

26 *Anguro*] Servius *Æneid.* III. 'Anguro' dicimus (secundum Plinium in libris Dubii Sermonis) quum præmagio mentia futura colligimus: 'anguror' vero tunc, quum futura veris captamus anguriis, ut ex alitis volatu cantaque.

29 *Socci*] Soccis enim utebantur comici actores. *Lambin.*

31 *Turbo*] Turbo in arena inde est, quod neque prorsus hac lit; et mox atetit, mox exiit. Hæc autem omnia sunt gestus atque actionis. *Pistor.*

33 *Concilium fuit*] Congressus plurimum. *Ad duos attinet*] Lego, *Ad duos hoc attinet*: hic *quiniscunt*: quippe videtur signa quiniscentium in pulvere notasse, et spectasse illum locum præcedente scena, 'conquiniscam ad cistellam.' *Palmer.* At hoc non potest mihi persuaderi. Malim refigere, *Ad duos attinet hoc*: quiqui sent: quomodo olim etiam obiter *Palmerius. Pistor.*

34 *Singulum*] An pro *singularum*? Nam negat *Lamb.* cum *Prisc.* *singulum* numero singulari usurpatum antiquitus.

36 *Actam rem ago*] Id est, incassum labore. V. N. *Epid.* v. 2. *Terent. Adolph.* III. 2. 'Actum est:' ad quod *Donatus*: 'Verba sunt desperationis: nam actum est dicitur in ea re, de qua jam lata sit sententia.'

42 *Quærere hic*] Perperam hoc *Lambin.* mutavit in *auferre*: oblitus *quærere*, idem plerumque significasse antiquis, quod nos composito verbo 'acquirere,' id est, lucrificere atque adipisci diceremus. *Ennius*: 'nautisque mari quærentibus vitam;' id est, victum comparantibus sibi, &c. *Douza.*

50 *Nostram hæc*] Loquitur, quod in rem nostram valde est. *Lamb.*

51 *Scire oportet*] Videtur oportet positum pro 'necesse est:' cum 'oportere' sit officii, 'necesse esse,' ut vox ipsa sonat, necessitatis. *Lambin.*

55 *Sed inter rem istam*] *Palro. e re*

hæc resp. id est, in istam rem respondi, quam agimus.

56 *Si quid est opus, dic, impera et tu* *Quid quæritabas*] Ancillula alias res agere dixerat: respondet ille, nihil esse minus; nam se illi operam vel maximam dare, tantum heræ sum interpellanti obiter respondisse: nunc ad illam reverti: diceret quid vellet, et imperaret ipsa quoque, tanquam altera heræ si easset. Hæc sententia est. Et elegans genus dicendi observa, quo jubent imperari sibi, qui promptos et paratos se ad beneficium dandum ostendant. *Aul.* 'dic si quid opus est, impera.' Et superius: 'da mihi operam. *Mn.* tua est: utere, atque impera, si quid vis.' Illa autem, si quid est opus, solemnis formula eorum est, qui se paratos promptosque ad omnia alterius causa facienda significant. *Cicer. ad Attic.* XIII. 49. *J. Gul.*

57 *Mi homo, et nos mulier*] Diserte distinguit inter 'hominem' et 'mulierem.' Quin ne jurisconsultos quidem vocabulum 'hominis' aliter quam de 'viro,' in expressis quibusdam legibus accipere didici. *Arnebius*: 'Beneficia patris munerandis et fœminis hominibusque portabant,' id est, utrique sexui, et fœminis et viris. Nam 'homo,' καὶ ἄνθρωπος, pro 'viro' ponitur. *Meurs.*

59 *Qua aufugit*] De prædatrice cistellæ, non autem de cistella furtim *Haliscæ* subtrahita intelligit. *Douza.*

60 *Marorem familiarem*] Id est, familiaribus, nempe parentibus *Silenii. Tabm.*

64 *Intortam orationem*] Ejusmodi homines ('alterplices' veteribus dictos, Græcis στροφάλιλλος) involvunt similes ait poëta, bestis damnificæ, quæ in pampini folio implicat se. *Theophrastus* vocat πλοκάς. *Cicero*, 'involucra et integumenta dissimulationis.' Has poëta vet. apud *Cic.* 'versutiloquas malitias' dixit. *Cassaub.*

66 *In caveam latam*] Jocatur autem servus: si volucris erat cistella, illam in caveam oportuit conclusam, ne evolare.

67 *Mirum quin*] Vide notas Mostell. II. 2. *Grex venalium*] Scil. servorum. Horat. Sat. I. 1. 'Venaleis inter.' Cic. post Red. in Senat. 'Cappadocem aliquem modo abreptum de grege venalium diceret.'

75 *PH. Commodam loquelam*] Ita Camer. et Lambin. et Acidal. personas collocant: ut nimirum mulier sermonem non dirigat ad servum, sed ad ancillam; dicatque: Tuæ jam erant vices respondendi servo meo: sed eas tu mihi commoda tuo bono. *Tandem.*

87 *Habitat viri gener*] Hic tres istos versic. e Prisc. lib. IV. adjunxit Lambin. *LA. Adhinnire equulam possim ego hanc, Si detur sola soli. Nam ita mustulentus astus narcis attigit.* Quibus hæc addo ex eodem: *HA. Me respondere postulas? injurium est, stipulari semper Me ultro oportet a viris, cum quantum facio.* Ait Hallsea injuriam sibi fieri a Lampadisco, quod prior eam sollicitaverat, quæ ultro soleat rogare viros, atque inde questum facere. Decet hæc oratio meretriciam ancillam. *Disce.*

88 *Obloquere*] Pro 'obloqueris,' ut alibi indignantis est.

90 *Attulisti*] Ut numerus annorum convenit: et quia convenit, videtur tuam quodammodo filiam attulisse. *Lamb.*

91 *Repperisti*] Scil. filiam tuam. *Meam*] Scil. cistellam.

92 *Tertiam*] Sc. puellam aliquam mihi.

ACTUS V.

5 *Nihil moror fieri*] Formula qua utimur, cum quid aspernari, aut certe non admodum desiderare nos significamus. *Gronov.*

CATERVA. 4 *Qui deliquit*] Histrones si quid deliquerant in actione, vapulabant. Vide notas Trin. III. 2. IV. 2.

6 *Postrema*] In extremo Comædiæ: ita Manil. lib. IV. 'Ultimus ex solido tetrans,' id est, ultima para tetrantis, &c. quomodo jurisconsultus 'primum, secundum edictum,' hoc est, primam, secundam partem edicti. Sic Terent. Adolph. Prol. 'primam fabulam,' pro principio fabulæ dixit: Catullus 'primum digitum,' et Propert. II. 18. 'primas palmas,' pro primoribus digitis. *Scalig.* Vid. et not. Carc. IV. 1.

EPIDICUS.

ACTUS I.

SCENA I. 1 *Heus adolescens*] Prologo caret hæc fabula: atque argumentum in prima hac scena recitatur: quod ut fieret commodius et magis ad mores Plantinos, hoc est, 'cum festivitate et lepore' (ut Cicero loquitur) 'vernacula,' adhibita est persona protactica sive prostatica. Est autem *ὑποπαιστήριον* (ut hoc semel dicatur) in fabula persona, quæ tantum in *ὑπο-*

παιστήριον, id est, in initio dramatis loquitur, neque amplius usquam comparet: qualis hic Thesprio, qui cum Stratipocle e militia rediit; et Sosia in Andr. Terentiana. *Scalig.*

2 *Familiaris*] Homines servæ conditionis titulo 'familis' censi sunt antiquitus: nimirum a 'famulando': auctoribus jurisconsultis et Ulpiano in L. 1. ff. de vi armat. Unde et 'gladiatorum familis' apud Cicero-nem. Cujus rei causam reddit Se-

neca, Epist. 47. *Donna*.

4 *Oculis uteris*] Non falleris cer-
nendo. Vel leg. *recte oculis uteris*.
Salve] Vid. notas Pœn. v. 2.

6 *Cœna tibi*] Vide notas Amphitr. I.
1. 8. 'Adventoria,' vel 'adventitia'
dicebatur proprie cœna vel convivium,
quo amicos aut hospites peregre
redeuntes solebant excipere, gaudium
suum contestantes, ex more, quem
innuit noster hic: 'viatica' ea dicitur
cœna Bacch. I. 1. 61. *Gronov.*

7 *Exemplum adest*] Quod quæris,
quomodo agam, exemplum habes me
ipsum: nec est, ut verbis respon-
deam: hic enim nitor et habitudo
mea testificantur, fuisse mihi, ut vel-
lem. 'Exemplum adest,' videtur for-
mula vulgaris, qua usi, quoties iun-
erent abstinendum responso, quod
res pro se loqueretur. Cui adfinem il-
lud, 'Sic sum, ut vides:' de quo
vid. N. Amph. II. 1. 57. *Gruter.*

8 *Huic gratia*] Scil. 'furtificæ læ-
væ,' ut nominat in Persa II. 2. et
quam hic *δευτικὸς* notat. Huic, in-
quit, gratia debetur. Sinistra enim
manu furta potissimum faciunt iati
Lavernæ et crucis candidati, dum
dextra aliud ab ipsis simulatur. Ovi-
dus Met. XIII. 'Conveniet timidam
matræque ad furta sinistra.' *Alciat.*

11 *Infelicit*] Vide not. Casin. Act.
II. 3. posteriores, *infelicitent*.

13 *Scurra es*] 'Scurræ' et 'urba-
ni' iidem sunt; quare et dicteris sibi
victum aucupabantur. Quia autem
scenatici homines, quos *βυλλόγους* vo-
cant Græci, dicteria funditabant ad
risum spectatoribus tollendum, prop-
terea factum, ut mimi 'scurræ'
et 'urbani' vocarentur. Javensal.
'mimum agit ille, Urbani qualem fa-
cundus scurra Catulli.' Et mimum
'scurram' vocat, et 'urbanum' mi-
mographum ipsum Catullum. 'Scur-
ram' deduco ἀπὸ τοῦ συγκυρῶν quasi
'secura' aut 'sucura.' 'Scurræ' eti-
am κοπρίαι dicti. Isidori Glossæ:
'Scurrula qui incopriat.' *Scaliger.*

Scurra es] Non tantum 'urbanus' et
'scurra' eodem sensu dicuntur, ut
'scurra' significat hominem dieacem,
quod notant hic ex Scaligero, sed
etiam ut 'urbanus' significat homi-
nem umbraticum, in urbe assideum,
nec ruri unquam aut militiæ agentem.
Trin. I. 2. 'Nihil est profecto stultius,
quam urbani assidui cives quos scur-
ras vocant.' Et ita hic accipe. Quasi
diceret: Non est mirum, te consequi
me vix potuisse, qui sis umbraticus,
urbanus, non ruri aut militiæ ad gra-
dum exercitatus. *Gronov.*

15 *Varie*] Nunc bene, nunc male;
ut quidem Thesprio vult intelligi.
Sed Epidicus aliovorsum trahit, et il-
lud *varis* interpretatur, atque si Thes-
prio dixisset, tergum suum virgis et
loris sæpius fuisse cruentatum, et ita
ob livorem et vibices disparem colo-
rem induisse ac varium esse factum.
Dicit igitur, se abominari omne ge-
nus, quod varium ac maculosum sit,
quale caprarum, ac imprimis panthe-
rarum, quod et nomen sibi a macula-
rum varietate invenit, ut 'varium'
appellentur, atque adeo homines eti-
am abhorre, qui tergum flagris
excitatum ac maculosum gestitent.
Lamb.

18 *Pugilice atque athletic*] Firmi-
ter et robuste. Bacchid. II. 3. 'pan-
cratico' atque 'athletico valere,'
dixit. Huiusmodi enim luctatores va-
lidis lacertis et firma valetudine sint
oportet: unde et 'athletica habitu-
do,' pro corpulenta et robusta dicitur,
quam Aristotel. ἀθλητικὴ εὐ-
appellat. Et 'athleticum victum'
pro valido, et ad vires firmandas ac-
commodato Celsus dixit. *Lipsius.*

20 *Vidule*] 'Vidulus,' bulga est,
vel marsupium potius e corio, in
quod peregrinantes res suas conde-
bant.

21 *Melina*] Μηλινή pellis ovilla est:
hinc 'melium:' et ab illo omne scor-
teum vocabant 'melinum:' unde apud
Plant. melina est scortum mantica, vel

coactilia e corio. Turnebo hic ad-sentientidum. *Scaliger*. Sed fortassis optimum est 'melinam' dici a 'meles,' ut a 'feles,' 'felinus.' 'Meles' est catus silvestris. Varro de R. R. III. 12. præcipit septi leporarii macerias tectorio induci, 'ne feles aut meles, aliave bestia introire possit.' Mart. x. 37. 'Venator capta mele superbus adest.' *Gronov*. Ep. Te volo *percontari*] Jocus in distinctione: nempe ut Epidicus post, te volo, vocem paulisper sustinuerit, (vel screant, vel alto hæsitantiæ prætextu) et ex breviculo intervallo rō *percontari* subjecerit: ut Epidicus et spectatores, te volo, ad præcedentia, 'Dii perdant,' retulerint; Thesprio ad consequens verbum *percontari*. Taubman.

22 *Operam mihi da*] Scil. aurium, ut loquitur in Bacchid. id est, me audi, et vicissim te audiam. Taubm.

23 *Jus dicis*] Non accipitur ut vulgo, scilicet cum de prætore vel magistratu loquimur, sed pro eo quod est vulgatum, dicis quod æquum et justum est, quod rationem habet. Sic 'orare jus,' Trinum. v. 2. Sic 'jus est,' pro æquum vel justum, Cistel. i. 1. Pers. i. 3. *Gronov*.

26 *Fasces*] 'Fasces' erant bacilli aliquot teretes ex ulmo præcipue aut betulla, loro colligati in modum fascis. Hujusmodi fasces sex prætori (ut et magistro equitum: sed consuli XII. dictatori XXIV.) præferebantur a totidem lictoribus, qui non gregatim, nec item bini ternive, sed singuli et in lineam ibant, ut submoverent occurrentes. De duobus lictoribus andi plebscitum a M. Pletorio tribuno pl. latum: 'Prætor urbanus qui nunc est, quique posthac fuit, duo lictores apud se habeto: isque usque ad anpremam jus inter cives dicito.' *Lipsius*.

27 *Ubi arma*] Clypeus, galea, casis, sardine, quas constrictas gestare, scuto ad dorsum accommodato, ca-

cularum erat provincia. Unde iidem 'armigeri' sive etiam 'scutigeri' in Casina et alibi nominantur a Plauto. *Douza*.

30 *At jam ante alii*] Vide Muret. Var. Lect. x. 10. ubi de his copiose disserit.

31 *Quia antea aliis fuit*] Tametsi Plautus ex Diphilo, Menandro, Epicharmo, Philemone, Apollodoro accipiebat; tamen et ipse a censura et animadversione vitiorum non abstinuit, sed prisce Comœdiæ acerbitaltem sæpe miscuit: neque intranscursu solum, uti hic; sed multis interdum versibus; ut vel Currellone, II. 3. 'Tum isti Græci palliati,' &c. item multis aliis locis notat sua tempora et nationes. Neque solum communes mores, sed etiam nominatim Pelionis histrionis ineptias, in Bacchid. II. 2. quin etiam interposuit maledicam *rapd̄s̄ariv*, in eadem. *Scal*.

32 *Mulciber creda*] Camerarius et Lambin. Plantum hoc loco per incoGITANTIAM dormitasse, aut memoriam lapsu hallucinatum esse crediderunt: quoniam Vulcanum faciat fabricatorem armorum Achillis, quibus Patroclo cæso potitus est Hector; cum capta ab illis diversa fuerint, a Vulcano non fabricata. Sed cogitare debebant doctiss. illi viri, poëtam nostrum in hoc etiam comicum suum artificium consulto prodidisse; meliusque hac deliberata erratione rō *πρ̄ς̄αν* personæ conservasse, quam si et hominem servum et caeculam, hoc est, calonem seu bajulum militarem dicta sua historica fide obligantem, et cum cura rerum earum, quas veluti per nebulam inaudiverat tantum, veritatem persequentem in theatrum produxisset. *Douza*.

33 *Travellerunt*] Hoc eo pertinet, quod rō *ἡπασσόντευσσαν* plerumque animata erant, ut illi tripodes; de quibus Arist. Polit. I. 4. quod ait Hom. *ἀποκρούς̄ θεῶν ὀβεοῦσας ἀγύνα*. Muret. Tum ille prognatus] Præterea ille Stra-

tippocles e Thatida prognatus est, ut Achilles. Itaque, quemadmodum Achilli, armis ejus ad Hectorem translatis, Thetis Nerei filia alia a Vulcano cusa attulit; ita noli admodum laborare, si Stratippocles sua perdat: nam alia ei apportabunt quædam Thetides Nerei filie.

36 *Stipendiis*] 'Singulis stipendiis' dixit, pro singulis militiis; nam singulæ militiæ sua habebant stipendia. *Donza.*

47 *Utcunque in alto ventus est*] Quomocumque in mari ventus est, exinde (sive 'ita'; aut, 'pro ea ratione,') velum vertitur. *Poen. III. 5.* 'Utcunque est ventus, exin velum vortitur.' *Acidal. Exin velum vortitur*] In antiquis codd. disertim legi aiunt, uno, non exin, et inde conjectant numero. Somniarunt hos codices, non viderunt. Nam omnes *Pall. ex uno*: ille, quo ipsi sunt usi, *ex uno*: sed unus et optimus *Camerarii exin*, quem merito docti viri secuti sunt. *Gronov.*

50 *Quid igitur*] *Lepidus census.* Extulit sinistram manum, ejusque digitis indicavit quadragenarium numerum. At alter servus impensum pretium miratur et indignatur. Arithmetici manum adhibebant supputationibus; quod fiebat aut apertis et porrectis, aut constrictis et complicatis digitis. *Colvinus.*

51 *Ab Danista*] A fœneratore. *V. N. Asin. I. 1.*

52 *In dies minasque argenti*] *Nota pactionem de usura in singulos dies.* Hanc qui exercebant, Græci *ὑποθήκων* appellabant. *Casaub.* Cave 'nummos' de drachmis interpretaris, ut fecerant quidam. 'Nammi' apud Plantum, et alios illius temporis comicos didrachma sunt, non drachmæ. Ergo binæ drachmæ in centum eo fœnore diario expetitur. Quod respondet aliquo modo fœnori menstruo *ἐν δύο μηνῶν* appellato. Nam ut illud, quod erat in mensem, quinquaginta mensibus sortem æquat, ita hoc diarium quinquaginta diebus.

Salmas.

54 *Interii basilice*] *V. N. Capt. IV. 2.*

63 *Plusque amat quam te unquam amavit*] *Sex nostri, plus te amat. Scribe, plus deamat, quam te unquam amavit.* *Inve II. 2.* 'Quam tuus gnatulus annos multos deamat, deperit.' *Gronov.*

66 *Eo venturus est ipse*] *Tres Vossiani et Academicus, ipse, quod etiam video ex Camerariano notasse Pareum. Gronov.*

69 *Puppis*] *Mendosa omnino sunt, puppis pereunda est probe.* Scriptum videtur fuisse in antiquo codice, *puppis pertunda est.* Unde fecerunt librarii, *pereunda*, cum debuissent, *perdanda.* Nisi quis velit ita *Plantum* esse locutum pro 'puppi pereundam est.' Sic 'placenda tibi uxor' alibi dixit. *Salmas.* Per 'puppim' hic tergum significatur. Ita inferioris ævi scriptoribus sæpe occiput et sin ciput, 'prora et puppis capitia' dicuntur. *Boethorn.* Quandoquidem inquit, 'puppim,' id est, tergum meum perire necesse est, danda mihi opera, ut probe pereat, præclaro scilicet aliquo facinore perpetrato. *Lamb.*

78 *Montes mali*] *Mostell. II. 1.* 'Mali mœreris montem maximam conspicatus sum.' *Cicero* dixit, 'molest molestiarum.'

80 *Consilium placet*] *Frustra liquet, lapit, tacet, jacet. Neque consilium placet,* est, neque quicquam succurrit consilii, in quo acquiescam, sistere possim, quod sedeat vel placeat. Sed plenior est oratio, quam erat necesse; sufficiebat enim *quo me.* Itaque offensi altero fecerunt etiam, *Neque nunc,* velut oratione per *ἀνερτορῆν* abrupta; vel, *Neque scio nunc.* Sed errarunt; nam *consilium, quomodo faciam,* dictum est, ut apud *Tacit.* 'Statueretur imo documentum, quomodo uxorem imperator acciperet:' de que

vide Observ. iv. 11: Et apud Livium ii. 20. 'cohorti suæ, quam delectam manum.' Ubi plura similia attulimus; Gronov.

85 *Despoliet meum*] Omnes Mss. habent *despoliet*. Sententia est: Ubi senex resciverit sibi a me verba data esse, despoliet dorsum meum virgis, laceret, corium ei detrahat. In sequentibus Epidicus venustissime et apposite secum ipse *dialogizet*, assumpta triplice et monentis, et desperantis, et vicissim sese animantis persona. *Bæthorn*.

86 *Hoc corruptum 'et caput*] Id est ego. *Caput* pro homine, usitatum.

89 *Consilia mutua*] Tractum a pecunia, quæ mutuo datur. *Lamb*.

SCENA II. 3 *Præter atatem*] De 'etate' planum: adolescens enim Stratippocles. 'Virtutem' vero 'etati' ideo subjicit Chæribulus, quia miles ac bellator erat, quorum propria laus 'virtus,' id est, strenuitas ac fortitudo. *Douza*.

6. *Qui invident*] Lambinus vel ad superiora pertinere hoc ait, quasi dicat, Qui invident, id mihi vitio vertent; vel ad ea, quæ sequuntur, Omnes eos mihi inimicos reddidi, qui invident. Quod cum parum satisfaceret, itum est in conjecturas: *Quin vide, omnes; Quia vide, ut omnes; Qui vident omnes*; sed nihil mutandum, et male Lambinus *repperi* interpretatur, reddidi. Aliud est enim 'facere,' vel 'reddere' inimicum, is enim antea non erat: aliud 'repperire,' qui scilicet jam erat, sed adhuc se dissimulaverat. Cicero ad Att. i. 16. 'Nihil est damni factum novi: sed, quod erat, inventum est: in unius hominis perditu iudicio plures similes reperti sunt.' Hoc ergo ait: Omnes qui invident, similitatem suam dum tectam, hanc occasionem nacti, patefecerunt. Quomodo? vitio vertendo, palam culpando, pro unguibus in ulcere se gerendo. *Gronov*.

7 *At pudicitia*] In hoc vides, quam

decori ubique observans Plautus, qui ne incestis amationibus comici argumenti verecundiam contaminare, ac sororem a fratre germano suo per imprudentiam corruptam inducere cogatur, amatorem modestum ac continentem facit. In illa vero sententia etiam Latine dictionis elegantiam admirare: *Ch. Jam istos probior es, &c.* Sic Sallust. in oratione Mariana: 'Illis difficile est in potestatibus temperare, qui sese probos simulavere.' *Douza*.

10 *Re juvat*] Studio videtur repetitum rō re. *Scaliger*.

13 *Quid te igitur retulit*] Quid profuit? quid interfuit? *Donat*.

15 *Clamorē defatigor*] Imo ego ipse magnum me alienum contraxi; et mei creditores nummos sibi debitos exigentes, me clamore ano obtundunt atque enecant. *Cam. Differor*] *Διαφέρομαι*. 'Differre, etiam est diffamare.' *Nonius*.

16 *Furno mersos, quam foro*] Sententia est: Malo mihi amicos nullos, quam mersos foro, et alieno me obrutos. 'Mergi' dicimur Latine omnibus iis rebus, quibus obruimur, 'malis,' 'negotiiis,' 'furno,' 'foro.' 'Furno' ergo 'mersi,' sunt amici in furno exincti; nulli. In furnum immitti cum rubidis panibus se supra optat ille, qui vult perire. *Bæthorn*.

18 *Irrigatum plagis*] Bene observat Acidalius 'pistorem' hic pro plastrino poni. 'Irrigatum hominem' autem intellige, multo ano verberonis perfusum sanguine. Forte etiam allusum ad flagella madefacta, quibus in verberonum tergum grassari veteres solebant. In Historia Mss. passionis S. Enlilæ: 'Jussit eam cædi fustibus madefactis.' Stratippocles porro imperiosus, hic flagitat obsequium, quod prius sit imperio. *Bæthorn*.

22 *Symbolæ*] Jocus. 'Symbolæ' erant collectæ, seu pecuniæ, quæ ab

ils, qui communi sumptu erant una cœnaturi, 'conjectabantur,' ut verbo Agellii utar, quo ille quasi nativam vim τοῦ συμβάλλειν, unde συμβολή, ob oculos posuit. 'Symbola' vel 'symbolæ' in hac re dicuntur Latinis; non 'symbolum.' Ad hanc igitur significationem poëta alludens, jocosa metaphora nititur; et συμβολὰς vocat τὰς συμβαλλομένας πληγὰς 'tanquam videlicet verbero iste non unus, sed plurimū manibus verbera esset accepturus. Lepide etiam addit ad discrimen, *sine meo sumptu*. H. Stephan.

29 *Missiculabas*] Recte scribitur *missiculabas*. A missum 'missiculo,' ut a fissum, 'fissiculo:' a fisco extorum. Unde 'fissiculare exta' Apuleio et Marciano Capellæ. 'Fissum extorum' Ciceroni. *Salmas*.

33 *Miserum est*] Locus est corruptus, sed non ea parte, qua vulgo existimant. Non enim de ingrato animo heri sui queritur hic servus, quod ad rem non faceret, sed parum illi gratum accidisse et acceptum quod fecit. Scribendum igitur, *Miserum est ingratum esse omne id, quod facias bene. Ego quod benefeci, malefeci*. *Salmas*.

35 *Desipiebam mentis*] Elegans pleonasmus, pro 'desipere' simpliciter. Symmachus: 'Num vobis videor multa luxuria ebrius mentis desipere, atque adeo in poëtas nomen dedisse?' Cui oppositum 'consipere mente' apud Livium vi. 42. Et 'consipere' simpliciter, Cato apud Gell. vii. 3. *Gronov*.

36 *Piacularem*] 'Piaculares victimæ' aliena mala excipiebant, et in pœnam succedebant. Plinius Epist. iii. 9. 'Ne potentissimi, viliissimo quoque quasi piaculari dato, elaherentur.' *Lipsius*.

37 *Succidanæum*] 'Succidanæus alieni periculi' dicitur, in quem incommodum periculi alieni, hoc est, cuius culpam alter sustinet, redundat.

Plautus 'stultitiæ tuæ' dixit, pro tergo tuo, cui periculum a stultitia imminet. *Hotoman*.

38 *Minis calidis*] Id est, celerrimis, θερμαῖς. Tralatione sumpta a calore, qui citissimus est et rapidissimus. *Taubman*.

39 *Danistæ*] Tametsi ipsi etiam trapezitæ danistæ essent, et quidem publici; tamen, qui ex privatis hunc quæstum faciebant, ita potius appellati, cum, qui publice hoc agitent, 'trapezitæ' Græcis, Latinis vero 'argentarii' magis dicerentur. Ubique fit mentio apud hunc comientum 'danistarum' et 'generis danistici,' de his privatis feneratoribus intelligendi sunt, qui erant alii a publicis, id est, 'trapezitis,' quos sæpe etiam vocat voce Latina, 'argentarios.' *Salmasius*.

41 *Hoc argentum elocet*] Supplementum nescio cuius apud Lambinam, ut ille ait, ex antiquissimo codice: sed suspectum omnino, quia omnes alii certis auctoribus visi: *occasum elo meam: sed et tu te in pistrinum: nusquam recta inferas*. Tum quid hic significet 'argentum elocare?' Quin et unus e Pal. adscriptum habet, 'elo est verbum Græcum, hoc est accepero:' quasi vellet ελω. Quod si cui placet, habeat. Et si quæ illi suppleat, tam facilia sunt intellectu, ut facile lucrifecisse illa credam Plantam et brevitate verborum præcipitem necessitatem significasse. Scripserim igitur, *nam vi ante solem occasum, eloco (Meam domam ne immites) tu te in pistrinum. Eloco* pro illico. *Gronov*.

42 *Pistrinum*] 'Piso' veteres dicebant, non 'pinso:' unde 'pisare,' calcare. Hinc 'pistoress' nominati, qui in pistrino, ante inventum molarum unum, farinam in 'pila,' id est, vase concavo pinserent et contunderent. At temporibus ultimis relp. et deiniceps, 'pistoress,' ut vulgo notum, et ἀπροντοῖοι vocabantur. Et Plantas fuit

pistor, cum trusatiles molas versando operam locasset. Quia vero pistura illa et labor grana conterendi omnium gravissimus erat, factum, ut 'pistrium,' locus plenus fatigationis et negotii operosi viresque conficientis, diceretur. *Scalig.*

44 *Novi ego nostros*] Scil. 'virgatores;' non familiares ac domesticos, ut perperam Lambin. interpretatur. *Donza.*

56 *Senatum convocabo*] Quanto acutior politicus esse voluit, tanto pejus meruit de senatu Romano, qui eum hic rideri notat, tanquam plerumque bella discernentem alienarum modo opum consequendarum causa. Et quasi hoc sanciret Tacitus, addit ejus verba in Vita Agricola: 'Fert Britannia aurum et argentum, pretium victoriae.' Sed ille dicit 'pretium victoriae,' non 'causam bellandi.' Cur non criminationes apponit ex oratione Galgaci, aut Mithridatis apud Trogum? Distinguenda sunt tempora. Corrupti olim et luxus Romanos: sed et fuerunt aliquando sancti, et adeo non bellarunt alieni invadendi causa, ut et victis relinquerent opulentiam, pauperesque divitiibus imperarent. Qui mores bello Punico secundo nondum erant mutati. Nihil igitur hic, quod flagellet illum regum senatum. *Gronov.*

ACTUS II.

SCENA I. 1 *Plerique*] Est de priore colloquio quasi abruptum initium, ut intelligi tale aliquid possit, 'Eo sunt ingenio;' vel 'ita facere solent.' *Camer.* Lego, *Plerique omnes*, figura per emendationem augens: *Plerique*, imo *omnes*. Eadem puritas sermonis et modus est, cum dixit Terent. 'Illum liquet mihi dejerare, mensibus sex septem prorsus non vidisse proximis.' 'Sex,' imo 'septem.' *Scalig.*

8 *Vivendo vincere*] Nimirum cui erat uxor, non ex animi sententia, is putabatur non invitus ea cariturus. Hinc per ludum ac joquum obijcie-

batur talibus uxore mortua factum esse, quod optassent; prorsus verniliter, sed tamen quod minime transferri possit in omnes maritatos; nedum ut instituat inde character. *Taubm.*

9 *Hercules ego*] Sexta ærumna Herculis fuit, quod Hippolyten Amazonum reginam baltheo spoliavit: id quod ipse Pl. Menæch. I. 3. indicat; et versus de XII. Laborib. Herc. 'Threiciam sexto spoliavit Amazona baltheo.' Sarracenus sextum laborem Herculis de Stympalidibus accipit. De laboribus autem Herculis consule, præter alios, Diod. Siculum lib. IV. et Corinthum Smyrnum lib. VI.

11 *Non maritata est*] Si penes virum dos est, uxore mortua, quæ illam attollit: 'Dotatæ mactant et malo et damno viros.' *Lamb.*

SCENA II. 2 *Avi sinistra*] Causa vanitatis inde fuit. Crediderunt augures, quod homine in meridiem (quæ Deorum sedes æstimabatur) spectante, ad sinistram ejus partes mundi exorientes sint; ad dextram occidentes: inde 'sinistra auspicia' fausta dici; quod ea, quæ oriuntur, quæque ortus causam tribuunt, meliora sint illis, quæ occidunt, quæve interitum rei demonstrant. *Cal. Rhodig.* De causa, quare augurum disciplina 'sinistrum' fuerit prosperum, non consentiant veteres. Quam Rhodignus affert, sententia est Varronia. Sed Festus eam ex ipsius verbi sèno petit: 'Sinistræ aves, sinistrumque et sinistimum auspicium, quod sinat fieri.' Servius ad Virg. *Æn.* II. 65. 'Sinistrum autem a sinendo, quantum ad anguria pertinet, quod nos agere aliquid sinant: unde alibi, Si quem numina læva sinant: sinistras autem septentrionales partes esse augurum disciplina consentit, et ideo ex ista parte significantiora esse fulmina, quoniam altiora et viciniora domicilio Jovis.' At idem aliter ad

Æn. ix. 46. Gronov. Qui *exenterem*] Loquitur de senis marsupio, ut de piece, cui *ἐντερα* eruuntur: quasi nomini sint intestina marsupii, quos minatur omnes se exempturum.

5 *Exsugebo*] Pro 'exugam.' Secunda et tertia conjugatio eadem apud veteres: ut etiam monet Scalig. ad Festum. *Senati columen*] Glosse, *Columen*, *ἐπιστήλιον*. Tale illud Virg. *Æneid.* xii. de Turno, 'in quem domus inclinata recumbit.' Phorm. ii. 1. 'columen familiæ.' V. N. Pers. i. 1. *Taubm.*

10 *Conjice*] In comœdiis et mimis servuli fugitivi conlecto in hameros pallio et capite velato exprimebantur. Item et delicati, quos tangit Curcul. ii. 3. id faciebant, credo, vitandi solis: cum pilei usus iis non esset. Seneca Epist. 115. de molliitie Mæcenatis: 'Hunc este, qui in tribunali, in rostris, in omni publico cœtu sic apparuerit, ut pallio velaretur caput, exclusis utrimque auribus, non aliter quam in mimo divitis fugitivi solent.' *Lipsius.*

14 *Per medicinas*] In medicinis, id est, *λαρπεῖσι* et in *τονστρίσι*, *κουπεῖσι* ac *μυροπολῖσι*, argentariisque, id est, *παραστάντων ἐργαστηρίοις*, ut plurimum solebant versari homines honestiores et otiosi, ut de rebus variis ibi sermocinando tempus fallerent. *Salmas.* *Gymnasio*] *Gymnasia* Romæ nulla fuisse ante Neronem, docet P. Faber jurisconsultus in *Agonist.*

22 *Quis hoc scit factum*] Sic ediderunt ex Camerariano, in quo tamen testantur *quis hoc* adscriptum recentissima manu, et in aliis codd. desiderari. Itaque multo malim, quod est in priscis codd. et in scripto vidimus, *Pr. Sic factum?* per interrogationem; cui belle respondet, *Ep. ego ita esse factum dico.* Gronov.

31 *Id adeo qui*] Qui hic capitur pro 'quamobrem;' vultque eo potissimum animadvertisse, quia inæolens aliquid videbat, retia sub vesti-

bos. *Grut.*

39 *Mendiculam*] *Regillæ* vesti opponit *mendiculam*, quasi mendicis convenientem. Quidam a voce 'meddix' derivant, quæ magistratum significat apud Oscos, teste Festo. *Douza.*

40 *An impluviatam*] Videtur significare, a similitudine impluvii vesti nomen esse factum: ut enlm 'vites impluviatæ,' sic et 'vestis impluviata,' de similitudine impluviorum dicitur, quæ ea figura est: ut 'quaternata,' quatuor quadrata lateribus undique corpus ambiat, quæ forma est impluviorum in cavædiis. *Gruter.*

42 *Quasi non fundis*] 'Impluvio' Epidicii, lepide opponit 'fundos' *Periphanes*: proinde ac si servus dixisset, captivam illam, quam *Stratipocles* demoriebatur, 'impluvio,' hoc est, impluvii pretio indutam fuisse: quod nemini mirum, sæculo præsertim suo videri debere ostendit: cum pleraque pars meretricum *totis* etiam *fundis*, hoc est, fundorum, quibus ab amatoribus damnosissimis muneratæ, pretio cultæ atque exornatæ per vias incedant. *Douza.*

44 *Illis, quibus*] Id est, 'meretricibus.' Sententia horum ista est: Tributum a magistratibus imperatum dicunt se pendere non posse amatores; pendant tamen majus meretricibus, totos, nempe, fundos. *Bozhorn.*

46 *Rallam*] A raritate texturæ sic dicta: cui opponitur hic 'spissa.' *Nennius.* *Linteolum casicum*] Parum et candidum: sic dictum, vel quod cædendo ad candorem pervenerit, vel quod oras circumcisas habeat. *Nennius.*

47 *Indusiata*] Varro de L. l. lib. iv. 'Alterius generis item duo; nnum, quod foris ac palam, Palla: alterum, quod intus, a quo Intusium: id quod Plantus dicit *intusiatam*.' Atque ita, per t scribendum esset. *Taubm.* *Patagiatam*] 'Patagium, aurens clavus, qui pretiosis vestibus immitti solet.' *Nennius.* 'Clavus' erat plagula, quæ

ab humeris in pectus demittebatur, ut erat *ἐνὶ πλάγι* Græcorum; ea clavis quibusdam consita erat, in senatoribus quidem, latioribus; in equitibus, angustioribus: propterea tota plagula ipsa vocabatur 'clavus.' Et 'patagium' erat honestis matronis, quod 'clavus' viris. Quod ipsum *ῥοπαῖον* clarat. Nam 'patagium' dictum, quod quibusdam quasi maculis et nœvis inspersum erat: *ῥοπαῖον* enim, nisi fallor, est morbus pestilens, quo correpti qui moriuntur, nullum indicium morbi relinquunt aliud, quam nœvulos in parte corporis. *Scaliger. Crocotulam*] 'Crocotula,' vestis erat mulierum, non virorum: et absque dubio ea est, quam Græci *κροκοῦλον* appellant. Et Maro, cum *Æn.* ix. dicit, 'Vobis picta croco et splendenti murice vestis,' crocotulum intelligit; ut effeminatos et semiviros incesasset Trojanos. *Turneb.*

48 *Supparum*] 'Supparus, lineum puellarum vestimentum, quod et subula appellatur,' Festus. Satis bene se habent vestium nomina a servo hic commemorata: nisi quod pro 'subminium' scribendum est 'subnimum.' Non est nomen vestis, sed allasit ad *subparum*, de quo præcessit; quasi diceret, 'subnimum' potius esse vocandam, quam 'subparam.' Ita scribitur pro *supparum*, quod erat vestimentum puellarum lineum, ut interpretatur Festus. *Salmas. Ricam*] Proprie virginum flammæum. *Turpilus*: 'Interea aspexi virginem in capite gestantem ricinam indutam ostrinam.' Græci poëtæ vocant *καλὴν ῥοπήν*. *Scalig.*

49 *Cumatile*] 'Coloris marini aut cœrulei, quasi fluctum similis, fluctus enim Græcis *κύματα*.' *Nonius.* Hic color Vegetio 'Venetus' dicitur, Lucretio 'Thalassinus.' Ego arbitror non ita vocatam esse ob colorem, sed texturam representantem fluctus, quæ et 'undulata' dicta Varroni apud *Nonium. Plumatile*]

'Vestis plumatilis est clavata aut ex clavis facta.' *Nonius. Cerinum*] Pro *cerinum*, veteres libri habent *garinum*, pro *carinum*, a *Siculo καρὸς* pro *καρπός*, quod est cerini coloris. Nam 'carinarios' alibi idem Plantus appellavit, qui eo colore vestes inficerent. *Salmas. Melinum*] 'Melinus,' qui mali Cydonii pallorem imitator: alioqui 'Melinus color' Plinio est candidus, a 'Melo' insula, cui peculiaris est, et ubi optimus habetur. 'Mellinus' vero 'color' (ut quidam hic legunt) a melle, ad fuscum accedens.

50 *Cani quoque*] *Cani* etiam nomen, quo antea appellabatur, quoque appellari debet, ademptum est: nonnulli enim canes 'Lacones' et 'Laconici' appellantur. Horatius *Epod.* vi. 'Nam qualis aut Molossus aut fulvus Lacon,' &c. Sed nunc vestes suas appellant 'Laconicas.' Quin et Horatius 'Laconicas purpuras' commemorat *Od.* ii. 18. *Lamb.* In vestis nomine imponendo ademptum esse cani nomen jocatur servulus, quia *Λακωνικὸν* genus fuit vestis pellucidæ, et 'Laconici' etiam canes noti. *Hesychius, Λακωνικὸς χιτὼν λευκὴ ἰσθμῆς. Ἀδελφῆαι κίβες* etiam cēlebres apud Græcos. *Salmas.*

51 *Hæc vocabula*] Ordo est: Hæc vocabula, id est, vestes ipsæ, subiungunt viros, ut ipsi auctionem faciant. 'Auctio' pro venditione, quæ sit per augmentum pretii: cum publica rerum, vel sine hasta, vel cum hasta in foro posita, sit venditio; et traduntur plus offerenti. *Budans.*

55 *Nec satis exaudiebam, nec sermonis fellebar*] Quamquam integram sermonis seriem non plene percipiebam; ex quibusdam verbis tamen, quæ arripiebam, facile quid loquerentur conjectura porro adsequi poteram. 'Falli sermonis,' dictum ut *Apul. Met.* v. 'curare corporis,' et 'cūrare interfectæ virginitatis.' *Colvius.*

63 *Rursum versum*] Vide notas *Amphitr.* v. 1.60.

71 *Aliquid calidi*] Livius lib. xxxv. 'Consilia calida et audacia, prima specie leta sunt, tractatu dura, eventu tristia.' *Aliquid calidi conducibilis*] Forte cati. Scriber.

73 *Catum*] Verbum hoc Sabinum esse Varro ait: et 'cata dicta,' apud Ennium, interpretatur 'acuta:' eoque Ælium Sextum esse nominatum, non, ut sapientem, sed ut acutum. Apud Cic. Tusc. i. 'Egregie cordatus homo catus Ælio' Sextus.' Servius a *calas*, *calore ingenti*, derivat. Et hinc 'Catones' dicti, auctore Plinio.

78 *Utitor*] Recte *utitor*; non *utimur*; nam *utitor* respicit Periphanem, cujus res agebatur: alterum vero, *reperitote*, in commune duobus dicitur. *Taubm.*

82 *Continuo arbitretur uxor*] Mihi displicent Lambiniana; potiusque dicere: continuo circumspiciatur uxor filio. Quod idem sic extulerit Plinius Epist. i. 14. 'Petis, ut fratris tui filium prospiciam maritum.' 'Arbitrari,' ad oculos refertur. Aul. iv. 1. 'Hinc ego huc et illuc potero, quid agant, arbitrarier.' *Gruterus.*

92 *Præstines*] Festus: 'Præstinare apud Pl. est emere, et emendo tenere.' Ita, 'destinare,' Most. iii. 1. de quo quidem verbo curiosissime hic Acid. Tamen expedire se non potest, quin cogatur tandem fateri, utrumque et 'destinare' et 'præstinare' esse quod Festus et Nonius consuevit. Sic et Fulgent. Myth. ii. 'omnia pretio destinata, fame moritur.' Sidon. Carm. 28. 'Post piratica damna destinaret Plenas mercibus institor carinas.' *Savaro.*

98 *Vive sapis*] Significat excellenter, aut admodum sapis. Sic 'vividus,' pro eo, quod alias 'vividus' dicunt, positum, estque acris, vegetus, vehemens. Virg. Æn. i. 721. 'Et vivo tentat prævertere amore Jampridem residas animos.' Lucr. lib. vi. 'Nimirum quia sunt in aqua permulta

vaporis Semina, de terraque necesse funditus ipsa Ignis corpora per totum consurgere fontem: Non tam viva tamen, calidus queat ut fieri fons.' *Gronov.*

100 *Suspicio*] Libidinis: vel te fidicinam emere, ut filium ab ea prohibeas. *Lambin.*

103 *Nam te illo non æque opus facto est*] Non est necesse, inquit Epidicus, *te illo ire*: sed alius allegandus est. Cui mox senex, *quid jam?* q. d. Cur ego non eo eam? Cui respondet servus: Ne te censeat filii odio aut æmulatione facere. Non coherent, nisi hæc lectio adseratur. Et animadvertendum est, hic se quasi corrigere Epidicum, dum antea dixerat, senem liberare fidicinam, eo prætextu, quasi eam amet. Mox ut existiment senes, hæc bona fide geri, et quasi sub manu nasci consilia, ait, 'Et repperi, hæc te qui abscedat suspicio:' nempe si ipse non iveris, sed alium miseris: ideo ait, *Te eo* (scil. *ire*) *non æque opus facto est*: etsi antea dixerim te liberare debere fidicinam animi causa. Et ideo senex subjicit, *quid jam?* quasi dicat, Cur mutas consilium? Sic profecto omnia erunt clarissima, quæ antea mera caligo. *Pistor.* *Ne te censeat*] Non leno, sed ipsa fidicina. *Taubm.*

106 *Hic erit optumus*] *Hic* (Apæcides: qui et iii. 4. legum et jurum conditor fictorque cluit) *poteris cavere*, &c. *Ap. Epidice, habes gratiam*: scil. quod me huic muneri adhiberi vis: sed operæ non est. Atque ita ad te erit ad Apæcidem. *Pistor.*

111 *Posse emi minimo minas*] Sic quidem libri. Sed vel invitis illis sermo Latinus dictat scribendum, *Ad quadraginta fortasse eam posse emi minimo minis*. Sic Suetonius Julio cap. 20. 'Campum Stellatæ agrumque Campanum divisit extra sortem ad viginti millibus civium.' Ita enim recte Casaubonus pro vulgata ac viginti. Sic idem Octav. 38. 'Super

triginta duobus iustos triumphos et aliquanto pluribus triumphalia ornamenta decernenda curavit.' Nam eodem modo dicuntur: 'curavit duobus decernendos super viginti,' et 'divisit millibus civium ad viginti,' et 'emi potest minis ad quadraginta.' *Gronov.*

118 *Atque id non decem*] Ita Columella II. 1. 'Pecuniam domini neque in pecore neque in aliis rebus promericalibus occupet.' Scilicet in re empti pretium ita occupatur et hæret, quo minus ad alium usum transferri queat. Ergo 'occupare pecuniam,' est fœnori locare, aut mercedi impendere, et quasi exercere, ne otio et inertia languescat. Cic. pro Flacco, et Verr. III. Et hæc 'pecunia occupata' dicitur. Contra, 'otiosa pecunia,' quæ domi latet, nec ullum domino fructum affert. *Taubm.*

SCENA III. 8 *Obseignato*] V. N. Cas. II. 1. *Armario*] Ubi pecunia adservatur. Cic. pro Cæl. 'Tunc aurum ex armario tuo promere ausa es?' Plant. Capt. IV. 4. *Taubm.*

6 *Ne ulmos parasitos faciat*] Parasitorum est mensas divitum attondere, et a divitibus semper aliquid abradere. Unde et Phocylides 'assentatores,' qui a parasitis non multum differunt, *τραπέζοκόποις*, mensarum tonsores, indigitat. Hoc igitur dicit Epid. Metuo, ne ubi senex resciverit me sibi verba dedisse, faciat ut ulmæ virgæ in meo tergo sint veluti parasiti, meumque corium omni ex parte attondeant. *Lamb.*

14 *Ab damno sene*] Πάθηκας pro infelici et multis damnis confecto. *Taubm.*

ACTUS III.

SCENA I. 3 *Per illam tibi copiam*] Ένεκα έκείνης εβροπίας quasi dicat: Non debet tibi in Epidico tanta copię spes esse, ut aliam propterea negligere velis. *Lamb.*

Delph. et Var. Clas.

8 *Quid illum ferre vis*] Videntur hæc repugnare superioribus: nam Chæribulus semper ita locutus erat, quasi desperaret de nummaria ope per Epidicum accipienda. Itaque ordinant aliter personas, et hæc verba dant Chæribulo, sequentia leviter mutata Stratipocli. Ego vero ista, ut exstant in vett. libris, satis mihi capere videor. Nam quæ prius minabatur Epidico, pro sua spe ac necessitate dixerat. Nunc conversus ad Chæribulum: Tu vero recte pro tuo ingenio proque copia, qui etiam de illo nihil nobis promittis. Quid enim potes expectare, ut ille ferat, quum tu ipse tantis in opibus amico egenus es? *Tibi* eleganter *παράδει*. Ut in Anularia III. 6. 'Ego te hodie reddam madidum, sed vino, probe; Tibi cui decretum est bibere aquam.' Sic enim scripti, ubi subjecerunt *Te*. Et vidit hoc Aciadius. Intelligitur 'dico.' *Gronov.*

10 *Verum aliquid*] Ridicula hominis nihil habentis quod promittat oratio. *Lamb.*

13 *Muricide*] Male in editis *murricide*, quod Scaliger pejus exponebat, quasi *μυρρίκων*. Hoc est et *muricida*; nec enim 'muricidas' magis dicitur quam 'parricidas.' Legendum est, *murcide*. 'Murcus, murcidus,' et 'flaccus, flaccidus.' 'Murcus' veteribus idem quod ignavus. Hinc extremis Latinitatis temporibus 'murcos' appellabant joculariter, qui sibi pollices præciderant, ne militiæ nomen darent. Ammianus: 'Nec eorum aliquando quisquam ut in Italia manus martium pertimescens pollicem sibi præcidit, quos joculariter murcos appellant.' Inde igitur 'Murcia' murcorum et murcidorum, id est, ignavorum Dea. Servius: 'Alii Murciam a 'murco,' quod est murcidum, dictum volunt: pars a Dea Murcia, quæ, cum ibi Bacchanalia essent, furore sacri ipsius murcidum faceret.' *Murcia* unum ex Ve-

Plant.

6 F

neris cognomentis, non ipsa amoris Dea, ut 'viscata,' 'verticordia,' 'calva,' et similia. *Salmas.*

13 *Blatis*] 'Blatire' et 'blaterare,' auctore Nonio, est confingere, aut incondite et inaniter, vel ut Festus, stulte et percipide loqui; a Græco βλάττει. *Junius.*

15 *Nec mihi plus adjumenti ades*] Gaudent in omnibus Mss. esse, nec mihi plus adjumenta des: et dicendi rationem aiunt sententiamque apertam esse. Et scribit quidem Gruterus ita esse in omnibus Pall. sed quod tacet, in optimo Camerariano alterum esse, (quem plerumque solet seorsum V. C. titulo ponere) intelligimus ex eo, quod istud secutus est. Id quod diserte affirmat in suis excerptis Pareus. Est in eo et sententia aperta et dicendi ratio multo doctior. Nam 'adesse' est positum, ut 'adesse' dicuntur advocati, qui præsentiā commodant. 'Adjumentum' autem vel 'plus adjumenti' dicitur per appositionem, quam vocant grammatici, ipse, qui debebat esse adjumento, ut 'auxilium' pro auxiliante. Tu quidem ades mihi, sed tua persona non plus est adjumenti mihi, quam ille, qui nunquam natus est. Alioqui non absurde conjiceret, *adjumentod es.* Gronov.

SCENA II. 1 *Fecisti jam officium*] Dum mihi pecuniam emendæ fidiciæ dediisti. Ego etiam meum servi officium faciam, et te pecunia intervortam, senex. Nam ita sentit. *Lamb.*

2 *Hoc quidem*] Δευτερεύς argentum in marsupio. Et hæc jam secum solus loquitur.

3 *Hoc oppido*] Hæc spectio albi asperique nummi valde scenam juverit.

6 *Ut facilem*] Ἐλαττωκὺς: quam facilem præbuit senex se noster et impetrabilem! *Camer.*

7 *Ut importem*] Allegoria, ducta a more veterum Rom. qui solebant

commeatum ad exercitum in coloniam aliqua positum præsidii causa, impositum auspicato portare; idque auspicato faciebant, ne interciperetur. *Lamb.*

13 *Perenticidam*] Analogia suadet scribendum esse *pericidam*. Sicut enim a 'pater' dicitur 'paricida,' a 'parens,' 'parenticida,' a 'Deus,' 'Deicida,' (quomodo Judæum haud raro vocant veteres Christiani) ita a pera, 'pericida,' qui peram exenterat, evacuat, et sic quasi occidit. Neque sic peribit Plautio, quem expat, jocus, qui est et manet in ambiguo vocum, 'paricidæ,' et 'pericidæ.' *Bozhorn.* *Perenticidam* recte se habet, et melius versui convenit quam *pericidam*. Præterea omnes libri ita legunt. Cogitandum est Plautum multa talia fingere sine ulla analogia et ratione. Satis illi fuit quod vulgus intelligere posset nomen illud a 'pera' factum esse, et lusiisse auctorem in ambiguo vocum 'parenticidæ,' et 'perenticidæ.' *Salmas.*

15 *Peratim ductitare*] Mallem ego *peratim ductitare*; ut significaverit Epidicus, nihil curare se vulgo usitata 'dicendi genera, aut protrita vocabula rerum,' in quibus est illud, quod servi non nauci protinus triumphum se commoverisse, vel saltem ovatione dignos deputant, si forte herum suum *peratim*, id est, perpauxilli argenti modo, et quantilli peræ unius laxitas sit capax, defraudaverint. Etenim sic *ductitare* expono: quasi dicas, argento circumducere. Suspicioque omnem sententiæ istiusce argutiolam in duobus adverbis illis, *peratim* et *folliisim*, hoc est, in modi sive mensuræ ejus differentia, quanta inter 'peram' et 'follem' est, consistere. *Donza.*

21 *Ea jam domi est pro illa*] Miratur Dissaldeus, quomodo puella dicatur domi esse, quam primum in ædes ait intromitti scena sequente: et multa molitur corrigendo. Sed

hæc verba sunt accipienda de altera fidicina, quam prius amaverat Strattippocles, quæ introducta erat pro filia. Et forte sic Plautus scripsit, *pro filia*, inquam; nam testatur Gruterus istud esse quidem in Cam. sed manu secunda. Alii codices *pelis*, vel *pellis*. Gronov.

23 *Quasi quoi emeret, caveat*] Quasi caveat ei, cui emeret, nempe Periphani. *Caveat*, id est, satis accipiat a lenone prædibus et prædiis. *Lambin.*

30 *Minas se habere quinquaginta*] Atqui de 'triginta' tantum constat ex ult. scena. Quærit Acidalius colorem et velum, quo tegat æconomiam hunc errorem: sed ntrum invenerit nescio. Dicamus interea, Epidicum vernili ingenio et jactantia summam apud alios verbis exaggerasse: quod solet fieri.

36 *Dolosam*] Falsam, et aliam ab ea, quæ jam domi est: non illam, quam se empturum putat senex. *Lambin.*

37 *Docta*] A me fallacis instructa. Terent. Eun. 'perdocta est probe.'

SCENA III. 1 *Non oris causa*] Seneca Nat. Q. 1. 17. 'Inventa sunt specula, ut homo ipse se nosceret. Multa ex hoc consecuta: primo sui notitia; deinde et ad quendam consilium. Formosus, ut vitaret infamiam; deformis, ut sciret redimendum esse virtutibus quicquid corpori deesset; juvenis, ut flore ætatis admoneretur, illud tempus esse discendi, et fortia audendi; senex, ut indecora canis deponeret, et de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit, nosmetipsos videndi.'

8 *Perspicere possent cor sapientiam*] *Lege, sed qui perspicere possint cordis copiam, Igitur perspicere ut possint cor sapientiam.* Scriv. *Cor sapientiam*] Ab interpunctione laborat locus. Scribendum: *sed qui perspicere possent cor, sapientiam, Igitur perspicere.* Et intel-

ligendum ex superioribus, 'sapientiam habendum speculum fuit; igitur, id est, ea causa vel gratia, ut perspicere possent cordis copiam, sive quid sapientiam habuerat in corde. Vide Observ. III. 29. Gronov.

7 *Vel quasi*] Id est, *avrlas*, exempli causa; ut ego ipse, qui, &c. *Quasi*, pro 'quemadmodum.' *Taubm.*

10 *Solida*] Istud *solida* converti debet ad *malefacta*. Sic Seneca alibi, 'solidam' vocat 'nequitiam,' quæ radices egit. *Gruter.*

12 *Fuit conducibile*] Scil. tale speculum habere.

13 *Cum præda*] Venit cum fidicina filio erepta. Ita quidem senes arbitrantur; sed falso. *Lambin.*

16 *Suppetunt*] Id est, succedunt, eveniunt, expetunt, ut Asin. 1. 1. 41. Pseud. 1. 1. 106. *Gronov.*

19 *Siris*] Pro 'siveris' a 'sino.' *Taubm.*

22 *Disvertunt*] Id est, differunt, diversi sunt. *Gronov.*

25 *Tempore*] Tempestive ante filium sumus mercati, J. Gulielm. Verisim. II. 19. *Tempori*, idem quod opportune, tempestive: idemque efferebant *tempore*, ut 'heri,' 'here,' 'luci,' 'luce.' V. N. Pers. v. 1.

29 *Graphicum*] 'Græphicus,' ad unguem factus, ut Horat. venustus scitoque ingenio, et quasi pictoris manu expolitus. *γρᾶφειν*, *pingere*; *γρᾶφῆς stilius*, *penicillus*. Scalig.

30 *Non caru'et aure contra*] 'Væ nire contra aurum,' est magno vānire: ita enim veteres semper fere dicebant, metaphora a lance momentanea, in qua appendebatur *æs*, nam quod præponderat, id *contra* esse, hoc est, *ἀντιπένειν* dicebant. Inde 'æs contrarium' vocabant 'æs grave,' auctore Festo: scilicet *ἀντιπένον*. *Scaliger.*

36 *Ipse illi*] Epidicus fidicinæ.

40 *Stolidum*] 'Stolidi' vocantur non tam stulti et excordes, quam tetri et molesti, illepidi, quos Gr.

μοχθηροὺς καὶ φορτικοὺς dicunt: Ter. Scaurus: 'Bardus a turditate ingenii; a Græco, quod illi tardos βραδεῖς appellat,' auct. Festo. Videtur translata verbum a re rustica. 'Stolones' enim vocant agricolæ in arboribus fruticationem inutilem, inquit Plin. i. 1.

48 *Albis dentibus*] Significatur cachinnatio, et risus effasior; in quo dentes denudantur. Camer.

52 *Pugnis memorandis meis*] Sic omnes scripti. Scioppius *memorandus*, quia apud Apuleium invenit 'dolo memorandi.' Sed aliter Apuleius, aliter Plautus eo verbo utuntur. Nam *pugnis memorandis meis* est pugnas meas commemorando. Persa i. 1. 'Ita fio miser quærendo argento mutuo.' Sic Cicero et Livius passim. Gronov.

53 *Erudicibam*] Ita Horat. in Arte, de odioso recitatore: 'tenet occiditque legendo.'

55 *Undantem chlamydem*] Habitum incessumque gloriosi nimis poligraphice expressit: ab Afranio item adumbratum, in Pompa: 'Tene tu: in medio nemo est: magnifice volo fluctuatim ire ad illum:' ubi 'fluctuatim' pro 'jactanter et solute' sumptum exponitur a Nonio. 'Vestis undans' hic est, quæ incessu crispatur, præsertim dum succussatur corpus: qua ratione 'undantes habenas' dixit Virgil. *Æn.* xii. 471. quasi undatim crispantes, dum ab auriga commoveretur. *H. Jun.* Contra de incessu modesto ac minime superfluo perelegantia sunt illa Petronii: 'Quo oculorum mollis illa petulantia? quo incessus tunc compositus, et ne vestigia quidem pedum extra mensuram aberrantia,' &c. Seneca *Nat. Q.* vii. 31. 'Tenero et molli incessu suspendimus gradum.' *Womver.*

SCENA IV. 1 *Cave*] Servum suum anteambulonem alloquitur miles. *Borhorn.*

2 *Platenius*] Non dubitamus no-

men illud populi corruptum esse, itaque rescribendum, *Senex ubi habitat Periphanes Plothenius. Plothenius* est Πλωθεινός ex Egeide tribu. Stephanus: Πλωθειά δῆμος Ἀθηναίων φυλῆς ὁ δημότης, Πλωθεινός, καὶ Πλωθεός. *Petitus.*

8 *Tranquillum locum*] Captant vocabulum *tranquillum* et tanquam rem arcanam proferunt Periphanem man vel de gloria certare malle. Sane *τὸν tranquillum* eleganter et non trito more pro comodo, vacuo, nihil ubi sit impedimenti, ubi non obloquatur. Sed certamen, quod minatur juxta ignaves et gloriarum pleous, ad ignavam et gloriarum plenum, omne est verborum, non manus, ideo 'de illius ore sunt sordidæ;' nimirum dum alter contra majores explicat. Hæc est tempestas, quæ ostentatori tranquillum non sinat: nil majus aut gravius. Gronov.

16 *Manibus demissis*] 'Fugere demissis manibus,' est contentissimus cursu fugere; nam tales solent manus dimittere et jactare: quod Græci dicunt παρασελῶν τὰ χεῖρε. Aristoteli est περὶ τὴν παρασελῶντα. Contentins enim currimus, manus demissas habentes, et circum latera jactantes. *Cassab.*

19 *Cui centones sarcinas*] Assentior illi, qui voluerunt *sarcinus*, vel ob Lucillii locum, 'sarcinatorum esse summum, suere centonem optime.' Sautur et 'sarciuntur' centones, non 'sarcinuntur.' Isidor. Orig. i. 38. 'Centones apud grammaticos vocari solent, qui de carminibus Homeri vel Virgillii ad propria opera, more centonario, ex multis hinc inde compositis in unum sarcinuntur corpore ad facultatem ejusque materiam.' Quæ ille descripsit ex Tertulliano de præscriptionibus cap. 39. 'Homero-centones etiam vocari solent, qui de carminibus Homeri propria opera more centonario ex multis hinc inde compositis in unum sar-

ciunt corpus. Et utique fecundior, divina litteratura ad facultatem cujunque materiam.' *Gronov.*

26 *Molestum non est nisi dicis*] Sic codex unus, et explicat Gruterus: molesta non erit oratio, si dixeris quæ ego velim; sin quæ tu velis, erit molesta. Camerarius, *mihi si dicis*; Douza, *nisi dicis quid velim*; Guelimins, *Non: adepol scio. Molestum non est mihi, si dicis*; Dissaldeus, *scio molestum non esse*. Post omnes velim, *Non adepol scio, Molestumne sit, nisi dicis quid velis*. Haud possum tibi dicere, molestumne sit futurum an non, nisi prius loquentem audiero. Præ se fert enim, se nec scire nec divinare, quid miles esset dicturus, etsi satis aspiciabatur. *Gron.*

28 *Habeas*] Nulla hic opus mutatione quam vult Dissaldeus. Nondum quidem Periphani de pretio cum milite convenerat; philomachus subintelligitur. Habeas, inquit, illam, ubi mihi pro illa, quæ emptæ mihi est quinquaginta minis, argentum solve-
ris. Boethorn.

23 *Possidebit mulier faxo ferias*] Miles dixerat, se fidicinam facere velle libertam suam. Periphanes respondet: mulierem possessionem militis ferias, si pro ea, ut oportet, satisfecerit. 'Ferias' hic sunt, quas herus servæ facit, ea libertate donata. Sed et addit Periphanes futurum id ea lege, si miles ex agro Attico fidicinam exoneret, id est, alio evehat. Metuebat enim Periphanes, ne fidiciæ in Attica manentis amoribus filias perderetur. 'Ferias' dicuntur, remissio laboris. Ita induciæ, 'belli ferias.' *Possidebit ferias tuas*, quas tu illi facies, libertate donatæ, a servili opere et labore immuni. *Boethorn.* Legendum, *Tuas residebit mulier faxo ferias*, id est, tibi mulier feriabitur, tibi cessabit, tuas ferias celebrabit. 'Residere ferias' dicebant pro feriari, quia resides manebat per feriarum tempus, nec quicquam operis faciebat. Idem Plautus in *Capteiv.*

III. 1. 'Venter gutturque resident esuriales ferias.' Citant ad eum locum interpretes locum ex Cicerone de Leg. II. qui vulgo corruptissimus est. Sic enim legitur: 'Denicales ferias, quia residentur mortuo.' Imo scribendum: 'Nec vero tam denicales quæ a nece appellatæ sunt, quia residentur mortuis.' In sequenti versu apud Plantum scribi quoque debet, *atque ita profecto, ut eam ex hoc exoneres sacro*, pro agro. Sacra semper cum feriis, et feriam cum re sacra quæ in his fiebat. Cum igitur dixisset, si sibi sexaginta a milite denumerarentur minæ, futurum ut ea mulier quam petebat, ejus ferias resideret: addit, atque ita quidem ut exoneret eam ex hoc sacro, id est, ex sacro senis; cum non amplius ejus residere deberet ferias, sed militis cui dabatur, ut enim coleret. Dabis, inquit, mihi pro ea sexaginta minas, ut tuas residere possit ferias, et meo sacro liberetur. *Tuas residebit ferias*, id est, tua erit; et de feriis intelligit privatis, quæ a solis domesticis celebrabantur, ut erant dies natales, denicales, et alim. Festus: 'Privatæ feriam vocantur, sacrorum propriarum, velut dies natales, operationes, denicales.' Quæ igitur alicujus residet privatas ferias, ejus est propria et domestica, vel ancilla. Inde explicandus ille versus. *Salmas.*

34 *Ut eam ex hoc exoneres*] Q. d. meam domum edaci et inutili muliere, tanquam onere levis. Vel 'agrum' accipe, pro tota terra Attica; et est hypallage, pro hunc agrum ea exoneres. *Lamb.*

36 *Conciliavisti pulchre*] 'Bene, ac pulchre conciliare,' est vili emere: contra 'male conciliare,' caret magno pretio. Omnis enim conventio est conciliatio. *Donatus.*

37 *Fides*] Citharam.

53 *Nihil: sic suspicio est*] Sic quidem Langianns. Sed Cam. et Pall. *70 nihil* ignorant: ignorat et ille, qui Boethornii fuit, Nec ullus huic voci

hic usus est. Quin et videtur ex personæ vocabulo *Mil.* nata. Taubmano suum os et hypocrisin remittimus. *Gronov.*

68 *Qui me emunxisti*] Metaphora servilis et jocosa. Græcis ἀπομόρττω. Me, tanquam puerulum, cujus nasus mucoris plenus, omnisque consilii expertus est, delusum argento spoliasti. *Phorm.* iv. 4. 'Emunxi argento senes.' *Lamb.*

66 *Athenis Atticis*] Ut distinguat ab aliis Athenis, quarum quinque aut sex recenset *Stephanns.*

79 *Flagitio*] Id est, efflagitatione, convictio seu pipulo potius, et quidem muliebri: non, dedecore; ut vult *Monstroliensis.* *Douz.* V. N. *Merc.* ii. 3. et inprimis *Curc. act.* iiii.

80 *In tantis positus sum sententiis*] In sex septem interpretationibus, quas afferunt, nulla vera. 'Poni in sententia' est præscribi sententiæ auctore. Solebant autem psephismatibus et decretis liberarum civitatum præponi nomina illorum, qui eorum auctores fuerant. Inde apud *Demosthenem*: 'Ἐπὶ ἄρχοντος Μησιφίλου, Ἐκατομβαιῶνος ἔργα καὶ νόμοι, φυλῆς πρωταγενοῦσης Παρθιονίδος, Δημοσθένους Παιανιδῆς εἶπεν.' Et rursus: Πρωταεὶς φυλῆς Ἰππόδοτονίδος, Ἀριστοφῶν Κολυττεὺς πρόεδρος εἶπεν. Hinc illud apud *Gellium* xviii. 3. 'Quod si proba ista hæc et honesta sententia est, quæso vos, non sinamus eandem de honestari turpissimi auctoris contagio.' Vide reliqua et nostrum quartum *Observationum.* Est ergo, qui in tantis positus sum sententiis, cujus in sententiam toties populi psephisma factum et nomen meum præscriptum habuit. *Gronov.*

85 *Atque me minoris*] Susplicari possumus, hæc ex alienius priorum poetarum fabula quapiam, jocosè inserta a *Plauto.* *Camer.*

86 *Fictor, conditor*] 'Juris conditores,' dici jurisconsultos, quibus auctoritas a principe data erat jura condendi, obviā satis est. Credo tamen

ita ambigue id prolatum a *Periphaæ* ut *conditor* penult. longa intelligi posset, respectu ad 'jurium' notionem vulgarem. In eadem ambiguitate videtur inisse et *Arnob.* i. vii. 'Cupientes addiscere, quid cum pulvis Deo sit, quid cum libis, quid diversis cum farribus confectionis jure multiplici atque impensarum varietate conditis.' *Douz.*

88 *Sapientior* ** *manubrio*] *Lacuna* potest variis modis repleri, sed sensus idem erit, qui ex lectione *Lambini* efficitur, quem satis probo. Posset enim legi, *Malleum, Sapientior quasi dicas manubrio.* Scribitur in antiquis editionibus, *Malleum sapientior ut est male hærens manubrium.* Si hæc vetus lectio, ex ea optima et elegantissima posset elici sententia, ascribendo, *Is etiam sese sapere memorat, malleo Sapientius ut sit male hærens manubrium.* Illo vero, inquit, cum adeo sit fungus ac stupidus, etiam sese sapere prædicat, ut si manubrium, male hærens, diceret se malleo sapientius. *Mannbrium* quidem sapientius malleo, quia sine manubrio inutilis malleus. Et potest jactare manubrium se magis sapere quam malleum. Sed male hærens manubrium incommodum est atque inutile, ac falso id jactat quod sit sapientius malleo. Talis erat ille senex, qui se sapere memorabat, cum a servo delusus esset. *Salmas.* *Malleum sapientior manubrio*] Vix est, ut hic aliquid supplendum existimemus, nisi ab ingenio prudentis lectoria. Absque menda aut vitio ullo accipio proverbium in duos æque stolidos et stultos, quorum alter nimio plus sibi sapere videtur. Nam et malleus et manubrium, sapient tantundem, id est, ambo nihil. Et, ut alia sunt ruri, alia in foro nata, sic hoc videtur ab officina exilisse, et inter operas fabriles initium habuisse. Nihil facilius et propius, quam ut verba *Plauti*, ut nunc sunt, accipiamus prorsus quasi essent: 'Is etiam sese

sapere memorat, quod est perinde, quasi dicas Malleum sapientio rem manubrio.' Gronov.

ACTUS IV.

SCENA 1. 1 *Miser ex animo*] *Miser* subintelligitur 'homo,' quod ἀνδρὸς κοινὸν repetendum. Sic ergo legendum, *Si quid est homini miseriarum, quod miserescat miser ex animo, Id ego experior.* Si quid miseriarum homini eveniat, quare ex animo doleat, id ego experior. Hæc scripseram, cum in codice Ms. Salmasiano nostroque τὸ ἐστ, quod in vulgatis repetitum hoc versiculo legitur, abesse deprehendi. Et abesse debet, a scilicet repetitum. Bozhoru. *Si quid est homini miseriarum*] Alterum est sane ignorant scripti, non tamen posterius, sed prius. Sic enim omnes, *Si quid homini miseriarum:* etiam ille, in quo se id abesse scribunt deprehendisse: sic et Palatini. Sed quomodo interpretantur *miserescat, doleat?* Imo 'miseresco' est misereor: 'miseresco tui' et 'miserescit me tui' est misereor tui, et miseret me tui. Sic Terentius et Virgilius loquuntur. Ergo scribendum, *Si quid homini miseriarum, quod miserescat miseri ex animo, est, Id ego experior.* Sensus, ob quod miserescat vel misereant homines istius miseri ex animo: quo is miser mereatur misericordiam. Postremum, ut in Stichis, 'Credo ego miseram fuisse Penelopam, Soror, ex animo.' Truculent. II. 2. 'Ut miseræ matres sollicitæque ex animo sunt.' Gronov.

4 *Mentem animi*] Præstantissimam et intimam animi partem: ὅς ἐν σέμῳτι δῆψ, ὁτὼς τοὺς ἐν ψυχῇ, inquit Aristot. Hæc autem sæpiissime ita conjuncta a bonis scriptoribus leguntur, 'animi vix mente videtur.' Catullus, 'Mens animi tantis fluctuat ipsa malis.' Passerat.

5 *Hostium est potita*] Capta est ab hostibus, ita vs. abhinc 30. item Capt. I. 1. ubi notas vide: ita, 'potiri he-

rorum,' est in herorum potestatem venire. 'Potiri mali,' pro opprimi a malo, et in ejus tanquam potestatem venire, dixisse Terent. Phorm. III. 1. J. Gulielm. docet.

7 *Ipsa se miseratur*] Miseram se misere ac dolenter prædicat sive lamentatur. V. N. Rud. I. 3.

9 *Illi hospitio usus*] Nihil mutandum in hoc versu, sed sola interpunctione adhibita sanandus, hoc modo, *Credo ego, illi hospitio usus: invenit.* Nominaverat Periphanem mulier perigrina priusquam eum videret. Dicit Periphanes, hinc mulieri, ut opinor, hospitio usus, id est, opus est. Et per ironiam addit *invenit.* Videtur, inquit, hospitium hæc querere, et meo velle uti cum me nominet. Invenit hospitium quo opus habet. Sed ironice hæc dicit, invenit scilicet id quo usus illi est hospitium. Salm.

14 *Pudicitiam pepulit*] Id est, virginitatem mihi eripuit. Livius, 'Expugnavit decus muliebres:' quod Apul. 'interficere virginitatem' dixit. Taubm.

22 *Quod credidisti, reddo*] Nempe 'salutem:' quam abs te quasi creditam accepi. Bacchid. 'Quin tu primum reddis salutem, quam dedi?'

25 *Interpretari*] Interpretem fieri. Douz.

26 *Mira memoras*] Scilicet cum dicis me scite loqui: cum id a natura fæminarum absit. Lamb.

27 *Ah, guttula*] Vide Adag. 'Adspersisti aquam,' et not. Milit. IV. 8.

30 *Obseviati gravem*] V. N. Trucul. II. 6. 'Qui vim, magni doloris per voluptatem tuam condidisti in corpus,' &c. Eleganter et honeste solent veteres agriculturæ vocabula transferre ad rem voluptatum: de quo dicit Asin. V. 2. Amphit. II. 2. et alibi.

32 *Compotem*] Id est, plenam.

33 *Quid est quod vultus te turbat*] Princeps codicum, *quod duobus*; unde plerique posteriores librarii fecerunt *quod digitus*, frustra arreptam et ex-

plicatum viris doctis: quum non aliud id significet quam *quod voluit*, ut vidit Gruterus. Sed præterea scribendam suspicor, *quod voluit se turbat tunc*. Gronov.

38 *Ille eam rem*] In omnibus libris, nisi quos Lamb. et Douz. depraverunt, est, *Meus servus eam rem sobria et frugaliter Accuravit, ut alias res ille est impense improbus. Alias res, τὰ ἄλλα*, ceterum, sive quod ad ceterum attinet, cetera, ad cetera: pro quo simpliciter dici poterat, *alias*, quod valgo perperam pro adverbio habetur. Schopp.

41 *Acropolistidem prodire*] Camera-rius censet hoc non oportere esse nomen filie Periphanis, quum sit fidei-ae alterius, amicæ Stratippocles: et suspicatur legendum *Telestidem*, vel *Acrotelestidem*. Cui multis verbis, nulla ratione, repugnat Lambinus. Acropolistis vocabatur fidei-ae, quam prius amaverat Stratippocles, et nunc ab eo fastiditam paullo ante petebat miles ab sene, qui eam filiam putabat: quod non nosciebat Camerarius. Eodem nomine apud maugonem vel venditorum erat appellata, quam nunc amabat Stratippocles, et mox esse cognoscit sororem suam. Eodemque nomine putabat esse Periphanis fidei-ae ab Epidico conductam, quam jussu erat emi senex pro amici filia. Unde tot Acropolistides? Quid affert momenti ad rem idem tribus personis attributum nomen? Deinde ubi agnoscitur ab Epidico Periphanis filia, v. l. 30. constanter omnes omnino scripti codices, *Telestidem*. Ergo non dubito, quin hic vera sit altera Camerarii suspicio, et *Telestidem* legendum, non *Acropolistidem*. Sed et liber optimus, *Eho istine Canthara jube, sine τῇ statim*. Scribe, *eho, istine*, *Canthara, jube Foras Telestidem prodire filiam ante odis meam*. Præcedenti quoque versu delevimus τὸ *vi-vere*, quod in nullo est scriptorum: sufficit, *Fas videam si me vis*; nempe videre salvam: vel etiam, *Eho, i statim*

Canthara. Nam illud dictant et alii codices. Vossian. 2. *cantari statim*; Voss. 3. et Junianus, *Canthara i statim*. Gronov.

SCENA II. 8 *Ornatum immutabilem*] Sicut hæere hic non debebant interpretes, ita feriari potuissent correctorum manus. 'Immutabilis' derivatur ab 'immuto,' ubi in vim augendi habet. *Immutabilem* vero potius dixit, quam 'immutatum'; quia non tantum filie habitus et ornatus mutatus, sed et iudicis mutandus erat: cum olim, sicut et nostrum ætatis petulantia, vestitus ornatusque, præsertim fœminarum, certam formam, vel modum, ut nunc loquuntur, non haberet in quo consisteret. Sic venuste a Calpurnio Ecl. II. dicitur, 'mutabilis arbor:' 'Mutabilis indinet arbor Ignotas frondes, et non genitalia poma.' Mutabilis arbor, quæ alienis frondibus et ramusculis subinde insertis aliter atque aliter comitur. *Boxhorn*.

9 *Aliter cutuli*] Vult mater: quemadmodum nemo ambigit hæsitatque in hisce distinguendis bestiis; ita neque se dubitare hanc mulierem aliam esse a filia sua. *Taubm*.

22 *Plaustrum perculi*] Id est, everti ac perturbavi rem, falsa emptione. Donatus rusticum ait proverb. 'Pæne plaustrum perculi:' ubi ait Eunucho servus, 'Perculeris tu jam me,' id est, impellendo perturbaveris. Festus: 'Plaustrum perculi dicebant antiqui ab eo, qui pede onnata plaustra perculit, id est, evertit: quod postea abiit in proverbium.' Camer. Accipiendum enim semper de eo, qui evertit ac perturbat rem. Verbum 'perculeris,' est, ut grammatici loquuntur, potentiale; hoc est, 'pæne perculisti:' ἤδη πρᾶξις, ἤδη πρᾶξις ἐν µε. Scalig. *Plaustrum perculi*] Proverbium rusticum, cui originem dedit aliquis male sedulus et opera vehemente, qui plaustrum inæquale et altera rotarum im altiore orbita depresso inclina-

tum, veritus, ne in eam partem procumberet, saboundo tam immodice levavit, ut idem plaustrum in alterum latus everteret. Sic Periphanes queritur, se dum sustentare ac suffalcire rem, domumque cupit, tam prompte obnixoque egisse, ut eandem affligerit. *Gronov.*

34 *Circam*] *Circam* interpretantur 'veneficam'; nec vere, nec apta. Nemo scilicet homo patrem suum, nisi matris testimonio fidem habeat, agnoscere potest. Fatetur Telemachus *Odyss. A.* Quos autem Venus volgivaga et *πάρις* varie procreavit, iis nec mater ipsa certum patrem assignare potest. Sed evenit etiam, ut quis aliquando nec patrem noseat. Solem unicum certe sibi sciat parentem. Hominem enim a Sole et homine generari, physici affirmant. Sic eleganter et acute ludit comicus in nomine Circes, quæ Solis filia: itaque fidicinam Solis filiam nuncupavit: quia, ut Circe fingitur Sole pregnata; ita hæc fidicina, quam et pater et mater nosse negabant, Solem sibi tantummodo parentem poterat nominare. *Rigalt.*

ACTUS V.

SCENA I. 3 *Illi caperat frons severitudine*] *Caperat* pro 'caperatur,' id est, rugis contrahitur, et asperatur. Tractum a caprorum frontibus crispis, auctore Nonio. Vel a cornuum caprinorum similitudine, ut Festo placet. Hinc 'frons caperata,' pro tristi et severa.

4 *Si undecim Deos*] Duodecim Dii magni sunt, quos Cicero *tralate* 'Deos majorem gentium' vocat; et quorum nomina hoc diaticho inclusit Ennius: 'Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars, Mercurius, Jovi', Neptunus, Vulcanus, Apollo.' Duodecim illi Dii, Enniane hoc diaticho inclusi, *ποῦροι* sunt secundum Gentium credulitatem, *ἀόρατοι* vero magnam partem sunt. ac visibiles

juxta Platonicos. Hos *ποῦροις* veteres philosophi appellarunt, quod sola mente eorum nomen comprehenderetur; potentia vero intelligeretur ex iis rebus, quæ humanis uibus necessarias invenissent ac prodidissent. Septem quidem ex his qui planetæ *ἀράχοντα* sunt, in sphaeris propriis singuli fixi inerrabant. Reliqui tamen hand minus suas sphaeras habere crediti, per quas et noscebantur. Sallustius sphaeram duodecim illorum Deorum in superiores et inferiores dividit. Sex superiores ponit Jovis, Martis, Apollinis, Mercurii, Veneris, Dianæ, quibus adnumeranda Saturni, quæ communis est et Cereris: item Æther, qui Minervam adsignatur. Reliquæ quatuor inferiores ab eo censentur: Terra Vestæ, Aqua Neptuni, Ignis Vulcani, Aër Junonis. Hæ decem sphaeræ sunt, restant duæ Saturni et Ætheris: hanc occupabat Minerva, illam Ceres. *Salmæ.*

10 *Defloccati senes*] Id est, calvi: sumpta metaphora a vestibis, quæ fratillos suos, id est, villos ambebant: quæ et 'decotes,' sive 'decutes,' id est, detritæ dicebantur. *Scal.*

11 *Copulas secuncias*] Vetus codex Camerarii habet *copulas secuncias*; placeret legi cum Scaligero *secuncias*, qui recte interpretatur æquipollicem crassitudinem. Lectiones alim omnes negatoræ. Melius tamen putem scribi *copulas secuncias*, pro 'semunciaris,' id est, copulas quibus clitellæ religantur in mulle elitellariis. Nam 'semuncia' exponitur in Glossis *καθῆλων*, id est, clitellæ, et eorum mentio apud Catonem de R. R. *Salmæ.*

13 *Quippe ego, cui libertas in mundo*] Quasi dicat: Quidni ego bonum animum habeam, cui libertas parata est domi? Ironia servilis. 'In mundo esse dicebant antiqui, cum aliquid in promptu esse volebant intelligi,' Festus. *Lamb.* *Libertas in mundo*] Homo bonus, qui allevit, Epidicam non ali-

ter se liberum fore putare, quam si fugiat, et fiat κοσμοπολίτης, adeo infrequens lector Plauti fuit, ut nesciret, quid esset toties ei frequentatum 'esse in mundo.' Gronov.

14 *Gravastellus*] *Gravastellus* rectum est, et idem plane est, qui et 'ravastellus.' 'Gravus' idem quod 'ravus,' qui ravi est coloris. Sic 'gnavus' et 'navus' idem; 'gnavus' et 'nævus'; 'gnosco' et 'nosco'; 'gnatus' et 'natus.' Quod dicitur 'gravedo,' a qua 'gravedinosi,' quæ est κόρυζα, id verbi non est a 'gravitate,' sed dicitur pro 'ravedo,' vel 'ravidio,' quod idem est ac 'ravis,' nempe κόρυζα. 'Gravus' igitur et 'ravus' idem. Unde 'gravaster' et 'ravaster,' ut calvaster. Unde *θροκοροστωδον*, 'ravastellus' et 'gravastellus.' *Salmas.* Video ut defendat hanc vocem δ *πδν* et intercipiat conjecturam Menrsii, *ravastellus*. Scio etiam exstare apud Festum, licet aliter interpretetur. Barthius *gravistallus*, etsi in Festo scripto fuisse notet *gravascellus*. Vossianus *gravascellus*. Propemodum suspicor antiquissimum esse mendum, et voluisse Plantum vel *bradysceles*, *βραδυσκελής*, *tardigradus*, aut *rhabosceles*, *ραβδοσκελής*, *loripes*. Et utrumvis convenit tardo incessui, quem accusat in homine veru 21. Gronov.

19 *Ex tuis verbis*] Si picta sunt pulcra; meum tergum pulchrum futurum est: namque pigmentis ulmeis, id est, virgis ex ulmo, a senibus quasi pictoribus pulcre pingetur. Per 'Appellem' et 'Zeuxim,' Periphanem et Apocidem significat. *Lambin.*

21 *Pedibus pulmonieis*] 'Pedes pulmonieos' intelligit, qui panticibus ulcerosi sunt. Nisi referatur ad proverbium *πλεόμουν*, de stupido. Vel potius dixerit 'pedes pulmonieos,' tumidos: sicuti Plinius xv. 14. 'pulmonica' quædam 'poma' vocata ait, id est, ut ipse interpretatur, 'stolidetumentia.' In Vet. Glossario, *Παντίς*, *ἐλκη ἐπὶ τραχήλου τῶν κτηνῶν* ex-

ponuntur. *Scalig.*

26 *Sapienter sentis*] Cum *cromena* scilicet, eni indam pecuniam.

28 *Satin' ego*] Alibi dicit, 'Satin' recte oculis utor?' id est, satissime clare oculis prospicio, an secus? eleganter: 'utilitas' hic non aliud quam 'usus,' non *χρησιμότης*, sed *χρήσις*. Et hæc est propria ac prisca notio. Auctor ad Heren. lib. iv. 'Si idoneus esse potest ad eas utilitates et aptus, quæ desiderantur ab equo.' Postea, quia quicquid usum sui præstat, commodum adfert, factum ut pro iis 'utilitas' acciperetur. *Maur.*

29 *Ac Thebis Epidauri*] *Ἀσθόρατα* hæc arguit Petitus ad leges Atticas; nam si Thebis sata atque nata est, non igitur Epidauri: et conjicit, *ac te Bois Epidauri*: fuisse enim Boas vel Bæas urbem in confinio Laconice et Epidaurensium: sed fallit; nam erat quidem sata Epidauri Telestis, sed matre Thebana Philippa, quæ compressa a Periphane Epidauri dein redux in patriam peperit, ibique educavit filiam. Fnerat autem bellum gestum ad Thebas, atque in eo capta Telestis II. 2. 22. Igitur mntanda distinctio, *E Philippa matre natam ac Thebis, Epidauri satam*; vel si mavis, *E Philippa matre natam a Thebis, Epidauri satam*; nam matre a Thebis est matre Thebana: et Livio 'Turnus Herdeonius ad Aricia.' Florus 'ab Etruria Veientes.' Gronov.

33 *Non meministi*] Si bene distinguas, sanus est locus, *Non meministi me auream ad te afferre natali Lannulam, atque anellum aureolum in digitum?* Ut aurea cum lunula construat. *Boethorn.* Lunata fibula reliquis frequentior olim fuit. Et talis forsitan hæc Plauti lunula, quam *Lambinus* et *Douza* rotundam lannæ more gemmam putabant. *Joh. Rhodius.* *Me auream*] Inter me et auream est lacunula in V. C. unde *Camer.* suspicatur leg. *minam auream*: quæ fuisset instar aurei Lusitani, cujus pretium aureorum decem. Observandum etiam,

veteres die natali munera ab amicis clientibusque accepiſſe. *Mewr.*

36 *Animo liquido*] Eſto animo curis ſoluto et minime ſollicito. Turn. l. x. Pſeud. III. 3. quem Anl. l. 2. 'animum deſœcaturum' dixit. *Taub.*

41 *Æque ſcias*] Juxta mœnium. *Doux.*

44 *Id tacitus taceas*] Utrum teneas an habeas? Gronov.

45 *Perdidisti*] Scil. me amantem: quia ſrui te non potero, cum ſis ſoror. *Reperisti*] Scil. fratrem; quem perdideras, et quem fratrem eſſe noſciebas. *Lambin.*

48 *Aquam caleſceti*] Ut lavet peregre adveniēſ. Vide N. Truc. II. 3.

57 *Neque ille haud*] Dū negationes, ut et ſupra, et alias ſæpe, negative Græciſmo. Bacchid. 'Neque ego haud committam:' Cam. et Aus. Popma II. 9. de uſu antiq. locut.

58 *Pedibus sese provocatum*] Scil. ad curſum, ſeu currēdi certamen. Nimis feſtivum. Qui enim in deſcriptione prior eſt, ſi modo non laceſſere et quaſi provocare, ne dicam tarditatem concurſori ſuo exprobrare videtur. *Douza.*

SCENA II. 1 *Decrepitus*] A lœcena, vel candelâ, quæ ultimū expirans crepitum edere ſolet: hoc enim eſt 'decrepare;' ut apud Pers. 'deſtertere.' A veteribus Græcæ magiſtris *decrepitus* exponitur *ὀπέργητος*, *τεταρταμένος*, *ἐφθός*, *γέρον ταχυόδυνος*. *Scalig.*

5 *Flemina*] Dicuntur 'flemina,' auctore Feſto, 'quum labore viſ ſanguis deſinit circa talos, et timorem facit:' idem ſere cum 'boa' et 'tama.' Gloſſarium: *δ τοὺς πόδας φλεγμαίνου.* Et hæc nimirum erunt *κῆματα* Hippocratis. In Aſyrti etiam libro de equis, leguntur *φλεμάλια*. Sicut enim fluxus in pedes a Romanis vocari ait: hæc erant igitur 'flemina.' *Camer.* Caper de Orthographia: 'Flemina ſunt, ubi abundant crura ſanguine: *plemīna* cum in manibus aut pedibus calloſi

ſunt ſulci.' 'Flemina' etiam volunt legi Pœn. III. 1. 67. Sed omnes ſcripti codices ibi habent 'femina.' Ut tamen dicam quod ſentio, veretur ne inſanierint grammatici cum ſiſ 'flemīnibus' et 'plemīnibus' corrupto codice decepti, et fuerit phraſis veterum, 'femina' vel 'femora' deſcendere in genua vel talos, per ſynecdochē; 'femina' videlicet pro ſanguine ex feminibus. *Gronov.*

9 *Si prope aſtes*] Malim, *si prope abſtes, caleſcit*; quia certe, ſi prope quis ad ignem adſtet, amburetur et tangetur ab igni; ſed ſi abſtet prope, caleſcet tantum. Trucul. act. II. ſc. antep. 'Quæ me hic reliquit, atque abſtitit.' Vox autem *aſtes* inducta eſt e libris Lang. *Schopp.*

10 *Duodecim*] Gloriosa ſervuli exultantis oratio. Eſt autem conſtructio paulo impeditior hæc ſententia: Sunt mihi jam adiutores duodecim Dii, plures quam ſunt Dii in cœlo. *Camer.*

19 *Illicet*] Semper *illicet* finem rei ſignificat; ut, 'actum eſt:' dictum per *ὡκωκωκω*. Sic iudices de concilio dimittebantur, ſuprema dicta quum præco pronuntiaviſſet, *illicet*: quod ſignificat, ire licet. *Donatus.*

25 *Tragulam in te injicere adornat*] Id eſt, dolum aliquem in te ſtruit. Allegoria a re militari. 'Tragula,' genus telii hæſtæ non multum abſimile, quæ vel manu vel tormento mittitur, et atrociter ſanciat, ac plerunque e corpore non tam retrahenda eſt, metu magni doloris et profuſionis ſanguinis, quam hinc vel inde decidenda, ut e vulnere ſic cum minore noxa recipiatur. 'Tragulum' etiam piſcatorum verricula ſive retia vocantur: a trahendo. *Turneb.*

34 *Vel da pignus*] Lego, *Vel da pignus ni emiſim filiam*. *Emiſim*, pro emiſſim, quod eſt emerim. Non ait ſervus eam fidicinam eſſe Periphanis filiam, alioquin mentiretur atque hæreret in luto; ſed ſe emiſſe filiam Pe-

riphanis: quod certe verum erat; nempe eam quam secum advexerat Stratippocles. Sic senem captat. *Dis-sid.*

36 *In meum nummum*] Nummus servorum est, talentum dominorum. *Donza.* *Enim istæc captio est*] *Enim*, initio orationis pro 'etenim' positum; hodie insolens: sed veterum etiam classicorum auctoritate non caret. Terent. Phorm. v. 7. 'CH. Enim solus nequeo.' Hecyra, 'Enim lassam tum aiebant.' Cicero ad Attic. iv. 'Macroni vix videor præsto esse: enim auctionem,' &c. *Popma.*

40 *Te tetigi*] Est genus figuræ, quod vocant Græci *pelocæ*, Latini 'Imminutionem,' aut 'Extenuationem.' Eo qui uti volent, ubi quis alium percusserit, pupugeritque, aut insigniter etiam læserit, 'tetigisse' dicunt. Ea causa est, cur nonnunquam ipsum 'tangendi' verbum idem valeat, quod percutere, pungere, lædere. *Murel.* Hic autem ponitur pro fraudare ut apud nostrum sæpius. Turpilium, 'Patrom talento argenti tetigi.' Cic. ex veteri poëta, 'Sentin' senem tactum esse triginta minis?' *Gronov.*

44 *Neque benigno, tuo*] 'Benignus' opponitur 'homini frugi.' *Taubm.*

55 *Ego sum defessus*] Quæ de discrimine, quod est inter 'invenire' et 'reperire,' hic disservat interpretes, vana sunt, neque huc faciunt. Sententia est: Ego fessus sum querendo, quod reperi; vos fessi querendo, quod non reperistis. *Boxhorn.*

59 *Supplicium mihi das*] Nisi mihi das pœnas, id est, nisi mihi satisfacia. Unde et Terent. Adelph. iiii. 2. 15. 'Satis mihi habeam supplicii.' *Lambin.*

63 *Quod pappet*] Scribendum *papet* unico p. Transtulit autem a potu ad cibum; nam proprie est 'papare,' sugere. 'Papæ' enim et *παρρησιας* 'papillæ,' antiquitus dicebantur

capitula mammarum, teste Festo. Igitur a 'papa' est 'papare;' ut a 'rema,' 'rumare.' Quod autem Varro apud Non. 'papas' dicit a pueris appellari cibos; nihil id sententiam nostræ adversatur: nam lac tam cibum quam potum præstabat illis initio; et ut paulatim solidioribus cibis adsuefierent, crustula et talia panificia infriabantur, et sic porrigebantur; ut etiam hodie fit. Hec lac, ut et mammam, anxie flagitantes, 'papa' syllabas geminatas efferebant sono naturaliter omnibus infantibus insito: atque inde factum est, ut ab isto eorum clamore 'papa' vocaretur et mamme caput, et lac illud, quod et nos hodie littera una minas 'pap' indigitamus. Hinc est, quod comicus 'papare' etiam pro edere usurpaverit. *Mærs.*

64 *Imprudens culpa peccavi mea*] Recte *imprudens*; nam 'culpæ' finitio est 'imprudencia, qua homines circa res alienas, vel negligunt quod fieri oportet; vel faciunt, quod omitti debet.' Denatus ad illud Hecyram: 'Non mea opera neque pol culpa evenit;' 'culpam' ab 'opera' ita differre dicit; ut 'opera' sit, si scientes læserimus; 'culpa,' si nescientes: quorum alterum sceleris est, alterum stultitiæ. *Corsinius.*

GREX. 2 *Plaudite*] 'Plaudere,' verbum est tritricum, Gr. *κραδῆν* vel *κρηδῆν*: cum illæ licium densius inculcant, et eam plausu collidunt. Apul. 1. 'Dextra sæviens frontem replaudens,' id est, percutiens. Hoc verbum in theatrum etiam migravit postea: eoque, peractis fabulis, spectatores dimittebantur. 'Valere' enim et 'plaudere' iubeantur in hunc modum: 'Valetate et plaudite;' quæ vel a Grege, vel ab ea persona, quæ postrema in scenam introducebatur, pronunciabatur. Quod in Terentii Comædiis perpetuum est, qui non tam late se effundens in hac formula, quam Plautus, vel solo ver-

bo 'Plaudite' nonnunquam contentus est. Plautus quippe uno et item altero veron, quandoque plausum dari varilis verborum figuris jubet. Alluserunt Ovidius Trist. II. 'Plauditur, et magno palma favore datur.' Terull. lib. I. advers. Valent. 'Quod su-

perest, inquam, vos valete et plaudite.' Apuleius lib. III. Florid. 'Renunciavere, poetam dixisse rebus humanis 'valere' et 'plaudere,' suis vero familiaribus 'dolere' et 'plangere.' Brissou.

BACCHIDES.

SUPPOS.—PROL. 26 Natura Deus] Est enim *Natura Deus*, non qui universae naturae praestat, sed qui naturam cuiusque hominis curat, et quidam hominis Genius est. Terentius.

81 Asibidam] *Graecae Iontii*, sunt histriones. Utrum sit legendum *Asibidam*, an *Alibidam*, plane ignoramus, nisi subjunxisset, *Quod a sino velur vesturio*. Legendum enim *Asibida*. Prius enim dictus *Asinichida*, forma patronymica; qualia multa componit Plautus jocans, ut 'Rapacida,' 'Plagipatida.' Hoc ex imitatione Aelium, qui fere epitheta patronymicis formant, ut *Ἀσινιδάρχης*. *Asinichida* autem ratio etymologica postulat; sed consultum est euphoniae, ut *σινιδῶς* pro *σινολογῶς*, *ἀσινιδῶς* pro *ἀσινολογῶς*. Scaliger.

82 Fata occupant] Veteres eo die, quo imponenda essent infantibus nomina, advocabant mathematicos, qui inspecto themate genealogico fausta infaustaque eventura praedicebant; idque vocabant, 'Fata advocare,' et 'scribere.' Arripuerunt etiam quaecunque omnia in bonam aevam ad impositionem nominum; idque dixerent, 'Fata occupare.' Meurs.

ACTUS I.

SCENA I. 4 Lusciniola] 'Luscinius non deest cantio,' est proverbium in

eos, qui rem aliquam vel morem sive naturam, sive adusfactionem et non, semper in promptu habent. Unde Graecis aiunt 'lusciniam' appellatam *ἀνδρὰς ἐς δὲ ἐλευσιν*. Gronovius.

6 Pol haud meretricium est] Non respondent meretrices, bene se consuluisse; quamquam sic interpretatur adolescens; sed ejus interrogationem rejiciunt, honesta illa formula reticendi aliquid sine injuria querentis: de qua Donatus ad illud Terentii Hecyra, 'Quid te igitur lacrymas? P. recte, mater.' Nam pro eodem in tali re 'bene' et 'recte' locus est igitur in ambiguitate responsionis. Illae nihil ad eam pertinere videri volebant, quod consuluisse interpretatus, quicquid esset, cavillatur ac mores earum conditionemque angillat. Aetolius.

7 Quid esse dicis dignius] Sensus est: Quid ergo vis dignius esse muliere, quam ut misera sit? Dignus fit, quod miseræ sunt. Loquitur enim adolescens ferocior, necdum blanditiis earum delinitas. Pistoris.

9 Ut, ubi emeritum sibi sit] Hoc est, postquam tempus operarum, quam militi locavit, exactum sit. 'Emerita stipendia' dicantur, cum militi tempus omne, quod militiæ juraverat, transactum est.

12 *Faciât lubens*] Ut domum redeat. *Lamb.* Sed male: nondum enim domo abierat Bacchis. Hoc igitur ait: Si mea soror tantum auri haberet, ut militi id quod ab eo accepit, reddere possit, (singitur autem id absumptum, more meretricio) lubentissime faceret: ne cum eo abire cogatur. Patet ex seqq. *Pistor.*

15 *Eadem biberis*] Alleverant nuper: scilicet, sede, quæ ostenditur: et hæc verba plus aut promptius quid ostendere in scena, quam significant legenti. Sed non intelligebant linguam Planti; cui *Eadem* non est eadem sede, sed eadem opera, ut recte *Lambinus*. Sic hæc fabula III. 4. 57. 'Eodem exorabo.' Captiv. II. 2. 43. 'Eadem ego ex hoc, quæ volo exquæsi vero.' Et sic passim. *Gronov.*

17 *Arundo alas verberat*] Cui vana videntur, quæ hic interpretes de arundine visco illita, vellem legisset, quæ de hoc aucupii genere *Gruterus* ad *Martialis* lib. IX. ep. 54. in posterioribus notis, *Salmasius* ad *Solinum*, nos denique *Observ.* lib. III. cap. 18. diximus. Nunquam ei opinor, venisset in mentem, ut illa pro vanis argueret. Calami aucupatorii sensim paulatimque ab latente aucape sic promoventur, et crescunt usque, donec alitis, quæ lactatur detineturque cantu, 'alas verberent' vel visco tangant. *Propertius*: 'sed arundine sumpta Fannus plumoso sum deus aucupio.' infra v. 2. 'Tactus sum vehementer visco.' Sed quid affert ipse? *Arundo*, inquit, quodvis telum, ut *Virgilio*, 'hæret lateri letalis arundo.' Præclare. Sagitta igitur verberat: deinde verberat alas. *Gronov.*

31 *Malacissandus es*] Ut qui nimis durus sis. *Seneca* *Epist.* 66. 'malacissandos articulos' dixit: ubi tamen *Pintianus* malit *malaxandos*; a-trumvis tamen rectum; nam et *μαλακίζω* et *μαλδασσειν* Græcis est lenire, mollire. *Gruter.*

34 *Ubi pro disco*] 'Discus' ludi genus apud veteres. Jactabant in altum lapidem rotundum, quem 'discum' appellabant, qui ad stadium cadens vicinitate victorem proclamabat. *Longol.*

35 *Turturum*] Nescio an non debeam accedere *Lambino*, ad pueros delicatos, quibus dabantur aves quibuscum lusitarent, referenti: hoc scio, non inepte molliorem sensum tueri *Douzam*: nisi tam pudentis videretur iste *Pistoclerus* verecundiae, ut tale quid usurpare metuerit. Certe tota narratione nihil promittit spurci, nihil ambigui. Interim tamen 'turtur' veteribus inter ea vocabula, quæ sine præfatione honoris vix nominata; unde 'turtures,' molles impudicique. Certe *Seneca* *Epistol.* 96. 'Isti quos publica quies, aliis laborantibus, molliter habet, turturillæ sunt, tuti contumeliæ causa.' *Gruter.*

36 *Pro cestis*] 'Cestus' lora erant quibus pugilum brachia et manus innectebantur: ut nostris moribus chirothecis fit. 'Cestus' dieti quasi sit *κερδὸς ἰψὰς*, id est, *sutile lorum*. Ferrum etiam et plumbum insuebant, sævissimo spectaculo.

37 *Scaphium*] Poculum oblongioris figuræ, laterumque in scaphæ similitudinem flexorum. *Turneb.* *Scaphium* interpretor vas illud, cui solent immiere mulieres, auctoritate *Juvenalis* et *Martialis*. *Douz.* *Gloss. Mss.* 'Scaphium vas ad turpes usus aptum,' id est, 'ad requisita naturæ.' *Boethorn.* *Pro insigni sit corolla plectilis*] 'Insigne,' crista est, quæ in galea figitur: 'corona plectilis,' quæ ex herbis odoratis plectitur, non conseritur, neque sinitur. Itaque a sertis floribus et sutilibus differt. *Turneb.*

38 *Pallium malacum*] *Pallium* hoc loco nominat vestem cœnatorium sive *synthesin*. Describit enim omnia, quæ solita convivio. Etiam *Martial.*

lib. II. epig. 24. 'pallia' appellat: ad eamque formam credibile est fuisse illas cœnatorias. Recte etiam *mala-* cum Plautus: revera enim mollior pretiosiorque ea vestis, et sæpe purpurea coccineave. Et tale vestimentum accubitorium. *Lips.*

39 *Scortum pro scuto accubet*] Lepide et acute. *Scortum* enim nomen habet a materia illa quæ tegumentum scutis. *Græler.*

41 *At nimium pretiosa es operaria*] Operæ tamen nimis magna mercede conducuntur. *Lamb.*

46 *Veniat de subito*] Optimus sensus in lectione vulgata, 'si de subito eveniat prandium,' id est, si usu veniat, si contingat de subito, ut apud te prandendum sit, &c. *Salmas.*

51 *Dato, qui bene sit*] V. N. Moscell: act. III. 2.

56 *Age igitur: equidem*] Nunc meretrix ubi videt, se Pistoclero persuadere non posse, ut introëat et agat quæ rogatus est, ei assentitur: ostendens se nihil quicquam facere, nisi quod ei lubeat: velle omnia ipsius causa; nihil præterea. *Lambin.*

68 *Summe autem nihili*] Hic succumbit adolescens victus callida meretricis oratione: quod intelligens ipse se reprehendit et accusat. *Lambin.*

59 *Tibi me emancipo*] Id est, quantum in me sumere me potestatis vel invito patre animus jubet, id totum alieno et tibi trado. Qui emancipat, non modo liberat filium, sed et jus quod in eo habuit, cedit et transmittit in ipsum. Inde 'emancipare' interdum ponitur, quasi idem sit quod mancipare. Vide nostra ad Senecam epist. 45. *Gronov.*

60 *Lepidus*] Nunc certe lepidus es. Accipio te emancipatum et sponte in servitutem traditum mihi. Ego jure meo utar, et imperabo tibi quod volam. Hoc ergo nunc age. Nihil igitur hic mutandum. *Boethorn.*

61 *Cœnam viaticam*] Athen. lib. II. testis est, Athenienses et Lacones 'viaticam cœnam,' quam ille appellat *δδοροπαιδὲν δεῖπνον*, inter lautissimas cœnas habuisse; comparat autem hæc amatoriiis, sive *τραπέλαις*, quam amans amanti in discessu dare solebat. Vid. N. Epid. I. 1. *Longol.*

67 *Præus hic adero, quam te amare desinam*] Donatus ad illud Terentii Eanuch. act. IV. 2. 'Certe extrema linea amare, haud nihil est,' notat: Amare, modo frui amore dicit. Plautus Bacchid. 'Præus hic adero, quam te amare desinam.' Et, 'Sine te amem.'

72 *Aqua calet*] Ut frigida eis qui deliquit animi patientur, prodest; ita calida illis qui timuerunt, vel laborarunt vehementius. V. N. Trucul. act. II. 3. *Delrius.*

73 *Timida es*] Trepida, sudore perfusa. Causa enim hic ponitur pro effectu. Timor sæpe causa sudoris est. *Boethornius.* V. N. Amph. act. I. 3.

SCENA II. 9 *Cum Diis damnosissimis*] Vocem *Diis* invito Plauto inculcatam esse existimo. Non enim convenit deos appellare Lydum, qui versus tertio post eos deos esse negat. Præterea trimetros est versus integer sine hac voce. Ille vero dixerat, 'Quid tibi commercii est cum damnosissimis?' vel intelligens 'rebus,' vel dicturus etiam, nisi ab interfato Pistoclero obturbaretur. *Gronov.*

15 *I; stultior es barbaro Poticio*] Omnino imperitum et rusticum sacerdotem priscum notat. Simplicitas autem est antiquitatis: unde Græci *ἀπυλῶν* vocant stolidos. Jam Poticios et Pinarios fuisse Herculis sacerdotes constat. *Camer.*

21 *Non omnis atas, Lyde*] Ludo sc. discendi. Et paronomasia est non illepida, in *Lyde* et *ludo*. *Lambin.*

28 *O præligatum pectus*] O insanum pectus! ab his, qui beneficiis ceu vinculis ligati videntur, et illecebris

quibusdam veluti defixi tenentur. *Turneb.*

80 *Non pædagogum*] Nolunt irasci Lydum, quod nomine proprio esset a Pistorclero compellatus. Quare? quia jam ante eodem modo fuerat locutus adolescens: 'Non omnis ætas, Lyde, ludo convenit:' nec tamen id ægre tolerat Lydus. Quasi vero primum hoc peccatum, tanquam fortuitum, transmittere non potuerit sine animadversione, ut vulgo solemus; iterum deinde, cum certius jam esset non forte, sed ob industriam committi, concastigare. Denique quid ipsis Planti verbis clarius? At illi, aliud latet, inquit, et vult Lydus: dixerat adolescens, 'sequere me:' atqui Lydus erat pædagogus: pædagogi autem est adolescenti præire. Novum hoc mihi plane atque inauditum. Memini Fabium vocatum esse 'Annibalis pædagogum,' non quia præcedebat aut fugiebat sequentem, sed quia ἐπηκολούθει διὰ τῶν τραχέων καὶ δρεψῶν ἀντιπαρεσθίων, ut est apud Plutarchum. Memini Manillii, 'Et dominum dominus prætextæ lege sequatur.' Memini Petronii, 'Ego pædagogus et custos, etiam quo non jusseris, sequar.' At pædagogum puero hero priorem, puerum secundum, ivisse in via nusquam observavi. *Gronov.*

88 *Iturus sum domum*] Forte, i. tu rursus domum. *Scriv.*

89 *Cave malo*] Hæc gestu iuvanda sunt. Est enim oratio verbera jam exerta manu militantis. *Boxhorn.*

40 *Ex magisterio*] Recte sic optimi libri. Nec admittendum aut probandum editionum vetustiorum *magistratu*: quod Meursio placet, Graterius corruptis Livii et Seneca locis tuetur; alii sic rejiciunt, ut duas istas voces promiscue apud Latinos auctores poni tamen fateantur. Non utique apud attentius locutos. Vide nostra ad Livii lib. xxiv. *Gronov.*

41 *O barathrum*] Tale illud Virgil.

'mihi tellus ima dehiscat.'

45 *Plenos sanguinis*] *Plenos sanguinis*, exponunt ad illud Virgil. *Æn.* 11. 'quibus integer ævi sanguis.' Ideoque adultos et robustos: quos non vult amplius sibi discipulos.

47 *Fiam, ut ego opinor, Hercules*] Linus Herulem in musica discipulum objurgans, ab ipso alissa in caput cithara occisus est.

48 *Ne Phoenix*] Phoenix Achillem discipulum a Paride ad Trojam interfectum Peleo nuntiavit.

50 *Satis historiarum est*] *Historiarum* appellatione intelliguntur apud Plantum etiam fabulæ, et omnia quæ ad cognitionem antiquitatis pertinent. *Lamb.*

60 *Furtum*] Κλοπή, κλέμμα, pro calliditate et astutia, qua quis consilium suum occultat. Sic et κλέπτειν pro fallere et latere, et voluntatem celare, Græci dicuntur. *Lambin.* Recte se habet ut editum est, *fecisti furtum in ætatem malam*. In ætatem pro in ætate, ut apud Ciceronem et alios veterum, 'in civitatem,' pro in civitate. In ætate, id est, in vita, interdum. Et sic Plautus sæpe loquitur, ut in *Trinummio* act. 1. sc. 1. 'Immane est facinus, verum in ætate utile:' id est, interdum utile, in vita utile. In eadem comœdia act. II. sc. 4. 'Utrumque, Lesbonice, in ætate haud bonum est.' Pessimi illi libri veteres quos vidit Scaliger, in quibus legitur, *fecisti architectu malam*. A malo architecto hæc scriptura. In hac ipsa comœdia: 'Compendium ædæpol haud ætati optabile fecisti, cum istanc nactus es impudentiam.' Id est, vitæ tuæ. *Salmas.*

ACTUS II.

SCENA I. 1 *Herilis patria salæ*] Mos erat, ut qui primum ingrederentur regionem aliquam, ad eamve ex intervallo reverterentur, religione eam salutarent: idque, quoniam cuique loco suum quendam Genium

præesse arbitrabantur. *Heins.*

3 *Vicine Apollo*] Apollinem Prostatarium intelligit, quem veluti præsidem in vestibulo domus Atheniensis colebant: Bacchides autem Athenis agi finguntur. *Turneb.* 'Lares vicini,' et 'viales,' vicorum præstites, apud Græcos θεοὶ ἀγνῆς nominabantur: iique erant Apollo et Bacchus. Itaque hic falluntur qui 'vicinum' interpretantur τὸν Πρωταρχίον, cum τὸν ἀγνῆα deberent. *Meursius.*

SCENA II. 1 *Quæsero*] Id est, orare. Lucret. lib. v. 'Et prece quæsit Ventorum paces.' Ita noster alibi, 'Quæso deos,' id est, invoco: Manil. l. 'Quæsivere deos,' id est, invocant: ibid. 'quæsitus rector Olympi,' id est, invocatus. *Sealig.*

3 *Vadatam*] V. N. Curc. act. i. sc. 3.

16 *Anima est*] Vulgata lectio non est sollicitanda, si recte exponatur. *Anima*, inquit, est amica amanti. Hoc sic generatim affirmavit. Rationem deinde reddit, cur ita videatur. Si abest anima, nullus est homo, utpote mortuus: ita amanti si abest amica, nullus est. Quod adjicitur jam, nihil ad comparisonem amicæ cum anima facit, sed ad solam amicam pertinet. In eo tantum similis est anima et amica in amante, quod si utramvis absit nullus est. Quæ sequuntur, solum amicæ respectu dicuntur, non etiam animæ. Si *adest, res nulla est*] Id est, si amica adest amanti ipse quidem est aliquis, quia per amicam vivit, ut per animam, sed ipsius res nulla est, quæ prodigitur in gratiam amicæ. Atque licet sit ac vivat, nequam tamen est ac miser, re nimirum pessundata. Vivit amans per amicam, ut per animam, si adsit. Si absit, id est, si ea careat, tum nullus est, æque ac si careat anima. Sed si habeat amicam, tum ipsius res nulla est, et ipse vivit et spirat per illam; sed tamen miser est ac nequam, re consumpta ac perdita. *Salmas.*

Delph. et Var. Clas.

Plaut.

19 *Quod ab illo attigisset*] Tò quod, idem quod, 'propter quod,' qua de re, id est, quam ob causam. Et, 'nuncius ab illo,' dictum, sicut illud Lucretii, 'fulgor ab auro,' pro auri. Porro eleganter 'nuncius attigisse' dicitur: ut vel hac Fab. act. iv. scen. penult. 'si a me tetigit nuncius,' &c. *Schoppins.*

23 *Vide quæso*] Jocus: alludit ad vasa Samia quæ ex luto Samio ficta erant, idcirco fragilia. *Lambin.*

25 *Jamne ut soles*] Locum aiunt non intellectum interpretibus in servum indiligentem, cujus incuria et negligentia vasa Samia sæpius confringebantur. Quasi dicat, An etiamnum confringis et perdis vasa Samia, ut soles? Nihil vidi magis. Veteribus abunde erat, unde caverent, ne Samia vasa confringere servis indiligentibus pro joco esset. Qui sic ludebat, de corio suo ludebat. Non servus monetur, ne vas Samium confringat, sed ultro monet Pistoclerus, quia is Bacchidem Samiam dixerat, risum captans, ne quis eam confringat, ut fragilla sunt Samia vasa. Ad quod respondet Pistoclerus, *Jamne ut soles*, nempe joculari. Sic *Annular. extrema*: 'Jamne autem ut soles, deludis.' *Gronovius.*

31 *Scitum istuc*] Dissaldeus quum in corrupto libro invenisset *Dictum*, corrigit, *Fictum istuc*; et invenit, cui probaret. Sed 'scita' et 'faceta,' etsi propria ea, in quibus est verborum urbanitas, solet transferre Plautus ad res optatas et jucundas auditu. Sic Stichus i. 3. 'Oratio optima et scitissima: Veni illo ad cœnam.' Captiv. i. 2. 'te vocari ad cœnam volo. ER. Facete dictum.' Casin. III. 1. 'Nunc enim te demum nulum scitum scitius est.' *Gronov.*

37 *Si agit Pellio*] P. Pollionem circa et tempora comœdum minorum partium fuisse, et in artificis suo parum probatum famæ populari, certissimum est: quem heie a Plau-

G G

to tangi veri dissimile non est. Nihil autem refert, sive *Pellionem* sive *Poll.* legas: sic enim casci illi enuntiabant *Apollinem* et *Apellinem*. Mentio hujus et apud *Symmachum* lib. x. epist. 2. 'Non idem honor in pronuntiandis fabulis P. Pollioni, qui Ambivio fuit.' *J. Gul.*

38 *Fortis*] Id est, 'formosa.' *Ser.* vius et *Nonius*. Nimirum 'fortes' dicebant veteres quidquid quaque in re excelleret: inde 'fortis' pro formoso, pro divite, pro nobili. *Anacreon*: *νικῶ δὲ καὶ σίθρον καὶ πῦρ καλὴν εὐσθεῖαν*, id est, *Ferrum et ignem superat mulier quæ formosa est.* *Mercer.*

39 *Ni nactus Venerem*] Hoc vult: Nisi meam amicam pro Venere haberem, dicerem alteram Junonem esse. Sed quia inter Venerem et Junonem de forma non convenit, ideo non audeo has lites inter ipsas serere, neque alteri præjudicare, etiam mea mihi Venus sit. *Pist.*

46 *Ne mihi sit moræ*] Quasi dicat: Tantum abest, ut eum sim moraturus in nummis expediendis, ut verear, ne ille me paratum moretur. *Lamb.*

53 *Philippus aureus*] Nummos Philippi Macedonis imagine signatos: de quorum valore, vide notas *Aulul.* act. III. sc. 2. vers. ult.

SCENA III. 7 *Faciám hic arietem Phryxi*] Quem ego tondabo et auro spoliabo, ut arietem *Phryxi*, cujus vellus aureum erat.

13 *Adpersisti aquam*] Est, quod *Ter. Andr.* II. 1. dixit, 'Reddidisti unum.' Truculent. 'Adpersisti aquam; jam rediit animus.'

14 *Panoraticæ atque athleticæ*] Vide notas *Epid.* I. 1. 18.

15 *Quid hoc, quæ causa*] *Notabilis* *liberrius* veterum. Sic infra IV. 9. 'Quid quod te mihi ecquid egisti?' *Terent.* *Heautont.* V. 1. 'Quid hoc, quod volo, ut illa nubat nostro?' Ubi vel *Plauti* locus ostendit male deleri *et hoc* a *Goveano*, et *Guideto*. *Phormione* IV. 1. 'Quid quæ profectus causa hinc es in Lemnum, *Chremes*?

adduxisti tecum filiam?' *Cicero* pro *Cluentio*: 'Quid tu, *Pacete*, quæ de re mecum locutus es? querunt, ubi sit pecunia?' *Gronov.*

22 *Illuxere*] Active pro *illustrare*. Vel dic: Dii quatuor non luxere in scelestiorem alterum. *Lamb.*

23 *Quamne Archidemidem*] Ambiguum erat illud servi, scelestiorem nullum alterum: itaque senex interrogat, An alterum nullum, quam *Archidemidem*? et ille iterum, Ita vero, inquit, aio, quam *Archidemidem*. *Acid.*

29 *Extendit symbolum*] Solebant *Græci* in pactis conventis uti quibusdam tesseriis, quæ *σύμβολα* vocabantur, quæ loco tabellarum et syngrapharum erant: atque ex his jus dicebatur. Meminit *Aristot.* et *Demost.* in *Philipp.* *Turneb.*

36 *Prætor recuperatores dedit*] *Recuperatores*, judices, qui a prætore in privatis controversiis quacunquæ de re ageretur, dabantur: ita dicti, quod per eos suum quisque jus recuperare posset. Nunc *judices delegati* vocantur. *Hotom.*

40 *Trias*] *Trias* exponit *Lamb.* triplex: nullo sensu. *Trias*, est tertia pæna. Nam primo plane negarat, se debere, et symbolum adulterinam dixerat; secundo pænatum erat in judicio apud recuperatores; tertio insidias struxerat. *Bozhor.*

41 *Antolycæ*] *Antolycus* *Sisyphi* filius, *Sinonis* illius pater: læo *Mercurii* fuit filius, *Ulyssis* avus maternus; qui animalium, quæ furto abutulerat, colorem mutabat. *Mart.* lib. VIII. 59. 'Non fuit *Antolyci* tam piceata manus.' *Lambinus.*

44 *Stega*] *Stega* tabulatum navis, et quasi proscenium, in quo nautæ ambulant: *στέγη* Arbitro constratam puppis est: hinc *Cicer.* in *Verr.* 'navis constrata,' quæ *Cæsari* 'tectæ.' *Wouwer.*

46 *Longum est*] Corruptus quidem est locus, ut manifesto apparet, sed qui ita corrigendus videatur: 'At-

que ego tum lembum conspicer Longum, strigonem, maleficum exornarier.' 'Strigones,' vel 'strigores' densarum virium homines et exerciti. Exornabatur ille lembus ab homine strigone ac malefico. Plures quidem erant in illo lembo, ut ex sequentibus liquet, sed exornabatur et parabatur ab uno præcipue strigone malefico, qui magister erat lembi. Ceterum cum 'strigo' significet fortem robustam ac densarum viri-um, æque de lembo ipso id dici po- test quam de homine. *Salmasius*.

86 *Archidemidis*] Alludit ad ver- bum 'demo,' quod exanditur in nom. *Archidemidis*. Vitabant autem Romani mala nomina. *Douza*.

88 *Ratem Turbare*] Ita scripserat forte Plautus, *occeperunt ratem ur- bare in portum*, id est, cœperunt redire versus portum, sed non recta, ne vi- derentur nimirum hoc consilium cep- tisse non persequendi, verum per circuitum hoc fecerant. Nam *urbare* est, circuire et circumducere. Ita ergo cœperunt ratem in portum cir- cumducere. *Urnare* vel *urbare*, ut etiam scribebatur, id plane signifi- cat. Vetus auctor apud Festum, 'cir- cum aese urnat ad pedes, terra oc- cultat caput.' Ita urnare vel urbare ratem, est cum circuitione ducere, non recta. *Salmas*. *Ratem Turbare in portu*] Neque Latinum est, *turbare in portum*, neque potest placere *Salma- sium urbare in portum*. Videndum an vulgata retineri possit. Videtur *tur- bare* esse posse quoquo modo impedi- re, ut qui turbantur, minus provident, quid sit agendum, eoque impediun- tur in eo quod instituerant. Sed et Florus in bello Piratico: 'Quum le- ves et fugaces myoparones gravi et Martia classe turbasset.' Quod si minus placeat, legerim, *occeperunt ratem Inhibere in portum*. De quo verbo valde hic commodo lib. iv. Observationum. *Gronovius*.

73 *Sacerdos est Diana*] Furtum fa-

cilius committunt homines, quam sa- crilegium. Inde mos veterum res carissimas in templis deponendi. Inde olim Romanorum ærarium in templo Saturni. *Bozhorn*.

74 *Megalobuli filius*] Lego *Megalo- buzi*; vel, quod idem valet, *Megabyzi*. Suidas: *Μεγίσθυος, υἱος ἀπῶρος*. Strabo lib. xiv. ubi de Dianæ Ephe- sî templo agit, commemorat, genê- rali nomine ita omnes ejus sacerdotes appellatos: eunuchosque fuisse, et custodiæ socias virgines habuisse. Sed hoc quid est, quod Plautus dicit, 'Theotimum filium Megabyzi,' si ille Megabyzus ennachus? explicio, 'Me- gabyzi filius' idem valet, ac si dixis- set 'Megabyzus:' nam appellativum illud nomen fuit: quomodo *larpeô παῖς*, pro eo quod est *larpeôς*. *Meur- dius*.

76 *Carior*] Id est, damnosior, sum- tiosior: *ἀμφιβολία*.

79 *Publicitus servent*] Cum enim carissima olim in templis deponeren- tur, publici erant et armati templo- rum custodes. Nepos in vita Annib- alia: 'Gortynii templum magna cura custodiant, non tam a ceteris, quam ab Annibale, ne quid ille, in- scientibus illis, tolleret secumque portaret.' Exstat enim illo loco si- millimum huic exemplum. *Bozhorn*.

98 *Qui auro habent soccis suppectum solum*] *Solum*, hic est calceamenti solea. Ergo aureis clavis calceps ille fixit. V. N. Trinorum. act. iii. 2.

99 *Cur ita fastidit*] Ita Mil. act. iv. 2. 'Face te fastidii plenum.'

102 *Populo præsent*] Ex veterum more. Nepos eodem loco: 'Am- phoras auro et argento opertas; Gortyniis præsentibus deposuit in templo Dianæ.' Ne scilicet depo- situm postea negaretur. *Bozhorn*.

110 *Utrum velim*] Nam mei jam res est arbitrii. Velim, nolim, navi- gandum est. *Bozhorn*.

117 *Copem facerem*] Id est, copio- sum. Pseud. act. ii. 3. 'Cops, id est,

copia, inde copis, id est, copiosus.' Glossæ Papiræ. Sic enim legendum. Male *copus*, pro *copis*, editum est. *Bozhorn*.

128 *Crucisalum*] Quasi in cruce seu in crucem salientem. *Taahm*.

129 *Si magis usus venerit*] Si utilis fuerit. *Lambin*.

130 *Reprehensus*] V. N. Epid. i. 1. *Infortunio*] Damno virgarum, quorum in tergo meo faciet jacturam. *Bozhorn*.

ACTUS III.

SCENA I. 1 *Januam Orci*] Sic appellabant veteres omnes locos pestilentes, unde certam perniciem imminere et aditum ad manes esse existimabant. *Apl. Met. iii.* 'Inter Orci caneros jam ipsos hæsisisti.' *Cancros* vocat januam cancellatam. *Trinum. ii. 4. 124.* *Lucret. i. 6.* Græci dicebant sic 'Αδου πύλας. Festus: 'Mannale putabant esse ostium Orci, per quod animæ superiorum ad inferos manarent, qui dicuntur manes.' *Gronovius*.

9 *Desidiabula*] Sic *Mss.* *Nonius Marcellus* in 'Affectare' legit *desidiabula*.

10 *Adfectus appellere*] Pro *προσπύγεω*: translatum a navi, quam ad portum nantæ appellant.

14 *Gerulifigulos flagitti*] 'Gernlus,' apud veteres, non *δ βαρδύων*, ut postea, sed *δ πρῶτων καὶ πρακτῆρ* dictus est: hoc loco *Plautus* *gerulifigulos* dixit gerulos et figulos, hoc est, *πρακτῆρας καὶ πλάστας*. *Scalig.* Mens horum est: Tu fecisti tuis infamibus dictis ut tuus pater, et ego tuus præceptor dicamur quasi auctores horum flagitiorum: quod pater ita te fecerit, et ego te finxerim ac docuerim, ut tam flagitiosus existeres. *Gerulus* propter patrem, *figulus* propter præceptorem. Nam *gerulus*, ut *Scalig.* et *Glossæ* docent, non erat, qui aliquid portat, sed qui efficit. *Goldastus*.

SCENA II. 9 *Sed æquum ei reddere*] Ita legendum aperte declarant, quæ statim subjicit, 'Nam pol q.' &c. Negat committendum sibi esse, ut ingratus habeatur; ideoque diligenter sibi videndum, quomodo gratiam *Chrysalis* referat. *Muret*.

10 *Ingrato homine nihil impensius est*] Nunquam efficient interpretes ut vox *impensius* coherere possit cum ingrato, eo sensu quo ponitur apud Latinos. Non enim, ut volunt, 'impensum' contrarium est ei notioni qua simplex 'pensum' usurpatur, cum dicitur 'nihil pensi habere.' Sed nec 'pendere' et 'impendere' contraria sunt, haud sane magis quam 'tribuere' et 'intribuere.' Unde 'intributiones' pro tributis, quam 'tendere' et 'intendere,' 'ferre' et 'inferre,' et similia. Iude 'impensum' pro gravi, caro, pretioso, a quo 'impensius,' enixius, largius. *Virgilius*: 'tanto me impensius æquum est Consulere:' id est, magis. 'Impendio' quoque adverbium pro valde. Item 'impensum pretium,' pro magno, et 'impenso' vel 'impenso,' pro care. 'Lusciniæ soliti impenso prandere coemptas.' Glossæ: *Impensus, βαφίλης*. Legendum igitur in versu *Plautino*, *grato homine nihil impensius est*: hoc est, nihil gravius, nihil pretiosius et carius grato homine. Posset etiam sumi pro *impendiosius*. Nam paulo post dicit, 'nimio præstare impendiosum esse quam ingratum.' *Impensus* quippe et *impendiosus* idem, nempe *βαφίλης, largitor, liberalis*. Et tales sunt grati homines, qui meminerunt accepti beneficii, et vicissim in eum qui sibi beneficus fuit, largitor et ipsi benefici esse et impendiosi gestiunt. Nam 'impendio' adverbium et 'impenso' idem significant. Dicit postea satius esse malefactorem amitti, id est, inultum dimitti, quam beneficium relinquere, id est, quam benefico vices non rependere et in eum impendiosum esse. Nihil ergo ho-

mine grato impensius. Quod non potest convenire ingrato, qui nihil rependere vult ac reponere illi a quo beneficium accepit. *Salmas.* *Ingrato homine nihil est impensius*] Nihil propius ad sensum Plauti explicatione Pistorii, cui 'impensum' hic, in quod multum et magna cum jactura impenditur. Certe 'impenso pretio parare' Cæsari, Ciceroni, Livio, magno pretio est emere vel comparare. 'Impensum' igitur, quod concedunt, est grave, carum, pretiosum et caro constans. Ingrato homine nihil carius constat, inquit, quia quod in illum impenditur, interit, sine fructu ac reditu est. Nihil 'impensiore pretio' habetur, quam homo ingratus. Sic laedit in vocabulo 'carus' act. II. sc. 3. vers. 76. Quod autem sequitur, 'Nimio præstat te impendiosum, quam ingratum dici,' alia sententia est, in rem quidem eandem, sed haudquam similem sensum explicans. Neque 'impensus' et 'impendiosus' idem, ut vult *Salmas.* sed 'impendiosus' sumptuosus, vel qui multum summi facit; 'impensum' autem id quod, vel in quod multum sumitur vel impenditur. *Gronovius.*

14 *Qua me causa*] Non puto quicquam esse mutandum. Cum ingratum damnavit, tanto magis se cum cura esse debere ait, et sibi obvigilato opus esse ne ingratus sit scilicet. Hoc enim subintelligendum. *Salmasius.*

17 *Malignus, largus*] Hæc recte inter se opponuntur: nam *benignus* et *largus*, idem valent, id est, siue illiberalis, an liberalis. *Lamb.* *Commodus, incommodus*] 'Commodi' sunt, qui sese ad aliorum mores vel suo iudicio accommodant, vel sunt accommodati natura, et qui aliis facile obsequuntur et prosunt: ἀρμόσιος Græci appellant. *Lamb.*

SCENA III. 1 *Nunc*] Nunc adversantis hic est, non temporis. *Lamb.*

8 *Rectum*] Integrum, non inflexum

ad vitium. *Rectum* opponitur hic 'pravo.' *Taubm.*

11 *Tam ciet*] Accusat, διώκει. *Doux.* V. N. Asin. act. II. 4.

20 *Ante solem exorientem*] Frustra captat hunc sermonem Petitus, quasi repugnantem legi iubenti ἀνολίγεσθαι τὰ διδασκαλεῖα μὴ πρότερον ἡλίου ἀνέστροφος, eoque subicit ingratum *Adve.* Scio et Platonis lib. VII. de Republ. *ἡμέρας δὲ ὑβήρου τε ἐπανιδύων, παύδας μὲν πρὸς διδασκάλους που τρέπεσθαι χρεδόν.* Nec defendendum vulgatum formula illa 'ante diem tertium Calendas': non enim ibi τὸ ἀντὶ vim habet τοῦ ad. Nimirum 'ante solem exorientem,' non accipiendum est, quasi sit ante lucem, sed pro diluculo. Est autem diluculum, 'cum, sole nondum orto, jam lucet,' ut scribit Censorinus. Neque aliud tempus significant Græci. *Gronovius.*

28 *Cincticulo præcinctus*] 'Cincticulus' adolescentium erat, ut 'cinctus' virorum, quæ zona latior, seu vestis infra pectus, corpus comprehendens: similis subligaculo Græcæ ζώνη et ζώμα dicitur; quo nomine Græcæ etiam 'tunica' intelligitur. Et vetustissimi cincto uti, loco tunicæ solebant: unde Horat. 'cinctutos' vocat 'Cethegos.' Jam, 'cinctum esse,' erat modestæ disciplinæ argumentum; contra, 'discinctum' esse, mores dissolutos arguebat. Sulla de C. Jul. Cæs. apud Suet. 'Male præcinctum puerum caveatis:' quod fluxiore cinctura uteretur. *Turneb.*

30 *Nutricis pallium*] Hoc enim a pueris, dum comuntur et aluntur, varie maculatur. *Longol.*

34 *Nam olim*] Nam olim honorem prius consequabatur populi suffragio, quam magistro parere desierat: hoc est, magistro parebat usque ad eam ætatem, qua petere magistratus per leges licet. *Lamb.*

37 *Tabula*] Litteraria, in qua pueri litteras faciunt, id est, scribunt, et discunt. *Turneb.*

42 *It magister quasi lucerna, uncto expretus linteo*] Legendum in hoc versa, *It magister quasi laterna uncto extertus linteo*. Nam de lucerna nuge, et non est magna mutatio *laterna* pro *lucerna* legere. Nam in Longobardico caractere, quo plerique veteres auctores descripti sunt, *V* et *A* pæne similem habent figuram, et *C* ac *T* sæpe invicem permutantur. *Laterna* erant cornem, quæ uncto linteo, quo lucidiores essent, extergebantur. *Extertus* autem pro extensus, ut 'adgrestus fari' apud Ennium pro aggressus. Item Varro apud Nonium, 'ut mangonum pueri, terti, uncti, pro tersi. Ita hoc loco *extertus* omnino pro *expretus*, quod nihil significat, scribendum. *Salmas.* *Uncto expretus*] Vox nihili rō *expretus*. Apud Festum lege, 'Expertia antiqui dicebant, quasi extra partem habita:' sed nec placet *extertus*, aut cornem istæ *laternæ*, quæ uncto linteo extergebantur. Meo iudicio scripsit Plantus, *It magister quasi laterna uncto spretus linteo*. *Expretus* pro *spretus*, ut passim 'expecto' pro 'specto,' apud Ciceronem, Fam. Ep. 1. 4. *cum pulcherrime extaremus* quidam codices: quod nihil aliud vult, quam librariorum nonnunquam sic solitos scribere pro *staremus*. *Laternæ* linteo obductæ meminit Cicero ad Attic. lib. iv. ep. 3. 'paucis pannosis linea laterna.' Id linteum oleo tactum fuisse credibile est, et sic lucem transmisisse, ut hodieque passim in Italia, quæ fenestris obducuntur. *Magister spretus*, irrisus et contemptus, *it, uncto linteo*, hoc est, emplastro vel fomento fissorum curandorum gratia caput oblitus, quasi *laterna*, cui et ipsi linteum unctum prætenditur. Gronovius.

44 *Inhibere imperium*] Recte dicitur *inhibere imperium*, pro habere in aliquem imperium, et imperare. Etiam apud Livium legitur. Et 'inhibere spem' apud Ciceronem pro habere; quod etiam notavit Turnebus.

Idem Plantus in Stichus v. 4. 16. 'atrum Fontinali an Libero te imperium inhibere mavis?' *Salmas.* Vide nostra ad Livii lib. 111. 59. *Gronovius.*

48 *Deos propitios*] *Εὐχόμενος*: voluit enim dicere; Deos mihi iratos quam illum malle me videre: id est, malle me videri a diis iratis, quam a Lydo irato: hic enim iratus erat gravis et sævus. Vel simpliciter: Malle me a diis videri, quam ab illo, hoc est, nollem me ab illo videri; sed illa meliora. *Lamb.* *Quam illum mavellem*] *Duas* dat hic explanationes Lambinus: nentram bonam, quia per *illum* intelligit iratum Lydam. At cur huius ira Mnesiloeus formidabilis? Imo mavellem, inquit, deos propitios mihi videre me, quam *illum* videre me, qui dixit se astantem vidisse me ante ostium. Cur autem? quia erat amicus patris: et nolebat nec patrem, nec quemquam videre ante Pistoclerum et Bacchidem: verebaturque, ne dum ab hoc detineretur, intervenerit pater. *Gronovius.*

61 *Meum malum promptare*] Lambinus explicat, Malim Pistoclerum meum malum profundere, quam peculium. Id displicuit nuper et nihil arguuntur vidisse interpretes. Sententiam enim esse statuunt: Malim illum sæpius auribus suis promere et haurire dicta mala, ut tu quidem ea appellas, quibus officii sui admoneatur, quam peculium meum. Quis hoc invenisset? Quemadmodum autem 'promere malum' est audire mala dicta? Aut quis dixit 'promere auribus,' quod sit accipere auribus? Non potest locus hic vernilis bene intelligi, nisi scribas, *Cave malo*. Dicitur quidem recte utramque: sed senex dixerat, *Cave malo*, eo sensu, quo Pistoclerus hoc fabula 1. 2. 30. Respondet hic Lydus, quasi iussisset eum senex 'cavere malo,' ut cavemus alicui, ne damnum accipiat.

Qualis Iuven et in Persa III. 1. 41. Imo, inquit, non tantopere malo meo cantum capio, ut non malim illud cum promptare et haurire quam peculium meum: si enim id promptet, atque inde demat, faciat minus; lætabor autem, si minus fiat meum malum; non lætabor, si peculium. *Gronov.*

67 *At quæ acerrime*] Deperit meretricem, non aliquam moderatam, sed quæ instar maris matuesi rapax at feruida est. *Lamb.* Talis illa Horat. Od. I. 27. 'Atque acerrime est: absorbet, ub.' Et cave quicquam arbitrare sincerius. Meretrix comest et absorbet amatorem, cum eum bonis et fortunis evertit: ut Mostell. act. I. 1. *Est enim præ edit, positum. J. Gul.*

88 *Viden' ut ægre*] Hic servus errat; non enim Pistoclerum corruptum queritur, sed Bacchidem sibi præreptam. *Lamb.*

SCENA IV. 1 *Amiciorem nunc*] Sic vulgo et. putabat Douza *depravatus* prolatum, quemadmodum puelle post etiam Pistoclerus aliter loquitur quam sentit. Sed Lambini codices et uterque Pall. *Immitiorem*; nisi quod in uno dubium est, an potius *Immitiorem* legi oporteat. Hoc ergo Grontero auctore in alteram suam editionem admisit Taubmannus. Quam fecisset idem Pareus, mutavit sententiam Gruterus, contendendi, ut videtur, studio nimium productus, et acerbe hominem increpavit. Atque ille asseveratione tanta perterritus postea reddidit *Amiciorem*. Nobis cur a scriptis recederemus, nihil erat causa. Nam quod Lambinus ne illud quidem tutum et sincerum censeret, nihil me movet. Est enim *immitis* crudelis, durus, inhumans. Sic 'immitis Achilli' apud summam poetam. Et apud Suetonium Tiberius 'asper et immitis.' Nihil profecto aptius. Utrum durus et crudelius mecum agere amicum an amicum dicam, am-

bigo. *Gronov.*

4 *Suo, meo*] Quidam hæc ita accipiant, quasi *meo* sit correctio ejus quod dixerat *suo*: Camerarius vero una dictione legit *suo-meo*: quasi velit Mnesilochus, utriusque incommodo factam, ut sodalem Bacchis sibi prætulerit. Ego non dubito quin *suo* et *meo* sint diversæ lectiones, quarum una tandem e margine irrepsit in textum, non inducta priore. Idque eo facilius fuit, quod ambæ sine jactura sensus tolerari possint. Propterea *rd meo* andacter cum Douza deleo. *Dissaldeo.*

5 *Nam mihi dicam*] V. N. Amphit. II. 2.

6 *Planeque amo*] Oratio insani amatoris mirum in modum fluctuat et torbat. Nam cum esset dicturus, Ni ego illam modis plurimis miseram habeo et aleiscar, subito se ipse revocans, subdit, *planeque amo*. *Lamb.*

9 *Id isti dabo*] Iterum exprimitur adfectus amantis; qui dicat, se patri surrepturum pecuniam quam det Bacchidi, cui modo minatus est. *Lamb.*

10 *Ut mendicet meus pater*] Dicturus erat, et vero ita orationem exoriturus erat, ut hoc subjiceret, *ut mendicet*, nimirum Bacchis: sed ut homo perturbatus, vel religione quadam retractus, minas in Bacchidem intentas in patrem convertit. *Lamb.*

15 *Ramenta*] Nonius: 'Ramentum dici voluere, quasi projecticum quoddam purgamentum.' Dicebant autem *ramentum* et *ramenta*, ut *fulmentum* et *fulmenta*, vetustissimi: nunc ventro tantum uti satius est. *Gronov.*

Propensior] Id est, ponderosior. 21 *Mortuo dicat jecum*] Ad carmina illa sublesta, cassa et anilla, quam in laudes defunctorum a præficus occentabantur, refero; quod genus, 'neniarum' nomine et 'nugarum' veniebat: ut Asia. act. IV. sc. I. va. penult. *Douza.*

25 *Stabile est*] Sententia decretum est.

SCENA V. 3 *Tetigit*] Scil. 'ipsum,' id est, pertigit, seu pervenit ad eum. *Douza*.

SCENA VI. 8 *Cena detur*] V. N. Epid. i. 1. *Quæ bilem movet*] Ut ab inimico data.

13 *Lingua factiosi*] *Lingua factiosi* dicuntur largiloqui ac dites dapsilium dictorum, hoc est, ad promittendum promi potius quam condi; ad largiendum non item. *Factiosi* enim pro opulentiis seu potentibus accepti ab antiquis. *Turneb.*

14 *Nullus est, quos*] Nihil hoc aut sequenti versu mutandum est. Nulli secunda obtigit fortuna, cui ignavi non invident; ipsi vero ignavia sua sedulo cavent, ne obtingat sibi ejusmodi fortuna, et sic invidiam declinant. Nam his tantum, quorum res florentes sunt, invidetur. *Bozhorn.*

27 *Aliquo pacto*] Donat. in Andr. 'Eo pacto, id est, modo, quoniam antecedit pactum, modus sequitur.' Sic ille, sed obscure: *pactum pro modo*, quia modus certus, et certa formula cuique pactioni adhibetur. *Pas-serat.*

36 *Me ires consultum*] Mihi consulere male: injuriam faceres. *Me*, pro *mihi*, dixisse antiquos docet *Festus*. *Douza*.

38 *Prolectas*] Id est, provocas, lacerassis.

ACTUS IV.

SCENA I. 7 *Recede*] Abigit puerum ab janua, quod fores levius pulsasset. *Dierecte*] Vide notas Capteiv. act. III. sc. 4. vers. 103. et Trin. II. 4.

SCENA II. 9 *Elatiam*] Ἐλάτεια, urbs maxima Phocidis. Est et alia Thesaliæ.

14 *Dentifrangibula*] Pugni, qui gestiunt tibi dentes comminuere. Quamquam malim ita vocari articulos digitorum. *Gruter.*

15 *Mihi cautio*] Graphice hic designatur parasi persona; cui cum

inprimis sit dentium usus, et horum causa parasitum agat, desinit confestim illi obloqui, qui dentifragium minatur. *Bozhorn.*

16 *Nucifrangibula*] Dentes, quibus nuces franguntur. Casaubonus ad Athen. *nucifrangibulum* exponitur *μυκηρόβατος*. *Malis meis*] *Malas* fuisse etiam partes intra os, cum hic, tum alibi confirmatur. *Gruter.*

19 *Integumentum corporis*] Σμυροφύλαξ seu *δορυφόρος*, custos et stipator corporis, satellites. Græcorum imitatus est sermonem, qui sic vocabant, *amicum intimum indivisumque*. *Lamb.*

20 *Cui tu integumentum improbus es*] Jocus frigidus est, imo ne jocus quidem, ob unius vocis prætermissionem, quæ desiderata facetias poetæ lepidissimi corrumpit. Emendo igitur, *Nequam esse oportet scutum: integumentum improbum est*. Nam integumenta vocantur et tegmenta, operimenta scutorum et sagmata. Utraque sententia significatur, militem esse nequam dominum, qui utatur tali ministro. *Turneb.*

SCENA III. 3 *Incredibilis*] Indignus cui quisquam credat. *Lambin. Douza.*

7 *Inimicos quam amicos*] V. N. Menæchm. act. v. 1.

15 *Criminis' me habuisse fidem*] Frustra hic est argutus Pistorias. Nam *habere fidem crimini* pro accusasse fidem alicujus pro crimine quis dixit? at pro credere maledicto, quis non dicit? Crimine pulsatus erat Pistoclerus quasi amator Bacchidis, quam unam esse putabat Mnesilochus et sibi destinatam. Id quia credidit, reddidit patri omne aurum, et nunc dolet se, quia crimen falso credidit, esse conjectum in tantam molestiam. Neque aliter infra iv. 4. 32. 'Bacchidem atque hunc suspicabar propter crimen, Chrysale, me male consuluisse.' Id est, propter criminationem Lydi, qua is ambos onerarat.

Non enim in eo, quod crimen commississet, ut vult Pistorius. Terent. Hec. v. 2. 'Nam si compererit crimini tua se falso uxor credidisse.' Gronov.

19 *His foribus atque hac repuli*] Td. hac est a Camerario. Utrum volentibus scriptis necne, adfirmare haud quimus, quia et Gruterus et Pareus silent. Vetus autem editio et membranae Academicæ: *his foribus atque repuli, rejecti hominem*. Quod satis adæquor, sed et eleganter dictum puto, accepta particula *atque*, ut apud Virgilium deprehensa est a Gellio lib. x. c. 29. legiturque in hac ipsa Fabula IL 3. 45. Et nos similiter T. Livio restituimus. Tabulæ duodecim, 'Si in jus vocat, atque eat.'

23 *Nunc agitas sat tute tuarum rerum*] Hiccinæ quoque obhæsisse, qui Plauto manus admorunt? Nec miror illum, qui *egitas*; sed Salmasium explicantem, satis ipse tuas res agis: non ipse aliena ope opus habes. Imo contra, difficulter tuas res agis: tibi ipsi propemodum aliena ope opus est. Nam 'satagere rerum suarum' est, satis negotii habere ipsam, satis exercitum et sollicitum pro rebus suis esse. Sic Terent. Heant. II. 1. 'Nam hic Clinia, etsi is quoque suarum rerum satagit, attamen habet bene ac pudice eductam.' Cato: 'Jam apud vallum nostri satis agebant.' Gellius, I. 17. 'Irarumque et molestiarum muliebrium per diem perque noctem satagebat.' Appuleius lib. VIII. 'Coloni multitudinem nostram latrones rati satis agentes rerum suarum, eximieque trepidi.' Mamertinus Julianus cap. XXVIII. 'Statim e solio, tanquam præceptus exsiluit, vultu trepido atque satagente, qualis meus esse potuisset, si principi serus occurrerem.' Sic enim legendum: non *qualis mens mea*, ut vulgo, et frustra tentat Acidalius. Noster denique Mercat. II. 1. 'In somnis egi satis et fui homo exercitua.' Gronov.

24 *Deus respiciet*] V. N. Capteiv. IV. 2.

SCENA IV. 1 *Auro expendi*] Cum auro comparari, auro contra ponderari: de se gloriose hæc prædicat. Lamb.

7 *Parmenones, Syr*] *Parmenones* isti non movendi suo loco. Nomen servi est in comœdia palliata. Apud Terentium in Eunucho Parmeno servus est Phœdriæ. In aliis plerisque comœdiis Latinis ex Græco versis, quibus caremus hodie, Parmeno inducebatur fraudans herum. Eo allusit Plautus. Parmeno ex Græco Παρμένων vel παραμένων, ab assiduitate assistendi domino. Salm.

13 *Utcunque res sit*] Animum scilicet habeat Fortunæ aptum.

15 *Herculem fecit ex patre*] Herculi decimam bonorum consecrare locupletes quidem solent; propterea quod is dixerit moriturnus, eos opulentos futuros, qui sibi decimam bonorum suorum partem consecrassent. V. N. Stich. act. II. 1. Longol.

18 *Vos maestos tristesque*] 'Maestas,' qui animo angitur; 'tristis,' qui vultu ægritudinem præsentem ostendit.

21 *Imo vero*] Imo multo, et nimis minus, quam parum. *Multo nimio*, *ἔκ παραλλήλου* posita sunt: vel, *nimio plus* est, quam *multo*. Lambin.

24 *Sumebas primoribus*] 'Manuum sinu' et 'digitis primoribus' aliquid sumere opponuntur. Manuum sinu quod sumptum est, continetur; quod primoribus digitis, facile elabatur. Facit hoc illud Lactantii lib. de Opif. Dei: 'Ideo sinus manuum homini datus, ut sumpta melius posset continere.' Hinc, velut proverbiali loquendi ratione, dicitur primoribus digitis eum aliquid sumere, qui ita sumit aut accipit oblata, ut ait amissurus. Bozhorn.

25 *Ejusmodi homini*] Construi ita debet: *An nesciebas, quam raro ejusmodi tempus*, sc. argenti sumendi, *te*

deret? Douza.

26 *Immersi*] Immeristi manus in aurum. *Beckhorn*.

29 *Cum ramento*] Trucul. Prolog. 'cum pulvisculo,' quod omnem scobem et pulverem interpretor. *Turneb.*

32 *Crimen*] Hoc vult, quod jam dictum Sc. præced. ad vers. 15. *Pistoris*.

42 *Conglutina*] Consue dolos.

45 *Mendacii prehendit*] Pro in mendacio. Sic infra iv. 9. 26. 'Doli prehensus.' A. Gell. ii. 18. 'Servus farti manifesti prensos.' Appul. ix. 'Noxæ deprehensus.' *Gronov.*

47 *Me adversum tibi*] Id est, me præsentem in te absentem.

48 *Si tu illum solem*] Elegantissimo dicitur, si tu illum solem: *deurucūs* hæc loquens manna ad solem histrio tollebat, Dixeris illi solem esse, crederet esse lunam; et noctem qui est dies. *Salmas.*

64 *Ceram*] Cera hic non est tabula ex cera et ligno compacta; sed ea potius cera, qua more non nimium ab hodierno abundente, tabellas obsignabant. Sequitur enim inferius, 'obsigna cito:' in quem usum et ceram poposcerat sibi. *Douza. Tabellas*] Ante chartæ et membranarum usum, in delatis ex ligno codicillis epistolarum colloquia scribebantur. Etejusmodi tabulæ Homero etiam notæ. Fiebant illæ inducta cera o fago, abiete, buxo, tilia sive philira, acere, citro, ebore: usi tamen et charta: sed sive tabella sive charta, fuit forma ejus paullo alia quam hodie; pagellæ enim erant, et species minuti libelli. Hinc Ciceronis illud lib. ii. *Epist.* 13. 'Extrema pagella popugit me tuo chirographo.' Nisi quod publicas litteras ad S. P. Q. grandiore forma et transversa charta scribebant, scilicet quasi historias: hæ siquidem majore modio scribebantur; carmina atque epistolæ, breviores. *Lipsius.*

67 *Imo ades*] Quidquid alii contradicunt, hæc verba plane sunt Mnesilochi, qui apud Bacchidem prænurus erat ex obsonatu Pistocleri. Ideo ne moretur enim servus, ait, 'Quid nunc es facturus,' &c. Quasi dicat: Animus est in patina, ne me morare: id audiens servus, mox convivas divinat. Nempē, inquit, vos due (tu et Pistoclerus) eritis in convivio, et tua amica. *Pistoris.*

74 *Quæ imperavi*] Locus haud dubie corruptus. Varia et vana hactenus molinatur correctores. Scribendum est, *Quod imperavi, impetratum. Bene bonis factum illico est.* Sententia aperta: Quod imperavi ut ad te adferrem, impetratum est. Quod boni imperant, statim factum, statim impetratum est. *Beck.* Probo legi, *quod imperavi, impetratum.* Nec alia emendandi querenda. Et sic olim emendavi ad oram mei exemplaris. *Salmas.* Vide quæ ad hunc locum scripsimus *Observ. lib. iii. c. 2. Gronov.*

81 *Jam imperatum in cera*] Jam scriptum est quod imperasti.

85 *Mans*] Expecta, ne dicta, donec, quæ dictasti, scripserit. *Beck.*

96 *Obliga*] Scil. lino. Et rectissime Pl. ad litteras faciundas res quatuor simul dinumeravit antea; 'stilum, ceram, tabellas, et linum.' *Douza.*

99 *Potin' ut cures te*] Quasi dicat: Cura tu modo Genium tuum, et de me securus esto.

100 *Mea fiducia opus conduxi*] Allegoria est, a redemptoribus ducta, qui datis apopsoribus, et factis syngraphis suo periculo opus aliquod faciendum conduxerunt. *Fiducia* in Lexico Græcolat. est *ὀψοθήκη*. Et Cic. *Offic. iii.* 'fiduciam' pro 'deposito;' ut in *Orat. pro L. Flacco*, pro 'pignore' posuit. *Hoteman.*

SCENA V. 1 *Isacum magnam*] Veteres cum aliquid vehementer extollerent, soliti tanquam exclamantes,

orationi suæ vocem *μαρία* insererè. Unde manarunt illæ locutiones, *Μαριὰν δὲν ἔσθ' ἡμῶν*, et *Ἰσάνιον μᾶλλον*. Casaubon.

6 *Vorsabo ego illum hodie*] Tractum e piscibus, qui, dum in sartagine aut eraticula fringuntur, hinc inde versantur. Seneca Epistola 90. 'Sollicitudo nos in nostra purpura versat.'

SCENA VI. 18 *Quod istic esset scriptum, id fieret*] Ita Gruterns, quum ambobus in Mas. legoretur, ut *fieret*: et increpat editiones eodem versu bis eandem particulam exprimentes. Itaque alii fecerunt, *esset scriptum, fieret*. Sed retinenda scriptura vetus integra, *Orabat, ut, quod istuc est scriptum, ut fieret*: neque inepte, sed antiquè repetitur particula: nec Plauto modo, ut hæc ipsa scena, 'ut ni meum Gratum, &c. ut tua jam:' et hæc fabula, 'Ut, ubi emeritum sibi sit, se ut revehat domum:' sed persæpe et Livio. Vide nostra ad lib. xxii. 11. et xxviii. 9. Terentius Phorm. act. i. sc. 3. 'Adeon' rem rediisse, ut qui mihi consultum optime velit esse, Phædria, patrem ut extimescam, ubi in mentem ejus adventi venit?' ubi Guidetus sibi videtur operæ pretium facere, ex posteriori versu τῷ ut quod abundabat, inquit, ejecto. Sed Terentius sic abundare ipse voluit. Gronov.

19 *Nosce signum*] Mos vetus notandus. Antequam literas recitarent, jubebant, adversus quos facerent, ne postea dicerent fictas, cognoscere signum. Quod exemplis passim potest probari. Victor.

22 *Nunc ab transeenna*] Vel cratæ, vel rete appellat 'transeennam'; quæ machina est capiendis turdiis, reticulato opere facta, quod τὸ ἀκρυοειδὲς ab retis similitudine dictum. Salmas. Transeenna etiam 'cancellos' significat. Glossæ: transeenna Græce κρηπίς. Hinc Cic. 'per transeennam aspicere' dixit de Orat. i. 35. proverbialiter, pro strictum. Volunt viri

docti hoc vocabulum a 'transeundo' dici, quia per cancellos conspectus transit. Sed videtur potius transeenna dicta, quasi transtenna, quia aliquid transtenditur. Veteres dicebant 'tenere' pro tendere. Ut apud Terent. Phorm. 'Neque accipitri rete tennitur, neque milvio.' Sic olim scriptum fuisse annotat Donatus. Ut Milii. v. vs. 14. 'dispennite' pro dispandite. Gronov.

23 *Intendi tenus*] Tenos est laqueus, quo aves suspensi capiuntur. Marcellus 'laqueum' interpretatur, et dictum a tendicula dicit. Puram et putam Græcum est τὸ τένος vel τέννος. Hinc tenues etiam virgulas et festucas tenos dixere, ut φιλώρια Græci. Salmas.

27 *Conferitur ratia*] 'Ratem conferre,' significat συμβάλλειν, aut παραβάλλειν: ut 'conferre gradum.' Ennius: 'Conferata pulchre rate insertaque perite.' Scalig. 'Conferri' dicitur agitata navis alteri navi, ut concurrant scilicet ac mutuo impingant: qui quidem hic verus sensus est. Acid.

SCENA VII. 12 *Bellerophonem*] Vid. Hom. Iliad. vii.

17 *In eo ipso adstas lapide*] Idem dicit aliis verbis: et adagium est in eum, qui præsens, videns audiensque tamen deluditur. 'Lapis' autem locus eminens erat, et tanquam suggestus, unde præco prædicabat atque vendebat: et λίθον Aristoph. suggestum vocavit. Unde, 'de lapide emptos' Cic. nominat, villisimos, ut servos venales: et Columell. lib. iv. 3. 'de lapide noxium,' appellat servum de lapide emptum, non frangi bonum, sed qui noxæ deditus sit, ideoque venditus. Turneb.

18 *Quem di diligunt, adolescens moritur*] Plautus hic Menandri versum imitatus est: 'Ὅν οἱ θεοὶ φιλοῦσιν, ἀποθνήσκει νέος. Innuit Chrysalus, senem Nicobulum Dils esse inviam: quod adolescens, dum asperet et sen-

tiret, mortuus non esset. *Herald.*

23 *Tanti est, quanti est fungus*] Id est, inutilis et stolidus est. Vide *Adag.* 'Fungus putidus.'

25 *Adstringite ad columnam fortiter*] Hoc de flagellatione, quæ expetere solebat in adstrictos ad columnam, accipio; etsi ad custodiam modo id factum aliquis pertendat. *Lipsius.*

42 *Ch. Inveneris*] Tu per te invenias, si voles: vel facito ut per te invenias si possis. *Lamb.*

SCENA VIII. 4 *Sed mulierem*] Proverb. 'muliere ignavio:' et, 'mulier Imperator.' Et Græci timidum in bello *γυναικίαν* appellant. Sic *Mil.* II. 6. &c.

8 *Exheredem*] V. N. *Menæchm.* III. 2.

19 *Ambo*] Simul, et uno quasi actu. Differunt enim *ambo* et *utrique*. *Charis.*

35 *Ut subblanditur*] Ita ergo *Acidalius* *Chrysalo* hoc ipsi dat: quod miles dixerat, velut palpans, *tu arbitratu*. *Lamb. ελπομενός* dictum seni dabat: qui tam procul tamen aberat, ut nihil eorum quæ loquerentur audire potnerit.

37 *Rogato*] Id est, stipulator. Vide N. *Pseud.* act. I. 1. *Ceterum verbum sat est*] Non hoc dicit, unum in rem totam verbum sufficere: sed verbum dixit pro verborum, ut *Rud.* act. III. sc. 6. 'hic verbum sat est:' et *Truc.* II. 8. 'Sequere hac, verbum sat est.' Jam sensus est: de cetero, sive quod ad cetera attinet, verborum sat est. Quasi dicat: de aliis rebus nihil opus te ad senem meminisse: nummos saltem rogato. Metuebat enim ne fallacia appareret, si in sermonem alium descenderet, &c. *Ceterum* autem sic absolute poni, vulgatum est: non item 'reliquum' ea forma. Noster *Cistellaria*: 'Pol ad cubituram, mater, mage sum exercita: Reliquum ad cursuram sum tardiuscula.' *Acidalius.*

39 *Quam mox*] Nihil hic viderunt

interpretes. Nihil etiam mutandum est, si recte distinguas; hoc nempe modo, *quam mox dico, dabo.* *Glossæ* *Mass.* 'Mox, non multo post, statim, exinde.' Sententia ergo est: *Ducentis Philippis rem pepigisti: accipiet miles. Simul dicam datum me illi et dabo.* *Bozhorn.*

46 *Verrina*] *Verrina* quatuor syllabarum est: et obeliscum significat, id est, parvum verum, et tanquam vericulum: se enim eum minatur vera confossurum, nec enim cæsim ferit verum, sed punctum; nec obtruncat, sed confodit. *Fulgentius*: '*Verrina*, jaculi genus longum, quod aliqui verutum vocant.' *Turnebus.*

48 *Confossioiem soricina nenia*] *Soricina nenia* est vox quam emittit sorix, quæ sæpe ad illam vocemprehenditur, et confoditur. Ideo dixit *confossioiem soricina nenia*. Qui aliter legunt aut intelligunt nngantur. *Nænam* autem vocat, quia ipsi est pro *nænia*, cum plerumque necetur in illo ipso sono edendo. *Salmas.* *Threnum* etiam *νηπιον* vocarunt, id est, extremum, et *νηπιον* eadem ratione. Quare non recte per diphthongum scribunt pæne omnes. Sic tibiam quæ in funeribus adhibebatur, vocavit *Pratinas* *Philiastius* *νηπιον*. *Jul. Scal.* *Poët.* I. 50.

54 *Submanus*] V. N. *Curcul.* act. III. 1.

56 *Neque illud, quod dici*] Verbum turpe tacuit. *Legerem, neque illud, quod dicis, solet.* Veteribus *solere* nihil aliud erat, quam *συνομιλῆναι*. *Menrs.*

59 *Ædem visere Minervæ*] Ut in palliata, eaque Attica, dictum est: nam Athenis in Acropoli *Minervæ ædes* erat. *Turneb.*

64 *Sine me, per te, here*] Sermo implicatus; cujus hic est ordo: *Here, te per deos omnes immortales obsecro, sine me huc intro ire ad filium.* Antiquis haud quicquam natius, quam in deprecationibus et obtestationibus inter præpositionem ejusque casum

interponere pronomen : ut hoc loco. Et Ter. Andr. act. v. sc. 7. 'Per ego te deos oro,' &c. Virgil. Ceiri : 'Per te sacra precor,' pro, per sacra te precor. Festus : 'Ob vos sacro, in quibusdam precatationibus est, pro, vos obsecro : ut et, *sub vos placo*, pro, vos supplico.' Scaliger.

71 *Quam audivit unquam Clinta ex Demetrio*] Allusit sine dubio ad aliquam comœdiam illius temporis, in qua multa mala ingerebat Demetrina Ellinæ. Personæ sunt illius fabulæ tunc celebres in theatro Romano. Nec aliud querendum. *Salmas.*

72 *Lippi illic oculi servus est simillimus*] Dicit servum malum oculi lippi esse simillimum. Si oculus tuus non est lippus sane nolis esse ; sed si sit, vix possis abstinere quin semper illic manum habeas, et illum tangas vel attingas. Nam sæpe pruriunt ejusmodi oculi. Ant etiam ut sordes detergeantur quas lippitudo aggerit, manibus oculus est attingendus. Ita est de servo, qui quamvis sit malus, vix tamen abstinemus quin ejus opera utamur. *Salmas.*

75 *Forte fortuna*] *Fors* est fatorum lex : *Fortuna* est incertus eventus. Illa Græcorum *εὐκαιρία*, hæc *τύχη* : *Fors-fortuna* est fatalis eventorum causa. Interdum tamen *Fors* pro *Fortuna* ponitur. Ovid. Fast. II. 'audentes Forsque Deusque juvat.' Vulgus indoctum nescit distinguere *forte* a *sorte* : quæ inter se differunt, ut *τύχη* et *ρόλος*. *Popma* et *Scalig.*

SCENA IX. 1 *Atridæ*] Agamemnon et Menelaus. Hæc scena Plantinissima est et habet *πρωτότης* excidit Trojani. *Taubm.*

2 *Pergamum*] 'Troja' regio est : 'Ilium' sive 'Ilios,' civitas : 'Pergamos' sive 'Pergama' arces Trojanæ. *Stephan.* Divina manu] Neptuni et Apollinis, jussu Jovis. *Lambin.* *Manitum*] Id est, stratum et conditum. Nos primi docemus 'mœnia' Latinis usurpasse pro quibuslibet æ-

difficilis et operibus : atque ut 'mœnia' sunt ædificia, sic 'mœnire' pro ædificare et condere sumpsit hoc loco Plautus. Isidorus, 'mœnit, struit, ædificat.' Tertullianus de Pallio : 'Corinthii, dnce Archia, mœniant Syracusas :' id est, condunt. *Salmas.*

5 *Non Pelides termento*] 'Termen-tum' hoc loco etiam legit olim Festus, non 'trimentum.' Et sane 'termen' et 'termentum' a tero magis ex analogia est quam 'trimen' vel 'trimentum.' Nam a tero, terimen, termen ; ut a moveo, movimen, mōmen ; a torqueo, torquimen, tormen ; a pono, ponimen, pōmen ; unde *po-mentum* et *impōmentum*. *Impōmenta*, inquit Festus, quasi *imponimenta*, quæ post cœnā mensis imponebant. Vereor tamen, ne male olim lectum sit *termento* in hoc versu Plauti pro *tormento*. Per tormentum intelligit arietem, quo expugnantur urbes. Pro tormento igitur fuit Achilles Pergamo, quo mœnia ejus quatiebant. Nam *termentum* hoc pro detrimento, nimis vile, et minus dicit. Tormenta machinas esse quibus oppugnantur urbes, ut catapultæ, arietes, scorpiones, et alia ejusmodi. *Salmas.*

12 *Sed equus, quem misere Achivi lignum*] *ἵππον δούρειον*, seu *δουπείρον*. Lucret. I. 'Nec clam durateus Trojapæ Pergamæ partu inflam-masset equus.' Narrantur ab aliis in eo delituisse *εὐκλειδίου* armati, ab aliis *XXIII.* atque hoc verum, illud poëticum reor : quemadmodum et illud, quando nuntius apud Aristoph. in Avibus, dicit centum ulnarum fuisse : additque, ut persnadeat, se illum dimensum esse. Lycophron eleganter *μυρμή* vocavit, quod Trojanis magno terrori fuerit. Miræ magnitudinis eum fuisse, arguunt et illa P. Arbitri Satyrice : 'Cæsi vertices Idæ trahuntur, scissaque in molem cadunt Robora, minacem quæ

figurerent equum. Aperitur ingens antrum, et obducti specus, Qui castra caperent: huc decemni praelio Jarata virtus additur: stipant graves Equi recessus Danaï, et in voto latent.' Id est, in equo, quem volebant. *Meurs.*

13 *Epūs*] *'Ereūs* nomen fabri, qui equum istum duratuum fecit. Virg. *Æneid.* II. 'Et ipse doli fabricator Epens.' *Viator.* *Ab eo hæc*] *Lego, ab eo hæc sumpta*, scil. tabellæ, quas obsignatas et consignatas gestabat, quarum fabricator Pistoclerus, ut equi duratei Epens. *Dissald.* *Sinon est*] Hic simulaverat se a Græcis fugientibus esse relictum: et in Achillis busto delituerat. Porro Achillem pro Palamede posuit: quales nominum propriorum confusiones etiam ad Lycophronem observavimus. Vide historiam Sinonis fraude Ulyssis manibus Palamedis destinati, ut aiebat, apud Virg. *Æneid.* II. *Meurs.*

15 *Ille olim habuit ignem*] Sinon enim sublata face, Græcis a Tenedo redeuntibus noctu signum dabat. *Lamb.*

20 *Exlecebra*] Festus ait, 'exlecebras' esse dictas argentarias meretrices, ab eliciendo argento.

22 *Miles Menelau'st*] Nam ut Menelaus Helenam, quam rapserat Paris, repetebat; ita hic miles Cleomachus Bacchidem suam repetit.

24 *Is Helenam abduxit*] Mnesilochus Bacchidem.

29 *Ilio tria fuisse audiri fata*] *Fata* sive oracula Trojanorum dicuntur fuisse tria: vita Troili, Priami omnium natu minimi filii; conservatio Palladii, quod in Minervæ templum cælo delapsum credebant Trojani; et ut sepulcrum Laomedontis, quod erat in porta Scæa, servaretur integrum. Secundum alios plura fuerunt. Hæc autem fata omnia vice-runt Græci. Nam Achilles Troilum secum congressum interfecit; Palladium vero ab Ulysse et Diomede ab-

latum est; porta vero Scæa diruta fuit ab ipsis Trojanis, ut equus ille fatalis introduceretur.

43 *Urbes verbis qui incensus capit*] Nimis urbane dictum: quod genus Mil. act. IV. 2. 'urbicapos' nominat, qui verbis strenui, manu inertes. Sic Theophrast. *περί Λογοποιίας*, de *Famigatione*: *Εἰς δ' οἱ πόλεις λόγῳ κατὰ κέρους αἰποῦρες παρεδεικνύθησαν*. Quibusdam etiam, dum urbes verbis suis fortiter caperent, cæna interea loci perit. *Urbes igitur capit*, 'qui urbium illarum narrat. *Casaub.*

50 *Omnes lectos sine probro*] Non vitio aut volgiva Veneri conceptos, quæsitosque, ut spurii solent; verum legitimo satu partuque in lucem editos: eoque potius, quam ad nummos electos et sine vitio (id quod Lambin. autumat) hæc metaphora festivitas accommodanda. Nam *filii lecti sine probro*, sunt legitime nati. *Donza.* *Filios*] Id est, nummos Philippeda. *Lamb.*

53 *Coëmptionalem senem*] De senibus coëmptionalibus haud scio an quæ dicam in tanta rei hujus ac veteris moris obsenritate, alicujus momenti futura sint. Non puto tamen verum esse quod docti observarunt, omnibus venditionibus senes fuisse adhibitos, quod essent majoris auctoritatis ac sapientie quam juvenes. Certæ rei et sollemnitati adhiberi tantum solitos, locus Ciceronis ostendit in Orat. pro Mur. 'Sacra interire' (majores) 'noluerunt. Horum' (jurisconsultorum) 'ingenio ad coëmptiones faciendas sacrorum interimendorum causa.' Hos senes quos sacrorum interimendorum causa adhibere jurisconsulti ad coëmptiones faciendas, puto proprie coëmptionales fuisse dictos, nec in aliis emptionibus locum habuisse. Veteres habuere sacra privata, quæ magna cum religione colebantur. Ea sacra ad heredem etiam transibant, adeo ut qui hereditatem alicujus nanciace-

retur, cogeretur etiam sacra hujus suscipere. Et hoc erat inter onera hereditatis. Hoc autem ideo legibus apud Romanos veteres institutum fuit, ne sacra interirent. Unde apud Plautum 'sine sacris hereditas,' de bonis quæ nullam molestiam et morosam habeant appendicem. Festus; 'Sine sacris hereditas, in proverbio dici solet, sine ulla incommoda appendice, quod olim sacra non solum publica curiosissime administrabant, sed etiam privata, relictusque heres sicut pecuniæ ita etiam sacrorum erat, ut ea diligentissime administrare esset necessarium.' Cum igitur prisco jure ac more Romanorum incumberet necessitas heredi quæcumque ex causa instituto, sacra privata ejus, cujus hereditatem erat nactus, suscipere et administrare, quia sacra privata volebant interire veteres; ingenio jurisconsultorum reperta est ratio, qua illa sacra interirent; ne heres, quem non tangerent illa, alienorum sacrorum cultu, et qui etiam sua propria haberet, tot sacris implicatus esset atque oneratus. Nam contingere poterat, ut unus aliquis cui plures hereditates obvenissent, omnium eorum quorum illa bona fuissent, sacra etiam habere et administrare necessario deberet, ne sacra illa interirent; quod molestissimum fuisset et incommodissimum. Ideo jurisconsulti modum excogitarunt, quo hereditas sine sacris adiri possit. Senes quosdam decrepitos allegarunt, qui res aliquot hereditatis, ut mancipia, cõmerent, et sic cum viderentur hereditatem ipsam cõmisse, sacris etiam illis, quæ cum hereditate conjuncta erant, sic haberentur obnoxii. Sed cum capulares essent illi senes, quia tales eligebantur, ipsis mortuis sacra illa etiam extinguebantur et interimebantur, nec ad eorum heredes transibant. De his etiam senibus cõmptionalibus capiendus est locus in Epistola Curii ad

Ciceronem ex lib. vii. Epistolarum ejus familiarium: 'Ergo fructus est tuus, mancipium illius, quod quidem si inter cõmptionales venale prescripserit, egerit non multum.' Mancipia enim si forte hereditaria ab illis senibus cõmnebantur, proprietatem tantum eorum emebant, cum nans maneret penes ipsum heredem. Per fictionem enim celebrabatur hæc venditio, quo heres sacris testatoris posset liberari, quasi in illud transirent, qui res hereditarias emisset. Quod autem, ut dixi, senes in extrema jam tegula ætatis constituti eligerentur ad has cõmptiones faciendas, ea re cõmptionalis senex pro decrepito sumitur. Atque ita intelligendum hoc loco apud Plautum, ubi Priamum *cõmptionalem senem* appellat. Et simul etiam jocatur Comicus cum senem cõmptionalem se venalem habere servus pronuntiat, cum inter senes cõmptionales servi hereditarii venales prescriberentur. At servus hic nequam dominum suum senem cõmptionalem prescribit venalem. *Salmas.* Turbat hic et miscet *ô trôu*, quæ sunt separatissima. Senes ad cõmptiones faciendas sacrorum interimendorum gratia nihil huic pertinent. Neque 'senes cõmptionales' in Epistola Curii quicquam habent commune cum istis. Illi liberi erant, hi servi. Sed nec 'senes cõmptionales' Plauto et Curio quivis est decrepitis; sed est mancipium veteranum et attritum, quod per se emptorem non invenit, nec nisi adjiciatur alii mancipio et rei vendibili, quod quæve non addicatur, nisi cum tali accessione. Vide de pecun. vet. lib. iv. cap. 8. pag. 693. *Gronovius.*

54 Priamum] Nicobulum.

64 Turbat equus] V. N. Mostell.

III. 1.

68 *Euge literas minutas*] In epistolis si læta essent scribenda, utebantur genere literarum contrastiore et

accuratioe. Sic Nicobulus enim resignasset epistolam, quæ tamen magnis erat literis conscripta, utpote tristitia nunciata, ait exultans tanquam læta foret lecturus: *Euge literas minutas*. Chrysalus autem de miseria filii certus subjicit: *quiquidem videat parum*. Meursius. *Qui quidem videat parum*] Jocus est ex ambiguo. Nam homini, qui parum sapiat, huc literas ait esse minutas; sapienti, satis grandes. *Lambinus*.

73 *Cera quidem haud parvis*] Significat, literas satis esse longas. *Lamb.*

76 *Tibi dico*] Videtur malum precari Mnesilocho; sed mera simulatio est: mox enim corrigit: et aversus, *Tibi dico*, inquit, sc. o Nicobule, non Mnesilocho. *Taubm.*

97 *Objurgavit me*] Petronius etiam 'colaphis objurgare' dixit: Sueton. Calig. cap. 21. 'ferulis objurgari.' Cic. ad Attic. lib. II. ep. 1. 'molli brachio objurgare.' *Taubm.*

110 *Dividia fuant*] Ægritudinem seu molestiam adferant, supra IV. 6.

111 *Sexcenta tanta reddam*] Triplo plura reddam: ita Propert. lib. I. 5. 'At tibi curarum millia quanta dabit.' *Lamb.*

114 *Neque ego haud*] Dum negationes magis hic negant, more Græcorum: ita Epid. 'Neque ille haud objiciet mihi,' &c. *Lamb.*

123 *Diapalæocere*] Palam fieri. *Lambinus*.

130 *Fit vasta Troja, scindunt proceres*] Troja vastatur: Græciæ principes, qui in equo erant, Trojam excindunt. Intelligit literas in tabella cæcata scriptas. *Lamb.*

134 *Tantas turbellas facio*] Corrigo, *turbelas*. Veteres autem dicebant, 'turbs,' 'turbela;' ut 'suada,' 'suadela;' 'fuga,' 'fugela.' Jam et hoc argumentum esse potest, quod veteres consonantes non geminabant. *Meursius*.

141 *Morare*] Scil. me alio prope-

rantem. *Taubm.*

144 *Curatum est, esse te ænem miserum*] Priora verba sene loquitur audiente; posteriora aversus ad spectatores. *Taubm.*

152 *Ad quæstorem deferam*] Nam præda ex hostibus facta ad quæstores urbanos deferabatur.

SCENA X. 6 *Habui scortum*] Ter. Adel. act. III. sc. 3. 'An domi est habiturus?' ad quod Donatus: 'proprie: quia haberi mulier dicitur, cum coit.'

ACTUS V.

SCENA I. 2 *Stulti*] Isidor. lib. X. 'Stultus, hebetior corde: sicut quidam (Afranius) ait: 'Ego me ipsum stultum etiam existimo, fatuum esse non opinor' id est, obtusis quidem sensibus, non tamen nullis.' Ergo 'stultus' est, qui inepte et imprudenter vel agit vel loquitur; 'stolidus,' hebes et vecors; 'fatuus,' qui omnino desipit. *Bardi*] V. N. Epid. III. 3. *Blenni*] *Blæna mucus* est: *blænnus*, *mucosus*, *pedidus*: et peculiariter de homine ignavo et stulto usurpatur. *Buccones*] Glossarium: *Buccones*, *παρδοροι*, *Βουκκιδες*. Isidor. lib. X. 'Bucco, garrulus: quod ceteros oris loquacitate, non sensu exsuperet.' Idem: 'Jactat, *Βουκκίζει*.' Inde nostrum *bocchen* derivo; cum *buccones* non tam garruli sint, quam arrogantes, plenisque buccis suas virtutes deprædicantes. *Meursius*.

13 *Peracescit*] Peracerbum et molestum est. *Lamb.*

16 *Nauci*] V. N. Mostell. v. 1.

20 *Unde agis*] 'Agere se' tardi et tristes dicuntur: ita Virgil. 'sese Palinurus agebat.' Donatus in Andr. act. IV. 2.

28 *Atque ambo*] Malim hoc accipi tanquam correctionem superiorum cum tuo. Nam cum dicturus videretur, 'cum tuo amicum habet,' potuisset sic intelligi, Mnesilochum com-

munem cum Plotoclero amicam habere. *Lamb.*

SCENA II. 4 Oves] Etiam Græci *stolidos* *πρόβατα* vocant. Propert. lib. II. 13. 'Et stolidum pleno vellere carpe pecus.' *Passeratius.*

5 *A pecu palitantes*] A grege errantes. 'Pecus' maxime oves significant, ut hoc cum dicimus, 'pecus' neque addimus, 'oves' accipiendæ sint. *Palmer.*

10 *Vetulae sunt thymiamæ*] 'Oves vetulae, thymiamæ,' (ita enim scribendum ex veteribus libris,) sunt oves thymi amantes. Thymo oves delectari certum est, et sapidissimas carnes habere, quæ eo vescantur. Seneca Attici ea herba etiam libenter utebantur. Unde apud Aristophanem in Pluto, ita servum senex allocquitur: "ὦ πολλά δὴ τῇ δεσπότη τῶν ῥόμων φαγόντες. Qui eodem thymo vescimini cum meo heri. Vetus Scholiastes: Οἱ τὴν Ἀττικὴν οἰκούντες πένητες εἶναι μὴ εἶχον τὰς ἐκ τῶν σπερμάτων βίβας, ἀνεπηρέδους γὰρ ὁ τόπος ἦν εἰς γεωργίαν κατάφρονος ὄν, ἥσθον θύμονα. Thymera etiam edebant, quæ herba similis thymo, unde et *θυμβροφάγος*, et *θυμβροπειδείσκεινος*. Satunda est vulgaris. Thymo autem veteres usos esse pro condimento ipse Dioscorides tradit: Τὸ ἐσθιόμενον σὺν τροφῇ ὠφέλει. ἐχρηστον δὲ καὶ πρὸς τὴν ἐν ὕλει χρῆσιν ἀντὶ ἀρτύματος. Plavimus thymas in Attica nascebatur et optimus; ideo senes illius regionis et præcipue pauperes in cibis frequenter usurpabant. Interpres Aristophanis perperam *ἀγριοκρόμματα* interpretatur, quia *θύμον* illius temporis Græculi eo tempore vocabant *œpe*; thymiamæ igitur oves vetulæ Plauto appellantur seneciones illi Attici, quia thymum amabant quo etiam oves delectantur. 'Thymiamus' compositio non a Latinis illius ævi de eo qui thymum amat. Sic 'pedisequus,' 'pultiplagus,' Plauto, et alia. *Salmus.*

12 *Limulæ*] 'Limus oculus,' est

Delph. et Var. Clas.

obliquus, transversus. Ter. Eum. act. III. 5. 'Limulis adspicere,' in lascivis notis fuit, et per ludum obiecti solitum. Seneca Suasor. I. 'jam sidere limo,' id est, obliquo. Etiam 'limi oculi' proprie amatorum sunt. Quinctil. lib. II. cap. 8. 'quadam voluptate suffusi, aut limi, et ut sic dicam, Venerei.' *Palmer.*

15 *Cogantur quidem*] Loquitur ut de ovibus. Virg. 'Tityre, coge pecus.'

16 *Quæ nec lactem*] Lac non habent, quia sunt vetulæ; nec lanam, quia sunt probe attensæ. Hæc 'lactis, is,' et hoc 'lacte' veteres dixerunt. *Taubm.*

17 *Exolvere*] Vox hæc non derivata est ab 'exolvere,' verum ab 'exolescere,' vultque oves jam esse exoletas, idque sequentia verba plane requirunt. *Græter.*

19 *Grassentur*] 'Grassari,' proprie est incedere. *Taubm.*

26 *Nostros agnos concinuos*] Allusum est ad morem pastorum, qui agnos non producebant ad pascua cum matribus, sed retinebant domi clausos. *Græterus.*

30 *Secreto*] *Χεῖρ*, seorsim ab his senibus.

31 *Ultiorem*] Remotiorem Philoxenum. Priscian. lib. III. et VI. hic legit, *veteriorem*. *Taub.*

33 *Mortem amplexari*] Senem exsanguem atque Acherunticum adeo, id est, mortuo quam vivo similiorem. *Lamb.*

40 *Æquius est coxendicem*] Debet tibi coxendix potius, ut equo aut asino segnius eunti, stimulo fodi, quam cor amore. *Lambin.*

43 *Ista mala*] Ambigunt in mala: quæ vox et improbam, et deformem notat. *Lambin.*

47 *Persuastrices*] Fortunatianus Rhetor. III. 'Ἀνυπόφορος est, si quis dicat, *persuastrices, præstigiatrices*, atque *inductrices*.'

49 *Experior tecum vim majorem*] Hoc

Plaut.

6 H

de vi aut vindicta publica accipien-
dum, quam privata maiorem esse
maioreque pena affici constat: ia-
que, qui hominem dolo malo incluse-
rit, *Lege Julia de vi publica* tenetur.
Verissimum item est, quod dixit Ul-
pianus: 'Persuaderi plus est quam
cogi,' &c. Ego tamen vero propius
censeo, si 'vis major,' hoc loco de
violen-
tia, quæ non jure, sed facto in-
fertor, accipiat: quo sensu vox
ista non solum a J.Ctis, sed et a Cic.
usurpetur, in: *Orat. pro Cn. Plancio*:
'Si vitam mihi sors ademisset, aut
vis aliqua major reditum peremisset.'
Probat hęc interpretatio ex præ-
ced. 'Qui nisi nobis producantur,'
&c. *Langens*.

63 *Me nihil paritet, ut sim acceptus*] Ironia est. Non queror, me a vobis
parum laute esse acceptum. Quasi
dicat: satis me expilastis. Vide N.
Milit. act. III. 1.

69 *Sine sic*] *Sic*, pro leviter et neg-
liger, quod Græci *obrus* dicunt, et
est de his quæ adjuvanda gestusunt:
ut, 'tantillum pueram,' et 'hujus
non faciam.' *Donat.* ad Andr.

70 *Amisissis*] *Amiseris*.

75 *Caput prurit*] V. N. *Pseud. act.*
I. 1. vers. 44.

79 *Quid ago*] Dubitantis et consul-
tantia est sermo. *Libet, et metuo*] Verres apud Cicer. 'Itaque æstua-
bat dubitatione: versabat se in u-

tramque partem, non solum mente;
verum etiam corpore: ut omnes, qui
aderant, intelligere possent in animo
ejus metum cum cupiditate pug-
nare.'

82 *Ut terebrat*] Quo pacto mihi
animum blandis suis dictis fodiat!
Persa: 'Nunquam hercle istuc ex-
terebrabis tu.'

86 *Quam quidem acutum emoria-*
mur] Jocatur suo more. Cum enim
Bacchis diceret, expectant vos filii;
subjicit argutans seux: id expec-
tant quidem illi, quam mox emoria-
mur; non adventum nostrum, sed
mortem desiderant, ut liberius pos-
sint vivere. Amatoribus enim pater-
na mors in votis. Talis Philolaches
Mostell. I. 3. 'Utinam mens nunc
mortuus pater ad me nunciaretur,'
&c. Lambinus hic nihil sani. *Ac-*
dalius.

87 *Vesper hic est*] *Δευτερός*: ves-
pera et hora cœnæ appetit. *Tan-
tum. Tanquam quidem addictos*] 'Addicti'
fuerunt, qui cum non essent solven-
do, creditoribus addicebantur: nec
servitute eorum liberabantur, nisi de-
bitis quocunque modo persolatis. Se-
neca lib. III. De Benef. cap. 8. 'Pe-
cuniam pro addicto dependit.' Hinc
illud Festi lucem capit, 'Addicere,
damnare est.' *Ravardus*.

GREX. 3 *Faceremus*] In theatrum
produceremus.

MOSTELLARIA.

ARGUMENTUM. 1 *Amores*] Dicitur
pro amica, quam quis amat, nua et
sola. *Curc. II. 3. 78. Mil. IV. 8. 67.*
Pœn. v. 3. 46. Catullus: 'Varius me
meus ad suos amores Visum duxerat
e foro otiosum.' *Gronov.*

ACTUS I.

SCENA I. 5 *Nidor e culina*] *Nidor*
non est excrementum, nec tantum
odor; sed *κρίστα* vel *κάρδος τῶν θυσί-
ων*, aura pinguis et odorata manans
de adustis hostiis, vel coctis cibis

similibusve rebus. Suetonius in Claudio, 'ictusque nidore prandii.' Nec aliter usurpat Appuleius lib. iv. 'Fimo fistulatum excusso, quosdam extremi liquoris adspergine, quosdam putore nidoris foetidi a meis jam quassis scapulis abegissem.' Est enim lascivia verborum illi non nova: 'putor nidoris foetidi,' pro nidore foetido, nempe fimi. Nec vero suspicandum, *nido in culina*. Vulgata nihil rectius. *Nidor* nusquam magis habitat, quam ad focos vel Deorum vel mortalium. Cicero in Pisonem: 'In illo ganearum tuarum nidore atque fumo.' Juvenalis: 'Captum te nidore snæ putat ille culinæ.' Cum igitur vellet appellare servum, qui fructum herilis filii corrupti maximum habebat una pergræcari, obsonare pollicibiliter, facietis vivere victibus, turtures, pisces, aves gustare, efficere se, saginam cedere, atque ob id nullam domus partem magis quam culinam colere ac frequentare, vocatum 'nidorem.' Quasi diceret: Tu non homo, sed nidor, exi e culina, quam semper habitas, velut nidor. *Gronov.*

8 *Abi dierecte*] V. N. Cap. III. 4. 103.

9 *En hocine volebas*] *Lege, En, hocine volebas.* Ut infra act. i. sc. ult. 'En Philocrates.' *Scriber.*

11 *Quem absentem comes*] 'Comedi' videtur, cujus bona comeduntur. Sic Suet. ait, 'Claudium venalem pependisse;' id est, prædia ejus pendente titulo et libello proscripta. *Turneb.*

12 *Frutex*] Inter contumeliæ verba fuit et 'frutex:' convitium nimium in stupidos et insulæ mentis homines. Proprie et signate rusticani agrestesque ista insigniti voce. Eodem sensu *pulmonem*, *πνεύμων* Epicurus vocabat Nausiphanem. *Sc. Gentil.*

15 *Sane credo Traxio*] Si malis cum altero Pall. *sane hoc credo*, facile patior: sed præterea nihil est mutandum. Credo te rus mihi objectare

atque in ore habere: vel, credo hoc te facere, quia scia. Per ironiam. Ratio enim est contraria proposito; ut in illo, 'Non vili emptus, modio qui venit salis.' Rus tu loqueris? nempe ideo, quia ominaris eo brevi te venturum et in pistrinum traditum iri. *Gronov.*

17 *Cis hercle paucas tempestates*] Intra breve tempus. Idem Trucul. 'Cis paucos dies.' *Turneb.* Proprie 'cis' et 'ula,' quomodo loquebantur veteres pro 'citra' et 'ultra,' locum designant: sed transferuntur eleganter ad tempus; et sic 'citerior' etiam ponitur pro propior, non tantum loco, sed et tempore. *Gronov.*

18 *Numerum genus ferratile*] Qui aiunt mira hic comminici interpretes, ipsi mira comminiscuntur, quum *genus ferratile* accipiunt vocandi casu. Et si autem simplicissimum est numero cum Pistorii explicatione; tamen elegans et non obscura est et vetus lectio, ut eam interpretatur Taubmannus: nempe ut *genus ferratile* sit adjectum per epexegesin. Augebis ruri numerum, genus ferratile significo, intelligo, dictum volo: ne tu de alio numero me locutum censeas. *Gronov.*

21 *Pergræcamini*] Huc allusit Cicero Verr. 'Ut Græco more biberetur:' ad quod Asc. Pedianus: 'Est Græcus mos, ut Græci dicunt, *συμπιεῖν κναιδομένους*, cum merum cyathis libant, salutantes primo Deos, deinde amicos suos nominantes: nam toties merum bibunt, quoties et Deos et caros suos nominatim vocant.'

23 *Obsonate pollucibiliter*] Parate obsonia opipare et sumptuose; nam de esculentis Herculi decimam dabant: idque 'polluceri;' et consecratum quod fuerat, 'polluctum' dicebatur. *Camer.*

38 *Diique omnes perdant*] *Lege perduint.* *Scriber.*

39 *Germana illuvies*] Quantus quantus es, nil nisi illuvies et sætor es. Immundi sunt rustici, quod in im-

minimo opere faciundo plerumque videntur: ideo servus rusticus appellatur *illuvies* ab urbano, *Germana illuvies*, rusticus, hircus, hars suis. Bosius.

40 *Canes capro commixta*] Mss. ambo, *Canem capram commixtam*. Unde recte istud exclusit Scaliger. Fœtor enim est capri, non capræ. Et *cames*, ut 'feles.' Sed quid ad rem pertinet *τὸς* elidi a sequente vocali apud veteres, quod huc alleverunt, non assequor: nihil enim hic eliditur: sed *cames* iambus est pes integer, totus autem versus trimetros. Gronov.

42 *Neque superior accumbere*] Pro 'superiores.' Mutat enim numerum, suo more. Lambin.

45 *Sine me alliato*] 'Alliatum' interpretor 'moretum,' cui allium admixtum est: atque adeo de cibis omnibus intelligo, quibus allium intritum est: ad quod Terent. Phorm. II. 2. respexerat, 'Tute hoc intristi: tibi est omne exedendum,' auctore Donato. Quasi dicat Grumio: Sine me fortunis meis, quæ in cibo, seu pane, allio peruncto sitæ sunt, patienter fungi et contentam esse. Turneb. *Sine me alliato*] Nec pejns foret, si deleremus *τὸ me*. *Sine fortunæ meas*, id est, me tenni fortuna præditiim, fungi, id est, defungi, pati, contentam esse, *alliato*. Gronov.

47 *Meum bonum me*] Non recuso, quo minus ego nunc dñriter vivam, tu laute et opipare: dum me quidem maneat bonum meum, te vero malum maneat tuum, cum venerit senex. Muret.

52 *O carnyficum cribrum*] Significat corium et tergum ejus stimulis (quos oblongos, sive e sudibus præacutis, sive et ferro præfixis gestabant ad hunc usum) ita crebro puncto perforatum iri, ut cribrum repræsentet. Quod autem 'patibulatum eum per vias fore,' ait; significat, furcam, sive patibulum laturum: unde 'furciferi' dicuntur hac contumelia affecti. 'Fur-

ca' autem et 'patibulum' eadem, aut non longe dissita videntur: atque hoc a 'cruce' distinguitur; ut 'patibulum' sit pars crucis, nimirum patens illa et transversa: 'cruz' autem inferior defixusque stipes proprie dicatur. Lipsius.

60 *Si non estis*] Scil. ervum daturi. Date igitur pecuniam, unde alibi emam pabulum, si dare ipse recusatis. Camer.

62 *Saginatæ cœdite*] 'Saginatæ cœdere,' quod hactenus variis expositionibus eruditorum virorum fuit obnoxium, necdum in veram incidit, ita dictum est et eodem plane sensu, quo 'cibum cœdere,' a quo 'cibicidæ,' pro edere scilicet, et cibum dentibus truncare. Nam 'sagina' est cibus; unde 'saginare' est *σίσῆναι* et *σσεῖναι*. 'Saginatæ' Symphosio in ænigmatibus, sunt glandes quibus porci saginantur: 'Setigeræ matris fœcunda natus in alvo Desuper ex alto virides exspecto saginas.' Hinc 'saginicidas' liceat dicere elegantissime, qui 'cibicidæ' Lucilio appellati: 'viginti domi an triginta, vel centum cibicidas alas:' *μύκτας* etiam et *μυποκίττους* hujusmodi cibicidas Græci vocant, hoc est, 'saccos.' Hesychius: *μυποκίττοι, γαστρομυαπποι, σάκκοι*. Salmas. *Saginatæ cœdite*] Forte, *tendite*. Scriber.

63 *In Piræum*] Nam rerum venarum ibi magnus proventus, ac velut *δέρμα*. Ita Scholiastes Aristoph. in Equit.

68 *Dum interea sic sit*] Oratio est hominis præsentia tantum spectantis, futura negligentis. Dum, inquit, interea sic sit, ut nunc est; hoc est, laute opipareque vivitur; quid actutum futurum sit, non admodum laboro. Muretus.

73 *Satin' abis*] Qui corrigit, *satin'* sapit, ignorat et corrumpit genus loquendi frequentissimum Plauto. Sic Amph. II. 2. 'Satin' parva res est voluptatum in vita? Adeone parum est voluptatis præ dolorum numero

in vita? Trinummus IV. 3. 'Satin' in thermopolio condalium es oblitus? Itane ea oblitus? Milit. II. 6. 'Satin' abiit ille, neque herile negotium plus curat?' Et sic innumeris locis. Gronov.

SCENA II. 17 Gnarures] Id est, gnaros: 'gnaros' autem 'hanc rem,' pro hujus rei dicit; ut 'doctus hanc rem.' Utitur et Prol. Pœn. Item Ansonius: 'Non cultor iastans, non arator gnaruris.' Item Arnob. II. 'Car esse dicatis in aliis præceptionibus gnarures?' Et vetus Glossar. *gnarurem* interpretatur *γνώριμωρ*, et *gnararat*, *γνώρισε* item, *gnarures*, *γνώσκοντες*: et *ignarures*, *δυνούρες*. Turneb. Simul *gnarures*] Lege Similis *gnaruris*. Scriber.

18 Quom extemplo] Simulatque. V. N. Rud. IV. 3.

20 Atque ædes probant] Dixisse jam aiunt, 'Ædes quom extemplo:' non igitur eodem casu *ædes* hic legi debere. Hunc syllogismum parum intelligebam. Sed addunt legendum, *laudent fabrum ædis, atque probant*; et explicant: *Ædes novæ, expolitæ, laudent et probant, sive commendant, fabrum ædis: atque eo nihil esse certius. At hoc sensu nihil est certius quam inepte repeti mentionem 'ædiam:' quis enim ita loquatur, 'Ædes laudent fabrum ædis?' Nimirum non perceperunt mentem poetæ: is enim *τὸ laudent atque probant*, non retulit ad *τὸ ædes*, sed in eo intellexit 'homines;' ut cum dicimus, 'aiunt,' dicunt.' Vide ad Senecam de Ira II. 12. *Ædes*, inquit, cum paratæ sunt, tum vulgo homines prætereuntes laudent fabrum, ipsas recte factas prædicant. Ubi necessario repetenda vox erat, aut pronomen subiiciendum. Porro scripti aut editi veteres, *operam pascunt suam, vel parant*. Forte distinguenda superiora et hæc scribenda, *atque ædes probant sibi quisque. Inde exemplum expectant sibi quisque simile, suo usque sumptu, et operam imperiant suam.**

Gronov. *Sibi quisque inde exemplum*] Forte delenda *sibi quisque*. Scriber.

22 Ne parant] 'Ne,' antiquæ pro 'Non:' ut Trinummus V. 2. 'Nisi tu ne vis.' Terent. Eunucli. II. 3. 'Quid ne es alacris?' pro, cur non es alacris? Turneb. V. 5. et XIX. 13. ad Cic. de Leg. lib. III.

30 Perpluunt tigna] Dicuntur quæ pluviam non arcent, sed transmittunt. Quinct. VI. 3. 64. 'Galba penulam roganti, non possum, inquit, commodare, domi maneo; cum cœnaculum ejus perplueret.' Gronov.

35 Mantant] Exspectant. Denicum] Donec.

36 Ædificantur ædes] Non utique semper ædificantur, sed rædificare oportet, si quis uti velit. Puto scribendum esse, *ædificandum 'et ædes totas denovo*. Syntaxis antiqua; ædificandum est ædes, pro, ædificandæ sunt ædes. Gronov.

41 Parant sedulo infirmitatem; ut et in, &c.] Fundamentum ponunt stabile: id est, liberos a primis statim annis erudiunt: ut hæc puerili institutione subnisi, et una cum ætate doctiores et meliores evadentes, cives reipub. vere utiles et in speciem boni, hoc est, extrorsum sint ornamentum patriæ. Lamb.

42 Et in usum boni et in speciem] Malle se cum Acidalio *specimen* annotant, nisi Nonius *speciem* pro *specimen* subinde veteres dixisse observaret. At si Mss. haberent *specimen*, ego corrigerem *speciem*. Vult enim Plautus, ut et sint et appareant boni. Sed loquitur de illis, ut de ædibus. Cicero de Off. lib. I. 'Dicendum est etiam qualem hominis honorati et principis domum placeat esse: cuius finis est usus, ad quem accommodanda est ædificandi disciplina: et tamen adhibenda commoditatis dignitatisque diligentia.' Hanc 'dignitatem' ipse post paullo 'speciem' appellat: 'Tertium est ut caveamus, ut ea quæ pertinent ad liberalem

speciem et dignitatem, moderata sint.' Tacit. Ann. II. 'Angebantur alacritate militum in speciem ac terrorem.' In Vita Agricolæ: 'Britannorum acies in speciem simul ac terrorem editoribus locis constituerat.' Gronov.

43 *Sibi que aut materiæ ne parcunt*] Parentes neque labori neque pecuniæ parcunt; nec putant sumptus esse, qui impenduntur institutioni liberorum. Taubm.

48 *Ad legionum, &c.*] Referenda sunt hæc ad morem Rom. quo adolescentibus militaturis primo stipendii anno custodes dari soliti. Turneb. VII. 3. et XXVI. 22.

51 *Unum ubi emeritum est stipendium*] Ubi tempus militiæ primæ finitum est, tunc specimen apparet, quo evadat ædificatio. *Stipendiorum* vox etiam annos significat, quibus milites merent: quomodo et Servius interpretatur Æn. VIII.

55 *Posteaquam immigravi in ingenium meum*] Posteaquam ex magisterio pædagogi excessi, et meo arbitratu cœpi vivere. Postquam mihi relictus sum. Lambin. Forte, *posteaquam me immigravit ingenium*. Scriber.

59 *Virtutis modum deturbavit*] Virtutem, quæ instar modi et mensuræ est, quæque ipsa modus et mediocritas est: vel modestiam, quam κομῆτρια vocant, et σωφροσύνη. Lambin.

60 *Texit detexitque*] Sic Mss. *Legē defecit detexitque*.

65 *Ego sum in usu*] Douza legit uno verbo *inusu*, pro ignavia, incultu. Ego nihili mutandum puto. Respondet ei quod dixerat vs. 42. 'Ut et in usum boni et in speciem populo sint.' Sic Bacchid. 'Eadem in usu, atque nbi periculum facias, aculeata sunt.' Dissald.

69 *Perpetua ruant*] Id est, non particulatim, neque membratim, neque paullatim, sed universæ conjunctim, et uno tempore, et simul. Ita

Virgil. 'perpetuum bovis tergum' dixit. Lambin.

73 *Arte gymnastica*] Cur ars gymnastica pueris sit addiscenda, Plato docet in Protag. Milit. p. 199. et de Philosophia p. 5. et vide Fabrum Agonist. et Mercurial. Scaligerum I. 1. Poët. c. 12.

74 *Victitabam volupe*] Lego, *vict. haud volupe*. Minime delicatum in victu fuisse ait, qui quidem parsimonia et duritia aliis exemplo fuerit. Acidal. Vixi duriter, et ita tamen jucunde. Lambin.

75 *Duritia disciplina*] *Duri homines* sunt ex hoc loco, κατὰ πόρον, tolerantes, patientes: quales memorantur prisici Lacedæmones; quorum institutio omnis erat in patientiæ disciplina, inque victus atque cultus parsimonia. *Disciplina*] Documento atque exemplo. Taubm.

SCENA III. 1 *Frigida non lavi*] Tres ædes seu cellæ in balneis. Prima est 'caldaria,' τὸ ὀλκωτικόν; Dionī *ῥυπιαρχίον*; Senecæ 'sudatorium': nam sicco calore sudorem in eo eliciebant. Secunda est 'media,' quæ et 'tepidaria.' Tertia est 'frigidaria.' Plin. Ep. 'Post solem frigida lavabatur.' Senec. Ep. 84. 'Ab hac fatigatione in frigidam descendi.' Wouwer.

2 *Nec unde me melius*] Optimus Cam. *Nec quom me*. Proximus, *Nec cum me*. Quid opus igitur præter illud, quod editum est, facere, *qua, quam, quumde?* Nec lavi, inquit, jam pridem, quom, quo tempore, quaque lavatione me rear sic esse purgatam. Gronov.

3 *Velut horno magna*] Camerarius *horno* adverbialiter accipit, ut sit hoc anno. Lambinus ut sit dandi casus, hac sententia: Quemadmodum messis magna frugibus vel annonæ hujus anni respondit; ita eventus rebus nostris omnibus fuit secundus. Taubman. Ecce tibi, qui et *horna* facit; et laborat, ut *horna* epitheton mobile.

esse demonstrat, quasi quis de eo dubitaret. Sed mutandum nihil est. 'Horum' dicitur simpliciter, ut 'vernum,' 'æstivum,' 'autumnum,' 'hibernum,' de quibus *Observ.* III. 24. in quibus omnibus intelligitur 'tempus:' et ut illa ver, æstatem, autumnum, hiemem significant, ita istud hunc annum. Cumque 'annus' veteribus sæpe pro annona vel proventus anno ponatur, eodem modo et 'horum' pro hujus anni proventus. Nescio quomodo nunc omnia bene eveniant, ut lætæ provenere fruges. Et videtur proverbium fuisse. Quod autem addit Lambinus, significare Philematium sua lavationis eventum secundum fuisse, et se lavisse ex animi sententia, et jam bis ex eo repetitum est, miror. Non enim hoc Philematium, sed Scapha dicit. *Gronov.*

7 *Tectus qua fui*] Pudorem quasi vestem faciunt prisci; qua animus ingenuus tectus esse debet. *Pacuvius:* 'Nam si te tegeret pudor, sive adeo cor sapientia imbutum foret,' &c. *Apuleius Apolog.* c. 1. 'Pudor enim veluti vestis, quanto obsoletior est, tanto incuriosius habetur.' *Schoppius.*

13 *Vestis fartum*] 'Fartum vestis' est corpus, id est, ipsa mulier quam vestem fartit impletque. Ita *Columella* v. 10. 'Ea res efficit uberiores fructum, et fartum fici pleniores et meliores.' *Turneb.*

17 *Virtute formæ*] Est per formam, formæ gratia. Sic 'virtute Deum,' est quod vulgo Deum gratia. Sic et 'virtute tua,' aut illius, significat, tua opera in utramque partem. *Gronov.*

27 *Quid? isthæc me*] Indignatur juvenis, quod adjuraret Scapha dominam his verbis, 'Ita te *Philolaches* amet;' nec adderet, 'Ita tu *Philolachem* ames:' hoc additum cupiebat. *Gruter.*

31 *Ilum exspectes unum*] Nec nup-

tum verbum et prætextatum est, 'exspectare,' et tamen significationem habet huic rei dicatam et propriam. *Terent. Eunuch.* I. 2. 'Me desideras, me somnies, me exspectes.' *Militæ Nester*, IV. 6. 'Sine ultro veniat, quæritet, desideret, te exspectet.' Et in castioribus *Amph.* II. 2. 'Certe enim me illi exspectatum optato venturum scio.' *Rutilius Lupus* ex *Lydia:* 'Fer fortiter demum laborem: jam brevi domum venies exspectatus: excipiet te defatigatum diligens atque amans uxor.' Frustra igitur alii 'exspectare' volunt esse positum pro 'spectare:' alii *expetas*, alii *exoptes*. *Gronov.*

46 *Stimulatrici*] Quæ Philematium stimulat et urget, ut se multis prostituat. *Meura.* legit *simulatrici*; ut et paulo post, *selestam simulatricem*. Et 'simulatrices' ait appellatas sagas et veneficas. *Taubm.*

50 *Mihi nihil esse*] Me ad egestatis terminos esse redactum; ut loquitur *Asin.* I. 2.

56 *Malesuada, &c.*] *Virg. Æn.* VI. 'Et sætus et malesuada fames:' nam talia componebant olim. Sic *Cato* 'vitiligatores' ex vitio et litigatoribus fecit: sed et 'vitimagistratus' *Sall. Hist.* III. *Marianos* et *Cinnanos*, qui vitio et per vim creati, vocat. *Gruter.*

61 *In anginam*] 'Angina' inflammatio faucium est: *κυνόγχη* et *λυνόχνη* Græcis, quod canes ac lupos frequenter afficiat: item *συνόγχη*, vel a suspendii similitudine, quod non secus quam laqueus, præfocans enicet; *ἄγχνη* enim laqueus est: vel a *συνέχεω*, quod spiritum continendo respirationem inhibeat, ut inquit *Aurelianus*. *Sealig.*

67 *Si est acceptum, &c.*] 'Satis acceptum,' valet certum et compertum et firmum, veluti datis fidejussoribus et sponsoribus. Satis enim accipit, cui prædes et sponsores dantur: unde hæc venusta tralatio est profecta.

68 *Futuram in vita*] Etai frequentia sunt Plauto 'in vita,' 'in etate,' hic tamen malim eum scripsisse, *proprium futurum, in villa Soli gerendum censeo morem, et capiundes crines*. Milite III. 1. 'Utique eam huc ornatam adducas matronarum modo Capite compto; crines vittasque habeat, assimuletque se Tuam esse uxorem.' *Grenov.*

69 *Capiundos crines*] Quæ hic profertur a Turnebo, sine exemplo et sine teste dicuntur. Ego 'capere crines' non aliud esse puto, quam 'nubere' et 'matronam fieri:' nam ornatas matronarum, ut alia quædam propria habuit, exempli causa, duplicem vittam, stolam, &c. sic etiam crines peculiari quadam ratione formatos. Itaque Plantæ Milite III. 1. cum instrui ancillam ornatu matronarum vult, ait, 'Utque eam ornatam adducas matron.' &c. Facit huc illud Festi: 'Senis erinibus nubentes ornantur: quod is ornatus vetustissimus fuit quidam, quod eo Vestales virgines ornentur.' Ad quod Scalliger: Seni crines dicuntur in capite matronæ Romanæ, sex sertæ crinium; vitæ et crinibus ipsis implexæ; quas vulgus 'treclas' vocat. *Lipsius*. At cruciat se Gruterus, quoniam etsi ea esset affectione Philematium, ut uni morem gereret Philolachi, non ideo continuo sequitur eandem quoque mentem fuisse Philolachi, ut ipsam vellet uxorem. Ceteram nulla est, cur se cruciet, causa. Scapha enim non tam disserit, quid facere velit Philolaches, quam quid debeat Philematium. Hortatur interim ut id ageret, quoad matronæ instar caperet crines, et legitima uxor a Philolache agnoscereetur. *Bozhorn.*

77 *Ut ego exheredem*] V. N. Menæchm. III. 2.

78 *Jam*] Id est, jamjam, statim, mox, brevi. *Bozhorn.*

83 *Nec recte si illi dixeris*] Bacchid. IV. 4. Pseud. IV. 6. 'Nec recte lo-

qui:' et 'dicere nec recte,' est male dicere. Ita Turneb. III. 20. et XV. 7.

86 *Ut videas*] Quam facile videre est, me utque a medullis amari. *Taubm.* Ok] Interjectio, lætitiæ index.

87 *Qui pro me causam*] Vix est, ut non scripserit Plautus, *Quæ pro me causam diceret, patronum liberavi*. Neque aliter Ciceronem locutum credo ad Attic. lib. I. ep. 16. 'Narra, inquam, patrono tuo, quæ Arpinates aquas concupivit:' Clodium enim intelligit. Sic Fam. Ep. 9. 'Primum illa furia muliebrum religionum, qui non pluris fecerat Bonam Deam, quam tres sorores, impunitatem est illorum sententiis assecutus.' Sic optime Victorius frustra repugnante Manutio. Idem I. X. ep. 23. 'Quod vero a te viro optimo seductus est, tuoque beneficio adhuc vivit hæc pestis, interdum, quod vix mihi fas est, tibi sabirascor.' Qualia Terentiana, 'scelus qui me perdidit,' et, 'senium qui me remoratus est.' *Grenov.*

98 *Spernit*] Quæ ætati suæ diffidit: quæ scit se deformem esse. *Lambinus*. Glossæ: '*Spernit*, contemnit, fastidit.' Speculo ergo iia opus est, et quæ se spernunt, non placentes sibi ea forma, quam a natura accepere; et quæ ætatem suam spernunt, vergentem in senium, ætatem facie juvenescere volentes. Tu, addit, et specie optima et ætate integra speculo omnibus esse potes, ac proinde speculo tibi haud opus. Turnebi igitur novæ lectioni hic non est locus. *Bozhorn.*

96 *Peculi, Philematium meæ*] *Lambinus* annotat hæc verba *Philematium meæ* esse adhuc Philolachetis, et separatim pronuntianda, quasi Philolaches præ desiderio et cupiditate Philematium inclamet atque appellet. Et hoc ex illo describant. At jocus est merns *παρὰ πρὸς ὁμοίαν* expectabant enim auditores, ut dice-

ret 'Scapha,' cui videbatur reconciliatus : at ille, quasi eodem momento revocatus in memoriam injuriæ, 'Philematium' appellat : spectatores ridendū se deceptos esse. Vide *Observ.* IV. 13. Tale est Bacchid. III. 4. 'Næ illa illud hercle cum malo fecit suo meo. Nam mihi divini nunquam quisquam creduat, Ni ego illam exemplis plurimis planeque amo.' Prorsus enim contrarium exspectabatur. *Gronovius.*

97 *Capillus satis compositus*] Puellas habuerunt in ministerio tum 'ornatrices,' tum quæ velut a consiliis formæ : edoctæ autem certis magistris ad hoc ministerium, velut ad artificium. Dicebantur 'ornatrices' ab officio, ut et Græcis κοσμητρῆαι, quæ crises disponebant. Sueton. Claud. c. 40. 'Hæc matris meæ ornatrix fuit.' Juvenalis 'ornatrici' nomen 'Pæcæ' ab arte imposuit : nam *ψεκδῆσθαι* Græci dicunt, quando minutum sive rarum pluit. Ornatrices igitur crinem componentes, rarum ac parvam aquæ solent mittere, ac velut *ψεκδῆσθαι*. 'Cinifiones' et 'cinerarii' eadem significatione apud veteres dicebantur, ab officio calamistrorum, qui acus et veruta flando calefaciebant, quibus matronæ capillos crispabant. Ergo 'ornatrices,' quæ composuere capillum ; 'cinifiones' et 'cinerarii,' qui acus calefactas subministrarunt ornatricibus ; quamvis glossæ pæne confundant. *Wouwerrius.*

101 *Cerussa*] Ad fucandam faciem utebantur cerussa et aliis officiis. *Taubm.*

102 *Ebur atramento*] Ad illud allusum hoc loco a Plauto suspicor ; quod veteres in ebore scripsisse, et eboreis tabulis, ut et ligneis, ostendam ex hoc Martialis disticho in apophoretis, cujus lemma, 'Eborei pugillares : ' 'Languida ne tristes obscurant lumina ceræ, Nigra tibi ni venum littera pingat ebur.' Nec eo

possis confugere de ceratis pugillaribus accipiendum apud Martialem. Stat contra Martialis ipse, et alios a ceratis eboreos pugillares facit : quia apertissime candidam et audum ebur atramento pingi perscribique indicat. *Salmas.*

104 *Purpurissum*] Spuma est collecta effervescente purpura, cum ex ea tinctura efficitur. Loco purpurissai utuntur hodie pictores lacca mixta cum cerealeo. Colores igitur hujus lenocinii sunt præcipui : 'albor,' quem cerussa format : 'rubor,' quem purpurissum : 'nigror,' ad palpebras et supercilia utilis, stibium. *Dalechamp.*

105 *Interpolare*] Q. d. obsoleta quæ sunt, interpolari solent. Cur tu vero quod est pulcherrimum et integerimum reconcinnabis ? *Taubm.*

107 *Melinum*] Auripigmentum colore candido. *Lamb.*

111 *Ut speculum tenuisti*] Specula ex argento facta scribit Plin. XXXIII. 9. Monet ergo Scapha Philematium, ne contactu argentei speculi suspectum se reddat Philolachi, tanquam argentum ab alio amatore acceperit. *Boethorn.*

117 *Veteres*] Pro, vetulæ. *Interpoles*] Quæ se pigmentis interpolant, ut ex vetulis novæ quasi puellæ fiant. *Taubm.* 'Interpoles' et 'interpolis' proprie dicitur de vestimento, quod vetus atque aliquibus locis detritum, arte politumæ suturæve faciem novam accipit. Martian. JC. l. 45. de Contr. Emt. 'Si vestimenta interpola quis pro novis emerit.' Glossæ Isidori : 'Interpolis vestis, quæ ex vetusta fit nova.' Sic 'interpolari' proprie dicitur vestimentum, Cic. ad Q. Fr. II. 11. 'Quod cum vult renovare honores eodem, quo minus togem prætextam interpolet quotannis.' *Gronovius.*

122 *Nihil has docta doctius*] Vide *Epid.* III. 2.

123 *Pars vestrorum*] 'Vestrorum'

pro 'vestrum' positum esse hoc loco, recte censuit Apollinaris apud Agell. xx. 6. 'Vestrum' autem, pro 'vestrorum' dixere, uti 'memm,' 'tuum,' 'nostrum,' pro 'meorum,' 'tuorum,' 'nostrorum.' Ex 'nostrum' et 'vestrum' facta sunt 'nostri' et 'vestri,' quæ usurpata Græcho Sempronio, aliisque antiquis: indeque factum, ut illa (quibus tamen et Cicero usus) Apollinaris damnarit tanquam nova, minusque proba. *Voss.*

124 *Quæ vos dote meruerunt*] Quæ vos dote emerunt, quarumque proprii estis dotis causa. *Camer.*

128 *Mores, &c.*] 'Mores' pro morigeratione seu morigeris modis, ut apud Incretium est, accipit Douza.

130 *Purpura atas*] *Mss.* Camerarii habent *Purpura atate occultanda*. Legendum puto, *Purpura atas est occultanda, et auro turpe mulieri*. Falsum est, quod vulgo legitur, *aureum turpe mulieri*. At verum est *turpe*, id est, turpitudinem et deformitatem auro, ac ejusmodi aliis ornamentis, esse occultandam mulieri deformi. *Boxhorn.*

134 *Nimis diu abstineo manum*] Simpliciter hæc explicanda: 'abstineo manum,' scil. gestientem amplecti amatam. Si cum Camerarii *Mss.* legas *abstineo manu*, intellige manum amatæ, gestientem amplecti adolescentem amantem. *Boxhorn.*

140 *Cedo, amabo, decem: bene emptum*] *Meræ nugæ* hic Lambini. Adulescens verbum illud ('mea voluptas') 20. minis æstimabat. Ibi illa, jocone an serio? si emere velit, non 20. se poscere, sed vel decem, ac pulcre vendituram, ut bene erat. At hic callidus æque adversus meretriculam, emptum sibi jam tum id verbum respondet: ac si ratio ineatur, etiam ultro residuas sibi apud ipsam decem minas, præter illas 20. quibus nunc verbum æstimarit. Nam dedisse pro ejus capite 20. minas, quibus

si 20. istas demat, superasse scilicet etiam decem, quas poscat. Atque hæc verissima loci hujus sententia est. Neque quicquam mutatum; nisi quod ex vulgato *decembe: næ*, fecerim *decem: bene*. In quibus cardo universæ rei versatur. *Acidal.*

146 *Bene igitur ratio accepti, &c.*] Uterque nostrum sese obnoxium alteri putat mutuis beneficiis: quod non faciunt, qui beneficia invicem exprobrant: quod alter expendisse se contendit, aliter se accepisse inficiatur. *Budæus.*

150 *Cedo aquam manibus*] V. N. Pers. v. 1.

151 *Cum stactia*] Latex oleumve e cinnamomo et myrrha incisa sudans: a στάξω, stillo. Taubm.

SCENA IV. 1 *Adversum venire mihi, &c.*] Alloquitur servos, atque inter istos præcipue Phanicum, quod patet ex act. iv. sc. 1. ut tempestive sibi adversum veniant apud domum Philolachis. Subintelligitur vero 'te' aut 'vos.'

5 *Comissatum ibo*] 'Comissatum ire' est ire a cœna ad comotationem, aut exercendam aliam juveniliū lasciviam plusculum appotornum, ut solent inclinati. Dictum a κάμω, quod Græcis nihil aliud est, quam convivantinum e triclinio foras prodeuntium lascivia. Hinc κωμῶδες, saltare post comotationem. Male scribunt vulgo *comessari*: nam, si a 'comedo' descenderet, prima foret brevis. *Gronovius.*

7 *Mamma, maderè*] Hæc scriptura Scaligeri est; verum ego cum vulgg. *mammam adire*? Quasi dicat: Nonne tibi videor, tanquam puer, adire matrem, mammae suggendi et pappandi gratia? nam 'fontem illum sanctissimum corporis humani generis educatorem,' (ut Agell. xii. 1. vocat) id est, mammas, alumnas, nutrices, et matres vocari, notum est. *Lambin.*

8 *Isot modo moratus vivere debebas*]

Verba meretricium sunt amatorem admonentis, ut urbane et venuste jocular, non incondite et rustice. *J. Gal.*

14 *Ubi lectus est stratus, coimus]* In lecto discubitorio accumbimus, eupulamur, et de symbolis edimus: ut Terent. Eunu. III. 4. Neque enim verbum turpe hic est 'coire.' *Turneb.* Sed Philolaches et Philematium jam coibant, jam convenerant. Haud dubie ergo corruptum est illud *coimus*. In *Ma.* quem vidi, disertim legitur, *convives*. Unde haud mihi dubium est, quin reponi debeat *convivis*. Cave modo ne in via prius accumbas, quam illic, ubi lectus stratus est convivis. Nam de ejusmodi lectis agi hic, nemo non videt. *Bozborn.* Hæc conjectura speciem habet: sed non est satis causæ cur ab optimis codd. desiscamus. Quia Philolaches, inquit, et Philematium jam coibant, jam convenerant. Quid tum? Delphinum hic loquitur cum Callidamate, qui ad Philolachen comissatum ibant, et hactenus media via utebantur. Cave igitur, inquit, ne prius jaceas, quam coimus et conjungimur, ubi lectus est stratus, nempe cum illis quibus est stratus; priusquam ego tuque et ceteri ex constituto discumbimus. Tuetur etiam hoc verbum, quod in fine est scenæ præcedentis, 'Conveniunt manuplarea.' Pro quo 'auxilia coire' dicit Justinus IX. 6. Nam Terentii 'colimus in Piræo' paullo aliter dicitur. *Gronov.*

15 *Sed et hoc, quod mihi in manu est]* Non mutanda vulgata distinctio videtur. Dixerat ebrius, sine cadere me. Respondet meretrix, quæ eum dacebat, sino, sed et hoc quod mihi in manu est, si cades non cades quin cadam. Non prohibeo te cadere, sed illud etiam non potes prohibere, quod mihi proclive est, et quasi in manu, ne cadam simul, si cadas. *Salmas.*

25 *Ecquis hic est]* Non satis utitur

oculis Callid. ut ebrins et semisomnis; sed ex voce et strepitu sentit hominis alienjus adventum.

31 *Nam mirum]* Affirmantur cum lepore aliquo, quæ sic per interrogationem concipiuntur. An, inquit, mirum aut novum facit, quod dormit? *Salmas.* Lege, non mirum. *Scriver.*

33 *Da]* Tu puer, aut tu Scapha. Dominus convivii sic sæpe jubebat ab uno in orbem poculum per alios omnes convivas circumagi; quod *περισβῶν* Græci dicebant. *Turneb.*

ACTUS II.

SCENA I. 3 *Stabulum confidentiæ]* Glossarium: 'Stabulum, *τροφῶριον*, *τροφῶριον*, *παροχηῖον*.' Onomasticum: 'ἐπαυλῆς, *στὰς*.' Sed vox latinus patet. Nam ut ab exoleta supino 'latitum' fit 'latibulum'; ita a 'statum', 'stabulum', *Beemans.*

9 *Plagipatida, ferritribaces]* Gravis hic scilicet, qui vanos facit interpretes, quod hæc vocabula propria parasitorum et servorum compeditorum putarint. An non utramque familiam passim fabulæ hac nota inurunt? An non Terentius in Eunucho. 'Neque ridiculus esse, neque plagas pati possum.' Quid Ergasilus Capt. I. I. 20. Curculio de ad se commean- tibus catapultis? act. III. 1. Jam 'genus ferratile, ferriteri, apud ferricrepinas insulas, in ferriterio, ferrati, quæ est negotium ferreum, præferrati apud molas,' qui, nisi servi in pistrino? Sed, inquit, Tranio, querit homines, qui aliorum causa pati possint se excruciaci; quales non sunt parasiti, aut servi, timidi fere et ignavi. Diceret, parasitos et servos comicos non nosse. Quid enim illis audacius simul et patien- tius? Vel unum Phormionem vide apud Terent. II. 2. Nam Libanos illos et Leonides, Epidicos, Chrysalos et hunc ipsum Tranionem piget memorare. Ipse utroque vocabulo mi-

lites intelligi vult. Cur ergo legimus, *plagipatida, feritribaces viri? Vel isti*: si nunc idemque genus est? Ibi compararunt correctionem: *dilecti*, aiunt, in veteri codice esse ad librum nostrum annotatum; et sic scribendum pro *Vel isti*, quod est in ceteris et optimis codicibus. Habeant sine rivali. Gronov.

10 *Qui hastis trium nummorum causas subeunt*] 'Tres nummi' hic tres asses: et ad stipendium militare (etsi ad Circum etiam referre possis) diserta allusio comici servi irridentis, quod tam exiguo pretio auctorati castella et turres ligneas hostium, (id enim falsæ) subirent, hastis aliquot configendi. *Lips.* 'Subire sub falsas' dicuntur milites in oppugnationibus urbium et castellorum, quum in muros, et præcipue in murorum turres, evadere nituntur. 'Falsæ' turres sunt rotundæ, quarum fastigium ovi refert imaginem. Græci, teste Vitruvio, *βαλεις* appellaverunt falsas. Unde in Circo, quæ alii 'ova' appellabant, Juvenalis appellat 'falsas': 'Consultit ante falsas Delphinarumque columnas.' Gronov.

13 *Ut affigantur*] 'Cruciarum' quatuor clavis olim affixi. Nisi tamen is sit hujus loci sensus: Ut servulus ad majorem cautionem, et ne facile se refrigeret, voluerit non semel manusque et pedes, sed bis singula figi: ita, ut bini in quoque membro essent clavi. *Lips.* *Brachia*] 'Brachia' dicit, non 'manus': nam etsi duræ et nervosæ illæ partes et lentæ frangi; quia tamen toti corporis moli, gravioris præsertim, non fuerit interdum ferendæ; non in media semper manus vola clavi fixi, sed superius paullo, qua cum brachio coit, id est, circa carpum. *Lipsius.*

23 *Quid mihi sit boni*] V. N. Epid. v. 1.

32 *Miserum est*] Proverbium olet. Significat autem, miserum esse tum demum rem necessariam providere

aut parare, cum necessitas urget, et tempus parandi non datur. Tractum ab iis, qui tum demum, cum sitis urit et torret fauces, fodere puteum incipiunt. *Lamb.*

33 *Igitur demum*] *Igitur*, pro 'deinde.' Ita Cæs. 'Mox magis cum otium erit, igitur tecum loquar.' Vide G. Canteri Nov. Lect. iv. 26. et not. Amphitr. i. 1. Epid. iii. 3.

37 *Cedo soleas*] Qui accubitori erant, calceos aut soccos ponebant. *Claudian.* *Ut arma capiam, &c.*] Oratio hominis ebrii, et qui sui non compos.

38 *Perdit rem*] Negotium nostrum corrumpit.

39 *Vos pro matula habeo, nisi*] Permeiam vos, sive etiam, immeiam vobis: molliore tamen sensu, quam volunt interpretes; nimirum eopse, quo a Catullo Carm. LXIII. scriptum: 'Qui ipse sui nati minxerit in gremium.' Douza.

46 *Non hoc longe*] *Δευκράως*, re aliqua minima demonstrata. Vide N. Amph. i. 1.

51 *Ita ille faxit Juppiter*] *Ille, δευκράως*; vel, qui illic est in cælo, vel præpotens Deus; oculis scilicet aut digito in cælum sublato. 'Faxit' autem, ut ex usura corporum vestrorum capiam voluptatem. Sic enim ambiguum illud, 'morigeræ tibi erimus,' pro se interpretatur servus nequam: cum alioversum ab istis sit dictum, pro, parebimus et introibimus. *Turneb.*

57 *Clavem Laconicam*] 'Clansam clavem' auctor Moreti vocat, ut puto, quæ intus aperiebat, aut forinsecus clandeabat, quales erant Laconicæ; de quibus hoc loco: nam, ut ait Theon, *ὄψις, ὡς τὴν, ἐκ τῶν ἡσαν αἱ κλειδες, ἀλλ' ἐν δὲ τὸ πάλαιον παρ' Ἀθηναίων κλειδες* dicuntur Aristophani. Videntur ita vocatæ, quod impactæ claustris vix apparerent. Quin et Festus Avienus difficilem locum Arati in-

terpretans, quum hebetem lacem Cassiopæ denotare vellet, ait, non magis eam apparere, quam clavem Cariam foribus impactam: 'Lux hebes est matri, vix qualem Caria quondam Noverit intrantem per claustra sonantia clavem.' Ergo *clausa clavis*, et *κρυπτή*, fuerit ea quæ intus aperiēbat. Nam contraria ei est *ἄντη κλεις*. Laconum etiam claves extrinsecus aperuisse, vel hinc manifestum est. *Scalig.*

60 *Pluma haud interest*] Locus est sine dubio corruptus. Meliores omnes codices habent *probior* aut *propior*. Codex ille meus, qui aliter habet, deterior est. Una tantum litera addita, puto legendum, *Pluma haud interest, patronus, an cliens propior siet* Homini, cui nulla est in pectore audacia. 'Proprior,' id est, magis proprius, convenientior. Ita enim loquitur Cicero. Pluma, inquit, haud interest utrum melius conveniat homini timido et ignavo cliens an patronus. 'Proprior' a proprius, ut 'industrior' ab industrius, 'egregior' ab egregius. *Salmas.* An cliens *probior siet*] Sic editum olim. Lambinus conjectit, *potius siet*. Scioppius *probior*, quod secutus Gruterus; quia in altero Cam. *probior* visum, quod manus secunda fecerit *propior*. Sed sine dubio legendum *propior*, ut alter codicum sine litura expresserat. Solebant iudicio periclitantibus advocati esse tam patroni quam clientes, et hi proximi, tum 'adeasse,' 'superesse,' et signatis verbis dicebantur. Parum refert patroni magis nomen an magis clientis ferat advocatus, patroni magis an clientis nomine adsit, proximus sit, qui timidus est, eoque non plus adjuventi adest quam si nunquam natus sit, ut alibi loquitur. Vide *Observ.* I. 22. *Gronovius.*

62 *Civis homini*] Negant homini optimo facile esse 'facere nequiter;' et hanc dant mentem: Cuius, sive cliens sive patronus sit,

facile est alteri nequiter facere, quamvis de subito, præter expectationem: et optimum hic pessimumque volunt non virtute et vitio, sed fortunæ conditione distinguere. Ubi primum frustra inserunt de patrono et cliente: nihil enim hi pertinent ad hanc sententiam. Deinde optimi hic et pessimi sane sunt qui vulgo sic appellantur, virtute et vitio distincti: sed ambiguitas in τῷ 'facere nequiter,' quod ut refertur ad optimum, vitium rei indicat, non animi, et est male atque infelicitate rem gerere, peccare humanitus; ut ad pessimum, vitium significat etiam animi, et est improbe agere. Tam bono, inquit, quam malo proclive est facere, quod plus minusve factum sit melius: sed id, quod plus minusve factum sit melius, arte corrigere, ne noceat et *ὅλως ἀβασίως* reddat, id viri docti est opus. *Gronov.*

64 *Clavem cedo, atque abi*] Hic versus subjiciendus 59. *trado, Tranio.* Tr. cedo clavem; vel deleatur potius, nam infra est. *Scriver.*

65 *Verum id videndum, &c.*] Verum id providendum est; id solertis viri opus est, facere; quæ novo more et exemplo (id enim hic 'designare') malefacta sunt per nequitiam, ea cuncta ut tranquille et sine malo procedant: ne quid patiat, propter quod vita ei sit acerba. *Lamb.*

77 *Capite obvoluto*] Caput operiebant in turpi re deprehensi; summo pudore affecti; in rebus desperatis; vitam projicere parantes. *Horat. Sat. II. 8.* 'Nam male re gesta, cum vellem mittere operto Me capite in flumen.' *Liv. I.* 'I licetor, colliga manus, caput obaibito, arbori infelici suspendito.' Et *Socrat.* apud *Platon.* in *Phædro* de amore verba facturum, caput operit. *Lamb.*

79 *Hinc occludam*] Clavi enim Laconica sedes obserabant foris, ita ut nemo, qui intus, eas aperire posset.

SCENA II. 2 *Quom me amisisti*]

Pro dimisiisti. V. N. Capt. II. 2. *A te viz cium*] Nam quid aliud est navigatio, quem mortis quædam professio? V. N. Rud. II. 6. *Taubm.*

4 *Haud causa illico est*] Lege, *haud causa 'et illico*. Scriber.

14 *Oclusa janua*] Claudebantur quidem interdiu fores intus, sed non foris; nisi aut cum mædes essent vacuæ, aut cum paterfamilias eos qui domi erant, nolebat domo egredi posse. Claudebantur autem fores medium clavi Laconica, de qua supra. *Lamb.*

21 *Natus nemo in ædibus servat*] 'Servare,' pro custodire, et ut Nonii censura vult, sollicito ac suspiciose observare. J. Grut.

23 *Confregi hasce ambas*] Nullæ sunt hic ambæ fores in plerisque edd. ac libris, qui legunt, *pene confregi assulas*. Tr. *Eho! an tetigisti has ædes?* Sic alibi 'assulatim fores confringere.' Et assulas sunt tabulæ forin, *σώλεις*. *Salmas.* *Confregi hasce ambas*] Festinabat *ὁ πάρος*, quam scriberet, nullas hic ambas fores in plerisque edd. ac libris esse, qui legant, *confregi assulas*: et id probaret. Distinctius priores, in vulgatis quidem legi *assulas*, sed in vett. edd. (quod possum testari de Argentoratensi 1508.) et Mss. *hasce ambas*, vel *asce ambas*. Sic et Sambuci codex. Nec quicquam est ambigui sive per *ἀποσύνθημα δευτικὸν* dictum pates, sive servum pro timore, quem fingeat, non expectasse, dum adderet ultimam vocem herus, et ejus sermonem interceptisse. Captiv. IV. 2. 'Aperite hasce ambas fores, priusquam pulando assulatim foribus exitium affero.' Ubi dubitare possis, an non eandem vocem auctor omiserit. Gronov.

23 *Perduaxiat*] Si liceret a vestigiis scriptæ lectionis recedere, primum esset legere, sicut etiam versus postulat, *Dii te Deaque perduint cum isto omine*. A 'perduo' antiquæ, perdusso: 'perduassere' sic finxit, ut

ab impetro 'impetrasso.' Ita ergo 'perduaxint' hic posuit pro perduint. *Salmas.* Imo non est hæc scripta lectio; sed V. C. *faxint*; Dec. *axint*. Intellige male perire. Gronov.

26 *Illos*] Comites, quos tecum adduxisti. Douz. *Jube illos illinc amabo*] Forte, *illinc ambo abscedere*. Scriber.

27 *Tangite vos quoque terram*] Genus quoddam venerationis erat et ceremoniæ superstitionisque terram tangere: sed non nisi in his rebus, quæ ad Deos inferos ac mortuos pertinent, usurpari consuetum. Macrob. lib. III. 'Cum tellurem dicit, manibus terram tangit.' Simile est Cic. de Arusp. Resp. 'Aut puer ille patrimus aut matrimus, si terram non tenuit.' Turneb.

43 *Sermonem nostrum qui aucupet*] Titin. 'Id ego aucupavi: plenas aures affero.' V. N. Milit. IV. 1.

44 *Capitalis cadis, &c.*] Vett. edd. *ædis*; quod probò; et *capitalis ædis* fit, cum in ea capital admittitur. Ut 'homo capitalis,' nefarius, flagitiosus, qui capital aut facit audacter, aut factum probat. Et 'locus capitalis,' ut ait Festus, 'ubi si quid violatum est, capite violatoris expiatur.' J. Gul.

45 *Scelus antiquum et vetus*] Antiquum est, quod patrum memoriam excessit: quasi ante sævum. Vetus est, quod jam habet ætatem. Et potest tamen res esse antiqua, quia a majotibus accepta: et vetus, quod a nobis, vel ab aliis, nostra ætate olim usurpata sit. Sic 'antiquum jus' dicitur jus gentium, quod una cum humano genere ab natura exstitit. 'Vetus vinum' anni prioris vinum, ut loquitur Ulpianus. *Popma.*

47 *Quid istuc est, scelestè*] Lege, *Quod istuc est scelus?* Scriber.

57 *Exclamat maximum*] Poëtarum et Græcorum more dixit Horat. ad Pison. 'Longum clamet, Io cives.' *Taubm.*

59 *In somnis*] Kar' *ὄναρ*, dum dormit ipse: 'per noctem,' ut interpre-

tatur Donatus. *Lambin.*

62 *Mirum quin, &c.*] Quasi dicat: Qui fieri potuit, ut, qui abhinc annis sexaginta necatus fuit, diceret aliquid filio tuo vigilanti et videnti? *Dox.*

68 *Nam me Acheruntem*] Suspicio, ad reconditorem illam Orci significantiam respectum a poeta, qua 'receptorem mortuorum' intelligi solitum testis Isidorus; unde et 'Orcam' natam et denominatam scribit, pro vase quod recipit aquas: quam vocem reperies et apud Persium. *Dox.*

71 *Defodit insepultum*] In terram quidem defossum humavit, sed non rite, id est, justo sepulturae honore carentem. *Guther.*

75 *St, st*] Sic Gruterus fecit, quum in vulgatis esset *secede*, in scriptis *Sed et*, longe probabilius, quam qui *Ceden*, quod quid sit, ignoro; nisi voluit *Cedin*: sed observavi in aliis quoque Plauti locis, ubi interjectio ista ponenda est et habetur in melioribus libris, quosdam scriptos habere *Sed*. Gronov. *Concrepuit foris*] Audit intus strepitum Tranio. Eam, ut occultet, quasi lemuress percussissent, attonitus quaerit. *Lambin.*

78 *Perii! illisec hodie hanc conturbabunt fabulam*] Haec secum Tranio moleste ferens eos strepere intus; metuensque ne res palam fiat: atque ita tota fabula, quae a monstri nomen habet, conturbetur. *Lambin.*

79 *Ne manifesto*] In manifesto mendacio me senex deprehendat. *Doxa.*

82 *Nihil ego formido*] Proprio. 'Formido' a formis, de quibus hic ludi fiunt, id est, spectris. *Scalig.*

83 *Non me appellabis*] Sermo ad mortuum, a quo se appellatum simulat Tranio, ob percussas fores.

88 *Percussissas*] Omnino hoc adseverandum, ut respiciat id, quod senex supra fores tetigerat: idque ad metum seni injiciendum.

94 *Fugies atque Herculem*] Forte, *fuge atque Herculem invocabis*. Scriber.

95 *Herculem invocabis*] Ut ἀλαλῆαν ac monstrorum dormitorem. Sic apud Aristoph. in Pluto Chremylus, cum videret horridam squalidamque Peniam, exclamat, Ἥρακλεις! *Turneb.*

ACTUS III.

SCENA I. 1 *Scelesticorem ego*] Hic 'scelestus' non est μωρός, sed δ ἀτυχεύς, id est, infelix, ut apud Horat. Carm. II. 4. 'Credo non illam tibi de scelestis plebe delectam.' *Heins.* *Argento saniori*] *Argentum saniori* dicitur, quod datur in sœnus, id est, argentum ad sœnus. Nunquam, inquit, scelestiorem annum vidi, argento sœniori, id est, argento quod ad sœnus datur magis incommodum, et ineptum. *Salmas.*

15 *Pergam turbare*] *Turbare* absolute positum est pro turbas excitare: ut Bacchid. IV. 9. 'turbat equus ligneus.' Tacit. Ann. lib. IV. 'Cum repente turbare fortuna cœpit.' *Taubm.*

19 *Etiam fatetur, &c.*] Acidalius versus hos quatuor ordine sequentes expungit; quia paullo post iterum legantur. *Taubm.*

22 *Quam pirum volpes, &c.*] Proverb. de re factu proclivi: quod nihil sit negotii vulpi dentatissimæ pirum edere: ut explicat Erasmus. *Taubm.*

28 *Dicam si confessus sit*] V. N. Asin. II. 8.

31 *Sed cum videto*] Hærent hic interpretes. Convenerat Theuropides senex illum, a quo ædes emerat, eique dixerat, quæ in hisce evenisse ex Tranione acceperat. Negaverat venditor vera ea esse. Id cum intelligeret Tranio, suadet capiendum esse iudicem, qui rem totam cognosceret. 'Sed eum,' inquit, aversus a sene ad spectatores, ironice, 'videto ut capias, qui mihi credat:' qui nobis plus fidei habeat, quam venditori; qui causam nostræ sit addictus. Id si feceris,

tam facile eum in iudicio viceris, quam volpes pīrum comest. Ea enim proverbialis loquendi ratio significat obtinendi quod velis facilitatem. *Boethorn.*

34 *Neque sanus, neque sortem argenti*] 'Sors' patrimonium et summa est sive caput illius pecuniæ, quæ confertur in societatem, ut inde lucrum fiat: hinc 'consortes' et 'consortium,' et adfini quadam significatione 'sors' dicitur quælibet pecunia, cui accedunt usuræ, vel redditus. *Martial. v. 48.* 'Debitor argentum pariter cum sorte negabit.' *Terent. Adelph.* 'Etiam nunc de sorte in dubium venio.'

36 *Natus Diis inimicis*] *V. N. Mil. lit. II. 2.*

37 *Jam illo presente*] *Danista* me adiens argentum poscet sene presente. *Taubm.*

41 *Mi Misargyrides*] *Lego, Salvo. Misargyrides bene.* Et venuste *ἀρριπιδίζου* argenti-odiu: qui ita lucellum inhiaret, ut vel os sibi verberari pugnis, modo argenteis, facile pateretur. Et in *Adelph. Ter. Donatus* liquide confirmat, 'Misargyriden' trapezitæ *Plantini* nomen esse, quem frustra alibi quæras, si hunc, quem reprehendi, amiseris. *Jan. Gullelm.* Et hoc volunt scripti, quorum alter *misarcirites*, alter *misartirites*.

43 *Pilum injecisti mihi*] 'Pilum injicere,' idem quod *Cic. pro Mur.* dixit, 'Quam te securim injecisse putas petitioni meæ,' id est, impedimentum. Idem pro *Planco*, 'Infligere reip. securim:' quod est magno malo eam afficere. *Lipsius.* Sumta translatio ex armatura Romanorum, et præliandi modo. Gravis armaturæ milites præter scutum, gladium Hispaniensem, galeam æream, et ocreas, pila gerebant duo, teste *Polyb. lib. VI.* Unde et 'pilani' dicebantur *Ovid. Fast. III. 129.* In præliando autem primum, modico spatio ab hoste distantes, pila conj-

ciebant, dein gladiis res gerebatur. *Pili* descriptio est apud *Polybium*, quem vide. *Gronov.*

44 *Est certe ariolus*] Recte divinat, cum dicit me inanem pecuniæ esse. *Taubm.*

56 *Verum hercle*] Putabam aliquando rescribendum, iterum hercle dico. Nunc nihil mutandum statuo. *Verum dico*, idem hic est quod serio dico, *Boethorn.*

58 *Ex, hercle ne tu*] Oratio perplexa hominis perturbati: subintell. 'odiosus es,' aut aliquid tale. *Douza.*

60 *Beatus vero*] Quæ petis accipias te putas, cum clamas; scilicet. *Boethorn.*

64 *Sortem accipe, &c.*] Vehementer turbata est hæc scena in ed. Veneta, adeo ut integri versus transpositi sint; nec coherent sane omnia in ed. Cam. et Lambini, si paulo diligentius et ad sensum et τὸ πρῶτον animadvertas. *Pistor.*

66 *Extentatum*] Ita in Ms. auct. Camer. et in suis ad unum omnibus reperit Lamb. quamvis ille ex conjectura, ut ait, substituerit *externatum*: quod rectum censeo. Quasi dicat: Tunc huc venisti, ut te clamando mente alienares? vel, ut clamando mentis statu motus videreris? Nonne 'externavit' est dementem fecit. *Douza.* Rectum est, *venisti huc externatum*. 'Externare' est externum mentis facere, mente alienare præ nimio terrore. Sic locutus est *Catullus*: 'assiduus quam luctibus externavit.' *Apuleius* in *Apologia*: 'ad oblivionem præsentium externari.' Idem alibi *Metam. III.* 'hic externatus animi atque attonitus.' In glossis etiam veteribus id verbi notatur, 'externatus, *ἰερὸς ὁπερὶ*.' *Salmas.* *Venisti huc extentatum*] Vulgo olim *ostentatum*. Sed istud Mss. probatque *Turnebus*, et *Lambinus* interpretatur, ut extentes, expromeres, experireris et contenderes vocem

tnam. Camerarius *externatum*, quod idem explicat, ut te clamando mente alienares. Affert etiam quorundam *exenteratum*, Lipsius *sistentatum*. Videtur dedisse Plautus *occenatum*, hoc est, ut nobis convicium facias publice, ut nos pipulo differas. Festus: 'Occentassint antiqui dicebant, quod nunc, convicium fecerint, dicimus: quod id clare et cum quodam canore fit, ut procul exaudiri possit: quod turpe habetur, quia non sine causa fieri putatur.' Gronov.

67 *Nec erit quidem*] Nec erit quidem, unde solvat: nam dixerat jam, 'non dat, non debet.' Nam qui non habet quod det, ne debere quidem videtur. Ferre, inquit, hoc potes, quod dico, an mavis, ut aliquo abeat foras? *Salmas*.

69 *Urbem exul linquat factus*] J. Gul. leg. *Urbem exul linquat, actus hinc, causa tui? Actus hinc, hinc ejectus, expulsus*. V. N. Aul. II. 2.

77 *Nescit quidem nisi sanus*] Similis Pythermo cantori apud Athen. lib. XIV. de quo Hipponax, *Χρυσὸν λέγει Πύθερμος ὡς οὐδὲν τᾶλλα*. Pythermus aurum loquitur, et aliud nihil. *Taubm.*

85 *Ne inconciliare*] Ne pergas eos porro in te irritare, tibi que (ut Horat. ait Od. IV. 15.) inimicare. V. N. Trin. I. 2. *Taubm.*

86 *Vide num moratur*] Nunquid senex in mora est, quin tibi, quod debetur, exsolvat? *Lambin.* *Quin feram, si quid datur*] Imo, ne me jocari putes, ego accipiam, si quid datur. *Lambin.*

95 *Quasi XXXX. minas*] *Quasi* profere, circiter, aut præterpropter. Ter. Heaut. I. 'Quasi talenta ad quindecim cœgi.' *Taubm.*

96 *DA. Ne sane*] Non opus Acidal. traiectione, si imagineris, senem admirabundum et irato proximiorum vix statum tenuisse, audita pecuniarum summa: quem placans Danista, ita dixerit, 'Ne sane,' &c.

Delph. et Var. Clas.

112 *Speculo claras: clarorem merum*] *Ædes* ita claras tamque polita et nitida facie emit, ut cum æquore et planicie speculi possint comparari: vel, ut loco speculi esse possint; vel, ut speculum ex iis confici possit. *Ædes ad speculum claras*, id est, etiam si cum speculi splendore et lævore conferantur, satis claras. *Clarorem merum*, id est, æque claras atque ipse clarior clarus est. *Turneb.*

114 *Talentis magnis*] Causa non est, cur se quisquam cruciet, quod in Rudente 'talentum magnum' faciat Plautus, centum viginti minarum; et vero hoc loco tantum minarum sexaginta; si modo quis attendat scenam dramatis, cui titulus Rudenti, esse Cyrenis, quod tota passim clamat fabula: at vero hujus fabulæ scena est Athenis, ut constat ex plurimis locis. Inter Athenienses igitur Atticum numeratur Athenis talentum, quod est, minarum sexaginta, ac proinde duo hujusmodi talenta faciunt minas centum viginti. At vero Cyrenis de Cyrenensi intelligi voluit poëta, quod erat idem cum Ægyptio; erat quippe Cyrenaica pars Ægypti, et ditioris illius: igitur populare, id est, Ægyptium intelligitur talentum, quod erat duplum ad Atticum, id est, centum viginti minarum, ut constat e comparatione eorum quæ a Strabone et Diodoro Siculo scribuntur, de annuo Ægypti redditu. *Petitus.*

115 *Arrhaboni*] Arrhabo, vel arrha, quod emptionis nomine datur, ut constat fides de pretio, quod convenit. Agell. XVII. 2.

119 *Jam appetit meridiem*] Hoc non temere dictum; nam et Danistæ dixerat servum, ut circiter meridiem rediret: et alioqui post meridiem non fere quicquam rei incipere solebant Romani, præsertim magistratus; nec pacisci. *Turneb.*

120 *Absolve hunc quæso vomitum*] *Vomitum* convitium est in homines impuros. Sic Lucill. de Trebell. 'Mar-

Plaut.

6 I

cebat febris, senium, vomitus, pus.'

123 *Uno nummo plus petas*] Eos, qui plus petebant, olim causa cecidisse, nemo dubitat. An vero leg. XII. Tabb. an edicto prætoris id fiat, disputant. Ego non illa, sed hoc censo factum. *Ravard.*

134 *Ut in vicinum*] Sc. convertam. *Lamb.* Certe deest verbum. Unica litera mutata, lego, *Quid ego nunc agam, Nisi ut in vicinum hunc proximum mendacium? Eas emisse ædes hujus dicam filium.* Ita distinguendum ac legendum. *Salmas.*

136 *Calidum hercle audiri esse optimum mendacium*] *Calidum mendacium* interpretatur *Lambinus*, quod non est cogitatum, sed ex tempore natum, *θευρόν*. Et hoc placet. *Taubman.*

137 *Quicquid Dei dicant, id rectum est dicere*] Optimi et antiquissimi codices habent, *id rectum est dicere*. Et sic legendum est. Alii pro *rectum* reposuerunt *certum*, aut *decretum*. Sed mala loci constructione derepti sunt. Ordo est: Dicere quicquid Dei dicant, id rectum est. *Quicquid Dii dicant*, quicquid ex tempore dubitanti suggeritur. Deorum instinctu id suggeri credebant veteres. Vidē *Apul.* de *Deo Socratis*. *Boxhorn.*

138 *Dii istum perduint*] Scil. *Danistam*, qui me turbavit, ut nomen venditoris ædium exciderit. Et hæc loquitur, ut senex audiat: illa vero, imo *istuc* (senem) *potius*, ut tantum spectatores.

140 *Bonan' fide*] Locus est ex ambiguo: quod inest in his verbis, *bonan' fide*? quæ senex aliter dixit, aliter servus accepit. Nam senex quærebat ex servo, bonane fide loqueretur, hoc est serione, et vere id diceret, emtas ædeis esse a filio: servus autem in aliam sententiam accepit, aut certe se accipere simulavit, quasi quærat ille, bonane fide ædes emtas sint, hoc est, utrum dolus malus in ædibus vendendis adhibitus sit, an bona fides. Itaque sic respondet, si argentum

venditori promissum, ac pactum redditurus es, bona fide ædeis emit filius; si minus, bona fide non emit. Ex his intelligi potest, actiones bonæ fidei eas demum proprie appellari, quibus postulatur, ut fides data, bene, atque uti par est, servetur. *Hottom.*

158 *Senatum consilii in cor, &c.*] Facete et erudite cor 'senatum' appellat; ut et *Epid.* 1. 2. *Apul. Apolog.* 'Cui nulla fandi cura sit, impensius cetero corpore os colendum, quod esset animi vestibulum, et orationis janna, et cogitationum comitium:' scilicet, quia ex ore cogitationes animi in apertum prodent. Alias ineptum sit dicere, cogitationes in ore concipi. *Manertinus*: 'Versari cæpit in sacri pectoris comitio consulatione.' *Sc. Gent.*

SCENA II. 1 *Melius anno hoc mihi non fuit domi*] 'Bene esse,' *γενησθαι* vitam omnem voluptariam complectitur. *Jan. Gul.*

2 *Nec quando esca*] Falsum est, in *Mss.* repertum, *Ne quod est cutiana uxor*. Unde ineptissime conjicitur, *Nec quando est culina mernerit magis*; quod scil. sit construendum, *Nec est quando magis mernerit culina*. *Scripti*, *Nec quid est cauna mernerit magis*: unde faciendum cum *Casaubono* et *Acidali*, *Nec quando esca una me juverit magis*: nec scilicet, fuit, ut supra: 'Nec, quom me melius, mea *Scapha*, rear esse defæcatam:' dicit autem 'juvare escam,' ut in *Capitulis*: 'Neque unquam quicquam me juvat, quod edo domi.' *Horatius*, 'Cæna brevis juvat.' *Juvenalis*, 'magis illa juvant, quæ pluri emanant.' *Valerius Flaccus*, 'Quod nullæ te, nata, dapes, non illa juvabant Tempora.' *Quintil. Decl.* 298. 'Juvat autem cibus post opus.' *Acad.* 'Nequidem cauna mernerit magis.' *Groenov.*

6 *Melius quom prandium, quam solitum, dedit*] Non, inquit, temere et ca-

an id fieri illi eo in mentem venit, cum lautius cotidiano prandium apponi mihi viderem: et certe illud erat: meridianam a me operam impetrare voluit. *Non forte*, Plautinum est, οὐκ ἀλόγως, ut apud eundem nostrum. 'Non temere est,' in Bacchid. 'Non temerarium est,' Aulul. Idem valet, 'Non de nihilo.' Propert. 'Non sum de nihilo blandus amator ego.' J. Gnl.

8 *Non bonus somnus est de prandio*] Mos erat veteribus, qui etiamnum obtinet, æstivo tempore meridie somnum leviusculum capere, quem Varro Re Rust. 1. 1. 'somnum insititium' appellat elegantissime: 'Ego hic, ubi nox et dies modice redit et abit, tamen æstivo die, si non diffunderem meo insititio somno meridiem, vivere non possem,' &c. *Meursius*.

10 *Tota turget*] Casin. II. 5.

24 *Te ipse jure optumo*] Quia tibi ipse malefacis: dum nltro abis domo, non modo ab uxore non ejectus, sed ab ea blande in cubiculum allectus. *Lamb.*

26 *Hoc habet*] *Hoc habet*, et *habet*: vox propria in gladiatores vulneratos, aut irretitos; vel insultantis adversarii, vel vulgi acclamantis. *Donatus*.

36 *Sic decet, ut homines*] Quasi dicat: Philolaches est corruptus et voluptarius: sapienter igitur facis, qui ei non adveraeris, sed morem geras. Terent. Adelph. III. 4. 'Verum quid facias? ut homo est, ita morem geras.'

40 *Musice hercle agitis ætatem*] *Musice vivere* quid sit, docet hic ipse Plautus. Huic confine, 'Tibicinia vitam vivere,' hoc est, laute quidem, sed alieno sumptu. 'Jus hoc est cantorum et poetarum ut sacrificent sine fumo:' id est, laute epulentur, nullo suo sumptu. *Taubm.* *Musice* idem est quod concinne, eleganter, quod Græcis interdum est μουσικῶς. Interpretes vulgo malunt ex more canto-

rum læte et lante, et sine suo sumptu. Nam jus cantorum et poetarum est, inquit Athenæus, ἡκάρτα ὀδῶν, id est, *laute epulari sine sua impensa*. Sed hæc interpretatio loco Plauti non quadrat. *Gronov.*

41 *Electili*] Pro optimo et eligendo. Sic factum est 'ductile' a ducto; 'apertile,' Ovidio, ab aperto. *Salmas.*

49 *Quid est? quomodo*] Scribe, Si. *Quid est?* Tr. *Quomodo pessime potuit*. Si. *Qui ne subducta erat tuto in terram antehac?* Eo modo, quo modo quo pessime potuit; ventus nempe deseruit ratem. Respondet Simo: Eamne, quæ jam subducta antehac tuto in terram fuit? *Heins.*

50 *Subducta*] Subducuntur naves ex alto in portum; deducuntur ex portu in altum.

53 *Velim ut velles*] Cui boni ac secundi aliquid obtigerat, ei, omnis causa, gratulabundi dicere solebant, 'Feliciter,' aut 'Feliciter quod agis:' cum significarent, cupere se enim perpetuo eadem felicitate uti. Contra, cui male et adversus animi sententiam erat, eum alloquentes dicebant, 'Vellem, quæ velles:' cum indicarent dolere sibi, quod illi male esset: ac si dicerent, Vellem tibi ita esset, ut tu quoque velles; mihi quæ ægre est, quod tibi quicquam præter voluntatem tuam evenierit. Sen. Ep. LXVII. 'Adspice M. Catonem, sacro illi pectori sæviasimas manus admoventem, et vulnera parum demissa laxantem. Utrum illi tandem dicturus es: vellem quæ velles et nioleste fero? an feliciter quod agis?' *Muretus*.

58 *Patrone salve*] Sic eos, quorum patrocinio nuri erant, salutabant. Etiam hac formula manumissi patronos suos salutabant.

64 *Tam liquidus est, quam liquida esse tempestas solet*] 'Turbare' et 'liquare' contraria sunt, et in liquore ponuntur: quod vel ex Plant. Mostell. II.

1. liquet; ubi servulus, 'Efficiam,' inquit, 'quæ facta hic turbavimus, Profecto ut liqueant omnia et tranquilla sint.' Inde ad alia transferuntur; ut 'liquida æthra,' quæ opponitur turbido aëri: 'liquidus ignis' est purus, tenuis, clarus: 'liquidum auspicium,' Epid. II. 2. 'liquidus animus,' Pseud. I. 3. *Turneb.*

69 *Ambulacrum et porticum*] Nota-ri meretur, in privatis ædificiis fuisse et ambulaciones et porticus. *Guther.*

70 *Quid consoenniavit*] Τὸ ἐκείνος ἀνειροπόλησε; unde hoc ei tam stulte venit in mentem? *Turneb.*

79 *Imo edepol vero, &c.*] Imo, inquit Simo, contrarium fit: nam cum ubique locorum umbra est, sol ad vespertinum tempus a matutino usque, quasi creditor importunus, hic pro foribus adstat.

80 *A mani*] Sic et Servius in *Æn.* v. ubi docet, adverbia, si nomina fiant, declinari: ita in Milite, 'de vesperi suo.'

81 Hæc nota referenda ad præcedentem scenam I. actus III. vs. 81. *Calidum hoc est*] Lambino danista significat orationem spem de fœnore molestam esse Tranioni; quamvis discedat ille, se nihilominus fœnus sublato clamore flagitaturum, et proinde hoc pacto ei molestum futurum. Quod contemnit Acidalius, et hunc versum vult esse Tranionis, ac trahendum post vs. 135. Gruterus putat cessare aliorum commenta et ipsius Acidalii, si tribuatur Thenropidi seni, qui sequentem pronuntiat. Ego vero nihil innovari malim. Non deterrent me tua convicia, inquit danista: alius me stimulus et potentior urget. 'Calidum hoc est,' nempe negotium quod ago: exactio scilicet pecuniæ ad certam diem debitæ statim vult et diligenter celeriterque fieri. Sic Epid. I. 2. 'Huic homini opus est quadraginta minis celeriter calidis.' Jam quis non videt quo longius abest copia recipiendi debiti

danistæ, eo pejor enim uri et vexari metu amittendorum nummorum? hoc est, ergo, etsi procul abest, urit male. Ludit ambiguo τοῦ urere. Negotium hoc urit male, (id est, me sollicitat, inquietum habet) præter naturam aliorum ignium, qui non urunt procul remotos. *Gronov.*

83 *Quid? Sarsinatis æqua est, si umbram non habes*] Argute, sed umbrose et obscure. *Sarsinatis* enim nominativus antiquus, ut 'summatis,' 'infimatis,' 'enjatias' pro quibus nos *Sarsinas, summas*, diceremus: quod olim P. Valla etiam monuit. Alludit autem ad patriam suam Plautus: siquidem Sarsina una ex Umbræ civitatibus Straboni lib. v. Silius lib. VIII. 'his Sarsina dives.' Etiam Plinius III. 8. 'Sarsina' agnoscit. Jam vero *Umbra* bipartitæ notionis est, significans non modo 'aërem lumine cassum,' ut ait Lucret. sed et mulierem ex Umbria prognatam. In quo ambiguo pœta ludit.

91 *Vehit hic clitellas, &c.*] *Vehit*, dixit, non gerit; quia mulas, equus, camelus, bos, vehicula sunt. *Lambin.* 'Clitellæ' Horatio Sat. I. 5. sellæ dosuarie sunt, jumentis imponi consuetæ ad onera commodius gestanda. Sensus ergo hujus versus est: Quemadmodum hero meo clitellas impono, et vehere facio; ut super illia omne onus, hoc est, dolos et fallacias meas imponam; ita et hic alter senex Simo vehit clitellas, &c. hoc est, uterque probe ludificatus est. *Py-lades.*

95 *Magni sunt oneris*] Quem hic miseret ineptiarum, in quas putat incidisse interpretes, vellem miserum esset sui. Quis enim docuit 'magni oneris esse,' ut intelligatur, ferundi, capiendi, Latine non dici? At non eodem modo, 'escæ maximæ esse,' 'majoris cibi esse,' 'multi meri esse,' 'magni laboris esse' Plautus, Varro, Horatius dixerunt. Abstineat igitur corrigere, *Magni sunt: oneris*

quicquid imponas, vehunt. Gronov.

96 *Haud scio, an colloquar*] Potuit servus inter molitiones istas, ut sit in malis consiliis, trepidare; aut certe simulare, novo aliquo et e re nata consilio sibi nunc subito opus esse. *Taubm.*

104 *Simul flare sorbereque haud facile est*] Nam 'duas res magnas praesertim' (ait Cic. in Philip.) 'non modo agere uno tempore, sed ne cogitando quidem explicare quisquam potest.'

111 *Ut istas remittat sibi*] Venditione rescissa.

112 *Sibi quisque ruri metis*] Ita Mss. Cam. et Lamb. Proverb. rusticum, quo significatur, sibi quemque consulere. *Taubm.*

113 *Redhibere, &c.*] 'Redhibitum id proprie dicitur, quod redditum est improbatumque ei qui dedit, itemque rursus coactus est habere id quod ante habuit,' Festus.

123 *Tanquam*] Theuropiden, cui aliud persuasum erat, hoc adverb. non potest concoquere. 'Tanquam' et 'quasi' voculæ similitudinis sunt, non veritatis.

130 *Istum perductorem*] Cicero lib. i. in Verr. 'lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat.' 'Lenones' sunt scortorum, 'perductores' etiam invitarum personarum, et in quibus stupra exercita legibus vindicantur. *Ascon.*

136 *Eo pretio empti fuerant otim*] Cum pulcros postes laudaret alter, hic responderet: Sane tali, id est, pulcro pretio sibi emptos. *Pulcrum* est luculentum pretium: unde 'pulcre vendere,' et similia, apud Nostrum. *Acidul.*

140 *Ab infimo tarmes secat*] Tarmes is est Vitruvio, qui ὀπλῶ Græce vocatur. Ut intelligat vermiculatos et ὀπρωδέστροφους. Jam 'secare' et 'cædere,' aptum verbum ei rei. Lucilius: 'Lanzæ opus omne perit: squalor, tineæ omnia cædunt.' Nam

Græci κόπτεω, ut κόπτεσθαι ὑπὸ σείων. *Scalig.*

143 *Pultifagus opifex*] Intelligo Pœnum: hi enim lignario opere claruerunt: unde multa fabricæ lignæ opera ab illis nominata, ut 'lecti Punici' Plin. xxxiii. 11. 'fenestræ Punicanæ' Varroni; et 'torcularæ Pœnicum' eidem; et 'coagmenta Punicana,' quæ fideliter hærebant, nec hiascebant, apud Caton. Itaque ab hac mente Plautus, cum vult ostendere ædium postes hiare, ait non esse factos a Pœno fabro: non enim hiascerent commissuræ, si Pœnus faber eas conjunxisset. *Scalig.* Pultifagus opifex barbarus, accipiendum de Romano opifice. Pulte ut plurimum nisi sunt veteres Romani. Res nota. *Salmas.*

144 *Quam arcte dormiunt, &c.*] Quia connivere dicuntur, qui dormitant: ut apud Cinnam lectus est versiculus, 'Jam gravis ingenti connivere pupula somno:' ideo, eum in foribus juncturas esse minime laxas servus ostenderet, dormire eas ridicule prius, dein etiam, connivere joculariter dicit, ex oculis dormitantium ducta metaphora. *Politian.*

147 *Viden' pictum, ubi ludificatur*] Hoc fingit; nam nusquam hæc pictura in ædibus Simonis erat. Per 'cornicem' autem se Tranio intelligit; per 'voltorios' senes duos: vel propter capitum canitiem; vel propter defloccatam calvitii deformitatem; vel etiam ob avaritiam. *Donza.*

151 *At tu isto ad vos obtuere*] Ad vos, id est, in eam partem, ubi vos estis. Facete enim jubet senem in eam partem oculos flectere, ubi ambo sunt; quasi ibi sint duo volturii picti: cum tamen alii nulli volturii essent præter senes ipsos, quos Tranio per *voltorios* significat. *Donza.*

161 *Ædes dico, &c.*] Totus hic locus in ambiguo est. 'Habere mulierem;' 'mulierem cum aliquo esse;' Græcis συνεῖναι, et συνουεῖν, ductare,

eandem rem exprimere; ut enim ducrat exercitum is, cui paret exercitus; ita 'ductare mulierem' dicitur is, cui illa obtemperat morigeraque est in rebus omnibus. Aul. 1. 3. et alibi. Terent. 'Meam ductas gratias?' Muret.

162 *Videam ne canis*] Scil. sit aliqua mordax in introitu, quæ domus custos in te ignotum sæviat: quem Seneca de Ira III. 37. 'canem catenarium' appellat. Ut sibi caveant, qui domum ingredi vellent, inscriptum erat januæ longis litteris, CAVE CANEM. Quia non solum vivus canis accubare solebat, sed etiam sculpti vel januæ appingi cum ista inscriptione. Popp.

163 *Est. ΤΗ. ubi canis est, &c.*] Nihil est dubii, quin pro *est* hoc loco ubique legendum sit *St*: et *abi*, pro *ubi*: hoc modo: *St, abi canis, st, abi dierecta, st, abin' hinc in malam crucem? At etiam restas? st, abi istinc. St. nihil periculi est, age.* Interjectiones enim *Heu, O, Papa, Au, St*, et similes animi motum exprimentes, sæpe actoris sunt non poetæ; adeoque ad versum non pertinent. Schoppius.

165 *Tam placida est, quam est aqua*] Tam placida est quam mare, cum tranquillum est. Nam et 'aqua' dicitur, cum æquata est, ut in tranquillitate; 'unda,' in tempestate. Turneb.

SCENA III. 3 *Ablectas odes*] Nihil ad hanc rem Scaligeri *ablegmina*. Scribendum cum Turnebo *abjectas*, id est, villi venditas. Sic Phædrus Fab. LXIII. 'Agros abjiciet mœcha, ut mundum paret:' ubi opportune elegantissimus Tan. Faber addidit ex Terentii Adelphi. IV. 7. 'quæ quantum potest, Aliquo abjicienda est: si non pretio, gratiis.' Ad quod offendit Gnidetus subjiciendo *abigenda*. l. 36. § 1. D. Mandati: 'Quid enim fiet, si exiguo pretio hi, cum quibus tibi communis fundus erat,

rem abjicere, vel necessitate rei familiaris, vel alia causa cogerentur?' Gronov.

9 *Mercimoniū lepidi*] Græcismus; in quo subintelligitur *ἔνεκα*, vel potius *ἔ*, ut Plato de Republ. I. vi. *Ἀπολλων δαίμονιός υπερβολῆς!* Tale illud, *ἔ Ζεὺ τῆς ἄτης!* Item, *ἔ Ζεῦ, τῆς λεπτότητος τῶν φρεσῶν!* Eodem referendum illud Æneid. XI. 'Justitiæne prius mirer belline laborum?'

21 *Egon' abs te ausim non cavere, &c.*] Itane imprudens sim, ut mihi abs te non cavem? Comici faciunt senes deliros et credulos; sed tamen ita, ut habeant aliquid simulacrum prudentiæ. Lamb.

23 *Cavi recte: eam mihi debes gratiam*] Quod nunquam deceptus sum, id non tibi, sed meæ prudentiæ debeo. Acidal.

ACTUS IV.

SCENA I. 6 *Faciant a malo, &c.*] Dicitur 'peculium facere a malo,' quemadmodum, 'æs,' 'divitias facere a malo;' quod antiquum est et elegans. Apul. lib. VI. 'nisi nos putetis æs de malo habere:' ubi 'de malo æs,' furtis, latrocinis, fraudibusque partum. Sed Plautus in ambiguo ludit. *De malo* enim *peculium* vocat offermentas et vibices e verberibus: quia 'dare malum' est 'verberare et plectere.' Acidal.

8 *Augent ex paxillo*] *Paxillo* non mutand. in *pauzillo*, sed ambigua pronuntiatione pro hoc ipso capiendum. Ut spectatores utrumque exaudierint, dubii magisne o palo seu paxillo, an paulo seu paxillo peculium angeri diceretur. Ad hunc jocum et sensum certe singula verba ducunt. Et vide ordinem: Peculium faciunt: id ex paxillo augent: ita thesaurum parant. Parantur enim thesauri paulatim augendo. Acidal.

11 *Exsinceratum*] Est a conjectura Camerarii: nam in Mss. ejus et nou-

nullis vett. edd. locus hic ita concipitur: *Faciunt a malo peculio, quod nequeunt . . . | Augent ex paucillo . . . deparant | Mihi in pectore consilii . . . malam rem prius. | Quam ut meum, . . . | Ut adhuc fuit, &c.*

14 *Si huic imperabo*] Obscure admodum sunt ista; nec, credo, genuina: nec placet aliorum expositio. Conabar potius: *Usque uti vitem verberari: Sic huic imperabo: probe tectum habebo.* Hoc sensu: Ut porro evitem verbera, sic huic ori imperabo (quod cum gestu pronunciandum; ut digito labrum comprimat) probe tectum habebo, scil. os. Notum enim inter præcipuas servi virtutes silentium. Loquitur igitur tanquam de tecto: ut docent etiam quæ sequuntur. *Pistoria.*

19 *Peculi sui prodigi*] Qui non servant tergum suum a loris sartum ac tectum: nempe cum officii sunt immemores. Sallustius, 'Alleni appetens, sui profusus.' Horat. Od. i. 12. 'animæ prodigus.' Licet etiam proprie interpretari, qui peculium profundant in lustra. *Lamb.*

22 *Ire vis mula foras pastum*] Hæc et quæ præcedunt verba sunt servorum domi desidientium, et servum frugi irridientium. Ire vis aliquo in popinam ut te farcias, sicut mulæ solent fractis retinaculis pastum ire. *Lambin.* *Bene merens*] Pro benefactis meis hanc mercedem, dicteria, sc. mordacia, retuli.

SCENA II. 1 *Illi bucæda*] Illi non possunt passive sumi, de his qui loris bubulis cæduntur. Ista quippe terminatio, in compositionibus ex verbis et nominibus factis, agendi habet significationem. Bucæda igitur sunt qui boves stimulis cædunt. Videtur hoc proverbium tunc fuisse usitatum; Bucæda vel bubuleus ille potius erit, quam ego sim restio. *Salmas.* *Illi bucæda*] Vernum est ista terminatione ex nominibus et verbis composita habere agendi significationem. Sed quale poterit esse proverbium,

aut quo sensu commodo? 'Bubuleus ille potius erit quam ego sim restio.' Non dubium est quin Plantus voluerit: illi potius taureis aut loris e bovillo corio cædentur, quam ego committam, ut cædar restibus. Sed quemadmodum posteriore verbo abusus est, ut 'restionem' dixerit illum, qui restibus cæditur, quum revera 'restio' sit, qui facit restes, non qui illas patitur, ita et 'bucædam,' quem mortui incursant boves, quem boves cædunt, quum proprie sit is qui boves cædit. Neque enim 'restionem' hic accepero, qui se suspendat, ut volunt. Persa II. 4. 'Cedere hodie tu restibus.' *Gronov.*

9 *Herus tam amat*] *Ms.* ambo, quia te eratus amat: id est, æratus pro pecunioso, divite. *Malospina* ad lib. i. Epist. ad Atticum.

10 *Oculi dolent*] Vide notas *Asinar.* v. 1. 4.

11 *Tace sis, faber, qui cudere soles plumbeos nummos*] Tace tu, qui, simulatis officiis et speciosis dictis ac factis, hero persuasisti te esse frugi seryum; cum nequam sis. 'Æratos obulos' Plautus vocat Græcorum χαλκοὺς et κολλόβους, quosvis parvi pretii numulos. Tales etiam Roman. 'lupini' et 'plumbei' illi nummi: de quibus Plaut. hoc loco, et *Martial.* Ep. x. 74. *Casaub.*

13 *Novit herus me, &c.*] Planti verum exsulantem in veterem sedem restitui: præsertim cum ei nihil possit objici præter libertatem sermonis. Lege autem Julia non verba mæchanthia, sed facta puniri receptum est. In duobus enim Vatic. hæc inseruntur: *SER. Suam Sol ipse cultellam oportet.* *PH. Si sobr.* quæ germana Planti verba esse, ne Carneades quidem ille dubitaverit, qui dubitare in omnibus solet, &c. Ita et *Dolabella* Cæsarem, qui 'delitium Nicomedis' audiebat, 'spondam interiorem regis lecticæ,' ab eadem causa dixit. *Lips.*

15 *Tibi obtemperem*] Ita *Ms.* tamen

Lamb. leg. *temperem*, quasi dicas, Parcā maledictis in te, cum tu mihi non possis parcere? quomodo et Horat. Od. III. 24.

19 *Qui his injuriam foribus defendat*] Qui fores aperiat, ne a me effringantur. Proprie valde usus est verbo 'defendere,' pro arcere, avertere. Sic Cæsar: 'Et quod bellum non intulerit, sed defenderit:' id est, repulerit. Lips.

32 *Puer, nimium es delicatus*] Puto scribendum, *Puer nimirum es delicatus*. Delicati pueri, qui in deliciis herorum suorum, et catamiti. *Salmasius*. *Puer, nimium es delicatus*] Alludere Plantam ad delicatos, qui et 'catamiti' dicebantur, fero: nihil aliud eum dicere, eoque scribendum *nimirum*, non fero. Nam 'nimium es delicatus,' est nimium ludis vel illudis, non serio agis. Ut Menæchm. II. 3. 'Eja delicias facis:' Milite IV. 1. 'Vide modo. PA. Vah delicatus, quæ te tanquam oculos amet.' Pœnulo I. 2. 'Assum apud te ecenm. Ag. At ego te elixus sis volo. Ml. Enimvero here delicias facis.' Gronov.

36 *Cerebrosus certe est*] Cerebro male affectus, mente commotus. Horat. Sat. I. 5. 'Cerebrosus prosilit unus,' id est, ἀκρόχολος καὶ ἀξέθυμος, qui Virgil. dicitur 'præceps animi,' et 'iræ impatiens.' Erras perversæ] 'Fugit te ratio;' at loquitur Amph. I. 1.

49 *Præter speciem stultus es*] Quasi dicat, Formosus equidem es, sed isti formæ mens non respondet. Lambinus.

51 *Atque ibi meliuscule*] Hoc sic explicandum: Bene interdum idem est quod valde aut multum. Sic auctor de Bello Hisp. 'Bene multis vulneribus affecti in oppidum se contulerunt:' et 'bene magna prioris muri pars dejecta est.' Sic et 'bene potui' dicimus, qui multum bibit. Cic. Fam. Ep. VII. 22. 'Etsi domum bene potus seroque redieram.' Sic igitur

'meliuscule' prorsus idem est hac in re, quod plusculum. Et frustra Gaiellimus, *ne pluscule*: frustra Gruterus *meriuscule*. Nec satisfacit, qui 'bene,' 'melius,' 'optime agere' notat dici et 'mala agentes.' Gronov.

58 *Destinatum Philolachem*] Repositum id. Lego, *destinatam Philolachi*; antique, ut 'Chremi.' 'Destinata,' empta: 'destinare' enim est emptio facta arrhabonem dare; ceterum pretium in diem differre. J. Gul.

67 *Sacerrimus*] Omnibus modis execrandus. Virg. Æn. III. 'Anri sacra fames.' Horat. Sat. I. 8. 'intestabilis et sacer esto.' Vide Macrobr. III. 7. et Festum in 'Sacer.' Taubm.

68 *Is vel Herculi conterere, &c.*] Hyperbole: dicitur in hominem maxime prodigum. Herculi enim decimæ videntur, quas hic facete 'quæstum' appellat. Cas.

70 *Amburet misero ei corculum carbunculus*] Id est, mœrore conficietur et contabescet. Lamb.

74 *Libertas pænula est tergo tuo*] Jocus senis in puerum: quo significat, pænulam non habere. Libertas, inquit, pænula est, o puer, tergo tuo: et cum liber non sis, pænula cares, qua tergum tuum tegas: cui puer respondet acutissime et facetissime, sibi metum domini, et curam officii esse loco pænulæ, qua tergum tegat: significans, sibi tectum et tatum a verberibus esse tergum non pænula, sed domini metu et cura. Lamb.

SCENA III. 8 *Efferri mortuum*] Scilicet et funera ducta per forum, præcipue indictiva. Dion. Halic. Ant. Rom. lib. IV.

12 *Promisi foras*] Quasi dicat: Ne spem tibi facias, a me ad cœnam te vocatum iri, ut solent peregre advenientes: quia, ipse alio jam comdixi, neque domi cœnabo. 'Promisi foras,' vetus loquendi modus, præceptis gram. ut videtur, repugnans. Sed non sine causa ita dicitur: tunc enim motus intelligitur: valetque

sermo ille, 'promisi, me iturum foras.' Utitur hac forma in Men. I. 2. Sticho, et alibi passim Plautus. Victor.

25 *Mecum ut ille*] *Legē, Mecum ut ille hic gesserit, dum tu hinc abes, negotii quidquam? At quo die?* Heins.

28 *Non mihi quidem, &c.*] Ego sic conjicio, *Non memini quidem hercle, verum si debes, cedo.* 'Si debes,' hoc est, quandoquidem debes. Si conjunctio indicativo juncta, rem magis indubitatam facit, inquit Prisciana. Dissald.

35 *Edificare hoc*] Forsan *hinc*, ut et versu seq. Ut innuat Simo, voluisse reformare ædes suas Theuropidem ad exemplum domus suæ; sicut supra præ se tulerat Tranio.

36 *Vocis non habeo satia*] *Ἀφασία μ' ἔχει*, id quod accidit derepente perterritis. Cam.

ACTUS V.

SCENA I. 1 *Nauci non erit*] *Nautum* seu *nauci* alii dicebant esse id, quod in olea nuceque intus est; alii, omnium rerum putamen; alii, fabæ granum, quod hæreat in fabæ hilo; alii, nucis juglandis medium dissepi-mentum; alii, ex *ναὺ καὶ ὀξύ* contractum. Ita Festus.

5 *Ostium quod in angiportu*] Hæc syntaxis est: Patefeci fores horti, quod est ostium in angiportu. Figurata syntaxis, 'fores, quod ostium.' Horti fores erant ostium in angiportu. Acidal.

9 *Atque illi me*] Nullam sibi moram adferunt, quin me segregent. *Atque*, pro 'statim.' Palmer. Sic Epid. II. 2. 23. Bacchid. II. 3. 45. Mercat. II. 1. 32. Virgil. Georg. I. 201. 'Non aliter quam qui adverso vix flumine lembum Remigio subigit, si brachia forte remisit, Atque illum in præceps prono rapit alveus amni.' Liv. XXVI. 37. 'Hinc Quintium simul pugnantem hortantemque suos incantum hasta transfigit. Ille atque

præceps cum armis procidit ante portam.' Gronov.

10 *Rem vorti in meo foro*] Ubi ego video litem in meo foro agi, ita ut non possim recusare, quo minus judicium accipiam et patiar, tum quantum fieri potest, facio idem, q. &c. Hoc eo referendum, quod jure civili extra anum forum nemo judicium accipere cogitur: in suo autem debet. Et actor rei non reus actoris forum sequitur. Lambin.

19 *Ludiscabo corium*] Tergum flagris et loris variabo. Lamb.

21 *Captandum est cum illoc*] Cum Tranione. Insolentius paullo 'captare cum aliquo:' seq. tamen sc. etiam dixit 'cavere cum aliqua.' Actius: 'Contra est eundem cautim et captandum mihi.' Acidal. Sic 'orare cum aliquo,' 'queri cum aliquo,' 'osculari cum aliquo,' Plauto, et aliis frequentia. Gronov.

22 *Mittam lineam*] Tranionem captabo, ut piscem, missa linea. Est autem hoc loco *linea*, illud linum, cujus extremo hamus annexus est. Seneca: 'sentit tremulos linea pisces.' Mart. III. 68. 'Tremulave captum linea trahit piscem.'

24 *Doctior, &c.*] Astutior, *δωρότερος*. Irridet horum: et significat, ei stolido facile esse verba dare.

38 *Dixi ego istuc idem illi*] Me iurandum ei daturum, ædes filium emisse, et argentum dedisse. Ita vulgatam lectionem interpretatur Lambinus. Sed ea haud dubie est corrupta. Neque tamen desunt versus aliquot, quod vult Acidalius. Ant fallor, aut scripsit Plautus, *Neque se hæc ædes vendidisse, neque sibi esse argentum datum, Dixit. Nego istuc idem illi.* Cum iurandum dare polliceretur, diceretque se neque vendidisse ædes, neque argentum accepisse, ego negavi vera esse ista quæ diceret. Responsio Tranionis, 'Quid ait?' id est, quid tum dixit, cum tu negares vera ea esse quæ dixerat?

plane ita legi postulat. *Bozhorn.*

45 *Aram occupabo*] Abripi, aut in jns vocari non possunt, qui ad aras et fana Deorum confugiunt. Cic. pro Domo sna. Plaut. Rnd. III. 2. Duo perugia habebant servi, aram et deprecatorum: unde illud Ter. Heautont. v. 2. 'Nec tu aram tibi nec precatorem pararis.' De ara habes exempla apud Comicos, et in jure de servis ad statuas confugientibus: deprecatorum mentio etiam in Phorm. ubi 'preceptor' dicitur. Meminit et JC. de edilitio edicto. Aram autem in scena veræ et propriæ: dextra Baccho in tragædia, Apollini in comædia: sinistra ei vel Deo, vel Divo, vel heroi, vel civi, cui fiebant ludi, aut justa, aut parentalia. In his verbenam imponebantur Apollini, ut est in Andr. Ter. IV. 4. Baccho hederæ. *Scalig.*

47 *Tibi præsideo, ne interbitat quæstio*] In hac ara tibi ero quasi in præsidio collocatus, ne intereat quæstio. *Præsidere* verbum est operantium in Cæsto proprium; in quo Plautus, more suo, ex ambiguo luit. *J. Gul.*

54 *Nimio plus sapio sedens*] 'Romanus sedendo vicit,' inquit ille; et, 'sedendo prudentiores efficitur.' Subest autem jocus ex ambiguo. Nam et qui aram occupant, quique ad aram Deos venerantur, et precabantur, sedebant; et qui de re aliqua consultabant, sedebant. Cujus rei causa sorte ista est, quod judex animo constante, et sedato, et bene composito esse debet. Talis autem magis esse potest, cum etiam corpus est quietum. Quo et Plautus hic, sed ludens respexit. *Polletus.*

55 *Tum consilia firmiora sunt de divinis locis*] Quod apud Rom. plerumque senatus haberetur in templis Deorum, ut in æde Concordiæ, in templo Jovis Capitolini, Honoris, Pacis, &c. tum reges in templis sedentes suis civibus jura dabant; et item in templis legatos ad se missos audie-

bant. Virg. *Æn.* et VII. 1. *Lamb.*

58 *Quia nihil quæsti siet*] Quasi dicat: Nos duo adeo probi sumus fallaciarum artifices; ut si quis tertius ex fallaciis lucrum facere, et nobiscum eundem quæstum facitantes certare velit, procul dubio frigeat ille fameque pereat. *Lamb.*

64 *Inultus destinaverim tibi*] Scribendum angoror, *Nunquam adepol id hodie inultus dissignaveris, tibi Jam jubebo ignem et sarmenta, carnifex, circumdari.* Dissignare aliquod facinus tritum antiquis. Jam sic emendaverat Acidalius, sed aliter interpunximus. Nec mutandum tibi in *miki*, ut ille faciebat. Sæpius in libris antiquis *destinare* scriptum offendi pro *designare* vel *dissignare*. *Salmas.*

65 *Jam jubebo ignem, &c.*] Ab ara neminem licebat vi abripere: ut tamen arcerentur inde, admovebant ignem; atque ita non ab hominibus, sed a Deo (Vulcano), amoveri credebantur. *Turn.* Neque igne tantum admoto, sed et clausis templis et tecto eorum subdito identidem olim factum, ut perirent, qui ad aras et templa, ut asyla, confugerant. Nobilis est Nepotis in Pausania locus: 'In ædem Minervæ, quæ Chalciceus vocatur, Pausanias confugit. Hinc ne exire posset, ephori valvas ejus ædis obstruxerunt, tectumque sunt demoliti, quo facilius sub dio interiret.' Ita asyla fugientibus ad ea subinde erant exitio. *Bozch.* *Et sarmenta carnifex*] Acad. *Jam jubebo ignem et sarmen carnifex.* Quod cum mirarer, recurro ad excerpta *Ms.* Codd. Camerariorum, quæ mihi legavit Pareus, in quibus invenio totidem verbis: 'V. C. *sarmen.* Dec. *Sarmen.* Ed. pr. Ven. *carnem.*' Sic ibi. Gruterus transiit. Sed profecto scribendum, *Jam jubebo ignem et sarmen, carnifex, circumdari.* Sarpo, (unde 'sarpta vineta' apud Festum, et 'sarpuntur vineæ,') sarpi-men, sarpimentum, contractius sar-

men et sarmentum. Itaque 'sarmen' et 'sarmentum' eadem res, ut 'vimen' et 'vimentum.' Atque ut verum constet, memineris postremam in *jubebo* non coalescere cum prima syllaba vocis sequentis: quasi esset, *Jam jubebo ignem et sarmen*: et est trochaicus perfectissimus. Neque enim dubitandum, quin scripserit *jubebo* Plautus, etsi scripti, *jubeo*, *jubo*, *jube*. Versu præced. veniebat in mentem, *Nusquam aedepol hodie inultus declinaveris*. Quia sedebat in ara, nusquam inquit, inde vestigio te moveris, quin plectare: et scio, qui excitem te: *jubebo* enim tibi 'tedasque et fragmina,' ut Ovidius lib. VIII. loquitur, vel, ut noster, 'ignem et sarmen circumdari.' Gronov.

SCENA II. 9 *De cena facio gratiam*] V. N. Menæchm. act. II.

22 *Surge, ego istic aседero*] Orator surgit; judex considet: ande dictæ sunt in jure, 'sessiones judicum.' Orator stat, ad majorem prophasin actionis et pronunciationis. *Polet*.

25 *Jam minoris, &c.*] Non tanti facio damnum, quam dedecus. *Gruter*.

26 *Bene hercle factum, et factum gaudeo*] Hoc antiqui moris erat, tum, quando non poenitere se facti dicebant, sed voluptatem ex eo capere: 'Gaudeo factum, si quid tibi feci quod placet.' *Palm*.

40 *Impetrabilis*] Πιθανός; qui facile, quod vult, impetrat. Sic *suasibilis vox, ἐπειρητικός*, persuadere efficax. 'Delenifica et suada facundia' appellatur Symmacho III. 6. Sic Terent. Phorm. I. 4. 'causam vincibilem' dixit, quæ facile vincat; interprete Donato.

43 *Si hoc pudet fecisse*] Pudor antiquis sæpe pro poena. Pudor autem erat in culpæ confessione. Si quis alius hac maxime facit elegans ille Taciti locus: 'Vistilia, prætoris familia genita, licentiam stupri apud ædiles vulgaverat; more inter vete-

res recepto, qui satis poenarum adversum impudicas in ipsa professione flagitii credebant.' Hæc ejus verba sunt, his Plautinis simillima, extremo lib. II. *Annal. Boethorn*.

44 *Dispuet*. Tr. *dat istam*] Sane omnibus codicibus ignotum est *rd dat*, inventum Acidalio: sed non potest sententia melius expleri, nisi malis, CA. *Dispuet, da istam veniam*. Tr. *Quid me*. Sic Casina II. 8. 34. omnes omnino scripti, *Bona multa faciam uxorem*: ubi requiritur latens in similibus literis *rd clam*. Est etiam phrasis Plauti 'dare aliquam veniam,' pro dare alicui veniam. Sic Casina V. 4. 25. 'Censeo ecastor veniam hanc dandam.' Sic enim scripti: ubi vulgo addiderunt *huic*. At est, qui mirifice turbet totum hunc locum, et tamen de commentis suis vetet dubitari. Facit primum, *supplicii jam habeo satis*. Quid opus illo *jam*? deinde, *ista venia quid mi fiat nunc jam?* sed quid est *ista venia?* aut quis ita locutus? Demus tamen intelligi posse, *data vel impetrata*, cur *mi*? An non hoc est fateri ignorantiam illius veteribus frequentissimi, *quid me fiat?* denique *Tamen si me pudet?* qua parte melius est quam *tamen etsi me pudet?* Gronov.

46 *Fac istam cunctam gratiam*] Nec bene *conjunctam*; sed pessime, *Fac isti mecum istam gratiam* corrigitur. Elegantissima autem vetus lectio: nec male interpretantur integram et plenam: *Cunctus est universus*. Ut autem 'data hæc venia,' 'data ista venia,' est huic et isti data venia, ita 'facta cuncta gratia,' est facta cunctis vel universis, qui peccassent. Florus IV. 12. 'Sic ubique cuncta et continua totius generis humani aut pax fuit aut pactio:' ubi Freinshemius *certa*: ego, si quid mutandum esset, *ma* mallet: sed defendit vulgatam hic Plauti locus. Gronov.

49 *Pessum premam*] 'Pessum ire,' perire est; ut 'pessum dare,' per-

dere: et in eadem significatione, 'pessum premere;' ducta translatione a re maritima. Glossarium, 'Pessundat, βυθίζει, καταπορίζει,' et alterum, 'Καταβυθίζω, demergo, pessumdo.' J. Gul.

50 *Restat*] Remanet: residet in ara, exponit Lambinus; minus recte. Significat enim gestum servi

magnifice et confidenter adstantis, in contemptum senis. Ideo monet enim Callidamates, ut quiescat, hoc est, modestior sit, et senem irritare desinat. Quod certe ad sedentem in ara dicere opus non fuisset. Quid? quod ab ara jam surrexerat Tranio ad illa verba Callidamatis, 'Surge: ego istic adsedero.' *Pistoria*.

MENÆCHMEI.

PROLOGUS. 8 *Omnes res gestas Athenis autumant*] Interdum tamen fingitur ἡ σκηνή τοῦ δράματος esse non Athenis Atticis, sed in alia urbe Græciæ. *Casaub.*

11 *Hoc argumentum Græcissat, &c.*] Quasi dicat hoc argumentum Græcum sermonem imitatur; non tamen Atticum, sed Siculum. Siciliam autem eo sermone olim usam, qui neque plane Græcus, neque plane Latinus, sed quasi cinnus quidam ex utroque mistus esset, e Cicerone et Asconio intelligi potest. Imo 'trilingues Siculos' appellat Apul. lib. xi. quod Græci, Latine, et Sicule loquerentur. *Muret.* Latina et Germana loci hujus interpretatio hæc est: Argumentum hujus fabulæ Græcissat quidem, (in Siciliam enim plurimi olim Corinthiorum, Achivorum, et Doriensium confluxerant,) non tamen Atticissat, sed Sicilicissat, hoc est, meros Siculos (ii Menæchmi potissimum sunt) representat. Est autem τὸ *Sicilicissat*, speciei, ut loquuntur, frequentativæ. Ut enim ab Italia dicimus Italus et Italicus; ab Ætolia, Ætolus et Ætolicus; a Gætulia, Gætulus et Gætulicus; ab aliis alia; sic a Sicilia fit non solum Siculus, sive Siculus, sed etiam, ut hoc loco, Siciliculus. Itaque a Siculo fit Sicilisso; a

Sicilicus autem Sicilicisso; et tandem Sicilicissito, frequentativum. *Siber.*

15 *Verum ipso horreo*] Ait se non parce aut restricte, sed copiose et abundanter argumentum fabulæ narraturum. Cic. ad Att. vi. 1. 'Sic illa jam habent pleno modio verborum honorem,' &c.

16 *Tantum ad narrandum argumentum*] Ita Mas. Cam. Talis forma, Epid. ii. 2. 'nihil in ea re captio est.' Pseud. i. 5. 'Cum apud te parum stet fides.' Similis constructio illi Terent. Eun. i. 5. 'mihi parum habeat fidem.' V. N. Bacchid. iii. 6. *Grut.*

46 *Flagitarius*] Per præcones proclamari; ut Gytion ille, apud Petron. *Douz.*

49 *Pedibus redeundum est mihi*] Alludit ad pedes carminum. *Teubm.*

54 *Nisi qui argentum*] Notant hic, qui velit aliquid Epidamni curari, nisi argentum dederit, nugas acturum. Intelligo: sed quare? Nihil enim Epidamni potest sine pecunia curari. Hoc non intelligo: neque veram causam puto: sed quia tabellarii non sunt in opera gratuita. Jocatur autem de se quasi pedibus redituro Epidamnium, quo non nisi orationem convertit. At sequenti versu, qui dederit, majores ait nugas actu-

rum. Apparet id quidem vel cæco. Sed cur hoc? Damnum enim tantum apud Epidamnios potest curari: et ad id mali omnis nomen venustissime alluditur. Hoc vero ineptum et insanum. Jam enim de se loquitur, ut non itro: neque aliud vult quam frustra futurum et perditurum nummos. Itaque iisdem verbis utitur in Pœn. prolog. vs. 80. ubi fingit se reverti Carthaginem. Gronov.

55 *Magis majores, &c.*] Quia mihi tam stulte pecuniam dederit nihil suæ rei curaturo. Est autem Hellenismus: quo utitur et Prol. Pœnuli: item Virg. in Culice: 'Qui magis aptato queat esse beator ævo?' Aristoph. ad verbum, *Τίς γὰρ γένοιστο μάλ' ὀλβιότερος*.

57 *Epidamniensis ille*] Nota, hunc rectum casum non habere, quo referatur. Sed hoc est comicum: hæc enim negligentia imitatur sermonem quotidianum, quo maxime comœdia utitur. Licet tamen dicere referri posse ad verbum 'Adoptat,' quod versu 4. sequitur: et versum, *Ei liberorum*, et κατὰ παράθεσιν legi. Lambinus.

59 *Liberorum nisi divitiæ*] Non debebat quidem insolentem arguere hoc Lambinus: sed nec verum est alludi ad verbum 'parere,' cuius usus est et cum de liberis et de divitiis agitur. Quis non miretur acumen? Nimirum non videbat τὸν nisi hic poni pro 'sed,' ut sæpe huic nostro, Ciceroni, Livio aliis. Perinde est igitur, quasi dixisset, *Ei nihil erat liberorum, sed divitiæ*. Liv. lib. xxiv. 'Apparebatque non id modestia militum aut duclis, nisi ad conciliandis Tarentinorum animos fieri.' Noster Persa 1. 3. 'Nihil sunt crudæ, nisi quas madidas glutias.' Rud. iv. 2. 'Neque piscinam unciam hodie pondo cepi, nisi hoc quod fero in rete.' Gronov.

62 *Quam ipse obiit diem*] Nihil hic includendum parenthesi, neque legendum, *qua ipse obiit die*. Qui enim

potissimum venit ei in mentem, ut quo die testamentum fecerit, rus peteret et in torrente periret? Quasi non solerent veteres in longinquos casus testamenta habere parata, et prout eorum mutarentur fortunæ atque amici, sæpe mutare? Non est dubitandum, quin vere Acidalius et Gruterus, *quem ipse obiit diem*. Præsertim cum eodem modo in Pœnulo: 'Et is me heredem fecit, cum obiit ipse diem.' Successorem bonorum ac nominis reliquit, cum ipse mortuus est. Gronov.

63 *Pluverat*] A 'plueo,' ut 'annuvit' apud Enn. ab 'annuveo.' Scalliger.

65 *Rapidus raptori*] Fluvius imbribus auctus submovit pedes mercatori illi, qui puerum Menæchmum surripuerat.

66 *In maxumam malam crucem*] *Cruz* hoc loco non in adstricta illa significatione pro gabalo, βαράν; et patibulo accipitur: sed in laxa, pro omni angore, cruciatio, atque exitio; ut hic pro homine aquis merso. Lips.

74 *Sicut familiæ*] Videntur familiæ etiam histrionum fuisse, ut gladiatorum: cuius rei an exemplum alibi quam hic exstet, ignoro. Douza.

ACTUS I.

SCENA I. 1 *Juventus nomen fecit Peniculo mihi*] Ut servis conditione parasi proximi sunt, ita in eorum quoque moribus lepide ubique et copiose exprimendis, Plautus urbanam suam rusticitatem ingenii varietate amœnitateque temperavit. Turnebus. Ad excutiendum pulverem nos magis utimur vulpinis caudis, veteres etiam bubulis, quin et peniculos ad extergendas mensas bubulos fuisse credo, imo et pictorios: unde 'penicalamentum' pro cauda Atrob. dixit. Et non solum ad peniculorum, sed et ad maseariorum quoque usum candis bubulis utebantur. Et quemadmo-

dnm Plautus Parasito, quod mensas extegeret, nomen indidit Peniculo; ita etiam Theopompus Comicus anum, quæ lauces lingendo detergebat, *παύργον λεκάνης καὶ πτερόν λεπαστῆς* vocavit. *Scolig.*

6 *Ad malum accidit malum*] Si ad malum culpæ homini accedat malum pœnæ. Pœna enim est malum passionis propter malum actionis, ut in scholis loquuntur. *Boxhorn.*

9 *Januam lima, &c.*] Ego malim legere e Mss. Cam. item Excerptis Pall. *anum lima præterunt*: nam vet. codex Nonii ante annos c. Venetiis excusus, diserte suggerit *anum*. Gruter. Ita omnino scribendum, ut et habent vetustissimi codices. *Anus* vinculum est quo pedes victi. Ex eo diminutum 'annulus,' vel 'anulus,' ut veteres libri scribunt. Inde in veteribus glossis, *anatus* exponitur *δακτυλοφόρος, συμποδιστής*. Apud Apuleium quoque 'anati' sunt compedes. *Salmas.*

20 *Nam ego ad Menæchmum*] Qui monuerint interpretes, Mss. habere *Meum hunc eo ad Menæchmum*, ipsi viderint: ego nusquam reperi. Monnerat Gruterus esse in Mss. *Men. hunc eo*: quo nihil aliud volebat, quam *hunc* esse ibi *ἀπὸ τοῦ νῦν*. In spongiam igitur incumbat conjectura, *Meum hinc eo ad Menæchmum nunc ego, quoi jam diu*. Hoc est turbare versus, non restituere. Nec est necesse *τὸ quoi*. 'Quo sum iudicatus,' ut in Anularia, 'Quo illæ nubent divites?' id est, in quam domum. Sticho l. 2. 'Si manere hic sese malint quam alio nubere.' Et sequenti, 'nam quo dedisti nuptum abire, nolimus.' *Gronov.*

22 *Non alit, &c.*] Nonius, qui hunc locum testem laudat: 'Alere est victu cultuque temporalī vitam sustentare: educare, ad satietatem perpetuam educere.' *Recreare*, verbum Lucretianum: quo ita hic Plant. utitur, ut significet, plus etiam esse re-

creare quam alere. *Rittersh.*

23 *Nullus melius medicinam facit*] Nullus est medicus, qui præsentior medicinam ægris faciat suis, quam gutturi ventrique meo famelico Menæchmus. *Douza. Medicina facit*] *Medicina* non hic est ars coquinaria, vel culinaria, ut arguantur; sed continuat lusum, quem inceperat in verbo 'recreare.' Id dicitur de illis, qui ex morbo refoventur. Cicero post Red. ad Quir. 'qui e gravi morbo recreati sunt.' De Inv. l. II. 'Ille autem leviter saucius facile est ex vulnere recreatus.' Quia igitur hoc præstat medicina, ideo quem dixerat 'recreare,' eum subjicit optime 'medicinam facere.' Est autem et medicinæ pars *διαίτησις*, unde et 'nutrire' medici dicuntur, ut ad Livium notamus. *Gronov.*

24 *Ipsus escæ maximæ*] Non aiant esse parasiiti laudare eum, qui multum ipse edit, sed qui multum præbet convivis. At o bone, qui multum ipse edit, is etiam multum præbet convivis. Pro suo enim ore de aliis iudicat, et quum sibi multum instruit, non potest facere, quin multæ sint inde reliquæ. Suetonius Galba: 'Cibi plurimi traditur, quem tempore hiberno etiam ante cœnam capere consueverat: inter cœnam vero usque adeo abundanter, ut congestas super manus reliquias circumferri juberet, spargique ad pedes stantibus.' Corrigit tamen, *ita est adolescens; ipse escæ maximæ Cereales cœnas dat*. Ego vero multo melius dici puto adolescentem *escæ maximæ*, Cereales cœnas dantem, quam *Cerealem cœnam escæ maximæ*: non est enim Cerealis, nisi sit abundans. *Gronov.*

26 *Tantas struces concinnat patinarias*] *Struces*, ait Festus, hanc locum citans, 'antiqui dicebant omnium rerum exstructiones:' Ita Livius, 'struces saxæ.' Nævius etiam, teste Servio, dixit, 'struix malorum.' *Struere* enim pro adiacere, augere

ntebantur. Unde 'industrios' quoque dicebant, a 'struo:' et 'struix' alias est 'strues,' *στροψός*. Quia et cœcum hinc 'structorem' vocant. Juv. Sat. vii. 'Qui fercula docte Componat.' Ad quod comment. 'Structura, ut cœcus.' *Siber*.

29 *Cum caris meis*] Eadem allusio apud Lucret. lib. v. 'Si quos ante domi domitos satis esse putabant.' Quod ad caros attinet, alludit sane ad liberos qui absolute 'cari' tum dicebantur, ut jam notatum viris doctis. Sed parasitus alios a se 'caros' vocari, sibi quoque adeo alios caros esse quam liberos, qui sic vulgo appellarentur ab iis qui liberos habebant, significat; simulque interpretatur quoniam illi cari essent, cum quibus domi domitus fuerat: 'Nam neque edo,' inquit, 'neque emo, nisi quod est carissimum.' Ergo 'carorum' nomine non liberos se intelligere significavit, ut vulgo dicerentur, sed cibos; quos ideo 'caros suos' appellabat, quia nullos emeret aut ederet nisi qui essent carissimi. In seq. versu legendum; 'I quoque jam cari qui instruuntur, deserunt.' *I* pro *is*, ex quo *id* factum est. Sed hi quoque cari qui instruuntur mihi desunt. Ut liberi qui cari sunt parentum suorum, eos plerumque deserunt, ita mei cari me jam deserunt, dum pecuniam scilicet non habeo qui 'instruantur:' instrui cibos et dapas Latine dici notius est, quam ut pluribus doceri debeat. De aliis caris hic non intelligi debere certus sum. *Salmas*.

SCENA II. 8 *Portitorem domum duci*] 'Portitorem' vocat uxorem suam, hoc est, sciscitatricem. 'Nam portitores,' inquit Nonius, 'dicuntur telonarii, qui portum obsidentes, omnia sciscitantur, ut ex eo vectigal acciperent.' *Dissald*.

12 *Aurum*] Quo ad texendum utebantur nobiles matronæ. *Barth*.

18 *Eraz*] Exultantis interjectio: ab 'Evoë,' quæ bacchantium vox est,

edo: unde 'Evan' Liberi patris cognomen.

24 *Meo malo*] Lambinus interpretatur 'damno,' Acidalius 'periculo;' ego furaci ac fallaci ingenio. *Dissald*. *Ad damnum deferetur*] Nihil mutandum. *Ad damnum deferri*, ad perditionem. Inde 'damnosus' prodignus, qui profundit ac perdit bona sua, *ὁ δαράνσπος*. *Salmas*.

26 *Premii mihi*] Coniungit sæpe Plautus 'præmium' et 'prædam;' et utrumque prope idem est: id videlicet, quod hosti aut viatori miles aut grassator manu eripit. Virgil. *Æn*. xi. 'Multaque præterea Laurentis præmia pugnæ Aggerat; et longo prædam jabet ordine duci.' Hinc ea vox translatione ad honorem deducta, qui habetur viro strenuo pro opera navata reip. Et pulcherrime in glossis *præmium* explicatur *γέρας*. *J. Gulielm*.

29 *Genium meum*] V. N. Capt. iv. 2. 99.

33 *Si quid titubatum est*] Somnium merum de quæstionibus convivalibus, quæ solerent parasitis proponi, quis hunc vel alium cibum coxerit? Quis autem unquam dixit *titubare* pro disputare? Sed et ostendunt non cepisse, quid reliquias dixerit Plautus, cum ita explicant; statim colligam ex reliquiis mihi oblatis, si quæ supersint. Imo 'reliquiæ' sunt ipsum coctum, sive cibus paratus. Sic *Curcul*. act. ii. 3. 'Jam edes aliquid. C. Nolo hercle aliquid: certum quam aliquid mavolo. P. Imo si scias, reliquias quæ sint. C. Scire nimis lubet, &c. Pernam, abdomen, sumen, suis glandium, &c. In lancibus: Quæ tibi sunt parata postquam scimus venturum.' *Persa* i. 3. 'Calefieri jussi reliquias.' Et infra, 'pereunt reliquias.' Sic appellant, quicquid est de penu. Sed hoc ne alii quidem animadverterint. Habeant igitur suæ certissima et planissima: nos accipiamus ut omnes. Rogatus a Menæchmo parasitus,

numquid vellet inspicere facinus luculentum, (quod erat cognoscere furto subductam a marito uxoris palam,) pro ingenio suo nihil aliud luculentum putat, quam quod ad luculentum focum sit paratum, nec id inspicere esse aliud quam probare, exigere, gustando explorare, rectene accuratum an in eo peccatum sit. Ergo ait, 'quis id coxit coquus?' tanquam luculentum nihil daretur, nisi a coquo. Jam sciam, arte rem gesserit an offenderit, videam modo ipsum pulpamentum vel scitamentum. 'Inspicere' sic apud Sueton. Calig. c. 58. de pueris ad operas in scena edendas evocatis, 'ut eos inspicere hortareturque.' Martialis: 'Quidam me modo, Rufe, diligenter inspectum velut emptor aut lanista.' 'Titnbare,' apud Horatium: 'Vide ne titubes mandataque franges.' Terent. Heant. II. 3. 'Verum ille ne quid titnbet.' Gronov.

85 *Catamitum*] Id est, Ganymedem. Sic enim Latini illum nominarunt; quem poëtae finxerunt Jovem in aquilam versum rapuisse. Cic. Philip. II. pro impudico aut effeminato posuit catamitum, et intellexit Antonium. Videtur a γανυμίδης, quod idem est cum γανυμίδης, detortum esse; γάδερθαι enim et γάρυοθαι idem: ut prius diceretur *Gadamidus*, inde *Catamitus*. Sic 'Laumedo,' pro 'Laomedon.' Scal.

86 *Ad me attinent*] Parasitum, qui ventrem cibo, non oculos pictura pascere cupio soleoque. Lamb.

87 *Ecquid assimulo similiter*] Ecquid Ganymedem et Adonin forma aut ornatu refero? qui uterque pueri molles et mulierum similes erant. Hoc autem ideo quærit, quod palla uxoris indutus erat. Lamb.

40 *Ecquid audes*] Nunquid nam abs tete impetrare potes, ut præterea de tuo istnc vel corollarii vicem addes quippiam? Item alibi: 'Nunquid audes gratiam mihi aliquam hinc fa-

cere argenti?' nam *audere* pro 'velle' usurpabant. Douza.

42 *Oh, mihi abs te caveo cautius*] Delirat hic Lambinus. Quid parasito interest causam litigii scire? Tum, quomodo cavet hic ab illo sibi, cui manifesto se prodit? denique ultimus versus unde pendet? nisi sic a parasito cavetur, si uxor celatur. Nuge. Quin elegantissime et verissime sic restitui: ME. *Perge*. PE. *Non pergo hercle ego, nisi scio qua gratia. Litigium est tibi cum uxore: hoc mihi abs te caveo cautius*. ME. *Clam uxorem ubi sepulcrum habeamus*, &c. Jubet Menæchmus parasitum pergere in supparasitatione: at ille renuit blandiri gratis, nisi sciat qua mercede. Atque ob eam causam, inquit, diligentius abs te mihi caveo, et præscire præmium cupio; quia litigium tibi cum uxore est: ut laud facile me domum sis ad cœnam vocaturus. Respondet Menæchmus: Eo pretio, quicquid dices, dices, ut hunc diem luculentum nobis, clam uxore habeamus. Acidal.

43 *Clam uxorem, ubi sepulcrum habeamus, et hunc comburamus diem*] Hanc sententiam habet: ubi mortuo et exacto die genium curemus et epulemur? nam 'mori diem' dicebant. Statius Silv. I. IV. 'Jam moriente die rapuit me cœna benigni Vindicia.' Sed et 'dies componi,' id sepeliri, ut mortuus, dicebatur. Virg. Æn. I. 'Ante diem clauso componet Vesper Olympo.' Sic fere Hor. Od. IV. 5. 'condere diem' dixit. Eo autem tempore cœnare veteres solebant. Ita ex 'morte' et 'sepulcro' diei, tempus cœnandi intellexit: proinde quasi cœna sit 'diei bustum' et sepulcrum. Turneb.

45 *Dies quidem jam ad umbilicum est dimidiatus mortuus*] Id est, inclinatus jam in pomeridianum tempus est dies: atque ita jam quasi dimidiatus mortuus: igitur comburendus. Fulgentius, de Solis equis: 'Lampas dici-

ter, dum ad umbilicum diel contratum conscenderit circulum.' Jam, *Ad umbilicum*, id est, ad mediam partem: umbilicus enim quasi media pars animalis est. *Turneb.*

46 *Oculum perosum*] Oculum plane et omnino solum. Significat se luscum esse. Et particula angendi data est verbo, quod omnis expertus est incrementi. *Turneb.* V. N. Carc. 1. 3.

49 *Ab leonino cavo*] A spelunca leonina, ubi commoratur uxor, quæ ei læstar leonis timebatur.

51 *Respectas identidem*] Jocus in verbo 'respectare.' Aurigator, vel agitator, in ludis Cirensibus identidem respicit eos qui pone sequuntur. Sic Menæchmus pallam uxoris indutus crebro oculos retorquet, timens ne ab uxore conspiciatur.

54 *Captum sis*] Roganti Menæchmo, ecquid divinare de odore posset; præclarus ille augur, Egone? inquit, Non ipsum collegium angurum melius conjecturam fecerit. *Lips.* Sic 'captus augur,' 'captus judex,' 'captus arbiter' dicuntur. *Turneb.*

57 *Nam ex istoc loco nasum spurcatur odore illutibili*] Quasi dicat: Summam palme partem mihi olfaciendam porrigere: nam *ex istoc loco*, id est, ex infima parte, nasum (pro 'nasus' antiquæ) læditur et inquinatur odore fætido atque illuto, hoc est, qui elui seu lavando abstergi non potest. Recte sane illi, meo judicio, qui *re illutibile* sic interpretantur. Nec licet aliter. Neque, quod a nonnullis factum, quicquam hic mutandum est. *Latus* dicebant veteres pro 'lotus.' Unde grammatici volunt latum, id est, cœnum, per antiphrasin dictum, quasi minime lotum, hoc est, lotum. Hinc *illutus*, pro illotus. Glossæ *Palpis*: 'illutus, sordidus.' Ab 'illutus' sit 'illutibilis.' Est ergo 'illutibile,' quod elui, quod lavando abstergi non potest. *Bozhorn.*

58 *Decet*] Ita *Mæ*, *Acidali*o languidum hoc videtur: ideo malit *licet*,

Delph. et Var. Clas.

assentiendi formula solemnī. At *re licet* hic nullus est locus. Rectissimum autem est *decet*. Subintellige, fastidire; quia, nempe, palla olebat furtum et abortum: quod sequitur. *Bozhorn.*

62 *Diurnam stellam*] Id est, Luciferum: ut *Hesperum* 'Noctiferum' vocat Catullus. *Turneb.*

63 *Jam fores ferio*] Ita distinguendi ac legendi hi versus: *Jam fores ferio? Mæ. Feri: Vel mane etiam.* *PE. Mille passum commoratus cantharum.* *Mæ. Placide pulta.* *PE. Metuis credo, ne fores Samia sient.* *Mæ. Mane, mane obsecro, &c.* Interrogaverat Menæchmus Peniculus an fores feriret amicæ. 'Feri' ille respondet, sed statim revocans quod jusserrat, 'vel mane etiam,' dixit. Ad hæc Peniculus: 'Tu mille passum commoratus es cantharum.' Isto verbo, inquit, quo manere me jubes ne feriam, commoratus es cantharum mille passum, id est, mille passuum spatio ac mora, vel mille passibus. Tu a bibendo nos remoraris quantum est spatium mille passuum. *Salmas.*

64 *Vel mane etiam*] Puto scribendum, *Væ! mane etiam.* Cum dixisset Menæchmus 'feri,' pultaverat parasitum, sed improbe ac vahementer nimis. Ergo Menæchmus, *Væ*, scilicet tibi, qui delicatæ delicatæ fores tam rusticis insultas. Ne perge, ne iterum feri: sed mane etiam, exspecta dum. Respondet parasitus: Tuae nunc opera serius bibemus. Et ludit confundendo longitudinem loci et temporis. Ut ille apud Quintilianum, 'quot millia passuum declamasset.' *Gronov.*

66 *Ab se*] *Lambin. ab se*, interpretatur 'domo sua;' *Meursius* 'sponte sua.' Sed *Acidal.* legit, *Mæ. Mane, mane obsecro hercle: eapoe ecce exit: oh! Solem vide: Satin' ut, &c.* Quasi dicat: Nonne vides, solem hujus Erotii candoribus ex adverso oppositis obscuratum esse?

Plaut.

6 K

SCENA III. 1 *Extra numerum es*] Idem valent, *numero, pretio, loco*, ut, esse aliquo vel nullo numero, loco, aut pretio; esse extra numerum aut pretium. Hinc factum, ut pro 'cito,' Latini promiscue dicerent 'e numero,' vel 'in numero;' et postea omissa præpositione, 'numero:' quod Plauto familiare est. *Schopp.*

2 *Idem istuc aliis adscriptivis ad legionem*] Varro: 'Adscriptivi dicti, quod olim adscribebantur inermes, qui succederent armatis militibus, si quis eorum deperisset.' Contemptiores igitur isti adscriptivi. Dixerat Erotium Menæchmo, 'Salve.' Peniculus quæsierat; cur et sibi salus ab ea non diceretur. Responderat Erotium; extra numerum apud se esse Peniculum, id est, pretio nullo aut loco. Peniculus autem 'numeri' vocem, ut militarem accipit et interpretatur. De militaribus numeris sufficit adduxisse Ulpiani locum, L. 'ex eo tempore,' D. de Milit. Testam. 'Ex eo tempore quis iure militari incipit posse testari, ex quo in numeris relatus est; ante non. Proinde qui nondum in numeris sunt, licet etiam lecti vel tirones sint, et publicis expensis iter faciant, nondum milites sunt. Debeant enim in numeros referri.' Quæ verba maxime huic loco illustrando faciunt. Nunc patet, quare legionis et ad eam adscriptivorum Peniculus, respondens Erotio, meminerit, et in ea metaphora pergatur. *Boxhorn. Adscriptivis*] Ubi legitur contemptiores fuisse adscriptivos? præclare consulentem imperatorem, qui sibi sciens et volens legeret pejores ac viliores in supplementa. Potius meliores legere debebat, qui casu interfectorum non terreretur. Imo nihilo viliores adscriptivi relatis in numeros: sed credibile est hos præsentiorum operam reipublicæ debuisse, ut illis parceretur, nisi necessitas admoneret. Et hoc vult parasitus, qui probum

meretricis in meliorem partem vertit. Cum enim illa dixisset, 'extra numerum es mihi;' quasi diceret, te nullo numero habeo; Atqui, inquit ille, non ideo sum vilior, nam et adscriptivi ad legionem, non viliores relatis in numerum, extra numerum sunt. *Gronov.*

3 *Prælium*] *Prælium* urbane dixit, 'prandium' significans, manens in metaph. a re militari.

4 *Uterque*] Intelligit se et parasitum suum; ut recte Lambinus. Nam Erotio electionem tribuit, ut dijudicaret cum utro, ipso Menæchmo an parasito esse velit. *Pistor. Pro Illo potabimus*] Nec mutandum est aliquid, nec est serium dicendi genus, sed jocus duplex *κατὰ προσβολὰς*. Nam cum dixisset, 'mihi hodie apparari jussi apud te,' exspectabant spectatores, ut diceret 'prandium,' audiunt inopinantes 'prælium:' deinde, in eo prælio uterque pro Illo, circa quod tantum bellum fuit, exspectabant dictum iri 'pugnabimus,' audiunt autem 'potabimus:' et utrimque in risum solvuntur. *Gronov.*

10 *Qui impetrant*] Quasi dicat: Facile a me obtines, ut te pluris faciam, quam quemquam eorum, qui a me impetrant mei corporis usuram. *Lamb.*

12 *Nam si amabas, jam oportebat natum*] Nihil mutandum. Hic versus a parasito clare, ut et audiret meretrix, pronuntiatus. Præcedentem sub lingua dixerat, 'meretrix tantisper blanditur.' Ut autem dissimularet quod ita submurmuraverat, ex abrupto incipit, quasi continnaret id quod submisit secum dixerat, 'Nam si amabas.' *Salmas.*

13 *Exuvias facere, quas vovi, volo*] Hic *exuvias facere* est spoliare se, et spolia a se in alterum transferre; quod Men. facit. *Turneb.* At vero, gravissime personæ errant: et mirum nemini hucusque in mentem venisse. An Men. exuit pallam et dat Peni-

culo, ut in ea saltet? nūgæ. Exuvias facturus Men. id est, pallam Erotio destinatam exuturus, pallium dat interea Peniculo sustinendum: pallium, inquam, quod pallæ superinduxerat occultandæ, et in quo alias prodibat in scenam, ut solet in palliatis comædiis. Id cum Peniculus reciperet, simul orat Menæchmum, ut exuto hoc, in illa aliquantulum saltet, priusquam deponat: ubi hoc negat alter, quippe adhuc sobrins, statim exuere iubetur, &c. Igitur verbis nihil immutatis, tantum personas reconcinnavi. *Acidal.*

20 *Hoc animo*] Ita versus hic dandus Menæchmo, sequens parasito, quasi interpreti, quod illi dixit. *Gruter.*

23 *Ut ratio redditur*] Volunt distinguere *perierunt plane. Ut ratio redditur.* Quod sit, quam bonam init et reddit rationem? atque hoc *επισπικνῆς* dici. Quod perinde est ac si dicam Mostell. iv. 3. 'Ut verba audio, Non equidem in Ægyptum hinc modo vectus fui, sed in terras solas:' scribendum esse, *Ut verba audio?* Sic enim parasitus: quantum audio vel colligere licet ex ratione, quam hic reddit, cum ait se quatuor minis emissee pallam, quam uxori subreptam meretrici defert, minæ quatuor perierunt. Sic Amph. 'Decimo post mense, ut rationem te dictare intelligo.' *Gronov.*

26 *Atque aliquid scitamentorum de fore*] Quidquid alii dicant aut mutant, verissimam lectionem eruit Turnebus, *scitamentorum*: qua voce etiam uti alii. Ponitur hic pro scitis cibis. Nugantur enim qui 'scitamenta' ita dicta putant a ciendo, scilicet appetitum. Est cibus et condimentis etiam suis ornatus. Inde 'scitamenta,' sive 'sciti cibi,' ut supra, 'faceti cibi,' id est, pulchri appellantur. *Boxhorn.*

27 *Glandionidam suillam*] Nec conjunctim hæc legenda, nec ut voluit

ea legi Gruterus. *Glandionidem* dixit parasitus, pro glandiis, ut 'pernonidem' pro pernis. Ita enim scribenda. Quæ nomina ad eum modum per lasciviam et jocum parasiticum formavit, *Glandionidem, suillam, la-ridum, pernonidem, sinciput aut polimenta porcina.* Salmas. Sed et 'suis glandium' est in *Curcul.* ii. 3. Nec *Glandionidam* pejus est quam *Glandionidem*, quia dicebant Leonidas et Leonides, et similia. *Gronov.*

28 *Aut polimenta porcina*] 'Polimenta,' ait Verrius, 'antiqui dicebant testiculos porcorum, cum eos castrabant: a politione segetum, aut vestimentorum: quod similiter atque illa curentur.' *Arnob.* lib. vii. 'Polimenta sunt ea quæ verecundius proles dicimus.' Idem de prollibus lib. v. 'Parte altera proles cum ipse genitalibus occupat.'

29 *Madida*] Veteres *madere* pro 'coqui' usurpasse, sat multis exemplis docere possum. *Virg.* *Georg.* i. 'Et quamvis igni exiguo properata maderent,' &c. Id ex eo credo, quod plerumque quæ cocta sunt, tenerescere et madescere solent. *Turneb.* *Madida quæ mihi apposita*] *Prorsus* non dubito errare, qui vix dubitat, quin sit scribendum, *Madido quæ mihi.* Nam *madida* sunt, ut recte acceperunt et docti interpretes, 'cocta.' *Persa* i. 3. 'Collyræ facite ut madeant et colliphia, Ne mihi incoc-ta detis. *SA.* Rem loquitur meram, Nihil sunt crudæ nisi quas madidas glutias.' Sed, inquit, quid opus erat dicere, ut cibi cocti in mensa apponerentur? Imo quid opus erat dicere, ut cibi apponerentur jam ebrio et pleno? *Gronov.* *Milvinam*] Quæ milvinam *ῥεῖν* et appetentiam mihi suggerant, id est, vehementem: de milvi rapacissimæ et semper famelicæ avis natura. *Turneb.*

SCENA IV. 1 *Nummos tris habes*] Aureos intelligit Lambinus, non sestertios. Ego vero nec sestertios, nec

aureos, sed, ut alibi Plautus, didrachmos. Nam si obolo olera et pisciculi sufficiebant in cœnam seni apud Terentium: si nummo, hoc est, didrachmo, erat *χοῦρδιον*, ut videre est act. iv. sc. 2. (quod Athenienses constabat tribus drachmis, ut ostendit Aristophanes in Pace) quidni triginta sex obolis tanta cœna compararetur tribus? Gronov.

4 *Jam isti sunt decem*] Facete expressit Peniculi edacitatem. Videtur autem mihi Eubulum comicum imitatus, apud Athenæum lib. 1. qui ingeniose edacem Philocratem, cum unus esset, bis nominavit, et pro duobus numerari voluit. Muret.

ACTUS II.

SCENA I. 4 *Si adveniens terram videas quæ fuerit tua*] Maximam censet voluptatem Menæchmus, si terra saltem videatur: at majorem servus, si terra patria videatur: quam et hic unice desiderat pertæsus itineris. Argutiola Lambini in verbo *fuerit* inanis est; et possis emendare *fuat*, ut omnis ambiguitas tollatur. Acidal.

11 *Mare Superum*] Hadriaticum, Italiæ lavans superiora: dictum ab Adria oppido. Supernum dicitur, quod, si Inferum spectetur, orientalius, vel (ut alii volunt) Arctico polo vicinlus, ubi pars mundi putatur superior. Merula. *Græciamque exoticam*] Quare Græcia dicta sit 'Italia,' non dubitatur; sed quare 'Major Græcia.' Certissimum est ita vocatum a Romanis, quia propior ea esset illis, quam transmarina Græcia: quemadmodum contra Græcos Italos ipsi Græci transmarini vocabant *ἑσπεριώδης*, id est, barbaros. Nam Messenio apud Plautum vocat 'exoticam Græciam,' quam Romani 'Majoram Græciam,' non quidem ex persona sua, nam erat Siculus: neque vocasset consulto se ipsum barbarum: sed *μυμητικῶς* ex persona Græcorum ipsorum, qui Siculos et

Calabros vocabant *Ἑλληνες ἑσπεριώδης*, id est, barbaros: ut Plautus cum se vocat 'barbarum,' et 'barbariam' Italiam, non ex consuetudine Rom. dicit, sed ex persona Græcorum, qui *βαρβάρους καὶ ἑσπεριώδης* Italos vocabant: Turnebus, qui illam Græciam, quæ in Epiro erat, intellexit, profecto non leviter erravit. Scalig.

14 *Si appareret, jamdiu*] Recte Camerarius et Lambinus, quod habent scripti, distinguunt, *si appareret, jamdiu. Hominem inter vivos queritamus mortuum.* Et hoc vel ob id ipsum, quia sequitur, *Nam invenissemus jamdiu, si viveret.* At illos aiunt mentem non intellexisse: et scribendum, *si appareret tandem*: et id explicant: Si acus tandem posset apparere et in oculos incurrere, id autem fieri non posse: statim enim amissam aciem occultari, et se subtrahere oculis. Sed non intellexerunt boni viri, quid Plauto hic esset 'apparere;' est enim id idem quod exstare, superesse, non amotum esse, ubi queritur. *Si appareret*, sicubi exstaret, conspiceretur. Traculent. ii. 7. 'Hoc saltem servat mare: cum illi subest, apparet; hinc des quantum vis, nusquam apparet.' Gronov.

20 *Vivus*] Censeo vivos retineri posse, bono etiam sensu. Non enim vivum tantum exequi statuit, sed et mortuum: usque dum mortuum saltem certo sciat, &c. Et nisi *vivus* retineatur, inutilis vox est *aliter*. Ita locutus est Amph. 'Tu me vivus h. nunq. facies, quin sim Sosia:' non vivo; ut temere mutant. Acidal.

23 *Historiam scripturi*] Nempe artes terrarum orbis, urbium, insularum, marium, per quæ peregrinamur. Forte alluditur ad celeberrimam Ulyssis peregrinationem. De qua multiplex olim a diversis scripta historia, quæ nec scribi potest sine accurata geographicarum rerum cognitione. Bozhorn.

25 *Non tuo hoc fiet modo*] 'Suo mo-

do aliquid facere,' est, obtemperare libidini: ut sibi rectum videtur, sic facere. *Palm.*

20 *Viaticati hercle admodum æstive sumus*] Recte se habent, *Viaticati hercle admodum æstive sumus*: id est, admodum leviter. Veteres habuere æstivas vestes leviores, et hibernas crassiores ac magis graves. Hinc 'æstive viaticatus' dicitur, qui leve viaticum habet. Levi viatico nihil esse gravius, festive dixit Sidonius Apollinarius. *Salmas.* Viatores, præsertim tenniores, æstate minus sibi provident de viatico, quam hyeme; nam et paucioribus diebus, quo volunt, perveniunt, non tempestatibus hibernis detinentur; et inter eundem frugibus, quos capiunt ex agris, prope vitam tolerare possunt, et sub dio sine injuria corporis cubare, minusque in vestem impendant. *Gronovius.*

29 *Quia nemo ferme sine damno*] Joco dictum est Epidamni nomen junctum esse *et eni* et *damnum*; quia illic nemo fere nisi damno suo divertere soleret: quod omen fugiens populus R. antiquum oppido restituit Dyrrhachii nomen. *Muret.*

45 *Id utrumque*] Plane ad eum modum quo Agricola ille apud Tacitum: 'Maluit præficere non peccatos, quam punire qui peccassent.' Haud aliter hic Menæchmus mavult Messenioni ad peccandum proclivi adimere paratam peccatum occasionem, quam ei post peccatum nimium irasci. Nam iracundus natura et animi perditus erat Menæchmus. Neque enim *animi perciti* legendum est, quod vult Lipsius. 'Perdito animo' aut 'perdite' aliquid facere dicitur, qui ita ab affectibus abripitur, ut rationi nullum reliquisse locum videatur. Inde dicimus, 'perdite amare,' 'irasci,' 'perdito animo esse.' Ut hoc loco. *Boethorn.*

SCENA II. 12 *In vidulo saltem se*] Arbitror loqui de periculo quo

extergebantur baxæ alique; habebatque servus in vidulo qui in humeris. *Gruter.*

16 *Sacres sinceri*] *Porci sacri*, sive, ut vet. loquebantur, *porci sacres sinceri*, id est, puri et integerrimi, atque ad sacrificium idonei, laribus immolabantur, ab iis qui piaculum aliquod admiserant, aut qui insani fuerant; imo etiam, quibus aucta erat liberorum prole familia. Videatur Varro R. R. 1. 1. et 4. *Muret.*

21 *Seu Coriendrus*] Pro *Cylindrus* omnino hoc versu scribendum puto *Culindrus*, nomine quasi a 'culo' facto. *Nic. Heins.* *Culindrus*, pro *Cylindrus*, tunc scriptum et pronunciatum fuit. Nam eo tempore *Y* Græcum passim a Romanis, in Græcis vocibus quas usurpabant, mutabatur in *V* Latinum. Cum igitur se dixisset *Culindrum* vocari, respondet Menæchmus, *Seu tu Culindrus*, seu tu *Coliendrus*, perieris: a coelis voce obscena conficta, ut 'culindrus' videbatur esse a 'culo.' Quasi diceret, sive a culo, sive a coelis nomen habes, periisti. *Salmas.* *Perieris*] Catull. Carm. LI. 'Peri rustice:' Græcorum *ἔρρε*, et *φθελρον* exprimit; ita hoc loco 'perieris,' id est, *ἔρρε*. *Scal.*

29 *Cyathiso*] *Κυαθίσω, οὐροχοῖα*. Translatum est significatum a causa efficiente in instrumentum. Isti pincernæ dicebantur 'pocillatores servi,' et 'Ad cyathos.' Propert. 'Lygdamus ad cyathos.' Quibus convivæ subinde dicebant, *πίνευ κίρνα, μίσεε ut bibam*. *Scalig.*

41 *Multum et odiosum*] 'Multus' dicitur, qui negotii plurimum facessit, tanquam si ipse non solus, sed plures cum eo. Nec absimiliter Catullus Carm. CLX. 'Multus homo es naso,' &c. *Gruter.* 'Multus' pro homine tetrico morosoque et importuno accipitur, quem Græci *φορυνδρ* dicunt. Afranius apud Nonium: 'Multa es, et molesta multum.' Flav. Vopisc. in Epist. Valeriani de Aure-

liano scripta: 'Nimius, multus est, gravis est, ad nostra non facit tempora.' Sed Græci πολλὸν dicunt hominem gravem et serium, et quantivis pretii: at Latinis 'multus' semper in malam partem pro ardelione usurpatur et satageo. Gronov.

43 *Quamvis ridiculus est*] Id est, nihil magis ridiculum eo ne operari quidem potest. Sic Catull. Carm. XII. 'Quam sordida res,' id est, admodum sordida, interprete Mureto. V. N. Amphitr. I. 3. *Taubm.*

51 *Madebunt*] Id est, cocta sint. Vide notas supra I. 3. 29.

54 *Ire hercle melius, &c.*] Te suspense legendum est, ut sit jocus ex ambiguo: *Ire hercle melius est te*, nempe maximam in malam crucem; vel, intro, atque accumbere. *Dis-sald.*

55 *Ad Vulcani violentiam*] Id est, ad ignem.

69 *Navis prædatoria*] Meretrix Erotium.

75 *Navales pedes*] Intelligit servos remiges, qui in navi loco pedum sunt. Turneb.

SCENA III. 1 *Sine fores sic*] Non divinatui difficile, cur fores suas operiri, id est, claudi vetet Erotium, eis præsertim, qui experimentis cognitum habent, nihil pejor homines amatores, quam ocellusas dominarum suarum jannas odisse. Douz.

5 *Amanti amœnitas malo est*] Amœnitas loci allicit amantem, ut velit in domo meretricia versari: quod ei damnosum, &c.

9 *Potissimus*] *Amator potissimus*, qui primas partes apud amicam tenet. Ter. Eun. 'primum' vocat. Hinc Plauto, 'amicæ potior fieri' est ita insinare et conciliare se amicæ, ut pulsus rivalibus solus et primus placeat, et regnet in exoptatis amoribus. J. Gul.

24 *Folia nunc cadunt*] Significat: Si comparentur hæc, quæ nunc fiunt, cum iis quæ intra triduum futura

sunt; proinde esse, ac si folia cadentia cum ipsis arboribus cadentibus conferantur. *Folia* vocantur etiam res nullius pretii aut ponderis. Apul. 'folia sunt artis et nugæ meræ.' Gruter.

26 *Elecebræ*] 'Elecebræ argentariæ, meretrices, ab eliciendo argento dictæ.' Ita Festus.

30 *Delicias facis*] *Delicias facere* interdum est irridere; ut hoc loco: interdum idem quod in Pænulo, 'facere nequam,' id est, indulgere libidini. Catull. 'Si quis delicias dicaret, aut faceret.' Muret.

36 *Bene vocas: tam gratia est*] *Leg. Jam.* Quasi dicat: Benignam te et liberalem in eo præbes, quod me ad prandium vocas; veruntamen habeo gratiam: quod est, gratiam tibi tui prandii facio; prandio tuo non utor. *Lambin.* Græci cum vellent ire invitati, dixere κάλλιστα, ἐπαιῶν, et πᾶν καλῶς, quomodo Latini, 'benigne,' 'gratia est,' 'facio gratiam.' At qui invitabant, dicebant, 'Una erimus hodie.' Terent. 'Dionysia hic sunt: hodie apud me sis volo.' *Casaub.*

40 *Qui extergentur baxeæ*] Joenlitter ludit in ambiguo significato Peniculi; qui et parasitus erat, et spongia oblonga caudæ similis; quæ, præter cetera, baxeæ etiam extergiebantur. Sunt autem baxeæ, calceamenti genus. Apuleius in Floridis: 'Vestem de texterna emere, baxeas de suterna præstinare.' *Baxeæ* item crepidæ sunt, ἀπὸ τῆς βάξeos, sed philosophis speciatim attributæ. *Ju-nius.*

44 *Hæc mulier cantherino ritu edstans somniat*] Jocus ex ambiguo. Nam et *somniare* somnia est videre inter dormiendum: dormiunt autem equi plerumque stantes, (somni autem comes somnium est,) tamen cantherii magis; qui, quod castrati sunt, mitiores et placidiores sompniculosique et dormitantes magis ob torpo-

rem videntur. *Somniare* etiam delirare, nugæque et deliramenta effutire valet; ut Curc. iv. 3. 'quos tu mihi liberos somnias?' id est, nugæ et blateras. Mulierem igitur insanire et delirare dicit. *Turneb.*

51 *Quam tu mihi navem narras*] Alii quærant in voce navis obscenitatem. Hic nulla est. Quæ potest enim cogitari obscenitas, ubi quis dicit, se in navi prandiasse, inde huc egressum esse? Quæ autem subjicit mulier, 'Perii, quam tu mihi navem narras?' nihil aliud significant, quam perturbationem mulieris longe nec opinatissima audientis. Rud. II. 2. 'Confracta, mi Trachalio, est hac nocte navis nobis. Th. Quid navis? quæ istæc fabula est?' *Gronov.*

53 *Quasi suppellex pellionis, palus palo proximus*] Et in tentipellio sunt pali ad distendendas pelles: et de palis multis in taberna merces suspendebantur, et domi suppellex. Atque hoc de Pellione homine paupere dicit, cujus suppellex præter palos nudos nulla erat. Is autem etiam comædiarum actor, sed malus erat. Quem etiam perstringit Bacchid. II. 2. *Turneb.*

58 *Ubi rex Agathocles, &c.*] De uno eodemque Agathocle ista a Plauto dici censemus, quæ ita rescribenda sunt: *Ubi rex Agathocles regnator fuit, et iterum Plinthias, Tertium Lyparos, qui in morte regnum Hieroni tradidit.* Sed quæstionis est, quare dicatur Agathocles unus, idemque primum, iterum, atque tertium regnasse. Facilis istis est responsio; ex qua etiam illud liquebit, quare Plinthias, itemque Lyparos a Plauto dicatur. Primum igitur Agathoclem regnasse dicitur, ad quod fastiginum quibus artibus evectus sit, fuscæ docet Diod. Sicul. lib. XIX. Ea tamen dignitatis sede pæne excusus fuit, cum in Africa bellum gereret. Veruntamen victis rebellibus, in integrum fuit restitutus, ut Diodor.

lib. XX. Atque hinc quasi iterum de novo rex factus videtur. Quare antem Plinthias, ἀπὸ τοῦ πλίνθου, figliam enim fecerat Agathocles, dicatur, causa petenda est ex Diodoro. Verum non diuturna admodum Agathocli hæc felicitas fuit; sed ita dejectus est paulo post, referente Diod. lib. XX. ut desperabundus ad imperii abdicationem ultro sese offerret. Quam conditionem cum recusarent illi, penes quos erat rerum summa, collatis signis feliciter dimicavit Agathocles, partaque est ab eo victoria, firmatumque imperium, quod asserere sibi quasi de novo tertium videbatur. Sed id administravit crudelitate cum summa, cujus experimentum dedit, deleto funditus illo exercitu, qui se dederat; unde merito a Plauto Lyparos, λυπαρὸς ἢ λύπηρος, id est, ævus et molestus appellatur. *Petitus.* Et iterum *Pinthia*] Non *Pythia*, ut Hermolaus et Lambinus, non *Panthia*, ut Camerarius, non *Pinthia*, ut Gruterus, non denique *Plinthias*, ut *Petitus*, sed *Phintias* est scribendum. Hoc enim nomen fuit unius ex multis tyrannis, qui post mortem Agathoclis per Siciliam exstiterunt, commemoratus Diodoro Siculo lib. XXII. cujus et nummi reperiuntur inscripti ΦΙΝΤΙΟΥ ΒΑΚΙΑΕΩΣ, quique urbem *Phintiam* vel *Phintiada* condidit. Sed Agrigenti dominatum obtinuit, et in ea successit Agathocli, non Syracusis: hoc excusandum est in persona mulierculæ, ex male tradito, male accepto rumore, memoria mala, ut fit, rem narrantis et personas, tempora, loca, acta facile confundentis. Pronunciat autem *Phintia*, qui Græcæ *Φωρίας*, ut alibi *Pterela*. Nec dubito, quin alia in parte fuerit vera aliquis *Liparo*, etiam in historia nomen ejus intercederit: neque enim Pyrrhi nomen sic deformasse ausim dicere. Excusandum quod in morte Liparonem istum tradidisse regnum ait Hieroni: nec enim ille regnum debuit

cuiquam, sed sua virtuti atque amori civium. *Gronov.*

71 *Amabo*] *Amabo* hic nihil aliud significat quam 'orabo;' ut et infra act. III. sc. 8. Terent. Hec. sc. penult. 'Dic me amare, ut veniat.' Est enim blandientis, 'Ait te amare.' Sed et Græci haud dissimili modo *στέργω* suum accipiunt: hoc enim non tam *amo* quam *oro* significat, si Sophocli credimus: imo nos hodieque quippiam ab aliquo postulaturi, 'Amabo te,' in oratione directa dictitamus. *Lips.* *Scin' quid te amabo*] *Scin'*, inquit, quid te sim oratura, ut facias mei honoris causa? Itaque ineptissime conciditur oratio distinguendo, *Sed scin' quid? te amabo ut facias*: quasi intelligatur, 'scin' quid velim?' Imo etsi hoc intelligatur, non tamen ita distinguendum est: foret enim integram, *Scin' quid velim, te amabo, ut facias? scin' quid te velim, ut facias, amabo?* quæ oratio media alia interrogatione dividi non potest. *Gronov.*

72 *Ad phrygionem, &c.*] Non solum pallam suam vult reconcinnari, et quæ in ea corrupta erant ac læsa, aarciri; sed etiam alia quædam adjici ornamenta picturasque ad eas quas jam habebat, acu phrygionis factas. Phrygio enim non ipse pulvinar aut vestem faciebat; sed jam factam accipiebat, ut variis operibus eam ornaret, et picturis variegaret. Præterea quod in pulvinari aut veste pluxerat phrygio, id opus ita expressum in veste extabat, ut extra corpus vestis emineret; et qua parte insutum aurum, aut colores acu intexti essent, ea parte vestis asperior ac rigidior reddebatur. *Salmas.*

74 *Eadem ignorabitur*] Eadem opera sen ratione palla reconcinnata immutabitur ne ab uxore agnoscat.

79 *Quid ergo? Mx. Opus est*] Non multum corruptelæ et difficultatis in hoc loco, qui viros doctos habuit exercitos. Menæchmus ingressurus domum meretricis, servo Messenioni

abeaniti quo jusserat aliquid adhuc mandatum vocat, 'Eho Messenio, accede huc.' Iratus servulus quod dominum videret in aedes meretricis intrare, responderet, 'Quid negotii est?' Et iterum, 'Quid ergo opus est?' 'Imo opus est,' herus dicit: servulus iratior, 'Scio opus est,' nempe ut mendices, quia ad mendicitatem facile redigebant meretrices quemcunque arripissent ac tenuissent. Ad hæc herus respondet, 'Tanto nequior.' Ita enim scribendum, non *tanto nequior es*. Nam de se hoc dicit Menæchmus, non de servo suo. Tanto, inquit, nequior sim, si hoc fiat quod dicis, ut non solum meretricis domum ingrediar, sed etiam ad mendicitatem ibi me redigam. Tantum vero abest, ut illa me mendicare cogat, ut etiam prædam invenerim ex ejus notitia. 'Habeo prædam,' inquit, 'tantum incepti operis.' *Salmas.* *Quid ergo? Mx. Opus est*] Non modo Scioppius et Acidalius hic laeserunt operam, sed vel maxime *de ræ* qui non multum corruptelæ et difficultatis in hoc loco esse ait. Imo corruptelæ nihil est. Servum a quo paulum recesserat, quum diceret illa vers. 66. 'hunc metuebam,' vocat Menæchmus. Respondet ille, 'Quid negotii est?' in quo nulla apparet ira; sed rogat simpliciter, quasi dicat, Quid me vis? Merc. I. 2. 24. Rursum dominus, St! scire vis quid sit negotii? opima præda mihi obicitur. Quod non assequens servus, 'Quid ergo est,' inquit, quod significas? Rursum dominus, Opus est me has aedes ingredi, cum audacia et astutia, ut quod molior, emolliar. Servus ne sic quidem cogitationes domini cum perciperet, 'Quid opus est?' ait. Quem enim aliquandiu sic lusisset, ac suspensum tenuisset, 'Scio,' interponit, 'ut me dices,' nempe perisse funditus, si podem posuero intra hoc limen. Subjicit servus, 'Tanto nequior es.' Eo, in-

quit, pejor es, quod scis, quæ diæta merearis, quæque ego objurgandi tui causa dicturus sim: et tamen in istud barathrum te conjici. Tandem fatetur palam, quod prius non fuerat elocutus, 'Habeo prædam.' Pro *scire* vis erat in Mss. et vett. codd. *susciri*; unde satis commode alterum efflaxerunt. At illud mendices nihil est, quam in optimo codice sit *medicas*, et in eodem ex illo factum antiqua manu *me dices*. Nec vero scripti, *Tanto nequior*: etsi nihil intersit: sed et scripti et editi vetustati, *Tanto nequiores*. *Habeo prædam*. Unde fecit, quod edidit Camerarius. Recte: nisi malis, Mss. *Tanto nequior*. Mss. *En habeo prædam*. Illud ut *me dices* intellexit etiam Aeidalins. Gronov.

82 *Ut venias ad eorum mihî*] 'Adversam venire alicui' non tantum est obviam ire, sed etiam ire quæsitum aliquem loco designato: et dicitur præcipue de servis, qui veniunt, ut dominos aliunde deducunt. Gronov.

87 *Lumbum directum*] Vide notas Capt. III. 4. 103.

ACTUS III.

SCENA I. 4 *Dum hieto*] Priscum verbum et ad hunc locum unicum. Diomedes lib. I. 'Hietare' et 'hiatæ' veteres dixerunt. Cæcilius: 'Sequere me tu, qui mihi oscitans hietansque restas.' Laberius: 'Hietantur fores;' pro eo, quod est *hietant*, id est, patent. Glossar. Benedicti: 'χαρµαῖαι, oscitor hieto: χόσµος, oscitudo.' Palmer.

6 *Qui illum Dii omnes perdidit*] Quam parati fuerunt ad Plantam restituendum, quibus hoc genus loquendi novum, et placuit conjicere ad marginem, *Quia illum?* Cur non idem tentarunt ad Casin. II. 4. 'Qui illum Dii Denique omnes perdant.' Persa v. 2. 'Qui illum Persam atque omnes Persas, atque etiam omnes personas Male Di omnes per-

dant.' Trinummus IV. 2. 'Hem istio erit, qui istam Di perdant.' Gronov.

9 *Census capiant*] Qui in senatum non venerat, pignoribus captis multabatur: ita qui non venerit in concionem, eum pignoribus captis coerceri vult parasitus. Sed *pignora capere*, dixit 'census capere.' Turneb. *Census capiant illico*] Forte, *census careant illico*: id est, multentur parte census. Ut apud Terentium, 'tal carendum quod erat.' Gronov.

10 *Qui singulas escas edunt*] Scalig. Conject. *μωροφῶν* interpretatur, Cuius nemo particeps est. Mihi constat eos hic dici 'in dies singulas escas edere,' qui semel tantum de die edunt; qui cœnam tantum, non prandium sumunt. In eorum numerum se censeri non vult parasitus, qui jam tamen prandium perdiderat. Pist.

18 *Perdidissem prandium*] Hoc Græcis est *παρὰδεννῆσθαι*, *canam perdere*; non, ut putant, *domi canare*: vel quod Martial. Ep. XII. 78. eleganter dixit, 'affici domicœnio.' Casaub.

SCENA II. 20 *Minore nusquam bene fui dispendio*] Nusquam tam bene acceptus et lepide curatus fui minore sumptu. Et 'esse probe,' pro bene admodum et tubercinari quicquid intra dentes venerit. J. Gul.

27 *Fecisti funus me absente, &c.*] Sepelivisti, me absente, prandium, id est, consumisti. Seneca Ep. XII. 'Cum se funeris epulis sepelivisset.'

28 *Cui ego æque ac heres eram*] Omnino legendum, *cui ego æque eras eram*, id est, heres. Nam in meo codice Cantabrico, *cui ego, æque eris eram*. Ego, inquit, non minus heres prandii eram, id est, dominus prandii, ut supra, 'heres nunquam erit post hanc diem.' Tu illi solus me absente coherede fecisti funus. Ac omnes heredes simul funus procura-

bant et exequiis defuncti intererant. In eodem codice legitur, *fecisti fœvus meo absenti prandio*, pro 'med absente,' id est, me absente. *Salmas.*

31 *Pro maledictis dari postea*] Comice additum est ex abundantia, *postea*. Palmer.

46 *Occisa est hæc res*] Periit hoc negotium. Capt. III. 4. Ita in Cod. Theodosiano est 'interfectum negotium:' ita Aristophan. τὸ τρέβλιον, τέθηκε μοι, pro κέλευσται, factum est, periit. Casaubon.

48 *Cinædos*] Turnebus *cinædum* 'saltatorem' hic interpretatur: Lambinus mollem et impudicam, et quem supra I. 2. 'catamitum' dixerit.

56 *Satin' ut quemquam conspicio*] Quid id rei est, satiane delirus sum? Quotquot obviam mihi veniunt, ludifiscant, ludibrio habent. *Bozhoru.*

SCENA III. 1 *Amare ait te multum Erotium*] Hic *amare* est amanter precari, et a caro homine rogare et optare. Turneb.

4 *Spinther*] Spinther genûs armillæ etiam veteres interpretantur, at vers. 8. 'spinther' et 'armillæ' differunt. Spinther non simpliciter armillam significat, sed est armillæ species, ut interpretatur Festus, qua mulieres utebantur brachio summo sinistro. Armillæ sunt proprie quas in utroque brachio gerebant. Græcis *φέλια* et *κλάνια*. Vox spinther vel spinther Græca est Æolica. *Σφρυκτήρ* annulus est a stringendo. Unde et pro ano etiam sive podice, qui et inde nomen habet. Nam et *δακτύλιον* Græci vocarunt. Pro *σφρυκτήρ* Æoles dicebant *σφοντήρ*. Unde Latinum *spinther*, cum enallage etiam. Inde 'spinthriæ' genus infamis libidinis apud Tacitum, a Tiberio repertum, quod annulatim quasi connexi tenerentur. De quibus illud Epigramma Ansonii ex Græco versum, 'Tres uno in lecto.' Spinthrias plane designat. *Spinther* pro Sphincter, ut *Pinthias* supra pro Græco *φυνίας*, quod nomen est pro-

prium Sigalum. Sic enim codex meus legit supra act. II. sc. 3. 'Ubi rex Agathocles regnator fuit, et iterum Pinthia,' pro Pintia sive Phintia, qui Græce *φυνίας*. *Salmas.*

15 *Dicam curare*] Lego curassere, id est, dicam Erotio, te, quæ oravit, curaturum. *Lambin.*

17 *Inauris stalgmia*] Cohærent per appositionem. *Inauris ἐνδριον*, ἐλάβιον: monile, quod aurium lobis inseritur, et appendet. *Stalgmium*, inaurium genus esse crediderim oblongum, ex bacca pendula: a guttæ similitudine, quæ *σταλαγμός* Græcis dicitur. Cæcilius apud Festum: 'Ex aure ejus stalgmium habeo domi.' *Junius.*

20 *Manupretium*] Varro de L. L. I. IV. 'Quod manus factum erat, et datum pro eo manupretium, a manibus et pretio.' Isidorus Etymol. II. 1. 'Abusive manus etiam ars vel artifex: unde manupretium dicimus.'

25 *Ut, quantum possint, quique liceant, veneant*] Alii leg. *quanti possint*, scil. venire. Schop. leg. *Ut quantum possit, quique liceat, veneant*, id est, ut quamprimum, et quanti licet vendantur.

ACTUS IV.

SCENA I. 8 *Hæc abiit*] Lævorum qua coronam abjecerat Men. Soscicles. *Douza.*

9 *Optime revertitur*] Opportune, in tempore.

11 *Male habeas*] Id est, excipias, tractes, verses maritum. *Taubm.*

SCENA II. 1 *Morè morè*] *Mos morus*, id est, stultus, *μῶpes*. Mil. 'Ego stolta atque mora multum.' *Tris.* 'Is mores hominum moros et morosos efficit.' Ordo et sententia est: Ut, hoc est, qui, quo pacto, seu quam maximo stulto more multumque molesto ntimur! et, ut quique sunt optimi et maximi, hunc morem habent: clientes, &c. *θauμαστικῶς*. *Lamb.*

10 *Qui neque leges*] Mutat name-

rum. Quasi dicat : Isti, qui neque leges, neque æquum bonum (*ἐταυδς*) colunt, sollicitos reddunt et negotiis molestant suos patronos. Alii hic volunt esse principium novæ sententiæ; quos non audio. *Lamb.*

19 *Ad populum*] Comitibus cetruriam calatis. *Douza.* *In jure*] Apud prætorem pro tribunali, sellæ positæ. *Douza.* *Ad judicem*] Vel a prætore datum, ut sunt recuperatores : vel a litigatoribus captum, ut arbitrum. *Douz.* Lites discontuntur aut in comitio pro rostris ad populum ; aut in fori area apud prætorem in jure ; aut in basilica apud judices. Cicero : ' Nam si quis statuit hunc esse prætorem, qui tantummodo in jure aut in judiciis possit, aut ad populum, aut in senatu copiose loqui.' *Pollet.*

23 *Attinuit*] Ita me in suo negotio occupatum retinuit. *Lambin.* *Detinuit*] Ita me ab eo quod acturus eram, advocatum tenuit. Lambinus sic interpretatur et fallitur. ' Attinere ' et ' detinere ' hic eo differunt, quod ' deponere ' sit diutius attinere : de hinc verbo, ut multis aliis, junctam habet augendi significationem. *Boh.*

24 *Conditiones tetuli*] ' Conditiones ferre ' est proponere formulam transactionis, qua controversia aut res litigiosa componatur. Anton. ap. Cic. Philip. XIII. 17. ' Qui me præcipitem egerit æquissimas condiciones ferentem.' *Gronov.*

25 *Aut plus*] Mirum in modum hic hæsitant interpretes. Haud dubie legendum est : *conditiones Tetuli tortas, confragosas. Haud plus, haut minus, quam opus erat, &c.* Aut vulgatum si retineas, pro *haut* accipiendum est. Aut enim pro *haut* scribebant veteres. Neque se aliter accipere monet me Salmasius, quem audiamus. *Boethorn.* ' Controversiam dicere ' idem quod paulo ante, ' causam dicere.' Nam ' causa ' et ' controversia ' eadem quæ Græcis *αἰτία*. Sed et hoc loco aut pro *haut* acceperam. Sic enim scri-

bebatur, *haut* vel *aut*, pro *haut*. ' Haud plus, aut minus, quam opus erat multo, controversiam dixeram, ut sponsio fieret.' In causa dicenda et controversia disceptanda non multo plus aut minus dixi quam opus erat, uti sponsio fieret. *Salmas.* *Aut plus aut minus*] Ego vero nec *haut* plus *Haud minus*, vel *haut plus Aut minus* scribendum puto, nec si vulgatum retineas *Aut*, pro *Haud*, accipiendum. Sic enim solent loqui. Captivus v. 3. ' Cur ego plus minusve feci quam æquum fuit?' Terent. Hecyra v. 1. ' Ne quid faciam plus quod me post minus fecisse satius sit.' Phorm. III. 3. ' Ne quid plus minusve faxit, quod nos post pigeat.' Sueton. Octav. c. 84. ' Ne plus minusve loqueretur ex tempore.' ' Controversiam dicere ' et ' causam dicere ' accipere possum : sed quemadmodum ' non plus causam dicere,' pro non plus in causa disceptanda dicere, haudquam tolerarem, ita nec sufferre possum *haut plus aut minus controversiam dicere*, pro tantummodo in controversia dicere. Lambinus, dixi *In controversiam*, ut sponsio. Quod si auderem, facerem multa. *Dixeram in controversiam*, uti multa sponsio fieret : ut se invicem provocarent, Ni hoc ita est, dabis mille nummum? Sed forte melius : *aut plus Aut minus, quam opus erat, multo dixeram, Controversia uti sponsio fieret.* Modo, inquit, augebam rem, modo minuebam ut ambiguum facerem judicem, ne clientem meum primo cætu condemnaret; sed ut ad sponsonem veniretur. *Gron.*

40 *Næ fenerato abstulisti*] Næ tu pallam magna tua mercede, id est, magno tuo malo abstulisti. Tralatio est ab iis, qui pecuniam grandi fœnore mutnam accipiunt. *Lamb.* Imo ab iis, qui quod audiunt accipientive, bonum malumve fuerit, omnino deinde reddunt, juxta regulam Hesiodi, cum fœnore luculento. *Gruter.* Sic datur] Sermo castigantis et pœnas

summentis, aut pœnas sumptas esse gratulantis: quare par istud verborum parasito datum cuperem. Gruter. secutus Lambinus hanc interpretationem. *Sic datur*] Utrumque falli aiunt, nam 'sic datur' hic idem esse quod sic tenetur. At illi plane hic tenentur et deprehenduntur pro infrequentibus lectoribus Plauti, quemadmodum et in *Asinaria* 11. 4. 33. ubi tentabant simile, *sic dederō*. Nunquam aliter hæc formula accipitur, et exempla sunt in promptu, quæ jam alii congesserunt. Afferunt tamen locum Ovidii: 'Se quoque det mulier populo speciosam videndam.' Quid autem simile: 'sic datur,' et 'det se videndam?' Deinde an 'det se videndam,' est teneatur, deprehendatur in flagitio? Gronov.

46 *Nisi unum: palla pallorem*] Hæc neutiquam Menæchmo sunt tribuenda, qui confidenter in sequentibus negat se pallam uxori surripuisse. Igitur Peniculi persona his præscribenda, et reliqua legenda, quomodo edidit Camerarius: *MU. Pallam. ME. Pallam, quid? MU. Pallam, quid paves? ME. Nihil equidem pavel. PE. Nisi unum: palla pallorem incutit. At tunc clam me comesses prandium! &c.* Non a Plauto, sed monstra sunt quæ in ultimas Plauti editiones ex nescio quibus deterioris notæ Mss. irrepserunt. Bozhor.

57 *Responsant*] Significat, ferociter et irreverenter respondent. Sic Truc. 11. 7. 45. Hor. Sat. 11. 7. 'Responsare cupidinibus,' et sic sæpius alibi. Gronov. Pr. *Nugus agis*] Ita hæc ubique Peniculo do; cum verba sint illudentis potius quam iratæ uxoris. Et uxor jam ante dixerat, se tacere velle. Et paulo post ait Men. Peniculo, 'Potin' ut mihi molestus ne sis,' &c. multo concinnius. Pister.

62 *Bellus blanditur*] 'Bellī homines' nonnunquam dicuntur, qui ad aliorum quasi nutus se accommodant. Et 'belle dicere,' qui, quæ aliis ve-

liant, loqui student. Et 'bellī homines' sunt, quos Aristoteles *ἀπρόκωστοι* vocat. Ita Muret. ad Catell.

81 *Et quid tristis*] Corrigan, *Eo, quid resistis*: pessime. Dixerat supra Menæchmus vs. 44. 'Quid tu mihi tristis es?' et vs. 58. 'Tristis admodum es.' Horum illa memor, 'Audi,' inquit, 'atque ades: Et quid tristis ego sim, et quid hic mihi dixerit, faxo scias.' Gronov.

83 *Captat*] Id est, verbis captiosus ludit! ut argutus est sell. *Tantum. Huic surrepta est, non tibi*] Acidalius, *tibi surrepta est, non huic*. Gruterus explicat *huic*, in usum hujus Menæchmi, ut esset quod daret Erotio: nam si tibi, id est, in usum tuum surrepta esset, salva apud te esset: et Lambinum sine causa æstulare. Certe æstuat Lambinus et tamen verissimum est quod refert, ut nescio cujus, et al non probet ipse, præcedenti verbo legendum, *palla surrepta est mihi*. Laedit enim Menæchmus repetendo uxoris verba, 'Palla mihi domo est surrepta.' Ille quasi ignorans subjicit, 'palla surrepta est mihi?' nam quod perdit uxor, videtur et perdere maritus. Ne dicam, ablata interrogationis nota eum dicere verum, et facinus tecte confiteri: ipse enim surripuerat. Ergo parasitus, 'viden' ut scelestus captat?' verba scilicet, repetendo præcise sermonem uxoris. Huic uxori surrepta est, non tibi. Nam profecto tibi, Menæchme, surrepta si esset (cum eam deferret ad seortum et huic reddita) salva nunc foret. Gronov.

90 *Vin' afferri noctuam, quæ tu, tu, &c.*] *Tu, tu*, Græcis τὸ, τὸ: unde et *τὴν noctuam*, apud Hesychium: quippe et hic alluditur ad vocem noctuæ, *tu, tu*, seu *tuu, tou*. Sonat autem noctua uberius hoc Germanum, non exilius illud Gallicum. Ita recte interpretes. Porro noctua hinc dicitur 'tutubare.' Vetus grammaticus Sidonius, cujus fragmentum de veci-

bus animantium in aliquot Gloss. nostris Mss. legitur, 'Noctua tutebat.' Sic enim legendum, non *cucubat*. Idem verbum restitue auctori veteris poemati, quod ejusdem est argumenti, *Noctua lucifuga tutebat in tenebris*. Male vulgo editur *cucubat*, quod ex Plantino hoc loco satis est manifestum. *Boxhorn*.

93 *Non dedisse*] Scilicet me. Nihili sunt quæ garrit Lambinus. Tantum cavillatur Menæchmas, et dicit, se non tam dedisse pallam, quam commedasse: tunc scilicet facile recepturus, cum plane detrita: nam sequitur, 'Sed ego illam non condonavi.' Vocis utriusque discrimen notum Jctis, nec ignoravit Plautus, Trin. v. 2. 'Nam beneficium homini proprium quod datur, proprium sumserit: quod datum est utendum, id repetendi copia est, quando velis.' J. Grut.

105 *Excludit foras*] Lambinus hic, ut et supra act. III. sc. 2. atque alibi leg. *foris*, cum *excludo*, inquit, verbum sit quietem significans: nam is 'excluditur,' cui ingredi volenti ostium non aperitur; 'extruditur,' qui jam intus est. Sed venia doctissimi viri, genio antiquæ locutionis alterum etiam non respuit. *Taubm*.

109 *Orabo*] Vos critici majores reponite et hic *amabo*. Seriver.

SCENA III. 7 *Ad phrygionem*] Phrygiones dicuntur qui subtiliora opera in sindone aut serico, acu aut nendo, conficiunt, et inprimis aureo filo, quod vocant 'acu pingere.' Gronov.

9 *Factum reperies*] Gruter. ex vestigiis Mss. qui habent *releceris*, fecit *relege res*, quod temere in editiones quasdam irrepsit. Pareus notat in veteri codice scriptum esse *redixeris*: quare ille rescripsit, *reviceris*. Omnino scribendum est, *nunquam factum*. Ne *dixeris*: te nempe mihi dedisse pallam ferendam ad phrygionem. Ita passim Plautus. *Boxhorn*. *Nunquam factum reperies*] Duo fuerunt codices Palatini, quibus in recensendo

Plauto a Bacchidibus ad finem usque sunt usi ambo quondam Camerarii: alter integer quem Pal. 1. aut *κατ' ἀρχῆν* V. C. solent vocare: alter orsus a Bacchidibus, quem propterea Dec. vel Decurtatum et Pal. 2. appellant. Ne quis igitur putet hic dissentire Gruterum et Pareum in edenda scripta lectione, uterque annotat Pal. 1. seu V. C. habere *releceris*, et supra scriptum *redixeris*; uterque Pal. 2. seu Dec. *relegeris*. Ceterum satis placet Boxhornii, ne *dixeris*. Gronov.

12 *Quia commisi*] Quia tibi pallam commisi, et sic stultitia et credulitate mea nimia factum est, ut me defraudare possis, me defraudare cogitas. *Lamb*.

17 *In oculos compingite*] Nihil carius est oculis, nihil æque vel a natura vel cautione hominum custoditur. Inde illæ vetustissimæ loquendi rationes, 'oculissimus,' pro dilectissimo; 'in oculis aliquem ferre,' pro multum amare, curare, maximi facere. Ita hoc loco Erotium dicit Menæchmo, ut vel uxor, vel ipse pallam in posterum ita custodiant; sicut oculi datis a natura fidissimis claustris custodiuntur. Neque huic interpretationi obstat vox 'compingere,' tanquam ejus solius usus sit, ubi de dura et gravi custodia agitur, ut carcere, quod vult Lambinus. 'Compingere' enim quid in aliquem locum simpliciter dicimur, quod accuratius volumus asservatum. *Boxhorn*. *In oculos compingite*] Iratus sermo: penite et asservate ibi, ubi nemo quærit. Gronov.

20 *Frustra me ductare*] Quid sit ductare meretricem ac scortum, satis notum est. 'Frustra ductare' hoc loco idem est quod gratis ductare, nulla data pecunia. Nisi seres, inquit, argentum, frustra me ductare non potes. Vel sane subintelligendum 'es'; frustra es, me ductare non potes. Et sic interpungendum: *Nisi*

argentum feres, frustra. Me ductare non potes. Salmas.

ACTUS V.

SCENA I. 11 *Muttire*] *Muttire* est ne mu quidem audere proferre: quod Græce *μῦττω*. Glossar. '*Muttum*, *γῦτ*.' V. N. Mil. III. 1.

14 *Hecubam quapropter canem, &c.*] *Hecubam*, velut canem, Græci lapidibus insectati sunt, quia maledicta in quemvis obvium e Græcis ingerebat. Et propter hanc animi acerbitatem et rabiem, fingitur in canem esse conversa. Joven. Sat. x. 'Sed torva canino Latravit rictu, quæ post hunc vixerat uxor.' Quin et ejus effigiem canis forma pingi solitam, canemque eidem immolatum tradunt. Ejusdem et sepulcrum '*Cynossema*' vocatum, Plinius auctor est lib. iv. c. 11. *Gruter*.

36 *Quare*] Non est necesse ut hæc mutet Colvius: nam *quæro* ac *quæso* permutantur. *Gruter*.

41 *Degeris amica*] '*Degero*' dicitur, ut '*defero*.' Est autem idem verbum quod '*digero*,' e in i, ut fit, mutato; quod nihil aliud vulgo significat, quam ordinare aliquid, componere, et in debitum locum referre, quod fieri non potest nisi degerendo, sive rem ex uno loco in alium transferendo: qua vetusta significatione '*degerere*' hic ponitur. *Bozhorn*.

42 *Monstra, quod bibam, &c.*] Recte se habent, si scias, *monstra*, quod *bibam*, &c. Si potes me alere et ostendere unde vivam, tuam perpetiar petulantiam, ut tibi obnoxius. Alia conditione eam ferre non possum, nisi ut me alas, et mihi monstres quod edam et bibam. Sed '*bibam*' tantum dixit, quia causa vivendi præcipua Græcis in bibendo. Unde et *συμπόσιον* dixerunt, quod Latini *convivium*. Eandem sententiam expressit Theocritus in '*Ἀδωνιαγόρευμα*, nisi fallor, *Πασόμακρος ἐτίμασσε*. Ubi nos *alueris, impera*. Salmas.

48. Cum *Calcha*] Cum *Calchante*, ut est in *Ms.* Thestoris filio; qui arte divinandi plurimum pollebat in exercitu Græcorum ad Trojam.

SCENA II. 4 *Consitus sum senectute*] Ita Ter. Ena. II. 1. '*annis obstitus*.' Virgil. *Æn.* VIII. '*Ibat rex obstitus ævo*.' *Obsitus* pro pleno usurpatum antiquis: eo, quod locus frugibus obstitus ant sentibus, iis plenus sit. *Turneb.*

5 *Onustum gero corpus*] Duo sunt hæc onera; nam et corpus hic *senex* gerit, et corporis *onus*, *senectutem* sive annos. Mercat. IV. 1. '*Quin is ocus?*' Sy. Nequeo mecastor: tantum hoc oneris est, quod fero. *Dø.* Quid oneris? Sy. Annos octoginta et quatuor.'

25 *Mu. Ibo advorsum: salve*] Ita hæc ordino. Filia enim officii sui memor patri obvium procedit: tum salutatur. Nam ita solebant parentibus natæ, aut propinque honoratiori cognato: ut *Sticho*: '*Ferre advorsum hominem occupemus osculam. Salve mi pater*.' *J. Guil.*

28 *Velitati estis*] V. N. Radent. II. 6.

29 *Non longos logos*] Scil. facias. '*Logi sunt sermones, vel dicta ridicula et contemnenda*,' *Nonius*. Utitur et Terent. *Phorm.* III. 2. et *Cicero*. *Logi* enim vocabulo præne jam ut vernaculo utebantur Romani: et *logos* in nugis, tanquam suam vocem dicebant. *Palmer*.

35 *Neuter ad me*] Conseo dissecandam vocem, *Ut caveres, ne uter ad me*: hoc est, ne vel maritus vel tu. *Gronov.*

39 *At ille hinc amat*] V. C. hæc. *Probo. Scriber.*

40 *Atque ob istanc industriam*] Quam adhibes in observando viro.

46 *Lanam carere*] Ita vett. edd. neque aliter citat Varro L. L. I. VI. *Carere* a carento; quod lanam tam purgant ac deducunt, ut careat spercitia: ex quo tum '*carminari*' dici-

tur lana, cum caret eo quod in ea est æquam. *Carere* a 'caro, is, it'; quod sine dubio est a Græc. *καρῆναι*, *tondere*, *καρῆναι*; non, ut Varro: unde et 'cardus,' quia aptos cardendæ lænæ, et 'carmen' instrumentum ferreum ad carendum lanam. Lucr. iv. 'Quasi carmine lana trahatur.' A quo verbum 'carminare,' infra act. v. sc. 8. Aliud 'carmen' a canendo, aliud 'carmen' a carendo. *Scalig.* Inde 'caritores,' qui in Glossis Papiæ dicuntur 'lanarii, qui lanam carant, carpant, dividunt.' Sic enim ibi legendum est. Unde apparet *carpere*, quod in Mss. Pall. pro *carere* legi hic notant eruditi, non nisi glossam esse τοῦ *carere*. Porro nobis ejusmodi caritores *καρῆναι* etiam dicuntur. *Bozhorh.*

68 *Quod vos dissertatis*] Potest tolerari, ut sit *ἀντὶς*, sive extennatio rei per verba, pro litigatis. Colvius *disceptatis*: Menisius *dissentitis*. Sed nullo modo ferendam, quod nuper conjecerunt, *discernatis*. Hoc juxta hic locum habet, ac separatis, distinguitis. *Gronov.*

61 *Cujus rei rerum omnium*] Recte Lambinus interpretatur velle senem, *cujus* rei ex omnibus rebus causa Deos testes facis? Et prorsus inepte, qui personas ita ordinat: *cujus rei?* *Mr.* *Rerum omnium, Me neque*: quod ineptius reddit interpretando, quasi dixerit Plautus "Deos rerum omnium." Quis enim unquam est ita locutus, ut diceret "deos rerum" et "rerum omnium"? Ego si hanc scripturam tueri vellem, "rerum omnium" referrem ad sequentia, et id acciperem, ut solent dicere "ceterarum rerum," quemadmodum illud ipsum usurpavit auctor *Cistellaria* i. l. 33. Sed nihil est causæ, cur spernamus vulgatam. *Gronov.*

72 *Non tu te teneas*] Jubet tacere ac quiescere filiam senex: ipse solus scilicet serio opus executurus. *Tene te*, id est, abstine, cohibe. *Cas.* III. 2.

'Vix teneor, quin quæ decent te, dicam.' *Gruter.*

76 *Viden' tu illi oculos virere*] Nihil mutandum. *Virere* est lucere, et sic 'virens flamma' Horatio, et apud Homerum, *φλῆξ ἑμαράνθη*, *flamma marcescit*, quæ quasi 'virere' desinit. Nam et *virere* pro *ἀνθεῖν*, quod verbi et flammæ tribuunt Græci pariter ac Latini poetæ; ut 'florentia luminis flammis,' et *ἀνθοῦσα φλῆξ*, et color *ἀνθηρός*. Nec obstat quod sequitur, ut 'oculi scintillant,' plus est enim scintillare quam virere vel lucere. At viridis color, qui ex temporibus et fronte exoritur, non est mutandus in iridis colorem. Cæreuleum intelligit et glaucum, quem 'olivastrum' vulgo vocant, qui color est morbosorum. Fortasse an et virere oculos dixerit, cum albus in oculis viridi illo colore inficitur, vel glauco, ex morbo vel animi passione violenta. Hæc explicanda sane, non mutanda. Libri enim omnes meliores ac vetustiores sic habent. *Salmas.*

80 *Ut pandiculans oscitatur*] Glossarium: 'Oscitatur, *χασμάται.*' *Taubm.*

82 *Evoë, Eoie, Bromie*] Quia Menæchmus se furere et bacchari simulat, usurpat vocabula, quibus bacchantes utebantur. *Evoë* interjectio est *ὀργισμοῦ*, *evoë*. Evius et Bromius sunt Bacchi nomina. *Lambin.*

95 *Pugnis me vetas, &c.*] Hæc iterum clare loquitur, ut eos terreat. *Vetasne, o Apollo, me quicquam meis pugnis in hujus mulieris ore parcere?*

101 *Tremulum, Titanum*] Melius hic fortasse legi posset *Tithonum*, qui ad extremam senectutem vixit, adeo ut emori non posset, quamvis omnibus senii decrepiti malis vexaretur. Non iste quidem cygne prognatus patre, quem Aurora adamavit, sed hic homo non pro sano loquitur. Cum enim insaniam simulet, ea dicit de industria quæ insani hominis sunt. *Salmas.*

103 *Artus*] Non obliquos easus verborum quartæ declinationis generis neutris reperiri inficior. Verum sunt isti, non a rectis in *u*, sed in *us*. Nam nomina ejusmodi olim utramque habebant terminationem. Contra itidem quædam hodie in *us* solum efferruntur, quæ olim terminabantur in *u*. Tale pro 'artus,' 'artu;' inde *artua* hoc loco; a quo 'deartuare' supra *Capteiv*. III. 4. et 5. *Voss*.

106 *Dedolabo assulatim viscera*] Hoc minutatim exponit Nonius: recto. Hinc 'assulæ marmoreæ' apud Vitruvium, τὰ ἐμπελεκήματα, ex marmore, dam cadit, excussa: nec quicquam mutandum. Glossæ: 'Ἀπὸ τοῦ λαβῆ, deformat, dedolo.' Utrunque dicebatur 'astula' et 'assula' pro eodem: sic 'merus,' 'mertus;' 'fissus,' 'fistus;' 'fixus,' 'fictus,' et similia. *Salmas*. *Exosabo, dein dedolabo*] Hæc Camerarii conjectura est. Superiores, *senem Exossem, nisi dedolabo*. Aldus auxit, *Exossem reddam, dedolabo*. Ambo scripti, *Senem ossa fini dedolabo*: unde Pareus, *ossetim et exossetim*. Sed scribendum est, *hunc senem Ossum fini dedolabo assulatim viscera*: sermo dignissimus Plauto, et minima mutatio. *Ossum fini* est usque ad ossa. *Dedolabo* est decidam et amputabo securi: quemadmodum dolabra est instrumentum quo cædimus, non quo levigamus, ut ascia. Potuissim et *huic seni*: sed non est necesse. Hac fabula II. 2. 'Nummum illum, quem mihi dudum pollicitus dare, Inbeas, si sapias, porculum afferri tibi.' *Dedolabo*, trunco circum hunc senem, quod ad viscera, assulatim et minutatim desecta fini ossium, ut nil nisi skeleton super sit. *Gronov*.

114 *Facite inflexa*] Sana omnino sunt, *facite inflexu sit pedum pernicitus*, modo disjunctim legatur in *flexu*. Pernicitas equorum, præcipue curru cinctorum, in flexu maxime requirebatur. In flexu metæ inprimis ne-

cessaria fuit. *Salmas*.

117 *Qui me capillo hinc de curru deripit*] Allusum ad Palladem Homericam, quæ Achillem capillis a pugna revocavit. *Deripit*] 'Deripere' est deorsum rapere et detrahere: 'diripere,' diveras et in varias partes rapere, ut fit in expugnationibus urbium. *Poppo*.

118 *Atque dictum*] Apollinis oraculum 'dictio' olim nuncupata. *Pacuvius*: 'Flexa, non falsa, autumare dictio Delphis solet.' Ait, tortuosa et obliqua esse oracula, non mendacia: unde et Apollo Δοξίας. Accius apud Herenn. lib. II. 'Aperte fatar dictio, si intelligas.' Et alioqui 'dicta' interdum jussa sunt; unde 'dictator' et 'dicto-audientes': de quibus Varro L. L. lib. IV. et V. *Apollinis*] *Apollinis* rectus olim easus, pro *Apolla*. Verum hoc loco aiant quidam, *Apollinis* esse vocandi easum; sed falluntur: nam 'tuum Apollinis imperium' ait, ut Cicero Phil. II. 'Tuum hominis simplicis pectus:' et in Maniliana, 'Tuum gravissimi viri judicium.' *Voss*.

SCENA III. 9 *Obligasse crus fractum Esculapio*] Quid sit obligare crus fractum aut brachium chirurgi sciunt, ad quorum artem hoc pertinet. Græci ἐνδεσφύειν vocant: unde libri veterum medicorum, περί ἐνδεσφύειν. Sed hic deridiculi gratia gloriosum introducit medicum, qui se jactat obligasse crus fractum Esculapio, brachium Apollini, quasi ipsi medicinæ auctores Dii ipsius cura opus habuerint. Veteres medici etiam fuere χειρουργοί. De Esculapio et Apolline, quod auctores medicinæ fuerint, res nota. *Salmas*.

12 *Movet formicinum gradum*] Formicarum gradus minutissimus est ac spississimus, atque ideo tardus. Multum quidem movent, sed parum promoveunt. Pari forma dixit Catullus Carm. XXXIX. 'incedere myrmice,' et Martial. 'Crusculum formicæ.'

Muret. Est etiam proverbium apud Græcos, *μυμήκων ἀτραπὸς*, pro angustis et incurvis viis: quod ita explicat Suidas: *περὶ Ἀγαθῶνός φησι τοῦ ποιητοῦ, ὡς λεπτὰ καὶ ἀγκύλα ἀνακρουμένου μέλη. Γρονόσ.*

SCENA IV. 2 *Cerritus*] V. N. Amph. II. 2. 144.

8 *Quin suspirabo plus sexcenties in die*] Qui sæpius et celerius ultro citroque commeal et discursant rei alicujus curandæ causæ, suspirant, suspiria alte petunt. Dicit igitur hic medicus, se magna cum cura insanum curaturum, quin ad eum invisurum, eaque de causâ suspiraturum plus sexcenties in die. Hæc genuina est hujus loci sententia. *Boxhorn.*

SCENA V. 4 *Meus Ulysses*] Quo utebar consiliario et administro, ut Agamemnon Ulysse ad Trojam.

5 *Vita devolvam sua*] A Parcarum fasis aut stamine puto sumptum. Virgil. Georg. I. IV. 'Carmine quo capite, dum fuis mollia pensa Devolvunt.' *Bosius.*

14 *Eqquid sentis*] Ridiculum est ita medicum rogare: et Menæchmus nimis molliter respondet; si illud ab eo quæsitum. Quin tu personas ita restituas: Sæ. *Eqquid sentis?* Mæn. *quidni sentiam?* Non pot. *Acidal.*

15 *Ellebori jugere*] Non potest hujus ægri sanitas tanta ellebori copia obtineri, quanta ex ægri jugere meti potest. Simile Hor. illud Sat. II. 3. 'Danda est ellebori multo pars maxima avaris: Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem.' Dicebant veteres 'juger' vel 'jngus,' ut 'later' et 'latus,' unde in singulari remansit 'jugere,' et in plurali omnes casus. *Gronov.*

22 *Percipit*] Id est, penitus capit. Ter. Eun. 'urbis odium me percipit:' ubi τὸ 'per' ἀβήρουν est.

23 *Etiam percentabor*] Lego, *Etiam percentabor alia.* Sæ. *Occidis fabulans.* Cum alia etiam percentari velle diceret medicus, gravatur hoc senex:

Delph. et Var. Clas.

et, *Occidis hominem*, inquit, tuis fabulis: ad vulgi dictum forte alludens, quo medicus garrulus, fertur alter ægroto morbus. *Acidal.* Malim retinere quod in Mss. est, post alia posita rogantis nota. Senex ergo dicit, *Alia?* Visne tu adhuc plura et alia percunctari? Profecto fabula, nimium fabulando et percunctando eum occidis. *Boxhorn.*

24 *Oculi duri fieri*] Ne hoc quidem temere quærit medicus: eorum, quos atra bilis vexat, corpora constat fieri extrinsecus duriora, propter atræ bilis naturam, quæ siccissima et calidissima est: imprimis oculi, qui sunt textura præditi rarissima, partesque corporis sunt infirmissimæ. Etiam hæc insanie signa ab Aristotele probantur. *Vict.*

25 *Me locustam censes*] Locustæ cum de insectorum genere sint, palpebris carent; idcirco durias. sunt oculis. Arist. de Part. Anim. I. II. et Plin. XI. 37. *Taubman.* Fere ad verbum, Ἠρό μ' ἀπτελοβόδαλμον ὄντα νορί-ζεις ὠπέρπετε; qua voce in Sphingocarione usus fuerat Eubulus. Duris autem oculis, hoc est, σκληροφθάλμους locustas esse, notum est. *Heins.* Porro cum non tam ignavia, quam imperitia medico hic exprobratur, non homo ignavissime, ut vulgo, sed ignavissime hic legendum puto. *Boxhorn.* *Homo ignavissime*] Medico putant non tam ignaviam quam imperitiam oportere exprobrari, eoque corrigant ignavissime. Sed observasse debuerant 'ignavum' Plauto passim pro homine nihili ac nullius usus poni. Casina II. 3. 'Quid tu scis? CL. Te sene omnium senem neminem esse ignavio-rem. Unde is nihili?' Sic 'ignavissimus vervecibus' in eadem fabula III. 2. Persa v. 2. 'Mea ignavia tu nunq me irrides.' Trinummus I. 2. 'qui illius sapientiam Et meam fidelitatem et celata omnia Pæne ille ignavus funditus pessum dedit.' Et IV. 2. 'quid ergo ille ignavissimus mihi

Plaut.

6 L

latitabat? Rud. III. 5. 49. Gronov.

29 *Curans*] Præfero lectionem quæ in quibusdam edd. compareret, *facilens tu dormis cubans*. Id versus etiam postulat. Quidam etiam sedentes dormiunt. *Sulmas*. Confirmat alter *Ms.* in quo *curans*.

38 *Coronam surripuisse scio Jovis*] Quod Petilius quidam dicitur fecisse, qui ex eo dictus est Capitolinus. *Lamb.*

40 *Cæsum virgis*] Non enim ad mortem semper cæsi. *Lips.*

47 *Aliquos viginti dies*] Valet, circiter viginti dies. Varro R. R. I. 2. in extr. 'Si velis in convivio multum bibere, cœnareque libenter, ante esse oportet brassicam crudam ex aceto, et post aliqua folia quinque.' *Lambin.*

49 *Arcesse homines*] *Homines* hic pro servis poni, ut et Mostell. v. 1. autumat Donza. *F.*

50 *Nihilo minus*] Quatuor satis sunt: nihilo pauciores arcessi oportet. *Lambin.*

61 *Nimis proventum est nequiter*] Nimis infelicitè res processit. Rud. III. 5. 'Eqnidem proveni nequiter multis modis.' Trucul. II. 4. *Taubman.*

62 *Saltem credo*] Si exclusus sum ab Erotio, saltem intromittar ab uxore. *Lambin.*

SCENA VI. 1 *Spectamen bono servo*] *Adolquor*, probatio et experimentum boni servi. Constructio est, ut illa Mil. III. 1. 'Easet his annona vilior.' Et potest videri respectum ad formulam antiquam, 'spectatus satis,' de servis: quo significabatur, diu et bene servisse.

5 *Tergum quam gulam, &c.*] Oportet servum tergo suo potius, quam gulæ consulere, et cruribus potius quam ventri. Nam si officium negligat, futurum est, ut tergum quidem virgis cædatur, crura vero compedi- bus vinciantur. *Lambinus.*

6 *Cui cor modeste situm est, &c.*]

Servus, cui animus modesto affectus est, recordetur, quid servis nequam mercedis a suis heris persolvatur: scil. verbera, compedes, pistrina, ubi magna lassitudo. *Lambin.*

14 *Patiior facilius verba*] Qui verba hic accipiunt illa, quibus servos suos heri excipiunt, cum objurgant, nimis inepti sunt. Non enim talia debentur servis bonis et frugi, qualem se esse ac manere velle hic profitetur Messenio. *Verba* hic sunt dicta, jussa, imperia herilia. Dicit se illa, quamvis dura subinde et gravia, perpeti malle, quam immorigerum verbera. *Boxhorn.*

15 *Nimioque edo libentius molitum, &c.*] Nimio libentius edo, quod alii servi in pistrino misero labore moluerunt, quam ego aliis id, quod moleste moluerim, edendum præbeo. *Lambin.*

20 *Metum ut mihi adhibeam*] Quo scilicet deterritus in officio maneam. *Taubman.*

24 *Postquam malum promeritum est, &c.*] *Promeritum* hic et passive et in malam partem est positum, quod rarius; pro 'commeritum.' Sic et Amph. II. 1. Donatus: 'Promeruit, est adjunxit, profuit: cui contrarium est commeruit.' Sententia est: Nam illi, qui nullo metu afficiuntur, neque metu deterriti, a culpa abstinere; postquam malum commeruerunt, tum denique metuant. *Lamb.*

30 *Neque utrum, &c.*] Donza legit, *Neque ut eum ex hoc saltu damni, &c.* et *saltum damni* accipit quemadmodum, 'montes mœroris,' 'montes mali.' Sed longe distat a vulgata lectione, quod habet V. Cod. *Utque meum ex hoc saltem Epidamno alvum eluam amphora.* Alludit ad damnum heri, quod datura esset Erotium, et Epidamnium civitatem in qua erant. Videtur autem cupere in eo heri damno, saltem participem fieri prandii, ad quod acceptus fuerat Menæchmus ab Erotio; quod ut supra sæpius, ita et hic

περαφορικῶς praelium vocat. *Meum alvum*, masculine, sic alibi: 'Cum has herbas in suum alvum congerunt.' Et Accius in Annal. teste Nonio, 'alvus quam frigidissimus.' *Depugnato praelio*, hoc est, finito prandio, et sublatis mensis, ut jam nihil sit quod bibam, quo alvum meum eluam. *Dis-sald.* Iste V. C. est editio Parisina, in qua sic legitur a conjectura Sarra-ceni, ut videre est apud Gruter. Sed vere veteres codices, *Neque utrum ex hoc saltu damni salvum ut duo anfora.* Unde scribendum, *Atque ut cum ex hoc saltu damni salvum ut educam foras.* Fores pultabo, ut adesse me sciat, et ut eum ex istis Caudinis Furculis, ex loco tam insidioso, educam. Tū ut repetit eo modo, quo Bacchid. IV. 6. 18. *Educam* vidit Parens, quod frustra spernit Gruterus. *Scio eliciam* est a conjectura Camerarii. Alii olim editi, *alium eluo an phora.* De prandio nugæ. Translatio est ab iis, qui in loco saltuoso et insidiis opportuno circumsidentur ab hostibus, et sustinent, donec subsidia veniant. *Depugnato praelio*, id est, postquam jam captus, sub jugum actus, despoliatus est. Gronov.

SCENA VII. 3 *In medicinam*] V. N. Epid. II. 2.

4 *Crura aut latera*] Nisi quidem vos vestra crura compedibus vinciri, aut latera virgæ cædi velitis. *Lamb.*

7 *Cum venietis*] V. C. *ut venitis*: et valet, simulac. *Serv.*

17 *Luci deripier*] Singula habent emphasin, 'pacato opido'; 'luci'; 'in via'; 'liber.' *Taubm.*

25 *Face ut oculi locus, &c.*] Fac ut oculus ei sit erutus. *Lamb.*

28 *Pecte pugn*] *Pectere* est multare: hinc 'depectere,' 'circumpectere,' malum aut infortunium alteri dare. Terent. Heautont. 'depectere' et 'exornare' jungit: 'adeo exornatum dabo, Adeo depeyum,' &c. *Gruter.* Interim notandum, histiones istos serio male multatos:

deque eis Juvenal. Sat. x. 'ridere potest quis Mamercorum alapas: quanti sua vulnera vendant, Quid refert?' carpit enim nobiles qui sua voluntate stipario se locant, et pulpita sponte conscendunt, personam qualemcunque sustinentes: ita et apud Terent. Adelph. II. 1. 'pugnis male excipitur Sannio.' *Taubm.*

30 *Bene ora commentavi*] Fortasse melius scriberetur, una litera dempta, *ora commetavi.* Qui metas ponebant et metabantur agrum, variis locis palos infigebant ad mensuras agendas; *commentare* autem pro *commetari.* Salmas. Si cui lectionem vulgatam tueri placeat, haud incommodam ex ea sententiam eruet, si *commutare* simpliciter accipiat pro deformare ora, vulneribus nempe. Neque certe aliud hic querendum. *Boxh.* Haud scio unde petiverit illam vulgatam lectionem *commutavi.* Omnes enim et scripti et editi *commentavi*, idque recte explicat Gruterus: ut Pseud. I. 5. 'Stilis ulmeis conscribere:' ut Catullus: 'Ne laneum latusculum natesque mollicellas Inusta tibi turpiter flagella conscribissent.' *Gronov.*

33 *Nam absque ted esset*] Oratio solemnis et perelegans, 'absque te esset.' Notata etiam Turnebo II. 28. et L. Fruterio Verisimil. II. 1. Usus eadem et Terent. Phorm. I. 4. *Taubman.*

39 *Sic sine igitur*] Quindecim versus sequentes varie transpositi sunt in Mss. Camer.

57 *Secius quam somnia*] Hunc locum Varro olim in Plautinis Quæstionibus sic explicavit: 'Nihilo magis narranda esse, quam si ea essent somnia.' Gloss. '*Secus*, aliter, unde *secius.*' *Boxhorn.*

SCENA VIII. 2 *Quin modo eripui, homines*] Nihil magis Plautinum, et frustra tumultuantur interpretes, accusantque Lambinum, qui recte intellexit. Dicit enim, quin modo te, quia sub-

limem ferebant homines quatuor, eripui illis. At est, qui putat se observasse eripere quandoque esse disjicere, dispellere. Nimia mira. Ubi hoc quæso? Cicero dicit 'eripere lucem:' at id non est disjicere, sed auferre. Rursus Silius dicit 'tenebras eripere lucem.' Ne hic quidem aliter: sic, 'rebus nox abstulit atra colorem:' attamen Virgilius, 'nubem eripiam.' Sane et nubes disjici vel dispelli potest, non tamen 'eripiam' hic est dispellam, sed demam, detraham. Nec denique secus Silio, 'Eripinnt flammæ noctem:' auferunt enim, ut videatur ibi non esse. Nullo igitur hic sano sensu scribetur, *Eripui homines, qui te ferebant sublimem quatuor*. Gronov.

7 *Me petere*] E taberna diversoria.

10 *Mepte*] Me ipsum. V. N. Asinar. III. 3.

SCENA IX. 1 *Si vultis per oculos*] Etsi per oculos velitis jurare, nihilo magis tamen efficietis, ut ego palam et spinther abstulerim. Alloquitur Erotium et ejus ancillam. Et hic incipit *ἀνταρραπισμός*. Lamb.

8 *Non ædèpol ita promerui de me, &c.*] Cum me e manibus servorum, qui me sublimem rapiebant, eripuisti, non ita sane de me promeritus es, ut pigeat me quidquam facere, quod tu velis. Sic infra eadem fabula, 'Promerui, ut ne quid ores, quod voles, quin impetres.' Lambin.

13 *Ego hunc censebam esse te*] Ego hunc, qui herus meus non est, putabam esse te, qui herus meus es. Sed attendat lector, usque adhuc errare Messenionem, et eum putare esse herum suum, qui non est; eum, qui est, non putare. Lambin.

15 *Delirare mihi videre*] Nunc errans Messenio in viam rectam ab hero revocatur, qui sic servum reprehendit. Desipere mihi videris Messenio, qui te servum meum esse negas, hujus esse dicas: an non memi-

nisti, te una mecum hodie e navi exire? Lamb.

20 *Imo equidem adolescens, &c.*] Imo equidem, o adolescens: quamvis dixerim, me Moscho progenerum esse patre, ut sum, non tamen tuum tibi patrem occupare aut præripere, æquum esse arbitror. Nam fieri potest, ut et ego Moscho patre natus sim, ut sum, et tu alio patre natus sis, cui nomen Moscho fuerit. Lamb.

24 *Nam et patrem et matrem*] Leg. *Nam et patriam et patrem, &c.* Nulla enim facta est mentio matris: infra primum quæritur, et nominatur: et firmat hanc lectionem, quod servus idem statim repetit: 'postea autem eandem patriam ac patrem Memorat.' Lipsius.

30 *Neque lacte est lacti*] Vide Mil. II. 2. Sic et 'ovorum similitudo' est in proverbio. *Lacte* autem veteres in recto casu dixisse, notant grammatici. Taubm.

58 *Vostum patri filii quot eratis*] Vostum gen. divisionis: et hic explicandus: Ex vobis, quot eratis filii patri, sc. vestro? Lamb. Lege, *vos tum*. Scalig.

68 *Te et patrem esse mortuum*] Si hoc verum sit, comœdia tota probetur vana. Nam cur tantopere fratrem quæreret, si rumor 'mortuum' potius quam 'surreptum' attulisset? Imo prologo clare dicitur, parentem esse emortuum, puerum vero subductum. Quare scribendum, *Postquam ad nos renunciatum est de te, et patrem esse emortuum*. Is. Pont.

72 *Post quem conspicor*] V. N. Mostell. I. 2.

73 *Frater*. M. So. *Et tu*] Si repetitum interponeretur verbum *salve*, esset et oratio perfectior, et numeri pleniores; qui absque hoc *διαπύκνωσι* sunt explicandi. Camer.

88 *Sed meliore, &c.*] Lipsius ad Tacit. Ann. I. XIII. Libertas seu Manumissio, inquit, duplex: justa; non justa. Justa, quæ vindicta, cense,

testamento data: non justa, quæ inter amicos in convivis; per epistolam. Justa illa qui manumissi, plane pleneque liberi: qui altera, vincolo adhuc quodam attinebantur servitutis. Scite ergo ob hunc iteratæ (hæ sunt iterationes, quarum mentio Justin. Novell. 78.) servitutis metum Messenio servus, qui inter amicos manumissus, subicit. Lambini commentum ineptum: Lipsii nimis longe petatum. Certo certius est, Messenionem alludere ad id, quod supra quoque a putativo suo domino Menæchmo surrepto liber esse jussus fuerat, et tamen postea a vero hero in servitutem retrahebatur. Ait igitur opus sibi esse meliore auspicio, quam paulo ante, cum etiam liber fiebat, sed non diu. *Pistor.* Vide N. Epid. v. 2. Milit. iv. 1.

93 *Mihi ut præconium detis*] Ut me

in hac auctione præconis munere fungi sinatis. *Taubm.* Est autem verbum *præconium* sua natura adjectivum, ut a 'campo,' 'cauponius,' et sic 'munus' aut tale quid subintelligitur. Cic. ad Attic. xiii. 12. 'Tibi præconium deferam.' *Gronov.*

95 *Auctio*] Vide notas Epid. ii. 2.

97 *Quique licebunt*] Dicuntur autem res venales 'licere,' et quæ certo pretio indicatæ sunt. Contra, 'liceri.' Martial. vi. 66. 'Parvo quum pretio diu liceret.' Valla iii. 28. et V. N. Stich. ii. 1. *Lambin.*

99 *Vix, credo, tota auctione, &c.*] Menæchmus vix, ut credo, ex omnibus bonis auctione venditis, redigit sestertium quinquagies centum millia, id est, circiter centum quinquaginta aureorum nostrorum millia. *Lambin.*

MILES GLORIOSUS.

ACTUS I.

2 *Olim*] Est adverbium omnium horarum ac temporum. *Asinaria* iii. 3. 126. 'an quid est olim homini salute melius?' *Grut.* Hoc cum sub oculis haberet, non intellexit, qui subicit, 'coilum cum sdnm est.' Quid faciet Rud. i. 2. 'Exsicasque arundines, Qui pertegamus villam, dum sdnm est.' *Gronov.*

4 *Præstringat aciem*] Unice hoc rectum esse, quamvis Lambinus contra nitatur, docet vel solus *Asconius Pedianus*, dignissimus cui credatur, in re longe majori, ad illud Cic. 'Præstringat aciem: vela præstigiatoribus, inquit, transtulit verbum; vel a tironibus, qui ignari et rudes pugnæ etiam vano armorum sonitu terrentur

præstictis luminibus. Si a præstigiatoribus 'præstringo,' non ab antiquo verbo 'stinguo,' deducitur: si a 'præstringo,' stricturæ; 'præstringo,' non 'præstringuo' dicendum: alioqui 'stincturas' vel 'sticturas' diceremus: quod quis ferat? *Delrius.*

5 *Mihi*] *Πρόβλεπαι.* Terent. *Phorm.* 'Qui mihi, ubi ad uxores ventum est, tum fiunt senes.' Ad quæ *Donatus*: 'Eleganter insertum *mihi*; ut in *Heant*. 'Is mihi, ubi adbibit, plus paulo sua quæ narrat facinora.'

8 *Fratrem facere*] Quidquid dicant de antiqua librorum lectione *fratrem*, et quomodocunque eam exponant, non potest satisfacere, et mendosa omnino videtur. Qui ex loco *Arnobiano* eam confirmant, alibi errare

ostendam et vitium vitio confirmare. Factum igitur probo. Eo sensu et Theophrastus *ἡμῶν πολλὸν ποιεῖν* dixit. 'Facere sanguinem' Livius, ut et Ovidius, 'Et queritur facti sanguinis esse parum.' Non potest ferri lectio *fratrem facere* in hoc Plantino loco, sed posset unius litteræ mutatione commoda sententia elici et forsitan vera, legendo, *fratres facere ex hostibus*, id est, hostes morte fratres et pares facere, dum omnes eodem genere necis adficiuntur. Ita apud Virgil. 'fratrem ne desere frater : ' quasi diceret, qui fratres estis natura, etiam fato esse debetis, ut alter alterum non deserat. *Salmas.* *Gestit fratrem facere*] Quam sunt infelices, qui aliis rebus intenti et districti, ad questiones difficiles, de quibus aut nunquam aut a longo tempore non cogitarunt, respondere coguntur! Ut *τὸν ἄρσεν* ferre, dum abiecit extemporales curæ in Plantum schedia, longe alia occupatio tenuit. Nam quis potest æquo animo legere, *fratres facere ex hostibus* posse dici pro eo, quod est hostes morte pares facere, dum omnes eodem genere mortis afficiuntur. De *τὸ factum* taceo, quia Livius et Ovidius 'facere sanguinem' dixerunt: nam operas ei fecisse puto injuriam, cum vellet *factum*; quod post Muretum certatim invaserunt. Certe et apud Arnob. l. vii. edidit, *dives sis cum fartibus*. Abeant igitur *fratres et fratres*. Sed quid est, quod ambo *codices gestit et fratrem*? Suspicio Plantum scripsisse, *gestit offam facere ex hostibus*: ut in Trucul. ii. 7. 'Jam hercle ego te hic hac offatim conficiam:' et, 'quem ego offatim jam, jam, jam concipilabo.' Ex *offam* ductibus quibusdam obscuria et male lectis reddidit minuta scriptura librarius, et *frm.* inde et *fratrem*. Gronov.

10 *Forma regia*] 'Forma regia' corporis est dignitas egregia, et superans atque augusta, qualis regem decet. *Turneb.*

13 *Gurgustideniis*] Per jocum a poetâ fictum a 'gurgustis,' forma gentili; ut 'Chalcedoniis,' &c. *Camer.*

18 *Paniculam tectoriam*] Quasi *ventus folia aut peniculum tectorium* lectio quidem est antiquorum codicum, sed vereor ut vera sit. Non enim facile ventus diffilare potest hujusmodi peniculum quo tectoria inducuntur, sive ex setis porcinis compactum sit, sive ex pilis caudæ equinæ. Quare omnino accedo sententiæ virorum doctorum, quibus legendum videtur *paniculam tectoriam*. In tectoriis admiscebatur lanugo arundinum ut etiam hodieque fit, ex lana decerpta pannis pectine. Vulgo enim tectoria farciunt hujusmodi tomentis ex vestibus derasis. Hinc et 'tomenta' vocabantur, quia et culcitæ iis implebantur. Unde apud Martial. 'Vellera Lingonicis accipe rasa sagis.' At olim paniculis arundinum ad hoc utebantur, quas tectoriis miscebant. *Salmas.* Turnebi est *paniculam tectoriam*, sed aliter ille interpretabatur. Intelligebat enim lanosam comam arundinis, qua integri villaticæ sedes solent, cujus meminit Plinius xvi. 36. et earum tegulo domus suas septentrionales populos operire ait. *Gronov.*

24 *Epityrum*] Apud Varronem L. l. lib. vi. recta, nisi fallor, conservata est hujus versus scriptura, minus tamen recte ibi legitur *si* pro *si*. Nec puto quidquam aliud mutandum. Miles Pyrgopolinices jactat hic præclara sua facinora quæ in bello patraverat, maximis cum mendaciis. Artotrogus, ut etiam ex sua parte virtutes quibus pollebat prædicet, se tantum posse in comedendo gloriatur, quantum miles in pugnando se valere venditat. Unum itaque Epityrum se bene comedere posse, si modo insane esuriat, commemorat. Et ni ita sit, vult se mancipio militi illi glorioso tradi. Oportet cibi ga-

nus fuisse quod in magnam molem finge-
batur: caseum in eo non fuisse,
cum ex multis speciebus compone-
retur, sed ita dictum quod caseo ac-
cideret. Ad magnitudinem igitur
casei et formam finge-
batur. Hic gu-
losus igitur, cui inde nomen Artotro-
gi indidit poeta, se posse ita unum
Epityrum esurientem comedere in-
sane bene jactat; ut miles gloriatur,
se legiones diffare uno spiritu, ut
ventus folia et paniculas tectorias.
Salmas. Epityro ut apud illum] Mss.
nisi unum Epityr aut apud illa esturien-
sas ne bene. Inde mirificæ processer-
unt conjecturæ. Apud Varronem
L. L. lib. viii. habetur, si unum epi-
tyrum edam apud illum esuriens insane
bens. Scioppius edidit, epityrum estur
esuriens: ubi τὸ esuriens puto ex mar-
gine irrepsisse: reliqua fallenti me-
moriam credidisse Varronem. Nam
si quid video, scripsit Plautus, quia
versus sunt senarii: *Me sibi habe-
to: et ego me mancipio dabo, sed*
u. | *No epityro, ut apud illum estur
insane bene.* 'Ego me mancipio da-
bo, sed uno epityro, ut apud illum
estur insane bene.' Si quis, inquit,
monstrare possit vaniorem hominem
me sibi habeat, et ego me mancipabo
qualis sum, non tamen sine mercede,
quanquam ea non magna, nempe uni-
us epityri, modo tam laute beneque
parati, ut apud ipsum regem meum
estur. Sciendum autem in Mss. ut
posuimus, *et ego me mancipio dabo.*
Vulgo interposuerunt illi. Gruterus
reddidit *ei ego me.* Nos tenemus
priscam manum, et pronomen facile
intelligi putamus. Gronov.

26 *Brachium*] Ad proboscidem ele-
phanti, quæ Latinis 'manus,' allu-
sum. Et locus est ex ambiguo: sig-
nificat enim obscure parasitus, mili-
tem, dum aliquem olim manu cedere
conatur, pæne sibi brachium perfre-
gisse, per elephantem notans militem,
quod sit instar elephantis magna bes-
tia et stolidus, et quasi ἀνάλωτος, ut

elephantus, propter corii duritiem.
S. Bosius.

28 *At indiligenter*] ἄλλ' ἐν ταῦτα
ἐρραδιούργουν. *Lamb.*

34 *Peraudienda*] Hoc etiam ex iis
fuerit, ut multa alia in Plauto, quæ
extra scenam non eunt. *Dentes den-
tiant*] Dentes esuritorum hic 'den-
tire' dicuntur: ut enim pueri 'den-
tire' dicuntur, cum eis primum dentes
orientur; sic quibus cessant a te-
rendo cibo, quia non deteruntur,
grandescere videntur, atque dentire,
populari joco. *Turneb.* *Dentes den-
tire* Græci dicunt μυλῶν: ut Hesio-
dus, δεινὸν μυλῶντες. In eadem sig-
nificatione dentire Varroni ἔως ποτὲ
πρὸς ὀρώων: ut in Plauto: *Teges ruina,
ne jacentem sub dio Ambasset algus
dentientem frigore.* Hipponax, βαμ-
βακίζω: ἄδς χλαῖναν ἱππῶνακτι:
κάπρα γὰρ βρυγῶ, καὶ βαμβακίζω. *Scal-
iger.*

38 *Vis rogare*] Falsa sunt, ne quid
dicam gravius, quæ ad hujus loci
erudendam mentem adferant inter-
pretes. *Vis rogare* idem est quod,
vis militem conscribere? Miles enim
rogari dicebatur. *Livius lib. ii.* 'Cum
quinque legatis profectus, obvius in
agris sacramento rogatis, arma ca-
pere et sequi coge-
bat.' Nulla igitur
caussa fuit, quare hic locus tot cor-
rectionibus criticorum vexaretur.
Boxhorn.

43 *Et quinquaginta, centum*] No-
tentur gloriosorum mores, quibus non
satis est, summam facinora sua
prædicare, nisi etiam ordine enume-
rentur. *Casaub.*

46 *Quanta isthæc hominum summa
est*] De plantis hoc exemplo senten-
tiam suam illustrat; qua probat,
'summam' rei, in tali loco, non a
'suprema' contractam vocem esse,
sed a 'sumendo' dici. *Scalig.*

49 *Offa me monet*] Nihil difficile:
sed volnerunt scilicet venditare ali-
quid alibi, ut putabant, belle observa-
tum, morem fuisse veteribus, ut verba

facturi assiduos cōmites haberent monitores, qui dicenda, si forte hæsitarét memoria, confestim suggererent. Potest fieri: nam et a memoria servos habebant. Sed tamen τοῦ κείνου: 'Nominatim,' aiunt, 'salutabat singulos nullo submonente:' ita Suetonius de Augusto. At hic non excluditur ille monitor verba facturi, sed nomenclator, servus qui dictaret nomina salutandorum. Gronov.

50 *Assiduo edes*] Jocum esse voluit in ambiguo significationis τοῦ *edere*, quod et significet comedere, sicut parasitus hic assidue edebat militem, et ostendere et prædicare, sicut hic idem parasitus militem ut summum bellatorem assidue laudabat: et hoc demonstrandum erat ex Glossis Papiæ. Imo nentra significatio huc convenit. Quid enim diceret miles *assiduo me edes*, hoc sensu: Assidue me comedendum et deridendum habebis? Aut etiam, assidue ostendes? quid? quomodo? Nam *edere aliquem* pro prædicare et laudare ne Papias quidem. Imo *assiduo edes* simpliciter est, victus tibi apud me inappeditabit: sed ambignitas est in illis, 'Dum talem facies, qualem adhuc:' potest enim intelligi vel me bellatorem et heroëm vel te assentatorem. Gronov.

54 *At peditatus*] Quingentos milites dicit occisum fuisse nno ictu, nisi hebes machæra fuisset. Non igitur eos occidit. Deinde addit illos ipsos quingentos reliquias peditatus fuisse, quem in ea pugna jam occiderat, si viverent, id est, nisi hos ipsos quingentos occidisset, pro reliquiis peditatus potuisset numerari. His verbis ad interconnectionem totum illam hostium exercitum deletum a milite fuisse significat, ne uno quidem relicto qui nuntius esse posset cladis. *Salmas.*

63 *Ergo*] *Ergo* utrobique 'merito' significat, usu antiquo; et ita usus

etiam Virgilius. *Servius.*

64 *Vitus: casaries*] Mss. *vida et cas.* aut, *inda et cas.* Itaque quidam fecerunt, *vide casaries.* Forte, *Ergo mecastor pulcher est, inquit mihi, Et liberalis. Una et, casaries quam deest. Una nempe mulierum, quæ pallio prehenderant parasitum, et, inquebat. Gronov.*

67 *Quasi pompam*] Hæc interpretor ex illo, quod solemnî pompa Romæ quotannis, Circensium diebus, in carpentis traducebantur: nam id proprie 'pompam' vocarunt. *Lips.* *Quasi pompam præterduci* potest competere dictum in eos, qui tarde et adfectato incesso prætereant: quemadmodum Circensium ludorum diebus thesæ cum Diis (quæ non ἔρχεται 'pompam' appellabant) traducebantur. Ea celebritas plerumque fiebat lento et gravi incesso. Suet. Calig. c. 15. 'Instituit matri Circenses carpentumque, quo in pompa traduceretur,' Terent. 'Transeundum nunc mihi ad Menedemum est, et tua pompa traducenda.' Alludit Horat. Sat. 1. 3. 'Sæpe velut qui Currebat fugiens hostem; persæpe velut qui Junonis sacra ferret.' Et lib. II. vs. 8. 13. 'Ut Attica virgo Cum sacris Cereris, procedit fuscus Hydaspes, Cæcuba vina ferens.' Cic. de Off. 1. 1. 'Cavendum est autem, ne aut tarditatibus utamur ingressu mollioribus, ut pomparum ferculis similes esse videamur.' Gronov.

68 *Nimia est miseria*] Profert hunc versum Donatus ad illud Terent. Eunuch. IV. 7. 'Omnia prius experiri, quam armis, sapientem decet,' his verbis: 'Animadvertite, quantam vim habeant ad delectandum in comœdiis æveræ sententiæ, cum a ridiculis personis proferuntur, quale est apud Plautum, ubi miles suam formam admirans ait, 'Nimia est miseria, p.' &c.'

74 *Latrones*] Id est, milites: ἀνὰ τῆς λατρείας. II et λετρονργός: λα-

τρέβει est obsequi et mercede servire : et 'latrocinari' pro militare, Latinis in usu fuisse norunt omnes. Varro L. L. I. VI. eos appellari scribit, quasi 'laterones,' quod adsistant lateri regis; qui nunc sunt 'stipatores' et 'satellites:' vel quia ad latus ferrum habent, vel quia mercede conducuntur, quæ *λάτρον* dicitur: uti 'stips' 'stipatoribus' nomen fecit. Scalig. *Diminuerem stipendium*] Militum tam apud Græcos, quam Rom. duo erant genera: illi sumptu suo militabant, et 'assidui' dicebantur; hi publico, et 'æarii' atque 'metelli' sunt nominati. J. Meurs.

ACTUS II.

SCENA I. 10 *Idem est miles*] Nihil hic mutandum. *Idem* hic *δευτικὸς* demonstrative ponitur. Glossæ veteres: 'Idem, *αὐτὸς*, idem ipse, hoc ipsum.' Idem ille miles, qui hinc ad forum abiit, hucus est meus. *Bozhoru*:

15 *Labiis dum ductant, &c.*] 'Labiis ductare' hoc loco est *διαμυκάσθαι καὶ τὰ χεῖλη διαστρέφειν*, quod proprie dicunt de his qui ore vultuque distorto, et valgis labiis aliquem derident. Gellius 'labiorum ductu irridere' dixit, lib. XVIII. cap. 4. 'Tum ille rictu oris labiorumque ductu contemni se ostendens, et rem de qua quæreretur, et hominem ipsum qui quæreret.' *Labiorum ductu τῇ τῶν χειλῶν διαστροφῇ*, a Græco *μῶκος*, 'mocosum' Latini deduxerunt, de hoc genere ridiculi quod fit non salibus et dicacitate, sed vultu et gesticulationibus. *Salmas.*

16 *Valgis savia*] 'Valga savia' labra sunt distorta: ita enim labris conformatis ridebant militem: nam hic 'savia' labra sunt: ne, si oscula interpretaris, sit quod Græci *στρεπτόν φίλημα* vocant. Hesych. *στρεπτόν φίλημά τι ποιδὶν σκολιδόν*. Ita quidem Scalig. Acidalius, Non, inquit, hoc ait Plautus, vagis suavis militem

a meretricibus assiduo rideri, sed inde adeo, quod assidue labiis eum ductent, valga savia alve ora prave distorta sibi ipsis fecisse meretrices: ut maxima eorum pars ex contemnenda ista obtortione jam valga savia gerat. Sed nimium fallitur. Priore versu dicitur in genere meretrices militem labiis ductare, deridere; altero exprimitur modus ductandi, dum addit; majorem meretricum partem videri 'valgis suavis,' id est, labiis distortis, nempe, militem ductare, deridere. *Bozhoru*. Ut 'osculum,' quod proprie est 'parvum os,' sumitur pro suavio seu basio, sic contra 'suavium,' quod proprie est basium, sumitur vicissim pro ore, seu labris. Anon. apud Gellium: 'Dum semihiale suavio meum puellum suavior.' *Valgum* quid sit docet Festus: 'Valgos Opius, Aurelius, alique complures aiunt dici, qui diversas suras habent: sicut e contrario vari dicuntur incurva crura habentes.' Quibus diversæ, vel in diversum apertæ suræ, iis pedes introrsus flexi, et genna quoque introrsus curva, bique 'valgi:' at alii homines pedes extra versos et apertos habentes, suras et calces introrsum actas, genus in diversum patentia, hi 'vari,' his curvantur in anteriorem partem crura, pedes interius. *Gronov. Majorem partem*] Non accipio majorem partem meretricum, sed majorem partem temporis, dum incedit in earum conspectu miles, meretrices habere ora distorta, et valga, quid non desinunt eum subsannare, et aliis aliam ad sannam provocare, dum in oculis est. Ut Pænulo I. 3. 'Majorem partem in ore habitas meo.' *Gronov.*

22 *Meretricem matre Athenis Atticis*] Interpretes Athenis quasi matre natum; et quam mater Athenæ Atticum pepererunt. Alii *æque, arcte, macte, in acta, acrem*, pro matre. Perperam omnes: nam meretrix 'matre Athenis Atticis' est nata matre Athenis At-

ticiis oriunda. Vide Observ. iv. 17. Gronov.

33 *Cultu optimus*] Forte scripsit Plautus, *Multo optimus*. Ita enim Latini loquuntur, et 'multo' cum superlativo venustissime coniungitur. Haud tamen nego ex vulgata lectione commodam sententiam elici posse. Amor, qui mutuo colitur, optimus est. Ut dicatur 'amor coli,' sicut dicitur 'amicitiā colere.' *Boxhorn*. V. N. Cistell. i. 3.

29 *Vino, ornamenti*] Ornamenta sunt ea, quæ gestamus corpore induti, quibus mirum quantum inescantur lenæ sive magis meretrices. *J. Gruter*.

34 *Conjicit*] Ita acute Camerarius, ex vestigiis Mss. in quibus *contegit*, aut *contigit*. Pistoris malit *conpegit* retinere, quod in vulg. est admodum proprie et ad vim quam miles adhibuit significandam, et ad navis angustias atque molestias. Sic 'complingere in carcerem.'

38 *Inscendo*] Sic Cic. aliquoties 'conscendere,' absolute, pro navem conscendere. *Taubm*.

39 *Id quod voluit*] Quod genus istud maxime cupit et solet. *Taubm*.

60 *Machinas*] Quas postea 'factas fabricas,' et 'doctos dolos' appellat.

61 *Facerem convenas*] *Συνήλθους*: fortasse τὰς συνουσίας εἰς ἀφροδισιασμὸν innuit. 'Conventiones' enim et 'convenire,' pro liberis operam dare, legitur apud Arnob. lib. vii. Et 'conventus,' pro concubitu, lib. ii. 'Et conventu Jovis inseminati et nati sunt.' *J. Gul*.

70 *Glaucomam*] *Glaucoma* vitium oculorum, quod Celsus lib. vi. 'suffusionem' appellat, Græci *ὀφθαλμῶν*, Plinius semper 'glaucoma.' *Taubm*. Glauca color cæruleus est, id est, subviridis, albo mixtus, et quasi clarens, definiente Junio Philargyrio, vultu commentatore Virgil. ad Georg. iii. 82. ubi etiam Servius, 'Glanci

sunt felineis oculis.' Ceterum ne felles quidem, qui cetera glauco habent oculos, pupulam glaucam habent, sed nigram, ut omnia animalia. Quod si pupula præter naturam glaucescat, impeditur vians et existit vitium in oculis, quod 'glaucoma' appellant. *Gronov*.

72 *Hodie vicem*] Hæc mulier Philocomasium duarum mulierum partes agens aut personam sustinens, duarum imaginem feret. *Lamb*.

76 *Foris concrepuit*] In Græcia omnes omnium ædium fores non introrsum trahendo, sed in viam publicam pellendo aperiebantur: quoniam autem periculum erat, ne quispiam, qui aut præteriret, aut pro foribus staret, ab impulsu janua pelleretur; ideo qui exituri erant domo, solebant prius ipsimet intrinsecus aut fores ædium suarum percutere, aut crepitu digitorum indicium facere; ut illo strepitu admonerentur, qui foris erant, cavere sibi, atque catenas ab sistere, ut ne læderentur. Hinc factum ut in Plauti ac Terentii fabulis nunquam fere quiaquam egroderetur, ut non antea fores crepuisse dicerentur. *Muret*.

SCENA II. 2 *Faciam latera lora*] 'Latera lora' sunt latera virgis cæsa et lacerata: quod corium aie vapulantium in lora scindi videatur; nam 'lora' corium in corrigias scissum significant. Perinde igitur est, ac si diceret, e vestro corio scindam lora virgis. *Turneb*.

5 *Quemque a milite*] Sic alibi, 'foris concrepuit a sene,' id est, senia. Particula enim *a* vel *ab* sexto casui juncta inducit vim patrni. Nec abhorret ab hac elegantia Lucr. 'Fulgor ab auro: Ceres ab Iacho:' pro, *auri fulgor: Iachi Ceres*. Mira est illa dicendi ratio apud Cic. Epist. 'rens a Milone,' id est, accusatore Milone. *Gifan*.

7 *Quid ille gallinam, &c.*] Venusta et antiqua locutio; quæ sic explican-

da: Quantum ad illud attinet, quod is causari velit, se gallinam, aut columbam, aut simiam, quæ domo auferit, persequi; nullam accipio causam, actum esse de vobis, nisi ad mortem eum verberaveritis. *Muret.*

9 *Ut ne legi fraudem faciant talaria]* Assentior illis qui aliusum putant ad legem aliquam circa illa tempora latam, de lusu talorum ac tesserarum vetando. Nec enim puto intelligi posse de magistro convivii sive symposiarcha, qui talorum jactu creabatur. Lex talaria de talis tum recens lata, ut videtur, fuerat, quæ non diu tenuit, ut ejusmodi leges de rebus levioribus et quibus populus delectatur, ut facile abrogantur, ita difficulter servantur. *Salmas. Fraudem faciant talaria]* 'Lex talaria' est ratio normaque ludendi talia, quam migrare non licet, nisi, quæ callidorum ars, fallendo collusorem. Cicero in Verr. 'Iste prætor severus ac diligens, qui populi Romani legibus nunquam parvisset, illis diligenter legibus, quæ in poculis ponebantur, obtemperabat.' Petronius: 'Quod amica non se dimisisset, nisi tribus potionibus e lege siccatis.' Prudentius Psychom. 'laxa genearum lege teneri.' Sic 'aliud ejus fori, aliud triclinii,' Cic. pro Cæl. Ita lex ludi talorum, 'lex talaria.' Quid sit 'legi fraudem facere,' liquet ex Livio lib. vii. 'Sua lege decem millium æris est damnatus, quod mille jugerum agri cum filio possideret, emancipandoque filium fraudem legi fecisset.' lib. x. 'Quid ergo attinere leges ferri rogitans, quibus per eodem, qui jussissent, frans fieret.' Rescriptum D. Antonii: 'Quod si constitutioni meæ fraudem fecerit, sciat me hoc admissum severius exsecuturum.' Talis in convivio utebantur non ad strategi tantum aut modimperatoris lectionem, sed etiam ut lusu inter vinum hilaritatem provocarent. In Carullone II. 3. miles cum parasito post

cœnam talia ludit. In Asinaria apud scortillum Demænetus cum filio Argyrippo talos jaciunt. Ergo 'ne fraudem,' &c. est, ne inter ludendum talis se decipiant in convivio, demite illos talos. Oratio magnifica vocum sono, sensu levis. 'Sine talis' duo significare potest, et crurifragium et talorum lusoriorum inopiam. Sic apud Phædrum: 'sinistram fragit tibiam, duas cum dextris manisset perdere.' *Gronov.*

14 *Estne adversum? &c.]* Cum Grutero sentio, legente ex scriptis codicibus, qui verba illa *collaturus pedem* ignorant, *itne adversum? it quasi.* Scriptum fuit vitiose, *et ne adversum*, pro *it ne adversum*: unde factum est, *estne adversum*. *Salmas. Estne adversum? est quasi]* Hactenus scripti: unde restituendum censeo, *Aggredior hominem: et en adversum it quasi.* Dum pronunciat initium versus Palæstrius; flectit se Periplectomenes in ingressu, ut desineret esse aversus Palæstrioni, et ei tergum ostendere, non tamen omnino fieret adversus, sed latus ei objiceret, et quodammodo fieret adversus. *Gronov.*

22 *Inquam, in tegulis]* Quia postremæ duæ voces neque in scriptis neque in edd. antiquis habentur, cancellentur sane: sed ut cedat versus, ut omnes tota hac scena, scribatur *inquo.* *Gronov.*

26 *Se ut videant domi familiares]* Scil. militis. Jam *se* pro ipsam more Plauti positum esse ait Gruterus. Sententia est: Jube, si vis Philocomasium transire ad nos, quam citissime fieri possit, ut familiares militis videant se, id est, ipsam Philocomasium domi. *Lamb.*

28 *Omnes crucibus contubernaleis dari]* Sic Anl. I. 1. 'ego te dedam disciplulam cruci:' te suspendam; faciamque ut crux te disciplulam scribere doceat, et longam unam literam facere. *Turneb.*

29 *Dixi ego istuc, &c.]* Proinde ha-

bere debes, ac si dixerim. *Lamb.*

30 *Paret artem, &c.*] Sinnlet, dissimulet, mentiatur, nec colorem mutet. *Lamb. Hei quemadmodum*] Quando omnes scripti et editi veteres, *Et quemadmodum*; cur substituerint *Hei*, causam non video. Esset aliqua, si servus hoc diceret, qui et paulo ante, *Vae mihi*: senex ut ita diceret, necesse non est. Sic Virgilius, 'Et quæ tanta fait Romam.' *Gronov.*

33 *Os habet, linguam, perfidiam*] Homo est impudens, perjurus, interpretantur, quasi de Sceledro loquuntur. At Philocomanum meretrix hic quoque describitur. *Gronov.*

37 *Delenifica facta*] *Θελνικὰ, ἀπατηλὰ* facta; ad decipiendum comparata. *Lamb.*

38 *Si qua est mala*] Sententia horum est: Mulier, quæ natura et ingenio malo est, non necesse habet noxium olus ex alieno horto petere, domi illud habet. *Boethorn.*

39 *Ad omnes mores, &c.*] Per hortum significat fontem et copiam malitiarum muliebrium. *Lambin.* Hæc corrupta sunt. Non enim respondet ab horto ducta metaphora, 'hortum habet et condimenta.' Præterea scripti codices habent *moles maleficas*: unde emendandum puto, *Domus habet hortum ac condimenta ad omnes olas maleficas*. *Ola*, vetus pro 'olla' Quæ ex horto sumebantur condimenta, in ollis coquebantur: unde proverbium apud Catullum, 'ipsa olera olla legit.' Dicit igitur mulierem habere hortum et condimenta ad omnes ollas maleficas, ex quibus omnes ollæ, in quibus malæ et venenatæ ac maleficæ herbarum impleri possent atque instrui. *Salmas.*

46 *Severa fronte curas, &c.*] Graphice vultum statumque ac gestus omnes hominis cogitandi exprimit. Quasi dicas: Adstricta, caperata seu corrugata ac matutina fronte curas una pariter cum superciliis adducens,

et velut sursum compellens ac 'cogens': a cujus simplicis verbi fonte frequentativum illud 'cogitans' deductum videri potest, velut cogitans unum in locum. 'Cogere' enim simul agere est, quasi tu 'coigere' dicas. Nec abit a vi propria verbi illud Virgil. Georg. 1. 'Quid cogitet humidus auster.' *Douza.*

48 *Ecce autem avortis*] Representatur hoc loco ritus computandi antiquis illis frequentatus: qui non manus tantum occupabat, sed et assumebat alias corporis partes: de quæ heic sufficiat unum Bedæ locum annotasse: 'Veteres,' inquit, 'cum x. millia significabant, medio pectori lævam supinam admovebant, digitis ad collum erectis: cum xx. millia, eandem expansam pectori apponebant: cum xxx. millia, eadem manu prona et tamen erecta pollicem ad cartilaginem medii pectoris adfigebant: cum xxxx. millia, eandem in umbilico erectam supinabant: cum l. millia, ejusdem pronæ et erectæ pollicem umbilico applicabant: cum lxx. millia, eandem supinam femori item lævo imponebant: cum lxxx. millia, eandem pronam femori admovebant,' &c.

49 *Dextera digitis rationem*] De ratione computandi per digitos accipe hæc: Apul. Apol. 'Si triginta annos pro decem dixisses, posset videri pro computationis gesta errasse; quos circulari debueri, digitos aperuisse: cum vero quadraginta, quæ facilius ceteris porrecta palma significantur, ea xxx. tu dimidio auges, non potes digitorum gestu errasse.' Porro omnes numeri usque ad centesimum in sinistra locabantur: in dextra centesimus incipiebat, inde rursus ducentosimam ad sinistram referebatur. Hinc intelligendum, quod apud Juvenal. Sat. x. 'Felix est nimirum, qui per tot sæcula mortem distulit, atque suos jam dextra computat annos.' Tale est Græcum Nicarchi de ann

Anth. II. p. 194. γήρας ἀποβυῖσθαι δέο-
τατος καὶ λατὶ ἀρξάμεν. Hieron. adv.
Jovianum: 'Centesimus numerus de
sinistra transfertur ad dextram.' Gro-
nos.

50 *Quod tactu ægre suppetit*] In ex-
cerptis ex Ms. codice, quæ apud me
sunt, legitur *quid factu*. Et haud du-
bie ita legendum est. Tq̄ vulgato *tac-
tu*, nullus hic locus. Quid facto opus
sit ægre suppetit, non succurrit.
Boxhorn. Cum libri habeant *factu pro
tactu*, nihil dubii est quin ita debeat
legi: nam si libri non haberent, sic ex
conjectura deberet restitui. 'Quod
ægre factu suppetit,' quod ægre sup-
petit ad faciendum. *Salmas*.

56 *Nam os columnatum*] Apparet
jam tum etiam, cum hanc Fab. com-
mentaretur *Plantus*, *Nævium*, ob ma-
ledicentiam Romæ in vinculis trium-
viralibus seu custodia publica fuisse:
unde postea, cum hæriolum et leon-
tem fabulas scripserat, in iisque pe-
talantias dictorum, quibus multos
ante læserat, diluisset, per tribunos
pl. liberatus est. 'Os columnatum'
autem jocus vocat, os brachio tan-
quam columna subnixum. *Nævius* e-
nim in commentando solebat manum
mento suffulcire. *Douz*.

57 *Bini custodes*] Veteres illi canes
vocabant 'custodes;' et contra, qui
custodiam præferti erant, 'canes.' Sic
Columella 'mutos custodes,' et car-
men *Phallie*. 'custodes' dixit canes.
Quo *Plantus* hic *αλκυοντινὸς* allusit.
Sestig.

58 *Dulice*] Ita *J. Gnl. Dulice, δου-
λῶδς, serviliter*. Ait enim, servum
personam suam præclare agere, et
statum in comædia servilem egregie
repræsentare. Ceteri *dulce*.

62 *Au! foriatus ne sis, &c.*] *Pato*,
cum Mss. legant constanter *anseria-
tus*, legendum esse *cantheriatus ne sis*:
id est, cantherino ritu astans ne dor-
mias: quomodo alibi *Plantus* est lo-
cutus. 'Cantherior' finxit a 'can-
therius,' ut a 'vulpes,' 'vulpius'

componitur. *Boxh*: 'Omnes ferme li-
bri in hoc versu scribunt, *anseriatus
ne sis*. Certe probarem legi *canthe-
riatus ne sis*, vel *cantherii ritu ne sis*.
Cantherii equi castrati quos hongros
vulgo vocamus. Hi multum labora-
bant, aut ferendis oneribus, aut tra-
hendis carris, multumque adeo fati-
gabantur, ideo semper fere dormita-
bant, ubi paullo cessaverant. Hinc
'cantherino ritu adstans somniat'
alibi apud *Plantum*. Cum hic igitur
toties repetat *vigilia*, huic apponit
cantherii ritum, quia sæpe præ lasci-
tudine dormitant cantherii. Et for-
tasseam inde verbum factum 'canthe-
rismi,' ut recte conjecit *clariss. Box-
hornius. Salmas*.

63 *Lucet hoc, &c.*] *Δακρυῶς*, cælum.
Turneb.

67 *In obsidium perduelles*] Videtur
'perduelles' possidere, quia dicimus
'obsidere perduelles': nam 'perdu-
ellium' dicendum erat. Ant asse-
tiendum *Camerario*, qui pro *curre* le-
git *coge*: idque assentiente *Lambino*;
sed dissentientibus *Lipsio* et *Denza*,
qui *curre* approbant. Vel, quo nihil
puto simplicius, 'perduellia' singulo
numero posuerit, pro 'perduellium':
quasi dixisset 'in obsidium hostia,'
sive 'populi hostilia.' *Voss*. Non satis-
faciunt mihi in hujus loci explicatio-
ne viri eruditi. Omnino legendum
censeo, *Curre in obsidium, perdes illos*,
nostris præsidium para. Perdes, pro
'perde,' ab antiquo 'perduo.' *Box-
horn*. Non improbarem legi, ut *Box-
hornius* conjectavit, *curre in obsidium*,
perdes illos, nempe hostes, de quibus
præcedit in vs. 64. 'Viden' hostes
tibi adesse?' Potest tamen etiam
ferri vulgata. *Salmas*.

73 *Magnam illic homo*] *Pato* scri-
bendum, *magnam illic homo rem inci-
pissit, magna manit mania. Salmas*.

74 *Si recipere hoc ad te dicis*] Tute
unus si dicis, te tuo periculo promit-
tere fore, ut hoc negotium abs te
conficiatur; certa spes est, nos in-

inimicos posse perdere. *Recipere, ἀρ-
δέχου, et ἐφ' ἑαυτῷ δέχου. Taub-*
man.

79 *Juxta mecum]* Æque atque ego.
V. N. Aul. iv. 7. *Salva sumes indi-*
dem] Id est, recte et tuto apud me
deposueris, seu mihi credideris: non
enim ea cuique vulgabo; sed salva
et integra, qualia accepero, ex eodem
loco, in quo deposueris, tolles. Tra-
lato a rebus depositis et creditis.
Vide et not. Trin. 1. 2. *Taubm.*

80 *Hærus meus elephantis corio cir-*
cumtutus est, non suo] Respexit non
ad naturam animalis, quod teste Cic.
acutissimi sensus est, et bellinarum
prudētissima; sed ad nudam don-
taxat pellem; quæ, quo durior est et
crassior, hoc bellum est congruentior;
quo autem tenerior, eo homine ma-
gis digna, et divino ejus ingenio ac-
commodata. *Gruter.*

95 *Causæ]* Προβάσεις, prætexta, ex-
cusationes. *Lamb.*

97 *Opæ non est]* Id est, non est
vacua. Infra act. III. sc. 2. 'Non
operæ est Sceledro.' Et V. N. Casi-
na v. 2.

98 *Quantum vis prolationum]* Pro-
crastinationum, ἀναβολῶν.

107 *Sermoni suo]* Participare ali-
quem alicui rei, est consocium et
participem alicujus rei facere. Ea-
dem syntaxi Lucret. lib. III. 'Ut
dentes quoque sensu participantur.'
'Sensu' dixit pro 'sensui,' ut Virgil.
'venatu' pro 'venatui.' *Gronov.*

111 *Ad cum vineas pluteosque agam]*
Allegoria a re militari, qua significa-
tur, se machinas omnes et artes ad-
hibiturum, quibus Sceledro et militi
persuadeat, sorores germanas inter
se simillimas esse. *Lips.* Milites Ro-
mani in obsidione opera facere, aut
muros subruere, solebant tecti gene-
ribus quibusdam machinarum, quas
'vineas' et 'pluteos' appellabant:
inter quæ duo hoc intererat, quod
platei erant similes appendicibus
ædificiorum, quæ in unam tantum

partem tectum habent, ut et plateæ,
in quibus scribimus: vineæ in utram-
que partem devertitatem tecti habe-
bant. Utriusque munimenti descrip-
tio est apud Vegetium iv. 15. *Gro-*
nov.

SCENA III. 8 *Insiliamus]* Duo præ-
cipua in historia crucis sunt, τὸ ὀρε-
πθῆναι, καὶ τὸ ἐξίχον πῆγμα, et tertium
funes. Nam supplicio efficiendi pede
in suppedaneum posito, crucem ad-
scendebant: unde 'ascendere in cru-
cem,' et 'insilire,' et 'crucisalus' in
Bacchidibus. *Scalig.*

9 *Istam insulturam et desulturam]*
Jocatur; et fortassis alludit ad de-
sultores, qui duobus absque ephip-
piis utentes equis ex uno desillebant,
et in alterum mira celeritate insilie-
bant. Hinc 'desultoria levitas;' et
'desultorius,' inconstans, instabilis-
que ingenii homo.

11 *Scis]* Contractio prisca est, pro
scias. Tute, inquit, tibi soli scias,
mihi ne dixis, pro 'dixeris.' *J. Gæl.*

15 *Te istuc æquum]* Jocus Plauto
familiaris, ut notavit olim Palmerius.
Sed sciendum distinctionem factam
ex sensu Palmæstrionis, non ut ea vi-
detur intelligere altera persona. Te
istuc faciant Dii æquum est, quod
mihi ominari cœpisti. At Sceledrus
accipit, quasi diceret: 'Te istuc æ-
quum, quoniam occœpisti, eloqui:'
æquum est te pergere in narrando
quod incepisti. Utrique sensui sat-
ius videtur fore, quod jam occœpisti;
ut video etiam placere Dissaldeo.
Gronov.

17 *Cum altero]* Id est, alio. V. N.
Trucul. 1. 2.

23 *Temere hand tollas fabulam]* Al-
ludit ad morem patrum qui agnosce-
bant recens natos liberos, tellure ca-
dentes tollendo ac suscipiendo. Qui
tollebat infantem, patrem ejus se
profitebatur, puerum educabat ac
nutriebat; sic 'tollit fabulam,' qui
ejus se facit auctorem, qui incipit
serere ac fovere, qui pro vera ag-

nescit. Hinc existit quidem ut palam fiat ac divulgetur: non tamen 'tollere' proprie est divulgare et palam facere. *Gronov.*

23 *Tuis nunc cruribus capitique fraudem capitalem hinc creas*] Cruribus tuis compedes, et capiti, id est, vitæ, extremam pœnam hoc sermone, si palam fiet, paras: veteres enim 'fraudem' pro pœna ponebant.

31 *Mihi nihil*] Sed rei potius.

32 *Eadem illi insidias dabo*] Eadem opera ex occulto loco Philocomasium observabo, quam tempestive, hanc partem versus, se in aedes nostras recipiat e domo vicini.

33 *Horsum ad stabul.*] Quia pasta jumenta redeunt domum ad stabulum; festive usurpavit de muliere ab amatore, tanquam a pabulo domum redeunte. Virgil. 'Ite domum pasti, si quis podo, ite juvenci.' *Pas-ser.* *Junix*] *Δάμαλις.* 'Junix teneræ ætatis fœmina bos est, quæ jam desit vitula esse, mares eadem ætate dicuntur juvenci.' Ita autem nominat Philocomasium. *Cornutus.*

39 *Credo hercle has sustollat aedes totas, &c.*] Antiquitas moris fuit, ut in magnis sceleribus non modo animadverteretur in homines ipsos, qui deliquerant, sed eorum quoque sedes: quod probò ex Varrone, Val. Max. VI. 3. Cicerone, Livio, Quint. III. 7. aliisque. *Gruter.*

41 *Sese venditat*] Id est, vendere et prostituere cupit. *Turnebus.* V. N. Stich. II. 1.

42 *Interminat*] Minaci voce me in-clamât? *Taubm.*

50 *Mirum est lolio victitare te, tam vili tritico*] Quasi dicat: Si triticum carum esset, non esset mirum te lolio vitam tolerare; nunc vero cum tam vile sit triticum, &c. Constat autem lolium, propter vapores acres quos in cerebrum tollit, non solum ebrietatis speciem quandam creare, sed oculos vitare et obtundere. Ovid. Fast. I. 'Et careant loliis oculos vitiantibus

agri.' *Lamb.*

51 *Luscitiosus es*] 'Luscitionem' dici putat Ulpian. ubi homo lumine adstipulatur, et Varro. Sed Festus ait, vitium esse oculorum, cum quis clarius vespertino tempore, quam meridie cernit. Interim hunc locum propius insipienti patet, per 'luscitiosum' non intelligi hic eum qui nihil, sed qui male aut parum videt. Sequentia ista, 'ædopol tu quidem cæcus, non luscitiosus,' satis ostendunt hanc hujus vocabuli esse significationem. *Bozhorn.*

53 *Ludis me, Palaestrio.* PA. *Tum mihi sunt manus inquinatæ*] Ita sine interrogatione ἀποφαινω lego, ut locus sit ex ambiguo. Nam Scaledrus 'ludis me' sic accipit, ut 'me' sit acc. casus; Palaestrio, ut sit sexti; ut cum dico, 'Ludere pila, disco.' *Donza.*

54 *Quia ludo luto*] Quia, inquit, cum ludo te, (*te*, sext. casus) proinde est, ac si luto indam; tu enim homo lutulentus es: qui autem lutum manibus tractant, inquinantur. *Donza.*

69 *Solarium*] *Solarium*, locus ubi solent apicari. Fiebat autem in ædibus ad excipiendam anram et vaporem solis. Dicitur et 'heliocaminus.' *Turneb.*

73 *Pedes ego jam*] Puto legendum, *per aedes ego jam illam huc tibi sistam in viam.* Id omnino volunt præcedentia, præsertim ista: 'Quid nunc si ea domi est, si faciam ut eam exire hinc videas domo, Dignus es verberibus multis?' Hoc enim agebatur, ut palam fieret domi eam esse, domo exituram. *Bozhorn.* Non videtur reponendum *per aedes* pro vulgato *pedes*. Dicit se non ascensurum esse in tegulas vel in solarium vel impluvium, ut eam in viam sistat, sed peditem id facturum, id est, de plano. *Salmas.*

SCENA IV. 3 *Mihi sola e quo super- sit*] Scribendum censeo, *Memini malas*

ut sint mala, mihi sola quo superfit. Sola pro 'soli' ἀγχαλῶ. Se tantum abundare malitia ait, ut soli sibi id superfiat. Quo pro 'quod,' ut saepe, scriptum fuit. *Salmas.*

3 *Creda ego istoc exemplo*] Cum Sceledrus in ostio staret, mulierculam redituram expectans, ne qua elaboretur; ad eum Palestrio, Bene est, inquit, forma et status in te, qui mox erit; cum herus alligatum te patibulo per urbem ducet. Atqui atetisse eam opinor manibus ante se projectis et leviter diductis, habitu quo solent captantes et apprehensuri. *Lips.* *Extra portam*] Scilicet, Metiam; quæ eadem cum Esquilina. Supplicia pleraque apud Romanos sumi solita extra portas: credo, ne frequenti sanguine et cæde contaminari oculi civium, aut delibari videretur libertas. Itaque et carnifex domum habuit extra urbem. *Lips.* Fuit Athenis, sed et in aliis urribus, janna una, quam χαλάρων ὄθραρ vocabant, qua ad supplicium educebantur capitis damnati. Hinc hoc loco proverbium, 'extra portam ire.' Seneca Controv. lib. 1. 'Extra portam istam virginem.' Respondet istis Græcorum, ἐς μακράν et ἐς κόπας, Terent. 'Malum foras.' *Cassub.*

26 *Clatrata*] Clatris vallata. Clatri seu clatra virgæ sunt lignæ aut ferreæ, quibus fenestræ muniuntur. Hinc 'clatrare' etiam apud Columell. ix. 1.

27 *Intendere*] Donatus ad Terent. Eun. iii. 3. 'Intendere est crimen in adversarium jacere.'

33 Sc. *Palastrionis somnium narratur*] Ita *Palastrionis*, non *Palastrionis*; ipsa sententia clamitante: ut significet Sceledrus, se ita maculam et stupidum non esse, ut non percipiat somnium quod sibi et Palastrioni a Philoc. narratur, Palastrionis ipsius commentum esse, eamque de compacto verbisque adeo conceptissimis hoc agere. *Douz.*

34 *Ego lata visa*] Quid opus est idem verbum sequenti versu repeti? Numquid fuit, *Ego lata viso?* ut apud Livium l. xxi. de Hannibale: 'Hoc visu lætus tripartito copias Iberum traduxit.' *Gronov.*

41 *Comprecare*] 'Comprecari' nihil aliud est, quam mola salsa aut ture devenerari, id est, deprecari somnia, pacemque ac veniam a prodigiali Jove Dilisque Averruacis, id est, malorum depulsoribus omni suppliciorum ac piamentorum genere exambire. Quo item pertinent ea quæ habes infra act. iii. sc. 1. de precatrice, conjectrice, hariola, atque aruspica. *Douz.*

45 *Domi certo*] Scilicet Philocomasium, &c. *Taubm.*

SCENA V. 1 *Iude ignem in aram*] Philocomasium, ea ipsa, quam Sceledrus cum Plenside osculantem vidit, domo Periplectomenis exiens, quasi soror sit germana Philocomasii, non Philocomasium: quasque peregre paulo ante venerit, et ex adversa tempestate servata sit, hic Dianam Ephesiæ sacrificare et gratias agere, et vota solvere parat. Alloquitur autem ancillam. *Lamb.*

2 *Arabico fumifcem*] Arabo N. *Scriptor.*

3 *Templisque turbulentis*] Idem quod 'loca Neptunia.' Sicut legimus apud Ennium, 'Cæli templa,' et 'Acherusia templa;' ita et 'Neptuni' seu 'Neptunia templa,' pro mari. Varro lib. vi. in principio: 'Templum tribus modis dicitur, ab natura, ab aspicio, ab similitudine. Natura in cælo; ab aspicio, in terra; ab similitudine, sub terra.'

16 *Quin ego*] V. N. infra act. iii. sc. 3.

19 *Ne nosmet. perdiderimus aspiciam*] Sic Amphit. i. 1. 'Ubi ego perii?' &c.

21 *Nos nostri an alieni*] Nostræ familiæ, an alienæ: ita mox, 'Certe equidem noster sum.' *Lamb.*

26 *Glycere nomen*] Hoc ita tuetur Graterus contra Cl. Meursium, quem vide, si operæ. Vide et not. act. III. sc. 1. extr. *Tantum*.

40 *Ostium hoc mihi domicilium, &c.*] Littera inserta, emendo *hostium hoc*, id est, peregrinum. Nam 'hostis' antiquitus, qui nunc 'peregrinus.' Callida igitur illa mulier, cum servas eam vi conaretur domum abstrahere, dissimulans se eam esse: Mi homo, inquit, vide ne erres: equidem hic non habito: sed hoc Periplectomenis hospitio tantum utor, ut peregrina. Athenis est vera domus. Res clara ex fabulæ argumento. *Lips.*

41 *Athenis domus ac herus*] Pro *hostium hoc mihi domicilium est*, legendam ex scriptis codd. *hospitium hoc mihi domicilium est*: id est, hoc domicilium mihi hospitium est, vel domus hospitalis. In hoc domicilio, in his sedibus, tanquam in hospitio, vel apud hospitem divortor. In sequentibus nihil mutandum, *Athenis domus atque herus*. Quamvis enim se pro libera et ingenua gerat, pro meretrice loquitur quæ heros suos vocabant eos, quibus mercede addictæ operam dabant, aliæ in annum integrum, aliæ in mensem aut aliud temporis spatium. Cum libri constanter hanc lectionem retineant, non tamen sollicitanda. *Salmas.* *Ostium hoc mihi*] Explicandum, in edibus, quarum est ostium hoc, mihi domicilium est: nam *hospitium*, quod scriptis codicibus tribuit δ *πάρυ*, in neutro optimorum apparuit. Ceterum si potes ferre 'herum' dici amatorem, facile patior: secus poterat scripsisse, *Athenis domus ac genus*: ut, 'Qui genus? unde domo?' Sic in Bæchid. IV. 2. pro *intendi tenus*, alter codicum *intendit herus*. Gronov.

43 *Lege agito*] 'Lege agere,' est in jure id, quod in lege aliqua institutum est, agere. Vide notas Anl. III. 3. 10. *Nisi das firmatam Adem*] Firmabatur fides jurejurando, spon-

Delph. et Var. Clas.

soribus, fidejussoribus, &c. quamquam hic simpliciter pro 'dare fidem certam' positum videtur. *Lambin.*

58 *Transtinet trans parietem*] *Ms. pr. transtinet jam p.* quod Boetius exponit, transversum tenet; cum tigna dicantur proprie transtinere duos parietes disjunctos. Sed his non assentior, quomodo ut ligna transtinere duos parietes dicuntur; sic et com meatum dici posse parietem hanc transtinere: itaque emendo, ut editum. Quia neque jam fortassis immutandum videntur, si *transtinet parietem* resolvat, et præpositionem a verbo composito, ut sæpe solet, ablatum nomini jungas, ut com meatus tenere trans parietem intelligatur. *Acædal.* Nihil mutandum; *Nimis beat*, ut 'nimis juvat'; sic 'levat' etiam absolute ponitur: 'levat integros accedere fontes:' sic enim libri apud Lucretium. *Nimis beat*, nimia nos beatos eo facit, quod com meatus transtinet jam parietem. *Salmasius.* *Quod com meatus transtinet*] Id est, quod paries est fenestratus et pervius, quod status liber transitus per parietem. *Transtinere* est pertinere: quemadmodum 'trans mare' ire, et 'per mare' ire. Sic 'pellegere' et 'translegere' Idem Asinar. IV. 1. 2. et 5. 'Trans aliquid pertinere,' continuari, et uno spiritu, ut veteres jurisconsulti loquuntur, perducere. Sic possem dicere, 'pons transtinet trans flumen,' hoc est, ad alteram ripam continuus est. Eodem sensu 'continere' in Sticho III. 1. 'Utroque com meatus continet,' id est, continuatur, continuus est. Sic 'pertinere' Latini dicunt, pro quo semibarbari 'pertingere,' consueque produci. Cæsar B. G. I. 1. 'Belgæ ab extremis Galliæ finibus oriuntur, pertinent ad inferiorem partem fluminis Rheni.' Lib. II. 'Neque longius quam quem ad finem perrecta ac loca aperta pertinebant, cedentes inæqui au-

Plaut.

6 M

derent.' *Gronov.*

SCENA VI. 1 *Observationi operam dare*] Diligenter fores nostras observare, ne Philocomas. exeat. *Taubm.*

6 *Hiscæ homines*] 'Inveniuntur etiam nominativum pluralem *Hiscæ* proferentes antiqui: ut Ter. in Eunch. (act. II. sc. 2.) 'Hiscæ hoc munere arbitrantur suam Thaidem esse.' Ita *Priscian.*

10 *Tractatam et ludificatam*] Male tentant. Sic *Gratius*, 'matres ansi tractare Deorum.' *Pomponius* l. 2. r. 43. D. de Origine Juris: 'Ea velut contumelia tractatus *Servius*.' *Clandianus* in sextum *Honorii* Consulatam: 'Tunc giganteis urbem tractare Deorum Aggressus furilis' *Gronov.*

19 *Quia latrocinamini*] Id est, quia homines militares estis.

21 *Licetne*] Scil. expurgare me.

22 *Nisi mihi supplicium virgarum, &c.*] Si cujus servus alteri damnum intulerat, vel arbitrio ejus, qui damno affectus erat, servus plectebatur: vel noxæ dedebatur: vel dominus litis estimationem sufferebat: vel, ut ex hoc loco apparet, dedecore afficiebatur, &c. Et sane notanda verborum mira congeries seni ratum se simulantem a poeta adfecta: quæ uno fere spiritu ab ipso continuatur. *Lamb.*

24 *Imbrices*] *Serv. Georg.* iv. 296. 'Imbrex' dicitur, quod imbrem arceat. Est enim incurvum genus tegularum. *Glossarius* liber: 'Imbrex, καληνερή.'

34 *Ita sum coactus*] Id est, in angustiam redactus.

41 *Placide nescita*] *Dummedo* ne dictis factisque injuriis sis in hospitam nostram, placide omnia peragas. *Grut.*

46 *Næ quid infuscaverit*] Ne quid *Philocomasinum* eorum, quæ ei præcepta ac præmonstrata sunt, turbaverit seu corruerit. 'Infuscare' quid sit, si scire vis, vide notas *Cist.* i. l. 21.

55 *Intus domum*] 'Intus domum,' pro in domo. Adverbia enim sæpe locum præpositionum occupabant. *Lucr.* 'intus sedibus,' pro, in sedibus. *Popma.*

71 *Sumi*] Id est, bibi. 'Simpulum,' ait *Varro*, 'a sumendo,' id est, bibendo: 'unde sumi pote putens:' id est, unde bibi potest. *Cic.* 'Si sumpserit meracias.' *Scaliger.*

80 *Namque hominem servum*] Notum et illud *Periclis*, 'At enim prætorem, *Sophocle*, decet non solum manus, sed etiam oculos abstinere habere,' apud *Cic.* Off. l. 1.

83 *Mutivoro*] *Mu* canum est, inquit *Charis.* unde dicuntur 'muttire,' sicut γῆν porcorum: unde 'grunvire.' *Scal.* Conject. Mutiant canes, cum incipiunt irritari: ab eo, quod *M*, vel *Mū* videntur edere. *V. N. Menæchm.* v. l. *Taubm.*

84 *Dato excruciatum me*] Scilicet tortoribus, quorum erat hoc munus et officium, etiam ubi dominus ipse excruciare dicebatur. Quod autem corrigunt, *egomet ducam me tibi*, didicerant nimirum usum verbi ducti, cum est ad supplicium duci, et id jam voluerunt hic omni modo ostendere. Sed nihil mutandum est: nam juxta eleganter *Plautus* alludit ad noxæ deditos. Nam *dedam* in utroque codice esse plane testatur *Pareus*, etsi *Gruteri* editio *dicam*, ab operarum, ut opinor, errore. *Gronov.*

89 *Etiam illud, quod scies, nescioris*] Ita te componas, ut etiam illa, quæ nosti, ita habeas ut si ignores. *Donatus* ad illud *Eon. Terent.* iv. 4. 'tu pol, si sapis, Quod scis, nescis,' notat: Hoc dictam, ut illa, 'Concordia discors,' *Hor.* et 'sequiturque sequentem' *Virgil.* ita *Heaut.* 'Tu nescis id, quod scis.'

97 *Me habent venulem*] *Me* incautum, ignarum, prodant et fallunt. Eadem loquendi forma *Belgæ* dicunt *yemandt verkoopen*, quod Latine reddas, aliquem vendere, pro, prodere,

circumvenire, clam fallere. *Boethorn.*

98 *Nunquam hercle ex ista nassa ego hodie escam petam*] Significat se domum heri non iturum, ubi faturum sit, ut tanquam piscis capiatur; et unde periculum virgarum sibi imminere videat. 'Nassa,' ait Festus, 'est piscatorii vasis genus, quo cum intravit piscis, exire non potest.' *Taubm.* Eodem verbo tralate usus est Cic. ad Attic. xv. 20. 'Hac nassa exire constitui non ad fugam, sed ad spem mortis melioris.' *Gronov.*

100 *Ira leniant*] Agellius xviii. 12. id quoque habitum in oratione faciendâ elegantissimè genus, ut pro verbis habentibus patiendi figuram, agentia ponerent; ac deinde vice versa hæc inter se mutua verterent. Cicero, 'terra movet,' patiendi significatu, pro movetur.

101 *Nam jam nunc satis*] Tò jam interposuit Gruterus. Non habent nec Camerarii, nec Lambini, nec Sambuci, nec Douxæ, nec priores Taubmanni editiones. Et ex Mss. edit ipse, *Nam nunc satis*. Scribendum ergo, *Jam nunc satis*, ut habent quædam edd. veteres. Tò jam enim videtur omnino requirere oratio: τὴν nam minime indiget. At inquirunt, sic ruit versus. At melius est, ut ruat ille, quam stet fultus centonibus. Deinde si in secunda regione iambi dactylo et spondæo usus est Plautus, petuit et uti pyrrhichio. Aut τὸ iam dissyllabon posuit, ut et alibi. *Gronov.*

104 *Occisam sarpe sapere plus multo suam cum manducatur*] Festivus senex indit in ambigua notione verbi *sapere*: ex eo, quod sapidissima omnium quadrupedum æstimetur vulgo suilla caro.

105 *Cum manducatur*] Longe aliter Ms. alter, *Quod in adimitatur*: alter, *Quod in adimatur*: correctumque postea, *Quod ei adimatur*. Inde conjecturæ. Sed videtur scribendum, *plus*

multo suam. *Quoine adimatur, ne id, quod vidit, viderit*. Quippe nî? qui patiatur sibi eripi, atque extorqueri, ut id, quod vidit, non viderit. Sic Tacitus, 'plerisque mortalium non eximi.' Hec est, non potest adimi, vel eripi ista opinio. *Gronov.*

106 *Illius oculi, &c.*] Sceledrus nihil videt, nihil audit, nihil opinatur; nisi quod volumus eum videre, audire, &c. *Lambin.*

112 *Illis sortito fuam*] Scribendum puto, *Ibo intro ne, dum abssum, illis obstituto fuam*. Scriptum erat *ostito*, pro obstituto, ex quo factum *sortito*, repetita littera ex fine præcedentis syllabæ. Sæpe *ostare* pro obstare in veteribus libris scriptum reperi. Ibo, inquit, intro, ne dum absentia mea illis obstat ad ea quæ volunt faciendâ. *Ne obstituto sim*, pro ne obstem. 'Obstitum' pro obstaculo, ut 'mandatum' a mando, 'jussam' a jubeo, et similia. Nihil potest boni sensus ex vulgata elici. *Salmas.*

ACTUS III.

SCENA I. 3 *Concilio, quod habere*] Hoc Camerarii est. Scripti editique antiqui, *Concilium*: nec mutandum id erat, sed distinguendum, *Concilium quod habere volumus*. Cujus hic est sensus: Ne, quod concilium habere volumus, ei uspiam insidiæ sint. Id nimirum pronomen reticetur, ut centies alibi. *Gronov.*

9 *Aut cate locus, &c.*] *Catalogo* vulgo editum est; in qua voce corrigenda conjecturarum planstra sunt, quarum tamen nulla veram lectionem est assecuta. Nos vero sumus assecuti, *Si minus, cum cura aut cata logon loquendi lectum id est*. Nam κατὰ λόγον loqui est, lepide et commode loqui, ut paulo post sequitur: κατὰ λόγον enim loquitur, qui dicit id quod opus dicto est tantum: et κατὰ λόγον loquendi consilium legit, qui cum cura et ratione id providet, ne inimici sermonem suum sublegant, et consilium

surripiant; qui non temere loquuntur aut inconsiderate. Apud Artemidorum habes sæpe, ὁρῶς τε καὶ κατὰ λόγον, recte atque ordine. Salmas.

14 *Auritis plagis*] 'Auritis plagæ' sunt aures. Virg. *Æn.* iv. 'Retia rara, plagæ.' Glossarium: Ὠρεῖσσι ποῦκος, qui aurem omni loquenti accommodat, ἀκουσῶν λόγος. Taubm.

17 *In bonis*] Possumus tueri vulgatam lectionem, ut sit in bonis rebus, quæ sint iis utiles quibus imperamus: nam facile suo quisque servit comodo. Dissald. Facile est imperium in bonis] Sic Mss. At Acidalius in bonos. Frustra. Vide ad Senecam Nat. Quæst. lib. iv. Gronov.

25 *Te decora*] Per hypallagen, pro 'te digna;' cum dictum oportuerit 'tibi decora.' Lamb.

26 *Ex opibus summis*] Id est, summa contentione. Merc. i. 2.

30 *Quod faxis pudet*] Nam qui serio amat, eum nullus rei pudet. Lamb.

31 *Umbra amantum*] 'Amantum umbra' differt 'ab umbra suamet:' vult enim, si comparatur Pleusides cum amatoribus aliis, vix dici posse umbram eorum. Taubm.

34 *Vitam vivere*] V. N. Pers. iv. 3. Mss. et edd. vita vivere.

36 *Pernix sum, &c.*] Manibus pernix proprie dictum. Est enim pernix a pernitendo, quod manuum magis quam pedum est. Pedes mobilis, ut nuda genu, νόδῶς ἀκόβς. Dissald.

38 *Amussitata*] Id est, 'ad amussim facta,' Festus: 'examinata,' Nonius; qui 'amussim' esse regulam fabrorum ait, quam, cum opus probant, rubrica illinunt. Varro Quæst. Plantin. 'Amussis est æquamen, lævamentum.' Vetus Gloss. 'Examussim, ἔπειρα.' Sua sibi ingenua indoles] Sua propria et a natura insita: ita 'ingenui fontes,' id est, nativi, non manu facti, apud Lucret. Indoles incrementum significat primigenia notione: ut apud Agell. 'mendi indoles.' Olare enim, crescere significat,

et spem, quam ex vultu colligimus virtutis futuræ in pueris: quæ vocatur χαρὰν ἢ a Græcis; ut ab Euripide dictum, ὃς δειὸς τῆς εὐχευέας χαρὰν ἔσται. Glossæ: 'Indoles, καλὴ ἐλπίς ἐν νεωτέροις.' Scalig.

43 *Ne petas foris*] V. N. act. ii. 2.

49 *Incommoditate*] Incommoditatem dixit τὴν ἀνδλίαν: ita 'commodus' est qui opponitur τῇ ἀνδλί, cujusmodi hominis graphica in hac scena est descriptio. Is. Casaub.

53 *Post Ephesi sum natus; non in Apulis, non in Umbria*] Quod Ephesi natum se gloriatur, credo ideo esse: quod civitas ea elegantis faciliisque imprimis edita, contra morem Umbriorum et Apulorum, qui rustici, illepidi, subdique habebantur. Donza. Plautus scripsit, 'non sum Animula,' aut certe 'Animula;' id est, non sum natus Animulæ; aut non sum ab Animula, sive Animulas. Quomodo apud hunc est 'hospes Zacyntho,' pro a Zacyntho; apud Terentium, 'anus Corintho,' pro a Corintho; apud Lucillum, 'Sargus Egypto,' pro ab Egypto. Ad indagandam eruendamque veram hanc lectionem hæc me vestigia tulerunt: quod in membranarum nonnullis, non sum in imula scriptum compereram; quam lectionem cum Phylargiri ad Georg. ii. Virg. 'non sum animata' contententi; venit in mentem, quod apud Festum legere memineram: 'Animula, urbs parvarum opum in Apulia.' Schopp.

54 *Pl. O lepidum senicem*] Hanc lectionem et Prisc. probat. Non dissimile, quod apud Pompon. est, senicis pro fœmina sene. Lips.

60 *Discidium*] 'Discidium' apud Lucret. et Cic. est χωρίσθς, distractio. 'Dissidium' animi est; 'discidium' corporis, a 'discindere,' id est, dirimere. Gifan.

61 *Sermonem segrego*] Finem loquendi facio. Lamb.

64 *Cedo treis mihi hom.*] V. N. Epid.

III. 3. 30.

71 *Liquidiusculusque*] Aliquanto liquidior, serenior, quam ventus Favonius, qui est, ut et Boreas, ἀθηγενέτης, αἰθρα seu serenitatis genitor. Lamb.

74 *Malacus*] V. N. Bacch. i. 1. 38.

82 *Deum virtute ut transeuntem*] Vult: tantum sibi asperesse bonorum, ut non gravatim prætereuntes excipere possit. Porro, ut constet verum, abjiciendum est illud *hospitio*, glossa vocis accipere. Gruter.

84 *Ego: me uti volo libere*] *Uti aliquo*, et *uti asipio*, peræque dicunt Latini. Horat. Epist. i. 12. 'Utere Pompeio Groppho: et, si quid petet, ultro Defer.' Idem Epist. 17. 'regibus uti.' Plaut. Capt. iv. 4. 'si quidem sese uti volet,' id est, si quidem volet esse frugi et sibi utilis. Lamb.

88 *Lepidum est onus*] Placet hæc Lipsii conjectura ex veteri scriptura, *lepidus sonus*. Ovid. 'Utque marem parias, onerosior altera sors est.' Sueton. in Caligula: 'Filia vero nata, paupertatem, nec jam imperatoria modo, sed et patria conquerens onera.' At in onere, aiunt, quis quæso lepor inest? respondet Plautus in fabula sequenti: 'An boni quid usquam est, quod quisquam uti possit sine malo omui?' Procreare liberos est illud quidem onus, sed cui oneri multa dulcedo adsit: Truculento ii. 5. 'Mulieri nimlo malefacere melius est onus quam bene.' Eurip. Her. Fur. ἀ νεότας μοι φίλον ἄχθος. Gronov.

91 *Deducta est usquam gentium*] Casina ii. 8. 'Sine prius deduci' Terent. Hecyra i. 2. 'uxorem deducit domum.' L. 13. π. 8. ad l. Jul. de Adulter. 'minor duodecim annis in domum deducta.' Et passim. Cur ergo Lipsius *educta*? Gronov.

97 *Calendis*] Sc. Martiis. Calendas omnes Junoni tributus, ut et Idus omnes Jovi, docet Macrob. Saturn.

i. 9. Hinc 'Juno Calendaris' dicta. Sed Martiis Calendis Junoni, præcipue matronæ, sacrificabant; ut is annus ab exordio totus eis felix esset et fastus, et in partu et amore conjugali; atque etiam munera sibi invicem missitare solebant. Et hæc festa 'Matronalia' dicebantur. Juvenal. 'Cal. Martias' nominat 'fœmineas.' Munera fœmineis tractat secreta Calendis.

98 *Quod dem quinquatribus*] Diebus festis Minervæ. *Quinquatrus*, παρὰθρηναία, Sosip. i. Inst. Grammat. Idem eodem: 'Quinquatrus pluraliter, non Quinquatria: non enim dicti sunt quinque dies atri, sed quod quinquatrus antiqui dicebant, a quinquando, id est, lustrando; quod eo die arma ancilia lustrari sint solita.'

99 *Præcantatrici*] Rectum est *præcantrici*; et paulo post, 'piatricem' sic enim et versus postulat. *Salmas. Conjectrici*] Conjectrix, quæ interpretatur significationem somniorum. Et apparet viros conjectoribus, mulieres conjectricibus usas fuisse; ac sexibus officia artium distincta fuisse. Turneb.

101 *Tum piatricem clementer non potest quin munerem*] Omnino *piatricem* probo cum meo Colero. Nam die infantis lustrico sive nominali, quo nomen illi indebatnr, ('Ὀνομαστήρια Gr. nominant,) lustrandi partes proprie piatricum muliercularum, quæ anus recoctæ, fuerunt: dicebanturque ἀπομύκτηριαι vel περιμύκτηριαι. Festus: 'Piatrix dicebatur sacerdos, quæ expiare erat solita, quam et sagam et simpulatricem vocant.' Taubm.

102 *Geraria*] Quod Græcis ἀλωετρόφος diceretur, qui in ulnis suis assidue gestitando alumnorum nutricaret; hinc hoc loco nutrix 'geraria' vocatur. Verum fortasse etiam legendum *loraria*, et *lorarius* in Glossis exponitur ἀλωετρόφος: nam librorum scriptura varia, et partim habent

ceraria, partim *teraria*. Salmas. *Succenset ceraria*] Sic Mss. unde *celaria*, *geraria*, *cellaria* fecerunt. Vide an fuerit, *succenset gerara*: tum *Obstetrrix expostulavit*. *Geraræ* vel *Geraræ* Bacchi famulæ. Demosthenes in *Newram*: Καὶ τοιαύτη οὕσα εἰσῆλθεν οἱ οὐδὲς Ἀθηναίων, τοσοῦτων ὄντων, εἰσέρχεται, ἀλλ' ἡ τοῦ βασιλέως γυνὴ ἐξόρκωσε τὰς Γεραίρας τὰς ὑπηρετούσας τοῖς ἱεροῖς. Et μοχ: "Ὁρκος Γεραίων Ἀγιστεύω καὶ εἰμὶ καθαρὰ καὶ ἀγνή, &c. αὐτὴ ἐποίησε τὰ ἱερὰ ταῦτα καὶ ἐξόρκουν τὰς Γεραίρας. Vide Harpocrationem, Pollucem, Suidam. Gronov.

110 *Generi monumentum et sibi*] Liberi genus suum immortale reddunt. Sic Euripides 'mares familiæ columnas' vocat, *Iphig. in Taur.* l. 57. Στυλοὶ γὰρ οὖκ οὖν εἰσὶ παῖδες ἕρπες.

118 *Abducunt ad exta*] Sacrificiorum exta intelligit; quæ 'exta lustralia' Maro vocat *Æn.* viii. quorum partem Diis reddebant; partem in epulatione comedebant. Porro adhibebantur his tantum carissimi. *Turneb.* Convivia rem sacram olim comitabantur. Aut si nollent convivium celebrare, e victima partes ad amicos mittebant. *Casaub.*

122 *Nimisque aperta tu multum*] Sanissimum hunc locum, erutum ex primariis editionibus a Camerario, fœde contaminari Gruterus ait reponendo, *nimisquæ ad te et tua multum vides*: quod non negat in ambobus membranceis apparere. Sermonem tanto viro indignissimum. Quomodo sanus, ubi tantum abeunt scripti? quæ illæ primariæ editiones optimi codicum et pæne solis tuto sequendis potiores? perturbatus his terribilibus Pareus præsidium deseruit, ut tanto facilius in aperto et plano caperetur: facit *nimioque et te et tua multo vides*. Sed non est recedendum a scripturæ veteris elegantia. *Nimis bona ratione* faciunt illi, vel tu, vel facitis utrimque. Vel si libet hoc quoque conti-

nuare cum sequentibus; nimis justa de causa, vel nimis bono modo *nimisquæ multum vides ad te et tua*, hoc est, in rebus ad te et tua pertinentibus sapis plus quam opus est. Vide *Observ.* iv. 10. Gronov.

124 *Satis cepissem miseriarum*] Non mihi videtur quidpiam mutandam. *Satis cepissem miseriarum liberis*, id est, per liberos, vel in *liberis*: quod etiam potest reponi. Nam in facile intercidit propter similitudinem ultimæ syllabæ præcedentis vocabuli, *miseriarum*. Salmas.

125 *Censerem emori*] Supra ceteras ineptas conjecturas et explicationes allitum est nuper: *Censerem liberos* meos, si haberem, continuo in mortis aut alio aliquo discrimine versari: quæ tamen fuerat Taubmanni olim. Sed vel ipse postea vel Gruterus, *Censerem me mori*, hoc est, æque male me haberet, ac si ipse obirem, audite aliquo liberorum infortunio. Sed ne sic quidem verum attigit. *Censerem emori*, est, censerem me identidem mori, angorem morti similem sentire, assidue cogitans, cecidissetne ebris aut de equo uspiam. Ut apud Ovid. *Fast.* ii. *Lucretia*: 'Mens abit, et morior quoties pugnantis Me subit.' Petronio, 'æque lassus ac moriens Ascyrtos.' Talis proponitur Micio apud Terentium in *Adelphis* i. 1. 'Ego, quia non redit filius, quæ cogito? Quibus nunc sollicitor rebus? ne aut ille alserit, Aut uspiam ceciderit aut perfregerit aliquid.' Sic quotidie emorimur parentes. Gronov.

127 *Insignitos pueros*] Insigniti dicuntur, qui vitio aliquo, aut morbo, sen corporis sen animi notabiles; fere semper in malam partem. *Curt. lib.* ix. 'Genitos liberos non parentum arbitrio tollunt aluntque, sed eorum quibus spectandi habitum infantium cura mandata est: si quos insignes aut aliqua membrorum parte inutiles notaverant, necari jubent.' *Suet. Ca-*

lig. c. 26. 'Insignes debilitate aliqua corporis.' Id. Ang. c. 35. 'Senio vel aliqua corporis lahe insignibus.' Cic. de Leg. lib. III. 'Deinde cum esset cito enectus, tanquam ex XII. Tabulis insignis ad deformitatem puer.' Sic 'insignem diem' Liv. lib. VI. pro infelici dixit. Gronov.

128 *Compernem*] 'Compernes' vocabant Latini, qui genibus junctis et *συμβαθίζουσιν* erant, Græcia *γυνέκποροι*. Festus: 'Compernes nominantur homines genibus plus justo conjunctis.' Nonius male interpretatur, 'qui longis sunt pedibus.' Gronov.

131 *Æquum fuit Deos paravisse*] Æquum fuit, Deos fecisse, ne omnes uno modo viverent: sed viri boni, comes, liberales, &c. essent locupletes, fortunati, ac longævi: homines contra improbi, incommodi, et illiberales, &c. essent egentes, infortunati, et brevis vitæ. Victorius.

136 *Qui lepide ingeniatus esset, &c.*] Vulg. *ingenuatus*, sed scribendum *ingeniatus*. Agell. XII. 1. 'Corpusque et animum bene ingeniatis primordiis inchoatum, insitivo degenerique alimento lactis alieni corrumpere.' Rarum verbum *ingeniari*, ab ingenio deductum; ut ab 'auxilio,' 'auxiliari.' J. Gulielm.

140 *Esset his annona vilior*] Quasi dicat: Si Dii longam vitam viris bonis dedissent, brevem improbis; futurum fuisse, ut esset rerum ad victum necessariorum proventus vilior. Ita interpretatur Victorius. Quod probro. Plane autem huic geminum est illud adagium Belgarum, Si homines insulsi et insipidi pane non vescerentur, vilis esset annona. Boxhorn.

148 *Decem continuos immorabitur*] Verbum postremum a Camerario est. Mss. et vett. edd. *continuos ite astodorum illas*. Saracenus, *iterasti domum illius*, quod admisit Pareus: postea illi placuit *uitasti*. Sed de hospitio agit, cui verba ista non conveniunt. Academicus quoque, 'Continuos iti

astodorum illas.' Forte verum est, *Verum ubi dies decem continuos usitas domum illius*. Gronov.

152 *Meo remigio rem gero*] Id est, illis, velint nolint, parendum est, cum mei sint. Aliis enim remigibus fortasse imperare, quod vellem, invitis non possem: nunc vero meis remigibus et servis rem gero, qui mihi dicto audientes esse coguntur. Turneb.

154 *Nunc quod ocepi, obsonatum*] Notabis quod poni pro quo; et sustinendo versus interjectam d: nam quod ocepi est, quo intendi, quo ire volui. J. Gulielm.

155 *Commodum obsona*] Id est, ne magno sumptu. Camer.

157 *Proletario sermone*] Id est, plebeio et vili. Proletarii erant, qui nihil reip. exhibebant, sed tantum prolem sufficiebant; iidemque tenuissimi in plebe Romana: assidui contra. Agellius XVI. 10.

165 *Offum penitam*] 'Penem' caudam vocabant: unde et *offam penitam* dicebant 'offam porcinam cum cauda.' Festus.

167 *Dimidiati, dum appetunt*] Hæc ita distinguo: *Sed procumbunt, et se percellunt, dimidiati dum appetunt*. Ut enim apud Hor. fastidians, et 'Languidus in cubitum sese conviva reponit;' ita contra inhians et immiens toto corpore in cibum procumbebat, et a decoro illo habitu recedebat. Athen. *Dimidiatum aliquid appetere*, est *ἀντοραθᾶν ἐς τὴν τῶν παρὰ θυμέρον*. Lips.

173 *Qui admulietur miles usque caesariatus*] Quæ sycophantia miles quantumvis bene capillatus usque ad cutem tondeatur. Significat, se fallaciam reperisse, qua miles probe decipiatur. Turneb.

174 *Huic amanti ac Philocomasio*] Sic mutaverunt, credo ex Camerari-
anis: tacent enim. In membranæ tamen et vetustissima editione reperio ad *Philocomasium*. Quod multo magis ad gustum meum: nam 'copia ad ali-

quid' est copia alicujus. Sic infra, 'Ut aeso ad eum conciliarem.' Et in prologo Captiv. 'operam detis ad nostram gregem.' Gronov.

182 *Prædicat formam suam*] Silent hic omnes. Vix dubitem tamen, quin scripserit auctor, *Itaque Alexandri præstare prædicat formam suam.* Gronov.

184 *De isto multi cupiunt non mentiri*] Veram esse interpretationem dictant, quam et prodiderint illi, qui non satis probant: quam multi viri sunt, qui de isto (quasi omnes mulieres ipsos ament) cupiunt te non mentiri. At hæc explicatio ex verbis Plauti extorqueri non potest. Nec sufficit galeatum, quod præmiserunt de Salmasio, 'de isto mentiri, esse, in ista re mentiri. Nam 'ista rea' erat non mulieres quosvis alios amare, sed memorare militem se ab omnibus matronis et meretricibus adfectari, aut certe ultro sectari militem omnes feminas. Si voluisset istud, faciendum erat, *Ædopol quia te hoc de ipsis multi cupiunt non mentiri.* Nec placent, quæ attulerant alii, nempe multos esse, qui velint uxores suas esse adulteras et mœchas ultro appetere, scilicet, ut illis deprehensis dotem lucrentur: aut ut lentiuscule ipsi viverent: nec satisfaciunt corrigentes. Videtur 'cupio te non mentiri' formula fuisse suspicantis mendacium se audire, atque adeo teetius aliquem pro mendace argumentis. Non dubito, inquit, quin multi nunc dicerent tibi, 'cupio te non mentiri,' atque adeo mentiri te putarent. (Quid ita? quia videlicet tam certum est esse derisui omnibus, ut vix verisimile sit hominem adeo stulte sibi blandiri posse. Vide supra act. II. sc. 1.) sed a me tale nihil est quod expectes: ego ita esse, ut dicis, teneo pulchre. Gronov.

191 *Nam cor non potest, quod nulla habes*] Quasi dicat: Recte dixi, 'cui sapiat pectus,' non 'cor'; quasi om-

nes mulieres sint excordes et amentes. 'Cor' pro mente et sapientia usitatum: hinc 'cordati' et 'excordes' et 'vecordes.'

192 *Lautam vis, an qua nondum sit lauta*] Omnino lauta est Lucinam experta: nam a partu lavationibus multum utebantur. Ostendit Sosia Amph. II. 2. *Palmer. Siccam*] Palestrio vult scortum 'siccum succidum': scortum, non tamen succo carens et exhaustum: ideo 'succidum,' ut Terent. 'succu pleorum.' Itaque *siccam*, minime sputatricem, &c. Alias 'siccus' pro sobrio legitur apud Afranium, Plautum, Cic. alios: sicut contra 'madidus' et 'madulus,' pro ebrio. Ita etiam *ἥνδρ* Græce. Scalig.

199 *Est primaria*] Nos emendavimus ex Mss. Camer. qui habebant *primicata; prime cata. Primi* autem pro 'prime,' ut 'peregri,' 'peregro,' 'fermi,' 'ferme'; 'præfiscini' et 'præfiscine,' et similia. *Prime* Latinis pro egregie: ut 'prime proba,' apud Nævium in Acontisomeno: 'Acontisomenos fabula est prime proba.' Ita fere Græci *πῦρον* usurpant; ut *πῦρον εἶδος*, *præcipua et primaria forma.* Salmas.

202 *Quasique hunc anulum favea, &c.*] *Lego, Quasique hunc anulum favea sua dederit, ea porro mihi.* Gloss. 'Favea, *ταύλον*: Favea, *ταῖς*.' Juvenal. Sat. vi. 'Et faveam, cui det mandata, puellam.' Scalig. *Quasique hunc anulum*] Camerarius, *hoc anulum animo ancilla.* Mss. et edd. vett. *Famea* aut *Fameica ancilla.* Scaliger *Favea sua*, Meursius *Fameica.* Neutras ego fero, sed verum mostellum librarii esse existimo, scribendumque, *Quasique hæc anulum clam sua ancilla dederit.* Quod si in Mss. fuit hoc, tolerem, ut sit, ob hoc: quia scilicet deperat militem. Gronov.

210 *Ergo accurato et properato*] Mss. *adcuras et properas.* Lege, *Ergo adcures et properes, opus est:* vel *op'at:* per intellectam conjunctionis. Mer-

cat. v. 4. 'Nihil opu't reseiscat.' Gronov.

213 Pax] Interjectio comprimmentis, et quasi cum verecundia silentium sibi aut alteri imponentis. Hesychnus, Πάξ, ἐν τῷ τῷ ῥήματι ἔχει. 'Pax Græcum est, quando significat tantummodo,' ait Prisc. lib. xv. Diphilus, πᾶξ τὴν πᾶξ. Satis constat, 'Pax' tam Græcum esse, tum etiam silentii esse, non admirationis quod volunt quidam. Dum enim sibi silentium imponebant, opposito ad os digito, tanquam ulterius sermonem procedere vererentur; aut cum, quæ dicta erant, indicta vellent; aut cum ex sermone præsentis dimitterent, tum πᾶξ dicebant. Scalig.

216 Ut nunc etiam hic agit] Sententiam comprehenderunt: Hic, Periplectomenes nondum absolvit partes suas, sed etiamnum agit, quod ipsi mandatum est de invenienda muliere: id si expedierit, tunc tunc erunt partes, nempe ut abducas Philocomasium. Addunt etiam recte ex media histrionum disciplina, atque adeo ex re præsentis sumtam similitudinem. Sed errant, quum eam sententiam quærendam putant emendatione, veluti, *Et nunc etiam hic agit*; vel *tace, ut nunc etiam hic agat*. Satis ea colligitur ex integra veteri scriptura, modo distinguas, *Ut nunc, etiam hic agit*, et τὸ ut nunc accipias pro eo quod dicere solent, *ut nunc est*. Cælius ad Ciceronem: 'Cum L. Domitio, ut nunc est, mihi inimicissimo homine.' Cicero ad Att. vii. 4. 'Sed, ut nunc est, a. d. iii. Nonas jam ad urbem cogito.' Gronov.

SCENA II. 5 Te vocat Palæstrio] Camer. alter, te voca; alter, te voco. Quod hand dubie verum. Ut apud Livium, 'Hannibal peto pacem:' apud Suetonium, 'Tantis rebus gestis C. Cæsar condemnatus essem.' Gronov.

7 Quid sorbet] Sic Cælius 'soporem sorbilem' vocat, in quo maxi-

mus stertor efficitur. *Mercurialis*.

8 Sed quia consimile] Nihil hic mutandum, quod fecit Acidalius. Oratio est abrupta, interrumpente eam Palæstrione. Plena esset, *Sed quia consimile est quod stertus quasi sorbens*: idcirco dixi stertentem Scoledrum sorbere. Boxhorn.

11 Demisit nardini, &c.] Scribendum, *dimisit nardini amphoram cellarius*: ita postulante versu. *Nardinum* absolute, pro nardino vino, sive nardo condito: ut 'murrhinum' pro murrha condito. Salmas.

19 Neque ille hic calidum exhibet] Calidum bibisse veteres tam vinum quam aquam θερμὸν ἕλκισμα indicant. Salmas.

23 Alii poscam potitant] Vinum acidum aquæ mixtum pro vili plebecula vœniri solitum; quod poscam appellaverunt. Et sicut 'esca' pro cibis, ita 'posca' pro potibus est antiquitas usurpata: 'posculenta' item pro potulentis leguntur. *Mercur*. Sententia est: Alii servorum ebrii sunt, alii miscelli poscam bibunt. Lips.

29 Si falsa dixis loris] Pro loris Mss. vocio vel nocio, unde cocio Lipsius. Fortassis simplicissimum est, *Si falsa dixis, Lucrio, excruciabere*. Id autem nomen est pueri, quicum conservus loquitur. Gronov.

30 Delices] *Delices* legendum cum utroque Mss. quod idem esse cum 'prodere,' 'indicare,' duobus locis monuit Marcellus. In Glossario Papiæ: 'Delicare, deferre; pro quo et dilicare dicebant.' Ita enim ibi pro *deligare* est legendum. Boxhorn.

32 Ut tibi qui promat] Camerariani, *si promptis*. Scribe, *qui promptet*. Et est verbum Plauti. Bacchid. iii. 8. 'Illam meum malum promptare malim quam peculium.' Psend. ii. 2. 'Siquidem hercle etiam supremi promptes thesauros Jovis.' Gron.

36 Hui! illecebroæ! capite sistebas cadum] *Huic illecebroæ capite sistebas*

cadum. Ita editiones quas vidi, non *illecebrose*. Ex responso Lucrionis videtur legi debere, *Hinc illecebra, quassantem sistebas cadum*: nam respondet ille, 'Non hercle tam istoc valide quassabant cadi.' Quo enim hæc responsio nisi ille *quassantium cadorum* meminisset? Paulo post etiam sequitur, 'bacchabatur hama, quassabant cadi.' *Salmas.* *Hui illecebrose*] Quia *Mss.* alter, *Hic illecebro capite*, alter, *Hic illi: celebros capite*, admitto *Salmasii illecebra*, ut in *Trucul.* l. 2. 'Mala es, atque eadem, quæ solen, inlecebra.' Sed magis placet *Hui* quam *Hinc*: minime autem faciendum *quassantem*: cum sit elegantissimum *capite sistebas*, quod *Horatio* 'invertebas:' 'Invertunt Allifanis vinaria tota.' *Sticho*: 'Quamvis de subito vel cadus verti potest.' Sed, inquit, Quo responsio Lucrionis? At ne ibi quidem legendum *quassabant*, sed *casabant* (nam *Mss.* alter *cessavit*, alter *cassavat*) aut *quassabant*, est id ipsum, quod priori versa dixit, capite sistebantur. Nimirum inclinabantur, evertiebantur. *Gronov.*

37 *Non hercle tam istoc valide casabant cadi*] *Istoc* accipiendum *decurritus*: ut intelligamus, eum gestu aut manu ostendere, se cados haud magno admodum negotio loco movisse aut vertisse: quia sine vi in lubrico loco et levi impulsu casabant, id est, nutabant et inclinabantur. *Quassabant* hoc loco ferri non potest. A cadendo, casare. *Turneb.*

42 *Bacchabatur hama*] Hæc non alio quam ad vorsuram illam antiquifus facitatem, referenda sunt: ut sit sensus: *Hama*, id est, urcena, sive billibris aqualis illa (ita enim ex superioribus interpretor) propter cados astituta proxime, bacchabatur, id est, Baccharum ritu temetum in se avariter ingurgitantium, vino ex cadis mea comitate largiter defuso, decies sæpe in die complebatur.

Quæ res casantes seu casabundos, id est, cernuum in morem nutantes ac pronos prorsus inclinatosque (proinde ac si ebrii forent) cados efficiebat. *Doux.* *Bacchabatur hama*] *V. C. avia.* Lege, *aula*. *Scriver.*

48 *Ne dixeritis huic*] Alloquitur spectatores, sermo autem est implicatus: talis enim videtur ordo verborum esse: Obsecro vestram fidem, ne dixeritis hero meo. Potest tamen et hic esse, Obsecro vos per vestram fidem, ne dixeritis hero meo, ut subintelligatur præpositio *per*, quod minus probò. *Lamb.*

56 *Sed Periplectomenes, &c.*] Hic *Milphidippa*, et *Acroteleutium*, a *Periplectomene* subornatæ *Palæstrionis* mandatu, procedunt: quas prospiciens *Palæstrio* hæc loquitur. Sed *Periplectomenes* nimis lepida forma ducit mulierem, quam mulierem ei mandavi ut duceret. *Lamb.*

SCENA III. 9 *Quin ego me frustra, &c.*] Imo me ipsa destituo et prodo, atque a meis ipsius consiliis aberro, dum orationem tuam, quæ me moratur, ausculto. *Lamb.*

12 *Nam ego multos vidi*] Nihil hic mutandum. Comparatio est deducta ab iis qui per ignota loca iter faciunt: sicut illi, si soli sint, si ductores non habeant, sæpius aberrant a recta via, priusquam repertam habeant; ita qui soli consilium capiunt, sæpius hæsitant, aberrant a recta consilii regione, priusquam veram inveniant. *Boxhorn.*

18 *Ergo istuc metuo, quo venit vobis*] Puto scribendum, *Ergo istuc mihi tu, quo venit vobis faciendum utrumque*. Dixerat meretrix, si quid mulieri faciendum sit male atque malitiose, eam sempiternam memoriam habere; ut contra obliviosæ sunt, si quid illis faciendum sit bene ac fideliter. Respondet *Periplectomenes*, *ergo istuc mihi tu, quo vobis utrumque faciendum venit*. Id est, per quod vobis utrumque venit faciendum: utroque enim

opus habemus, ut in hac re si quid male feceritis, memores sitis: si quid bene, ut memoriam ejus amittatis. Nam id proderit mihi, inquit, malitia male quod facietis ambæ. *Salmas.* *Ego istuc metuo, quo*] Legendum est quod, ut vidit Acidalius: nihil præterea mutandum. Dixerat meretrix, mulierem, si male sit faciendum et malitiose, id meminisse satis; si bene quid aut fideliter, id facile oblivisci. Hoc postremum captat: Ergo istuc metuo, propterea sollicitus sum, quod venit vobis faciendum utrumque: nempe et male malitioseque, et bene fideliterque. *Nam id proderit mihi, bene fideliterque factum erit, militi male quod facietis ambæ.* Ita quoque recte Acidalius, cui subserviant Mss. qui *malitia non malitia.* Gronov.

21 *Pejora ubi conveniunt*] In editionibus et scriptis legitur, *pejoribus conveniunt.* Omnino amplector Acidalli conjecturam, ut verissimam, legitis, *Mala nulla est meretrix, ne pave, pejora ibus conveniunt.* Mala, inquit, nulla est meretrix, cum sint malis pejores, atque adeo pessimæ. *Pejora ibus conveniunt: ibus* pro iis ἀρχαῖκός, et tralaticium. Formulæ sunt loquendi Græcæ, *ὅτι τι καλοῦ κάλλιον, ὅτι τι θερμοῦ θερμότερον.* Ita negat malas simpliciter meretrices esse, cum sint malis pejores. *Salmas.* *Pejora ubi conveniunt*] Undecunque sit, (sed videtur esse a Pistorio, quam tamen ipse non intellexit,) hæc lectio sola vera est. Nam quod habent scripti, *pejoribus conveniunt*, aut quod Acidalius conjicit, *pejora ibus conveniunt*, patiuntur quidem sensum aliquem, si sola et extra viciniam suam consideres: sed si totum contextum orationis inspicias, illud unicum, quod primum posuimus, requiritur. Ne formida, inquit, ne pave, dum ne inscientes quid bonum faciamus, *meretrix nulla mala est*, hoc est, male atque imprudenter rem gerit, *ubi conveniunt pejora, ubi*

male faciendum est. Ludit nimirum in ambiguitate τοῦ *mala est*, quod significat, et malefica est et inscite facit opus. Gronov.

25 PA. *Heus noster esto, &c.*] Ita recte Acidal. hæc distinguit, et Acrotaletio nullo sit modo convenire; Palæstrioni optime: qui senem laudet, ob conciliatas tam lepidas mulieres: quo facto, mulierem etiam salutet, &c. Gruter.

41 *Ubi probus est architectus*] Significatur per navem negotium de decipiendo milite: per *carinam* commentum et fallacia, totius denique fabricæ ratio et fundamentum: per *fabros*, Peripl. et meretrices: per *architect.* Palæstrio: per *materiarium*, miles. Lamb.

46 *Materiarium*] Is dicitur, qui materiam, id est, ligna ad fabricandum comparat. Et enim κατ' ἐξοχὴν Latinis *materia* pro ligno ad ædificandum. Gloss. ἔξλα, *materia.* Pœn. iv. 2. 98. Cæs. B. Civ. ii. 37. Idem lib. iv. 'Quæ naves gravissime adficietæ erant, earum materia atque ære ad reliquas reficiendas utebatur.' Tacit. Hist. iv. 23. 'Perfugæ captivique docebant struere materias in modum pontis.' Lib. v. 20. 'Egressum militem in cædendis materiis operatum turbavere.' Quod uno verbo Cæsar dicit 'materiari.' B. Gall. lib. vii. 'Erat eo tempore et materiari et frumentari, et munitiones fieri necesse.' Gronov.

49 *Cincinnatum*] Cincinnis, id est, capillis crispis et calamistratis computum. Sic apud Cic. 'Cincinnatus ganeo, et cincinnatus consul.' Taub.

52 *Potius ut hominem mihi des? &c.*] Quasi dicat: Da mihi tantum hominem: quod ad cetera attinet, otiosus sis: ego curabo. Lamb.

55 *Alia cura*] Tu aliam rem, sinas me hanc curare. Ita loquebantur, si quem de re aliqua securum esse juberent.

61 *Probe jam oneratum*] Sic Mos-

tellar. 11. 1. 'sarcinam imponam seni,' id est, gravi cura ac molestia afficiam. *Lamb.*

65 *Datne abs se mulier operam*] Nullo sensu est, *datne abs se mulieri operam*? Quis ferat ita loquentem, si rogatus quidpiam facere promissis additis, ipse respondeat, Facitne gratis? Versus sunt septenarii Hipponactei, in quibus quæ ultimam præcedit syllaba semper est producta. Ut statim in principio versus finit *Milphidippa*: secundus *fallaciasque*: quod ubi non observat Plautus, ibi duas breves pro una longa subjicit: ut, 'meminisse nequeunt, Indificata lepide.' Ita hic, *mulieri operam*, nisi quis *διουλλάδους operam* malit. Patamus autem vocem unam, quæ sensui integrando est, excidisse ob litterarum similitudinem: quod cum factum esset, ex scholio, simul quo versus fulciretur, aliam irrepsisse. Illa est *τὸ mulier*: nam dixerat Acroteleutium: 'detne ab se mulier mulieri operam?' Nempe cum præmium pollicitus esset senex, viris, significat illa, gratuitam operam dare non esse meretricium, sed fœminam fœminæ, id vero decere. Alteram vocem censeo esse *mittam*; quæ per se nulli rei est: quare enim *mittam* potius quam 'dabo,' 'reddam,' 'referam?' et pulchre tale quid intelligitur. Scribe igitur, *Quid tibi ego muneris?* Ac. *Detne ab se mulier mulieri operam?* Gronov.

66 *Confido confuturum*] Terentius Andr. 'Spero confore.' 'Confieri' Lucr. et Virg. Glossæ Papin: 'Confieri, compleri, perfici.' *Boxhorn.*

ACTUS IV.

SCENA I. 15 *Ingenus, an festuca facta*] Per festucam 'liber' quis fieri potest, 'ingenus' non potest, nisi quis ante fuerit. Est autem *festuca* idem quod 'vindicta,' nimirum virga prætoris manumittendis a lictore imponi solita. *Donza.*

17 *Nequeas cupidis tui*] Sic Camerarius. Mas. alter, *responderet nequeas capiti uti*: alter, *respondere nequeasque capiti uti*. Lege, *quæ cupiunt tui*. Sic Symmachus 1. 8. 'Jamdudum vestri cupiunt.' *Scioppius*. Sic scen. seq. vs. 58.

18 *Et nupta et vidua*] V. N. Sticho 1. 1.

21 *Ad tuam*] Illa una digna est, cuius forma cum tua comparetur. *Ad* hic comparisonem significat. Sic Ter. Eun. 'At nihil ad nostram hanc.' *Lamb.*

23 *Demoritur*] 'Demoritur te' dictum, ut 'deperit te,' id est, perditæ amat.' Sic infra 1v. 2. 48. 'Heram meam, quæ te demoritur.' *Gronov.*

26 *Quæ cupit*] Sine interrogationis nota hæc legenda. Explet Palæstrio venuste orationem Pyrgopolinici. Cupio hercle, dixerat ille, si illa cupit. Addit hic: Cupis illam certe quæ te cupit. Nihil ergo cum Acidalio mutandum. *Boxhorn.*

29 *Celox*] Vide notas Asinar. 11. 1. 10.

42 *Pithecium et spinturnicium*] Quis non videt hoc loco *spinturnicium* nomen esse quadrupedis, turpis figuræ; ut et 'pithecium,' Græci *πίθηκον* et *πίθηκιον*, de homine et muliere deformi sæpe usurpant. *Spinturnicium* igitur hoc Plauti versus est, *τὸ σφύγιον*, quod genus simiæ est turpicula facie, et liquet in Græco fuisse, *πίθηκον καὶ σφύγιον*, *pithecium et spinturnicium*. Alibi 'clurinum pecus' de turpicula formæ puella dixit, id est, simiam. Quod 'spinturnicem' quæ sphinx est, de ave quidam veteram interpretati sunt, ex eo factum videtur, quod Græci alatas sphinges ex fabula pingebant; quas Ægyptii sine alis, ut erant revera. *Salmas.*

SCENA II. 5 *Qui de vesperi vivit suo*] Dum sunt explicationes, Durantii, qui intelligit grassatores nocturnos, et Lambini, qui sua quadra viventes, quibus domi victus est, nec

opes alienas exspectant: quales ple-
rumque sunt curiosi de rebus alienis,
cum ventri non metuant, si sua in re
sunt omissiores. Pejorem adopta-
runt: nam prior haud dubie poste-
rior. Sic Rudente 1. 2. 'si tu de il-
larum cœnaturns vesperi es.' Huc
facit in Trucul. 1. 2. 'Nimis otiosum
arbitror hominem esse te. Di. Quia-
nam arbitrare? As. Quia tuo vesti-
mento et cibo alienis rebus curas.'
Hieronimus ad Eustochium: 'Inter
hos sæpe sunt iurgia, qui suo viven-
tes cibo, non patiuntur se alicui esse
subjectos.' Gronov.

7 *Domo si ibit, &c.*] Mendosus lo-
cus est. Scribendum puto, *Domo si
ibit hac, dum hac transibit, quæ hujus
cupiens corporis est.* Sententia est:
Non mihi modo, sed et heræ meæ
metuo, si domo hac via eat, dum huc
ad militem Pyrgopolinicum, cuius cu-
piens corporis est, vult transire.
Boethorn.

10 *Haud cinerem quaritant*] Lutum
et sordes ad hunc locum adfert, qui
tantopere alios contemnit. Legen-
dum scilicet, *Hujus sermo nos, haud
cineres quaritat.* At quomodo con-
venit huic orationi subjecta ratio?
*quia enim loquitur laute et minime sor-
dide.* An quia mulier aliqua loque-
batur laute, necessario quærebat mi-
litem et servum militis? Dein quæ
similitudo inter nos et cineres? Ve-
rissimum quod a Sibero dat Taub-
mannus, quo tanquam eluantur et ni-
tidulentur, ut solent hodieque vasa ex
orichalco: quippe jam sic tersi et
splendidi. Sed obnunciat Graterus,
se ignorare et multos cum ipso vasa
ex orichalco nitidari cinere. Captavit
vocem *orichalco*; quod acceperant illi
pro ære. Hoc igitur nos non com-
moveat: videmus enim quotidie. Ar-
nobius lib. vii. 'Lavatio Denm ma-
tris est hodie. Sordescunt enim Divi,
et ad sordes eluendas lavantibus a-
quis opus atque adjuncta habent ci-
veris frictions.' Sed et capillos mu-

lieres rutilabant cinere: unde 'cini-
flones' et 'cinerarii.' Val. Max.
11. 1. Gronov.

14 *Oculis tuis? Py. Video id, &c.*] Puto legendum, *Py. Video, idque cre-
do tibi: Eccum hæc elocutam.* PA. *Illam autem absentem? Py. Subigit
me ut amem, &c.* Decorum in libidi-
noso milite servans Plantus, facit
eum ad conspectum ancillulæ statim
adhinnire: quem reprehendens quasi
Palæstrius, Minime gentium, inquit,
tunc ut huic te des priusquam illam
absentem videris? Lips.

15 *Cum hæc locuta*] Ita ultimæ
edd. Ex vestigiis Mss. legendum
puto, *Cum hæc locutam illam autem
absentem, &c.* Quasi dicat: Cum ea
quæ jam dixit et de me prædicavit
ancilla, heram dixisse autem, licet
absentem, cuius velut interpretes est
ancilla, subigit me ancilla ut amem.
Quod et de ancilla et hera accipi po-
terat. Est enim ambigua oratio.
Plane id confirmat, quod sequitur
Palæstrionis responsum: hercle
hanc, id est, ancillam, tu non amas-
sis. *Boethorn.* Lectio vulgata mihi
proba videtur, quæ etiam habetur
in Mss. Camerarii. Vaticani codi-
ces, ut ex multis mihi constat, longe
sunt deterioris notæ quam illi Pala-
tini. Optimus autem sensus ex vul-
gata elicitur. Visa ancilla ejus quæ
fingeat se amare militem, eam sibi
adlubescere is dicit. Quid, inquit
Palæstrius, an priusquam illam oculis
tuis? scilicet videris. Respondet
miles, 'Ideo id, quia credo tibi, cum
hæc locutus.' Non expeto, inquit,
eam videre, quia facile credo tibi ta-
lem esse, ut narrasti. *Cum hæc lo-
cutus*, pro, cum hæc de ea ac de ejus
forma locutus es. Addit deinde,
'Illa autem absens adigit me, ut
amem hercle hanc quidem.' Cum
illa absens tam amari digna sit, ut
illam vis videri, subigit me ut eam
amem quoque quæ ab illa venit, quam
illa ad me misit. Hæc argutia fuit

stalti militis, quæ non apparet in iis lectionibus, quas commentis sunt viri docti. *Salmas.*

25 *Cedo signum, si harunc Baccharum es*] Ritus observandus: et est allegoria a sacris Bacechi, quæ erant reconditissima; neque ulli, nisi sacris ejusdem initiato, cognita. Sic Apul. in Apol. c. 1. 'Si qui forte adest eorundem solemnium mihi participes, signum dato.' Arnob. 'symbola' appellat; Clem. Alexandrin. *εὐθύματα*; Apuleius etiam 'memoracula.' *Taubm.* Ex hoc ritu apud Min. Felic. Cæcil. ait de Christia: 'Occultis se notis et insignibus noscunt.' *Gronov.*

27 *Ex proclivo*] Q. d. facillimo negotio omnem mihi rem aperuisti.

30 *Sic*] *Δευτικὸς*. Et nota orationem militi glorioso convenientem. *Taubm.*

34 *Redeo ad te*] Ad Milphidippam scilicet.

46 *Pulcher*] Erat cognomentum Clodiorum, quo distinguebantur a Marcellis in gente Clandia, qui erant plebei, non patricii.

52 *Non hercle humanum est ergo: nam volturio, &c.*] Mihi omnis joci argutia in ambiguitate sententiæ videtur consistere. Ambiguitas vero in vocibus illis duabus *est* et *volturio*. Nam cum videatur dicere, Volturio plus humanitatis inesse, quam glorioso huic; aliud longe diversum salse significat, primum in casu τοῦ *volturio* comice ludens, qui tametsi pro dativo positus existimari possit, tamen nominandi casus intelligendus; ut sit, *volturio, volturionis*. (Sic 'lanio' et 'lanius'; sic 'longurio' et 'longurius'; aliaque multa.) Deinde *est* haud quidem perfractate aut simpliciter, verum pro *edit* positum accipere debemus: innuitque, vulturium plus humani, id est, humanæ carnis (interim dum in cadaveribus depascendis deditus est) rostro vellicatim carpere, quam Pyrgopolinicum possi-

dere: sententia nimis verisimilitudinis ergo, quamvis urbana vel ridicula potius. *Douz.*

58 *Detuli huic*] Scil. Palæstrioni. Qui porro] Scil. tibi traderet.

67 *Huic verri*] Porco non castrato; cui opponitur 'majalis.'

68 *Non hic suo seminio quamquam porculam, &c.*] Porculam sui seminis hic verres admissarius participabit. Lucr. lib. III. 'suo cum semine seminioque.' *Seminium* hic et semen et proles esse potest. *Turneb.*

74 *Quid ego? ut sublecto es*] Quam scite ei palpando os demulceo? V. N. Cas. v. 4.

79 *Quod quæ te volt*] Ita restitui ex ambigua scriptura Mss. sec. *Quod ipse vult eandem*. Alter, *Quodque te vult eadem*. *Gruter.*

82 *Huc abs te avorti*] Pro illis ob eam causam *huc abs te avorti*, una littera adjecta putem legendum, *ob eam causam hunc abs te avorti*. Id est, hunc militem, *abs te avorti*, ut possem tibi hæc dicere secreto. *Salmas.*

85 *Meri bellatores*] *Merum*, quid sit, aut eo ut veteres usi, paucos reperias, qui intelligant; nullum, qui explicarit. Putant vulgo nihil esse aliud quam 'solus'; et errant. *Merus* igitur a lingue Latine auctoribus ponitur pro vero, præstanti; non ficto, aut simulato: pro insigni, vehementi. Ita 'merum lac' in Lucret. est recens, bonum, purum putumque. Cic. 'acclera mera loquuntur.' Idem, 'meras proscriptiones, meros Sullas attendere.' Idem, 'meram bilem, mera monstra nunciare: meros principes eschola Isocratis exiisse' quem locum tentarunt scioli. 'Meros bellatores' dixit Plautus. Hoc autem totum a Græcis sumptum est, apud quos admirabili venustate ἀπαρτὴς ponitur: ἀπαρτος ὀργή, ἀπαρτος ψεύδος, &c. *Gifan.*

92 *Viva*] Ἰδιωτισμός hominis ab aliqua re abhorrentis. Cum enim molestam sibi fuisse alienjuss garrulita-

tēm volebant indicare, dicebant se adeo fuisse enectos. Sic Horatius metuit, ne a suo illo garrulo enectetur. Ita *θδωτορ* sive *verbum* sibi esse dicebant rem audita molestam. Sophocles, *θμοι θδωτορ μὲν τὰδ ἀκοβεν*. Cicero saepe 'mortis instar putare,' &c. *Casaub.*

96 *Ut cor ei saliat*] Id germanum censeo: ut alludat ancilla ad id, quod servus dixerat, 'cordate;' in amore autem vehementi cor subillire solet. *Lips.*

101 *Jube maturate illam*] 'Maturate properare' est festinationis moderatæ, ut 'lente festinare,' tardioris maturationis, quod commendabat Augustus c. 25. Sueton. *Merce.*

SCENA III. 8 *Tempus maximum*] Id est, ultimum, post quod nulla superest alia occasio id agendi, de quo agitur. Tacitus Agric. 'Imponite expeditionibus magnum diem:' 'Magnum diem,' hoc est, ultimum, supremum. *Boxhorn.*

13 *Ecquid fortis visa est*] Quare *pulcer* inspiretur, ratio declarat. Fuit enim Græcum *πολύχειρ*, id est, *fortis*: sic omnium doctissimus poeta Æn. vii. 656. 'Satus Hercule pulcro Pulcer Aventinus.' Igitur Romani, qui omnia ponerent in fortitudine, eum demum bonum et formosum putarunt, qui esset fortis. Itaque *fortis* quoque pro pulcro positum est apud Plantam hoc loco, neque sine ratione: exemplo enim Græcorum factum est, qui *καλὸν* æque et *formosum* et *bonum* significarunt: at bonus, fortis est; malus autem *κακὸς*, imbellis: unde 'caculæ,' qui in numero militum non essent, *παρὰ τὸ χεῖρον εἶναι*, quod est *cedere*: *Χεῖρο Τυδείδῃ. Scatiger.* Vidē etiam notas Bacch. ii. 2.

33 *Per gratiam bonam abeat*] Sic JC. dicunt, matrimonium dissolvi *bona gratia*: *ἀγαθῇ χάριτι*, *bona venia*, *amicabili separatione*, *per* *εὐλόγον αἰτίας*: *sine querela*, *ἀνεμύφωνος*.

37 *Demutare*] Id est, aliud esse

quam qualem eum esse dudum dixit *Taubman.*

SCENA IV. 4 *Qui enim non sum dignus*] Tantum abest, ut architecti nomen merear, tecum comparatus; ut dignus non sim, qui palum figam in parietem: quod tamen quisvis potest, etiam architecturæ imperitus.

6 *Deruncinavit*] Vide notas Capt. iii. 4. 108.

12 *Se ut abeat*] Sic in Prologo Mercatoris, 'Quem navi abire vetui.' Frustra ergo ille conector, *sed ut abeat.* Gronov.

17 *Poterit hujus*] Laudo iudicium Jani Guil. qui *ἐπιστογμὴν* collocat post *hujus*. Nihil hujus rei, inquit, quam atrimus, confici poterit, nihilque hujus auferri, si miles dolis olfecerit: quare nunc cum maxime dolis utendum est cante. *Acidal.*

30 *Nisi modo unum hoc*] Scil. addas velim. *Ædes dicas detales tuas*] Ex quo factum, ut, soluto jam matrimonio, ad te reversæ fuerint.

38 *Expolitum*] V. N. Asin. v. 2.

42 *Causiam*] *Causia*, pilens latus oras ac margines habens, ad prohibendum solis æstus: a *καίω*, *incendo*, uro. Val. Max. v. 1. 'Causea, qua velatum caput sum more Macedonum habebat, textit.' Suidas: *Καυσία, εἶδος πύλου βαρβαρικοῦ*. Et notetur habitus nancleri. *Culcitam*] *Tomenta* proprie sunt ex ciliciis pills: *borram* vulgo vocamus: his igitur tomentis aut ciliciis pills implebant culcitas. Tamen olim, ut etiam hodie, culcitæ inferciebantur acere, et glomis spicarum. Et quicquid omento inculcabant, vocabant 'culcitam:' unde ei nomen. Itaque 'centunculum,' quod Diosc. *κίτμημα* vocat, id est, *pulvillum*, culcitam appellat hic Plantus. *Scatiger.* Inbet ut oculi vitium simulet: nam id genus hominum lanenum paniculum oculis prætendebat: qui mos etiam hodie obtinet; dicebanturque 'lanoculi.' Festus: 'Lanoculus, qui lana tegit ocu-

li vitium.' *Mours.*

44 *Exaffilato*] Recte se habet, *expapillato brachio*: quam scripturam etiam agnoscit brevior Festi his verbis: '*Expapillato brachio, exerto, quod cum sit, papilla nudatur.*' Quod in quibusdam veteribus glossis ac libris legitur, *exaffilato*, ex mendo est, ut cum 'trofærum' pro 'tropæum' scribitur. Apud Placidum in Glossis scribitur *exaffillato* pro *expapillato*. Apud eundem Festi abbreviatorem *effaffilatum* corrupte pro eodem legitur, quod a 'filo' deducit, quod omnes 'exerto brachio' sicut exfilati, id est, extra vestimentum filo contextum.' Quod ineptum mihi videtur. Non enim *effaffilatum* potest deduci a filo, nisi legatur *exaffilatum*. In eadem significatione positum apud eundem reperitur 'exinfulatum,' 'exinfulabat,' inquit, 'exertabat. Infulas enim sacerdotum filamenta vocabant.' *Salmas.*

52 *Pictura*] Fallaciæ in militem strepentiæ descriptio. *Lamb.*

60 *Celebre apud nos*] *Celeber* in nonnullis veteribus glossis exponitur, 'prior,' 'primus.' Vult ergo, primo loco sibi esse imperium Palæstrionis. Sed an male legeretur, *celere*? Quasi dicat: Nos tibi imperanti nequaquam in mora futuri sumus: celeriter tuum præcipientis imperium exsequemur. Cogitent eruditi. *Boekern.*

SCENA V. 4 *Ut lenta materies fuit*] Verum quidem est, *lentum* Latine nonnunquam dici, quod flexibile et sequax est. Recte Papias in Glossis: '*Lentum, molle, tenue, et quidquid flexibile est.*' Sed nemo facile verum esse credat, quod tamen est verissimum, postremos Plauti interpretes *lenta* ea significatione hic accepiisse. Miseret me ἀβλεψίας. Quanto rectius Lambinus? Ut longum negotium fuit! Nec aliud voluisse Plautum, versiculus proximus satis ostendit. *Boekern. Ut lenta materies*

fuit] '*Lenta materies*' est quam tarde expeditur. Sic Cicero: '*Tencris illa lentum negotium*' quod recte adhibuerant interpretes. Sed addecerant alia quam parum huc faciant. *Gronov.*

10 *Oppressit*] Pervicit, ut te secum abduceret.

SCENA VI. 5 *Locuta, &c.*] *Secuta* temere interpolatum a doctis viris, cum sit probissimum. Nam '*seco*' et '*sequor*' antiqui pro '*dicere*' usurpabant: hinc '*sequester*' et '*insequo*.' Livius Andronic. '*Inseque, Musa, virum versutum.*' Ovid. Met. XIII. '*Refer, o carissima, dixit: Neve tui causam tege, sum tibi fida, doloris.*' Nereis his contra resocuta Cratæide natam est.' Dixit '*resequi*,' ut Sabini '*reloqui*.' *Mourm.* Sic etiam Livius de Cicero: '*Vir acer, magnus, memorabilis fuit, ut in ejus laudes sequendas Cicero laudatque opus fuerit.*' Et Ovid. Metam. VIII. 865. '*Ille Dei munus bene codere sensit, et a se se queri gaudens, his est resocuta gaudetum.*' Id est, respondit. Hoc a Græco ἑρρέει μοι μέσσω. Dicitur autem poetice ἑρρέει pro ἑρπαι, et ἑρρ vel ἑρρω, *facio aliquem sequi*, quod faciunt qui præeunt sequentibus; sic qui alicui verbis præeunt, quasi dicentes ἑρρω dicuntur. Latini veteres '*insequere*' dixerunt. Vide Gell. XVIII. 9. *Gronov.*

10 *Per epistolam, aut per nuncium*] Nescio cur viri eruditi *regem* hic dici velint *αὐτὸν* *ἄρχην* regem Persarum. Reges, aut regia potestate, omnes per epistolam, aut per fere nuncium adibantur. Tacit. Annal. IV. de Tiberio: '*Moris quippe tum erat, quam præsentem, scripto adire.*' Apuleius de Deo Socratis: '*Inter homines, qui fortasse munere opulenta elatus, et usque ad regni mutabilem suggestum et pendulum tribunal evectus est, raro aditur, et longe remotis arbitris in quibusdam digni-*

tatis suæ penetrahbus degit.' Sic et majestati et securitati consuli credebatur. *Boxhorn.* Quasi regem] *Regem* hic dicit Plautus κατ' ἐξοχὴν regem Persarum, quem per epistolam aut per nuntium adibant: ut vulgo notum. In hoc autem Ἑλληνίζει: nam Græci βασιλεία ἀπλῶς τὸν Πέρσων appellabant. Sed et μέγας βασιλεὺς dicebatur. Scio tamen reges dictos πλουσίους καὶ εὐδαίμονας: sed hic nullum locum habebunt. *Brisson.*

26 *Consciscam letum*] Hoc ipso summam præ se fert amoris vehementiam. Eodemque mimo fœminæ hereditatæ, a Simone neglectæ, minantur sibi se illaturas necam, ut refert Lucianus in Somnio.

29 *Expectet*] 'Expectare aliquem' est ad alienum arbitrium se componere, sua tempora ex temporibus alterius disponere. Sic Mostell. 1. 3. 31. infra IV. 9. 9. Pœn. 1. 2. 149. Nec secus Terent. Eunuch. 1. 2. 'Me somnias, me expectes, de me cogites.' *Gronov.*

32 *Phaoni Lesbio*] Quem perditæ amavit Sappho: et ob cuius in Sicilia tum peregrinantis amorem, ex Leucate Epiri promontorio in mare præcipitem sese jactavit. Cujus epistol. molliss. legere est apud Ovid. numero XXI.

33 *Eo intro*] Loquitur non ut quæ introit, sed quæ gestit introire. Ita supra dixit miles, 'properando excrucior:' non quod prepararet reapse, sed quod vellet. Non ipsa Acrotelentium it, sed ire ancillam jubet, ipsa interim ire gestit. Acidaliū ergo vulgatam lectionem incusantem mutantemque non audio. *Boxhorn.*

41 *Nam odore nasum sent.*] Ita Mss. 'Sagax nasum,' Curcul. 1. 2.

50 *Nepos sum Veneris*] Hæc enim formosos et fortunatos atque adeo venustos facit amatores. Vide infra act. v.

Delph. et Var. Clas.

56 *Lingua oculi praceriderunt*] Eleganter. Nam in amore, cum oculi cupide, quod amant, intuentur; non solum mens, sed etiam lingua obmutescit: ita fit, ut quasi præcipi et præcidi verba ab adspectu videantur. *Lips.*

67 *Ornatu thalassico*] Id est, marino. Supra scen. IV. dixit, 'ornatu nauclico.'

SCENA VII. 6 *Mitto jam*] Ita restituo e Mss. Objicit Achilli, quod desidens apud naves Græcorum, civium perniciem non averteret. *Gruter.*

10 *Quæ mora est æque mora*] Mirum sane postremis Plauti interpretibus placuisse Palmerii sententiam, tradentis hic medio versu mora longa priore poni, itemque significare quod *stulta*. Morum illud plane et stolidum est. Mora vocabulum identidem hic repetitum, idem significat. Sententia venustissima est. Mulier, dum moratur semper, ex ipsa mora nata videtur. Si quæ mulieris causa mora sit, major vulgo creditur, quam quæ, licet non sit minor, viri, aut alterius alicujus rei gratia affertur. *Boxhorn.*

26 *Nam si abstinissem amare*] Jocus elegantissimus, et Plautino dignissimus ingenio. Nam cum Pleusides oculum sibi lævum, ne agnosceretur, obligasset; interrogatus a milite, cur id faceret, urbanissime respondet, se id maris causa facere. Nam, inquit, si a mare abstinissem, eo æque atque altero uterer. Ludit autem militem ambiguitate vocabuli: cum enim dicere videatur duabus vocibus, Si a mare abstinissem; non id dicit; sed si amare abstinissem: revera enim amor ipsi in causa fuerat, ut eo oculo minus uteretur; aut saltem ita fingeret. Mare autem sexto casu usitatum. Ovidius: 'Libyco de mare carpat aquam.' Idem Trist. III. 2. 'Exiguū pleno de mare carpat aquæ.' Et de Ponto IV. 5. 'Euxino de mare vertet iter.' *Muret.*

SCENA VIII. 14 *Nequeo*] Mæcha hic

6 N

Plaut.

est, aut potius adultera, Lambini interpretatio. Legitimus sensus talis est: Cum ipse diceret miles, nimis eam flere; illa hoc ait: Non posse nimis se flere, ubi illum talem virum videat ultimo; et cogitet amplius non videndum. *Acidal.*

30 *Tene mulierem*] Cum enim Philocomasium se exanimatum esse simularet, Palæstrio hortatur militem aut Pleusid. ut eam retineat; ne ad terram gravi casu allidatur. *Lamb.*

23 PA. *Malo merum: ne intervenieris quæso, dum respicis*] Non video, quomodo *rd merum* hic locum habere possit. Itaque ejiciendum censeo, ut spurium; præsertim quia Gruterus affirmat vocis *meri* nullum exstare vestigium in libris Mss. habent illi, *malo ne intervenieris quæso dum respicis*: quæ haud dubie vera est lectio. Sententia est: Cum Philocomasium tua causa animi deliquim passa sit, ne intervenias, dum malo, dum a deliquio respicis, et ad se redit; ne te conspecto iterum animo linquatur. *Boxhorn.* In Mss. neque *merum* est, neque *ipse*, quæ in vulgata. Et facile admitto scripturam veterem; sed tam *malo intervenire*, quam *malo respicere* displicet. Pingit servus, quum nescio quid se malle vellet dicere, interrumpi orationem suam, dum accedit miles, et ipse eum properat monere, ne quia conspectus ejus mulierem exanimaret dolore discidii, rursus illi se offerat miles, priusquam ad se redierit, ne prorsus moriatur: revera autem sentit, malle abesse militem, ne mimus patefiet. *Gronov.*

26 *Spiraret, an non.* PY. *Aurem admotam oportuit*] Mihi proba videtur lectio Gruterianæ editionis, *aurem admotam oportuit*, sive ex libris illa sit, sive ex conjectura. Philocomasium simulaverat animi deliquium. Ex ea occasione osculabatur eam Pleusides, labra labris ejus jungens. Non placere hoc sibi ait miles, qui jam suspicabatur aliud agi quam quod simu-

labatur. Ut excensaret factum Pleusides ac tegeter, dicit se tentasse spiraret an non. Respondet miles, nam persona ejus hic reponenda est, *aurem admotam oportuit*. Si hoc tentare volebas, oportuit aurem admotam oris ejus, non os nec labra. *Salmas.*

34 *Lux salve*] Philocomasium, tantquam ad se rediens, et lucem diei, cujus usuram videbatur amisisse, revisens, hæc loquitur: quod solemne iis, qui ex deliquio animi sibi restituantur. *Lamb.*

39 *Nos secundum ferre*] 'Secundum ferri' dicuntur, quæ a servis sectatoribus ferantur: ipsique pueri a pedibus, 'secundum ire,' Amph. II. 1. *Palmer.*

47 *Hæu mihi*] Latet insigne mendum: nam membrana concorditer *harum*; tantum agnoscitur. Et vero hæc vox suspitioso cum fletu efferranda: aut aliud quid excogitandum. *Gruter.*

50 *Amisi omnem libidinem*] Ridicule voluntatem aut rationem dixit 'libidinem': nam 'libido' est rationis expers voluntas. *Lamb.* Latet hic jocus a nemine animadversus. Miles hortabatur Palæstrionem, postquam cum scorto Philocomasio abiret, ut bene se gereret, prout deceret frugi servam: ille nequiter ludit, tanquam de Venero loqueretur, respondetque, non posse se; amisisse enim omnem libidinem. Fuit autem Romæ 'Venus Frugi,' cujus templum Fracinal sive Fruginal, apud Festum, &c. Venus vero Frugi ea est, quam veteres honestis amoribus præsidere credebant: quam *Odyssæa* Gr. nominabant. *Mewrs.*

53 *Ne me deseras*] Ut mihi victum et cultum præbeas. *Lamb.* *Non est meum*] Scilicet, bene meritos deserrere. *Lamb.*

57 *Scies: imo, &c.*] Non aliud puto mutandum in hoc versu, nisi quod interrogatione scribendum: *Scis? imo hodie verum factis faxo post diccs magis.*

Quem hodie verum esse comperisti, faxo magis postea ita esse factis dicēs. *Verum*, id est veriloquum et veracem. Atque ita accipiendum etiam in præcedente versu: 'Scio, et perspexi sæpe verum, cum antehac, tum hodie magis.' Ut apud Terentium, '*verum scias.*' *Salmas.* *Scies: imo hodie*] Nihil mutari velim. Primum *Scies*, inquit, scilicet cum tempore, quam tibi fidelis fuerim. Postea hoc quasi corrigens: *imo hodie*, vel hoc ipso die, id *verum factum* esse *post dicēs magis*. Et plane contrarium sentit servus ei, quod miles putat. Experiatur enim nihil infidelius illo sibi servo fuisse. *Gronov.*

SCENA IX. 12 *In statu stat senex*] Facete alludit ad modum, quo gladiatores se componebant, et colligebant in arma, insigni cura sui defendendi, alterius petendi. Quam ex arte posituram vocabant 'statum.' Sic Petron. de ann: 'statum præliantis componit:' hinc illud, 'stare in statu,' 'stare in gradu.' Petron. 'Ego intorto circa brachium pallio, composui ad præliandum gradum.' Alu- luit D. Hieronymus ad Demetr. 'Quasi in procinctu et acie stemus semper ad pugnam. Vult nos loco movere hostis, et de gradu decedere: sed solidanda sunt vestigia.' Lucifer. Caralit. 'Vovimus Christiani, nec prosperis nec adversis de gradu dimoveri.' *Lips.*

ACTUS V.

6 *Ut faciam*] Ut faciam ei pendere abdomen, seu caudam salacem, (nam hanc forte, quæ stat in imo ventre, per abdomen significat) quemadmodum pendent puero in collo crepundia. *Victor.*

7 *Ca. Haud etiam numero*] Peissime hoc vulgo interpungitur. Ait, Nondum periisti: numero hoc dicis: præmature periisse te dicis, præut peribis. *Acidal.* *Numero*] *Numero*, pro 'nimium cito,' eor dictum sit anti-

quitus, patet e Macrob. l. II. ubi scribitur, 'His geometricis rationibus applicatur natura numerorum. Et *Moræ* punctum putatur: quia sicut punctum corpus non est, sed ex se facit corpora; ita *Moræ* numerus esse non dicitur, sed origo numerorum,' &c. Atque hinc 'Puncto' aliquid et 'Numero fieri,' dictum est; ac pro iisdem plane usurpatum: indidemque natum fortasse etiam verbum illud vetus, 'Ingenium habere in numero.' *Douza.*

14 *Dispendite*] In Italia perticis metabantur antiquitus agros: Propertius IV. 1. 'Abstulerat miseræ pertica tristis opes.' Barbari vero funibus; ut est in Sacris Literis, et apud Herodotum. Postea hunc funem etiam Romanis 'arvipendium' nominatum invenio. In vet. Glossario peroptimo exponitur *σχοδος γυνερπυκός*. Quare cum in Gallia diceretur 'Arpennium' pro jugere, non puto magis Gallicam vocem esse, quam Latinam Gallis receptam, quasi 'arvipennium.' Sic Plauto 'dispendere,' hoc loco, pro 'dispendere.' *Scaliger.*

16 *Nondum nihil factus*] Nondum eviratus, seu castratus es. Ex hoc loco intelligere licet, eunuchos, spadones, et similes, qui virilitatem, sive (ut Phædrus loquitur) corpus amiserunt, esse homines nihili. *Rigalt.*

17 *Conciliatrix*] Proprie. 'Concilio' in re lenocinii usurpant etiam Petronius et Ovid. 'Non me nupsiati conciliante seni.' Unde et 'conciliatrix,' pro 'adductrice,' id est, lena seu stupri sequestra, comicis frequentata.

21 *Per Dianam*] Editio vetus, *per Venerem et Martem*: et vero *Diana* heic non convenit. Totus enim decor in eo est, quod putidus iste mæchus post verbera et verba ignominiosa, retineat adhuc arrogantem eam præsumptionem pulchritudinis ac fortitudinis; eaque propter per Deos

earum præsides jurare pergit. *Taubm.*
Lege, Juro Nerienem et Martem. Tru-
cul. II. 6. 34. P. Serv.

23 *Et si intestatus, &c.*] *Ludit in*
ambiguo significatu verbi intestatus
et intestabilis. Potest enim accipi
pro eo, qui testiculis privatus est; et
qui propter fraudem aliquam capita-
lem, quam admisit, neque testis al-
teri esse, neque testes in sua re ad-
hibere, neque testamentum facere
potest. Sic intestabilis alibi in Plauto
est ἀτελής: ut contra τέλειος, ἑσπ-
χος. Lamb.

29 *Aliter hinc a nobis*] *Oratio inter*

minas imperfecta: intelligitur an-
tem, 'Non abibis.' Camer.

31 *Antequam amittis*] *Visne, Peri-*
plectomene, ut etiam vapulet, prius-
quam eum missum facis? Et est ven-
nusta allusio in 'mittis' et 'mitis':
quod hic positum, pro eo quem Gr.
dicunt πέρονα. Camer. De verbo
'amittere' vide etiam notas Capt.
II. 2. 82.

41 *Seelus viri*] *Exitus comædiæ*
hujus commistus est, lætus simul ac
mœstus; ut Asinariæ, Casinæ, ac
Persæ: item Phormionis Terentia-
næ. Scaliger.

MERCATOR.

ARGUMENTUM I. 6 *Eum putat ux-*
or illius] *Mss. Pall. uxor sibi. Vete-*
res edd. computat uxor sibi. Acade-
mics, Cum putat uxor sibi. Lego,
ad se simulans vendere, Tradit vicino:
quem putat uxor sibi: nam ad se simu-
lans recte vidit Camerarius dictum
pro se adsimulans: ut act. I. sc. 2. vs.
39. 'Vin' tu te mihi ob esse sequen-
tem?' quod est, esse, obsequentem.
Truculento I. 2. 'Ad fores ausculta-
to, atque serva has ædis.' Gronov.

ARGUMENTUM II. 12 *Protelat vi-*
rum] *'Protelare aliquem' longe pro-*
pellere explicat Festus: ex Græco
videlicet πῆλε, quod significat longe.
Terent. Phorm. 'Ne te iratus suis
sævidicis dictis protelet.' Turpil.
Lemnis: 'Propter peccatum paaxil-
lulum indignissime patria protelatum
esse sævitia patris.' Sienna Hist.
III. 'Romanos impetu suo protelant,
protelatos persequuntur.' Idem lib.
IV. 'Dnæ cohortes de subsidio proce-
dant, atque equites protelant.' Dic-
tum a protelo, quod Gloss. explicat
ζεῦγλαμνον, vel ἔλαμνον, quasi ζε-
γλη ἀμπρόνυμα, vel ἀμπρόν: et signifi-

cat lorum vel funem per jnga tentum,
quo boves religantur ad onera tra-
henda: aut est lignum, quod eorum
cervicibus imponitur. Sic explicant
Glossaria: sed existimant potius doc-
ti, 'protelum' nihil aliud esse, quam
tenorem in ducendo quendam, trac-
tumque longum et continuatum. Gro-
nov.

ACTUS I.

SCENA I. 1 *Duas res simul*] *M.*
Ant. Muretus hoc reprehendit, quod
is ipse adolescens, cujus primæ par-
tes in fabula sunt, fabulam eam esse
constitetur, et tum Græci tum Latini
poëtæ nomen eloquuntur, et attentio-
nem a spectatoribus postulat: item-
que, quod in Cistellaria tum demum
προὔλγισσε, cum jam inter se multa
locutæ mulieres essent.

4 *Qui aut nocti aut die*] *Ut nutrix*
Medæ, apud Euripidem; et Electra,
apud Sophoclem. Tale est illud in
Theogneti Comici Phasmate, apud
Athen. γῆ καὶ οὐρανῷ λαλεῖν, frustra
verba facere, &c. Victor.

7 *Non tanti facere*] *Δεικτικῶς gestu*

exprimendum. Ita sola verba non possunt mentem hujus versus exprimere, nisi adjuventur gestu. *Taubm.*

15 *Atque aduertendum]* Mss. *Atque aduertendum ut an. Lege, Atque aduertendum ad animum. Acidal.*

16 *Et hoc parum, &c.]* Ad rem ipsam attendenti et sententiam, quam locus postulat, vestigiaque ipsa veteris scripturae, ita mihi hi versus deploratissimi constituendi videntur: *Et hoc, parum etsi morem amatorum institui, Promere perconatus, sumque index illico.* Sic sensus et versus constant. Pro *etsi* scriptum erat *etse*; unde esse postea factum a librariis. Pro *perconatus*, quod minus obvium, scriptum est ab iisdem *perconatus*. Deinde cum illud verbum *promere* non convenire videretur cum illo *perconatus*, pro eo fecerunt *per me*. Sententia loci nunc plana est; *Etsi*, inquit, parum morem amatorum institui non solum declarando quomodo in eum amorem inciderim, sed etiam detegendo ac promendo omnia, quae insunt in amore, vitia; id facere tamen perconabor, et index illico horum omnium ero. Legendum esse *perconatus*, sequentia indicant: 'Istuc reverti certum, ut conata eloquar.' *Salmas.* *Et hoc parum etiam]* Dixerat se facturum secus atque in aliis fiat comœdiis. Huc respicit *Et hoc*. Præter illud prius, hoc quoque novum faciam, nec ut alii amatores. Si pro *etiam* placeat *ecce*, licet: nam in utroque Mss. *esse*, ut et in membranis Academiæ nostræ: quo codice nunc demum incipio uti. Deinde scriptus alter, *per me perconatus sumque inde exilio*. Forte, *Per me promissus sum inde ab initio*. Non enim ipsam primariam personam amores suos narrantem in prima fabula inducere solent comici, sed alium quemcunque, qui prologum faciat. 'Promissari' et apud Plinium minorem est. *Inde ab initio*, ut alibi, 'Inde a principio.' Pseud. iv. 2. Gronov.

21 *Magno atque solido multat infertunio]* Sic in Fabulis Milesiis de Asino Aureo, 'Paveo et formido solide,' hoc est, vehementer, admodum. Ter. Andr. iv. 1. 'gaudium solidum,' id est, magnum et integrum. J. Guil.

23 *Res]* Id est, census. Douza. *Elegantia]* Et hic, et alibi interdum, in vitio ponitur *elegantia*, pro nimia cura sumptus in cultu et victu superfluo. Gronov.

25 *Insomnia]* Capio pro visis nocturnis, ut Græcis sunt *ἐνύπνια*; quibus amantes terreantur. Passer.

32 *Attingunt]* Id est, attinent: nt pertinent Latini, pro quo vulgo male pertingunt. *Nec sunt usui hæc]* Veteres editi, *nec sumtus videt Tum amator*: ut et Academicus. Camerariani, alter, *nec sunt fidi tem amator*; alter, *nec sunt usudi tam amator*. Scribe, *nec sunt usui di-Cta, amator profert*. Nec novum Plauto novum versum a secta voce incipere. Gronov.

38 *Eodem, quo amorem, &c.]* Venus eodem die me fecit multiloquum, quo amatorem. Camer.

44 *Leno importunus]* Aptum lenoni epitheton. 'Importunus' enim est, qui alios quiescere non sinit. Isidorus: 'Importunus, inquietus: quia non habet portum, id est, quietem.'

47 *Lenonum expromere]* Post hanc versum restituendus in locum suum, qui vulgo est 53. *Amorem multos illexe in dispendium*. P. Sriver.

52 *Omnes tenerent mutuanti credere]* Omnes abstinere, caverent et parcerent credere pecuniam volenti mutuo sumere. Ita enim veterrima quæque editio habet *mutuanti*. Recte: nam huiusmodi verba præter eam quæ omnibus nota, frequentandi significationem, etiam cupiditatem interdum et conatum notant. Certe 'venditare' est venditionis causa ostentare, vendere cupere, apud Cic. Ita hic *mutuanti*, mutuari gestiendi; ut mutuetur, omnia mollienti. Turneb.

53 *Dispendium*] '*Dispendium*, quod in dispendendo solet minus fieri.' Ita Varro.

56 *Rationem pessimam esse*] Nempe filii sic agentis. Ut apud Terentium, '*Nequeo satis mirari vestram rationem.*' Male vero quidam, *ipsoius optima*: quasi intelligat lenonis commoda. Sed neque '*optima*' substantive accipiendum, ut '*bona*,' cum opes significantur, quasi '*optima*' sint luculentissimæ opes. Hæc explicatio pessima est: et tamen Lambino subducta, apud quem legis ea *optima*, hoc est, ea bona, quæ ipse perferens, &c. Quanto melius Taubmannus, *Optima*, scil. ratione, quæ ipse *optima* ratione invenisset. Sic apud Plinium est de Metello: '*magnam pecuniam bono modo invenire.*' Gronov.

58 *Diffunditari ac deteri*] Camerar. alter, *ac dieheret*; alter, *diedere*. Acad. et priscae edd. *ac dedere*. Lege, *Amoris vi diffunditari ac didier*, id est, dissipari. Vetus poëta apud Cicero-nem, '*dide te ac disjice.*' Gronov.

59 *Convicium tot me annos jam se pascere, quod, &c.*] Dicit adolescens: Etiam hoc sibi a patre per contumeliam indigne objectum, se convicium, id est, opprobrium et ipsi et generi suo vivere, ac sine spe bonæ frugis, fruges paternas inutiliter depascere: cuius, nisi pudere mature occipiat, indignum esse adolescentem, qui vitam colat. Donza.

65 *Immundo rustico se exercitum*] Sic malim quam diviso verbo, in mundo: ut '*immundum rusticum*' sordes agrestium vocet. J. Gul.

66 *Posse tum visere*] Lege, *posse invisere*. Scriber.

67 *Ut spectavisset peplum*] Nam Panathenæis magnis, quorum feriæ quinquennales erant, (Panathenæa enim parva singulis annis celebrabantur) peplus sen peplum Athenis Minervæ consecrabatur, cui intexta erat Titanomachia et victoria Palladis de Encelado. Peplum Trojanæ.

mulieres ferunt, ut ea veste Minervæ simulacrum induant, et Deam propitiā habeant. Magnis enim in periculis Deorum fidem et opem implorantes, eos vestibus etiam orabant; illo cultu favorem numinis emere se credentes. Strenuorum quoque dncum Athenis gesta in peplo intexta, templo Minervæ imposita fuere. Et Aristoteles librum suum, quem de Heronm Tumulis confecerat, '*peplum*' ideo vocavit. Pepli autem oblatio in templo Minervæ et Homerica est, Il. Z. Latinius, Statii vetus et doctus interpres: '*Peplum est vestis candida, aureis clavis picta, sine manicis, quod simulacris fiebat.*' Turneb. et Scalig.

70 *Laboravisse*] '*Laborare*' etiam dicuntur, qui buccas inflant: ita Plinius de ranis loquitur. Scalig.

75 *Metretas*] Pondus amphoræ, sive dolii, sive metretæ vini, centum librarum est. Amphora autem Attica Romanam dimidio, id est, urna superat. Agricola.

76 *Atque easpe merces vectatum undique*] Ingeniose sic Scal. emendat: paullo tamen propius ad antiquam scripturam ego, *Parasse, atque ea se in Persia vectatum undique*: et convenit aptissime sententia. Solebant enim Attici cives in Persiam aut Asiam aut Ægyptum rei quærendæ causa navigare; tum illic circumvehi et mercaturæ operam dare: donec onusti opibus, et quæstu magno facto, de reditu cogitarent. J. Gul. *Atque easpe merces vectatum*] Hæc Scaligeri conjectura est, quum legeretur, *atque ea semper eis vectatum*. A quo parum abeunt scripti. Gulielmus, *ea se in Persia*. Acidalins, *ea semet sic*. Scio ut *rd vectatum* pro vectasse possit defendi: malim tamen, *Parasse, atque isse merces vectatum undique*. Ut '*ire ultam*,' sic '*ire vectatum.*' Gronov.

86 *Cercurum*] '*Cercurus*, navis Asiatica prægrandis,' ut docet Nonius:

a Coreyra vel Cercyra insula. *Th* *ἀράνυρον*, et *τῆς ἀράνας* Græci navibus nomina fecerunt, ἀρὰ τῆς κερκύρας καὶ τῆς ἀράνας. *Camer.*

104 *Munem*] Id est, 'consentientem ad ea quæ amicus velit.' *Nonius.* Idem est, ac si dixisset, pro meritis ejus me obligatum illi agnosco: nam immunibus rebus 'res munes' contrariæ sunt. Festus certum et officiosum interpretatur, ἀρχαῖος. *Racard.*

SCENA II. 1 *Ex summis*, &c.] Seipsum et pedes suos ad cursuram hortans Acanthio ita loquitur: 'Ex summis opibus,' &c. id est, summo opere. Grammatici, qui *opem* significare tantum auxilium, opes, divitias, censent; Sallustio respondeant, et pereant. *Palmer.*

4 *Enicato suspiritus*] Id est, ctebras istas atque identidem repetitas anhelii pectoris reciprocaiones (vitium asthmaticis peculiare) facito enices atque pervincas, animi invicti pervincacia ac firmitudine. *Douza.* Hic versus trajiciendus post eum qui vulgo est 15. hoc modo: *Nimis nihili tibi censem Simul emicat suspiritus: vix suffero anhelitum.* P. Scriver. *Vix suffero hercle anhelitum*] Idem quod mox dicit, 'Perii! animam nequeo vortere,' id est, recipere anhelitum: nempe ut sursum adscendat, emicetque quasi in pectus, ut loquitur alibi. *Douza.*

5 *Plenissime*] Bene, cumulate. Plenissime toto corporis impetu. *Boehorn.*

14 *Lien occupat præcordia*] Vide notas Casin. II. 6. 62.

15 *Nimis nihili tibicen siem*] His enim largo et expedito spiritu opus est. *Anima spiritus* est, quo calamus inflatur. Varro: 'Phrygio per ossa cornu liquida canit anima.' *Apul.* 'Nondum quidem tam inflexæ animæ sono, nec tam pluriformi modo, nec tam multiforati tibia.'

16 *Laciniam*] Vide notas Asin. III.

2. 41.

20 *Foribus facere assulas*] Vide notas Capt. IV. 2. 52.

23 *Ignavior*] Scil. quam domi nostræ; ubi nemo familiarium pulsanti neque respondent, neque fores aperiant. *Lambin.*

25 *Principium inimicis dato*] Mos deprecandi scæva et infelicia solemnibus veteribus. Terent. Heaut. 'istud inimicis nostris siet.'

26 *Placide: volo acquiescere*] Ita interpungas. Neque enim hoc dicit servulus, velle se placide quiescere: sed jubet herum placide singula exquirere: sibi enim cursu defatigato quiete opus esse. *Placide*, id est, lente, cum mora, paulatim: cui e regione responderet, 'propere.' *Mil.* 'Propere hoc, non placide decet.' *J. Guilielm.*

27 *Rupi ramices, jamdudum sputo sanguinem*] Scio quid alii hic dicant. Ego vero et omnes docti negant, sputum sanguinis scrotum sequi diruptum. Proinde *ramices* hoc loco explico venas pectoris latas; quas fortasse sic nominat, quod populari ac rustico vocabulo quæque venæ amplæ, ut *varices* nuncupatæ, etiam *ramices* vocarentur. *Mercurial.*

28 *Resinam ex melle*] Neque vero 'resinam ex melle Ægyptium devorare' (quod Charinus ludens Acanthioni suadet) ramicum est remedium: quas sola chirurgica operatione curari, magni medicinæ auctores docent. Nos nostrum agamus: et quidem 'resinam ex melle,' valet, resinam cum melle; *μετὰ μέλιτος*, ut loquitur Dioscorid. Sic Varr. R. R. lib. III. 'Pullis apponitur nasturtium ex aqua in vas.' Et Hom. Od. XIX. *σχήνες πυρὸν ἔδουσιν ἐξ ὕδατος: Anseres triticum ex aqua comedunt.* *Mercurial.*

42 *Palpo percutis*] Vide notas Amphitr. I. 3. 9.

55 *Quam vapulem*] Leg. *vapules.* Dixerat Charinus: 'Dissolve me:

nimis diu animi pendeo;’ metaphora a servis aut aliis, qui in quæstione funibus torquentur, ducta: cui servus in eadem metaphora persistens subjicit, Imo nondum tempus est dissolvere: multa enim a te pendente adhuc exquirere volo, antequam vapules, hoc est, si verba spectes, antequam huic cruciatui, quo pendens distineris, etiam virgas addam. Vult autem, Antequam malum, quod tibi dicturus sum, plene cognoscas. Qui mutarunt in *vapulem*, putarunt servo minus convenire, ut hero hæc dicat: eum tamen tota hac scena admodum verniliter ipsi insultet. Et herus mox ipsi ex joculario verum malum interminatur, *hercle vero vapulabis, &c.* Quod si omnino *vapulem* retinendum est, active oportet accipias, quod mox adolescens invertit, et passive usurpat. Posset etiam dici, servum per jocum alias Plauto usitatum, sermonis formam mutare, et quod de hero dicere inceperat, in sese flagitibus desinere. *Pistor. Quam vapulem*] Jocus est elegans *παρὰ πρῶτον κλαί.* Nihil enim tale expectabant spectatores; sed *qua scire vis, enuntia.* At ille, inquit, *quam vapulem*: quasi præsigniret malum nuntium de muliere visa ab sene, se expiaturum plagis ab adolescente hero acceptis, tanquam esset illius culpa, qui non satis custodisset. *Priusquam vapulem* est, priusquam audias ex me, ob quæ vapulem. Vide Obs. iv. 13. Gronov.

60 *Equidem credidi*] Me dignum esse, cui supplices. Alii: Me indignum videri tibi, cui supplices. Lamb.

71 *Oculis*] Jocus ex ambiguo. V. N. Mil. III. 4.

72 *Diirectus*] Vide notas Capteiv. III. 4. 103.

80 *Et componendis studuimus*] Male hodie sic legitur, pro *tumicibus*, id est, velis carbasinis: quæ Græcis *θάμνυες*. Lucil. ‘Indimus ei tomices ca-

nabinas.’ Dicebant etiam ‘*tumiculas*’ et ‘*tumiclas*’; ut, ‘*tumicla sparteæ*’ apud Apul. Etiam ‘*tumicem*’ pro vibice usurpabant. Gloss. ‘*Tumex, σπυδαῖ, αλμαράδης ῥίβρος.*’ Sed tunc Latinum est; a tumendo scilicet. Scaliger.

82 *Conspicatu’s, donec in navi super*] Id est, in superiore navis parte. Nam qui in navis superiore parte est, is et super et in navi est. Solebant autem præpositiones interdum geminare; ut ‘in circum’ pro, circumquaque; ‘in super,’ ‘in ante,’ ‘ad ex,’ ‘ad ultra,’ ‘ab ante,’ ‘in coram,’ ‘in palam,’ ‘ab usque,’ ‘ex usque,’ ‘in usque.’ Papinianus, ‘strictam rationem in super habere,’ hoc est, ejus, quod superabundabat, loco habere: et quia id quod abundat, negligere plerumque solemus, idcirco ‘in super habere,’ pro negligere positum est. Et hujusmodi geminatas præpositiones, separatas fuisse, non conjunctas, probari facile potest. Cic. ‘in ante diem,’ et ‘ex ante diem Non. Junii, ad ex Cal. Mart.’ Ter. Eunuch. ‘Ex Æthiopia est usque hæc.’ Ravard.

90 *Subigitare*] Vide notas extrema Capteiv. Per lasciviam nequiter atrectare.

101 *Responde, quæso. Ac. Quid*] Desperabundus adolescens, quasi supplex fit servo. Gruter.

111 *Electaret*] Incogitanter sane Lamb. subatituit *eluctaret*, verbum nihili, nec hic Latinum. *Electaret* sincerum et probum est; quod valet, rogando et appellando blandè eliceret, erogitaret. Idem, quod alibi dixit, ‘exterebrare, expalpare, in quæstione exsculpare.’ J. Gul.

ACTUS II.

SCENA I. 1 *Miris modis, &c.*] Sciendum autem, non Sabinos solum, ut habet vetus adagium, sed etiam poëtas, quod volunt, somnare: ita lepidum hoc somnium est et nimium

præsenti eventū. *J. Gul. V. N. Bacchid. iv. 3. 23.*

4 *Egi satis*] Inversum per *μερδδσιν*, pro *sategi*, *ἐνδ τοῦ sat agere*. Cato, 'Jam apud vallum nostri satis agebant.' *Donz.*

17 *Dotem ambaderit*] Ludit in verbo *ambadedere*. Sonus in eo est vocis *ambo*; cui opponit unum. Et ait mirari se, quomodo una capra dotem ambaderit. Hoc ita nisi accipias, nihil in iis verbis salis est: quanquam et illud simul ridicule miratur, quomodo capra unica totam domum arrodere circumquaque potuerit. *Acidal.*

21 *Atque oppido, hercle*] Hunc versum præpono alteri, *Ast non hercle*. Causas enim sollicitudinis duas ponit Demipho, suam benevolentiam in capellam, et quod eam abstrudere nusquam posset. *J. Gul.*

32 *Postquam hic id*] Ita *Mss. Cam.* non *illic*. Nam quid ad portum negotiū transigendum fuerit seni, excoGITARE nequeo. Putabam enim senem non alia de causa ad portum vidisse, quam ut de reditu filii quid cognosceret. *Schoppius.*

SCENA II. 10 *Lites judicandas*] Lites iudicio disceptandas, et peragendas. Notandum, reo tribui, quod proprium est iudicio. Pari ratione 'condemnari adversarium' dicitur is, qui litem vincit, ac iudicatum reum facit. *Siberus.*

11 *I, et hoc memento*] *Ei ἀρχαῖκός* in Plaut. et Terent. semper scribitur, quod not. ii. Jubet enim puerum abire, et, quæ imperarat, recte nunciare. *J. Guil.*

26 *Valeo*] Scil. ab animo: hoc est, bis plus sentio ac sapio quam olim, 'Jucundum cum ætas florida ver age-ret.' *Donza.*

33 *Amo*] Censet Emmanuel Alvarus senem intelligere ternas conjugationes; quarum paradigma sint *amo, doceo, lego*. Sed mihi dubium non est, quin ternæ literæ *A, M, et*

O, intelligantur. Nam pueritia Romana, cui lingua Latina erat vernacula, non conjugationibus discendis occupabatur; sed duntaxat legere scribereque discibat: cujusmodi verterum fuit *γραμματικὴ*. Illud etiam Emmanueli adversatur, quod ternas quidem literas uno die puer in ludo discat; ternas conjugationes tam brevi spatio discere non possit. *Vossius.*

49 *Hoc non voluntas*] Pro ad hoc. *Lamb.* Sed *J. Gul. et Acidal.* hoc, antiqua ratione scribendi aiunt esse *huc*. Libri tamen vett. aliter: neque male distinguunt, *ne objurga hoc*: quasi sit, propter hoc. *Taubm.*

51 *Ah! ne Dii siverint*] Proverbialis deprecatio fuit hæc veteribus. Græci, *μὴ γένοιτο*.

58 *Hoc nunc mihi visum est opus*] *Lege, hoc nunc mihi usu est opus.* *Scriverius.*

SCENA III. 4 *Proprium*] Id est, diuturnum, stabile. *V. N. Trin. v. 2.*

18 *Quemadmodum existimet me*] Forte, *levem admodum exist.* *Scriv. V. N. Curcul. i. 1.*

20 *Domo doct.*] *Domo doctus*, vel *domi didicisse* dicitur, qui ex se ipso quid expertus est, nec opus habuit, ut aliunde disceret. *Amph. ii. 1.* 'experior domo.' *Gruter.*

21 *Arare mavelim, &c.*] *Martialis ix. 22.* 'Artemidorus amat, Callidorus arat.'

26 *Musca est meus pater, nihil*] Non enim parasiti solum 'muscæ' dicti sunt olim, sed etiam homines curiosi, qui nihil non exquirunt et penetrant. Itaque Ægyptios Orus tradit cum 'impudentiam' signare vellent, muscam pinxisse, quod nimirum vix ab actu nihilominus continuo redeat. *Lipsius.*

29 *Spes in corde certa est*] Forte, *creta est*. *Scriver.*

33 *Recte, pater*] Quasi dicat: Non festino pater. 'Recte' enim usur-

pabant interdum veteres, cum negare vellent: negationis tamen particulam religione obstricti ponere nollent. Terent. Hecyr. 'Quid es tam tristis? P. Recte, mater.' Ad quem locum Donatus: 'Sic loquimur, cum sine injuria interrogantis aliquid reticemus.'

36 *Postea*] Id est, præterea. Douz.

37 *Mirantur tui, &c.*] Ita Mas. Palat. Sed J. Guil. distinguit: tui magis. CH. *Opinor. De. Id.* Scilicet, qui diu in mari vectus erat, magis terram mirabatur, quam solitus erat.

38 *Abcesseris*] Scil. ægritudo.

37 *Non edepol mala*] Id est, non deformis: ut Catull. Douz. Vide N. Milit. III. 4.

63 *Edes verrat*] *Χαλκὺν δάμα*, Enrip. Vide P. Vict. II. 1.

64 *Quæque habent*] Coquam significat, et quæ panem faciat; non, ut censet Palmerius, quæ avide vescatur miseris his quotidianis servilibus escis: in quam quidem sententiam legebat is, *Quæque aveat quotid.* Est ergo hæc circumlocutio coquam: et 'habere coctum cibum,' nihil aliud quam cibum coquere. Ita idem noster apud Varr. L. L. VI. 'Plautus Epeum fumificum, coquum: ab Epeo illo, qui dicitur ad Trojam fecisse equum Trojanum Argivi, et apte cibum curasse. Ideo ait; Epeum fumificum, qui legioni nostræ habet coctum cibum.' Jocosè coctum ait vocari a Plauto 'Epeum fumificum.' Talis autem formula loquendi et illa est Cic. de Rep. lib. III. 'infestum habere,' pro infestare, et similes alibi. J. Gul. Vide Observationes nostras in Scriptores Ecclesiasticos cap. 17. Gronov.

74 *Impleantur*] Qua ratione carbonēs impleant fores elogiis, questio est. Ego id fieri arbitror, cum face extincta inscribatur famosum aliquod ostio carmen. Jam enim diu est quod Lipsius docuit, amantes cum non recipere a puellis intra ædes, deficientes faculas sub auroram ad ostium abicere solitos. Sed hoc

fuerit patientiorum. Calidiores accensa etiam lumina ostio illidebant, et minitabantur exustionem domus: ut Persa IV. 4. Inter hos medii erant, quibus sufficiebat januas amicarum calcibus impetere, aut ferro incidere, aut conscribillare extineto titione. Atque ista eo libentius fiebant a petulanti juventute: quia mala, carbone; bona, creta solita erant notari. Persius Sat. V. 'Quæque sequenda forent, et quæ vitanda vicissim, Illa prius creta, mox hæc carbone notasti,' &c. Nihil tamen vetat, quin et carbone uterentur; ubi scilicet, januæ eo essent colore ut creta in his minus appareret: unde Martial. Ep. XII. 62. 'Qui carbone rudi, patrique creta Scribit carmina,' &c. Græterus.

84 *Dixit se redhibere*] Hoc semel sic usurpatum reperisse notat se Scipio Gentilis in Originibus, ut sit rursus habere. Sed jurisconsultis placuit 'redhibere' dici eum qui reddit; non qui recipit. 'Redhibere est facere ut rursus habeat venditor, quod habuerit, et quia reddendo id fiebat, idcirco *redhibitio* est appellata, *quasi redditio*,' inquit Ulpianus. Nec secus Plautus in Mostellaria III. 2. 'Si male emptor forent, nobis istas redhibere hand liceret.' Itaque et hic malim, *Dixit sibi redhiberi*, hoc est, pactus est sibi restitui. Gron.

87 *Efferri domo*] Malim, *afferri domo*, id est, quam ut in domum meam aliquid flagitii, occasione istius mulieris inferatur. Pistor.

88 *Me tibi illam posse opinor luculente vendere*] Tibi vendere hic idem est, quod tuo nomine, tuo cum lucro et commodo alteri vendere. Boxhorn.

90 *Qui illam mandavit mihi*] Malim legere, *qui ancillam mandavit mihi*. Boxhorn.

96 *Treis minas accudere*] Hæc gestu adjuvanda sunt. Demipho enim, dum hæc loquitur, se vertit, et simulat se observare nutus ejus senis, cui

ancillam empturum sese receperat. Responsi Charini, quod sequitur, 'Quo vortisti?' sententia ex gestu hoc dependet. *Boethorn.*

101 *Commodis*] *Lego, hic commodius poscit, pater*, id est, majori commodum nostro licetur, utpote qui majus pretium offerat. Et *poscere* hic pro liceri et auctionari omnino ponitur: ita Charinus, 'At illic pollicitus est prior,' hoc est, licitatus est. Sed et Alciatus in *Parerg.* 'Pollicitationem' vult esse illud primum pretium, quod ultro offert emptor, antequam præconem venalem proclamet: quod ab eo tempore fieri possit licitatio. *Nannius.* Nihil mutandum censeo. Neque tamen 'commodas minas' hic acceperim pro integris totis, iusti ponderis, non adulterinis; quomodo Nonius interpretatur; sed pro iusto ac sufficienti pretio. De eo enim hic agitur. *Boethorn.* *Commodis poscit*] Et ego nihil mutandum censeo. Neque tamen abjicienda Nonii interpretatio pro integris, totis, iusti ponderis: et 'minas commodas' accipiendæ sunt pro iusto et sufficienti pretio, ut volunt. Neque enim de eo agitur, quod addunt: nam paullo post idem quinquaginta minis poscit: et quod potissimum est, nusquam ita 'commodæ minæ,' 'commodum talentum,' et similia accipiuntur. Vide Scaligerum de *Re Nummaria* p. 24. *Gronov.*

112 *De. Sed ille illam*] Ita cogente sententia distinguendum. Rejicit pater objectionem filii. Nihil referre de mancipio: quoniam licet ipse non acceperit, accipere tamen illum senem: nec deterreri ab emptione, quod evictionis periculum non præstetur. *Acidal.*

121 *Illic quidam*] Ille quidam, qui mihi mandavit, ut sibi emerem. Ita *Lambinus.* Sed nurgæ meræ sunt. Quin hoc vult: Cnr nunc demum dicis, illum, cum quo tibi ancilla communis est, nolle eam vendere; cum

antea dixeris, tibi mandatum ab alio ut emereres? Si ille non vult vendere, quid fiet illo, qui tibi mandavit ut emereres? Nihil agis: non constas tibi. Ita mox de mandato eum captat senex: 'Melius est te quæ sunt mandatæ res,' &c. *Pistor.*

126 *Te fecisse sedulo*] Sic solebant dicere, qui a se culpam avertabant. *Cato de Re Rust.* l. 11. 'Si ei opus non apparet, dicit villicus sedulo se fecisse; servos non valuisse, tempestates malas fuisse,' &c. *Cicero ad Att.* x. 6. 'De Quincto filio, sit a me quidem sedulo: nostri reliqua.' Similiter villicus apud *Senecam Ep.* 12. 'Se omnia facere, in nulla re cessare curam suam, sed illas vetulas esse.' *Gronov.*

127 *Ad portum ne bitas*] *Eas.* V. N. *Epid.* 1. 2.

SCENA IV. 1 *Pentheum*] *Pentheum* Thebarnum regem, *Agave* mater sua, et matertera *Ino* et *Autonoë*, ceteræque mulieres *Bacchi* æstro percitæ discerpserunt, et quasi particulatim excarnificaverunt. De quo *Horat.* *Od.* 11. 19. et *Sat.* 11. 3. *Ovid.* *Metam.* 111. *Seneca* in *Theb.* *Eurip.* in *Bacchis*, alii.

14 *Te nunc consulo, responde*] Antiquæ et propriæ utrumque enim, tam consuli quam respondere *JCtorum* est. *Horat.* *Sat.* 11. 3. 'Ergo consulere, et mox respondere licebit?' Sunt relativa. *Donza.*

18 *Qui potius, quam voles*] Id est, qui vero aut qua causa potius eas, quam voles? Quasi dicat: An vero non justa causa est, quo 'Dædaleo ocyor Icaro' voles potius, quam eas? Idem de sequenti hemistichio dicendum: 'Qui, potius, quam anro expendas?' Scitum est *Sallustii*: 'Animo cupienti nihil satis festinatur.' *Donza.*

26 *Aliquid fiet*] Videtur vox desperatorum, quique insigne aliquod scelus facturi videntur potius, quam non exsequi quod destinarant. *Gruter.* Pu-

tem habitam mali omnis eam formulam, tanquam respiciat ad eam quæ habet, 'Si quid de me fuit.' Apul. 'aliquid de se tristius cogitare.' *Passerat.*

29 *Melius sanus*] Melius tibi consulueris si sanus sis. *Lamb.*

ACTUS III.

SCENA I. 20 *Subtemen*] Aliud *subtegmēn* est, aliud *subtemen*. Nam *subtegmēn*, sive (ut Augustinus in Grammatica legit) *subtegmēn*, est interior pannus, quo vestis suffulta est commoditatis aut ornatus ergo: *subtemen* vero pars est interior panni, velamentum, ἡ ἐνδὸν ἐπιτολὴ quæ stamini subest; ut *trama*, ἡ ἔξωθεν ἐπιτολὴ, superior pars, quæ trameat stamen: diciturque ut 'tela,' a texendo 'temen:' hinc, quod subtexitur, 'subtemen' dictum. Varonis itaque locus l. iv. de L. L. sic emendandus: 'Stamen a stando, quod eo stat omne in tela velamentum' (exterius puta corium, ut ita dicam, et interius panni, ἡ τε ἔξωθεν ἐπιτολὴ καὶ ἡ ἐνδοθεν): 'Subtemen, quod subit stamini: Trama, quod trameat. Phrygius, id genus vestimenti,' &c. *Fr. Junius.*

26 *Ovem tibi ancillam*] Dignitatem ei conciliat ab ætate; ponitque certum pro incerto, more poetarum: et bene Camerarius ad istud, 'generis Graii est,' notat; proprium fuisse pecus illo nomine: deque eo Plin. initio l. viii. c. 48. et Col. vii. 4. Eæ enim erant, quæ ob lanarum præstantiam domi fere alebantur, non foris. Jam, alicujus 'ancillam' dici 'ovem,' nihil vetat; cum eo nomine veniat Apuleio 'gallina,' Virgilio 'eerva,' aliis alia animalia. Interim alludi heic ad Demiphonem, non dubito. *Gruter.*

27 *Generis Graeci est*] Ad oves Tartarinas allusum, quæ tectæ et pelliæ pascebantur, ob lanæ vellerisque præstantiam. *Turneb.*

30 *Ne tu frustra sis*] Vide notas

Amphitr. II: 2. 200.

40 *Neuter stupri causa caput limaret*] 'Limare caput,' conjungere interpretatur Nonius; sed conjungere ex eo significat, quod qui amatores eum amica caput jungunt, tanquam terunt et limant sese mutuo fricando, dum osculantur. *Limare* Vetus Lex. 'sociare' explicat; *συνομιλεῖν*. *Turneb.* xv. 6.

SCENA II. 7 *Sanguis integer*] Aut copiam ejus significat, aut sincerum illum et purum. *Victor.* Varr. xxv. 21.

SCENA III. 6 *Ververex*] Homo ad Venerem inepte, ut aries castratus est. *Lamb.*

12 *Quodæ amas*] Pervorsens facit is, qui, quod amat, id osculetur, &c. *Lamb.*

13 *Jam plenus ætatis, animaque fœtida*] Nonius Ms. si non Had. Junii, at Jos. Merceri, præfert, *Jejunitatis plenus, anima fœtida*. P. Vict. iv. 2. Fœtorem quandam animæ, qui non vitio aliquo oris provenit, sed in omnibus fere est, qui nihil gustarunt, Græci significare volentes, *νηστείας ἔχειν*, quasi *jejunium olere*, dicebant. Cæcilins: 'Quæ mihi, ubi domum adveni, adscedit; extemplo saviū dat jejuna anima.' *Gruter.* *Jam plenus ætatis*] Mss. Pall. *Jam ætatis plenus anima fœtida*. Alter, *Janutatis plenus anima fœtida*. Tertius Academicæ nostræ, *Jam ætatis plenus anima fœtidia*. Unde satis colligas verum esse, quod legitur apud Nonium, *Jejunitatis plenus, anima fœtida*. Quod Gruterus probat, tum ob rotunditatem numerorum, tum quod versu sequenti senectutis iterum fiat mentio. Addo aliud argumentum: nempe quod mox ait Demipho: 'Quid si igitur, unum factum hoc si censes, coquam Aliquem arripiamus?' Nam in omnibus superioribus nullum est verbum, ex quo colligere possit Demipho, Lysimachum censere sive unum sive bonum hoc factum, ut sitarchia

navigium Veneris instruat; nisi illud nunc jejunitatis. Gronov.

14 *Senex hircosus*] Cujacius Obs. xi. 10. existimat 'hircosum' eum esse, cui os male oleat: idque hinc etiam probat. Sed docet Laur. Ramirez Hisp. duo vitia diversa notari in hoc sene: quod illi anima fœtida sit, et quod graviter oleant axillæ: quem vide comment. ad Martial. Epigr. l. iiii.

17 *Factum hoc si censes*] Nihil mutandum in hoc versu censeo. Nam 'factum hoc si censes' positum videtur, pro si faciendum hoc censes. Si scriptum esset *factum hoc si bonum censes*, nemo negaret Latine dictum. Simpliciter dictum æque rectum est, *factum hoc si censes*, vel etiam potius, *facto hoc si censes*, id est, hoc censes esse facto, id est, faciendum. Sic 'accepto facere,' 'accepto ferre,' quod etiam dicitur acceptum facere, et acceptum ferre. Reliquæ conjecturæ doctorum non placent. *Salmas.*

22 *Pulchre ut simus*] Vide notas Menæch. iii. 2. 20.

SCENA IV. 6 *Si opprimit pater*] Si occupat id facere, quod dixit. Vel sic: Si pater me opprimit alienando Pasicompaam, perii. *Lamb.*

12 *Quæ spectatrix, &c.*] Fortuna ab antiquis censebatur spectatrix atque hera hominum. Inde illud Ennii apud Cic. Off. l. i. 'Vosne velit an me regnare hera?' Atque hanc 'heram,' quam et *ἑρῶνας* Græci vocant, tradit Pausan. in Arcadicis, apud eas gentes maximo honori fuisse. Ptolemæus autem fortunæ patrem 'heram' appellavit; Catullus Deos omnes, 'heros,' Carm. LXIV. 'Hostia cœlestes pacificasset heros.' Ibidem: 'Quem temere invitis suscipiatur heris.' *Turneb.* *Eodem es hominibus*] Forte, omnibus. *Scriven.*

15 *Pectus ardet*] Verba sunt inconstantis et pæne amentis expectatione adolescentis. Itaque cum videret tristem advenire Eutychum,

'pectus ardet' ait: hoc est, discrucior animi maximo angore. Nam in summo dolore hanc formulam usitam docet Cicero, his poetæ verbis, 'Nunc demum mi animus ardet:' quibus e contrario respondere censeat illa gestientis lætitia, 'Tanta lætitia auctus sum, ut mihi non constem.' *J. Gul.*

20 *Impetrabitur*] V. N. extrema Mostellar.

23 *Cum rem agas*] Nihil mutandum. Hoc vult: Odiosa est oratio multa verba profundere, ubi ad rem veniendum est. Sequentia, 'Quicquid est, ad capita rerum perveni,' hanc mentem esse, satis ostendunt. *Bozhorn.*

24 *Ad capita rerum perveni*] Dic summatim. *Lamb.*

30 *Loquere porro aliam malam rem*] Aulul. iii. 5. 'Et illæ malam rem metuent, quam metunt magis.' Mostell. iii. 2. 'Res parata est mala in vesperum huius senii.' Menæch. iii. 2. 'An tibi malam rem vis pro maledictis dari postea?' Abeat igitur in malam rem correctio, *Loquere porro: abeam in malam rem.* Nam et alibi 'mala res' dicitur, non tantum in formula, 'abi in malam rem.' *Gron.*

31 *Jam addicta atque abducta erat*] Non tantum damnati in iudicio, sed etiam venales addicuntur primum in emptione; deinde abducuntur. V. N. Pæn. iii. 3.

32 *Montes tu quidem mali*] Videtur allusum ad genus tormenti; cum ferventi pice instillata corpora hominum urebantur. Lucret. 'Verbera, carnifices, robur, pix, lamina, tedæ.' Vid. Plant. Capteiv. iii. 4. Vel allusum est ad tedas ardentes: de quo cruciatu Eusebii, ut notat Dalech. ad Plin. xiv. 20. V. N. Mostellar. ii. 1. et Brod. Miscell. ii. 10.

43 *Quin tibi in manu est*] Quia licet tibi credere, quod libet. *Taubm.*

47 *Lapidi mando maz.*] Id est, homini stolidissimo. *Taubm.*

55 *Pansam*] Plinius xi. 45. *Pansam* ait qui πλατύπους et latipes est. Glossæ Papie: '*Pansum*, apertum, patefactum, extensum,' a pando. *Bezhorn*.

56 *Thesaurum nescio quem mali*] Nonius: 'Thesaurus etiam pessimæ rei copia dici posset.' Sic Euripides Ione, θησαυρον κακῶν dixit. *Taubm*.

61 *Eretriam*] Eretria Thessaliæ urbs. V. N. Persa ii. 3. *Chalcidem*] Chalcis, urbs Eubœæ insulæ præcipua.

62 *Sicyonem*] Sicyon, Sicyoniæ regionis in Peloponneso urbs. *Gnidum*] Cuidus, sive Gnidus, Asiæ oppidum in Doride regione est. Est et insula Rhodi. *Zacynthum*] Insula maris Ionii.

78 *Præconum jubere, &c.*] Stat sententia, quotquot sunt præcones, *συνοδικῶς* et in unum cogi. Ad conquirendas autem res amissas etiam præconibus olim utebantur. Pretium autem indicii Græcis *ἐσπερπον* dicitur; imo indicium ipsum pro præmio quod indicibus datur, Petronius dixit: sicuti Cic. ad Att. 'nuntium' et 'evangelium' dixit præmium nuntii et evangelii. *Brisson*.

ACTUS IV.

SCENA I. 2 *Feci ego ingenium meum*] Morem gessi ingenio meo. *Lambin*.

6 *Tantum oneris*] V. N. Menæchm. v. 2.

11 *Da sane*] Id est, in aram impone.

12 *Apollo*] Προσαρτήριος Apollo, vel ἀραιοῖς significatur; cuius statnam consecratam ante ædes ponebant. *Turnebus*. V. tamen N. Bacch. ii. 1. 3.

24 *Tuam Alcumenam pellicem*] Ut Alcumena Amphitruonis uxor, cum qua rem habuit Iuppiter, Junonis fuit pellex; sic hæc Pasicompsa pellex est Dorippæ. Arnobius lib. iv. 'An uxore contentus haud una, con-

cabinis pellicibus atque amicalis delectatur?' Sed 'pellex' apud antiquos significavit concubinam, quam Græci παλλακήν vocant, ut Jcti annotarunt, D. De Verbor. Signif. l. 144. et sic Justinus dixit 'Cyri pellicem'; Curtius, 'regis pellicem,' de Alexandro. *Poppm*.

SCENA II. 5 *Hortator*] Κελευστής. V. N. Asin. iii. 1.

SCENA III. 14 *Jubet salvere suam uxorem suam*] Hunc dicendi modum temere nimis 'inuitatum' appellarunt: quum etiam 'Plautus qui Romanæ linguae lex quædam fuit,' etiam 'Terentius, qui veteris novique Latii lima quædam habitus est,' ita et scripserint, et scripta totius urbis judicio approbarint. Cicero pro Sylla: 'Sylla, si sibi suus pudor et dignitas non prodesset, nullum auxilium requisivit.' *Scalig*.

15 *Urbani sunt rustici*] Dependent hæc a gestu. Lysimachus uxorem suam comiter salutaverat: 'Jubet salvere suam vir uxorem suam.' Dorippa uxor irata, ac iccirco muta et immota, ut stipes, comiter salutata marito salutem non reddiderat. Ergo maritus addit, 'Urbani sunt rustici.' Qui urbe relicta rus sæpe eunt, ex urbanis sunt rustici, rusticos mores pro urbanis induunt. Hæc vera est hujus loci sententia. *Bezhorn*.

20 *Quia illa mulier*] Docti certatim *Cuja illa* vel *Quoja illa*. Et merito. Sed non docti esse addere *cujas* pro *cujas*. Nunquam enim dixerunt *cujus* pro *cujas*: sed *cuja* est cuius hominis vel viri; *cujas*, unde oriunda, cuius patriæ. *Gronov*.

21 *Do. Resciscam tamen*] Non putem aliquid hic mutandum, ant transponendas personas esse. Lysimachus rogando roganti responderat, quasi nesciret, *cuja* esset ea mulier, quæ erat intus: Respondet Dorippa, Se nihilominus id cognituram; id velle scire; a sciente marito se tentari.

Neque obstat quod fœmina per Herculeum juret, contra morem. Est enim sermo perturbatæ, a qua receptæ loquendi leges non observantur. *Boxhorn.*

32 *Jam non dicerem*] Recte hic se habet vulgata lectio. Turbata hominis est oratio ac nescientis quid velit dicere. Cum toties diceret illa, et urgeret uxor, ut nomen mulieris vellet dicere, cum in manifesto teneretur crimine, aliena dicit, et quæ nullum plane significatum habeant. Cum enim videatur velle hoc dicere, si nihil usus esset, se nomen illius posse edere. Ita enim sæpe nobis usu venit, ut aliud agentibus succurrant, quæ in memoriam non veniunt sedulo ea quærentibus. Cum igitur hoc vellet dicere, si nihil usus esset, jam dicerem, pro eo præter expectatum dixit, 'Jam non dicerem.' Quia sane non erat mens ejus nec voluntas, ut nomen ejus mulieris uxori suæ indicaret. Talia multa *ἀνύμωπα* reperiuntur in comicis, et in Plauto præcipue. *Salmas.*

35 *In consilium istam advocasti tibi*] Facete scriptum ex consuetudine antiqua. Nam qui judex olim captus vel datus erat, is sibi, qui in consilio essent, amicos advocabat, ut verius et melius de re cognosceret et judicaret: (Vide Cic. Verr. iv.) iique subselliis iisdem considebant, ut et in tribunali, qui a magistratibus vocabantur. Cic. de Orat. l. i. Est autem hic sermo irrisoriae amaræ plenus. *Turneb.*

36 *Sic sequestro mihi data est*] Sequester dicitur, apud quem plures rem, de qua controversia est, deponunt. Græcis *ὁ μέστος* et *μεσέγγυος*, id est, *interventor*. Vocabulum a 'sequando' factum est: quod ejus, qui electus sit, utraque pars fidem sequatur. Sed quod apud 'sequestrum' depositum erat, 'sequestro positum' per adverbium dicebant. Hinc etiam liquet, homines quoque

apud sequestres deponi potuisse; sed et iudicibus olim datos fuisse. Quæ autem res mobilis apud sequestrem non posita fuerit, eam in ade sive fano custoditam esse. *Ravard.* Sed errat Gell. xx. 11. quod 'sequestro' adverbium facit, est enim dativus a 'sequester.' Cato de Ptolemæo contra Thettimum: 'Per Deos immortales, uolite vos sequestro ponere.' Vide Vales. ad Ammian. Marcell. p. 37. *Gronov.*

37 *Numero purgatus*] *Numero purgatus* rectum est. Qui nimis cito se purgare conantur, eo ipso se videntur accensare. *Numero* id significare, neminem qui Plantum modo legerit, potest latere. *Salmas.*

SCENA IV. 4 *Nam qui amat*] Vere et scite nimis amantium sententias exprimit hæc sententia. Et rara dicendi Venus est, 'habere pro cibo;' qua usus est et alibi: 'Qui pro cibo habeas te verberari.' *Douza.*

6 *Onustos*] Saturos, probe saturatos.

15 *Filium mulieris*] Pro forma mulieris hoc loco dixit Plantus; nam *filium* idem omnino est quod 'lineamentum,' Græcis *χαρακτήρ, περιγραφή* εἰδούς. Lucret. lib. ii. 'Debent nimirum non omnibus omnia prorsus Esse pari filo, similique affecta figura.' Inde 'filio pares,' vel 'filopares' quæ pari filo, similique figura sunt affectæ. *Salmas.* *Virum hercle avet*] *Verum hercle amet* habent libri. Pro quo recte a Gulielmo repositum, *virum hercle avet. Amet* scriptum fuit pro *abet*, ut istæ duæ litteræ invicem sæpe permutantur. Nam et *Mascanda* et *Bascanda*, pro eodem in Gloss. veteribus reperitur. *Abet* autem pro *amet*. Scitum, inquit, filium mulieris, et quæ virum quærere videtur et avere. 'Quæ rubet ac pallet, quæ tot auspicia ducit Pectore, quid credas hanc sibi velle? virum.' De juvenibus etiam nimis comptis, et in muliebrem modum or-

natis, dicebant, *hæc virum quarunt*. De scita muliere ac formosa tanto magis id dixeris. *Salmas.* Sed quum *avet* atque *amat* idem hic significant, hoc potius retinendum, quia proximè accedat ad libros, quam illud reponendum videri decernunt. Quasi illud non accedat, quum codex alter *amet*, alter *anet* habeat. Præterea Gulielmus et Salmasius sciebant, 'avere virum' et 'amare virum' nec hic nec alibi idem significare. Nam quæ dicitur 'amare virum,' certum aliquem habet propositum, in quo amor ejus fixus sit: at 'avere virum,' est, quærere, venari, captare incertum. *Gronovius.*

28 *Ni metuis tu istanc*] Ita vet. edd. et Mss. Cam. *Ni metuis tu istanc?* id est, ne metuis, pro 'metuisne?' *Mærs.*

29 *Vin' me experiri*] Emendatur argute a Palmer. *expediri*, sed non vere. 'Experimur mercenarios,' cum eorum opera utimur. Supra, hac fabula, 'opera licet Experiri:' et hoc rogat cocus, velitne operam suam experiri in percoquendo prandio Lysimachus: cum abnueret ille: At tu, inquit, mercedem cedo, quæ conducto debetur. *J. Gul.*

34 *Id non est culpa mea*] Sic ambo Mss. et noster Lugdunensis. Recentiores *id* deleverant. Sed scribendum, *at non est culpa mea*. Sic Captiv. III. 5. 26. Vide ad Livium XXIV. 37. *Gronov.*

38 *Dum illi ponunt*] Discipuli obsonium.

46 *Scorta obductarier*] In conspectum duci. Lucanus: 'tenebræ obduxere oculos.' Cic. 'Cicatricem reip. jam obductam refricare.'

56 *Concivit*] Concitavit mihi hostes.

62 *Eadem*] Scil. opera, vivemus lautius. *Tandem.*

SCENA V. 7 *Alumnus*] *Alumnus* in Lat. lingua *ἀλὺν τοῦ τροποῦ* pariter et *τροπίων* sumi, hoc est, active et

passive, tam pro eo qui astit, quam qui alitur; contra Vallam et subsequas ejas, clarias. auctoribus Nonio, Capro, Isidoro, et exemplis docuit Jac. Crnq. ad Horat. Od. III. 18.

9 *Sua quidem salute*] Cato: 'Si quid bona salute usus venerit, benigne defendent.' 'Bona salute,' putem verbum esse, quo bonam valetudinem et salutem ominabantur, contrariaque deprecabantur. Ita ergo fuerit 'bona salute,' tanquam 'salute propitia.' *Turneb.*

13 *Istarum esse operarum*] Id est, ejusmodi operas edere. Sic etiam Liv. III. 36. 'Pater indignitate rerum cesserat in agros, snarumque rerum erat, amissa publica.' *Gronov.*

SCENA VI. 6 *Exigitur matrimonio*] Facile inducor, antiquitas repadiaturos conjuges adjecisse causam: ideoque assentior Ful. Ursino retinenti Phil. II. Cic. 'Mimam snas res sibi habere jossit: ex XII. Tabulis causam addidit, exegit.' Et huc respicit hic Syra: item ipsius 'repudii' etymon, quod allegat Festus: 'Repudium, Verres ait dictum, quod fit ob rem pudendam.' Si sic, eam ipsam remennuciassse, fit simile vero. *Gruter.*

ACTUS V.

SCENA I. 1 *Limen superum inferumque salve*] Limina coli et salutari solita ad instar numinum, vel ostendat solus Deus, Limentinus dictus. Tertullianus Barnum quendam et Forculum, et Limentinum Deos conjungit in Scorpiace. Idem lib. de Corona, Limentinum a limine dictum docet. *Buxhorn.*

12 *Non est cupida civitas*] Forte melius legatur, *non est cupita civitas*. Retineo tamen *cupida*. Nam voces hujusmodi utramque significationem ἀρχαῖος admittunt. Sic 'gnarus,' et qui novit, et qui notus est: 'timidus,' qui timet, et qui timetur: 'formidolosus,' qui metuit, et qui metueadus

est: 'suspiciosus,' pro suspecto et pro inspiciente. Ita et 'infestus' tam passiva quam activa notione ponitur. 'Nescius' apud Plantum tam de illo qui ignorat, quam qui ignoratur. In Rudente: 'Quem in locis nesciis, nescia spe sumus.' Apud Sallustium, 'cupidine ignara visendi,' id est, ignota. Talia *ἑστὰ κέλευθ* reperiuntur apud veteres. *Salm.* Ms. quoque Acad. *cupita*. Gronov.

SCENA II. 1 *Spectatrix, &c.*] Vide notas supra act. III. sc. 4. vs. 12.

3 *Ecquis nam Deus*] Quisnam Deus est qui ita lætus sit, ita gaudet, ut ego gaudeo? Pro fuit, Palatini codices habent *fet*. Unde *siet* hic legi malim. *Boothorn.*

10 *Abjicio superbiam*] Hoc eo dicit, quod est sine comite, servo, equo, et ceteris ad iter necessariis. *Lamb.*

19 *Nec calor*] Notabam calor hic positum ventro genere, pro 'calus:' ut 'ador' et 'adus'; 'decor' et 'decus:' nec dubitabam quin ad hanc faciem corrigendus apud Nonium locus in 'Calor:' inepte enim ibidem legitur *calorem*; cum adducat exempla, quæ utrumque recipiant genus. Sed et Junius Philargyrus ad l. II. Georg. Virgil. vs. 349. ita citat hunc versum: 'Neque frigens, neque calor metuo, neque ventum, neque grandinem.' 'Calor' inquit, pro 'calorem:' aliter hypermetrus versus erit. *Gruter.*

21 *Non concedam*] 'Concedere' est quiescendi causa aut consistendi, in locum quempiam secedere. Rud. 'Panisper remitte restem, dum concedo et consulo.' *Taubm.*

24 *Invoco vos lares viales*] 'Lares Viales' Dii sunt qui viæ præsent, ut sint *θεοὶ ἐνδοιοί*: quos invocare solent, qui peregre proficiuntur, et ad viam se accingunt: quo etiam cognomento colebatur Mercurius. *Turneb.* Deos peculiare 'semitales,' hoc loco, 'Lares Viales' vocat Plantus. Est et 'Bivia' Dea Arnobio. Nam in am-

Dolph. et Var. Clas.

bivilis et trivilis ollum carri et clava conducebantur, hinc igitur 'Semitales Dii.' Sed et 'Dii Vil' erant. *Scal.* Sed vide mihi not. Bacc. II. 1. 3.

34 *Vorsoriam*] 'Versoria' est quo velum vertitur; quo nomine 'pedem' vocabant. Nam 'pedem tenere' in navi dicebatur, qui præerat tendendis, proferendis, vertendisque velis. Servius: 'Per sortem divisi ad officia remigandi, quis præreta esset, quis pedem teneret:' id est, quis versoriam teneret. Inde 'facere pedem,' pro navigare: inde et proverbium Græcum, *ὀρεράει μετὲς, τὸν πόδα διέκεις*. *Salm.* 'Versoria' proprie dicitur funis ille nauticus, quo ad captandum a latere ventum in obliqua velificatione vertitur velum. Intelligitur autem vocabulum 'rudentem,' quod sinem nauticum significat, et feminini generis esse patet ex Ruden. IV. 3. 1. vide etiam not. Rud. IV. 3. 19. Gronov.

35 *Hic Favonius serenat*] Giffan. ad illud Lucret. lib. I. 'Fluctifrago suspensæ in littore vestes Urescunt: eadem dispanis in sole serescunt.' Notat *serescere*, id est, siccare, ut recte Nonius: nam 'serenus' veteribus etiam sonat 'siccus.' Hinc Georg. I. 'Unde serenas Ventus agat nubes,' quas alibi vocat 'arida nubila,' id est, sicca. *Taubm.*

40 *Religionem illic objicit*] Rejicit a se religionem, qui omnem ad alium transfert. Sicut contra, *Officere religionem, ἐνδοιδεῖν*: nimirum ex observatione omnis *δευδαμνοῖαν* incutere: ut hoc loco Plantus. Sic Horatius religionem objicit Galatæ profectione, ab omine; scilicet ab exemplo Europæ. Suetonius dixit, 'Afferre cui religionem.' *Scaliger.*

56 *Nullus vivit*] *Vivit*, pro 'est.' Trin. II. 2. 'lepidus vivis.' *Taubm.*

61 *Pulchre edificatas*] Videas ab amatore esse scitam hanc ædium, in qua amica erat, commendationem:

Plaut.

6 O

nam quid his obsecro urbanis? Al-lusum enim ad illam venditionis for-mulam; cæjus Officiorum l. iii. ita commemorat Cic. 'Quod si qui pro-scribunt villam bonam beneque ædi-ficatum; non existimantur fefellisse, etiamsi illa nec bona est, nec ædifi-cata ratione.' Cato: 'Patremfami-liæ villam rusticam bene ædificatam habere expedit:' unde in proclivi posthac fuerit intelligere, quid sit, quod 'ædes pulchre ædificatas' præ-dicet Charinus, id est, 'cum ratione,' ut quidem explicat Cicero. *Donza.*

62 *De audito*] Vide N. Bacc. iii. 8.

67 *Deos orato, &c.*] Brix. ed. legit *orabo*: quod præfero; atque in hoc jocus elegantior fuerit, et irrisio aper-tior. Nam cum optare jussisset Cha-rinus, ipsius erat optatum præstare. Is autem in miseria etiam sua face-tus, non se præstiturum quod sodalis exspectabat, sed, quod non expec-tabat oraturum Deos ait: qui præ-stent. *Acidal.*

69 *Sed quia ornatum, &c.*] Sed cur non rejicio chlamydem viatoriam et cetera ad iter instructa? *Taubm.*

84 *Zonam sustuli*] Verba sibi dari putat ab Eutycho Charinus: itaque dicit se zonam sumissæ, quasi iter in-ceptum perfecturus. Condebant an-tem viatores in zona pecuniam, ut et milites. *Lamb.* Veteres usi sunt ver-bo *ζῶσθαι*, pro eo quod erat, *induere*, præsertim arma: quoniam *ζώνη* in-primis militi debeatur: sicut de bal-theo dicere videtur Justinianus. Inde 'Minerva Zostria,' et 'Juno Cinxia;' alio tamen fini. Itaque l. x. *Iliad.* non potuit Homerus tacere Nestoris baltheum: sed eum magnæ ipsi curæ esse scripsit. Inde Plauti jocus hoc loco, 'Zonam sustuli.' *Scalig.*

85 *Machæra est in manu*] Græci enim, ut et Romani, non gerebant gladium in urbe. *Lamb.*

86 *Tollo ampullam*] Mos erat pedes oleo ungere, antequam calceos indu-

erent: itaque peregre abeuntes am-pullam secum portabant, quæ oleum in eum usum suppeditaret. Poste-rius ex hoc Plauti loco apparet, prius ex Hesychio: cujus ea verba, *ἡλαί-φορτο τοὺς πόδας οἱ ἀρχαῖοι, πρὶν τὸ ἐποδηῆσθαι*. Hinc *Λιπαροὶ πόδες* apud ποῆτας. *Meurs.*

92 *Exsilium parat*] Hinc tandem blanditur aliquid Grætero, quod re-cipit ex quadam veteri ed. *Paras, exsilium imperat.* Sed deludentur ambo, et scripta lectio multo ele-gantior. Est in eo, quod si effece-rit; ego exsul ero. Sic *Liviolib. viii.* Quintus Fabius Rullianus pater ad L. Papirium Cursorem: 'nec ætas mea, cui tu orbitatem paras.' En-nius Telamone, apud Festum in Obsidionem: 'Scibas natum ingenuum Ajacem, cui tu obsidionem paras.' *Gronov.*

99 *Video ibi hospitem Zacyntho*] 'Hospes Zacyntho,' hospes est Za-cynthus, vel a Zacyntho: *Ζακυνθός, Λεσβός, &c.* Sic Terent. 'uxor Lemuo,' 'annus Corintho,' 'vinum Chio.' *Turneb.*

102 *Zacyntho ficos fieri non malas*] Quam sententiam habet? Opinor dici, ut fici, quæ acerbæ immatæ-ræque insuavitatem habent; percoc-tæ tandem ad suavitatem et dulce-dinem mitescent: sic ejus juventu-tem acerbam esse etiamnum et in-domitam, quæ ætate emansuescet et domabitur. Sic enim obliqua figura sermonis adolescens perstringitur. Imo simpliciter hoc vult: Hospitem nihil ad me respondisse: sed quæ-renti poma, obtrusisse pira. *Turneb.*

104 *Calchas iste*] Id est, vetus va-tes.

110 *Medicari amicus*] Si non sanus sum; cur tu, qui te amicum profite-ris, mihi non mederi properas? *Pro-peras* autem pronuntiandum *κατὰ συγ-κρησιν*, 'propras.' *Camer.*

111 *Clementer quæso, calces deteris*] Mira decori observatio est; ubi Cha-

rinus, cui, ut amatori, res omnes pro spisso videbantur procedere, ad amicam in ædes festine nimis introire gestiens, sodali illi suo, pone subsequendo, calces fingitur deterere. *Donza.*

SCENA III. 3 *Uxor tota in fermento jacet*] *In fermento jacere, ἐν τῇ ζύμῃ κείσθαι*, dicebantur, qui animo essent ægro, quique iracundia tingerent. Nota tralatio. Fermentum enim et acorem habet et tumorem. *Lambin.* *Fermentum* hic pro ira ponitur, ut esse in fermento sit θυμοῦσθαι, φλεγμάλειν ὡς χολῆς. Juvenal. 'istud Fermentum tibi habe;' id est, indignandi causas. Etiam Hebræi 'fermentare' pro ira turgere et *βυζῆσθαι* accipiunt. Quin et de aliis affectibus dicitur: ut Prudent. 'Cum fermentati turgescant mores.' *Casaub.*

4 *Expurgationem habeo*] Id est, apud tuam uxorem te purgabo.

SCENA IV. 1 *Ad patrem ibo*] Hæc Eutychus ad Charinum in ædibus Lysimachi restitantiem. *Lamb.*

9 *Suapte culpa*] Unica tantum littera mutata ex veteri scriptura lego, *Suapte culpam generi capiunt, genus ingenuum improbant.* Qui sunt, inquit, bono genere nati, si sint ingenio improbo, suapte generi culpam capiunt, hoc est, eorum culpa in genus proprium redundat, et genus ingenuum improbant. Vitium ab illorum ingenio malo adfricatur generi bono, et culpam capiunt non tantum in se, sed etiam in ipsum genus quod dedecorant. *Salmas.* *Suapte culpa*] Accipio partem a *Salmasio*, partem a *Lipio*, *Suapte culpam generi capiunt, genus ingenio improbant:* nam et generis et ingenii mentionem tam posteriore quam priore versu facere debuit. *Gronov.*

24 *Aliud factum convenit*] Quia *convenit* idem valet, quod decet, eandem illi constructionem attribuit. *Lamb.*

28 *Vobis hercle habete cum porcis, cum fuscina*] *Porcis* scriptum est pro

portis, ut c et f in libris veteribus sæpe permutantur invicem. *Portis* autem pro *sportis*, ut 'Casteria' apud eundem Plantum pro 'Schasteria.' Proverbium est. Habete hoc vobis cum sportis, cum fuscina. Sportæ et fuscinæ ex vimine texebantur, et continendis obaoniis et variis rebus serviebant. Nam a sporta, 'sportula' dicta ὑποκοριστικῶς. Fuscinæ etiam tunc parabantur ex vimine ad fuscus et alia huiusmodi continenda. *Hebeatis*, inquit, rem ipsam cum iis vasis quibus continetur. 'Cum sportis,' 'cum fuscina,' proverbialiter hæc usurpantur. Aliquando legebam, cum *porcis*, cum *fuscina*. Πορκὶς est rete piscatorium, quod Latine ita dixerit Plautus. Fuscina etiam instrumentum piscatorium, tridens, ad figendos pisces. Habete igitur prædam ipsam, et quidquid piscatum, cum porcis et cum fuscina ipsa. Si nihil mutandum sit, ego huic sententiæ nunc magis adhæresco. Cum hoc sensu, etiam *fuscina* retineri plane potest. Vas enim est vimineum in quo et pisces capti reponuntur. *Porci* sive πορκὶς, sunt retia, sive nassæ potius, *Καπρόλ*. Unde proverbium εἴδονται πορκὶς ἀλφει, de fortunatis quibus dormientibus nassa impletur. Habete, inquit, vobis totam capturam piscium, cum ipsis nassis ac fuscina. Nisi quis dicat revera mulierem illam sportas et fuscinam secum attulisse, cum domum senis intravit. *Salmas.*

37 *Lx. Ora ut ignoscat delictis tuis*] Ipsamne Demiphonem Lysimachus orare jubet? At quem? filium suumne an ipsius? Equidem non aderat Charinus, qui orandus esset: et oratorem vero sibi parat ille Eutychum, non ipsum orat. Nam hic quid oratur? Ignoscere Charini erat, in quem deliquerat pater. Non convenit igitur vulgata lectio: quam in sensum aptissimum refinges. *levi* mutatione, si pro *tuis* scripseris *hujus*. Inequitat æquali suo Lysimachus, et filium orat,

orare atque intercedere apud filium illius pro illo velit. Salsissime rem indignam perstringens, cum, quo modo, quibus delictis, quam veniam filii rogare solent a patribus, eodem eisdem eandem patri e filio nunc rogari cupit. *Acidal.*

38 *Superbe invohere*] Mihi inequitas.

51 *Suam quisque homo rem mentit*] Notat hominum mores, qui in alieno negotio dormitant, in suo quisque vigilat. *Taubm.*

59 *Cum eo nos hic lege agemus*] Id est, pœnas legibus indictas infligemus, et legem in eum consequemur. In eo significato capitur apud Tacit. Hb. xii. Est igitur, 'lege agere,' quod Cic. alibi dicit, 'facere iudicatum,' id est, exsequi implereque latam sententiam. *Polletus.* Sic Liv. xxvi. 15. 'Fulvini præconi imperavit, ne lictorem lege agere iuberet.' cap. 16. 'Jussu Procos. præconem pronuntiassse: Lictor, viro forti adde virgas, et in eum primum lege age.' Val. Max. iii. 8. 'Literas in sinistra manu, sicut erant traditæ, retinuit, ac jussu lictore jure agere, tum demum aperuit.' *Gronov.* V. et N. Anl. iii. 8. 10. *Inscitum arbitramur*]

'Scitum' in re Venera usurpatum antiquitas, docuerunt alii, tum Plautus Trucul. sc. ult. 'Quanquam hic horridus, quanquam hic squalidus': At scitus bellum init.' (V. N. ibid.) Isti contrarium 'Inscitus' hoc loco Plauti. Sic enim hunc versum a nemine hactenus, quod sciam, intellectum interpretor: nec hunc solum, sed et alium Terent. Hec. v. 1. 'Nam si facis facturave es, bonas quod par est facere: Inscitum offerre injuriam tibi immerenti, iniquum est.' Vult senex: iniquum esse, si homo, qui ex rebus amœnia et voluptariis exarnit, injuriam inferat meretrici: cum hoc sit potius calidæ juventutis. *Gruter.*

60 *Et per nos quidem*] Multo concinnius et non sine joco legeretur hic versus post illam, 'Si quis prohib.' &c. Hæc enim, 'Et per nos quidem,' &c. quasi sanctio est, quæ pœna in eum statuitur, qui id, quod de sumptu adolescentibus subministrando dicitur, violaverit, aut potius servaverit, nempe Egentas. *Pistoris.*

62 *Quod bono fiat modo*] Modo nil fiat contra leges et supra modum. V. N. Mil. iii. 1. *Lambin.*

PSEUDOLUS.

PROLOG. 13 *Ventre raso*] Est jocus inexpectatus; alludens ad rasum caput, cui capilli deerant; ut hic ventri cni cibus. *Taubm.*

20 *Ubi lepos, joci, &c.*] Hic ordo et sententia, siue lepore omni est et Gratiis: legendum, *Qui queris alia, is malum, &c.* sensu et aperto et elegant. Quid enim probabilius, quam eum hominem malum, et mœrorem sibi querere, qui alia comectatur, quam leporem, jocos, lusum, vinum,

et cetera, quæ hic commemorantur. *Donza.*

24 *Exporgi melius est lumbos*] Vanum hic Lamb. commentum, versusque unus aut etiam alter deesse videtur: ut sensus fuerit: Abjicite jam malas curas, ut otiosi nobis operam hodie detis. Si qui autem negotiosi sunt, eos exurgere atque abire melius est: nam longa fabula in scenam agenda venit. *Acidal.* Sane Prologus hic in Mss. Pall. præter ultimos ver-

sus duos, desideratur: quem tamen antiquum Camer. censet.

ACTUS I.

SCENA I. 4 *Mei te rogandi*] Ni A. Gellius palam testaretur sic se legisse, ex ratione manifesta scriberem, *Mco te rogandi et tuo*. Nam quæ afferunt ad probandum hoc genus orationis, quid habent simile? 'Tuum Samii Lucumonis acumen' male legitur apud Ausonium, et scribendum est, 'Anticipesque tuo Samii Lucumonis acumen,' ut monuit Douza lib. II. Plautin. c. 22. Tamen si debebat esse Plauto simile, 'acumen tui, Samii Lucumonis,' erat habendum. Eodem modo, inquit, dicitur 'Nos- ter utriusque labor.' Credo, ut, 'mens et tuus duorum labor:' non 'nostri utriusque labor,' ut, 'mei ac tui duorum labor.' Nam Hecuba Enniana cum ait, 'Miserere mei anus,' qui poterat aliter loqui? Sic et recte dicerem, 'Miserere duorum mei et tui.' Sed non ita bene sonat, 'labor duorum mei et tui,' neque 'labor mei te rogandi,' et 'labor tui respondendi mihi,' ut 'labor duorum meus ac tuus,' 'labor meus te rogandi,' 'labor tuus respondendi mihi.' Similiter apud JC. 'mens mea facientis testamentum,' si par haic Plantino esset, foret, 'mens mei faciendi.' Unicus affertur locus par Ciceronis ad Curionem ep. 6. 'Tui unius studio.' Sed hic quidem, quia 'tuo unius studio' scripserit, ut semper alias, nullum mihi dubium est. Lepidum vero est, quod istud, 'iudicium tuum eruditissimi viri,' volunt esse integrum, 'tuum tui eruditissimi viri iudicium,' 'meum unius peccatum' pro 'meum mei unius peccatum.' Quis unquam credat quenquam ita locutum, 'tuum iudicium tui, meum peccatum mei?' Imo si verum vis, integrantur illa hoc modo, 'tuum iudicium,' quod est iudicium eruditissimi viri, 'meum pec-

catum,' quod est 'unius hominia.' 'Tuum studium adolescentis,' id est tuum studium, quod erat studium tuum adolescentis: 'tua vestigia proximi prætoris,' tua vestigia quæ erant vestigia proximi prætoris. Alioqui quemadmodum non dicitur, 'uxor mei,' 'ager tui,' ita nec 'labor mei' et 'tui.' Sallustianum quoque 'maiores vestrum' agnoscit Gellius: sed omnes scripti illic 'maiores nostri,' teste Grutero. Quod si dixerunt ista hi duo, solo hellenismo excusantur, quem imitari nolum. Volunt etiam 'tis' pro 'tui' ex Gellio Mss. ambo: 'et te respondendi.' Acad. *Mei interrogandi et tui respondendi mihi*. Gronov.

13 *Sub Veneris regno*] Apud veteres, juvenes virginesque, sub Veneris se esse imperio arbitrabantur: et si quid mali accidisset, ejus id ipsum iræ imputabant. Præterea cum amoris sui compotes factæ, nupsissent, coronas ei suspendebant: juvenes quoque zonas amasiarum suarum, &c. *Meus*.

22 *Alia aliam scandit*] Litteræ scilicet non erant recta linea collocatæ, sed, ut a puella scriptæ, alia alii quasi incubabat.

23 *Nisi Sibylla*] Quæ etiamsi legere non possit, divinare tamen possit. V. N. Pæn. I. 2.

24 *Interpretari alium*] Alter codicum, *alium posse reor neminem*, cui subscribit Academicus: alter, *interpretari posse neminem*. Intellexit Camerarius *reor* esse insititium; et reddidit *potesse*. Ego idem suspicor de *re* *alium*: et scripsisse Plautum pnto, *Interpretari posse neminem*. Gronov.

28 *Gallina scripsit*] Ludi in ambiguo, et quasi ex insidiis puellam convitio verberari volunt interpretes; ac si inter male nominata nomina, meretricibus indi solita, etiam fuerit *gallina*. Non memini id me unquam legisse. Certus autem sum per gal-

linæ scripturam et manus, nihil hic significari aliud, quam inconditas, incompositas, et alias alias scandentes litteras, quibus hæ tabulæ erant exaratæ. Nos Belgæ, desumpta a gallis metaphora, ejusmodi inconditas litteras *hæne-pooten*, quasi tu dixeris, 'gallorum pedes,' appellamus. *Bozhorn*.

86 *Solstitialis herba*] 'Herbam solstitialem' de ea intelligo, quæ tempore solstitii, nocte præsertim frigidiuscula, ut solet, et rorulenta subnascitur, et postea a calore solis diurni, qui tunc maxime sævit, moritur, aut certe languescit. *Becman*. Proverbialiter dicitur de re fugaci et non diuturna. *Scalig*. Imitatus est Ansonius de morte præstantis cujusdam adolescentis, in Parentalibus p. 163. 'Ostentatus, raptusque simul, solstitialis velut herba solet.' *Gronov*.

40 *Ceram et linum*] Vide notas Bacchid. IV. 4.

45 *Pro lignea salute*] Quia tabellæ e ligno. Unde et Ovid. *Amor.* I. 1. 12. eas vocat, 'inutile lignum.'

49 *Militi Macedonico*] *Macedonio*. *Scriver*.

53 *Symbolum*] Vide notas *Epid.* I. 2. 22. et *Bacch.* II. 3. 29. *Casaub.* in *Athen.* III. 31.

58 *CA. Cras ea quidem sunt*] Verba hæc non pars epistolæ, sed Calidori, qui fatalem quasi diem sibi instare conqueritur. *Taubm*.

64 *Anantium comparum*] Ex vet. cod. leg. *artæ anantum comparum*. Compares sunt *ὀφύριοι*: usurpatur in amore de duobus, qui inter se amant. *Horat.* *Od.* II. 5. 'Nondum munia comparis Æquare valet.' *Lipsius*.

66 *Papillarum horridularum*] Id est, 'prominentium, exstantium.' *Nonius*. Catullo 'surgentes papillæ' sunt tumescentes et veluti strophio obnites; quas hic *Plautus* 'horridulas' vocat: alias et 'plenum' significat; ut cum *Varro* 'horreum' ab 'horri-

do' deducit. *Turneb*.

68 *Discidium*] Vide notas *Milit.* III. 1. 60.

73 *Pumiceos*] Vide notas *Anul.* II. 4. 18.

74 *Lacrumam exspuant*] Tralatio ridicula et servo digna: alioqui putida et inepta. *Lamb*.

77 *Ne parsis*] Id est ne peperceris, ne parce ejules, snppeditabo enim tibi magnam copiam vocum harum flebilium. *Lamb*.

82 *Jugis*] Perennis: propter incommoda servitutis scilicet. 'The-saurum' vero de re etiam mala dici, *Mercat.* notavimus. Sic *Oppianus*, *θησαυρον ἀλέτρου thesaurum interitus*, pro mundo et copia sive *δωδαί*; ut observat *Rittersh*.

94 *Cucule*] Vide notas *Asinar.* extrema, vs. 73.

96 *Libellæ*] Libella numulus erat argenteus, decimæ denarii pars. Proinde 'As, libra, libella argenti' *Plauto*, et 'libella' *Ciceroni* et 'assis,' pro eodem accipiuntur. Hinc illa: 'Ad libellam debere: sumptum reddere ad assem.' Aliud est apud *Plin.* 'Ad libellam et normam exigere.' *V. N. Capt.* v. 1. 27.

99 *Quod tu istis lacrimis, &c.*] Quod censes, te existimari ab illa probum amatorem, ob lacrymas, falleris, &c.

102 *Aut hac mea*] Quia semel cessit avi pro aut restitutum, hic quoque applicandum fuit, sed, ut opinor, avi mala. Nec tamen placet, ut *hac mea*. Nihil melius vulgato: Bona opera, aut, si bona esse non potest, vel boni a me nihil expectas, hac mea, qualiscumque esse potest. *Gronovius*.

105 *Ita supercilium salis*] Ominandi scientia a veterum superstitione diligenter culta fuit: quam *καθόδοις* vocabant. Quod *Ausonius* ait, ejus tres species esse: non dubito, quin hæ fuerint, *παραμύς, παλμύς*, et *finnitus auris*. De stercinatione multi; ut *Propert.* 'Aridus argutum

sternunt omen amor.' Cujus omina-
tionis sollicitudinem cum deprecaban-
tur Græci, dicebant *Zeū sōson* :
in Epigrammate : *Ὀδὲ λέγει, Zeū sō-
son, ὕταν πτάρῃ*. De palpitatione
autem Theocr. *Ἄλλεται ὀφθαλμός
μεν ὁ δαξίος ἢ ῥάγ' ἰδησῶ Ἀδράν*; Plaut.
Supercilium mihi salit. Unde *salisa-
tio*, *παλμός* dicitur a veteri Glossario.
Scaliger.

107 *Mea si commovi sacra*] Putem
hoc interpretandum de sententia Ser-
vii, scribentis ad illud Virgilii *Æneid*.
iv. 'Qualis commotis excita sacris
Thyas, ubi audito,' &c. 'Commotis
sacris' ideo dixit, quia in sacrorum
renovatione commovebantur simula-
cra : unde Horatius *Od. i. 18*. 'Non
ego te, candide Bassareu, Invitum
quatiam : quod ad 'trietERICA,' tri-
ennalia Bacchi pertinet. Ea enim
sacra tertio quoque anno innovaban-
tur. Sane sciendum *δρυα* apud Græ-
cos dici sacra omnia, sicut apud La-
tinos 'ceremoniæ' dicuntur : sed
jam abusive sacra Liberi 'Orgia'
vocant, vel *ἀπὸ τῆς δρυῆς*, id est, *furo-
re*, vel *ἀπὸ τῶν ὄρων*, id est, *a monti-
bus*. Douza. Vide *Observ. i. 15*.
Gronov.

108 *Turbellas*] Vide notas Bacch.
iv. 9. 134.

116 *Nunc jam ne sis*] Deest huic
versui pes. Pareus, *nunc jam*. For-
te, *nunc jam ne sis mihi*. Gronov.

118 *Tungam patrem*] Vide notas
Epidic. v. 2. 4.

119 *Verum si potes, pietatis causa*] Per
pietatem liceat tibi non patrem
tantum, sed matrem quoque tangere.
Pietatis causa, sicut 'mea causa,'
per me. Sententia Lamb. absurda
est : hæc unice vera. *Acidal*.

124 *Pube præsenti*] *Pubes*, anctore
Festo, *συνεκδοχικῶς* ab iis, qui pube-
res sunt, omnem populum significat.
Doctissimus Romanorum Virgilius,
inter alia conditæ antiquitatis arcana
et hoc posuit, cum ait : 'puppæque
tæ, pubesque tuorum : ex ea enim

consuetudine dixit, cum exprimeret
Homericum, *Σὺν νηϊρε σῇ καὶ σοῖς
ἐτάροισι*. *Scalig*.

127 *Ostium crepuit*] Vide notas
Milit. ii. 1. 76.

128 *Crura mavellem modo*] Crura
mallem crepuisse, id est, fracta esse.
De crurifragio, vide *Asin. ii. 4. 68*.

SCENA II. 1 *Male habiti, et male
conciliati*] 'Male habiti,' id est,
damnose, imo (ut Catullus loquitur)
'magno cum pretio atque malo' alti
eductique mihi : ne quis 'male habi-
tos' forte pro strigosis et macilentis
inscite habeat. Sic noster alibi :
'Bene ego et pudice hanc domi ha-
bui meæ,' id est, alui atque educavi.
Idem de 'male conciliati' dictum
velim, nempe *ἀπὸ τοῦ magno*, id est,
care et cum dispendio herili compa-
ratis accipiendum, ut contra, 'Bene
ac pulchre conciliare,' pro vili emere,
dictitabant. Consule Donatum ad
illud Terentii *Eun. iv. 4*. 'Fugitivæ
prodi, male conciliate : ubi omnem
conventionem 'conciliationem' dici
testatur : credoque pervulgatum in
improba, nequam malæque frugi man-
cipia herile convicium fuisse. Douza.

3 *Quibus nisi ad hoc exemplum ex-
terior*] *Δεικτικῶς*. Videtur enim hoc
dicens, sententia et tergino officii
quemque sui commonefacisse. Dou-
za.

12 *Ut valide varia sint*] Vide notas
Epidic. i. 1. 15.

14 *Alexandrina belluata*] Intellexit
hoc loco Plautus 'polymita ;' quæ
sic Græcis dicebantur a 'polymita-
ris,' qui stragula multis licis texe-
bant, et inde hoc nomine vocaban-
tur. Hunc texendi modum et artem
Alexandriæ primum institutam fuisse,
testis Plinius : plurimis vero li-
cis texere, quæ polymita appellant,
Alexandria instituit. Inde etiam
'Alexandrina' dicebantur, quæ ad
enim modum erant texta : non acu
operabantur Alexandrii illi polymi-
tarii, sed pectine : nam in tela et

textoriis instrumentis artem suam exercebant, ac per hoc vere et proprie texebant. Tantum tamen eorum artificium fuit et industria, ut maiore ferme varietate eorum opera distinguerentur, quam quæ acu Babylonia, aut Phrygia picta essent: nam et in his, et belluarum, et hominum, et avium aliarumque rerum formæ exprimebantur, haud secus atque in Babylonicis. *Salmus.*

Conchyliata tapetia] 'Conchyliatus color' est e cæruleo et rubro, qualis Martiæ violæ. Dicitur et 'purpureus,' 'ostrineus,' 'Sarranus.' 'Thesalicus' etiam Lucretio; 'blatteus,' &c. Et 'tapetum,' vel 'tape-tem' Nonius exponit 'tegmen unite pictum de variis coloribus.' Cicero: 'Conchyliatis Cn. Pompeii peristromatis servorum in cellis lectos stratos videres.' *Camer.*

18 *Vincite hoc duritia ergo*] Qui hæc mntare aggressi sunt, ignorare quam necessarium sit in comœdiæ lectione gestus identidem sibi repræsentare. *Hoc destrictus* hic ponitur. Sententia autem est: Vos, si quidem velitis et possitis, duritia vestra, et hoc terginum (id manu ostenditur) et me eo vos excepturum, vincite. *Bozhoen.*

21 *Terginum*] 'Terginum' pro scutica et corio dixerunt antiqui. Lucill. 'Dum salvo tergo et tergino licet.' *Scaliger.*

25 *Caudicali præficio provinciæ*] Ut lignum findas, et in tabulas ac fragmenta minuta dissecas. Caudex seu codex, arboris truncus. Virg. Georg. II. 'Quin et caudicibus sectis,' &c. est et interdum plurium tabularum contextus. Varro apud Non. Hinc Claudius, qui primus Romanis persuasit conscendere navem, cognominatus Caudex. Seneca de Brevit. Vitæ.

29 *Idem extruito*] E thecis expromptum disposito. *Lamb.* Imo, in abeco ordine collocato. *Taubm.*

31 *Versa*] *Versa*, a verrendo, *σκαπύδρα*. Hunc versum videtur in animo habuisse Diomedes, cum scribit, l. I. c. 4. *Verro, meto, furio*: horum verborum non facile reperimus tempus perfectum: et tamen, quod est *verro*, in passiva significatione *versus* habet: ut apud Senec. 'Versa templa;' et Plaut. 'Versa, sparsa.' *Doux.* *Præterga*] Sic Mss. Pall. Membranæ Acad. Lugd. *præterga*. Verum puto *perterga*: ut Horatio, 'Gausape purpureo mensam perter-sit;' et Columellæ, 'munda spongia vasa pertergere.' Apud Lucretium quoque semel atque iterum *præterget* pro *perterget* habebatur in corruptioribus libris. Tum *s* et *g* misceri interdum a librariis notavimus etiam in Livio, ubi 'senes' pro 'genus.' *Gronov.* *Coctaque*] Quæ cocta sunt huc non faciunt. Infra demum dicit, coquos sese adducturum. Quomodo igitur aut quare hic vult, ut omnia cocta inveniat, domum rever-nus? *C* et *d* facile inter se in libris antiquis commutantur. Legendum ergo puto, *doctaque*. *Docta* hic dicuntur scita, elegantia, expolita; quomodo 'docta facies' in libris Amorum Nasoni appellatur. *Bozhoen.*

34 *Accipere*] V. N. Cistell. I. 1. 12.

35 *Hæc cito celebrate*] *Celebre* non solum frequens, sed etiam velox significat. *Nonius.*

37 *Cautio est*] Id est, cavendum est. Donatus Andr. II. 3.

42 *Quæ capiti*] Salutis et libertati.

49 *Præhibeo*] *Præbeo*. Vide Menæchm. v. 2. 51.

51 *Panticesque*] Vide notas Cap-teiv. IV. 2. 116. Porro hoc loco scribendum est, *Eo nos ventros panticas usque adeo mudefacitis*. Vulgata lectio palam inconcinna est. *Bozhoen.* *Cum ego sim hic siccus*] Horatius Od. IV. 5. 'Dicimus integro Sicci mane die: dicimus uvidi, Cum sol oceano subest.' Ita 'abstemius' sæpe dici-

tur, non qui invinius priscis illis, *ὁ μὴ μετέχων οἴνου*, sed *ὁ μὴ πῦρ*, qui pro hora diei nihildum vini bibit: quem 'sobrius' vel 'siccum' dicimus. Apul. Apologia: 'Nam dicitur ante horam diei secundam, jejunos adhuc et abstemius, testimonium istud vendidisse.' *Ἀστρος καὶ ἄλλους*. Ita titur et Tertull. et alii. *Causaub.*

55 *Montes maximi acervi*] *Acervi maximi inatar montium*. V. N. Epid. 1. 1. et Mil. IV. 2.

59 *Regem Jasonem*] Jasonem Thesaliæ tyrannum, qui ætate Epaminondæ floruit, malim intelligi, quam illum Argonautam. *Lamb.*

62 *Lenonum amulos Lanios*] V. N. Capt. III. 1.

64 *Tergoribus oneri uberi*] Tergoribus onere uberi: sic 'parti' pro 'parte,' &c. *Taubm.*

65 *Dircam*] Zethus et Amphion, Jovis ex Antiopa filii, Dircen, quam Lycus, Antiopa eorum matre ejecta, uxorem duxerat, quæque Antiopam in vincula conjecerat, candæ bovis indomiti alligarunt, Lycumque interfecerunt. *Passerat.*

68 *Pati colere*] *Colere*, absolute pro incolere et degere aliquo in loco.

69 *Qui amant a lenone*] V. N. Mil. II. 2. Pæn. v. 2.

71 *Ne illi audeant*] J. Guliel. Acidal. et Popma, aiunt anastrophe esse, pro 'illine.' Terent. Andr.

Audivi jam omnia.' *Douza.* 'Ah ne tu omnia?' id est, tu ne? V. N. Aulul. Prolog. *Taubm.*

77 *Dynamis*] In Tarvisina, Paris. Basil. et Veneta ed. est, *amatores olivam domi habent*. Hinc emendo, *quejus amatores Olivitam domi habent*; nam veteribus 'olivita' sive 'oliveta,' idem erat quod 'olivetum:' ut 'mendæ,' 'mendum,' &c. Ergo errat Festus, qui putat esse illud tempus, quo olea colligebatur: quod tamen 'olivitas' dicebatur. *Meurs.*

79 *Pergulam*] Nullæ unquam fuerunt pergulæ publicæ, sed tantum

appendices ædificiorum, quæ in publicum spectabant. Et ob id artifices et magistri, qui minus noti erant, in illis primum solebant opera sua proponere aut docere, ut populo innotescerent. Juvenal. 'Sed nec structor erit; cui cedere debeat omnis Pergula.' Et, quod Turnebus producit ex Plauto de lenone, qui interminatur mulieribus, se eas expositurum in pergula, est ipsius lenonis pergula: qui vult eas mulieres venales prostare. Propterea eas exponit in eo ædium loco, qui omnibus in conspectu esset: quo nomine vetus Glossar. exponit 'Pergulam *περιφάρεω*.' *Scalig.* Non verum est, quod vir doctissimus scripsit, pauperes grammaticos, quibus in ædibus habendæ scholæ potestas non erat, in pergula docuisse. *Pergulæ* erant cellæ publicæ, in quibus omnium artium doctrinarumque professores publice docebant. Cellæ quoque publicæ meretricum, 'pergulæ' hoc loco dicuntur. *Salmas.*

82 *Excetra tu*] Vide notas Casina III. v. 19.

83 *Tua tuorum opera*] Quæstu meretricio ex oleariis facto, &c. *Palmer.*

84 *Pulmento uter magis unctiusculo*] Id est, lautius cæno; cui contrarium apud Persium, 'Cænare sine uncto.' Idem Sat. III. loquens de luxuriosis, quibus intemperantia morbos et ambignam valetudinem affert, 'Uncta cadunt laxis tua pulmentaria labris.' *Gronov.*

92 *Phænicio corio invisēs pergulam*] 'Phænicium corium,' rubrum vocatur. Hic tergum flagris cruentum significatur. *Turneb.*

SCENA III. 3 *Bene curassis*] Coniungunt, *Ne curassis, Tu ne curassis, sine cura sis, Bene: ne curassis*. BA. *Ne curassis*. Omnia frustra. Censeo formulam esse hortandi aliquem, ne quid ex ordine quotidiano intermitteret ob præsentem metum: sed agat solita, quasi nihil sit, quod interpel-

let. Recte rem aliam gere: noli ob hoc animo perturbato minus curare res alias. Eadem brevitate verbum idem in prologo Pœnuli: 'Ne et hic varientur virgis et loris domi, Si minus curassint, cum veniant heri domum.' Hinc et mox, 'Potin' aliam rem ut cures?' Gronov.

6 At. Ps. Bat] Bat sonus est cornicinis lituum ex ore eximentis. Charis.

8 Quam re adversa] Futile interpretamentum Lambini dicit hic Aclialius: idem enim per idem interpretatur. Ipse corrigit, *quam rei adversa*, vel *re* accipit pro *re*: ut sit, quam obtemperes animo iis agendis, quæ abs re sunt vel rei adversa. Non perceperunt dignam intelligi sententiam. *Animus* nonnunquam veteribus ea pars ingenii est, quæ ministrat, non quæ regit: non ratio, sed quæ suscipit affectus et iis agitur. Ut in Trinummio II. 2. 24. 'Qui homo cum animo inde ab ineunte ætate depugnat suo,' &c. Hoc vult ergo: *Re adversa*, in rebus parum secundis, *prætoris quod in rem sit*, potius consulas, potius provideas et cures quomodo illas explices, *quam auscultes animo*, id est, perturbere, trepidare, insanias. Gronov.

14 Quod hoc malum] Ps. Quid hoc malum, tam? placide. BA. I puer. Scriver.

15 Hodie nate heus] Ita lenonem appellat, quod superiore scena dixerat, sibi hodie natale diem esse. 'Nascuntur' etiam qui honores adipiscuntur: et 'nascuntur,' qui ab exilio rednecuntur. Turneb.

16 Tametsi occupatus moramur] Lambinus malit *occupatum*. Sed non necesse est scripturam veterem mutare, *occupatus*. Sic enim scribendum. Licet occupatus sis, tamen necessario te moramur, detinemus. Boxhorn.

18 Mortuus est, qui fuit] Vide N. Capteiv. III. 3. 1.

21 Te volo] Ambiguum: vel, Te volo convenire: vel, Te Juppiter perdat, volo. Atque hoc modo Pseudolus intelligit, idque non fecellit lenonem, qui sic respondit: *At ego volo vos ambos perdat Juppiter*.

22 Colloqui te] V. N. Asin. III. 1. *Licetne obsecro vivere*] Q. d. vos me enecatis odio vestro et molestia. Lambin. V. N. act. IV. sc. 2. et N. Epid. I. 2.

25 Ducito] Scil. Phœnicium. V. N. Epid. III. 2. et Trin. II. 1.

28 Rem actam agis] Donatus Andr. III. 1. 'Hæc res secundum jus civile dicitur; in qua cavetur, ne quis rem actam apud iudices repetat.' Idem ad Ennuch. I. 1. '*Actum est*, sumptum a jure; *ilicet*, a iudicio; *peristi*, a supplicio.'

32 Ut porriciam] Porriciendi verbum ex disciplina haruspicum et ex præcepto pontificum solennæ sacrificantibus fuisse, Macrobius III. 2. tradit. Nævius: 'Simul atrociter porricerent exa ministratores.' Turneb.

47 Nimio id] Viro bono indigna sententia; cui famæ et existimationis jactura gravior, quam rei. Sophocles: *Τὸ κέρδος ἥδὲ, καὶ ἀπὸ ψεύδων ἐλγ.* V. N. Trin. II. 2.

55 Non lenoniam est] Scil. recte monstrare.

62 Heus tu, postquam] Ineptissima illa sunt Lambini, mensam de cibaria mensa accipientis; cum manifesto mensam trapezitarum intelligat. Et verborum quidem, quæ in vulgaris hodie habentur, hunc sensum esse puto: ut sit locus in astutos trapezistas, qui cum bonis cedere et mensam relinquere decreverunt, prius omnia quæ ipsis debentur, exigunt et abscondunt, ne ii, quibus ipsi debent, ea occupent. Quasi dicat: Postquam ii, qui bonis cedunt, tam astuti facti sunt, ut non prius a mensa surgant, quam debita sua exegerint, sane cavent omnes mutuari. Pist. *A mensa surgant astuti, poti*] Non erat cur desperarent

de hoc loco, tanquam mutilo, aut lruncones aut belluones describi putarent, aut nescio quos Saturnipetas et Saturipetas confingerent. De trapezitis agere certum est, qui cum bonis cedere et mensam relinquere decreverunt, prius omnia, quæ ipsis debentur, exigunt et abscondunt, ne illi, quibus ipsi debent, ea occupent, ut recte Pistorius. 'Qui aum repetunt,' descriptio est argentariorum. Cnrcul. III. 'Habent hunc morem plerique argentarii, Ut alius alium poscant, reddant nemini.' Sed cur addit *saturi, poti?* non alia de causa, quam quia appellarat 'mensam:' quæ est et trapezitica et ad quam vescimur, saturique et poti reddimur. Ut cum in Cnrculione quia dixerat 'datores,' addit 'et factores,' etsi ad sententiam 'factores' nihil facerent. Ut cum Menæchmum dixisset eum convivas 'recreare,' addit et 'medicinam facere.' Et tamen ἀλληγορίq possunt eadem verba ad præsentem pertinere materiam, ut sint sibi credita pecunia saginati et ebrii. Postquam, inquit, argentarii crebro a mensa surgere et bonis cedere cæperunt, ex eo tempore homines ab alienis, quorum rem et statum non probe habent cognitum, cautiore sunt, et non facile cuiquam credunt. Gronov.

67 *Eme die cæca*] Id est, solutione in diem prolata. Contra, 'Oculata die emere,' est præsentem pecunia emere. Ita Cato dixit, 'die vendere.' Sic Jcti vocant 'cæca testimonia,' quæ scripto perhibentur absentibus. Ita Virgil. in *Ætne*: 'Atque oculis hæura tuis.' Hoc est, quod Græci poëtæ dicunt βλέποντα μαρτύρια. Plautus vero aliter extulit, 'Rem tibi auctorem dabo.' Sic infra: 'Non illic duce me occultas scrutabere causas: Occurrent oculis ipsæ.' Eodem modo 'oculatam diem' dixit Plautus. *Scafig.*

69 *Lex me perdit quina vicennaria*] Ita duplici nā scribendum: nam vi-

centi sunt οὐ ἐλκοσι τὸν ἀριθμὸν: vicennes vero ἐλκοσαετείς. Lex enim Lætoria vetabat filiumfamilias minorem viginti quinque annis stipulari, id est, ἐπερωτᾶσθαι, ut ait Priacianus, lib. VIII. et XVIII. sive stipulanti respondere: aut spondendo obligari; ut Jcti loquuntur. *Lipsius.* Retulit eam legem ampliorem Claudius Cæsar de omnibus filiis familias, etiam supra legitimam ætatem, ne in mortem parentum filiis familias fœnori pecunias darent. Qua lege sævitiam creditorum coërcitam ait Tacit. Annal. XI. 13. ubi vid. Lips. Asperius Vespasianus: 'Ne filiorum familias fœneratoribus exigendi crediti jus unquam esset, ne post patrum quidem mortem.' Suet. Vespas. c. 11. Atque hoc est, quod Jcti. vocant S. C. Macedonianum, a Macedone insigni adolescentum corruptore, de quo in D. lib. XIV. tit. 6. Gronov.

80 *Apud novercam querere*] Lusum putant viri docti in hoc, quod Pseudolus illud *querere* ἀπὸ τοῦ *quereris* accipit, quum sit imperantis. Imo et leno et Pseudolus τὸ *querere* ἀπὸ τοῦ *quereris* accipiunt; neuter sit imperantis. Sed lusum est in vocabulo 'noverca,' quod per translationem accipit Ballio, cum proprie dictum ærvus. 'Apud novercam queri' est queri apud aliquem qui non exandiat, παρομιμῶδης. Si mecum queri velis, quod utile tibi sit, fac venias cum argentata querimonia: nam quod nunc doles sine nummis, doles apud novercam, hoc est, eum qui tui non misereatur. Hoc capiat Pseudolus: Ergo tu Callidori noverca es? et sic nupsisti huius patri. Eam enim novercam dicimus, quæ post matrem patri nostro nupsit. Gronov. *An unquam tu huius nupsisti patri*] Argutus, sed licentior sane locus, qui in verbo nubendi consistit, quod verbum antiquitas inter ea fuit, quæ custodes ille hortorum libentius quam virgines Vestæ usurparent. Inde Festo, 'nup-

ta verba, 'obscena; et Petronio, 'nuptias facere,' τὸ σὺννομήσω. Inde virgini Vestali crimen iuicesti intentatum apud declamatores, quod verum scripissset, 'Felices nuptæ: moriar, nisi nubere dulce est.' *Lipsius*. Vide notas Cistellar. 1. 1. 45.

93 *Lanios*] Ita vocat popas hostiarum mactatores, qui malleo ipsas impeterent, dum a victimario interim tenerentur. *Guther*.

95 *Agninis me extis placari volo*] *Victimam* de magnis dixere; certum veteribus illis, qui pure loquebantur, ita observatum fuisse. Quod verum esse, manifesto *Plantus* docet in *Pseud.* ex verbis lenonis: 'Nolo victimas: minimis meo extis placari volo.' Nam 'minima exta' opposuit 'victimis.' Sed lusit comice in voce 'minimis,' respiciens ad minas viginti, quibus sibi litari volebat. Adolescens vero jocum non percipiens, jubet arcessi agnos: quia ex sunt 'minimæ hostiæ,' et quæ vere victimæ dici non possunt, quum ait, 'Propera; quid stas? arcesse agnos:' Itaque male legitur hodie *agninis extis*: quum pleræque calamo exaratæ membranæ habeant, *minimis extis*: ubi sane vere *Plautinus* latet jocus. *Scalig.*

97 *Extra portam Metiam currendum, &c. lanios inde arcessem*] Intelligit carnifices, quorum extra eam portam domus, ad solemnem supplicii locum. Etiam locus certus fuit extra urbem, quem *Sestertium* dixerunt, quia semitæ ab urbe milliari: ubi crucea, patibula defixa, cadavera abjecta, allaque, quæ ad supplicia plebis. *Lips.*

98 *Cum tintinnabulis*] Quid fuit in mentem *Scaligero*; quum ad quantum *Varronis* notaret duo esse genera vehiculorum, sirpeas et tintinnabula, et insultaret scholasticorum ac grammaticorum nationi, quibus hæc essent ignota vocabula? Quid illis, qui toties hoc ex illo describunt? Imo nec

'sirpea' vehiculum est, sed imponitur vehiculo, nec 'tintinnabulum,' sed si quando, appenditur. De sirpea alibi. Sed dixerit *Lucilius*: 'Tintinnabulum abest hinc, sirpiculæque oleronum.' Quid hic, quamobrem credam ea esse vehicula? Quid in loco *Plantii*? Palam est carnifices et tortores describi, qui solebant cædere καὶ δυνάσασθαι, ut ab aliis jam notatum. Et tamen etiam nolas ad usum sacrificiorum commiscuerunt. Lusus est servili, qui de supplicio, quo vult mactari lenonem, loquitur quasi de sacrificio, quo is, quem *Jovem* sibi fecerat herus, mactetur. Itaque pro carnificibus dicit lanios, quasi victimarios, sed cum tintinnabulis, quibus carnifices ornabant noxios, pro hostiis, 'greges virgarum ulmeorum,' vel virgas in fascem colligatas. *Gron.*

109 *Sine ornamentis cum intestinis omnibus*] Id est, nudam vendidi: et inest in his verbis faceta antithesis. Hoc ex *Lambino* usque repetunt. At poterant aliquid doctius. Nempe hunc sermonem translatus a venditione ædium, ubi proprium ejus domicilium est. In iis 'ornamenta,' in iis 'opus intestinum:' et quum vendebantur, 'opus intestinum' fiebat emptoris, 'ornamenta' recipiebantur. *Cicero* in *Topicis*: 'Fecique quod liberales venditores solent, ut cum ædes fundumve vendiderint, rutiis cæsis receptis, concedant tamen aliquid emptori, quod ornandi causæ apte et loco positum esse videatur: sic tibi nos ad id, quod quasi mancipio dare debuimus, ornamenta quædam voluimus non debita accedere.' Scilicet ornamenta erant in rutiis cæsis. *Varro* R. R. III. 1. 'Quum villam haberet opere tectorio et intestino et pavimentis nobilibus spectandam.' *Vitruvius* IV. 4. 'Pluteis marmoreis seu ex intestino opere factis.' Sic apparet, unde quamque eleganter petiverit hunc sermonem *Plautus*. *Gronov.*

117 *Quantum terra tegit*] Sic omnes libri. Conjectant, *Quantum in terra degit*: *Quantum terra regit*: *Quantum terra tegit*: *Quantum terra gerit*: denique explicant, quantum est Ache-runti mortuorum, vel qui unquam fuerunt. Putamus commodius explicari posse, quantum terra tuetur, tectos ac salvos habet. Ut Rnd. 1. 3. 26. 'Nec cibo nec loco tecta quo sim scio.' Sallustius in Catil. 'Neque locus neque amicus quisquam teget, quem arma non texerint.' Ut vide-tur et in verisimilibus accepisse Sci-oppins. Gronov.

118 *Jurastin' te illam nulli*] Tali in-terrogatione utuntur scriptores vete-res, etiam cum responsionem aientem subijci volunt. Lamb.

121 *Ego scelestus, &c.*] Seneca Phi-losoph. Epist. cxv. e vett. poetis: 'Sine me vocari pessimum; ut dives vocer. An dives, omnes quærimus: nemo, an bonus. Non, Quare, et Unde: Quid habeas, tantum rogant. Ubique tanti quisque, quantum ha-buit, fuit,' et quæ sequuntur.

124 *Ad prætorem, &c.*] Vide notas Mil. iv. 1. 15.

127 *Bustirape*] Qui lucri causa ne-fanda omnia subire non verebantur, 'bustirapi' audiebant. J. Gul.

131 *Babæ*] *Babæ*, ut et *Bombæ*, hoc loco interjectiones sunt hominis cum admiratione approbantis, vel negligentis; aut etiam hæc alterius dicta ferentis. Lamb.

135 *In pertusum*] Proverbinum a fa-bula Danaidum. Lucret. lib. rv. 'Et non omnia pertusum congesta quasi in vas Commoda perfluxere, atque in-grata interiere.' Taubm. Scite Se-neca in Apocolocynt. 'Placuit no-vam pœnam excogitari debere; in-stituendum illi laborem irritum sine fine et effectū. Tum Æacus jubet illum alea ludere, pertuso fritillo.' Loquitur de Claudio Cæsare. Bozh.

136 *Nunquid alium*] Ita Schopp. e Mss. quasi dicat: Num præter supe-

rora illa cognomina, quæ mihi fecis-tis, insuper aliud mihi facere vultis? Taubm.

141 *Officium me meum*] 'Officium lenonia' est perfidia: ut Capt. 'ser-vile officium,' fuga.

146 *Paulo post magis*] Plus negotii tibi facessam.

148 *Exossabo ut muranam*] Vide notas Amph. 1. 1. 163.

150 *Admanire*] Fossa et vallo cin-gere. Lamb. V. N. Cist. 11. 2. 5.

SCENA IV. 6 *Exordiri*] Ordiendi verbum proprium artis Minervæ. Lips.

7 *Detexundam*] 'Detexere,' de per-fecto panno aut tela: quod Theocri-tus elegantissime dixit *καταβαλεῖν ἄφ' ὁροῦ*: alii *καθαρεῖν ὁρόν*. Vetus Gloss. 'Detexo, *καθαρεῖν ὁρόν*.' Titinius Fullonibus: 'Quæ inter annos de-cem nequisti togam unam detexere.' Significantius tamen alii, 'deponere.' P. Diaconus 11. 5. 'talem se eidem telam ordituram, qualem ipsa dum viveret, deponere ac detexere non posset.' Dixi, significantius: nam proprie *detexere* non est aliud quam *ῥόν ὁρόν ὑφαγέειν*: et ita sæpe apud Plant. et Ciceronem. Quare non om-nis 'detexta tela,' utique et 'depo-sita.' Casaub.

14 *Tragulam injicere*] Vide notas Epid. v. 2. 25.

19 *Ex hoc sepulcro vetere viginti, &c.*] Putem respectum ad aperturam sepulcrorum, ad eruendos thesauros. Veteres enim partim luxur, partim securitatis causa, pecuniam ibi con-debant. Freherus.

SCENA V. 2 *Dictator fiat nunc Athe-nis*] Nominat more suo magistratum Romanum in palliata comœdia, in-telligitque filium suum ducem princi-pemque ac caput esse hominum amore perditorum.

14 *Gestores lingua*] Ut, qua quis parte peccaret, eadem et plectere-tur. Sic Seneca Epist. 123. 'Pessi-mum genus hominum videbatur, qui

verba gestarent : sunt quidam qui vitia gestant. Horum sermo multum nocet : nam etiamsi non statim officit, semina in animo relinquit.'

21 *Vetus nolo faciat*] Horum sententiam neque Lambinus, neque Acidalius sunt assecuti. Dixerat Calipho : ' Quid novum ? ' &c. quibus verbis ostendit, neque Callidorum Simonis filium primum de Atheniensibus adolescentulis hanc insaniam insaniuisse ; sed id ab aliis etiam jam longe factum fuisse : at reponit Simo, nolle se ut ista faciat filius suus, cum fuerit ætate provectiore. Huic interpretationi firmandæ unice facit Terentianus Micio, Adelp. 1. 2. ' Non est flagitium, mihi crede, adolescentulum Scortari, &c. Et tu illum tuum, si esses homo, Sueres nunc facere, dum per ætatem licet, Potius quam, ubi te expectatum ejecisset foras Alieniore ætate post faceret tamen.' *Petitius.*

26 *Populo viritum potuit dispertiri*] Certum est alludi ad viscerationes, in quibus singulis, qui aderant, certa pars cibi dabatur. Et hoc vult : Tam magna sunt flagitia tua, ut cui libet e populo, tanquam in publica visceratione, pars aliqua inde dari possit. Ad magnitudinem igitur pertinet ; non, quod quilibet e populo suam partem ibi inventurus sit. *Pistorius.*

32 *Hic ille est pædagogus*] Antiquo illo ævo pædagogi distincti a præceptoribus. Nam isti nihil nisi assecle erant, et ut puerorum progressus, actiones, mores observarent aut formarent. At præceptores docebant, et artes scientiasque infundeabant. Seneca de Ira 11. 22. ' Præceptores pædagogique pueris placidi dentur.' *Lipsius.*

43 *Statum*] Vide not. Amphitr. 1. 1. 110.

54 *Fac sis vacivas*] Vide N. Casin. Prologo vs. 29.

65 *Delphis tibi responsum dicito*] Id

est, pro certa et inevitabili veritate habeto, non secus ac si Apollinis ore prolatus esset. Eandem sententiam sic effert Lucret. lib. 7. ' De re fundere fata Sanctius et multo certa ratione magis quam Pythia quæ tripode ex Phæbi lauruque profatur.' Cic. ad Brut. ' Hæc ex oraculo Apollinis Pythii edita tibi puta, nihil potest esse verius.' Gronov.

68 *Meum amare? &c.*] Latent in his voces Græcæ ; lego itaque, *Meum amare? Ps. val ya' hîm' lôn lori.* Si. *Liberare quam velit. Ps. Kal rovro kal rovro val 'yô.* Si. *Ecquas viginti minas Per sycophantiam, atque per doctos dolos, Paritas, ut auferas a me? Ps. Abs te ego auferam? Si. Ita: quas meo gnato des, qui amicam liberet. Ps. ta' rîper' dèi. kal rovro, kal rovro, val, kal rovro, val.* Petitius, de quo vide eum disserentem lib. 11. Miscell. cap. 18. *Negare meum est*] Censeo recte vidisse Petitum in his quoque verbis aliquid Græci latere. Et videtur admasse Græca et hic, ut bis postea, quia dixerat, ' Delphis tibi responsum dicito.' Voluit igitur Græci Dei oracula imitari. Tum alter codicum, *negar mea est* ; alter, ut et codex Academicæ, *negar meæ est.* Sed quia non videtur auctor tot supra infraque nexis senariis interjecisse duos hos versus longiores, utrumque breviorum fecerim, ejectis quæ inscitia librariorum interposuit : ut sit, *Meum amare. Ps. val val. Si. Liberare quam velit. Ps. Kal rovro val, kal rovr.* Si. *Ecquas viginti minas.* Nam et posterior sic exstat in V. C. *Cetu non katto ne gras equas viginti minas. Ac. Cetu tu au negar sita equas, &c. Gronov.*

78 *Herum*] Herilem filium apud herum majorem, patrem.

85 *In mundo*] V. N. Epid. v. 1. 12.

88 *Huic erant dicula*] Omnia sibi respondent : ' illud ' a filio ; ' istuc ' a te. ' Illud ' aderat præsens, hoc erat in diem, ut Ter. loquitur. *Acidal.*

89 *Nam hinc quidem a me*] Casaubonus ait laborare metri modulum: eoque tollendam glossam, legendumque, *Nam hinc quidem jam non potest*: ad illud *hinc* fuisse adscriptum *a me*: quod tolli necesse esse, si metrum saluum velimus. Sic ille in epistolis. Quod equidem vehementer miror. Quid enim perfectius versu, ut est in vulgata? Cui autem non diceret, *hinc a me*: ut in Rud. iv. 4. 'dum hic hinc a me sentiat.' Casin. ii. 8. 'Vocabit huc eam ad se in nuptias.' Epid. i. 2. 'Eamus intro huc ad te.' Et similia passim. Gronov.

100 *Ætatem*] V. N. Asin. ii. 2.

104 *Graphicum*] V. N. Epid. iii. 3. 29.

110 *Præquam istam pugnam pugnabo*] Præquam abs te argentum auferam. Lucilius: 'Vicimus, o socii, et magnam pugnāvimus' pugnam.'

126 *Consutis dolis*] Sic Gr. dicunt, *συνράπτειν δόλους*: inde 'sutelas,' pro fraudibus. Vide insuper notas Amph. i. 1. 211.

132 *Stilis ulmeis conscribito*] Recte *stilis*, pro virgis dicit; ut perpetuetur metaphora. Virgil. *Æn.* i. 'Versa pulvis inscribitur hasta.' Sidonius lib. i. 'Mundus incanduit, glacies Alpina deletur, et hiuleis arentium rimarum flexibus terra prescribitur.' *Meurs.*

143 *Multum flagitare*] *Multo*. Scriverius.

159 *Concenturio*] Id est, in album refero. Cic. ad Att. 'Brutus centuriat Capuæ.' V. N. Trin. iv. 2. 160.

ACTUS II.

SCENA I. 3 *Nam ea, &c.*] *Tò Nam*, data opera, toties iterat, ad exprimendam servi non nimis accurate loquentis negligentiam. *Lamb.*

6 *Malorum meorum*] Ridicule, imo præter auditorum expectationem: quum in eo potius esse videretur, ut diceret, 'majorum meorum.' Nec

minor in illius dicti insolentia festivitas: 'Eo sum genere gnatus, magna me facinora decet efficere.' Non sine amphiboliæ gratia, quæ ambiguo illo *τῇ facinora* vocabulo occultatur. Q. Curtius lib. ix. ex persona Alexandri: 'Ea stirpe sum genitus, ut multam prius, quam longam vitam debeam optare.' *Douz.*

10 *Ballionem exballistabo*] Similis huic plane metaphora est Bacchid. iv. 4.

11 *Admœnire*] Vide notas Cistell. ii. 2. 5.

12 *Facile ego hanc rem meis*] *Facile ego claream* (vel *vincam*) *meis cluibus factis*. Scriver.

14 *Participes*] *Συμμάχοις, κοινονοῖς*.

17 *Clara et diu clueant*] *Claritudine clueant*. Scriver.

SCENA II. 4 *Certum qui mihi faciat*] V. N. Menæchm. ii. 1.

13 *Subballio*] Sic ludens se vocat, qui Ballionis servus vult videri, quasi minor Ballio, inferior, vel alter Ballio. Compositio ideo notanda, quia in ea eleganter ludent veteres. Nam ita Cicero 'Submarium' dixit, qui est alter Marius crudelitate et imperii cupidine, ad Attic. i. 10. Ita 'Subneronem' vocat Domitianum Tertull. de Pallio, quia hunc, ut ait Ansonius, 'calvum dixit sua Roma Neronem:' quem alibi idem Tertull. et 'portionem Neronis' vocat. Sic 'suppromus' Mil. iii. 2. 12. id est, minor promus. Sic 'sublingio,' quasi minor liguritor, infra iii. 2. 103. Gronov.

14 *Procurator peni*] Glossæ, 'Atrienensis, διατράπιος, διατράρχης.' 'Diæta' aliis est cœnatio; aliis habitatio in hortis. Sidonius: 'Ex triclinio in diætā sive cœnatiunculam fit transitus.' Glossar. 'Διαίτα, τὸ δρεπῶρον, cœnaculum.' Servius *Æn.* i. asserit, veteres in atrio solitos epulari. At 'atrienses,' principes servi tricliniaries. Vide notas Asinar. ii. 1. 16.

20 *Nam mihi hic incus est*] *Mss. hæc*

incus. Quod sine mora recipiendum : sic enim malebant interdum loqui. Vide ad Senecæ Consol. ad Marciam c. 19. Et hinc firmatur, quod in Amphitr. II. 2. 82. 'Siquidem hæc jam mulier facta est ex viro.' Quod autem hic subjiciunt ex Guillemio, Tacitum dixisse 'incudem operis et laboris,' falluntur et fallunt. Nam apud Tacitum est, 'vetus operis ac laboris,' Annal. I. 20. Gronovius.

34 *Dum tu strenuas*] Pro *strenuas* quod nihili est, legendum *sternuas* : sed aliter distinguendus locus, et mutandæ personæ hoc modo : Tibi *libellam argenti nunquam credam.* Ps. *I dum tu sternuas.* Id est, rem tibi solvam æque cito quam tu sternuas. Dum tu sternuis, res erit tibi soluta. Nam et legi potest, quod et melius puto, *dum tu sternuis.* Salmas. Lege, *nunquam creduam.* Ps. *Si tu creduas, Res erit soluta.* Scriber. Veniebat aliquando in mentem, *da dum strenue : Res erit soluta.* Gronov.

36 *Forcilles fidem*] Pæne assentior illis qui legant *suggilles.* Scriptum quippe videtur fuisse *soccilles*, pro *suggilles.* Unde postea corruptum *forcilles.* Ex cujus vocis vestigiis commodè etiam conjiciatur, *forioles fidem*, id est, inquines, contamines. 'Foriare' et 'foriolare,' idem, et 'lutare' et 'lutulare,' a quo et 'collutularit.' Mentio forioli apud Nonium : a quo verbum 'foriolare.' Salmas.

41 *Quid est tibi nomen*] Ita enim locutus Mostell. III. 1. 127. Menæch. v. 6. 60. et v. 9. 71. V. N. Amphit. I. 1. 240.

48 *Hoc febrem tibi esse*] Hæc tibi febris instar esse.

55 *Cum eo aiebat*] *Ἀνακλόουθον*, nam particula ut, quæ supra posita est, non habet, cum quo cohæreat. Lambin.

59 *Ne quid harpax feceris*] V. N. Trin. IV. 2. Lege, *harpagueris*, vel *harpagfeceris.* Scriber.

64 *Diobolarem*] Verba Donati ad Andr. IV. 4. 'Proprium est anibus suffarcinatis esse : ut Persius, pan-nucea Bancia : et Plautus, doliarem, claudam, crassam.' Etis habuit omnino meliores Plauti codices quam nunc nobis sunt. Facit illud Augusti ad Horatium : 'Vereri mihi videris, ne majores libelli tui sint, quam ipse es. Sed si tibi statura deest, ventris abunde est. Itaque licebit in sextariolo scribas, quo circuitus voluminis tui sit *ὀγκωδέστατος*, sicut est ventriculi tui.' Sic Nicetas in Alexio Comneno lib. III. 'Ἐκ τοῦ τῶν Κομητῶν τις γένους τῇ βασιλεῖ ἐπαίσταται, Ἰωάννης τοῦνομα, προκολῖος δ' ὢν καὶ πιδόθης τὴν πλάσιν τοῦ σώματος, τὸν παχὺν εἰς ἐκπυρόμενον εἴληχε. At ratio obstat, inquit Gronovius. Quid enim ineptius, ait, quam post 'doliarem' appellare 'crassam?' Quasi vero 'doliaris' prorsus sit idem quod 'crassus' : aut insolens sit Plauto in epithetis congestis verba propinquæ aut etiam ejusdem omnino significationis ponere. Quid autem ineptius quam explicare animum 'diobolarem,' quæ duobus obolis sui copiam faciat? Unde enim qui vel duobus obolis annus copiam peteret? Nam scorta illa diobolaria, quorum alibi meminit, utnunquæ sordida, habebant ætatem bonam. Deinde non significat harpax se pergere in lupanar, sed in tabernam diversoriam : et se facit frugi. Gronov.

68 *Ne in questione sis*] Sic Cas. III. 1. 'Cave inquisitioni mihi sis,' id est, quærendus sis. V. N. Cistell. II. 3.

SCENA III. 4 *Hæc allata est*] Vett. edd. Mss. Pal. cum Acad. hæc cavata est. Conjectaræ doctorum probabilitate certant. Scaliger, *carita.* Donza, *captata.* Posses et *curata.* Sed *allata* Lipatii Scioppio, (etsi prius cogitasset *hæcce data*), Mearsio, Grutero probatum. Sequenti quidem versu sine dubio Mss. *hæc allata* : ut

Camerarius, Sambucus, Donza ediderant, Gruterus edi voluit. Quod fecit idem *cornucopia est*, vix toleres: nam *cornucopia* dicimus, non *cornucopiam*: nisi divisa voce; ut 'divesque meo bona copia cornu est:' et 'cornu quæ retinet divite copiam.' Sed credibile est Mss. in quibus *cornu copia est*, significare, *cornucopiae* est. Membr. Acad. Nam hæc alata copiam cornu. Vix putem sectionem vocis ab librario esse: adeo anavis est. Gell. XIV. 6. 'tanquam si copiam cornu nactus essem.' Et fere allubescit: 'Nam hac allatum copiam est cornu, ubi inest, quicquid volo.' Versus est integer trochaicus: sed ultima vocalis *ro* cornu non eliditur: quod qui non intelligerent, videntur voces transposuisse. Hunc sensum quærebat Lambinus audacius recedendo a veteri scriptura, Nam hoc illud *cornucopia est*. Mox idem codex Acad. hic amanti amica herili filio: quod etiam suavius videtur. Ubi pariter, quum hiatus non ferrent, nec ultimam in *argentum* non elidi, contra scriptos et vet. edd. interposuerunt est. Gronov.

11 *Deformata*] Seneca de Benef. VII. 2. 'virum, quem deformamus:' ubi *deformare* est *δρῶννῆσαι*, *describere*: quo verbo et Cicero eodem sensu utitur. Lips.

12 *Centum doctum, &c.*] Plenissima hujus sententiæ explicatio a Plinio petenda lib. v. Epist. 21. 'Est omnino iniquum,' &c. [Vid. Not. Delph.]

17 *Stulti haud acimus, &c.*] Plane idem dicit, quod tota Sat. x. persequitur Juvenalis, et paucis sub initium perstringit: 'Quid enim ratione timemus Aut cupimus? quid tam dextro pede concipis, ut te Conatus non pœniteat, votique peracti? Evertere domos totas optantibus ipsis Dii faciles,' &c. Bozhoorn.

22 *Aurichalco contra*] V. N. Epid. III. 8. 30. De orichalco V. N. Curc. I. 3. 46.

Delph. et Var. Clas.

Plaut.

SCENA IV. 18 *Quæro cui trina*] Operæ pretium fecisse putant, qui observant *quæro* ad sequentia, non ad præcedentia esse referendum, Sed ad utraque referendum est, et oratio ob versus necessitatem tractata, ita construenda: Te te te tyranne, qui imperitas Pseudolo, te rogo, quæro, ter trina, &c. Ludit autem numero ternario, quia dixerat præcedenti scena se tres delusurum, herum, lenonem, et a quo acceperat epistolam. Gronov.

19 *Spemne an salutem*] Veteres libros consensu habere, *Spemne an matrem* notavit Lipsius Ant. IV. 8. Idem expertus in Pall. Gruterus; et in Academico ego. Itaque diutius id excludere nequivi. Nam quod viro dat mulieris titulum, non magis miror quam quum in Curcalione ad parasitum adolescens, 'o mea opportunitas,' aut ipse parasitus 'meam nutricem Herculem:' nec incommode ad hunc muliebrem titulum venit, quia nominavit ante Spem fœminini nominis nomen. Denique videtur alludere ad ædem Spei Romæ et Matris Matutæ, quæ vicinæ erant; hæc intra portam Carmentalem, illa extra eandem. Liv. XXIV. 'In templis Fortunæ ac Matris Matutæ et Spei extra portam late vagatus ignis.' lib. XXV. 'reficiendis ædibus Fortunæ ac Matris Matutæ intra portam Carmentalem, sed et Spei extra portam.' Gronov.

22 *Euge! jam*] *Lego, euge! jam χαλπεῖν Χάριον volo.* Ludit enim in Charini nomine, quem valere et misum fieri vult, non usui nunc illi, cui supra jusserat ejusmodi hominem inveniri. Optime omnium hæc Acidalius. Verum scriptura eorum, si ductum Mss. Camer. sequamur, hæc nobis videtur, *Euge jam! χαλπὸν, ὅγ' ἄρ' αὖν, τοῦ.* Jusserat Pseudolus sibi adduci a Calidoro hominem et astutum et callidum: dum in eo erat Calidorus, aliam decipiendi lenonis oc-

casionem nactus, castigat his verbis Calidori moram: *Euge jam!* et ostendit nihil sibi opus esse, ut quidem res erat, *χαῖρ, ὅγ' ὄφρα viv, τοῦ, gratiam, ut nunc res est, facio.* Quæ verba sunt recusantis uti opera Charini, quem adduxerat Calidorus. Quod miror non animadvertisse viros eruditissimos, cum vers. seq. ubi Charinus ipse operam suam pollicetur, Pseudolus recuset pæne iisdem verbis: CH. *Quia tu, &c.* Petitus.

23 *Jam gratiam*] Camerarius intelligit *habemus.* Donza F. *jam gratia est.* Sed quum in altero codicum sit *tam gratiam*, dubium mihi non est, quin sit scribendum, *Tam gratia est*, ut voluit Pareus. Vide ad Stichum III. 2. 17. Versu autem præcedente lego, *Χαίρει χαῖρ τοῦ*, id est, *Charino gratiam facio.* Gronov.

25 *Molestum est id quidem*] Vosne, inquit Charinus, mihi oneri et molestum esse censeam? Certe id vos suspicari, mihi molestum est. *Pontan.*

43 *Nam unam hujus*] Pro illis, *nam unam hujus mihi debet pater*, puto omnino scribendum, *Nam quinam hujus mihi debet pater.* Id est, *quinam minam*, pro, *quinque minis.* Sic 'ære quaterno' apud Martialem, pro quatuor assibus: et 'centenus remex' Virgilio, pro centum remis vel remigibus. *Salmastius.* *Nam unam hujus*] Quomodo *quinam*? An non superius 1. 5. Pseudolus ad senem, 'Dabin' mihi argentum, quod dem lenoni?' Atque ille promittit. Id argentum erat viginti minæ, ut constat ex superioribus. Et infra act. IV. sc. 7. senex: 'At me viginti commodis multavit minis.' Tum scena 8. 'At ego jam inultus promam viginti minas.' Ergo Palmerinus, *nam viginti minas*: Guilhelmus et Gruterus delent τὴν *unam*: tolerabilius et hi et ille quam δ *πένν* *quinam.* Forte, *nam omne hujus*: hoc est, totam summam viginti minarum, quam noverat Charinus, apud quem Calidorus dulcia atque amara erat elocutus omnia. *Gro-*

novius.

48 CH. *Usque a cunabulis*] Ita omn. edd. veteres. At vero ego vehementer probem, quod repperi in schedis vetustiss. *Hircum ab alis.* Facetissime, respondet ex ambiguo, in verbo *aspit*: ac si quesierit Pseud. quid oleret; non, quam sapiens esset; ut pluribus etiam explicat Lambinus. *Hircum* autem notare tetrum illum odorem subalarem, vel Catullus docet: et Horat. 'Gravis hirsutis cubat hircus in alis.' Epod. 12. *Turneb.* *Usque a cunabulis*] Frustra spectator ille unus dissentit a Turnebo, quem magno totius cavæ consensu locum hunc emendasse fatetur. Frustra sumit operam interpretando, quod Planti non esse scripti ostendunt, quia cunarum alicubi meminit, ubi quid terpiculum significatur. Nec debuit ambigue respondere Salmastius, si libri vetustissimi habeant, quomodo in his æ reperisse dicit Turnebus, non aliud querendum: sin vetus et vera scriptura sit, *usque a cunabulis*, ita fore intelligendum, ut interpretatur Lipsius. Quid enim ambiguum potest esse, ubi Pal. alter prorsus *Hircum ab alis*; alter *Hircum ab aliis.* Lambinus in duobus reperit *Hircum ab aliis*, in aliis *Iocum ab aliis.* Accedit membranaceus Academicæ nostræ, in quo ut in Pal. 2. *Hircum ab aliis.* At ullo se in Ms. reperisse *Usque a cunabulis*, ne quidem qui tueretur, dicere ausus, Lipsius. Manicatum autem tunicam minus pati pervenire ad nasos illam pestem, quam colobion, palam est. Et tamen adeat Petitus cum suo *Ἰοκὸν ἀβαλεῖς*, quod non intelligeret ipse Plantus. *Gronov.*

50 *Quid si opus sit, &c.*] Possamus ex vestigiis Thuani et Rigaltii codd. si modo certa sint, hanc lectionem exculpere: *Quod si opus ut dulce promat, id ex se ecquid dabit? Rogus. Murrhinam, passum defrutum, &c.* De murrhina veterum magna a veritate aberratio est, quum eam a 'murrha'

dictam deductamque censent. Græcæ enim est δ μυρρίνης, inde Latinum hæc *myrrhina*: ut δ χάρτης, hæc *charta*: δ γαυδάτης, hæc *gausapa*. Μυρρίνην οἶνον dicebant Græci temperatum unguentum, vel cui superfundebatur unguentum, τὸν μύρρην κεκραμένον. Idem et μυρρίτης, ut autem a voce φύλλον, δ φυλλίτης, sic a μύρον, δ μυρίτης οἶνος: quin et μυρρίτης scribebant geminatione solemni caninæ literæ. *Salmas.* Mss. Acad. cum duobus Pall. ut editur. *Gronov.*

51 *Passum*] Vinum ex uvis passis et sole siccatis confectum. 'Uva passa est siccata. Passum est, quidquid ex uva passa compressum effluxerit: dicitur autem passum a patiendo, vel pandendo. Uva enim tempore suo ad solem expanditur, et dum sicca fuerit, percutitur atque decoquitur. Inde fit passum vinum, quod defrutum, id est, coctum dicimus.' Hæc totidem verbis in optimo veteri glossario, quod Mss. habeo, leguntur, et huc maxime faciunt. *Boethornius.* *Defrutum*] Vinum musto ad dimidias decocto factum: ἐφθμα, a *deferendo*: sed vide *Columell.* XII. 20.

56 *Ecquid argutus est*] Jocus in verbo. Nam cum Pseud. quæsiisset, *Ecquid* 'argutus,' ingeniosus et solers est? respondet Charinus, illum esse 'argutum,' id est, accusatum malorum facinorum sapissime, atque adeo convictum. Solinus, 'Peccato argutus.' *Linac.* *Glossæ* *Papiæ*: 'Argutus, convictus.' *Boethorn.*

71 *Omnes ordines*] Littera s, quæ prima sequentis vocis, fini præcedentis facile, ut fit, adhærere potuit, hunc locum corrumpit. Omnino rescribendum puto, *Omnes ordine sub signis*. Nihil certius, ut nihil ineptius vulgata lectione. *Boethorn.*

73 *Confidentia est*] Nullus dubito: plenus spei, imo certus sum, futurum ut inimicos meos perdam ac evertam.

74 *Onerabo meis præceptis*] Quid 'quæstionis pondus' ad 'præcepta?' Si opus erat, poterant adicere ex *Milite* III. 3. 'Ecquid hic te oneravit præceptis?' *Gronov.*

ACTUS III.

SCENA I. 2 *Quantum nunc corde conspicio*] Videtur legendum *consipio*: id est, quantum mente utor vel valeo: quantum mentis compos et sanæ sum. Verbum elegans quod Catoni et *Livio* *Lipinus*, nos ter *Senecæ* restitui-mus; et locis, in quibus vulgo etiam *conspicere* habetur. Idem cod. suo adscripserat P. *Scriverius.* *Gronov.*

8 *Ut curet*] *Lego, curret.* Nam in *lenonia* familia lautius curantur, qui amatorculus facile inveniunt: ii enim domino quæstuoosi. *J. Gul.*

16 *Fructus fullonii*] Non dubium est quin *fructus fullonii* ita sit accipiendum, ut vulgo exponunt interpretes. Quod locis aliquot veterum possem confirmare. Etiam hodieque apud nos 'fulloni dari' dicantur mulieres quæ subiguntur et permoluntur. Latini premi et comprimi mulieres dicunt, quæ verba propria sunt fullonice artis. *Salmas.*

19 *Manus*] Puto omnino scribendum, *quo manus gravior siet*. Nusquam legi aut extare credo manum pro ea parte qua viri sunt. Sed solebant nequitie artifices, cum puero meritorio, aut muliere meretrice congressuri, statim in manus eorum dare quo fieret gravior. Sic interpretantur versum illum veterem, 'Malamann retinens gravida concepit in alvo.' Item illud *Propertii*, cum deprehendisset dormientem *Cynthiam*: 'Et modo suppositis mala dabam manibus.' Sunt illa 'mala braccia,' quæ vocantur ab auctore *Priapeorum*. Pudet hæc apertius interpretari. *Salmas.* *Quoi manus gravior siet*] Frustra turpificant et correctionibus et interpretationibus hæc verba. Legendum, *qui manus*: et sic uterque

scriptus. Nec aliud intelligit quam nummos. Sed et distinguendum, ut nunc male cum metuo miser, Si quispiam det. Ut pro utcumque, quamvis. Trucul. 1. 2. 'Nam qui manus attulerit steriles ad nos, gravidas foras exportet.' Catullus Carm. xx. 'Meisque pinguis agnus ex ovilibus Gravem domum remittit ære dexteram.' Virgilius: 'Non unquam gravis ære domum mihi dextra redibat.' Vide Observ. III. 4. Gronov.

SCENA II. 6 *Orcus recipere noluit*] De homine sceleratissimo dicebant, vel mortuo, vel vivo, quasi cui nunquam contingeret beata mortuorum quies; vel cui ne infernus quidem pro meritis satis haberet suppliciorum. Val. Max. ix. 11. 'Etiam apud inferos, si tamen illic receptus est, quæ meretur supplicia, pendet.' M. Senec. Contr. III. 'A superis dejecta, ab inferis non recepta, in cuius pœnam Saxum extruendum est.' Gronov.

7 *Mortuis carnem coquat*] *Orcus* hand dubie hic accipitur pro Dite patre aut Summano. Porro, mortui non sunt ciborum aut eduliorum indigentes. Quivis appositi, etiam insulsi, iis placent, si quid iis placeat, quibus nihil potest displicere. Facete ergo hic descripturus coquum insulsum, dicit eum inter viventes mortuis cibum coquere, iisque solis, cum nihil quantumvis insulsissimum appositum his possit displicere, eum placere. Hæc venustissima huius loci sententia est, quam non viderunt interpretes. Bozhorn.

11 *Coquus*] Si coquinarie artis bene peritus eras, cur tu solus otiosus non conductus ad coquendam, in foro sedebas, ceteris omnibus coquis conductis. Id imperitiæ tuæ in his rebus est argumentum. Bozhorn.

13 *Improbior coquus*] Minus probatus sum; minus opera mea cives utuntur. Ita enim vox *improbior* hic accipienda. Non enim vult se ma-

lum et insulsum esse coquum, sed carissimum esse, ideoque minus probari. Bozhorn.

19 *Illi drachmis iissent miseri*] Verbum *drachmissare*, a Lambin. repertum, ego ne coquinis quidem Romanis dignum censeo. Legendum, *Illi drachmis sunt miseri*. 'Drachmis esse,' 'vænire,' sive 'operam drachmis locare;' elegantes loquendi formulæ. Cassius ad Cic. 'Nam jam ternis tetradrachmis frumentum apud Cassium est.' J. Gul. *Drachmis iissent*] In altero cod. est *drachmis sent*. Quod palam arguit quod is posterioris vocis a fine præcedentis esse absorptum. Illi, inquit, drachmis singulis conducti iissent cum conducente domum: ego ut surgam et eam, non possum induci, nisi nummo, hoc est, duobus drachmis, ut superius dictum. Neque enim aureus Romanus intelligitur, ut voluerunt. Neque opus, *drachma iissent*; quia loquitur de multis. Et est quale in XII. Tabb. 'Libras farris in dies dato,' hoc est, quoque die libram. Gron.

25 *Atrum olus*] *Atrum olus* acceperim pro insipido, ingrato. 'Atrum,' 'nigrum,' pro malo et ingrato passim ponitur.

26 *Blūtum*] Genus oleris, a sapore stupore appellatum esse ex Græco putatur, quod ab his βλάξ dicatur *stupidus*. Festus. V. N. Truc. iv. 4.

27 *Laserpicii*] Vide not. Rudent. III. 2.

29 *Extillens*] Terent. Phorm. v. 8. 'Hisce ego illam dictis ita tibi incensam dabo, Ut ne restinguas, lacrymis si extillaveris.' Ubi Donatus: 'Stillare,' est guttas emittere e corpore; 'extillare,' ipsum corpus guttatim finire.

30 *Cœnas sibi coquins*] Tales coqui cœnas huiusmodi sibi coquant; non aliis, aut mihi.

31 *Sed strigibus*] Striges, aves nocturnæ, ut ait Verrius. Græci στρίγ-

γας appellant: unde maleficis mulieribus nomen inditum est; quas 'volaticas' etiam vocant. *Scalig.* Significat condimenta, quæ alii coqui adhibent, distorquere convivis intestina, ut striges quasdam. *Taubman.*

43 *Macidem*] Macis, cortex aromaticus, nucis myristicæ amiculum.

53 *Eum in odorem*] Td in merito displicet eruditis. Puto conjugendum esse cum odorem, et nidorem scripserat Plantum. *Boxhorn.*

55 *Demissis manibus volui, &c.*] 'Demissis manibus currit,' qui currit contentissime: quia cum rapido incitati cursu sumus, manus utrasque moventes demittimus. At ille cocus 'demissis pedibus,' pro 'demissis manibus' dixerat: nam pedibus demissis non potuisset subvolare in cælum odor, sed inferos petere: cum 'demittere pedes,' sit, eos deorsum mittere: ita eo odore inferi pasti fuissent, non superi. Sic labes terræ in altum descendit et depressæ, poëta 'demissis pedibus' factas dicit in Ætna: 'Cervus et in silvis spaciosa cubilia retro Antraque demissis pedibus fodisse latebras.' *Turneb.*

57 *It incanatus cubitum*] *Incanis* scripsit Plautus. Vide Gloss. *Isidori. Scriver.*

60 *Pro pretio facio*] Facio ut et operis et mercedis ratio constet conductori meo, par pari hostimentum reddens. Cato: 'si ei opus non apparet, dicit rusticus sedulo se fecisse, servos non voluisse;' id est, soticum morbum caussatos, quo minus opus facere valuerint. *Douza.*

75 *Conquiniscet*] *Conquinere*, decubare est: a quo 'conquinisco.' Est enim *conquiniscere*, cernuum se inflectere, vel inclinare, ut faciunt exoneraturi ventrem. Pomponius Attellanarius: 'In terra ut cnebat nuda: ad eum ut conquexi,' &c. Hoc etiam 'cernuare' dicebant: quanquam et hoc ἀντὶ τοῦ ἀσκολιδεῖν

accipiebant. *Scaliger.* Corrigi volo Plantum e Nonio, ubi extat: *Si conquiniscet istic, ceveo simul. Cevere enim idem quod 'conquiniscere,' hoc est, inclinari. Itaque ut 'oquiniscere' interdum pathicis attributum, ita semper 'cevere' de iis dictum.* Juvenal. 'ego te ceventem Sexte verebor?' Et: 'Computat, et cevet.' Persius: 'An Romule ceves.' Martial. 'Sed pulcre Nævole ceves.' Glossæ, 'Cevens, κόφωρ.' Hujus vocis ignoratio corrumpit locum Plauti: repertam enim eam in suis libris cum non intelligerent, mutarunt: dein, quia versus nimium excrescebat, quidam vocem *simul* rejecere in sequentem versum: alii *istic* e versu sustulerunt. *Mercer.*

76 *Privos custodes dabo*] Privi vestite, qui nobis singuli. Lucilius, 'Culticnæ accedunt privæ centonibus' bonis.' *J. Gulielm.*

80 *Ut Medea Peliam concoxit*] De Æsone hoc traditur, non de Pelia: hunc enim concoquendo necavit. Jocaturs igitur est et lusit Plantus sciens: vel est hoc *μημονικὸν ἀμύθημα. Camerar.* Plantus hic de industria affectasse τὸ πρῶτον famæ, quæ plurimum mendi, si præsertim de re vestustiori sit, æcni trahit. Cum enim hæc historia a vulgo depravate narraretur, Plautus vulgi errorem studio æqui voluit, ex quo errore plane proverbium originem traxerat, 'tanquam Peliam recoquere:' quo et Cicero ita utitur. *Freherus.*

94 *Ipsos sibi faciam, &c.*] Cum suavitatem alicujus cibi, aut aviditatem eorum, quibus appositum iri deberet, Græci ostendere volebant, *ὕπερβολικῶς* de illis dicebant, *καθεσθίεν δακτύλους.* Aristoph. in Pythagoreos utitur: imo nos quoque in patrio sermone. *Vict.*

99 *Nimium tinnis*] Est proverbialis locutio in garrulos nimis et oblocutores. Casin. II. 3. 32. Asin. II. 4. 42. Pœnul. prol. vs. 33. Translatio

a vasis æreis, nolis, et 'doliis, quæ proprie 'tinnire' dicuntur, unde et 'tintinnabula.' Hinc et Neronis dictum est apud Suet. 'Aliquid suffertionnare.' Nempe aliter tinniunt vasa plena, aliter vacua. Gronov.

101 *Et convivias cedo*] *Lego, convivias cedo.* Ut ita usurparint Latini *cedo*, quemadmodum hic hactenus ceperunt, animum inducere non possum ut credam. Certe exempla nulla proferent: at, ut nos correximus, vel sexcenta promi possunt. Curcul. 'Auro contra cedo modestum amatorem.' *J. Gul.*

103 *Est coqui sublingio*] Quasi dicat: Discipulus coci ad liquenda patinas, quam ad obsonia coquenda aptior. 'Sublingio, nis,' nomen factum a 'sublingendo:' quomodo alibi 'tocullio,' et 'turpio' apud Latinos. *Turneb.* Legendum puto, *coqui sublingio.* Coquum sublignitorem a sublingendis, et ligniendis patinis. 'Coqui sublingio,' ut 'scelus viri.' *Salmas.*

ACTUS IV.

SCENA I. 5 *Malus cum malos*] Ita quidem codex alter: sed alter *cum malo*, ut et Academiæ nostræ liber. Quod recte probat Acidalius, et confirmat loco ex Mostell. v. 2. 'Hercle mihi tecum cavendum est.' At Dissaldens, *cum malum.* Ecce et qui distinguit, *Dedit verba, hercle, mihi, ut opinor, malus cum malo: stulte cavi.* At illi non intellexerunt, quid esset 'cavere cum aliquo.' Senex ait, 'tecum mihi cavendum est,' id est, caute et prudenter agendum. Pseudolus: 'ego malus cum malo stulte cavi,' id est, parum mihi providi, parum callide cauteque egi. *Gronovius.*

25 *Tantum tibi boni*] Pæn. v. 2. 'Dii dent tibi omnes, quæ vells.' Quæ proverbialiter extulisse veteres constat. V. N. Stich. 11. 2.

29 *Sobrie accurassis*] 'Sobrie fieri'

dicitor, quidquid cum cura et diligentia exquisita aggredimur. *Gruterus.*

31 *Meditati sunt*] *Μεμελητημένοι,* passive. Priscian. lib. viii.

35 *Palpum*] 'Obtrudere palpum' est arte fucoque decipere. Hinc 'palpari,' adolari; et 'palpones,' adulatores. Tractum ab equisonibus.

40 *Carnifex me accipito*] Ambiguitas jocum parit: nam *accipito* personæ secundæ et tertiæ est, dumque hac carnificem imprecatur sibi, simul illa carnificem ipsum appellat Pseudolum. *Acidal.*

44 *Mala merx est*] 'Merx mala,' de homine, aut re nihili. *J. Gul.*

45 *Non prorsus*] Fortasse leno aliquid servis imperabat domo exiens: atque ideo non adversa fronte, sed secundum parietem transversus egrediebatur. *Lamb.* Apparet Varroni in animo hunc locum fuisse, de L. L. lib. vi. 'Ut transversus cedit, quasi cancer; non prorsus, ut homo.' Est igitur *prorsus*, *πρόσω*; et *transversus*, *πλάγιος*: nisi Varro etiam 'proversus' accepit, ut nomen. *Camer.* Imo 'prorsus' nihil plane a 'proversus' differt: ita 'quorsum' est 'quoversum': 'horsum,' 'hoc versum': 'aliorsum,' 'alioversum.' Idem hoc est, quod Casin. 11. 8. 'imitari νεπαί:' intelligit *καρκίνον λοξοβάναν*, ut in Epigram. Græco. *Scatig.*

SCENA II. 8 *Chlamydatus*] Ita sc. 7. 'chlamydate,' &c. *Chlamys*, victoria vestis est: et hinc 'chlamydotos,' qui peregre advenirent, ab habitu fere vocabant.

23 *Perfessor parietum*] *Τοιχοπέχης.* Cic. in Vatín. 'Licet impune per me parietes in adolescentia perfoderia, vicinos compilaris, matrem verberaris.' Idem et 'effractores' Jctis dicti: item 'vecticularii,' quod 'vecte,' id est palo ferreo, muros furandi gratia perfodiant: atque hi 'vecticulariam facere' dicuntur, et eorum

vita 'vecticularia.' Hinc et Thraso Ter. Donacem cum 'vecti venire iubet ad ædium expugnationem.' Porro, veteres lenonibus versicolore habuit attribueret, atque eodem raso capite et calvos in scenam induxerunt. *Turneb.*

27 *In medio luto est*] Id est, non potest se expedire. *Lamb.*

28 *Hæret hæc res*] V. N. Amph. II. 2.

31 *Cognosce signum*] Linum fuit vinculum, quo epistola obligabatur: et cui signum ipsum impositum impressumque. Nec epistolam aperire fuit, nisi illo soluto. Inde 'linum incidere' apud Cic. et passiva vulgataque phrasia, 'solvere epistolam.' Fere autem signum cum eo fractum: ideoque iubebant semper ante aperi- tionem signa agnoscere, fidei causa. Ita et Cic. in Catil. 'ostendi tabellas Lentulo, et quæsi, cognosceretne signum?' *Lipsius.*

38 *Mortem exequi*] Id est, ferre, pati, subire. Sic 'ærumnam exsequi' Capt. II. 1. 1. *Gronov.*

52 *Calator*] Festus: 'Calatores dicebantur servi, ἀπὸ τοῦ καλεῖν, quod est vocare: quia semper vocari possent, ob necessitatem servitutis.' 'Calatores, ἐκβιβασταὶ λεπτῶν, δοῦλοι δοιμῶν.' 'Calator, κλητὴρ:' Glossæ Græcorum. Ita Isidorus: 'Calator, minister sacrorum.' Et erant libertini, ut patet ex Tacito. *Scalig.*

SCENA III. 5 *Obvertat cornua*] 'Cornua alicui obvertere,' ponitur pro impetere aliquem, infestum alicui se ostendere, translatione a cornutis animalibus ducta. *Gronov.*

9 *Comparem*] *Compar*, cujusvis rei aut muneris socius: unde et 'conjuges,' qui divinæ et humanæ domus socii sunt, 'compares' vocat Plinius I. XVIII. *Lang.*

SCENA IV. 3 *Dentatum*] Vel magis dentibus; vel mordacem. *Lamb.*

7 *Quid tu intus*] *Lego*, *Quid tu in-*

tus quæso desedisti tam diu? Mihi cor retusum'st (pro *retusum est*) *oppugnando pectore:* dum exspecto rectene an perperam negotium peregeris, de abducenda virgine a lenone, ita mihi palpitando cor pectus intudit, ut jam ipsum penitus retusum sit. *Dissald.*

11 *Quin hinc metimur*] Neque lectio vulgata, neque aliorum emendationes mihi probæ videntur. Non enim pntem Latine simpliciter dici posse 'metimur,' ut 'via' subintelligatur. De novis lectionibus, quas alii fingunt, nihil opus est dicere. Sunt enim palam improbæ. *Lego*, *Quin hincmet imus gradibus militari- bus;* nulla prope mutatione. Nihil obstare video, quo minus *hincmet*, quam 'tanquammet,' quod in Curculione Plauti legitur, et ejusmodi alia, dici possit. Porro 'gradus militares' sunt, quibus olim ex militiæ disciplina iter facere miles solebat. Horis quinque æstivis 20. millia passuum emetiri tenebatur, ut Vegetius docet. *Boxhorn.* Si *hincmet* dicitur, ut 'ipse- met,' aut 'semet,' non dubium est quin sit vera lectio, quam excogita- vit doctus. *Boxhornius*, *Quin hincmet imus.* Legebam olim, *Viam hinc metimur gradibus militari- bus.* Si legitur, *Quin hincmetimur*, subintelligendum erit, 'viam.' *Salmas.* *Quin hincmetimur*] Cum ita suspenderet sententiam suam δ ἄνδρ, non ignorabat solum sanum esse, quod habent omnes libri, *Quin hinc metimur*, nempe 'viam,' et tam Latinum esse, 'Hinc metimur,' quam non Latinum, 'Hincmet imus.' Sed dedit consultori, ne inepte videretur interrogasse. In Curculione. v. 2. 29. videbis apud Gruterum, Cam. pariter et Lang. habere, 'tanquam me et genium meum:' non 'tanquammet.' Tò 'viam' eodem modo intelligi vult Rud. I. 2. 'Si ad saxum quo capessit, deorsum cadat, Errationis fecerit compendium.' Adde quæ diximus ad Liv. XXXVIII. 17. *Gronov.*

SCENA VI. 2 *Signum*] Phœnicium,

ut olim Ulysses ex arce Trojana Pal-
ladium. Vide notas Bacch. iv. 9.

7 *Ab te inde est stipulatus*] *Lego, ab te instipulatus*, id est, instipula-
tus. *Scribo*.

22 *Mentitu'st*] V. N. Mercat. v. 2.
Ergo haud iratus] *Ergo*, id est, ob
eam causam, quod mentitus fuerit.
Gruter.

23 *Nec recte dicere*] Est male di-
cere, κατὰ λίσσιν. V. N. Bacch. iv.

31 *Qui inter me, &c.*] Ad symbol-
lum referatur.

38 *Ad molarum coloniam*] Alludit
ad morem Rom. quo, qui educendi
erant in aliquam coloniam, in eam
nomen dabant. Sic Asin. ii. 2. 'O
catenarum colone!' Et 'colonium' no-
men passim in Nostro, et apud JCtos,
pro quavis etiam habitatione et con-
ductione coloni seu domicilii sumit-
ur. *Sc. Gentil*.

SCENA VII. 6 *Lustrantur*] 'Lustro,
lustronis,' est, qui in lustris patrita
et avita absumit. Nævius: 'Pesan-
morum pessume, audax, ganeo, lus-
tro, aleo.' Et verbum 'Lustrari,'
Lucilius: 'Quem sumptum facis in
lustris circa oppida lustrans.' Et 'lus-
tramentum' apud JCtum ἀσέλγεια,
ἀποδοσιασμός. *Scalig. Comedunt quod
habent*] Non est necesse mutari dis-
tinctionem, et referri id quod habent
ad sequens nomen. Servi comedunt
quod habent dum peculium suum tu-
burcinantur. *Salmas*.

29 *Damno mihi*] Τὸ δαμνο supple-
mentum est Camerarii. Gruterus
pro eodem facit *inusu*. Neutrum in
scriptis ullis aut editis antiquis repe-
rerunt. Acad. *populi strenui mihi im-
probi usui sunt*. Nos distinctionem
modo et literam mutamus unam: imo
si grave est, ne literam quidem:
*Boni viri me pauperant, improbi alunt,
Augent rem meam: malo populi strenui
mihi, improbi usui sunt*. Potes et ea-
dem interpunctione, *mali populi stre-
nui*. Strenui, inquit, mihi sunt mali,
id est, inutiles et non boni: improbi

mihi sunt usui. *Gronov*.

34 *Bene curant*] 'Curandi' verbo,
ut et 'præbendi,' in rebus vitæ ac
victui necessariis utebantur. Apul.
'prolixè quam curabat!' id est,
quam benigne et opipare excipiebat!
Cic. 'se curare.' Ter. Adelph. 'Cu-
rasti te molliter.'

39 *Bona scava*] Vide N. Epid. ii. 2.

44 *A curio infortunio*] Non probo
crucio infortunio legi, pro curio. Nec
enim verisimile videtur, vocem adeo
notam mutatam fuisse a correctori-
bus in eam quæ difficilioris esset in-
tellectus. *Curio* a cura. Ita 'ag-
num curionem' supra dixit pro ma-
cro, quia præ curis emaciantur ho-
mines. Ita hoc loco 'curium infor-
tunium' dixit, quo macer reddi pos-
sit iste, qui tam sollicitè quæreret,
ubi esset Ballio leuo. *Salmas*.

45 *Digitum*] Martialis ii. 8. 'Ri-
dote multum, qui te Sextille cinæ-
dum Dixerit, et digitum porrigito
medium.' Idem vii. 70. 'Ostendi
digitum, sed impudicum, Alconti.'
Juvenalis: 'cum fortunæ ipse mina-
ci Mandaret laqueum, mediumque
ostenderet unguem.'

59 *Die*] Hæc locutio valde anti-
quis familiaris: 'dies multum præ-
terit: jam diei multum est,' Græci
πολλὸν τῆς ἡμέρας. *Die, ἀρχαῖον* pro
diei: ut apud poetam, 'Libra die
somniaque pares:' et alio loco, 'læ-
titiæque die.' *Salmas*.

62 *Juxta cum ignariisusis*] Æque
nescio ac ignarissimi. Vide N. Au-
lul. iv. 7.

69 *Quid, malum*] Jocos. *Malum* in-
terjectiva particula, in indignatione
solemnis: sed et damnum et crucia-
tum notat: dumque hoc dicere vide-
tur, Quid adeo commune lucrum is-
tuc postulas? totum id quidem est
tuum: illud interim dicit, Quid com-
mune tibi postulas mecum? Malum?
id vero totum tuum sit: nec mihi
partem inde peto. *Acidal*.

78 *Aliero ad meridiem*] Uno die in-

tegro et dimidio.

81 *In cunis puer*] Hæc partim male corrigunt, partim non bene intelligunt docti viri. Nec enim obscenitatis significatio in eo est, quod 'cunæ' vocabulum alludat, ad eam vocem quæ honeste nominari non potest, quæ fœminæ sunt; sed ad solam cunarum motitationem respicit comicus: 'tunc etiam cubitare solitus es in cunis puer?' id est, tunc etiam moveri solitus es? hoc est, *κυνειόβας*: quo sensu *κυνεῖν* Græci accipiant, solos eos latet, qui Græca vel primoribus labris nondum attigerunt. *Salmas.*

82 *Etiāne facere solitus es*] *Maluisse, Scilicet.* BA. *Etiāne solitus es puer? scin' quid loquar?* neque enim pueri meritorii faciunt, sed patiuntur: ignorataque vis illius *solitus*. Ab eadem mente 'conanetum puerum' quoque vocat Plautus *Asin.* III. 3. 118. et Lucret. 'canes consuetos,' absolute, sine præterea verbo; exemplo eodem, sensu alio, 'At consueti domi catulorum blanda propago,' &c. *Gruter.*

85 *Conveniebatne*] Cato cap. 21. 'Eo fistulam ferream indito, quæ in columellam conveniat et in cnam.' *Κωνιὰς, vagina.* Et sane pars illa in nobis, quæ honeste nominari non potest, inde dicta est: quo Plautus aludere videtur. *Scalig.*

89 *Helleborum hiesse*] Elleborum insanis curandæ perutilem esse, norunt medici. *Rud.* 'Ellebrosus sum. G. at ego cerritna.' *Hor. Sat.* II. 3. 'Danda est ellebori multo pars maxima avaris.' *Turneb.*

92 *Meo peculio*] Ad eam rem dictum etiam in Phallicis, 'Pulere pensilibus peculiati.' Petronius in Satyrico Massiliensi: 'prolatoque peculio stuprum regere cœpit.' In vita Heliogabali leguntur 'homines bene vasati et majoris peculii,' 'Vasa' quoque in eam partem dicebant. Unde 'vasati' *Lampridio*, qui in

Phallicis 'bene peculiati.' Alludit *Pl. Pænulo*: 'Facio quod manifesto mœchi haud ferme solent. *Mr.* Quid est? *Sy.* Refero vasa salva.' Græcorum imitatio: nam apud medicos ea pars τὸ σκεῦος vocatur. Dicebant et 'Res.' *Arnobius lib. v.* 'Artificii curas tunc rebus adhibuisse perituris,' id est, genitalibus. In eodem: 'Oriculum imperavisse captivæ, ut intelligeret et cognosceret, quid sibi res vellent.' Loquitur de illis veretris quæ in foco a Tanaquile, aut Tanaquilis ancilla inventa fuerant. Idem in versione Orphei carminum: 'Objecitque oculis formatas ingnibus res.' Etiam in Gallia ita vulgo loquimur, honeste rem fœdam circumloquentes. *Scaliger.* *Femina summa sustinet*] Ut me breviter absolvam, *femina* hic non mulierem, sed femora significant: quod cum non intellexissent nonnulli, *sustinent* in *sustinet* perperam mutarunt. Quam quidem corporis partem summa sustinent femina, nemo dubitat. Eam videlicet innuit, quam Graccho Corneliā dicit præbuisse *Martialis, Epigr. XI. 105.* Etiam *Cælius Curio femina* hic de interiore coxa interpretatur. *Cauter.*

93 *Uncti sunt, fricari volunt*] Proverbium conveniens in eos, qui per lasciviam ultro sibi malum arcessunt, seu jocularium in malum propria iniquitudine incidunt. *Gronov.*

99 *Nullius coloris novi*] Qui homo mihi plane est ita ignotus, ut id, quod nullo colore præditum est. *Phædrus Fab. III. 54.* 'Unde illa scivit, niger an albus nasceretur?' *Apul. in Apolog.* 'Etiam libenter te, nuper usque albus an ater esses, ignoravi?' quod summi contemptus indicium.

107 *Nugis meditatur male*] Nescio an sit Latinnm 'nugis meditari:' mihi sine exemplo est. Nisi velis ita dictum 'nugis meditari,' ut curare amicis, curare rebus alienis, quod alibi annoto. Certe nihil nos vetat

legere, *nugas meditatur male*. Ait non esse satis confidentem, ut probum sycphantam decet, eumque male meditates nugas proferre. *Dissald. Nugas meditatur male*] Videtur scribendum, *Sycphanta hic nequam est, nugax, meditatus male*. Non bene eductus suas partes. Pers. iv. 2. 'Satini' estis meditati.' v. 4. 'Tragici atque comici Nunquam æque sunt meditati.' Aut, si malis, *nugas meditatus male*. Gronov.

122 Si. *Perdidisti, postquam*] Hoc cum toto sequente versu Ballioni dandum. *Scrivertus*.

126 *Quod promisi per jocum*] Jus civile stipulationes introduxit, et ex stipulatu actiones: ideoque stipulationes omnes fere ipso jure sic ex interrogatione et responsione subsistere intelligebantur, ut ad obligationem, etiam jocandi animo essent interpositæ, ipso jure prodessent. *Rav.*

180 *Viginti commodis mulctavit minis*] Ita post Lambinianam legunt sequentes omnes editiones. At certum est, *commodis* non a libris sed Lambino esse. Neque minns certum mihi est, eam lectionem nulla ratione defendi posse. Minæ, quibus quis mulctatur, non commodæ sunt, sed incommodæ. *Veterr. lib. et edd. habent modicis*: sed nec illud hic locum habet: non enim Simo dicere vult modicis, sed immodicis minis esse mulctatum. Et omnino legendum puto *immodicis*. Litera postrema vocis præcedentis *viginti*, abstulit sequenti eandem litteram, nempe i, quomodo contracte scribitur in vel *im*. Sic ex *immodicis* factum est *modicis*, pro quo *immodicis* restituendum. Dicit autem se viginti mulctatum minis, nimium et supra modum esse mulctatum. *Boxh.* Sed vide Scaligerum de Re Nummaria p. 25.

134 *Centuriata habuit, &c.*] Significandoli consilia omnibus arti-
e instructissima et callidis-

sima. Alludit ad 'comitia centuriata,' quæ erant omnium maxima. *Curiata* enim et tributa erant minora. *Lamb.*

ACTUS V.

SCENA I. 1 *Siccine hoc fit*] *Siccine* forte hic secundus casus est *trou siccusne*. Pro *fit* script. *sit*. *Siccine hoc sit*? Estne sobrii et sicci, pedibus ita vacillare? Ebrii, ubi a poculis abstinent, et solita aggrediuntur, et per ebrietatem impedimenta sibi objici sentiunt, mirari fere solent sese siccos et sobrios non esse. Potest tamen ferri lectio vulgata. *Boxhorn.* Vix est sicci et sobrii hæc scribere. *Asin. i. 1.* 'Siccine hoc fit? foras me ex ædibus ejici.' Mirantur ebrii, non se non esse siccos et sobrios, sed se plus bibisse, et majorem vim vini sentire, quam putarant. Ut ille in *Ennucho*: 'Atat! data hercle verba sunt: vicit vinum quod bibi.' *Gronov.*

4 *Pergitin' pergere*] *Pergitisne* vacillare? Sic et 'pergere ludos,' 'pergere iter,' 'culpam,' 'libram,' et hæc talia: pro in itinere, in libro perficiendo, in culpa pergere, eleganter et usitatissime dicitur. *Palmer.* *Ah, æviendum mihi hodie est*] Cum in *Roveriano* codice disertim legi *sedendum*, testetur *Lipsius*: visus mihi sum veram lectionem ex his vestigiis ernisse. Pro *sedendum*, reponendum *sed eundum*. *Sed eundum mihi Hodie est*. *Pergitisne* pergere, o pedes, in cadendo et vacillando? Atqui hodie maxime mihi eundum est, vestro ministerio opus habeo. *Boxhorn.* Difficile est dicere quam orationem tunc habuerit iste ebrinus; nulla enim tam stulta fingi potest, quin ebrio conveniat. Hand scio quam bonus ille codex *Roverii* fuerit, ex quo *Lipsius* prompsit *sedendum*. Si alii codices consentirent, probarem sane conjecturam clariss. *Boxhornii* *legentis, sed eundum est mihi*. Si *æviendum* retine-

atur ex Camerarii exemplaribus, non alia erit sententia, quam quæ vulgo affertur; ebrinum istam sævire in pedes suos voluisse, quia officium suum facere nollent. Sæviunt etiam qui verbis atrocibus et immoderatis in aliquem utuntur. 'Ne sævi magna sacerdos' apud Virgilium. Satis bene convenit hæc oratio ebrioso, et mentis suæ impoti. *Salmas.* Sedendum mihi] Sana optimi codices, *sæviendum*. Quod puto factum ex ignotiore, *cevendum*. Habes supra, 'si conquiniscet istic, ceve-to simul.' Et solet facile alia turpculis jocum petere. Sic in Casina: 'Faciundum est puerile officium, conquiniscam ad cistulam.' Præterea fert vulgaris consuetudo sermonis, ut obscœnis utantur, ubi nihil est obscœni: ut in illo Catulli, 'Pædicabo ego vos, et irrummabo': hoc est, male habebō. Et 'bene me ac diu supinum,' &c. Quantum video, oportet me hodie inclinari, cernuari, capite sistere. *Gronov.*

7 *Abeo madulsa*] Festus: 'Madulsa, ebrinus: a Græco *μαδῶν* deducta: vel quia sit madidus vino.' Si hoc recte Festus, quis hærebit, quin recta mea correctio sit, *probe habeo madulsa!* *Probe habeo*, id est, pulchre mihi est; vel etiam, *Ab eo madulsa*. *Lipsius.*

15 *Bilingui*] *Μανδαλατῶ. Scriber.*

16 *Manicula*] Parvam manum interpretantur. At ego jurare ausim, a mala manu hic esse *manicula*. Si de manu ageretur, rectum esset *manicula*. Ubi manus manicula opprimitur alia. Ceterum agitur de mamma, ac proinde omnino legendum est, *mammicula*. Ubi *mamma mammicula* opprimitur alia. *Mamicula* diminutivum a 'mamma,' ut et 'mamilla.' A 'mamilla' etiam esse possit 'mamillula,' et sic hic legi. Nihil interim certius, quam aut 'mammicula,' aut 'mamillula,' quæ duo idem significant, hic esse reponen-

dum. Dulce est, inquit, ibi esse, ubi Veneris frequentantur complexus; ubi mamma alia mamillula suaviter premitur. *Bozhorn.* Nihil puto mutandam. Nihil notius in ista amantium nequitia, quam mammillarum oppressiunculæ et pertractationes. Apud Apollonium de Jasone et Medea, *καλὰ μαμαρτὰς στήθεα περιεπύκῃς*. At si legitur, *mamma mamillula opprimitur alia*, hæc esset con-duplicatio corporum, de qua statim sequitur, 'aut si lubet, corpora con-duplicant.' *Salmas.*

18 *Manu candida*] Hæc veterum librorum scriptura est, quam non debuerant mutare viri docti. Constructio est et ordo: Cantharum dulciferum candida manu propinare amicissimam salutem. Sententia est: Diis proximum esse arbitror, ibi esse, ubi cantharus dulcifer candida manu propinat amicissimam salutem. Non ergo necesse erat hic hærere. *Bozhorn.*

29 *Ionica*] V. N. Stich. v. 7. *Palliolatim*] 'Tunica palliolata' mixtum est genus vestis, et formam quodammodo referens et usum præstans duarum, tunicæ et pallii. Utraque vestis tam muliebris quam virilis. Quæ non male pallæ manicatæ dicuntur, quibus matronæ domi utuntur; et 'mantelia cubicularia' vocant. *Casaub.*

31 *Ocepi denuo*] De saltatione servum agere apparet, quam a se instauratam ait flagitatione sodalium, et ut amicæ suæ bellus amasius videretur. Ea causa non dubium mihi, quin recte correxerim, *Ocepi denuo hoc modo volvi*. Volvi, *κινῶσθαι*, aptam tendenti saltationi verbum. *J. Gul.*

32 *Id fuit nania ludo*] Inepti sunt interpretes, qui Pseudolum hoc velle volunt: is casus cantus et carminis vicem fuit. Imo hoc vult: is casus huic ludo meo finem fecit. Notum est, næniam cani solitam iis qui finierant vitam. Inde tracta loquendi

ratione, hic nœnia ludi esse dicitur ludi finis. *Bozborn.*

33 *Pax*] V. N. Mil. III. 1.

36 *Fœdus commemoratum*] Admonitum, quod ex pacto debeat. Sed dictione nititur magnifica. Tacitus *Annal.* II. 'Inter quæ ab rege Parthorum Artabano legati venire: miserat amicitiam ac fœdus memoraturos.' Idem lib. IV. 'Antequam arma inciperent, misere legatos amicitiam fœdusque memoraturos.' Cicero lib. II. in Verrem: 'Legatum a Verre venisse, qui gratiam, amicitiam, cognitionemque commemoraret.' Livius lib. XXVII. 'Carthalonem præfectum Punici præsidii, cum commemoratione paterni hospitii positis armis venientem.' Ovid. *Met.* VII. 'fœdusque refert et jura parentum.' *Gronov.*

SCENA II. 1 *Quid tu video ego*] *Lege, quo modo? quid? ten' video ego?* quomodo hic homo adstat coronatus? quid fit? tene ego video? tunc es, Pseudole, qui corona ornatus es? *Bozborn.*

2 *Cum corona*] V. N. *Amph.* III. 4. 16. *Libere hercle*] Quasi diceret, Coronatus tu, quasi jam manu emissus: nam manumissos coronatos disertim affirmat Tertull. cap. 13.

4 *Si qua in hoc spes*] Si forte aliquid ex pecunia promissa recipere possim, aut servare. *Taubm.*

11 *Fructus*] *Vindemias. Hiberna*] Scil. hora; quæ brevissimæ sunt. Atque ita strenuior essem potor. *Cal. Rhod. Lect. Antiq.* XII. 9.

12 *Onustam celocem*] Quod ἀναβάλλειν esset onus imponere et onerare, hinc eleganti translatione de bibulis dicitur, qui celocem onerant et vino se implent. Inde 'celocem onerare,' pro inebriare sese, dixit hoc loco Comicus. Hinc ἀναβάλλουσα mulier, quæ celocem libenter saburrat, bibu-

la nempe et multibiba. V. N. Mil. IV. 1. 40. *Salmas.*

17 *Onera hunc hominem*] Lambini expositio non convenit. Jam enim dederat argentum senex illo verbo, 'Tene.' Vult Pseudolus Ballioni, quem nunc conspicator, ab hero illudi; et maledictis, aut alia re mala onerari. Mercatore: 'quibus est dictus dignus, oneremus usque ambo.' Ita 'consequere hac,' scil. ad Ballionem, ad quem ibat. *Pistoris.*

19 *Væ victis*] 'Væ victis' (titulus Satyræ Varronianæ) in proverb. venisse existimatur, cum, Roma capta a Senonibus Gallis, aurum ex conventionem et pacto appenderetur, ut recederent: quod iniquis ponderibus exigi a barbaris querente Ap. Claudio, Brennus rex Gallorum ad pondera adjecit gladium, et dixit, 'Væ victis!' quem postea persecutus Fur. Camillus, cum insidiis circumventum concideret, et quereretur contra fœdus fieri, eadem voce remunerasse dicitur. Hoc autem vulgo Ballioni hic tribunt. Sed cum sit formula triumphantis, Pseudolo adscribendum, quibus Ballioni insultet: ut et sequentia verba, 'Vorte ergo humerum. Hem!' Ut Ballionem aversum, utpote indignabundum, circumrotet illudendi causa. Et hoc denotat 'Hem:' hoc enim ipso hominem rotat. *Pistoris.*

21 *Ni doleres tu, &c.*] Nisi te Phœnicio intervortissem, quod promissum Simoni, in pistrinum conditus essem. *Taubm.*

33 *In crastinum, &c.*] Vos jam vocabo, ut cras nobiscum potetis. Sic Mart. II. 37. 'Cras te, Cæciliane, non vocavi.' Quasi dicat, non in crastinum, sed in hodiernam cœnam te vocavi. Proverbii autem genus est, ut indicat titulus Varronianæ Satyræ: 'Cras credo, hodie nihil.'

111

7

**This book is under no circumstances to be
taken from the Building**

[illegible]

form 410

